

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.



**Universitat Autònoma
de Barcelona**

FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA I CONTEMPORÀNIA

EXÈRCIT I NEGOCI

EL PROVEÏMENT MILITAR A CATALUNYA DURANT EL REGNAT DE FELIP V (1700-1746)

Tesi doctoral presentada per David Ferré Gispets

Director i tutor: Dr. Antonio Espino López

Director: Dr. Antoni Simon i Tarrés

Programa de doctorat en Història Comparada, Política i Social

Any 2023

RESUM

La present tesi doctoral té com a objectiu principal l'anàlisi del sistema de proveïment de l'exèrcit borbònic a Catalunya durant el regnat de Felip V i el paper que hi jugaren els seus proveïdors catalans. Per assolir-lo, en primer lloc hem estudiat les bases historiogràfiques prèvies que han sustentat el debat a l'entorn dels efectes de la demanda militar borbònica en l'economia catalana des del propi segle XVIII fins a l'actualitat. Seguidament, hem abordat l'experiència prèvia dels contractistes catalans tant en la provisió de les tropes de Carles II com dels diversos exèrcits que operaren al Principat durant la Guerra de Successió. Així, hem descrit els principals factors que estructuraren i determinaren la demanda militar a Catalunya després de l'any 1714. Finalment, hem analitzat sectorialment les activitats dels assentistes catalans en els múltiples àmbits de la provisió en que van actuar, traçant les seves trajectòries professionals i descrivint les particularitats de cada sector durant la resta del regnat de Felip V. Tots aquests passos ens han servit per conèixer amb profunditat la comunitat d'assentistes catalans de la primera meitat del Set-cents i el rol de l'exèrcit com un agent alhora de subjecció i de premi i atracció de fidelitats en el marc de la construcció de la Nova Planta.

RESUMEN

La presente tesis doctoral tiene como principal objetivo el análisis del sistema de aprovisionamiento del ejército borbónico en Cataluña durante el reinado de Felipe V y el papel que en él tuvieron los asentistas catalanes. Para conseguirlo, hemos estudiado las bases del discurso historiográfico sobre los efectos de la demanda militar en la economía catalana desde el propio siglo XVIII hasta nuestros días. Asimismo, hemos descrito la notable experiencia acumulada por los contratistas catalanes en la provisión de los ejércitos de Carlos II y de los múltiples contendientes que operaron en el principado durante la Guerra de Sucesión. Seguidamente, hemos detallado los principales factores que estructuraron y determinaron la demanda militar en Cataluña después de 1714. Finalmente, hemos analizado múltiples sectores de la provisión y la participación de los asentistas catalanes en todos ellos, pudiendo trazar sus trayectorias profesionales y las particularidades sectoriales a lo largo del reinado de Felipe V. Todo ello nos ha permitido conocer en profundidad la comunidad de asentistas catalanes del momento, así como el

papel del ejército como un agente tanto de sujeción como de premio y atracción de fidelidades en el contexto del asentamiento de la Nueva Planta.

SUMMARY

This doctoral thesis aims to analyse the military provisioning system established in Catalonia during the reign of King Philip V and the role played by local contractors. To achieve this goal, we have addressed the historiographical debate around this issue from its beginning at the end of the 18th century to our days. Then, we have described the extensive experience of several Catalan companies in furnishing the troops of King Charles II, as well as their activities supplying all the armies that operated in the Catalan theatre of the War of the Spanish Succession. Once under Bourbon rule again, our analysis has focused on the determining factors that characterized Spanish military demand for the rest of this period and by which means local contractors could participate in this type of business. Finally, we provide an insight into several sectors of this military supply system and the activities of Catalan entrepreneurs and artisans in each one. By doing so, we have been able to carefully describe this community of Catalan contractors and the role of the Spanish military both as an element of coercion and an instrument to attract and reward fidelity after the Succession War.

Maria Mater Rerum, fâch me scribere verum

*Als meus pares, un exemple d'amor, valor, fortalesa, rectitud i voluntat fins a les
darreres conseqüències*

ÍNDIX DE CONTINGUTS

Introducció i plantejament de la recerca.....	7
Algunes consideracions formals.....	25
Equivalències monetàries.....	25
Equivalències de pesos, mides i mesures.....	26
Agraïments.....	27
Capítol primer. El debat historiogràfic.....	29
1.1. El proveïment militar a l'Europa del segle XVIII en la historiografia recent. Del <i>Fiscal-Military State</i> al <i>Contractor State</i>	29
1.2. L'estudi de les relacions entre exèrcit, economia i demanda militar a la Catalunya del Set-cents al llarg de la història (1690-2022).....	36
1.2.1. Els primers exemples.....	36
1.2.2. Els debats a l'entorn de la Junta de Comerç de Barcelona: Caresmar i Capmany.....	44
1.2.3. La mirada forana: la manufactura catalana i l'exèrcit en els diaris de viatgers i aventurers europeus.....	51
1.2.4. La mirada des de la cort.....	55
1.2.5. L'herència de les consideracions historiogràfiques setcentistes en les síntesis d'història de Catalunya del segle XIX.....	60
1.2.6. Noves inquietuds amb el canvi de segle.....	65
1.2.7. La generació de la Guerra Civil i la primera Postguerra.....	67
1.2.8. L'inici de l'estudi metòdic de la demanda militar. Mercader, Molas i Arranz.....	74
1.2.9. Les tendències historiogràfiques més recents.....	81
1.2.10. Els grans principis de l'anàlisi historiogràfica de la demanda militar a Catalunya dels darrers tres-cents anys.....	92
Capítol Segon. L'experiència catalana en el proveïment de les tropes de Carles II (1660-1700).....	97
2.1. La "laboriositat" dels catalans: Canvis productius, especialització regional i models associatius a la Catalunya de la segona meitat del segle XVII.....	97
2.2. El primer gran assentista català i els seus competidors. Francesc de Montserrat i Vives (1617-1688).....	105
2.3. Més enllà del marquès de Tamarit. Els altres proveïdors catalans de les dècades de 1670 i 1680.....	116
2.4. La "troca" barcelonina i l'abastiment de tropes durant la Guerra dels Nou Anys (1688-1697).....	134
2.4.1. El gran contracte de proveïment de grans (1690-1692).....	134

2.4.2. El pa de munició	139
2.4.3. Els hospitals de campanya	142
2.4.4. Els transports	144
2.4.5. Els vestuaris	145
2.4.6. La producció d'armes i artilleria	156
2.4.7. La pólvora i les municions	161
2.4.8. La construcció i reparació de fortificacions	164
2.4.9. Altres sectors	168
Capítol tercer. El gran canvi: La Guerra de Successió	171
3.1. El proveïment de les tropes de Felip V abans de l'aixecament del Principat (1700-1705)	171
3.1.1. Els grans i palles	173
3.1.2. El pa de munició	176
3.1.3. Els vestuaris	178
3.1.4. Armes i municions	182
3.1.5. Les Corts de 1701-1702 i les problemàtiques generades pel proveïment de les tropes	187
3.2. Els contractistes catalans de Carles III d'Habsburg.	194
3.2.1. El desembarcament aliat de 1705 i el primer contacte entre els proveïdors catalans i les tropes aliades.	194
3.2.2. Les Corts de 1705-1706 i la continuïtat dels problemes amb els assentistes	202
3.2.3. El pa de munició	208
3.2.4. Els cereals, els queviures i el seu finançament	217
3.2.5. Els vestuaris	227
3.2.6. Els hospitals	240
3.2.7. Els transports d'artilleria	242
3.2.8. Altres contractes: armes de foc i de tall i construccions	246
3.3. El proveïment de les tropes resistents durant la Guerra dels Catalans (1713-1714)	256
3.4. L'abastiment de l'exèrcit de les Dues Corones al Principat de Catalunya.....	330
3.4.1. Els proveïdors catalans de Felip V abans de l'arribada de Patiño (1706-1713)	330
3.4.2. L'arribada de Patiño i la participació de la burgesia catalana en l'organització logística del setge de Barcelona	357
3.5. El proveïment de la guarnició del Principat els primers mesos del govern borbònic (1714)	381

Capítol Quart. La situació militar a Catalunya durant els regnats de Felip V i Lluís I (1714-1746)	402
4.1. El control efectiu del territori i la transformació de la infraestructura militar ..	403
4.1.1. Una guarnició permanent però inestable	403
4.1.2. L'adaptació de la infraestructura militar catalana	414
4.2. L'impacte dels objectius estratègics de l'exèrcit borbònic en el seu desplegament al Principat i en els requeriments del seu proveïment	429
4.2.1. La repressió de l'austriacisme irredempt i la consolidació de la Nova Planta (1715-1725)	429
4.2.2. L'estratègia internacional de la monarquia i el seu impacte en el proveïment	436
Capítol Cinquè. Els mecanismes i les vies de contractació del proveïment militar a la Catalunya del segle XVIII	455
5.1. El model contractual de l' <i>asiento</i>	455
5.2. Les vies de contractació i els tractes amb l'administració militar	467
5.2.1. Proveïdors del més alt nivell. Els tractes a la cort	469
5.2.2. La (Súper)Intendència de Catalunya	474
5.2.3. Les comandes regimentals	496
Capítol Sisè. Els proveïdors catalans i els seus àmbits d'acció durant el regnat de Felip V	501
6.1. L'alimentació	502
6.1.1. Els grans proveïments de queviures	503
6.1.2. El subministrament del pa de munició al Principat	537
6.1.3. Els queviures per les expedicions i per les fortaleses mediterrànies	578
6.1.4. La palla per les cavalleries i els llits dels oficials	595
6.2. La cura de soldats i oficials. Els <i>asientos</i> d'hospitals, llits i utensilis	647
6.3. Els vestuaris i menajes per equipar la tropa	672
6.3.1. Els vestits i utilitatges pels soldats i oficials	673
6.3.2. Les selles de muntar i les tendes de campanya	742
6.4. La manufactura artillera, armera i polvorera	756
6.4.1. La fabricació de peces i gèneres d'artilleria	758
6.4.2. Els transports d'artilleria	804
6.4.3. Les armes portàtils de foc i de tall	822
6.4.4. Les municions de plom i les pedres de pedrenyal	856
6.4.5. La producció pólvora i el seu emmagatzematge	872
6.5. Les fortificacions i altres obres militars	897

6.5.1. Les grans construccions a Barcelona. La nova Ciutadella i l'ampliació de les Drassanes	897
6.5.2. Les muralles, el recinte casernari de Barcelona i altres edificacions de naturalesa militar	930
6.5.3. Reparacions i manteniment de fortificacions i casernes arreu del Principat	963
6.6. La construcció naval i la provisió de fustes.....	984
6.6.1. La fàbrica de vaixells de Sant Feliu de Guíxols	986
6.6.2. La fàbrica de galeres de les Drassanes	996
6.6.3. Fustes catalanes fora de Catalunya: les bigues per l'arsenal de la Carraca	1006
6.6.4. La provisió d'eixàrcies, cordam i arboradura per les embarcacions	1009
6.6.5. La construcció de cavallerisses per al transport naval.....	1027
A tall de conclusió. El negoci del proveïment militar a la Catalunya de la primera meitat del Set-cents.....	1038
Fonts documentals i bibliogràfiques.....	1080
Fonts arxivístiques.....	1080
Obres publicades abans de l'any 1800	1089
Obres publicades després de l'any 1800.....	1091

INTRODUCCIÓ I PLANTEJAMENT DE LA RECERCA

«Los treballs de Catalunya són molt grans. Per las damés vilas grans ténan sas guarnisions de soldats, com és Blanas, Sant Feliu, Hostalrich, Granollés i axís seguidament per tot. Tots los rodadors de ditas guarnisions no abàstan pallas, farratges, llenia per son sustento. [...] lo nostre Rey Phelip Quint s'és anat reforsant, de tal manera que lo any passar de 1717 feu un armament un poch cresquet y anaren a pèndrar Sardenya i, en est ani de 1718, an fet altra armament tant gran [...] Est armament componguéran a Barsezona ab tant gran aparato y provisions de tot gènere, que la gent estàvan pasmats de vèurar un tal preparatori y ningú sabia dir per què se feya».¹

Francesc Gelat, pagès de Santa Susanna

«[...] lo de deixar de cumplir no me apar sia practicable perquè los asientos ab lo Rey sempre és més favorable als interessos del Rey que no als nostros perquè ab molta facilitat nos faran cumplir y nos atropellaran y nosaltres no podem fer lo mateix ab ells, a més de que o havem promès ab cartas que és lo mateix que actes y devem cumplir com a homens de bé per lo tracte successiu que pot tenir de entrar dins de un any en nou aciento que no nos estarà mal y apar que investir aso es exposarnos a un gran tropell y a un gran dany y no ne eixiriam bé».²

Josep Aparici i Fins

«No habiendo sido, pues, aquella Capital el domicilio antiguo y nativo de los oficios, ¿cómo era posible que apenas acabada de salir del azote de quatro sitios, desde 1697 hasta 1714, hubiese venido a ser el taller principal de la industria española? En efecto: si las costumbres laboriosas no hubiesen conservado sin interrupción la tradición y la enseñanza de las artes, ¿podía un viagero francés haber afirmado en 1729 que, siendo los catalanes los mejores artífices de España, muy activos y hábiles, era entonces Barcelona respecto a este Reyno lo que París respecto a la Francia? [...] Los oficios no podían haberse arraigado con tanta rapidez en Barcelona, si de tiempo inmemorial no los hubiese poseído. Los ejércitos, y mucho menos las guerras, no comunican artes al país que las desconoce».³

Antoni de Capmany de Montpalau

Les paraules que emprà el pagès Francesc Gelat per descriure la Catalunya de l'any 1718 resulten una de les vies més crues, ràpides i efectives per copsar el profund impacte directe que tingué la política militar borbònica al Principat durant els anys que seguiren a la Guerra de Successió. La important guarnició armada que romangué al

¹ Antoni SIMON I TARRÉS, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Barcelona: Curial, 1993, pp. 94-95.

² Biblioteca de Catalunya [BC], Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Aparici a Josep Soler de la Plana, s/f, [27-01-1726].

³ Antoni de CAPMANY I DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, Vol. I, Barcelona: Editorial Teide, 1961, pp. 452-453.

territori després de la derrota militar de la darrera resistència austriacista a Barcelona i Cardona esdevingué una de les principals eines que permeteren l'establiment i consolidació de la Nova Planta borbònica. El seu paper com a garant de la subjecció del territori i com a planter d'oficials i agents de govern que acapararen bona part dels càrrecs de la nova administració provincial foren cabdals per assegurar el definitiu deballestament del sistema polític constitucional que fins llavors havia ordenat la vida política als territoris de la Corona d'Aragó.⁴ Seguint la descripció feta per Gelat, l'exèrcit de Felip V també es convertí aviat en l'instrument principal de la política exterior del rei en el seu intent de recuperar els territoris mediterranis que foren alienats de la herència hispànica a la fi de la Guerra de Successió. Una política que, de nou, tingué un clar impacte sobre la població militar i civil del Principat, que s'allargà durant tot el regnat del primer Borbó. Així doncs, és indubtable que l'exèrcit fou un agent clau que jugà un paper determinant en la vertebració política, administrativa, social i econòmica de la Catalunya de la primera meitat del Set-cents.

Essent conscients d'aquesta rellevància, la present tesi doctoral nasqué com un projecte d'estudi de la presència militar a Catalunya durant el regnat dels tres primers reis de la casa Borbó: Felip V, Lluís I i Ferran VI. Aquest treball hauria comprès una anàlisi conjunta de l'estructura territorial del desplegament militar borbònic a partir de l'any 1715, la magnitud de la guarnició permanent i la seva composició humana, el seu reclutament, la sociologia dels seus oficials i el seu rol dins del sistema polític, la seva relació canviant amb la societat catalana i les bases del seu sosteniment econòmic i material.

Tanmateix, mercès a les encertades indicacions fetes per la direcció del projecte doctoral –i després de conèixer de primera mà els múltiples fons documentals que haurien de convertir-se en la base de la investigació– aviat es tornà evident la impossibilitat d'efectuar un estudi d'aquestes característiques amb el temps, els recursos i els condicionants propis de l'elaboració d'una tesi doctoral actual. Així doncs, es feu necessari fer virar el focus principal de la recerca cap a una tasca de menor entitat però que mantingués l'esperit inicial, especialment a l'entorn de l'estudi de l'estreta relació entre les forces armades i la societat catalana.

⁴ Emprem el terme "subjecció" en els termes definits per Lluís Roura a Lluís ROURA I AULINAS, *Subjecció i revolta al segle de la Nova Planta*, Vic-Lleida: Eumo-Pagès, 2005, pp. 22-26 i 33-44.

Precisament, retornant al breu fragment de Francesc Gelat, els mots del pagès ens permeten copsar un dels àmbits on aquesta relació es deixà notar de manera més intensa i directa, que és aquella que es deriva de la necessitat immutable que tenen tots els oficials i soldats de “*son sustento*”. El finançament, alimentació, abillament, armament i acolliment de les unitats de l'exèrcit que es desplegaren al Principat fou una de les principals preocupacions de les autoritats militars, alhora que es convertí en el destí prioritari dels recursos econòmics extrets del territori a través de la nova fiscalitat borbònica.

En la materialització d'aquests proveïments hi foren instrumentals un important nombre de persones i companyies de negocis catalans, que a través de les seves inversions i treballs feren possible el sosteniment d'aquesta força armada i el manteniment i ampliació de la infraestructura militar del país. Aquesta important relació d'interessos entre l'administració militar i els agents econòmics locals pot esdevenir un element analític de primer ordre per conèixer i entendre les múltiples implicacions i efectes que tingué la permanent i notable presència militar a la Catalunya del primer Borbó.

Així mateix, per bé que alguns dels aspectes i implicacions de la demanda militar borbònica són presents de manera directa o tangencial en una quantitat substancial d'obres historiogràfiques dedicades al Set-cents català, fins a l'actualitat no s'havia dut a terme un estudi monogràfic centrat en la naturalesa canviant d'aquesta demanda en un marc cronològic ampli, ni considerant en detall les implicacions socioeconòmiques o les particularitats productives associades a l'execució efectiva d'aquest proveïment.

En la majoria d'aquestes obres, les referències als efectes de la demanda militar solen emmarcar-se dins del conjunt de reformes polítiques, administratives i econòmiques empreses per Felip V i els seus ministres. Pel cas específic del Principat, el subministrament de la nova guarnició ha sigut interpretat de maneres molt diverses, bé com una part integral de les disposicions i mesures proteccionistes dictades per la Corona que acabaren fonamentant l'eventual recuperació de l'economia catalana, o bé com una cara més del conjunt de mesures punitives desplegades durant la immediata postguerra per assegurar el sotmetiment del territori —especialment a través dels serveis d'allotjaments, bagatges i utensilis—. ⁵ Com es pot veure en les reflexions d'Antoni de

⁵ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo borbónico: historia y política*. Crítica, Barcelona, 2014. Francesc VALLS JUNYENT, «Els debats entorn dels orígens setcentistes de la

Capmany que encapçalen la present introducció, aquestes consideracions tenen unes profundes arrels teòriques que es remunten al mateix segle XVIII i que intentarem desgranar en els propers capítols.

Més enllà de la possible vinculació entre la presència militar i el creixement econòmic que es desprèn d'aquestes assumpcions, durant els darrers anys hem constatat un renovat interès historiogràfic en l'estudi del proveïment militar de les tropes a l'època moderna i en el seu paper en la construcció dels estats que ens ha ofert noves eines interpretatives a l'hora d'abordar l'anàlisi d'un àmbit tan complex com aquest. Bé fos a través del marc conceptual del *Fiscal-Military State* o bé de les seves nocions hereves, com la del *Contractor State*, múltiples investigadors han assenyalat l'estreta vinculació existent entre la consolidació de les estructures estatals modernes i la col·laboració entre agents privats i l'administració reial, entenent-la com una via prioritària per la construcció de fidelitats.⁶

Alhora, aquesta mateixa via interpretativa també ha posat un especial èmfasi en la voluntat dels oficials reials d'assegurar la mobilització de recursos financers i materials pel sosteniment de les seves forces armades per la via més eficient possible, considerant indistintament tant l'administració directa com el comú recurs a la contractació privada. Així mateix, tampoc han obviat l'estudi de les motivacions que s'amaguen darrera de la iniciativa privada que emprengué les activitats de proveïment i finançament de les tropes a través de totes dues vies. Totes aquestes consideracions permeten abordar la demanda militar com una relació eminentment simbiòtica, amb una important influència de factors i condicionants –polítics, socials, ambientals...– que van molt més enllà d'una simple i directa relació d'intercanvi econòmic.

Algunes d'aquestes idees ja les trobem en bona part de les obres que, durant les darreres dècades, s'han centrat a l'estudi del sorgiment i conformació de la burgesia comercial catalana a la darrereria del Sis-cents i que no han dubtat en assenyalar el seu rol en el proveïment de les tropes de Carles II. Els estudis d'autors tan destacats com Antonio Espino, Albert García Espuche, Isabel Lobato Franco i Benet Oliva, ens han permès conèixer molt millor la importància d'aquest sector econòmic en el sosteniment de les

industrialització catalana» a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Núm. 27, 2016, pp. 235-260.

⁶ Vegeu-ne una clara mostra a Richard HARDING i Sergio SOLBES, «Introduction» a Richard HARDING i Sergio SOLBES (Coords.), *The Contractor State and Its Implications (1659-1815)*, Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, 2012, pp. 7-17.

tropes hispàniques durant la Guerra dels Nou Anys (1688-1697) i els beneficis i dignitats que n'obtingueren. Alhora, aquests autors han emprat fonts provinents tant de l'administració militar reial com de registres notariais i fons documentals privats per l'elaboració dels seus treballs.⁷ Els bons resultats obtinguts són una clara mostra del potencial que pot tenir per la comprensió del fenomen de la contractació militar l'aplicació d'una metodologia d'investigació basada en la combinació i contrast d'aquestes dues tipologies documentals.

Així doncs, l'estudi de la demanda militar a la Catalunya de Felip V no només esdevé un tema d'anàlisi històrica de gran interès i entitat que encara no ha comptat amb un estudi en profunditat, sinó que també es troba integrat en un important debat historiogràfic sobre els efectes econòmics del canvi dinàstic que es remunta al propi segle XVIII. Alhora, aquests dos factors se sumen a l'existència d'una renovada atenció investigadora vers el protagonisme dels agents privats en la construcció i sosteniment de l'estat modern i d'un conjunt d'obres centrades en el context català que demostren el potencial d'aplicar una metodologia de recerca que combini fons documentals públics i privats en l'anàlisi de les dinàmiques de contractació i organització del proveïment militar i les seves implicacions.

Per poder emprendre de manera solvent aquesta investigació, és imprescindible limitar l'abast temàtic, geogràfic i cronològic de la nostra recerca. En primer lloc, centrarem el focus de la nostra investigació en l'anàlisi de les operacions de proveïment empreses per individus i companyies del Principat de Catalunya. Aquestes inclourien tant aquells proveïments destinats al sosteniment de la guarnició i les tropes que es trobaven efectivament desplegades o de pas pel territori català, com també totes aquelles comandes gestionades per contractistes catalans que tindrien un destí més enllà de les fronteres del Principat. Aquest darrer cas podria incloure contractes destinats a l'abastiment del conjunt de l'exèrcit o l'Armada, a altres places i presidis de la Corona o bé a les forces expedicionàries enviades a combatre fora del territori borbònic. També pararem atenció a aquells proveïdors que, malgrat no ser catalans, dugueren a terme

⁷ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic: Eumo Editorial, 2005. Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial*, Sevilla: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1995, pp. 169-200. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*, Bellaterra: Publicacions UAB, 1994, pp. 307-334. Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Feliu de la Penya. Burgesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2001, pp. 91-148.

tasques de subministrament militar al Principat. En aquest cas hi inclourem algunes societats franceses que foren especialment importants durant els primers anys de la postguerra i també farem esment d'algunes de les principals cases de negocis castellanes i navarreses que dominaren el mercat dels grans contractes públics o *asientos* de la cort.

Tal i com veurem en els propers capítols, la contractació militar implicà una enorme quantitat de sectors productius i àmbits de proveïment. L'arranjament de les necessitats financeres, materials, alimentàries, de transport i de manteniment que poguessin requerir les tropes o els equipaments que les acollien en serien, segurament, els més generals. Alhora, en tots ells s'hi ocuparen un nombre substancial d'individus i companyies que, després d'haver estipulat un contracte formal o informal amb l'agent reial responsable de la provisió, esdevindrien contractistes o assentistes de la Corona de ple dret. La majoria d'ells treballà per la Corona en molt poques ocasions, tot i que veurem alguns exemples de grans contractistes que bastiren autèntiques carreres professionals en base als *asientos* de proveïment de les tropes. Precisament, dedicarem la part més substancial de la nostra recerca a l'anàlisi sectorial de la provisió militar a Catalunya, observant els canvis i continuïtats en els models de contractació, els condicionants militars que definiren les fluctuacions de la demanda i les trajectòries dels principals proveïdors catalans que s'hi implicaren.

Per bé que usualment cadascun d'aquests grans àmbits –i els seus subsectors més concrets– tinguessin les seves pròpies dinàmiques de subministrament i vies de contractació, en nombroses ocasions hem observat l'existència de múltiples relacions econòmiques i societàries entre contractistes especialitzats en sectors diversos. Una altra de les parts integrals del nostre estudi consistirà en observar, definir i conèixer amb el màxim detall que ens permetin les fonts consultades totes les relacions que conformaren aquesta “comunitat d'assentistes catalans”.

El coneixement detallat d'aquestes activitats de subministrament i de les particularitats organitzatives que permeteren executar-les no només ens servirà per entendre els mecanismes administratius i corporatius que vertebraren aquest àmbit econòmic, sinó que també resultarà útil per entendre les estratègies empresarials pròpies dels contractistes que s'hi implicaren, les seves motivacions i reflexions a l'entorn de les implicacions que tenia, a la Catalunya de Felip V, esdevenir un assentista del rei. Les paraules emprades per Josep Aparici per descriure els riscos de no complir amb les

condicions pactades en els contractes tancats amb la Corona que encapçalen aquest capítol són una bona mostra de les consideracions a les que ens referim.

Amb tot, hi ha dos dels àmbits de provisió que no hem tractat amb tant de detall com la resta. Per un cantó, el finançament de tropes i de la tresoreria de l'exèrcit a través de préstecs i girs de lletres de canvi a Barcelona; per l'altre, els noliejaments o *fletes* massius que la Corona feu per aparellar les grans flotes de transport que traslladaren els exèrcits expedicionaris borbònics a la Península Itàlica o al nord d'Àfrica. Totes dues activitats foren enormement rellevants per assegurar el manteniment de la tropa i la consecució dels objectius operacionals i estratègics de la corona. Tanmateix, les seves particularitats feren que en moltes ocasions la gestió de la seva contractació es fes per una via paral·lela a la de la resta de serveis –a través del contracte de *flete* o de la formalització de la lletra de canvi– motivant una creixent dispersió documental que dificultava la recerca. Alhora, tots dos àmbits implicaren un nombre d'operacions certament elevat, fet que augmentava de manera molt notable el volum de dades a tractar. Finalment, per les característiques pròpies del servei fet a la corona, els *fletes* tendien a implicar sempre un mateix àmbit d'individus –els patrons de vaixell– que actuaren amb unes dinàmiques paral·leles a les de la resta de contractistes que hem estudiat, mostrant una interacció molt menor en altres sectors que qualsevol dels altres grans àmbits de proveïment. És per aquesta raó que, tot i que farem referència a diversos noliejaments de pertrets i provisions, hem decidit no abordar la seva anàlisi de manera paral·lela a la resta, esperant poder-hi dedicar un estudi monogràfic en un futur proper.

Per la seva banda, els principals individus que participaren de manera més substancial en el finançament de les tropes sí que tendiren a implicar-se en altres sectors de la contractació militar. A causa d'això i de la ja esmentada dispersió documental, hem cregut convenient no dedicar un capítol específic a aquest àmbit tan particular. Amb tot, com en el cas dels noliejaments, farem referència a les operacions financeres destinades a les tropes o a la tresoreria de l'exèrcit que hem pogut conèixer quan tractem les activitats paral·leles de proveïment empreses pels mateixos financers.

Pel que fa als límits geogràfics de la nostra recerca, hem decidit fixar-los en tot el territori comprès dins de les demarcacions establertes pel Decret de Nova Planta de gener de 1716 i fixades pels edictes del 27 d'octubre de 1718 i 2 de gener de 1719 que

fonamentaren la divisió corregimental del Principat de Catalunya.⁸ Hem decidit mantenir la nostra atenció prioritària a l'àmbit territorial estrictament català, malgrat que en la documentació treballada hi hem trobat múltiples referències a l'estreta vinculació amb el proveïment d'altres províncies de la monarquia per part de contractistes catalans. Per poder efectuar una anàlisi sòlida d'aquestes operacions de fora del Principat, hauria sigut necessari ampliar la recerca documental a fonts administratives dels governs provincials dels Regnes d'Aragó, València, Mallorca i Múrcia, així com d'Andalusia, a banda dels seus corresponents registres notariais. Una recerca que requeriria una inversió de temps i de recursos impossible d'assumir amb les limitacions pròpies dels programes de doctorat actuals. Amb tot, el buidatge documental que hem realitzat ens ha permès recopilar suficients dades i referències per poder emprendre-la en un futur.

En darrer lloc, les fronteres cronològiques que delimiten la nostra recerca han patit alguns canvis a causa del curs que prenia la pròpia investigació. Inicialment preteníem centrar la nostra anàlisi a les tres dècades existents entre l'ocupació de Barcelona per les tropes de les Dues Corones el setembre de 1714 fins la mort de Felip V el mes de juliol de l'any 1746. Aquest marc també comprendria els breus mesos que Lluís I ocupà el tron de Madrid, ateses les més que evidents continuïtats en les dinàmiques de proveïment militar a causa de la tràgica brevetat del seu regnat. Aquestes fronteres cronològiques ens permetrien estudiar tant el bastiment i consolidació del sistema d'aprovisionament de l'exèrcit i l'Armada borbòniques al Principat com la seva particular evolució en conjuntures polítiques i econòmiques tan diferents com es donarien entre la immediata postguerra de Successió i les dècades centrals del segle. A més a més, aquest marc també ens oferiria la possibilitat d'observar els canvis i continuïtats en les trajectòries dels proveïdors catalans de la immediata postguerra, advertint les seves estratègies comunes d'integració, gestió, relació, concertació i consolidació en aquest particular sector econòmic al llarg de més de tres dècades.

Tanmateix, amb l'avenç de la recerca bibliogràfica i documental, es feu evident la importància de variar aquestes fronteres per poder comprendre de manera molt més efectiva les causes, els efectes i les particularitats que determinaren la naturalesa del sistema de proveïment borbònic al Principat i la participació activa que hi tingueren els contractistes catalans. Així doncs, resulta imprescindible integrar a la present recerca

⁸ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1985, pp. 269-280. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, Barcelona: Marcial Pons, 1997, pp. 274-338.

uns capítols dedicat a les múltiples experiències de provisió que es donaren en el teatre català de la Guerra de Successió. Tot i que aquest sigui un àmbit notablement més treballat per la historiografia recent, el fet de conèixer la comunitat d'assentistes catalans de la postguerra ens permet abordar-lo des d'un nou punt de vista.⁹ El conflicte successori es convertí en un moment clarament fundacional, en el que es transformà i consolidà el model d'administració militar encarregada de gestionar el sosteniment econòmic i material de les tropes borbòniques desplegades a Catalunya, establint els fonaments que regiren aquestes activitats durant la resta del segle XVIII. Poder descriure el desenvolupament d'aquests canvis i la identitat d'alguns dels seus principals responsables –com José Patiño, Josep d'Alòs o Josep Aparici– ens permetria calibrar millor les particularitats de la contractació militar a la Catalunya borbònica i la influència que aquests individus hi poguessin tenir durant les seves carreres posteriors.

D'aquesta manera, hem dedicat una especial atenció a resseguir algunes de les principals trajectòries dels proveïdors que actuaren al Principat durant la Guerra de Successió, així com de definir els principals aspectes, condicionants i mancances de l'aparell logístic i de proveïment de tots els bàndols contendents. Per bé que ja comptem amb algunes aproximacions de gran interès en aquest sentit per ambdós contendents – com els treballs d'Adrià Cases, Antonio Espino o Benet Oliva–, la inclusió de noves fonts provinents d'arxius locals i notariais ha fet possible descobrir altres individus associats a la provisió, nous àmbits d'actuació dels assentistes ja coneguts i alguns dels detalls de la relació establerta entre els proveïdors catalans i les grans estructures administratives dels principals exèrcits aliats i borbònics en l'liça.¹⁰

Així mateix, l'esforç editorial i de recerca generat a redós de la celebració del "Tricentenari" de la fi de la Guerra de Successió ens ha permès conèixer i accedir a una miríade de treballs i de fons documentals publicats en revistes i reculls d'història local. D'aquesta manera, hem procurat plantejar una imatge el més global possible de l'impacte d'aquests proveïments durant el conflicte arreu de la geografia catalana.

⁹ Per una sòlida síntesi de l'efervescència investigadora que hi ha hagut recentment a l'entorn de la Guerra de Successió a Catalunya vegeu Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Catalunya i la Guerra de Successió: un estat de la qüestió» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 74-75, 2019, pp. 221-242.

¹⁰ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar a la Catalunya del canvi dinàstic (1705-1714)*, Tesi doctoral dirigida pel Dr. Antonio ESPINO LÓPEZ, Universitat Autònoma de Barcelona, 2012, pp. 286-314. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat. La Guerra de Successió a Catalunya 1704-1714*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2013. Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans de l'exèrcit borbònic durant el setge de Barcelona de 1713-1714» a *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, Núm. 32, 2014, pp. 205-248.

Per altra banda, la consulta intensiva de fons notarials i l'encreuament de dades amb altres estudis previs feren evident l'existència d'algunes llacunes de coneixement a l'entorn del proveïment de les tropes a Catalunya durant els primers anys de govern borbònic (1701-1705). Bona part de les obres que tracten directament o tangencial aquest subjecte d'estudi, o bé marquen el seu límit cronològic amb la mort de Carles II o bé l'inicien directament amb els primers compassos del conflicte successori. Els que sí que tracten algun element relacionat amb la provisió dins d'aquest marc cronològic solen fer-ho de manera puntual i sempre en relació a una activitat iniciada durant el regnat anterior o com a antecedent d'una altra desenvolupada durant la guerra.

Consegüentment, hem considerat oportú incloure un breu capítol dedicat als assentistes catalans de les tropes durant aquest període que ens permeti mantenir la continuïtat cronològica. L'hem intentat plantejar des d'una vessant transversal, procurant tractar els principals sectors de la provisió de que disposem dades, així com l'impacte institucional que les tensions generades per les accions d'alguns proveïdors tingué en el debat constitucional català encetat durant les corts de 1701 i 1702.

Finalment, per tal d'oferir un major context de la naturalesa del sector que ens ocupa a Catalunya abans del canvi dinàstic, hem decidit dedicar un primer capítol a la realització d'una síntesi de les principals característiques de la demanda militar al Principat durant el regnat de Carles II. Aquest apartat no sols ens servirà per conèixer els inicis d'alguns dels grans assentistes catalans de la Guerra de Successió i del període borbònic, sinó també per definir algunes dinàmiques contractuals i organitzatives empreses pels assentistes d'aquest període que tingueren una clara continuïtat pels seus homòlegs durant el regnat de Felip V.

Un cop descrits els límits que han acotat la nostra recerca, és el moment de definir els principals fonaments metodològics que han vertebrat la present investigació. Tal i com es desprèn dels paràgrafs precedents, la metodologia emprada té la seva base en la combinació del buidatge bibliogràfic i de la consulta extensiva de fons documentals. Per tal de no allargar en excés la descripció de la bibliografia consultada i que es troba recopilada a les darreres pàgines de la tesi, sols apuntarem alguns dels grans principis que la conformen. Més enllà de textos del segle XVIII impresos o transcrits i editats contemporàniament que hem emprat per l'elaboració dels capítols dedicats al bagatge historiogràfic –així com les memòries militars, ordenances i actes de Corts– hem procurat fer un ús extensiu tant de monografies com d'articles d'investigació provinents

de la recerca acadèmica més clàssica com també d'altres estudis paral·lels a la producció historiogràfica purament universitària, especialment a l'entorn de l'activa elaboració d'estudis d'història local existent a Catalunya. Pel que fa a aquests darrers, l'ús que molts d'aquests estudiosos i estudioses locals han fet dels fons documentals d'arxius municipals i privats ens ha sigut d'especial utilitat per conèixer més detalls de les trajectòries i circumstàncies personals d'alguns dels proveïdors d'arreu del Principat que col·laboraren amb els principals assentistes catalans durant tota la primera meitat del segle. Alhora, ens han servit per comprovar algunes de les particularitats i mancances dels sistemes logístics de tots els exèrcits que lluitaren al front català durant la Guerra de Successió.

Per altra banda, el gruix de la bibliografia que hem emprat es compon d'obres centrades en l'estudi de la conformació de la Catalunya borbònica, en el tractament de les múltiples facetes que caracteritzaren l'organització, evolució i els principis operatius de l'exèrcit de Felip V, en el plantejament dels condicionants i particularitats proveïment militar a l'Espanya i l'Europa del Set-cents i en l'estudi analític de les grans dinàmiques de l'economia productiva i comercial catalana a les darreries de la modernitat.

Tanmateix, els fonaments de la nostra recerca es troben en l'estudi conjunt i combinat de fons documentals provinents d'un total de vint-i-quatre arxius d'arreu de l'estat que van des de l'*Archivo General de Simancas*, l'*Archivo Histórico Nacional* i l'Arxiu de la Corona d'Aragó als Arxius Històrics de Barcelona, Girona i Tarragona. La majoria de les investigacions més recents que han tractat la demanda militar a l'Espanya borbònica tenen com a base documental prioritària els registres produïts per la pròpia administració militar i reial. Sens dubte, es tracta d'un conjunt de fons enormement útils i atractius per l'estudi del proveïment, atesa la seva notable claredat expositiva i la seva continuïtat estructural. Aquest aspecte esdevé especialment evident en el cas de l'administració borbònica, que per la segona meitat del Set-cents comptà amb un aparell logístic certament estable i consolidat que es mantindrà en funcionament fins la invasió napoleònica de l'any 1808.

Tanmateix, durant les primeres dècades del segle aquesta estabilitat no fou tan notable. A causa del gran trasbals que comportà la Guerra de Successió i seus perllongats efectes, la nova burocràcia borbònica visqué en un estat de construcció i reforma constant íntimament determinat pels intensos requeriments de l'activa política exterior, pel ràpid però dur procés d'integració dels antics territoris de la Corona d'Aragó a

través de la Nova Planta de govern i per les iniciatives de múltiples homes forts que es trobaren al capdavant de les principals secretaries del regne. Tots aquests elements afectaren a la contractació militar i a les múltiples vies per les que les comandes arribaren als proveïdors catalans. Per aquesta raó, hem procurat orientar la nostra recerca arxivística per tal de conèixer tots els nivells de l'administració militar borbònica que conduïren les activitats de provisió durant la primera meitat del Set-cents.

El nivell superior d'aquesta administració correspondria a les secretaries cortesanes, que coordinarien les grans operacions de proveïment. Els registres documentals produïts per aquestes institucions es troben a l'*Archivo General de Simancas*, del que n'hem consultat de manera prioritària els fons de les secretaries de Guerra i Hisenda. Per una banda, els registres de la secretaria de Guerra ens han servit per conèixer més en profunditat algunes de les problemàtiques associades a la producció de vestuaris per la tropa i aprestos d'artilleria a través de les correspondències establertes amb altres secretaries, amb l'intendent del Principat i directament amb alguns assentistes. Per altra banda, els fons de la secretaria d'Hisenda han sigut particularment útils mercès a la correspondència entre el secretari i l'intendent, així com el comptador de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya. En ambdós casos es tracta de lligalls d'una magnitud notable, on s'hi barregen qüestions de l'administració militar catalana amb la d'altres zones de la monarquia o amb aspectes de la gestió general de rendes i altres atribucions fiscals.

En canvi, la consulta d'onze importants volums del *Tribunal Mayor de Cuentas* ens ha permès conèixer amb cert detall el proveïment de queviures per les tropes a partir de l'any 1721. Sis d'aquests lligalls recullen tota la documentació produïda per la *Dirección General de Víveres* encapçalada per Pedro de Quijada entre 1721 i 1725. Els cinc restants contenen estats de queviures remesos des de Barcelona entre 1730 i 1740, quan aquest proveïment tornà a ser dirigit per la corona.

Finalment, també hem pogut consultar els primers quatre volums dels comptes generals del tresorer de l'exèrcit de Catalunya que es remeteren i aprovaren per la *Tesorería General* i que es troben al fons de la *Dirección General de Tesoro*. Malauradament, els dos lligalls inicials comprenen documentació de només tres "ajustaments" –1727-1729, 1736-1739 i 1739-1741– que ens ofereixen una imatge molt parcial de la pràctica totalitat de la cronologia que ens ocupa. Aquest fet canviaria a partir de 1744, quan

s'introduirien els "ajustaments" anuals a tota la monarquia.¹¹ En aquest cas, n'hem consultat els registres entre els anys 1744 i 1753, per tal de poder completar les informacions de les darreries del regnat de Felip V i dels primers de Ferran VI, incloent-hi alguns pagaments endarrerits a proveïdors del regnat anterior.

Per altra banda, amb l'objectiu de conèixer millor els antecedents i fonaments immediats que permeteren l'establiment d'aquest sistema de proveïment borbònic durant els primers anys de govern de Felip V i la Guerra de Successió, també hem consultat dotze lligalls de les seccions d'*Estado* i *Diversos-Colecciones* de l'*Archivo Histórico Nacional*. Aquesta documentació ha sigut especialment important per comprendre algunes de les particularitats del sosteniment de l'exèrcit de les Dues Corones durant el bienni 1713-1714. Així mateix, també ens ha servit per conèixer certs detalls tant de les activitats d'alguns contractistes catalans durant els primers anys del regnat de Felip V com també de l'acció d'assentistes castellans, navarresos i francesos al front català durant el conflicte successori.

Les principals fonts de l'administració militar que hem emprat per l'elaboració del present estudi han sigut les produïdes per la Intendència de Catalunya. Entre elles, s'hi compten tant els manuals generals de la institució com els processos legals generats en el Tribunal de la Intendència i els manuals que els registraren. D'aquesta manera, per tal d'elaborar un buidatge de tots els *asientos*, comandes i contractistes, hem treballat sistemàticament els trenta-sis volums dels manuals generals de la institució on es recullen els processos de licitació i concessió dels contractes així com algunes de les gestions que se'n deriven. Mercès a aquest buidatge, hem pogut recopilar un conjunt de dades que comprèn quatre-cents dinou contractes, subcontractes i altres acords de subministrament en els que s'hi implicaren sis-cents setanta-un individus diferents d'arreu de Catalunya. Per altra banda, també hem consultat quinze volums del manual del Tribunal de la Intendència entre els anys 1730 i 1745. Pel que fa als quinze anys anteriors, hem consultat vint-i-tres processos iniciats en aquesta mateixa cort que es donaren entre 1716 i 1729, juntament amb divuit plets més entre els anys 1733 i 1750. Aquestes fonts ens han sigut particularment útils per conèixer tant la conflictivitat i les tensions nascudes entre les companyies d'assentistes i la corona, així com entre els propis assentistes. Alhora, ha sigut un tipus de documentació molt profitosa per

¹¹ Archivo General de Simancas [AGS], Dirección General del Tesoro [DGT], Inventari 16, Guió 9, Llig. 3 [1744-1746].

entendre els límits i mancances del sistema de proveïment borbònic al Principat i la resposta empresarial que els assentistes catalans hi intentaren donar. Amb tot, la consulta d'aquests processos i manuals es veié directament afectada, primerament per l'alentiment del buidatge causat per l'esclat de la pandèmia del Covid-19 i la clausura i limitació constant de la consulta presencial, i segonament pels condicionants temporals propis del programa doctoral. Amb tot, hem procurat obtenir dades que abastin pràcticament tota la cronologia a través de les dues tipologies documentals.

Precisament, gràcies a les consultes realitzades telemàticament durant els períodes de tancament forçós dels arxius, hem pogut tractar amb un major nivell de detall el fons de registres de la Reial Audiència. A causa de les àmplies atribucions d'aquesta institució, en els seus fons hi hem localitzat diverses informacions relacionades amb els contractistes. Des de nomenaments d'oficials i concessions de franqueses a títols de noblesa. Així mateix, el seu control de les ordenacions gremials ens ha permès conèixer tant la renovació i modificació d'ordenances relacionades amb les comandes militars com també les constants queixes pels incompliments i transgressions de la legislació corporativa. Finalment, també hi hem trobat altres informacions rellevants a l'entorn de les sol·licituds per la construcció de casernes i la concessió de permisos especials per l'explotació de boscos associades a algunes comandes. En total, al llarg dels propers capítols hem fet referència a cinquanta-dos volums d'aquest fons. Del mateix tribunal, hem consultat i citat sis plets duts a través de la sala civil que implicaren contractistes. Malauradament, en els fons preservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó no hem pogut localitzar els registres complets de la tresoreria de l'exèrcit i Principat de Catalunya. Tanmateix, com ja hem expressat, hem consultat i tenim constància que una part de les còpies remeses a la cort es troben a l'*Archivo General de Simancas*.

Paral·lelament a la documentació produïda per l'administració borbònica, també hem consultat alguns lligalls dels fons de la Generalitat de Catalunya i del Consell d'Aragó amb l'objectiu de trobar-hi referències sobre els proveïments gestionats per les institucions catalanes durant el setge de Barcelona de 1713-1714 i del període previ al canvi dinàstic.

Per bé que les dades provinents de l'administració reial i militar són certament útils per localitzar i perfilar les identitats dels assentistes i les múltiples casuístiques que afectaren la gestió reial de la mobilització de recursos, aquestes sols ens mostren una de les moltes cares d'aquesta complexa relació contractual. Per poder anar més enllà del

procés contractual dels *asientos* i seguir els indicis trobats en les recerques a la Intendència, ha sigut imprescindible la consulta intensiva del conjunt documental de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. L'enorme rellevància de la Ciutat Comtal com a principal nucli del negoci militar a Catalunya feu que contractistes i productors d'arreu del territori requerissin dels serveis dels notaris barcelonins per legalitzar les seves activitats. En total, hem consultat cent noranta-un manuals de cinquanta-un notaris diferents que estigueren actius entre els anys 1662 i 1777.

A partir d'aquesta font tan feraç, hem pogut reconstruir les estratègies organitzatives de molts dels principals assentistes de la Corona i dels gremis professionals que es trobaven implicats en el proveïment de les tropes. A més a més, ens ha permès conèixer amb detall les dinàmiques de subcontractació i gestió econòmica de les comandes així com la combinació amb altres activitats estrictament privades dels individus que les emprengueren, bé fossin de naturalesa empresarial o personal. També han sigut una eina magnífica per identificar alguns dels principals apoderats catalans dels grans assentistes de la Corona i localitzar diverses mostres de comandes tancades entre oficials habilitats de les unitats militars i proveïdors locals que no quedaren recollides per la Intendència del Principat.

Així mateix, hem procurat combinar els registres notarials barcelonins amb alguns fons personals i familiars que contenen documentació produïda per individus i companyies implicats en els *asientos*. Així doncs, de l'Arxiu Nacional de Catalunya hem consultat la documentació de la família d'armers Peresteve, mentre que de la Biblioteca de Catalunya hem fet ús eminent de la documentació del fons del Baró de Castellet, a banda de consultes més esporàdiques dels fons del Cadastre d'Aparici, Torres Amat i els Fullets Bonsoms.

Finalment, també hem procurat consultar la documentació produïda per les autoritats borbòniques barcelonines que es troba a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Durant tot el període estudiat, Barcelona esdevingué l'epicentre del desplegament militar a Catalunya i la base logística prioritària de les tropes i esquadres navals mediterrànies de Felip V. Aquest fet tingué un impacte notable en les gestions del consistori barceloní i del corregidor militar que el presidia de manera nominal. D'aquesta manera, hem consultat diversos volums dels fons d'Acords, Reial, Decrets i Representacions. Ho hem completat amb documentació provinent d'altres fons d'interès, com els de Gremials, Manuscrits, Junta de Comerç de Barcelona o el de la

Reial Junta de Pavellons, creat recentment. En aquest arxiu també hem consultat els registres documentals produïts pel Consell de Cent de Barcelona. Els múltiples volums del Registre de Deliberacions compresos entre els anys 1689 i 1714 ens han servit per localitzar alguns dels proveïdors que equiparen les unitats aixecades pel comú barceloní durant la Guerra dels Nou Anys i la Guerra de Successió, així com de la pròpia Coronela de Barcelona. Hem apuntat aquesta font amb consultes més esporàdiques a volums de Lletres Comunes, el Manual de Autos i al Dietari.

Com ja hem apuntat, malgrat l'enorme rellevància de Barcelona, la presència militar també impactà de manera directa i notable moltes altres ciutats, viles i llocs del Principat. L'establiment de noves guarnicions permanents amb planes majors a les principals poblacions catalanes i l'important trànsit d'unitats motivat per l'estratègia internacional de la monarquia afermaren una important dispersió de les tropes desplegades. Així doncs, els contractistes i proveïdors que havien d'atendre les necessitats d'aquests oficials i soldats es veieren irremeiablement obligats a bastir una organització territorial de la provisió a través de la subcontractació. Així mateix, alguns sectors particularment estratègics de la manufactura militar –armes de foc, pólvora, municions, ferro, robes...– tingueren una implantació molt remarcable més enllà de la capital.

Moltes d'aquestes informacions són clarament observables en el tractament de la documentació reial i notarial barcelonina a causa de l'estreta vinculació existent entre la comunitat d'assentistes de la capital i els seus associats de la resta del territori. Amb tot, en altres casos la consulta de fonts locals ens pot permetre enriquir de manera substancial aquests coneixements i descobrir noves ramificacions de la contractació. Per aquesta raó, quan les condicions sanitàries i temporals ho han permès, hem procurat ampliar la recerca documental fora de l'àmbit purament barceloní. En aquest cas, els arxius consultats han sigut els comarcals de l'Anoia, l'Alt Penedès, el Bages, el Berguedà, el Baix Camp, la Segarra, la Cerdanya, el Ripollès i el Vallès Occidental, així com l'Arxiu Històric i l'Arxiu Municipal de Girona, l'Arxiu Històric de Tarragona i l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic. En ells hem combinat, sempre que ho han permès els fons preservats, la consulta de documentació produïda per l'administració local amb altres fonts de naturalesa notarial, privada o familiar.

Tanmateix, el volum i abast de la documentació tractada en tots i cadascun d'aquests arxius no ha pogut ser homogeni. Hem prioritzat el treball en aquells més propers a les

zones que tingueren un major impacte dins de l'àmbit de la provisió. Els casos dels arxius de Tarragona i Girona ho serien com a capitals corregimentals i nusos logístics al sud i nord del Principat, mentre que Ripoll, Olot i Puigcerdà recullen documentació tant de la producció d'armes i ferro com també del tissatge de roba, a banda de la seva rellevància per la proximitat a la frontera. Així mateix, a banda de ser els arxius més propers a l'autor en termes geogràfics, l'Arxiu Comarcal del Bages i el de la Seu de Manresa ens han servit per conèixer amb notable detall la producció armera i polvorera al cor del Principat. Malauradament, no hem tingut l'oportunitat de combinar aquestes recerques amb consultes als Arxius Històrics de Lleida i Tortosa, que de ben segur haurien enriquit molt el coneixement de l'explotació forestal i de l'impacte del trànsit militar a través del camí reial de Saragossa.

Més enllà d'aquests arxius, les eines informàtiques desenvolupades per les xarxes d'arxius estatals i comarcals –com PARES o Arxius en Línia– ens ha permès localitzar i consultar esporàdicament alguns documents digitalitzats d'altres àmbits que no hem pogut visitar físicament. Aquest serien els casos de l'*Archivo General de Indias*, l'*Archivo Histórico de la Nobleza* o l'*Archivo de la Real Chancillería de Valladolid*. Aquests documents ens han servit per conèixer millor algun dels agents dels grans assentistes de la Corona a Catalunya així com altres aspectes relatius a l'administració de rendes o a la mobilització de força de treball relacionades amb el compliment de contractes.

Finalment, després d'apuntar els motius que ens han dut a emprendre la present tesi doctoral, els límits temàtics, geogràfics i cronològics que la conformen i la metodologia de recerca que hem emprat per dur-la a terme, ha arribat el moment de plantejar quins són els objectius concrets que pretenem assolir amb la nostra investigació. Atès que el seu compliment ha vertebrat l'estructura general de tota l'obra, els presentarem de manera sintètica i seguint el mateix ordre que en els següents onze punts:

1. Apuntar sumàriament quines són les principals tendències historiogràfiques actuals a l'entorn de l'estudi del proveïment militar a l'Europa del Set-cents, identificant els punts de major interès i utilitat per fonamentar una investigació actual d'aquest element a la Catalunya de Felip V.
2. Examinar els elements més importants que han vertebrat el discurs historiogràfic sobre l'impacte de la demanda militar a Catalunya des del segle XVIII fins a les recerques més actuals. Alhora, determinar les principals posicions i arguments

sorgits dels debats generats per aquestes investigacions amb l'objectiu de poder-los integrar en la nostra recerca.

3. Plantejar quins foren els principals protagonistes que emprengueren el proveïment de les tropes reials a Catalunya durant el regnat de Carles II i quines foren les bases productives que permeteren a aquests agents econòmics catalans participar de la demanda militar hispànica abans del canvi dinàstic.
4. Analitzar les continuïtats existents amb els contractistes catalans dels primers anys del regnat de Felip V i l'impacte que tingueren les tensions derivades de les particularitats del proveïment en el debat institucional nascut durant la celebració de les Corts de 1701-1702.
5. Explicar i caracteritzar els diferents models, canvis i dinàmiques principals del subministrament de tropes al Principat durant la Guerra de Successió, parant atenció a les diferències entre les tropes aliades i les borbòniques i resseguint les trajectòries d'alguns dels contractistes més actius del territori.
6. Entendre la rellevància dels darrers compassos de la Guerra de Successió en la conformació del sistema de proveïment borbònic al Principat amb la creació de la Superintendència de Catalunya i l'administració encapçalada per José Patiño.
7. Conèixer els condicionants principals que determinaren el volum i la heterogeneïtat d'aquesta demanda militar, posant un especial èmfasi en els canviants objectius estratègics que afectaren el desplegament militar al Principat durant la primera meitat del segle.
8. Definir les característiques formals i d'execució més rellevants dels *asientos* fets a Catalunya més enllà del procés de la seva contractació. En definitiva, intentar plantejar com s'executà el proveïment des de les primeres gestions dins l'administració militar borbònica fins a l'entrega del producte als magatzems reials o a la unitat a la que anava destinada.
9. Descriure les particularitats que determinaren el sistema de proveïment borbònic durant la primera meitat del segle XVIII, parant atenció tant a la seva descripció orgànica com també a les diverses vies per les que es podia canalitzar la demanda militar i la seva contractació.
10. Elaborar una descripció analítica i el més detallada possible de les pràctiques de proveïment sectorials que es donaren a Catalunya entre la caiguda de Barcelona de l'any 1714 i la mort de Felip V, constatant els canvis que patiren al llarg d'aquest període, combinant l'estudi de les comandes provinents de les múltiples

vies de contractació, avaluant els efectes de les estratègies de proveïment de la monarquia i de l'impacte de les eventualitats estratègiques i traçant les relacions existents entre els contractistes que hi participaren.

11. Reunir els resultats obtinguts per la recerca elaborada en un darrer capítol conclusiu que permeti traçar una imatge de conjunt de la nostra investigació, procurant adreçar les qüestions i objectius que acabem de plantejar.

Algunes consideracions formals

En la pràctica notarial catalana de la primera meitat del segle XVIII era comú finalitzar l'any natural el dia de Nadal. D'aquesta manera, la pràctica totalitat dels manuals notariais consultats atribueixen els dies que van del 26 de desembre al 31 de desembre a l'any consecutiu al que actualment considerem. Per facilitar la lectura i comprensió s'han escrit les dates en la forma comuna actual.

Totes les noranta vuit taules que apareixen durant l'estudi són d'elaboració pròpia.

Equivalències monetàries

Pel que fa a l'esment de les quantitats monetàries durant el text, hem optat per presentar totes les divises amb nombres aràbics a excepció d'aquelles xifres menors a la desena. En tota la resta, hem optat per emprar-hi els numerals. L'única excepció d'aquesta norma són les llistes d'equivalències que presentarem a continuació i els quadres i gràfics que acompanyen la redacció:

1 dobla (<i>doblon</i>)	=	32 rals de plata / 60,224 rals de billó
1 escut	=	10 rals de plata
1 escut d'or	=	30 rals de billó
1 lliura catalana	=	10 rals d'ardits / 20 sous / 240 diners
1 pes	=	8 rals de plata / 15 rals de billó
1 ral d'ardits	=	1,0714 rals de billó (pre 1737) / 1,0756 rals de billó (post 1737).
1 ral de billó	=	34 maravedís de billó
1 ral de plata	=	36 maravedís de plata / 64 maravedís de billó / 1,882 rals de billó

Font: Jeroni DE VILABERTRAN, *Reducción reciproca de reales vellon nominales, efectivos y catalanes, libras, sueldos y dineros valencianos aragoneses y mallorquines entre si: reduccion de pesos fuertes á vellon nominal y efectivo, libras sueldos y dineros catalanes*, Manresa: Imprenta de Martín Trullàs, 1814. María Concepción HERNÁNDEZ ESCAYOLA, *Negocio y Servicio. Finanzas públicas y hombres de negocios en Navarra en la primera mitad del Siglo XVIII*, Pamplona: EUNSA, 2004, p. XIX. «El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 25, 2005, p. 242.

Equivalències de pesos, mides i mesures

1 arrova	=	10,40 quilos (Barcelona)
1 barcella	=	16,60 o 20,82 litres (Tortosa i Castelló)
1 cafís	=	12 faneques / 372,575 litres (Lleida)
1 cana (catalana)	=	8 pams/ 6 peus/ 1,555 metres (Barcelona)
1 càrrega (pes)	=	3 quintars / 12 arroves / 124,8 quilos (Barcelona)
1 càrrega (líquid)	=	121,40 litres (Barcelona)
1 <i>celemín</i> (castellà)	=	4,625 litres
1 faneca (castellana)	=	12 <i>celemíns</i> / 55 litres
1 lliura (catalana)	=	400 grams (Barcelona)
1 lliura (castellana)	=	460 grams
1 quartera	=	69,518 litres (Barcelona)
1 quintar (català)	=	104 lliures / 4 arroves / 41,6 quilos (Barcelona)
1 quintar (castellà)	=	100 lliures / 46 quilos
1 <i>toesa</i> (francesa)	=	1,946 metres
1 vara (castellana)	=	0,835905 metres

Font: Claudi ALSINA, Gaspar FELIU i Lluís MARQUET, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona: Curial, 1990. REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, Diccionario de la lengua española, 23^a Edició, Versió 23.6 [En línia a: <https://dle.rae.es>. Consultat per darrera vegada el dia 20-03-2023].

AGRAÏMENTS

Aquesta tesi doctoral no hagués sigut possible sense el decidit suport i ajut d'un bon nombre de persones i institucions a les que vull dedicar el meu més sentit agraïment.

En primer lloc, als meus directors. A l'Antonio Espino, pel seu valuós mestratge i amistat, per la seva confiança i acompanyament constants des de la fi dels meus estudis de grau i per la seva infinita paciència i amable tutoratge que m'ha brindat durant tots els anys d'elaboració de la tesis. A l'Antoni Simon per la seva generositat i disposició, sense les quals no hagués pogut dur a terme aquest estudi.

A tots els membres del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona pel seu acolliment i suport, en especial als estimats membres de l'Àrea d'Història Moderna, molts d'ells excel·lents professors i millors col·legues. De tots n'he après moltíssim. No puc deixar d'esmentar la monumental tasca que fan les secretàries departamentals, en especial la Montserrat Moreno, la Purificació Perona i la Laura Figueras, amb les que he contret un deute de gratitud immens per tot el suport i ajuda que m'han donat.

També vull estendre aquest agraïment a tots els meus professors i mestres d'història, des de la formació obligatòria fins al màster i el programa de doctorat, sense oblidar el grau. De tots ells n'he rebut tant la motivació com l'exemple per dur a terme la tasca d'historiador.

Durant tota la meva investigació, he tingut el plaer de visitar nombrosos arxius d'arreu de la Península i m'he sentit excel·lentment acollit pels seus equips d'arxiviers. No em puc estar d'esmentar en Jordi Tor i l'Antoni Albacete, que juntament amb la resta de l'equip de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona m'han fet sentir com a casa cada dia que hi he passat. El mateix puc dir de l'Ana Amigo, la Mila i la Maite de l'*Archivo General de Simancas*, que durant les meves estades al seu meravellós arxiu m'han facilitat enormement la tasca de recerca gràcies a la seva diligència i amabilitat. Finalment, a tots els equips dels arxius històrics i comarcals que he tingut el plaer de visitar, en especial al Marc Torras i l'equip de l'Arxiu Comarcal del Bages, on hi vaig tenir la meva primera experiència com a investigadors.

Al llarg d'aquests anys, molts companys i col·legues m'han regalat els seus consells, impressions i aportacions que han contribuït a enriquir de manera notable el text final. Per bé que m'és impossible citar-los a tots, no puc deixar d'anomenar als estimats Víctor J. Jurado, Adrià Fortet, Christian Núñez, Natàlia Vilà i Joan Torrents, que amb els seus comentaris aguts i la seva voluntariosa amistat m'han ajudat moltíssim.

A la meva família, en especial a la meva mare i àvia per la seva paciència i per tot el reconfort i encoratjament que hi he trobat durant els moments més complicats d'aquesta tasca. També al meu cosí Pere, que m'ha acompanyat en tots els passos de la meva carrera investigadora i no ha dubtat a invertir les seves valuoses vacances a Simancas en el moment més cru de l'hivern castellà. No em puc oblidar de tots els meus amics de fora de l'àmbit acadèmic, als que expresso tant un immens agraïment com una profunda disculpa per tots els silencis, desaparicions momentànies i celebracions perdudes durant aquest temps.

Finalment, també esdevé imperatiu agrair el finançament rebut per part del *Ministerio de Universidades* a través de la beca concedida en el *Subprograma Estatal de Formación Ayudas de Formación de Profesorado Universitario* (FPU18/00214). Sense aquest suport econòmic, la present tesi no hagués pogut assolir la seva forma actual.

CAPÍTOL PRIMER. EL DEBAT HISTORIOGRÀFIC

1.1. El proveïment militar a l'Europa del segle XVIII en la historiografia recent. Del Fiscal-Military State al Contractor State

L'atenció historiogràfica sobre el proveïment de les tropes i la participació de contractistes privats en aquest sector sempre ha comptat amb un espai propi dins de les obres generals sobre la naturalesa de la guerra, els exèrcits, les armades i el seu impacte socioeconòmic a l'Europa Moderna.¹² Així mateix, els estudis centrats en alguns dels principals exèrcits que protagonitzaren els grans conflictes dels segles XVII i XVIII també compten amb alguns excel·lents capítols dedicats a l'estructura del seu proveïment. El capítol sobre la logística que John A. Lynn dedicà en el seu clàssic volum sobre exèrcit de Lluís XIV, o els diversos esments que David Chandler en feu al llibre dedicat a l'estudi de la morfologia dels exèrcits europeus de l'època del primer duc de Marlborough en serien clars exemples.¹³

Per altra banda, també comptem amb alguns estudis monogràfics centrats en la naturalesa logística i les pràctiques de provisió de les tropes. Segurament, els volums més coneguts en aquest àmbit són aquells que ofereixen un enfocament cronològicament i geogràficament més ampli. El llibre clàssic i pioner sobre logística militar *Supplying War: Logistics from Wallenstein to Patton*, de l'historiador israelià Martin Van Creveld, seria una bona mostra d'un estudi encarat des d'un punt de vista més sintètic i utilitari, descriptiu o d'aplicació en l'educació dels membres de les forces armades.¹⁴ En canvi, el volum editat per John A. Lynn *Feeding Mars: Logistics In Western Warfare From The Middle Ages To The Present*—que recull dotze capítols amb deu casos d'estudi que van des del proveïment dels exèrcits bizantins fins a la Guerra del Vietnam—recolliria el testimoni de Van Creveld oferint un panorama certament divers

¹² Alguns exemples seleccionats a John CHILDS, *Armies and Warfare in Europe, 1648-1789*, New York: Holmes and Meier Publishers, 1982, pp. 111-115. André CORVISIER, *La guerre. Essais historiques*, Paris, PUF, 1995, pp. 224-234. Frank TALLETT, *War and Society in Early Modern Europe 1495-1715*, London: Routledge, 1997, pp. 54-68. Jean CHAGNIOT, *Guerre et société à l'époque moderne*, Paris: PUF, 2001, pp. 41-42 i 123-130.

¹³ John A. LYNN, *Giant of the Grand Siècle: The French Army, 1610-1715*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, pp. 67-183. David CHANDLER, *The Art of Warfare in the Age of the Marlborough*, New York: Sharpedon, 1994, pp. 75-94, 141-146, 167-188

¹⁴ Martin L. VAN CREVELD, *Supplying War: Logistics from Wallenstein to Patton*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

de les múltiples variables i potencialitats de l'estudi d'aquest camp essencial de la preparació i la conducció de la guerra al llarg de la història comptant ja amb l'estudi de fonts documentals primàries.¹⁵

Pel que fa específicament a l'Europa moderna i abans de Childs i Lynn, l'historiador hongarès Geza Pérjés ja elaborà un dels estudis més notables dins del camp de l'anàlisi de la logística dels exèrcits. En el seu *Army Provisioning, Logistics and Strategy in the Second Half of the 17th Century*, Pérjés combinà l'estudi de correspondència i memòries militars, així com un notable recull de dades provinents d'altres estudis clàssics sobre la guerra per calcular les enormes necessitats humanes i materials que requeria mantenir alimentat i equipat un exèrcit europeu "tipus" de la segona meitat del Sis-cents.¹⁶ L'obra de Perjés, per bé que no exempta de crítiques i generalitzacions, ha esdevingut una clara referència per la majoria d'investigadors que, fins avui, han tractat les particularitats de la logística militar tant a l'Europa moderna com en altres contextos bèl·lics preindustrials.¹⁷

Amb tot, els estudis monogràfics centrats en la naturalesa logística i les pràctiques de provisió de les tropes han patit un notable creixement durant els darrers anys, a causa de la integració del seu estudi dins del gran debat sobre la relació entre estat, guerra i economia. Tant en els treballs provinents de corrents de la història i la sociologia política centrats en la creació de l'estat modern com també amb els estudis emmarcats en el debat historiogràfic sobre la "Revolució Militar Moderna", la intensificació de la guerra i el seu impacte polític, social i econòmic en les societats europees és considerat com un dels catalitzadors principals de l'enfortiment de l'estat i el creixement, consolidació i centralització de les institucions reials.¹⁸

¹⁵ John A. LYNN (Ed.), *Feeding Mars: Logistics In Western Warfare From The Middle Ages To The Present*, Boulder, San Francisco i Oxford: Westview Press, 1994.

¹⁶ Géza PERJÉS «Army Provisioning, Logistics and Strategy in the Second Half of the 17th Century» a *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 16, Núm. 1/2, 1970, pp. 1-52.

¹⁷ Jonathan ROTH, *The Logistics of the Roman Army at War (264 B.C.-A.D.235)*, Leiden-Boston-Köln: Brill, 1999, pp. 13, 62-64, 117-118, 126... Lauro MARTINES, *Un tiempo de guerra: Una historia alternativa de Europa 1450-1700*, Barcelona: Crítica, 2013, pp. 165-166. Jeremy BLACK, *Historia de la estrategia militar*, Madrid: Ediciones Rialp, 2020, pp. 45-46, n. 56. Hugh G. W. DAVIE, «The Economics and Logistics of Horse-drawn Armies» a *British Journal for Military History*, Vol. 7, núm. 1, 2021, pp. 21-45.

¹⁸ William H. MCNEILL, *La búsqueda del poder: Tecnología, fuerzas armadas y sociedad desde el 1000 d.C.*, Madrid: Siglo XXI Editores, S.A., 1988, pp. 154-204. Charles TILLY, *Coerción, capital y los estados europeos (990-1990)*, Madrid: Alianza Editorial, 1992, pp. 109-142. Clifford J. ROGERS (Ed.), *The Military Revolution Debate: Readings On The Military Transformation Of Early Modern Europe*, London: Routledge, 2001. Brian M. DOWNING, *The military revolution and political change. Origins of Democracy and Autocracy in Early Modern Europe*, Princeton: PUP, 1992. Frank JACOB I Gilmar

Precisament, un dels conceptes historiogràfics de major impacte nascuts d'aquesta convergència teòrica fou el de "l'estat fiscal-militar". Més enllà del seu ús concret per part de l'historiador britànic John Brewer –que l'encunyà en el seu conegut estudi *The Sinews of Power*– el concepte de *Fiscal-Military State* ha acabat esdevenint una eina clara per descriure i caracteritzar un model de govern propi dels estats del darrer segle i mig de l'època moderna, que desenvoluparen i encararen la seva administració i direcció polítiques vers la consecució dels recursos econòmics essencials per la conducció de la seva política militar i la consecució dels seus objectius dinàstics.¹⁹

L'èmfasi principal d'aquests estudis, seguint l'estela marcada per Brewer i altres historiadors britànics de la fiscalitat com P.G.M. Dickson, Richard Bonney o Patrick Karl O'Brien,²⁰ fou en els mitjans i estratègies que els estats moderns empraren per aconseguir l'augment dels ingressos, especialment aquells relacionats amb l'endeutament o la fiscalitat. Precisament, en base a aquests treballs podríem definir un "estat fiscal-militar" com aquell capaç de sostenir conflictes militars a gran escala gràcies a la consecució de recursos econòmics provinents –preeminentment– de la recaptació fiscal, i a la creació d'una administració altament burocratitzada i centralitzada capaç de gestionar de manera coordinada i eficient l'acció militar i el seu finançament.

Tanmateix, l'èxit del concepte ha acabat comportant la seva utilització per descriure i analitzar casos fora de les fronteres cronològiques i geogràfiques a les que s'aplicà en la seva primera conceptualització.²¹ Amb tot, de manera més recent han començat a prendre força nous estudis centrats tant en l'àmbit de la gestió i execució de la despesa

VISONI-ALONZO, «The Theory of a Military Revolution. Global, Numerous, Endless?» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 3, Núm. 6, 2014, pp. 189-204.

¹⁹ John BREWER, *The Sinews of Power: War, Money and the English State 1688–1783*, London: Unwin Hyman, 1989. Christopher STORRS, «The Fiscal-Military State in the 'Long' Eighteenth Century», a Christopher STORRS (Ed.) *The Fiscal-Military State in Eighteenth-Century Europe: Essays in Honour of P.G.M. Dickson*, Farnham: Ashgate, 2009, pp. 1-22.

²⁰ P.G.M. DICKSON, *The Financial Revolution in England: A Study of the Development of Public Credit, 1688-1756*, London: Macmillan, 1967. Patrick Karl O'BRIEN, «The Political Economy of British Taxation, 1660-1815» a *The Economic History Review*, Vol. 41, Núm. 1, 1988, pp. 1-32. Richard BONNEY (Ed.), *The Rise of the Fiscal State in Europe c.1200–1815*, Oxford: Oxford University Press, 1999. També hi ha una clara influència dels estudis del danès Erling LADEWIG PETERSEN, «From Domain State to Tax State: Synthesis and Interpretation» a *The Scandinavian Economic History Review*, Núm. 23, 1975, pp. 115-148.

²¹ Jan GLETE, *War and the State in Early Modern Europe Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States*, London/New York: Routledge, 2002. TOSHIAKI Tamaki, «Comparative Perspectives on the "Fiscal-Military State" in Europe and Japan» a Rafael TORRES SÁNCHEZ (Coord.), *War, State and Development: Fiscal-Military States in the Eighteenth Century*, Pamplona: EUNSA, 2007, pp. 409-436. Tsegaye TEGENU, *The Evolution of Ethiopian Absolutism: the genesis and the making of the Fiscal Military State, 1696-1913*, Los Angeles: TSEHAI Publishers, 2007.

militar i, molt especialment, en l'important paper jugat pels agents privats tant en la consecució dels recursos com en la gestió de la seva despesa, assegurant així l'èxit de les empreses de l'estat. En aquest darrer aspecte, els estudis de Guy Rowlands sobre el paper del finançament privat i la venda de càrrecs a la França de Lluís XIV o els treballs de David Parrott actualitzant els coneixements sobre els empresaris militars europeus durant els segles XVI i XVII han posat de manifest la important continuïtat de la rellevància jugada pels agents privats en la consolidació de les institucions burocràtiques i militars pròpies dels estats moderns.²²

La combinació d'aquests elements amb la pròpia anàlisi del desenvolupament de les reformes administratives –i de la conducció i control de la despesa– per part de les institucions reials a través de la cooperació activa i creixent entre els actors socioeconòmics particulars i les autoritats estatals, acabà donant lloc al naixement d'un nou concepte historiogràfic hereu de l'estat fiscal militar: el *Contractor State*.²³

Cal buscar els fonaments metodològics i conceptuals d'aquest terme a les activitats dutes a terme per un grup internacional d'investigadors encapçalat per Rafael Torres Sánchez, Agustín González Enciso i Sergio Solbes Ferri que des de l'any 2004 organitzaren diversos simposis de recerca encarats a l'estudi de la relació entre la demanda militar i el creixement econòmic dels estats europeus del segle XVIII.²⁴ Bona part dels investigadors que participaren en les primeres trobades avui es troben integrats en la Red Imperial-*Contractor State Group* [CSG].

Aquesta perspectiva comparada i multidisciplinària convisqué amb altres estudis que, de manera paral·lela, intentaren abordar la realitat de la contractació privada del proveïment per la flota i l'exèrcit amb un marc metodològic més ajustat a les fronteres cronològiques i geogràfiques tractades per John Brewer. Aquest seria el cas de Gordon Bannerman, que amb els seus estudis sobre les activitats i interessos dels contractistes britànics durant les dècades centrals del segle XVIII, oferí algunes claus interpretatives

²² Guy ROWLANDS, *The Dynastic State and the Army under Louis XIV: Royal Service and Private Interest, 1661-1701*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002. David PARROT, *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012. Ibídem, «¿Revolución militar o devolución militar? Cambio y continuidad en la Edad Moderna militar» a *Studia historica. Historia moderna*, Núm. 35, 2013, pp. 33-59. Jeff FYNN-PAUL (Ed.) *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean*, Leiden: Brill, 2014.

²³ En algunes ocasions, el terme ha sigut traduït al castellà com a “estado contratante”. Iván VALDEZ-BUBNOV, «La representación historiográfica de la guerra en el mar en el largo siglo XVIII: pensamiento táctico y estratégico, navalismo histórico y metodologías de vanguardia en el siglo XXI» a *Cuadernos dieciochistas*, Núm. 21, 2020, p. 264.

²⁴ Richard HARDING i Sergio SOLBES, «Introduction», p. 8

molt interessants a l'entorn de l'equilibri entre el benefici, les capacitats de mobilització de capital i mà d'obra, les relacions econòmiques, la corrupció, les crítiques públiques i, finalment, l'eficiència d'aquests proveïdors en l'execució de les comandes que tancaren amb la *Victualling Board*.²⁵

Precisament, l'encunyament del terme *Contractor State* no arribà fins la publicació del llibre de Roger Knight i Martin Wilcox titulat *Sustaining the Fleet, 1793–1815. War, the British Navy and the Contractor State* l'any 2010, que integraria totes aquestes dinàmiques investigadores aplicant-les a l'anàlisi de la provisió de la *Royal Navy* durant les Guerres Napoleòniques.²⁶ Finalment, el concepte s'acabaria consolidant un any més tard, amb la celebració d'un nou simposi internacional a Las Palmas de Gran Canaria que recolliria diverses ponències ja plenament centrades en les activitats dels contractistes privats.²⁷ Tal i com ja vàrem apuntar en un treball publicat recentment, el principi bàsic que unifica tots aquest estudis és la concepció que:

«[...] tot estat europeu d'època moderna es valgué de la participació prioritària i activa d'agents privats en la consecució i gestió dels recursos materials i monetaris necessaris per dur a terme amb èxit les seves polítiques i estratègies militars particulars, ocasionant així un impacte important en les seves pròpies economies».²⁸

Tanmateix, els estudis emmarcats dins del CSG han patit una notable evolució i diversificació temàtica. Mentre que els primers treballs se centraren en la identificació i descripció dels grans contractistes de la Corona i les seves trajectòries, aviat es feu avinent la necessitat de fer un pas més enllà de les grans societats i grups de negocis.²⁹

Així doncs, els seus estudis també passaren a centrar-se en la rivalitat existent entre els diversos proveïdors per aconseguir els contractes de l'estat –del seu o d'altres– i les

²⁵ Gordon BANNERMAN, *Merchants and the Military in Eighteenth-Century Britain. British Army Contracts and Domestic Supply, 1739-1763*, London: Routledge, 2008. Ibídem, «The impact of war: new business networks and small-scale contractors in Britain, 1739-1770» a *Business History*, Vol. 60, Núm. 1, pp. 23-40.

²⁶ Robert KNIGHT i Martin WILCOX, *Sustaining the Fleet, 1793-1815: War, the British Navy and the Contractor State*, Woodbridge: BoydellPress, 2010.

²⁷ Richard HARDING i Sergio SOLBES, «Introduction», pp. 7-17.

²⁸ David FERRÉ GISPETS, «Militarització, col·laboració i benefici. El negoci de la guerra a la Catalunya de Felip V (1715-1746)» a *Afers: fulls de recerca i pensament*, Núm. 99, 2022, p. 470.

²⁹ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «El gran negocio de la época, la provisión de víveres al ejército por Francisco Mendinueta (1744-1763)» a Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ (Coord.), *Francisco Mendinueta: finanzas y mecenazgo en la España del siglo XVIII*, Pamplona: EUNSA, 2002, pp. 101-134. Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Asentistas y fabricantes: el abastecimiento de armas y municiones al Estado en los siglos XVII y XVIII» a *Studia histórica. Historia Moderna*, Núm. 35, 2013, pp. 269-303. Aquests estudis es troben estretament vinculats amb l'estudi clàssic de les xarxes de relacions socioeconòmiques establertes amb la Corona pels homes de negocis navarresos i bascos a la cort dels Borbons espanyols durant el segle XVIII iniciat amb obres com Julio CARO BAROJA, *La hora navarra del XVIII (Personas, familias, negocios e ideas)*, Pamplona: Comunidad Foral de Navarra, 1985.

motivacions que els dugueren a emprendre aquest tipus de negocis malgrat els riscos i la competència existent.³⁰ Finalment, els treballs empresos els darrers anys intenten aportar un enfocament més integral, que tractés tant els problemes polítics inherents a la mobilització de recursos –organitzar-la, ordenar-la, executar-la i pagar-la–, les complexitats productives i associatives pròpies de cada sector del proveïment, les solucions i vies per assegurar i enfortir el control i la fiscalització de la despesa i l’acció dels contractistes o la recerca per part dels ministres i oficials reials de la major eficiència en la gestió i abonament dels recursos reials.³¹

La notable varietat temàtica i la voluntat de divulgació demostrada pels investigadors del CSG han motivat que els estudis i eines interpretatives amb les que treballen hagin acabat tenint un impacte notable arreu del continent europeu, tant dins de la producció historiogràfica acadèmica com àmbits propers a l’alta divulgació.³² Aquest fet, juntament amb la tendència investigadora iniciada pels ja esmentats Rowlands i Parrott, ha acabat motivant una nova proliferació d’estudis sobre la participació privada en el negoci de la guerra. Estudis que, més enllà de tractar el proveïment des de l’òptica més cortesana o des del centre decisor i administratiu de l’estat, també han obert la porta a la publicació de treballs centrats en contextos geogràfics més perifèrics, amb unes dinàmiques polítiques i administratives particulars i clarament implicats en la projecció de poder dels exèrcits reials.³³ És precisament en aquest marc on volem inscriure el present estudi del proveïment militar a la Catalunya de Felip V.

³⁰ Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Military Entrepreneurs and the Spanish Contractor State in the Eighteenth Century*, Oxford: Oxford University Press, 2016. Ibídem, «Los negocios con la armada. Suministros militares y política mercantilista en el siglo XVIII» a Iván VALDEZ-BUBNOV, Sergio SOLBES i Pepijn BRANDON (Coords.) *Redes empresariales y administración estatal: la provisión de materiales estratégicos en el mundo hispánico durante el largo siglo XVIII*, México: Universidad Nacional Autónoma de México Instituto de Investigaciones Históricas, 2020, p. 63. Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El riesgo de contratar con el enemigo. Suministros ingleses para la Armada Real española en el siglo XVIII» a *Revista de Historia Naval*, Núm. 80, 2003, pp. 65-73.

³¹ Podeu trobar una caracterització d’aquests nous àmbits d’investigació dins de la síntesi historiogràfica elaborada per Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de recursos económicos en el siglo XVIII. Un ensayo historiográfico» a *Cuadernos Dieciochistas*, Núm. 21, 2020, pp. 23-43. Ibídem, «Estado y empresa en la provisión de armas de fuego en el siglo XVIII» a *Espacio, tiempo y forma. Serie IV, Historia moderna*, Núm. 32, 2019, pp. 19-44. Rafael TORRES, Pepijn BRANDON i Marjolein’t HART, «War and economy. Rediscovering the eighteenth-century military entrepreneur» a *Business History*, Vol. 60, Núm. 1, pp. 4-22. Sergio SOLBES FERRI, «The Spanish Monarchy as a Contractor State in the Eighteenth Century: Interaction of Political Power with the Market» a *Business History*, Vol. 60, Núm. 1, pp. 72-86.

³² Una mostra d’aquest darrer àmbit a Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Historia de un triunfo. La Armada española en el siglo XVIII*, Madrid: Desperta Ferro, 2021. També hi podríem comptar l’excel·lent tesi doctoral d’Aitor Garcia Paredes sobre la campanya d’Almansa de 1707

³³ Tenim una excel·lent mostra d’aquest tipus d’estudis en un recent volum recopilatori d’estudis sobre la Finlàndia controlada per l’imperi suec durant l’Època Moderna a Petri TALVITIE i Juha-Matti

Amb tot, malgrat la fecunditat d'aquestes noves aportacions historiogràfiques, també esdevé imprescindible fer avinent que l'estreta relació de l'exèrcit dels primers Borbons espanyols amb els seus proveïdors d'origen català ha sigut un element notablement conegut i estudiat per la historiografia peninsular. Seguidament, procurarem analitzar amb una mica més de detall l'evolució de les diverses consideracions que en el transcurs dels darrers tres segles han sorgit a l'entorn d'aquesta relació, i com han acabat creant un discurs historiogràfic més o menys cohesionat que té les seves arrels més clares a les darreres dècades del Set-cents.

1.2. L'estudi de les relacions entre exèrcit, economia i demanda militar a la Catalunya del Set-cents al llarg de la història (1690-2022).

1.2.1. Els primers exemples

1.2.1.1. Els beneficis dels exèrcits dels Habsburg. Un exemple previ a la Guerra de Successió

Abans de procedir al repàs de les consideracions historiogràfiques que han sorgit a l'entorn de l'impacte que la demanda militar tingué al Principat de Catalunya durant el regnat dels primers Borbó, és important constatar que amb anterioritat al canvi dinàstic ja trobem algunes primeres consideracions de caire econòmic a l'entorn dels possibles beneficis que podia percebre el territori mercès a la presència armada de tropes aliades.

Sens dubte, l'exemple més ben conegut d'aquestes observacions fou l'opuscle titulat *Informe de verdaderas noticias per a lo maior benefici, quietud y gloria de Catalunya*, que fou publicat a l'entorn de l'any 1690.³⁴ Aquest breu escrit de nou pàgines fou publicat en un moment de creixent i renovada tensió bèl·lica a la frontera amb França, i just després de la repressió del moviment insurreccional dels "Barretines" o "Gorretes" que havia arribat al seu punt més àlgid als anys 1688 i 1689.³⁵ Arran de la presència activa d'una imponent força militar francesa de prop de 10.000 homes que amenaçaven la Cerdanya i les valls ripolleses i dels desordres que encara persistien a l'interior del Principat, tant l'autoritat virregnal com els membres més destacats de les principals institucions catalanes convingueren en treballar per assolir els recursos necessaris per fer front a aquestes necessitats.³⁶

³⁴ BC, Fullets Bonsoms, Núm. 4655(bis) i 7607, pp. 4-5, [1690?]. El document ha sigut conegut i citat en diverses ocasions, des de la primera referència feta per Jaume Carrera Pujal l'any 1947. Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Vol. I, Casa editorial Bosch, Barcelona, 1947, pp. 262-266. També se'n fa referència i se'n transcriuen alguns fragments als següents treballs: Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana de Barcelona i la Guerra de Successió» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 24, 1991, p. 115-142, pp.134. Antonio ESPINO LÓPEZ, «Publicística y guerra de opinión. El caso catalán durante la Guerra de los Nueve años, 1689-1697» a *Studia Historica: Historia Moderna*, Núm. 14, 1996, pp. 182-183. Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Feliu...*, pp. 135-136.

³⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 91-109.

³⁶ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte (1652-1714)*, Madrid: Edaf, 2014, pp. 130-134.

Així doncs, una de les principals iniciatives convingudes entre el virrei Villahermosa i la Diputació fou la proposta de recaptar un donatiu extraordinari que permetés sostenir un exèrcit hispànic capaç de defensar el territori i, alhora, alleugerís la càrrega dels allotjaments que feia dècades que castigava les hisendes locals i personals de les zones de trànsit de tropes.³⁷ Fou precisament en aquest context en el que aparegué a Barcelona l'esmentat opuscle.

Jaume Carrera Pujal ja apuntà que aquest pasquí anònim fou «[...] hecho por influjo sinó por cuenta de la Diputación».³⁸ Aquesta idea va ser recollida per Ramon Grau i Manuel Arranz, que identifiquen la seva publicació amb l'objectiu des diputats de convèncer les autoritats locals i l'opinió pública general de la conveniència de fer possible la recaptació d'aquest donatiu que s'havia acordat amb el virrei.³⁹ Aquests elements es troben clarament identificats en el cos de l'opuscle. Precisament, les primeres pàgines del document s'encaren a demostrar la natural i històrica oposició a França dels catalans, la fidelitat i resistència del Principat contra les armes gal·les i la crítica vehement de l'aixecament dels Barretines que, segons apunta l'autor del text, «[...] fou consultada, fomentada y dirigida per los Francesos».⁴⁰ No és fins després d'haver fet totes aquestes consideracions, que apareix el fragment que més atenció ha cridat i que, de fet, es refereix al tema que ens ocupa:

«Devem també advertir y reparar en lo molt que fan las demes provincias de España per a defensa y conservació de Cathalunya immediatament, perquè encara que en això se defensen à ellas mateixas, puix Cathalunya és sa muralla, ab tot estant més remotes del enemich, tenen més lluny lo dany y tenint-lo nosaltres tant prop, devem en quant se puga ajudar al remey. A més que à la veritat, lo Real Exèrcit fa benefici à aquest Principat, en lo qual estam tots advertint que no entra diner algun per via del comerç, que està totalment perdut; antes bé ne iixan cada dia sumas considerables, de forma que nos trobaria una dobla sino fos per las que las tropas expendeixen y gastan en Cathalunya, agotant tota Espanya en ella sos tresors, tant ab lo que las Provincias envian pera sustento dels Tercios Provincials, com ab las cantitats que lo Rey Nostre Senyor envia pera sustento de las demès tropas, que són tan grans que no tenen número, a més del que consuman tants senyors, cavallers y hòmens coneguts, que serveixen al Rey, los quals poch o molt tene alguna assistència de sa casa y tot se són y se gasta aquí. Ben experimentada tenen esta veritat los mateixos pagesos, puix venen millor sos fruits, y en particular los homens de negoci, botiguers y generalment tots los menestrals, los quals

³⁷ Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica...*, Vol. I. p. 262.

³⁸ *Ibidem*. Carrera Pujal ho compara amb el donatiu de 500.000 lliures proposat a la Junta de Braços o Parlament General de 1653 que tenia per objectiu subvencionar els quaters d'hivern de les tropes hispàniques desplegades al Principat. Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el Gobierno central tras la Guerra de los Segadores, 1652-1679*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1983, pp. 70-77.

³⁹ Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana...», p. 134.

⁴⁰ BC, Fullets Bonsoms, Núm. 4655(bis) i 7607, pp. 4-5, [1690?]. Aquest fragment també es troba transcrit a Antonio ESPINO LÓPEZ, «Publicística y guerra...», p. 182 o Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana...», p. 134.

sense la gent de guerra ni tenen què vendre, ni què treballar, ni alcançan un real. Y així no deu Cathalunya escusarle de servir al mateix si en allò que sas forças pugan suportar, y pot fero ab mayor comoditat, puix tot se queda en ella».⁴¹

L'escrit apunta a l'entrada de diners a través dels pagaments de les tropes com el principal benefici de la presència de l'exèrcit al Principat. Aquestes quantitats serien l'única manera de pal·liar les mancances de liquiditat provinents de la interrupció del comerç provocada per la pròpia guerra amb França. Ahora, aquestes quantitats provindrien tant de la resta de territoris de la monarquia –a través dels subsidis destinats als terços provincials– o bé de les hisendes pròpies de «[...] tants senyors, cavallers y hòmens coneguts, que serveixen al Rey los quals poch o molt tene alguna assistència de sa casa y tot se són y se gasta aquí». A més a més, aquesta acció de l'exèrcit també afavoriria que els propis donatius fets per les institucions catalanes s'acabessin gastant en el mateix territori.

Per altra banda, el text també identifica els menestrals, botiguers i negociants que treballen amb l'exèrcit o per l'exèrcit com els principals beneficiaris d'aquest flux de diners. Tal i com veurem amb major detall en capítols posteriors d'aquest mateix estudi, les al·lusions als grups més afavorits d'aquesta demanda se sustentaven en l'experiència immediata que havien tingut diversos membres de la burgesia barcelonina i catalana en els proveïments de les tropes de Carles II durant les campanyes pirinenques contra la França de Luís XIV que ja s'havien esdevingut les dècades precedents.⁴²

Finalment, com ja s'ha avançat, l'autor també condiciona aquests beneficis a que el país es deslliurés «[...] dels inconvenients y incomoditats que en si porta lo allotjament, los quals són tan patents y notoris, que no pot negarlos sinó una afectada ignorància».⁴³

Malgrat les diferències cronològiques i contextuals, pràcticament tots els arguments esgrimits en els paràgrafs transcrits a l'entorn dels potencials beneficis econòmics de la presència militar seran certament comuns i recurrents en bona part de les anàlisis que diferents pensadors, historiadors i economistes han fet sobre l'impacte que l'exèrcit borbònic tingué a l'economia catalana del Set-cents des de finals del mateix segle XVIII.

⁴¹ BC, Fullets Bonsoms, Núm. 4655(bis) i 7607, pp. 13-14, [1690?].

⁴² Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana...», pp. 134-135.

⁴³ BC, Fullets Bonsoms, Núm. 4655(bis) i 7607, p. 14, [1690?].

1.2.1.2. *Després de la Guerra de Successió. Els testimonis immediats*

Amb la fi del conflicte successori i l'establiment de la Nova Planta de govern borbònic, s'iniciaren els treballs per conèixer i taxar les terres i béns del territori amb l'objectiu d'establir una nova contribució. Aquesta tasca, dirigida per l'intendent José Patiño Rosales, hi participà de manera decisiva el mercader i geògraf Josep Aparici i Fins, que ja havia jugat un paper important en el càlcul del repartiment de l'impost extraordinari de 1713 plantejat i executat per la Superintendència durant el setge de Barcelona.⁴⁴ Durant la primera dècada del Set-cents, Aparici havia combinat les seves activitats com a comerciant amb l'elaboració d'una breu *Descripción del Principado de Cataluña* que tingué una primera versió l'any 1708, que fou completada i refinada entre els anys 1714 i 1715 durant el procés de plantejament i instauració del cadastre.⁴⁵

En les dues versions d'aquest document, publicades l'any 1946 pel geògraf Salvador Llobet i Taverner, s'hi recullen algunes apreciacions interessants sobre les capacitats del Principat per sostenir un exèrcit i els possibles beneficis que la monarquia podria tenir si bona part dels aprestos per les seves tropes es fessin a Catalunya. En primer lloc, l'any 1715 Aparici constata que malgrat collir-se suficient ordi, civada i garrofes per alimentar les cavalcadures i atzembles privades d'arreu del territori «[...] no basta un exercito en tiempo de guerra».⁴⁶ En la seva versió de 1708, pel que fa als cereals assegura que «Pa sen cull en abundància per lo consum, y encara per un media exèrcit si se aprofita».⁴⁷

Emperò, el fragment més il·lustratiu el trobem en la versió de 1715. En el capítol que l'autor dedica al comerç i els mals que l'entrada de gèneres de robes estrangeres provocava a les manufactures catalanes, es recomana encaridament que des de la Corona es prohibeixi la importació d'aquests gèneres per incentivar la producció local. Una producció local que evitaria els sobrepreus ocasionats pels intermediaris comercials i que, a més a més, acabaria beneficiant els interessos de la pròpia corona:

⁴⁴ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 69-71 i 133. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Barcelona: Tipografia de l'Avenç, 1905, pp. 301-302.

⁴⁵ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 204, n. 291. Salvador LLOBET, «Una descripción geográfica de Cataluña, por José Aparici, en el siglo XVIII» a *Hispania*, Vol. 6, Núm. 25, 1946, pp. 632-669.

⁴⁶ Salvador LLOBET, «Una descripción geográfica...», p. 643.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 666.

«Qué beneficio sacará el Rey si en sus vasallos halla todo género de vestidos y armas para los soldados de sus exércitos, sin que le hayan de venir las municiones de Reynos extranjeros. Por lo menos ganará la conveniencia del precio, fletes y seguros, y lo más considerable que ganará, será tener sus vasallos ricos con aquel trabajo, y será rico el Rey si lo son sus vasallos, y pobre si son pobres».⁴⁸

Aquestes consideracions d'Aparici resulten molt il·lustratives de la posició que el mercader ocupava dins del govern borbònic del Principat i de la continuïtat dels aprestos militars que s'esdevenien a la ciutat de Barcelona. Tal i com ha plantejat recentment Eduard Martí Fraga, per bé que Barcelona fos el principal port des d'on es preparà i llança l'expedició de conquesta de Mallorca de l'any 1715, bona part dels materials i gèneres que foren necessaris per executar totes aquestes preparacions hagueren de venir de fora de Catalunya.⁴⁹ Aparici, que en aquells moments es trobava treballant colze a colze amb Patiño i Josep Francesc d'Alòs i Rius a la Intendència, fou clarament conscient d'aquestes mancances materials, que juntament al seu coneixement de les capacitats productives del Principat explicarien les reflexions expressades en la seva *Descripción*.⁵⁰

Els anys següents, a causa de les expedicions llançades per les armes borbòniques a la conquesta de Sardenya i Sicília (1717-1718), així com per l'esclat de la Guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720) les dinàmiques de proveïment heretades del conflicte successori i aplicades a la conquesta de Mallorca es consolidaren i ampliaren de manera notable. Així mateix, els costos econòmics que aquests nous conflictes imposaren sobre les hisendes particulars i públiques d'arreu de Catalunya foren particularment onerosos.⁵¹

Aprofitant la reunió a Barcelona de disset procuradors de les sotsintendències territorials del Principat a finals de març de 1723, aquests oficials decidiren elevar un memorial a Felip V amb diverses consideracions sobre l'estat de l'economia catalana

⁴⁸ *Ibídem*, p. 648.

⁴⁹ Eduard MARTÍ FRAGA, «La Capacidad De "No Poder Hacer Milagros": Reflexiones Sobre El Abastecimiento De Las Expediciones De 1715, 1718 Y 1720» a *Global Journal Of Human-Social Science Research*, Núm. 20, Vol. 4-D, 2020, pp. 37-53.

⁵⁰ Ell mateix havia servit com a ajudant del tresorer de l'exèrcit de Catalunya durant la darrera dècada del govern de Carles II, encarregant-se de gestionar «[...] todas las providencias conducentes a Alojamientos, tránsitos y de todo genero de Servicios que hacía el País [...]» segons un informe de serveis prestats que remeté a la Reial Audiència el 14 de juliol de 1725. Arxiu de la Corona d'Aragó [ACA], Reial Audiència [RA], Registres, Núm. 369, f. 78r, [14-07-1725].

⁵¹ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de les guerres d'Itàlia (1717-1719)» a *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, Núm. 52, 2010, pp. 217-235.

del moment.⁵² Per bé que l'objectiu principal de la trobada fos fixar una quantitat estable a repartir de l'impost del cadastre, procurant així evitar les constants irregularitats i desajustos en el seu cobrament que s'havien donat des del seu establiment, els procuradors decidiren remetre l'esmentat informe alhora que sol·licitaren poder seguir reunits de manera permanent a les dependències barcelonines de la Intendència.⁵³ Aquest document, transcrit íntegrament per Joan Mercader l'any 1955, es vertebrava en trenta-nou punts diferents que repassen els estats dels diversos sectors productius del Principat, alhora que plantegen les diverses càrregues fiscals que han aportat els catalans a les arques reials i les malvestats que aquests impostos han ocasionat al conjunt de l'economia del territori, parant una particular atenció a l'impacte del cadastre des de 1716. Sens dubte, es tracta d'un document redactat amb un gran efectisme i amb un més que marcat objectiu de deixar palesa la pobresa del territori per afavorir una rebaixa substancial de l'impost que s'hauria de recaptar.⁵⁴ Amb tot, algunes de les descripcions i reclamacions que s'hi plantegen i que es troben clarament relacionades amb l'impacte econòmic positiu i negatiu de les tropes i el seu proveïment són particularment interessants pel que fa al present estudi.

Els nou primers punts del document són una constatació de les importants mancances de collites, bestiar i altres gèneres que manquen a Catalunya i que s'han d'importar d'altres territoris de la Corona o bé de l'estranger. D'aquests gèneres en sobresurten les llanes, que qualifiquen com a poques i massa bastes, fent inevitable «[...] valerse, para los paños venticotrenos y otros algo finos que se fabrican, de las [llanes] de Aragón y Castilla».⁵⁵ Així mateix, pel que fa a les manufactures, que consideren ser poques i ordinàries, resulten tant insuficients que «[...] los Artesanos no tienen qué trabajar con singularidad den que el vestuario de las tropas no se fabrica en el Principado».⁵⁶

Així mateix, el text també recull una de les idees que ja havia plantejat el pasquí publicat el 1690 a l'entorn de la introducció de diners a Catalunya provinents de la resta de la monarquia gràcies a l'exèrcit, malgrat que alhora es matisa l'impacte que té atès que «[...] como evidente, que aún el dinero que viene de los Reynos de Castilla y

⁵² Joan MERCADER I RIBA, «Una visión pesimista de la economía catalana después de la guerra de Sucesión» a *Estudios de Historia Moderna*, Núm. 5, 1955, pp. 411-413.

⁵³ Com bé descrigué Joan Mercader, aquestes demandes no foren gens benvingudes ni per les altes autoritats borbòniques a Catalunya ni per la pròpia cort, ordenant una immediata dissolució de la reunió de procuradors. Joan MERCADER I RIBA, *Felip VI i Catalunya...*, pp. 178-180.

⁵⁴ Joan MERCADER I RIBA, «Una visión pesimista...», p. 418.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 414.

⁵⁶ *Ibidem*.

expenden las tropas en este pays es absolutamente necesario para sustentar tanto extravió inevitable, y es fácil averiguar este Cotejo por los registros de las Aduanas». ⁵⁷

D'aquesta manera, els procuradors que redactaren el memorial també se sumaren a les crítiques ja expressades per Aparici en contra de l'entrada massiva de gèneres estrangers. En aquest cas, però, en comptes d'adduir directament al perjudici de la manufactura pròpia ho feren a través de la "fuga de capitals" que comportava la importació de gèneres pel propi exèrcit.

A banda d'aquesta caracterització, en el punt catorzè del document hi apareix una interessant consideració a l'entorn de l'explotació silvícola dels boscos del Principat per fornir els treballs de construcció naval empresos per l'Armada reial a Barcelona i a Sant Feliu de Guíxols:

«Para la fábrica de Navíos antecedentemente, y para la de Galeras actual y futura, barcas y otras obras del servicio de Vuestra Majestad, se ha cortado en el Principado tanto maderaje de árboles fructíferos, como son robles, carrascas, nogales y pinos buenos, que si se calculase su importe llegaría a sumas conciderables, particulares excessos». ⁵⁸

Com veurem més endavant, alguns d'aquests principis també seran ben presents en els escrits del memorialistes de la fi del segle, com per exemple, Jaume Caresmar.

Amb el pas de les dècades i amb l'inici de la consolidació de l'important creixement que l'economia catalana experimentà a partir de mitjans de segle, es començaren a publicar les primeres obres d'una nova fornada de pensadors econòmics que tindrien en Francesc Romà i Rossell el seu exemple més primerenc. ⁵⁹ En el tercer epígraf del segon capítol de la seva obra *Disertacion historico-politico-legal por los colegios y gremios de la ciudad de Barcelona, y sus privativas*, Roma i Rossell addueix als importants serveis dels gremis i corporacions barcelonines al servei de la Corona constatant que:

«De este embarazo [la manera de recaptar contribucions] es fácil librarse, por lo respectivo à capitación, y a producto de Artes donde hay Colegios y Gremios, por facilitar estos, con su buen orden, mil modos de idear, repartir y exigir las contribuciones, sin extorsión, ni violencia, dexando este cuidado en gran parte à los mismos Cuerpos.

⁵⁷ *Ibíd.*

⁵⁸ Joan MERCADER I RIBA, «Una visión pesimista...», p. 415.

⁵⁹ Per una aproximació als principis fonamentals del seu pensament econòmic segueix sent de referència Ernest LLUCH I MARTÍN, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona: Edicions 62, 2010, pp. 65-97.

El desempeño de estos en proveer de repente à un Exercito numeroso, de pertrechos y vestuario, encargándose cada uno de lo que es peculiar à su Arte, y en tributar los más brillantes obsequios à las Personas Reales, es notorio, y tal que nunca podría esperarse de la confusión de hombres vagos». ⁶⁰

Una mica més endavant, en l'epígraf cinquè del mateix capítol, Romà i Rossell defensa abundantment la conveniència que els gremis barcelonins conservessin els seus drets productius privatis, que els permetrien seguir evitar monopolis i prevenir l'empobriment que aquestes concentracions podrien provocar. Per exemplificar-ho, l'autor es val, un cop més, de les dinàmiques de proveïment de l'exèrcit desenvolupades a Barcelona:

«Por lo que toca à Barcelona, si alguna vez se ha experimentado el Monopolio, ha sido en las cosas del más libre Comercio; distando tanto los Colegios y Gremios de haberle introducido, como y que positivamente se hallan en sus Ordenanzas, todas las precauciones para evitarlo, en quanto sea posible, hasta en los particulares.

Basta para probarlo, pararse un instante en la de algunos Gremios, en que se previene que todo Asentista haya de encargar la mitad de la obra à los demás Individuos de su Cuerpo, y que las personas que en este se nombran todos los años hayan de reconocer y aprobar todo lo que se trabaje, aun aquello que queda à cargo del Asentista. Esta Ordenanza, sobre que está llena de humanidad a favor de los pobres Artífices, lleva à la Real Hacienda y a la Tropa mayores ventajas de las que puede figurarse quien no haya tenido oportunidad de entender en asuntos de esta naturaleza». ⁶¹

Com veurem més endavant, aquest tipus de disposicions i ordenacions internes sobre el repartiment de les comandes d'assentistes fou un dels grans elements de tensió, tant entre les corporacions i la Corona, com dins dels propis gremis. Amb tot, aquestes consideracions de Romà i Rossell serveixen per constatar el trasllat a la literatura econòmica d'un conjunt de vindicacions esgrimides per les corporacions barcelonines durant tot el regnat de Felip V a l'hora de fer valer els seus principis i prerrogatives davant dels intents de la Corona d'instaurar noves contribucions econòmiques i personals, com les lleves. ⁶²

Com en els altres casos previs, la breu obra de Rossell fou encarregada pels gremis de Barcelona i tingué l'objectiu principal de defensar els interessos d'aquestes

⁶⁰ Francesc ROMÀ I ROSSELL, *Disertación histórico-político-legal por los colegios y gremios de la ciudad de Barcelona, y sus privativas*, Barcelona: Thomas Piferrer, Impresor, 1766, p. 23.

⁶¹ Francesc ROMÀ I ROSSELL, *Disertación histórico-político...*, p. 28.

⁶² Vegi's com a exemple, la clara enumeració dels mateixos arguments en la *Representación al Rey N.S. sobre la leva de soldados que por sorteo debe contribuir esta Ciudad*, que l'ajuntament de Barcelona envià a la cort en motiu del projecte de lleva de 1726. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona [AHCB], Ajuntament Borbònic [AB], Polític, Representacions, 1D.IV-8, ff. 206v-213v, [28-12-1725].

corporacions i demostrar la seva vertebració “natural” i utilitat a la Corona.⁶³ És per això que l'autor figuerenc posa un especial èmfasi en el rol de les confraries com a agent aglutinador i ordenador de la societat i com a eina útil tant per repartir imposicions com per afavorir la producció necessària pel reial servei.

1.2.2. Els debats a l'entorn de la Junta de Comerç de Barcelona: Caresmar i Capmany

Poc més de vint anys després dels treballs de Romà i Rossell, i coincidint amb la consolidació de les dinàmiques de creixement econòmic iniciades a mitjans de segle, varen aparèixer a Catalunya noves publicacions sobre el present i el passat de les relacions econòmiques del Principat. Aquests treballs s'emmarcaren en un moment d'una gran vitalitat productiva en el camp cultural català. Una bona mostra d'aquesta efervescència publicadora la trobem en l'important nombre de textos impresos i publicats al Principat durant la segona meitat del segle XVIII, arribant a més de 850 en el sol cas de Barcelona.⁶⁴

De la mateixa manera que la Diputació del General o els gremis barcelonins havien fet servir els seus recursos per afavorir les publicacions d'escrits, memorials i estudis encarats a defensar els seus interessos, durant la segona meitat del Set-cents una nova institució prengué un paper preponderant com a patrocinadora d'alguns dels grans autors catalans del moment. Aquest institut fou la Reial Junta Particular de Comerç de Barcelona, una entitat nascuda entre els anys 1758 i 1763 que es consolidà com una de les organitzacions vertebradores i defensores dels interessos de la burgesia comercial catalana més puixant.⁶⁵ Un conjunt de propietaris i inversors que, davant les primeres

⁶³ Carlos Antonio GARRIGA ACOSTA, «La enfermedad política de Cataluña. En torno a la Diputación de los Colegios y Gremios de Barcelona (1773-1775)» a *Anuario de Historia del Derecho Español*, Núm. 67, 1997, p. 725.

⁶⁴ Segons les dades proveïdes per Joaquín Álvarez Barrientos, a Girona, Cervera i Tarragona es rondarien xifres entre 40 i 45 publicacions. També n'hi ha, però menys nombroses a altres poblacions com Manresa, Vilafranca del Penedès o Olot. Joaquín ÁLVAREZ BARRIENTOS, «Cultura e Ilustración. Interpretaciones catalanas del siglo XVIII» a Antonio MORALES MOYA (Ed.). *1714. Cataluña en la España del siglo XVIII*, Madrid: Ediciones Cátedra, 2014, p. 297.

⁶⁵ Per a formació de la Junta de Comerç, la seva composició humana i les seves vegeu Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona: Curial, 1977, pp. 240-305. També s'esmenta el seu paper actiu dins els esquemes de sociabilitat del patriciat català i els seus ambients il·lustrats a la segona meitat del segle XVIII, durant la Guerra del Francès i en l'activitat dels diputats catalans a les Corts de Cadis a Lluís Ferran TOLEDANO GONZÁLEZ,

sotragades econòmiques que encetaran els cicles de crisis finisecular,⁶⁶ no dubtaren a finançar, a través de les seves institucions, obres de caire històric que vindiquessin els principis polítics, socials i econòmics particulars que esdevingueren clau en el creixement econòmic català d'aquell segle.⁶⁷ Una estratègia d'utilització de la cultura que, segons apuntà Isabel Romà, promocionà la pròpia monarquia com a instrument de legitimitació i racionalització de l'autoritat aprofitant l'atenció creixent del públic lector envers el gènere històric.⁶⁸

Així doncs, a recer del paraigües econòmic de la Junta de Comerç apareguren dues obres d'importància cabdal dins del pensament històric i econòmic de la Catalunya del moment. Ens referim, en primer lloc al *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña de la Real Junta de Comercio de Barcelona*, publicat l'any 1780 per un equip de redactors encapçalat per l'historiador i arxiver premonstratès Jaume Caresmar.⁶⁹ I, segonament, les cèlebres *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona* publicades pel pensador, historiador i polític barcelonès Antoni de Capmany entre els anys 1779 i 1792.⁷⁰

Ambdues obres tenen unes motivacions i objectius molt propers en la seva concepció. Les *Memorias históricas* de Capmany es plategen clarament com una obra analítica sobre les esferes econòmica i política del passat medieval català, però amb l'objectiu d'extreure'n lliçons i exemples per traslladar-los a la seva actualitat. La reivindicació de

«Modernidades múltiples: Los proyectos económicos de Ramón Lázaro de Dou y Bassols en tiempos de reforma y revolución, siglos XVIII-XIX» a Jesús Astigarraga i Javier Usoz (Dir.), *L'économie politique et la sphère publique dans le débat des lumières*, Madrid: Casa de Velázquez, 2013, pp. 187-210.

⁶⁶ Vers l'any 1779 s'inicia la primera de les crisis que atacarà els sectors comercial i cotoner català a causa de la guerra contra la Gran Bretanya (1778-1783). Alejandro SÁNCHEZ SUÁREZ, «La era de la manufactura algodonera en Barcelona, 1736-1839» a *Estudios de Historia Social*, Núm. 48-49, 1989, pp. 85-87. L'impacte en el comerç marítim a Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna: recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacional*, Vol. IV, Barcelona: Edicions 62, p. 104.

⁶⁷ Javier ANTÓN PELAYO, «La Il·lustració a Catalunya» a *Catalan Historical Review*, Núm. 6, 2013, p. 172.

⁶⁸ Isabel ROMÁ RIBES, «Influencia de L. A. Muratori en la metodología crítica de Antonio de Capmany» a *Revista de historia moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, Núm. 3, 1983, p. 384. Recordem que, precisament, la presidència de la Junta de Comerç requeia en la figura de l'intendent de Catalunya, una de les màximes autoritats reials del Principat. Ernest LLUCH I MARTÍN, *El pensament econòmic...*, pp. 98-100.

⁶⁹ Marina GARÍ, Raimon MASDÉU i Manuela URBINA, «Jaume Caresmar. L'home i la seva obra» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 10, 1992, pp. 348-349. Atès que el *Discurso* no es troba firmat, se n'ha discutit notablement la seva autoria. Per bé que Ernest Lluch aposta per una redacció col·legiada –especialment de cara a la darrera de les tres parts de les que es compona l'obra– on el paper directiu recauria en Jaume Caresmar i el baró de la Linde, intendent i comptador de l'exèrcit i del Principat, qui presidia la Junta de Comerç. Abans de Lluch, tant Pierre Vilar com Jaume Carrera Pujal i Joan Mercader apostaven per una autoria plena de Caresmar. Ernest LLUCH I MARTÍN, *La Catalunya vençuda...*, pp. 207 i 211-214.

⁷⁰ Ernest LLUCH I MARTÍN, *El pensament econòmic...*, pp. 104-105.

l'impacte positiu del dinamisme comercial en la puixança de sectors productius com les manufactures tèxtils o l'elaboració d'aiguardents i destil·lats en podrien ser un bon exemple.⁷¹

El *Discurso* plantejat per Caresmar i els seus col·laboradors, té com un dels seus objectius principals, a través de la conjunció de tres parts discursives diferenciades, una mostra de la naturalesa econòmica de la Catalunya del moment i, alhora, una disquisició de teoria històrica, demogràfica i econòmica pretesament aplicable tant en contextos immediats com futurs. D'aquesta manera, tant pels principis rectors dels dos discursos com per la importància de la Junta de Comerç de Barcelona en ambdós casos, podem constatar que existeix una clara correlació entre les obres de Capmany i Caresmar.⁷²

Precisament, començant amb l'anàlisi de l'obra de 1780, abans de procedir a fer una de disquisició històrica i mítica de l'origen dels catalans seguida d'una descripció acurada de les capacitats econòmiques de bona part de les ciutats i viles del Principat, el text conté un capítol on s'intenten explicar «[...] los motivos de las ventajas que actualmente experimenta Cataluña respecto al estado que se hallaba a principios de este siglo y del que tuvo antes de los tres anteriores».⁷³

A banda de les qualitats de les terres i la població del Principat, els autors assenyalen com tot i que les malvestats del conflicte successori:

«[...] dejaron a esta provincia reducida a la mayor miseria, pero la industria y porfiada fatiga de sus naturales se dedicó, con un esfuerzo increíble, al cultivo de sus tierras, desmontando las fragosas y beneficiando a las yermas [...].

Contribuyo mucho a estos rápidos progresos el pie de tropas de 25 a 30 mil hombres que existieron muchos años en este Principado, porque sus sueldos, los de su

⁷¹ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, p. 55. Aquests principis i la naturalesa de l'obra van clarament lligades –més enllà del propi judici i caràcter analític de Capmany com a historiador– als interessos i posicions de les entitats que finançaren la seva redacció, com la Junta de Comerç de Barcelona, tal i com ja hem esmentat anteriorment.

⁷² La Junta s'encarregà del sosteniment de la redacció de l'obra de Caresmar, de la qual, a més a més, en participà directament a través de les activitats de l'esmentat baró de la Linde, Intendent i president de la Junta l'any 1780. Ernest LLUCH I MARTÍN, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Edicions 62, Barcelona, 1996, p. 214. Alhora, la institució encarregà directament les *Memorias históricas* a Capmany quan l'autor barceloní ja havia iniciat la seva redacció de manera particular. Ernest LLUCH I MARTÍN, *El pensamiento económico...*, pp. 106-107.

⁷³ Ernest LLUCH I MARTÍN (Ed.), *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña (1780)*, Barcelona: Editorial Altafulla, 1997, p. 113. Disposem de dues versions manuscrites que es troben a la Biblioteca e Catalunya o a l'Arxiu del Palacio Real de Madrid. Ernest LLUCH I MARTÍN, *La Catalunya vençuda...*, p. 207. Per la versió preservada a la Biblioteca de Catalunya vegeu BC, Fons de la Junta de Comerç [JC], Man. 143bis, [1780].

oficialidad, sus vestuarios y armamentos, subían a sumas de mucha consideración, que todas se quedaron en el país». ⁷⁴

Així doncs, veiem com pràcticament un segle més tard, els autors del *Discurso* empenen les mateixes valoracions positives per referir-se a la injecció de capitals que la presència d'un exèrcit nombrós podia tenir en l'economia catalana que ja havia emprat l'opuscle finançat per la Diputació que inaugura el present capítol. En aquest cas, però, ho vinculen directament a la guarnició permanent que s'establí al Principat després del conflicte successori. Una guarnició que, segons el mateix text, es mantingué en els mateixos nombres fins la mort del marquès de la Mina l'any 1767. ⁷⁵

Precisament, en els següents folis del manuscrit de l'obra present a la Biblioteca de Catalunya, els autors defensen l'impuls determinant d'aquesta demanda en sectors productius clau, fent ressò de la gran elaboració de canons i de vestits per la tropa lligades les expedicions de Sardenya i Sicília dels anys 1717 i 1718, així com les que es llançaren durant el regnat de Felip V a les costes italianes o a Barbaria:

«Barcelona ha sido el gran arsenal en donde se han aprestado las expediciones para Cerdeña y Sicilia y sucesivamente para Italia, Portugal y Argel, con diferentes otros aprestos y preparativos intermediarios que también han contribuido a su riqueza. Agrégase a esto la fundición de artillería y el arsenal de las atarazanas para todos los pertrechos y armamentos del ejército, habiendo conseguido la industria el atraer a esta capital no solamente las hechuras de los vestuarios de las tropas permanentes, sino también las de toda la milicia, incluso las de la Marina que sin intermisión siguen hasta ahora.

Estos beneficios sucesivos, y unido a los de lo que se ha ganado en la Ciudadela y otras fortalezas, han dado vigor a la agricultura para que pudiese suministrar las primeras materias y frutos sobrantes al comercio abocándose por tales medios a Cataluña y su capital todas las utilidades del ejército y casi todas las del lujo de la corte y de las demás provincias de la monarquía». ⁷⁶

Reblen aquest fragment descrivint les accions del marquès de la Mina, que asseguruen que també repercutiren positivament a l'economia productiva catalana:

«[...] a cuya infatigable actividad [del marquès de la Mina] se debió también la formación de la nueva Barceloneta, prolongación de la Linterna en su espacioso y magnífico muelle almacenado, adornos y reparaciones y finalmente se derramaron millones en las nuevas fortalezas de Figueras y Montjuich y en el ostentoso puente de Llobregat, cuyos inmensos caudales, circulando por todo el Principado, facilitaron a su industria la opulencia y a la agricultura tal vigor que se descuajaron todos los montes y

⁷⁴ Ernest LLUCH I MARTÍN (Ed.), *Discurso sobre la...*, p. 115. BC, JC, Man. 143 bis, f. 197r, [1780].

⁷⁵ Ernest LLUCH I MARTÍN (Ed.), *Discurso sobre la...*, p. 116.

⁷⁶ BC, JC, Man. 143 bis, ff. 199r-200r [1780].

tierras bravas hasta tal punto que, en la actualidad, se experimenta una gran escasez de pastos, carbón, madera y leña». ⁷⁷

D'aquesta manera, els autors del *Discurso* vinculen clarament l'important creixement tant de la producció agrària com de la manufactura catalanes experimentat des del regnat de Felip V a les importants inversions fetes per la Corona en base a tres grans objectius: mantenir la seva guarnició permanent abastida, les places fortes del Principat augmentades i reforçades i per la preparació i llançament d'expedicions amfibies arreu de la mediterrània occidental. ⁷⁸

Amb tot, ja en aquest mateix fragment transcrit es deixen veure algunes de les altres conseqüències que comportà aquesta política d'inversió militar, com ho són les escassetats de pastures i gèneres peribles com la llenya o el carbó a causa de la sobreexplotació. Malgrat utilitzar-se en el text com un element d'èmfasi retòric, en les posteriors descripcions de les economies corregimentals de Girona, Vic, Puigcerdà, Talarn, la Seu d'Urgell o Tortosa es fan referències constants a la devastació de boscos i l'escassetat de llenya causada per l'extracció de fusta destinada a finalitats militars. ⁷⁹

Amb tot, bona part de les consideracions eminentment positives a l'entorn de l'impacte de la presència de l'exèrcit en l'economia catalana també foren recollides en les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona* d'Antoni de Capmany. De totes maneres, per bé que l'autor barceloní utilitzà exemples i arguments molt similars als emprats pels redactors del *Discurso*, Capmany destacà les capacitats productives de Barcelona i del Principat i les seves característiques particulars com un dels elements clau que permeteren aprofitar activament les oportunitats de negoci provinents de l'exèrcit:

«[...] de modo que a la entrada de este siglo contaba aún la Ciudad todos estos ramos de industria asociada [en el fragment anterior esmenta l'existència de 72 oficis regulats], bien que en cierto estado de decadencia. Pero como existían los oficios, su aprecio y tradición, pudo después de restablecida la paz y la tranquilidad que le habían robado las funestas guerras y turbaciones de sucesión, reanimar luego al punto los antiguos y fomentar otros nuevos mediante los nuevos objetos que las expediciones militares, el acantonamiento de las tropas y la benéfica planta del nuevo gobierno proporcionaron a la actividad natural y aplicación heredada de los Barceloneses, pues se

⁷⁷ Ernest LLUCH I MARTÍN (Ed.), *Discurso sobre la...*, pp. 116-117. BC, JC, Man. 143 bis, ff. 200r-201r [1780].

⁷⁸ Ernest LLUCH I MARTÍN, *La Catalunya vençuda...*, p. 223.

⁷⁹ Ernest LLUCH I MARTÍN (Ed.), *Discurso sobre la...*, pp. 206-216, 227, 234-237, 246-247, 263, 283-284, 288-289, 304, 310, 340-341. Ernest LLUCH I MARTÍN, *La Catalunya vençuda...*, pp. 224-226.

puede asegurar que mientras conserven sus costumbres originales, jamás perderán la posesión de las artes

No habiendo sido, pues, aquella Capital el domicilio antiguo y nativo de los oficios, ¿cómo era posible que apenas acabada de salir del azote de quatro sitios, desde 1697 hasta 1714, hubiese venido a ser el taller principal de la industria española? En efecto: si las costumbres laboriosas no hubiesen conservado sin interrupción la tradición y la enseñanza de las artes, ¿podía un viagero francés haber afirmado en 1729 que, siendo los catalanes los mejores artífices de España, muy activos y hábiles, era entonces Barcelona respecto a este Reyno lo que París respecto a la Francia? Tan buenas disposiciones de parte de aquellos ciudadanos, que sólo habían carecido de objetos capaces de reanimar sus antiguas artes, hicieron que las tropas españolas se vistiesen y armasen completamente de manufacturas del reyno después de la guerra de sucesión, lo que antes se hacía en Italia y Flandes. Podemos decir que en Barcelona se formaron los primeros asientos de esta suerte de empresas, de cuyo pronto desempeño es buen testimonio la expedición a Sicilia del año 1718».⁸⁰

Així doncs, segons Capmany, fou aquesta experiència i habilitat productives pròpies del caràcter i la tradició manufacturera catalana les que feren possible la intensa recuperació econòmica experimentada després de la Guerra de Successió. Amb aquesta exaltació de la tradicional i «[...] reconocida laboriosidad de los catalanes», en paraules de Roberto Fernández, Capmany marca com a motor principal de l'èxit econòmic del Principat la conjunció entre aquestes capacitats intrínseques dels agents productius i comercials del territori amb la protecció, favor i estímul d'un govern que la patrocini.⁸¹ Unes accions del govern que es poden materialitzar o bé a través de la protecció legal de la producció i el manteniment de l'estabilitat, o bé a través de l'esperonament de la demanda pròpia en àmbits com el proveïment de l'exèrcit en el mateix territori. És per això que l'autor rebla els seus comentaris amb el següent paràgraf:

«Los oficios no podían haberse arraigado con tanta rapidez en Barcelona, si de tiempo inmemorial no los hubiese poseído. Los ejércitos, y mucho menos las guerras, no comunican artes al país que las desconoce».⁸²

Tal i com ja assenyala Francesc Valls Junyent, aquestes no foren les úniques consideracions que Capmany dedicà a l'assumpte.⁸³ A l'inici de la tercera part del primer volum de les *Memorias históricas*, l'autor inicia la seva disquisició sobre els

⁸⁰ Antoni de CAPMANY I DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, Vol. I, Barcelona: Editorial Teide, 1961, pp. 452-453.

⁸¹ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, pp. 55-57.

⁸² Antoni de CAPMANY I DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre...*, Vol. I, p. 453. Aquest fragment també és citat per Roberto Fernández a Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, p. 57.

⁸³ Francesc VALLS JUNYENT, «Els debats entorn...», pp. 242-243.

orígens de la prosperitat productiva del Principat esgrimint amb prosa incisiva els següents arguments:

«Más errados han andado otros que, ignorando que en Cataluña las artes y oficios son tradicionarios desde el siglo XIII, han creído que las guerras de sucesión de principios de éste y el acantonamiento de tropas animaron la industria y las manufacturas, sin reparar en que, de los innumerables ramos de artes que florecen en aquel Principado, sólo cinco o seis tienen relación con el vestuario, armamento y fornitura de la milicia; y que el vasto comercio y navegación en que igualmente lleva una incomparable ventaja a las demás provincias en este siglo de ningún modo depende del decantado acantonamiento de tropas; pudiéndose aplicar las mismas reflexiones con respecto al admirable estado de la agricultura en todos sus ramos. Además, estas mismas guerras y los acantonamientos que posteriormente se han verificado en otras partes de esta Península para varias expediciones militares no han excitado a sus moradores a estimar el trabaxo, a codiciar los frutos de la industria; y por consiguiente, todos los tesoros derramados en algunas de ellas con el armamento de inmensas esquadras y reunión de tropas no han hecho establecer un telar nuevo ni producir una espiga más de trigo. Los exércitos suelen fomentar y enriquecer a un país, es cierto, pero es al que tiene ya industria, espíritu de economía y amor al trabaxo».⁸⁴

La primera afirmació del paràgraf transcrit sembla una referència directa als treballs d'autors com Pedro Rodríguez de Campomanes –a qui ens referirem en major detall més endavant–, que atribueix l'inici de l'èxit de les manufactures catalanes de la segona meitat del segle a la inversió feta pels exèrcits en lliça durant la Guerra de Successió i a la posterior política militar de Felip V.

Per corroborar les seves tesis principals a l'entorn de la tradicional laboriositat dels catalans com l'autèntic motor del creixement econòmic, Capmany addueix les diferències existents entre el Principat i altres punts de concentració de tropes de la monarquia on, en aquell moment, no hi havia hagut aquesta alça productiva. Precisament, en el moment en el que s'escriuen tant el *Discurso* com les *Memorias históricas*, Catalunya havia deixat pas a Andalusia com el territori amb una major presència militar de la península.⁸⁵

A banda de les formulacions teòriques transcrites, les *Memorias históricas* també contenen múltiples exemples històrics d'aquesta col·laboració i acció coordinada entre els sectors productius barcelonins i la corona, especialment durant l'època medieval i

⁸⁴ Antoni de CAPMANY I DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre...*, Vol. I, p. 866.

⁸⁵ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «De la militarización de Cataluña a los 'espacios de integración' de los catalanes en el ejército borbónico tras 1714» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRÓ (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 231-232.

dels primers reis de la casa d'Habsburg. En són clares mostres la manufactura de cuirasses, el teixit de robes diverses, la construcció naval o l'elaboració d'eixàrcies per fornir tant la defensa del territori vers les invasions estrangeres, com per fer possible les expedicions navals llançades pels reis de la Corona d'Aragó per mantenir la seva posició de poder al Mediterrani.⁸⁶

Així doncs, tant el *Discurso* creat per Jaume Caresmar i els seus col·laboradors com les *Memorias históricas* d'Antoni de Capmany conformaren un primer marc interpretatiu a l'entorn dels possibles beneficis que la presència militar havia tingut en el foment de l'economia catalana del segle XVIII, procurant caracteritzar-ne les seves particularitats i traçar-ne els seus principals condicionants.⁸⁷ Uns principis que, com ja apuntà pel cas de Capmany el ja citat Roberto Fernández, tingueren un gran impacte en la majoria de formulacions historiogràfiques posteriors, així com en la conformació de principis bàsics del pensament polític i econòmic català de les següents centúries.⁸⁸ Sens dubte, per l'interès principal del present treball, ambdues obres marquen un important punt de partida del debat historiogràfic que descriurem en els propers capítols i que fonamentaran els principis bàsics de la investigació documental posterior.

Emperò, abans de seguir aquest repàs historiogràfic també és important sumar a les aportacions revisades fins ara altres observacions pròpies de la importància que la producció militar havia pres a finals del Set-cents.

1.2.3. La mirada forana: la manufactura catalana i l'exèrcit en els diaris de viatgers i aventurers europeus

Durant la segona meitat del segle XVIII, Catalunya fou un destí notablement freqüentat per viatgers i aventurers d'arreu d'Europa que recorrien el continent observant,

⁸⁶ Una col·laboració que no impediria la desaparició d'alguns oficis i corporacions com la dels cuirassers, a causa dels importants canvis esdevinguts en la manera de fer la guerra i la generalització de les armes de foc, que al seu temps feren triomfar nous artesans com els bombarders o els armers. Antoni de CAPMANY I MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina...*, Vol. I, pp. 193-195, 449-450, 463, 501, 536 i 557.

⁸⁷ Josep Maria FRADERA, «El passat com a present (la historiografia catalana de la revolució liberal a la Renaixença» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 23, 1990, pp. 54-55.

⁸⁸ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, p. 56.

analitzant i descrivint els paisatges i territoris que visitaven.⁸⁹ Alguns d'ells plasmaren en les seves relacions de viatges les impressions que s'endugueren de la riquesa de les terres de conreu i de les capacitats manufactureres del menestral català. Per bé que la majoria dels testimonis recollits es veieren netament condicionats per la mirada aliena pròpia de l'observador estranger o bé per la brevetat de l'estada, alguns contenen interessants descripcions on es deixen veure els importants efectes que la demanda militar tingué en la manufactura catalana i, molt especialment, barcelonina.

Un dels exemples més primerencs fou el llibre publicat pel pensador i controlador general de les finances de França Étienne de Silhouette, que viatjà a Catalunya l'any 1729.⁹⁰ Després de descriure molt positivament la ciutat de Barcelona, que Silhouette considera una de les més riques i boniques d'Espanya, fa una breu relació d'alguns dels principals equipaments militars de la ciutat, prestant especial atenció a les Drassanes de la ciutat de les que en diu:

«Il y a une Darsenne où l'on a construit des Galères, et où l'on en peut construire. Les bois qu'on destiné à leur construction font dans des fossés remplis d'eau de la Mer, pour le rendre plus dur, et plus durable. Il y a aussi une fonderie et un Arsenal, où il y a des armes en bon état pour quinze mille hommes. C'est le plus considérable qu'il y ait en Espagne, et le seul qui mérite d'être vu».⁹¹

Unes pàgines més endavant, després de descriure sintèticament les característiques del comerç català, l'autor afirma que:

«Les Catalans font les meilleurs Ouvriers de toute l'Espagne: ils sont actifs et adroits. Barcelone peut être regardée, par rapport à l'Espagne, comme Paris par rapport à la France: c'est dans Barcelone que l'on fait la plus grande partie des habillements des Troupes et de Livrées. Il y a quantité d'Orfèvres, et toutes fortes d'Ouvriers. Les Catalans ne font pas moins bons Mariniers que-bons Artisans. Cette Province, qui est la plus peuplée de l'Espagne, peut feule avec la Biscaye, fournir suffisamment de Matelots pour faire fleurir la Marine en Espagne, et ces Matelots ne le céderaient à ceux d'aucune autre Nation».⁹²

⁸⁹ Montserrat GALERA I MONEGAL, «Barcelona vista pels viatgers del segle XVIII» a *Revista Catalana de Geografia*, Vol. 5, Núm. 17, 1982, pp. 87-102. Per a una nòmina àmplia dels viatgers estrangers que travessaren Espanya i Portugal durant el segle XVIII i els llibres que publicaren a Arturo FARINELLI, *Viajes por España y Portugal desde la edad media hasta el siglo XX*, Madrid: Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, 1920, pp. 235-294.

⁹⁰ Montserrat GALERA I MONEGAL, «Barcelona vista pels...», p. 89. És justament Étienne de Silhouette i a les seves comparacions entre Barcelona i París a qui Capmany va fer referència a les seves *Memorias Históricas*. Antoni de CAPMANY I DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre...*, Vol. I, p. 453.

⁹¹ Étienne DE SILHOUETTE, *Voyage de France, d'Espagne, de Portugal et d'Italie*, Tom 2, Vol. IV, Paris: Chez Merlin, libraire, rue de la Harpe, à Saint Joseph, 1770, pp. 16-17.

⁹² Étienne DE SILHOUETTE, *Voyage de France...*, p. 25.

Silhouette reblava aquestes descripcions tan positives de la capacitat productiva militar del Principat constatant la importància numèrica de la guarnició permanent desplegada sobre el territori, que xifra per sobre dels 25.000 homes.⁹³ És ben possible que aquestes consideracions i les xifres aportades fossin el resultat de les trobades que l'autor mantingué amb el llavors intendent de Catalunya, el també francès Antonio de Sartine. Segons ell mateix assegurà, es reuní amb Sartine a Barcelona tan bon punt arribà a la ciutat, i l'intendent li confià diverses missives dirigides als sotsdelegats de la Intendència de les ciutats i corregiments per on havia de passar en el seu trajecte cap a València.

Tanmateix, com s'ha esmentat a l'inici d'aquesta secció, no fou fins la segona meitat del Set-cents que es generalitzaren aquestes arribades de viatgers. Tal i com ja apuntà Ernest Lluch, un dels aventurers més atents en l'observació dels efectes d'aquesta demanda militar a Catalunya i a Barcelona fou el naturalista anglès Henry Swinburne que realitzà un viatge per la Península Ibèrica entre els anys 1775 i 1776.⁹⁴

«Manufactures are more important. Barcelona supplies Spain with most of the cloathing and arms for the troops. This branch of business is carried on with much intelligence: they can equip a battalion of six hundred men completely in a week [...] The gun-barrels of Barcelona are much esteemed, and cost from four to twenty guineas, but about five is the real value; all above is paid for fancy and ornament. They are made out of the old shoes of mules. The best Spanish barrels are made at Madrid; the second in goodness come from Biscay; those of Barcelona rank only in the third place».⁹⁵

En les consideracions expressades per Swinburne hi semblen ressonar les qualificacions i descripcions que ja emprà Giuseppe Baretti en una de les seves cartes escrita a Barcelona l'octubre de 1760:

«Qui y' ha un gran numero di manifatture sostenute con un ardore poco comune in altre provincie di Spagna: quella che qui mi è paruta più notabile, è quella di armi da fuoco, delle quali si fabbricano tante da provvederne tutto il Regno, lasciando da parte le altre che si mandano ne' possedimenti spagnuoli del Nuovo Mondo. [...] Dopo la manifattura di armi da fuoco, viene quella delle armi bianche, inclusivamente sino ai rasoi, con tutto quello che si comprende sotto il nome di chincaglia in acciaio. Le fame di spade di

⁹³ Josep Maria DELGADO RIBAS, «Construir el estado, destruir la nación. Las reformas fiscales de los primeros borbones y el colapso del sistema de equilibrios en el imperio español (1714-1796)» a *Illes i imperis*, Núm. 13, 2010, p. 74.

⁹⁴ Ernest LLUCH I MARTÍN, *La Catalunya vençuda...*, pp. 220-221. Per una síntesi sobre la figura de Swinburne i la seva estada a Espanya vegeu José Francisco PÉREZ BERENGUEL, «La figura de Henry Swinburne y las características de su "Viaje por España"» a *Cuadernos Dieciochistas*, Núm. 9, 2008, pp. 211-228

⁹⁵ Henry SWINBURNE, *Travels through Spain in the years 1775 and 1776*, Vol. I, London: Printed by J. Davis, 1787, p. 102.

Barcellona hanno la riputazione di appena cedere a quelle di Toledo. [...] Poche città, a proporzione di estensione, hanno sì gran numero di sartori, quanti ne ha Barcellona; e questo viene dal farsi qui la maggior parte del vestito delle truppe spagnuole, tanto le stanziare nel Regno, quanto quelle che sone oltre mare».⁹⁶

Tots aquests autors coincideixen en assenyalar la importància del proveïment de vestuaris i armament, així com la rapidesa amb la que s'equipen els soldats. Així mateix, en totes les descripcions hi sobresurt el paper de Barcelona com a punt neuràlgic i de concentració de la manufactura del Principat, sense desmerèixer les capacitats productives de la resta del territori. Com escrigué Joseph Townsend l'any 1786, «The industry which everywhere appears in Catalonia seems to act with concentrated energy in Barcelona».⁹⁷

El mateix Townsend també posà en valor la destresa i capacitats dels sastres i sabaters barcelonins en el proveïment de les tropes:

«Two considerable trades in Barcelona are the taylor and the shoemakers, who are employed in clothing the army, not only in Spain, but over the whole empire. It is curious to observe, that as Scotland is remarkable for breeding gardeners, Ireland chairmen, Switzerland soldiers, so Catalonia is distinguished all over Spain for shoemakers and taylor. [...] I was particularly struck with the gun-smiths, who appear not only numerous and diligent, but uncommonly dexterous in the handling of their tools».⁹⁸

Amb pocs mesos de diferència, seria el naturalista Arthur Young qui arribà al Principat. De les impressions del seu viatge n'escrigué el seu cèlebre *Tour in Catalonia*, que veié la llum inicialment a la publicació periòdica *Annals of Agriculture* de l'any 1787. Per bé que l'atenció principal de Young fou la descripció de la producció agrícola de les diferents àrees del Principat, no deixà d'esmentar la importància de la foneria de canons de la ciutat:

«The Royal foundery for cannon is very great. The buildings spacious, and nothing wanting to shew that no expence is spared. The guns cast, are chiefly brass, they were

⁹⁶ Giuseppe BARETTI, *Viaggio da Londra a Genova passando per l'Inghilterra occidentale il Portogallo, la Spagna e la Francia di Giuseppe Baretti autore della famosa frusta letteraria secondo la intera e perfetta forma da lui medesimo datagli in una edizione di Londra in quattro volumi, poco nota fino ad ora in Italia*. Vol. IV, Milano: Editore Lorenzo Sonzogno, 1831, pp. 95-96. Fragment citat en la seva edició anglesa a David FERRÉ GISPETS, «Els efectes del “Contractor State” borbònic a la Catalunya d'inicis del segle XVIII» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL, Diego SOLA i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VIII Congrès d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, p. 73, n. 2.

⁹⁷ Joseph TOWNSEND, *A journey through Spain in the years 1786 and 1787: with particular attention to the agriculture, manufactures, commerce, population, taxes, and revenue of that country and remarks in passing through a part of France*, Vol. I, London: Printed for C. Dilly, in the Poultry, 1791, p. 138.

⁹⁸ *Ibidem*.

boring several 24 pounders, which had been cast solid, and which is an operation so truly curious, that one can never view it, without paying some homage to the genius that first invented it. In time of war 300 men are employed, but at present, the number is not considerable». ⁹⁹

Com ja s'ha pogut comprovar, la presència de viatgers estrangers a la Catalunya de la segona meitat del Set-cents fou molt nombrosa i generà una important producció literària. En les seves narracions, sempre a l'entorn dels fragments on elogien la laboriositat i capacitat productives dels naturals del Principat, hi solen aparèixer aquestes consideracions sobre la importància de la producció d'equipament per les tropes.

1.2.4. La mirada des de la cort

Més enllà dels observadors provinents de fora de les fronteres de la monarquia, durant aquest mateix període també aparegueren consideracions similars en publicacions elaborades per pensadors i tractadistes castellans. Durant el mateix regnat de Felip V, ja hi trobem algunes consideracions més o menys descriptives de la producció militar a Catalunya en la famosa obra *Theorica y practica de Comercio y de Marina* de Jerónimo de Ustáriz. En aquest tractat, publicat per primera vegada l'any 1724, Ustáriz fa esment de diverses manufactures d'equipament per les tropes que es feien a Catalunya, com, per exemple, vestuaris, artilleria, espases, selles de muntar i altres aparells de cavalleria, brea, eixàrcies i veles per l'Armada. ¹⁰⁰

Ja a la segona meitat del segle, una de les reflexions més completes i alhora conegudes i citades en aquest aspecte és la que elaborà l'asturià Pedro Rodríguez de Campomanes quan fou fiscal del Consell de Castella. ¹⁰¹ En la seva coneguda obra *Discurso sobre la educación popular de los artesanos y su fomento*, publicada l'any 1775, hi exaltà els

⁹⁹ Arthur YOUNG, *Travels During the Years 1787, 1788 and 1789. Undertaken More Particularly with a View of Ascertaining the Cultivation, Wealth, Resources, and National Prosperity, of the Kingdom of France. To which is Added the Register of a Tour Into Spain*, Vol. I, Dublín: R. Cross, P. Wogan, L. White, P. Byrne, A. Grueber, J. Moore, J. Jones, W. Jones, W. McKenzie, and J. Rice, 1793, pp. 633-635. Townsend també havia descrit amb admiració la foneria de canons de la ciutat, considerant-la «[...] magnificent and worthy of inspection», capaç de produir 224 canons de 24 lliures cada any, a més de morters i altres peces de campanya. Joseph TOWNSEND, *A Journey Through Spain...*, pp. 145-146.

¹⁰⁰ Jerónimo DE USTÁRIZ, *Theorica y practica de Comercio y de marina: en diferentes discursos y calificados exemplares*, Madrid: En la imprenta de Antonio Sanz, 1742, p. 394. *Ibidem*, pp. 85-86, 126-128, 163, 215-218.

¹⁰¹ Se'n fan ressò, per exemple, Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana...», p. 128 i Francesc VALLS JUNYENT, «Els debats entorn...», pp. 241-242.

beneficis econòmics locals generats per la presència de les tropes sobre un territori particular. Un argument que, com hem pogut comprovar, ja tenia una particular ascendència des de feia més d'un segle. L'autor asturià adduí a aquesta circumstància en un capítol dedicat a la fuga de monedes i metalls preciosos del mercat hispànic, posant com a exemple la despesa militar a territoris de fora de la Península Ibèrica durant el regnat de Felip III:

«Las tropas españolas, que peleaban continuamente fuera del Reyno, consumían en aquellos países su sueldo: allí se vestían y armaban. Todo el gasto de la guerra animaba la industria de aquellas naciones donde estaba fixado su teatro. Allí pues circulaba el dinero de España, que tano iba extenuando las fuerzas de la matriz. Nuestros aliados disfrutaban la misma ventaja, y solos los españoles no sacaban de tan remotas expediciones otro fruto, que agotar de hombres y de dinero á su patria».¹⁰²

A aquestes consideracions les segueix una sintètica reflexió que recull el principis argumentals més essencials d'aquesta consideració tan positiva dels efectes econòmics de la guerra:

«La guerra es un mal necesario entre los hombres para reprimir la ambición o la opresión, y también para vengar las injurias graves y perjuicios considerables que se intentan causar a una nación independiente o a sus aliados. A veces es necesario llevar para estos fines las tropas fuera del reyno; pero esta precisión, común a todas las naciones en ciertos lances, se había hecho entre nosotros sistema. Si se hace la guerra fuera del propio país, lleva la substancia de la nación que la sostiene, aparta de su circulación sumas inmensas y enriquece a la nación que la sufre; porque abastece ésta con sus frutos y sus manufacturas de quanto necesita el ejército agresor. El ejército defensor utiliza del propio modo al país atacado, que suele ser el propio, y de una mansión continua de tropas resulta animarse la industria nacional y la agricultura».¹⁰³

Precisament, per enfortir les seves disquisicions, Campomanes es refereix directament a la revifada i creixement de les manufactures peninsulars mercès a la presència militar constant de contingents propis i estrangers durant la Guerra de Successió:

«Las guerras civiles de sucesión atrageron a España el teatro de la guerra. Para sostener sus empeños introdugeron sumas inmensas nuestros enemigos, con que pagar sus tropas. Todas estas cantidades repusieron un fondo efectivo de que carecía casi enteramente la España, y adquirió la Península una circulación superior a quantas haya tenido desde el descubrimiento de las Indias. Pocos creerían en el año de 1703 que aquellas injustas invasiones se habían de convertir en verdadera utilidad de la España. Desde entonces se ha de tomar la época de su restablecimiento. Esta fue la primera ventaja que logró la España en el glorioso reinado de Felipe V. Las tropas españolas se

¹⁰² Pedro RODRÍGUEZ CAMPOMANES, *Discurso sobre la educación popular de los artesanos, y su fomento*, Madrid: Imprenta de Antonio Sancha, 1775, pp. 415-417.

¹⁰³ Pedro RODRÍGUEZ CAMPOMANES, *Discurso sobre la educación...*, pp. 419-420.

empezaron a vestir y armar de manufacturas de España por la primera vez; lo qual antes se hacía en Flandes e Italia, faltando en la Península toda disposición de hacerse en ella el vestuario y armamento al fin de Carlos II. La elevación de Felipe V al trono reunió quanto podía ser útil a la nación y la fue libertando de pagar una balanza tan grande al extranjero». ¹⁰⁴

Tal i com ja apuntaren encertadament Ramon Grau i Manuel Arranz, Campomanes ja havia avançat de manera més sintètica aquesta lectura econòmicament positiva de la Guerra de Successió en la seva obra de l'any anterior, el *Discurso sobre el fomento de la industria popular*.¹⁰⁵ Sens dubte, tant per la redacció com pels principis argumentals, ambdós textos es troben clarament relacionats:

«La guerra daña menos aún de lo que se piensa en ciertas circunstancias. Valencia mejoró sus fábricas con la guerra de sucesión, por haberse avecindado allí un gran número de soldados extranjeros diestros en tejer las estofas de seda. Cataluña se reparó por iguales medios. Las guerras que se hicieron fuera de la Península son las que disminuyen la población y agotaron el erario público. La gran masa de dinero que las tropas extranjeras hicieron circular en España repuso la escasez de la especie que había en tiempo de Carlos II. La disciplina militar se restauró; y con ella todas las artes anexas á la milicia.»¹⁰⁶

En aquest darrer cas, Campomanes posà un especial accent en les inversions fetes per les tresoreries de les tropes estrangeres desplegades a la Península Ibèrica. Unes inversions que, al seu parer, afavoriren especialment València i Catalunya, els dos territoris on els aliats tingueren una presència més continuada en el temps i, alhora, dues de les regions amb una major efervescència manufacturera de la monarquia.

Precisament, els mateixos Ramon Grau i Manuel Arranz apuntaren a una relació clara entre les obres de Campomanes i les apreciacions generals fetes pel seu paísà Gaspar Melchor de Jovellanos en el seu *Informe de la sociedad económica de Madrid al Real y Supremo Consejo de Castilla en el expediente de ley agraria* publicat inicialment l'any 1795.¹⁰⁷

«Tantas causas influyeron en el enorme desaliento, en que yacia nuestra agricultura á la entrada del presente siglo. Pero después acá los estorbos fueron á menos, y los estímulos á más. La guerra de sucesión, aunque por otra parte funesta, no solo retuvo en casa los fondos y los brazos, que antes perecían fuera de ella, sino que atrajo algunos de las provincias extrañas, y los puso en actividad dentro de las nuestras. Á la mitad del

¹⁰⁴ Pedro RODRÍGUEZ CAMPOMANES, *Discurso sobre la educación...*, pp. 421-422.

¹⁰⁵ Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economía urbana...», p. 128.

¹⁰⁶ Pedro RODRÍGUEZ CAMPOMANES, *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, Madrid: Imprenta de Antonio Sancha, 1774, pp. CLXX-CLXXI.

¹⁰⁷ Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economía urbana...», p. 128.

siglo la paz había ya restituido al cultivo el sosiego, que no conociera jamás, y á cuyo influjo empezó á crecer y prosperar. Prosperaron con él la población y la industria, y se abrieron nuevas fuentes á la riqueza pública».¹⁰⁸

En aquesta ocasió, però, Jovellanos no assenyala cap territori en particular, per bé que al llarg de la mateixa obra elogià en diverses ocasions la fertilitat de l'agricultura i les manufactures del Principat.¹⁰⁹

Les publicacions de Campomanes i Jovellanos coincidiren també amb l'aparició d'apreciacions similars a les plantejades pels dos estadistes en obres de naturalesa més literària. Una clara mostra la trobaríem en les famoses *Cartas Marruecas* del militar gadità José Cadalso y Vázquez de Andrade, que es publicaren completes per primera vegada l'any 1793.¹¹⁰ A la carta vint-i-sisena, Cadalso hi descriu els caràcters i capacitats de tots els pobles que componen la monarquia borbònica espanyola. Dels catalans, en diu el següent:

«Los catalanes son los pueblos más industriosos de España. Manufacturas, pescas, navegación, comercio y asientos son cosas apenas conocidas por los demás pueblos de la península respecto de los de Cataluña. No sólo son útiles en la paz, sino del mayor uso en la guerra. Fundición de cañones, fábrica de armas, vestuario y montura para ejército, conducción de artillería, municiones y víveres, formación de tropas ligeras de excelente calidad, todo esto sale de Cataluña».¹¹¹

Abans de seguir el repàs historiogràfic cap als autors del Vuit-cents, pot ser d'utilitat aportar una breu recapitulació dels punts argumentals més rellevants vistos fins ara. Així doncs, en base a les obres i autors analitzats fins aquest punt, trobem una conjunció de factors que ens permeten compondre una imatge àmplia de les grans bases de l'anàlisi historiogràfica de les relacions entre l'exèrcit i l'economia catalana durant el segle XVIII. En primer lloc, constatem l'existència d'un discurs clarament positiu a l'entorn de l'impacte econòmic de la presència armada sobre un territori particular, en especial a causa del seu paper com a agent inversor de capitals que incentiven la producció manufacturera i el trànsit comercial local. Unes consideracions que, en la seva aplicació pròpiament catalana, es remunten a cronologies anteriors a l'establiment de la dinastia Borbó al tron de Madrid i que tingueren un impacte notable en les obres

¹⁰⁸ Gaspar Melchor DE JOVELLANOS, *Informe de la sociedad económica de Madrid al Real y Supremo Consejo de Castilla en el expediente de ley agraria*, Madrid: Imprenta de I. Sancha, 1820.

¹⁰⁹ *Ibidem*, pp. 131-132, 177 i 205.

¹¹⁰ Jesús CAÑAS MURILLO, «Una inconfesa novela de la Ilustración: Cartas Marruecas, del coronel Cadalso» a *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, Núm. 22, 2016, pp. 209-210.

¹¹¹ José CADALSO, *Cartas Marruecas del coronel D. Joseph Cadalso*, Barcelona: Imprenta de Piferrer, 1796, p. 72

de naturalesa històrica i econòmica que veieren la llum durant la segona meitat del segle.

Seguidament, en els documents i memorials redactats durant els primers anys del govern borbònic a Catalunya s'hi conjunten dos principals arguments nascuts de les necessitats particulars d'aquell període. Per una banda, la necessitat de protegir la manufactura local a través d'un control ferri de la importació de gèneres estrangers i la prioritització dels proveïdors locals en l'abastiment de les tropes reials. Per altra banda, l'exaltació de la capacitat productiva del territori català en benefici de les tropes i dels interessos de la Corona malgrat la duresa de les condicions econòmiques generals de la postguerra i la Guerra de la Quàdruple Aliança. Aquest darrer aspecte fou clarament emprat tant com un argument de pressió de cara a sol·licitar un alleujament de la càrrega fiscal del Principat –en el cas del memorial dels dotze procuradors de les sotsintendències– o bé com una defensa de les prerrogatives i utilitat general de les corporacions gremials, com es pot veure en les publicacions de Romà i Rossell.

La consolidació de la Junta de Comerç com a òrgan principal de vertebració dels sectors econòmicament més puixants del territori i l'elit política regional afavorí l'aparició de noves publicacions i consideracions a l'entorn de les arrels del creixement econòmic català i del paper que hi havia jugat la dinastia borbònica. Les obres de Jaume Caresmar –i els seus col·laboradors– i d'Antoni de Capmany compartiren una visió eminentment positiva dels efectes provocats per la presència militar borbònica a Catalunya, fent-se seus i desenvolupant bona part dels arguments ja descrits. A més a més, en ambdós casos s'observa una primerenca diferenciació entre el proveïment de la guarnició permanent del Principat i l'aprest de les expedicions mediterrànies que es prepararen a Barcelona al llarg del regnat de Felip V. Tanmateix, és precisament en les formulacions d'aquests treballs on apareixen alguns dels primers condicionants que haurien permès a diversos agents econòmics catalans aprofitar les oportunitats econòmiques ofertes per la demanda militar i transformar-se en «[...] el taller principal de la indústria española». En particular, Capmany fa referència a les capacitats productives pròpies del territori, establertes durant l'època medieval i consolidades al llarg dels segles següents, caracteritzant així la intrínseca laboriositat dels catalans. Aquestes circumstàncies haurien permès fer créixer la manufactura i l'agricultura catalanes servint-se de les oportunitats brindades tant pel proveïment de les tropes com per les lleis aranzelàries i de prohibició de la importació de certes manufactures estrangeres.

La reivindicació d'aquest caràcter particular català per part de Capmany sembla respondre a algunes de les consideracions expressades des de la literatura econòmica originada a l'entorn cortesà de Carles III a la dècada de 1770. Sens dubte, l'autor que més pes tingué en aquest àmbit fou Pedro Rodríguez de Campomanes. Com hem pogut veure, el ministre asturià assenyalà directament la Guerra de Successió i la posterior política de proveïments militars de Felip V com l'inici del creixement que les manufactures espanyoles haurien experimentat des de principis de segle, posant com a exemples particulars els casos de València i Catalunya.

Finalment, tant la importància de la producció militar a Catalunya com la laboriositat i destresa pròpies dels naturals del Principat no sols foren advertits i analitzats per pensadors i memorialistes del territori. Malgrat alguns exemples més primerencs, durant la segona meitat del segle XVIII aparegueren apreciacions notablement positives d'aquests dos elements a les narracions de viatges escrites per aventurers i pensadors europeus que passaren pel Principat.

1.2.5. L'herència de les consideracions historiogràfiques setcentistes en les síntesis d'història de Catalunya del segle XIX

Amb l'arribada del segle XIX, l'impacte de la Guerra del Francès i les posteriors turbulències polítiques i socials generades pels conflictes entre liberals i tradicionalistes marcaren notablement la continuïtat d'aquests debats. L'activitat acadèmica i editora desenvolupada a l'entorn de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona durant les primeres dècades del Vuit-cents pot esdevenir un exemple prou il·lustratiu de les dificultats i desafiaments pels estudiosos catalans del moment.¹¹² Per bé que la producció d'obres centrades en el pensament econòmic visqué un moment d'important auge a redós de les iniciatives polítiques de caire proteccionista, en els seus postulats no s'hi troben referències explícites i directes sobre la relació entre la demanda militar i l'economia catalana, tal i com es desprèn dels estudis d'Ernest Lluch.¹¹³

¹¹² Josep Maria FRADERA, «El passat com a present...», pp. 56-59.

¹¹³ Lluch analitzà l'establiment de les bases d'aquest pensament proteccionista català especialment a l'entorn de les obres d'Antoni B. Gassó, Joan de Batlle, Guillem Oliver i, molt especialment, d'Eudald Jaumandreu, així com les seves influències europees a Ernest LLUCH I MARTÍN, *El pensament econòmic...*, pp. 349-510.

Per altra banda, segons Roberto Fernández, els estudiosos catalans de la història del Principat anaren desenvolupant una «doble y compatible percepción del Setecientos catalán» caracteritzada tant per una consideració positiva per Catalunya de les polítiques econòmiques i culturals dutes a terme pels governs dels monarques borbònics com per una condemna clara de la destrucció de l'aparell institucional i constitucional català.¹¹⁴ Així doncs, segons el mateix autor, els discursos historiogràfics sobre el segle XVIII desenvolupats durant bona part del Vuit-cents a Catalunya es caracteritzaren per tres grans fonaments que vinculaven directament les actituds i necessitats del segle anterior amb les voluntats polítiques pròpies del moment en el que s'elaboraren. El primer seria la ja esmentada idea de que la pèrdua de les institucions tradicionals catalanes a causa de la Guerra de Successió constituí una desmesura que hauria sigut desitjable evitar en el procés de construcció nacional espanyol. Segonament, el seguiria l'afirmació que l'estat-nació espanyol s'hauria de construir sobre la base del respecte «[...] por la pluralidad de las partes que historicamente lo habían constituido [...]», reivindicant la vertebració tradicional de la Monarquia Hispànica en els temps dels reis Habsburg.¹¹⁵

Finalment, el darrer d'aquests fonaments –i el que ens resulta de major interès pel present estudi– el conformaria la continuïtat de la concepció “campanyiana” de l'existència d'un geni laboriós intrínsecament català que, a recer d'un govern que el protegeixi i l'afavoreixi, permet consolidar el canvi i el creixement econòmic, esdevenint clarament profitós pels interessos tant de Catalunya en particular com pel conjunt d'Espanya en general.¹¹⁶

Seguint l'estela d'aquests principis, en les obres d'alguns dels autors més cèlebres de la historiografia catalana del període també hi apareixen interessants consideracions a l'entorn dels efectes que tingueren les polítiques militars borbòniques del segle anterior al Principat. Amb un to marcadament literari, polític i ideològic, el barceloní Víctor Balaguer i Cirera oferí una visió particularment catastròfica del Set-cents català en la seva cèlebre *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, publicada entre 1860 i 1863.¹¹⁷ En les seves descripcions de l'inici del regnat de Felip V, l'autor centra la seva atenció sobre la persecució de l'austriacisme resistent i la política de recuperació dels

¹¹⁴ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, p. 245.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 246.

¹¹⁶ Roberto Fernández hi inclou tant autors de les primeres dècades del segle XIX com Joan Cortada, Andreu Avel·lí Pi i Arimón o Víctor Gebhardt i Coll, així com també els màxims representants del romanticisme històric com Víctor Balaguer o Antoni de Bofarull. *Ibidem*, pp. 102-142.

¹¹⁷ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, pp. 160-164.

territoris italians duta a terme fins el tractat de Viena de 1725.¹¹⁸ En cap de les pàgines que hi dedica es fa esment de l'abastiment de les expedicions o de la guarnició. Amb tot, Balaguer sí que defineix l'establiment de la guarnició permanent al Principat com un element essencial de la política de control territorial i com una important càrrega econòmica a causa dels allotjaments:

«Temerosos y desconfiados los gobiernos madrileños, después que se hubieron apoderado de nuestro país, procuraron no solamente conservar los puntos fuertes con numerosas guarniciones, si que también estacionar tropas en todos los pueblos de alguna importancia, á los cuales se vejaba con la carga de alojamientos»¹¹⁹

Precisament, una de les poques característiques que Balaguer resalta del regnat de Ferran VI, a banda de la conquesta francesa de Menorca i les primeres fites d'Antonio Barceló, fou la important política de construcció i reforç de les fortaleses i casernes iniciada durant el seu regnat:

«Fue para Cataluña la época de Don Fernando VI la de los cuarteles y fortalezas. Se reedificaron no pocos castillos, y se levantó el muy importante de San Fernando de Figueras. modelo de fortificación moderna. En muchas poblaciones subalternas se edificaron grandes cuarteles, edificios que podían servir de verdadera fortaleza para las tropas».¹²⁰

El seu gran adversari intel·lectual, l'arxiver reusenc Antoni de Bofarull, fou molt més extens i ponderat en els seus comentaris i descripcions d'aquest període. En l'obra *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña* publicada a la dècada de 1870, Bofarull carregà furibundament contra bona part dels postulats i posicions de Balaguer.¹²¹ Amb tot, pel que fa a les seves consideracions sobre la Guerra de Successió i el seu impacte a Catalunya, Bofarull coincideix amb la visió negativa de la supressió de l'aparell constitucional del Principat, per bé que carrega la principal responsabilitat d'aquesta decisió a l'entorn cortesà de Felip V i no pas a la voluntat del propi monarca.¹²² Tanmateix, l'autor reusenc no dubta a caracteritzar en els següents termes la política d'aprest i llançament d'expedicions navals que la Corona dugué a terme des de Barcelona a partir de la dècada de 1730:

¹¹⁸ Víctor BALAGUER, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Vol. V, Barcelona: Llibreria de Salvador Manero, 1863, pp. 381-391.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 393.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 394.

¹²¹ Enric UCELAY-DA CAL, «Víctor Balaguer, historiador i polític, i la invenció de la retòrica nacionalista catalana. Un assaig d'interpretació» a *Cercles. Revista d'Història Cultural*, Núm. 19, 2016, pp. 374-375.

¹²² Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, pp. 205-206.

«Semejantes novedades [es refiere a las preparaciones per l'expedició de 1731 que duria al príncep Carles a la Toscana] fueron hasta cierto punto, y no más que hasta cierto punto, beneficiosas para Cataluña: acostumbrados ya sus habitantes al nuevo sistema de gobierno, tocando a la vejez muchos de los que tuvieron a gala ser intransigentes con Cataluña, fija la atención pública en los sucesos generales de la política, cuyo desenlace se aguardaba para saber si quedarían satisfechas las aspiraciones de España [...] y señalado el puerto de Barcelona como el más propio para las expediciones que se proyectaron, pudo muy bien con esto irse labrando la distracción, si no el olvido de los antiguos odios; el movimiento que produjeron en la capital del Principado los preparativos de la grande empresa, familiarizó más y más el trato entre gobernantes y gobernados, y el beneficio comercial que en más o menos escala pudo resultar para cuantos particulares intervinieron en los aprestos de los buques y que, por este motivo, hubieron de relacionarse oficial ó amistosamente con altos empleados del gobierno, todo este conjunto, decimos, pudo contribuir al hermanamiento de los que, ya casi por tradición se consideraran como representantes de los vencedores y vencidos diez y ocho años antes [...]».¹²³

La caracterització que fa Bofarull és certament particular en comparació als altres estudis tractats fins ara. Per bé que l'element econòmic hi és certament important –fet que el vincula directament als posicionaments que hem vist des de Capmany i Caresmar–, no considera les expedicions de Sardenya i Sicília dels anys 1717 i 1718 com l'inici d'aquest procés beneficiós per l'economia catalana sinó les gestions per aconseguir l'herència toscana pel príncep Carles.¹²⁴ Per l'autor reusenc l'autèntic valor d'aquests preparatius no rau només en l'entrada de «[...] dinero y más dinero» enviat a Barcelona per part de José Patiño des de 1729, sinó en l'estreta col·laboració que aquests preparatius obligaren a mantenir entre els agents de govern borbònic i molts particulars barcelonins i catalans. Aquest fet, afavorit també pel relleu generacional esdevingut des de la fi del conflicte successori hauria fet possible aquest “agermanament” de vencedors i vençuts del conflicte, i acabaria esdevenint la base de la fidelitat creixent dels catalans a la nova dinastia.¹²⁵ És, per tant, a partir de 1731 quan el Principat i els seus habitants poden començar a experimentar els beneficis d'aquesta política, un cop deixats enrere els onerosos efectes econòmics, socials i també polítics de la Guerra de Successió. Malgrat que al llarg del capítol dedicat al regnat de Felip V l'autor critica notablement els interessos dinàstics de la reina Isabel de Farnesio i les

¹²³ Antoni DE BOFARULL I BROCA, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, Vol. 9, Barcelona: Editor Juan Aleu i Fugarull, Calle de Tallers número 30, 1878, p. 246. Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, p. 212.

¹²⁴ Després del fragment transcrit, Bofarull fa referències a les campanyes d'Orà i de Nàpols durant la resta de la dècada de 1730 i durant la de 1740. Antoni DE BOFARULL I BROCA, *Historia crítica...*, pp. 246-250.

¹²⁵ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, pp. 212-213.

importants despeses en homes i materials que causà la seva política italiana, en aquesta ocasió l'apunta com una de les principals responsables d'aquesta comunió d'interessos:

«A nadie debe agradecerse este principio de mejora para nuestro país [que] a la reina Farnesio, que, como extranjera, no podía tener preferencia de unas provincias respecto de otras, no le convenía, para así poder realizar con desembarazo sus propósitos, tener descontentos ni agraviados a tales o quales Españoles, pues valía más que todos a competencia la sirvieran».¹²⁶

En una línia menys acadèmica i més divulgativa, hi tindriem les breus referències que es troben a l'obra *Lecciones elementales de historia de España*, de l'escriptor catalanista i president de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona Joaquim Rubió i Ors, publicada l'any 1885. En aquest llibre de pretensió descriptiva i sintètica, després de traçar les principals característiques del regnat de Felip V i de recalcar la importància de la destrucció del sistema institucional català a causa de la Guerra de Successió, Rubió i Ors també deixà clar que:

«Gracias a las sábias reformas en todos los ramos de administración llevades á cabo por sus sabios ministros, España, tan pobre y abatida al finalizar el siglo XVII, pudo durante este reinado asombrar á la Europa con la grandeza de sus armamentos navales, acometer la conquista de Sicilia y llevar a cabo la reconquista de Orán, levantar ejércitos numerosos á la vez que su casi muerto crédito, al propio tiempo restauraba su abatida industria y agricultura, daba nuevo vuelo a su comercio y fomentaba el cultivo de las artes, las ciencias y las letras [...]».¹²⁷

Aquest fragment es troba en el darrer paràgraf de la lliçó LIII, que és la que comprèn el regnat de Felip V després de la Guerra de Successió. Atesa la brevetat i amplitud temàtica pròpia d'una obra didàctica com aquesta, Rubió i Ors no aprofundeix en aquests plantejaments ni hi identifica el paper particular que tingueren aquestes reformes a Catalunya. Amb tot, aquestes breus línies sí que ens serveixen per entendre algunes de les grans línies principals que haurien marcat el regnat del primer Borbó en la concepció general de la història d'Espanya que es produïa des de la Catalunya de finals del Vuit-cents.

Una lectura similar dels esforços conjunts de tota la monarquia per llançar les expedicions que protagonitzarien la política mediterrània de Felip V també fou clarament present en obres publicades fora de Catalunya. Una clara mostra la trobem en la *Historia general de España desde los tiempos primitivos hasta la muerte de*

¹²⁶ Antoni DE BOFARULL I BROCA, *Historia crítica...*, p. 246.

¹²⁷ Joaquim RUBIÓ I ORS, *Lecciones elementales de historia de España*. Barcelona: Tipografía Católica, 1885, p. 167. També citat a Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, p. 272.

Fernando VII dirigida per Modesto Lafuente i publicada inicialment entre 1850 i 1867. En el seu tom tretzè, quan es refereix a les expedicions de conquesta de Sardenya de 1717 descriu de la següent manera els abastiments empresos:

«Estos preparativos los hizo con una actividad que asombró á todo el mundo, y en tan grande escala, que nadie concebía cómo de una nación poco antes exhausta y agotada, y tan trabajada recientemente de guerras interiores y exteriores, podían salir recursos tan gigantescos. Porque de todo se hacía provisión en abundancia; armas, municiones, artillería, tropas, vestuarios, naves, víveres, caballos, todo se levantaba, acopiaba y organizaba con tal presteza, que á propios y extraños causaba maravilla. Hasta los miqueletes de las montañas de Cataluña y Aragón, pocos años antes tan enemigos del rey don Felipe, supo atraer con su política Alberoni, y formar con ellos cuerpos disciplinados: hasta de los contrabandistas de Sierra-Morena hizo y organizó dos regimientos. Ni en los tiempos de Fernando el Católico, de Carlos V y Felipe II se aprestó una expedición tan bien abastecida de todo lo necesario y en tan breve tiempo, siendo lo más admirable que para tan inmensos gastos no impusieron al reino nuevas contribuciones». ¹²⁸

1.2.6. Noves inquietuds amb el canvi de segle

Amb l'arribada del nou segle, aparegueren a Catalunya alguns dels primers estudis sectorials emmarcats en una renovada història econòmica molt més especialitzada i "científica" que les seves predecessores.¹²⁹ Alguns dels àmbits productius més tradicionals i consolidats que reberen una atenció especial dins d'aquest conjunt de treballs guardaren una clara relació amb aquells que foren més participants de l'esforç de guerra de la primera meitat del segle XVIII. Tanmateix, en bona part d'aquestes síntesis no hi trobem esments tan directes de l'impacte econòmic del proveïment militar com les observades fins aquest moment.

El clàssic treball sobre la manufactura llanera catalana de Josep Ventalló i Vintró presenta algunes consideracions interessants sobre les polítiques de protecció empreses per la Corona durant el Set-cents. Tant en els capítols dedicats específicament al segle XVIII, com en aquells centrats en els agents productius, l'autor no dubta a assenyalar els regnats dels primers Borbó com un moment d'especial protecció i envigoriment de

¹²⁸ Modesto LAFUENTE Y ZAMALLOA, *Historia general de España: desde los tiempos primitivos hasta la muerte de Fernando VII*, Vol. XIII, Barcelona: Montaner y Simon, Editores, 1889, pp. 173-174. Per fonamentar aquestes apreciacions, Lafuente cita com a font principal els *Comentarios de la guerra de España e Historia de su rey Felipe V, el animoso del marqués de San Felipe*.

¹²⁹ Francesc ROCA ROSELL, «Història econòmica» a Antoni SIMON I TARRÉS (Dir.), *Tendències de la historiografia catalana*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2009, p. 233.

la producció de llana a Catalunya. Ventalló judica especialment positiu el reial decret de 18 de juny de 1722 promulgat per Felip V, segons el qual «[...] mandóse para promover el progreso de la fabricación nacional, que todos los empleados públicos, incluso los militares, vistiesen las telas y paños del Reino bajo graves penas».¹³⁰

A banda de ressaltar les prohibicions d'entrada de gèneres estrangers i el foment de les manufactures pròpies, Ventalló també posa èmfasi en les importants exempcions de càrregues locals com els allotjaments, bagatges, palles o, fins i tot, l'exempció de ser quintats que reberen diversos fabricants de draps de Terrassa i Sabadell entre els anys 1728 i 1746.¹³¹

Per la seva banda, en la seva monografia més cèlebre, el menorquí Àngel Ruiz i Pablo també ressaltà el rol de la Junta de Comerç de Barcelona com un agent important en la defensa i foment de la manufactura llanera del Principat. Precisament, un dels exemples més notables d'aquesta empara institucional fou la iniciativa empresa per la mateixa Junta l'any 1763 en defensa de l'ús dels draps catalans per la manufactura de vestuaris per les tropes.¹³²

Altres autors contemporanis com Carles Pi i Sunyer o Fèlix Duran i Canyameras també posaren èmfasi en el paper positiu que les administracions borbòniques tingueren en el creixement econòmic català del Set-cents.¹³³ Emperò, com ja hem vist pels casos de Ventalló o Ruiz i Pablo, en les seves síntesis no s'hi aprecia un especial èmfasi en el pes de la demanda militar en aquest foment, sinó la protecció legal de la manufactura, en la creació d'institucions que incentivessin l'intercanvi comercial o bé en l'eventual impuls que oferí l'obertura del mercat americà en temps de Carles III. Frederic Rahola s'expressa en termes similars en l'apartat sobre la història del comerç i la indústria que es troba en el primer volum de la *Geografia General de Catalunya* dirigida per Francesc Carreras Candi.¹³⁴ Diu «Felip V, de qui no podem servir bon recort los catalans, si bé

¹³⁰ Josep VENTALLÓ I VINTRÓ, *Historia de la industria lanera catalana: monografía de sus antiguos gremios*, Terrassa: Impremta y Litografía de José Ventanyol Vilá, 1904, p. 480.

¹³¹ *Ibidem*, pp. 481-482.

¹³² Àngel RUIZ I PABLO *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758 a 1847)*, Barcelona: Talleres de Artes Gráficas Henrich y Cia, Cámara de Comercio y Navegación de Barcelona, 1919, pp. 71-75.

¹³³ Carles PI I SUNYER, *L'Aptitud Econòmica de Catalunya*, Barcelona: Edicions de la Magrana, 1983, pp. 25-29 i 196. Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, pp. 305-308.

¹³⁴ Frederic RAHOLA I TRÉMOLS, «Del Comerç y de la Industria de Catalunya» a Francesc CARRERAS CANDI (Dir.), *Geografia General de Catalunya. Catalunya*, Vol. I, Barcelona: Casa editorial Alberto Martín, 1915, pp. 323-464

en l'ordre polítich feu bocins la nostra nacionalitat, en l'ordre econòmic dirigí la política en un sentit que pogué aprofitar-se-n Catalunya»¹³⁵

En l'enumeració de les mesures econòmiques més beneficioses pel Principat, Rahola n'esmenta algunes directament relacionades amb el proveïment de les tropes. Citant a Jerónimo de Ustáriz, es fa eco de la reial ordre de 23 d'agost de 1721 en que s'obligà que els grans destinats a l'abastiment de l'exèrcit a Catalunya que s'haguessin d'importar de fora de la monarquia, es transportessin obligatòriament amb embarcacions del país, atès que fins llavors «[...] el trigo y cebada para subsistencia de las tropas de Cataluña, y otras partes, se transporta en embarcaciones estrangeras, y de que por este motivo se hallan sin uso las de los vassallos, perdiendo estos la utilidad de los fletes [...]».¹³⁶

Així mateix, Rahola també vinculà la protecció de les manufactures del país amb les reials ordres fetes per Felip V l'octubre de 1719:

«L'any 1719, per aumentar y conservar les fabriques del Regne, única manera d'impedir la depopulació y la extracció del diner en profit del extranger, resolgué Felip IV de Catalunya y V de Castella, que tots los uniformes, vestuaris de les tropes, incluint la marina, se confeccionassen ab gèneros y panyos fabricats a Espanya. A tal fí, prohibeix que entren vestits fets y gèneros compostos del extranger, anch que se declarés que no són per militars».¹³⁷

Aquest foment de la producció hauria sigut acompanyat d'altres mesures més individuals d'empara dels interessos dels fabricants, com diverses exempcions de quintes, bagatges i allotjaments.¹³⁸

1.2.7. La generació de la Guerra Civil i la primera Postguerra

Podem trobar una síntesi d'aquestes lectures de caire econòmic, contrapesada per una crítica furibunda a les conseqüències polítiques, socials i culturals que suposà l'establiment de la dinastia Borbó a Espanya en la cèlebre *Història de Catalunya* de

¹³⁵ *Ibidem*, p. 345.

¹³⁶ Jerónimo DE USTÁRIZ, *Theorica y practica...*, p. 394.

¹³⁷ Frederic RAHOLA I TRÉMOLS, «Del Comerç y de la...», p. 346.

¹³⁸ També hi esmenten altres disposicions positives pel foment econòmic com la desaparició de les duanes interiors l'any 1717, que afavorí l'entrada de blats castellans a Catalunya i la penetració de manufactures i productes catalans a Castella, la constitució de la Companyia de Barcelona i l'obertura del comerç directe amb Amèrica. Frederic RAHOLA I TRÉMOLS, «Del Comerç y de la...», pp. 345-350

l'historiador barceloní Ferran Soldevila.¹³⁹ Soldevila emfatitza notablement el paper de Barcelona i el Principat en l'aparellatge de les diverses expedicions italianes que es llançaren, malgrat que no en fa cap lectura estrictament econòmica.¹⁴⁰ És veritablement il·lustratiu aquest breu fragment on es refereix a l'aprest de les armades que s'enviaren a Sicília i Sardenya durant el bienni 1717-1718:

«Dues grans expedicions foren aparellades en menys d'un any, i, fos perquè el lloc era avinent a llur objectiu, fos perquè a Catalunya l'antic president de la Reial junta, ara intendent general de Marina, Josep Patiño, podia trobar elements necessaris per equipar-les; fos perquè el govern jutgés útil de fer a la ciutat rebel, encara desficiosa, aquella ostentació de força adreçada contra l'emperador [...] o perquè volgués mostrar-li com sota aquell rei Felip, tan detestat, repreneia un rang que no havia tingut des dels temps de Carles V».¹⁴¹

Unes pàgines més endavant, Soldevila planteja les bases de l'articulació econòmica catalana del Set-cents i la seva progressiva integració dins dels circuits econòmics del conjunt de la monarquia mercès a les ja esmentades mesures proteccionistes reials i la introducció directa al mercat americà.¹⁴² Seguidament, l'autor tracta la relació entre la prosperitat econòmica catalana i la guerra durant el regnat de Carles III:

«Ni les guerres mateixes del regnat de Carles III –guerra amb Anglaterra i Portugal– no arribaren a ésser perjudicials per a Catalunya, anteriors com foren a la llibertat de comerciar en Amèrica: àdhuc en l'aspecte industrial que ens ocupa, li foren favorables, perquè impulsaren la fabricació d'armes. I encara li foren favorables en l'aspecte comercial, perquè la lluita amb Anglaterra va donar per resultat la recuperació de Menorca (1781), anglesa des del tractat d'Utrecht, amb un breu parèntesi (1756-1763) de dominació francesa».¹⁴³

D'aquesta manera, Soldevila sols apunta a un estímul molt específic i localitzat de la indústria armera catalana, més enllà de la recuperació del comerç amb Mallorca. Per tant, tot i constatar la concentració dels aprestos de les expedicions militars de principis de segle a Catalunya i apuntar vagament l'existència d'una certa relació entre els abastiments militars i el foment econòmic, les seves consideracions no van més enllà.

Encara menys referències podem trobar a les obres d'un altre dels grans renovadors de la historiografia de mitjans del segle XX, l'historiador gironí Jaume Vicens Vives. Atès

¹³⁹ Per una síntesi de la seva trajectòria, vegeu, Enric PUJOL CASADEMONT, *Tres imprescindibles: F. Soldevila, J. Vicens Vives i P. Vilar*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, pp. 17-57.

¹⁴⁰ Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*. Barcelona: Editorial Alpha, 1963, p. 1191-1193 i 1199-1200.

¹⁴¹ *Ibidem*, pp. 1191-1192.

¹⁴² *Ibidem*, p. 1207.

¹⁴³ *Ibidem*, pp. 1208-1209.

que els seus principals interessos recaigueren en l'estudi del passat medieval català o bé de la consolidació del procés industrial català durant el segle XIX, Vicens dedicà poques observacions a l'entorn del Set-cents català.¹⁴⁴ Segons Roberto Fernández, «Vicens no dedico una atención prioritaria al Setecientos, pero siempre lo tuvo bien presente en sus interpretaciones de la historia de Cataluña y de España».¹⁴⁵ Amb tot, sí que podem trobar certs elements familiars en algunes de les seves síntesis generals. Per exemple, en el tercer capítol de la seva famosa *Notícia de Catalunya*, Vicens elabora un notable elogi de la «La capitalització del treball català» i dels efectes que aquestes petites però nombroses contribucions de treball individual tenen en la definició del caràcter propi dels habitants del Principat al llarg dels segles.¹⁴⁶ Per altra banda, vincula la laboriositat catalana a tres principis bàsics que haurien fonamentat la recuperació econòmica catalana després de la Guerra de Successió. Aquests serien, la revifada demogràfica i material a partir de la dècada de 1730, la penetració massiva dels artesans catalans arreu de la Península Ibèrica i la finalització del monopoli gadità del comerç amb l'Amèrica hispànica.¹⁴⁷

Aquestes grans línies de pensament també es troben en la seva gran síntesi sobre la història econòmica espanyola, nascuda dels seus apunts del curs d'Història Econòmica d'Espanya de la Universitat de Barcelona de 1956 i de la col·laboració amb el seu deixeble Jordi Nadal.¹⁴⁸ En el capítol cinquè d'aquesta *Historia Económica de España*, Vicens i Nadal posen un gran èmfasi en l'enorme impacte econòmic de la centralització practicada pel govern de Felip V a partir de 1714.¹⁴⁹ Tanmateix, en tot el capítol no es fan masses referències ni reflexions directes a l'impacte econòmic de la demanda militar a Catalunya, més enllà d'algunes exemplificacions puntuals i dins el marc general de la monarquia en els casos de les mestrances d'artilleria i fàbriques d'armes, la confecció de peces de vestuari o la explotació forestal per l'Armada.¹⁵⁰ Segurament, l'apunt més directe que s'hi fa és l'esment de la ja citada cèdula de prohibició de l'ús de robes estrangeres per la confecció de vestuaris militars de l'any 1719.¹⁵¹

¹⁴⁴ Enric PUJOL CASADEMONT, *Tres imprescindibles...*, pp. 68-74.

¹⁴⁵ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, p. 351.

¹⁴⁶ Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona: Columna/Proa, 1999, pp. 41-47.

¹⁴⁷ *Ibíd.*, pp. 124-125.

¹⁴⁸ Enric PUJOL CASADEMONT, *Tres imprescindibles...*, p. 71.

¹⁴⁹ Jaume VICENS VIVES i Jordi NADAL OLLER (Col.), *Historia económica de España*, Barcelona: Editorial Vicens Vives, 1979, pp. 432-435.

¹⁵⁰ *Ibíd.*, pp. 481, 484-485, 489,

¹⁵¹ *Ibíd.*, p. 519.

Contemporàniament als estudis de Ferran Soldevila i de Jaume Vicens Vives, també és important ressaltar les obres de síntesi conceptual i documental publicades durant la dècada de 1940 per Jaume Carrera Pujal. Per bé que la tasca del periodista i historiador centellenc hagi sigut notablement criticada per alguns autors posteriors a causa de la seva poca científicitat i les seves notables i recurrents incertituds i errors de transcripció, els seus treballs també esdevingueren una important suport documental per autors de tanta entitat per la historiografia catalana com Pierre Vilar.¹⁵² Els quatre volums de la seva *Historia política y económica de Cataluña* constitueixen un substancial esforç de recopilació arxivística i bibliogràfica sobre l'època moderna a Catalunya. En el segon volum d'aquesta obra, Carrera dedica el vuitè capítol a efectuar una descripció cronològica i sintètica de l'evolució política del principat durant el Set-cents. Per bé que s'hi esmenten algunes iniciatives administratives i legals que tingueren importants implicacions per la manufactura militar catalana, no hi consten reflexions a l'entorn del seu impacte econòmic durant aquest segle.¹⁵³

En el tercer volum, Carrera es fa eco de les ja conegudes consideracions sobre la laboriositat tradicional dels catalans existents en estudis, memorials i publicacions del mateix segle XVIII, subratllant-hi les aportacions que ja hem tractat de Ustáriz, Romà i Rossell, Cadalso, Campomanes, Capmany, Caresmar i Gassó, entre d'altres.¹⁵⁴

Durant la resta dels volums de l'obra, l'autor realitza diverses consideracions a l'entorn del proveïment de les tropes presents al Principat, sempre dins dels capítols temàtics centrats en els grans sectors productius del territori. Per exemple, en el capítol dedicat a les organitzacions gremials, l'autor es refereix a la manufactura de vestuaris per la tropa i les importants queixes que els grans contractes privats generaren per part dels gremis barcelonins a partir de les fonts de la Reial Audiència de Catalunya:

«El vestuario y arreos para el ejército proporcionaban mucho trabajo a los gremios y como los encargos los tomaban asentistas o empresarios, éstos iban a su negocio y prescindían de que los artesanos fuesen agremiados o no, o bien no repartían el trabajo

¹⁵² Roberto Fernández qualifica les seves obres com «[...] un meritorio pero deslavazado esfuerzo erudito sobre la historia de la Cataluña moderna» mentre que Joan-Lluís Marfany titllà la seva *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, com un llibre «[...] caòtic i indigest [que] va tenir —i continua tenint— l'escassíssim ressò públic que es mereix». Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, p. 313. Joan-Lluís MARFANY, «“Catalanismo no es provincialismo”: nacionalisme espanyol, catalanitat, i Renaixença» a *Anuari Verdaguier*, Núm. 17, 2009, p. 375. Pierre Vilar en critica els errors formals i interpretatius però en defensa les seves virtuts com a repertori de fons. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...* Vol. I, pp. 32-33.

¹⁵³ Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica...*, Vol. II, pp. 379-538.

¹⁵⁴ *Ibidem*, Vol. III, pp. 76-105.

entre todos los individuos de un gremio, como era costumbre. Esto daba lugar a quejas y recursos de los gremios [...]».¹⁵⁵

En el capítol dedicat a abastiments i preus, descriu els problemes tinguts pel proveïdor de grans de l'exèrcit l'any 1715 per l'enfonsament de diversos vaixells carregats de blat i ordi, mentre que al del desenvolupament manufacturer es refereix a l'exclusivitat de les teles hispanes per la confecció de vestuaris per la tropa.¹⁵⁶ Carrera dedica especial atenció a la producció armera i polvorera concentrada després de la Guerra de Successió i la seva intrínseca relació amb la demanda militar després de les lleis de prohibició de tinença d'armes i concentració d'armers.¹⁵⁷

Tanmateix, Carrera ofereix la principal reflexió a l'entorn de la demanda militar al capítol divuitè de l'obra, que es troba en el volum quart. En aquesta secció, l'autor vincula directament el creixement de la producció manufacturera catalana pel que fa sectors del vestuari a la guarnició militar del Principat durant el segle XVIII:

«El ejército de 25.000 a 30.000 hombres que durante muchos años ocupó el Principado para evitar que se reprodujera la lucha entre los dos bandos borbonista y austriacista fue la base principal de que tomasen incremento los oficios del ramo de vestir y de aparejos para los caballos y acémilas. Los sastres y zapateros llegaron a ser muy numerosos en Barcelona y se preciaban de poseer una habilidad superior a los de las demás plazas de España. No sería sin fundamento, pues convirtiéronse en los proveedores de gran parte del ejército y con el tiempo el calzado en Barcelona se vendió en todas las provincias españolas y en América».¹⁵⁸

Segons l'autor, aquesta producció per l'exèrcit hauria tingut un gran impacte en la vertebració dels gremis barcelonina de blanquers, assaonadors, corders de viola, sabaters, cinters i corretgers o tapiners, sense oblidar els sellers guarnimenters, els boters o els ferrers de tall atès que bona part dels conflictes i modificacions d'ordinacions que tingueren durant la primera meitat del segle provindria de la relació dels productors amb els assentistes de l'exèrcit.¹⁵⁹ També fa referència a gremis de fora de la capital del Principat, posant èmfasi en el gremi de corders i espartenyers de Vic i la seva intensa relació amb el proveïment d'eixàrcies, teles per velam, vestuaris i equipament per les tropes.¹⁶⁰

¹⁵⁵ *Ibíd.*, Vol. III, p. 139.

¹⁵⁶ *Ibíd.*, Vol. III, p. 384. *Ibíd.*, Vol. IV, pp. 73-74.

¹⁵⁷ *Ibíd.*, Vol. IV, pp. 166-171 i 177-178.

¹⁵⁸ *Ibíd.*, Vol. IV, pp. 272.

¹⁵⁹ *Ibíd.*, Vol. IV, pp. 278-284.

¹⁶⁰ *Ibíd.*, Vol. IV, p. 286.

Totes aquestes reflexions s'emmarquen, precisament, en els epígrafs dedicats als xocs entre les confraries i els artesans que volen fugir de les reglamentacions gremials emparant-se en la seva condició de proveïdors de les tropes reials. Per tant, les paraules de Carrera no s'encaminen pas a la construcció d'un marc interpretatiu sobre l'impacte econòmic de la demanda militar, sinó vers la descripció dels seus efectes en la vertebració organitzativa dels gremis catalans. Una tasca clarament vinculada a la principal font que vertebra documentalment aquest capítol, la secció de registres de la Reial Audiència de Catalunya que es troben a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Per bé que, com ja hem comentat, l'obra de Carrera no fou massa ben rebuda per la seva poca solidesa en alguns dels aspectes més fonamentals de l'estudi històric, els seus treballs foren utilitzats per dos dels principals historiadors que marcaren l'estudi del Set-cents català a mitjans del segle passat, Pierre Vilar i Joan Mercader.

Pel que fa a l'historiador llenguadocià, la seva obra magna encara avui constitueix una de les claus de volta de la història econòmica moderna catalana. Sens dubte, l'especial atenció que Vilar concedí al segle XVIII en els seus treballs ha tingut un impacte especial en els historiadors que han seguit la seva estela.¹⁶¹

La seva tesi doctoral, *La Catalogne dans l'Espagne moderne: recherches sur les fondements économiques des structures nationales*, constitueix un titànic esforç d'aproximació pràcticament total als múltiples aspectes de la vida econòmica del Set-cents català i la seva evolució secular. Entre tots els sectors estudiats, al final del segon volum de l'edició catalana de l'obra hi trobem algunes referències notables a l'impacte de la presència militar al Principat en contextos immediats a la fi de la Guerra de Successió. En l'epígraf intitulat «Els efectes de la Guerra de Successió a Catalunya», Vilar vincula la inestabilitat monetària existent durant la primera postguerra als desordres causats per l'entrada massiva de moneda de billó —els famosos *dinerillos de Aragón*— important mancança de metalls preciosos esdevinguda a causa de les importacions necessàries per assegurar la subsistència de la població i, sobretot, de la guarnició del país i de la seva capital.¹⁶² Pel que fa a les importacions pel proveïment militar, l'autor hi especifica que:

¹⁶¹ Rosa CONGOST I COLOMER, «El segle de Pierre Vilar» a *Estudis d'Història Agrària*, Núm. 20, 2007, pp. 13-16.

¹⁶² Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...* Vol. II, pp. 442-448.

«Pel que afecta a aquestes darreres, cal distingir entre l'estada de les tropes, que aquesta vegada no foren clients, sinó hostes forçats de la població, i d'altra banda les dues expedicions marítimes –la de 1717 contra Sardenya, la de 1718 contra Sicília– la preparació de les quals podia, al contrari, afavorir una represa de l'activitat. Les intencions de Patiño, quan escull Barcelona com a punt de reunió i partida de les esquadres, poden ésser interpretades contradictòriament: volgué intimidar o refer la província? Potser es pensà trobar-hi, simplement, en aquesta ocasió, com amb el cadastre, més recursos que no conservava en realitat».¹⁶³

Les puntualitzacions d'aquest fragment, així com les preguntes retòriques provinents de l'obra ja citada de Soldevila, resumeixen excel·lentment les tendències interpretatives a l'entorn de les motivacions existents darrera de la política de proveïments de l'exèrcit borbònic a Catalunya. De totes, la darrera reflexió és la que deixa entreveure una dimensió menys explorada del fenomen: el de les imperioses necessitats materials de la tropa desplegada a Catalunya de manera permanent o en trànsit derivades de la gran estratègia borbònica, i les expectatives de l'administració militar de que l'estructura econòmica del Principat pogués sostenir aquest esforç econòmic i logístic. Per Vilar, «[...] no sembla que el país hagi estat capaç de prendre part en aquest nou esforç de guerra, almenys d'una manera gaire àmplia» atès que bona part dels materials necessaris per l'abastiment s'importaren de l'estranger i la població catalana es trobava subjecte a notables imposicions com els allotjament i altres subsidis excepcionals.¹⁶⁴ Tanmateix, és dins d'aquestes cronologies on també es donen diverses condicions que, segons l'autor, acabaran permetent la “reconstitució” o “reconstrucció” de l'economia catalana a mitjans de la dècada de 1730.¹⁶⁵

Així doncs, Vilar circumscriu aquestes reflexions a les primeres dècades del segle, i per bé que en altres parts de l'obra estudia en profunditat un dels grans àmbits de relació entre l'administració reial i els agents privats, els arrendaments de drets o de proveïments locals, no ofereix un tractament similar del negoci dels *asientos* militars.

¹⁶³ *Ibidem*, Vol II, p. 448.

¹⁶⁴ Vilar cita a exemples provinents de l'obra de Carrera Pujal com a referència documental. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...* Vol. II, pp. 448-449, n. 157-158.

¹⁶⁵ L'autor caracteritza com a “model de reconstrucció” el període de l'economia catalana a Pierre VILAR, «La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i sobre un destí» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 3, 1974, p. 14.

1.2.8. L'inici de l'estudi metòdic de la demanda militar. Mercader, Molas i Arranz

Qui sí oferí un autèntic apropament documental i arxivístic al fenomen del negoci militar a la Catalunya del Set-cents fou Joan Mercader Riba.¹⁶⁶ Durant la seva etapa a Madrid iniciada a partir de 1954, Mercader publicà alguns dels seus primers estudis centrats en l'estructura institucional de la Nova Planta a la Catalunya del Set-cents.¹⁶⁷ Tal i com recorda Josep Maria Torras i Ribé en la seva breu però completa semblança biogràfica d'aquest autor, Mercader aprofità el trasllat de la documentació produïda per les institucions borbòniques catalanes del Palau de Justícia de Barcelona a l'Arxiu de la Corona d'Aragó l'any 1939 per familiaritzar-se amb aquests importants fons arxivístics.¹⁶⁸ Aquest coneixement extens de l'aparell polític i militar borbònic li permeté publicar la seva primera gran obra sobre el govern del Principat durant el Set-cents, *Els capitans generals*.¹⁶⁹ Durant la dècada de 1960, la seva atenció se centrà en la vertebració municipal i corregimental del règim borbònic, així com l'elaboració d'un primer estudi monogràfic d'una institució clau per la gestió econòmica del Principat, la Superintendència o Intendència de Catalunya.¹⁷⁰ Fou precisament en el segon dels tres articles publicats a la revista *Hispania* que dedicà a aquesta darrera institució, on Mercader explorà la important relació de la Intendència amb l'exèrcit desplegat a Catalunya.¹⁷¹ Tots aquests estudis, degudament traduïts i conjuntats, foren compilats en l'obra *Felip V i Catalunya*, publicada per primera vegada l'any 1968 i que encara avui constitueix una obra imprescindible per l'estudi de la Catalunya setcentista.¹⁷²

Tant en el seu format d'article com en el corresponent capítol de llibre, Mercader divideix l'estudi de les atribucions militars de la Intendència en sis sotsapartats. Els dos primers els dedica a la descripció de la política de fortificacions i aquarteraments de la

¹⁶⁶ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Joan Mercader: l'ofici d'historiador» a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Vol. 22, 2011, pp. 325-336.

¹⁶⁷ Ja abans havia publicat a la revista *Hispania* una primera síntesi sobre el tema. Joan MERCADER I RIBA, «La ordenación de Cataluña por Felipe V: La Nueva Planta» a *Hispania*, Núm. 43, 1951 pp. 257-366.

¹⁶⁸ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Joan Mercader...», pp. 332-333.

¹⁶⁹ Joan MERCADER I RIBA, *Els capitans generals*, Vicens Vives, Barcelona, 1963.

¹⁷⁰ Joan MERCADER I RIBA, «Del Consell de Cent al ayuntamiento borbónico. La transformación del municipio catalán bajo Felipe V» a *Hispania*, Núm. 82, 1961 pp. 232-297. Ibídem, «Un organismo-piloto en la monarquía de Felipe V. La superintendencia de Cataluña» a *Hispania*, Núm. 104, 1966, pp. 526-578.

¹⁷¹ Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto en la monarquía de Felipe V. La superintendencia de Cataluña (continuación)» a *Hispania*, Núm. 105, 1967, pp. 116-157.

¹⁷² Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*...

corona, parant especial atenció a la construcció de la Ciutadella de Barcelona i la militarització de la Seu Vella de Lleida.¹⁷³ El tercer, però, té com a objectiu la descripció del procés de “creació” d’una indústria militar al Principat a partir dels contractes generats per la Intendència de Catalunya. Mercader apunta primer vers la concentració d’operaris i artesans que treballaren en l’erecció i reparació de les fortificacions i casernes del Principat, als que hi suma els mestres armers i polvorers, que foren eminentment ocupats per contractes estatals durant tota la centúria.¹⁷⁴ Fent-se eco de les *Memorias históricas* de Capmany, l’autor igualadí també apunta que:

«Tot això era molt nou, ja que fins aleshores el proveïment d’armes i pertrets per as l’Exèrcit espanyol sempre havia estat fet fora de la Península (a Flandes o Itàlia), puix que les tropes de la Monarquia hi romanien en situació expectant o de combat. Però ara, havent-se desmembrat aquells Estats de la Corona hispànica, no quedava cap més opció que proveir les forces armades dintre del propi país, i Catalunya serà una de les províncies que se’n beneficiaran».¹⁷⁵

Precisament, Mercader presenta com a exemple factual d’aquests beneficis l’aprest de les ja conegudes expedicions de Sardenya i Sicília de 1717-1718, de les quals en descriu nombrosos contractes extrets dels fons documentals de la Intendència presents a l’Arxiu de la Corona d’Aragó.¹⁷⁶ Continuant amb la idea anterior de la “novetat” que aquest tipus de negocis comportaria al Principat, l’autor afegeix:

«I això sí que era inèdit, perquè fins ara no podia dir-se ni que les manufactures catalanes haguessin treballat per l’Exèrcit, ni tampoc que la competència dels draps estrangers no fos encara molesta i perillosa encara per a la indústria encara feble del Principat».¹⁷⁷

Després de constatar la continuïtat de les contractacions de pertrets més enllà dels moments cronològics propers a les expedicions italianes, Mercader procura identificar qui són els principals promotors d’aquests negocis, començant pel cardenal Alberoni o l’intendent general de Marina José Patiño:

«Patiño mateix i els intendants Cavallero i Pedrajas, que es van succeint a Barcelona, són els iniciadors i promotors de tota aquesta activitat industrial, el volum de negoci de la qual serà certament respectable. Sorpren la prestesa amb què els empresaris susdits

¹⁷³ Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto...(continuación)», pp. 116-124. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 195-202.

¹⁷⁴ Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto...(continuación)», pp. 124-125.

¹⁷⁵ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 203.

¹⁷⁶ Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto...(continuación)», p. 126. El mateix autor ja ho havia avançat a Joan MERCADER I RIBA, *Els capitans generals...*, pp. 68-71.

¹⁷⁷ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 204-205.

s'avenen a rebaixes importants, la qual cosa significa bé com els interessava aprofitar-se d'aquella col·laboració oficial». ¹⁷⁸

Aquesta afirmació es veu apuntada per una extensa nota al peu de pàgina on l'autor expressa la important quantia econòmica d'alguns dels contractes licitats comparant les xifres pactades en els *asientos* amb els estipendis anuals percebuts pels oficials reials destinats a Catalunya. ¹⁷⁹ Seguidament, Mercader també sembla plantejar l'existència d'una progressiva concentració de la contractació militar a Catalunya en mans d'un conjunt d'assentistes ben relacionats amb els oficials de la Intendència, que ell qualifica com a «[...] peoners de la renaixent indústria catalana en el Set-cents [...]». ¹⁸⁰ Com a gran exemple d'aquesta tendència, assenyala la figura del mestre armer Josep Serrat i Sala, que en la seva associació amb el mestre ferrer Salvador Pera acumularen nombrosos *asientos* licitats a Barcelona de l'any 1732 en endavant. ¹⁸¹

Per acabar aquest petit apartat, Mercader ofereix un paràgraf final amb una sintètica interpretació de l'eventual continuïtat del negoci en contextos posteriors als que ha estudiat documentalment:

«[...] tot fa pensar que als anys subsegüents aquesta activitat paramilitar i la col·laboració preciosa entre l'administració i proveïment de les forces armades radicades al Principat i els representants d'una nova burgesia que sorgeix amb sobrat ímpetu i confiança en l'esdevenidor, tendirà a fer-se més estreta i més fructífera». ¹⁸²

Els següents apartats del capítol i de l'article són dedicats a la fabricació naval iniciada a Sant Feliu de Guíxols i a les Drassanes de Barcelona, així com a la intensa política d'armaments navals executada a causa de les diverses expedicions mediterrànies llançades des de Barcelona i la lluita contra la pirateria barbaresca durant el regnat de Felip V. ¹⁸³ En els paràgrafs dedicats als temes de construcció naval s'hi esmenta la important labor dels assentistes de fustes que s'encarregaren d'explotar els boscos del Montseny i Tortosa, així com dels mestres corders barcelonins que emprengueren múltiples contractes de cordam per les noves naus. ¹⁸⁴

¹⁷⁸ *Ibidem*, pp. 206-207.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 207, n. 300. També a Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto...(continuación)», p. 130, n. 300.

¹⁸⁰ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 207.

¹⁸¹ Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto...(continuación)», pp. 130-131.

¹⁸² Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 208.

¹⁸³ *Ibidem*, pp. 209-. També a Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto...(continuación)», pp. 131-157

¹⁸⁴ Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto...(continuación)», pp. 132-135.

D'aquesta manera, per bé que a través del prisma de l'anàlisi institucional de la Intendència borbònica, Mercader oferí per primera vegada una interpretació analítica i documentalment sòlida de la naturalesa pròpia de l'impacte de la demanda militar a la Catalunya borbònica, parant atenció a les seves causes, els seus eventuais impulsors i el seu impacte en el teixit econòmic català al llarg dels primers trenta anys del segle.

A partir de la dècada de 1970, Pere Molas Ribalta publicà diversos estudis que han esdevingut obres clàssiques i de referència sobre la història dels gremis barcelonins i l'estructura socioeconòmica del Principat durant el Set-cents.¹⁸⁵ En alguns d'aquests treballs, Molas fa clares referències al negoci dels *asientos* militars i descriu alguns dels assentistes que els emprengueren. Indubtablement, la seva obra més directa en aquest darrer aspecte fou un article que dedicà als arrendaments públics barcelonins del segle XVIII publicat l'any 1971 a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*.

L'autor obre el capítol dedicat als contractes militars amb una referència a Mercader i als seus estudis sobre la Intendència, identificant-la com l'organisme encarregat del proveïment de les tropes del Principat. Seguidament, afirma que «És indubtable la importància que tingueren els suministres militars en el desenvolupament industrial català del XVIII».¹⁸⁶ Amb tot, a continuació no dubta a matisar el següent:

«Ara bé, cada cop queda més esmorteïda l'opinió, ja exposada en el mateix segle XVIII, que intentava explicar el desenvolupament industrial català del segle, com una conseqüència dels suministres estatals, és a dir, com una derivació benaurada dels Decrets de Nova Planta».¹⁸⁷

L'autor assenyala aquí les opinions expressades a les *Memorias históricas* per Capmany sobre l'existència d'una base productiva anterior a 1714 i que els sectors més afavorits per la demanda militar no foren els més actius. Alhora, Molas fa referència a l'existència d'assentistes catalans durant el regnat de Carles II, especialment durant la Guerra dels Nou Anys.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Tots ells a l'entorn de la seva pionera tesi Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII. La estructura corporativa ante el comienzo de la Revolución Industrial*, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970.

¹⁸⁶ Pere MOLAS RIBALTA, «Els arrendaments públics a la Barcelona del Set-cents» a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, Núm. 4, 1971, p. 94. Molas acompanya aquesta afirmació de les opinions expressades per Francesc Romà i Rossell sobre la producció gremial per l'exèrcit.

¹⁸⁷ Pere MOLAS RIBALTA, «Els arrendaments públics...», pp. 94-95.

¹⁸⁸ *Ibidem*. El mateix autor aprofundirà en les trajectòries d'alguns d'aquests proveïdors de Carles II com la família Feu a Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 150-152.

Així mateix, en base a les obres de Mercader, Molas referma l'existència d'una estreta relació entre l'administració militar i alguns dels principals agents econòmics de la ciutat durant el Set-cents com els Laperia, els Duran o Esteve Canals, malgrat que, com el mateix autor afirma «[...] per aquests homes, l'aprovisionament militar era una font més de beneficis, però no la base de la seva riquesa, que es fonamentava en el comerç i, en alguns casos en l'agricultura».¹⁸⁹

Seguidament, Molas ofereix una descripció dels principals sectors de la contractació militar en base a la documentació provinent principalment de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Diferencia un total de cinc grans categories –pa de munició, vestuaris, transports d'artilleria, proveïment de l'Armada i, finalment, altres tipologies menors– de les que en posa exemples de comandes i contractistes de la dècada de 1740, fent també algunes referències a contextos anteriors i posteriors.¹⁹⁰

Per Molas, doncs, aquesta demanda militar fou un element important que ajudà a consolidar el creixement productiu català del Set-cents malgrat no constituir-ne el motor principal.¹⁹¹ A més a més, aquest tipus de contractes i les seves particulars característiques generaren un notable impacte en l'organització del treball de bona part dels agents productors que hi participaren, especialment dels gremis barcelonins.¹⁹²

Precisament, Manuel Arranz Herrero presentà la seva tesi dirigida pel mateix Molas sobre el sector de la construcció a la Barcelona del segle XVIII a finals de la dècada de 1770, on estudià minuciosament les trajectòries vitals i laborals de centenars de mestres de cases, fusters, picapedrers i molers de la ciutat.¹⁹³

¹⁸⁹ Pere MOLAS RIBALTA, «Els arrendaments públics...», p. 95.

¹⁹⁰ *Ibidem*, pp. 98-100.

¹⁹¹ Vegeu una visió més positiva dels efectes econòmics d'aquesta demanda militar en el període 1714-1730 defensada pel mateix autor en dates més properes a Pere MOLAS i Mariela FARGAS, «Gremios y asentistas del Ejército en la Cataluña del siglo XVIII» a Antonio DE LIZAUR Y DE UTRILLA (Dir.), *La Ilustración en Cataluña: la obra de los ingenieros militares*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2010, pp. 114-129.

¹⁹² Pere MOLAS RIBALTA, «Els arrendaments públics...», pp. 95-96. L'autor es refereix als conflictes legals existents sobre les ordenances de repartiment de les comandes i l'ús de mà d'obra no agremiada per part d'alguns assentistes. També a l'aparició de peces pròpies de l'equipament militar en els exàmens de mestries en gremis com el de sellers guarnimenters.

¹⁹³ Manuel ARRANZ HERRERO, *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Pere MOLAS RIBALTA, Universitat de Barcelona, 1979. Aquesta tesi ha sigut publicada de manera parcial a Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII*, Barcelona: Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1991. També a Manuel ARRANZ HERRERO, *La menestralia de Barcelona al segle XVIII. Els gremis de la construcció*, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat-Proa, 2001.

En les breus pàgines dedicades a les reaccions antimilitaristes de bona part d'aquests professionals davant les quintes practicades per l'administració borbònica, Arranz marca una clara diferència entre un sector certament mobilitzat contra el reclutament, i un sector més tebi en la seva oposició a aquestes pràctiques.¹⁹⁴ Aquest darrer l'integrarien aquells més beneficiats per la presència militar a Catalunya i per l'aprest de les expedicions militars italianes i barbaresques:

«Los contratistas de obras de fortificación y los proveedores de uniformes, armamento, municiones y víveres para la tropa, en su mayoría menestrales acomodados, adoptan generalmente una actitud pasiva; no se suman a las manifestaciones de rechazo y hostilidad hacia el ejército, pero consienten que sus oficiales, aprendices y peones las engrosen; y, al mismo tiempo, procuran por todos los medios a su alcance que sus hijos no sean alistados».¹⁹⁵

En la segona part de la seva tesi, dedicada completament a les biografies d'aquests mestres, Arranz identifica múltiples nissagues de mestres de cases i mestres fusters que participaren activament en el proveïment de les tropes o bé en la reforma i expansió de l'estructura casernària i defensiva del Principat. En poden ser alguns exemples clau les nissagues Juli, Vallescà, Canals o Rubió, entre d'altres.¹⁹⁶ Atenent les referències documentals fetes per l'autor en tots aquests treballs, la seva recerca combina i contraposa les fonts pròpies de la Intendència de Catalunya amb la documentació notarial i privada tant dels individus i companyies menestrals, com dels seus gremis presents a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i a l'Arxiu Històric de la Ciutat.

D'aquesta manera, Arranz decidí centrar part de la seva recerca posterior a l'estudi de la demanda militar a la Catalunya dels primers Borbons. Un resultat primerenc però prometedor d'aquesta recerca fou la comunicació que presentà al Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya celebrat l'any 1984.¹⁹⁷ En aquest breu treball, Arranz dedica les primeres pàgines a descriure l'existència d'un important flux de contractació militar provinent tant de l'abastiment de la important guarnició permanent del Principat com de la política mediterrània de Felip V. Una demanda econòmica que emmarca dins d'un procés general de "militarització" del territori esdevingut durant el regnat de Felip V, fent-se eco dels treballs de Joan Mercader i del seu deixeble, Josep Maria Torres i

¹⁹⁴ Manuel ARRANZ HERRERO, *La menestralia de...*, pp. 40-41.

¹⁹⁵ Manuel ARRANZ HERRERO, *Los profesionales de...*, p. 77.

¹⁹⁶ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 94-97, 245-268, 421-422 i 490-503.

¹⁹⁷ Manuel ARRANZ HERRERO, «Demanda estatal i activitat econòmica a Catalunya sota els primers borbons (1714-1808)» a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. II, Barcelona: CIRIT i Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1984, pp. 259-265.

Ribé.¹⁹⁸ D'aquesta manera, i en base a un buidatge general i extens dels fons de la Intendència de Catalunya entre els anys 1714 i 1808, Arranz parla de l'existència de més de cent cinquanta contractes d'obres per les fortificacions militars, als que s'hi sumarien més de dos-cents *asientos* de pertrets de guerra a més d'altres de transports, racions i queviures.¹⁹⁹

Més endavant, l'autor se centra en l'anàlisi del proveïment de vestuaris per l'exèrcit, que prengué una important volada a Catalunya durant la dècada de 1740, especialment a l'entorn de les companyies de Josep Florensa i, especialment de Vicens Pujol.²⁰⁰ En base a les particularitats d'aquest negoci, així com les pròpies del sector de la construcció, Arranz planteja la necessitat de practicar una recerca de gran abast sobre l'autèntic impacte que la demanda militar –i les implicacions productives que aquesta demanda comporta com els terminis ajustats, grans quantitats, injeccions de capital no menestral, serialització, estandardització...– tingué en les estructures manufactureres i laborals del Principat i, fins a quin punt, marcà o afavorí la seva “modernització”.²⁰¹

Malauradament, la línia de recerca empresa per Arranz quedà completament estroncada a causa de la seva prematura mort l'any 1990. Tal i com queda reflectit en una nota explicativa publicada en un article conjunt amb Ramon Grau que es publicà després de la seva mort, els dos autors es trobaven treballant conjuntament en una investigació de llarg abast sobre l'expansió de l'economia de Barcelona del segle XVIII i la seva estreta relació amb la demanda militar.²⁰² En aquest article, Arranz i Grau contextualitzen en el marc del pensament econòmic català i espanyol del segle XVIII les diverses consideracions sobre els negocis i beneficis provinents de la Guerra de Successió.²⁰³ Amb tot, un dels principals focus del treball és en la constatació d'una primerenca xarxa de proveïdors catalans prèvia a l'esclat del conflicte successori com ja havia apuntat Pere Molas, tant per Barcelona com per altres zones del Principat.²⁰⁴

¹⁹⁸ *Ibidem*, pp. 259-260, n. 1 i 4.

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 261.

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 262.

²⁰¹ *Ibidem*, pp. 262-263 i 265.

²⁰² Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana...», p. 115.

²⁰³ *Ibidem*, pp. 126-134

²⁰⁴ Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana...», p. 135.

1.2.9. Les tendències historiogràfiques més recents

Els estudis de Mercader, Molas i Arranz marcaran un abans i un després en l'estudi de la demanda militar a Catalunya. Alguns dels elements principals dels seus treballs marcaran notablement la comprensió actual del fenomen de la contractació militar durant el Set-cents català: la sistematització de les fons, la consideració de la Intendència com l'element essencial de la contractació del proveïment al Principat, la "sectorialització" de l'anàlisi contractual, la importància de les relacions entre els oficials reials i la puixant burgesia i menestralia barcelonines, l'impacte organitzatiu del negoci en les estructures productives tradicionals o les arrels siscentistes d'aquest tipus de contractes en són clars exemples.

Pel que fa a aquest darrer aspecte, a finals de la dècada de 1980 i durant la dècada dels 1990 aparegueren nombrosos estudis centrats en la contractació militar durant el regnat de Carles II, on s'hi poden trobar excel·lents referències sobre la participació catalana en aquests abastiments. Pel que fa al marc general de la Monarquia Hispànica, en sobresurt l'excel·lent treball de Carmen Sanz Ayán. A través de la documentació provinent del *Archivo General de Simancas* i l'*Archivo Histórico Nacional*, l'autora identifica les trajectòries d'alguns dels principals proveïdors catalans del moment, com Francesc de Montserrat i Vives, Pau Feu o Francesc Argemí, alhora que també identifica els assentistes no catalans que proveeixen l'exèrcit desplegat al Principat, com la poderosa casa de negocis Aguerri.²⁰⁵ Moltes d'aquestes obres foren clarament influïdes pel ja clàssic treball d'Irving A. A. Thompson, que tractà de manera certament pionera el negoci dels *asientos* militars i la seva enorme notable importància en la mobilització de recursos de la Monarquia Hispànica durant els regnats de Felip II i Felip III.²⁰⁶

Pel cas específic de Catalunya, resulten imprescindibles els treballs d'Antonio Espino López. En un dels capítols de la seva tesi doctoral, Espino presenta una panoràmica certament completa de la contractació militar a Catalunya entre 1680 i 1697 creuant els fons documentals provinents dels grans arxius estatals de Madrid, Simancas i

²⁰⁵ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de Carlos II*, Valladolid: Universidad, Secretariado de Publicaciones, 1989, pp. 527, 543, 559

²⁰⁶ Irving A. A. THOMPSON, *Guerra y decadencia. Gobierno y administración en la España de los Austrias, 1560-1620*, Barcelona: Crítica, 1981, pp. 314-351.

Barcelona, amb apunts provinents de registres notariais barcelonins.²⁰⁷ En aquest capítol, així com en treballs posteriors, l'autor ha procurat anar més enllà de la mera descripció de les formes del negoci o la seva entitat econòmica, plantejant les interessants relacions polítiques establertes entre la burgesia catalana de finals del Sis-cents i l'estructura militar hispànica a les immediacions del canvi dinàstic.²⁰⁸

En aquest darrer aspecte, també són de gran interès els suggerents estudis d'Albert Garcia Espuche sobre la nissaga de flequers Colomer, els adroguers Duran o els comerciants holandesos Arnold de Jäger i Joan Kies, tots ells implicats en el proveïment de les tropes de Carles II.²⁰⁹ Pel cas de Kies, també comptem amb l'estudi de Josep Fàbregas i Roig.²¹⁰ Isabel Lobato Franco, en el seu imprescindible estudi sobre les companyies de negocis catalanes de finals del Sis-cents també explora notablement les particularitats del funcionament empresarial d'aquestes societats en la consecució i execució de diferents contractes militars.²¹¹ Fora de Barcelona, Pere Gifre observà la participació en contractes de proveïment de la companyia gironina d'Esteve Alegre durant les dècades de 1680 i 1690.²¹²

Un altre autor que s'ha interessat per aquest tipus de negocis dins d'un marc cronològic que comprèn tant les darreres dècades del regnat de Carles II com la Guerra de Successió i la primera postguerra ha sigut Benet Oliva. L'historiador de Vilassar de Mar elaborà una notable prosopografia de la creixent burgesia maresmenca durant el tombant dels segles XVII i XVIII on la intensa relació econòmica amb l'administració militar del Principat per part de molts dels grups que hi estudia és enormement present.²¹³ En estudis posteriors, Oliva reprendrà aquesta via de recerca centrant-se en els negocis d'abastiment que alguns d'aquests individus emprengueren pels dos bàndols del conflicte successori, així com durant la postguerra.²¹⁴ Serà en aquest darrer camp

²⁰⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 307-334.

²⁰⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La burguesia catalana y la guerra (1680-1697)» a Luis Miguel ENCISO RECIO (Coord.), *La burguesia española en la Edad Moderna*, Vol. III, Valladolid: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1996, pp. 1409-1425.

²⁰⁹ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, pp. 284-320.

²¹⁰ Josep FÀBREGAS ROIG, «Joan Kies, un comerciant en el trànsit dels segles XVII al XVIII» a *Estudis d'història agrària*, Núm. 26, 2014, pp. 35-52, *Ibidem*, «Els Kies: d'Holanda al Camp de Tarragona» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 39, 2019, pp. 158-192.

²¹¹ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, pp. 175-180.

²¹² Pere GIFRE RIBAS, «Mercaders a la terra. La trajectòria d'Esteve Andreu, botiguer de teles, mercader i senyor (Girona, 1680-1706)» a *Estudis d'història agrària*, Núm. 17, 2004, pp. 513-532.

²¹³ Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Felíu...*, pp. 109-112.

²¹⁴ Benet OLIVA RICÓS, «1702-1714: el negoci del vi fou austriacista?» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 26, 2010, pp. 93-105. *Ibidem*, «Negocis cortesans durant la Guerra de Successió» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 28, 2012, pp. 29-30 (1-34). *Ibidem*, «Els Antich i els Lleonart d'Alella i els

analític, on Oliva vincularà algunes de les estratègies d'integració en el règim de la Nova Planta borbònica practicades per diverses nissagues mercantils amb la seva participació com a assentistes durant el setge de Barcelona de 1713-1714 i els anys següents.²¹⁵

Totes aquestes obres permeten constatar no sols l'existència d'un conjunt d'individus i societats dins del marc productiu i comercial català que posseïen una sobrada experiència en el negoci del proveïment militar abans de l'arribada dels Borbó al poder, sinó també les notables continuïtats existents en aquest tipus d'activitat abans i després del conflicte successori.

També a mitjans dels anys 1990 veié la llum el primer estudi monogràfic sobre la Intendència catalana des de les obres de Joan Mercader. Eduardo Escartín dedicà dos capítols a definir les funcions logístiques de la institució, el primer d'ells dedicat a les atribucions de l'intendent en aquest camp i el segon a l'execució d'aquestes funcions al llarg del segle.²¹⁶ Amb tot, Escartín dedicà molt poca atenció als contractes d'abastiment i la seva incidència econòmica, centrant una major atenció en l'aspecte financer d'aquestes operacions.

Durant les primeres dècades del segle XXI, específicament a l'entorn de la celebració del tres-cents aniversari de la Guerra de Successió, s'han publicat diversos estudis que han incidit d'una o altra manera en el subjecte del proveïment militar a la Catalunya borbònica. Precisament, sobre els diversos sistemes d'aprovisionament de les forces en lliça a Catalunya durant la pròpia guerra comptem amb el capítol monogràfic que Adrià Cases hi dedicà en la seva tesi sobre el teatre català del conflicte.²¹⁷

Sobre el context posterior al conflicte successori, comptem amb alguns estudis que procuren matisar i contextualitzar els eventuais beneficis immediats que la demanda militar borbònica hauria aportat a la maltractada economia catalana del moment.²¹⁸ Josep Maria Torras i Ribé, que dedicà un article a l'impacte humà i socioeconòmic de

Lapeira de Mataró a la Guerra de Successió: un grup de negocis proborbònic?» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 29, 2013, p. 39 (1-19).

²¹⁵ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», pp. 205-248.

²¹⁶ Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*, Barcelona: Santandreu, 1995, pp. 129-139 i 265-291.

²¹⁷ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar...*, pp. 286-314.

²¹⁸ En un mateix marc conceptual, hi podríem situar alguns dels articles dedicats al cost de l'establiment del Cadastre i el llast econòmic d'aquesta càrrega fiscal. Vegeu-ne un recull a Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «El cadastre de Catalunya...», pp. 231-257.

les expedicions de Sardenya i Sicília de 1717 i 1718. L'autor identifica a José Patiño com el principal responsable de prioritzar Catalunya com a base preeminent en l'aprest i aprovisionament de les flotes destinades a Itàlia, alhora que assegura que bona part dels *asientos* contractats derivaren en importants conflictes causats pels retard i impagaments de la tresoreria reial.²¹⁹

En un article publicat prèviament, el mateix autor ja havia constatat la duresa de les condicions de vida a la Catalunya de la postguerra, especialment entre els anys 1715 i 1720. En aquest treball s'hi descriuen nombroses situacions de mercats sense abastament a causa de les males anyades agrícoles, el pes arrossegat del conflicte i l'agreujament d'aquestes dinàmiques a causa d'alguns segrestos de grans pel manteniment alimentari de les tropes.²²⁰ A judici de l'autor, aquestes circumstàncies poden ajudar a calibrar els múltiples efectes econòmics de la militarització borbònica, més enllà de la demanda i a matisar els possibles beneficis que eventualment se'n derivarien.²²¹

Per la seva banda, Josep Maria Delgado Ribas també matisa els beneficis generals que eventualment s'haurien derivat d'aquest negoci militar, posant especial èmfasi en les males praxis d'alguns d'aquests grans contractistes de la corona, com els Milans o els Duran.²²² Així mateix, aquest autor també ressalta l'existència de certs beneficis complementaris que aquests proveïdors de l'exèrcit podien tenir més enllà del guany monetari directa, com per exemple, la consecució d'altres contractes i negocis paral·lels fets a l'empara de l'administració.²²³ Seguint l'estela ja plantejada per Pere Molas o Manuel Arranz, aquest autor també fa referència als importants costos que aquests negocis tingueren en l'economia productiva barcelonina, especialment per l'ús constant de mà d'obra no agremiada.²²⁴ Són especialment rellevants els efectes que l'autor observa en l'estructura gremial barcelonina, afavorint les dinàmiques de subordinació i jerarquitització dins de les confraries segons la possibilitat d'accedir als contractes i el

²¹⁹ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de les guerres d'Itàlia (1717-1719)» a *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, Núm. 52, 2010, pp. 222-223.

²²⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La resistència cívica contra el règim borbònic a Catalunya: el "tancament de botigues" de 1717-1718» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 28, 2008, p. 358.

²²¹ *Ibidem*, p. 355.

²²² Josep Maria DELGADO RIBAS, «La corrupción como mecanismo de fidelización. El caso de la cataluña borbónica (1714-1770)», *Illes i imperis*, Núm. 16, 2014, pp. 77-79.

²²³ Posa com a exemple l'especulació monetària que la companyia Duran executà durant la crisi generada per l'entrada de moneda de billó falsa aragonesa l'any 1718. Josep Maria DELGADO RIBAS, «Barcelona i el model econòmic de l'absolutisme borbònic: un tret per la culata» a *Barcelona: quaderns d'història*, Núm. 23, 2016, pp. 233-234.

²²⁴ *Ibidem*, pp. 236-237.

trencament dels mecanismes de protecció interna que aquestes corporacions havien mantingut fins llavors.²²⁵ Per trobar aquests conflictes generats a causa de la demanda militar, tant Delgado Ribas com Torres i Ribé fan un ús preeminent del fons de consultes de la Reial Audiència de Catalunya, mentre que per l'aspecte productiu recorren als treballs dels autors ja citats.

Més enllà d'aquestes matisacions, pel que fa a l'anàlisi específica del proveïment català de les expedicions de Sardenya i Sicília, avui comptem amb els estudis d'Eduard Martí Fraga. Aquest autor, emmarcat en el *Contractor State Group*, ha elaborat alguns dels estudis més complets sobre aquest subjecte, alhora que ha intentat plantejar una anàlisi general dels efectes del proveïment militar a Catalunya durant el primer lustre de la Nova Planta. Amb tot, els seus treballs se circumscriuen a moments cronològicament i conjunturalment molt particulars, on s'hi conjunten una clara continuïtat de les dinàmiques del conflicte successori tant pel que fa a la gestió de l'abastiment de les tropes desplegades al Principat, amb l'excepcionalitat de l'aprest de les expedicions mediterrànies destinades a la recuperació d'alguns dels territoris alienat pel tractat d'Utrecht. En bona part dels seus estudis, Martí Fraga valora positivament l'impacte econòmic d'aquesta demanda, estenent els marges de participació de membres molt diversos de l'estructura comercial i productiva catalanes en el negoci de la provisió, més enllà dels membres la gran burgesia barcelonina que s'endugueren els grans contractes del moment.²²⁶ Malgrat la importància dels artesans locals, l'autor també apunta que una part important dels gèneres necessaris per l'aprest d'aquestes primeres expedicions mediterrànies no s'adquiriren específicament del Principat, sinó de molts altres territoris de la monarquia, ateses les exigències temporals i productives del moment.²²⁷ Amb tot,

²²⁵ Josep Maria DELGADO RIBAS, «L'economia del set-cents: desfeta, represa i crisi» a Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ (Dir.), *Catalunya, nació d'Europa, 1914-2014*, Vol. 1, Barcelona: Enciclopèdia Catalana i Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya, 2013, pp. 148-150.

²²⁶ L'autor es refereix a la importància dels "microasientos" o "microprestamistes" per descriure aquests petits contractes. Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización de recursos militares para la expedición a Sicilia, 1718», a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 44, Núm. 1, 2019, pp. 143-154. Ibídem, «Detrás del asentista. Los contratistas militares de Felipe V en Cataluña, 1715-1720», a Iván VALDEZ-BUBNOV, Sergio SOLBES i Pepijn BRANDON (Coords.) *Redes empresariales y administración estatal: la provisión de materiales estratégicos en el mundo hispánico durante el largo siglo XVIII*, México: Universidad Nacional Autónoma de México Instituto de Investigaciones Históricas, 2020, pp. 123-124.

²²⁷ Eduard MARTÍ FRAGA, «La Capacidad de...», p. 50.

recentment ha moderat aquestes valoracions més positives en les línies plantejades per autors com Jaume Torras o Josep Maria Delgado.²²⁸

En un marc comparatiu i analític més ampli, Ricardo Franch Benavent ja havia plantejat la necessària matisació de les lectures més directes que vincularien la demanda militar amb el creixement productiu català, fent referència al cas de la manufactura llanera igualadina estudiada per Jaume Torras Elias.²²⁹ Precisament, l'estudi de Torras Elias sobre els paraires Torelló d'Igualada constitueix una bona mostra de tot un conjunt d'estudis de caire local o sectorial on l'àmbit del proveïment militar de les tropes borbòniques hi té un paper rellevant.²³⁰ També pel sector llaner, l'estudi regional de Josep Maria Cobos sobre els canvis econòmics esdevinguts al Montserratí durant l'època moderna observa la importància de les comandes de roba per vestuaris que es feren a les parairies d'Esparraguera entre els anys 1740 i 1770.²³¹ Per la manufactura d'armes, comptem amb el recent treball de síntesi de Francesc Xavier Hernández Cardona que, per les cronologies específiques del segle XVIII es recolza notablement en l'estudi monogràfic de Ricard Martí sobre la indústria armera catalana del temps dels primers Borbó.²³² Segurament, l'obra de Martí és una de les més completes sobre aquest subjecte de que comptem a dia d'avui, malgrat el seu format menys acadèmic i proper a la gran divulgació.²³³ Ambdós autors consideren que a causa de les concentracions d'armers i les lleis de control d'armes establertes pel nou govern borbònic afavoriren la creació d'una Reial Fàbrica d'Armes de Catalunya que s'hauria ocupat completament a través de contractes per abastir l'exèrcit.²³⁴ Dins del mateix sector, però des d'una òptica més local, comptem amb estudis com els articles de Jaume Plans i Maestra, que a través de la consulta de fons notariais manresanes ha aconseguit plantejar una imatge

²²⁸ Eduard MARTÍ FRAGA, «El efecto de la política de asientos militares de Felipe V sobre la economía catalana (1715-1725)» a Joaquim ALBAREDA i Núria SALLÉS (Dirs.) *La reconstrucción de la política internacional española. El reinado de Felipe V*, Madrid: Casa de Velázquez, 2021. En línia [Recuperat per darrera vegada el dia 04-02-2023 a <https://books.openedition.org/cvz/27785#ftn133>].

²²⁹ Ricardo FRANCH BENAVENT, «La diversidad de los modelos de crecimiento: el contraste entre la evolución económica y el marco social de Cataluña y Valencia en el siglo XVIII.» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 28, 2008, p. 316.

²³⁰ Jaume TORRAS ELIAS, *Fabricants sense fàbrica. Els Torelló d'Igualada (1691-1794)*, Vic: Eumo, 2006, pp. 90-106.

²³¹ Josep Maria COBOS I HERNÁNDEZ, *Pagesos, paraires i teixidors al Llobregat montserratí 1550-1850*, Barcelona: Ajuntament d'Olesa de Montserrat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, pp. 283-285.

²³² Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc a Catalunya. Manufactura i indústria*, Barcelona: Rafael Dalmau i Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.

²³³ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de los Borbones: las armas y los armeros de Ripoll, Barcelona, Manresa, Igualada-- de 1714 a 1794*, Barcelona: Miguel A. Salvatella, 2004.

²³⁴ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, pp. 129-143. Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 29-59.

prou completa de la comunitat d'armers i polvorers manresans i la seva implicació en els contractes de subministraments estatals.²³⁵ Des de les anàlisis generals de la demanda militar privada pel conjunt de la monarquia, Agustín González Enciso també ha apuntat a la rellevància de la manufactura d'armes de foc portàtils i d'artilleria a Catalunya durant aquest període, per bé que mai arribant als nivells de producció de les grans instal·lacions basques i navarreses.²³⁶

En el camp del cordam i el treball del cànem, els estudis de Manuel Díaz Ordóñez constaten la important presència dels proveïdors catalans d'aquest tipus de gèneres pel conjunt de l'Armada espanyola des de la dècada de 1730 fins a mitjans de segle.²³⁷ Díaz Ordóñez ha aconseguit desenvolupar una completa anàlisi dels contractes de proveïment d'aquest sector i dels agents econòmics catalans que s'hi implicaren. Són particularment interessants les seves aportacions sobre les pràctiques poc legals dutes a terme per alguns dels aspirants a assentista davant de la licitació de l'*asiento* d'eixàrcies per l'Armada de 1739.²³⁸

Pel sector de la pell i la cuireteria, vital en la manufactura d'arreu pel transport i els "menajes" o equipament de combat dels soldats, els treballs de Josep Maria Torras i Ribé constaten la importància de les comandes militars d'aquests gèneres, fent referència a les lectures econòmicament positives que la historiografia prèvia ha fet del fenomen des de Capmany i Caresmar.²³⁹ Tanmateix, Torras i Ribé també reconeix l'existència de notables dificultats per calibrar l'autèntic impacte d'aquesta demanda en els propis menestrals de la pell, atesa la naturalesa dels contractes, la figura de

²³⁵ Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora a Manresa i al Bages» a *Dovella*, Núm. 105, 2010, pp. 14-23. Ibídem, «La indústria metal·lúrgica manresana als segles XVII i XVIII: pedrenyalers, armers, encepadors, canoners i daguers» a *Dovella*, Núm. 107, 2011, pp. 24-32.

²³⁶ Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Asentistas y fabricantes...», pp. 299-300.

²³⁷ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio. Reformismo borbónico y suministro de jarcia para la Armada Real (1675-1751)*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2009. Ja abans de manera monogràfica a Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «La burguesía barcelonesa, el asiento de jarcia y el comercio con América» a John R. FISHER (Ed.), *Actas del XI Congreso Internacional de AHILA*, Vol II, Liverpool: Instituto de Estudios Latinoamericanos i Liverpool University, 1998, pp. 156-183.

²³⁸ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «Lo legal y lo ilegal en la contratación del asiento de jarcia para la armada española» a *Tiempos Modernos, Revista electrónica de Historia Moderna*, Vol. 2, Núm. 2, 2001. En línia [Recuperat per darrera vegada el dia 12-10-2022 a <http://www.tiemposmodernos.org/tm3/index.php/tm/article/view/7/12>].

²³⁹ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els oficis de la pell a la Catalunya preindustrial*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2018, pp. 127-138. Aquest llibre beu notablement del seu treball previ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Curtidores y tenerías en Cataluña: organización de un oficio pre-industrial (Siglos XIV-XIX)*, Vic: Editorial Colomer Munmany, 1991.

l'assentista com a mitjancer, la constant subcontractació i la recurrent presència de mà d'obra no agremiada.²⁴⁰

Per la producció i confecció de vestits són d'obligada consulta els estudis de Sergio Solbes Ferri, també dins de la corrent del *Contractor State Group*. Els seus treballs s'ocupen tant de les consideracions generals del proveïment d'aquests gèneres durant tot el segle pel global de la monarquia borbònica espanyola, com de les anàlisis particulars d'algunes trajectòries importants com la de la companyia catalana Bacardit, Mestres i Serra que pràcticament monopolitzà aquest negoci entre 1763 i 1784.²⁴¹

Dins d'aquesta gran corrent interpretativa de les relacions entre els agents privats i els estats moderns, les obres de Rafael Torres Sánchez també tracten alguns dels casos d'assentistes i contractes que es donaren a Catalunya durant el Set-cents. Són especialment importants les seves referències als proveïdors de grans per les tropes, com Urban Ruiz Velarde.²⁴²

Fora dels proveïments purament materials, també resulta imprescindible fer referència als excel·lents estudis de Francisco Andújar sobre l'aixecament privat de noves unitats per part de coronels-propietaris d'arreu de la monarquia. En les seves obres, el paper d'alguns assentistes catalans hi és més que notable, amb casos com els de Bernardino Marimon, Menna Sentmenat, Josep Florensa o Antoni Xipell que finançaren, equiparen i dirigiren el procés de reclutament i direcció de noves unitats durant el regnat de Felip V.²⁴³

La majoria de les obres citades que tracten la demanda militar des d'un punt de vista sectorial són d'una gran rellevància pel nivell de detall amb el que poden analitzar

²⁴⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els oficis de la pell...*, pp. 133-134.

²⁴¹ Sergio SOLBES FERRI, «El asiento general en la provisión del vestuario militar. La gestión de la Compañía de Bacardí, Mestres y Sierra entre 1763 y 1784» a Iván VALDEZ-BUBNOV, Sergio SOLBES i Pepijn BRANDON (Coords.) *Redes empresariales y administración estatal: la provisión de materiales estratégicos en el mundo hispánico durante el largo siglo XVIII*, México: Universidad Nacional Autónoma de México Instituto de Investigaciones Históricas, 2020, pp. 163-192. Ibídem, «The Spanish Monarchy as...», pp. 72-86. Ibídem, «Campillo y Ensenada: el suministro de vestuario para el ejército español durante las campañas de Italia (1741-1748)», *Studia Histórica. Historia Moderna*, 35, 2013, pp. 201-234. Ibídem, «La demanda de vestuario para el ejército español en el siglo XVIII», en María J. PÉREZ y Laureano RUBIO (Eds.), *Campo y campesinos en la España moderna*, León: Fundación Española de Historia Moderna, 2012, pp. 1759-1770.

²⁴² Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Military Entrepreneurs and the Spanish Contractor State in the Eighteenth Century*, Oxford: Oxford University Press, 2016, pp. 53, 59-60, 84-86. Ibídem, «Alimentando a Marte: la política de suministros militares al ejército español en el XVIII» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 41, Núm. 2, 2016, p. 382.

²⁴³ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero: monarquía, ejército y venalidad en la España del siglo XVIII*, Madrid: Marcial Pons, 2004, pp. 72-74, 112, 117-122, 132-134 i 151-154.

cadascun dels àmbits productius esmentats. Conjuntant bona part d'aquests estudis es poden observar algunes dinàmiques comunes pròpies de l'exigència productiva que comportaven aquest tipus de grans comandes estatals, així com els eventuais canvis que acabaven forçant en l'organització del treball menestral.

Per acabar aquest repàs historiogràfic, també és important parar atenció a les consideracions sobre l'impacte socioeconòmic del proveïment de l'exèrcit borbònic que es troben en algunes de les síntesis més recents sobre la història econòmica catalana i espanyola del segle XVIII. Essencialment, en aquest àmbit hi trobem una unanimitat general en la constatació de l'existència d'un important flux de demanda militar a la Catalunya de principis del Set-cents que tingué un paper rellevant en la recuperació econòmica de la postguerra. Tanmateix, sí que existeixen notables diferències tant pel que fa a les consideracions sobre els efectes a llarg termini d'aquests negocis en la posterior arrencada econòmica de la segona meitat del segle com pels possibles canvis originats en l'aparell productiu català o la importància de l'experiència prèvia a l'arribada de la dinastia borbònica al tron de Madrid.

Alguns dels grans punts que aglutinarien les interpretacions més positives del fenomen les trobaríem en el discurs que pronuncià Gabriel Tortella quan rebé el seu doctorat honoris causa per la universitat d'Alacant. En aquest discurs, Tortella ofereix una visió enormement vindicativa i positiva a l'entorn de la política econòmica borbònica a Catalunya, on s'hi comptarien com a mesures més positives l'establiment del cadastre, la salvaguarda i liberalització del comerç amb l'Amèrica hispana, l'eliminació de les duanes interiors que hauria permès als catalans dominar el mercat espanyol i les lleis de protecció de les manufactures locals, entre les que s'hi comptaria la preferència de la producció local dels pertrets militars.²⁴⁴

Aquell mateix any, Roberto Fernández dedicà la part final del seu extens estudi historiogràfic sobre el Set-cents català a una reflexió pròpia a l'entorn dels àmbits més comunament tractats pels autors analitzats. És en aquest darrer apartat, on Fernández

²⁴⁴ Gabriel TORTELLA CASARES, «La economía catalana en el siglo XVIII: algunas precisiones». *Discurs d'investidura del Doctorat Honoris Causa llegit a la Universitat d'Alacant el dia 21 de novembre de 2014*. En línia [Recuperat per darrera vegada el dia 11-10-2022 a: <https://web.ua.es/es/protocolo/eventos/honoris/tortella-casares-gabriel-2014/doctor-honoris-causa-gabriel-tortella-casares.html>]. La referència al proveïment militar es troba a la pàgina 31. Una versió ampliada i apuntada del mateix discurs a Ibídem, «La renovación económica y social de los Borbones: la política económica de España en el siglo XVIII», a Antonio MORALES MOYA (Ed.). *1714. Cataluña en la España del siglo XVIII*, Madrid: Ediciones Cátedra, 2014, pp. 263-291.

afirma que la presència militar al Principat comportà notables exaccions momentànies, com l'impost d'utensilis o els allotjaments, però alhora «[...] también significó, objetivamente, una demanda para la economía catalana», sense aprofundir més en aquest aspecte.²⁴⁵

Rosa Maria Alabrús empraria termes similars per reivindicar les mostres de cooperació de bona part de la societat catalana amb l'administració borbònica des de primera hora. Alabrús identifica les continuïtats econòmiques de bona part de les grans companyies i nissagues comercials d'abans i després de la Guerra de Successió, arribant a afirmar que: «La burguesía catalana sería la principal proveedora del ejército español en el siglo XVIII y, desde luego, la conexión entre militarización en Cataluña y negocios de abastecimiento, al respecto, parece más que probable».²⁴⁶ Aquestes consideracions han arribat també a publicacions d'història fora de l'àmbit estrictament acadèmic –essent vindicades, però, per investigadors reconeguts com Carlos Martínez Shaw– i han format part d'obres de síntesi més generals i divulgatives, com la *Història Mínima de Catalunya* de Jordi Canal.²⁴⁷

Des d'una posició més matisada, Gaspar Feliu planteja la demanda militar generada per la guarnició i les expedicions italianes de 1717 i 1718 com un dels elements principals que permeté sostenir l'economia catalana en un context d'important pressió fiscal i pauperització generalitzada del territori.²⁴⁸ Joaquim Albareda també identifica les activitats de proveïment militar de l'exèrcit borbònic dutes a terme per alguns membres de les principals nissagues mercantils barcelonines –Milans, Duran, Glòria...– durant el setge de Barcelona i en les expedicions militars posteriors com una «[...] alianza profitosa per a les dues parts [que] va consolidar la primera generació burgesa».²⁴⁹ Per la seva banda, Jaume Torras considera que aquesta demanda és un element a tenir en compte a l'hora d'analitzar els principals motors d'impuls de l'economia catalana del segle XVIII, però realitzant alhora una avaluació sòlida dels costos d'oportunitat

²⁴⁵ Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo...*, pp. 468-469.

²⁴⁶ Rosa María ALABRÚS IGLESIAS, «Cataluña y la monarquía después de 1714» a Antonio MORALES MOYA (Ed.). *1714. Cataluña en la España del siglo XVIII*, Madrid: Ediciones Cátedra, 2014, p. 103.

²⁴⁷ Jordi CANAL I MORELL, *Historia mínima de Cataluña*, Madrid: Turner, 2014, p. 107. Francesc VALLS JUNYENT, «Els debats entorn...», pp. 247-249.

²⁴⁸ Gaspar FELIU I MONFORT, *Història econòmica de Catalunya*, Barcelona: Editorial Base, 2012, p. 85.

²⁴⁹ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, «1758. La Junta de Comerç: una institució al servei del progrés econòmic» a Borja DE RIQUER I PERMANYER (Dir.), *Història mundial de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 2018, pp. 432-433.

associats a aquest tipus de negoci pel context de la Catalunya de principis del Set-cents.²⁵⁰ Precisament, Francesc Valls Junyent feu una directa crítica a les posicions historiogràfiques que concebien la demanda militar borbònica i les mesures reformadores de Felip V i els seus successors com l'arrel de l'enlairament econòmic català i la seva posterior industrialització. Per Valls, cap d'aquests condicionants hauria sigut efectiu ni hagués pogut assolir les seves màximes potencialitats sense l'existència prèvia dels condicionants i canvis econòmics ocorreguts durant el segle anterior a l'arribada dels Borbons.²⁵¹

En termes similars, Antoni Simon i Tarrés situa l'anàlisi de la contractació militar en un marc de clara continuïtat de les dinàmiques bèl·liques europees de finals del segle XVII, així com dins d'una conjuntura de creixent despesa militar.²⁵² És dins d'aquest context de militarització i creixent pressió fiscal on l'exèrcit desplegat al Principat després de la Guerra de Successió hauria actuat com un agent de redistribució del numerari recaptat fiscalment al territori vers la pròpia economia catalana a través de la contractació dels proveïments de la tropa. Amb tot, Simon es mostra escèptic a l'hora de vincular les transformacions econòmiques catalanes del segle XVIII a aquest tipus de negocis i l'autèntic abast d'aquesta eventual redistribució. La concentració de la majoria dels grans contractes en mans de membres dels sectors més puixants de l'alta burgesia barcelonina mentre que el pes de la fiscalitat requeia en les capes mitjanes i baixes de l'economia productiva catalana serien dos dels principals motius que afavoririen la matisació d'aquesta possible redistribució de la riquesa.²⁵³

Finalment, l'autor de la present tesi doctoral també compta amb tres publicacions que tenen com a objectiu plantejar les grans dinàmiques existents en el proveïment de les tropes en trànsit i guarnició a Catalunya, les diverses formes de contractació que es donen al Principat i una sintètica aproximació descriptiva de les activitats d'alguns dels principals assentistes catalans del regnat de Felip V.²⁵⁴

²⁵⁰ Jaume TORRAS ELIAS, «L'economia catalana abans i després de 1714, continuïtat i canvi» a *Anuari de la Societat Catalana d'Economia*, Vol. 23, 2020, p. 119. També a *Ibídem. La indústria antes de la fàbrica*, Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2019, pp. 157-159.

²⁵¹ Francesc VALLS JUNYENT, «Els debats entorn...», pp. 259-260.

²⁵² Antoni SIMON I TARRÉS, *Els orígens del miracle econòmic català*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2021, pp. 232-233.

²⁵³ *Ibídem*, pp. 235-236.

²⁵⁴ David FERRÉ GISPETS, «Militarització, col·laboració i benefici...», pp. 469-496. *Ibídem*, «El papel de los asentistas catalanes en el apresto de la expedición para la conquista de Orán (1732)», a Alberto

1.2.10. Els grans principis de l'anàlisi historiogràfica de la demanda militar a Catalunya dels darrers tres-cents anys

A tall de conclusió, i com a darrera síntesi general d'aquest debat historiogràfic, a continuació es presentaran de manera sumària i conjunta els elements d'anàlisi principal que han permès construir les principals concepcions actuals sobre els efectes socioeconòmics generats pel proveïment de l'exèrcit borbònic a la Catalunya dels primers Borbó:

1. En primer lloc, es constata l'existència d'unes consideracions generals dins del pensament econòmic català previ al canvi dinàstic sobre els beneficis per l'economia local catalana de la presència de l'exèrcit al territori, atès que aquest organisme actuava com un agent distribuïdor de la riquesa de la resta de províncies de la monarquia. Aquesta assumpció té els seus orígens més probables en l'experiència adquirida per membres dels sectors més puixants de la burgesia mercantil barcelonina i de l'entorn de la capital a les dècades de 1670 i 1680 en activitats de proveïment de les tropes de Carles II.
2. De manera immediata a la fi de la Guerra de Successió, diversos oficials i teòrics identifiquen les capacitats productives del territori català per entomar el proveïment així de la pròpia guarnició permanent del Principat com de les expedicions mediterrànies aprestades a Barcelona. A més a més, aquest fet esdevé un dels arguments principals en les sol·licituds de privilegis i mesures de protecció de la manufactura catalana i espanyola.
3. Durant tot el segle XVIII, els pensadors econòmics del Principat observen els múltiples efectes que aquest tipus de comandes tenen en l'aparell productiu tradicional català, especialment en els gremis. Alhora, múltiples viatgers estrangers que visiten Catalunya durant la mateixa centúria constaten la importància de la manufactura de caire militar al país.

4. A la segona meitat del Set-cents, tant des de la cort de Madrid com des de les institucions representatives dels interessos de la burgesia barcelonina s'elaboren teories explicatives –a voltes enfrontades o oposades– que permeten explicar no sols la importància dels proveïments per la tropa fets a Catalunya, sinó la seva relació amb el notable creixement econòmic català del moment. És precisament en base a les obres de Campomanes, Caresmar o Capmany on neixen alguns dels elements discursius que determinaran els marcs analítics i explicatius existents fins avui sobre l'impacte socioeconòmic de la demanda militar a la Catalunya dels primers Borbó.

Els més destacats són:

4.1 La consideració de l'establiment de la guarnició permanent i la preparació de les expedicions mediterrànies per les conquestes de Sicília i Sardenya com dos elements que fonamentarien la recuperació econòmica ràpida del territori després de la Guerra de Successió.

4.2 El manteniment de la idea de l'exèrcit com un agent de redistribució de la riquesa a través dels abastiments i comandes tancades amb agents privats per la seva subsistència. Aquesta riquesa provindria així de la inversió reial originada de la pròpia fiscalitat catalana com de fora del Principat.

4.3 El creixement econòmic català finisecular no es pot explicar només per la influència beneficiosa d'aquest tipus de negocis amb l'exèrcit, sinó per les pròpies capacitats productives del territori i de la seva població, enteses com un element de caràcter propi i distintiu –la “laboriositat” particular dels catalans– i alhora com una conseqüència d'una experiència històrica consolidada en aquest camp que es remuntaria al passat medieval.

5. Durant el segle XIX, la majoria d'obres que tractaren el fenomen de la contractació militar al Principat ho feren en el marc de les grans “Històries” d'Espanya o de Catalunya de tall romàntic. En bona part dels treballs fets per part d'historiadors catalans s'hi conjunten les crítiques per la destrucció de l'aparell institucional del Principat per part de Felip V alhora que es considerava la política d'aprestos militars per les expedicions mediterrànies com un gran pol de benefici econòmic. Per autors com Bofarull, aquests beneficis econòmics haurien consolidat l'estabilitat del règim borbònic a causa de l'estreta vinculació que s'establí entre l'administració reial i la burgesia i menestralies del territori.

6. Amb l'arribada del segle XX, tant en els estudis de caire sectorial com en les síntesis d'història econòmica de Catalunya, se segueixen considerant en termes eminentment positius les activitats de proveïment de l'exèrcit, no tan sols pel benefici econòmic, sinó també per les mesures de protecció i incentivació de la manufactura catalana que s'hi troben associades com les exempcions impositives o la prohibició d'us de gèneres estrangers pel vestuari de les tropes.

7. Aquests termes positius segueixen presents de manera més o menys secundària en les grans obres dels tres autors clau de la historiografia catalana de mitjans del segle passat, Soldevila, Vicens i Vilar. Per tots ells, la producció per l'exèrcit i la protecció de les manufactures que se'n derivaria formarien part de tot un conjunt de canvis més amplis efectuats des de la política borbònica, com la liberalització el mercat americà i la retirada de les duanes interiors. A banda, en aquestes obres hi apareix per primera vegada la figura de José Patiño com un dels principals responsables de la concentració de la producció militar al Principat. Finalment, en les obres dels tres autors s'hi troben referències a les consolidades capacitats productives i d'organització del capital pròpies de l'artesanat català, que haurien permès entomar aquesta demanda amb solvència. A aquestes grans interpretacions caldria sumar-hi els primers estudis de caire eminentment documental del fenomen de la contractació militar a Catalunya. En aquest aspecte en sobresurt l'obra de Carrera, que relaciona algunes de les principals legislacions, problemes i querelles esdevingudes al si de diversos sectors productius catalans del Set-cents amb la ingerència de les comandes per l'abastiment de l'exèrcit.

8. Seguint aquesta estela, els estudis de Mercader Riba i Molas Ribalta sobre la Intendència i els arrendaments públics barcelonins constitueixen un important pas endavant pel que fa a la comprensió de la naturalesa i efectes d'aquest negoci militar. A través del repàs documental dels fons de la Intendència, aquests autors reprenen les lectures clàssiques del segle XVIII sobre la importància dels aprestos per les expedicions mediterrànies de 1717 i 1718 en la recuperació econòmica de la postguerra a Catalunya. Alhora, afirmen la continuïtat d'aquest tipus de negocis més enllà dels primers anys del regnat de Felip V, augurant una progressiva concentració dels encàrrecs en mans de pocs proveïdors propers a les autoritats. Més enllà de vindicar el paper de Patiño i els intendents que el succeïren en l'organització de la

contractació dels proveïments, també plantegen la pretesa novetat d'aquest tipus de negocis al Principat amb l'arribada dels Borbó a Espanya, vinculant-la a les pèrdues territorials de les zones tradicionals de proveïment de les tropes hispàniques – Flandes o Itàlia– pel tractat d'Utrecht. Aquest darrer aspecte és matisat per Molas, que ja identifica l'existència de múltiples proveïdors catalans de les tropes de Carles II.

9. Tanmateix, el primer estudi pròpiament dedicat a la descripció de la demanda militar a la Catalunya del segle XVIII fou obra d'Arranz Herrero. Més enllà de plantejar l'enorme heterogeneïtat dels productes a proveir i oferir una breu caracterització de cadascun, aquest autor apuntà quines haurien de ser les bases d'una investigació sòlida que pretengués clarificar els eventuais efectes d'aquest flux de contractació en l'economia catalana del Set-cents, centrant-se especialment en les trajectòries completes dels proveïdors i en els canvis i tensions productives que se'n derivaren. Tot això sense negligir la importància del negoci de la guerra en els contextos anteriors al conflicte successori i les seves continuïtats. Aquest darrer aspecte és notablement més conegut a dia d'avui mercès als estudis d'Espino López, Sanz Ayán, Lobato Franco, Garcia Espuche o Oliva Ricós.

10. Precisament, a recer del tres-cents aniversari de la Guerra de Successió han sorgit nous estudis on s'apunta a l'existència d'unes importants continuïtats entre els darrers proveïdors de Carles II al Principat i alguns dels principals assentistes catalans de Felip V, com ho són els membres de les famílies Duran, Milans o Lapeira, entre d'altres. Més enllà d'aquestes continuïtats, els treballs centrats en la contractació militar durant la postguerra de Torras i Ribé i Delgado Ribas matisen els possibles efectes positius per l'economia catalana del moment, ateses les disrupcions causades per la crisi de subsistències de la postguerra, la concentració dels contractes en poques mans i les múltiples pràctiques irregulars que es derivaren d'aquest tipus de negocis. Per altra banda, Martí Fraga defensa que els negocis de proveïment associats a les expedicions mediterrànies de 1715 a 1720 tingueren una important participació de petits i mitjans menestrals que haurien generalitzat els beneficis més enllà dels grans assentistes.

11. Més enllà de les interpretacions conjunturals, durant les darreres dècades s'han multiplicat els estudis de caire local o sectorial que han aprofundit notablement en el coneixement de les dinàmiques de contractació i de producció en àmbits tan rellevants de la provisió com els vestuaris, els instruments i guarniments de combat, el cordam, les armes portàtils o l'aixecament d'unitats de manera privada. En bona part d'aquests estudis hi ha influït de manera notable les tendències historiogràfiques europees a l'entorn de l'estat fiscal-militar o el *Contractor State*.

12. Més enllà de les anàlisis acadèmiques clàssiques, en les síntesis generals més recents segueixen convivint dues grans interpretacions sobre els efectes de la demanda militar en l'economia catalana del Set-cents. La primera és una lectura preminentment positiva, que vincularia aquesta demanda al conjunt d'iniciatives econòmiques empreses pels diversos monarques Borbons i que haurien fet possible la consolidació del creixement de l'economia catalana en aquell segle, minimitzant així els efectes disruptius de la Guerra de Successió i de la fi de l'estructura administrativa tradicional del país. La segona, per bé que considera l'existència d'aquest important flux de negocis, en matisa l'abast dels seus efectes positius immediats en l'economia productiva, adduint-ne el seu impacte reduït, el context d'excepcionalitat política i econòmica, la continuïtat amb les dinàmiques prèvies a la Guerra de Successió i la llosa de la nova fiscalitat borbònica.

CAPÍTOL SEGON. L'EXPERIÈNCIA CATALANA EN EL PROVEÏMENT DE LES TROPES DE CARLES II (1660-1700)

Després d'haver repassat els principals elements analítics i argumentals que han vertebrat el discurs historiogràfic a l'entorn de la naturalesa i els efectes que tingué la demanda militar borbònica a Catalunya, creiem que no podem emprendre el seu estudi de manera solvent sense parar atenció als seus antecedents més immediats.

L'existència al Principat d'un conjunt d'individus capaços d'emprendre amb solvència contractes de subministrament de gran complexitat tècnica i una notable entitat econòmica fou una circumstància ben comuna en contextos anteriors al canvi dinàstic. Alguns notables assentistes del període borbònic s'iniciaren en aquestes activitats de provisió amb les tropes de Carles II, i es mantingueren actius durant els primers anys del regnat de Felip V i durant tota la Guerra de Successió. A través d'un breu repàs de les seves activitats com a assentistes i de les dinàmiques de proveïment més comunes del període, podrem observar amb major detall tant els canvis com les continuïtats existents entre la comunitat d'assentistes catalans de les darreries del Sis-cents i la que es conformà durant el regnat del primer Borbó.

Amb tot, abans d'iniciar aquest repàs cronològic a través dels principals proveïdors catalans del moment, creiem imprescindible aclarir un dels aspectes més notables que han sorgit durant el repàs historiogràfic i que considerem d'evident rellevància per la configuració de bona part dels discursos explicatius sobre el nostre subjecte d'estudi. Es tracta de la tan invocada laboriositat dels catalans.

2.1. La “laboriositat” dels catalans: Canvis productius, especialització regional i models associatius a la Catalunya de la segona meitat del segle XVII

La notable presència d'aquest concepte en bona part de les primeres formulacions que pretengueren descriure i explicar els efectes positius –i no tant positius– de la demanda militar a Catalunya des del propi segle XVIII ens sembla motiu més que suficient per dedicar alguns paràgrafs a caracteritzar-lo. Per bé que en múltiples ocasions hem

observat com diversos teòrics, cronistes i historiadors han emprat la idea de la “laboriositat” catalana de manera comuna i habitual per explicar l’arrencada econòmica catalana del Set-cents, el terme no ha estat exempt de polèmica. Josep Fontana ha criticat vehementment aquest concepte, ateses les implicacions essencialistes o d’oposició entre unes preteses virtuts del poble català vers la vagància d’altres pobles de la monarquia. Fontana addueix a una incapacitat manifesta dels observadors dels segles XVIII i XIX per trobar les autèntiques bases econòmiques que fonamentarien el creixement català del Set-cents, com la trajectòria econòmica particular del Principat des dels segles anteriors.²⁵⁵

Tot i que coincidim plenament amb Fontana pel que fa al rebuig frontal a la connotació essencialista del concepte, no podem evitar creure que les implicacions del mot “laboriositat” emprat per, per exemple, Antoni de Capmany disten notablement de les que tingueren altres pensadors menys coneixedors de la història i les particularitats econòmiques del Principat que tenia l’historiador i jurista barceloní. Pel que es refereix a la seva anàlisi pròpia dels efectes del proveïment militar a l’economia catalana, hem vist com Capmany es refereix en diverses ocasions a les “arts” del país i a l’establiment més que consolidat dels oficis que feren possible que hi hagués catalans capaços d’entomar les comandes de l’administració militar. Aquest fet és especialment notable en els fragments que hem transcrit de la seva magna obra, les *Memorias históricas*.

Al nostre parer, quan Capmany fa referència a «[...] si las costumbres laboriosas no hubiesen conservado sin interrupción la tradición y la enseñanza de las artes [...]» es refereix, justament, a algunes d’aquestes bases econòmiques que vertebraren l’estructura productiva del Principat a l’època moderna i que foren l’autèntica base del creixement econòmic català del segle XVIII.²⁵⁶ Malgrat que el present estudi no té com a objectiu centrar el focus investigador en aquest aspecte, creiem útil apuntar alguns d’aquests trets particulars que ens anirem trobant de manera recurrent durant la nostra anàlisi de la demanda militar al Principat. Un fet que, d’altra banda, és més que evident atès que sense l’existència d’aquests canvis econòmics l’experiència dels proveïdors catalans del segle XVIII hagués sigut radicalment diferent.

²⁵⁵ Josep FONTANA LÁZARO, *La formació d’una identitat. Una història de Catalunya*, Vic: Eumo Editorial, 2014, pp. 249-254.

²⁵⁶ Antoni de CAPMANY I DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre...*, Vol. I, pp. 452-453.

Una bona mostra d'aquesta clara vinculació i fonament la trobem en els pioners estudis de les relacions econòmiques que vertebraren l'estructura preindustrial catalana en el període anterior a la Guerra dels Segadors o de Separació (1640-1652) duts a terme per Albert García Espuche.²⁵⁷ La redistribució i posterior consolidació territorial de les activitats manufactureres i d'explotació agrícola i minera que es donà a la Catalunya d'entre 1550 i 1640 serviria per fonamentar i fer aflorar noves especialitats productives territorials que més tard seran clau en la provisió de gèneres per les tropes. Algunes de les més notables foren l'establiment de les bases de la explotació del ferro pirinenc, la vertebració de noves estructures productives llaneres de naturalesa descentralitzada a zones com el Montserratí, la Plana de Vic o el Ripollès o la reubicació i afermament de la cuireteria a diversos centres productors de la Catalunya Central.²⁵⁸ A la costa, els canvis en les dinàmiques del comerç marítim barceloní a través d'una primera penetració al mercat atlàntic acabaren motivant el decreixement de la marineria barcelonina a favor del sorgiment d'actives comunitats de patrons dedicats al trànsit de cabotatge a moltes altres poblacions del litoral català.²⁵⁹

Aquesta primera especialització regional coincidí i es vinculà amb la vertebració d'una nova xarxa de ciutats i viles catalanes articulada a partir de la forta capitalitat de Barcelona que es combinà amb la consolidació d'altres xarxes de poblacions més petites d'arreu del territori amb un major o menor nivell d'autonomia vers la Ciutat Comtal, conformant un únic i actiu sistema urbà català. Un procés ben conegut mercès als estudis de Jaume Dantí.²⁶⁰ Un procés que, d'altra banda, no es pot separar de l'important creixement de la població catalana entre mitjans del segle XVI i el primer terç del XVII.²⁶¹

²⁵⁷ Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid: Alianza Editorial, 1998. Ibídem, «Del territori al canelobre. Sobre la decisiva transformació de Catalunya: 1550-1714» a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, Núm. 76, 2013, pp. 129-154.

²⁵⁸ Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo...*, pp. 114-275.

²⁵⁹ Les més beneficiades foren les del Maresme, per bé que també hi comptaríem altres viles del litoral com Vilanova, San Pol o Lloret. Albert GARCIA ESPUCHE, «Del territori al canelobre...», pp. 137-138.

²⁶⁰ Jaume DANTÍ I RIU, «Barcelona i la xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII» a Jaume DANTÍ I RIU (Coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005, pp. 9-39. Ibídem, «La xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII: un sistema complementari» a Jaume DANTÍ I RIU (Coord.), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2011, pp. 13-54.

²⁶¹ Antoni SIMON I TARRÉS, «La població catalana a l'Època Moderna: síntesi i actualització» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 10, 1992, pp. 217-258. Llorenç FERRER I ALÒS, «L'evolució de la població de Catalunya als segles XVI i XVII. Estancament, crisi i creixement» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 41, 2021, pp. 91-142.

Com ja hem avançat, totes aquestes dinàmiques de canvi econòmic constituïren els autèntiques bases que feren possible que els proveïdors catalans poguessin entomar amb solvència comandes d'àmbits molt diversos de la demanda militar. Un clar exemple en seria la producció armera i de vestuaris, que tingué una clara vinculació amb la producció de ferro, draps i productes del cuir on la producció pròpia d'aquestes zones especialitzades territorialment fou certament rellevant. Així mateix, les experimentades tripulacions d'arreu de la costa catalana foren més que instrumentals per dur a terme l'aparellament de les grans flotes expedicionàries que esdevingueren el pal de paller de la política mediterrània de Felip V.

Per altra banda, el proveïment de forments i pa de munició requerí el desplegament d'àmplies xarxes d'agents i delegats per tot el territori capaços de tancar i remetre grans compres de cereals o establir fàbriques de pa a totes les places. Sense aquest sistema de relacions econòmiques existents entre Barcelona i la resta del Principat –així com entre diverses xarxes urbanes de l'interior i el litoral català– la conducció de les esmentades operacions de provisió hagués sigut molt més complexa, i més tenint en compte el mal estat endèmic de les vies de comunicacions terrestres catalanes fins la segona meitat del segle XVIII.²⁶²

Precisament, seria mercès a l'augment dels intercanvis interns dins del mercat català que es perfeccionarien les tècniques i pràctiques del transport terrestre català durant la segona meitat del segle XVI, afavorint el sorgiment de múltiples nuclis de professionals del transport com traginers o llogaters de mules que farien viables tots aquests trànsits.²⁶³ Més endavant, veurem l'enorme importància que tingueren aquests professionals en el sector dels bagatges de les tropes i els transports d'artilleria dels exèrcits reials.

Alhora, més enllà d'aquest aspecte purament físic, l'estretament de la vinculació entre els agents econòmics de la capital catalana amb els del conjunt del país també constituí una important plataforma per la circulació i acumulació puntual de capitals que permeté tant la conformació d'importants societats econòmiques i d'inversió radicades a Barcelona com l'entrada al sector de les grans operacions comercials, d'arrendament –o

²⁶² Jaume FONT I GAROLERA, «El sistema de transport preindustrial i la vertebració històrica del territori català» a Jaume DANTÍ I RIU (Coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005, pp. 229-259.

²⁶³ Albert GARCIA ESPUCHE, «Del territori al canelobre...», p. 138.

de proveïment– a individus provinents d’altres zones tradicionalment menys vinculades a aquests sectors però igualment actives comercialment i productivament.

Després del dur sotrac humà, econòmic, social i polític que suposà la llarga contesa bèl·lica hispanofrancesa de 1637 a 1659, totes aquestes dinàmiques poblacionals, productives i financeres tornaren a revifar amb un renovat vigor donant origen al cèlebre “segon redreçament català” ja descrit i caracteritzat per Pierre Vilar a la seva monumental *Catalunya dins l’Espanya Moderna*.²⁶⁴

Més enllà de les valuacions o devaluacions de la moneda en circulació a Catalunya ben estudiades per l’historiador rossellonès, la seva aguda observació sobre l’inici de la recuperació econòmica al camp català obrí les portes a nous estudis que no han dubtat a mostrar l’estreta vinculació de l’especialització agrícola catalana amb l’estímul de la demanda provinent de la integració comercial del Principat dins dels grans mercats atlàntics del comerç de vi i aiguardent. Com bé han estudiat Jaume Torras, Francesc Valls i Jordi Andreu, la producció d’espirituosos catalans visqué un moment d’important creixement mercès a les oportunitats de mercat obertes per la política de càstig comercial empresa per Anglaterra i les Províncies Unides als vins i aiguardents francesos a causa de la continua hostilitat bèl·lica entre aquestes potències.²⁶⁵ Alhora, aquests productes arribaven als mercats del nord d’Europa a través dels viatges de “retorn” organitzats per mercaders anglesos i neerlandesos establerts al Principat –tant a Barcelona com a Reus i la resta del Camp de Tarragona– com també a través del comerç de reexportació practicat a través del trànsit marítim de cabotatge amb altres grans ports peninsulars com Alacant, Cadis o Lisboa.²⁶⁶

Tanmateix, si el camp català pogué entomar aquesta demanda i aprofitar l’oportunitat brindada per la restricció del mercat francès fou perquè l’estructura de propietat agrària del camp català feu possible una creixent especialització de la producció vitícola i

²⁶⁴ Pierre VILAR, *Catalunya dins l’Espanya...* Vol. II, pp. 373-411.

²⁶⁵ Jordi ANDREU I SUGRANYES, *El camp de Tarragona i el Priorat durant els segles XVIII y XIX. Les bases demogràfiques, agràries i comercials de l’expansió set-centista*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Antoni SIMON I TARRÉS, Universitat Autònoma de Barcelona, 1994. Jaume TORRAS ELIAS «Productes vitícoles i integració mercantil a Europa, ss. XVI-XVIII» a *Jornades sobre la viticultura de la conca mediterrània: 1986*, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1995, pp. 527-535. Francesc VALLS JUNYENT, *La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l’arrencada industrial catalana*, Vic: Eumo, 2004.

²⁶⁶ Francesc VALLS JUNYENT, *La Catalunya atlàntica...*, pp. 27-77. Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la Carrera de Indias, 1680-1756*, Barcelona: Editorial Crítica, 1981, pp. 72-78.

aiguardentera centrada molt especialment al Camp de Tarragona.²⁶⁷ Tot i l'estroncament momentani de la tendència de creixement de la superfície conreada que succeí durant la primera meitat del Sis-cents, la ràpida recuperació de les rompudes i l'expansió de conreus arbustius permeteren recuperar uns nivells de producció agrària que afavorí l'esmentada especialització suplint les eventuais carències pròpies d'aquest model a través de la reexportació interna de productes alimentaris provinents d'altres zones del Principat o dels seus principals ports del comerç internacional.²⁶⁸

Totes aquestes mutacions productives foren possibles mercès al sistema de propietat agrària català sorgit després de la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486) que permeté tant una progressiva acumulació de terres en mans de grans i mitjans propietaris rurals o urbans com un actiu mercat de cessions d'aquestes terres a través de les múltiples variant del contracte d'emfiteusi. Un procés possible mercès a l'existència de múltiples mercats de crèdit local a l'abast d'aquests propietaris que, amb el temps, acabarien generant una important acumulació de deute que encara afavoriria més la concentració de la propietat i la penetració de nous inversors en el mercat agrari.²⁶⁹

Aquesta estructura legal, productiva i financera també permeté el creixement d'altres tipus de conreus especialitzats que hom pot relacionar amb la demanda militar. Un bon exemple en seria el de la plantació de cànem, que tot i que ja tenia una notable implantació al Principat a la segona meitat del XVII augmentà de manera notable durant la primera meitat del Set-cents vinculada, en part, a la substancial necessitat dels assentistes catalans de cordam per l'Armada.²⁷⁰

Les múltiples possibilitats de negoci obertes durant les dècades de 1670 i 1680 en tots aquests àmbits econòmics afavoriren el sorgiment d'una puixant burgesia comercial i inversora activa arreu del Principat. Bona part d'ells no dubtaren a desplegar unes

²⁶⁷ No oblidem, tampoc, el fet de que la producció d'aiguardent a la Corona d'Aragó era lliure, mantenint-se fora de les rendes reials estancades a diferència de Castella, on hi havia sigut integrada l'any 1630. Jaume TORRAS ELIAS, «L'economia catalana abans...», pp. 114-115.

²⁶⁸ Montserrat DURAN I PUJOL, «L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 17, 1985, pp. 7-42. Antoni SIMON I TARRÉS, *Els orígens del miracle...*, pp. 44-52 i 79-80.

²⁶⁹ Eva SERRA I PUIG, «La propietat. Mercat de la terra i evolució de la renda (segles XVI i XVII)», a Emili GIRALT (Dir.) i Eva SERRA (Coord.), *Història Agrària dels Països Catalans. Vol. III. Edat Moderna*, Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació, 2008, pp. 511-557. Rosa CONGOST I COLOMER, «Entre la ruralitat i la urbanització: les dinàmiques socials a l'Europa mediterrània» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 39, 2019, pp. 144-145.

²⁷⁰ Llorenç FERRER I ALÒS, «La diversitat de l'activitat econòmica a la Catalunya moderna: més enllà de la renda feudal» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 28, Núm. 2, 2008, pp. 739, 744, 759-760 i 762.

estratègies de negocis basades en la inversió dinàmica i simultània a diversos àmbits del comerç o la producció manufacturera. Els grups comercials bastits a l'entorn dels mercaders neerlandesos Kies i Jäger o bé les companyies encapçalades per pagesos, paraires o botiguers de teles com els casos dels Feu, els Feliu de la Penya, els Lapeira, els Guàrdia o els Puiguriguer en serien clars exemples tant de Barcelona com de la resta del territori.²⁷¹ A tots ells s'hi haurien de sumar alguns negociants i emprenedors provinent del sector de l'adrogueria, que experimentà un gran creixement durant les dues darreres dècades del segle XVII a redós de l'augment del consum d'espècies i de productes colonials com el tabac, el sucre o la xocolata.²⁷² En els propers capítols veurem com bona part d'aquests individus no dubtaren a participar activament tant del negoci dels arrendaments públics com dels *asientos* militars.

Finalment, no podem acabar aquesta breu secció sense fer referència al model associatiu preeminent que vertebrà moltes de les iniciatives, el de la companyia o societat. Precisament, a dia d'avui coneixem particularment bé alguns dels elements orgànics i particularitats pròpies d'aquesta forma d'organització empresarial a la Catalunya del Sis-cents mercès a l'estudi d'Isabel Lobato Franco.²⁷³ Així mateix, Pierre Vilar ja havia advertit el potencial i la versatilitat de la companyia com a model empresarial clau per la conjunció de capitals i l'emprenedoria d'una enorme heterogeneïtat de negocis al segle XVIII, alhora que altres autors com Mario del Treppo n'han ressaltat el seu ús actiu per part de la comunitat mercantil catalana del segle XV.²⁷⁴

Tal i com es desprèn de la majoria d'estudis que hem citat en els darrers paràgrafs i de la mateixa obra de Lobato Franco, la pràctica totalitat dels individus que s'implicaren més activament en aquestes activitats que fonamentaren el revifament econòmic català de la segona meitat del XVII ho feren en base a aquest model associatiu. Un dels

²⁷¹ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 47-171. Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Feliu...*, pp. 91-143. Josep FÀBREGAS ROIG, «Els Kies: d'Holanda...», pp. 160-163. Jaume DANTÍ I RIU, «Del redreç a l'expansió. Els Puiguriguer abans i després de la Guerra de Successió» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: "Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713-1813"*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 436-456. Ibídem, «Món rural i món urbà. Els Guàrdia de Castellterçol, paraires i arrendataris del glaç» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 28, Núm. 2, 2008, pp. 887-904.

²⁷² Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, pp. 275-285. Ibídem, *La ciutat del Born. economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Museu d'Història de Barcelona, 2009, pp. 416-439.

²⁷³ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, pp. 21-105.

²⁷⁴ Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...* Vol. IV, pp. 158-216 i 425-428. Mario DEL TREPPO, *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa al segle XV*, Barcelona: Curial, 1976, pp. 339-534

elements més característics de les companyies fou la seva enorme flexibilitat, deixant una gran llibertat organitzativa per adaptar els límits operatius dels socis i de les activitats econòmiques per les que s'havia creat. Al cap i a la fi, en paraules de la citada autora, una companyia no fou res més que:

«[...] la asociación de interesados en un negocio común repartiéndose beneficios, pérdidas y riesgos. Por más de cinco siglos, la compañía logró permanecer esencialmente incólume como una de las instituciones básicas de la práctica mercantil. Naturalmente, tan larga vida no se debe al azar sino a las ventajas que, frente a otras, presenta esta forma de asociación: la compañía distribuye el riesgo y muestra una extraordinaria capacidad de adaptación al carácter cambiante del mercado».²⁷⁵

Són justament aquestes característiques les que convertirien la societat en l'eina empresarial preminent per part dels contractistes militars catalans de tots els nivells, sectors i àmbits. Els propis associats tenien el poder de fixar de manera més o menys específica els objectius i àmbits dels negocis que pretenien emprendre i la durada de la societat, que es podia correspondre al termini de finiment de l'activitat econòmica o bé mantenir-se activa malgrat la reducció o paralització momentània de les operacions. Aquest fet fou clau per adaptar-se a les característiques irregulars de la demanda militar i als requeriments de la corona.

Alhora, la participació en una companyia particular no implicava forçosament la impossibilitat de formar part d'altres societats ni la implicació forçosa de tots els socis en cadascuna de les operacions econòmiques empreses pels seus companys. Per altra banda, les aportacions i repartiments de càrrecs i beneficis podien fer-se de manera molt desigual, permetent l'entrada als negocis de socis amb uns capitals certament modestos al costat d'altres de major entitat. Més enllà de ser un tret particularment afavoridor de les estratègies d'inversió múltiple empreses pels ja esmentats membres de la burgesia comercial catalana, aquest darrer aspecte també fou molt atractiu per molts menestrals que intentaren emprendre negocis més enllà de les operacions corrents del seu sector productiu.²⁷⁶

Com veurem més endavant, la immensa majoria dels *asientos* i comandes per l'exèrcit empreses per catalans durant el període que hem estudiat foren concedides a societats conformades per múltiples individus que conjuntaven i estructuraven les operacions

²⁷⁵ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, p. 22.

²⁷⁶ Pere MOLAS RIBALTA, *Economía i societat al segle XVIII*, Barcelona: Edicions la Paraula Viva, 1975, pp. 74-82

administratives, productives i financeres a través d'aquest marc organitzatiu. Malgrat que comunament l'administració militar licités, negociés i formalitzés el contracte amb un sol individu, les complexitats operatives inherents a les activitats de provisió feien pràcticament impossible que les comandes fossin empreses de manera efectiva tan sols per l'assentista titular.

Un cop finalitzada aquesta breu síntesi sobre l'estructura productiva del Principat a la segona meitat del Sis-cents i les seves implicacions en el desenvolupament de les activitats de proveïment de les tropes reials, és el moment de veure en acció els primers grans contractistes catalans que es distingiren en aquest àmbit dels negocis durant el regnat de Carles II.

2.2. El primer gran assentista català i els seus competidors. Francesc de Montserrat i Vives (1617-1688)

Segurament, l'exemple més evident i conegut d'aquests primers contractistes catalans és el de Francesc de Montserrat i Vives, el primer marquès de Tamarit, a qui Núria Florensa i Manel Güell qualificaren com «[...] potser, el més genuí dels filipistes i paradigma de l'enriquiment fàcil a base de negocis amb l'exèrcit».²⁷⁷ Montserrat i Vives nasqué a la vila de Reus l'any 1617 al si d'una nissaga de la baixa noblesa relacionada estretament amb l'activitat comercial. Una relació que encara s'afermà més després del seu enllaç amb la seva cosina materna Teresa Vives l'any 1638, filla del mercader reusenc Joan Vives.²⁷⁸ Per bé que Salvador J. Rovira fixà el seu trasllat a Tarragona poc després d'aquest matrimoni, Manel Güell ha apuntat que aquest fet es pogué donar uns anys més tard, coincidint amb l'ocupació francesa de Reus entre octubre i novembre de 1641.²⁷⁹

²⁷⁷ Núria FLORENSA I Manel GÜELL, "Pro Deo, Pro Rege et Pro Patria" *La Revolució i la campanya militar de catalunya de 1640 a les terres de Tarragona*, Barcelona: Òmnium Cultural, 2005, p. 67. La figura de Francesc de Montserrat és ben coneguda gràcies als estudis de Salvador J. Rovira. Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat i Vives, primer marquès de Tamarit (1617-1688)*, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 2001.

²⁷⁸ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Els Montserrat tarragonins dels segles XVI i XVII» a *Quaderns d'història tarraconense*, Núm. 14, 1996, pp. 218-219.

²⁷⁹ Manel GÜELL I JUNKERT, «Clarícies sobre Francesc de Montserrat (1617-1688), durant la Guerra de Separació al Camp de Tarragona» a *Estudis altafullencs*, Núm. 37, 2013, pp. 54-55.

Fos com fos, el seu procés d'establiment i consolidació dins de l'estament nobiliari tarragoní coincidí clarament amb l'esclat de l'aixecament de 1640 i l'inici de la Guerra dels Segadors.²⁸⁰ La seva presència a la capital l'any 1644 el dugué a participar directament de la defensa de la ciutat davant del setge francocatalà de setembre d'aquell any, on hi resultà ferit.²⁸¹ Més enllà d'haver vessat sang en defensa de Felip IV, fou la seva activitat com a assentista i proveïdor dels exèrcits hispànics la que el consolidà com un dels homes forts de la ciutat i del felipisme català durant tota la Guerra de Separació.²⁸² Una activitat que fonamentaria i consolidaria el seu meteòric ascens social, polític i econòmic durant les dècades posteriors.

Per bé que els primers aprestos i provisions de l'exèrcit hispànic –especialment pel que fa a l'armament i l'artilleria– provingueren d'altres zones de l'Aragó o de Castella, el sosteniment alimentari de les tropes de seguida hagué de sostenir-se amb recursos locals, atesa la rapidesa en el seu aprest i la incapacitat de bastir una xarxa logística estable per suplir de manera estable una força militar propera als 30.000 efectius des de províncies més llunyanes.²⁸³ Amb la consolidació de Tarragona i el seu port com a plaça forta i pivot logístic de les tropes de Felip IV, la situació d'emergència immediata deixà pas a les primeres oportunitats de negoci centrades en el subministrament per part dels filipistes catalans econòmicament solvents, com Francesc de Montserrat. La primera activitat de proveïment encapçalada pel futur marquès de que tenim coneixement fou la de la direcció de les fàbriques del pa de munició de l'exèrcit hispànic desplegat al sud del Principat a partir de 1645, juntament amb els també mercaders Joan Marco i Joan Vives, el seu sogre.²⁸⁴ Durant els anys següents, treballà activament amb el consell de Tarragona –del que formava part de les bosses d'insaculació– tant en les compres i repartiment de farines per la manufactura de pa com també de l'abastiment de carn per les tropes i per la pròpia ciutat, sense oblidar l'avançament d'importants sumes monetàries a diversos oficials com els governadors militars de Tarragona i Flix.²⁸⁵ A tot això caldria sumar-hi l'assistència econòmica, financera i logística a les autoritats reials hispàniques que avançaven amb les tropes del rei Catòlic i a les esquadres navals que

²⁸⁰ Antoni Simon ja l'identifica com un dels filipistes més notables de la zona a finals del mateix any 1640. Antoni SIMON I TARRÉS, *1640*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2019, p. 435.

²⁸¹ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, p. 31.

²⁸² Manel GÜELL I JUNKERT, «Clarícies sobre Francesc...», pp. 55-56.

²⁸³ Núria FLORENSA I Manel GÜELL, «*Pro Deo, Pro Rege...*», pp. 155-158.

²⁸⁴ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, p. 63.

²⁸⁵ Manel GÜELL I JUNKERT, «Clarícies sobre Francesc...», pp. 56-57.

s'abastien al port tarragoní.²⁸⁶ Ahora, sembla que tingué un paper actiu en el pas de Falset a l'obediència de Felip IV, coordinant una conjuració o complot que permeté l'ocupació de la vila per part de quatre-cents soldats hispànics.²⁸⁷ També fou notable el seu paper en el forniment dels hospitals de Tarragona durant la terrible epidèmia de pesta que assolà Catalunya entre 1648 i 1652.²⁸⁸

Montserrat i Vives seguí treballant activament per les tropes hispàniques durant el setge de Barcelona, abastint els hospitals militars i assegurant l'arribada de farines de les zones cerealícoles de l'interior del Principat per la manufactura del pa de munició.²⁸⁹ També seguí actiu en la mobilització de noves unitats i en el finançament i aval d'altres operacions econòmiques empreses per les autoritats militars hispàniques. Precisament, en aquest darrer àmbit es destacà com a administrador de tots els béns i rendes confiscats de la vegueria de Tarragona entre els anys 1648 i 1653. Totes aquestes activitats el consolidaren com una de les figures més preeminents dins de la noblesa tarragonina, essent un dels enviats per la ciutat a trametre la felicitació oficial per la presa de Barcelona a Joan Josep d'Àustria.²⁹⁰

Amb l'ocupació de Barcelona l'any 1652, els objectius militars de les tropes de Felip IV canviaren de manera decisiva, afectant clarament els condicionants que determinarien les necessitats alimentàries, financeres, materials i humanes de les tropes hispàniques. Per una banda, l'obertura de nous fronts amb l'esclat de la guerra amb Anglaterra de 1655 i el drenatge de fons cap al front portuguès dificultà de manera substancial el sosteniment de les operacions contra la resistència francocatalana al nord del Principat.²⁹¹

Per l'altra, la consolidació del control efectiu del gruix del territori català i el retorn a l'obediència hispànica de les institucions catalanes i de bona part dels seus integrants

²⁸⁶ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 27-28.

²⁸⁷ Manel GÜELL I JUNKERT, «Clarícies sobre Francesc...», pp. 58-65.

²⁸⁸ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, p. 26. José Luis BETRÁN MOYA, «Sociedad y peste en la Barcelona de 1651» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1990, pp. 255-282. Maria Rita MARIMON I LLUCIÀ, «La incidència de la pesta sobre la revolta catalana de 1640-1652» a *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, Vol. 66, 2016, pp. 67-78.

²⁸⁹ Les forces francocatalanes havien recorregut de manera molt important a la importació de blats nord-africans davant de la complexitat d'assegurar un forniment sostingut de cereals de l'interior del país. Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña con el Mediterráneo musulmán (siglos XVI-XVIII). El comercio con los "enemigos de la fe"*, Barcelona: Ediciones Bellaterra, 2001, pp. 311-313.

²⁹⁰ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 28, 51 i 32.

²⁹¹ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de la guerra en la Cataluña del Barroco, 1652-1679» a *Tiempos Modernos: Revista Electrónica de Historia Moderna*, Vol. 7, Núm. 27, 2013, p. 2.

donà inici a dues importants dinàmiques que, més endavant, també veurem en el cas de la Guerra de Successió. En primer lloc, el premi i consolidació política d'aquells individus que havien arriscat vida i hisendes en la defensa de la causa filipista. El cas de Francesc de Montserrat en podria ser un bon exemple. Mentre que l'any 1653 fou extret diputat local de Tarragona per part de la Generalitat, l'any 1657 fou nomenat governador del Camp de Tarragona. Així mateix, sol·licità i aconseguí una confirmació dels seus privilegis nobiliaris entre 1645 i 1651.²⁹²

Segonament, l'inici d'un necessari procés de reintegració a la fidelitat de Felip IV d'alguns distingits membres de les classes dirigents catalanes i barcelonines que havien seguit el partit de França però que havien decidit acollir-se a la gràcia del rei Catòlic amb la consolidació de l'ocupació del Principat.²⁹³ Un procés on, el sosteniment econòmic de l'exèrcit reial que es trobava desplegat a Catalunya hi tingué un paper més que rellevant, com ho demostra la gestió de la contribució extraordinària acordada per la Junta de Braços o Parlament General de 1653 o els constants préstecs fets pel Consell de Cent de Barcelona durant la resta del conflicte.²⁹⁴

De fet, el subministrament de les tropes reials esdevingué una eina comuna per la consecució d'aquests dos objectius. En tenim la prova més clara en la pròpia trajectòria del futur marquès de Tamarit, que tot i diversificar de manera notable les seves inversions en els camps de l'arrendament de drets, del canvi monetari, les inversions immobiliàries i l'adquisició de senyories o del comerç amb cereals i gèneres de llana, no deixà mai de banda la seva faceta com a contractista militar.²⁹⁵

Durant les tres dècades posteriors a la Pau dels Pirineus, les seves activitats de proveïment es fonamentaren en els dos grans àmbits en que es destacà durant la Guerra dels Segadors: el proveïment de grans i l'avançament de diners en efectiu. Seguint els estudis de Carmen Sanz, qui treballà intensament els fons de l'administració militar cortesana durant la segona meitat del segle, entre 1655 i 1665 no es registrà cap *asiento* tancat a la cort per Montserrat, malgrat que seguí activament implicat en el comerç de

²⁹² Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 17 i 51-54.

²⁹³ Antoni SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València: Publicacions de la Universitat de València, 2011, pp. 61-69.

²⁹⁴ Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el Gobierno...*, pp. 70-78 i 135-139.

²⁹⁵ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 59-63 i 73-80. Ibídem, *El marquesat de Tamarit (1681-1837)*, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 1992, pp. 7-15.

cereals.²⁹⁶ Durant aquells anys, en canvi, fou la companyia de José de Aguerri –futur marquès de Valdeolmos– i Pedro de Pomar qui tancà un contracte pel subministrament de 72.000 cafissos de blat per l'exèrcit reial de Catalunya l'any 1659.²⁹⁷

Ignorem si Pomar ja confià en Montserrat per fer efectiu aquest proveïment sobre el terreny o si el conduïren agents propis del negociant aragonès. Amb tot, a partir de la dècada de 1670 tots dos individus establirien una estreta relació de negocis, esdevenint el primer el principal assentista de l'exèrcit a Catalunya.²⁹⁸

Amb tot, Montserrat tornà a entrar activament en el negoci de la provisió coincidint amb el reinici de les hostilitats a la frontera pirinenca en el marc de la Guerra de la Devolució (1667-1668). El fet que des d'abril de 1666 arribessin a Barcelona notícies poc tranquil·litzadores sobre els preparatius francesos al Rosselló i al Lluenguadoc motivà les primeres disposicions defensives per part de les autoritats militars hispàniques.²⁹⁹ Una d'aquestes fou el tancament d'un contracte pel subministrament de 21.360 cafissos de cereals pel forniment de les tropes que haurien d'engruixir l'exèrcit reial a Catalunya amb Francesc de Montserrat.³⁰⁰ Aquest *asiento* fou el primer d'un total de quatre que Montserrat formalitzà amb la cort fins l'any 1669, tots ells per l'entrega de cereals. Durant aquells anys, dirigí les adquisicions de forment tant a zones del Camp de Tarragona i el Penedès com també la compra d'importants partides provinents d'Orà.³⁰¹

Almenys en el darrer dels contractes, el futur marquès de Tamarit ja col·laborà amb l'actiu negociant barceloní Francesc Argemir, qui dirigí el forniment de grans pels presidis catalans de novembre de 1668 a maig de 1669.³⁰² A banda d'Argemir, en els

²⁹⁶ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, p. 531. Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 62-63.

²⁹⁷ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, p. 530.

²⁹⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 316.

²⁹⁹ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de la Guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'un nova frontera militar, 1659-1700*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2013, pp. 36-40.

³⁰⁰ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, p. 531. El virrei Gonzaga havia acudit directament a ell davant dels evidents problemes existents per sostenir les tropes. Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», p. 15.

³⁰¹ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Nova contribució a la biografia de Francesc de Montserrat i Vives, primer marquès de Tamarit» a *Estudis altafullencs*, Núm. 32, 2008, p. 111.

³⁰² Arxiu Històric de Protocols de Barcelona [AHPB], 787/13, Notari Francesc Llauder, ff. 155v-159r, [10-04-1675]. La nissaga d'Argemir era originària de Castellterçol, i fou Francesc qui feu el salt a Barcelona. Francisco MORALES ROCA, «Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Dinastía de Austria. Reinado de Carlos II (1665-1700)» a *Hidalguía: la revista de genealogía, nobleza y armas*, Núm. 153, 1979, p. 204.

anteriors *asientos* Montserrat també comptà amb altres importants socis de la creixent burgesia comercial barcelonina, com ho fou la societat de Llorenç Lladó menor i el corredor d'orella Josep Duran.³⁰³

Alhora, a partir de 1668, Montserrat inicià una fructífera i llarga relació de negocis amb el potentat vigatà Josep Puigrubí, qui esdevingué el seu factor a la plana de Vic pel subministrament de grans per les tropes i per qualsevols altres negocis –bé relacionats amb el proveïment o bé purament privats– durant els anys següents.³⁰⁴ Aquesta connexió és certament interessant, atès que Puigrubí era amic íntim i col·laborador actiu de Ramon Trobat i Vinyes, un dels catalans francòfils més destacats del període, que arribà a assolir l'ofici d'Intendent del Rosselló.³⁰⁵ La intensitat d'aquesta relació es pot veure en el nomenament de Puigrubí com a administrador dels béns de la seva esposa Caterina Codolosa a Vic.³⁰⁶

Retornant al cas d'Argemir, per bé que autors Josep Maria Passola descrigués en termes d'oposició la relació entre el negociant barceloní i Francesc de Montserrat en el camp dels contractes militars, almenys en l'àmbit del subministrament de cereals hi hem trobat clares mostres de col·laboració.³⁰⁷ Entre 1670 i 1671, Montserrat emprengué tres contractes més pel forniment de vint-i-vuit mil cafissos de blat i setanta-vuit mil cafissos d'ordi per les tropes, a banda d'avançar 36.000 escuts de plata a la caixa de l'exèrcit.³⁰⁸ Aquesta no seria la primera vegada que Montserrat havia avançat importants quantitats de diners, atès que per obtenir la plaça de tesorero de la Santa Croada de Catalunya l'any 1667 ja havia fet efectiu un abonament de 98.233 escuts de plata.³⁰⁹

³⁰³ Elisa BADOSA I COLL, *La Barcelona del Barroc a través d'una família de comerciants: els Amat*, Barcelona: Fundació Noguera, 2012, pp. 139-140.

³⁰⁴ Una relació que fou enormement beneficiosa per Puigrubí, assolint gràcies a Montserrat la dignitat de ciutadà honorat de Barcelona l'any 1677. Josep Maria PASSOLA, *Memorial Puigrubí, 1651-1689. El comerç a Osona en les cartes del mercader Josep Puigrubí*, Vic: Arxiu Comarcal d'Osona i Consell Comarcal d'Osona, 2016, pp. 61-70, 75-78 i 244.

³⁰⁵ Vegeu-ne una excel·lent biografia a Oscar JANÉ CHECA, *Catalunya sense Espanya. Ramon Trobat. ideologia i catalanitat a l'empara de França*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2009. (Per una versió més recent i ampliada, *Ibidem*, *Une Catalogne française sous Louis XIV. L'intendant Ramon Trobat: le choix de la France Face à l'Espagne*, Paris: L'Harmattan, 2023). Josep Maria PASSOLA, *Memorial Puigrubí...*, pp. 18 i 218-219.

³⁰⁶ Oscar JANÉ CHECA, *Catalunya sense Espanya...*, p. 154.

³⁰⁷ Josep Maria PASSOLA, *Memorial Puigrubí...*, p. 194.

³⁰⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», p. 19. Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, p. 531.

³⁰⁹ Mantindria el càrrec entre els anys 1667 i 1662, quan fou substituït per Josep Duran. Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona en la Edad Moderna. La gran*

El dia 17 d'octubre de 1672, Francesc Argemir ajustà a la cort un contracte de setanta-dos mil cafissos de cereals per valor de 1.968.000 rals.³¹⁰ D'aquests, vint-i-quatre mil serien de blat i quaranta-vuit mil d'ordi, i s'haurien de distribuir per les diverses guarnicions i presidis de Catalunya durant els dotze mesos que correrien entre el mateix octubre de 1672 i setembre de 1673. Per bé que el pes de la gestió i administració del contracte fou d'Argemir, una tercera part de la propietat de l'*asiento* fou de Francesc de Montserrat.³¹¹ A finals de la dècada, Montserrat i Argemir tornarien a col·laborar activament formalitzant una companyia pel subministrament de pólvora.³¹²

Tot i que aquestes operacions de proveïment dels primers anys de la dècada es trobaven íntimament relacionats amb els moviments previs i la invasió francesa de les Províncies Unides que marcà l'inici de la Guerra d'Holanda (1672-1678), la voluntat del virrei de Catalunya, el duc de San Germán, motivà que s'iniciessin uns importants preparatius per una ofensiva hispànica a la Cerdanya i al Rosselló.³¹³ Ateses les dificultats econòmiques que experimentava la pagadoria de l'exèrcit de Catalunya, l'avançament de 192.000 escuts de plata a Barcelona per part de Francesc de Montserrat fou certament rellevant per fonamentar aquest esforç de guerra.

Per la seva banda, a principis d'abril de l'any 1674, Francesc Argemir encarregà a quatre sabaters de Barcelona la manufactura de mil parells de sabates pels soldats del rei per comissió de Pedro de Pomar.³¹⁴ Dos anys abans, el mateix mercader havia aconseguit un contracte per l'entrega de dos mil llits per la guarnició, amb tots els complements i robes a raó de 86 rals de plata per llit i amb una durada estimada de dos anys.³¹⁵ Alhora, Montserrat també col·laborà activament amb Pomar en l'*asiento* principal de carros i animals de tir per l'exèrcit de Catalunya.³¹⁶ Amb tot, com veurem més endavant, el pes de la gestió d'aquest contracte al Principat no restà en mans de

fábrica de galeras de la Monarquía Hispánica (siglos XVI-XVIII), Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2022, p. 294. Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, p. 385.

³¹⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», p. 19.

³¹¹ AHPB, 787/13, Notari Francesc Llauder, ff.155v-159r, [10-04-1675].

³¹² Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 316.

³¹³ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 57-62.

³¹⁴ AHPB, 787/12, Notari Francesc Llauder, ff. 190r-191r, [09-04-1674].

³¹⁵ AGS, Contaduría del Sueldo [CDS], Secció 2ª, Llig. 348, s/f, [17-03-1672]. Sembla que bona part dels llits es destinarien a habilitar les casernes barcelonines. Dietari de la Generalitat de Catalunya [DGC], Vol. IX, p. 544.

³¹⁶ Carmen SANZ AYÁN, «El clan financiero de los Pomar y el marquesado de Miana: servicio efectivo e imagen ideal (1659-1724)» Alicia ESTEBAN ESTRÍNGANA: *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias. Medios, fines y logros del servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid: Silex, 2012, pp. 261-279.

Montserrat o Argemir, sinó del negociant Pau Feu. En canvi, el futur marquès de Tamarit encapçalà el subministrament de queviures a les galeres reials que es trobaven ancorades al port de Barcelona durant la resta d'aquella dècada i principis de la següent.³¹⁷

Alhora, el subministrament de diners en efectiu pel pagament de les tropes sí que seguí essent una activitat d'entitat per part d'aquests dos assentistes. Aquell mateix any, Argemir hagué de cercar diversos testimonis que comptessin i validessin «[...] las pilas de reals de vuyt que estan sobre duas taulas ab sinch caixes que estan presents» i que s'havien de remetre al Rosselló on es trobava Juan de Gachapay i Vera, pagador general de les tropes del rei Catòlic a Catalunya.³¹⁸

Amb tot, l'activitat de proveïment més important que emprengueren durant tota la dècada de 1670 seguí essent la del subministrament de cereals. La importància de les quantitats de gra a proveir i el mal estat de les finances de l'exèrcit de Catalunya feren que Montserrat hagués de treballar avançant importants sumes de diners per la compra dels cereals a partir de 1676. Alhora, els endarreriments en el cobrament de les quantitats se sumaren a les dificultats creixents que l'assentista trobaria per fer complir les exempcions de drets i preeminències per accedir als mercats bladers que posseïa com a proveïdor de les tropes reials.³¹⁹ Aquest fet afavorí que Montserrat prioritzés les compres de grans a l'Aragó, Múrcia, Andalusia, Nàpols i Orà.³²⁰ Alhora, la pugna pel cobrament d'una partida de 469.260 rals acabà enfrontant a Montserrat amb la ciutat de Barcelona, encetant un conflicte que no se solucionà fins la intervenció de Joan Josep d'Àustria i el desistiment del Consell de Cent en les seves reivindicacions.³²¹

Per la seva banda, Argemir també es trobava implicat en les compres de cereals, recurrent al corredor d'orella de Barcelona Francesc Gilibert, que a finals de març de 1676 comprà en nom seu dues mil quarteres de blat cerdà a Celedoni Massana de la vila de Torà que s'entregarien al tenidor de bastiments de Puigcerdà per sostenir la guarnició de la plaça.³²² Amb tot, un mes més tard Argemir es negà a entregar vint mil quarteres

³¹⁷ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Nova contribució a la...», p. 110. Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 287 i 298-299.

³¹⁸ AHPB, 787/12, Notari Francesc Llauder, ff. 325v-327r, [08-06-1674].

³¹⁹ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 64-66.

³²⁰ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Nova contribució a la...», p. 112.

³²¹ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», p. 25.

³²² AHPB, 787/14, Notari Francesc Llauder, ff. 153r-155r, [21-03-1676]. Celedoni Massana també tenia tractes comercials amb Pau Feu, a qui remeté un carregament de vuit-centes quarteres d'ordi a Torredembarra l'any 1672. AHPB, 766/22, Notari Bonaventura Vila, ff. 194v-195r, [07-04-1672]

de blat i dotze mil d'ordi a Girona a causa dels constants impagaments.³²³ Amb tot, els seus esforços com a proveïdor ja li havien servit com a aval per la consecució del privilegi de cavalleria el novembre de 1675.³²⁴

Per la seva banda, les constants activitats com a proveïdor de Montserrat i els seus viatges a la cort els anys 1669, 1676 i 1677 afavoriren que durant la seva llarga estada a Madrid els anys 1680 i 1681 aconseguís finalment entrar al grup de la noblesa titulada, amb la concessió reial del marquesat de Tamarit.³²⁵ Una concessió que no pot separar-se de l'avançament de 384.000 escuts de billó que Montserrat feu a l'exèrcit de Catalunya aquell mateix 1681.³²⁶

Fins l'any 1687, el marquès de Tamarit tancà cinc *asientos* de cereals més per un total de 317.151 cafissos. Com en anteriors ocasions, les mancances en el finançament i els grans requeriments materials i econòmics provocats per la Guerra de Luxemburg (1683-1684) afectaren de manera directa els proveïments de grans, fent créixer els preus i dificultant tant la seva compra com la seva distribució.³²⁷ Precisament, entre finals de 1685 i principis de 1686 els agents de Montserrat fornint de cereals les tropes reials malgrat que no se'ls ajustà cap pagament per part de la pagadoria. Aquest fet motivà que el marquès decidís aturar el subministrament per fer pressió a les autoritats. Tanmateix, les demandes del virrei marquès de Leganés l'acabaren fent cedir i continuar els lliuraments de blat i ordi per les tropes a condició de rebre els primers pagaments. Amb tot, la situació i els impagaments s'allargaren durant tota la primavera de 1686. A mitjans de maig, el marquès reclamava al virrei haver avançat entregues per valor de 273.077 pesos i reiterava la negativa a seguir proveint.³²⁸ La situació fou tan desesperada que per assegurar l'alimentació de la resta de tropes s'empraren els diners destinats als terços provincials.³²⁹ Malgrat que a principis de juny Leganés rebé el permís per lliurar 100.000 escuts i 20.000 pesos, els incompliments seguiren i l'assentista deixà de subministrar. A finals del mateix mes, Montserrat reconeixia al seu

³²³ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», p. 23.

³²⁴ Francisco MORALES ROCA, «Privilegios nobiliarios del Principado...», pp. 204-205.

³²⁵ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 47-50 i 83-86.

³²⁶ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, p. 531.

³²⁷ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 124-136. Josep Maria PASSOLA, *Memorial Puigrubí...*, pp. 180-181, i 201-210.

³²⁸ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 70-72.

³²⁹ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, p. 136.

soci Puigrubí que no tenia la intenció d'emprendre nous *asientos* «[...] respecta de estar en descubert del corrent en més de dosents mil reals de vuyt».³³⁰

Aquests problemes constants per assegurar el forniment de les tropes acabaren traslladant el pes econòmic del sosteniment de molts dels soldats a les famílies i poblacions que els allotjaven. Alhora, els devastadors efectes de la plaga de llagostes d'aquells anys afectaren de manera definitiva moltes collites dificultant la subsistència del conjunt de la població del Principat i creant un context de creixent tensió i excepcionalitat que acabaria desembocant en l'alçament pagès dels Barretines o Gorretes.³³¹

Retornant al marquès de Tamarit, aquests importants esforços econòmics tingueren com a resultat més palpable la seva designació com a conseller supernumerari del Consell d'Aragó l'estiu de 1686.³³² Els següents dos anys, Francesc de Montserrat seguí al capdavant del subministrament de grans tant per les tropes de l'exèrcit reial com per l'esquadra de galeres que es trobaven a Barcelona. Amb tot, ja des de principis de 1687 mostrà importants símptomes de mala salut, especialment a causa de la gota. Aquesta dolència motivaria el seu retorn a la Ciutat Comtal des de la cort a finals de 1687 i seria la que acabaria causant la seva mort el dia 11 de maig de 1688.³³³

La trajectòria de Francesc de Montserrat i Vives és una bona mostra tant de les capacitats econòmiques i iniciatives empresarials dels homes de negocis catalans de les dècades centrals del Sis-cents com també dels potencials beneficis, costos i oportunitats que, per aquests individus, podien tenir els negocis de proveïment de les tropes reials. Les importants necessitats financeres i materials de les tropes hispàniques durant la Guerra dels Segadors i l'establiment del principal nucli logístic filipista a Tarragona i el seu entorn generaren un context particularment afavoridor per la iniciació de Montserrat en aquests tipus de negocis, emprant la seva riquesa personal i la seva xarxa de contactes per suplir moltes de les múltiples necessitats de les tropes de Felip IV i consolidar la seva posició com a agent fidel i solvent del monarca. Aquestes mateixes

³³⁰ Josep Maria PASSOLA, *Memorial Puigrubí...*, p. 222.

³³¹ Jaume DANTÍ I RIU, «Catalunya entre el redreç i la revolta: afebliment institucional i diferenciació social» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 30, 2012, pp. 55-76

³³² Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 57-58. Sembla que la plaça es confirmà definitivament l'any 1689, després del decés de Francesc de Montserrat, Jon ARRIETA ALBERDI, *El consejo supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1994, p. 627.

³³³ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat...*, pp. 44-45. Josep Maria PASSOLA, *Memorial Puigrubí...*, pp. 221-237.

capacitats econòmiques i relacionals li permeteren combinar el seu rol com a proveïdor amb una estratègia de diversificació d'inversions que el dugué a participar activament del gran comerç de cereals, l'arrendament de drets i d'abastiments locals, el canvi financer o altres iniciatives comercials dins del mercat intern català.

D'aquestes activitats, n'obtingué tant la potència econòmica com la consolidació i ampliació de la seva xarxa d'agents territorials necessària per poder fer efectiu els importants subministrament de grans o els avançaments i préstecs de diners necessaris per sostenir l'esforç de guerra de la Monarquia Hispànica a la frontera catalana entre les dècades de 1660 i 1680. La seva estreta connexió amb la cort li permeté establir una col·laboració activa amb alguns dels grans assentistes de la corona, com Pedro de Pomar o José de Aguerri. Alhora, la seva ascendència política –avalada pels mèrits assolits durant la Guerra de Separació– i l'estreta relació amb les autoritats reials al Principat i les institucions catalanes, el convertí en un recurs valuósíssim per suplir les endèmiques mancances econòmiques que patia l'exèrcit reial. Precisament, davant dels incompliments d'alguns d'aquests grans assentistes de la Corona com els que es donaren per part de la societat d'Aguirre i Solerana durant la campanya de 1678, la Corona no dubtà a tornar a recórrer ràpidament a Montserrat per solucionar els problemes de proveïment.³³⁴

La seva consolidació en ambdós àmbits li obrí les portes tant de les licitacions cortesanes com de l'encimbellament social i polític, amb la concessió del títol de marquès de Tamarit i el nomenament com a conseller supernumerari del Consell Suprem d'Aragó. Per contra, el cost econòmic d'aquestes dignitats fou substancial, havent de sostenir amb els seus recursos i els dels seus agents les seves activitats de proveïment malgrat els constants endarreriments en els pagaments per part de la pagadoria general reial durant llargs períodes de clara necessitat militar. Uns esforços que, malgrat tot, foren clarament insuficients, generant una creixent càrrega per les zones i poblacions més afectades per l'activitat bèl·lica i pel trànsit de tropes. Com succeí durant tota l'època moderna, foren aquestes ciutats, viles i famílies les que acabarien havent de sostenir i estatjar els soldats desnodrits i mal equipats a causa dels defectes i fretures del sistema de provisió.³³⁵

³³⁴ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», pp. 25-26.

³³⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, «El coste de la guerra para la población civil. La experiencia catalana, 1653-1714» a *Millars: Espai i historia*, Núm. 26, 2003, pp. 155-184.

Amb tot, el cas de Francesc de Montserrat –o el del seu principal competidor i/o aliat Francesc Argemir– serien clarament excepcionals dins del conjunt de proveïdors catalans del moment. L'enorme entitat dels *asientos* que emprengueren ja ens dona una clara idea de que es tractava de comandes que es trobaven lluny de les possibilitats d'altres possibles contractistes més modestos. Sols a tall d'exemple, els tres contractes de cereals que tancà Montserrat durant l'any 1670 ascendiren a un valor total de 3.425.137 rals.³³⁶ Paral·lelament, aquella mateixa dècada entrà en el negoci de la fabricació de galeres a les Drassanes de Barcelona, comproment-se a avançar 360.000 rals d'ardits per la construcció de tres bucs entre 1669 i 1672.³³⁷

Tanmateix, com ja hem vist, els múltiples conflictes que es donaren a la frontera pirinenca durant les dècades de 1670 i 1680 també generaren un tipus de demanda més puntual, heterogènia i de menor entitat econòmica que aquests grans contractes. Un conjunt de comandes que foren empreses per altres individus a banda d'aquests grans assentistes. Vegem-ne alguns exemples tot seguit.

2.3. Més enllà del marquès de Tamarit. Els altres proveïdors catalans de les dècades de 1670 i 1680.

Durant els anys previs a la Pau del Pirineus, el conjunt d'assentistes que operaren amb l'exèrcit hispànic a Catalunya es veieren clarament afectats per les dinàmiques contractuals heretades de la primera fase de la guerra i per les progressives dificultats per aconseguir el finançament necessari per sostenir les ofensives que haurien de permetre recuperar el domini dels territoris ocupats per les tropes franceses des de l'any 1637. Per exemple, l'any 1657 tant els grans assentistes de la Corona com José de Aguerri com el propi Consell de Cent de Barcelona expressaren sonores reclamacions a les autoritats reials per no haver rebut cap compensació per diversos forniments de grans.³³⁸ Tanmateix, tots ells continuaren essent actius en la provisió, alhora que

³³⁶ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», p. 19.

³³⁷ El febrer de 1672, encara no s'havien acabat els treballs. AGS, *Guerra Antigua* [GA], Llig. 3516, Consulta de la Junta de Guerra, [21-10-1669]. Ibídem, Llig. 3525, Consulta de la *Junta de Armadas*, [27-08-1670]. Ibídem, Llig. 3543-1, Consulta de la Junta de Guerra, [22-02-1672]. A la dècada de 1690, el seu successor seguiria estretament implicat en aquest tipus de finançaments. Antonio ESPINO LÓPEZ, *La frontera marítima de la Monarquía. La Marina de Carlos II*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2019, p. 164.

³³⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», p. 7.

constantment se signaren nous contractes amb altres contractistes. Un clar exemple d'aquests seria el barceloní Albert Brualla, que també s'especialitzà en el subministrament de grans i diners per les tropes reials entre 1652 i 1657.³³⁹ Sembla que les seves activitats amb l'exèrcit continuaren l'any 1658 però després seguí una trajectòria de negocis alternativa.

Un cop formalitzada la pau entre Felip IV i Lluís XIV, els principals condicionants que determinaren la contractació militar a Catalunya durant les dècades següents es derivaren tant dels requeriments dels múltiples conflictes bèl·lics que assolaren el Pirineu català com els esforços –no sempre efectius– per bastir i assegurar físicament aquesta nova frontera militar.³⁴⁰ Atès que una anàlisi al detall de les trajectòries dels múltiples proveïdors que treballaren per l'exèrcit hispànic durant aquest llarg període queda fora de les fronteres de la nostra recerca actual, intentarem veure algunes de les dinàmiques de subministrament pròpies del període a través d'alguns assentistes i contractes més destacats del moment o amb una major continuïtat.

Aquest seria el cas de l'important flequer barceloní Joan Colomer (pare), qui aconseguiria pràcticament el monopoli de la fabricació del pa de munició per l'exèrcit reial durant tota la segona meitat del segle. Mercès a les investigacions d'Albert Garcia Espuche i Benet Oliva, coneixem bona part de les seves activitats i antecedents familiars.³⁴¹ Joan era fill de l'assaonador Antoni Colomer i Puig de Can Colomer de Vilassar, i mercès a la seva generosa herència rebuda el 1632, s'havia pogut establir com a flequer a Barcelona.³⁴²

A la Ciutat Comtal s'associà amb el també flequer Francesc Ros, sogre de Pau Dalmases.³⁴³ Fou de la mà de Ros i del ja esmentat assentista de grans Francesc Argemir, que Colomer s'inicià en la contractació militar. A finals d'octubre de 1664, subministraren un miler de quintars «[...] de bescocho de Galera [...]» a Aniello Juliano, factor de la galera capitana de l'esquadra de Nàpols que es trobava a Barcelona.³⁴⁴

Tres anys després, el propi Colomer tancà un *asiento* amb el virrei Vicente de Gonzaga per la manufactura de dues mil racions «[...] del Pan de munición para la gente de

³³⁹ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, pp. 427 i 554.

³⁴⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de...*, pp. 54-128.

³⁴¹ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, pp. 286-289. , pp. 62-64.

³⁴² Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Feliu...*, pp. 63-64.

³⁴³ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 286.

³⁴⁴ AHPB, 733/11, Notari Jaume Sayós, s/f, [29-10-1664].

guerra desta Ciudad de Barcelona por el tiempo de dos años que empezaron a córrer en primero de enero de este corriente año de mil seyscientos secenta y siet».³⁴⁵ Aquest contracte naixia d'un anterior que el mateix Colomer ja havia formalitzat per l'any 1666, fet que encetaria la seva carrera com a assentista principal. El flequer mantingué aquesta activitat durant els anys següents, sumant-hi també el proveïment personal de pa pel virrei i la seva família. Aquestes encomanes afavoriren que aquell mateix 1667 construís un nou forn adjacent a la casa que habitava al Dormidor de Sant Francesc per fer front a l'augment de la demanda.³⁴⁶

Amb tot, durant els primers anys de la dècada de 1660 el proveïment general del pa de munició per l'exèrcit reial de Catalunya restà en mans d'un altre assentista, el gallec Ventura Donís que no sempre complí amb els temps de provisió acordats.³⁴⁷ Donís ja havia proveït cereals per les tropes desplegades a Catalunya durant la dècada de 1650, a banda d'haver emprès nombrosos contractes arreu de la Monarquia.³⁴⁸

Seria a partir de la dècada següent i, molt especialment, amb l'inici de les operacions de la Guerra d'Holanda quan Colomer es consolidaria com a gran assentista de pa de munició pel conjunt de les tropes que servien a Catalunya. El dia 22 d'abril de 1674, Joan Colomer i Tomàs Sala tancaren un contracte per la fabricació de dotze mil racions de pa de munició diàries per l'exèrcit de campanya amb el comptador Juan de Somoza i el veedor Francisco Lucio i Mejía.³⁴⁹ S'haurien de fer a la vila de Figueres o a qualsevol altra paratge de l'Empordà. Aquest contracte coincidia amb els preparatius iniciats pel comte de San Germán per preparar l'ofensiva primaveral contra el Rosselló que acabaria amb la presa de l'estratègica plaça de Bellaguarda.³⁵⁰

Un any després, el dia 6 de maig de 1675, Colomer renovaria l'encàrrec per la nova campanya.³⁵¹ Atès que Colomer havia de coordinar la fabricació i distribució des de Barcelona, hagué de delegar l'administració de les fàbriques properes al front a través de subcontractes. Un clar exemple el trobaríem quatre dies després d'haver-se tancat l'*asiento* general, quan el flequer barceloní formalitzà unes capitulacions pròpies amb

³⁴⁵ AHPB, 733/16, Notari Jaume Sayós, s/f, [05-02-1667].

³⁴⁶ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 287.

³⁴⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», pp. 13-15.

³⁴⁸ Carmen SANZ AYÁN, «Blasones son escudos. El ascenso económico y social de un asentista del rey en el siglo XVII, Bentura Donis» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Núm. 20, 1998, pp. 33-57.

³⁴⁹ AHPB, 787/12, Notari Francesc Llauder, ff. 231v-235r, [22-04-1674].

³⁵⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas. Conflicto e identidad en la frontera catalana, 1637-1714*, Lleida: Editorial Milenio, 2017, pp. 185-192.

³⁵¹ AHPB, 787/13, Notari Francesc Llauder, ff. 191r-193r, [06-05-1675].

l'hortolà Josep Ferriol per «[...] servir de llochtinent de dit Colomer [...]» i dirigir la manufactura i distribució de pa de la fortalesa de Bellaguarda, que en aquells moments ja es trobava sota el setge que acabaria amb la seva recuperació per part de les tropes de Lluís XIV.³⁵² Així mateix, a finals d'aquell mateix any ja es trobava col·laborant tant amb el seu fill Joan com amb el seu fillastre, el velluter Llorenç Giralt.³⁵³ Com veurem, aquest individu seguí mantenint un clar protagonisme en la direcció de les fàbriques del pa de munició durant la Guerra de Successió i ben entrat el regnat de Felip V.

Colomer seguí ben actiu com a proveïdor de pa de munició per l'exèrcit durant les darreres campanyes de 1677 i 1678. De fet, s'encarregà d'avançar per compte propi 175 quarteres de blat pel pa de munició del *Maestre de campo* Josep Galceran de Pinós i de Perapertusa. Aquesta partida de forment no fou sufragada fins l'any 1696, i fou cobrada pel fill de Joan Colomer de mans de la vídua de Josep Galceran de Pinós.³⁵⁴

El creixement del volum de pa a subministrar durant la dècada de 1670 afavorí que Colomer procurés adquirir el molí de la Verneda a Sant Martí de Provençals amb l'objectiu de rebaixar els costos de la molta dels cereals. Alhora, l'estiu de l'any 1680, realitzà una important inversió adquirint a Francesc Ros una casa al carrer de la Fusina de Barcelona que posseïa tres grans forns per pastar i coure pa.³⁵⁵ A partir d'aquell moment, aquest edifici es convertiria en el principal centre productor de pa de munició de tot el Principat.

Precisament, Joan Colomer pare morí aquell mateix any 1680, després d'haver fet i firmat un darrer testament que acabà generant certes tensions entre el seu fill i la seva segona esposa Eulàlia.³⁵⁶ Finalment, ambdós arribaren a un acord pel repartiment de l'herència que donà lloc a una llarga concòrdia que se signà a principis de maig de 1681.³⁵⁷

Pocs mesos després, Joan Colomer signà un nou contracte pel subministrament de pa per tres anys, entre octubre de 1682 i el mateix mes de 1685. Com seria tònica habitual

³⁵² Per aquesta feina, Ferriol cobraria sis rals al dia. AHPB, 787/13, Notari Francesc Llauder, ff. 196v-197v, [10-05-1675]. Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas...*, pp. 199-201.

³⁵³ AHPB, 787/13, Notari Francesc Llauder, f. 398r, [01-10-1675]. Per entendre les relacions familiars entre els Colomer i els Giralt vegeu Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 288.

³⁵⁴ AHPB, 873/8, Notari Vicens Gavarró menor, s/f, [21-08-1696].

³⁵⁵ Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Feliu...*, p. 109. Aquesta casa havia sigut originalment del ja esmentat mercader Francesc Argemir, qui la vengué a Francesc Ros l'any 1672. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 286. *Ibidem*, *La ciutat del Born...*, pp. 123-124.

³⁵⁶ AHPB, 833/6, Notari Carles Garau, ff. 172v-173r i ff. 212r-213v, [02-06-1682].

³⁵⁷ AHPB, 810/9, Notari Josep Vila, major, s/f, [12-05-1681].

d'aquest tipus de contractes, el flequer tancà algun sotsarrendament territorial per assegurar el bon subministrament de tropes i places. El flequer Joan Puig de Roses s'encarregà de l'abastiment de la seva pròpia població, alhora que el facultà per operar en nom seu a Figueres.³⁵⁸ Alhora, Colomer també entrà en l'arrendament per cinc anys dels molins reials de Barcelona que havia obtingut el gorreter Sebastià Martí.³⁵⁹

Colomer se centrà definitivament en la gestió dels contractes militars ja l'any 1685, cedint la gestió de la seva botiga del carrer Ample de Barcelona amb tots els estris de l'ofici al patró de vaixell genovès Francisco Corali.³⁶⁰ Malgrat que Corali s'encarregaria de la venda de pa, la seva manufactura i el transport des dels forns de Colomer o del Rei fins a la botiga continuaria en mans del flequer barceloní. A finals d'aquell any, també renovà el contracte de proveïment del pa de municipi de Barcelona, Girona, Roses i Palamós per temps de tres anys, gener de 1686 i desembre de 1688.³⁶¹

L'abastiment de pa de municipi d'altres places pirinenques estratègiques com Camprodon o Ripoll es donaren per via paral·lela, amb contractes tancats entre el veedor de l'exèrcit i altres individus. Matías Martínez obtingué el de Camprodon mentre que Andreu Gutiérrez ho feu amb el de Ripoll.³⁶²

Per bé que en l'escriptura original del contracte l'any 1686 s'estipulava que Colomer abastaria les tropes d'aquestes places amb seixanta-nou racions i mitja de pa de municipi per cada quartera de blat entregat per la companyia de Francesc de Montserrat, un any més tard les autoritats militars catalanes convingueren amb l'assentista un canvi del nombre de racions que havien de sortir de cada quintar de gra. Aquest canvi tenia el seu origen en l'arribada al Principat de:

«[...] diferentes partidas de trigo y cevada para la referida provisión de las compras que se hacen en el Reyno de Murcia por orden y disposición del Illustríssimo Señor Don Ginés Pérez de Meca y Ponce de León, Presidente de Hacienda, se hizieron diferentes reconocimientos y escandallos de la calidad y pesso que tiene cada quartera de trigo del que vino de Lobo, Reyno de Murcia y de las raciones que produce en pan de munición de a libra y media cada uno, pesso de Castilla que corresponde a veynte onzas y tres quartos de otra del de Cathaluña han manifestado las operaciones y escandallos referidos que el dicho trigo es más aventajado en peso, calidad y producción que el que proveyó y provehe el asentista en conformidad de sus asientos y que en consideración

³⁵⁸ AHPB, 833/6, Notari Carles Garau, ff. 317v-319r, [21-09-1682] i ff. 390v-391r, [12-12-1682].

³⁵⁹ N'adquirí la meitat. AHPB, 833/6, Notari Carles Garau, ff. 364v-366r, [16-11-1682] i ff. 371v-372v, [22-11-1682].

³⁶⁰ AHPB, 833/9, Notari Carles Garau, ff. 221v-222v, [31-07-1685].

³⁶¹ AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 460r-469r, [28-12-1685].

³⁶² AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 466r-467r, [18-01-1686] i ff. 468r-469, [19-06-1686].

de que rendía menos raciones que el que ahora ay de cuenta de S.M., estaba ajustado y contratado con Juan Colomer, panadero de esta Ciudad la fábrica del pan de munición de esta plaza de Barcelona y de las de Gerona, Rosas y Palamós por tiempo de tres años». ³⁶³

La qualitat d'aquests grans murcians remesos directament per la Corona i sense intermediaris permetria elaborar noranta racions de pa de lliura i mitja castellana –uns 680 grams– per cada quartera de blat, sempre segons els càlculs fets per la pròpia administració militar en aquest primer reconeixement de qualitat. Per aquesta raó, s'obrí una nova licitació del contracte on es tindrien en compte les característiques dels nous cereals i s'inclouria la vila de Figueres al conjunt de places a proveir. Com ja s'havia esdevingut en anteriors ocasions, el procés de subhasta pública no fou gens concorregut, i quedà desert en un primer moment. Finalment, s'acabà admetent de nou la postura ajustada presentada per Joan Colomer, que acceptà concloure el període acordat del seu primer contracte de 1686 augmentant les racions per quintar de seixanta-nou i mitja a setanta-set racions per quintar, lluny encara de les noranta expressades a l'inici del procés. ³⁶⁴ Així es mantindria fins l'any 1689.

Paral·lelament als grans contractes gestionats per Francesc de Montserrat i els seus agents i col·laboradors, a la dècada de 1670 també coneixem l'existència d'altres importants comandes tant de queviures com de transports que es tancaren a Catalunya amb altres proveïdors. Alguns d'ells també tindrien una notable continuïtat en aquest tipus de negocis.

Segurament, un dels exemples més clars seria el del negociant d'origen sabadellenc Pau Feu, que entre els mesos de setembre de 1671 i 1672 fou l'«[...] administrador de la companyia de l'*asiento* dels grans provehits al exèrcit real i Presidis del present Principat de Catalunya». ³⁶⁵ L'acompanyà com a administrador Josep Duran. ³⁶⁶ A banda d'ells dos, també formaren part d'aquesta companyia els mercaders barcelonins Magí Mercader, Rafael Calvaria, Francesc Sembasart i Joan Trulles. Amb tot, malgrat el protagonisme en l'administració de Feu i Duran, el titular del contracte fou Joan Guinart, qui actuà com a testaferró d'aquests dos negociants. ³⁶⁷

³⁶³ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [22-08-1687].

³⁶⁴ *Ibidem*.

³⁶⁵ AHPB, 766/23, Notari Bonaventura Vila, ff. 233v-235r, [14-11-1672].

³⁶⁶ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 150-151. Efectivament, Josep Duran invertí 375 dobles en el capital inicial de la companyia de l'*asiento*. AHPB, 766/23, Notari Bonaventura Vila, f. 183v, [11-10-1672].

³⁶⁷ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, pp. 175-176.

L'*asiento* comprenia l'entrega de vint-i-quatre mil cafissos de blat i quaranta-vuit mil d'ordi, que mensualment comprendrien entregues de dos mil dels primers i quatre mil dels segons. Feu s'encarregà de remetre cereals a destacaments i companyies disperses pel territori a través dels seus agents de negocis. El dia 11 de març de 1672 encarregà a Macià Minguet de Torregrossa que subministrés tot el blat necessari per alimentar la companyia de cavalls que es trobava a Aitona durant els mesos de maig a agost d'aquell any.³⁶⁸ Quelcom similar passà amb Guillem Malla de Puigcerdà, que fou l'encarregat de subministrar el blat i la civada necessàries al director de les fàbriques de pa de municipi del moment, Francesc Portaria.³⁶⁹

Per assegurar el finançament de la provisió –i per reduir els constants endarreriments que ja havia patit la pagadoria de l'exèrcit– Guinart aconseguí negociar que una part substancial dels pagaments es fes sobre la tresoreria de la Butlla de la Santa Croada, que en aquells moments encara era la renda més important cobrada directament per la Corona al Principat.³⁷⁰ Per afermar aquesta unió, el mateix Guinart fou nomenat tresorer d'aquest impost, qui ja havia servit com a tal durant els anys 1662 a 1666.³⁷¹ El recurs de vincular part dels abonaments dels *asientos* de cereals a aquesta renda es repetiria els anys 1679 i 1682, quan el rei demanà a la ciutat de Barcelona el consentiment per executar pagaments a Francesc de Montserrat per valor de 100.000 escuts i 42.000 lliures respectivament.³⁷²

A banda de les compres directes i lliures a través de proveïdors privats, els agents de Joan Guinart i Pau Feu recorregueren als veguers de Vilafranca, Vic, Olot i Puigcerdà perquè els lliuessin forçosament els grans que els havien entregat de manera recel els factors de Francesc de Montserrat atès el seu relleu momentani al capdavant de la provisió. Aquest fet despertà unes furibundes crítiques per part dels homes de Montserrat a la Diputació, adduint que els agents de Guinart i Feu havien comès una clara contrafacció de les Constitucions quarta i cinquena. Aquest fet motivà que els agents de la Generalitat intentessin aturar aquests segrestos a través de reunions amb el

³⁶⁸ AHPB, 766/22, Notari Bonaventura Vila, ff. 150r-150v, [11-03-1672].

³⁶⁹ Durant el primer any de l'administració, Portaria rebé 11.879 quarteres de blat i 6.996 quarteres de civada. AHPB, 766/23, Notari Bonaventura Vila, ff. 233v-235r, [14-11-1672].

³⁷⁰ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, pp. 176-178.

³⁷¹ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 294-296.

³⁷² AHCB, Consell de Cent [CDC], Registre de deliberacions, Vol. 188, ff. 81v-85v, [25-04-1679]. Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica...*, Vol. I, p. 253.

virrei i l'enviament de missives a les autoritats territorials afectades.³⁷³ Aquestes tensions ja tenien un immediat antecedent el mes anterior, atès que davant les dificultats per aconseguir forment per les tropes, el virrei havia ordenat a:

«[...] los alguaçils reals y veguers de la vegueria del present Principat havian embargat los grans havian topat en poder dels naturals de dit present Principiat y donat orde no venguessen aquells si no és als assentistes del Rey, nostre senyor, y se li representà que era contra la cosntitució terçera de las Corts de l'any 1599 que parla del llibero comers, y que per lo consegüent, sa excel·lència fos servit manar donar orde que generalment se poguessen tràurer del present Principat. E sa excel·lència respongué que los oficials referits havian excedit, que la orde sols era embergassen los grans tenia don Francisco Montserrat comprats en poder de sos factors, y que donaria orde se desembargassen los demés per a què lliberament se poguessen vendre [...]».³⁷⁴

Aquesta seria una clara mostra de la necessària col·laboració entre les institucions del Principat, els oficials de l'administració reial a Catalunya i els assentistes de les tropes. Alhora, també constitueix un clar exemple dels usos interessats que els diversos contractistes podien fer de les atribucions pròpies de la provisió de l'exèrcit reial per perjudicar la competència activa desatenent els notables perjudicis causats pels proveïdors primaris més modestos.

Més enllà dels proveïments de cereals, en el marc de la campanya de 1674 encapçalada pel virrei San Germán, el mateix Pau Feu col·laborà activament amb l'assentista general Pedro de Pomar en el contracte de tres-centes atzembles de càrrega i cent vuitanta mules pel tren d'artilleria de l'exèrcit reial de Catalunya durant cinc mesos.³⁷⁵ Mentre que Feu pactà amb Pomar l'obtenció en propietat d'una sisena part del total de l'*asiento*, poques setmanes després repartí aquest sisè a amb la resta dels seus socis, els mercaders Josep Duran, Magí Mercader, Joan Trulles, Francesc Sembasart, el corredor d'orella Josep Mir i el botiguer de teles Salvador Feliu de la Penya.³⁷⁶ Com es pot veure, es tracta de manera pràcticament calcada dels mateixos integrants de la companyia de l'*asiento* de 1671, amb la notable entrada del prometedor Salvador de la Penya. Aquesta integració vingué de la mà de Pau Feu, amb qui ja havia col·laborat de manera informal des de principis de la dècada i que, després de la seva mort l'any 1676, acabaria donant lloc a

³⁷³ DGC, Vol. VII, pp. 442, 444-447.

³⁷⁴ *Ibidem*, p. 439.

³⁷⁵ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, p. 151.

³⁷⁶ Feu i Duran reberen dues terceres parts del sisè, mentre que la resta es repartiren la tercera part restant. AHPB, 766/26, Notari Bonaventura Vila, ff. 201v-202r, [09-04-1674].

la potent societat Feu-Feliu de la Penya ben coneguda gràcies als estudis de Pere Molas.³⁷⁷

Per poder aconseguir tots els animals requerits, Feu tancà alguns subcontractes importants amb diversos propietaris de l'interior català. El més important el formalitzà el 3 d'abril d'aquell any amb Pere Argullol, Antoni Closa i Ramon Soler, pagesos de Calaf, i Joan Domingo Rech, pagès de la Manresana a Prats de Rei, que s'encomanaren a subministrar durant els mesos que s'estimava que durés la campanya «[...] setanta assemilas de càrrega ab tots sos aparells necessaris y ab un mosso de tres en tres assemilas [...]».³⁷⁸ Aquell mateix dia els pagesos de Barcelona Joan Crusats, Benet Malla, Francesc Nanot, Francesc Basteiro, Josep Faura i Joan Planes, Lluís Jordà de Sarrià i Francesc Bosc, sabater de Barcelona, acceptaren proveir vint-i-tres carros amb tres matxos o mules cadascun.³⁷⁹ Tots ells s'haurien d'ajuntar a la vila de Figueres, on es conformaria el tren d'artilleria.

Tanmateix, molts dels animals i carros subministrats ho foren a través de contractes particulars amb propietaris més modestos d'arreu del territori català. Aquests pactes més petits acabarien constituint l'autèntica majoria dels animals i equips proveïts, alhora que la seva contractació independent complicava de manera notable la gestió efectiva del contracte. Aquests són alguns dels propietaris que Feu llogà en motiu de l'*asiento*:

Quadre núm. 01. Contractes tancats per Pau Feu i Cia. en motiu de l'<i>asiento</i> del tren d'artilleria de la campanya de 1674, [03/06-04-1674]				
Propietaris	Ofici	Origen	Carros	Atzembles/ mules
Rafael Torrebadella i Miquel Girablanças	Traginers	Cardona		23 + 37
Joan Planes i Josep Miquel	Pagesos	Barcelona		31
Antoni Tomàs, Antoni Masia, Pau Puig i Francesc Basterio	Pagesos	Barcelona		30
Francesc Partellà i Antoni Recordà	Calceter i ferrer	Barcelona		26

³⁷⁷ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 121-171.

³⁷⁸ AHPB, 766/26, Notari Bonaventura Vila, ff. 151r-152r, [03-04-1674].

³⁷⁹ Aquests pagesos cobrarien 29 rals per carro i dia. AHPB, 766/26, Notari Bonaventura Vila, ff. 156r-157v, [03-04-1674]. Més endavant, Joan Crusats es retiraria del contracte amb els seus quatre carros i seria rellevat per l'hortolà del Portal Nou Jaume Poch. Ibidem, ff. 226r-227r, [20-04-1674].

Francesc Amir i Francesc Ramoneda	Adroguer i pagès	Girona i Barcelona		25
Joan Llorens	Passamaner	Barcelona		24
Celedoni Massana	Botiguer	Torà		19
Jaume Oliver	Apotecari	Pineda de Mar, a Barcelona		15
Jaume Esteve Ferrer , Jaume Butet, Gari Presuyra	Traginer i pagès	Puigcerdà i Saorra de Conflent		15
Francesc Casals, Francesc Comelles, Jerònim Miró, Jaume Blanxart	Revenedor, pagesos i blanquer	Barcelona		13
Josep Canals	Pagès	Barcelona		12
Antoni Gomis i Joan Fochs	Hostaler i daguer	Barcelona		12
Pere Ferrer	Pagès	Subirats		12
Francesc Janer, Pere Pau Comas, Josep Clot	Pagesos	Cardedeu		10
Jerònim Nanot	Pagès	Barcelona		10
Isidre Augirot	Paraire	Monistrol de Montserrat		6
Francesc Portusach i Francesc Casals	Traginer	Barcelona		6
Antoni Pla	Barreter d'agulla	Barcelona		6
Joan Saladriga	Pagès	Barcelona		6
Antoni Raventós i Josep Romeu	Pagesos	Subirats		5
Joan Baptista Cendrós	Negociant	Barcelona		4
Miguel i Adrián Crespo	No consta	Brea (Aragó)		4
Francesc Santfeliu	Pagès	Terrassa		3
Jaume Morera	Argenter	Barcelona		3
Miquel Masia	Pagès	Barcelona		3
Isidre Masia	Pagès	Monistrol de Montserrat		3
Josep Samsot	Pagès	Igualada		3
Josep Pejoan	Traginer	Barcelona		3
Pere Josep Dirla	Pagès	Monistrol de Montserrat		3
Joan Miquel Anglada	Pagès	Puigcerdà		3
Tomàs Puig	Pagès	Puigcerdà		3
Josep Mata	Pagès	Monistrol de Montserrat		3
Benet Jordana	Pagès	Barcelona		3
Pere Moliner	Pagès	Monistrol de Montserrat		3
Valentí Trullàs	Pagès	Monistrol de Montserrat		3
Josep Romeu	Pagès	Subirats		3
Antoni Masia	Pagès	Barcelona		2
Pere Alzina	Traginer	Cardona		2

Jerònim Amigó i Pere Ferrer	Pagesos	Sant Andreu del Palomar	3	9
Jaume Navarro	Pagès	Barcelona	2	6
Pau Hugó	Pagès	L'Hospitalet de Llobregat	2	6
Jaume i Antoni Rosés	Pagesos	Barcelona	2	6
Bartomeu Carbonell	Pagès	Cornellà	2	6
Josep Falguera	Pagès	Barcelona	1	3
Baltasar Canals	Pagès	Sant Gervasi	1	3
Marià Vidal	Calceter	Barcelona	1	3
Francesc Modolell	Pagès	Sant Vicens de Sarrià	1	3
Simó Vila	Pagès	Sant Vicens de Sarrià	1	3
Joan Baptista Cendrós	Negociant	Barcelona	1	3
Jaume Circuns	Sastre	Barcelona	1	3
Josep Gulpalleras	Pagès	Barcelona	1	3
Simó Vila	Pagès	Sarrià	1	4
Font: AHPB, 766/26, Notari Bonaventura Vila, [1674].				

Tal i com es pot observar d'aquest quadre, pràcticament la meitat dels proveïdors de Feu eren originaris de Barcelona –un 46%–, fet que si hi sumem les viles més properes a la capital com Cornellà, l'Hospitalet, Sant Andreu del Palomar, Sant Gervasi o Sant Vicenç de Sarrià assoliria pràcticament el 60%. Alhora, amb l'excepció dels traginers cardonins Rafael Torredadella i Miquel Girablanca, els barcelonins foren els que aportaren un nombre més elevat d'animals per contracte. Per altra banda i tot i que es tracta de contractes d'entitat molt petita, també en sobresurten numèricament els proveïdors de la vila de Monistrol de Montserrat. No és estrany, coneixent la importància creixent del transport per carretes a l'entorn dels eixos de comunicació que travessaven el Montserratí i que connectaven Barcelona amb l'interior del país que ja s'havia donat a principis de segle.³⁸⁰ També és digne d'esment la notable superioritat numèrica dels pagesos en relació als traginers o llogaters de mules que componen aquesta nòmina. L'any següent, Feu seguí fent contractes relacionats amb aquest *asiento*, continuant la seva administració per la nova campanya.³⁸¹

A banda dels contractes per abastir d'animals les tropes reials, alguns nobles i oficials encarregarien els seus transports de manera paral·lela i individual. Per exemple, l'any 1676, el llogater de mules del Born Pere Santmartí tancà un contracte per llogar sis matxos de carrega i dos mossos sota les ordres de Juan de Salazar, majordom del duc de

³⁸⁰ Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo...*, pp. 309-322.

³⁸¹ AHPB, 766/28, Notari Bonaventura Vila, ff. 303v-305r, [13-05-1675].

Monteleón.³⁸² Uns mesos després, tancaria un altre contracte més important amb l'agent Miguel Sánchez de Solís del virrei. En canvi, les galeres emprades foren proveïdes per cinc carreters de diverses viles castellanques que es trobaven a Barcelona en aquells moments.³⁸³ Quelcom similar ja havia succeït l'any 1664, quan el comte de Peñaranda, Gaspar de Bracamonte, contractà al Principat el transport del seu equipatge després de desembarcar a Barcelona provinent de Nàpols on hi havia sigut virrei.³⁸⁴

Per la seva banda, el mateix any 1676 el cambrer major del marquès de Velada y Astorga que havia desembarcat a Mataró provinent del Regne de Nàpols llogà a Antoni Recordà i Matías Jujós per traslladar el marquès i el seu equipatge arreu de la Península.³⁸⁵

Tot i aquestes múltiples gestions, durant la campanya de 1676 els assentistes d'atzembles pel conjunt de l'exèrcit patiren nombrosos retards en el pagament, fet que dificultà que s'augmentés el nombre d'animals per fer front als trasllats d'artilleria i als transports de pertrets i altres bagatges de les tropes. Durant la campanya de 1678, l'*asiento* de transports d'artilleria acabà en mans d'un altre contractista general, Clemente Merino Romero. Amb tot, els seus constants incompliments i males pràctiques acabaren motivant que les autoritats militars del Principat haguessin de recórrer a serveis forçosos de bagatges i trànsits per part de la població catalana durant tot aquell any.³⁸⁶

Paral·lelament a tota aquesta activitat, també es licitaren contractes destinats a altres àmbits del proveïment militar. Com ja hem vist anteriorment, la conjunció de la Guerra d'Holanda amb la revolta de Messina de 1674 motivà que hi hagués un notable moviment d'esquadres al port barceloní a mitjans d'aquella dècada. Mentre que ja hem observat part de l'impacte que aquesta activitat tingué en el forniment d'aliments, també és important notar com afectà al sector de la construcció i aprest de galeres a les Drassanes de Barcelona.³⁸⁷ Més enllà d'encetar una construcció de nous bucs, l'any 1674 també es licità públicament un contracte per pintar i daurar diverses parts de les

³⁸² AHPB, 787/12, Notari Francesc Llauder, ff. 288v-289v, [19-06-1676].

³⁸³ AHPB, 787/12, Notari Francesc Llauder, ff. 351v-353v, [14-08-1676]. Albert GARCIA ESPUCHE, *La ciutat del Born...*, pp. 207-208.

³⁸⁴ AHPB, 733/11, Notari Jaume Sayós, s/f, [24-10-1664].

³⁸⁵ AHPB, 787/12, Notari Francesc Llauder, ff. 58r-60r, [26-01-1676]

³⁸⁶ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de...», pp. 23 i 26, n. 54.

³⁸⁷ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 72-75 i 297.

galeres de l'esquadra del Mediterrani que es trobaven al port de la Ciutat Comtal i que fou emprès pel pintor i daurador barceloní Pau Llorens.³⁸⁸

Ja entrada la dècada de 1680, el mercader barceloní Joan Navarro guanyà la licitació de dos *asientos* per la construcció d'un buc de galera capitana i dos bucs de galeres senzilles contractats amb el superintendent de la fàbrica de galeres de les Drassanes.³⁸⁹ Els pagaments per aquestes fabricacions arribarien de manera esglaonada a través de la intermediació de financers privats que solien treballar amb les autoritats militars del Principat –com Francesc Antic o Jaume Teixidor i el propi marquès de Tamarit–³⁹⁰ durant els darrers mesos de l'any 1682 i durant tot el 1683 i 1684.³⁹¹ L'any 1683, el mateix Navarro aconseguí un nou contracte per «[...] la fàbrica de dos buques de Galeras bastardas».³⁹² Per tal de mantenir activa l'arribada de tota la fusta necessària per sostenir aquest ritme constructiu, a mitjans d'agost de 1685 el superintendent de la fàbrica publicà un contracte a Barcelona per «[...] la corta y acarreo del maderamen que se necesita para el adorno de las siete galeras de la esquadra de españa para el año que viene de 1686».³⁹³ Finalment l'emprendria el fuster barceloní Francesc Canals, qui ja s'havia iniciat com a contractista a les Drassanes l'any 1671 amb la construcció d'un pont de fusta.³⁹⁴ Com veurem, tant el seu fill Francesc Canals i Fornells com el seu net, Francesc Canals i Baixeres serien importants assentistes en temps de Felip V.

Pel que fa al contracte de subministrament de fusta, el preu final seria de 425 lliures catalanes i Canals s'hauria d'encarregar de l'explotació forestal com del transport terrestre dels boscos al moll de Blanes i des d'allà, per via marítima fins a Barcelona. A finals d'aquell mateix any, Canals també aconseguiria un important *asiento* per la talla de vint mil cèrcols de salze o vimetera i tres-centes maces de tres manats cadascuna de vímet per adobar tot el botam de les galeres reials que es trobaven a Barcelona.³⁹⁵

Totes aquestes activitats continuarien ben actives fins a l'inici de la Guerra dels Nou Anys. Quelcom similar succeiria amb les tasques de reparació i millora de les fortificacions del Principat. Els treballs d'Antonio Espino han posat de manifest

³⁸⁸ AHPB, 787/12, Notari Francesc Llauder, ff. 359v-361r, [20-06-1674].

³⁸⁹ AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 424r-426r, [09-03-1682], ff. 430r-432r, [30-12-1682].

³⁹⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La burguesía catalana...», pp. 1420-1421.

³⁹¹ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 298-299.

³⁹² AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 436r-436v, [30-12-1683].

³⁹³ AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 450r-453r, [21-08-1685].

³⁹⁴ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 96-97.

³⁹⁵ El contracte assoliria un preu final de 233 lliures i 15 sous. AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 464r-465r, [29-11-1685].

l'enorme rellevància que tingueren els esforços empresos tant pels virreis del Principat com per molts governs locals de poblacions catalanes per fortificar la nova frontera militar que resultà de la Pau dels Pirineus.³⁹⁶ Aquest fet és especialment notable en places de gran importància estratègica com la de Puigcerdà, que malgrat les importants inversions de diners i treballs mai pogué trobar-se completament aparellada amb unes mínimes garanties de poder repel·lir amb solvència l'amenaça militar francesa.³⁹⁷ Unes mancances especialment notables tenint en compte l'èxit de l'estratègia constructiva gala dirigida per Sébastien Le Prestre de Vauban, que donà lloc a fortaleses tant imponents com la de Montlluís.³⁹⁸

Pel que fa a les obres necessàries per posar a punt les places fortes del Principat, els treballs usualment eren duts a terme per contractistes i operaris locals, atès el pes que tenien les universitats locals en el finançament de part de les obres i les dificultats logístiques que tenia el treball a l'espai pirinenc on se situaven les principals fortaleses del territori. Amb tot, per aquells encàrrecs centrats en la construcció o actuació directament en els elements de fortificació pròpiament dits de les places, usualment el veedor general de l'exèrcit reial licitava públicament les obres tant a les pròpies ciutats i viles com als caps de vegueria i a la pròpia Barcelona. A la capital, aquestes subhastes no sempre foren concorregudes, especialment si es tractava d'actuacions modestes en places allunyades, com passà amb l'*asiento* de diverses obres de fortificació de Palamós que es feu públic el mes de gener de 1683 i que quedà inicialment desert.³⁹⁹ Pel virrei Bournonville la millora de les defenses d'aquesta vila empordanesa fou certament important, per bé que la cort optà per seguir prioritzant els treballs de Puigcerdà.⁴⁰⁰ Amb tot, finalment seria el ja esmentat mercader Joan Navarro qui s'enduria l'*asiento*:

«[...] para fabricar de nuevo todas las paredes de cal y canto que se le ordenare en la dicha plaça de Palamós para su fortificación assí en las del recinto de la villa y estrada encubierta de ella como en las de la ciudadela con buen material de piedra, arena y cal [...] poniendo por su quenta todos los materiales referidos cono también su provisión,

³⁹⁶ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 19-141.

³⁹⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas...*, pp. 387-390.

³⁹⁸ Vegeu una molt bona anàlisi del procés constructiu de Montlluís i els seus efectes sobre la població cerdana i rossellonesa a Oscar JANÉ CHECA, *La identitat de la frontera pirinenca. Efectes socials i polítics al nord de Catalunya des de la creació de Montlluís (1677-1698)*, Girona: Patronat Francesc Eiximenis-Diputació de Girona, 2009.

³⁹⁹ AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, f. 434r, [05-01-1683].

⁴⁰⁰ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 119-120. Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas...*, pp. 289-291.

acarreo, y toda la manifiatura, peones, andamios, herramientas, pólvora para desquiciar la piedra en el mineral y todo lo demás necesario».⁴⁰¹

Per altra banda, a mitjans de gener de 1684, es licità un contracte per la recoberta de pedra i calç del mig baluard i l'estrada coberta "del Carme" de la ciutat de Girona. En aquesta ocasió, els mestres de cases barcelonins Jaume Arnaudies, Miquel Rossell i Joan Termes acceptaren dur-la a terme amb els preus pactats, una bestreta de 1.000 escuts i deu quintars de pólvora per extreure la pedra necessària.⁴⁰² En aquells moments, Arnaudies ja comptava amb una sòlida experiència com a contractista tant del Consell de Cent com de les autoritats militars. A banda d'haver treballat al moll, als escorxadors i a diverses fonts de Barcelona, l'any 1672 ja havia participat en les obres de fortificació de les vessants de Montjuïc, mentre que el 1676 ja havia treballat adobant les muralles de Girona.⁴⁰³ Per tant, gaudia d'una experiència i capacitat més que suficients per dur a terme aquest contracte.

Sembla que finalment, Joan Navarro també acabà esdevenint contractista de les obres de la plaça gironina a principis de 1685. Amb tot, el mes de març d'aquell any, els mestres de cases barcelonins Francesc Bovera –en nom i representació de Francesc Puch– i Jacint Querol varen reconèixer davant del notari Josep Virgili de la mateixa ciutat que s'havien compromès a «[...] prosseguir las fortificaciones de la Plaça de Gerona que corrían por cuenta del Impressario Joan Navarro [...]» entre les que s'hi comptaven el baluard de la Mercè i la construcció de la torre sobre el portal de Santa Maria.⁴⁰⁴ Aquests mestres oferiren una rebaixa sobre el preu per cana cúbica de paret feta que Navarro decidí no igualar, traspasant-los efectivament el contracte. Recordem que Girona havia sigut l'objectiu principal de l'exèrcit francès durant la invasió de l'estiu anterior, patint un important bombardeig que obrí almenys tres bretxes de consideració als seus murs perimetrals.⁴⁰⁵

Aquestes operacions més importants es combinarien amb altres operacions més modestes empreses pels propis consistoris. Un clar exemple el trobaríem en la reparació

⁴⁰¹ AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 442r-443v, [15-01-1683].

⁴⁰² AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 438r-438v, [15-01-1684].

⁴⁰³ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 15-16. Els seu soci i amic Miquel Rossell ja l'havia acompanyat en totes aquestes obres prèvies, mentre que Joan Termes o Térmens havia començat a col·laborar amb ell a partir de l'any 1679. *Ibidem*, pp. 418-419 i 465.

⁴⁰⁴ AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 446r-449r, [02-03-1685].

⁴⁰⁵ D'un donatiu fet per part de la Generalitat de 120.000 rals, 40.000 foren destinats a les obres de Girona. Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 128-129 i 132-133.

dels camins de les muralles de Barcelona per valor estimat de 438 lliures i 16 sous.⁴⁰⁶ Amb tot, les múltiples obres de fusteria i reparacions que calia fer a les casernes de cavalleria de la Ciutat Comtal, així com al magatzem de palla adossat a les Drassanes es licitaren públicament per part del veedor de l'exèrcit reial el dia 28 de desembre de 1686 al mestre de cases barceloní Josep Querol.⁴⁰⁷

Amb l'objectiu de no allargar en excés aquesta secció de caràcter més heterogeni, deixarem alguns altres exemples de contractes d'aquests anys immediatament anteriors a l'esclat de la Guerra dels Nou Anys per poder-los tractar de manera més concreta juntament amb les comandes que es donaren durant el conflicte. Amb tot –abans d'abordar les particularitats del proveïment durant la darrera guerra del regnat de Carles II– és important fer notar la rellevància que tingué l'aixecament dels Barretines i la seva posterior repressió armada com moment rellevant per fer valdre els mèrits i la fidelitat dinàstica per part de molts d'aquests assentistes catalans.⁴⁰⁸

Jaume Dantí i Henry Kamen ja emfatitzaren en els primers estudis moderns sobre aquest important aixecament pagès que, a banda de l'enorme impacte que tingué la plaga de llagostes que s'inicià l'any 1684, un dels principals elements que motivà l'inici de la revolta foren els continus excessos comesos per les tropes reials que es trobaven allotjades arreu del Principat.⁴⁰⁹ Una situació que mostrava una clara dinàmica acumulativa a causa de la seva recurrència durant les dècades anteriors, com han demostrat els treballs d'Antonio Espino.⁴¹⁰

Com ja hem apuntat, més enllà dels naturals abusos que podien cometre els oficials i soldats allotjats en cases particulars i la desigualtat en el repartiment territorial de les unitats, els continus problemes i mancances econòmiques experimentats pel sistema de proveïment de l'exèrcit reial provocaren un progressiu enduriment de les condicions de

⁴⁰⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 191, ff. 61r-62v, [16-01-1682] i ff. 86v-87r, [06-02-1682].

⁴⁰⁷ Un contracte que assoliria el gens menyspreable preu de 1.440 lliures catalanes. AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 472r-480r, [28-12-1686].

⁴⁰⁸ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip V: De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona: Vicens Vives, 1993, pp. 33-34. Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Feliu...*, pp. 133-137.

⁴⁰⁹ Jaume DANTÍ I RIU, «La revolta dels Gorretes a Catalunya (1687-1689)» a *Estudis d'història agrària*, Núm. 3, 1979, pp. 86-88. Ibídem, *Aixecaments populars als països catalans (1687-1693)*, Barcelona: Curial, 1990, pp. 92-105. Henry KAMEN, «A Forgotten Insurrection of the Seventeenth Century: The Catalan Peasant Rising of 1688» a *The Journal of Modern History*, Vol. 49, Núm. 2, 1977, pp. 212-214.

⁴¹⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, «Ejército y sociedad en la Cataluña del Antiguo Régimen: El problema de los alojamientos (1653-1689)» a *Historia social*, Num. 7, 1990, pp. 19-38.

les tropes que acabaren exercint un major impacte en les poblacions on es trobaven allotjades. Alhora, l'acció dels proveïdors de cereals també afectà de manera notable les economies pageses d'espais com la plana de Vic amb la comuna adquisició forçosa de grans a preus fixats i la participació activa dels oficials territorials de l'administració reial en aquest tipis d'operacions.⁴¹¹ Malgrat l'acabament de la Guerra d'Holanda, hem constatat el manteniment d'aquestes problemàtiques durant els primers anys de la dècada de 1680,

Amb la invasió francesa de 1684, els requeriments de les tropes hispàniques tornaren a créixer. Es tornaren a aparellar i posar a punt magatzems reials de proveïment a Girona, Olot, Sant Feliu de Guíxols i Bàscara on els proveïdors de queviures hi haurien d'aportar diàriament 15.357 racions de pa de munició i 4.756 d'ordi.⁴¹² Amb tot, el virrei Bournonville no dubtà a queixar-se de la inacció de Francesc de Montserrat per assistir les tropes amb grans i animals pels bagatges, alhora que l'assentista adduïa la impossibilitat de comprar blats enlloc del Principat, fet que encara s'agreujaria amb l'entrada de noves unitats de cavalleria al territori.⁴¹³

Els mesos que seguiren la retirada de les tropes franceses seguiren caracteritzant-se per les estretors econòmiques de la pagadoria de l'exèrcit, alhora que calia allotjar al Principat els 3.573 efectius de cavalleria hispànica que havien estat operant a l'Empordà fins la tardor de 1685.⁴¹⁴ El manteniment d'aquests problemes endèmics del sistema logístic i de l'amenaça francesa acabà desembocant en el primer episodi de resistència a Centelles l'octubre de 1687 i la revolta de bona part de les petites poblacions de l'entorn barceloní. Durant l'any següent, la continuada inestabilitat posà contra les cordes l'administració virregnal i les pròpies institucions catalanes.

Precisament, la resposta de franca oposició als revoltats mostrada per bona part de la classe dirigent barcelonina i dels membres més benestants i econòmicament puixants del país ha sigut exemplificada de manera usual pel cas de Narcís Feliu de la Penya.⁴¹⁵ La seva actitud d'estreta col·laboració amb el president del Consell d'Aragó Pere

⁴¹¹ Jaume DANTÍ I RIU, «Conflictivitat social i revolta després del Tractat dels Pirineus» a Oscar JANÉ CHECA (Coord.) *Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció? Actes del congrés-col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació i Museu d'Història de Catalunya 2010, pp. 248-250.

⁴¹² Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 276.

⁴¹³ *Ibidem*, p. 52. Jaume DANTÍ I RIU, *Aixecaments populars als...*, p. 105.

⁴¹⁴ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 133-134.

⁴¹⁵ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip...*, p. 33. Antonio ESPINO LÓPEZ, «La burgesia catalana...», p. 1419.

Antoni d'Aragó i altres oficials reials per procurar desactivar el moviment no va impedir que inicialment intentés aconseguir concessions per mitigar l'impacte dels allotjaments als pobles o la reintegració dels oficials de la Diputació desinsaculats, alhora que el seu gendre es veié obligat a seguir els revoltats quan entraren a Mataró l'abril de 1688.⁴¹⁶ Sens dubte, s'ha adduït molt a les activitats com a proveïdors de bona part d'aquests membres de la burgesia barcelonina i catalana com el motiu principal que els dugué a rebutjar sumar-se a l'alçament.⁴¹⁷ Amb tot, més que aquests negocis pròpiament dits, el fet diferencial que explicaria aquesta actitud serien les possibilitats d'obtenció ràpida i directa de reconeixements socials i privilegis que obria aquesta via de col·laboració directa amb la corona. Unes possibilitats que, com ja havia comprovat Francesc de Montserrat durant les primeres fases de la Guerra dels Segadors, es multiplicaven davant del caràcter d'alçament "sediciós" que adquirí aquest moviment.

Així ho interpretaren alguns dels nous rics del Principat que s'havien consolidat econòmicament durant la dècada de 1680 però que fins llavors no havien participat del negoci de l'abastiment militar. Aquest seria el cas dels mercaders neerlandesos establerts al camp de Tarragona Joan de Kies i Arnold de Jäger, que feren valer la seva col·laboració amb la Corona durant la revolta com un dels primers mèrits que els avalaven per obtenir l'ennobliment.⁴¹⁸ El mateix succeí amb el botiguer de teles Joan Lapeira, que des de la seva posició d'influència com a arrendador consolidat de drets de la ciutat, afavorí la concessió de diversos préstecs al virrei Villahermosa durant l'any 1689 per fer front al sosteniment de la cavalleria.⁴¹⁹

Amb tot, les solucions i mesures per mitigar el moviment insurreccional sempre implicaren la recaptació de nous donatius fets pel conjunt de la població del Principat amb l'objectiu d'alleujar les càrregues de les poblacions més afectades. Alhora, la bona collita de 1688 ajudà notablement a facilitar l'adquisició de cereals per abastir la tropa a través dels canals regulars, com els *asientos*. Malgrat tots els esforços, però, les remeses de numerari des de la cort seguiren sense arribar, fet que seguí impossibilitant una estabilització del sistema de proveïments que no recorregués a les contribucions

⁴¹⁶ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 326-327. Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Felip...*, pp. 133-134. Antoni SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705...*, p. 162.

⁴¹⁷ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip...*, pp. 33-34.

⁴¹⁸ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, p. 169. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 311

⁴¹⁹ Aquests arribarien a la quantitat de 128.000 rals de plata. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 327. Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», pp. 229-230.

extraordinàries.⁴²⁰ Així doncs, el moviment insurreccional seguí actiu fins l'inici de la Guerra dels Nou Anys. L'arribada de noves tropes i recursos acabà permetent al virrei Villahermosa plantejar una estratègia de repressió més directa i efectiva dels insurrectes, alhora que assegurava el cobrament del donatiu general "voluntari" sol·licitat l'any 1689.⁴²¹

2.4. La "troca" barcelonina i l'abastiment de tropes durant la Guerra dels Nou Anys (1688-1697)

L'inici del conflicte europeu també tornà a obrir noves oportunitats pels aspirants a l'obtenció de nous contractes amb l'administració militar. Mentre que bona part dels proveïdors catalans que participaren dels *asientos* de més entitat ja s'havien iniciat en aquest tipus de negocis durant les dècades anteriors, aquesta nova guerra també esdevingué la plataforma d'entrada i consolidació d'alguns d'aquests altres nous i puixants membres de la burgesia del Principat, seguint l'estela ja descrita pels casos de Kies i Lapeira.

Tant aquells contractistes més consolidats com aquells més novells formaven part del que molt eloqüentment Albert Garcia Espuche definí com la "troca" barcelonina.⁴²² Aquesta espessa xarxa de relacions econòmiques i familiars que vertebrava tant la Ciutat Comtal com tot el conjunt del Principat permeté a aquests individus establir col·laboracions temporals o permanents, formals i informals, que esdevindrien essencials per emprendre noves aventures comercials privades de gran entitat econòmica com també poder accedir als contractes més importants d'abastiment de les tropes reials.

2.4.1. El gran contracte de proveïment de grans (1690-1692)

⁴²⁰ Antoni SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705...*, pp. 183-185.

⁴²¹ Henry KAMEN, «A Forgotten Insurrection...», pp. 220-221.

⁴²² Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, pp. 317-320.

Segurament, el sector on podem observar millor aquestes dinàmiques de penetració en el negoci i de col·laboració entre els membres de l'elit econòmica barcelonina és el del proveïment de cereals. Com ja hem constatat, durant les dècades anteriors aquests contractes havien restat en mans dels grans assentistes de la Corona i dels seus agents al Principat. Així seguiria durant els primers compassos d'aquest nou conflicte, amb el tancament de tres contractes de forniment de grans tancats el mateix 1689 amb els tres grans proveïdors de les dècades anteriors, Francesc Argemir –222.979 quarteres–, Francesc de Montserrat –42.416 quarteres– i Pau Feu i Joan Navarro –33.000 quarteres.⁴²³ Tot i aquests contractes i les disposicions preses pel virrei Villahermosa, la situació del proveïment de l'exèrcit reial a Catalunya durant els anys 1689 i 1690 seguí essent certament preocupant.⁴²⁴

Ja al mateix 1689, el propi virrei es queixà amargament de les mancances en el compliment del contracte de proveïment de grans amb Francesc Argemir, que seguia actuant com a agent de la casa Pomar. Villahermosa no dubtà a assenyalar les males intencions d'Argemir, que havia ordenat als seus factors que no iniciessin la provisió tot i les promeses fetes a l'administració reial. Aquestes directrius responien als constants impagaments de l'administració pels contractes empresos els anys anteriors, que segons el propi virrei assolirien la important quantitat de 288.000 rals de plata. La inacció d'Argemí forçà a Villahermosa a tornar a recórrer a donacions de grans per part de les ciutats i viles del Principat per sostenir les tropes a l'hivern de 1689 a 1690.⁴²⁵

Per tal de revertir aquesta situació a la primavera de 1690, tant el virrei com el veedor de l'exèrcit reial decidiren formalitzar un nou gran contracte amb Pau Feu i el seu nou gran soci, el mercader Joan Navarro. En aquesta ocasió, Feu, Navarro i la resta de socis es comprometeren «[...] en proveir noranta mil corteras de blat y cent y trenta mil quarteras de ordi [...]» durant un any.⁴²⁶

A banda dels administradors Feu i Navarro, conformarien aquesta companyia els neerlandesos Joan Kies i Arnold Jäger, els ciutadans honrats de Barcelona Joan Llinàs i Francesc Falguera, els mercaders Joan Lapeira, Andreu Trulles i Francesc Feliu de la Penya i, finalment, el botiguer de teles Joan Puiguriguer. Entre tots aconseguirien

⁴²³ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de...*, p. 372.

⁴²⁴ Antonio ESPINO LÓPEZ, «El problema de la escasez de tropas durante la Guerra de los Nueve Años (1689-1697). El “Discurso sobre el tiempo presente. Año 1694”» a *Revista de historia militar*, Núm. 82, 1997, p. 77.

⁴²⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 77, 277 i 313.

⁴²⁶ AHPB, 818/88, Notari Rafael Albià, ff. 157r-159r, [24-04-1690].

acumular un important capital inicial de 74.250 lliures que pogueren emprar per dur a terme les compres de grans.⁴²⁷

Durant els moments de gran activitat bèl·lica i moviments de tropes, la logística d'aquest tipus de contractes resultava enormement complexa, especialment en els moments en que l'elasticitat de la línia del front no permetia fixar unes posicions fermes.⁴²⁸ Alhora, aquestes dificultats es veien agreujades a causa dels problemes endèmics per mobilitzar prou atzembles i carros per fer efectiva la distribució dels cereals des dels punts de lliurament per part dels assentistes –places amb grans magatzems reials o ports fluvials o marítims on desembarcar-lo com Flix, Tortosa, Tarragona, Salou, Barcelona, Palamós o Roses– fins a les guarnicions, campaments i fàbriques del pa de munició.⁴²⁹

Segons apunta Antonio Espino, durant la campanya de 1691 els enviaments de cereals per part dels assentistes no sempre arribaren a les fàbriques del pa de munició fet que obligà als empleats i sotsassentistes d'aquest gènere a proveir-se localment a prop dels campaments militars, amb el seu consegüent sobrecost.⁴³⁰ Aquest fet tingué un clar impacte en el desenvolupament de la campanya, limitant la consecució d'alguns dels objectius militars plantejats pel virrei Medina Sidonia.⁴³¹ Ni l'important contracte de 132.466 cafissos tancat amb la casa comercial de Jose de Aguerri, ja marquès de Valdeolmos, aconseguí mitigar aquests efectes.

En el marc de la preparació de la nova campanya a finals de març de 1692, Joan Navarro i Joan Kies emprengueren com a administradors un nou contracte pel subministrament en un any de cent mil quarteres de blat i cent cinquanta mil quarteres d'ordi. Els integrants de la societat foren pràcticament els mateixos, per bé que Puiguriquer fou substituït pel corredor d'orella barceloní Anton Tallander. Per la seva banda, aquell any Joan Lapeira es trobava servint com a conseller quart de Barcelona.⁴³² En aquest cas, sembla que Pau Feu no participà del proveïment, per bé que es dedicà a subministrar forments al Consell de Cent.⁴³³

⁴²⁷ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, pp. 178-179.

⁴²⁸ John A. LYNN, *Giant of the Grand...*, p. 116.

⁴²⁹ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de...*, p. 372.

⁴³⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 318.

⁴³¹ *Ibíd.*, pp. 278-279.

⁴³² AHPB, 818/88, Notari Rafael Albià, ff. 249r-251r, [25-03-1692].

⁴³³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 201, ff. 82r-82v, [16-02-1692].

Més enllà de posseir part de l'administració de la companyia, Joan Kies i Arnold Jäger també en tenien la participació més important, amb cinc parts de tretze del total en el que es repartí. Com a tals, foren els responsables d'aportar una de les parts més substancials del fons inicial de societat. A banda de les 27.500 lliures inicials, els importants requeriments econòmics de la provisió motivaren que la companyia-marc de l'*asiento* hagués d'ampliar ràpidament capital, endeutant-se de manera galopant. Només per fer front a aquestes despeses, a banda d'albarans i lletres també vengueren censals per valor de 17.083 lliures 16 sous i tres diners.⁴³⁴ Aquest fet afectà especialment a la societat particular de Kies i Jäger, que per la seva posició com a socis majoritaris hagueren de contribuir de manera més important en aquest augment de capital. Tot aquest procés acabaria passant una clara factura a la companyia, essent la principal raó que la dugué a la fallida de l'any 1702.⁴³⁵ Els impagaments s'allargaren fins a principis del Set-cents, impossibilitant el sanejament de les seves arques. Als endarreriments de la Corona s'hi sumarien els d'altres contractistes pels que treballaren de manera delegada. Precisament, el 1702 aconseguirien cobrar 1.249 dobles d'or de Cristobal de Aguerri, administrador de la casa del marquès de Valdeolmos per intermediació de Llorenç Giralt.⁴³⁶ Tres anys després, els successors i hereus dels dos neerlandesos arribaren a un acord amb els seus creditors que es formalitzà en una llarguíssima concòrdia rubricada el gener de 1705.⁴³⁷ Es tracta, doncs, d'un clar exemple dels importants riscos que corrien molts dels individus i companyies que decidiren participar activament d'aquests grans contractes per l'exèrcit. Amb tot, els mèrits fets prenent el contracte sí que els valgué un ràpid ennobliment a tots dos aquell mateix any, assolint les dignitats de cavaller del Principat –Kies– i ciutadà honrat –Jäger–.⁴³⁸

A partir de l'any 1693 i fins la fi de la guerra, el subministrament de cereals per les tropes de Carles II a Catalunya fou monopolitzat per la casa comercial del marquès de Valdeolmos.⁴³⁹ Per bé que seguiren col·laborant activament amb aquestes companyies

⁴³⁴ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, pp. 190-191.

⁴³⁵ Fallida que coincidí amb l'ordre d'expulsió de Jäger dels dominis del Rei Catòlic ordenada per Felip V sota sospita d'ésser un agent austriacista. Josep CAPDEFERRO i Eva SERRA, *La defensa de les constitucions de Catalunya: el Tribunal de Contrafacions (1702-1713)*, Barcelona: Rafel Dalmau Editor, 2017, pp. 94-100.

⁴³⁶ AHPB, 884/7, Notari Jeroni Casetas, ff. 290v-292r, [10-05-1704].

⁴³⁷ AHPB, 900/28, Notari Francesc Duran, ff. 223-258r, [09-01-1705].

⁴³⁸ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 312.

⁴³⁹ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, pp. 378-381. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de...*, p. 372. Durant tot aquell temps, també s'encarregà de proveir i finançar les tropes de Navarra i Guipúscoa. María Concepción HERNÁNDEZ ESCAYOLA, *Negocio y Servicio. Finanzas...*, pp. 215-217.

catalanes, el pes de la gestió i la licitació amb l'administració militar sembla que restà sempre en mans dels agents d'Aguerri. El motiu principal d'aquest pas a un pla secundari foren els ja esmentats impagaments. El mateix Joan Navarro es negà a emprendre el contracte de grans de 1694 adduint que la Corona els devia tres milions de rals.⁴⁴⁰ De la mateixa manera, la companyia de Valdeolmos també hagué de lidiar amb notables i constants endarreriments en els lliuraments de la pagadoria de l'exèrcit reial. Després d'haver emprès dos grans *asientos* que superaren els 250.000 cafissos de cereals només per l'exèrcit de Catalunya, els deutes de la Corona amb Aguerri assolien els 4.800.000 rals de plata l'any 1695.⁴⁴¹ Malgrat tot, la casa del marquès continuà proveint de grans i diners durant la resta del conflicte i els anys que el seguiren.

Aquestes tensions i canvis de proveïment s'allargaren durant la immediata postguerra. Entre 1698 i 1699, el virrei Hessen-Darmstadt ordenà que els assentistes hagin de lliurar racions dobles de pa i d'ordi a l'exèrcit per intentar suplir els nombrosos retards en el pagament de les soldades d'oficials. Aquesta mesura originà una crítica furibunda per part del veedor general de l'exèrcit, Gregorio de Mella, que el 24 d'abril de 1699 ja xifrava l'impacte d'aquesta mesura en 16.435 quarteres de blat i 8.096 quarteres d'ordi de més que la casa de Valdeolmos i els seus agents havien proveït a l'exèrcit de Catalunya.⁴⁴²

Precisament, pel que fa a la palla per les cavalleries, entre 1692 i 1693 hi hagué un intent de crear una línia de magatzems a la immediata rereguarda que permetés abastir de palla el front pirinenc, suplint les notables mancances experimentades durant els primers anys de la contesa.⁴⁴³ Es manà construir nous magatzems a Manresa, Vic, Castellciutat, Roses, Sant Esteve d'en Bas, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Girona i Barcelona. Durant la pràctica totalitat del conflicte les autoritats comptaren amb la participació dels comuns catalans per assegurar el subministrament de les tropes. Amb tot, sabem que també es contractà part del forniment per *asiento*, atès que el novembre de l'any 1700, la pagadoria de l'exèrcit devia 105.190 rals al proveïdor de palla.⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de...*, p. 373. Navarro ja havia patit els endarreriments en un préstec anterior, quan avançà 166.956 rals per les fortificacions del Principat. *Ibidem*, «La burguesia catalana...», p. 1414.

⁴⁴¹ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 313.

⁴⁴² Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 22, n. 26.

⁴⁴³ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 279.

⁴⁴⁴ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 22.

2.4.2. El pa de munició

On sí que es continuà la contractació per *asiento* durant tot el conflicte de manera molt important fou en la manufactura del pa de munició. La prometedora carrera de Joan Colomer fill i el seu nebot Llorenç Giralt sortí clarament reforçada dels problemes hereditaris de principis de la dècada de 1680, consolidant-se com a hereus del seu pare/oncle al capdavant d'aquest sector del proveïment.

Tanmateix, a l'inici del conflicte aquest fet no semblava pas tan clar. L'esclat de la guerra trobà algunes poblacions de clara rellevància estratègica com Olot amb greus mancances d'infraestructura per assegurar la manufactura del pa.⁴⁴⁵ Recordem que el proveïment de part de les places més properes a la frontera es pactà per una via paral·lela a la gestió de Colomer.

Davant de la urgència per obtenir una resposta ràpida i barata pel subministrament del pa, les autoritats militars decidiren unificar la seva manufactura i distribució amb l'*asiento* de grans de 1690, cedint-lo a Pau Feu i Joan Navarro. D'aquesta manera, s'intentaria unificar la distribució intentant minimitzar les mancances de bagatges existents i reduir els costos. Amb tot, a mitjans de 1691 el veedor de l'exèrcit reconeixia que unificar les dues provisions havia sigut un greu error:

«[...] atendiendo a que se han reconocido inconvenientes de que los asentostas de granos tengan el amasejo de pan por que la experiencia ha mostrado que no fue de útil al servicio de Su Magestad y que antes ocasionava perjuicio en la calidad del trigo, pan y produzion de más raciones que se hubieran sacado de otro».⁴⁴⁶

Per aquesta raó, decidiren concedir la direcció de les fàbriques del pa de manera independent a Joan Colomer, en un *asiento* que inclogués les mateixes places que ja havien sigut subministrades per Feu i Navarro: Barcelona, Girona, Palamós, Roses, Tarragona, Lleida i San Feliu de Guíxols. A totes elles, s'hi sumarien les viles d'Hostalric, Castellfollit de la Roca, Berga i la Seu de Urgell, que havien seguit abastint els seus agents durant l'any anterior. Colomer es comprometé a augmentar una ració de pa per cada quartera de forment entregada a la que havien pactat Feu i Navarro a les places principals. Alhora, el trasllat del forment seria responsabilitat dels assentistes de grans i no pas de Colomer i els seus. A més a més, Colomer obtingué el permís de

⁴⁴⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 279.

⁴⁴⁶ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [09-05-1691].

vendre públicament a Barcelona els cereals que se li entreguessin a la pròpia Ciutat Comtal per abastir les fortaleses de la Seu d'Urgell, Berga, Castellfollit i Hostalric per poder obtenir fons per comprar cereals directament als mercats locals d'aquestes places. Aquestes vendes serien lliures de drets o imposicions sobre el comerç de cereals:

«[...] en conformidad de lo resuelto Su Majestad en Real despacho de 18 de junio de 1676 en que tiene declarado que no toca a pagar a los asentistas derechos de los víveres que compran y venden por las provisiones de sus Exércitos y Armadas por estar subrogado en ellos la misma franquesa de que gosan los que se compran y venden por medio de los Proveedores Generales». ⁴⁴⁷

La durada del contracte seria de tres anys, fins el darrer dia de març de l'any 1694. Un any després, el mateix Colomer formalitzà amb el veedor general de l'exèrcit, Luis de Vitòria un contracte per la manufactura de quinze mil racions de pa diàries per l'exèrcit de campanya entre els anys 1692 i 1696. Per aparellar-la l'assentista requerí:

«[...] quatro quadrillas de mozos que cada una se compone de seys pastadores, dos pasadores de arina y un cortador de leña que en las veinte y quatro oras del día natural haze cada quadrilla seys ornadas de a seys cientos panes cada una». ⁴⁴⁸

Més enllà d'aquesta plantilla base de trenta-dues persones, Colomer rebé el permís per acomiadar o contractar els operaris que desitgés per poder fer front a qualsevol divisió de les tropes que requerís parcel·lar la producció del pa en campaments diferents. Alhora, en base a que durant la campanya de 1691 l'exèrcit es trobava acampat:

«[...] a la parte de la montaña de Verga y frontera de Zerdaña y que por falta de carruage de azemilas no se pudo conducir la arina que estava fabricada en la plaza de Gerona ni el trigo de las plazas marítimas siendo preciso porque no faltase el pan al Exército fabricarle en parajes de zenteno puro y mestall que es el trigo de la cosecha de aquel territorio y se compró en él por cuenta del assentista de granos [...]». ⁴⁴⁹

Per aquesta raó, Colomer pactà unes ràtios de racions per quartera adaptades al menor rendiment del sègol i el blat mestall. A més a més, la Corona acceptà proveir el carruatge pel transport de materials i operaris amb el conjunt de les tropes. Com en el contracte de les places fortes, Colomer obtingué el permís per vendre lliurement de manera privada el breny o segó generat per la molta dels cereals proveïts per l'assentista de grans. Finalment, tots els individus que s'impliquessin a la fàbrica gaudirien el fur

⁴⁴⁷ *Ibíd.*

⁴⁴⁸ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [04-05-1692].

⁴⁴⁹ *Ibíd.*

militar i totes les seves immunitats. Un d'ells seria el veí de Vilassar Joan Verigol, qui s'associà paral·lelament amb Colomer per abastir el terç del marquès de Las Torres.⁴⁵⁰

A banda del proveïment de l'exèrcit, la potència econòmica i influència de Colomer també facilitaren que participés en altres arrendaments i provisions de pa. El 24 de juliol de 1693 formalitzà una companyia amb el flequer Josep Llerís de Barcelona per l'arrendament del pastim de la seu de Barcelona fins l'octubre de 1699.⁴⁵¹ Aquell mateix any, entrà a la matrícula de mercaders de la ciutat.⁴⁵² L'any 1694, els agents de Colomer sol·licitaren al Consell de Guerra que s'enviessin forns de ferro per suplir les mancances que en tenien a causa de les destruccions ocasionades pels francesos en les retirades de la campanya anterior.⁴⁵³ Precisament, durant aquestes operacions els francesos es trobaven abastits de pa pel contractista Paul François Nodot, qui fou l'autor d'un dels primers i més notables volums dedicats específicament a l'art de fornir les tropes que es publicaren a l'Europa del moment.⁴⁵⁴

A partir de 1696, i a causa de la seva posició com a conseller quart de Barcelona des de l'any anterior, Colomer decidí cedir la titularitat del nou contracte de pa de munició de les places del Principat al seu nebot Llorenç Giralt, que mercès a la seva estreta col·laboració anterior coneixia de primera mà les tasques necessàries per dur-lo a terme.⁴⁵⁵ En aquesta renovació de l'*asiento* de maig de 1696, Giralt s'acompanyà en l'administració del negociant barceloní Francesc Font, mentre que el seu oncle actuaria com a fermança.⁴⁵⁶ Aquest contracte estenia el compromís de proveïment de les guarnicions catalanes fins el primer dia de març de l'any 1700. Per bé que la Corona havia ofert una licitació pública del contracte, no hi hagué cap altre postor que intentés competir amb la societat de Colomer. Per la seva banda, el flequer i mercader seguí com

⁴⁵⁰ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [04-06-1692].

⁴⁵¹ AHPB, 876/35, Notari Antoni Navarro, ff. 242r-245r, [23-02-1708]. La seu de Barcelona tenia els seus propis magatzems de blat i el seu propi pastim des de l'època medieval, fet que generava alguns conflictes amb el Consell de Cent. Mercè RENOM I PULIT, «El patrimoni del proveïment alimentari de Barcelona. El projecte del Museu d'Història de Barcelona i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona» a *TECA: Tecnologia i Ciència dels Aliments*, Vol. 16, 2018, p. 33.

⁴⁵² Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, p. 217.

⁴⁵³ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 279.

⁴⁵⁴ Paul François NODOT, *Le munitionnaire des armées de France qui enseigne à fournir les vivres aux troupes avec toute l'oéconomie possible*, Paris: Chez Cusson&Wit, 1697. Jean-Eric IUNG, «L'organisation du service des vivres aux armées de 1550 à 1650» a *Bibliothèque de l'école des chartes*, Vol. 141, Núm. 2, 1983, pp. 304-306.

⁴⁵⁵ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, pp. 290 i 344, n. 162.

⁴⁵⁶ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [16-02-1696].

a conseller de Barcelona durant els anys següents, participant en els moments decisius del setge francès de 1697.⁴⁵⁷

2.4.3. Els hospitals de campanya

Per bé que el front català de la Guerra dels Nou anys es caracteritzà per una mortalitat eminentment baixa per acció directa de combat a causa de l'absència de grans batalles campals –a excepció de la del Ter de 1694–, les dures condicions de vida als campaments i marxes, així com l'acció dels elements naturals i les notables mancances en l'alimentació causades per la irregularitat del proveïment d'aliments que hem descrit motivaren que les tropes es veiessin afectades per dolences de tota mena.⁴⁵⁸

A causa de la seva proximitat geogràfica al front, els hospitals reials de Girona, Roses i Palamós foren els que assumiren de manera més directa la cura dels soldats malalts o nafrats. Per tal d'assegurar el seu forniment de medicines, equipaments i alimentació, la Corona solia cedir per *asiento* la seva administració. Així ho havia fet l'any 1685, quan el virrei Leganés formalitzà un contracte amb el mercader de Barcelona Antoni Crosas perquè assegurés la subsistència de tots els oficials i soldats d'infanteria i cavalleria que entressin a aquests hospitals durant els sis mesos següents a la firma.⁴⁵⁹ Crosas, el virrei i el veedor general pactaren les racions que havia de rebre cada malalt segons el seu rang i dolència, així com els recanvis de robes i llits i els sous a pagar als capellans, metges, cirurgians i altres persones ocupades en la cura dels soldats i de les instal·lacions. Paral·lelament, el mateix virrei remeté cartes als comuns de totes tres places perquè les autoritats facilitessin les compres de queviures als agents de Crosas.⁴⁶⁰ Un cop finits els primers sis mesos, les dues parts decidiren renovar el contracte durant un any més.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Antoni SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705...*, pp. 225 i 238.

⁴⁵⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, «Enfermedad y muerte en el Ejército de Cataluña durante la Guerra de los nueve años, 1689-1697» a *Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, Vol. 16, 1996, pp. 428-431. Pel conjunt de l'exèrcit de Carles II, vegeu Ibídem, «El sistema sanitario y asistencial en los ejércitos de Carlos II, 1665-1700» a *Estudios de Historia de España*, Vol. 21, Núm. 1-2, 2019, pp. 46-68.

⁴⁵⁹ AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 454r-457r, [01-06-1685].

⁴⁶⁰ Maria Josepa ARNALL i Anna GIRONELLA, *Lletres reials a la ciutat de Girona. Vol II (1517-1713)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2000, pp. 1712-1713.

⁴⁶¹ AHPB, 797/16, Notari Josep Virgili, ff. 458r-459v, [19-12-1685].

Amb l'inici del nou conflicte l'any 1689, el virrei Villahermosa decidí concedir de nou l'administració dels hospitals de Girona, Roses i Palamós per *asiento*.⁴⁶² Aquesta vegada, però, els contractistes serien membres d'una important societat comercial gironina, la de Benages i Andreu. El contracte fou encapçalat per l'home fort de la companyia, Esteve Andreu, mentre que Francesc Benages en resultà fiador. Andreu i Benages ja havien participat de l'*asiento* de bagatges de 1684 amb dotze matxos de transport, alhora que també havien col·laborat amb Crosas per fornir l'hospital de Girona.⁴⁶³ Tot es tancà el gener de 1690 pel termini inicial d'un any. A través d'aquest contracte s'inicià en el servei reial un personatge que guanyarà molt pes dins l'estructura del proveïment de l'exèrcit borbònic a Catalunya a partir de l'any 1713, el botiguer de teles Segimon Milans i Lleu, originari d'Arenys de Mar.⁴⁶⁴

Per bé que el termini d'administració s'havia fixat en sols un any, tot apunta que Benages i Andreu renovaren el contracte de manera successiva durant els mesos següents. Un mes abans de la presa de Girona per les tropes franceses l'any 1694, el veler Dídac Andreu, germà d'Esteve Andreu, actuà com a representant de la companyia d'assentistes davant del veedor general de l'exèrcit. Ell gestionà la renovació del contracte d'aquell any i negocià els termes en els que els Andreu haurien de fornir els hospitals del front durant els mesos que es donaven entre renovació i renovació dels *asientos*.⁴⁶⁵ Tanmateix, la pèrdua de les places a mans dels francesos acabaria estroncant aquestes renovacions forçant la fi del contracte. Tot i així, segons un darrer *asiento* formalitzat a les darreries de març de 1697, la companyia Benages-Andreu s'acabaria encarregant de la provisió de racions als hospitals militars de Barcelona durant el setge francès de la ciutat, mantenint a Esteve Andreu com a titular mentre que Segimon Milans hi entrà com a fiador.⁴⁶⁶ El protagonisme creixent de Milans en la gestió de la companyia s'havia consolidat l'any 1695, esdevenint soci de la companyia.⁴⁶⁷

Com hem vist, a partir de la pèrdua de les places del nord a mans de les tropes gal·les, la majoria dels soldats malalts i ferits s'enviarien directament a Barcelona. Allà serien tractats a l'Hospital de la Santa Creu i a altres instal·lacions assistencials de la ciutat

⁴⁶² AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [05-01-1690].

⁴⁶³ Pere GIFRE RIBAS, «Mercaders a la terra...», pp. 513-532.

⁴⁶⁴ Benet OLIVA RICÓS, «Els trànsfuges del setge 1713/1714 al Maresme: Milans d'Arenys, Matas i Lapeira de Mataró i Massiques de Vilassar» *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 31, 2014, p. 226.

⁴⁶⁵ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [21-05-1694].

⁴⁶⁶ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [28-03-1697].

⁴⁶⁷ Pere GIFRE RIBAS, «Mercaders a la terra...», p. 523.

com el convent de Jesús. Amb tot, la creixent pressió hospitalària causada per l'avenç de les tropes de Noailles motivà que alguns d'aquests soldats s'acabessin enviant a hospitals de ciutats i viles properes a la capital o al front, com Mataró, Arenys o Blanes.⁴⁶⁸ Com ja succeiria durant la Guerra de Successió, molts dels soldats que necessitaren atenció mèdica foren assistits per la xarxa assistencial existent en cadascuna de les poblacions del Principat que es veieren afectades pel conflicte.⁴⁶⁹

2.4.4. Els transports

Com ja hem advertit anteriorment, els problemes i mancances en el transport de bagatges i en la distribució de queviures foren una de les circumstàncies més comunes que afectaren el desenvolupament d'operacions durant tot el conflicte. Tal i com, ja ho havia fet anteriorment i seguint aquesta política de participació activa i transversal en el negoci del proveïment militar, el mercader barceloní Joan Navarro emprengué un *asiento* de tres-cents matxos i cent-vuit mules el dia 22 de juny de 1689.⁴⁷⁰ Aquest contracte arribaria als 437.442 rals de plata. Precisament, la manca de puntualitat de Joan Navarro en l'entrega de les atzembles fou un dels motius que el virrei Villahermosa al·legà com a condicionant decisiu que evità que les tropes hispàniques poguessin expulsar els francesos i controlar els passos de muntanya del Rosselló durant la campanya d'hivern de 1690.⁴⁷¹ Joan Navarro, ja havia tingut males experiències amb l'administració, havent fet un préstec de diners per les fortificacions del Principat que no se li començaria a retornar fins l'any 1686 i no s'acabaria d'abonar fins l'any 1700.⁴⁷² Amb tot, com hem vist, això no li impedí formar part del contracte de proveïment de grans encapçalat per Joan Kies i Arnold de Jäger.

No sabem del cert si les crítiques de Villahermosa foren determinants per la fi de l'activitat de Navarro com a assentista de l'exèrcit. A partir d'aquell moment deixà de figurar com a titular en cap altra comanda. Durant la resta del conflicte, el principal contractista d'atzembles i mules pel tren d'artilleria de l'exèrcit de Catalunya fou la ja esmentada casa Pomar aragonesa, en aquell moment dirigida per Diego Estadilla Pomar,

⁴⁶⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, «Enfermedad y muerte...», pp. 432-440.

⁴⁶⁹ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 119.

⁴⁷⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 316-317.

⁴⁷¹ *Ibíd.*, pp. 278 i 282-283.

⁴⁷² Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 313.

nebot de Pedro de Pomar, i després per Juan de Gálvez.⁴⁷³ Amb tot, sembla que l'any 1694 els Pomar seguiren comptant amb el ja esmentat Joan Navarro com a agent seu a Barcelona.⁴⁷⁴ Fos com fos, durant tota la guerra hi seguiren havent notables mancances pel que fa al proveïment d'atzembles, fet que generà una important dependència dels serveis de bagatges per part de la població del Principat.⁴⁷⁵ Com en anteriors conflictes, els comuns dels pobles més directament implicats en l'esforç bèl·lic seguiren essent els més afectats per aquestes mesures, per bé que els assentistes es comprometessin a avançar els diners als particulars, com ho feu Joan Navarro per l'hivern de 1692 a 1693.⁴⁷⁶

2.4.5. Els vestuaris

Pel que fa al sector dels vestuaris, durant els primers mesos del conflicte se subhastaren a Barcelona dos contractes per la confecció de 1.833 vestits d'infanteria i 1.600 de cavalleria que quedaren deserts.⁴⁷⁷ En les dues ocasions, el corredor públic Salvador Cassi feu pregons durant set dies en els que no es presentà ni una postura. Aquesta situació canviaria el gener de l'any 1692, quan el sastre barceloní Pau Sensat obtingué un important *asiento* de dos mil vestits:

«[...] para bestuario de la gente de los quatro tercios provinciales de infantería Española que sirven en el Ejército de este Principado compuestos de casaca de paño veintidoseno de los colores que abajo se dirán que han de tener cinco palmos, cinco y medio hasta seys de largo porporsionadas ambas medidas a correspondencia de lo alto que tuvieren los soldados y con los demás requisitos largamente expressados en la tabba».⁴⁷⁸

Es tractaria dels terços encapçalats per Carlos de Guzmán, Pedro Jolesano, Tomás de los Cobos, Juan de Acuña i Francisco Ibáñez, tots ells amb colors i divises diferents.⁴⁷⁹ Sensat cobraria 10 lliures i 8 sous per unitat, fet que faria ascendir el preu estimat del contracte fins a les 20.800 lliures. Tots els vestuaris s'haurien d'haver entregat a mitjans del mes de maig. L'acompanyarien com a fiadors el botiguer de teles Joan Puiguriquer i

⁴⁷³ Carmen SANZ AYÁN, «El clan financiero de...», pp. 261-279. Tots els contractes d'atzembles i carruatges tancats amb la casa Pomar assoliren el important valor acumulat de 12.563.763 rals de plata Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 317.

⁴⁷⁴ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La burguesía catalana...», p. 1420, n. 47.

⁴⁷⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 284.

⁴⁷⁶ *Ibidem*, p. 318.

⁴⁷⁷ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [17-11-1689] i [02-03-1690].

⁴⁷⁸ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [05-01-1692].

⁴⁷⁹ Pel seu paper al conflicte i la seva conformació vegeu Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 214.

els botiguers de draps Rafael Vilar i Montserrat Pedret.⁴⁸⁰ Aquest és l'únic gran *asiento* que hem pogut localitzar notarialment durant el conflicte. Mercès a l'estudi dels registres de Simancas fet per Antonio Espino, sabem que el principal assentista de vestuaris de les tropes durant aquests dos primers anys del conflicte fou Joan Graells, que l'any 1691 cobrà 1.841.606 rals per totes les comandes empreses.⁴⁸¹ L'any 1696, aquest botiguer de teles sol·licità i aconseguí l'ofici de verguer de la Diputació que havia quedat vacant per la mort de Miquel Rossell i el 1701 avalà al mercader A. Maymó com a caixer de la Taula de Comuns dipòsits.⁴⁸²

Tanmateix, sí que hem localitzat diverses comandes relacionades amb les unitats aixecades per la Diputació i el Consell de Cent. Pel que fa al terç de la Generalitat, a finals de març de 1690, es dugué a terme una recluta de cent vint homes que fou equipada pel sastre Josep Pasquets, el sabater Antoni Simó i el cinter Francesc Burgada.⁴⁸³ La unitat seguiria patint un important dèficit d'homes que tocava fons a finals d'aquell 1690, amb menys de dos-cents efectius.⁴⁸⁴

Durant els anys següents, el terç recuperaria el mig centenar d'homes a través de diverses reclutes. Per tal d'equipar-los, a principis de febrer de 1693 es feu un encant públic per la confecció de quatre-cents vestits complets amb barret i parell de sabates per la mateixa unitat que no tingueren la participació esperada a causa dels baixos preus que proposaven a la taba inicial.⁴⁸⁵ Finalment, a mitjans de gener de 1695 foren el sastre Josep Alcanyís, el sabater Josep Cortadas i el barreter Joan Capella els que tancaren una comanda de vestuaris complets per les noves lleves de la unitat.⁴⁸⁶ El darrer encant relacionat amb aquesta unitat que hem tractat fou el de cent gambetos, cent camisoles i balons que es concedí a principis de 1697. Fou l'abaixador Francesc Martí qui s'endugué la comanda per 17 lliures i 15 sous cada conjunt i tots els gèneres

⁴⁸⁰ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [10-01-1692].

⁴⁸¹ Graells també fou factor dels assentistes de diners A. Barrios i G. Colla que entre 1690 i 1693 remeteren 159.270 rals per finançar l'exèrcit de Catalunya. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 323 i 330.

⁴⁸² DGC, Vol. IX, pp. 688-689, 919 i 1319.

⁴⁸³ *Ibíd.*, p. 51.

⁴⁸⁴ Antonio ESPINO LÓPEZ, «Los tercios catalanes durante el reinado de Carlos II, 1665-1697 el funcionamiento interno de una institución militar» a *Brocar: Cuadernos de investigación histórica*, Núm. 22, 1998, p. 74.

⁴⁸⁵ DGC, Vol. IX, pp. 312-313

⁴⁸⁶ Tot això després d'uns anys amb unes greus dificultats per finançar correctament el terç. Antonio ESPINO LÓPEZ, «Los tercios catalanes...», p. 75. DGC, Vol. IX, pp. 461-462.

s'entregaren a Barcelona abans del dia 17 d'abril. Tot es pagà mercès al donatiu voluntari que havien fet diverses poblacions del Principat.⁴⁸⁷

Per altra banda, els registres de deliberacions del Consell de Cent de Barcelona ens han permès estudiar amb una certa continuïtat les pràctiques de contractació del vestuari que el consistori barceloní mantingué durant tota la guerra per equipar el terç de Barcelona. Totes aquestes tasques eren responsabilitat dels consellers de la ciutat i dels sis individus extrets de la Vint-i-quatrena de Guerra per encarregar-se de la gestió de la unitat. El sastre barceloní Josep Carreras fou el primer assentista encarregat de vestir el mig centenar de soldats que conformaren la base d'aquest terç l'any 1689.⁴⁸⁸ El mateix sastre s'ocupà de confeccionar la bandera de la unitat, per bé que les robes per la bandera foren comprades al botiguer de teles Anton Simon.⁴⁸⁹ Amb tot, qui dirigí la costura final dels vestits fou Jacint Balenyà, també sastre.⁴⁹⁰ Per la confecció del vestuari complet de la unitat, Carreras rebria 1.889 lliures.⁴⁹¹

L'any 1691, la direcció de les obres de vestuari d'aquesta unitat passà al també sastre Josep Domènech.⁴⁹² Tot i així, davant del notable desgast de l'equip del terç, el darrer dia de 1691 el comú barceloní inicià els tràmits per licitar una nova comanda per renovar-lo.⁴⁹³ Un mes després, el nou responsable –el corredor d'orella Andreu Artés– relatà a la Novena de Guerra que havia concedit la manufactura de sis-cents barrets al barreter Joan Morera i la de les mateixes camises i corbates al botiguer de teles Joan Casanovas.⁴⁹⁴ Pocs dies després, Artés perdé el contracte general a favor del calceter Jerònim Auter qui estava acompanyat del també calceter Simó Batlle. El valor total del contracte, que acabà comprant cinc-cents tres vestits, fou de 5.533 lliures.⁴⁹⁵

A principis de l'any següent, fou el mateix Auter qui aconseguí la comanda general. En aquesta ocasió, tornà a encarregar la confecció dels barrets a Joan Morera mentre que

⁴⁸⁷ El mes de maig de 1698, els oficials de la Diputació feren visurar l'estat dels vestuaris amb l'objectiu de vendre'ls en un encant públic per recuperar part de la inversió. DGC, Vol. IX, pp. 752 i 891.

⁴⁸⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 198, f. 112v, [11-05-1689].

⁴⁸⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 198, f. 126v, [24-05-1689]. Aquesta bandera era essencial per fer les reclutes. Antonio ESPINO LÓPEZ, «Los tercios catalanes...», p. 67.

⁴⁹⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 199, ff. 203v-204r, [31-08-1690].

⁴⁹¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 199, *Compte de tot lo diner ha entrat en la taula de la present ciutat eo al Magnífich clavari de aquella en compte de guerra per subvenció del tercio de 500 homens ab que dita ciutat serveix a Sa Magestat (Déu lo Guarde) ab deliberació de 30 de abril 1689*, f. 2r, [05-05-1690].

⁴⁹² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 200, f. 75r, [31-03-1691].

⁴⁹³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 201, ff. 27v-28r, [31-12-1691].

⁴⁹⁴ Morera cobraria 736 lliures i 10 sous i Casanovas 518 lliures i 15 sous per tota la fàbrica. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 201, f. 71v, [03-02-1692], ff. 74v-75v, [05-02-1692].

⁴⁹⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 201, ff. 75r-76r, [07-02-1692] i f. 148r, [29-04-1692].

les camises i corbates les va fer obrar al matalasser Joan Güell. Les sabates les encarregà al sabater barceloní Vicens Segada i les mitges al barreter d'agulla Gil Cortada, mentre que els porta-caixes dels tambors foren obrats pel passamaner Anton Darrer.⁴⁹⁶ Per bé que els preus es mantingueren eminentment inalterats, la reducció de tres vestits resultà en un lleu decreixement del preu total del contracte a 5.250 lliures.

El fet que Auter fos calceter despertà una activa reacció de la confraria de sastres de Barcelona, atès que les seves ordenances els garantien el dret privatiu de fer i treballar qualsevol gambeto que es fes a la ciutat. Per aquesta raó, els prohoms multaren durament a Auter amb una multa de 500 lliures per haver fer confeccionar els vestits de manera irregular. El consistori instà a la confraria a retirar la penyora per evitar que es retardés l'enviament dels vestits als soldats, alhora que els comminà a solucionar el problema examinant ràpidament a Auter «[...] en la mateixa forma que havian passat als altres mestres calssaters [...]».⁴⁹⁷ Alhora, en base a l'acord de l'*asiento* de vestuaris, la ciutat es comprometé a pagar la defensa legal d'Auter davant de les multes i qualsevol procés judicial que se'n pogués derivar.

Aquest conflicte coincidí amb l'augment de dos-cents homes que el consell barceloní decidí fer a principis d'any. Per aquesta raó, a principis de maig d'aquell mateix 1693 el Consell de Cent licità de manera separada la confecció d'aquests dos centenars de vestits. A causa de la tensió existent amb la confraria de sastres, les primeres subhastes quedaren desertes. Finalment, seria el veterà sastre Joan Carreras el que tornaria a dirigir l'*asiento* general. Vicens Segada continuaria confeccionant les sabates, Joan Morera els barrets i Gil Cortada les mitges, però les camises i corbates passaren a mans del sastre Pere Creus.⁴⁹⁸

Així mateix, a causa de les desercions i la necessitat constant d'efectius, a mitjans de gener de 1694 el consistori inicià les disposicions per fer una nova recluta per assolir els vuit-cents homes pel terç de la ciutat. Per tal d'equipar les noves reclutes, es tornà a licitar públicament la comanda pels vestits i abillaments, que finalment s'endugué el corredor barceloní Miquel Cirera. Cirera l'acabaria cedint al sastre Josep Serra, qui s'encarregaria de dirigir tot el procés productiu. Joan Güell recuperaria la confecció de

⁴⁹⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 202, ff. 39v-40r, [13-01-1693], ff. 41v-43r i 45v-46r, [15-01-1693] i f. 128v, [05-05-1693].

⁴⁹⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 202, ff. 112v-115r, [19-04-1693].

⁴⁹⁸ A causa de les rebaixes, el preu total dels vestits acabà essent de 1.900 lliures. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 202, ff. 131v-132v, [09-05-1693], ff. 137v-139r, [16-05-1693] i ff. 142v-144r, [19-05-1693].

les camises i corbates, Gil Cortada seguiria amb les mitges i Vicens Segada amb les sabates. Per altra banda, el sastre Josep Carreras passà a encarregar-se dels barrets.⁴⁹⁹

A l'inici de la campanya de 1694 hi hagué un primer projecte per augmentar les places del terç fins als mil dos-cents efectius.⁵⁰⁰ D'aquesta manera, s'efectuà una nova lleva de cinc-cents homes que calgué equipar. Per poder confeccionar els vestits pròpiament dits, aquesta vegada comptaren amb la participació directa de la confraria de sastres, encapçalada pels seus prohoms. Els barreters Benet Huguet, Rafael Macip, Andreu Basses, Ivan Bova i Joan Colom s'encarregaren dels barrets, mentre que Güell i Cortada continuarien amb les mitges, camises i corbates.⁵⁰¹

L'experiència dels anys anteriors motivà que a finals de desembre de 1694 s'integressin algunes noves condicions a les tabes que servien per licitar els contractes. Una de les més sonades fou la prohibició de fer servir draps «[...] vintyquatrens dits de la crehueta» per la confecció dels vestits.⁵⁰² La nova comanda de sis-cents unitats tornà a estar en mans d'una societat encapçalada per l'abaixador Francesc Martí, juntament amb els paraires Francesc Tàpies i Magí Alemany.⁵⁰³ Per evitar nous problemes amb el gremi de sastres, la confecció dels draps s'encarregà al sastre Benet Plantí. Martí encomanà les sabates al sabater Joan Blanch i les camises i corbates al sastre Pere Casajoana i al matalasser Salvador Prunés.⁵⁰⁴

A finals de març, Martí rebé una nova comanda per augmentar la producció dos-cents vestits més. Tot i així, durant el procés de formalització del contracte hi hagué una postura a la baixa per part del cinter Jaume Soler que amenaçà la continuïtat de la fabricació. Finalment acabà essent Martí qui acabà emprenent la comanda que faria ascendir el total de vestits obrats a més de mil unitats. Més enllà dels altres mestres citats, en aquest augment també hi participaren el botiguer de teles Pere Ignasi Vilella i

⁴⁹⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 203, ff. 41v-42r, [13-01-1694], ff. 51r-52v, [25/26-01-1694], ff. 59r-60r, [29-01-1694], ff. 67r-67v, [06-02-1694], ff. 78r-79r, [16-02-1694].

⁵⁰⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 203, ff. 89r-100v, [01-03-1694].

⁵⁰¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 203, ff. 231v-232r, [31-05-1694], ff. 248v-249r, [14-06-1694], ff. 256v-257r, [19-06-1694], f. 269v, [02-07-1694].

⁵⁰² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 204, f. 34r, [29-12-1694].

⁵⁰³ Ja hem vist com Martí seguiria estretament vinculat a aquest àmbit de proveïment, emprenent un *asiento* de vestuaris pel terç de la Generalitat l'any 1697. L'any 1715 també formaria part de la societat que empengué el contracte per la construcció de la Ciutadella.

⁵⁰⁴ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 204, ff. 54r-55v [14-01-1695], ff. 68v-69r [21-01-1695], f. 70r, [24-01-1695], ff. 77r-77v, [05-02-1695], ff. 83r-84r, [17-02-1695].

el barreter Josep Ferran.⁵⁰⁵ En aquesta ocasió, també hem localitzat els contractes dels *menajes* o guarniments de les tropes. Seria el competidor directe de Martí, el cinter barceloní Jaume Soler, qui confeccionà les motxilles pels nous soldats mentre que Francesc Berguedà s'encarregà de la manufactura de totes les bandoleres per flascons i espases.⁵⁰⁶ Com veurem en detall més endavant, Francesc Berguedà esdevindrà un dels artesans amb una major continuïtat dins del negoci de les comandes militars durant la Guerra de Successió i el regnat de Felip V.

En les següents licitacions, ja es tingué en compte el més que probable augment del nombre de vestits a entregar a causa de les lletes constants que s'estaven duent a terme per suplir les desercions.⁵⁰⁷ Per aquesta raó, tot i que la taba inicial seguí essent de mig miler d'unitats també contemplava la possibilitat d'augmentar la producció fins als vuit-cents vestits. Els nous assentistes de vestuaris pel terç barceloní foren el sastre Felip Gavaldà, el passamaner Jeroni Torrents i el paraire Josep Tàpies.⁵⁰⁸ Tots tres presentaren una important nòmina d'avaladors, entre els que s'hi trobaven el botiguer de teles Josep March, els sastres Sebastià Llaurador, Jacint Roure, Francesc París i Francesc Ribera, els argenters Sebastià Espinàs i Francesc Rossell, el notari Josep Cervera i de Ferrer i el fuster Llorenç Fàbregues.⁵⁰⁹ Aquesta heterogènia composició de la societat seria una clara mostra de les pràctiques empresarials més característiques de les companyies d'artesans que s'implicaren en la demanda militar i que veurem aplicada en nombroses ocasions durant el regnat de Felip V. Molts d'aquests individus –com el propi Gavaldà, Espinàs o París– els trobarem actius en altres *asientos* durant les dècades següents. Felip Gavaldà fou designat administrador general del contracte i s'encarregà de tractar amb la resta de proveïdors. Josep i Gil Cortada i Josep Prats foren els proveïdors de les sabates mentre que el calceter Pau Clos ho fou de les mitges i Joan Morera dels barrets. Les corbates s'encomanaren per separat al matalasser Domingo Martínez que les entregà sense tintar.⁵¹⁰

⁵⁰⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 204, ff. 112v-114r, [21-03-1695], ff. 154v-155r, [28-04-1695], f. 193v-194r, [10-06-1695].

⁵⁰⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 204, f. 104v, [05-03-1695], ff. 115v-116r, [22-03-1695], ff. 192v-193v, [10-06-1695].

⁵⁰⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, «Los tercios catalanes...», p. 73.

⁵⁰⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 205, ff. 10r-10v, [10-12-1695], ff. 24v-26v, [30-12-1695], ff. 40r-41r, [11-01-1696].

⁵⁰⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 205, ff. 49r-49v, [16-01-1696].

⁵¹⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 205, ff. 64r-66r, [25-01-1696], f. 69r, [28-01-1696], ff. 75v-78r, [30-01-1696], ff. 78v-80v, [03-02-1696], ff. 81r-82r, [06-02-1696], f. 139v, [25-04-1696].

Finalment, el darrer any del conflicte s'inicià amb una comanda de vuit-cents barrets amb el barreter Francesc Bros. Pocs dies després, els agents del Consell tornaren a encarregar la confecció de totes les xupes i gambetos necessaris a Felip Gavaldà.⁵¹¹ Els requeriments del setge acabaren motivant que els contractes s'aturessin, tot i que això no implicà forçosament l'aturada del subministrament.

Així doncs, tal i com es desprèn d'aquest breu repàs a les comandes d'equipament del terç de Barcelona, tot i que les licitacions fossin obertes i públiques hi hagué una notable continuïtat i recurrència en els contractistes que les emprengueren. Alhora, bona part dels artesans que hi participaren continuarien emprenent comandes pels diversos exèrcits que operaren al Principat les dècades següents.

Abans de deixar aquest sector de la provisió, creiem interessant fer un cop d'ull a dos importants contractes que es licitaren a Catalunya durant el darrer any del regnat de Carles II i que ens avancen clarament a les pràctiques de contractació que es donaren durant els primers anys del regnat de Felip V. El primer d'ells fou l'*asiento* per «[...] vestir la gente de que se componen los seis Tercios de Infantería Española Provinziales que sirven en el Ejército de este Prinzipado» tancat el dia 5 de febrer de l'any 1700.⁵¹² A causa de la seva importància econòmica, aquest contracte fou pretès per sis companyies diferents, tres encapçalades per homes de negocis de Barcelona, dues dirigides per negociants de Perpinyà i una darrera encapçalada per Jaume Carreres “el jove”, veí de la vila de Vilaller.

Totes aquestes societats de negocis participaren activament d'una intensa pugna de rebaixes i contra-rebaixes que s'allargà des de finals de setembre de 1699 fins a finals de gener del 1700. Per bé que la millor oferta econòmica la oferí la companyia perpinyanesa de Francisco Botas, el contracte se l'acabaren enduent Carreres i els seus socis per ser vassalls del rei Catòlic. L'acompanyaven en aquest contracte el seu pare, també anomenat Jaume Carreres de Vilaller, Ciprià Buil, que s'intitulava com a senyor *del Cierzo*, natural del Principat de Catalunya i, finalment, l'aragonès Antonio Francés, veí de la vila ribagorçana de Castanesa.

Segons el contracte, la companyia de Carreres s'encarregaria de tallar, cosir, revisar i entregar els uniformes complets i conformats «[...] de casaca, chupa, calzón, camisa,

⁵¹¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 206, ff. 43r-44r, [18-01-1697], ff. 44v-45r, [19-01-1697] i ff. 150v-151r, [05-06-1697].

⁵¹² AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [05-02-1700].

sombrero, corbata, medias y zapatos de colores amarillo, verde y colorado [...]» al preu de tres dobles i mitja per cada vestit. D'aquesta manera, la cort remeté a Barcelona la important quantitat de 10.296 dobles per dur a terme el contracte. Amb tot, els problemes econòmics d'aquest *asiento* no tardaren a arribar. Segons versa el document que descriu el procés de contractació, tant l'administració com els proveïdors aviat s'adonaren que les quantitats remeses:

«[...] de el caudal de milicias para este vestuario no llegaban ni con mucho a costearlo porque en su posición que habían de ser de paños de Campredón las casacas de diez y ocho palmos de vuelo, aforradas en bayeta, diez y ochena; calzones de paño de Esparraguera, las almillas de cordellate sin aforrar; medias de Olot; y los demás géneros también de Cataluña mui inferiores, en ley, colores y cumplimiento en los largos, anchos y calidad de las piezas a los géneros de Franzia, que el mismo Sr. Príncipe [Jordi de Hessen] havia elegido últimamente por más suficientes y combenientes para que el vestuario salga lustroso y perfecto, y mucho más durable y cumplido, no se había tanteado en el presupuesto que se hizo en doze de septiembre de 1699 que se remitió entonces a Madrid».⁵¹³

A la insuficiència de les quantitats econòmiques causades pel canvi d'origen dels materials, calia sumar-hi un augment dels efectius de les unitats a causa de les noves reclutes fetes l'hivern de 1699 a 1700. Aquest fet comportava, per cadascun dels 3.496 vestits complets que es necessitarien per totes les places de les sis unitats, s'elevés el preu total del contracte a les 12.312 dobles.

Finalment, l'administració militar i la companyia de Carreres arribaren a un nou acord per mitigar aquests canvis i poder fer efectiva la comanda. Després de presentar una descripció acurada de les necessitats de cadascuna de les unitats a proveir i de les places efectives que les componien, els assentistes es comprometien a posar als magatzems de Barcelona a abans del 20 d'abril de 1700 la quantitat de 2.927 vestits complets de les set peces ja descrites anteriorment a més de 257 casaques soltes. Per cada vestit complet, Carreres i els seus socis rebrien 177 rals i mig d'ardit, mentre que per cadascuna de les casaques en serien 100 i mig. El total s'hauria de reduir a dobles per valor de 55 rals d'ardit cadascuna, que es pagarien a Carreres a mesura que anés fent entrar a Barcelona els materials i robes necessaris per fer el vestuari. Per acabar, i com en contractes anteriors del mateix gènere:

«[...] el dicho Jaime Carreras no ha de tener obligación ahora ni en ningún tiempo de pagar derechos de Generalidad no otro género de los que se acostumbran a pagar en

⁵¹³ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [05-02-1700].

Cataluña de los Paños, estofas y demás géneros de que se ha de componer el dicho vestuario porque de ellos se le ha de dar franqueza y sacarle indemne de parte de Su Majestad por ser el vestuario para el usso propio de las Tropas de Su Majestad».⁵¹⁴

Tot i els nous pactes, els problemes sols semblaven haver començat. La compra de gèneres a França aviat es veié clarament afectada per les importants fluctuacions de valor experimentades per les monedes corrents gal·les des de l'any 1698.⁵¹⁵ Carreres mateix ho expressava de la següent manera en un memorial remès a la cort:

«[...] Jayme Carrera de Vilaller puesto a los pies de Vuestra Excelencia dize que tiene distribuidas considerables sumas de dinero en compra de paños y demás géneros de que se ha de componer el vistuario de los Tercios Provinciales que está a su cargo, y atendiéndose la novedad de rebajarse por puntos en Francia las especies de monedas corrientes en aquella Corona de que se le sigue grave perjuicio y pérdida suplica a Vuestra Alteza con el mayor rendimiento se sirva al mandar se libre o entregue prontamente seis mil doblones del caudal que para en poder del Pagador de dichos Tercios separadamente para este vistuario dándose por parte del Suplicante las fianzas de Personas de Crédito y caudal que sean de la satisfacción del Veedor General»⁵¹⁶

Per acabar amb la paràlisi del contracte abans que els endarreriments fessin perillar del tot el proveïment, les demandes econòmiques dels assentistes foren satisfetes pels oficials del rei. La veedoria de l'exèrcit acceptà entregar-los immediatament 2.000 dobles a partir de que Carreres i els seus socis presentessin fermances d'entitat que asseguressin la inversió d'aquests diners amb el seu capital. L'escollit per Carreres no fou altre que el ja conegut mercader ennoblit Arnold de Jäger.⁵¹⁷

Aquesta important injecció de capital permeté a la societat encapçalada per Carreres tancar un subcontracte per la confecció dels vestuaris amb els sastres barcelonins Felip Gavaldà, Benet Plantí i Josep Alcanyís.⁵¹⁸ Els sastres s'encarregarien de tallar i confeccionar els vestits segons les indicacions i mostres presentades per l'administració i que es trobaven en mans dels assentistes, posant-hi ells les seves pròpies eines i tallers, així com el pèl de camell i el fil necessari per cosir. Per cada unitat, Carreres pagaria a

⁵¹⁴ *Ibidem*.

⁵¹⁵ Una excel·lent síntesi d'aquests processos de canvis de valor a l'alça i a la baixa de la moneda francesa causades per la manipulació governamental entre els anys 1689 i 1715 i els seus efectes econòmics a Guy ROWLANDS, *The Financial Decline of a Great Power: War, Influence, and Money in Louis XIV's France*, Oxford: Oxford University Press, 2012, pp. 90-107. Pel cas que ens ocupa vegeu especialment les pp. 93-94.

⁵¹⁶ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [16-02-1700].

⁵¹⁷ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [17-02-1700].

⁵¹⁸ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [17-02-1700 bis]. Ignorem l'existència d'una possible relació d'aquest Benet Plantí amb la família homònima de botiguers de teles, juristes i professors universitaris on nasqué el jurista austriacista Josep Plantí. Agustí ALCOBERRO i Martí DURAN (Eds.), *Jospe Plantí (Barcelona, 1681-Milà, 1743): El Principat de Catalunya*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2019, pp. 8-16.

aquests mestres una lliura, set sous i sis diners. Tots els vestits haurien de ser confeccionats, entregats i visurats pels prohoms de la confraria de sastres de la ciutat de Barcelona abans del dia 15 d'agost següent, és a dir, quatre mesos més tard de la data d'entrega acceptada en el primer tancament del contracte. Ja hem vist com Gavaldà tenia una experiència contrastada com a assentista del terç de Barcelona.

Amb tot, els sis terços que proveiria la societat de Carreres no eren pas les úniques unitats que conformaven la guarnició del Principat que necessitaven renovar el seu vestuari. A finals del mes de maig del mateix any 1700 el mestre brodador de Barcelona Antoni Bellvitges aconseguí un *asiento* per fabricar 1.544 vestits complets i noranta-nou casaques més «[...] los tercios de Italianos de Domingo Reco y don Juan Guillermo Care y los de Valones del Vizconde de Maulde y Don Phelipe de Bete y Regimiento de Alemanes».⁵¹⁹ El mateix Bellvitges ja havia intentat endur-se l'anterior contracte de Carreres. El brodador havia format part de la societat encapçalada pel perpinyanès Francisco Botas, que tot i haver guanyat la darrera licitació pública presentant el preu per unitat més baix de la subhasta, foren desestimats per la nacionalitat del seu principal, en favor de la companyia encapçalada pel de Vilaller.

Després de presentar nombroses al·legacions per intentar fer prevaldre la seva posició, identificant-se com a cap visible de la societat i d'insistir amb algunes rebaixes per prendre el contracte, la veedoria general de l'exèrcit havia decidit no acceptar la postura de Bellvitges al·legant els següents motius:

«[...] que respecto de que a Antonio Bellvitges no se le conocía hacienda ni crédito para cumplir lo que ofrecía, y que la compañía que nombrava estaba en los Dominios de Francia sobre quién no se tenía jurisdicción, presentando dentro de veynte y quatro oras, abono a su pliego o memorial de los hombres de primer crédito y caudal de esta Ciudad, para el cumplimiento y seguridad de esta negociación».⁵²⁰

L'estret marge de vint-i-quatre hores per presentar fermances d'entitat amb patrimoni suficient dins dels dominis hispànics que poguessin avalar la posició de Bellvitges acabà motivant la seva retirada definitiva del procés de licitació. Amb tot, només tres mesos més tard el brodador no sols havia aconseguit suficients companys de negocis d'entitat per licitar i endur-se el nou contracte de vestuaris, sinó que hi col·laboraria amb dos membres de l'elit comercial del Principat, els mercaders Josep Duran i Joan Pau Llorens.

⁵¹⁹ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [29-05-1700].

⁵²⁰ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [05-02-1700].

Tal i com apuntà categòricament Isabel Lobato Franco, la companyia encapçalada per Josep Duran i Joan Pau Llorens fou una de les societats de comerç més importants i puixants de la Catalunya al tombant del segle XVII.⁵²¹ Des de la seva creació el primer dia de gener de 1699, la societat conjuntava alguns dels homes de negocis més representatius de la ja esmentada “troca” barcelonina com el cavaller Joan de Lapeira, el botiguer de draps Rafael Vilar, els corredors d’orella Josep Dalmau i Josep Matas, el negociant Jaume Domènech de Reus i, es clar, Josep Duran i Mora i Joan Pau Llorens.⁵²² En el moment en que Duran i Llorens decidiren avalar Antoni Bellvitges en el contracte de provisió de vestuaris, la seva societat es trobava en un moment de creixement exponencial dels seus beneficis.⁵²³

Tot i que el procés de licitació del nou contracte s’allargà tres mesos entre el març i el maig de 1700, sols es presentaren dues postures, la del sastre Ramon Pich i la del mateix Antoni Bellvitges.⁵²⁴ Després de diverses rebaixes de preu, el virrei Jordi de Hessen acabà decantant-se per la postura de Bellvitges, tot i que ambdós licitadors havien acceptat el preu de 180 rals de billó per vestit complet i entregat a Barcelona els primers dies del mes d’agost següent. Per les noranta-nou casaques de més que s’havien d’aportar, pactaren el preu de 96 rals i mig per unitat. Atès que el preu total del contracte ascendia a 287.473 rals i mig, acordaren una bestreta de 71.830 rals equivalent a 1.306 dobles que s’haurien de pagar el mateix dia de la signatura del contracte. Una quantitat que la companyia de Josep Duran i Joan Pau Llorens no tindria problemes per avalar amb els seus béns i actius.

Aquesta primera col·laboració entre la societat Duran i el brodador Antoni de Bellvitges significà la primera experiència de tots dos en el sector del proveïment de vestuaris. Una experiència que, en el cas dels Duran, esdevindria clau a finals de la dècada de 1720 per aconseguir alguns dels primers grans *asientos* de vestuaris per les tropes borbòniques que es gestionaren al Principat després de la Guerra de Successió. A la vegada, per Bellvitges significà l’inici d’una important carrera com a assentista que s’allargaria durant la resta de la seva vida.

⁵²¹ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, p. 223.

⁵²² AHPB, 900/27, Notari Francesc Duran, ff. 9r-14v, [26-03-1699]

⁵²³ AHPB, 900/27, Notari Francesc Duran, ff. 41r-44r, [20-01-1701]. Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, pp. 224-225.

⁵²⁴ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [29-05-1700].

Finalment, a banda d'aquests contractes de més entitat, durant els darrers mesos del regnat de Carles II també hi hagué unitats que seguiren proveint-se de les peces d'equip necessàries de manera individual, tant a través de la contractació mitjançant els seus oficials habilitats o bé amb contractes tancats pel seu alt comandament. Un clar exemple d'aquesta darrera fórmula la trobem en l'encomana per la manufactura de 300 parells de botes de cavalleria de vaqueta «[...] para la reforma y soldados de las compañías de las Guardias de dicho Señor Capitán General y para la Guardia de Cathaluña» encarregades per ordre del virrei Jordi de Hessen als mestres sabaters barcelonins Pere Pau Sora i Pere Baquer.⁵²⁵ Un dia després, el mestre brodador Joan Llaurador tancà un contracte per:

«[...] los materiales, fábrica y brodado de trezientas mantillas o ussas; trezientos pares de tapafundas; y trezientas bandoleras para los caballos y soldados de las Compañías de las Guardias de dicho Señor Capitán General y para la de la Guardia de Cataluña».⁵²⁶

2.4.6. La producció d'armes i artilleria

Abans de descriure les poques informacions que tenim de la contractació d'armes portàtils a Catalunya a les darreries del Sis-cents, és important constatar que bona part de les armes per l'exèrcit de la Monarquia Hispànica durant gairebé tots els segles XVI i XVII foren adquirides en grans partides a importants productors establerts prop dels principals escenaris bèl·lics on es desplegaven les tropes del rei Catòlic. A banda de les compres a firmes armeres alemanyes i flamenques, Milà fou un dels centres prioritaris per aquest tipus d'adquisicions.⁵²⁷

Un bon exemple d'aquestes grans comandes seria la important compra de mil arcabussos de tres quarts, mil arcabussos d'una unça, cent mosquets d'una unça i dos-cents mosquets de dues unces amb tots els seus accessoris efectuada a una firma milanesa per 8.224 escuts d'or i 49 sous.⁵²⁸ Per poder-la finançar, la Corona comptà

⁵²⁵ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [19-04-1700].

⁵²⁶ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, ff. s/f, [20-04-1700].

⁵²⁷ Se'n poden veure exemples durant la segona meitat del segle XVII a Antonio José RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, «¿Evolución o innovación? Los cambios técnico-tácticos en el armamento del ejército español durante el relevo dinástico: nuevas consideraciones» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 41, Núm. 2, 2016, pp. 273-294.

⁵²⁸ Cada escut de 118 sous. Arxiu Nacional de Catalunya [ANC], Fons del Palau-Requesens, Ref. ANC1-960-T-4538, s/f, [19-01-1569].

amb l'avançament de 5.000 escuts d'or feta pel cèlebre banquer genovès Nicolo Grimaldo sobre Paulo i Pelegro Doria a la mateixa Milà entre els dies 9 de desembre de 1568 i 19 de gener de 1569.⁵²⁹ Així doncs, es tractava d'una gran adquisició realitzada en molt poc temps i pagada a través d'alguns dels principals financers de la corona. Per la seva banda, des del regnat de Felip II s'havien consolidat progressivament les fàbriques d'armes de foc i de tall basques i navarreses, que a finals del segle XVII ja eren capaces d'entomar comandes de certa entitat.⁵³⁰

Tanmateix, el model productiu armer a la Catalunya del Cinc-cents i del Sis-cents funcionava amb dinàmiques notablement diferents. Per bé que tenim mostres certament primerenques de la producció d'armes de foc al Principat des de principis del segle XVI, el sector no es començà a ordenar a través d'una progressiva especialització gremial fins a finals d'aquella centúria i principis de la següent.⁵³¹ Durant tot aquest període, els principals pols de demanda de la naixent manufactura armera catalana foren tant el mercat purament privat –destinat a la caça o a la defensa personal– o bé les institucions de poder locals per armar els sometents i companyies de les pròpies poblacions en cas d'haver-se de mobilitzar.⁵³² Aquest fet motivà una clara descentralització productiva que la diferenciava clarament del model més concentrat de les fàbriques d'armes basques.⁵³³ Amb tot, aquest fet no impediria que els armers catalans poguessin entomar comandes d'importància, com la que feu el Consell de Cent de Barcelona l'any 1675 d'entre tres i quatre mil arcabussos, bona part dels quals es fabricarien a Olot.⁵³⁴ Els principals centres productius es trobaren a Barcelona i Ripoll, per bé que coneixem l'existència de comunitats d'armers a altres ciutats i viles del

⁵²⁹ Deu anys abans, el mateix Grimaldo es trobava en un procés de recuperació d'un enorme deute pels *asientos* i préstecs fets a les tresorereries de Carles I i Felip II. Carlos Javier DE CARLOS MORALES, «El precio del dinero dinástico: endeudamiento y crisis financieras en la España de los Austrias, 1557-1647. Vol. 1» a *Estudios de Historia Económica, Banco de España*, Núm. 70, 2016, pp. 1-226. pp. 84-86.

⁵³⁰ Irving A. A. THOMPSON, *Guerra y decadència...*, pp. 289-313. Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Asentistas y fabricantes...», pp. 270

⁵³¹ Josep GUDIOL I RICART, «Les primitives armes de foc portàtils» (I) a *La Veu de Catalunya*, Núm. 5.533, p. 6, [01-10-1914]. Ricard MARTÍ, Xavier SALA i Juan Luís CALVÓ, *Pistoles, trabucs i pedrenyals. La producció d'armes portàtils de foc a Catalunya de 1462 a 1869*, Barcelona: Gráficas Reunidas Lluch Sengenís, 1998, pp. 79-81. Manel GÜELL I JUNKERT, «Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 28, Núm. 2, 2008, p. 209.

⁵³² Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, pp. 71, 78-87.

⁵³³ Eudald GRAELLS I PUIG, *Els orígens industrials de Catalunya*, Ripoll: Edicions Maideu, 1990, pp. 79-80.

⁵³⁴ Miquel PÉREZ LATRE, «La ciutat de Barcelona en el govern de Catalunya, 1563-1602» a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 23, 2016, p. 129.

Principat com la ja esmentada Olot, Manresa, Vic, Igualada, Piera o Cardona, així com del Rosselló, com Perpinyà, Elna o Tuïr.⁵³⁵

Sens dubte, la principal població catalana productora d'armes durant pràcticament tota l'època moderna fou Ripoll, com ja posaren de manifest els ja clàssics estudis d'Eudald Graells.⁵³⁶ La seva proximitat a les creixents fargues pirinenques, l'accés a un curs d'aigua important per establir-hi barrines i altres ginys necessaris per la fabricació i el flux de demanda constat originat per la notable activitat armada –bè·lica o de bandositats– existent a les zones més properes de la vila motivaren que es consolidés una manufactura que integrés mestres de les tres grans especialitats de la producció d'armes: canoners, pedrenyalers o manyans i encepadors.⁵³⁷ Sembla que al voltant de les darreres dècades del Sis-cents, hi arribà a haver més d'un centenar de mestres armers ripollesos.⁵³⁸

Per bé que no hem pogut localitzar cap comanda d'armes formalitzada entre els comandants de les unitats que servien al Principat i armers catalans, és pràcticament segur que les comunitats d'artesans especialistes en aquest sector participaren del proveïment de les tropes que operaven al territori. Aquest fet seria especialment important en aquelles places situades prop del front de guerra o a la rereguarda propera, així com a les ciutats i viles on se solien aquarterar les unitats durant l'hivern.

Amb tot, és important constatar que durant la Guerra dels Nou Anys l'activitat dels mestres armers, canoners, pedrenyalers i encepadors catalans fou molt important pel que fa a la "*limpieza*", "*remozo*" o reparació d'armes de totes menes.⁵³⁹ Per fer front als requeriments del conflicte, les autoritats militars remeteren un important nombre d'armes, eines i municions de les províncies més properes, especialment de l'Aragó.⁵⁴⁰ Precisament, entre 1689 i 1693, l'equipament de guerra present al Principat pràcticament es doblà, fet que generà una gran tasca de reparació que acabà derivant en un coll d'ampolla que reduiria perillosament les armes actives entre 1695 i 1696.⁵⁴¹

⁵³⁵ Josep GUDIOL I RICART, «Les primitives armes...», p. 6. Jaume PLANS I MAESTRA, «La indústria metal·lúrgica...», pp. 24-26. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, p. 102.

⁵³⁶ Eudald GRAELLS I PUIG, *Les armes de foc de Ripoll*, Ripoll: Edició d'Eduard Graells, 1983, pp. 19-22.

⁵³⁷ Eudald GRAELLS I PUIG, *Els orígens industrials...*, pp. 79-85 i 87-105.

⁵³⁸ Eudald GRAELLS I PUIG, *Les armes de foc...*, p. 22.

⁵³⁹ En conflictes oberts anteriors aquesta activitat ja havia sigut certament important. , p. 43.

⁵⁴⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 280-281.

⁵⁴¹ *Ibidem*, p. 282.

Així mateix, les unitats aixecades per les institucions catalanes també recorregueren a artesans locals per la confecció del seu armament. Un clar exemple el trobaríem en l'*asiento* d'espases pel terç de Barcelona que el Consell de Cent feu amb l'espaser Josep Baurà de Barcelona a raó d'una lliura i vuit sous per espasa.⁵⁴²

Per altra banda, sí que hem trobat algunes comandes relacionades amb la producció d'artilleria. Com en el cas de les armes portàtils, l'estratègia general de les autoritats militars hispàniques fou la de procurar posar a punt les peces artilleres que es trobaven a les places catalanes però que no eren hàbils pel servei. En moltes ocasions, per bé que la peça en si sols requerís una neteja a fons, els seus suports, curenyes, esplanades i altres muntatges sí que solien necessitar una renovació completa. Per aquesta raó, el dia 20 de desembre de 1689 el veedor de l'artilleria de l'exèrcit reial José de Algueró tancà una comanda amb el governador d'Hostalric per fer tallar als boscos propers cent taulons d'àlber blanc, cent eixos per curenyes, cinquanta tisoires, quaranta capçals, vint pals per càbries de fusta de pollancre, dues-centes galledes tres mil corbes o pinces, quaranta pals per llances de carros, cinquanta pals més per barres de guàrdia dels carros i sis fustes per molinets tots d'om, dos mil radis de roda i quatre mil mànecs d'alzina i dues-centes taules per esplanades de morter de roure. Totes les peces assolirien el preu de 2.700 lliures catalanes i els gèneres s'haurien d'entregar als magatzems de les Drassanes durant el mes de febrer de 1690.⁵⁴³ El governador d'Hostalric, Francisco Rovira y de Robles, renovà el contracte l'any 1693, amb una nova comanda de magnitud similar per valor de 2.170 lliures.⁵⁴⁴ En aquesta ocasió, figuraren com a testimonis del contracte el mestre de cases Josep Juli i Fabregat i el negociant Josep Borrell.

Finalment, davant dels preparatius per la defensa de Barcelona de cara al setge de 1697, es licità un darrer contracte pel mateix motiu que es concedí a Lluís Verde. Atesa la rapidesa i perillositat de la situació a causa de l'avenç francès, en aquesta ocasió el valor de la comanda s'elevà fins als 2.800 escuts.⁵⁴⁵ Verde comptà amb el mestre fuster Pere Llopart i el porter de les Drassanes Francesc Bartomeu.⁵⁴⁶

⁵⁴² AHCBC, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 204, ff. 115v-116r, [22-03-1695] i ff. 192v-193r, [10-06-1695].

⁵⁴³ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [20-12-1689].

⁵⁴⁴ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [19-05-1693].

⁵⁴⁵ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [09-01-1697].

⁵⁴⁶ Llopart era rellotger suplent de la ciutat, alhora que en aquells moments es trobava ocupat en la construcció del baluard dels Tallers. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 277.

Tal i com ja apuntà Antonio Espino, el parc artiller català patí una clara reducció durant els primers anys de la guerra a causa de la caiguda de les places fortes frontereres a mans gal·les. Entre els anys 1688 i 1695, el total de l'artilleria en mans de les forces hispàniques es reduí un 51,09%, passant de 482 a 246 boques de foc. Tot i el notable decreixement general, a Barcelona la reducció fou menor, passant de 162 a 122 peces.⁵⁴⁷ Aquest fet es deuria a una major inversió en el seu manteniment per tractar-se de la principal plaça forta del Principat i a les disposicions empreses pel propi Consell de Cent.

Entre elles, hi hauria els contractes per la fosa de setze peces d'artilleria a Barcelona amb el mestre courer Pere Cerdanya l'any 1692. Cerdanya acceptà fer totes aquestes boques de foc a tres lliures i 10 sous per quintar de pes de cada peça acabada, amb una bestreta de 200 dobles. Alhora, la ciutat es comprometé a:

«[...] córrer per compte y gasto de la ciutat lo fer de nou lo forn capàs pera poderse fundir dos canons enter de una fusa, fer la barra de ferro per la roda de la barrina y posar lo metall en la fundició fentlo romprer a propòsit pera poderse posar al forn».⁵⁴⁸

Mentre durà la fabricació, Cerdanya anà cobrant del Consell de Cent segons anava entregant les peces fetes, alhora que rebia algunes boques de foc inutilitzades per poder-les fondre de nou i reutilitzar-ne el metall. Amb tot, sembla que tot el procés productiu estigué acompanyat de greus problemes que comportaren un creixent cost que hagué d'assumir el propi Cerdanya. Per aquesta raó, el courer demanà al Consell de Cent que el socorregués amb algun pagament de més o que el retribuís per les pèrdues tingudes.⁵⁴⁹ Paral·lelament, la foneria de peces de bronze de la Rambla seguí activa durant tot el conflicte. Recordem que els orígens d'aquest establiment es remuntaren al segle XVI, naixent de la iniciativa compartida entre el Consell de Cent de Barcelona i les autoritat reials de Carles I.⁵⁵⁰ Des del retorn de Barcelona a l'obediència de Felip IV l'any 1652, sembla que havia passat de manera efectiva i plena sota l'autoritat reial.⁵⁵¹

⁵⁴⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 299-300.

⁵⁴⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 201, ff. 50v-52v, [16-01-1692], ff. 77r-77v, [13-02-1692], 94r-94v, [29-02-1692], ff. 200r-200v, [08-07-1692].

⁵⁴⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 202, ff. 3v-4r, [03-11-1692].

⁵⁵⁰ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Las armas de foc...*, pp. 107-110. A Barcelona es fabricaren bombardes de manera recurrent des de 1513. Manel GÜELL I JUNKERT, «Consideracions al voltant...», p. 205.

⁵⁵¹ Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reales Drassanes de Barcelona entre 1700 y 1936. Astillero, cuartel, parque y maestranza de astillería, Real Fundición de bronce y fuerte*, Barcelona: Angle Editorial, 2008, p. 59.

Per bé que la producció de boques de foc per les places catalanes fos empresa majoritàriament en aquesta foneria, aquest fet no impediria que els comuns més acabats del principat no recorreguessin a la compra a l'estranger de peces i municions, com ho feu el Consell de Cent l'any 1570 amb una important comanda a Gènova de vint-i-quatre peces de bronze i dotze mil projectils de ferro colat.⁵⁵²

2.4.7. La pólvora i les municions

El segle XVI també fou un moment de creixement i consolidació de la manufactura polvorera a Catalunya, malgrat els importants antecedents medievals.⁵⁵³ El 1540 ja hi havia molins polvorers al terme de Manresa, mentre que el 1563 ja s'establí una primera fàbrica de pólvora a Barcelona i el 1577 s'instal·là una fàbrica i refinador de salnitre a Lleida.⁵⁵⁴

Al 1620, hi ha constància d'un molí de pólvora a la partida del mas Barba, dins del terme de Castellar del Vallès.⁵⁵⁵ A principis de la dècada de 1620 també hi havia almenys un molí polvorer a l'entorn de la vila de Banyoles, possiblement en algun dels recs del monestir benedictí de Sant Esteve.⁵⁵⁶ Manel Güell, fent-se eco del dietari de Jeroni Pujades, apunta que la pólvora d'aquest molí s'hauria emprat per fer volar pels aires la cel·la de l'abat del mateix monestir.⁵⁵⁷ Amb el pas de les dècades, diversos molins fariners de la vila es transformaren en polvorers a causa de l'augment substancial de la demanda d'aquest gènere. A l'any 1685 ja n'hi havia quatre repartits per tot el terme.

Amb tot, els nivells de producció d'aquestes primeres explotacions de salnitre, molins i fàbriques de pólvora foren certament modestos durant tota la centúria i ben entrat el Sis-

⁵⁵² Miquel PÉREZ LATRE, «La ciutat de Barcelona...», pp. 202-205.

⁵⁵³ Manel GÜELL I JUNKERT, «Consideracions al voltant...», pp. 199-224.

⁵⁵⁴ Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora...», p. 15. Miquel PÉREZ LATRE, «La ciutat de Barcelona...», p. 129. Irving A. A. THOMPSON, *Guerra y decadència...*, p. 292.

⁵⁵⁵ Esteve PRAT PAZ, «Sistema hidràulic del riu Ripoll» a *Plaça Vella*, Núm. 50, 2005, pp. 156 i 164.

⁵⁵⁶ Guerau PALMADA, «Molins, tints i fargues dels recs de Banyoles (segles XIV-XVIII)» a Joan NOGUÉ FONT i Carles PUNCERNAU (Eds.), *Aigua i ciutat: els recs de Banyoles, història i futur*, Banyoles: CECB, 2014, pp. 100-102.

⁵⁵⁷ Manel GÜELL I JUNKERT, «Consideracions al voltant...», p. 207.

cents.⁵⁵⁸ Una bona mostra d'aquest fet n'és la directriu que el 1632 feu el Consell d'Aragó demanant embargar tota la pólvora possible dels territoris de la Corona d'Aragó i fabricar tota la necessària per arribar fins als quatre mil quintars.⁵⁵⁹ Com veurem, quan les fàbriques catalanes es trobaven en ple funcionament durant el segle XVIII, podien assumir la producció anual de tres mil quintars.

Tot i així, a la dècada de 1630 aquestes xifres anaren en augment a la pròpia Catalunya, ateses les disposicions empreses tant pel Consell d'Aragó com de l'administració virregnal. Des de 1635 s'encarregà per *asiento* el subministrament dels magatzems i polvorins de les Drassanes, alhora que l'octubre de 1637, davant la situació de guerra oberta al Rosselló, es prohibí la venda de salnitres i pólvora al Principat centralitzant tota la producció de la darrera a Barcelona.⁵⁶⁰

Per altra banda, l'ús de pólvora valenciana al Principat i als comtats del Rosselló i la Cerdanya ja havia sigut comú durant els primers anys de la guerra entre França i la Monarquia Hispànica, on els gèneres fabricats a Alacant i Oriola es remetien de manera usual cap a Perpinyà i les places rosselloneses que eren objectiu dels atacs francesos.⁵⁶¹ Aquesta dinàmica encara s'enfortiria més arran de l'inici de la Guerra dels Segadors, quan l'exèrcit de Felip IV a Catalunya hagué d'abastir-se eminentment des de fora del Principat. Des de finals de desembre de 1654 i principis de gener de 1655 hi havia gestions per part del virrei de València per aconseguir un *asiento* de 1.200 quintars de pólvora fetes a Alacant i Oriola.⁵⁶² Aquests esforços continuarien els anys següents, dins d'un esforç conjunt de l'administració de la Monarquia per augmentar la producció polvorera arreu de la Península.⁵⁶³

Retornant a Catalunya, Manresa ja es consolidà com a principal centre de producció polvorera durant la segona meitat del segle.⁵⁶⁴ L'any 1679 s'hi trobaven actius tres

⁵⁵⁸ Una circumstància que també seria compartida per la Corona de Castella, que malgrat tenir notables explotacions a Màlaga, Cartagena i Burgos, hagueren d'importar de l'estranger part de l'abastiment. Irving A. A. THOMPSON, *Guerra y decadència...*, pp. 289 i 291-293.

⁵⁵⁹ ACA, Consell d'Aragó [CA], Llig. 558, Núm. 5, [26-02-1632].

⁵⁶⁰ ACA, CA, Llig. 281, Núm. 28 [25-10-1637]. També citat a Manel GÜELL I JUNKERT, «Consideracions al voltant...», p. 207, n. 23.

⁵⁶¹ ACA, CA, Llig. 557, Núm. 14, [15-08-1639].

⁵⁶² ACA, CA, Llig. 556, Núm. 18, [09-01-1655]. Aquests tipus de contractes tindrien continuïtat deu anys més tard, essent Oriola el principal centre organitzatiu de la producció a la Corona d'Aragó. ACA, CA, Llig. 600, Núm. 7 [1665].

⁵⁶³ Antonio José RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, «Asientos y asentistas militares en el siglo XVII: el ejemplo del pan y la pólvora» a *Studia Historica: Historia Moderna*, Núm. 35, 2013, pp. 91-92.

⁵⁶⁴ Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*, Manresa: Impremta Sant Josep, 1923, p. 172. Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora...», p. 15.

molins a la zona de les Obagues que produïen pel mercat privat «[...] de la qual mercaderia proveeixen á molta ciutats, vilas y llochs de Cathalunya».⁵⁶⁵ Aquell mateix any, Francesc de Montserrat i Francesc Argemir col·laborarien en una companyia pel subministrament de la pólvora que Argemir havia aconseguit juntament amb Pedro de Pomar el 1678.⁵⁶⁶ Per bé que encara no hem localitzat cap document que vinculés aquests assentistes amb les fàbriques manresanes, creiem ben possible que part de les remeses que s'entregaren a les tropes foren comprades a la capital bagenca. De la mateixa manera, els molins situats a les immediacions del front –com seria el cas de Ripoll– de ben segur que abastiren les unitats que es trobaven operant tant a la Cerdanya com a l'Empordà.⁵⁶⁷

Finalment, un darrer àmbit de la manufactura armera catalana on hi hagué notables canvis a les darreries del Sis-cents fou el de les bales i perdigons. Com en la resta d'àmbits que hem tractat fins ara, la producció de municions per les armes de foc portàtils solien dependre de petites comunitats de productors escampats pel Principat, essent especialment importants a les poblacions properes a la frontera amb França. Precisament, per tal de poder entomar un augment de la producció en moments de necessitat, ciutats com Barcelona hagueren de recórrer a especialistes de Perpinyà per la fosa de bales d'arcabús, com succeí l'any 1575.⁵⁶⁸

Al mateix Principat, durant pràcticament tota l'època moderna la principal àrea de manufactura de municions fou la vegueria de Montblanc. Les mines de galena de la baronia de Prades aviat transformaren el gruix de la seva producció en municions i barres de plom per l'elaboració de municions en campanya per fornir els exèrcits que es trobaven sobre el territori.⁵⁶⁹

A partir de la dècada de 1670, l'exportació de bales a través del comerç fluvial començà a assolir una gran rellevància a causa de la creixent demanda. Aquest fet acabaria

⁵⁶⁵ Magí CANYELLES, *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa. Obra inèdita de Magí Canyelles -sigle XVII- ab biografia de l'autor*, Manresa: Impremta de Anton Esparbé, 1896, p. 186.

⁵⁶⁶ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 316. Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, p. 409.

⁵⁶⁷ Eudald GRAELLS I PUIG, *Els orígens industrials...*, pp. 135-137.

⁵⁶⁸ Miquel PÉREZ LATRE, «La ciutat de Barcelona...», p. 129.

⁵⁶⁹ Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença (Baix Priorat) durante época Moderna. La regulación y explotación de las minas de galena, cobre y manganeso en los siglos XV, XVI y XVII*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Josep Fàbregas i Roig, Universitat Rovira i Virgili, 2017, p. 492.

pràcticament monopolitzant la producció de les mines i plomers de Falset i Garcia.⁵⁷⁰ Atenent al creixement de la demanda militar, la duquessa de Cardona i Sogorb –que posseïen la senyoria sobre les mines a través de l’herència dels comtes de Prades– decidiren construir una nova fàbrica de bales i perdigons a Falset que centralitzés i fes créixer la producció de municions l’any 1693. Després d’iniciar una estratègia de recuperació de rendes i drets d’exploració cedits en dècades anteriors a privats i universitats, Caterina Antonia d’Aragó negocià dos arrendaments amb les universitats de Falset i Garcia per assegurar el subministrament exclusiu de mena de plom a la nova instal·lació alhora que es prohibia la fosa de plom fora d’aquestes dependències. Tot aquest procés s’allargà fins l’any 1695, quan finalment es pogué iniciar l’activitat.⁵⁷¹

L’exploració de la fàbrica s’arrendà a agents particulars des del primer moment que també s’encarregarien de la distribució i venda dels gèneres tant al Principat com a altres territoris de la Corona d’Aragó.⁵⁷² Els primers arrendadors foren Francesc Pedret, Josep Bernadí Llop i Francesc Benet, que n’obtingueren el contracte per set anys que s’iniciaren el 1696.⁵⁷³ L’estructura productiva organitzada llavors, seguiria ben activa almenys fins a mitjans del segle XVIII.

Paral·lelament, a la resta del territori català se seguirien fabricant municions de manera particular, tant pel consum privat com per abastir les guarnicions de les places d’armes. Aquest model seria vital per mantenir, per exemple, el subministrament actiu de les forces que defensaren Barcelona del setge de 1697. Segons Pere Moles, aquell any, la família tarragonina Grases hauria empès un «[...] asiento y fábrica de balería de plomo para el Real Ejército y guarnición de dicha Plaza [de Barcelona]». ⁵⁷⁴

2.4.8. La construcció i reparació de fortificacions

⁵⁷⁰ Alba ALONSO MORA, «El trabajo y el comercio en las minas de El Priorat durante la época moderna» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL, Diego SOLA i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VIII Congrés d’Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, p. 356.

⁵⁷¹ Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, pp. 347-362.

⁵⁷² Alba ALONSO MORA, «El trabajo y el comercio...», p. 357.

⁵⁷³ Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, p. 233.

⁵⁷⁴ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, p. 213. Per la cita completa que hem transcrit, vegeu Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Feliu...*, p. 120, n. 406.

Tot i les importants inversions i treballs empreses per la França de Lluís XIV per assegurar els passos del Rosselló i la Cerdanya amb la construcció d'imponents fortaleses com Montlluís, Bellaguarda o Vilafranca de Conflent, durant els anys immediatament anteriors a l'esclat de la Guerra dels Nou Anys les autoritats militars hispàniques foren incapaces de bastir una estratègia de fortificació fronterera mínimament equiparable. Les endèmiques mancances econòmiques de l'exèrcit reial de Catalunya afectaren de manera decisiva qualsevol iniciativa en aquest sentit.⁵⁷⁵

D'aquesta manera, quan l'enginyer major del rei Ambrosio Borsano elaborà el seu detallat *Discurso General* sobre l'estat de les fortaleses catalanes l'any 1685, de les vint-i-dues places fortes del Principat no n'hi havia cap que tingués les fortificacions en un estat òptim per resistir un setge llarg.⁵⁷⁶ Davant d'aquesta perillosa situació, la cort, el virrei Villahermosa i el conjunt d'alts comandaments de les unitats que servien a Catalunya encetaren una encesa discussió durant l'estiu de 1689 per decidir si els pocs fons existents s'invertien completament en la fortificació de Puigcerdà o en la de les places de Montellà i Camprodon.⁵⁷⁷

Precisament, després de la caiguda de Camprodon i per assegurar la protecció del pas fronterer cap a Olot, es prengueren diverses diligències per construir una torre defensiva a la població de Castellfollit de la Roca, a la que es destinaren 48.000 rals. A finals de setembre, el veedor general de l'exèrcit Gregorio de Mella es trobava a Olot on signà un *asiento* per la construcció d'aquesta torre a un dels vessants de la muntanya al davant de la vila amb el mestre de cases vigatà Pere Cases.⁵⁷⁸ Atesa la rellevància d'aquesta fortificació per assegurar les places de l'interior català, a Cases l'acompanyà com a avalador el conseller primer de Vic i ciutadà honrat de Barcelona Gaspar Canal i Prat.

Amb tot, la decidida ofensiva francesa de l'any 1691 acabà amb l'ocupació de la Seu d'Urgell i la progressiva ocupació de les principals places fortes de l'Empordà durant els anys següents acabaren impossibilitant qualsevol actuació malgrat les constants

⁵⁷⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 289-292.

⁵⁷⁶ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp.144-145.

⁵⁷⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 294.

⁵⁷⁸ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [24-09-1689]. L'any 1696, Pere Cases fou el mestre principal de la construcció de l'església de Santa Margarida dels pares trinitaris de Vic, situada al carrer de Sant Pere VILAMALA I SALVANS, «Consueta y nota de diferents coses de la Catedral de Vic, de l'any 1662 (Vic, Arx. Episcopal, Pietat, 12)» a *Miscel·lània litúrgica catalana*, Núm. 17, 2009, p. 275.

queixes de les institucions catalanes al virrei perquè s'aparellés una política de fortificacions activa per assegurar les defenses del nou front de guerra avançat.⁵⁷⁹

Davant d'aquestes funestes perspectives, i després d'experimentar el bombardeig naval de l'armada reial francesa el mes de juliol de 1691, el Consell de Cent començà a prendre disposicions per assegurar la reparació de les cases de Barcelona o l'extinció dels incendis que es podrien ocasionar a la ciutat en cas d'un setge o d'un nou bombardeig de l'armada francesa.⁵⁸⁰ D'aquesta manera, el consistori barceloní decidí organitzar quadrilles de fusters i mestres de cases encapçalades per cavallers designats pel Consell, alhora que es pregonà que a totes les cases es procurés tenir els safareigs i altres galledes i vasos plens d'aigua per si calgués.⁵⁸¹

Amb tot, seria a partir de l'any 1694 quan la ciutat s'implicà més activament en la preparació de les seves fortificacions davant d'un cada vegada més probable setge terrestre francès. Aquell mateix mes de febrer, es prengueren mesures per netejar els fossats i formar una estrada coberta.⁵⁸² Alhora, el virrei dividí les fortificacions de la ciutat en tres zones que haurien de ser treballades per gent diferent.⁵⁸³ L'estament eclesiàstic hauria de treballar o manar treballar el perímetre del Portal del Mar a Sant Daniel, que la guarnició treballés des del Portal Nou fins al baluard del Braç Militar – pagant el Consell de Cent un ral per cada soldat – i la pròpia ciutat s'encarregaria de fer treballar el mur des del Portal de l'Àngel fins al de Tallers, «[...] disponiendo el Trabajo por estamentos, cofradías o calles como fuere su mayor satisfacción».⁵⁸⁴

Després de l'estiu, foren les autoritats reials les que decidiren licitar un contracte per posar a punt el fortí de Montjuïc i «[...] para poner en perfección quatro baluartes con otras tantas cortinas con sus garites, almagas, quarteles, cisterna o cisternas y entrada cubierta».⁵⁸⁵ Se l'endugueren Pau Martí, Joan Giralt, Benet Juli i Josep Juli i Fabregat, a qui ja hem vist en els *asientos* de fustes per l'artilleria. Pau Martí i Benet Juli eren cunyats i tots dos solien treballar junts tant en contractes públics com en construccions privades.⁵⁸⁶ En aquesta ocasió, comptaren amb un altre fiador conegut, el veler Dídac

⁵⁷⁹ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 151-161.

⁵⁸⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 119-120.

⁵⁸¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 201, ff. 52v-54v, [16-01-1692].

⁵⁸² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 203, ff. 34v-35v, [08-01-1694].

⁵⁸³ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 298.

⁵⁸⁴ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 203, ff. 50r-51r, [25-01-1694].

⁵⁸⁵ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [01-09-1694].

⁵⁸⁶ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 245-268 i 291-292.

Andreu, germà i factor d'Esteve Andreu de Girona i membre de la societat d'assentistes dels hospitals de Girona, Roses i Palamós. És ben possible que la seva participació en aquest *asiento* estigués estretament relacionada amb la fi forçosa del contracte d'hospitals a causa de l'ocupació francesa de totes aquestes places. Per la seva banda, els mateixos mestres de cases de les famílies Juli i Martí seguirien implicats en aquestes obres durant els anys següents. Tots ells tindrien unes carreres molt rellevants com a contractistes de Felip V i de les autoritats austriacistes durant les primeres dècades del Set-cents.

Paral·lelament, també es licità un contracte paral·lel per l'abastiment de tota la calç necessària per poder dur a terme totes aquestes obres. Se l'endugué el mestre de cases barceloní Francisco Hernández, acompanyat pels sellers Josep Llanes i Jacint Comes com a avaladors.⁵⁸⁷ S'encarregarien d'extreure i traslladar fins a Montjuïc quatre mil quintars abans no s'acabés el mes de setembre, vint-i-quatre mil més pel mes d'octubre i catorze mil quintars mensuals tots els mesos següents que duressin les obres. Per tal d'evitar la fluctuació de preus i les possibles dificultats per trobar mà d'obra, Hernández i els seus demanaren que:

«[...] si sucediese que alguno o algunos paisanos yntentaren alterar los precios de la leña, piedra o carros y Hornos para la fábrica y transporte de la cal, como también los peones que empleare excusándose de acudir a ella, se les obligará por parte de Su Magestad a asistir al trabajo y a juntarse unos y otros pagándoles el obligado a los precios que comúnmente corriere y se estilare en los parajes donde subcediese».⁵⁸⁸

A partir d'aquest moment, els principals esforços en matèria de fortificacions se centrarien en la pròpia Barcelona, malgrat que l'any 1696 les autoritats militars pressionaren desesperadament per fortificar Hostalric. Finalment, sols s'arreglaren les muralles antigues de la fortalesa per un preu de 32.000 rals.⁵⁸⁹ A la Ciutat Comtal, els anys següents les obres continuaren tant a Montjuïc com al recinte de muralles de la ciutat, alhora que es posaren a punt les casernes urbanes, llogaren cases per acollir soldats i oficials, repararen els magatzems de pólvora i es compraren algunes cases per netejar l'explanada i formalitzar l'estrada coberta d'alguns dels baluards de la ciutat.⁵⁹⁰

⁵⁸⁷ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [02-09-1694].

⁵⁸⁸ *Ibidem*.

⁵⁸⁹ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 170-172.

⁵⁹⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 204, ff. 26r-28r, [17-12-1694], ff. 57r-58r, [15-01-1695], ff. 85r-86v, [20-02-1695], ff. 87r-88v, [21-02-1695] i ff. 103r-104v, [05-03-1695]. *Ibidem*, Vol. 205, ff. f. 247v-248r, [31-08-1696] i ff. 319v, [29-11-1696].

Amb l'amenaça més que ferma del futur setge gal de la ciutat, durant les primeres setmanes es licitaren nombroses actuacions al voltant del baluard dels Tallers, dirigides parcialment pel mestre de cases Ramon Queralt.⁵⁹¹ Finalment, i com ja apuntà Albert Garcia Espuche, en el transcurs del mateix setge de Barcelona, les autoritats cíviques i militars de la ciutat permeteren la construcció d'una important *cortadura* defensiva a l'interior de la muralla –darrera els baluards de Sant Pere i el Portal Nou– per poder fer front a una penetració francesa. Aquesta tasca mobilitzà mà d'obra no especialitzada, però els treballs foren dirigits per mestres de cases i fusters qualificats.⁵⁹²

2.4.9. Altres sectors

Paradoxalment, l'esforç bèl·lic de la dècada de 1690 paralitzà algunes de les activitats de la manufactura militar catalana que s'havien mantingut ben actives durant els anys anteriors. La necessitat d'adequar el recinte de les Drassanes per allotjar-hi les tropes de cavalleria durant el virregnat del duc de Medina Sidonia feu aturar les operacions de construcció de nous bucs i malbaratà part de les fustes que s'hi haurien d'haver destinat.⁵⁹³

Tot i això, l'any 1693, s'iniciaren les gestions per licitar un *asiento* per la construcció d'un nou buc de galera però el procés quedà desert en dues ocasions. Per poder efectuar la construcció, el superintendent de les Drassanes demanà permís per concedir el contracte al propi mestre major de la fàbrica de galeres, Aleix Lluell. Tot i que s'iniciaren les obres d'un buc de galera capitana, aquell mateix any se suspengueren totes les operacions.⁵⁹⁴ Quelcom similar succeí l'any 1694 quan una nova licitació queda deserta i acabà encarregant-se la fabricació al mestre de galeres i “*entretenido*” de les Drassanes Pere Llopart.⁵⁹⁵

⁵⁹¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 206, ff. 46r-47r, [21-01-1697], ff. 47v-49r, [22-01-1697], ff. 51v-52r, [24-01-1697], ff. 125r-126v, [21-05-1697] i f. 148v, [02-06-1697].

⁵⁹² Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, pp. 157-159.

⁵⁹³ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, p. 145.

⁵⁹⁴ Alfredo CHAMORRO ESTEBAN, «Finanzas y galeras: aspectos económicos de la construcción naval en las reales atarazanas de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII» a Cristina BORREGUERO, Óscar R. MELGOSA, Ángela PEREDA i Asunción RETORTILLO (Coords), *A la sombra de las catedrales: cultura, poder y guerra en la Edad Moderna*, Burgos: Universidad de Burgos, 2021, pp. 1988-1990.

⁵⁹⁵ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, p. 321.

Relacionat amb la construcció naval, un cop finalitzada la guerra es concedí a la cort un *asiento* general «[...] para la provisión de las reales armadas y galeras de maderas, brea y alquitrán de los montes Pirineos» a la companyia de Daniel Vanheden l'any 1697.⁵⁹⁶ Per bé que la zona d'explotació fos essencialment el Pirineu navarrès i aragonès, el port fluvial de Tortosa esdevingué el punt essencial des d'on es remetrien les fustes arreu de la Península.⁵⁹⁷ Per altra banda, també hi hagué un nombre rellevant de catalans que participaren com a financers de les tropes durant tot el conflicte. La casa del marquès de Tamarit avançà diverses quantitats d'importància en els biennis 1689-1690 i 1696-1697.⁵⁹⁸ Així mateix, el conseller i cavaller barceloní Felip Ignasi d'Alegre es destacà com a agent i factor a Barcelona dels principals assentistes de diners per l'exèrcit de Catalunya com la casa de Valdeolmos o els financers Carminati i Grillo.⁵⁹⁹ A les dècades de 1670 i 1680, el mercader barceloní Jaume Teixidor també s'havia destacat en aquest camp.⁶⁰⁰

La Guerra dels Nou Anys constituí un moment particularment notable pel que fa a la participació catalana en el negoci de la demanda militar. Tot i l'existència d'un conjunt notable d'individus i companyies que ja es trobaven ben integrats en l'àmbit del subministrament de les tropes hispàniques des de la mateixa Guerra dels Segadors, el darrer gran conflicte del regnat de Carles II serví per consolidar les trajectòries d'alguns dels assentistes que s'havien iniciat en aquest sector al llarg de la dècada de 1680. Molts d'ells ja es trobaven en una posició econòmica avantatjada mercès a les seves activitats comercials o d'explotació privades i veieren el proveïment militar com una via prioritària per l'assoliment de títols i dignitats, més enllà de l'eventual benefici econòmic. Aquests serien clarament els casos de Joan de Kies i Arnold de Jäger, que malgrat obtenir el desitjat ennoblement durant el conflicte, la seva tasca com a assentistes els acabà duent a la fallida empresarial. De la mateixa manera, altres proveïdors més consolidats com Francesc Argemir o Pau Feu arribaren a la fi de les seves carreres com a assentistes al llarg del conflicte, alhora que les seves activitats

⁵⁹⁶ *Archivo Histórico Nacional [AHN], Diversos y Colecciones [DyC], 155, Núm. 19, [20-03-1697].*

⁵⁹⁷ Rafael TORRES-SÁNCHEZ i Oscar RIEZU-ELIZALDE, «¿En qué consistió el triunfo del Estado Forestal? Contractor State y los asentistas de madera del siglo XVIII» a *Studia Historica. Historia Moderna*, Vol. 43, Núm 1, 2021, pp. 204-205.

⁵⁹⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 322.

⁵⁹⁹ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La burguesía catalana...», p. 1421. Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, pp. 318-320.

⁶⁰⁰ El mateix Teixidor actuà com a factor del veedor de les galeres d'Espanya, assegurant el proveïment de les tripulacions amb compres de queviures a la ciutat, com la de quaranta porcs salats que feu a principis de juny de 1690. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 199, ff. 136r, [02-06-1690].

serviren com a paraigua perquè aquests altres individus amb menys experiència en el sector com els ja esmentats Kies i Jäger o el mateix Joan Navarro, poguessin acumular prou experiència i coneixement de les dinàmiques de provisió per emprendre *asientos* de gran entitat com els de grans de 1690 i 1692. Quelcom similar passà amb els futurs grans assentistes Segimon Milans o amb Antoni Bellvitges, que s'iniciaren de manera paral·lela a l'àmbit del proveïment en sectors certament especialitzats com el dels hospitals o els vestuaris. Finalment, hi tenim el cas de Joan Colomer pare i fill, que no només aconseguiren mantenir el control de la manufactura del pa de munició en mans de la família sinó que encara n'ampliaren més l'àmbit d'acció. Així mateix, com ja advertí en el seu moment Antonio Espino, tant la consecució de beneficis econòmics substancials com la concessió de dignitats sols estigué a l'abast d'aquells membres de la burgesia barcelonina amb prou capacitat econòmica com per sostenir les constants irregularitats del sistema logístic i de la pagadoria de l'exèrcit hispànic. Unes irregularitats que, juntament amb les dinàmiques pròpies de la guerra i la tendència als excessos de la tropa malnodrida i pobrament equipada, acabaria tenint uns efectes particularment onerosos per les poblacions afectades de manera més directa per la dinàmica bèl·lica.⁶⁰¹ A un nivell menor, l'augment de l'activitat bèl·lica generà un creixement de la presència militar i, alhora, una major mobilització de les unitats aixecades per les institucions catalanes com ho foren els terços de Barcelona i de la Diputació. L'equipament d'aquestes unitats es feu a través dels mecanismes d'encant públic i amb comandes d'una entitat productiva i econòmica menys exigent que els grans *asientos* pel conjunt de l'exèrcit. Aquest fet donà l'oportunitat a individus o companyies d'artesans més modestes per accedir al negoci de la contractació militar, obtenint-ne les facilitats productives associades i l'experiència organitzativa necessària per poder-s'hi continuar implicant en futures ocasions.

⁶⁰¹ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La burguesía catalana...», pp. 1418-1455 i 1422-1425.

CAPÍTOL TERCER. EL GRAN CANVI: LA GUERRA DE SUCCESSIÓ

3.1. El proveïment de les tropes de Felip V abans de l'aixecament del Principat (1700-1705)

Tot i el traspàs del darrer Habsburg hispà a Madrid el primer de novembre de l'any 1700 i l'arribada del nou monarca de la casa Borbó a la cort el febrer de 1701, bona part de les dinàmiques de contractació i proveïment executades a l'Exèrcit de Catalunya des de l'acabament de la Guerra dels Nou Anys es mantingueren pràcticament inalterades.

La natural reorganització de les forces permanents que s'havia iniciat després del conflicte seguí en curs. Segons Narcís Feliu de la Penya, a l'abril de 1701 es traslladaren 1.100 cavalls de l'exèrcit de Catalunya a Castella, mentre que un mes més tard s'aprestaren diverses embarcacions al port de Barcelona per traslladar-hi 2.000 homes més, als quals seguiria un altre *tercio* de 400 homes. En aquells mesos també s'enviaren homes a Maó i Mallorca, alhora que es remeteren armes i peces d'artilleria a algunes places de mar andaluses.⁶⁰² Aquestes forces sortien d'un exèrcit en guarnició amb una força estimada de 3.000 soldats de cavalleria i 8.000 infants a finals de l'any 1700.⁶⁰³ D'aquestes tropes d'infanteria, la meitat corresponien a tropes estrangeres alemanyes, bàvares i flamenques.⁶⁰⁴

Precisament, el clima polític català enrarit després de l'arribada de Felip V a Madrid facilità que algunes d'aquestes unitats foranes desplegades al Principat fossin reformades per part de l'administració militar. Amb la destitució de Jordi de Hessen-Darmstadt com a virrei, la Corona decidí desmobilitzar els dos regiments d'alemanys que havien arribat amb el príncep a Barcelona durant el setge de 1697.⁶⁰⁵ Aquestes dues unitats, juntament al regiment bavarès del comte de Tattenbach foren llicenciats i obligats a retornar a l'Imperi a través de França.⁶⁰⁶

Pel que fa al servei dels catalans a les armes reials, aquests primers anys del segle es caracteritzaren per una doble dinàmica. En primer lloc, i clarament relacionat amb

⁶⁰² Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, Vol. III, p. 478.

⁶⁰³ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. I, p. 211.

⁶⁰⁴ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 20.

⁶⁰⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de...*, pp. 221-222.

⁶⁰⁶ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. I, pp. 254-255.

l'esmentada destitució de Hessen-Darmstadt, una vuitantena d'oficials catalans sol·licitaren deixar les seves places d'oficial.⁶⁰⁷ Segonament, i tal i com ha posat de manifest Francisco Andújar, els primers anys del regnat de Felip V foren els de major intensitat en l'aixecament d'unitats de manera privada de tot el segle, especialment a partir de 1702 a Flandes i Itàlia i a partir de 1703 i fins 1707 a Navarra, Galícia, Andalusia i la resta de Castella a causa de les necessitats derivades de la Guerra de Successió.⁶⁰⁸ A Catalunya, aquesta dinàmica s'inicià una mica abans, amb la formació de la companyia de cent cavalls sota el comandament de Fèlix Ballaró que el dia 9 de juny del 1701 s'embarcaren cap a Cadis.⁶⁰⁹

Seguint les anotacions de Francesc de Castellví, durant l'estada de Felip V a Barcelona en el marc de la celebració de les Corts de 1701 i 1702 es plantejà l'aixecament de quatre regiments que s'haurien de formar al Principat.⁶¹⁰ Les primeres unitats que s'aixecaren foren el terç de set-cents antics fusellers de muntanya capitanejat per Blai de la Trinxeria que es començà a formar el dia 14 de gener de 1702 i que després passà a Nàpols acompanyant el monarca.⁶¹¹ Al febrer del mateix any s'aixecà un altre terç d'infanteria comandat per Manuel Llobet que es remetria a Cadis i Ceuta sota les ordres d'un altre català, Josep Agulló.⁶¹² La presència del monarca a la Ciutat Comtal durant el seu retorn a la Península després de la seva breu estada italiana, també motivà l'aixecament de dos regiments de dragons capitanejats per Josep Camprodon i pel noble Miquel Pons de Mendoza que s'allargà durant tot l'any 1702 i entraren al servei el 1703.⁶¹³ Aquestes no foren les úniques unitats aixecades al Principat durant el primer regnat de Felip V. A l'estiu de l'any 1705, en un moment d'important tensió militar, Francisco Andújar esmenta el procés de formació de tres unitats més a Catalunya: una companyia de cinquanta miquelets creada per Josep Mir, una recluta de dos-cents

⁶⁰⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de...*, p. 222.

⁶⁰⁸ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero: monarquía, ejército y venalidad en la España del siglo XVIII*, Madrid: Marcial Pons, 2004, p. 45-46.

⁶⁰⁹ Pere MOLAS RIBALTA, «Família, amics i canvis en la Guerra de Successió» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 28, 2008, pp. 268-269.

⁶¹⁰ Per conèixer la vida d'aquest autor i les circumstàncies que envoltaren la redacció de la seva monumental obra de la que ens hem servit notablement durant el present estudi, vegeu Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *Francesc de Castellví i Obando (Montblanc, 1682-Viena, 1757). La memòria de la Guerra de Successió*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2023.

⁶¹¹ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. I, pp. 349 i 377.

⁶¹² Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Cataluña en el contexto de los cambios políticos de 1705» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 33, 2013, p. 51. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 25.

⁶¹³ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 71-72. Juan Luis SÁNCHEZ MARTÍN, «Miguel Pons de Mendoza «el resucitado». Un joven teniente general en la Guerra de Sucesión Española» a *Revista de historia militar*, Núm. Extra 2, 2014, pp. 106-110.

homes finançada per José Patiño Rosales i un regiment de cavalleria en base a cinc companyies ja existents a Barcelona.⁶¹⁴

Així doncs, tot i els moviments constants de tropes i els trasllats d'unitats fora del Principat, la guarnició restant existent a les places fortes catalanes i les noves reclutes seguiren requerint notables esforços per assegurar el seu proveïment. Els nous membres de l'administració reial no dubtaren a recórrer a individus i companyies de solvència consolidada tant de dins com de fora del Principat, alhora que també s'estrenyien les relacions amb alguns dels assentistes que s'havien iniciat en l'ofici els anys immediatament anteriors al canvi dinàstic.

3.1.1. Els grans i palles

En el camp del proveïment de grans i palles per la guarnició del Principat, la Corona seguí comptant amb la important casa del marquès de Valdeolmos, que pràcticament havia monopolitzat aquest tipus de contractes des de mitjans de la dècada de 1650. Entre el relleu de Cristóbal Aguerri al capdavant de la societat familiar l'any 1698 i l'arribada al poder de Felip de Borbó, la casa de Valdeolmos havia tancat sis contractes de proveïment de grans per l'exèrcit de Catalunya que arribarien als 367.852 cafissos entre els anys 1698 i 1700, a més d'un préstec de 13.000 escuts de plata per la tresoreria del mateix exèrcit.⁶¹⁵

Ja sota l'administració borbònica, Aguerri accedí a proveir 8.310 cafissos de blat i 23.484 cafissos d'ordi per l'any 1701, mentre que el mes de maig de 1703 tancà un nou contracte de proveïment de 10.012 cafissos de blat i 21.397 cafissos d'ordi per les tropes de Catalunya.⁶¹⁶ L'origen dels grans proveïts seguia sent divers. Més enllà de la continuïtat dels blats i ordis hispans o francesos, també seguiren consolidant la seva importància els blats del nord d'Àfrica, bé fos a través de la reexportació marsellesa o

⁶¹⁴ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Cataluña en el contexto...», pp. 51-52.

⁶¹⁵ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de...*, p. 529.

⁶¹⁶ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 26, n. 46. Carmen Sanz Ayán apunta que les quantitats de grans que s'haurien acordat amb Cristóbal Aguerri per l'any 1703 podrien ser superiors, de 12.012 cafissos de blat i 51.397 d'ordi. Carmen SANZ AYAN, *Los Banqueros de...*, p. 529.

narbonesa o bé per la compra directa, com ho fou el carregament de blat de Tunis que el factor d'Aguerri a Barcelona aparaulà amb el patró francès Pere de Riu l'any 1703.⁶¹⁷

Més enllà dels grans contractes licitats a la cort i dels agents que aquests grans assentistes tenien al Principat, en àmbits com el proveïment de palla o, momentàniament, grans pel pa de munició, l'administració optà per un model de contractació descentralitzat, amb contractes parcel·lats d'àmbit regional o local. Aquesta disgregació territorial fa notablement difícil conèixer els canvis o les continuïtats en aquest sector, més enllà d'algunes informacions puntuals.

Per exemple, segons apunta Pere Gifre, a l'octubre de 1703 la societat Benages i Andreu de Girona codificà un debitori de 300 dobles d'or per part del majordom de l'artilleria de la ciutadella de Roses pel valor de 583 quarteres i deu quartans de blat que l'esmentada societat aportà a la fortalesa per la manufactura del pa de munició de la seva guarnició.⁶¹⁸

Pel que fa al proveïment de palles, el dia 23 de febrer de 1703, els representants del veguer de Girona enviaren a la Diputació una queixa formal sobre l'assentista de palla de la ciutat. Segons ells, el contractista no havia acceptat comprar al preu taxat de set sous per quintar els 1.269 quintars d'aquest gènere que els pobles de la vegueria de Girona havien aportat als magatzems reials de la ciutat pel proveïment de la cavalleria que s'hi trobava de guarnició.⁶¹⁹ Atès que l'assentista sols s'oferia a pagar cinc sous per quintar, les autoritats locals gironines sol·licitaven a la Diputació que es fes efectiu el preu acordat per contracte.

El ciutadà honrat de Barcelona Pau Corbera i Palau, actuant com a síndic de la Diputació, transmeté aquestes queixes al virrei Luis Antonio Fernández Portocarrero, comte de Palma, qui no dubtà en donar la raó al veguer i compel·lir a l'assentista a pagar el preu fixat. Amb tot, sembla que les ordres del lloctinent no tingueren un compliment immediat atès que, un mes més tard, la mateixa Diputació es tornava a adreçar al virrei que:

⁶¹⁷ Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, pp. 315-316. El vaixell de Riu fou severament inspeccionat per la Junta del Morbo barcelonina, tot i la clara disposició del Consell de Cent de que «la present ciutat està prompta per permetre que dit blat se descarrega y se pose en terra». AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 212, ff. 274r-274v, [03-08-1703].

⁶¹⁸ Pere GIFRE RIBAS, «Mercaders a la terra...», p. 520.

⁶¹⁹ DGC, Vol. X, p. 314.

«[...] de nou se troba lo consistori ab repetidas instàncies dels mateixos síndichs repecte de no haver pogut conseguir la satisfacció desitjavan. Per lo que regoneix lo consistori [la Diputació del General] indispensable a sas obligacions lo continuar a vostra excel·lència esta notícia, majorment quant està en intel·ligència que de no cobrar lo valor de dita palla ne pot resultar lo retardar a pagar-se lo que estan devent per rahó del donatiu».⁶²⁰

Malauradament, el dietari de la Generalitat no recull cap altra informació sobre aquest cas. Aquest silenci sembla apuntar a una probable resolució definitiva per part de la institució virregnal que acabés obligant a l'assentista a pagar el preu acordat. Amb tot, la manca d'informació impedeix poder-ho assegurar. Del que sí que en tenim constància és de les consideracions que el governador del Rosselló, el general comte de Quinson, feu de les condicions materials de la cavalleria hispànica a la frontera, ressaltant-ne l'escassetat de mitjans i el fet que els genets es venien l'ordi i deixaven morir les seves cavalleries de ganes.⁶²¹

L'any 1703 fou particularment advers pel que fa al clima, fet que ocasionà la pèrdua de bona part de les collites d'arreu del Principat a causa de les sequeres primaverals i de les fortes pluges i inundacions als cursos més baixos dels rius del país que es donaren a principis d'estiu.⁶²² Aquest fet dificultà notablement l'abastiment de la palla per la guarnició barcelonina. A mitjans de juliol d'aquell any, la sol·licitud d'aportar vint mil quintars de palla per la cavalleria que feu el virrei comte de Palma al Consell de Cent fou denegada per la ciutat.⁶²³

Precisament, per contrarestar aquesta negativa de la ciutat, el veedor general de l'Exèrcit de Catalunya Roque de Villalba procurà trobar un assentista privat i solvent que assegurés aquest proveïment de la plaça de Barcelona per la tardor i l'hivern de 1703. Finalment, es tancà un important contracte amb la societat encapçalada pel torcedor de seda barceloní Joan Ribes la compra i transport en el termini de quatre mesos de vint mil quintars de palla als magatzems de la ciutat pel preu final de 7.250 lliures.⁶²⁴ Aquesta palla es destinaria a la subsistència dels 620 cavalls de guarnició a la plaça. A Joan Ribes l'acompanyarien en aquest contracte l'hortolà del Portal Nou Miquel Ribes, el perxer Ramon Canals, el sabater Fèlix Coroleu i el tintorer de seda Josep Canals.

⁶²⁰ DGC, Vol. X, p. 333.

⁶²¹ ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip...*, p. 110.

⁶²² ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip...*, pp. 104-105.

⁶²³ *Ibidem*.

⁶²⁴ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [18-07-1703].

3.1.2. El pa de munició

Joan Colomer i el seu nebot seguiren col·laborant activament en el proveïment del pa de munició mitjançant *asientos* amb l'administració gestionats a Barcelona i que abastaren la totalitat del territori català. Com ja hem apuntat anteriorment, a partir del tombant de segle, el protagonisme al capdavant dels contractes passà a mans del seu nebot, Llorenç Giralt, qui s'encarregà del pes de la gestió i de les relacions amb l'administració. Tal i com ja s'havia esdevingut en la renovació de l'*asiento* de pa de les places del Principat de 1696, a finals de maig de l'any 1700 foren Giralt i el mercader Francesc Font qui negociaren amb el virrei Jordi de Hessen-Darmstad un nou allargament del contracte fins a principis de març de 1702.⁶²⁵ La nova situació de pau, així com la voluntat de trobar altres proveïdors que s'oferissin a dur a terme la provisió amb preus més favorables als interessos de la hisenda reial semblen ser els motius principals que explicarien la reducció temporal del contracte de cinc a dos anys en aquesta ocasió.

Amb tot, Colomer seguia participant en àmbits claus del negoci, especialment en el camp financer. A mitjans de novembre de 1702, Giralt nomenà a Colomer com a delegat seu per totes les operacions de canvis i cobraments que es donessin amb la Taula de Comuns Dipòsits de Barcelona.⁶²⁶ Aquesta procura coincideix amb un notable procés d'endeutament de Giralt, que havia quedat materialitzat en la creació i venda –a través de la Taula de Comuns Dipòsits– d'un censal de 1.650 lliures al rector de Sant Pere de Riudebitlles que és avalat amb la pràctica totalitat de les seves possessions a Badalona.⁶²⁷

Aquest endeutament sembla provenir de la necessitat d'aconseguir liquiditat econòmica per pagar les reconstruccions i reparacions de les cases i edificis que el mateix Giralt tenia al carrer Sant Pere Més Alt de Barcelona i que havien patit els efectes dels bombardejos francesos de 1697. El mestre de cases Anton Reit i el mestre fuster Francesc Canals, havien sigut els encarregats de dur a terme aquestes reparacions entre

⁶²⁵ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [26-05-1700].

⁶²⁶ AHPB, 884/6, Notari Jeroni Casetas, ff. 260r-260v, [17-11-1702] ff. 266r-276v, [20-11-1702] i ff. 282r-282v, [26-11-1702].

⁶²⁷ AHPB, 884/6, Notari Jeroni Casetas, ff. 266r-276v, [20-11-1702].

els anys 1697 i 1698, amb una factura d'important quantia econòmica que arribava a les 6.236 lliures, tres sous i set diners.⁶²⁸

Alhora, Giralt seguí nomenant procuradors que poguessin dur a terme en nom seu els pagaments i les gestions necessàries per assegurar el proveïment de pa de munició amb els sotsarrendataris que tenia repartits pel Principat. A mitjans d'agost de 1703, designà el flequer Miquel Vidal com el seu agent a Girona.⁶²⁹

El paper de Colomer i la seva societat durant els anys 1703 i 1704 fou cabdal per l'abastiment de les tropes durant el bienni següent. A mitjans d'agost de 1704, Colomer, que s'identifica com a "factor" del marquès de Valdeolmos a Catalunya, constata en una missiva dirigida al marquès de Ribas –secretari d'Estat i de Despatx Universal– que la tresoreria del rei li deu 3.000 dobles de la provisió feta fins al moment, però que sabent la necessitat que experimenten les tropes reials farà el que pugui per compte seva per seguir proveïnt de pa els soldats.⁶³⁰ A finals de novembre del mateix any, el virrei Velasco escrigué al mateix marquès de Ribas que tot i haver-se pogut tancar un nou *asiento* de grans amb la casa del marquès de Valdeolmos, s'hauria de procurar eixugar el deute de 4.000 dobles que la tresoreria tenia amb Joan Colomer i la seva societat, atès que en el moment en el que els principals proveïdors fallaren en assolir l'arribada de grans l'any 1703, fou precisament Colomer qui s'oferí al llavors virrei comte de Palma a cobrir els enviaments necessaris, de manera que resultava important pel reial servei tenir aquest assentista satisfet per si se'l tornava a necessitar d'urgència.⁶³¹

Més enllà del pa de munició de la guarnició del Principat, Giralt i Colomer també tancaren altres comandes pel proveïment d'altres unitats i cossos armats com la flota de galeres. L'agost de 1701, el corredor d'orella de Barcelona Jacint Serra vengué a Llorenç Giralt –per intermediació de l'oficial de la comptadoria de l'esquadra de galeres de Sicília don Martín Bandera– la quantitat de 2.297 quarteres de blat que es trobaven al moll de la ciutat al preu de 7.120 lliures i 14 sous.⁶³² Aquests grans s'emprarien per la manufactura de 874 quintars de bescuit a 38 rals de billó el quintar i destinades a l'esmentada flota de galeres.

⁶²⁸ AHPB, 884/7, Notari Jeroni Casetas, ff. 11r-32v, [18 i 19-01-1703].

⁶²⁹ AHPB, 884/7, Notari Jeroni Casetas, ff. 129v-130v, [21-08-1703].

⁶³⁰ AHN, *Estado*, Llig. 466, Joan Colomer al marquès de Ribas, [16-08-1704].

⁶³¹ AHN, *Estado*, Llig. 466, virrei Velasco al marquès de Ribas, [26-11-1704].

⁶³² AHPB, 900/29, Notari Francesc Duran, s/f, [13-08-1701]. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 344, n. 162.

3.1.3. Els vestuaris

Tal i com passà en els *asientos* de pa de munició, les continuïtats contractuals també es mostraren clarament en la provisió de vestuaris. El 2 d'abril del 1701, el mestre brodador Antoni Bellvitges aconseguí un nou contracte per vestir les noves reclutes de «[...] los Tercios Italianos de Don Domingo Reco y Don Juan Guillermo Care y los de Valones del Conde de Maulde y de Don Phelipe de Bette y Regimiento de Alemanes del Barón de Vech». ⁶³³ En els primers paràgrafs de l'*asiento* es deixa clar que es tracta directament d'una extensió del contracte signat el maig de l'any anterior, fet que es referma pel manteniment rigorós de les especificacions productives i dels preus per unitat. ⁶³⁴

En aquesta ocasió, però, Bellvitges s'havia associat amb dos sastres barcelonins, Joan Camprubí i Ramon Puig. Tots tres acumulaven un capital suficient per avalar les 1.000 dobles que la hisenda reial els entregà com a bestreta sense haver de recórrer novament a una gran companyia comercial com la de Josep Duran i Joan Pau Llorens com a fiadors. A més a més, aquesta seria la primera col·laboració activa que hem pogut demostrar documentalment entre Bellvitges i Camprubí, que tornarien a treballar junts com a assentista i fiador en un important contracte per la provisió de robes de llit per les casernes i tropes de tot el Principat el març de 1716. ⁶³⁵

La fàbrica dels vestits s'havia d'iniciar sis dies després de rebre aquest primer pagament i tots els uniformes acabats i complets «[...] de casaca, chupa, calzón, medias, zapatos, sombrero, corbata y camisa» s'havien d'entregar als magatzems barcelonins abans de l'inici de setembre del mateix any. ⁶³⁶

El paper de Bellvitges com a principal assentista català de vestuari per les tropes reials es veié reforçat per un nou contracte signat el març de l'any 1703 pel proveïment de tres mil vestits per soldats d'infanteria «[...] de los colores amarillo, verde, azul, colorado y morado a 400 de cada color de los expresados y mil vestidos de paño blanquizco». ⁶³⁷ En aquesta ocasió, els terminis d'entrega final s'escurçaven notablement, havent de tenir

⁶³³ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [02-04-1701].

⁶³⁴ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [29-05-1700].

⁶³⁵ ACA, Reial Patrimoni [RP], Batllia General del Reial Patrimoni [BGRP], Vol. 106, s/f, [19-03-1716].

⁶³⁶ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [02-04-1701].

⁶³⁷ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [10-03-1703].

enllestit el proveïment a finals del mes de maig següent. Amb tot, es mantingué el preu de 180 rals per vestit.

A més a més, des de l'administració s'especificava que per la confecció de les tres mil casaques, Bellvitges i els seus col·laboradors haurien d'emprar «pañó veinte y quatro de Barcelona, Caldas, Sabadell y Tarrassa». ⁶³⁸ Davant d'aquesta condició, que ja es trobava present a la taba inicial, els assentistes decidiren incloure una interessant clàusula al contracte que ens serveix per entendre una mica millor algunes de les dificultats més pròpies del proveïment d'aquest tipus de generes de manera privada:

«Que por quanto el dicho Antonio Bellvitjas tiene noticias que los pelayres y maestros fabricantes de paños y estameñas y los tintoreros y tundidores con la que se entendió de la fábrica de los referidos vestidos y otros que se han hecho intentan alterar los precios corrientes assi de los dichos paños y estameñas como de las tinturas y tundiciones según lo han manifestado y porque es todo ello en grave perjuicio del dicho Antonio Bellvitjas porque estas estorciones le pueden obligar a yr a buscar los paños de los colores que tienen obligación y demás estofas fuera del Principado; se ha de servir el Excelentísimo Señor Virrey y Capitán General de interponer su superior autoridad paraque no alteren uno ni otro de los precios a que corría los días antes se celebrase este contrato». ⁶³⁹

Tal i com es ressalta en el fragment transcrit, tant l'experiència de treball en contractes previs, com el fet que les condicions de producció i que el procés de licitació del contracte fos públic i notori des de mesos abans de la seva concessió final, acabaven motivant que els proveïdors de matèries primeres de diferents rams del mateix sector intentessin inflar el preu del mercat per obtenir majors beneficis de l'assentista. ⁶⁴⁰ La sol·licitud d'auxili per part de les autoritats polítiques locals arreu del Principat amb l'objectiu de mantenir els preus corrents serà un tret comú en altres tipus de contractes – com els de grans o palla – tant abans com després de la Guerra de Successió. Per tal d'avaluar les 2.000 dobles de bestreta, Bellvitges comptà novament amb el sastre barceloní Joan Camprubí, que en aquesta ocasió es trobava acompanyat del també sastre Joan Vendanent.

Precisament, gairebé dos mesos abans del tancament d'aquest contracte, els mateixos Joan Camprubí i Joan Vendanent havien aconseguit un altre *asiento* per la manufactura de dos mil vestits de munició acompanyats del ciutadà honrat Jaume Carreres de

⁶³⁸ *Ibíd.*

⁶³⁹ *Ibíd.*

⁶⁴⁰ Aquest fet coincideix amb la creació l'any 1702 d'una important companyia de tintorers de draps a Barcelona especialment activa en l'organització i coordinació de feines arreu del Principat. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 411-412.

Vilaller.⁶⁴¹ Tres anys abans, Carreres ja havia sigut el proveïdor principal del contracte de vestuaris tancat el dia 5 de gener de l'any 1700. Camprubí, Carreres i Vendanent s'encarregarien d'entregar a Barcelona aquests dos mil vestits complets amb les mateixes característiques i preus que s'han descrit pel darrer contracte de Bellvitges. La única diferència entre els dos contractes, més enllà dels seus prenedors, fou el termini d'entrega, que al haver-se licitat abans s'havia fixat pel mes d'abril següent. Tot i que en l'*asiento* de Bellvitges no s'esmentés en cap moment l'existència d'aquest altre contracte, és molt possible que la confecció dels vestuaris d'ambdues comandes fos gestionada de manera conjunta per part dels sastres Camprubí i Vendanent, mentre que Bellvitges i Carreres actuarien com a agents financers, proveïdors de primeres matèries i, de manera molt important, com a enllaços amb l'administració militar reial a Barcelona.

A banda del sector dels vestuaris de les tropes, a finals de febrer de 1704 Bellvitges també emprengué un particular contracte de proveïment de carros i mules tancat amb un dels nobles més importants del tombant de segle, el marquès de Ribas, don Antonio Cristóbal de Ubilla y Medina, que actuava com a secretari de despatx de Felip V.⁶⁴² És molt possible que el marquès hagués entrat en contacte amb Bellvitges durant la celebració de les Corts de 1701-1702, quan acompanyà el rei Felip al Principat i el brodador català ja actuava com a proveïdor de vestuaris.⁶⁴³

En aquesta ocasió, Bellvitges actuà en nom seu i del llogater de mules barceloní Antoni Oliach, que a parts iguals enviarien a Madrid:

«[...] seis carromatos, volante y seis machos de carga al Illustre Señor Don Antonio de Ovilla [Ubilla], Marqués de Ribas, Secretario de despacho universal del Rey nuestro Señor (Dios le Guarde) por la campaña próxima o por el empleo que al dicho Illustre Señor Marqués se le ofreciere habiendo de empezar a correr el alquiler de dichos seis carromatos, volante y machos de carga del día de mañana, primer día de marzo que saldrán de la presente ciudad para el viaje en adelante, como así entre el dicho Illustre Señor Marqués y dicho Anthonio Bellvitges está convenido».⁶⁴⁴

⁶⁴¹ AHPB, 871/13, Notari Francesc Busquets (menor), ff. 12r-19v, [24-01-1703].

⁶⁴² Concepción DE CASTRO MONSALVE, «El Estado español en el siglo XVIII: su configuración durante los primeros años del reinado de Felipe V» a *Historia y política. Ideas, procesos y movimientos sociales*, Núm. 4, 2000, pp. 144-145.

⁶⁴³ Adolfo HAMER FLORES, *El secretario del despacho Don Antonio de Ubilla y Medina. Su vida y obra (1643-1726)*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. José Manuel DE BERNARDO ARES, Universidad de Córdoba, 2013, p. 188.

⁶⁴⁴ AHPB, 900/27, Notari Francesc Duran, ff. 181r-184r, [29-02-1704].

Aquest contracte coincideix amb els inicis de la mobilització de recursos per llançar una campanya contra Portugal arran del desembarcament aliat que s'havia efectuat a Lisboa a principis d'aquell mateix mes arran del pacte de Pere II de Portugal amb els delegats de la Gran Aliança el 16 de maig de l'any anterior.⁶⁴⁵ Tant la data com el nom del contractant semblen apuntar que els carros i atzembles de Bellvitges es dirigirien a fornir aquesta futura campanya. Segons apunta Concepción de Castro, el marquès de Ribas i el marquès de Canales foren els principals gestors encarregats d'organitzar la preparació de les operacions a la frontera portuguesa des de mitjans de 1703 fins la marxa de Felip V al teatre de guerra el març de 1704.⁶⁴⁶

Més enllà d'aquests grans *asientos* de vestuaris descrits, algunes unitats com les de cavalleria o dragons requerien del proveïment de materials i equipament específic per la seva funció, com les selles de muntar. El dia 25 de gener de 1703, els mestres sellers Joan Muns, Joan Martí i Francesc Foxas tancaren un *asiento* per la confecció i entrega de mil selles de muntar amb els seus estreps i brides complets a 131 rals d'ardits per unitat.⁶⁴⁷

Tres mesos després, el capità general demanà augmentar la producció de selles amb cinc-centes unitats més que s'haurien d'entregar a finals del maig següent. Les primeres dues-centes selles foren encarregades als mateixos Muns, Martí i Foxas amb les mateixes condicions i preus, mentre que les tres-centes restants es licitaren en un nou contracte guanyat pel mercader gironí Esteve Andreu, ja conegut per la seva intensa participació en els contractes d'hospitals de la dècada anterior.⁶⁴⁸ Andreu acceptà proveir les selles amb les mateixes característiques i el mateix preu que en el contracte de Muns, Martí i Foxas, rebent 19.250 rals de billó com a bestreta i fabricant-les totes a la ciutat de Girona.

Joan Martí, Ramon Munts i un altre seller barceloní, Francesc Fages, també s'ocuparen en un altre contracte emprès pel ja esmentat Antoni Bellvitges, per la manufactura de 384 selles de muntar. El contracte, que s'havia tancat el dia 4 d'agost de 1704 fou

⁶⁴⁵ Lucien BÉLY, *Les relations internationales en Europe. XVII-XVIII siècles*. París: P.U.F., 1992, pp. 394-395.

⁶⁴⁶ Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de Felipe V. José de Grimaldo, ministro responsable (1703-1726)*, Madrid: Marcial Pons, 2004, pp. 79-88.

⁶⁴⁷ AHPB, 871/13, Notari Francesc Busquets (menor), ff. 20r-21v, [25-01-1703].

⁶⁴⁸ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [02-05-1703].

finalment abonat a Martí, Munts i Fages el dia 31 de gener de 1705, que reberen la important quantitat de 5.222 lliures i vuit sous per la seva feina.⁶⁴⁹

Finalment, és important constatar que tal i com ja s'havia experimentat des de la fi de la Guerra dels Nou Anys, amb el restabliment de relacions comercials amb França les fàbriques de draps i sastreries rosselloneses i llenguadocianes també esdevingueren un important mercat d'importació de gèneres per la manufactura de vestuaris. Segons apuntà Sebastià Fajal i Mercader, durant el mes de gener de 1704 l'intendent de Perpinyà –el comte d'Albaret– s'ocupà activament en facilitar el trànsit d'un important comboi de mercaderies procedent del Llenguadoc cap a la frontera del Principat que estava carregada de gèneres d'uniformes per vestir 1.800 soldats de cavalleria.⁶⁵⁰

3.1.4. Armes i municions

Pel que fa a la producció de pólvora i municions, les continuïtats entre els darrers anys del regnat de Carles II i els primers de Felip V són pràcticament totals. Les fàbriques de pólvora de Manresa, seguiren liderant la manufactura d'aquest gènere a Catalunya, alhora que les de Sallent, Banyoles, Girona, Montcada i del Rec Comtal de Barcelona a Sant Andreu del Palomar seguiren funcionant.⁶⁵¹

De la mateixa manera, el nucli productiu més important de municions a Catalunya continuà centrat al Priorat, amb la fàbrica de bales i perdigons alimentada per les mines de Falset, Garcia i Vilaverd que s'havia creat l'any 1693 per part dels ducs de Medinaceli. Com s'havia esdevingut des de l'any 1696, l'administració de la fàbrica fou arrendada a companyies particulars que tendrien a mantenir el model de contractació i de concentració de recursos minerals establert tres anys abans.⁶⁵²

Un cop finida la primera administració privada de la fàbrica el mes de febrer de 1703 – que havia recaigut a mans de la companyia local prioratina formada per Francesc Pedret

⁶⁴⁹ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 3r-3v, [31-01-1705].

⁶⁵⁰ Sebastià FAJAL I MERCADER, «El Rosselló i els rossellonesos davant la Guerra de Successió» a *Afers: fulls de recerca i pensament*, Vol. 20, Núm. 52, 2005, p. 562.

⁶⁵¹ Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora...», p. 15. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, pp. 121-122.

⁶⁵² Alba ALONSO MORA, «El trabajo y el comercio...», p. 356-357.

i Josep Bernadí Llop– tocava renovar la concessió.⁶⁵³ En aquesta ocasió, l'encomana d'exploració se l'endugué la companyia barcelonina dels germans Josep i Vicenç Duran. Els dos germans barcelonins emprehueren un contracte de tres anys tancat amb els representants del duc de Medinaceli per explotar les fàbriques de plom a més de les d'alcohol i d'altres gèneres del terme de Falset.⁶⁵⁴ Els Duran es mantindrien com a administradors d'aquesta fàbrica fins l'arribada de la guerra al Principat el 1705.⁶⁵⁵

Pel que fa a la manufactura d'armes de foc, sí que trobem algunes informacions interessants i representatives d'aquest període. Mercès al registre de deliberacions del Consell de Cent de Barcelona, coneixem l'existència d'almenys un gran contracte d'armes per fornir els soldats de la infanteria i la cavalleria del rei aconseguit pel mestre encepador de Barcelona Salvador Mallol. Aquest contracte es concedí el dia 10 de febrer de l'any 1703 i comprenia la manufactura i entrega als magatzems de les Drassanes de Barcelona de dos mil fusells «[...] ab sos flascos y bayonetas», mil carabines i mil parells de pistoles.⁶⁵⁶

Com en la majoria dels contractes tancats fins llavors, la Corona assegurava al proveïdor la franquesa total de drets i impositcions que caiguessin sobre els gèneres necessaris per executar la comanda. Com ja hem descrit anteriorment, la manufactura d'armes a la Catalunya del tombant del segle XVII es caracteritzava per una notable dispersió geogràfica, amb importants centres productors a Ripoll, Manresa o Igualada, a més del nucli barceloní.

Així doncs, per poder fer front a una comanda numèricament tan important, Salvador Mallol i el seu germà i soci Isidre haurien de recórrer tant a la importació d'armes completes i acabades com de peces d'una particular complexitat tècnica com panys o canons, que sols podien ser manufacturades en grans quantitats en algun d'aquests altres nuclis productors.

Salvador feu arribar la seva sol·licitud de franquesa de drets de la ciutat al Consell de Cent el dia 5 de març de 1703 i, tot i que inicialment semblà que els consellers optarien

⁶⁵³ Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, pp. 663-667.

⁶⁵⁴ AHPB, 811/31, Notari Josep Güell, ff. 151v-154r, [12-02-1703]. Per aquest arrendament, els Duran pagaren al duc de Medinaceli 11.162 lliures, quatre sous i deu diners pels gèneres extrets. *Ibidem*, ff. 1045r-1050r, [27-10-1703]. Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 244.

⁶⁵⁵ A finals de febrer de 1705 els Duran pagaren el romanent de 1.321 lliures, 17 sous i cinc diners que restava de tot el que devien per l'arrendament al tresorer del duc de Medinaceli. AHPB, 811/33, Notari Josep Güell, ff. ff. 189r-189v, [21-02-1705].

⁶⁵⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 212, ff. 99v-100v, [05-03-1703].

per preservar l'exempció, cinc dies després acabaren resolent negativament la seva petició:

«[...] atenent que la matèria proposada pot importar en lo esdevendidior considerables perjudicis als drets de la present ciutat per raho de assientos en que lo interès de la franquesa dels drets se concidera cedir no a favor de la Real Hacienda sinó dels assentistes».⁶⁵⁷

Tot sembla apuntar que inicialment Mallol acceptà la decisió del Consell. Tot i això, a causa d'un augment de 500 fusells per la provisió i el suport del nou virrei de Catalunya, Francisco Antonio Fernández de Velasco, la polèmica tornà a revifar-se. El dia 16 de gener de 1704 es tornà a reunir una junta de consellers i assessors que entregà un informe amb els fonaments legals que sostenien la posició inicial de mantenir els drets d'entrada sobre l'assentista. En aquest document s'hi recordaven els privilegis privatis de drets concedits a la ciutat pels anteriors reis d'Aragó i com aquests entraven en conflicte amb les pretensions de Mallol i Velasco:

«Esta promesa no pogué comprendre la franquesa dels drets de Vostres Excel·lències la qual per ésser de son Patrimoni separat y distinct de la Real Hazienda, ni pogué prometerlo a dit Assentista ni encara que de fet lo hagués promès per ésser de fet matèria aliena, no obligava a Vostres Excel·lències a la observansa, podent solament judicarse comprehensiva la referida promesa de aquells drets Reals y pertanyents a la Real Hazienda».⁶⁵⁸

A més a més, el text assenyalava que l'autèntic beneficiari d'aquestes franqueses no era pas la hisenda reial, sinó el propi assentista. Per reforçar aquesta posició, els redactors presentaven l'exemple de la partida d'armes que Francesc Baixeres –un dels mestres que hauria treballat per comissió de Mallol en aquest contracte–⁶⁵⁹ havia entrat a Barcelona:

«[...] y ab esta intel·ligència estigué Francisco Baxeras, encepador de esta ciutat que feu partida del número de armas que devia fabricar lo dit Mallol en forsa de dit Aciento y pagà de drets 14 lliures y 9 sous al entrar en esta ciutat las armas que ell havia fet fabricar, no haventse de presumir-lo hagués pagat si tal franquesa hagués competit al dit Mallol».⁶⁶⁰

⁶⁵⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 212, ff. 107r-107v, [10-03-1703].

⁶⁵⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 47v-48r i 51r-52r, [16-01-1704].

⁶⁵⁹ Francesc Baixeres segurament tenia una relació directa amb Gabriel Baixeres, el mestre encepador que formà a Salvador Mallol des de l'any 1684. Tots dos esdevindrien importants assentistes d'armes de foc a partir de l'any 1716. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 29 i 287.

⁶⁶⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 47v-48r i 51r-52r, [16-01-1704].

Tal i com veurem més endavant, la subdivisió d'aquests grans contractes entre diversos mestres armers per poder fer front a la gran càrrega de feina i als ajustats terminis d'entrega fou una circumstància comuna durant tot el segle XVIII. Així doncs, les pretensions de l'assentista i del virrei no foren concedides pel Consell, que després de l'exposició d'aquests arguments, sentenciava «Que però en ninguna manera se afranquesca los drets deguts a la present Ciutat per dit assentista y altres que han treballat y entrat ditas armas a la present Ciutat per compte de dit asiento».⁶⁶¹ Mentrestant, les peces anaven arribant a Barcelona.⁶⁶²

La rèplica de Velasco arribà gairebé un mes més tard. En un paper enviat el dia 12 de febrer de 1704, el virrei es mostrava perplex que la ciutat forçés a Mallol a pagar les 414 lliures i mitja de drets d'entrada per aquests gèneres, atès que:

«[...] no podia perder el Rey esta regalía, ni enagenarla con cláusulas generales; porque este derecho es Real y no personal, y comprende no solo las cosas que corren a cargo de la Real Hacienda sino también (quando el caso lo pide) las que corren por Assentistas, Conductores y Factores a quienes Su Majestad puede comunicar esta inmunidad y exempción, que mira a tener bien assistidos y armados los Exércitos y consiguientemente a la utilidad de los Vasallos, la conservación de los Reynos y a la total defensa de las Provincias».⁶⁶³

Els membres del Consell de Cent decidiren no contestar immediatament les pretensions del virrei. En una reunió que tingué lloc una setmana més tard, tant els consellers com altres «[...] personas anomenadas ab intervenció dels Magnífichs Assessors ordinaris de la present casa» presentaren un llarg document justificatiu de la negativa del Consell a claudicar davant de les demandes administratives.⁶⁶⁴ En aquest escrit es recordaven novament els privilegis concedits a la ciutat des del rei Pere III, acompanyats d'una llarga llista d'exemples històrics que anaven des del mateix segle XIV fins l'any 1700 on l'autoritat reial o els comandants d'armes del rei havien hagut de sol·licitar explícitament el permís del Consell de Cent per poder entrar gèneres pel proveïment de les tropes presents a Barcelona.

Aquesta fou la darrera entrada d'aquest contenciós entre el virrei i la ciutat que trobem al registre de deliberacions del Consell de Cent. Sabem, mercès al dietari del Consell, que en aquest mateix mes de febrer de 1704, dos altres individus, Erasme de Lana i

⁶⁶¹ *Ibíd.*

⁶⁶² AHCB, CDC, Política-Guerra, Vol. C-III.6, Carpeta 1703, s/f, [19-11-1703].

⁶⁶³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 75r-76r, [14-02-1704].

⁶⁶⁴ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 213, ff. 82v-84r, [21-02-1704].

Fontanet i Joan Magí Barrera, també sol·licitaren franqueses «[...] per diferents musquets».⁶⁶⁵ Sens dubte, aquestes desavinences se succeïren en un moment de creixents tensions entre el govern barceloní i Velasco, que a partir de la primavera de 1704 ja desembocaria en una oposició ben clara i evident entre ambdues autoritats.⁶⁶⁶

Més enllà de les querelles entre autoritats, aquesta discòrdia ens serveix per constatar com a la Barcelona –i Catalunya– del primer regnat de Felip V ja es licitaven i concedien importants contractes de producció d'armes pel conjunt de l'exèrcit reial, perfilant d'existència d'un model productiu anterior als edictes de concentració d'armers i d'exclusivitat productiva practicada pel propi govern borbònic a partir de l'any 1714.⁶⁶⁷ Un model caracteritzat per la subdivisió privada d'aquests grans contractes i una dispersió territorial de la producció que sota els condicionants de la Nova Planta i de la demanda militar de les dècades següents farà augmentar notablement el ritme manufacturer del sector.

Una circumstància similar pot donar-se en el camp de la manufactura d'armes de tall. Per exemple, tenim constància de que el 29 d'octubre de 1704 el brodador barceloní Antoni Bellvitges, un personatge clarament conegut del negoci del proveïment de l'exèrcit, encarregà al ferrer Jacint Valls i a l'espaser Ignasi Pons que fabriquessin 2.000 «[...] espadins a modo de sabra [...]» per les tropes, pels quals cobraren 2.600 lliures el maig de 1705.⁶⁶⁸

Amb tot, i a banda d'aquests grans contractes, algunes de les unitats destinades a Catalunya seguien proveint-se amb mecanismes propis, especialment a través dels seus oficials habilitats o agents comissionats pels seus comandants. Un clar exemple d'aquest model el trobem en el contracte fet entre el sastre Ignasi Arós i els fusters i encepadors Joan Reguant i Francesc Canals per la manufactura de cinc-cents fusells tancat el gener de 1704.⁶⁶⁹ Aquestes armes, que els fusters havien d'entregar dins el

⁶⁶⁵ *Dietari de l'Antich Consell Barceloní* [DACB], Vol. XXIV, 1702-1704, Barcelona: Institut Municipal d'Història, 1971, p. 136.

⁶⁶⁶ Antoni PORTA I BERGADÀ, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona: Editorial Pòrtic, 1984, p. 207.

⁶⁶⁷ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 25-32. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Las armas de foc...*, pp. 129-137.

⁶⁶⁸ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 25r-25v, [04-05-1705].

⁶⁶⁹ AHPB, 884/7, Notari Jeroni Casetas, ff. 234v-235v, [24-01-1704]. Francesc Canals és, molt probablement, el pare de Francesc Canals i Fornells, un dels armers més prolífics durant el conflicte successor i un dels proveïdors d'armes per l'exèrcit borbònic més comuns als contractes de la Intendència de Catalunya a partir de 1718. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 96. A més a més, Giralt i Canals segurament guardaren algun tipus de parentiu per part de la família Fornells,

termini de dos mesos, serviren pel terç del primer marquès de Valdesevilla, don Alonso de Figueroa, que en aquells moments estava reclutant a la ciutat de Màlaga.

Precisament, la unitat del marquès de Valdesevilla fou una de tantes que es negociaren i s'alçaren privadament durant la important campanya de creació d'unitats descrita a l'inici del present capítol.⁶⁷⁰ Aquest tipus de creació d'unitats resultava una gran oportunitat per participar del proveïment de l'exèrcit per aquells mestres i companyies de menestrals més modestes i de fora de l'alta administració. La relació directa amb els oficials o apoderats del coronel assentista permetia saltar-se el llarg i complex procés de licitació i competència amb altres individus o companyies potents característic dels grans contractes licitats per la veedoria de l'exèrcit.

3.1.5. Les Corts de 1701-1702 i les problemàtiques generades pel proveïment de les tropes

Com és ben conegut, el canvi dinàstic encetà un immediat període d'efervescència i tensió institucional, on els greuges i males pràctiques a l'entorn del proveïment de l'exèrcit, dels interessos de la Corona i dels seus assentistes també acabaren esdevenint elements de xoc entre Madrid i Barcelona. Uns elements que ajudarien a conformar el clima d'expectació i enrariment en el que se celebraren les Corts de 1701 i 1702.

Un dels camps on es deixaren notar les tensions entre la nova dinastia i les institucions del país abans, fins i tot, de l'arribada de Felip d'Anjou al Principat, fou l'explotació dels recursos forestals catalans per la construcció naval. A principis de juliol del 1701 arribaren a Barcelona dos decrets que contribuïren a alterar els ànims de la Diputació.⁶⁷¹ Per bé que el més conegut i estudiat és aquell que de manera executiva repartia les càtedres vacants de l'Estudi General barceloní entre tomistes i anti-tomistes –en el marc del cèlebre conflicte estudiantil que enfrontava el propi Estudi General amb el Col·legi

de la qual en formaven part les mares tant de Llorenç Giralt i Fornells com de Francesc Canals i Fornells, Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 288

⁶⁷⁰ Per una taula descriptiva de tots els regiments aixecats privadament per la Monarquia Hispànica entre els anys 1701 i 1705 vegeu, Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 441-444.

⁶⁷¹ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip...*, p. 70.

jesuïta de Cordelles—⁶⁷² l'altre decret permetia l'exportació lliure de fustes del Pirineu català per la fàbrica de vaixells dels cavallers de l'Ordre de Malta «[...] aunque fuesse contra las Leyes y Capítulos de Corte». ⁶⁷³

Aquest darrer decret, emès el 30 de juliol de 1701, quedà registrat als dietaris de la Diputació el divendres 26 d'agost. En la seva redacció completa, no sols s'hi garantien els permisos d'explotació pels propis cavallers de Sant Joan sinó també pels súbdits de Lluís XIV, i no només al Pirineu, també als Ports de Tortosa:

«El Rey, Ilustres y fidelísimos deputados, christianíssimo mi abuelo me ha representado por medio de su embiado en esta corte la saca y corta de maderamen que necesita de los bosques reales de Tortosa para la fábrica de sus navíos respecto de la abundancia que allí ay ajustando al precio que fuere de estilo, pidiéndome se le franquee el permiso para ello, y assí mismo me ha suplicado el gran maestro de la religión de San Juan y su embajador se le permita sacar también de esse Principado la madera necesaria para fabricar dos vaxeles y ponerlos en la esquadra de su religión». ⁶⁷⁴

La presència de contractistes francesos de fusta empleats pels cavallers de Sant Joan a Catalunya havia tingut una importància creixent almenys des de l'any 1698.⁶⁷⁵ Segons descriu Pablo de la Fuente de Pablo, justament l'any 1698 el regne de França havia aconseguit un permís per explotar recursos forestals pirinencs a banda i banda de la frontera que alhora havia facilitat el transport de la fusta extreta dels boscos de Requesens de la batllia de l'ordre de Malta a l'arsenal de Toló.⁶⁷⁶ Entre 1701 i 1705, l'explotació activa i constant d'aquests boscos i el transport de la fusta per terra fins a Roses i, més tard, fins a Toló, quedà en mans del contractista Martin Mariscal, un vell conegut de l'administració militar gal·la per les seves feines en la construcció i reparació de diverses fortificacions del Rosselló.⁶⁷⁷ Paral·lelament, a partir de 1699 l'important assentista navarrès Juan de Goyeneche obtingué un important *asiento* per la provisió de pals per vaixells, taulons, pega negra i quitrà per l'Armada. El contracte comprenia l'explotació dels boscos pirinencs de Navarra, l'Aragó i Catalunya i, segons

⁶⁷² Alfredo ALONSO GARCÍA, «Del tomismo al suarismo. La cuestión de “la alternativa de cátedras” del Estudi General de Barcelona durante el inicio del reinado de Felipe V» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 30, 2010, pp. 267-282.

⁶⁷³ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, Vol. III, p. 482.

⁶⁷⁴ DGC, Vol. X, p. 15.

⁶⁷⁵ Rafael TORRES-SÁNCHEZ i Oscar RIEZU-ELIZALDE, «¿En qué consistió el triunfo...?», p. 206.

⁶⁷⁶ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus Hispanie Memento: La aportación extranjera a la construcción naval dieciochesca. Una perspectiva comparativa y diacrónica*, A Coruña: Universidade da Coruña i Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2020, p. 35.

⁶⁷⁷ *Ibidem*, pp. 42-44. Marcel PUJOL HAMELINK i Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, «Fusta dels boscos de Requesens per a la construcció de navilis de l'orde de Malta (1702-1704)» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 46, 2015, pp. 413-428.

apunta Santiago Aquerreta, la seva execució ja comportà alguns xocs amb les institucions navarreses.⁶⁷⁸ En el cas de Catalunya, l'any 1703 Goyeneche també elevà una queixa al virrei duc de Palma perquè la Generalitat no havia observat la franquesa de drets de pas de fusta des del Pirineu fins a Tortosa que el rei li havia concedit.⁶⁷⁹

Més enllà d'aquestes tensions immediates, les pròpies Corts inaugurades el dia 12 d'octubre de 1701 també foren un espai on els representants dels Braços pogueren, finalment, presentar davant del rei algunes de les protestes motivades pels excessos, fraus i particularitats del relacionades amb el proveïment de l'exèrcit.⁶⁸⁰ Les traumàtiques experiències de les Corts inacabades de 1626 i 1632 i el fet que el Principat es trobés immers en una de les conjuntures bèl·liques més intenses de la seva història des dels conflictes civils del segle XV, convertiren aquesta reunió del rei i els Braços en una gran oportunitat per intentar mitigar algunes de les males pràctiques més comunes d'aquests negocis.

Una de les problemàtiques més oneroses tenia a veure amb els segrestos de grans que les autoritats militars reials solien ordenar per afavorir les tasques de proveïment dels assentistes en moments de necessitat. Aquest fet solia derivar en excessos de zel, extorsions per reduir preus de compra als pagesos i productors, a més d'afavorir el retard en el pagament de les partides de grans segrestades per part del contractista.

Els mateixos Braços definiren aquestes dinàmiques en els següents termes i proposaven:

«Per quant se han experimentat gran sinconvenients als naturals del present Principat, per causa dels segrestos de grans fets a instància del Assentista de Sa Magestat pagant los preus de aquells molt modichs; y Sa Magestat à ell molt crescuts, causant haveri carestia de grans en dit Principat: Perçò los tres Barços de la present Cort a Vostra Real Magestat suplicant sia de son Real Servei estatuhir ab consentiment, lloació y aprovació de la present Cort, que en cas, que lo Assentista tingués falta de grans, y per rahó de aquella se haguessen de segrestar los del present Principat, que en tal cas lo Assentista de V. Real Magestat, hage de pagar los grans als preus corrents y no pagant aquells de

⁶⁷⁸ Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, *Negocios y finanzas en el siglo XVIII: La familia Goyeneche*, Pamplona: EUNSA, 2001, pp. 101-102.

⁶⁷⁹ ACA, Generalitat de Catalunya [Generalitat], Sèrie N, 262, s/f, [04-08-1703]. Agraïxo molt a Xevi Camprubí les referències documentals que m'ha facilitat sobre la reacció de la Diputació a les accions dels agents de Juan de Goyeneche en l'explotació dels boscos del Pirineu per l'obtenció de fusta destinada a la construcció de galeres dels anys 1703-1704.

⁶⁸⁰ Jaume BARTROLÍ I ORPÍ, «La cort de 1701-1702: un camí truncat» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 9, 1979, pp. 69-71.

comptants hage dit Assentista de donar seguretat idonea a coneguda dels duenyos dels grans segrestats. Plau a Sa Magestat». ⁶⁸¹

Alhora, aquestes disposicions tindrien una clara relació amb la prohibició de que els oficials reials poguessin exigir la prestació del servei de bagatges pel transport de grans sota els mateixos principis i legislació que regulaven aquest servei que havien de fer les viles i ciutats quan hi arribaven tropes de pas. ⁶⁸² En aquesta ocasió, la prohibició s'explicava perquè «[...] lo transport dels grans correspondria a gasto, y compte dels Assentistes del Rey al Exèrcit de Sa Magestat». ⁶⁸³ D'aquesta manera, s'intentaria acabar amb els excessos comesos per contractistes i oficials afins que, amb la voluntat de retallar costos de transport, recorrien a aquest servei per efectuar els transports de gèneres amb un preu taxat i sufragant sols l'anada dels carros i atzembles. ⁶⁸⁴

Tanmateix, l'aspecte relacionat amb el proveïment de les tropes que va generar més tensió durant els debats i processos fou l'exempció del pagament de drets que se solia concedir als assentistes en els contractes de provisió de vestuaris per les tropes reials. Tal i com ja havia quedat clarament recollit en els primers *asientos* empresos per les companyies de Jaume Carreres i d'Antoni Bellvitges, tant els gèneres importats des de França com totes les robes produïdes dins les fronteres catalanes o aragoneses haurien de quedar lliures de qualsevol impositions que gravessin el seu transport des dels nuclis manufacturadors fins a la plaça de Barcelona on se centralitzava la producció. Aquestes exempcions a Catalunya afectaven directament el dret d'entrades i eixides i el dret de bolla de plom i segell de cera, ambdós gestionats i cobrats per la Diputació del General des de les Corts de Montsó de 1362-1363. ⁶⁸⁵ Tal i com s'esdevenia amb bona part dels drets reials o locals que hi havia a la Catalunya moderna, el cobrament d'ambdós

⁶⁸¹ *Constitucions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capítol de cort LXXXII, de las corts per la S.C. y R. Magestat del Rey Don Philip IV. nostre Senyor celebradas en la ciutat de Barcelona any MDCCII*, Barcelona: Impremta de Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704, Llibre IV, Títol II, Número VIII, Constitució XVIII, p. 248.

⁶⁸² Jesús LALINDE, «Las Cortes de Barcelona de 1702» a *Anuario de Historia del Derecho Español*, Núm. 62, 1992, pp. 19-20.

⁶⁸³ *Constitucions y altres drets...*, Llibre IV, Títol XXVI, Capítol LII, p. 307.

⁶⁸⁴ Per una síntesi de les característiques legals d'aquest servei a la Catalunya moderna vegeu David FERRÉ GISPETS, «Els gremis manresans i el suplement del servei de bagatges (1738-1741). Pressió militar, resistència i litigi a la Catalunya borbònica» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 41, 2021, pp. 337-340.

⁶⁸⁵ Una de les reformes posteriors de major importància fou executada en les primeres Corts de Ferran I a Barcelona l'any 1413. Víctor FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1987, p. 260.

impostos se solia arrendar a individus o societats privades mitjançant una subhasta pública.⁶⁸⁶

Segons apuntà Jaume Bartolí, les continues queixes dels arrendataris d'aquests drets a causa de les exempcions foren les que motivaren la protesta dels Braços davant de Felip V.⁶⁸⁷ És important recordar que aquestes queixes s'esdevingueren de manera més vehement en un moment particularment actiu pel que fa a la gran contractació de vestuaris a Catalunya i per assentistes catalans. En poc més de dos anys i mig s'havien dut a terme tres grans contractes per la provisió de milers de vestits complets i centenars de peces de roba i equipament. Sens dubte, l'entrada de tota la tela necessària per confeccionar-los exempta d'impostos causà un important impacte en les perspectives de cobrament de les companyies arrendatàries.

Efectivament, el dietari de la Diputació recull alguns exemples d'aquestes queixes abans i durant la celebració de les Corts. El cas més sonat es comunicà el dijous 8 de setembre de 1701, quan els oficials de la Diputació requisaren diverses partides de robes a casa del notari barceloní Pere Pau Fontanet amb la oposició activa de Gregorio de Mella, veedor general de l'exèrcit del Principat. Mella sol·licitava que totes les peces de roba fossin entregades indemnes al magatzem propietat d'Antoni Bellvitges de manera immediata.⁶⁸⁸ Poques hores després, la mateixa Diputació es negava a complir les demandes del veedor, decretant que les robes es conduïssin a les cases de la Bolla i del General de la ciutat «[...] a hont estarian en custòdia y sobre si era frau o no, se administraria justícia».⁶⁸⁹

El dia 13 de novembre, un mes després de que el rei Felip inaugurés les Corts, en una de les correspondències entre els jurats dels tres Braços i la Diputació es feu constància que el dia 30 d'octubre anterior:

«[...] respecte de haver fet bollar y haver-se'n aportat de la casa del General una partida de pessas de draps sens entèndrer pagar lo dret de bolla ab motiu de ser orde de Sa Magestat y de haver de servir per vestuari dels soldats de son Real Exèrcit, sobre lo qual punt se'ns presentà suplicació per lo arrendatari dels drets del General y bolla, suplicant-nos provehíssem de remey oportú y prompte».⁶⁹⁰

⁶⁸⁶ Víctor FERRO, «El Dret català durant els segles XVI i XVII» a *Revista de Dret Històric Català*, Vol. 12, 2013, pp. 62-63.

⁶⁸⁷ Jaume BARTROLÍ I ORPÍ, «La cort de 1701...», p. 70.

⁶⁸⁸ DGC, Vol. X, p. 20.

⁶⁸⁹ *Ibidem*.

⁶⁹⁰ DGC, Vol. X, p. 63.

En una nova missiva enviada nou dies més tard, els representants dels tres Braços afegien les següents acusacions a les denúncies presentades pels arrendataris:

«Y que són molt los fraus que se cometen als drets de la Generalitat per ocasió que los officials y soldats de la guarnició de la present ciutat donan lloch y permeten que entren de nits las robas y mercaderies axí per las murallas com per los portals, en tant que lo dia vint-y-vuyt del mes de octubre pròxim passat, entre las dotse y la una de la nit, entraren per lo portal de Mar de la present ciutat trenta-nou càrregas de robas y mercaderias, per lo qual effecte se obriren las portas de dit portal. E com las ditas operacions sian contràrias y destructivas de la bona administració de la col·lecta dels drets de la Generalitat, a la qual devem tant singularment atèndrer y provehir de remey en compliment de nostra obligació, y de la què incumbeix tant precisa al il·lustre y fidelíssim concistori de deputats y oydors».⁶⁹¹

Sembla que les demandes de la Diputació foren finalment escoltades, i l'obligació de que així els assentistes de vestir del rei com la pròpia administració reial haguessin de pagar tots els drets de les robes destinades a les tropes quedà plasmada de la següent manera en la compilació de les Constitucions de 1704:

«Per quant en lo Capítol tercer de las Corts del sereníssim senyor rey Don Fernando en Barcelona, any 1413, col·locat en las Constitucions primera, títol “De dret del General”, fonch suplicat per la Cort que sa magestat, la sereníssima reyna, son il·lustre primogènit y sos successors pagassen, manassen y fessen pagar los Drets del General, com fos evident cosa redundar aquells en gran utilitat y honor de la real corona; a la qual supplicació se dignà sa magestat decretar “Plau al senyor rey de sí mateix, de la reyna y de sos fills”. Y en esta conformitat, tots los gloriosos successors del dit senyor rey don Fernando y antecessors de vostra magestat, en observansa de dita constitució, se han servit compèndrer sas robas en la disposició de aquella y en la paga de dits drets de General y bolla. Y de poch temps a esta part se haze volgut innovar, procurant exhimir de la solució de dits drets los draps y robas per vestir de las Tropas del Real Exèrcit, quant permaneceix lo mateix motiu y justa causa de sa inclusió, qual és lo major servey de vostra magestat y lo benefici públich del Principat; per las quals causas axí públicas ni en forsa de dispensació aposthòlica se exhimeix lo estament ecclesiàstich. Per ço, supplican los tres estaments a vostra magestat, ab lloació y aprobació de la present Cort, li plàcia estatuhir y ordenar que dita constitució y altres qualsevols disposicions municipals sobre assò disposants sien observadas, confirmant y declarant en quant menester sie dita constitució y altres capítols de Cort y disposicions municipals sobre assò disposants; y que per ço totas las robas de ditas reals personas paguen indistinctament los predits drets de General y bolla; y que en la paga de aquells vingan també compresos tots los vestits de monició y qualsevols robas que serviran per los soldats y officials de Vostra Magestat y Reals Exèrcits, tant en comú com en particular. Plau a Sa Magestat y que sian compresos també en la paga dels drets del General, y Bolla, los vestits y robas dels Soldats y Officials, tant de Monició com altres».⁶⁹²

⁶⁹¹ *Ibíd.*, p. 76.

⁶⁹² *Constitucions y altres drets...*, Llibre IV, Títol XXVI, Número XIV, Capítol LIV, p. 312.

Aquestes noves ordenacions tingueren un impacte directe en els *asientos* de vestuaris signats a Catalunya els anys següents. Precisament, en el contracte emprès per Antoni Bellvitges el març de 1703 no hi consta el tradicional esment a les franquícies de drets que sí apareixia en escriptures anteriors.⁶⁹³ Amb tot, més enllà de la legislació i de la literalitat contractual, algunes d'aquestes pràctiques i tensions es mantinguessin fins l'arribada de les noves autoritats austriacistes l'estiu de 1705. Precisament, el dia 30 d'octubre de 1704 foren intervinguts a la vila de Martorell pels homes de Joan Maseras, «arrendatari dels drets de General i Bolla del present Principat», 135 parells de sabates de munició, juntament amb diversos gèneres de robes, pells i algunes partides d'armes amagades en carretes de transport.⁶⁹⁴ L'aparició del mateix conflicte en les discussions dels Braços de les Corts de 1705-1706 sembla la prova més acreditada d'aquestes continuïtats.

Més enllà del propi àmbit de la discussió legislativa, a finals de desembre de 1701 s'esdevingué una gran controvèrsia iniciada pel virrei comte de Palma on es feren algunes greus acusacions a l'entorn dels tractes entre el virrei i els assentistes de les tropes reials. Aquest incident començà a causa d'una representació enviada per Fernández Portocarrero a Felip V després que Pere de Torrelles i Sentmenat i altres síndics del braç militar posessin un dissentiment general a totes les Corts el dia 11 de desembre.⁶⁹⁵ En aquesta representació, descrita per Joaquim Albareda, el virrei aconsellava al monarca que deixés les Corts inconcluses davant de l'actitud intransigent dels representants catalans i la migradesa del donatiu que els Braços estaven disposats a pagar.⁶⁹⁶

Consegüentment, aquesta acció generà una vehement rèplica per part d'alguns membres de les institucions catalanes.⁶⁹⁷ Una de les representacions de resposta no dubtava a acusar durament el comte de Palma de perseguir interessos personals i espuris, procurant que deixés el Principat perquè no descobrís els abusos que cometia:

«[...] el Conde de Palma procurava por sus intensiones particulares que su Magestad no viniera a Cataluña porque de no venir Su Magestad se seguía no saberse más en la Corte de los negocios de acá, de lo que el Conde quería, y que con el Vehedor General podían hazer sus comersios sobre los intereses del Rey en Cataluña, como las pólizas y recibos

⁶⁹³ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [10-03-1703].

⁶⁹⁴ DGC, Vol. X, p. 545.

⁶⁹⁵ Jaume BARTROLÍ I ORPÍ, «La cort de 1701...», p. 60.

⁶⁹⁶ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip...*, pp. 79-80.

⁶⁹⁷ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. I, pp. 342-343.

de granos que da el vehedor tan en daño de la hazienda real, como también en los mil doblones que benefició al Conde en la factoría de los vestidos sin pagar los derechos a la Generalidad, poniendo solamente 500 en beneficio del Rey, y otras cosillas que por notorias Vucencia no ignora como tienen quarteles hasta los palafreneros de su casa». ⁶⁹⁸

Resulta certament difícil ponderar la certesa d'aquestes acusacions, atès l'intens clima d'hostilitat entre els ministres i oficials reials i els representants de les institucions catalanes. Malgrat la tensió i l'agressivitat que traspuava d'aquestes paraules creuades, el procés de les Corts continuà el seu curs i el dia 14 de gener de 1702 el rei presidí la cerimònia de clausura. ⁶⁹⁹

Tot i l'esforç legislatiu demostrat durant aquestes Corts, les necessitats pròpies de l'escalada bèl·lica i el paper particular del Principat com a principal plataforma d'entrada als dominis peninsulars de Felip V de les tropes aliades a partir de l'any 1705 acabaren dificultant molt el compliment d'aquestes disposicions. Les recurrències temàtiques dels debats que se succeiran en les noves Corts de 1705 a 1706, ja amb l'arxiduc Carles d'Àustria com a rei Carles III són la prova més fefaent d'aquesta inestabilitat.

3.2. Els contractistes catalans de Carles III d'Habsburg. ⁷⁰⁰

3.2.1. El desembarcament aliat de 1705 i el primer contacte entre els proveïdors catalans i les tropes aliades.

El primer tracte entre un assentista català i l'administració militar aliada que hem pogut comprovar documentalment es remunta al mateix setge de Barcelona de l'any 1705. Després dels diversos desembarcaments fets pels contingents embarcats de la flota aliada entre els dies 23 i 24 d'agost, les unitats angleses, neerlandeses i imperials,

⁶⁹⁸ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip...*, p. 82

⁶⁹⁹ *Ibidem*, p. 87.

⁷⁰⁰ La provisió dels exèrcits aliats desplegats a Catalunya durant la Guerra de Successió fou molt sintèticament descrita per Pere Voltes en la seva coneguda tesi publicada en tres volums: Pedro VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria, 1705-1714*, Vol. 1, Barcelona: Instituto Municipal de Historia, 1963, pp. 142-145 i 148-149. Amb tot, l'aportació més completa cronològicament i temàtica d'aquest àmbit és la que oferí Adrià Cases en la seva tesi doctoral defensada l'octubre de l'any 2012: Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar...*, pp. 286-314.

assistides per alguns exiliats catalans de 1704, foren les primeres en establir posicions tant per protegir el cap de platja com per prendre posicions de cara a formalitzar el setge de la Ciutat Comtal.⁷⁰¹

D'aquesta manera, durant les darreres setmanes d'agost i les primeres de setembre, la ciutat es trobava a la pràctica completament aïllada, així per mar com per terra, on l'alçament popular a les zones de l'interior del Principat tingué un primer moment d'efervescència amb el retorn dels exiliats de 1704 i les notícies del desembarcament aliats.⁷⁰²

L'allargament del setge i la necessitat d'alimentar l'exèrcit aliats posà en tensió el sistema de proveïment propi de cadascun dels contingents aliats. Aquets fet motivà que els proveïdors estrangers que acompanyaven les tropes de l'arxiduc Carles cerquessin ràpidament productors locals que poguessin fornir les seves tropes. Un dels elements estratègics més importants i difícils d'aconseguir per un exèrcit en campanya és l'accés a molins de gra prou importants com per transformar en farina les ingents quantitats de cereals per alimentar un contingent de desenes de milers d'homes.⁷⁰³

Així doncs, les tropes aliades ocuparen el molí de la Verneda, a Sant Martí de Provençals, que es trobava gestionat per Joan Nogués. És precisament en una declaració feta per Nogués on trobem descrit aquest primer acord entre un assentista anglès dels aliats i un proveïdor local, un vell conegut del negoci:

«Esto es que hallándose dicho Juan Nogués en el molino nombrado de la Verneda situado en el territorio de Barcelona en el año de Mil setecientos y cinco (en tiempo que las armas del Rey nuestro Señor Don Carlos Tercero que Dios guarde tenían Citiada esta ciudad y Plassa de Barcelona por mar y tierra) donde vio que también se hallaban Don Joseph Cortis acentista de las tropas del Rey nuestro Señor y Juan Colomer, vezino de dicha Ciudad de Barcelona. Tratando (según oyó) los dichos Cortis y Colomer de la asistencia del pan se habría de dar a los soldados de dicho Real Ejército, oyó dicho Nogués que dicho Colomer dixo a dicho Cortis que en varia en la dependencia de dicho asiento con los mismos pactos y condiciones que dicho Colomer lo había echo a la Magestad de Don Carlos Segundo (que gose de Gloria) y no de otra manera, y que en dicha ocasión también oyó dicho Nogués que el susodicho Don Joseph Cortis pidió a dicho Colomer que havia de hazer fabricar cada día veynte mil panes para el abasto de dichas tropas como en efecto los hizo fabricar dicho Colomer como lo vió dicho Nogués. Y lo dixo también por a ver el dicho Nogués trabajado en dicha ocasión en las fábricas de dichos veynte mil panes que hizo todos los días dicho Colomer según el pacto ajustado entre los dichos Don Joseph Cortis y Juan Colomer. Y dixo assimesmo el

⁷⁰¹ Antoni PORTA I BERGADÀ, *La victòria catalana...*, pp. 397-399 i 408-410.

⁷⁰² Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió...*, pp. 117-119.

⁷⁰³ Géza PERJÉS «Army Provisioning, Logistics...», pp. 8-10.

dicho Nogués que en dicha ocasión y tiempo vió que el susodicho Juan Colomer pagó los mossos que habían trabajado en dicha fábrica de dichos veynte mil panes le había pedido dicho Don Joseph Cortis por todos los días». ⁷⁰⁴

No és gens estrany que l'assentista aliat recorregués a Colomer, atesa la seva llarga experiència en contractes de proveïment de pa de municipi no només a les places del Principat, sinó també a l'exèrcit en campanya durant la dècada de 1690. ⁷⁰⁵ A més a més, com hem apuntat anteriorment, des de l'any 1671 la família Colomer havia sigut propietària del molí de la Verneda, que durant el setge de 1705 posseïa un total de tres moles. ⁷⁰⁶ Per acabar, Colomer es trobava immers en una densa xarxa de relacions econòmiques, familiars i matrimonials que el vinculaven a importants individus dins del partit austriacista més abrandat, com Salvador Feliu de la Peña, Arnold de Jäger o Sebastià Dalmau, que havia sigut empresonat pel virrei Velasco pel seu paper en l'intent d'aixecament de 1704. ⁷⁰⁷ Així doncs, Colomer posseïa tant el capital relacional i econòmic com una íntima motivació familiar i els coneixements tècnics necessaris per dur a terme un proveïment d'aquesta magnitud, organitzant amb poc temps la manufactura diària de vint mil racions de pa.

Resta l'enigma de qui fou aquest Joseph Cortis, assentista de l'exèrcit aliat que negocià aquest contracte amb el flequer català. Malauradament, no hem pogut documentar aquest personatge en altres registres o protocols notariaus. Amb tot, podem proposar dues possibles identitats. En primer lloc, atesa la particularitat de l'escriptura del seu cognom i el paper logístic preponderant que les tropes angleses tingueren en l'operació de trasllat i desembarcament de l'arxiduc Carles al Principat, és possible que guardés alguna relació familiar amb l'assentista de bescuit de municipi per la *Royal Navy* que duia el mateix nom i que, segons Gordon Bannerman, estigué en actiu entre 1715 i 1771. ⁷⁰⁸ Segons les referències biogràfiques acotades en la cèlebre *The History of Parliament*, aquest Joseph Curtis localitzat per Bannerman –un «[...] sea biscuit baker,

⁷⁰⁴ AHPB, 884/9, Notari Jeroni Casetas, ff. 164r-165r, [15-10-1707].

⁷⁰⁵ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar...*, p. 296.

⁷⁰⁶ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, pp. 289 i 343.

⁷⁰⁷ *Ibidem*, p. 288. Benet OLIVA RICÓS, «Els Dalmau de Teià. Mobilitat social a la Catalunya del 1700» a Sessió d'Estudis Mataronins, Núm. 33, 2016, p.188.

⁷⁰⁸ Gordon BANNERMAN, *Merchants and the...*, pp. 136, 228 (n. 150) i 257.

of Wapping, London»– fou el pare del membre de la cambra dels Comuns Sir William Curtis.⁷⁰⁹

Per altra banda, segons el nostre parer, és molt possible que en la redacció de la present escriptura el notari Jeroni Casetas intentés plasmar el millor possible el cognom declarat per Joan Nogués, però que a causa de la manera de pronunciar-lo pel declarant, aquest en comptes de correspondre's a Joseph Cortis o Curtis es referís a José Cortissos o Cortizos. Cortissos, un mercader i financer hebreu d'origen neerlandès –tot i que la seva nissaga provenia de Portugal– tingué un important rol en el proveïment de queviures i animals de tir per les armades aliades de 1704 i 1705 des de la seva base d'operacions al sultanat del Marroc.⁷¹⁰ Tant les seves experiències prèvies com a contractista, com per la seva carrera posterior com un dels principals assentistes aliats fins l'any 1711, les probabilitats que fos Cortissos qui negocià amb Colomer ens semblen molt més elevades que no pas el cas de John Curtis.⁷¹¹

La implicació de mercaders i professionals locals en el proveïment de les seves tropes fou un element certament comú de l'estratègia operativa dels aliats a la Península durant gairebé tot el conflicte, tot i que tradicionalment hom ha considerat que des de l'alt comandament aliat s'intentà evitar tot el possible contractes amb proveïdors privats a causa dels incompliments mutus, les males pràctiques i les irregularitats en la provisió.⁷¹² Aquest recurs als assentistes locals, certament forçós a causa de les grans complexitats logístiques que comportava el proveïment naval des de territoris aliats, es donà arreu de la geografia hispànica on s'instal·laren guarnicions fidels a l'arxiduc Carles, en moments més enllà d'ocasions merament puntuals. Per exemple, poc després de prendre possessió com a comandant de la guarnició aliada d'Alacant l'any 1707, el Major General John Richards hagué de recórrer immediatament al mercader i assentista

⁷⁰⁹ David R. FISHER (Ed.) *The History of Parliament: the House of Commons 1820-1832*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009. [En línia a: <http://www.histparl.ac.uk/volume/1820-1832/member/curtis-sir-william-1752-1829>. Consultat per darrera vegada el dia 03-05-2022].

⁷¹⁰ Charles RUBENS, «Joseph Cortissos and the War of the Spanish Succession» a *Transactions & Miscellanies (Jewish Historical Society of England)*, Vol. 24, 1970-1973, pp. 114-133. La seva família s'havia destacat ja com un dels principals agents de proveïment de les tropes de Felip IV de la Monarquia Hispànica. Jean-Pierre DEDIEU «Les groupes financiers et industriels au service du roi. Espagne, fin XVIIe-début XVIIIe siècle» a Anne DUBET i Jean Philippe LUIS, *Les financiers et la construction de l'Etat. France Espagne (XVIIe-XIXe siècles)*, Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2011, pp. 91-93.

⁷¹¹ Jonathan ISRAEL, *European Jewry in the Age of Mercantilism (1550-1750)*, Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 107.

⁷¹² Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar...*, pp. 295-296.

de rendes Domingo Roca per proveir queviures per la guarnició, arribant a avançar vitualles per valor de més de 5.000 lliures.⁷¹³

El cas de Richards és particularment il·lustratiu, atès que un germà de John, Michael Richards, fou destinat a Barcelona com a coronel del tren d'artilleria britànica, des d'on actuaria com a nexa de la família –o més ben dit, dels negocis familiars– amb la veedoria i la comptadoria generals de Carles III.⁷¹⁴ Més enllà del seu paper com a oficials de les tropes de la reina Anna,⁷¹⁵ segons Aaron Graham els Richards desenvoluparien una important activitat com a intermediaris i proveïdors de pertrets i queviures per les tropes angleses, establint una xarxa de contactes mercantils amb comerciants locals i britànics a Alacant, Dènia i Alger.⁷¹⁶

Aquesta vinculació entre els homes de negocis locals, amb capital i coneixement del mercat i les capacitats del territori i alguns contractistes estrangers integrats dins l'aparell militar i amb un capital relacional i financer capaç de vertebrar proveïments de vitualles i gèneres d'ultramar sembla tenir un paper més rellevant en el sosteniment de l'esforç bèl·lic aliat durant les campanyes ibèriques de la Guerra de Successió del que tradicionalment s'ha considerat.

Un cop assegurat el pla de Barcelona i lliurades la ciutat i la fortalesa de Montjuïc als partidaris de la causa austriacista, l'arxiduc Carles i els seus assessors militars prengueren diverses disposicions per organitzar l'aquarterament i el proveïment de les tropes aliades abans de fer la seva entrada a la Ciutat Comtal. Des del seu quarter general, el dia 20 d'octubre de 1705 ordenava tant a la Diputació com al Consell de Cent que es mantingués estrictament l'ordre entre les tropes i els paisans per evitar excessos i problemes, que les autoritats barcelonines s'encarreguessin de disposar cases i casernes per acollir els oficials i soldats que es trobaven bé de salut, a més de disposar cures i atenció pels combatents ferits i malalts.⁷¹⁷ Després d'haver disposat l'habitació, calia assegurar el sosteniment de la tropa:

⁷¹³ Aaron GRAHAM, «Public Service and Private Profit: British Fiscal-Military Entrepreneurship Overseas, 1707-12» a Jeff FYNN-PAUL (Ed.), *War, Entrepreneurs and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800*, Leiden: Brill, 2014, p. 91.

⁷¹⁴ Pedro VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno...*, Vol. I, pp. 143-144.

⁷¹⁵ Harry Thomas DICKINSON, «The Richards Brothers: Exponents of the Military Arts of Vauban» a *The Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 46, Núm. 186, 1968, pp. 76-86.

⁷¹⁶ Aaron GRAHAM, «Public Service and Private...», p. 92.

⁷¹⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 328r-329r, [27-10-1705].

«Ítem, que en quant al quart capítol, concernent a la forma y medi perque las tropas dels aliats tingan la provissió de pa, sivada y pallas, insinuant que la ciutat o vostra senyoria il·lustre ho posàs en execució y corregués en esta incombeniència, considerant-se tenir impossibilitat y inconvenients lo executaro dits comuns, y que may ho han practicat, apar podrian un y altre comú fer representació a sa magestat y al excel·lentíssim milord, explicant dita impossibilitat y inconvenients. Y si apareixia lo modo ab què se ha estilat en los temps passats noticiant a sa magestat de las personas que han tinguts semblants acientos, com són Joan Colomer, mercader, Arnaldo de Yager, Joan Lapeyra, Francisco Font y Gabriel Font, mercaders, Joseph Antoni Roig y altres».⁷¹⁸

Sens dubte, els assessors de Carles eren bons coneixedors dels historials com a assentistes d'aquests individus. Bona part d'ells havien cooperat o competit amb alguns dels primers col·laboradors de l'arxiduc al Principat, com els Dalmau o els Feliu de la Penya alhora que, com ja hem vist, també posseïen una experiència demostrable com a assentistes acumulada a les darreries del regnat de Carles II.⁷¹⁹ El cas de Joan Colomer que acabem de descriure n'és ben il·lustratiu, atès que a més de la seva carrera com a conseller quart del Consell de Cent de Barcelona, també mantenia vincles econòmics i familiars amb ambdós grups.⁷²⁰

A més de procurar la subsistència de la tropa i el seu augment amb l'aixecament de noves unitats, els esforços del govern provisional de Carles d'Habsburg també s'encararen a assegurar altres elements essencials per sostenir l'esforç bèl·lic. En aquest aspecte, foren prioritàries aquelles gestions per mobilitzar completament la manufactura militar catalana en els seus dos àmbits principals: la producció de pólvora i d'armes de foc i de tall.

Pel que fa a la pólvora, es fixà un preu per quintar net i conduït a l'exèrcit –ja fos en sac o en barril– de 22 lliures.⁷²¹ Els principals punts de producció polvorera citats són Manresa, Sallent, Girona, Montcada i Barcelona. Pel que fa a les capacitats productives del Principat comptem amb les apreciacions fetes pel virrei Velasco a mitjans de gener de 1705, que després d'indagar sobre la fabricació de pólvora al territori, veia certament complicat arribar a una producció mensual de 300 arroves al mes, és a dir, 75 quintars.⁷²² Durant aquest procés d'indagació, un assentista de Cardona havia proposat a Velasco la fabricació de pólvora pel preu de sis lliures cada arrova, és a dir 24 lliures el

⁷¹⁸ DGC, Vol. X, p. 640.

⁷¹⁹ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, Vol. III, pp. 534-535.

⁷²⁰ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (1-4).

⁷²¹ DGC, Vol. X, p. 640.

⁷²² AHN, *Estado*, Llig. 272, virrei Velasco al marquès de Ribas, [15-01-1705].

quintar.⁷²³ Tot i que el propi virrei ja observà el crescut preu que l'assentista ofería – dues lliures més el quintar que el preu fixat a l'octubre– Velasco acabà acceptant la proposta de l'assentista, atès que la seva producció era bastant minsada, d'unes 75 arroves o 19 quintars al mes.⁷²⁴

Per bé que en aquestes disposicions recollides pel dietari de la Diputació no hi apareix cap esment de la manufactura de municions, mercès a les investigacions d'Alba Alonso sabem que el mateix 1705 s'interromperen els arrendaments privats de la fàbrica de municions i de les mines de plom de Falset durant sis mesos. Un cop passat aquest termini, davant la complexitat logística de les operacions i la multiplicitat de fronts existents, el govern de Carles III decidí retornar la gestió als darrers arrendadors, la companyia de Josep i Vicenç Duran.⁷²⁵

Pel que fa a les armes de foc i de tall, els consellers barcelonins contestaren a la sol·licitud reial d'iniciar una producció continuada d'aquest tipus d'armament amb una descripció de la seva geografia productiva al Principat i dels preus fixats pels darrers contractes:

«Que las partes donde se fabrican los canyones y llaves para las armas de fuego son Ripoll, Manresa, Solsona y Martorell. Y según el último asiento se halla que un fusil con canyón, llave y caja vale 4 libras y 8 sueldos de ardites. Y cada bayoneta a costado 11 reales de dicha moneda, que las fabricaron Jacinto Valls y Miquel Pujol, herreros y los mejores oficiales para ditxa fàbrica. Que las carabinas y pistolas para cada soldado fabricadas en ditxas partes de Cathalunya puestas en toda perfección de canyones, llaves, caja y demás acostumbrado valen 8 libras y 12 sueldos de ardites según el último asiento, como podrán informar Jacinto Valls, herrero, Ventura Carbonell y Bruno Prats, carpinteros, Francisco Baxeras, Joseph Bonany y Joseph Bornió.

Las espadas para la infantería fabricadas en Barcelona y de la calidad que an de ser, valen 1 libra y 4 sueldos, si se hazen de solo un corte como sabres costarán 1 libra y 8 sueldos. Las espadas para la caballería se cree habrán de costar 2 libras de ardites para ser como deben. Y acabadas y puestas con toda perfección de que informarán y darán de todo muestras Jacinto Valls y Miguel Pujol, herreros que las an fabricado en el último asiento.

Que cada mes podrían fabricar y entregar 500 fusiles, y si al mismo tiempo se fabricasen carabinas y pistolas, solo se podrían entregar 300».⁷²⁶

⁷²³ Des de finals del segle XVII a Cardona hi havia almenys 3 molins de pólvora dins del terme. Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora...», p. 22.

⁷²⁴ AHN, *Estado*, Llig. 272, virrei Velasco al marquès de Ribas, [15-01-1705].

⁷²⁵ Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, p. 495, n. 972.

⁷²⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 328r-329r, [27-10-1705].

Així doncs, les autoritats locals barcelonines apunten al mestre ferrer Jacint Valls com a gran proveïdor tant d'armes de foc com d'armes de tall. Ignorem si els contractes a que es refereix el present document foren tancats amb la veedoria de l'exèrcit de Catalunya o amb les pròpies institucions del país per proveir els regiments de la Diputació i de la ciutat. El document perfila el model de producció descentralitzada ja descrit anteriorment, alhora que presenta una proposta de producció mensual de màxims que comprendria cinc-cents fusells i tres-cents jocs de carabina i dues pistoles.

Així mateix, més enllà del paper de Jacint Valls com a organitzador de l'activitat, responsable del contracte i agent negociador amb l'autoritat, també sembla apuntar a una particular organització especialitzada de la manufactura, on el mestre ferrer Miquel Pujol s'encarregaria de supervisar la manufactura de baionetes, espases i sabres, mentre que els mestres armers Baixeres, Bonany i Bornió s'ocuparien d'importar o fer els panys i els canons i els mestres fusters i encepadors Bruno Prats i Bonaventura Carbonell de la manufactura dels enceps i del muntatge final de totes les peces.⁷²⁷

Aquest esquema productiu, que seria posat en una gran tensió a mesura que avançava el conflicte i els nuclis de la manufactura armera catalana es trobaven en mig del front de combat, sembla tenir una clara relació amb el que ja haurien practicat altres armers barcelonins com Salvador Mallol els anys precedents. Aquest mateix sistema seria ajustat i adaptat a les necessitats i particularitats de la postguerra, donant lloc al que alguns autors han vingut a denominar la "Reial Fàbrica d'Armes de Catalunya".⁷²⁸

Més enllà de l'eventual establiment d'una producció continuada d'armes, les autoritats austriacistes també ordenaren fer diverses crides a la població barcelonina que portessin:

«[...] a la casa de la present ciutat los fusells, bayonetas, caravinas y pistolas de cavall que són fabricadas en Catalunya. Y que dels fusells y bayonetas fabricadas en Catalunya, com las bayonetas, no tingan mànech de fusta, tot bo y rebedor se'n done per ser armas de millor qualitat».⁷²⁹

A canvi, les autoritats s'oferiren a pagar-los un conjunt de preus fixos per cada tipus d'arma entregada. Vegem les quantitats en el següent quadre:

⁷²⁷ DGC, Vol. X, p. 641.

⁷²⁸ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, pp. 135-138.

⁷²⁹ DGC, Vol. X, p. 641.

Quadre núm. 02. Preus que el Consell de Cent pagaria per cada arma entregada a la casa de la ciutat de Barcelona [27-10-1705]		
Gènere	Lliures	Sous
Fusell i baioneta	2	
Fusell	1	12
Baioneta		6
Carabina fabricada a Catalunya	1	12
Parell de pistoles amb funda “com sien bonas y rebedoras”	1	12
Espasa d’infanteria “bona”		12
Sabre de cavalleria		12
Font: AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 328r-329r, [27-10-1705] i DGC, Vol. X, p. 641.		

Tal i com es desprèn dels preus descrits, l’objectiu principal d’aquestes crides era aconseguir el màxim d’armes útils en el menor temps possible i per un preu notablement inferior al d’una arma nova. A més a més, tal i com sobresurt de les deliberacions coetànies del Consell de Cent, les autoritats barcelonines ja havien estat practicant una diligència similar des del dia 10 d’octubre, destinada a recollir les armes de «[...] qualsevol persona de qualsevol estat, grau o condició sien, tinguen o hagen comprat fusells de dita guarnció [de Barcelona]». ⁷³⁰ Aquells mateixos dies es repetiren crides similars per l’entrega de cavalls que haguessin sigut abandonats o comprats als soldats de la guarnició.

Finalment, es disposà que la ciutat participés econòmicament i de la gestió de les reparacions de les bretxes de la muralla i preparar la resta de fortificacions per cas d’atac, fet que el Consell de Cent acceptà sempre que fos un enginyer del rei qui en perfilés i dirigís els treballs. ⁷³¹

3.2.2. Les Corts de 1705-1706 i la continuïtat dels problemes amb els assentistes

⁷³⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 311v-313v, [16-10-1705 i 17-10-1705].

⁷³¹ *Ibidem*.

Entre l'organització de la defensa del Principat i la coordinació dels contingents aliats que anaven arribant a Barcelona –que ja comptaven amb pràcticament 24.000 homes–⁷³² el dia 5 de desembre de 1705 s'inauguraren unes noves Corts amb la proclamació de Carles d'Àustria llegida per Ramon Vilana Perlas.⁷³³ Les Corts de 1705-1706 també recolliren alguns elements clau pel que fa a l'ordenació del proveïment de les tropes. En la reunió del Braç Militar de 3 de gener de 1706, els “tractadors” de Carles III sol·licitaren als membres reunits les següents dependències de caire militar:

«Primo, fabricar quarteles por todas las ciudades y villas para dejar abrigadas las tropas de su magestad y asegurada la conservación de ellas. Segundo, que se dé la providencia que se requiere para fabricar armas, pólvora y balas en el Principado. Tercio, que en las plassas se subministre a las tropas de su magestad la lenya, paja y otras menudencias estiladas. [...] Quinto, que subiendo a sumas muy crecidas los vestuarios de las tropas de su magestad, espera se los darán libres de los derechos de que están cargadas otras mercaderías».⁷³⁴

Tot i haver passat tres anys i un canvi de dinastia des de les darreres Corts, els problemes derivats dels allotjaments i la voluntat de canviar la legislació a l'entorn de les exempcions dels impostos de la Diputació sobre les robes destinades als vestuaris de l'exèrcit seguiren sent el principal element de tibantor entre els representants de la terra i la cort.⁷³⁵

El 13 de gener, els membres del braç militar i els del braç eclesiàstic posaren en comú les respostes que donarien a la sol·licitud dels tractadors de la Cort. Mentre que en els primers àmbits referents a casernes, palla i pa de munició o manufactures d'armes no hi hagué masses diferències, pel que fa a l'àmbit de l'exempció de drets per la roba destinada al vestuari de les tropes, els membres del braç eclesiàstic mostraren una major atenció als precedents legals. En aquest cas, es posà èmfasi en el capítol tercer de la constitució primera acordada pel rei Ferran I l'any 1413 intitulada “De dret del General” que preservava la indemnitat del dret de cobrament de la bolla per part de la Diputació en qualsevol cas, inclosa la reial persona i, consegüentment, la roba destinada a les

⁷³² Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Les etapes de l'ocupació borbònica a Catalunya (1706-1713). Un debat pendent sobre el conflicte successori a Catalunya: aixecaments populars, guerra peninsular i conjuntura internacional» a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Vol. 17, 2007, pp. 9-35, p. 13.

⁷³³ Pedro VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno...*, Vol. II, p. 81.

⁷³⁴ *Cort General de Barcelona (1705-1706). Procés familiar del braç militar*, Barcelona: Parlament de Catalunya i Generalitat de Catalunya, 2016, p. 273.

⁷³⁵ Vegeu altres recurrències i comparacions entre els Corts de 1701-1702 i de 1705-1706 a Eduard MARTÍ FRAGA, «La culminació del constitucionalisme català: les Corts de 1701 i 1705» a *Catalonia*, Núm. 26, 2020, pp. 21-33.

tropes.⁷³⁶ Finalment, el dia 9 de febrer es traslladà la següent resposta oficial als delegats del rei:

«Passant a donar resposta a las dependències militars insinuadas en dit paper, diuen que en lo concernent a la fàbrica de quartels, se deu suplicar a sa magestat sie de son real servey explicar en quinas ciutats o paratges del present Principat és necessari fabricar dits quartels, y que després los Braços passaran a la premeditació de la forma, disposicions y medis. Y que sobre lo punt de fabricar-se armas, pólvora y balas en est Principat, ja se ordenarà per part de la present Cort al fidelíssim concistori de deputats y ohidors de comptes del General de Cattalunya per a què tinguen cuydado y solíciten que los oficials de las fàbricas de pólvora, armas y balas invigilen ab tot cuydado en lo treball de sos officis que tenen dicta incumbència. Y que per a subministrar-se a las tropas llenya, palla y altres menudències, havent-se experimentat los abusos y excessos comesos per los ministres y oficials reals, que ab pretext de subvenir las tropas consumian per interès particular immensas quantitats, en grave perjudici y càrrech insuportable de la província, se troba formada expressa constitució que disposa haver-se de subministrar ditas cosas per medi de la verdadera y real solució. [...]

Finalment, al que en lo mateix paper se proposa respecte dels vestuaris dels soldats de sa magestat, donan per resposta que ditas robas y vestuaris, en força de la Constitució 1, títol “De dret de General”, que és lo Capítol 3 de la Cort que celebrà lo sereníssim senyor rey don Fernando primer, de immortal memòria, en Barcelona, en lo any 1413, vénen compresos en la solució dels drets de la Generalitat, la disposició de la qual constitució se troba inconcussament observada per tots lo sereníssims reys de Aragó, gloriosíssims antecessors de sa magestat, resultant de esta observància lo major servey real y concervació dels dits drets de la Generalitat; y que per major tuició y confirmació de la observança de la solució de dits drets del General ja tenen dits brassos formada expressa constitució, esperant tindrà aquella grata acceptació en lo real, benigne y generós ànimo de sa magestat».⁷³⁷

Tant la necessitat de construir casernes que servissin per alleujar el pes dels allotjaments sobre la població civil com l'exempció dels drets del vestuari seguiren sent un element de debat intens les setmanes següents. Pel que fa al primer aspecte, la manca de recursos dificultava notablement la construcció de les casernes plantejades per la nova administració. Malauradament per la població civil del Principat, els allotjaments regulars de tropes i els problemes i tensions més comunes que se'n derivaven foren una constant durant tot el conflicte successori i ni les autoritats austriacistes ni l'administració provisional borbònica foren capaces d'establir una xarxa permanent de casernes capaç d'acollir oficials i soldats fins dècades després de l'acabament de la guerra.⁷³⁸

⁷³⁶ *Cort General de Barcelona (1705-1706)*, pp. 358-359 i p. 361.

⁷³⁷ *Ibidem*, pp. 477-478.

⁷³⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, «Civils i militars a la Catalunya de la Guerra de Successió. La problemàtica dels allotjaments de tropes. (1706-1713)» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes*

Per altra banda, tal i com ja s'esdevingué durant les Corts de 1701-1702, els conflictes a l'entorn de les franquícies de drets per les robes destinades a la producció d'uniformes de les tropes tornaren a ocupar part dels debats entre els Braços i el rei. Tot i les pressions reials, els Braços seguiren mantenint els seus arguments legals a favor del manteniment dels impostos a la figura del monarca i les seves extensions naturals:

«En quant al número 6 de dit paper, en què vostra magestat proposa se dispensàs la disposició del Capítol 3 de las Corts de l'any 1413, respecte dels vestuaris de las reals tropas, per haver estat la mente dels sereníssims reys en dit capítol no que sas magestats pagassen los drets de la Generalitat, sí lo evitar los frauds que ab tal pretext se podrian comètrer, y que ideant-se los medis per a evitar-los, vostra magestat los abrasaria com a desitjós de la major observansa de las lleys municipals, humilment representan a vostra magestat los brassos que per disposició de la Constitució primera, títol "Del dret del General" lo sereníssim rey don Fernando primer (encara que escrupulós en altres drets, però molt liberal en lo de la Generalitat) se serví enclòurer sa real persona y los de sos reals successors en la paga dels drets de la Generalitat; seguí aquest gloriós monarca ab dita legal disposició aquella matexa política que tant se recomana als reys, de que la observança de las lleys està totalment assegurada quant ells ab son exemple comensan a practicar-la en sas reals personas y família. Y havent sempre comprès lo Principat que sa magestat no se havia servit enclòurer-se en la paga de dits drets vi coactiva, sí sols vi directiva, per las effícacias que redundan de l'exemple, se han concedit sempre los propis usos en todas las ocasions que los sereníssims senyors reys los han demanats. Però com los llochtinents generals se són immiscuïts en demanar dits propis usos valent-se del nom de sa magestat, y encara tal abús se ha transfundit en officials de menor graduació, no per benefici públich de sa magestat, sí sols per a beneficiar als assentistas, és totalment important al real servey de vostra magestat (al qual convé tant la recta exacció dels drets de la Generalitat) lo enclòurer la real persona de vostra magestat, de sa família y exèrsits en lo tenor de dita constitució, per a què lo exemple suavise la resignació dels altres que han de pagar dits drets y ningú puga oposar contra ella exempcions de ofici o graduació.

Esta real munificència que lo Principat regoneix dèurer al sereníssim rey don Fernando primer (lo qual fou declarat per l'legítim successor de la Corona de Aragó en lo Congrés de Caspe y gratificà al Principat tant obsequiosa demostració cobrant en los parasismes de sa mort las usuras de tanta liberalitat ab la més heroyca paga de la fidelitat catalana) no és sola prerrogativa del Principat, sí també dels regnes de la Corona de Aragó y València disposada ab expressos y literals fors. Y havent-se observat fins vuy lo disposat en dita constitució, si no se confirmava aquella seria un gran desconsuelo de tant fidelíssims vassalls y se donaria ocasió als émulos del present Principat per a notar la singularitat de que, havent merescut aquell tant apreciable prerrogativa del real agrado de sos amantíssims reys y senyors, se li disminuís vuy en lo congrés de una Cort, las quals són lo peculiar lloch de augmentar las reals mercès y munificèncias. Tot lo útil que dels drets de la Generalitat resulta se dispendeix en lo empleo del real servey de vostra magestat, puix de ell se pagan los salaris dels officials de justícia, los censals encarregats per donatius fets en Corts als antecessors de vostra magestat y lo regiment que vuy allista y las obras y reparos dels càrcers reals y aterassanas, utilitats tant

coniderables que a vista de ellas condescendí lo estament ecclesiàstich, mediant dispensació apostòlica, a contribuir a la solució de dits drets. Y en concideració del sobre dit, lo que los sereníssims reys antecessors de vostra magestat han pagat per rahó del dret de Generalitat no és estat alienació de son erari ni tribut indecorós a sa real grandesa, sí sols generosa munificència de depositar en mà de la Generalitat aquellas matexas quantitats que hauran de servir per las necessitats de sa real corona.

Y finalment, senyor, a no enclòurer-se los vestuaris de las reals tropas en la paga dels drets de la Generalitat restaria inútil lo magistrat de la Deputació, la Generalitat impossibilitada de poder contribuir al servey de vostra magestat, los acreadors del General (y entre ells tantas causas pias, pubills y viudas) privats de sos rèdits y sustento y assistits sols del desconsuelo de que censals que foren manllevats per fer serveys a sos reys y senyors y adelantar sas gloriosas conquistas quedassen subjectes a la inexhigibilitat».⁷³⁹

Finalment, Carles III acabà cedint en les seves pretensions i l'article s'acceptà amb una redacció pràcticament calcada a la que s'havia fet l'any 1702.⁷⁴⁰ Amb tot, les concurrències amb les disposicions tancades a les Corts precedents no s'acaben aquí.

A més d'aquestes disposicions, els tres Braços tornaren a sol·licitar al rei un control més estret dels segrestos de grans executats pels assentistes de les tropes reials. La crescuda presència d'unitats militars estrangeres i del país que es desplegaven arreu de Catalunya i la perspectiva de noves operacions militars en territori català feien preveure una recurrència molt probable dels excessos comesos per assentistes i oficials reials durant les passades campanyes. Així quedà recollit en la representació conjunta presentada el dia 17 de febrer de 1706:

«En lo Capítol de Cort de número 20 se suplicà a vostra magestat lo que ja se troba disposat en lo Capítol 14 de las segonas Corts celebradas en Monsó per lo sereníssim príncep don Felip, llochtinent general de l'invictíssim emperador Carlos quint, any 1553 (que és la Constitució 7, títol “De segrestos y emparas”), en lo qual se disposà que vituallas ni altres qualsevols provisions no pogan ser segrestadas sinó per lo espay de dos mesos, dins del qual se haguessen de pagar a sos amos los preus corrents lo die del segrest. Y si bé apar que dit capítol de Cort exceptua lo cas de necessitat (excepció que se conforma al dret comú); però com en lo present Principat se hagen exprimentat danys conciderabilíssims ocasionats als comuns y particulars del Principat de que los assentistas han segrestat grans sens precissar-los la necessitat y sens voler-se adherir a pagar-los als preus corrents, sí sols y ab las pagas a ells bens vistas, tenint sols la mira a comprar dits grans per preus mòdichs per a poder fer ganància ab los crescuts quels comptaven a sas magestats, originant-se de esta vexació la caristia del present Principat, se ha mogut lo zel que deu tenir la Cort al benefici públich y real interès de vostra magestat a suplicar que dits segrestos se fessen ab assistència dels batlles y jurats de las ciutats, vilas y llochs, que lo assentista haja de pagar los preus antes de aportar-se'n los grans, y que se hagen de dexar los precisos per al sustento y ús dels naturals, y que los

⁷³⁹ *Cort General de Barcelona (1705-1706)*, pp. 706-757.

⁷⁴⁰ *Ibidem*, pp. 1192-1193.

preus hagen de ser los corrents. Y axí, la limitació del cas de la necessitat pública y que haja de conèixer-ne la Real Audiència segons justícia, ohit lo síndich del General, apar necessita de la explicació que, havent-se de passar al segrest per dita causa, sia en la conformitat se suplica a vostra magestat en dit capítol, circumstàncies totas conformes a la rahó natural. Y com de ellas aparega que estaran ben informats los batlles y jurats de las ciutats, vilas y llochs, la assistència de estos en los casos que la necessitat pública dictarà fer-se los sobre dits segrestos apar donarà la providència convenient a la pública utilitat y privat interès dels particulars».⁷⁴¹

Tal i com ja havia quedat legislat l'any 1702, en aquesta ocasió el rei també acceptà les demandes dels Braços i obligà a que qualsevol segrest de grans hagués de ser supervisats pel batlle o jurats de la contrada on es fessin i que l'assentista que ho executés tingués per obligació pagar per avançat el preu dels gèneres segrestats. A més a més, no es podrà fer aquest segrest més enllà d'aquells grans que «[...] en cada poble respective los sobrarà per a vèndrer, detrets aquells grans que los naturals y habitants per son sustento, ús, servey y sembrar hauran menester per aquell any», a més de pagar-los als preus corrents de cada lloc.⁷⁴² En aquesta ocasió, no s'esmenta la possibilitat de poder deixar fiances equivalents per part de l'assentista en cas que no pogués fer efectiu el pagament, com sí que ho recollia el capítol de 1702, però sí que recull una limitació temporal dels segrestos, que no es poden practicar durant més de vint dies.

Finalment, aquest aspecte quedà regulat en el capítol novè de les Corts. L'encapçalament definitiu de la redacció deixa pocs dubtes de les preocupacions i expectatives per part dels Barços que motivaren aquesta disposició:

«Com se hagen experimentat grans inconvenients, los Naturals del present Principat, per causa dels segrestos de grans fets a instància del Assentista de Sa Magestat, pagant los preus de aquells molt mòdichs y sa Magestat à ell molt crescuts, causant haveri carestia de grans en dit Principat».⁷⁴³

Precisament, les preocupants notícies sobre l'ofensiva borbònica que arribaren a Barcelona a finals del mes de febrer i principis del mes de març foren l'eina de pressió decisiva que motivà el ràpid tancament de les Corts que es donà el dia 31 de març a la capella de Sant Jordi del palau de la Diputació.⁷⁴⁴

⁷⁴¹ *Ibidem*, p. 754.

⁷⁴² *Ibidem*, pp. 875 i 1181-1182.

⁷⁴³ *Constitucions, capítols, y Actes de Cort, fetas, y atorgats, per la S.C.R. Magestat del rey nostre senyor Don Carlos III rey de Castella, de Aragó, Comte de Barcelona, &c. en la Cort celebrà als Cathalans, en la Ciutat de Barcelona, en la casa de la Deputació del General de Cathalunya, en lo any de 1706*, Barcelona: Impremta de Rafael Figueró, 1706, Cap. IX, p. 66.

⁷⁴⁴ Pedro VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno...*, Vol. II, pp. 85-86.

Tot i la renovació de les consecucions legals assolides pels Braços els anys 1701-1702 en els àmbits estudiats, tal i com ja apuntà Joaquim Albareda, l'excepcionalitat militar dels anys que precediren les Corts i el desenllaç final del conflicte successori acabaren fent molt difícil la materialització de moltes d'aquestes disposicions.⁷⁴⁵

3.2.3. El pa de munició

Una de les principals preocupacions de l'alt comandament militar aliat a Catalunya fou assegurar la subsistència de les tropes de l'exèrcit en campanya i de les diferents guarnicions de les places fortes del Principat que havien passat sota l'autoritat de Carles III. Tal i com ja hem descrit, abans de l'entrega definitiva de Barcelona a la causa austriacista, l'assentista de l'exèrcit aliat José Cortissos ja tancà un contracte pel proveïment de vint mil racions diàries de pa de munició amb el flequer Joan Colomer.

Un cop finalitzat el setge, Colomer i el seu nebot Llorenç Giralt es consolidarien com els principals assentistes de pa de munició dels aliats dins del teatre ibèric de la guerra, un paper que mantindrien fins la fi del conflicte successori. La seva tasca fou un autèntic desafiament que dugué al límit les seves capacitats com a proveïdors des del primer moment. Segons l'informe enviat pel secretari de l'arxiduc Carles, el baró de Zinzerling al Consell de Cent, cada regiment d'infanteria de 1.000 homes requeriria 1.153 racions de pa de munició diàries, a més de la seva paga mensual.⁷⁴⁶

Amb l'entrada de l'enorme contingent aliat a Barcelona, els forns de pa de munició de la ciutat aviat quedaren col·lapsats, fet que comportà que Colomer i Giralt decidissin redimir les racions de pa de munició dels soldats en diners, i no en espècie. Aquest fet acabà generant un sobtat augment de la demanda de pa a la ciutat i del seu preu, fent perillar la subsistència de la població civil. D'aquesta manera, el Consell de Cent decidí fer una ambaixada al comandant suprem aliat, Charles Mordaunt, Lord Peterborough, sol·licitant que negociés amb els assentistes la fi d'aquestes pràctiques:

«Ítem ab dit vot y parer y gosant de la mateixa facultat ohit lo que Lo Excel·lentíssim Conseller en cap es estat dir i referir de com per la multitut de gent axí naturals com de militia se troba en la present Ciutat y cada dia van venint y entrant se experimenta

⁷⁴⁵ Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión...*, p. 184.

⁷⁴⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 42v-43v, [16-12-1705].

alguna penúria de pa per no poderse acudir al abast que la urgència demana y està per falta d'oficials obradors per pastar, atès la present ciutat se troba previnguda suficientment de blats, farines y llenya. Y desitjant donar providència ab tot compliment a la dita provisió y abast del pa. Deliberen perçò que en primer lloch sian servits los Excel·lentíssims Senyors Consellers enviar a cercar los Prohoms de la confraria dels forners y els flequers als quals se diga que per acudir al major servey del Reu Nostre Senyor y poder donar providència al abast del pa, vullen fer per manera que los mestres y fadrins de dit estament se apliquen en treballar y pastar per la present ciutat en la present ocurrència [...] Y respecte a la molta guarnició y tropas se troban en la present Ciutat y tenirse intel·ligència que los Assentistas per mà dels quals corra la incumbència del pa per ditas tropas redimiran las racions de pa dels soldats ab diners lo que ocasiona la penúria del pa de la present ciutat. Deliberan perçò que en nom y per part de la present Ciutat sia feta ambaixada en escrits al Excel·lentíssim Senyor Milord Peterbouch Generalíssim de las armas suplicant-li sia servit donar los ordres convenients peraque los Assentistas y personas que tenen lo carrech de proveir de pa a las tropas donen y entreguen lo pa effectiu a las milícies y no ab diners. Y axí mateix done los ordres convenients peraque las sentinelles no permeten que per las murallas se tragué pa fora la present ciutat y donen tota assistència als oficials de la present ciutat que estan en los portals per executar semblant ordre».⁷⁴⁷

Des del mateix 1705, Giralt organitzà el transport dels materials i homes que acompanyarien les tropes de l'exèrcit de campanya i la distribució a les places amb guarnició. Aquests trànsits s'organitzaren en base a carreters i propietaris de carros i carretes subcontractats per la societat de Giralt i Colomer, com ho foren els pagesos Francesc Feliu o Pere Esteve, o els paraires Francesc Oliveró i Josep Mustarós, que l'any 1711 s'organitzaren per reclamar a la veedoria general de l'exèrcit aliat a Catalunya els cobraments que Giralt els devia per la feina feta en els transports de 1705.⁷⁴⁸ A més del transport, Giralt també s'encarregà de tancar pactes i gestionar compres de farines i grans. Algunes d'elles provenien directament de cessions fetes per l'administració militar i aconseguides per requisés o per proveïdors paral·lels. Durant tot el desembre de l'any 1706, Giralt reconeix que rebé set-centes cinquanta-dos quarteres de farina al mòdic preu de 22 rals la quartera per la fàbrica del pa de munició per ordre del virrei comte d'Uhlefeld.⁷⁴⁹ Amb tot, bona part de la producció seguia vinculada únicament als assentistes. En els darrers mesos del mateix 1706, Giralt havia tancat dos contractes amb proveïdors privats per abastir de blat la plaça de Tortosa. Un d'aquests fou amb un membre d'una coneguda nissaga austriacista, Pere Dalmau, a qui Llorenç comprà vuit-centes vint-i-cinc quarteres de blat el dia 6 d'octubre per

⁷⁴⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 314r-314v, [18-10-1705]

⁷⁴⁸ AHPB, 877/18, Notari Pau Cabrer, ff. 319r-320v, [23-11-1711].

⁷⁴⁹ AHPB, 884/9, Notari Jeroni Casetas, ff. 34r-35v, [02-03-1707]. La resta de compres fetes entre proveïdors privats d'aquell any es movien entre els 27 i els 30 rals per quartera.

intermediació del corredor d'orella barceloní Josep Martí. Per altra banda, el 18 de desembre Giralt comprà una nova partida de quatre-centes setanta-tres quarteres més a Pau Paraller i Ramon Mascaró, de Barcelona. Aquestes dues compres foren comissionades pel ciutadà honrat de Barcelona i veí de Tortosa Tomàs Antich, un dels austriacistes més distingits de la ciutat ebreca.⁷⁵⁰

Tal i com apunta Benet Oliva, Giralt i Colomer tenien a Salvador Feliu de la Peña com a apoderat i home de confiança a Barcelona, que col·laborava activament amb ells en moments on s'havien d'absentar de la capital del Principat, bé fos per gestionar l'abastiment de les diverses places fortes catalanes i valencianes o bé per seguir l'exèrcit aliat en les seves internades a Castella.⁷⁵¹ Feliu de la Peña també mantenia una estreta relació familiar amb Colomer, havent-se casat l'any 1699 amb Maria Coll i Isern, neboda carnal de l'esposa de Colomer, Teresa Isern i, per tant, esdevenint nebot polític seu.

A causa de la seva sòlida experiència prèvia en el sector, fou el mateix Joan Colomer qui s'encarregà de contractar i organitzar les quadrilles de treball que s'haurien de desplaçar amb les tropes expedicionàries que es disposarien a portar a Carles III a Madrid. Unes tropes que ell mateix acompanyaria el mateix estiu de 1706.⁷⁵² Una bona mostra d'aquesta tasca la trobem en el pacte tancat entre Colomer i trenta-quatre fadrins i peons flequers encapçalats pel mestre flequer barceloní Pau Tunant el dia 25 d'abril de 1707.⁷⁵³ Tunant i els seus trenta-tres companys prometeren que seguirien les tropes que es dirigeixen a Castella i que hi treballarien en feines del seu ofici de forner:

«[...] en la fàbrica del pa de munició y que quiscuna pasterada farem y fabricarem sicients quaranta pans que es de tres fadrins o mossos. Y lo tall, enfornar y desenfornar. Y així mateix que de tres en tres farem i fabricarem tres pasterades quiscun dia».⁷⁵⁴

A canvi Colomer es comprometia a pagar-los 10 rals d'ardit i dues racions de pa cada dia que es trobessin empleats en la fàbrica del pa de munició. En canvi, els dies de marxa se'ls pagarien sis rals i els mateixos dos pans a tots els fadrins o mossos pastadors. És ben possible que amb anterioritat a aquest contracte, diversos homes també acompanyessin a Colomer en el viatge de Carles III a Madrid, per bé que el gruix

⁷⁵⁰ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 564.

⁷⁵¹ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 3).

⁷⁵² Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, pp. 290.

⁷⁵³ AHPB, 884/9, Notari Jeroni Casetas, ff. 69v-70v, [25-04-1707]. Més enllà del mestre Tunant, el grup es trobava dividit entre 24 fadrins flequers i 9 peons.

⁷⁵⁴ *Ibidem*.

de les tropes aliades que l'ocuparen –i els seus proveïdors– provinguessin de la força expedicionària anglo-portuguesa que havia penetrat a Castella per Extremadura.⁷⁵⁵

Aquest document s'emmarca en un moment particularment decisiu dels primers anys de la guerra a la Península Ibèrica. La data de la seva signatura coincideix amb la cèlebre batalla d'Almansa, on les tropes aliades sofriren una de les derrotes més importants del conflicte.⁷⁵⁶ Colomer, que havia retornat a Barcelona amb el seguici de Carles III des de València, era més que conscient de la delicada situació en que havia quedat el contingent aliat del regne i la necessitat d'abastir les tropes per una nova campanya que s'iniciaria aquella primavera. Dos mesos abans, al febrer de 1707, Giralt també havia renovat l'*asiento* pel proveïment de pa de munició per les guarnicions del Principat, juntament amb el mercader barceloní Josep Antoni Roig.⁷⁵⁷

Abans d'embarcar-se cap a Barcelona, però, Colomer deixà algunes de les places valencianes ben abastides. Per exemple, en un dels estats de comptes presentats l'any següent, es fa avinent que es deixaren a la guarnició aliada d'Alzira 6.639 barcelles de grans i 99.752 racions de pa de munició.⁷⁵⁸

Amb tot, el rumb de la contesa aviat afectà directament els interessos d'aquests proveïdors. Amb la retirada dels contingents aliats de les posicions valencianes i la imparable ocupació borbònica del territori, alguns dels oficials i empleats de Colomer es veieren obligats a deixar les seves tasques per seguir les tropes aliades, abandonant equipament i materials a mercè de les forces oposades. Aquesta circumstància es donà per primera vegada a causa de la pròpia batalla d'Almansa, atès que el mateix dia 24 d'abril havien sortit d'Ontinyent cinquanta-tres carros carregats amb 21.200 racions de pa de munició dirigides a l'exèrcit en campanya que foren abandonats el dia 26 en la retirada general després que els generals Galway i Das Minas ordenessin als seus soldats prendre tot el pa que volguessin i el que no el descarreguessin «[...] a fin de llevar en ellos heridos de la susodicha batalla de Almansa y por cuyo respetor y orden».⁷⁵⁹ D'aquesta manera, segons el reconeixement fet pels mateixos oficials de

⁷⁵⁵ Pedro VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno...*, Vol. II, pp. 113-116.

⁷⁵⁶ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, pp. 223-224.

⁷⁵⁷ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 3). Un estat de comptes parcial d'aquest contracte pels anys 1707 a 1709 a AHPB, 927/8, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 12v-13r, [21-02-1732].

⁷⁵⁸ AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 8r-9v, [06-01-1708]

⁷⁵⁹ AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 49v-50v, [05-03-1708].

Colomer un cop els aliats arribaren a Alzira, a causa d'aquelles ordres es perderen un total de vuit mil dues-centes racions de pa de les vint-i-un mil carregades a Ontinyent.

Entre els dies 5 i 6 de gener de 1708, diversos individus presents durant la retirada testimoniaron davant de notari els gèneres i les quantitats perdudes en les places d'Ontinyent, Xàtiva, Alzira, Altea i València.⁷⁶⁰ Per altra banda, aquestes pèrdues també començaren a succeir-se a la frontera amb l'Aragó i dins del Principat. Al juliol de 1707 es perderen a la vila de Montsó dues-centes trenta-tres quarteres i sis quartans de blat, cent-vuit quarteres de farina, quatre mil cinc-centes racions de pa de munició cuit i dos-cents cinquanta sacs buits, a més d'equip per valor de 13 lliures catalanes.⁷⁶¹ El setembre de 1707, els assentistes havien perdut a la plaça de Tàrraga vint mil racions de pa de munició cuit, quatre-cents cinquanta quintars de farina, tres-cents cinquanta sacs i equipament de la fàbrica per valor de 8.974 rals.⁷⁶²

Per altra banda, el dia 17 de març de 1708 Giralt renovà una altra vegada el contracte de proveïment de la guarnició del Principat per quatre anys –fins el 1711– i els dies següents procedí a nomenar sotsassentistes i delegats que s'encarreguessin de la provisió a diversos espais de la geografia catalana que podrien ser clars objectius de la nova ofensiva borbònica.⁷⁶³ Paral·lelament, el mateix dia Giralt i Colomer renovaren l'*asiento* de pa de munició dels exèrcits de campanya per tres anys més, atestant novament que oncle i nebot participaren conjuntament i en peu d'igualtat en tots els contractes tancats amb les potències aliades des de l'inici del conflicte.⁷⁶⁴

És important notar el caràcter general de la tasca executada per Colomer, Giralt i el seu soci Josep Antoni Roig. La composició multinacional del contingent aliat a la Península podia dificultar enormement les funcions dels assentistes, atesa la multiplicitat de sistemes de gestió paral·lela i d'autoritats militars competents amb qui els propis contractistes o els seus agents havien de tractar per complir els seus compromisos contractuals. D'aquesta manera, pels assentistes locals esdevenia imprescindible comptar amb apoderats i delegats que coneguessin a fons cadascun dels mecanismes

⁷⁶⁰ AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 3r-8r, [05-01-1708 i 06-01-1708] i ff. 46v-47v, [26-02-1708].

⁷⁶¹ AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 53v-54r, [07-03-1708].

⁷⁶² AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 47v-49v, [03-03-1708]. A aquestes pèrdues cal sumar-hi les 15.000 racions de pa cuit que quedaren en mans borbòniques a la vila de Bellpuig aquell mateix mes. AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 56r-56v, [08-03-1708].

⁷⁶³ AHPB, 849/7, Notari Pere Màrtir Vila, ff. 94v-96, [17-03-1708].

⁷⁶⁴ AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 132v-135r, [11-06-1708].

propis de cada contingent aliat, des de la seva pràctica financera fins a la llengua pròpia de l'alt comandament.

Quadre núm. 03. Contractes tancats per Llorenç Giralt amb diversos sotsassentistes de les places i fortaleses de Catalunya [1708]				
Data	Àmbit del contracte	Sotsassentistes	Racions per quartera de blat fort	Racions per quartera d'un altre blat
18-03-1708	Plaça de Tarragona i el seu partit	Josep Jover, manescal i Josep Salat, flequer de Tarragona	82	80
18-03-1708	Plaça de Tortosa i el seu partit	Bernat Font, flequer de Tortosa	79	
29-03-1708	Fortalesa de Castellciutat i plaça de la Seu d'Urgell	Pau Fanc i Batista Nicas, joves flequers habitants a Barcelona	78	68
26-04-1708	Fortalesa i plaça de Cardona	Joan Badia, pagès de Cardona		70
11-06-1708	Plaça i castell de Berga	Fèlix Santandreu, baster de Berga	72	
17-08-1709	Fortalesa de Castellciutat i plaça de la Seu d'Urgell (revoca la anterior)	Pau Travé, jove flequer habitant a Barcelona	78	68

Font: AHPB, 884/10 i AHPB, 884/11, Notari Jeroni Casetas.

Així doncs, per tal de poder cobrar una part dels gèneres proveïts durant les campanyes dels anys anteriors, a mitjans d'agost de 1709 Colomer nomenà com a delegat seu a l'oficial auditor i comissari de mostres neerlandès Lorenz Werbecq o Ouerbech per gestionar els cobraments dels assentistes amb la veedoria del contingent neerlandès.⁷⁶⁵ Les gestions de Werbecq sembla que foren prou efectives, atès que el dia 25 de maig de l'any 1710 Colomer i el seu soci Josep Antoni Roig reberen de mans de Josep i Vicenç

⁷⁶⁵ AHPB, 884/11, Notari Jeroni Casetas, ff. 159v-160v, [17-08-1709].

Duran –que ja actuaven com a importants canvistes i financers del contingent aliat a Barcelona– 454 dobles d’or de 30 rals cadascuna:

«[...] por valor de cinco mil florines moneda corriente de Olanda. Y dicha cantidad recibimos de dichos señores [...] por cuenta y orden del señor don Lorenzo Ouerbech auditor de las tropas Olandesas y a buena cuenta de mayor cantidad que dicho señor don Lorenzo Ouerbech como a procurador nuestro tiene recibido y cobrado y ahun tiene de recibir y cobrar de diferentes tropas Olandesas por razón de diferentes mantenimientos por nosotros suministrados a las tropas Olandesas en el Reyno de Valencia como asentistas que fuimos de las tropas de los altos aliados en dicho Reyno de Valencia».⁷⁶⁶

Tot i les importants dificultats militars dels aliats a la Península Ibèrica, durant els anys 1708 i 1709 el rumb de la guerra al cor del continent europeu i a la Península Itàlica semblava més favorables als seus interessos.⁷⁶⁷ Aquest fet, juntament a les perspectives d’una més que necessària arribada al Principat de contingents de refresc i queviures provinents dels territoris aliats, feu necessari renovar el contracte de pa de munició de l’exèrcit en campanya. És important fer notar que aquests nous *asientos* es donaren en un moment de franca necessitat i de gran perill per la població civil catalana, que des de finals de l’any 1707 patia l’acció conjunta de les dues forces militars oposades que a causa de la desorganització, les mancances logístiques i la inestabilitat dels fronts practicaven una intensíssima política de requisos i exaccions per sobreviure sobre el terreny. Les queixes pel comportament de les tropes aliades sobre ciutats i viles sota l’autoritat de Carles III fou expressada en múltiples ocasions per part de les institucions catalanes durant aquest període.⁷⁶⁸

Així doncs, per tal d’assolir els seus objectius militars i mitigar els efectes devastadors d’aquest abastiment forçós sobre el terreny, els assentistes de pa de munició pactaren amb el nou comandant general de l’exèrcit austríac a la Península Ibèrica, Guido von Starhemberg l’any 1709.⁷⁶⁹ Tal i com ens apunta Albert Garcia Espuche, la relació de Colomer amb Starhemberg fou notablement estreta, atès que el generalíssim de les tropes aliades es trobava allotjat en una de les cases propietat de Colomer a la Fusina, al costat dels grans forns del pa de munició que el mercader i flequer tenia a la ciutat.⁷⁷⁰ A més del general Starhemberg, Colomer i la seva esposa també reberen atencions i regals d’altres alts comandaments aliats que es trobaven a Barcelona. El mateix Garcia

⁷⁶⁶ AHPB, 884/12, Notari Jeroni Casetas, ff. 89v-90r, [15-05-1710].

⁷⁶⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 96-110.

⁷⁶⁸ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, pp. 275-276.

⁷⁶⁹ Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, p. 179.

⁷⁷⁰ Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 291.

Espuche i Benet Oliva es fan ressò del *forlón* o carruatge que el tinent general portuguès comte de la Atalaya regalà a Teresa Colomer durant la seva estada a la Ciutat Comtal com a oficial del contingent portuguès.⁷⁷¹

Tot i l'aparent bona marxa dels negocis que podria entendre's d'aquesta estreta relació amb les altes esferes militars i la constant renovació de contractes, a partir de l'any 1711 les coses es començaren a complicar pels interessos de Colomer. A principis d'any, el seu antic soci Josep Antoni Roig interposà diverses causes contra ell a la Reial Audiència de Barcelona relacionades amb les desastroses conseqüències del contracte de provisió de la campanya de València de 1707.⁷⁷²

Per altra banda, l'avanç constant de les tropes borbòniques pel territori català en els seus múltiples fronts d'ofensiva generava notables pèrdues materials a la societat que Colomer compartia amb Llorenç Giralt. És important fer notar com aquests assentistes s'havien vist en la tessitura de desplegar de nou de manera ràpida i solvent una llarga cadena logística i de proveïment de l'exèrcit aliat capitanejat per Guido von Starhemberg i James Stanhope en tot el seu periple fins a les portes de Madrid, establint forns i magatzems precaris a diversos punts de la geografia aragonesa i ocupant novament alguns dels equipaments ja abandonats durant les retirades dels anys 1707 i 1708. La feblesa de la posició de Carles III a Madrid i el fort contraatac borbònic acabà motivant una nova retirada aliada amb el consegüent abandonament de gèneres, materials i equipament que ja s'havia donat dos anys abans. El mateix novembre de 1710, amb la retirada de les tropes aliades d'Aranjuez ja s'hagueren d'abandonar importants quantitat de grans i materials a la ciutat.⁷⁷³ Els forners Salvador Trulls i Ramon Sallés, que havien sigut els encarregats dels magatzems de pa de munició de Fraga, hagueren de fugir i abandonar tots els gèneres i racions que s'hi guardaven davant de la imminent ocupació de la vila per les tropes franco-castellanes el gener de 1711.⁷⁷⁴ Es notificaren malguanys similars a Igualada, Ponts i Tremp el mes de febrer del mateix 1711, i a les poblacions de Calatayud i Tamarit de Llitera, que havien sigut

⁷⁷¹ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 4). Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 291.

⁷⁷² AHPB, 884/13, Notari Jeroni Casetas, ff. 35r-36r, [05-02-1711].

⁷⁷³ AHPB, 884/14, Notari Jeroni Casetas, ff. 183v-184v, [19-07-1712] i ff. 184v-185v, [21-07-1712].

⁷⁷⁴ AHPB, 884/13, Notari Jeroni Casetas, ff. 87r-88v, [04-05-1711].

ocupades a finals de l'any anterior amb la consegüent pèrdua de catorze mil racions de pa de munició i milers d'arroves de grans i farines.⁷⁷⁵

Amb tot, les pèrdues més oneroses per part de la societat de Colomer i Giralt s'havien donat a causa de la retirada aliada de la capital aragonesa el desembre de l'any 1710. Dos dels oficials de la manufactura de pa, Salvador Serra i Tomàs Ripoll, donaren el seu testimoni descrivint aquells fets a principis de l'any 1712:

«[...] que hallándose dichos Salvador Serra y Thomás Ripol en la ciudad de Caragosa a los treinta un días del mes de diciembre del año citado de mil setecientos y diez siguiendo la fábrica del pan de munición que entonces y en dicha ciudad de Caragosa se amassava por las Reales Tropas teniendo noticia directa de Don Pedro de Larco, oficial de la Proveduría General de dicho Real Ejército que también se hallaba en la dicha ciudad de Caragosa que después de sucedida la Batalla de Viruega el enemigo yva cargando y que se hallaba ya en las cercanías de Caragosa que dicho Don Pedro Larco dio orden a dichos Serra y Ripol que luego diesen y entregasen todo el pan de munición que se hallasse en los hornos a los soldados y que no pudiendo detener al enemigo que se abandonasse todo lo que se hallasse en dichos Ornos».⁷⁷⁶

Les forces en retirada perderen la important quantitat de 120.000 racions de pa de munició, 100.000 que es trobaven als magatzems reials de Saragossa i 20.000 que es trobaven de camí a Barbastro i Estedilla.⁷⁷⁷

A mitjans de maig de 1711, a punt d'iniciar la nova temporada de campanya, Colomer i Giralt tornaren a contractar personal per seguir les tropes de l'exèrcit aliat durant els mesos següents.⁷⁷⁸ En aquesta ocasió, la llista d'oficials, fadrins i operaris arriba als 103 noms, amb alguns veterans de l'expedició de 1706 a Castella com els fadrins flequers Fèlix Muset, Bonaventura Soldevila, Jacint Canyelles o Miquel Roig. Poques setmanes després, Giralt també renovà alguns contractes amb sotsassistentistes per abastir les places fortes estratègiques de la Catalunya Central i del Pirineu per fer front a les internades borbòniques.⁷⁷⁹

A partir de mitjans de 1712, l'ofensiva francesa a través dels Pirineus també causà l'evacuació dels oficials i fadrins flequers de les principals places frontereres com

⁷⁷⁵ AHPB, 884/13, Notari Jeroni Casetas, ff. 109r-109v, [15-05-1711], ff. 109v-110r [16-05-1711] i ff. 110r-111r, [27-05-1711], ff. 137r-138r, [12-07-1711]. AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 131r-132r, [27-04-1713].

⁷⁷⁶ AHPB, 884/14, Notari Jeroni Casetas, ff. 25r-26v, [27-01-1712].

⁷⁷⁷ AHPB, 884/14, Notari Jeroni Casetas, ff. 88r-89r, 10-04-1712

⁷⁷⁸ AHPB, 884/13, Notari Jeroni Casetas, ff. 91v-97r, [14-05-1711].

⁷⁷⁹ Per Berga i el seu partit comptà amb el doctor en drets Bartomeu Canudas. AHPB, 884/13, Notari Jeroni Casetas, ff. 111r-111v, [30-05-1711]. Per Castellciutat i la Seu d'Urgell comptà amb el pareire puigcerdanenc Josep Querol, que vivia a la Seu d'Urgell. AHPB, 884/14, Notari Jeroni Casetas, ff. 344v-345v, [24-12-1712].

Figueres o, ja a principis de 1713, Pont Major als afores de Girona.⁷⁸⁰ Giralt i Colomer seguiren recollint aquests testimonis i llistes de materials perduts, alhora que continuaren assegurant el proveïment del pa de munició a les tropes aliades que es trobaven ja concentrades al cor del Principat. Aquesta frenètica activitat la mantingueren fins l'arribada de les ordres de retirada dels contingents anglesos, austríacs i imperials a la primavera i estiu d'aquell any.

3.2.4. Els cereals, els queviures i el seu finançament

Estretament relacionat amb el pa de munició hi tindriem el proveïment de cereals i queviures per fornir tant les pròpies tropes com les fàbriques de l'esmentat pa o bescuit de munició. En aquest àmbit de la provisió és imprescindible tenir en compte el paper decisiu de les xarxes logístiques i comercials que els agents dels aliats tenien en altres territoris del continent. Tal i com ja apuntà Adrià Cases, la gran dependència de la via marítima de proveïment i de l'arribada de gèneres de territoris certament allunyats del front peninsular fou el principal motiu de la manca crònica de queviures del bàndol austriacista d'aquest teatre d'operacions.⁷⁸¹

Sens dubte, el paper dels mercaders anglesos a Itàlia pel transport de grans en la conjuntura 1708-1709 fou extremadament important, especialment l'agent a Venècia Christian Cole i el mercader anglès de Torí John Chetwynd.⁷⁸² Un altre membre d'aquesta important nissaga familiar, William Chetwynd, també s'havia empleat de manera molt important en el transport de tropes austríaques i aliades des de la Península Itàlica a la costa catalana, mantenint un estret contacte amb lord Peterborough des de la seva seu central a la ciutat de Gènova.⁷⁸³ El paper de Michael i John Richards, així com del mercader anglès domiciliat a Lisboa Thomas Martin en aquest tipus de negocis tant des d'Alacant com des de Barcelona també ha sigut ressaltat per Aaron Graham.⁷⁸⁴ Així mateix, a partir de l'any 1707 les accions ofensives de la flota britànica al Mediterrani

⁷⁸⁰ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 149r-150r, [09-06-1713] i ff.170r-171v, [03-07-1713].

⁷⁸¹ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 290.

⁷⁸² Aaron GRAHAM i Michael MARTOCCIO, «Provisions, passports and the problems of international warfare in early eighteenth-century northern Italy: a micro-historical study» a *European History Quarterly*, 2022 [En premsa].

⁷⁸³ Michael MARTOCCIO, «'The Place for Such Business': The Business of War in the City of Genoa, 1701-1714» a *War in History*, Vol. 29, Núm. 2, 2022, pp. 302-322., pp. 312-316.

⁷⁸⁴ Aaron GRAHAM, «Public Service and Private...», p. 92-105.

combinades amb el setge i expedició contra el port estratègic de Toló –que, tot i la desfeta aliada desbastà la capacitat ofensiva de la flota mediterrània francesa fins pràcticament la fi del conflicte– contribuïren de manera decisiva a assegurar una arribada més constant dels combois carregats d'avituallaments a Barcelona.⁷⁸⁵

A més a més, la conquesta aliada de Sardenya el 1708 permeté obrir una nova via de proveïment tant pel que fa als cereals i farratge per Catalunya com també per les tropes aliades a Savoia, alhora que facilitava el trànsit dels carregaments de cereals provinents de les xarxes logístiques angleses des de les costes de Morea o Dalmàcia.⁷⁸⁶ L'augment notable de les arribades de combois de proveïment amb grans, carns salades i altres queviures provinents de la costa de Barbaria, Nàpols, Liorna, Gènova o Sardenya al port de Barcelona des de principis de 1709 fins a l'inici de la campanya estival és una clara mostra d'aquest canvi de dinàmica.⁷⁸⁷

Alguns dels grans assentistes aliats decidiren associar-se amb comerciants locals que poguessin suplir-los al capdavant de la provisió mentre ells es trobaven fora del país o seguien a Carles III en els seus trasllats. Aquest fou el cas del proveïdor José Cortissos, l'assentista general de queviures de tots els exèrcits aliats de la Península per la campanya de 1706.⁷⁸⁸ Amb el desplaçament del rei a Madrid, Cortissos deixà com a apoderat seu a Barcelona i administrador general de l'*asiento* al negociant local Joan Tresserra. Segons el procés legal obert entre Cortissos i Tresserra l'any 1710, el negociant barceloní pagà i avançà notables quantitats en nom de l'assentista entre 1706 i 1709, fet que acabà generant un gran forat econòmic en el patrimoni de Tresserra.⁷⁸⁹ Per altra banda, Cortissos acusà a Tresserra d'haver actuat conjuntament amb el receptor de comptes Josep Berenguer per embutxacar-se diverses quantitats provinents de la importació de grans, ordi i pa de munició.⁷⁹⁰ Més enllà del resultat final del plet, el qual de moment desconeixem, les descripcions que ens ofereix aquest document d'al·legació

⁷⁸⁵ Ciro PAOLETTI, «Prince Eugene of Savoy, the Toulon Expedition of 1707, and the English Historians-A Dissenting View» a *The Journal of Military History*, Vol. 70, Núm. 4, 2006, pp. 939-962.

⁷⁸⁶ Caleb KARGES, «The Logistics of the Allied War Effort in the Mediterranean» a Katharina ARNEGGER, Leopold AUER, Friedrich EDELMAYER, i Thomas JUST (Eds.) *Der Spanische Erbfolgekrieg (1701-1714) und seine Auswirkungen*, Wien: Studienverlag, 2018, pp. 95-118.

⁷⁸⁷ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 610.

⁷⁸⁸ Charles RUBENS, «Joseph Cortissos and the War of the Spanish Succession» a *Transactions & Miscellanies (Jewish Historical Society of England)*, Vol. 24, 1970-1973, pp. 114-133.

⁷⁸⁹ *Alegación jurídica por Juan Tresserra, negociante, vezino de esta ciudad de Barcelona, contra don Joseph Cortissos hebreo / A relación del eruditissimo Ioseph Pasqual doctor de la Regia Corte, actuario Casetes*, 1710, p. 3 [En línia: <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/guerrasucce/id/8341>. Consultat per darrera vegada el dia 28-07-2022]

⁷⁹⁰ *Ibidem*, pp. 4-5.

ens permet conèixer aquesta altra cara dels grans contractistes aliats durant el conflicte i de les oportunitats de negoci que aquests importants *asientos* generals podien reportar a les comunitats de negociants dels espais on es donava el proveïment.

I és que la tasca logística a la que s'enfrontaren els aliats durant tota la guerra a l'hora de mantenir múltiples fronts de guerra separats territorialment fou titànica. En algunes ocasions, les mancances i retards en l'arribada de les provisions es podien alleugerir per altres vies de caire "extraordinari", com ho foren les preses dels recursos de l'enemic. Per exemple, a principis maig de 1706, quan després d'aixecar el setge de Barcelona les tropes franco-castellanes es batien en retirada deixaren enrere «És cosa inexplicable que no té guarisme, més gran còpio de farinas, blats y altres grans, que entre uns y altres asseguran passen de coranta mil quarteras, més gran còpia de pans de munició».⁷⁹¹ De la mateixa manera, els combois mercants francesos destinats a les tropes borbòniques que foren interceptats per la Royal Navy també eren susceptibles de ser redirigits a Barcelona. Això mateix s'esdevingué el 14 de juliol de 1709, quan arribà al port de la Ciutat Comtal un comboi de quatre navilis de transport francesos capturats amb trenta mil sacs de blat.⁷⁹² Malgrat que aquestes importants quantitats foren ràpidament repartides i consumides, aquests tipus de segrestos de les reserves enemigues a favor dels aliats es donaren en comptades ocasions a causa del rumb de les operacions.

Aquest fet motivà que, de manera més o menys constant, les tasques de proveïment de cereals i queviures acabessin recaient en proveïdors locals, que amb les seves capacitats i xarxes de negocis compromeses per la pròpia guerra havien de suplir els retards, desordres i mancances usuals que acompanyaven irremeiablement aquestes grans operacions de provisió organitzades per contractistes anglesos o neerlandesos.

Certament, una tasca de tanta entitat no es podria dur a terme sense comptar amb una xarxa comercial ben integrada a nivell europeu i un coneixement consolidat de les dinàmiques del comerç mediterrani. Per aquesta raó, resulta poc sorprenent que els individus catalans més associats a aquest tipus de proveïment pertanyessin als estrats més alts de l'esfera mercantil barcelonina.⁷⁹³

Un clar exemple d'aquesta dinàmica ens l'ofereixen els germans Amador i Pere Dalmau i Colom. Constituint la segona generació de la família d'origen vinarossenc que havia

⁷⁹¹ DGC, Vol. X, p. 702.

⁷⁹² Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 610.

⁷⁹³ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 296.

aterat a Barcelona mercès al seu pare, Sebastià Dalmau, Amador i Pere s'integraren plenament en la xarxa de negocis barcelonins de les dècades de 1680 i 1690 a través de les seves activitats com a adroguers, comerciants i acumuladors de patrimoni immobiliari.⁷⁹⁴ També en sobresurten els seus negocis amb les Índies a través de les colònies comercials de Cadis i Lisboa.⁷⁹⁵ Aquesta puixança econòmica i la seva integració familiar i associativa amb nissagues i companyies properes als interessos austriacistes apropà notablement els Dalmau a la causa de l'arxiduc Carles d'Habsburg durant els primers anys del segle. El fill d'Amador, que acabaria esdevenint el cèlebre capitost militar Sebastià Dalmau i Oller, l'any 1702 es casà amb Eulàlia Papiol i Colomer, neboda del ja conegut flequer i assentista de pa de munició Joan Colomer i fillastra del cònsol neerlandès al Principat, Arnold de Jäger.⁷⁹⁶ Quan el virrei Velasco ordenà l'expulsió del cònsol i amb el posterior clima de tensió que produí el complot i l'intent d'aixecament austriacista de juliol de 1704 tant Amador com el seu fill Sebastià foren empresonats per ordre de Velasco amb altres destacats membres de l'esfera austriacista barcelonina.⁷⁹⁷

Amb l'entrada de les noves autoritats, Amador i Sebastià foren alliberats i es bolcaren en la preparació de la defensa del Principat i de la causa de Carles III, tot i l'aparent poca experiència en l'àmbit del proveïment.⁷⁹⁸ Aquest zel amb la causa li valgué a Amador la consecució del títol de cavaller per designació de Carles III el dia 15 de juny del 1707.⁷⁹⁹ El 1707 fou un any de gran importància per la nissaga Dalmau i pel seu paper com a proveïdors de l'exèrcit aliat. Pràcticament deu mesos abans del seu ennoblement, al setembre de 1706, Amador i Pere Dalmau aconseguiren endur-se l'important arrendament de l'estanc de tabac del Principat fins l'any 1713, pel qual desemborsaren la important quantitat de 140.000 lliures.⁸⁰⁰ Aquesta concessió es donà en un moment particularment intens de preparació i aprest de les tropes aliades de cara a l'expedició madrilenya que el rei Carles llançaria aquella tardor.

⁷⁹⁴ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (pp. 10-11).

⁷⁹⁵ Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, p. 43. Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, p. 116.

⁷⁹⁶ Benet OLIVA RICÓS, «Els Dalmau de Teià...», p. 185.

⁷⁹⁷ Eduard MARTÍ FRAGA, *La Conferència dels Comuns i el braç Militar. Dues institucions decisives en el tombant del s. XVII*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, Universitat Pompeu Fabra, 2008, pp. 222-226.

⁷⁹⁸ Com ja hem apuntat, Sebastià serví la causa austriacista amb les armes, primer com a capità de la Coronela l'any 1706 i després en altres unitats regulars. Benet OLIVA RICÓS, «Els Dalmau de Teià...», p. 188.

⁷⁹⁹ *Ibidem*, p. 191, n. 61.

⁸⁰⁰ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 14).

A més de gestionar l'esmentat arrendament, Amador Dalmau també s'abocà a la tasca de abastir les places frontereres del Principat davant de l'avenç borbònic després de la batalla d'Almansa.⁸⁰¹ En aquest àmbit treballà estretament amb els seus parents llunyans encarregats de la manufactura del pa de munició, Llorenç Giralt i Joan Colomer. Durant tot el 1707, Dalmau forní de blat les places de Lleida, Mequinensa, Monzó i Tortosa, alhora que creava una reserva estratègica amb diversos magatzems a la ciutat i partit de Cervera.⁸⁰² Aquest fet tingué un gran impacte per la pagesia certerina i de les viles de l'entorn, que hagueren de conjuntar la provisió de grans de les tropes en trànsit com de les places frontereres.⁸⁰³ Per tal de dur a terme totes aquestes gestions, Amador es traslladà a Tortosa, des d'on organitzà una línia de subministrament de grans aragonesos a través de l'Ebre amb destí a Catalunya i al Regne de València.⁸⁰⁴ Durant aquest període, envià dotze mil faneques de blat a Lleida.⁸⁰⁵ Ja des de principis d'aquell any, aquesta gestió fou clarament accidentada, atès que el dia 9 de febrer s'escrigué als oïdors de la Diputació des de la cort de Carles III a València per tal que intercedissin i alliberessin a Amador que es trobava empresonat a Tortosa per negar-se a pagar els drets sobre la importació de grans «[...] per lo abast de las tropas de son real exèrcit han de passar a València».⁸⁰⁶ Així ressorgia novament la polèmica sobre l'exempció d'impostos de que haurien de gaudir els contractistes de la Corona en les seves tasques de proveïment, que ja havia tingut un paper important en les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706.

Sembla que aquest empresonament no s'allargà massa si fem cas de les informacions que ens ofereix Francesc de Castellví, atès que el cronista apunta el dia 13 de maig Amador fou present en diversos consells militars presidits pel rei juntament amb el general anglès Jones, encarregat de la defensa de la plaça tortosina davant l'avanç borbònic. En aquelles reunions, el major dels Dalmau es comprometé a abastir la plaça de grans per quatre mesos.⁸⁰⁷

És molt possible que Amador també aconseguís aquestes importants partides de grans mercès a la societat que compartia amb el seu germà Pere, que mantenia relacions molt

⁸⁰¹ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, pp. 296-267.

⁸⁰² Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 372.

⁸⁰³ Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la Guerra de Successió: (1700-1714)*, Cervera: Books on Demand, 2019, pp. 84-88.

⁸⁰⁴ Pedro VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno...*, Vol. I, p. 237.

⁸⁰⁵ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 482.

⁸⁰⁶ DGC, Vol. X, p. 765.

⁸⁰⁷ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, pp. 472-473.

directes amb el nord d'Àfrica on, fins i tot, tenia un factor a la plaça d'Argel.⁸⁰⁸ Mercès als estudis d'Eloy Martín Corrales sabem que almenys des d'agost de 1707 l'alt comandament aliat es plantejà que els grans de la costa de Barbaria se sumessin a les partides que es pretenien importar des de Nàpols o des d'Anglaterra i Holanda.⁸⁰⁹ Un any més tard, les opcions mediterrànies de Milà, Nàpols, Mallorca o Barbaria serien les úniques que es contemplarien com a viables, tant per la seva major proximitat com pel doble paper que podrien jugar a l'hora d'acaparar els grans abans que els proveïdors borbònics, posant així en tensió el seu aparell logístic.⁸¹⁰

A principis de gener de 1708, amb l'arribada d'un contingent de reforç de 7.300 soldats palatins a Barcelona des de la costa lígur, Dalmau s'oferí a proveir-los de pa, ordi i palla per compte seva, a canvi de poder-se beneficiar d'algunes de les rendes segrestades per les autoritats aliades.⁸¹¹ En les reunions per preparar l'allotjament i manutenció d'aquest nou contingent també hi fou present un altre dels membres de l'elit comercial barcelonina que plantejaren maneres d'aconseguir els cereals necessaris, Josep Duran i Mora.

Tal i com ja hem tractat en epígrafs anteriors, els germans Josep i Vicenç Duran i Mora no eren uns nouvinguts al món dels contractes i arrendaments de proveïments. Des de l'any 1700 ja havien participat en els contractes de vestuaris d'Antoni Bellvitges i en l'administració de la fàbrica de bales i perdigons de Falset i Garcia entre 1703 i 1705. Precisament, el mateix desembre de 1705 Carles III decretà l'embargament tant de les menes de plom d'El Molar i de la fàbrica de Falset, anul·lant l'arrendament a mans dels Duran. Les instal·lacions i els materials estigueren en mans de factors reials durant sis mesos, fins que després d'elaborar nombrosos informes, inventaris i descripcions de la seva disposició i dels materials que la componien, la Corona decidí retornar l'administració als mateixos Duran.⁸¹²

Les trajectòries dels Duran i dels Dalmau són certament paral·leles i plenes de recurrències. En ple setge borbònic de Barcelona l'any 1706, Josep Duran i Mora i Sebastià Dalmau i Oller, ambdós pràcticament de la mateixa edat s'havien ofert a Carles

⁸⁰⁸ Benet OLIVA RICÓS, «Els Dalmau de Teià...», p. 185.

⁸⁰⁹ Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, p. 316.

⁸¹⁰ *Ibidem*.

⁸¹¹ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, pp. 482-483.

⁸¹² Amb tot, la Corona la tornaria a incautar l'any 1707 amb l'objectiu de crear una reserva estratègica de plom davant del tomb de la situació militar al front. Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, pp. 233-234 i 495-496.

III per aixecar cadascun amb els seus propis mitjans econòmics dues esquadres de 40 homes cadascuna per assegurar l'ordre dins de la plaça.⁸¹³

Josep Duran formà part dels quatre administradors designats pel Consell de Cent de Barcelona per posar-se sota les ordres directes de l'administració reial i facilitar l'adquisició i compra de grans amb l'objectiu d'acabar amb els excessos i malvestats causats pels segrestos constants fets per les pròpies tropes aliades durant la campanya de 1707:

«[...] y deuran entendre la sollicitud de la provisió del abast dels grans del Real exèrcit a efecte que de que tots facilitin que en los paratges convenientes y fins a la quantitat que convinga se posen reserves de grans comprant dels naturals tots los que tingan y que no necessitaran per lo inexcusable de son sustento baix la seguretat de la paga dins tres, quatre o sis mesos conforme ajustaran los subjectes que ab aprovació dels de la Junta o Conferència seran anomenats, exigint la present ciutat al abono y satisfacció per medi de las personas serian anomenadas a las quals se entregaria lo diner o lletres que cada mes ofereixen los Generals o Pagadors dels Alts Aliats del que importarà lo abono de cada mesada prevenint que los Duenyos dels Grans cobren recibo de la entrega».⁸¹⁴

Duran, acompanyat de Joan Llinàs, Antoni Sadurní i de l'important mercader Pau Dalmases i Ros, s'ocuparen activament en aquesta tasca, malgrat que la inestable situació de les arques de Carles III dificultà notablement l'obtenció dels resultats desitjats. Tres dies després d'aquest nomenament, el Consell de Cent de Barcelona es veié instat a finançar una compra de vint mil quarteres de blat destinades al contingent portuguès amb els fons propis de la ciutat, atès que els venedors no volien acceptar les cartes de pagament ni els bitllets de les tropes aliades si no s'assegurava el seu cobrament amb els fons barcelonins.⁸¹⁵ Una petició a la que el Consell de Cent accedí amb la intermediació dels quatre administradors esmentats i de les seves companyies i capitals. Segons apunta Benet Oliva, aquestes quantitats no foren sufragades per la pagadoria portuguesa fins almenys l'any 1711.⁸¹⁶

Efectivament, el dia 25 de maig de 1711, els quatre administradors feren saber al Consell de Cent amb un contundent memorial les enormes dificultats que tenien per cobrar les lletres expedides i el cas omís que tant el rei com l'ambaixador i els generals portuguesos havien fet de les seves súpliques per rebre els diners acordats. A banda, el retard també s'explicava perquè els agents a Lisboa d'aquests comerciants havien sigut

⁸¹³ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 97.

⁸¹⁴ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 217, ff. 48r-49v, [14-01-1708].

⁸¹⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 217, ff. 53v-54r, [17-01-1708].

⁸¹⁶ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 26).

precisats per prendre lletres vinculades al Brasil, un fet que per contingències que no s'especifiquen de manera explícita generava alguns problemes en la conversió monetària.⁸¹⁷

Amb tot, durant aquest temps seguiren les compres de grans per les tropes i hi continuà el protagonisme d'aquests membres destacats de l'esfera comercial catalana, que cada vegada més combinaven les tasques d'aprovisionament amb els préstecs i avançaments de capitals pel pagament tant dels combatents com dels seus subministres i pertrets. Ja a la primavera de 1707, els informants borbònics de la vila de Roses es feien ressò dels importants préstecs que diversos individus del país havien fet a la tresoreria reial de Carles III, arribant a bestreure fins a 143.000 dobles segons un testimoni recollit per Adrià Cases.⁸¹⁸ El 1709, Pau Dalmases, en nom de la seva societat Dalmases, Catà i Piria vengué al Consell de Cent 2.909 "estarells" de blat sard que, finalment, foren embargats per ordre reial i destinats a l'abastiment de les tropes malgrat les protestes de la ciutat.⁸¹⁹ Només cal fer un cop d'ull a la comptabilitat de la coneguda Companyia Nova de Gibraltar transcrita, analitzada i contextualitzada per Pierre Vilar, per observar la multiplicitat d'operacions d'importació i compra de grans executada per aquesta societat al llarg dels anys de la guerra tot i el seu "rendiment mediocre" en paraules del mateix Vilar.⁸²⁰

A banda de les accions de Dalmases i Duran, si fem cas dels testimonis aportats per Francesc de Castellví, a mesura que les posicions borbòniques avançaven terreny dins del Principat Amador Dalmau es consolidava com el principal financer de l'esforç militar aliat a Catalunya sense abandonar les seves gestions com a proveïdor. L'any 1712 s'encarregà d'aportar provisions per la flota anglesa que arribà el juny a Barcelona per ordre directa de l'emperadriu Elisabet, a més d'avançar 50.000 pesos a la tresoreria de l'exèrcit aliat per finançar les operacions defensives als fronts de Girona i de Balaguer.⁸²¹ A finals d'estiu d'aquell any, les tresoreries aliades devien a l'entorn de 300.000 pesos als mercaders barcelonins que havien participat del proveïment de grans.⁸²² Amb tot, les aportacions d'Amador Dalmau i la seva companyia a l'esforç

⁸¹⁷ DACB, Vol. XXVII, 1710-1711, p. 185.

⁸¹⁸ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 296-297.

⁸¹⁹ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 26).

⁸²⁰ Pierre VILAR, *Manual de la "Companyia Nova de Gibraltar"*, Reus: Centre de Lectura, 1990. La cita es troba a la p. 121.

⁸²¹ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, pp. 409, 439-440. .

⁸²² Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, p. 271.

bèl·lic creixeren exponencialment a partir de la retirada aliada del Principat i l'inici de la darrera fase de la guerra. Aquestes accions seran descrites en epígrafs posteriors.

Més enllà dels Dalmau, els Duran o els Dalmases, tant les diverses tresorereries dels contingents aliats com les institucions catalanes comptaren amb molts d'altres proveïdors de menys entitat. Pere Voltes ens dona el nom de dos d'aquests individus, Jeroni Planella i Josep Laposaria, que l'any 1713 reberen la important suma de 3.826 lliures i 18 sous provinents dels fons requisats per la Junta Eclesiàstica en concepte dels deutes que l'administració tenia amb ells com a proveïdors de grans pel pa de munició.⁸²³

De tota manera, malgrat els esforços i inversions fets tant pels proveïdors locals com pels estrangers, les requisas i exaccions forçoses foren una constant durant tot el conflicte.⁸²⁴ Més enllà de les queixes que ja hem transcrit, les continuades súpliques al rei del Consell de Cent o dels membres dels Tres Comuns demanant la intervenció reial per controlar els excessos de les tropes sobre la població civil són la prova més feaent de la tensió constant a la que estava sotmès el sistema logístic aliat al Principat, i les seves notables mancances.⁸²⁵ El Dietari de la Generalitat recull nombrosos esments d'aquestes queixes d'arreu del territori català des de 1706 fins el 1712.⁸²⁶ Un dels exemples més ben escrits el trobem a finals de febrer de 1708, on en una missiva remesa per la Diputació a Carles III s'expliquen diversos casos d'excessos a les viles de l'interior i el Pirineu català com Agramunt, Pons, Guissona, Torà o Tremp, tant per part de tropes regulars com per fusellers.⁸²⁷ El setembre següent, els Tres Comuns remeteren una nova missiva a Carles III on es constatava aquesta circumstància:

«[...] Y como, señor, de algunos años a esta parte no hayan dado abundamiento los campos, el enemigo, debastando diferentes territorios, dominando de las tres partes una del principado, algunos excessos que han executado las tropas del real ejército de vuestra magestad y seqüestros de todo género de granos sin efectiva paga, han puesto

⁸²³ Pedro VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno...*, Vol. I, p. 148. Adrià Cases rebaixa la quantitat que haurien cobrat aquests individus a 3.430 lliures Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, pp. 296-298.

⁸²⁴ Gerard PAMPLONA MOLINA i Lluís TERRADO ROURERA, «Política planificada o actes fortuits?. La repressió militar filipista a la Catalunya Occidental durant les ofensives de 1706 I 1707» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 36, 2022, p. 201. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 85-87. Aquests fets no sols es donaren a Catalunya, sinó que també trobem clares mostres d'excessos comesos per les tropes aliades durant les ofensives per la presa de Madrid de 1710. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La rereguarda catalana entre...», p. 71.

⁸²⁵ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 294.

⁸²⁶ DGC, Vol. X, pp. 727, 838-839, 859, 865-867, 908, 928, 930, 1272 i 1276.

⁸²⁷ DGC, Vol. X, pp. 880-881.

en tal miseria el principado que con la estatxes del territorio y falta de medios, a no prevenirse en lo futuro, se seguiría grave perjuicio al servicio de vuestra magestad y beneficio público, de lo que estará vuestra magestad muy bien informado por lo passado, y especialmente en la presente ocurrencia de los desórdenes se executan, publicándolos los clamores del llano de Urgel, Sagarra, campo de Taragona y otras partes».⁸²⁸

A finals de novembre del mateix 1708, els jurats de Pelagalls, Montornès, Canós, Aranyó y La Cardosa es queixaven amargament que amb el pas de diverses unitats aliades entre els dies 26 i 29 de setembre:

«[...] no dexaron de experimentar la continuación de excessos en las extorciones que executaron las tropas con algunos naturales para que descubrieran sus haveres, no librándose de ellos haciendas, vidas y honrras de muchos particulares, causándoles el dexar sus casas tanto por inhabitables como por atender a refugiarse de persecuciones de que no se libraron templos e imágenes».⁸²⁹

Amb el pas del temps i el desenvolupament del conflicte, aquestes pràctiques encara es donaren amb més freqüència i violència. Una bona mostra la tenim amb les accions del regiment de cavalleria del coronel navarrès Pedro Morrás i Mauleón,⁸³⁰ que el 19 de febrer de 1711 es trobava acantonat a Sant Celoni i que:

«[...] ab 19 soldats de cavall de dit regiment ab títol de anar a sercar palla, anar y conferir-se a una casa vulgarment anomenada Andreu del Mas, y no havent trobat palla en aquella per haver-sela'n aportada de antemano los soldats del mateix regiment, posaren foch a una pallisa de dita casa, havent del tot cremat aquella, y consecutivament en lo mateix dia, dit tinent y soldats passaren a saquejar altra casa de la mateixa universitat de Santa Maria de Palautordera, vulgarment anomenada la casa de Bon Amich, de forma que pujant per una finestra de dita casa robaren y se'n aportaren tot lo que hi havia dins de aquella y, semblantment, los soldats del mateix regiment junt ab altres de dragons reals entraren en

altra casa anomenada Leget del Mas, de la mateixa universitat, en la qual degollaren y se'n aportaren deu tosinos, tres anyells, gallines y lo demás que hi havia en dita casa, passant com passaren dits soldats en lo mateix dia a saquejar moltes altres cases de dita universitat. Havent fet y executat contra los demás particulars de aquella un sens número de excessos y extorcions intolerables, com són fer-los pagar considerables quantitats de diner, aportant-se'n de sas cases blat y altres grans y cometent altres excessos com si fosen tropas enemigas. Tot lo que ha precisat a molts particulars de dita

⁸²⁸ DGC, Vol. X, p. 925.

⁸²⁹ DGC, Vol. X, p. 934.

⁸³⁰ Morrás fou un dels primers oficials peninsulars de Carles III, i ja havia servit aixecant regiments hispànics per la causa austriacista a Portugal l'any 1704. Rafael GUERRERO ELECALDE, «Familias en la encrucijada. Redes sociales, lealtades y resistencias durante la Guerra de Sucesión (País Vasco y Navarra, 1680-1715)» a *Estudios de historia de España*, Vol. 23, Núm. 2, 2021, p. 223.

universitat a desertar y desemparar sas casas y estaran precisats los demás particulars de aquellas en haver de fer lo mateix, a no donar-se prompte remey a dits excessos». ⁸³¹

3.2.5. Els vestuaris

En el camp del proveïment de vestuaris, no hem aconseguit trobar cap contracte general de vestits comparable als que emprengueren Jaume Carreres de Vilaller o Antoni Bellvitges durant els primers anys de segle. De la mateixa manera, cada contingent aliat tenia la seva política de proveïment d'equips i vestuaris. Amb tot, a principis del segle XVIII la responsabilitat de la provisió d'uniformes i equip encara requeria generalment en el coronel o oficial en cap del regiment en qüestió. ⁸³² D'aquesta manera, no resultaria estrany que la majoria d'unitats que serviren sota l'autoritat aliada es procurassin el vestuari i l'equip de manera local, mitjançant els oficials comissionats de cada regiment i sufragant-ne el cost amb les caixes pròpies de cada cos.

El que sí que podem assegurar, gràcies a les taxes de canvi de colors de casaca treballades per Adrià Cases amb els registres de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona, és que amb el pas del temps hi hagué un notable canvi de colors en les casaques de les unitats estrangeres com el regiment d'alemanys de Kaulbars o el de portuguesos de Pedro Morrás. ⁸³³ És a dir, més enllà de l'heterogeneïtat o no de les divises i colors, bona part dels soldats havia mudat el vestuari, bé fos a través de contractes particulars amb proveïdors locals propers a les seves casernes o campaments o bé a través de requisés i expropiacions. Precisament, aquest fou un dels camins que la nova administració reial no dubtà a emprendre per assegurar el proveïment de robes, pells i altres gèneres necessaris. Entre els dies 15 i 17 de juny de 1706 el procurador fiscal de la cort realitzà diversos escandalls i requisés de pells i de robes a les botigues barcelonines que podrien ser susceptibles de fer-se servir pels vestuaris i abillaments o "*menajes*" de la tropa. ⁸³⁴

Gràcies a un plet civil iniciat l'any 1711 contra el sastre Joan Corominas, podem constatar que en aquests moments del conflicte hi havia una part de la producció

⁸³¹ DGC, Vol. X, p. 1127.

⁸³² David CHANDLER, *The Art of Warfare...*, p. 84.

⁸³³ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 306.

⁸³⁴ AHPB, 884/8, Notari Jeroni Casetas, ff. 186v-191v, [15-01-1706], ff. 196v-198r, [13-02-1706], ff. 209r-211r, [14-04-1706] i ff. 217r-219r, [17-06-1706].

d'uniformes que es realitzava a partir d'una administració directa encapçalada pel veedor de l'exèrcit.⁸³⁵ La querella, presentada pels prohoms de la confraria de sastres de Barcelona, acusava a Corominas de no haver avisat al gremi dels vestuaris de la tropa que estava treballant, evitant així que la tercera part de la comanda fos repartida forçosament amb la resta d'agremiats.⁸³⁶

El principal argument de la defensa fou, precisament, que no es tractava pas d'un *asiento* o una comanda guanyada en una subhasta, sinó una comissió directa feta per l'administració del vestuari:

«Haventse per lo Vahedor del Real Exèrcit de Vostra Magestat entregat a Joan Camprubí, sastre de la present ciutat una partida de vestits que han de servir per lo vistuari de las tropas de dit Exèrcit per acomodar y adobar aquells e igualment una partida de panyos y altres gèneros per vistuari de las mateixas tropas encarregantse a dit Camprubí per compte de la Real Audiència y per administració lo fer y treballar dits panyos y astofas diferents vestits [...] E com a més que la referida ordinació no pot comprendre lo fet de haverse com se han entregat per administració a fi de acomodarse y respective ferse los sobredits vestits al dit Camprubí o altrament la dita ordinació notòriament nulla per contenir un monopoli exprés reprovat així de dret comú com per las generals Constitucions del present Principat y en conegut perjudici dels reials interessos de Vostra Magestat com se justifica».⁸³⁷

Camprubí havia sigut un dels socis preferents d'Antoni Bellvitges en els seus contractes de vestuari de principis de segle i, per tant, era ben coneixedor de les particularitats productives que implicava la manufactura de vestuaris militars en quantitats importants.⁸³⁸ Amb tot, aquell maig de 1711 sols tenia als seus tallers setze vestits confeccionats i cent quatre vestits més tallats i a punt de cosir.

Més enllà de les diverses patents de capità que concediren les autoritats austriacistes a individus com Josep Nebot, Blai Ferrer o Josep Moragues durant el conflicte per engruixir les seves files, també s'alçaren i mantingueren diverses unitats per part de les institucions del país que s'equiparen completament a Catalunya.⁸³⁹ D'entre tots aquests

⁸³⁵ Des de la formació de l'exèrcit "hispanic" de Carles III, la veedoria s'encarregava de la gestió del vestuari, l'armament i la resta de l'equip de la tropa., p. 144.

⁸³⁶ El gremi de sastres de Barcelona havia resolt en un consell general celebrat el dia 10-09-1710 que tots els mestres que tinguessin comandes de vestuaris per la tropa haurien de reservar-ne una tercera part per fer-la treballar pels membres del gremi. En cas de que s'ocultés la comanda, el mestre podria ser castigat amb una multa de 10 lliures per cada vestit de soldat que es trobés als seus tallers o a casa seva. ACA, RA, Plets Civils, Núm. 23885, s/f, [20-05-1711].

⁸³⁷ ACA, RA, Plets Civils, Núm. 23885, s/f, [20-05-1711].

⁸³⁸ AHPB, 871/13, Notari Francesc Busquets (menor), ff. 12r-19v, [24-01-1703].

⁸³⁹ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La mobilització militar catalana durant la Guerra de Successió» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 24, 2006, pp. 130-131.

cossos, en sobresurten els regiments de la Diputació i el de la Ciutat de Barcelona, que foren completament gestionats des de la Ciutat Comtal i que, per tant, resulten documentalment més accessibles.⁸⁴⁰

Ja des de finals d'octubre de l'any 1705, encara des del seu quarter general fora les muralles barcelonines, el futur Carles III reclamà al Consell de Cent que aixequés un regiment de mil homes per servir-lo juntament amb la resta de les seves tropes.⁸⁴¹ Finalment, aquesta unitat capitanejada per Jaume Cordelles sols tindria la meitat de la planta prevista, tot i el ràpid inici de les reclutes el dissabte 21 de novembre de 1705.⁸⁴² L'obertura de les Corts i el posterior setge borbònic de Barcelona sembla que acceleraren les operacions d'equipament del futur regiment de la ciutat, en un moment on tots els esforços del Consell de Cent es dedicaren a mantenir en ordre de combat les forces regulars i milícies d'arreu del Principat que havien entrat a Barcelona a principis d'abril de l'any 1706.⁸⁴³

Pel que fa al regiment de la Diputació, la sol·licitud del monarca per aixecar-lo també es remuntava a abans de l'inici de les Corts. Després de la inauguració, tal i com descrigué Eva Serra, hi hagué nombroses discussions entre la cort, la Diputació i els Braços per decidir qui havia de sufragar l'equipatge del regiment.⁸⁴⁴ Finalment, sembla que la despesa de l'equipament acabà recaient sobre la Diputació que no dubtà a licitar-lo per subhasta pública amb l'objectiu d'aconseguir els preus més beneficiosos.⁸⁴⁵

Es disputaren el primer *asiento* per la confecció dels quatre-cents cinquanta vestits els sastres barcelonins Josep Combet i Felip Gavaldà. Finalment fou Gavaldà, veterà de les comandes pel terç de Barcelona de 1696, qui l'aconseguí el dia 30 de desembre de 1705. Pocs dies després, el seguiren altres artesans i menestrals barcelonins. El sabater Bernat Martí s'obligà a aportar quatre-cents cinquanta parells de sabates, el sastre Francesc Pedrosa els mateixos parells de mitges, el barreter Pere Bosch els

⁸⁴⁰ El proveïment de vestuaris del regiment de la Diputació ja ha sigut estudiat per Adrià Cases en la seva tesi doctoral seguint els Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, pp. 308-309.

⁸⁴¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 332r-332v, [29-10-1705]

⁸⁴² DACB, Vol. XXV, 1705-1706, p. 76.

⁸⁴³ Antonio ESPINO LÓPEZ, «La mobilització militar...», pp. 132-134.

⁸⁴⁴ El dubte principal era si el vestuari, armes, selles, pertrets... l'havia de pagar la mateixa Diputació o el rei en base al donatiu que sortís de les pròpies Corts. Eva SERRA I PUIG, «Unes Corts en plena guerra (1705-1706): la visió civil d'un conflicte militar» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'història moderna de Catalunya. Catalunya, entre la guerra i la pau: 1713, 1813*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 365-366.

⁸⁴⁵ A banda del dietari de la Diputació, es poden trobar els contractes tancats pel vestuari de la Diputació entre el 28-05-1710 i el 30-05-1712 a ACA, Generalitat, Sèrie G, 76 (1710-1714).

corresponents barrets amb galó i el sastre Ramon Puig seixanta gorres per la companyia de granaders del regiment.⁸⁴⁶ Tot i alguns avançaments de vestits demandats per l'emergència en mobilitzar les tropes davant l'ofensiva borbònica de Girona, Gavaldà entregà la comanda completa per visurar el dia 14 de juny de 1706, on el sastre Joan Garriga, com a delegat del gremi constatà que:

«Ha trobat que heran bons y rebedors conforme la mostra, menos sinquantasis camisas que no són de tela gotiga com la mostra, y perçò valen menos quatra sous quiscuna, que ab totas són onse lliuras quatra sous; y sinquanta y sis xupas, en als quals se troban tres botons menos que en la mostra, y perçò valen menos catorse sous ab totas; y sinquanta y sis gambetos, que també faltan alguns botons, y perçò valen menos divuyt sous. Totas las que als quantitats juntas prenen suma de dotse lliuras setse sous y vuyt, las quals se li deuen rellevar del preu del arrendament».⁸⁴⁷

Aquest exemple serveix per il·lustrar les conseqüències de no complir fil per randa amb les condicions i models presentats per l'administració contractant i les capacitats que els visitadors dels gremis de la ciutat, en aquest cas el de sastres, tenien a l'hora de judicar la qualitat de les peces entregades i, de retruc, de perfilar preu de la darrera paga que hauria de rebre l'assentista.

Gavaldà no fou el proveïdor de vestits del regiment més enllà de l'any 1706. El substituï al capdavant d'aquest contracte el seu competidor en l'encant de 1705, el també sastre barceloní Josep Combet. Combet negocià i aconseguí com a mínim tres contractes més per la provisió de vestits per tot el regiment els anys 1707, 1708 i 1711-1712, sempre a l'entorn dels quatre-cents cinquanta vestits, i un altre *asiento* de setanta gorres granaderes el dia 18 de març de 1712.⁸⁴⁸ Els seus preus marcaren un notable increment, passant de 12 lliures i 11 sous per unitat l'any 1708 a 14 lliures i 10 sous per unitat el 1711-1712. Un fet similar ocorregué amb els barrets de la unitat, on el barreter Pere Aguilar prengué el lloc de Pere Bosch, aconseguint tres contractes de 450 unitats cadascun per la manufactura de barrets els anys 1707, 1708 i 1710-1711. En aquesta ocasió, també hi hagué un moderat augment en el preu, passant de 15 sous per barret el 1708 a 17 sous el 1710-1711.⁸⁴⁹

En l'àmbit del calçat i de les mitges hi trobem una mica més d'heterogeneïtat. Pel que fa a les sabates, després de Bernat Martí, el sabater Domingo Batlle emprengué un

⁸⁴⁶ DGC, Vol. X, pp. 682-684 i Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 310.

⁸⁴⁷ DGC, Vol. X, p. 720.

⁸⁴⁸ ACA, Generalitat, Sèrie G, 76, ff. 59r-63v, [23-12-1711] i ff. 77r-80r, [18-03-1712].

⁸⁴⁹ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 310.

contracte el 1708, abans que Lluís Olivella es quedés els dos darrers documentats pels anys 1710 i 1712.⁸⁵⁰ Totes les comandes es mogueren sobre les quatre-centes cinquanta unitats i, en aquesta ocasió, els preus no sols no pujaren sinó que s'abaratiren, passant de una lliura i un sou per unitat en el contracte de Martí a 19 sous per unitat en el cas de Batlle i una lliura per unitat en els dos contractes d'Olivella. Per les mitges, seguint l'estela de Francesc Pedrosa hi tenim el barreter d'agulla Mariano Vinyes, que emprengué un *asiento* l'any 1708. Vinyes fou substituït com a proveïdor el 1710 pel barreter Pau Sabater que, alhora, deixà pas al sastre Carles Guilla el 1712.

Tots quatre proveïdors tancaren els seus respectius *asientos* per quatre-cents cinquanta parells de mitges, amb una interessant fluctuació de preus. Mentre Pedrosa havia aconseguit el seu contracte per 9 sous i sis diners la unitat, mentre que Vinyes aconseguí pujar el preu per unitat a 10 sous. Sabater es veié obligat a rebaixar el preu a 9 sous per unitat el 1710, mentre que Guilla, segurament a causa de les dificultats productives derivades de la intensificació del conflicte al Principat, aconseguí doblar el preu per unitat de Vinyes arribant a la lliura per parell de mitges.⁸⁵¹

Entremig de tots aquests *asientos*, la Diputació també licità i concedí un contracte amb el sastre barceloní Joan Camps el dia 13 de novembre de 1710 per la manufactura i proveïment de:

«[...] 450 gambetos, 450 jupas, 450 calsas, 450 camisas, y 450 curbatas, y més si més se'n voldran, que ha emprés fer Joan Camps, sastre de la present ciutat, per lo abillament dels soldats del regiment ab què la present casa serveix al rey nostre senyor».⁸⁵²

Mercès a un subcontracte existent a l'Arxiu de Protocols de Barcelona podem conèixer una mica més les pràctiques d'aquests proveïdors. En aquesta ocasió els sastres Anton Cardó i Jaume Pujol, juntament amb el passamaner Jacint Montaner, tots ells socis de Camps, tacaren un contracte directament amb el peller barceloní Jerònim Crosas per aportar una part de les camises i corbates promeses a l'*asiento*.⁸⁵³ Aquesta circumstància podia respondre al fet que a la companyia de Camps no hi havia cap mestre amb els coneixements i capacitats productives per dur a terme la totalitat de la comanda sense subcontractar-la, o bé o el marge productiu era massa estret. Així doncs,

⁸⁵⁰ ACA, Generalitat, Sèrie G, 76, ff. 39r-42v, [15-10-1710].

⁸⁵¹ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 310.

⁸⁵² DGC, Vol. X, p. 1101.

⁸⁵³ AHPB, 900/28, Notari Francesc Duran, ff. 119r-119v, [11-10-1710]. També citat a Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, p. 179.

per complir amb els terminis i condicions del contracte, Crosas s'embutxacaria 31 sous i sis diners per cada conjunt de camisa i corbata que entregués a la societat de Camps.

A banda del regiment de la Diputació, el cos aixecat pel Consell de Cent també requerí de nombrosos proveïdors per mantenir-se equipat durant el conflicte. Per bé que els registres de la comptabilitat militar barcelonina durant la Guerra són notablement fragmentaris excepte per l'any 1707, el proveïment d'aquesta unitat resulta una mica més complex d'estudiar que el del regiment de la Diputació.

Amb tot, després de buidar els registres de deliberacions del Consell de Cent pels anys del conflicte hem aconseguit recopilar un recull de contractes i proveïdors del regiment de Barcelona entre els anys 1706 i 1711:

Quadre núm. 04. Comandes i proveïdors d'equipament pel regiment de la ciutat de Barcelona i eixaus abonats [1706-1711]						
Data del contracte/ abonament⁸⁵⁴	Proveïdor	Ofici	Gènere aportat	Preu total de la comanda		
				LL.	S.	D.
16-01-1706	Joan Capella	Barreter	500 barrets	437	10	
16-01-1706	Joan Baptista Anglada	Sastre	500 vestits	6.000		
26-01-1706	Francesc Besora	Passamaner i barreter d'agulla	500 parells de mitges	262	10	
26-01-1706	Josep Morer	Sabater	500 parells de sabates de vaqueta a tres soles amb sivelles de llautó	506	5	
26-01-1706	Joan Savall	Sabater	Pels eixaus aconseguits durant l'encant del contracte	12	10	
04-02-1706	Jerònim Crosas	Peller	500 camises i 500 corbates	330		
26-02-1706	Francesc Berguedà	Cinter	Bosses de granaders, bosses "fuselleres", bridacuns i corretges per fusells	1.030		

⁸⁵⁴ Les dates de tancament de contracte es troben en negreta. Les de l'abonament del preu per unitat es troben sense ressaltar.

26-02-1706	Lluís Alomia	Brodador	80 bosses granaderes	236		
26-02-1706	Ramon Puig	Sastre	Pels eixaus aconseguits durant l'encant del contracte de gorres granaderes	6		
26-02-1706	Josep Orta menor	Sastre	Pels eixaus aconseguits durant l'encant del contracte de gorres granaderes	8		
26-02-1706	Narcís Vilaseca	Sastre	Pels eixaus aconseguits durant l'encant del contracte de gorres granaderes	6		
26-03-1706	Anton Segués	Sastre	4 banderes fetes pel regiment de la ciutat	95	6	2
11-09-1706	Joan Baptista Anglada	Sastre	12 balons de roba pels tambors del regiment de la ciutat i guarniments	126		
11-09-1706	Francesc Besora	Passamaner	100 parells de mitges d'estam i de llana	52		
11-09-1706	Joan Capella	Barreter	125 barrets	109	7	6
11-09-1706	Josep Morè	Sabater	100 parells de sabates amb sivella	111	7	6
11-09-1706	Jerònim Crosas	Peller	110 camises	117		
10-03-1707	Joan Ortells	Botiguer	Roba per fer les mostres dels vestits per l'encant públic	12	2	
01-07-1707	Josep Combet ⁸⁵⁵	Sastre	500 vestits i 50 lliures d'eixaus	6.050		
01-07-1707	Pere Aguilar	Manyà	400 barrets	300		
01-07-1707	Domingo Batlle	Sabater	450 parells de sabates	457	10	
01-07-1707	Josep Vehils	Sastre	450 camises i 450 corbates	532	10	
26-09-1707	Francesc Berguedà	Cinter	65 casalines	55	5	
26-09-1707	Francesc Berguedà	Cinter	65 bridacús	29	5	
05-11-1707	Pere Aguilar	Manyà	44 barrets fets a més dels 400 que va fer per contracte	43		

⁸⁵⁵ L'acompanyen com a fiadors Josep Córdoba, fuster, Josep Rei i Tomàs Ginestar, sastres i Josep Astor, passamaner, tots habitants de Barcelona. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 216, ff. 158v, [09-06-1707].

05-11-1707	Pere Font	Perxer	Robes per guarnir els gambetos dels tambors del regiment de la ciutat	118	16	
05-11-1707	Anton Darrer	Passamaner	10 cordons de seda vermella i groga amb les seves bolles que ha fet pels porta-caixes del regiment de la ciutat	18		
05-11-1707	Francesc Berguedà	Cinter	10 porta-caixes de vaqueta de granja	7		
05-11-1707	Josep Combet,	Sastre	12 gambetos que ha fet pels tambors del regiment	50	8	
19-07-1708	Francesc Berguedà	Cinter	50 bosses casalines i 50 bridacús	65		
19-07-1708	Josep Vives	Pintor	Per pintar i daurar l'estendard o bandera del regiment	20		
19-07-1708	Josep Gras	Fuster	Per la manufactura de l'asta de la bandera del regiment	1		
19-07-1708	Pere Mariner	Manyà	Pel llençol de la bandera i daurar-lo	1	16	
18-08-1708	Pere Aguilar	Manyà	420 vestits i 10 lliures d'eixaus	5.010		
18-08-1708	Pere Aguilar	Manyà	450 barrets i 10 lliures d'eixaus	167	10	
27-08-1708	Jerònim Badia	Sabater	450 parells de sabates	420		
27-08-1708	Domingo Batlle	Sabater	10 lliures d'eixaus	10		
19-12-1708	Francesc Padrosa	Botiguer	Roba per fer les mostres dels vestits per l'encant públic	16	14	
22-04-1709	Pere Font	Perxer	31 canes i quatre pams de librea gran i 76 canes d'estreta	140	12	
22-04-1709	Josep Domènec	Sastre	Mans de guarnir 11 gambetos, botons, seda i altres per tambors	30	5	
22-04-1709	Francesc Darrer	Passamaner	9 cordons de seda vermella i gorga amb borles	16	4	
22-04-1709	Francesc Berguedà	Cinter	9 porta-caixes de vaqueta	5	8	

04-11-1709	Pere Socarrats	Cinter	500 caselines, bridacús i corretges de fusell	637	10	
04-11-1709	Carlos Pasquali i Gayetano Orteu	Sabaters	500 parells de sabates	516	13	4
04-11-1709	Josep Vila	Botiguer de teles	232 barrets «furesters»	162	8	
04-11-1709	Francesc Cornet	Barreter	250 barrets	212	10	
12-11-1709	Antoni Segués	Sastre	Mans i recaptés dels tres estendards o banderes fetes per la nova lleva	104	10	6
12-11-1709	Joan Alabau	Capser	5 caixes per la nova lleva.	21		
22-01-1710	Josep Combet i Pere Rei	Sastres	500 vestits, 500 camises i 500 corbates	6.125		
22-01-1710	Josep Domènec	Sastre	500 parells de mitges	250		
20-02-1710	Pere Aguilar	Manyà	500 vestits i 10 lliures d'eixaus	6.050		
20-02-1710	Joan Ferran	Barreter	500 barrets i 10 lliures d'eixaus	435		
20-02-1710	Jerònim Crosas	Peller	500 camises i corbates i 10 lliures d'eixaus	510		
22-03-1710	Domingo Batlle	Sabater	500 parells de sabates	495	16	8
22-03-1710	Francesc Armadans	Sabater	5 lliures d'eixaus	5		
10-04-1711	Macià Santoy	Barreter	500 barrets	400		
21-03-1711	Josep Combet	Sastre	500 vestits	6.000		
21-03-1711	Josep Morer	Sabater	500 parells de sabates	?		
21-03-1711	Jerònim Crosas	Peller	500 camises i corbates	?		
12-08-1711	Pere Font	Perxer	Guarnició dels vestits dels tambors del regiment	151	12	
05-09-1711	Pere Font	Perxer	Guarnició dels vestits dels tambors del regiment	151	12	
05-09-1711	Marià Vinyes	Barreter d'agulla	500 parells de mitges	234	7	6
05-09-1711	Joan Barber	Barreter	Eixaus per l' <i>asiento</i> de mitges	3	2	6
26-09-1711	Josep Combet	Sastre	Confecció de 12 gambetos guarnits pel regiment	33		

26-09-1711	Francesc Berguedà	Cinter	11 porta-caixes pels tambors del regiment	7	14	
26-09-1711	Francesc Darrer	Passamaner	11 cordons amb les seves borles de seda pels 11 porta-caixes	19	16	
Fonts: AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215-221						

A través d'aquestes comandes i abonaments podem reconstruir de manera més o menys aproximada la xarxa de proveïdors que s'encarregà de vestir i equipar aquest regiment. Sens dubte, l'home que més diners rebé de les arques del Consell de Cent fou el sastre Josep Combet, que com hem vist combinà aquests contractes amb els dels vestits del regiment de la Diputació almenys entre 1707 i 1711. Pels *asientos* fets amb el Consell de Cent durant aquests anys, Combet i els seus socis cobraren a l'entorn de 24.500 lliures. Un altre dels proveïdors més constants i ben pagats per la ciutat fou el manyà Pere Aguilar, que combinant dos contractes de vestits complets amb tres més de barrets arribà a acumular la quantitat de 11.560 lliures i 10 sous entre el juliol de 1707 i el febrer de 1710.

Pel que fa als diversos accessoris dels vestits també hi trobem clares recurrències. El sabater Domingo Batlle, que ja havia aconseguit el contracte de sabates del regiment de la Diputació l'any 1708 emprengué tres *asientos* dels mateixos gèneres pel Consell de Cent entre 1707 i 1708. En els anys anteriors i posteriors a Batlle, fou el sabater Josep Morer qui emprengué tres contractes de sabates per aquest regiment. En l'àmbit dels barrets hi trobem sis proveïdors diferents, comptant-hi el ja esmentat Pere Aguilar. Pel que fa a les mitges n'hem localitzat quatre, dels quals en sobresurten el passamaner Francesc Besora amb dos contractes l'any 1706 i el barreter d'agulla Marià Vinyes, que tres anys després d'haver sigut assentista del regiment de la Diputació aconseguí un contracte de 500 mitges pel regiment de Barcelona l'any 1711.

Pel que fa a les camises i les corbates, per bé que en algun cas com el contracte de Josep Combet i Pere Rei de 1710 es comptaren dins del propi *asiento* de vestuaris, generalment també es licitaren per separat. En aquest camp hi sobresurt el peller Jerònim Crosas, a qui ja hem vist com a mestre subcontractat per Joan Camps en el contracte de jupes, i gambetos pel regiment de la Diputació els anys 1710 i 1711. Veient les seves capacitats productives exemplificades amb els cinc contractes empresos entre 1706 i 1711 que arribarien a més de 2.000 unitats de cada gènere, no resulta estrany

entendre perquè Camps i els seus socis recorregueren a ell per assegurar el compliment del seu *asiento*. En aquest àmbit també hi hem localitzat el sastre Josep Vehils, que aconseguí un contracte d'aquestes gèneres l'any 1707 i que durant la dècada de 1730 esdevindria un participant actiu en els contractes de proveïment de la Intendència borbònica.

Per aquest regiment també hem localitzat altres mestres que es dedicaren a proveir bosses i arreu necessaris com bosses, “casalines”, “*bridacús*” o porta-caixes que no havíem pogut trobar en el cas del regiment de la Diputació. El brodador Lluís Alomia i, sobretot, el mestre cinter Francesc Berguedà foren els principals proveïdors d'aquests gèneres.

A banda del que hom podria considerar vestuaris i equipament propis dels oficials i soldats dels regiments, durant aquell període també s'encarregaren diverses mostres de vestits que haurien de servir a l'hora de licitar els contractes o també es feren fer les banderes del regiment. En aquest darrer cas hi intervingueren quatre artesans diferents, el sastre Anton Segués per fer les banderes de reclutament i altres senyeres, el manyà Pere Mariner i el pintor Josep Vives, que s'encarregaren d'aportar el llençol, pintar i daurar la bandera del regiment i el fuster Josep Gras que n'elaborà l'asta.⁸⁵⁶

Malauradament, a causa de l'escassetat documental i la naturalesa canviant de les deliberacions del Consell de Cent resulta notablement complex fer un seguiment dels preus per unitat amb la mateixa precisió que ho hem pogut fer pel regiment de la Diputació. Amb tot, sí que hem pogut localitzar alguns esments interessants que permeten esclarir, almenys de manera aproximada, com es comportaren els preus d'alguns dels gèneres proveïts. En pràcticament tots els contractes que hem pogut comprovar, amb el pas del temps s'esdevingueren rebaixes entre els contractes de 1706 i els que vingueren en anys anteriors. Pel que fa als vestits complets, Joan Baptista Anglada acceptà el preu de 12 lliures per vestit el gener de 1706 mentre que Pere Aguilar, amb 10 lliures que aconseguí com eixaus durant la licitació, rebaixà el preu per unitat a 11 lliures, 9 sous i quatre diners el 18 d'agost de 1708.

Pels barrets hi trobem una circumstància similar, atès que el primer contracte de Joan Capella recollia 17 sous i sis diners per unitat l'any 1706, mentre que en el cas de Pere

⁸⁵⁶ Se'n pot trobar una reconstrucció visual a Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya (1713-1714). Uniformes, Equipaments, Organització*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2007, p. 162.

Aguilar, que com ja hem vist empenia diversos contractes alhora i podia generar majos marges de guanys, rebaixà el preu a 14 sous per barret el mateix 1708. Quelcom similar s'esdevingué amb les camises i corbates, on Jerònim Crosas guanyà el contracte de febrer de 1706 amb el preu de una lliura, sis sous i sis diners per cada conjunt de camisa i corbata i Josep Vehils un any més tard rebaixà el preu per conjunt a una lliura, tres sous i 10 diners.

En el producte del que hem trobat més referències i més separades en el temps és amb les sabates. En aquest cas, el primer contracte de Josep Morer fou per una lliura i tres diners el parell, mentre que el de Domingo Batlle de 1707 ho rebaixà a 19 sous el parell. Aquesta rebaixà arribà al màxim amb l'*asiento* de Jerònim Badia d'agost de 1708, on el preu per parell arribà als 18 sous i vuit diners. El darrer preu que hem localitzat és de dos anys més tard, del contracte que novament aconseguí Domingo Batlles el 22 de març de 1710. En aquesta ocasió la tendència s'inverteix i hi podem observar una lleugera pujada cap als 19 sous i 10 diners per parell. Aquesta inversió es podria deure, com ja hem expressat en anteriors ocasions, a una major dificultat per accedir a les matèries primeres necessàries per la manufactura d'aquests gèneres a causa del rumb de la guerra.

Més enllà del regiment de Barcelona, el Consell de Cent també tingué un paper important a l'hora de finançar i equipar els tambors de la Coronela de la ciutat. Sens dubte, en aquest àmbit hi trobem una gran recurrència temporal, de gèneres a proveir i de preus per unitat amb els exemples trobats pel regiment de Barcelona.

De la mateixa manera, la participació dels mateixos assentistes en ambdós fluxos de negoci és més que palmària com ho mostren els casos de Joan Baptista Anglada, Josep Morer, Jerònim Crosas o Francesc Berguedà. Alhora, també hi trobem alguns artesans especialistes que tenien una llarga experiència en la provisió del mateix gènere, com ho seria el passamaner Anton Darrer i els porta-caixes dels tambors que ja havia obrat pel terç de Barcelona de l'any 1693.⁸⁵⁷

⁸⁵⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 202, f. 128v, [05-05-1693].

Quadre núm. 05. Comandes i proveïdors de vestuari pels tambors de la Coronela de la ciutat de Barcelona [1706-1711]						
Data del cobrament	Proveïdor	Ofici	Gènere aportat	Preu de la comanda		
				LL.	S.	D.
11-09-1706	Joan Baptista Anglada	Sastre	Adobar els vestits dels tambors de la Coronela	10		
11-09-1706	Josep Morer	Sabater	10 parells de sabates amb sivella	11	10	
11-09-1706	Jerònim Crosas	Peller	10 camises	13		
05-07-1707	Joan Baptista Anglada	Sastre	Roba, mans i recaptés per 10 vestits	133		
05-07-1707	Pere Font	Perxer	Robes pels tambors	41	15	
05-07-1707	Anton Darrer	Passamaner	10 cordons pels porta-caixes dels tambors i 10 roses fetes pels barrets dels mateixos tambors	5	10	
05-07-1707	Francesc Berguedà	Cinter	10 porta-caixes pels	7	10	
27-08-1708	Anton Segués	Sastre	Guarnir 11 vestits pels tambors	15	8	
27-08-1708	Pere Font	Perxer	128 canes de galó de fil i seda per guarnir 11 vestits	47	9	6
27-08-1708	Francesc Berguedà	Cinter	10 porta-caixes de vaqueta	6		
27-08-1708	Anton Darrer	Passamaner	10 cordons amb els seus flocs d'estam groc i vermell	6		
29-01-1711	Pere Font	Perxer	103 canes i quatre pams de librea ampla i estreta per guarnir els 15 vestits dels tambors	66	8	7
29-01-1711	Anton Sagués	Sastre	Per guarnir els 15 vestits dels tambors	22	8	

Fonts: AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vols. 215-221.

Finalment, és important constatar que a banda dels tambors, les companyies que conformaven la Coronela sufragaven el seu equipament en base a les contribucions dels

seus gremis i, per tant, els seus circuits de proveïment eren completament privats i propis de cada confraria. Un clar exemple d'aquesta dinàmica de contractació el podríem trobar en el contracte fet entre el gremi de sabaters de vell de Barcelona i el sastre Antoni Benaset el novembre de 1706.⁸⁵⁸ Benaset es comprometé a confeccionar tots els vestits necessaris i a mida per equipar els confreres que es mobilitzarien amb la Coronela amb robes dels colors de la seva companyia i amb tots els botons necessaris per 15 rals i mig cada vestit confeccionat. En aquest cas no es tracta d'un *asiento* com els anteriors que hem vist, on era feina de l'assentista proveir-se de tots els materials necessaris per confeccionar els gèneres. Benaset sols emprengué un contracte per "les mans" o la confecció dels vestits, mentre que la roba tallada la aportaria Josep Espinalt i els botons els propis confreres del gremi. La paga per la feina se li donaria completa el dia de l'entrega final dels vestits, fixada nou dies més tard, el dia 30 de novembre diada de Sant Andreu apòstol.

3.2.6. Els hospitals

Amb l'entrada dels aliats al Principat, el rector de Vilabella del Camp, Antoni Pons, fou designat administrador dels hospitals per la tropa.⁸⁵⁹ Pons ja s'havia destacat per la seva fidelitat i estreta relació amb Jordi de Hessen-Darmstadt, a qui visità a Castelldefels quan l'antic virrei estava a punt de deixar el Principat el 1701.⁸⁶⁰ Així mateix, Pons participà activament en el complot austriacista de 1704, a causa del qual s'exilià del Principat, embarcant a la flota aliada i assolint el càrrec de vicari general de les tropes.⁸⁶¹

Des del pas de Barcelona a la sobirania austriacista, Pons combinà les seves tasques com a vicari general de les tropes amb les de l'administració dels hospitals. Barcelona, juntament amb Girona, Roses i Tarragona eren les poques ciutats del Principat que havien comptat amb hospitals locals on s'hi cuidaven soldats com a pacients durant els anys immediatament anteriors al conflicte successori.⁸⁶² Segons Adrià Cases –que és qui compta amb els estudis més acurats de la sanitat militar a Catalunya a principis del

⁸⁵⁸ AHPB, 900/27, Notari Francesc Duran, ff. 341r-342v, [21-11-1706].

⁸⁵⁹ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 17).

⁸⁶⁰ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. I, p. 277.

⁸⁶¹ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 16).

⁸⁶² Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 318.

segle XVIII– la xarxa hospitalària i assistencial preexistent a les ciutats i viles catalanes, fou la que sostingué el sistema sanitari aliat durant tota la guerra.⁸⁶³ Així doncs, a l'inici de la tardor de 1705 Pons fou el responsable de negociar amb les autoritats i gestionar el tractament assistencial que les tropes aliades tindrien a Barcelona. Precisament en un dels moments d'entrada massiva dels contingents aliats a Barcelona, Pons s'encarregà de contractar la construcció de cent cinquanta llits pels soldats anglesos i neerlandesos ferits, que acabarien costant un total de 868 lliures, 16 sous i sis diners.⁸⁶⁴ Molts d'aquests soldats no sols es trobaven nafrats per l'acció bèl·lica. Les males condicions de transport dins dels navilis de la flota anglesa acabaren motivant que un alt nombre dels soldats que arribaven a la Península ho fessin malalts.⁸⁶⁵

A finals de 1705, Pons delegà amb un *asiento* la direcció i proveïment de l'apotecaria dels exèrcits de Carles III a l'apotecari Genís Valeta i els mercaders Joan Verivol pare i Joan Verivol fill.⁸⁶⁶ Valeta i els Verivol es trobaven associats al també apotecari de Bràfim Josep Somalench en una companyia que hauria de durar «[...] tant quant lo dit Senyor Genís Valeta serà Apotecari de dita Apotecaria y regirà aquella».⁸⁶⁷ En realitat, com ja descrigué Benet Oliva, el capital de 600 dobles que conformava la societat fou aportat en la seva totalitat pels Verivol, mentre que Valeta i Somalench s'encarregarien de la gestió directa del proveïment. En canvi, Joan Verivol pare i el mateix Antoni Pons actuarien com a enllaços entre la companyia i l'administració.⁸⁶⁸

Amb el pas de noves places catalanes sota l'autoritat austriacista, aviat es feren evidents els xocs entre els proveïdors de la nova administració i els que encara s'ocupaven en base a contractes tancats amb les autoritats borbòniques. Oliva descriu el cas de la companyia de l'apotecari gironí Josep Costa, que des de la seva botiga s'havia encarregat d'abastir l'apotecaria de l'hospital de Girona fins el pas de la ciutat a

⁸⁶³ *Ibidem*, p. 119.

⁸⁶⁴ Els proveïdors de materials foren el flassader Anton Monter, el matalasser Pau Turet, el flequer Josep Ferigles i el botiguer de teles Joan Diern, tots de Barcelona. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 2r-2v, [03-11-1705].

⁸⁶⁵ Caleb KARGES, «Britain, Austria, and the “Burden of War” in the Western Mediterranean, 1703-1708» a *International Journal of Military History and Historiography*, Núm. 39, 2019, pp. 16-17.

⁸⁶⁶ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 17). Els antecedents familiars dels Verivol a Benet OLIVA RICÓS, «1702-1714: el negoci...», p. 95.

⁸⁶⁷ AHPB, 900/27, Notari Francesc Duran, ff. 279r [11-12-1705].

⁸⁶⁸ AHPB, 900/27, Notari Francesc Duran, ff. 280r-282r [11-12-1705]. Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 17).

l'obediència de l'arxiduc, quan un apotecari designat per Valeta intentà ocupar la botiga de Costa al·legant que en prenia possessió en nom de les noves autoritats.⁸⁶⁹

Oliva apunta que els Verivol s'ocuparen d'aquest proveïment fins l'any 1713, per bé que amb la mort de Genís Valeta l'any 1706 hagueren de canviar els seus companys en l'administració del contracte, associant-se amb el germà d'Antoni Pons, Francesc Pons, que com a marmessor de Valeta ocupà el seu lloc en el contracte.⁸⁷⁰ Durant aquest període, els Verivol també s'implicaren activament en la creació i finançament de les operacions de la Companyia Nova de Gibraltar, juntament amb altres importants mercaders barcelonins com Salvador Feliu de la Peña.⁸⁷¹

3.2.7. Els transports d'artilleria

En aquest sector de la provisió hi tornem a trobar un dels individus més actius en el mercat d'*asientos* barceloní del primer període borbònic, el brodador Antoni Bellvitges.⁸⁷² En aquesta ocasió, acompanyat del negociant barceloní Josep Lleris emprengueren per primera vegada l'*asiento* del carruatge i tren de la artilleria pels contingents anglesos i portuguesos de l'exèrcit aliat per les campanyes de 1707 i 1708.⁸⁷³

Com en el cas de Joan Colomer pel pa de munició, la campanya valenciana de 1707 també fou notablement lesiva pels interessos d'aquests assentistes. Segons el testimoni prestat davant de notari per Antoni Ferrer, cirurgià de Martorell i Josep Bosch, plater de Barcelona, el dia 20 d'abril de 1707 els nomenes de Bellvitges i Lleris carregaren en un comboi dirigit pel comissari Ramon Artigas de Martorell 110 sacs amb 440 barcelles d'arròs blanc i 12 sacs amb 624 racions de pa que foren transportats al pla d'Almansa.

⁸⁶⁹ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 17). Costa acabaria actuant com a proveïdor de l'Hospital de la Santa Creu a partir de l'any 1708.

⁸⁷⁰ *Ibidem*. pp. 29-30 (p. 17-18).

⁸⁷¹ Benet OLIVA RICÓS, «1702-1714: el negoci...», pp. 96-97.

⁸⁷² Els anys immediatament anteriors al conflicte, Bellvitges havia adquirit diversos conjunts de carros i atzembles en propietat en ocasió d'haver de prestar servei de bagatges al marquès de Ribas a principis de 1704. AHPB, 900/27, Notari Francesc Duran, ff. 181r-184r, [28-02-1704].

⁸⁷³ Vegeu una panoràmica de la participació portuguesa en el front "català" de la guerra a Adrià CASES IBÁÑEZ, «La participació portuguesa al front català durant la Guerra de Successió (1707-1713)» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: "Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713-1813"*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 24-50.

A causa del desenllaç del xoc armat, tota la càrrega del comboi acabà en mans de les tropes borbòniques.⁸⁷⁴

A partir de 1709, Bellvitges i el seu company Lleris s'encarregarien novament d'administrar i apromptar el tren d'artilleria de campanya aliat. A causa dels notables retards en els pagaments de la tresoreria portuguesa, els dos socis tenien almenys un procés obert a la Reial Audiència amb el negociant i llogater de mules barceloní Pau Ferrer a causa de l'impagament dels seus serveis prestats els anys 1707 i 1708 a la campanya d'Alacant i a la retirada posterior.⁸⁷⁵

Així doncs, Bellvitges i Lleris hagueren de buscar nous proveïdors d'animals de tir per la campanya que s'apropava. Al llarg del mes de maig de 1709 contractaren el servei dels quatre combois –un total de cent quaranta matxos dividits en tirs de seixanta– del barceloní Llorenç Bach, alhora que també pactaren amb els llogaters de mules vigatans Miquel Sala, Rafael Brunet, Silvestre Bonfill, Josep Ricart i Jaume Griera que es comprometeren a aportar cadascun d'ells un comboi de seixanta matxos pel mateix tren.⁸⁷⁶ En els dos casos, Bellvitges i Lleris els oferiren el pagament de sis rals diaris per cada matxo, a més del pagament del sou mensual de 20 lliures per cada comissari.

A banda, els dos assentistes també tancaren un important pacte amb un grup de conductors de carros valencians conformat per Josep Palancas, Eusebio Martí, Juan Ruescas, Francisco Genís, Francesc Sardà i Felip Noguera perquè se sumessin al tren d'artilleria amb les seves vuit galeres de sis mules cadascuna, a canvi del pagament de 52 rals diaris per cada galera.⁸⁷⁷

Així doncs, a principis de juny de 1709, just a l'inici del període més intens de la campanya, el tir de l'artilleria aliat a Catalunya comptava almenys amb quatre-cents quaranta matxos, quaranta-vuit mules i vuit galeres, que en el cas que es mobilitzessin totes alhora arribaria a importar una despesa diària de 3.056 rals, sense comptar-hi el sou mensual dels seus comissaris, que ascendiria a 200 lliures o 2.000 rals d'ardits cada més.

⁸⁷⁴ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 223r-224r, [11-04-1709].

⁸⁷⁵ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 216r-217v, [09-03-1709]. A l'abril següent arribaren alguns fons des de Portugal que Bellvitges i Lleris feren servir per pagar parcialment altres comissaris com Francesc Torraguitart de Castellollit, AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 224r-224v, [12-04-1709].

⁸⁷⁶ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 218r-219r, [16-03-1709] i ff. 220r-221r, [17-03-1709].

⁸⁷⁷ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 226r-227r, [31-05-1709].

Bellvitges i Lleris tornaren a aconseguir l'*asiento* del tren d'artilleria i carruatge per l'any 1711. Per bé que en la concessió del contracte figurés també com a assentista el ja esmentat negociant Pau Ferrer, en una declaració notarial signada pocs dies després de la concessió del contracte Ferrer deixà clar que ell no pretenia entrar en l'*asiento* com a principal, ni participar dels guanys o les pèrdues que se'n poguessin derivar:

«[...] si sols lo que Bellvitges lo haze y dega donar allò que a ell ben vist li serà per sa persona, pagant-li dit Bellvitges los jornals del carruatge que dit ferrer sue propri tindrà en la forma que se acostuma pagar als demès».⁸⁷⁸

Tanmateix sembla que a finals del 1710 la renovació de l'*asiento* passà per un dels moments més complicats de tota la guerra. Davant de la recurrència en els retards en el pagament de les mesades i retribucions, Bellvitges i Lleris es negaren a tornar a emprendre el contracte si la tresoreria de les forces britàniques no figurava en el contracte com a asseguradora dels pagaments:

«[...] por entenderse imposible empeñar el dicho Assentista para entrar en el contrato sin darle las seguridades que los pagamientos que importarían el dicho carruaje serían puntualmente hechos por mis manos, conforme el contrato con su Magestad Católica».⁸⁷⁹

El pagador general –*Paymaster General*– del contingent britànic a la península, John Mead, intentà negociar directament amb Bellvitges, assegurant de paraula que ell mateix supervisaria que els pagaments es fessin correctament.⁸⁸⁰ Amb tot, aquesta negociació es feu durant el mes de maig de 1711 i en plena campanya, trobant-se les forces aliades al capdavant acampat a Tèrmens. Segons Castellví, aquelles setmanes foren particularment difícils per les tropes austriacistes, patint una gran manca de subministraments i per les fortes pluges.⁸⁸¹ En aquest context, la necessitat de comptar amb un bon cos de transport resultava autènticament imperiosa per evitar que la campanya acabés en un desastre. Així doncs, Bellvitges i Lleris exerciren tota la pressió que pogueren sobre Mead per aconseguir les esmentades assegurances de cobrament:

«[...] pero el dicho Assentista apretándome y queriendo de mi seguridad más cierta y por entender de carta del Señor Don Diego de Stanhope de treinta de mayo del campo de Tèrmens que el buen sucesso y feliz salida de la Campanya dependía de la exactitud

⁸⁷⁸ AHPB, 888/7, Notari Fèlix Costa, f. 24v, [28-06-1711].

⁸⁷⁹ AHPB, 888/7, Notari Fèlix Costa, f. 96r, [14-09-1712].

⁸⁸⁰ Mead ja havia hagut d'avançar 32.000 lliures de la seva fortuna personal per fer front als pagaments del contingent aliat a Catalunya durant l'any 1707 i es trobava directament vinculat al grup de negocis de Cortissos. Aitor DÍAZ PAREDES, *Almansa. 1707 y el triunfo borbónico en España*, Madrid: Desperta Ferro, 2022, p. 206.

⁸⁸¹ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 42-45.

del carruaje, y que me instó contribuyesse con todo lo posible de mi parte para disponer que el carruaje y demás tren fuese administrado en tal manera que pudiesen asegurarse de que no haría ninguna falta volví a repetir mis seguridades de palabra al dicho Assentista de la mayor manera que pude, que pagaría el importe del carruaje con toda puntualidad según el cargo y capacidad de mi oficio y según cumpliese con su obligación y en consecuencia de esta nueva seguridad prosiguió a dar carruaje para la Campaña». ⁸⁸²

Certament, les quantitats que els aliats devien a la societat de Bellvitges i Lleris eren importants. ⁸⁸³ El dia 14 de setembre de 1712, ambdós negociants nomenaren apoderat seu a Josep Romaní, botiguer de teles de Barcelona perquè en nom seu rebés i gestionés els cobraments dels deutes que tenia la pagadoria britànica que ascendien a la important quantitat de 112.096 pesos, 26 sous i tres diners per les despeses generades només durant les campanyes de 1710 i 1711. ⁸⁸⁴ Per entendre el context d'aquests retards, és important tenir presents l'important i apuntat creixement de la despesa militar dedicada al front català per part de la tresoreria anglesa –i després britànica– des de l'any 1707 que arribà a sobrepassar el milió de lliures esterlines per l'any 1708 i que el juliol de 1710 ja arribava a les 800.000. ⁸⁸⁵

Amb l'enduriment de les condicions al front a causa de l'allargament de la guerra, l'execució del contracte es tornà cada cop més complexa. Per bé que els homes de Bellvitges i Lleris no fossin militars, la seva tasca feia que sovint se'ls identificués com a tals, fet que afavoria que es generessin tensions amb la població civil del front. Un clar exemple d'aquestes dinàmiques el trobaríem a la Cervera de finals de setembre de 1712. Després de la retirada de les tropes angleses pocs dies abans, el tren d'artilleria aliat romangué a la ciutat. A causa d'un malentès entre un jove de la ciutat i un traginer ocupat en els transports de l'artilleria esclatà una important baralla entre els comissaris del comboi i alguns veïns que acabà amb un mort i un ferit a causa de trets i bastonades. ⁸⁸⁶

⁸⁸² AHPB, 888/7, Notari Fèlix Costa, ff. 96r-96v, [14-09-1712]. La carta a la que es refereix Mead al document notarial es troba transcrita a Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 330, i s'hi especifica exactament que és necessari «el que sea concludido el contracto de los machos que han de acarrear la artilleria y traer el pan de munición».

⁸⁸³ Els impagaments tant de les tresoreries britànica com neerlandesa dels deutes contrets per la reina Elisabet foren molt comuns durant aquests mesos, afectant a proveïdors aliats catalans però també napolitans. Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, p. 270.

⁸⁸⁴ AHPB, 888/7, Notari Fèlix Costa, ff. 96v-97r, [14-09-1712].

⁸⁸⁵ Xavier RUBIO CAMPILLO (Ed.), *God Save Catalonia! England's intervention in Catalonia during the War of the Spanish Succession*, Calafell: Llibres de Matrícula, 2011, pp. 22-23.

⁸⁸⁶ Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, pp. 148-149.

Els rastres notariais d'aquest contracte són notablement més escadussers durant l'any 1713, de manera que es fa difícil conèixer si els assentistes seguiren empleats en aquest negoci fins l'evacuació aliada d'aquell estiu. El que sí que hem pogut conèixer és l'abonament de diners que Bellvitges feu a Ramon Vilatelella, pagès del poble de Montfalcó, el dia 15 d'abril de 1713 per haver-los retornat les mules que havia empleat «[...] ac si essent un sach d'ossos [...]»⁸⁸⁷ Així mateix, el dia 17 de juliol del mateix any Jaume Griera, intitulant-se com a «[...] comissari dels combois reials de l'exèrcit de Sa Magestat [...]» nomenà procurador seu al llogater de mules Francesc Vilamitjana perquè cobrés de part seva totes les quantitats que li devia la tresoreria general de les forces aliades per les tasques empreses durant el seu exercici com a comissari.⁸⁸⁸

3.2.8. Altres contractes: armes de foc i de tall i construccions

Tal i com ja hem descrita l'inici d'aquest capítol, la mobilització de la manufactura armera catalana fou una de les principals prioritats marcades pel llavors arxiduc Carles d'Àustria en els moments immediatament anteriors a fer la seva entrada a la ciutat de Barcelona. La participació activa de mestres armers i espasers de prestigi, solvència i experiència en l'execució dels contractes de producció d'armes d'entitat com Jacint Valls, Miquel Pujol, Francesc Baixeres o Bonaventura Carbonell en la redacció de les respostes enviades pel Consell de Cent al quarter general aliat sembla apuntar que la producció s'inicià poques setmanes després d'aquest intercanvi de missives.⁸⁸⁹

Segons Xavier Rubio, les importants quantitats d'armament portàtil que necessitava la maquinària bèl·lica aliada al Principat són clarament comprovables mercès a un particular document comptable anglès sorgit l'any 1712 en el marc del debat parlamentari sobre la despeses causades per la Guerra de Successió a les arque britàniques. En aquest recull de comptabilitat hi apareix una despesa anotada el dia 15 de març de 1709 amb el següent concepte: «To answer to the said Sir Henry [Furnesse] the Value of 27,000 pistoles paid the said Mr. Chetwynd for dicto 25,818 pounds».⁸⁹⁰

⁸⁸⁷ AHPB, 888/7, Notari Fèlix Costa, ff. 144r, [15-04-1713].

⁸⁸⁸ ACA, Notariais, Mataró, Notari Antoni Gusi, Sèrie General, llig. 530, ff. 400v-401r, [17-07-1713].

⁸⁸⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 328r-329r, [27-10-1705].

⁸⁹⁰ *An Impartial Enquiry Into the Management of the War in Spain: By the Ministry at Home, and Into the Conduct of Those Generals to Whose Care the Same Has Been Committed Abroad*, London: Printed and sold by John Morphew, 1712, p. 76bis.

Rubio apunta que l'ús del terme "pistoles" en català podria suggerir que aquestes armes haguessin sigut manufacturades a Catalunya pels nuclis armers de Ripoll i Barcelona.⁸⁹¹

Des del nostre punt de vista, tot i les més que solvents capacitats productives que tenia el teixit armer català del moment, aquesta xifra sols podria ser atribuïble en la seva totalitat a la manufactura catalana en circumstàncies molt particulars. Si prenem en consideració els nombres màxims de producció fixats per Jacint Valls i Miquel Pujol en l'esmentat document que el Consell de Cent envià al quarter general aliat l'octubre de 1705, la producció mensual de parells de pistoles sols podria arribar a tres-cents conjunts de carabina i parell de pistoles.⁸⁹² Comptant que la fabricació comencés el mateix novembre de 1705 a tot ritme i s'allargués en les mateixes condicions fins al darrer dia de març de 1709, sols s'haurien pogut manufacturar 24.600 pistoles. Per bé que aquesta xifra s'acosta a la que constaria als comptes anglesos, és important tenir present que calia combinar aquesta manufactura amb la de fusells i carabines, armes preferents tant per la infanteria com pels dragons.

Tampoc hem localitzat altres registres dels pagaments que s'haurien fet per unes quantitats tan importants d'armes, ni hem trobat queixes dels armers barcelonins al Consell de Cent o dels intermediaris i apoderats de Chetwynd a Barcelona davant de possibles impagaments de tant llarg recorregut com els que s'haurien donat per abonar aquesta immensa quantitat d'armes d'una sola tacada. Tampoc seria el cas de l'altra partida de 4.000 *pistoles* destinades a Portugal ressaltada per Xavier Rubio del mateix llibre de comptes per l'any 1710. En aquesta ocasió, atès el concepte i l'objectiu del pagament que consta en anglès, és clarament una referència monetària: «For 4.000 Spanish Pistoles to be sent to Portugal for buying Horses in Spain and Charges therupon».⁸⁹³

Tanmateix, no és necessari recórrer a aquests documents comptables per constatar que la indústria armera catalana es bolcà en proveir les tropes aliades. A principis de gener

⁸⁹¹ Xavier RUBIO CAMPILLO (Ed.), *God Save Catalonia!...*, p. 28. És possible que aquesta partida no es refereixi a les armes de foc, sinó a la unitat monetària originària als territoris italians al segle XVI i que fou un nom emprat per designar algunes monedes d'or escoceses encunyades durant el regnat de Guillem III. Richard A. HOBLYN, «Milled Scottish Coins: 1637-1709» a *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, Vol. 19, 1879, pp. 129-130. Aquestes monedes foren emprades per ambdós bàndols del conflicte successori hispànic. Per exemple, durant la campanya valenciana de 1707, el duc d'Orleans subvencionà 14.000 pistoles de la seva fortuna personal per poder efectuar els pagaments de les seves tropes. Aitor DÍAZ PAREDES, *Almansa. 1707...*, p. 372.

⁸⁹² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 328r-329r, [27-10-1705].

⁸⁹³ *An Impartial Enquiry...* p. 89bis. Xavier RUBIO CAMPILLO (Ed.), *God Save Catalonia!...*, p. 28.

de l'any 1707, els armers i assentistes barcelonins Josep Bujons, Pau Gras i Josep Marçal encarregaren als canoners de Ripoll Joan Peresteve, Francesc Peresteve i Eudald Mas i Sasi per la manufactura de tres mil canons de fusell, mil canons de carrabines i mil parells de pistoles en un termini de sis mesos. A banda, Bujons també pactà de manera individual amb els canoners la manufactura i entrega de cent jocs de canons de carabina i parell de pistoles més en el mateix termini. Tota l'encomanà sumà 10.660 lliures.⁸⁹⁴

Precisament, segons un informant borbònic de Puigcerdà, a principis de 1709 els armers ripollesos es trobaven treballant a tota marxa en una comanda de tres mil fusells feta directament per ordres de la reina Anna d'Anglaterra.⁸⁹⁵ Des de Ripoll no sols es fabricaren armes pels contingents austriacistes i aliats, sinó que també s'obraren nombrosos gèneres de ferro necessaris per l'esforç de guerra, com ferradures, claus i forns, a més d'aportar atzembles pel tren del carruatge.⁸⁹⁶

Mercès a les prospeccions fetes per Adrià Cases als *National Archives* de Londres tenim la certesa que en algunes ocasions les autoritats austriacistes de la Península Ibèrica feren importants comandes d'armes i accessoris directament a firmes armeres angleses a través de la pròpia secretaria de guerra de Londres.⁸⁹⁷ Tanmateix, tal i com apunta Priya Satia, la creixent indústria armera anglesa –centrada a l'entorn del nucli productor de Birmingham– es trobava amb la ferotge competència directa dels armers neerlandesos pels contractes provinents de la *Ordnance Office* i destinats als exèrcits aliats desplegats arreu del continent.⁸⁹⁸ Així doncs, és molt probable que, tot i haver de recórrer principalment a la producció local, els diversos exèrcits aliats presents a Catalunya també es fornissin amb armes angleses, neerlandeses o provinents d'altres geografies amb una indústria armera assentada i una presència important de proveïdors aliats, com el nord d'Itàlia.⁸⁹⁹

⁸⁹⁴ Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada: Barcelona, 1713-1714*, Barcelona: Editorial Empúries, 2014, pp. 724-725, n. 35. Els Peresteve ja havien participat de manera activa en importants concòrdies productives dins del gremi d'armers de Ripoll l'any 1704. ANC, Fons Carreras i Bulbena [FCB], Ref. ANC1-83-T-293, s/f, [01-07-1704].

⁸⁹⁵ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 312, n. 363.

⁸⁹⁶ Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas...*, pp. 366.

⁸⁹⁷ Cases cita dos exemples d'aquest tipus d'importacions, un de principis de 1706 i una altra de maig de 1707, Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 313, n. 366.

⁸⁹⁸ Priya SATIA, *Empire of Guns: The Violent Making of the Industrial Revolution*, Stanford: Stanford University Press, 2018, pp. 31-35

⁸⁹⁹ Vegeu els casos de Brescia i Venècia a Luca MOCARELLI i Giulio ONGARO, «Weapons Production in the Republic of Venice in the Early Modern Period: The manufacturing centre of Brescia between

Més enllà de les importacions i de la gran producció continuada en base a les disposicions preses l'any 1705, algunes unitats seguiren proveint-se d'armes i equipament de manera pròpia i separada de les compres efectuades per les respectives tresorereries. En aquestes ocasions se solia comptar amb els mestres armers més propers i accessibles, especialment si les unitats es trobaven al front o de guarnició lluny de les principals línies d'abastiment.

Un clar exemple d'aquestes dinàmiques el trobaríem en la comanda de sabres feta entre el mestre ferrer barceloní Josep Martí i l'oficial habilitat del regiment anglès del brigadier Lapel l'any 1711, 75 dels quals foren proveïts pel mestre ferrer Francesc Esteve per comissió de Martí.⁹⁰⁰ Més enllà de Barcelona, també hi trobaríem les feines de composició, neteja i reparació d'armes antigues fetes pels armers manresans Jacint Busquets i Onofre Valls per la guarnició austriacista del castell de Cardona l'any 1712.⁹⁰¹

L'abundant presència d'armes antigues com mosquets i arcabussos tant en unitats regulars com, sobretot, irregulars va rivalitzar amb la progressiva implantació dels nous fusells amb baioneta durant tot el conflicte, per bé que els darrers s'imposessin numèricament mercès a la nova producció.⁹⁰²

Per poder crear una imatge clara d'aquest tipus de demanda regimental sense haver de tractar la ingent i dispersa documentació comptable de cadascuna de les unitats estrangeres presents al Principat durant el conflicte, comptem novament amb els registres de deliberacions del Consell de Cent de Barcelona i el "Dietari" de la Diputació del General de Catalunya. Tal i com hem pogut comprovar pel cas dels vestuaris i equipaments, atès que cadascuna d'aquestes institucions patrocinaran i subvencionaren l'aixecament d'un regiment que serví amb les tropes aliades, comptem amb múltiples esments de proveïdors i comandes d'equip:

military needs and economic equilibrium» a *Scandinavian Economic History Review*, Vol. 65, Núm. 3, 2017, pp. 231-242. Pel cas de Gènova, Peter WILSON i Marianne KLERK, «The business of war untangled: Cities as fiscal-military hubs in Europe (1530s–1860s)» a *War in History*, Vol. 29, Núm. 1, 2022, p. 19.

⁹⁰⁰ AHPB, 871/17, Notari Francesc Busquets (menor), ff. 240v-241r, [03-08-1711].

⁹⁰¹ Jaume PLANS I MAESTRA, «La indústria metal·lúrgica...», p. 27.

⁹⁰² Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Història militar de Catalunya Vol. III. La defensa de la Terra*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2011, pp. 180-185. Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, pp. 311-312.

Quadre núm. 06. Comandes i proveïdors d'armes pel regiment de la ciutat de Barcelona [1705-1709]						
Data de l'abonament del preu	Proveïdor	Ofici	Gènere aportat	Quantitat cobrada		
				LL.	S.	D.
19-11-1705	Bonaventur a Carbonell	Encepador	50 fusells nous i reparats	226		
19-11-1705	Pere Jovany	Beiner	100 beines amb brocal, guaspa i ganxo	8	6	8
23-02-1706	Joan Artús	Daguer	500 baionetes	250		
20-03-1706	Ignasi Pons	Espaser	500 "sabrets"	750		
20-03-1706	Pere Jovany	Beiner	500 beines per les baionetes «ab son ganxo, guaspa y demès ornaments»	41	13	
11-09-1706	Bonaventur a Carbonell	Encepador	94 fusells nous i 53 fusells vells renovats	549	14	
11-09-1706	Ignasi Pons	Espaser	100 sabres	150		
11-09-1706	Joan Artús	Daguer	100 baionetes	50		
11-09-1706	Josep Verals	Pedrenyaler	Adob i reparació de 363 fusells	156	4	
26-09-1707	Joan Artús	Daguer	65 baionetes amb les seves beines	39		
26-09-1707	Ignasi Pons	Ferrer	65 sabres	97	10	
19-07-1708	Joan Artús	Daguer	50 baionetes	25		
19-07-1708	Pere Jovany	Beiner	50 beines amb guarniments	5		
19-07-1708	Ignasi Pons	Espaser	50 sabres	75		
04-11-1709	Ignasi Pons	Espaser	500 sabres amb ses beines	725		
04-11-1709	Joan Artús	Daguer	500 baionetes amb ses beines	287	10	

Fonts: AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vols. 214-218

En base a aquestes comandes extretes dels registres de deliberacions del Consell de Cent, podem constatar la clara recurrència entre els proveïdors d'equipament especialitzat, almenys durant els primers anys del conflicte. Pel que fa al regiment de Barcelona, l'espaser Ignasi Pons fou el principal proveïdor de sabres i espases, mentre que el daguer Joan Artús s'encarregà de manufacturar i entregar les baionetes i el beiner Pere Jovany de les beines i guarniments tant de les baionetes com de les espases i sabres. Pons ja tenia una important experiència prèvia, havent participat en un important

contracte de dos mil “espadins” amb Jacint Valls el mes de maig de 1705.⁹⁰³ Tocant als preus dels gèneres, observem una notable estabilitat pel que fa als de les comandes de sabres, mentre que observem un repunt del preu de les baionetes entre la comanda de 19 de juliol de 1708 a la de 4 de novembre de 1709, passant de 10 sous la unitat a 11 sous i sis diners en gairebé un any i mig.

El cas de les armes de foc és particularment interessant, atès que les comandes localitzades es refereixen majoritàriament a gèneres netejats o reparats i comprenen quantitats molt minses, clarament insuficients per equipar completament un regiment sencer. Aquest fet s’explicaria per una doble circumstància. En primer lloc, el regiment de Barcelona fou armat inicialment amb els fusells i mosquets recollits per la ciutat poques setmanes després de l’entrada de les autoritats austriacistes, i la majoria d’elles provenien de l’abandonament o venda feta pels soldats de la guarnició de la ciutat.⁹⁰⁴ En aquest supòsit, les feines de neteja i reparació de les armes, que requerien un grau d’especialització notable segons els estralls i avaries que patissin, es feien més necessàries que mai. És per això que el Consell de Cent recorregué a l’encepador Bonaventura Carbonell i al pedrenyaler Josep Verals per dur-les a terme, cadascun en el seu àmbit d’especialització.

Per altra banda, és molt possible que el regiment rebés les armes de foc directament de la producció organitzada de manera general per les autoritats austriacistes del Principat. Aquesta circumstància seria compartida pel regiment de la Diputació, que s’alçà en un moment similar. Precisament, en una representació feta a Carles III per la pròpia Diputació de finals de 1705 es constata que:

«[...] en atenció de trobar-se exausto de medis, subministrés al tèrcio o regiment, que de present està levantant a gastos de la Generalitat, tots los fusells que ab sas bayonetes y casalinas, que hauran menester los soldats que-l componan, éssent axís que en altres semblants ocasions sempre se donaven a gastos de la Real Hazienda».⁹⁰⁵

Per la resta d’armes de tall, tot apunta que la producció pel regiment de la Diputació fou centralitzada per l’espaser Ramon Esteve, que aconseguí contractes per la manufactura de sabres i baionetes els anys 1706 i 1712 respectivament.⁹⁰⁶

⁹⁰³ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 25r-25v, [04-05-1705].

⁹⁰⁴ A principis de novembre de 1705 ja s’havien recollit més de 1.000 fusells. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 346r-347r, [10-11-1705].

⁹⁰⁵ DGC, Vol. X, p. 1958

⁹⁰⁶ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 310.

Més enllà de les armes portàtils, durant tota la guerra la foneria de canons de bronze situada entre la Rambla i al nord del portal de la Boqueria funcionà a ple rendiment sota les ordres de mestres fonedors com Pere Ribot.⁹⁰⁷ A causa de l'augment de la producció generat per les necessitats militars, es feu necessari adequar un espai lateral de la foneria per construir-hi: «[...] un cobert a teulada baixa seguint sos pilars la línia de las estacas ab la altura de la carniceria sens altra tanca que las proprias estacas de pilar a pilar tancant-se a la part del pes de la palla per tenir la llenya de la fundició».⁹⁰⁸

S'encarregaren d'aquestes obres el mestre de cases Antoni Vallescà pel que fa als treballs de pedra i el mestre fuster Ramon Rabassa per tota l'obra de fusta.⁹⁰⁹ L'edificació s'inicià el dia 15 de juny de 1711 i els dos mestres reberen les seves darreres pagues el dia 11 d'octubre següent.⁹¹⁰

Aquestes no foren les úniques obres executades en relació a la foneria de canons de Barcelona al llarg del conflicte. Segons Francisco Segovia Barrientos durant la guerra també s'amplià la superfície de la foneria amb dues noves naus del recinte de la Rambla, adequades pel mestre Antoni Vallescà.⁹¹¹

Precisament, la reparació i adequació de les fortaleses, muralles i casernes de les places catalanes fou un altre important pol de demanda durant el conflicte. Pel que fa a Barcelona, al gener de 1706 Mateu Comenja aconseguí el contracte de reparació de la bretxa de la muralla del sector proper a Sant Pau del Camp causades pel darrer setge aliat, tot i la competència de Francesc Vallescà –fill d'Antoni– que s'endugué 50 lliures d'eixaus per les rebaixes fetes durant la licitació del contracte.⁹¹² El dia 19 de gener de 1706 Comenja i els seus homes cobraren la primera paga de 1.050 lliures per les feines de reparació.⁹¹³

Com ja hem vist en l'apartat dedicat als assentistes de l'hospital de les tropes aliades, les necessitats mèdiques dels contingents presents a Barcelona posaren al límit les

⁹⁰⁷ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, p. 110.

⁹⁰⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 220, ff. 145r, [17-05-1711].

⁹⁰⁹ Els acompanyaven com a fiadors o fermances els mestres de cases Pere Campets i Francesc Girona per part de Vallescà i Mariano Fusté, fuster i Francesc Vidal, sabater per part de Rabassa. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 220, ff. 171v, [15-06-1711].

⁹¹⁰ Rabassa cobrà 425 lliures per la seva feina mentre que Vallescà se'n embutxacà 360. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 220, ff. 271r-271v, [11-10-1711].

⁹¹¹ Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reials Drassanes...*, p. 59. És possible que una d'aquestes dues naus fos el cobert que ja hem descrit.

⁹¹² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 107v-108r, [30-01-1706].

⁹¹³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 89v-90v, [19-01-1706].

capacitats del teixit assistencial de la ciutat. A banda de l'hospital de la Santa Creu les autoritats locals recorregueren als convents de dins i fora la ciutat per adaptar-los com a hospitals de sang. Aquest fet que ja havia sigut comú en moments de necessitat de conflictes anteriors, fou una constant durant tot el conflicte.⁹¹⁴

Amb tot, de vegades no n'hi havia prou amb disposar llits en una sala ampla del convent, i calia adequar de manera més important els espais religiosos per acollir-hi els malalts. Per aquesta raó, el Consell de Cent recorregué al mestre de cases Benet Juli, que a principis de 1706 cobrà 128 lliures i un sou:

«[...] per las mans, jornals de fadrins, guix, rajola y demès se ha hagut de menester per la fàbrica y obra ha feta en lo convent de Jesús per dividir dit convent ab lo Hospital del Rey, fet de ordre dels Excel·lentíssims Senyors Consellers desde el 11 de janer fins a 23 de dit».⁹¹⁵

El mestre de cases Benet Juli, que actuava com a mestres d'obres de la ciutat des de principis de la dècada de 1690 tingué un important paper en bona part de les actuacions que es feren a Barcelona fins la seva renúncia al càrrec el novembre de 1708.⁹¹⁶ Durant el setge borbònic de 1706, ell i el fuster Josep Gras s'ocuparen de dirigir les patrulles que havien «anar apagar los focs de bales y bombes que dins la present ciutat se oferiran».⁹¹⁷

Un cop acabat el setge oferí a la ciutat una visura i taxació dels preus pels que s'hauria de subhastar el contracte de les reparacions que calia fer al recinte de la muralla de la ciutat, als baluards, a les casernes de les tropes i a les garites de guàrdia de la Coronela.⁹¹⁸ Aquest contracte l'acabaren guanyant els mestres fusters barcelonins Josep Solà i Domingo Gras i Rius –hereu de Josep Gras–, pel qual cobraren 120 i 74 lliures respectivament.⁹¹⁹ A partir de 1709 la cura i treballs de les casernes de la ciutat recaigué en el mestre fuster Josep Marçal.⁹²⁰

Les reparacions al perímetre de muralles foren constants durant tot el conflicte. La bretxa propera a Sant Pau que ja havia sigut reparada per Mateu Comeja tornà a necessitar actuacions després del setge borbònic de 1706, de manera que es tornà a

⁹¹⁴ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, pp. 320-321.

⁹¹⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 132r-133v, [23-02-1706].

⁹¹⁶ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 246.

⁹¹⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 389v-390r, [19-11-1706].

⁹¹⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 342v-343r, [30-09-1706].

⁹¹⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 357v-358r, [22-10-1706].

⁹²⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 218, ff. 207r-207v, [13-03-1709].

licitar un contracte d'obres que, en aquesta ocasió, aconseguí Pere Faneca. Segons Manuel Arranz, Faneca fou «[...] un dels mestres d'obres barcelonins més actius i notoris de la fi del segle XVII i inici del segle XVIII».⁹²¹ Per la primera paga de la seva feina a la muralla, rebé de la ciutat la important quantitat de 1.000 lliures.⁹²² Des del dia 26 de juny de 1706, Faneca s'havia compromès a realitzar altres reparacions dins la ciutat, per les quals rebé 500 lliures el dia 26 de novembre de 1707.⁹²³ En la majoria dels treballs que Faneca prengué a la ciutat durant la Guerra de Successió estigué acompanyat d'altres mestres d'obres i companyies d'entitat com Joan Giralt, Magí Baixeres, Jaume Millàs o el ja esmentat Benet Juli.⁹²⁴

Però no totes les obres i reparacions de caire militar es donaren a Barcelona. Segons apunta Francesc Castellví, aquell any 1708 fou particularment intens en la reparació i millora de les fortificacions de les principals places del Principat. En aquell any es feren obres a les defenses de Girona, Tarragona i Tortosa, essent les dues primeres sufragades per la tresoreria reial de Carles III i la tercera únicament per la pagadoria anglesa.⁹²⁵ Per les obres de Tortosa, que s'haurien allargat des del juny de 1707 fins la caiguda de la ciutat en mans borbòniques els anglesos haurien arribat a mobilitzar fins a cinc mil treballadors al dia amb l'objectiu d'ampliar les muralles. Les actuacions proposades per l'enginyer militar Duran, a sou dels anglesos, comportaven l'aterrament de bona part dels edificis existents entre la catedral i la porta del Roser, fet que topà directament amb l'oposició del comú tortosí. Finalment, segons el mateix Castellví els anglesos desistiren i construïren en el seu lloc diverses fortificacions a l'exterior del portal que «[...] quedaron imperfectas».⁹²⁶

A finals de 1708, davant l'imponent avanç borbònic per tres fronts diferents, les autoritats barcelonines redoblaren els seus esforços en posar a punt les fortificacions i altres equipaments essencials de cara a un possible nou setge de la ciutat. El dia 16 de gener el Consell de Cent expressà la necessitat de «[...] redificar los magatzems de pólvora se troban en lo circuhit de la muralla construhits a expenses de la present ciutat», alhora que cinc dies més tard es prenién les disposicions necessàries per donar per encant un contracte per reparar el fort de Santa Eulàlia que es trobaven als afores del

⁹²¹ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 158.

⁹²² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 216, f. 139r, [21-05-1707].

⁹²³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 216, f. 325r, [26-11-1707]

⁹²⁴ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 28 i 158.

⁹²⁵ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 483.

⁹²⁶ *Ibidem*, pp. 483-484.

portal del Mar.⁹²⁷ A principis de 1709, el Consell es reservà 2.000 lliures del seu pressupost per pagar els mestres i companyies que emprenguessin les noves obres d'adequació del castell de Montjuïc amb aprovació del secretari reial Ramon de Vilana Perlas.⁹²⁸

Finalment, fou el mestre de cases Fermí Cardona qui aconseguí el contracte de reparació de tots els magatzems de pólvora que es trobaven a la muralla de la ciutat pel preu fet de 2.487 lliures i 10 sous, iniciant les obres immediatament després de la comprovació de les seves fermances.⁹²⁹ Tot i la importància d'aquest contracte, sembla que Cardona no l'acabà duent a terme sol, atès que a principis de gener de l'any 1710 el mestre de cases Josep Juli rebé de mans del pagador de la ciutat aquestes 2.487 lliures i 10 sous per la feina feta als magatzems de pólvora.⁹³⁰ També hi treballà el mestre fuster Josep Marçal, que el dia 10 de maig de 1710 cobrà 1.047 lliures per la feina feta als esmentats magatzems.⁹³¹ Mentrestant, el mestre fuster Domingo Gras i Rius havia ocupat el lloc de Marçal com a "impressari" de la reparació de les casernes de la ciutat.⁹³² Tant Domingo Gras i Rius com el mestre de cases Josep Juli i Fabregat foren els encarregats de comprovar i llistar les reparacions i actuacions necessàries a dur a terme per posar a punt la defensa de la ciutat a principis de 1712.⁹³³

Fora de Barcelona, en les places que l'any 1712 encara quedaven en mans dels austriacistes es repetien contractes similars, que eren entomats per mestres i companyies locals. Els estudis de Francesc Serra sobre Cardona ens donen una bona mostra d'aquest tipus de pràctiques fora de l'esfera barcelonina. Després d'aconseguir repel·lir el dur setge de 1711, el comandant de la guarnició austriacista del castell de Cardona, Manuel Desvalls, encarregà a Bonaventura i Josep Ribera les reparacions del castell i de les

⁹²⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 217, ff. 313v-314r, [16-11-1708] i f. 319r, [21-11-1708].

⁹²⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 218, f. 185v, [01-03-1709].

⁹²⁹ Francesc Vallescà tornà a rebre 50 lliures d'eixaus durant la licitació del contracte. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 218, f. 504r, [13-07-1709]. A finals de novembre de 1711 cobrà 824 lliures, 14 sous i 4 diners que encara li devia el Consell per aquest contracte. *Ibidem*, Vol. 220, ff. 323v-324r, [26-11-1711].

⁹³⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 219, ff. 93r-93v, [16-01-1710].

⁹³¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 219, f. 187v, [10-05-1710]. Per les feines fetes el 1711 cobrà 379 lliures més. *Ibidem*, Vol. 220, f. 170r, [13-06-1711].

⁹³² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 219, f. 84v, [14-01-1710] i f. 146r, [21-03-1710].

⁹³³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 220, ff. 34v, [13-01-1712]. La participació de Gras i Juli com a pèrits de l'autoritat barcelonina continuaria ben activa fins i tot després de la fi de la guerra i sota l'autoritat borbònica. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 216.

muralles.⁹³⁴ Per aconseguir part dels materials, el mateix Josep Ribera taxà i desmuntà l'antiga casa Altarriba, aprofitant tant fustes com altres gèneres per la manufactura i reparació de diferents espais del castell.⁹³⁵ Al llarg de 1712, en les diverses obres que es feren al castell hi participaren altres paletes i fusters de Cardona i rodalies, com el mestre de cases Jaume Vilallonga o els fusters Gabriel Fàbrega, Josep Oriol i els germans Celdoni i Domingo Sala, encarregats de les casernes.⁹³⁶ Aquestes obres, segons els comptes del tresorer del ducat de Cardona Josep de Rúbies treballats per Francesc Serra, ascendiren a 9.185 lliures, 18 sous i quatre diners.

3.3. El proveïment de les tropes resistents durant la Guerra dels Catalans (1713-1714)

A principis d'estiu del 1713 se succeïren un conjunt d'esdeveniments que acabarien determinant notablement els darrers compassos del conflicte peninsular i, de manera notable, la conjuntura de la postguerra. Ja durant el mes de gener, des de la cort de Viena s'havia instat als alts comandaments imperials a Catalunya que iniciessin les gestions per efectuar una retirada ordenada i segura de les tropes davant del definitiu torn internacional.⁹³⁷ Amb l'evacuació de l'emperadriu Elisabet que s'havia efectuat el dia 19 de març i el nomenament de Guido Starhemberg com a virrei, la situació militar al Principat havia pres un to marcadament funest per la causa austriacista tot i els modestos moviments del front durant l'hivern anterior després de l'aixecament dels setges de Girona i de Roses.⁹³⁸ Aquestes sensacions encara s'exacerbaren més amb l'arribada a Barcelona de les primeres informacions fermes sobre l'èxit de les negociacions d'Utrecht a mitjans d'abril.⁹³⁹

⁹³⁴ Francesc SERRA I SELLARÉS, *Cardona (1705-1714) La resistència a l'interior*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2014, p. 141. Aquests mestres eren dos membres destacats d'una important nissaga de constructors cardonins.

⁹³⁵ Andreu GALERA i Ainhoa PANCORBO PICÓ, «La Guerra de Successió a la vila i al castell de Cardona. Recerca i llacunes documentals en els fons comunals» a *Dovella*, Núm. 107, 2011, p. 13.

⁹³⁶ Francesc SERRA I SELLARÉS, *Cardona (1705-1714)*..., p. 142.

⁹³⁷ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, pp. 362-363.

⁹³⁸ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, p. 364. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 151-154.

⁹³⁹ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Antecedentes y consecuencias de las negociaciones de Utrecht en Cataluña (1711- 1713)» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. XII, 2013, pp. 133-152.

La possibilitat que els regiments imperials seguissin l'estela de les unitats angleses i portugueses –que ja s'havien retirat la tardor-hivern de l'any anterior– no sols semblava possible sinó una simple qüestió de temps.⁹⁴⁰ Efectivament, entre el març i el juny de 1713, Starhemberg i el seu estat major seguiren les ordres provinents de la capital imperial i procuraren concentrar les seves tropes prop del pla de Barcelona mentre mantenien contactes discrets amb diversos oficials de les tropes borbòniques per aconseguir tancar un acord que permetés un traspàs de poders àgil i una ocupació efectiva i ràpida de les zones resistents del Principat.⁹⁴¹

Aquests contactes intensos entre ambdós contendents permeteren a l'alt comandament borbònic dissenyar un pla operacional i logístic molt més acurat i sòlid per assegurar l'avenç constant de les seves unitats d'avantguarda i dels seus cossos principals tant de l'est a través de les planes centrals fins a Cardona com des del sud, seguint la costa des de Tortosa fins a Tarragona, i del nord, caient sobre la plana de Vic des d'Olot.⁹⁴²

Les negociacions entre delegats de Starhemberg i del duc de Pòpoli en diversos pobles dels voltants de Barcelona, acabaren resultant en el document conegut com el conveni de l'Hospitalet, signat el dia 21 de juny.⁹⁴³ En base a aquest acord, el primer dia de juliol –un dia després de l'inici de la Junta de Braços– s'aturaren efectivament les hostilitats entre les tropes regulars alhora que el gruix de les tropes imperials començava a retirar-se en massa cap al pla del Besós per reunir-se amb la flota d'evacuació davant la consternació i les protestes dels habitants dels nuclis on passaven.⁹⁴⁴

A banda d'aquesta retirada plàcida de les tropes reglades, l'acord també recollia el fet que les autoritats imperials s'ocupessin d'afeblir i desbandar les unitats irregulars de fusellers i voluntaris del Principat que seguien sota les seves ordres, evitant el pagament de la seva soldada i dificultant-ne el proveïment, fet que afavoria el pillatge i la descomposició de qualsevol resistència organitzada.⁹⁴⁵ Una altra d'aquestes – infructuoses– accions encarada a facilitar el lliurament de la plaça de Barcelona fou

⁹⁴⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La rereguarda catalana entre la darrera ofensiva aliada i el capgirament internacional (1710-1712)» a *Manuscrits: Revista d'història moderna*, Núm. 18, 2000, p. 88.

⁹⁴¹ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, Barcelona: Albertí Editors, 1964, pp. 111-114.

⁹⁴² Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 26-28.

⁹⁴³ Document transcrit a Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación...*, pp. 96-97. Vegeu una còpia manuscrita a AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 157r-159v, [22-06-1713].

⁹⁴⁴ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El tombant decisiu de la Guerra De Successió a Catalunya: evacuació de l'exèrcit imperial i repressió borbònica (1713)» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 23 Núm. 2, 2003, pp. 253-256.

⁹⁴⁵ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió...*, pp. 316-318.

l'ordre que Starhemberg va fer arribar al Consell de Cent el dia 7 de juliol per buidar els dipòsits de pólvora de la ciutat i fer-la embarcar a la flota d'evacuació.⁹⁴⁶

Tot i aquestes mostres clares de col·laboració activa amb el bàndol borbònic per part del comandament militar imperial, les autoritats institucionals catalanes i alguns dels principals proveïdors locals seguiren col·laborant activament amb aquestes maniobres d'evacuació. Segons Francesc de Castellví, la companyia de Dalmau, Abadal i Cortés, a través del propi Sebastià Dalmau havia tractat amb Starhemberg la possibilitat de prestar la important quantitat de 150.000 pesos a la tresoreria imperial per finançar les operacions de retirada i embarcament a canvi de pas franc per la seva família a Nàpols.⁹⁴⁷

Mentre els regiments imperials anaven reubicant-se a les rodalies de Barcelona, la publicació del Conveni de l'Hospitalet a la Ciutat Comtal el dia 25 de juny i la convocatòria de la Junta de Braços amb una crida pública feta cinc dies abans havia provocat un notable daltabaix a la població barcelonina.⁹⁴⁸ Aquestes tensions motivaren que el virrei i el seu nucli col·laborador més immediat s'escapolissin de la ciutat juntament amb els darrers contingents regulars imperials, frustrant així qualsevol possible entrega de la plaça a l'exèrcit borbònic.⁹⁴⁹

Així doncs, a partir del dia 30 de juny s'esdevingueren de manera simultània dos dels esdeveniments que determinarien el curs dels darrers mesos del conflicte successori. Per una banda, la celebració de la tumultuosa Junta de Braços al palau de la Diputació, on després de dos dies d'intenses deliberacions dels Braços Militar i Reial i de tres jornades de vacil·lacions per part dels diputats i oïdors, acabà amb la publicació de la resistència a ultrança contra les tropes de Felip V.⁹⁵⁰ Per l'altra, s'inicià el llarg procés

⁹⁴⁶ Segons els Annals Consulars, aquesta ordre no es complí mercès a les diligències d'Emmanuel Flix. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El tombant decisiu...», pp. 255-256, n. 5. El duc d'Argyll ja havia intentat diligències similars amb els queviures i municions sufragats amb subsidis britànics durant l'embarcament de les seves tropes. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, pp. 423-424.

⁹⁴⁷ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 572. Amb tot, l'emperadriu Elisabet ja havia concedit franquícia de pas a la família Dalmau mercès a les importants quantitats que Amador havia prestat a la tresoreria reial per la campanya de 1712 i el proveïment de la flota anglesa d'aquell any. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 499. Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Vol. I, Barcelona: Fundació Noguera, 2002, p. 41.

⁹⁴⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 152v-153r, [20-06-1713] i ff. 157r-159v, [22-06-1713].

⁹⁴⁹ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 120-121.

⁹⁵⁰ Eva SERRA I PUIG, Joan Pons i Alzina (Eds.), *Junta General de Braços de 1713. L'ambaixada Dalmases i altra documentació (1713-1714)*, Barcelona: Parlament de Catalunya i Generalitat de Catalunya, 2008.

d'embarcament de les unitats imperials acampades a la desembocadura del Besós a les naus angleses fondejades davant de la costa catalana. A causa de la importància numèrica del contingent, que es movia a l'entorn dels 14.400 homes segons Santiago Albertí, no tots els regiments pogueren embarcar-se en aquest primer viatge, fet que motivà que una part d'aquests soldats romanguessin momentàniament al Principat a l'espera d'un nou comboi d'evacuació.⁹⁵¹ Durant tot el procés, el comte Salvador de Tamarit i Vilanova fou l'autoritat catalana escollida per Starhemberg:

«[...] ab carta del 12 de juny pròxim passat a fi y efecte de que se conferís en las parts ahont convingués y ahont se juntassen les tropas peraque no se turbás la quietud pública del principat y quedassen assistides de palla y llenya com més extensament a la carta escrita de dit Tamarit per sas Excel·lentíssimas y Fidelíssimas de data de 20 del mes de juny. Y finalment atenent que de dit dia fins ara se ha aplicat ab tot cuydado, finesa y zel en los paratges de Besós y Mataró com és ben públich y notori y sia molt just que qui se emplea y no reporte dany algun a sa hazienda».⁹⁵²

Finalment, l'avenç imparable de les tropes borbòniques, que arribaren a la vista dels murs de Barcelona el dia 25 de juliol, deixà clarament segellat el destí immediat de la capital del Principat.⁹⁵³ Davant d'aquests tres esdeveniments, diversos membres destacats de l'elit política i econòmica barcelonina decidiren abandonar la ciutat per sotmetre's a l'autoritat borbònica. La gran majoria es dirigiren a Mataró i les poblacions del seu entorn, on aviat s'hi establiria una important base logística de l'exèrcit assetjant, mentre que d'altres optaren per traslladar-se a altres poblacions ja rendides a Felip V.⁹⁵⁴

Amb la declaració de la resistència a ultrança per part de la Junta de Braços del dia 9 de juliol del 1713, les institucions catalanes s'afanyaren a organitzar una estructura política i militar capaç d'organitzar i enfortir la defensa de la capital, alhora que assegurava el proveïment de les migrades unitats de combatents que encara quedaven a les seves ordres. Aquest esforç logístic ha sigut estudiat per la historiografia catalana en diverses ocasions. En els estudis més clàssics de Mateu Bruguera o Salvador Sanpere i Miquel, o bé en el treball posterior de Santiago Albertí, l'organització del sosteniment de l'esforç de guerra és un àmbit certament estudiat però que a causa de la magnitud de les

⁹⁵¹ Aquest contingent restà comandat per George Olivier, comte de Wallis. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 139-140.

⁹⁵² ACA, Generalitat, Sèrie N, 386, f. 514v, [22-07-1713].

⁹⁵³ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El tombant decisiu...», p. 259.

⁹⁵⁴ Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació de la Guerra dels Catalans*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2019, pp. 26-37.

respectives obres queda desdibuixat entre la descripció dels fets de guerra i les consideracions sociopolítiques que es van succeir durant el setge.

De manera cronològicament més limitada i de publicació més recent, comptem amb dos interessants treballs centrats en l'esforç de guerra de les institucions catalanes durant el bienni 1713-1714. La primera, que combina la recerca arxivística amb una presentació de caire més divulgatiu i didàctic, és obra de Francesc Xavier Hernández Cardona i de Francesc Riart.⁹⁵⁵ Segonament, l'any 2019 es publicà una monografia de Francesc Serra –també il·lustrada per Francesc Riart– on l'autor ofereix una detallada descripció del sistema de proveïment creat per les institucions catalanes a partir de l'evacuació de les tropes aliades l'any 1713.⁹⁵⁶

La pràctica majoria dels treballs que hem citat sustenten les seves descripcions i anàlisis essencialment en la bibliografia precedent i en els pocs lligalls de la secció “Generalitat” de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que guarden els pocs manuals i documents solts generats per les diverses juntes del govern resistent que s'han pogut localitzar i preservar fins l'actualitat. Dissortadament, el gruix de la documentació preservada en aquests lligalls és particularment fragmentària i concentrada cronològicament a l'inici del setge –de manera molt particular a l'entorn dels mesos de juliol a octubre de 1713–.

A més a més, en alguns casos hi existeixen importants llacunes documentals. L'exemple més clar el trobem en els lligalls 126-1 i 126-2 de la secció “Deliberacions i Dietaris” de l'esmentat fons de la Generalitat de Catalunya de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.⁹⁵⁷ En aquest lligall, s'hi preserven disset “quaderns” de papers solts provinents de la Junta de Guerra, la Junta de Provisions i la Junta de Mitjans del govern resistent que descriurem seguidament. Amb tot, aquests disset quaderns són només una part dels vint-i-nou que, segons la numeració de cada quadern hi hauria d'haver. Pel que fa al Consell de Cent i els seus registres sí que comptem amb volums pròpiament centrats en l'any 1714, però a

⁹⁵⁵ El treball d'Hernández Cardona i Riart esdevé extremadament interessant pel públic menys expert a causa dels seus capítols-glossari on es poden llegir definicions i observar dibuixos acurats de les principals peces d'equipament necessàries per les tropes de qualsevol exèrcit europeu a principis del segle XVIII. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya (1713-1714). Uniformes, Equipaments, Organització*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2007, pp. 111-145.

⁹⁵⁶ Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, pp. 20-264.

⁹⁵⁷ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1 i 126-2.

mesura que avança el setge els esments a les gestions diàries i administratives tendeix a desaparèixer en favor de les descripcions de les accions militars.⁹⁵⁸

Així doncs, ateses les limitacions documentals descrites, la major part dels proveïdors i comandes que hem pogut estudiar durant aquest període es concentren durant els primers mesos del setge i, per tant, no ens permeten donar una imatge global del proveïment durant el període. Amb tot, sí que podrem repassar l'establiment del sistema de proveïment de les tropes que quedaren sota l'autoritat dels Tres Comuns i observar-hi quin paper hi tingueren els contractistes privats. Abans de fer-ho, però, esdevé imprescindible descriure l'ordenament excepcional que donà lloc al govern resistent i de quina manera es distribuïren les ocupacions i tasques pròpies del sosteniment de les tropes i l'esforç de guerra.

Seguint els estudis citats, pocs moments després de la proclamació de la resistència, els membres dels Braços reunits al palau de la Diputació es posaren immediatament a organitzar la defensa. Aquell mateix dia es creà la Junta General de Govern, conformada per un total de 36 membres que provindrien dels tres Braços de manera paritària, tot i que la direcció executiva recaigué principalment en la Diputació.⁹⁵⁹ A banda, entre els dies 10 i 12 de juliol es dividiren les funcions organitzatives de la Junta General en quatre sots-juntes que s'encarregarien de gestionar i executar els àmbits més essencials de la defensa i el govern: les juntes de Política, Guerra, Mitjans i Provisions.⁹⁶⁰

Mentre que la Junta de Política s'encarregaria del govern interior i del manteniment de l'ordre públic, la Junta de Guerra tindria com a principals atribucions la creació de noves unitats i la reforma de les antigues, la proposta de nous càrrecs militars i

⁹⁵⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223 [1713-1714].

⁹⁵⁹ De fet, Eduard Martí Fraga defensa directament que tot i la creació de la Junta de 36 i les seves sotsjuntes foren «[...] els Tres Comuns i no les juntes assessores els que van portar realment la direcció de la defensa». Eduard MARTÍ FRAGA, «L'organització política de la resistència de Barcelona» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 328-330. La cita literal es troba a la pàgina 330.

⁹⁶⁰ També s'esmenta la creació d'una cinquena junta, la Secreta o dels Cinc, que serviria com a enllaç constant entre el govern civil i els oficials militars i es reuniria diàriament per donar compte dels avenços de la campanya. Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 38. Altres autors com Sanpere i Miquel o Albertí parlen de cinc comissions diferents, les de Política, Guerra, Mitjans, Segrests i Economia o Tresoreria.). Mateu BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, Vol. I, Barcelona: Tipografía de Luís Fiol i Gros, 1871-1872, p. 165. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 147.

l'execució i vigilància tant dels pagaments a la tropa com dels lliuraments i inspeccions de l'equipament dels soldats.⁹⁶¹

Per altra banda, les juntes més implicades en l'esforç logístic foren les de Mitjans i de Provisions. La Junta de Mitjans, presidida pel ciutadà honrat de Barcelona Marià Duran tindria com a principal funció la consecució i administració dels fons econòmics necessaris per finançar l'esforç de guerra. Atès l'estat d'ocupació general del Principat per part de les tropes borbòniques, les rendes de la Diputació es trobaven enormement exigües, fet que determinà que la Junta recorregués al Consell de Cent perquè els fornís de recursos. Amb tot, el govern barceloní que ja es trobava pressionat econòmicament a causa de les tasques de reparació i adequació de les muralles de la ciutat i el forniment de les seves pròpies unitats, es negà a traspasar una part substancial dels seus fons a la Junta.⁹⁶²

Així doncs, pràcticament des de la seva pròpia creació la Junta de Mitjans hagué de recórrer a dues vies alternatives de finançament extraordinari que acabarien aportant el gruix dels recursos econòmics dels resistents durant tota la campanya: els préstecs o donacions privades i els segrestos de béns i hisendes. En aquest darrer àmbit hi sobresortirien tant l'embargament de les possessions d'aquells barcelonins que havien deixat la ciutat com la requisita i transformació en moneda d'aquelles peces i eines litúrgiques d'or i de plata que no fossin imprescindibles per la celebració el culte a les esglésies de la ciutat.⁹⁶³ L'argenter Francesc Jova s'encarregaria de la fosa de la plata i l'encunyament de moneda mitjançant un *asiento* concedit el dia 12 de setembre de 1713.⁹⁶⁴ Tanmateix, foren les donacions i emprèstits per part d'individus, corporacions i societats privades les que acabaren conformant la principalitat dels recursos de la Junta Suprema de Govern o Junta de 36 i les seves diverses sots-juntes. Un dels principals focus de donatius foren les diverses esglésies i comunitats religioses de Barcelona, que segons les dades aportades per Mateu Bruguera, arribarien a concedir donatius i préstecs

⁹⁶¹ Aquestes es trobaven presidides per Josep Galceran de Pinós i Rocabertí (Política) i per Antoni Desvallés i de Vergós, marquès del Poal (Guerra). Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, pp. 42-43 i 70-71.

⁹⁶² Vegeu mostres de les reticències del Consell de Cent a AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 177r-179r, [17-07-1713] i f. 195v, [30-07-1713].

⁹⁶³ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, pp. 46-47.

⁹⁶⁴ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, f. 69r [13-09-1713].

a la Diputació i al Consell de Cent per un valor total de 924.396 lliures, vuit sous i set diners entre juliol de 1713 i setembre de 1714.⁹⁶⁵

Més coneguts són els importants préstecs que Amador Dalmau i la seva família feren al govern resistent.⁹⁶⁶ Aquestes donacions i avançaments s'iniciaren immediatament. La primera acció militar ordenada des de la Junta General de Govern o Junta de 36, l'expedició del general Nebot per impedir el lliurament de Tarragona a l'exèrcit borbònic, abans d'iniciar-se es trobà amb el problema de la incapacitat de pagar la soldada dels voluntaris que havien d'acompanyar Nebot. Segons Castellví, davant la imperiosa necessitat de dur a terme aquesta expedició el fillastre d'Amador Dalmau, Jaume Abadal, que es trobava present a la cambra amb l'estat major resistent, anà a veure a Amador i tornà aportant a la caixa 700 dobles per pagar els homes de Nebot.⁹⁶⁷ Un mes després, el germà d'Amador, Pere Dalmau diposità 5.000 lliures «[...] per via de prestamo [...]» a la Taula de Canvis en favor de la Junta de 36.⁹⁶⁸ Durant el mateix període, avançaren 2.900 dobles per comprar els cavalls dels regiments imperials comandats pel general Wallis que no es podien embarcar.⁹⁶⁹ Sebastià, fill d'Amador, aixecà, vestí, equipà i pagà un regiment de 750 cavalls amb els seus propis mitjans, alhora que avançà notables quantitats als voluntaris que es reclutaren durant l'expedició del diputat militar Antoni de Berenguer entre agost i octubre de 1713.⁹⁷⁰ L'experiència familiar en el negoci de l'armament marítim i de les seguretats també es deixà notar en aquests darrers compassos de la guerra. Durant el setge, Sebastià Dalmau –amb la participació activa del seu pare Amador–⁹⁷¹ armà i equipà tres embarcacions de calat

⁹⁶⁵ Bruguera també dona la xifra amb rals de billó: 9.860.228 rals de billó i 19 maravedís. Mateu BRUGUERA, *Historia del memorable...*, Vol. II, pp. 229-230. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, pp. 49-50.

⁹⁶⁶ La nissaga Dalmau ha sigut considerada un dels principals pilars econòmics de la resistència austriacista des del mateix Castellví, com ja ho foren per les tropes aliades durant el gruix del conflicte. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 156-158.

⁹⁶⁷ A aquestes 400 s'hi sumaren 300 dobles més. Nebot sortí de Barcelona el dia 9 de juliol. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 582.

⁹⁶⁸ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, f. 25v, [19-08-1713].

⁹⁶⁹ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 582.

⁹⁷⁰ Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, «"David contra Goliath". L'expedició militar de Rafael Nebot per terres maresmenques (juliol-octubre de 1713)» a *Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, Núm. 5, 2011, pp. 54 i 57-59.

⁹⁷¹ AHCB, CDC, Lletres Comunes, Vol. 126, Núm. 113, Amador Dalmau a Antonio de Villarroel, [24-09-1713].

diferent –una fragata, un pinc i una sagetia– que s’ocuparien d’operacions corsàries, de suport artiller des del mar i de protecció per combois de subministrament.⁹⁷²

Podem conèixer les importants quantitats prestades per la família i societat Dalmau mercès a unes interessants declaracions notarials localitzades per Benet Oliva signades el mes d’agost de 1726 pels darrers consellers principals de Barcelona de l’any 1714 i per l’oïdor militar i el diputat reial de la Diputació del bienni 1713-1714.⁹⁷³ En base a aquestes actes, sabem que entre l’abril i el juliol de 1714 deixà al Consell de Cent la quantitat de 114.872 lliures i 10 sous.⁹⁷⁴ El juny anterior, Dalmau havia tancat amb la Diputació un arrendament pel cobrament dels seus drets privatis de guerra i del 10 % que arribava a les 168.000 lliures a les que calia sumar un préstec fet sobre joies i rendes de 1.400 lliures i altres donacions més petites. En total, la societat familiar aportà 202.080 lliures a les arques de la Diputació. La situació militar del Principat feia completament inviable executar el cobrament d’aquestes rendes i recuperar la inversió, de manera que la seva vinculació als drets de la Diputació sols constituïria una ínfima assegurança que, en el cas de que la resistència fos exitosa, es pogués reemborsar aquests avançaments.

Els Dalmau no foren els únics membres de la burgesia comercial barcelonina que arribaren a pactes similars amb la Diputació. En les setmanes anteriors a la Junta de Braços, la societat de Josep i Vicens Duran pactà amb la Diputació a través del seu testaferró Francesc Pla l’arrendament de l’estanc de tabac pel termini de dos anys, sis mesos i set dies –entre setembre de 1713 i març de 1716– per la quantitat de 75.000 lliures.⁹⁷⁵ Per bé que ja s’havia iniciat el procés de licitació el dia 27 de març de 1713, els Duran no en prengueren possessió directa fins a mitjans de desembre d’aquell any, en ple setge.⁹⁷⁶

Així doncs, a la pràctica, aquests arrendaments acabaren esdevenint donacions amb molt poques probabilitats de recuperar-se. Més enllà dels Duran i els Dalmau, altres individus econòmicament puixants de la ciutat també aportaren diferents quantitats

⁹⁷² Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 186. A la *Gaceta de Barcelona* publicada per les autoritats resistents s’hi esmenten diverses accions efectuades per aquestes embarcacions fins que dues d’elles foren capturades per galeres borbòniques el dia 1 de setembre de 1713. Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN (Ed.), *Diario del sitio y defensa de Barcelona: el setge de Barcelona, 1713-1714*, València: Eliseu Climent i Edicions 3 i 4, 2009, pp. 312, 317, 326, 333.

⁹⁷³ Benet OLIVA RICÓS, «Els Dalmau de Teià...», p. 187.

⁹⁷⁴ AHPB, 839/81, Notari Tomàs Simon, s/f, [17/21-08-1726].

⁹⁷⁵ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 15).

⁹⁷⁶ DGC, Vol. X, p. 1293. Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 31, n. 56).

durant el setge, que segons Francesc Serra i Francesc Riart arribarien a acumular 25.000 lliures en pagaments mensuals de 5.000 lliures.⁹⁷⁷ Joan Catà, administrador de la important companyia Dalmases, Catà i Piria també prestà al govern resistent 5.989 lliures en tres pagaments fets els dies 10, 11 i 14 de setembre de 1713.⁹⁷⁸ En aquells moments, davant les estretors que la mancança de fons provocava en la manutenció de les tropes de l'expedició del diputat militar, la Junta de 36 sol·licità al tresorer i pagador Manuel Ferrer i Sitges que entregués 2.000 dobles a Sebastià Dalmau per facilitar els seus pagaments. Si no els podia aconseguir, que procurés «[...] ab tota activitat y diligencia que alguns hòmens de negoci franquejen la dita quantitat a dit concistori consignanosla ab acta cobradora de la primera moneda resultarà de la fàbrica que de pròxim se executarà».⁹⁷⁹

Un altre dels principals fluxos de finançament del govern resistent foren les preses aconseguides durant la campanya corsària iniciada el mateix juliol de 1713. Una cinquena part de la seixantena d'embarcacions capturades durant els mesos de juliol a desembre de 1713 passà a la tresoreria de la Junta de 36.⁹⁸⁰ La supervisió de tots aquests ingressos i pagaments estava a càrrec de Manuel Ferrer i Sitges, que actuaria com a tresorer general de la Junta.⁹⁸¹

Els gremis i confraries de la ciutat, a més de participar directament en l'esforç de guerra finançant i formant part de la Coronela de la ciutat, també prestaren importants quantitats de diners a la tresoreria general, que podrien arribar a les 50.000 lliures.⁹⁸² Finalment, és important constatar que aquestes mesures de finançament no sols es produïren entre la població civil i les institucions resistents, sinó també entre privats. Tal i com ja apuntà Albert García Espuche, el soguer barceloní Josep Besora prestà 299 lliures, tres sous i quatre diners al baró d'Esponellà i la seva esposa. El baró actuà com a capità de la companyia d'argenters de la Coronela durant tot el setge, i el dia 19 de

⁹⁷⁷ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 45-46. Suposem que Serra i Riart treuen aquesta xifra de l'estimació que feu la Junta de Guerra el dia 11 d'agost de 1713. ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 15r-16v, [11-08-1713].

⁹⁷⁸ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 60v-65r, [10/11-09-1713] i f. 73r [14-09-1713].

⁹⁷⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 8, f. 11r, [11-09-1713].

⁹⁸⁰ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, pp. 47-48.

⁹⁸¹ Manuel Ferrer i Sitges fou un dels principals advocats de la resistència dins del Braç Reial durant la Junta de Braços. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 128-132 i 147.

⁹⁸² Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 46.

setembre decidí vendre a Besora un censal per aquesta mateixa quantitat per sufragar el deute.⁹⁸³

La Junta de Provisions fou l'organisme que s'encarregà d'adquirir o elaborar el material de guerra necessari per alimentar i equipar les tropes resistents. Malgrat no haver-se conservat els manuals i dietaris d'aquesta Junta, sabem gràcies a les referències trobades per Francesc Serra i Francesc Riart que les diverses tasques de proveïment es dividien en les quatre sots-juntes de grans, vestuaris, armes i municions.⁹⁸⁴ La presidia el canonge de la Seu d'Urgell Pau Llinàs, però en formaven part activa tant Jaume Abadal com Sebastià Dalmau i Salvador Feliu de la Penya, tres personatges altament familiaritzats amb el negoci de la provisió.⁹⁸⁵ Així mateix, la Junta de Provisions tingué sota la seva administració l'arsenal de les Drassanes de Barcelona. El dia 1 d'agost de 1713 la Junta de Guerra ordenà al majordom del complex, Francesc Febrés, que es posés a disposició de la Junta de Provisions i donés compte de les armes i pólvora que es guardaven als seus magatzems.⁹⁸⁶ Precisament, les oficines i el personal de la Junta de Provisions i de les seves sots-juntes s'acabà traslladant al mateix recinte de les Drassanes, des d'on es coordinaven centenars de mestres i oficials empleats en la neteja, reparació i fabricació de pertrets de guerra.⁹⁸⁷

A banda de procurar apropar i alimentar les unitats de l'exèrcit resistent, una de les primeres tasques que hagué d'emprendre aquest nou govern d'emergència fou assegurar que la majoria de recursos materials alimentaris i militars de que disposava la ciutat de Barcelona i els espais encara no dominats pels borbònics no fossin sostrets per part dels contingents imperials en la seva evacuació o directament entregats a l'exèrcit de les Dues Corones. Anteriorment ja hem esmentat les ordres de Starhemberg per fer embarcar amb la resta de l'exèrcit imperial la pólvora que hi havia als magatzems de la ciutat.⁹⁸⁸ Un cop embarcat el virrei, el general Wallis donà diverses ordres «[...] als oficials de la Vehedoria General y Contaduría General y demás oficis reals de Guerra

⁹⁸³ Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, p. 525. AHPB, 877/20, Notari Pau Cabrer, ff. 54r-55v, [15-09-1714].

⁹⁸⁴ Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 50.

⁹⁸⁵ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 147. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 52.

⁹⁸⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 196r-196v, [31-07-1713]. ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 2r-2v, [01-08-1713].

⁹⁸⁷ Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, pp. 69-70.

⁹⁸⁸ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El tombant decisiu de...», p. 255.

que recullen tots los papers de aquelles y de marxar de la present ciutat [...]».⁹⁸⁹ Per tal d'evitar-ho, la Junta de Guerra ordenà que es possessin guàrdies armades a les portes de les oficines on es resguardava la documentació.⁹⁹⁰

El dia 12 de juliol, després de diverses deliberacions la Junta de 36 nomenà com a comandant en cap de l'exèrcit resistent al tinent mariscal Antoni de Villarroel.⁹⁹¹ Villarroel entomà la difícil tasca d'enquadrar les antigues unitats regulars que s'havien posat a les ordres de les institucions catalanes i enfortir el reclutament dels nous regiments que des del mateix dia 9 de juliol s'estaven aixecant.⁹⁹²

Com ja hem constatat a l'hora de descriure cronologies anteriors, els moments d'especial intensitat en l'aixecament d'unitats posaven en important tensió el sistema de proveïment. Una tensió que, en el context de l'austriacisme resistent encara resultaria molt més notable a causa de les importants mancances econòmiques, materials i territorials que resultaren de la ràpida retirada imperial. Precisament, per tal de pal·liar aquestes mancances materials un dels objectius més immediats per part de les juntes de Guerra i de Mitjans fou l'adquisició del material de guerra propi de les tropes aliades que no havia sigut embarcat amb els regiments. El mateix dia 12 de juliol la Junta de Guerra decretà que:

«Y así mateix se donia providència al comissari Inglès habita en lo Collegi de Cordellas peraque entregue los vestuaris tant de infanteria com de cavalleria te en sa encomanada, tant en dit Collegi com en altres parts, y si ajustar se pot ab pagas per la bona correspondència y se pot esperar los donarà a poch preu per tenirse intel·ligència nols embarcassen per lo que los havia de costar lo transport».⁹⁹³

Gairebé un mes més tard, la mateixa Junta ordenà que s'entreguessin a Antonio del Trago, lloctinent del tenedor de vestiments del Principat, tots els pertrets existents al

⁹⁸⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 4r-4v, [13-07-1713].

⁹⁹⁰ Segons descriu Castellví, aquesta retirada documental ja s'havia produït amb èxit en els casos dels consells d'Aragó, Castella, Guerra i Itàlia gràcies a un decret de l'emperadriu de 14 de març de 1713. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, pp. 573-574 i 812.

⁹⁹¹ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 149-151.

⁹⁹² A la Barcelona de finals de juliol del 1713 s'hi aplegarien uns 8.750 homes d'armes entre les unitats ja existents i les noves lleves. Antonio ESPINO LÓPEZ, «La mobilització militar...», p. 147. Els processos d'enquadrament i creació d'unitats a Barcelona durant aquest bienni han estat vastament estudiats a Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 67-110. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, pp. 78-186.

⁹⁹³ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 3r-3v, [12-07-1713].

magatzem propietat de la reina Anna d'Anglaterra que es trobava custodiat per Theophilus Bleycht.⁹⁹⁴

Durant tot el mes de juliol s'intentaren acordar les ja esmentades compres de cavalls amb els comandants dels regiments de cavalleria imperials que encara es trobaven al Principat. Per bé que entre el 14 de juliol i finals d'agost la Diputació comprés 511 cavalls a diversos propietaris de l'entorn barceloní,⁹⁹⁵ la compra més important d'aquest àmbit la feu Sebastià Dalmau, que avançà 2.900 dobles a la Junta de Mitjans per adquirir 450 cavalls provinents dels regiments imperials que acabaven d'abandonar la plaça d'Hostalric.⁹⁹⁶ A causa de l'avanç imparable de les tropes de les Dues Corones, la Junta de Guerra es mostrà molt preocupada per aconseguir els cavalls necessaris per equipar els nous regiments que s'havien d'aixecar abans que l'ocupació borbònica ho fes impossible, de manera que demanà fer crides públiques perquè tota aquells particulars que tinguessin cavalls els venguessin a la Diputació.⁹⁹⁷ Aquests cavalls serien entregats a Joan Camps, qui s'encarregaria de la seva cura i distribució.⁹⁹⁸

Tot i haver pogut aconseguir mil sis-cents cavalls a finals d'agost de 1713, segons apunten les investigacions de Francesc Serra i Francesc Riart, les institucions catalanes patiren un dèficit constant de muntures durant tot el setge a causa del continu desgast del conflicte i la baixa taxa de reposició. Dues setmanes abans de la capitulació, sols restaven a les ordres del govern resistent de Barcelona uns cinc-cents cavalls.⁹⁹⁹ L'equipament necessari per aprestar els cavalls pel combat també fou encarregat a proveïdors locals. El dia 31 d'agost el ferrer barceloní Joan Roca entregà a la Junta de Mitjans 1.229 ferradures pels regiments de cavalleria de Nebot, Sant Jordi i d'hússars, mentre que uns dies més tard Ramon Ossaguer rebé 40 lliures pel preu de dos-cents coixins de gropa per equipar les tropes.¹⁰⁰⁰ Pocs dies més tard, fou Gabriel Favet qui

⁹⁹⁴ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 15r-16v, [11-08-1713].

⁹⁹⁵ El dia 9 d'agost la Junta de Guerra ordenà el pagament de 21 lliures a Emanuel Rossell, 21 més al doctor Agustí Rof, 16 lliures i 16 sous a Sebastià Pinyanós i 11 lliures i 4 sous a Bonaventura Veciana «en paga de satisfacció de diferents caballs que sels han comprat». ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 12v-13v, [09-08-1713].

⁹⁹⁶ Acabarien esdevenint un total de 15.800 lliures i 5 sous. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 64.

⁹⁹⁷ El dia 23 de juliol la Junta de Medis pagà a Francesc Pons 28 lliures perquè passés al Vallès amb diversos fadrins a intentar aconseguir el màxim de cavalls. ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 30v-35v, 23-07-1713

⁹⁹⁸ Si no s'acceptava la venda, la junta ordenà procedir a la confiscació de les muntures. ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 14v-15v [18-07-1713].

⁹⁹⁹ Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, pp. 65-66.

¹⁰⁰⁰ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 81v-86r, [22-09-1713]. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 66.

rebé la mateixa quantitat per uns altres dos-cents coixins de gropa entregats a les Drassanes.¹⁰⁰¹

La urgència per acumular recursos abans de l'arribada del gruix de les tropes borbòniques al pla de Barcelona es deixà notar principalment en l'àmbit dels cereals i les palles per l'alimentació dels resistents i també en el proveïment de fusta. El dia 21 de juliol la Junta de Guerra efectuà la següent deliberació:

«[...] essent de summa importància y conveniència recullir les palles de tot lo pla de Barcelona, Llobregat y demès circumveïnals apossant aquelles en esta Ciutat ja per mantenir la Cavalleria del Rey Nostre Senyor (que Déu lo Guarde) com desta Província, com per privar els enemichs se utilen d'ella y estant esta Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Guerra precisada en guanyar los instants y donar la més prompta providència per estar tan serca los enemichs que la monició a donar prompte remey antes de poder fer la deliberació a la Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Provisions (per estar aquella disgregada) despedint ordres per embargar carros, carretes, carromatos y avaries de esta Ciutat peraque partissen a carretar y conduir dita palla a esta Ciudad y essent tant just lo haverse de satisfacer lo treball dels particulars que contribuescan ab dites carretes, carros, carromatos y avaries. Perçó delibera y aconsella esta Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Guerra a la Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Medis doni la complida satisfacció als sobre dits que se aplicant a conduir dita palla ab la forma a dita Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Medis mas proporcionada».¹⁰⁰²

Per facilitar la recollida, s'envià a l'agutzil extraordinari Agustí Bayona i el sotsbatlle de Barcelona Francesc Hues.¹⁰⁰³ Alhora, es donà llicència oficial al coronel de fusellers Segimon Torres per confiscar tots els grans de les hisendes segrestades a les partides de Berga i Girona i posar-los a disposició de les places de Cardona i de Berga que es trobaven mancades de grans. Aquell mateix dia, la Junta de Guerra també ordenà a Joan Ribes, jutge i conservador dels boscos i plantes de Sa Majestat que sortís de la ciutat per triar i marcar els arbres i fustes «En consideració que promptament se necessita de una gran partida de estacas per fer a estacada en lo reducto de esta ciutat».¹⁰⁰⁴ La jornada anterior, s'havia enviat a Josep Riera «[...] peraque cuyde de recullir y replegar los grans dels segrestos ques topan en las cercanías de Hostalrich ab tota presetesa».¹⁰⁰⁵

A finals d'agost, la Junta de Mitjans pagà 59 lliures, sis sous i tres diners a Joan Camps per les despeses de transport de palla amb carretes cap a Barcelona.¹⁰⁰⁶ El mateix Camps rebé 78 lliures, vuit sous i un diner més al cap d'un mes per «[...] la gent, carro y

¹⁰⁰¹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 15, ff. 39r-40r, [29-09-1713].

¹⁰⁰² ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 23r-23v i 27r, [21-07-1713]

¹⁰⁰³ ACA, Generalitat, Sèrie N, 386, f. 506v, [20-07-1713].

¹⁰⁰⁴ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 26r-26v, [21-07-1713].

¹⁰⁰⁵ ACA, Generalitat, Sèrie N, 386, f. 509r, [21-07-1713].

¹⁰⁰⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 45v-46r, [31-08-1713].

xàvega per portar la palla de diferents cases y conduhirla als magatzems».¹⁰⁰⁷ Des de Barcelona també es pagaren els transports i distribucions de palla a les unitats de fora la ciutat. El dia 28 d'agost la Junta de Guerra ordenà el pagament de nou lliures i 12 sous a Montserrat Jaumar per haver conduït 64 quarteres d'ordi per la cavalleria del general Nebot des de Barcelona fins a Teià.¹⁰⁰⁸

Amb el tancament del setge, les possibilitats d'abastir-se d'aquest tipus de gèneres a l'entorn de la ciutat es reduïren dramàticament. Per bé que en algunes accions puntuals d'atac al perímetre borbònic es pogueren segrestar queviures o subministres, com passà amb l'atac a la carnisseria de Sants el dia 1 de setembre de 1713, les autoritats de Barcelona hagueren de buscar altres vies de proveïment que fessin possible el sosteniment de la resistència.¹⁰⁰⁹

Tot i l'ocupació borbònica del territori, durant el setge es pogueren armar i enviar diversos combois de subministres des de diferents poblacions de la costa del Maresme com Arenys o Canet.¹⁰¹⁰ Com en molts altres àmbits ja descrits, el paper de la família Dalmau fou notable per assegurar aquests enviaments, no sols per les seves capacitats organitzatives en el camp del transport naval, sinó també per l'especial vinculació familiar amb el territori.¹⁰¹¹ Tant les expedicions del diputat militar Antoni de Berenguer d'agost a octubre de 1713 com les operacions del marquès del Poal i d'Ermengol Amill al Maresme la primavera de 1714 feren possible la remesa de subministraments a la capital barcelonina.¹⁰¹² Fins i tot pocs dies abans de la capitulació final de Barcelona, els agents del Consell de Cent seguien mantenint contactes per carta amb possibles proveïdors de fora de Barcelona, com el pagès Francesc Maresme de Sant Iscle de Vilalta que prometé subministrar dues-centes quarteres de blat segades abans de temps per alimentar la ciutat assetjada.¹⁰¹³

Amb tot, la majoria de combois de proveïment que aconseguiren entrar a Barcelona durant el bienni 1713-1714 tenien el seu origen a l'illa de Mallorca. Tal i com apunta

¹⁰⁰⁷ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 62r-65r, [11-09-1713].

¹⁰⁰⁸ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 37r-38v, [27-08-1713].

¹⁰⁰⁹ Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN (Ed.), *Diario del sitio...*, p. 333.

¹⁰¹⁰ Francesc FORN SALVÀ, «Canet de Mar durant la Guerra de Successió (1705-1714)» a *El Sot de l'Aubó*, Núm. 74, 2020, pp. 12-13, 15-17.

¹⁰¹¹ Amador Dalmau tenia importants possessions a Teià. Benet OLIVA RICÓS, «Els Dalmau de Teià...», pp. 183-185 i 188.

¹⁰¹² Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 177. Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, «"David contra Goliat"...», pp. 54-55. Ibídem, «Més enllà de Barcelona. El Maresme al 1714» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 31, 2015, p. 212.

¹⁰¹³ Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, «Més enllà de Barcelona...», pp. 214 i 219.

Eduardo Pascual Ramos, ja abans de l'evacuació imperial entre gener i juny de 1713 es remeteren des de Mallorca a Barcelona 11.063 quarteres de grans, 9.564 d'ordi i 1.499 de civada.¹⁰¹⁴ En base a les *Narraciones Históricas* de Castellví, entre octubre de 1713 i setembre de 1714 entren a Barcelona provinents de Mallorca tretze combois de diversa entitat, mentre que les forces navals hispanofranceses que bloquejaven la plaça aconseguiren capturar un mínim de vint-i-una naus entre gener i setembre de 1714.¹⁰¹⁵ Només entre setembre i desembre de 1713, entraren a Barcelona de més de dues-centes trenta naus carregades de pertrets de guerra i aliments.¹⁰¹⁶ Mercès a les cròniques del setge editades per Agustí Alcoberro i Mireia Campabadal podem constatar que hi hagueren altres arribades al moll de Barcelona de navilis de càrrega amb queviures des de Mallorca. Per exemple, l'autor de la *Sucinta Memoria* anota l'arribada d'un «[...] bergantí de Mallorca ab alguns manteniments de boca» el dia 4 de setembre de 1713.¹⁰¹⁷ Així mateix, Manuel Mas i Soldevila, en la seva *Relació del siti de Barcelona* deixa clar que l'establiment de la connexió logística amb Mallorca s'inicià a partir del dia 9 d'agost de 1713:

«Comensà's en est temps a disposar en Casa la Ciutat lo armar alguns vaxellets per transportar víurers y provisions de Mallorca y comboyar al mateix temps diferents llaüts, xabecs y altras embarcacions que se arriscàvan a aportar-ne. Y encara que anava dit armament de vaxells en nom de la Ciutat, la veritat del fet era que sols era negoci de alguns negociants particulars de convenièncias, als quals, per la molta ne podia resultar al públic per lo abast de manteniments, donava la ciutat la mà i prestava son nom».¹⁰¹⁸

Seguidament, Mas descriu l'enviament a Mallorca d'un factor de la ciutat per poder tractar aquests assumptes directament amb el virrei de l'illa, el barceloní Josep Antoni de Rubí i Boixadós, marquès de Rubí:¹⁰¹⁹

«La qual [La ciutat de Barcelona] per més acalorar esta empresa y arreglar lo venir provisions ab abundància de Mallorca, disposà enviar, com envià y mantingué allà, un

¹⁰¹⁴ Aquestes quantitats foren comprades a diversos particulars de l'illa i ascendiren a 23.155 lliures, 17 sous i sis diners. Eduardo PASCUAL RAMOS, *Poder y familia durante la guerra de Sucesión en el reino de Mallorca. El marqués de la Torre*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Josep JUAN VIDAL, Universitat de les Illes Balears, 2011, p. 360.

¹⁰¹⁵ Mateu MORRO MARCÉ, *Fora botiflers, fora galls! La Guerra de Successió a les Illes Balears*, Palma: Leonard Muntaner Editor, 2015, pp. 70-73.

¹⁰¹⁶ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, pp. 197-198.

¹⁰¹⁷ Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, p. 143.

¹⁰¹⁸ *Ibidem*, p. 85.

¹⁰¹⁹ Ana María COLL COLL, Tomeu CAIMARI CALAFAT, «Un estudio sobre los virreyes carlinos del Reino de Mallorca, 1706-1715» a Jaime CONTRERAS CONTRERAS, Alfredo ALVAR EZQUERRA, José Ignacio RUIZ RODRÍGUEZ (Coords.), *Política y cultura en la época moderna: (cambios dinásticos, milenarismos, mesianismos y utopías)*, Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá de Henares, 2004, p. 372.

factor a sos gastos, que, entenen-se ab lo virrey marquès de Rubí, que governava la isla per lo senyor emperador, promogués, donàs calor y posat a peu de obra, sol·licitàs y procuràs que, pagant, se dexàs carregar de víurers y provisions las embarcacions per aportar-las a esta plaza; no podent-li'n entrar algunas per terra, no tenia altra part de ahont valerse sinó de Mallorca, per mar». ¹⁰²⁰

Les deliberacions del Consell de Cent situen aquest enviament a les primeres setmanes d'octubre, quan el conseller en cap en base a les deliberacions de la Novena de Guerra ordenà:

«[...] aprestar lo armament conforme se ha vist executat per compte de la present ciutat, dirigintlo en Mallorca baix conducta de Francisco Anton Vidal, mercader ab orde de que compràs y carregàs diferents provisions se li ordenà com y també algun vaixell y fragates perquè junt ab lo armament fet per la present ciutat fos poderós per franquejar al mar de que tant se necessita». ¹⁰²¹

Francesc Anton Vidal, que ja havia sigut cònsol de la Llotja de Mercaders l'any 1705, es trobava integrat familiarment dins del grup comercial encapçalat per les nissagues Teixidor i Llobateres. ¹⁰²² Un cop Vidal arribà a Palma, el consistori barceloní s'ocupà en aconseguir el finançament necessari per bastir els combois de proveïments:

«Y com dita present ciutat se trobàs ab falta de medis, passà lo Excel·lentíssim consistori a demanar a alguns subjectes de negoci afavorissen a la present ciutat ab lletras, tant per Mallorca com per altràs parts lo que ab molt gran gust han convingut, fent lletras a favor de dit Vidal de grandíssimas quantitats. Y com lo Excel·lentíssim consistori estiga aguardant en breu dit armament com y també altres se fan venir de Mallorca y altres parts y a son arribo discórrer las precaucions y seguretats se deuen dar per la present ciutat a las personas han franquejat los crèdits ab tanta galentaria y se espera continuarà en avant en franquejar-los al arribo de dit armament es forsós lo conduhir los efectes aportaria com y també altres si sen fan venir de Mallorca o altres parts. Y atenent no sols interessar la present ciutat en dit fet però també los demès armadors de dit armament, y ésser precís lo donar la deguda providència als efectes portarà». ¹⁰²³

Vidal rebé llicència del marquès de Rubí per comprar «[...] todos los géneros me ha pedido [...]» el dia 16 d'octubre de 1713. ¹⁰²⁴ Podem conèixer la formació del primer comboi de proveïments mercès a l'informe que el propi Vidal remeté al Consell de Cent des de Mallorca el dia 18 d'octubre de 1713. ¹⁰²⁵ El comissionat havia arribat a Palma el

¹⁰²⁰ Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, p. 85.

¹⁰²¹ AHCBC, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 252v, [14-10-1713].

¹⁰²² Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 213 i 216.

¹⁰²³ AHCBC, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 252v-253r [14-10-1713].

¹⁰²⁴ AHCBC, CDC, Lletres Comunes, Vol. 126, Núm. 125, Marquès de Rubí al Consell de Cent, [16-10-1713].

¹⁰²⁵ AHCBC, CDC, Lletres Comunes, Vol. 126, Núm. 128, Josep Anton Vidal al Consell de Cent, [16-10-1713].

dimarts 3 d'octubre, on va comprar un vaixell de 24 canons a un armador genovès per 3.850 peces de vuit, un altre vaixell de 28 canons comprat al marquès de Montenaro per 2.300 peces de vuit, alhora que contractà com a escorta del futur comboi de subministraments una nau eivissenca de vint canons per 400 peces de vuit.¹⁰²⁶ Vidal dedicà les jornades següents a adquirir queviures i altres gèneres de boca –farina, vi, vinagre, aiguardent, oli, ordi, civada, carn salada– a més de diversos combustibles com carbó, llenya i teies. Finalment, i després d'embarcar cinquanta-cinc artillers experts de l'illa que havien convingut amb Vidal dirigir-se a Barcelona per menar els canons de la ciutat, els vaixells de transport i la seva escorta es feren a la vela el dia 22 d'octubre des de la rada de la ciutat de Palma.¹⁰²⁷

Els 24 vaixells del comboi –i un vaixell francès carregat amb quatre mil quintars de bacallà capturat durant el trajecte– arribarien a Barcelona quatre dies després, despertant l'eufòria dins la ciutat tal i com recullen Castellví i la mateixa *Gaceta de Barcelona*.¹⁰²⁸ Aquell mateix dia 26 d'octubre, el Consell de Cent encomanà al corredor d'orella Pau Pereller i al botiguer de teles Josep Bohigues que «[...] posen en execució tot lo quels apareixerà més convenient al públich y cuyden de recaptar los efectes aportarà dit armament [el del comboi de Mallorca]», juntament amb dos destacats membres del consell, Salvador Feliu de la Penya i Francesc Mascaró.¹⁰²⁹

Conjuntament amb el seu rol dins l'administració local barcelonina i el seu paper dins la Junta de Provisions, les diligències empreses per Salvador Feliu de la Penya i la seva companyia comercial foren de notable importància per assegurar el manteniment del setge.¹⁰³⁰ Com ja tractà Benet Oliva, per aquest assumpte fou vital la companyia constituïda el dia 3 de gener de 1713 entre el mateix Salvador Feliu de la Penya, Josep Bohigues, Sever March i Llorenç Giralt amb l'objectiu de fer entre ells:

«[...] bo, lleal y vertader negoci de compres de blats de qualsevol gènere y qualitat sian y altres effectes axí de las parts de Gènova, Florència, Marca de Ancona, Regne de

¹⁰²⁶ La primera nau i l'armà amb 250 homes de tripulació i 10 peces d'artilleria i la segona amb 130 homes. AHCB, CDC, Lletres Comunes, Vol. 126, Núm. 128, Josep Anton Vidal al Consell de Cent, [16-10-1713].

¹⁰²⁷ AHCB, CDC, Lletres Comunes, Vol. 126, Núm. 133, Josep Anton Vidal al Consell de Cent, [24-10-1713]. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 262v-263v, [30-10-1713].

¹⁰²⁸ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 676. Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN (Ed.), *Diario del sitio...*, pp. 361-362.

¹⁰²⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 260r, [26-10-1713].

¹⁰³⁰ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (pp. 4-7). Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 52.

Nàpols com de altràs qualsevols parts del món per remesa a la present ciutat de Barcelona y demès parts convinga segons ordres». ¹⁰³¹

Mentre Feliu de la Penya era nomenat administrador de la companyia a Barcelona, els socis delegaren l'acció exterior i la designació d'agents de comerç a totes les places i territoris esmentats als negociants Pasqual Bellsoley i Francisco Campillo, que actuarien des del port toscà de Liorna. ¹⁰³² La vinculació entre l'activitat comercial d'aquesta societat i l'abastiment de les tropes i la població barcelonines no podia ser més estreta. Tal i com ja hem descrit, tant Feliu de la Penya com Bohigues es trobaven clarament integrats en els òrgans de gestió dels proveïments de la Junta de 36 com del Consell de Cent. Per la seva banda, Sever March s'implicà activament en el proveïment de bestiar per les carnisseries de la plaça assetjada, remetent a la ciutat dues vaques, dues vedelles, 324 crestats i 275 moltons comprats a Arenys de Mar a principis d'agost de 1713. ¹⁰³³ Poques setmanes més tard, substituiria a Francesc Antoni Vidal com a mercader racional de ciutat, encarregant-se de pagaments de gran entitat com la disposició de 26.000 lliures per la reparació de les fortificacions de la ciutat entre el 5 de setembre i el 3 d'octubre del mateix any. ¹⁰³⁴ Per altra banda, Llorenç Giralt seguia actuant com a assentista del pa de munició de les tropes.

Seguint els estudis de Benet Oliva, aquesta vinculació entre els interessos públics i privats generà importants tensions i desconfiances envers les gestions i prioritats de Feliu de la Penya i dels seus socis, especialment després del nomenament de Feliu com a conseller segon de Barcelona el dia 30 de novembre de 1713. ¹⁰³⁵ En base a les opinions expressades per Rafael Casanova en una carta remesa l'abril de 1728 a Francesc de Castellví, Oliva descriu les importants tensions que hi hagué entre Casanova i Feliu de la Penya durant tot el setge. ¹⁰³⁶ A més de descriure les preteses

¹⁰³¹ AHPB, 930/7, Notari Antoni Cassani, ff. 18r-18v, [03-01-1713]. La societat tindria un capital base de 24.000 peces de vuit, essent Feliu de la Penya i Bohigues els socis majoritaris amb 4/9 de la companyia davant dels 3/9 de March i els 2/9 de Giralt.

¹⁰³² AHPB, 930/7, Notari Antoni Cassani, ff. 16r-18v, [03-01-1713]. Després de la guerra, Bellsoley i Campillo es trobaven destinats a Lisboa i Liorna respectivament, com a corresponsals comercials de Josep Mata i Margarit. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Els corresponsals del comerç català amb Europa al començament del segle XVIII» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 23, 1990, pp. 133-134.

¹⁰³³ El Consell de Cent li pagà 2.859 lliures i 17 sous per aquestes compres. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 214v, [18-08-1713].

¹⁰³⁴ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 227v, [05-09-1713], ff. 236v [18-09-1713] i ff. 243v-244v, [03-10-1713].

¹⁰³⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, 3v [01-12-1713]. Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 7).

¹⁰³⁶ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 8). Aquest conflicte també es troba descrit a Andrea RICCI, *Narcís Feliu de la...*, pp. 189-192. Alhora, ambdós protagonistes

ànsies de glòria de Feliu de la Peña i els seus associats «[...] que tenían a su cargo la aduana y demás derechos y por esta comisión en su poder todos los dineros» davant dels èxits militars assolits sota el comandament del conseller en cap, el mateix Casanova acusà a Feliu i els seus de fer córrer acusacions calumnioses sobre ell:

«Mal informado, empezó con séquito a hacer correr la voz que yo tenía mi mujer fuera de la Ciudad y dos hijos que les había dado el partido enemigo dos compañías de caballería. Corrió la voz con tanta fuerza, que se hubieran encontrado en la ciudad diez mil testigos, siendo la verdad que ya entonces había nueve años que era muerta mi mujer y no tenía más que un hijo de edad de 13 años el cual se hallaba dentro de Cardona, cadete en el regimiento del general Villarroel».¹⁰³⁷

A banda d'aquestes afirmacions, Casanova també recriminà a Feliu i el seu cercle les negligències en facilitar l'entrada d'un important comboi de provisions provinent de Mallorca el dia 8 de juliol de 1714, sumant-hi acusacions directes de manipulació de preus durant el setge i, fins i tot, de mantenir tractes secrets amb l'exèrcit borbònic poques setmanes abans de l'assalt final.¹⁰³⁸ Més enllà d'aquestes dures paraules, Salvador Feliu de la Peña i els seus associats s'implicaren activament en la importació de grans des de diferents places italianes des del febrer de 1713, mesos abans del tancament del setge barceloní. A través de naus de patrons canetencs, durant l'any 1713 la companyia Feliu de la Peña i Bohigues noliejà carregaments de blat des de Càller o Oristany, al regne de Sardenya, alhora que mantenia tractes amb el capità neerlandès Nicholas de Ruyter, amb base a Amsterdam, o amb Joan Agustí Geminiani, de Lisboa.¹⁰³⁹

A través de la *Gaceta de Barcelona* tenim notícia d'alguns nòlits provinents de diversos territoris, regnes i principats italians que arribaren a Barcelona. Alguns d'aquests vaixells de càrrega que atracaren a Barcelona provenien del regne de Nàpols, per bé que sembla que el gran comboi de socors que constantment s'esmenta a la publicació no acabà materialitzant-se mai.¹⁰⁴⁰ Amb tot, algunes naus capitanejades per Jacint Clariana i finançades per la família Dalmau sí que aconseguiren fornir Barcelona de blats napolitans.¹⁰⁴¹ Entre els dies 21 i 27 de novembre de 1713, arriben dos vaixells de

mantindrien l'hostilitat anys després de la fi del conflicte. Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *Francesc de Castellví...*, pp. 178-180.

¹⁰³⁷ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. IV, p. 443.

¹⁰³⁸ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (pp. 8-10).

¹⁰³⁹ AHPB, 930/7, Notari Antoni Cassani, ff. 100r-100v, [04-02-1713], ff. 127r-129r, [18-02-1713], ff. 561v-564r, [05-11-1713].

¹⁰⁴⁰ Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN (Ed.), *Diario del sitio...*, pp. 464, 478 i 499.

¹⁰⁴¹ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 197

Sardenya –i un d'Eivissa– carregats de vi.¹⁰⁴² El dia 6 de febrer de 1714, arribà de la mateixa Sardenya un pinc carregat de queviures que els dies 20 i 22 de març fou acompanyat per dues altres naus carregades de vi, carn de por en salaó i altres provisions de boca.¹⁰⁴³ El dia 8 de juny de 1714 n'arribà un altre provinent de Liorna amb blat i queviures.¹⁰⁴⁴

Més enllà dels territoris italians, els proveïdors de les tropes de Barcelona també intentaren aconseguir carregaments de forment a les places nord-africanes. Tal i com apunta Eloy Martín Corrales, la presència notable d'embarcacions comercials noliejades tant pels resistents com també pels proveïdors de les tropes de les Dues Corones motiva que el *bey* de Tunis prohibís la venda de grans a comerciants francesos amb l'objectiu de fer créixer el preu per vendre'l als enviats comercials barcelonins.¹⁰⁴⁵

Malgrat els esforços tant dels proveïdors com de les autoritats polítiques i militars de la ciutat, fou impossible mantenir un ritme d'arribada de queviures que evités la presa de mesures extraordinàries. Un clar exemple el trobem a finals de novembre de 1713 quan, a causa de la important escassetat d'ordi que feia perillar la vida dels cavalls de l'exèrcit, la Junta de Provisions sol·licità al Consell de Cent que els entregués segó i faves dels magatzems de la duana per alimentar les muntures.¹⁰⁴⁶ El consell acceptà la petició, lliurant-los 1.250 quarteres de faves i 5.000 quarteres de segó per un valor estimat de 6.175 lliures.

Amb tot, segurament una de les decisions més extraordinàries en aquest àmbit fou el segrest de grans en mans privades. Així doncs, a finals de febrer de 1714 les autoritats barcelonines ordenaren una requisita general de les partides de grans que es trobessin en cases i convents, pagant-lo segons la seva qualitat i després traslladant-lo als magatzems de la Duana, on seria barrejat amb farina d'ordi i de faves «[...] per més allargar la farina de blat».¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴² Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, pp. 167 i 284-285. El 8 de novembre de 1713 ja esmentaven que «Foren moltas las embarcacions que isqueren del moll [de Barcelona]» en direcció a Mallorca, Eivissa i Sardenya «totas a fi de dur provisions de voca y la major part de vi, pués en la plaça comensava aver-n'hi carestia». *Ibidem*, p. 164.

¹⁰⁴³ Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN (Ed.), *Diario del sitio...*, p. 405. Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, pp. 179 i 183.

¹⁰⁴⁴ Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN (Ed.), *Diario del sitio...*, p. 474.

¹⁰⁴⁵ Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, p. 319.

¹⁰⁴⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 29, ff. 4r-4v, [09-11-1713].

¹⁰⁴⁷ Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, pp. 181-182. Aquesta ordre havia estat precedida de nombroses inquisicions i crides públiques per conèixer les partides de blats

La disponibilitat de grans fou un element clau per la manufactura del pa de munició de les tropes. Tal i com ja hem apuntat en el capítol precedent, Llorenç Giralt, ara com a ciutadà honrat de Barcelona, seguí exercint com a assentista del pa de munició de les tropes resistents malgrat les notables pèrdues d'equip i de matèries primeres que havia sofert els darrers mesos de l'any 1712 i que havien continuat a principis de 1713. A causa de les retirades de Pont Major el 2 de gener i de Pons el dia 24 de febrer de 1713 Giralt i la seva societat van perdre a mans de les tropes borbòniques 21.300 racions de pa cuit, 70 quarteres i 26 sacs de farina, 95 arroves de sal, 500 càrregues de llenya i estris de vuit forns de campanya, entre d'altres.¹⁰⁴⁸

Aquestes constants alienacions materials, juntament amb un empitjorament de la salut del seu soci i oncle Joan Colomer afavoriren que els dos companys decidissin escripturar notarialment la situació i interessos de cadascun en el negoci dels *asientos* de pa de munició que ja havien executat. En aquesta llarga acta notarial, Colomer deixà clar que en els dos contractes tancats amb les forces aliades de 1708 a 1711 la titularitat i el pes de l'administració del contracte recaigueren sobre Giralt, per bé que Colomer havia posat diners en el negoci quan els capitals de Giralt s'havien vist minvats a causa de canvis de lletres desfavorables.¹⁰⁴⁹ Malgrat aquests préstecs i les grans quantitats invertides fins llavors per tots dos, Colomer afegeix que:

«[...] dit però y encara de haverse hagut de manllevar per lo dit son nebot per lo capital de aquells algunas partidas de diners a cambi ne ha resultat de aquells crescudes y numerosas quantitats de benefici entre los dits señors Colomer y Giralt partidores com dels dits comptes per dit señor Llorens Giralt a lo dit señor son oncle entregats ne ha estat lo dit señor Colomer no sols plenament cerciorat però y encara íntegrament satisfet».¹⁰⁵⁰

Així doncs, donant-se per satisfet amb els pagaments fets pel seu nebot, Colomer renuncià a reclamar-li res en relació a l'administració d'aquests dos contractes, anul·lant-los perpètuament. Tot i així, encara quedaven assumptes per tancar:

«[...] dit Señor Juan Colomer diu, declara y confessa ésser així tot lo sabrareferit y expressat però y encara regoneixent més la bona fe, affecte y correspondència al dit son nebot ab thenor del present confessa deurer al dit son nebot crescudas y numerosas quantitats de diner que són totas aquellas que lo dit son nebot farà constar tant ab papers

i farines que els particulars barcelonins havien adquirit des del mes de novembre. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 15v-16r, [09-12-1713], ff. 17v-18r, [12-12-1713] i ff. 23r-23v, [15-12-1713].

¹⁰⁴⁸ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 131r-132r, [27-04-1713] i ff. 170r-171v, [03-07-1713].

¹⁰⁴⁹ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 244r-244v, [06-04-1713].

¹⁰⁵⁰ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, f. 244v, [06-04-1713].

firmats de ell lo dit Señor Juan Colomer com y encara ab las solas rúbricas del mateix senyor Juan Colomer tant que sian aquells fets, firmats y rubricats en lo discurs del termini de dits dos acientos com fora de aquells volent que aquellas li sian enterament pagadas y satisfetas per haverlas realment y de fet rebudes del dit Giralt son nebot o bé de altres de son ordre pagades per lo dit son nebot».¹⁰⁵¹

Malauradament, el document no especifica fins a quina quantitat deu Colomer a Giralt. El que si que s'hi esmenta és la voluntat de Colomer de no voler pagar res més al seu nebot durant la resta de la seva vida:

«Tot lo que entén fer dit Señor Juan Colomer ab expressa emperò protesta que no vol ni entén que ditas quantitats de diners en dit paper contingudas y expressadas sian pagades y satisfetas al dit señor Llorens Giralt son nebot ni la present iffinió, regoneixensa, declaració y confessió tinga efecte ni sia aquella de ninguna forsa ni valor sinó fins y a tant y après de seguida sa mort, y no altrament».¹⁰⁵²

No hem trobat cap registre que apunti a que Giralt s'oposés a les protestes del seu oncle. D'aquesta manera, els dos homes continuaren associats i executant les seves funcions com a assentistes durant els primers mesos de 1713, amb una estreta col·laboració amb les altes instàncies militars imperials al país. De fet, el darrer virrei de Carles III a Catalunya i comandant general de l'exèrcit imperial, Guido von Starhemberg havia estat allotjat a una de les habitacions més ricament decorades de la casa de la Fussina propietat de Colomer.¹⁰⁵³

Un cop iniciada la retirada imperial i després de la celebració a Barcelona la Junta de Braços de juliol de 1713, Giralt seguí com a assentista de les tropes de la resistència.¹⁰⁵⁴ El mateix dia 17 de juliol fou comminat per la Junta de Guerra a proveir totes les racions de pa necessàries per alimentar els presoners borbònics de la ciutat.¹⁰⁵⁵

L'accés de Giralt i els seus empleats als molins de Barcelona fou un dels elements de tensió més primerencs i persistents entre els administradors de la Junta de Provisions dependent de la Junta de 36 –essencialment dirigida per la Diputació fins al febrer de

¹⁰⁵¹ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 245r-245v, [06-04-1713].

¹⁰⁵² AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 245v-246r, [06-04-1713].

¹⁰⁵³ A més a més, com ja hem esmentat, tant Starhemberg com el darrer comandant del contingent portuguès, el comte de la Atalaya, havien obsequiat a l'esposa de Joan Colomer, Teresa Isern i Rafart, amb diversos regals. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues...*, p. 291.

¹⁰⁵⁴ A mitjans de desembre de 1713 Giralt s'intitulava «Impressario (que dijo ser) del Pan de municion de las tropas que el presente Principado ha levantado en Servicio del Rey Nuestro Señor (que Dios Guarde) y de la Patria». AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 227r-229r, [19-12-1713].

¹⁰⁵⁵ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 13v-14v [17-07-1713]. També se li ordenà proveir de pa de munició a hospicis i «[...] a quiscuna de las dones que estan y estaran recoses a la Casa de la Galera y a las tres Guardas de dita Casa en la forma ho manà lo Rey Nostre Senyor (Déu lo Guarde)» ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 72r-72v, [14-09-1713].

1714– i la Novena de Guerra del Consell de Cent.¹⁰⁵⁶ L'origen del problema era la manca de suficients molins fariners d'entitat dins del perímetre territorial controlat pels resistents que poguessin entomar alhora la fabricació de farina per part de la junta del pastim de Barcelona i per part dels homes de Llorens Giralt per abastir les tropes.

Davant les creixents necessitats generades per les noves llesves i reorganitzacions dels contingents resistents, el dia 30 de juliol de 1713 la Junta de Provisions sol·licità al Consell de Cent que cedís l'administració dels dos molins de sang de Santa Anna a Giralt perquè aquest pogués moldre blat per fer el pa de munició. Coneixedors de la situació, els membres de la Novena acceptaren les demandes de la Junta de Provisions amb algunes condicions:

«Y ates la gran falta hi ha de aygua y la de molins té la present ciutat que de molt no abastan al abast y provisió de dita present ciutat de sos ciutadans y habitants de tal manera que vuy en dia se està ideant y ahont sen podran plantar de altres. Delibera perço que sien cedits com la present Junta cedeix a dit Impressari de dita monició los molins de sanch se troban en Santa Anna fentlos però acomodar y adobar dit Impressari, y que dels sinch molins de vent té la present ciutat ne sien cedits també los tres fent també acomodar y adobar aquells dit Impressari, restant los dos altres per ús de la present ciutat. Y en cas aparega haverhi altre lloch abte y a propòsit per plantar dits molins sie servida dita Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta valerse de dit lloch fenthi plantar plantar los que ben vistos li sien».¹⁰⁵⁷

Un mes després, la Junta de Guerra ordenà a Giralt que tingués a punt tres mil racions de pa de munició per donar als nous reclutes que haurien de conformar les unitats alçades durant aquelles setmanes.¹⁰⁵⁸ Amb l'augment de la demanda, la Junta de Provisions tornà a sol·licitar al Consell de Cent que cedís dos molins mes, un de sang i un altre de vent, a l'assentista del pa de munició. Davant d'aquesta nova demanda, la Novena no acabà de transigir, acceptant que Giralt i els seus homes fessin servir els molins però:

«[...] lo comet a las Personas de la administració de forments los quals junt conferescan y tracten dita dependència ab lo Impressari procurant aconsolarlo en tot lo possible posant en execució lo que serà ajustat y convingut sens report algu lo que se entenga esser concedit y ajustat sens detriment algun de la present ciutat y de sos ciutadans».¹⁰⁵⁹

¹⁰⁵⁶ Eduard MARTÍ FRAGA, «L'organització política...», pp. 331-332.

¹⁰⁵⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 194v-195v, [30-07-1713]. A banda d'aquestes disposicions, la mateixa ciutat finançà la reparació i adequació de la resta de molins de vent i de sang que restaven sota l'autoritat municipal. *Ibidem*, Vol. 222, ff. 203v, [06-08-1713]

¹⁰⁵⁸ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 37r-38v, [27-08-1713].

¹⁰⁵⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 227v, [02-09-1713].

Dues setmanes després d'aquesta petició, el dia 17 de setembre la Junta de Guerra sol·licità el traspàs de gestió dels molins de Montserrat cap a l'administració del pa de municipi. Aquesta vegada, el Consell de Cent s'hi negà directament, alegant que aquests molins es trobaven arrendats a un particular i no se li podien alienar. En la seva airada resposta, la Novena de Guerra feu saber a la Junta de Guerra que:

«Y atès hi ha molts molins de particulars dels quals se poden valer sens que la present ciutat hage de rescindir ni apartarse de dit contracte com no pot. Y necessitar de dits molins per lo abast de sos ciutadans y que lo haver prestat dits dos molins fonch per la precisa necessitat urgia y que no hi havia tants molins de particulars com vuy hi ha ahont pot recórrer lo Impressari per la pública utilitat. [...] Y peraque comprenga la Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Provisions que per part de la present Ciutat se desitja facilitar per tots medis no falte la deguda provisió de farines per la municipió no obstant los reparos e inconvenients sobreponderats, diligencie dita Excel·lentíssima Junta si lo arrendatari de dits molins voldrà cobrar y se accontentarà del Impressari de dita Municipió de dita Excel·lentíssima Junta o bé si ell voldrà cedir dits dos molins posanthi lo Impressari de la municipió las cavalcadures sien menester que la present ciutat per sa part vindrà gustosa en això».¹⁰⁶⁰

El mateix arrendador es negà a treballar per la Junta de Provisions deu dies més tard. Aquest fet motivà que els homes de Giralt, recolzats per la mateixa junta de Provisions es presentaren als molins el dia 27 de setembre, deslligaren els arreus de les cavalcadures de l'arrendatari consistorial i hi posaren les de l'assentista de pa de municipi. Davant d'aquest abús, el consistori barceloní acordà enviar el cap de guarda de la ciutat i quatre dels seus ajudants perquè tornessin a posar els molins en mans de l'arrendador municipal.

Alhora, elevaren una queixa al portaveu del governador, Pere de Torrelles i Sentmenat, on deixaven clar «Que la present Ciutat estraña en gran manera lo desacato ha fet y obrat la Junta de Provisions, haventhi anat a executarho lo Alguazil Bayona y que aixis sie servit mortificarlo».¹⁰⁶¹ Com a mesura de pressió, uns dies després Giralt decidí enviar en paper al Consell de Cent on els participava que:

«[...] en lo dit de demà faltaria lo donar lo pa de monició als soldats de la present ciutat per lo regiment dels tres mil homens levanta la present ciutat en defensa de ella y del fort de Montjuich. Y atès lo disturbi causaria en los soldats se troban vuy haver assentat plassa».¹⁰⁶²

¹⁰⁶⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 236r-236v, [17-09-1713].

¹⁰⁶¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 239r-239v, [26-09-1713].

¹⁰⁶² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 243r, [02-10-1713]

Quadre núm. 07. «Nota dels molins de particulars se troban en la Ribera y altres pars de la present Ciutat» [03-10-1713]	
Propietari	Localització
Pau Grau	Davant de la Pescateria
Lluís Capeu	A la Ribera
Francesc Vidal	A la Ribera
Josep Vidal	A la Ribera
Jacint Anton Cavaller	A la Ribera
Tomàs Gavaldà	A la Ribera
Josep Guillamí	A la Ribera
Tomàs Pujol	A la Blanqueria
Joan Pau Ballester	A la Blanqueria
Josep Urgellès	Davant de Sant Agustí
Tomàs Roca	Al carrer d'en Corretger
Andreu Vidal	A la plaça de Sant Pere
Oleguer Guitart	A la Espaseria
Francesc Gaudans	A Santa Caterina
Tomàs Montagut	Als Mirallers
Josep Rius, peller	A la claveguera de la Llotja
Josep Blasi, flequer	Als flassaders
Alfons Barris	A la Rambla
Josep Cruells	Als Tallers
Joan Delis	Al carrer del Carme
Francesc Angli	Al carrer d'en Copons
Anton Vinyes	A la plaça de Santa Anna
Josep Gonsales	Al carrer d'en Roca
Tomàs Albornà	Al carrer de la Mare de Déu
Francesc Mora, notari	Al carrer de l'Hospital
Guillem Planell	Al carrer de l'Hospital
Font: AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 244r, [03-10-1713]	

Davant d'aquest moviment de l'assentista, la Novena de Guerra decidí enviar una missiva definitiva a la Junta de Provisions on s'hi defensa la precedència de la ciutat i

dels seus administradors del pastim a fer servir els molins de Montserrat, alhora que dona una llista de 26 molins particulars dels quals «[...] poden valerse los dits Excel·lentíssims Senyors de la Junta de 36 y per ells lo Impressari de dita Monició».¹⁰⁶³ Són els que es troben transcrits en el Quadre número 7. Aquesta darrera disposició sembla que acabà calmant les aigües entre Giralt, la Junta de Provisions i el Consell de Cent. Malauradament no tenim a disposició els llibres majors de la Junta de Provisions per comprovar si efectivament Giralt feu servir aquests molins privats per la molta del blat de la munició.

Amb tot, les següents informacions relatives a aquest àmbit que hem pogut localitzar apunten a una solució, almenys momentània, d'aquest contenciós. Precisament, el dia 16 d'octubre següent, el llogater de mules Josep Ferriol cobrà 21 lliures i 12 sous pels jornals dedicats a «[...] moldrer 48 quarteres de blat en lo molí de Montserrat per la fàbrica del pa de munició».¹⁰⁶⁴ Una setmana més tard, fou Madrona Peretes qui cobrà 125 lliures per la moltura de 278 quarteres de blat al molí de la Misericòrdia per la fàbrica del pa de munició.¹⁰⁶⁵ Amb tot, a finals de novembre Giralt tornava a queixar-se amargament a la Junta de Provisions «[...] que no sap com poder lo dia de demà donar lo pa de munició a las tropas per falta de molins. Perçò participa a Vostres Excel·lències sien servit donar la providència se necessita».¹⁰⁶⁶

Durant els primers mesos del setge, Giralt no només es dedicà a organitzar la producció barcelonina de pa de munició. Alguns dels seus empleats i col·laboradors van acompanyar el diputat militar Antoni de Berenguer i el general Rafael Nebot en la seva expedició al rerepaís entre el 9 d'agost i el 5 d'octubre. Els flequers Bernat Font, Josep Grau, Pere Ques i el mercader de teles Miquel Lacoma seguiren les tropes de Berenguer i Nebot i s'encarregaren de gestionar les compres i requisos de grans i farina, alhora que intentarien establir fàbriques de pa itinerants amb forns i equip de campanya.¹⁰⁶⁷ Aquestes disposicions eren més que necessàries per mantenir abastit un cos expedicionari que inicialment es movia a l'entorn dels 600 i 800 efectius entre fusellers

¹⁰⁶³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 243v-244r, [03-10-1713].

¹⁰⁶⁴ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 22, ff. 13r-14r, [16-10-1713].

¹⁰⁶⁵ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 22, ff. 74r-75r, [22-10-1713].

¹⁰⁶⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 29, f. 27r, [21-11-1713].

¹⁰⁶⁷ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 227r-229r, [19-12-1713].

i cavalleria, però que tenia l'objectiu de reclutar i aglutinar més forces i que arribà a enquadrar més de 3.000 homes, sense haver de viure totalment del territori.¹⁰⁶⁸

Amb tot, la pressió que les forces borbòniques exerciren vers les tropes de Berenguer i Nebot feu impossible l'establiment de bases logístiques més o menys estables. Així doncs, a causa de les constants retirades i moviments del contingent resistent, els agents de Giralt es trobaren progressivament amb majors dificultats per desenvolupar les seves activitats, arribant a perdre una part important de l'equipament i dels gèneres necessaris per la manufactura del pa durant els darrers dies d'agost.

Quadre núm. 08. Gèneres perduts per l'assentista de pa de municipi Llorenç Giralt durant l'expedició del diputat militar [1713]		
Data	Localització	Gèneres perduts
24-08-1713	Granollers	Una pastera, nou taules de pastar, nou teles d'amassar, un joc de balances d'aram, dos pesos de dues lliures cadascun, dos capitells, dues portadores quatre "palones", una caldera i 180 sacs.
25-08-1713	Blanes	Dues pasteres, 18 taules de pastar, 18 teles d'amassar, dos jocs de balances, quatre pesos de dues lliures cadascun, quatre capitells, dues portadores, vuit "palones", dues calderes grans d'aram, un torn d'afinar farina i 590 sacs.
«Un dia del mes de agosto»	Sant Celoni	2.000 racions de pa cuit, 22 sacs de blat als molins, sis sacs de farina, 200 sacs diversos, una pastera i una caldera.
27-08-1713	En trànsit	147 quarteres de farina (138 quarteres de farina que es trobaven als molins i les nou restants als forns), 36 quarteres de segó, una pastera amb tres capitells, 11 taules de pastar, 11 teles d'amassar, dues portadores, cinc "palones", una taula de fer pa, un joc de balances d'aram, dos pesos de dues lliures cadascun, un bujol, dos sedassos, 177 sacs
01-09-1713	Sallent	24 quarteres de farina en 24 sacs
Font: AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 227r-229v, [19-12-1713].		

Malgrat que no tenim informacions segures de quina va ser la seva funció durant els darrers compassos de l'expedició, el fet que Font, Grau, Ques i Lacomà es trobessin

¹⁰⁶⁸ Pel les xifres, vegeu Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, «"David contra Goliath"...", p. 52.

dins de Barcelona a mitjan desembre sembla apuntar a que o bé pogueren retornar embarcats juntament amb l'alta oficialitat de l'expedició o bé s'embarcaren en alguna de les naus que intentaven abastir la ciutat.

A finals d'octubre, Giralt rebé una partida de 267 quarteres de blat de mans del comerciant Pere Dalmau que fou destinada exclusivament a la fàbrica del pa de munició.¹⁰⁶⁹ Amb tot, durant les setmanes següents, les mancances en els proveïments de grans feren que la mateixa Junta de Provisions hagués de demanar constantment al Consell de Cent que s'entreguessin blats, ordis i farines dels magatzems consistorials de la Duana per l'alimentació de les tropes i les cavalleries.¹⁰⁷⁰ Aquestes entregues es repetiren els dies següents, alhora que la Junta de Provisions també sol·licitava a la ciutat que donés franquícia de drets a mil set-cents quarteres d'ordi que havien aconseguit les naus corsàries de la ciutat i que es voldrien destinar a l'abastiment de les tropes.¹⁰⁷¹

El 13 de desembre de 1713 i en aquesta complexa conjuntura, morí Joan Colomer. En el seu testament, tancat el dia 13 d'abril de 1711, havia nomenat com a marmessors seus dos dels seus col·laboradors familiars més estrets: els seus nebots Llorenç Giralt i Salvador Feliu de la Peña, a més de la seva esposa Teresa Isern.¹⁰⁷²

Precisament, Teresa quedà com a usufructuària de totes les possessions mobiliàries i immobiliàries del seu difunt marit, incloses les cases i forns de la Fussina que resultaven vitals pel desenvolupament de l'activitat dels assentistes de pa.¹⁰⁷³ És per això que, el dia 5 de gener de 1714, la pròpia Teresa Isern feu redactar una escriptura al notari barceloní Jeroni Casetas on reconeixia haver arrendat de paraula a Llorenç Giralt una de les cases del seu difunt marit situada davant del Convent de Sant Francesc per una renda de 200 lliures anuals el dia 20 de desembre anterior.¹⁰⁷⁴ Un mes després, el mateix notari formalitzà una nova escriptura on Isern llogava a Giralt les diverses cases i forns

¹⁰⁶⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 22, ff. 7r-8r, [20-10-1713].

¹⁰⁷⁰ AHCBC, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 275v-276r, [11-11-1713].

¹⁰⁷¹ AHCBC, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 286v-287r, [21-11-1713], f. 292v, [24-11-1713] i ff. 293v-294r, [27-11-1713].

¹⁰⁷² La seva muller, Giralt i Feliu de la Peña ja constaven com a marmessors seus en el seu primer testament, tancat a Barcelona el dia 8 de juny de 1703. En aquella ocasió els acompanyaven Arnold de Jäger, Francesc Roig i Ramon Orriols, a més del beneficiat de l'església de Sant Miquel Arcàngel de Barcelona Anton Garrigó. AHPB, 880/23, Notari Joan Francesc Verneda, ff. 84r-92v, [08-06-1703].

¹⁰⁷³ AHPB, 927/15, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 38r-54v, [13-04-1711].

¹⁰⁷⁴ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 263r-264v, [05-01-1714].

de la provisió, inclosa la de la Fussina durant dos anys per una renda de 360 lliures anuals.¹⁰⁷⁵

A partir d'aquest moment, les informacions que hem pogut trobar sobre l'activitat de Giralt com a assentista són pràcticament inexistents fins després de l'entrada de les tropes borbòniques a la ciutat. A partir del mes de febrer, l'escassetat de blats i farines per l'alimentació de la població civil barcelonina dificultà de retruc la manufactura del pa de munició. El dia 12 de febrer el Consell de Cent negà cedir una partida de blats a les fàbriques del pa de munició perquè «[...] essent tant gran lo consum per lo abast dels ciutadans la constitueix ab una estratxès que impossibilita lo poder acudir al ponerat ab dita representació».¹⁰⁷⁶ Finalment, però, accediren a donar-ne cinc-centes quarteres.¹⁰⁷⁷

Es donà un cas similar al mes de març, quan el consistori barceloní es tornà a negar a cedir cinc-centes quarteres més de blat i tres mil cinc-centes quarteres de segó a les tropes, fent que els membres de la Diputació que actuaven com a intermediaris entre la tropa i el Consell de Cent acabessin demanant desesperats que almenys es donessin cent cinquanta quarteres de blat pel pa de munició.¹⁰⁷⁸ L'estat d'emergència de les tropes i de la població acabà motivant que el propi Consell de Cent donés permís als forners i flequers del pastim municipal «[...] de fer y fabricar bescuit» de munició.¹⁰⁷⁹ A partir d'aquest moment, els debats recollits al registre de deliberacions del Consell segueixen una dinàmica pràcticament calcada a la que hem descrit fins ara abans de reduir-se dramàticament a partir del mes de maig. Així, les demandes cada vegada més constants i desesperades davant la impossibilitat de mantenir les tropes alimentades per part de diputats i altres membres de la Junta de Govern eren respostes amb l'oposició constant del Consell de Cent, que es constituïa pràcticament com l'únic suport econòmic i material de l'esforç de guerra dels resistents.

Pel que fa a la persona de Llorenç Giralt, sabem que el dia 15 de juliol encara es trobava dins de Barcelona atès que hi escripturà uns poders amb un individu tarragoní anomenat Antoni Martí.¹⁰⁸⁰ La següent aparició de Giralt en el manual del seu notari de confiança

¹⁰⁷⁵ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 307r-308r, [16-03-1714].

¹⁰⁷⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 66v-67r, [12-02-1714]. El propi pastim de la ciutat acabà acceptant que els forners pastessin pa amb una barreja de farines blat i d'ordi i, un mes després, d'ordi i faves. *Ibidem*, Vol. 223, ff. 71r-71v, [19-02-1714] i ff. 86r-86v [12-03-1714].

¹⁰⁷⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 70v-71r, [19-02-1714].

¹⁰⁷⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 83v-84r, [10-03-1714].

¹⁰⁷⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, f. 86v, [12-03-1714].

¹⁰⁸⁰ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 318v-319v, [15-07-1714]

ja és del primer dia d'octubre de 1714, on feu de testimoni en un informe elaborat per les noves autoritats borbòniques sobre l'equipament militar existent als magatzems del Palau de la Comtessa, de la casa de la Llotja del Mar i de les Drassanes de Barcelona el dia 12 de setembre.¹⁰⁸¹

Després del sosteniment alimentari de les tropes, la següent gran prioritat de les autoritats resistents fou assegurar l'equipament i vestuari tant de les unitats reformades com de les noves lleves que es començaren a executar a partir del mateix juliol de 1713.¹⁰⁸² Segons Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart, les unitats sota l'autoritat de la Junta de 36 patirien tres models i dinàmiques de proveïment de vestuaris i equipaments diferents.¹⁰⁸³ En primer lloc, identifiquen les tropes regulars, que s'uniformarien de manera preferent a la resta d'unitats en base a les disposicions de la Junta de Guerra i del tenidor de vestiments. Seguidament, hi hauria els regiments de fusellers de muntanya, que rebrien robes i peces d'equipament de manera menys constant i amb molta menys uniformitat. En darrer lloc, hi hauria la milícia urbana de Barcelona, la Coronela, que seguiria equipant-se a través dels propis gremis i de la ciutat.¹⁰⁸⁴

Més enllà dels eventuais ritmes d'entrega i reposició dels vestuaris i equipament, molt més subjectes a les eventualitats i disposicions materials existents durant el setge, la documentació sí que mostra algunes discrepàncies entre l'administració civil i les autoritats militars emmarcada en el clima general de tensió del govern resistent barceloní. Podem trobar un exemple d'aquestes diferències al mateix inici del setge, quan el general Villarroel posà límits a la Junta de Mitjans per fer ús de les robes dels magatzems de les Drassanes per vestir les noves lleves del regiment de la ciutat, atès que aquestes robes eren destinades a les tropes reials.

Tanmateix, el regiment de la ciutat formaria part de les tropes regulars com ho havia fet des de 1705. Així doncs, malgrat les reticències de Villarroel, la Junta de Guerra acabà ordenant «[...] dar las providencias para vestirlos dels magatzems peraque se pugan

¹⁰⁸¹ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 342v-344r, [01-10-1714].

¹⁰⁸² Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, pp. 104-110.

¹⁰⁸³ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 146.

¹⁰⁸⁴ En el mateix estudi Hernández Cardona i Riart realitzen un extens i detallat repàs dels colors i divises dels vestuaris de totes i cadascuna de les diverses unitats que s'haurien enquadrat sota les ordres del govern resistent. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 154-166 i 183-334.

emplear en servey del Rey y llibertat del present Principat». ¹⁰⁸⁵ Finalment, una bona part de les robes necessàries pel vestuari de la nova lleva del regiment de la ciutat fou proveïda pel peller Fèlix Tort pel preu de 192 lliures i dos sous. ¹⁰⁸⁶ Deu dies abans, el barreter d'agulla Pau Sabater havia entregat al Consell de Cent 104 parells de mitges grogues pel mateix regiment, mentre que el peller Joan Siadós confeccionà 93 camises i corbates. ¹⁰⁸⁷

Una de les primeres preocupacions de la Junta de Guerra fou assegurar el manteniment dels pactes i adquisicions que les autoritats catalanes havien conformat amb els proveïdors i intermediaris de les potències aliades a Barcelona abans que aquestes deixessin permanentment el Principat. És per això que el mateix dia 12 de juliol, alhora que s'ordenava realitzar inventaris dels magatzems de les Drassanes, la Junta de Guerra també disposà el següent:

«Y así mateix se donia providència al comissari Inglès habita en lo Collegi de Cordellas pera que entregue los vestuaris tant de infanteria com de cavalleria te en sa encomanada, tant en dit Collegi com en altres parts, y si ajustar se pot ab pagas per la bona correspondència y se pot esperar los donarà a poch preu per tenirse intel·ligència nols embarcassen per lo que los havia de costar lo transport». ¹⁰⁸⁸

Els principals proveïdors immediats de robes pels vestuaris foren els mercaders de teles Francesc Joval i Domingo Gispert, que durant el mes de juliol de 1713 vengueren i entregaren a la Junta de Mitjans un total de vuit mil canes de tela gòtica destinada a la confecció de camises i entre set mil i vuit mil canes de draps o “panyos” de llana per la confecció de les peces principals del vestuari com la casaca o la xupa. ¹⁰⁸⁹ Joval ja s'havia distingit com a administrador de la companyia que duia el seu nom dedicada a la importació de grans de Nàpols entre 1711 i 1712, associat amb proveïdors de les tropes reials com el rector Antoni Pons, comerciants de gran rellevància com el mercader Antoni Casanovas, el passamaner Francesc Darrer o el botiguer Agustí Valldejuli, entre d'altres. ¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸⁵ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, f. 4v, [13-07-1713].

¹⁰⁸⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 189r-189v, [27-07-1713].

¹⁰⁸⁷ Sabater cobrà 48 lliures i 15 sous per la seva feina, mentre Siadós en cobrà 114 lliures i 18 sous. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 179r-179v, [17-07-1713].

¹⁰⁸⁸ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, 3r-3v, [12-07-1713].

¹⁰⁸⁹ Les canes de tela per camises a 28 rals per cana: ACA, Generalitat, Sèrie N, 386, ff. 505v-506v, [20-07-1713]. Per la resta, Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 147 i 335.

¹⁰⁹⁰ Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (p. 18). Darrer i el seu ge

Els tractes entre el govern resistent i Joval i Gispert no sempre foren plàcids. Les importants carències en la consecució de recursos per part de la Junta de Mitjans dirigida pels membres de la Diputació i els retards en efectuar els pagaments despertaren els recels dels dos mercaders barcelonins. A finals de juliol, Joval i Gispert es negaren a subministrar més robes fins que la Junta de Mitjans els oferís avals solvents que assegurassin el pagament d'aquestes partides de robes.¹⁰⁹¹ Davant d'aquesta possible paralització de l'arribada de robes en un moment de màxima necessitat d'equipament de les noves lleves, la Junta de Guerra prengué la següent resolució:

«Y com no se puga aconseguir per no haverse pogut ajustar exa quantitat de Paños que Francesch Joval y Domingo Gispert tenen en son poder y reconeixent que ab lo coneixement que estos dos subjectes tenen de la falta dels medis de Vostra Excel·lència Fidelíssima i de la Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Medis a part se valen de est pretext pera atacar los progressos de estos Excel·lentíssims y Fidelíssims Brassos ab lo pretext pal·liat de esta poca seguretat despreciant la partida contant y la seguretat sels hi ha oferta, y conciderant que Vostra Excel·lència Fidelíssima en qualsevol ocasió majorment en la present de tanta necessitat té l'autoritat ab lo títol de ser conveniència del Comú del Principat que representa Vostra Excel·lència Fidelíssima. Per ço delibera aconsellar a Vostra Excel·lència Fidelíssima que done la autoritat y ple poder a la Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Provisions peraque en cas que dits Joval y Gispert no accepten les seguretats, puga dita Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Provisions prendre dits panyos als sobre dits y altres a qui convinga fer treballar los vestits y entregarlos y repartirlos als soldats que Vostra Excel·lència Fidelíssima té allistats, lo que ha de executar-se ab la major brevedat possible del Major Servey de Déu, del Rey y de la Pàtria. [...] Y així mateix, donar ordre que pugan pendrer a qualsevol Botiga o altres parts totas las Bayetas seran menester per los aforros dels vestits».¹⁰⁹²

Aquestes reticències per part de Joval i Gispert podrien derivar-se del mètode de pagament promès per la Junta de Mitjans per sufragar les 2.400 lliures que costarien les vuit mil canes de teles gòtiques per camises i que sortrien del dret de Bolla i General, que la Diputació maldava per recaptar.¹⁰⁹³ Segons Francesc Serra i Francesc Riart, dos dies després la Junta de Provisions inicià la requisita. Dos dies abans, la mateixa Junta havia pres possessió de totes les partides de roba que es trobaven a les cases de la Bolla

¹⁰⁹¹ ACA, Generalitat, Sèrie N, 386, f. 510v, [21-07-1713].

¹⁰⁹² ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 25r-25v [21-07-1713].

¹⁰⁹³ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 53. Sumant totes les transaccions realitzades entre el 20 i el 21 de juliol, Joval i Gispert havien venut robes a la Junta de Provisions per valor de 30.900 lliures. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 335.

i el General.¹⁰⁹⁴ A principis d'octubre, davant d'una renovada pressa per vestir les tropes, la Junta de 36 admetia amargament que:

«[...] no pot donar cobro la Junta de Provisions per no encontrarse diner prompte per pagar la roba: Regoneixent que algunes personas menesteroses, mogudes de zel a la Pàtria han subministrat paños y altres gèneros per vestuari de tropa y demès urgències, esperant la paga a temps competent y a millor ocasió, y que en la present ciutat en totas les botigues de parayres y altres se troban unes bonas partidas de paños per vestuari y altres robas per aforros y jupas, de les quals podria subvenirse la urgentíssima necessitat de vestir ditas tropas. Perço delibera la present Junta aconsellar al Excel·lentíssim y Fidelíssim Consistori se servesca deliberar y ordenar que luego se fasse aprehensió de dits paños y demés robas, estimantse al que sia just y prometentse pel dit consistori la paga de son valor en los terminis que sian rahonables segons las ocurrencias de Catalunya, los quals paños y demés robas se apliquen al dit vestuari a disposició de la Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Provisions».¹⁰⁹⁵

És important constatar que aquestes requisites constituïen, essencialment, vendes forçoses dels gèneres per avançat. És a dir, en base a les disposicions preses, els propietaris haurien de rebre el pagament pels seus gèneres dins dels terminis convinguts i sota el preu i condicions marcats per la Junta. Tal i com ja hem descrit en el capítol anterior, des del mateix any 1706 les autoritats austriacistes havien tingut un important interès en conèixer les existències i capacitats dels magatzems d'alguns botiguers de teles, pellers i sastres de la ciutat en cas que fos necessari recórrer al segrest d'aquests gèneres durant el conflicte. Malauradament, a causa de les mancances documentals presents, no disposem dels registres de càrrecs i dates de la tresoreria dirigida per Manuel Ferrer i Sitges i, per tant, ignorem el nivell de compliment d'aquests pagaments. El que sí coneixem és que el dia 12 de setembre següent els dos botiguers, juntament amb Pau Ferrer, vengueren a la mateixa Junta una partida de 1.850 canes de panyo blau anglès pel valor de 4.255 lliures.¹⁰⁹⁶

El dia 11 de setembre de 1713, a causa de la finalització de les darreres lleves de l'estiu i dels recursos aconseguits per la Junta de Mitjans amb els segrestos de plata de les esglésies, la Junta de Guerra reiterà que caldria executar requisites compensades a les diverses botigues de paraires de la ciutat on «[...] se troban unas bonas partidas de paños

¹⁰⁹⁴ Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 53.

¹⁰⁹⁵ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 19, ff. 36r-36v, [11-10-1713].

¹⁰⁹⁶ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 335.

per vestuari, y robas per aforros, y jupas, de las quals se podrà subvenirse la urgentíssima necessitat de vestir les tropes».¹⁰⁹⁷

Els mesos següents entraren als magatzems de la Junta de Provisions diverses partides de baieta blanca i encarnada. Entre els dies 8 i 17 de novembre, el botiguer de teles Jaume Miquel Terrades entregà 481 canes i un pam de baieta blanca i encarnada, mentre que Josep Ferreres en vengué 270 canes i set pams Pau Fabregat n'entregà 93 canes i tres pams. L'endemà, el negociant Joan Catà, que també havia actuat com a financer i proveïdor de plom, vengué a la Junta de Provisions 1.260 canes i quatre pams de baieta blanca i encarnada, 467 canes i set pams provinent d'Anglaterra i 762 canes i cinc pams de local.¹⁰⁹⁸ El dia 19 d'aquell mateix mes de novembre, el tintorer i patriarca d'una de les famílies de tintorers més importants de la Barcelona del segle XVIII, Lluís Cantarell, aportà la tintura de 1.009 canes de panyo 24e blau per les tropes.¹⁰⁹⁹

Aquestes importants compres, segons Francesc Serra i Francesc Riart, es donarien a causa de la voluntat de les autoritats resistents de dur a terme una reforma de les unitats presents dins de Barcelona a mitjans del mes de novembre de 1713.¹¹⁰⁰ Una altra conseqüència d'aquest projecte fou la gran compra de 5.422 canes de roba que la Junta de Mitjans realitzà entre el dia 16 de novembre amb dotze botiguers de tall barcelonins encapçalats per Miquel Alegre i Melcior Guàrdia.¹¹⁰¹ Aquell mateix dia, davant la necessitat imperiosa d'aconseguir les robes necessàries, la Junta de 36 feu avinent als membres de la Junta de Provisions que:

«[...] se servesca de fer lo concert de panyos y robas per lo vestuari de las tropas ab lo gremi de botiguers de tall, parayres y demés a qui convingue. Y que lo valor de dits panyos y robas se consigne cobrador del que cadascun d'ells respective haurà de pagar per lo dret de bolla que aniran venent fent la dita consigna a la major utilitat de la Generalitat, ço es consignat-los la meitat, o bé de las tres parts las dos, o bé de las quatre parts las tres del que hauran de pagar pel dret de bolla».¹¹⁰²

¹⁰⁹⁷ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 54.

¹⁰⁹⁸ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 335.

¹⁰⁹⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 22, ff. 24r-25r, [19-10-1713]. Per la figura de Lluís Cantarell i la seva nissaga, vegeu Pere MOLAS RIBALTA, «El gremi dels paraires de Barcelona durant la guerra de Successió» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 312, 2013, pp. 231-232. Pel sector del tint a la Barcelona del XVIII i el paper de Cantarell, vegeu Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 410-419.

¹¹⁰⁰ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 55.

¹¹⁰¹ BC, Fons del Baró de Castellet, 76/3, s/f, [17, 22, 23 i 29-10-1713]. La quantitat total de la roba proveïda ha sigut calculada a Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 147. Per la importància econòmica d'aquests dos individus, vegeu Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 333-335.

¹¹⁰² ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 26, ff. 13r-13v, [16-11-1713].

Quadre núm. 09. Quantitats de diners que la Junta de Mitjans ha de pagar als proveïdors de les 5.422 canes i un pam de draps, estamenyes i baietes entregades als magatzems de la Junta de Provisions [17 a 29-11-1713]							
Data dels comptes	Nom del proveïdors	Quantitats a pagar sols de les teles entregades			Quantitats a pagar amb deutes d'entregues precedents		
		Ll.	S.	D.	Ll.	S.	D.
17-10-1713	Miquel Alegre	1.997		1	2.123	11	
22-10-1713	Agustí Valldejuli	700	1	6	700	1	6
23-10-1713	Melcior Guàrdia	1.999	6		2.108	17	6
23-10-1713	Pau Fabregat	548	17	6	815	6	7
23-10-1713	Francesc Joval	539	19	7	539	19	7
23-10-1713	Carles Puig	602	11	10	715	9	8
23-10-1713	Francesc Salas	556	2	4	624	11	
23-10-1713	Anton Darrer	701	15	6	803		11
23-10-1713	Francesc Canet	556	2	4	625	16	2
29-10-1713	Francesc Alzina i Cia.	737	6	10	793	19	3
29-10-1713	Francesc Rovira i Arnella	560		9	615	14	1
29-10-1713	Francesc Ferrer	500		1	500		1
Total a pagar per la Junta de Mitjans		9.999	18	4	10.966	9	3

Font: BC, Fons del Baró de Castellet, 76/3, s/f, [17, 22, 23 i 29-10-1713]

Aquest concert o pacte de proveïment de robes ascendí a la important quantitat de 9.999 lliures, 18 sous i quatre diners que serien arrodonides a la xifra de 10.000, essent Alegre i Guàrdia els dos principals proveïdors i beneficiaris, rebent gairebé el 40% del preu.

Per altra banda, nou dels botiguers de tall citats, amb les úniques excepcions d'Agustí Valldejuli, Francesc Joval i Francesc Ferrer, tenien cobraments pendents per entregues prèvies de teles pel mateix tipus de gèneres.¹¹⁰³ El botiguer a qui més devia la Junta de Mitjans era el ja esmentat, Pau Fabregat que pocs dies abans ja havia entregat una partida d'estamenyes per folres i encara li faltaven per cobrar 266 lliures nou sous i un diner. A Miquel Alegre, Carles Puig, Melcior Guàrdia i Anton Darrer, les autoritats resistents els devien més de 100 lliures a cadascun. En total, la administració resistent

¹¹⁰³ Francesc Serra i Francesc Riart identifiquen aquests dos comptes amb dues operacions diferents, que ascendirien a més de 10.000 canes de roba. Amb tot, els escandalls desglossats per preus realitzats per cada botiguer deixen entreveure com, en realitat, es tractaria amb molta seguretat de la mateixa partida de 5.422 canes. L'única diferència rauria en les quantitats que la Diputació –a través de la Junta de Mitjans– devia a alguns d'aquests proveïdors per entregues fetes anteriorment. De la mateixa manera, en el document de proposta enviat per Miquel Alegre i Melcior Guàrdia no es parla de 10.000 “canes” sinó de 10.000 “lliures” de roba. Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 55. BC, Fons del Baró de Castellet, 76/3, s/f, [17, 22, 23 i 29-10-1713].

devia a alguns d'aquests botiguers 966 lliures, nou sous i tres diners i aquest fet fou decisiu per assegurar el bon finiment de l'operació. Precisament, en la proposta remesa a la Junta per Alegre i Guàrdia en nom dels altres companys es deixava clar que «Lo que se ofereix per part de dotse individus dels botiguers de tall es entregar deu Mil lliuras de roba com consta ab lo present memorial [...]», sempre que l'administració sumés al preu les 966 lliures i nou sous i tres diners «[...] que se'ls estan debent als sobredits de roba se'ls prengué com consta del memorial». ¹¹⁰⁴

Coneixem alguns dels detalls d'aquesta important operació gràcies als documents de comptes del botiguer Miquel Alegre, que es troben al Fons del Baró de Castellet de la Biblioteca de Catalunya. Entre els documents conservats, també hi apareix un «Compte de la roba sea entregada al Sr. Jaume Crest botiguer de telas per compte y orda dels Excel·lentíssims y Fidelíssims Deputats y Ohidors de Comptes y es lo següent» que, malauradament no està datat. Tant Francesc Xavier Hernández Cardona com Francesc Serra i Francesc Riart han identificat aquest document com una nova compra de 5.763 canes de roba «[...] de la botiga de Pau Crest» o «[...] que havia de recollir el botiguer de teles Pau Crest». ¹¹⁰⁵ Per bé que els noms referits difereixin, estem segurs que ens referim al mateix document, atesa la seva localització i la resta de dades coincidents. ¹¹⁰⁶

Tant per la seva localització seguida de la resta de comptes de les compres amb els dotze botiguers de com per l'exactitud dels preus finals dels comptes tant de la roba entregada a Jaume Crest com del que la Junta de Mitjans pagaria als dotze botiguers – 9.999 lliures, 18 sous i quatre diners –, creiem que no es tracta pas d'una nova adquisició, sinó d'un escandall per gèneres i els seus respectius preus particulars de tota l'operació de compra.

Precisament, Jaume Crest havia actuat com a taxador i revisor per compte de la Diputació de múltiples comptes i partides de robes des de l'any 1702. ¹¹⁰⁷ L'any 1709 Crest fou l'encarregat de visurar els 450 vestits pel regiment de la Diputació que havia entregat l'assentista Josep Combet per compte dels diputats i oïdors, una feina que repetiria per diverses comandes de vestuaris i equipaments els anys 1710, 1711 i

¹¹⁰⁴ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 26, ff. 14r-14v, [16-11-1713].

¹¹⁰⁵ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 147. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 55.

¹¹⁰⁶ Aquesta disparitat es pot atribuir a una lectura errònia de la contracció del nom Jaume («Jau.º») que figura a l'encapçalament del document. BC, Fons del Baró de Castellet, 76/3, s/f, [1713].

¹¹⁰⁷ DGC, Vol. X, pp. 164, 166, 174 i 201.

1712.¹¹⁰⁸ La diferència de 341 canes i tres pams entre els dos comptes –5.422 canes i un pam a 5.763 canes i quatre pams– es podria atribuir a la suma d’una partida de teles aportada per algun altre proveïdor, o bé un augment particular i momentani d’alguna partida de robes per part dels mateixos botiguers citats sense retocar el cost pactat inicialment.

Finalment, per donar més seguretats, els botiguers demanaren que fos Salvador Feliu de la Pena qui els afermés que el govern respectaria els pagaments dels gèneres. Després de descriure la proposta de negoci i les condicions de l’entrega de les robes i de l’abonament del seu preu, Alegre i Guàrdia acabaren el seu memorial de la següent manera:

«Esperant que dit Salvador Feliu farà comprendre a aquells senyors que cuydaran de dita dependència ab quanta galanteria an convingut en oferir la sobradita porció de roba no obstant de ser-los de gran perjudici per no poder ara recórrer a las parts a on se fabrica, com també per faltarlos los medis, y també tractar los preus de dita roba sent aquells de manera estiga bé per tots».¹¹⁰⁹

La Junta de 36 acceptà finançar les robes a vinculant el pagament a la recaptació del dret de bolla començant des del primer dia de novembre fins la fi de desembre, tal com queda clar amb la còpia de la comptabilitat d’aquest impost que s’ha conservat a la Biblioteca de Catalunya.¹¹¹⁰

Segons Francesc Serra, entre juliol i novembre de 1713, la Junta de Provisions rebé un total de 20.964 canes de roba de qualitats i característiques molt diverses per un valor proper a les 19.000 lliures catalanes.¹¹¹¹ Entre els mesos de desembre de 1713 i gener de 1714, la confraria de botiguers de teles de Barcelona acordà amb la Junta de Provisions el forniment de sis mil canes de tela gòtica per folrar casaques i jupes, a més d’una desena de petites remeses de teles de qualitats i colors diferents.¹¹¹²

Pel que fa a la confecció i entrega de peces acabades, hi trobem tant alguns artesans que ja havien emprès *asientos* subhastats per la ciutat o per la Diputació, així com altres mestres que, davant les disposicions marcades per la Junta Superior de Govern, s’ocuparen en l’esforç de guerra atesa la paralització general de la vida econòmica de la

¹¹⁰⁸ DGC, Vol. X, pp. 944, 1062, 1101, 1132, 1223 i 1237.

¹¹⁰⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 26, f. 14v, [16-11-1713].

¹¹¹⁰ BC, Fons del Baró de Castellet, 76/3, s/f, [23-01-1714]. Alegre ja havia actuat com a arrendador de la bolla el trienni anterior. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 1, s/f, [27-07-1713].

¹¹¹¹ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, pp. 55-56.

¹¹¹² Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 147 i 335.

ciutat. En base als esments localitzats en els pocs registres localitzats de la Junta de Guerra i la Junta de Provisions, hem elaborat el següent quadre on es recullen diverses de les comandes executades durant els primers mesos de la resistència barcelonina amb els noms dels seus proveïdors, les dates d'entrega i els preus totals dels gèneres aportats:

Quadre núm. 10. Comandes i proveïdors d'equipament per les tropes resistents a Barcelona [26-07-1713 a 13-12-1713]						
Data del cobrament/lliurament	Proveïdor	Ofici	Gènere aportat	Preu total de la comanda		
				LL.	S.	D.
26-07-1713	Francesc Berguedà	Cinter	Diferents mercaderies de sa botiga	706	10	
26-07-1713	Jaume Gironella	Sastre	145 camises	79	15	
27-07-1713	Joan Camprubí	Sastre	977 jupes de tela	1.040		
27-07-1713	Joan Camprubí	Sastre	7 calces de tela			
27-07-1713	Joan Camprubí	Sastre	425 corbates			
27-07-1713	Francesc Cornet	Barreter	1.417 barrets	1.346	3	
27-07-1713	Francesc Cerdà	Corredor d'orella	1.884 camises	1.036	4	
27-07-1713	Joan Noguera	Barreter d'agulla	204 parells de mitges	76	10	
25-08-1713	Josep Famadas	No consta	121 parells de calces de pell girada	169	8	
03-09-1713	Gaspar Carrera	No consta	1.000 motxilles	33	6	8
08-09-1713	Gil Pont	Cinter	100 bandoleres	100		
08-09-1713	Antoni Bescompte	Sastre	1.104 parells de botins	165	12	
11-09-1713	Francesc Molera	Sastre	Gorres granaderes pel regiment de la Concepció	202	16	
11-09-1713	Antoni Bescompte	Sastre	500 parells de calces de pell girada	1.262	10	
12-09-1713	Antoni Bescompte	Sastre	80 parells de botins	25		
14-09-1713	Francesc Torres	No consta	960 parells de sivelles	32		
18-09-1713	Josep Abat	Guanter	500 parells de calces de camusses	650		

18-09-1713	Joan Pernau	No consta	8 parells de tapafundes		8	
18-09-1713	Joan Pernau	No consta	14 "mantilles" de munició noves	14		
20-09-1713	Gil Pont	Cinter	200 bandoleres	200		
20-09-1713	Gil Pont	Cinter	100 casalines	55		
20-09-1713	Gil Pont	Cinter	150 bridacús	75		
23-09-1713	Francesc Aymerich	Cinter	Confecció de 300 casalines d'ant de cavalleria i posar sivella	52	10	
23-09-1713	Francesc Aymerich	Cinter	Confecció de 350 fustes per cartutxos de les casalines	43	15	
23-09-1713	Francesc Aymerich	Cinter	Confecció de 377 bandoleres d'ant i clavar els ferros en elles	37	14	
23-09-1713	Francesc Aymerich	Cinter	Compra de 30 bridacús de cavalleria	18		
23-09-1713	Francesc Aymerich	Cinter	Compra de 20 casalines d'infanteria	11		
23-09-1713	Francesc Aymerich	Cinter	Compra de 10 bosses de granaders	8		
23-09-1713	Francesc Aymerich	Cinter	Clavar 23 ferros a 23 bandoleres	1	3	
27-09-1713	Antoni Bescompte	Sastre	85 parells de botins	21	5	
29-09-1713	Isidre Vilumar	Assaonador	731 parells de sabates	767	11	
29-09-1713	Pau Ferrer	Sastre	Confecció del vestuari de les tropes	616		
29-09-1713	Anton Sabater	Daurador	Daurar quatre llansons de les Banderes	11		
29-09-1713	Francesc París	Sastre	Fàbrica de les banderes dels regiments de la Concepció, Santa Eulàlia, Sant Narcís i el Rosari	157		

29-09-1713	Francesc Berguedà	Cinter	467 bridacús de vaqueta per cavalleria	280	4	
29-09-1713	Francesc Berguedà	Cinter	664 caselines	232	8	
29-09-1713	Francesc Berguedà	Cinter	164 bridacús d'ant	131	4	
29-09-1713	Francesc Berguedà	Cinter	385 corretges de fusell	57	15	
29-09-1713	Francesc Berguedà	Cinter	35 bosses de granaders noves	49	10	
29-09-1713	Francesc Berguedà	Cinter	140 bosses de granaders usades	112		
29-09-1713	Francesc Berguedà	Cinter	65 bridacús i cinc bandoleres d'ant	98		
15-10-1713	Prohoms de Sastres	Sastres	(Confecció) 750 casaques blaves amb folre encarnat	352	10	
15-10-1713	Prohoms de Sastres	Sastres	(Confecció) 529 casaques blaves amb folre blanc	264	10	
15-10-1713	Prohoms de Sastres	Sastres	(Confecció) 440 casaques blaves amb folre groc	220		
15-10-1713	Prohoms de Sastres	Sastres	(Confecció) 331 casaques blanques amb folre roig	165	10	
15-10-1713	Prohoms de Sastres	Sastres	(Confecció) cinc casaques roges amb folre blau	2	10	
15-10-1713	Prohoms de Sastres	Sastres	(Confecció) 500 jupes de tela	175		
15-10-1713	Prohoms de Sastres	Sastres	(Confecció) 500 calces de tela	175		
15-10-1713	Prohoms de Sastres	Sastres	(Confecció) 210 casaques	52	10	
16-10-1713	Francesc Ves		236 parells de sabates	236		
17-10-1713	Salvador Puig	Brodador	100 gorres granaderes pel regiment de Sant Narcís	325		

20-10-1713	Pere Casajoana	Barreter d'agulla	258 parells de mitges de cotó blanc	103	4	
20-10-1713	Pere Casajoana	Barreter d'agulla	54 parells de mitges fosques	24	6	
20-10-1713	Pere Casajoana	Barreter d'agulla	36 parells de mitges blaves	18		
28-10-1713	Francesc Aymerich	Cinter	55 bridacús i quatre casalines	21	9	
02-11-1713	Josep Espinós	Passamaner	78 parells de mitges blanques de llana	33	3	
02-11-1713	Josep Espinós	Passamaner	500 cordons o "dragones" d'estamenya	125		
02-11-1713	Josep Espinós	Passamaner	500 cordons per sabres del regiment de Sant Miquel	62	10	
02-11-1713	Josep Espinós	Passamaner	12 cordons o "dragones" pels corns del regiment de Molins	3		
02-11-1713	Josep Espinós	Passamaner	60 cordons o "dragones" regiment de Sant Narcís	15		
04-11-1713	Ramon Maspons	Passamaner	178 cordons o "dragones" pel regiment de la Concepció	44	10	
14-11-1713	Josep Florensa		Fàbrica, fils y botons de 621 camises	46	11	6
28-11-1713	Josep Espinós	Passamaner	40 cordons o "dragones" regiment de Sant Narcís	10		
01-12-1713	Fèlix Tort	Peller	300 camisoles de cordellats per fusellers	390		
01-12-1713	Fèlix Tort	Peller	300 calces d'estamenya per fusellers	390		
13-12-1713	Salvador Puig	Brodador	Gorres pels granaders del regiment de Santa Eulàlia			

Font: ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5. ACA, Generalitat, Sèrie G, 123. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2 i ACA, Generalitat, Sèrie N, 386. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 337-338.

En aquesta llista hi trobem veterans consolidats en la producció de vestuaris, com Joan Camprubí, que tenia una llarga experiència en contractes d'aquests gèneres des de 1701, o el barreter Francesc Cornet, que després de proveir 250 barrets pel regiment de la Ciutat de Barcelona el dia 4 d'octubre de 1709, a finals de juliol de 1713 entregà una comanda de 1.417 barrets destinats a les noves llesves.¹¹¹³

Amb tot, hi predominen mestres que no havíem localitzat abans. Hi sobresurten els mestres cinters Francesc Aymerich, Francesc Berguedà i Gil Pont, que acumulaven la gran majoria de comandes centrades en els *menajes* o abillaments de la tropa que hem pogut trobar. Entre tots tres acumularen feines per valor de 2.291 lliures i dos sous entre el 8 i el 29 de setembre. Així mateix, Francesc Aymerich i Francesc Berguedà mantingueren uns preus pràcticament iguals pels gèneres proveïts –12 sous per bridacú, o 16 sous per bossa granadera–, excepte en algun cas puntual, com les caselines. Pont, en canvi, ofería els bridacús rebaixats a 10 sous, mentre que mantenia les caselines a 11 sous la unitat, igual que Aymerich, però quatre sous més car que Berguedà. Altres abillaments més especialitzats foren proveïts en grans quantitats per altres proveïdors com Gaspar Carrera, que el dia 3 de setembre entregà mil motxilles per 33 lliures, sis sous i vuit diners o Francesc Torres, que manufacturà 960 sivelles per 32 lliures el dia 14 de setembre següent. Així mateix, el passamaner Josep Espinós fou pràcticament l'únic proveïdor de cordons o “dragones” per abillar els punys dels sabres de les unitats de cavalleria resistents. L'única excepció fou la comanda de 178 dragones pel regiment de la Concepció executat pel també passamaner Ramon Maspons.

Pel que fa als barrets o gorres granaderes, la comanda més important és la ja esmentada partida de 1.417 barrets del barreter Francesc Cornet. Per altra banda, el brodador Salvador Puig proveí les gorres granaderes dels regiments de Sant Narcís i Santa Eulàlia, mentre que el sastre Francesc Molera ho feu pel regiment de la Concepció. Així mateix, sols comptem amb dos contractes de sabates, un de 721 parells empès per l'assaonador Isidre Vilumar i un altre de 236 parells empès per Francesc Ves, tots dos

¹¹¹³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 218, ff. 792r-792v, [04-11-1709].

oferint el parell de sabates a l'entorn d'una lliura. Aquesta absència segurament es deuria a l'acord general al que la Junta de Guerra i la Diputació havien arribat amb els prohoms del gremi de Sant Marc de Sabaters per compondre i reparar el calçat de totes les tropes resistents, començant amb una comanda de quatre mil parells de sabates.¹¹¹⁴

Pel que fa als botins comptem amb tres comandes executades pel mestre sastre Antoni Bescompte, que sumaren 1.269 parells per un valor total de 211 lliures i 17 sous. El mateix Bescompte també entregà cinc cents parells de calces de pell girada el dia 11 de setembre. Precisament, les calces de diverses qualitats i materials foren el gènere amb més proveïdors diferents que hem localitzat, havent-ne entregat partides el cinter Joan Camprubí, el guanter Josep Abat, el peller Fèlix Tort i Josep Famadas, a més de Bescompte.

Seguidament, continuant amb la confecció de peces que conformen el vestuari pròpiament dit, malgrat que el barreter Pere Casajona aglutinés la comanda més important de mitges de totes les trobades –tres-cents quaranta-vuit parells per 145 lliures i 10 sous–, tant el passamaner Josep Espinós com el també barreter d'agulla Joan Noguera entregaren altres comandes en dies molt propers. Així mateix són notables la partida de cent quaranta-cinc camises aportades pel sastre Jaume Gironella i les tres-centes camisoles de cordellats per fusellers entregades pel peller Fèlix Tort. Així mateix, Josep Florensa també fabricà i entregà, amb el fil i els botons necessaris, sis-centes vint-i-una camises mes.

Tanmateix, les comandes més particulars que hem trobat en els registres consultats són les que va fer la pròpia confraria de sastres de Barcelona a través dels seus prohoms. El gremi de sastres de la ciutat s'implicà directament en la confecció de peces per les tropes resistents, distribuint tots els mestres disponibles en torns de treball diürns i nocturns per poder complir amb les entregues sol·licitades per la Junta de Provisions.

El dia 15 d'octubre de 1713, els prohoms de la confraria reberen 1.400 lliures de la Junta de Mitjans per la confecció de 2.265 casaques, 500 jupes de tela i 500 calces de tela.¹¹¹⁵ Un cop executades les entregues i la liquidació del preu dels materials, els prohoms del gremi s'encarregaven de distribuir les quantitats corresponents pels jornals

¹¹¹⁴ També prestaren 1.000 lliures a la Junta de Mitjans. AHCB, Fons Gremials, Llibre de consells de la confraria de Sant Marc de Sabaters, Ref. 126-2B.1/95, ff. 357r-363v, [13-07-1713 a 24-07-1713].

¹¹¹⁵ Malgrat que la xifra de les partides de cada gènere treballat ascendís a 1.407 lliures i 10 sous, finalment s'arrodoní la suma. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 19, ff. 46r-48r, [15-10-1713].

fets per cada mestre. Pel que fa als treballs de les robes entregades el dia 15 d'octubre, tal i com es desprèn del quadre precedent, s'hi ocuparen 19 mestres sastres que hi treballaren per una lliura de jornal.

Quadre núm. 11. «Compte dels vestits se son fets per medi dels Prohoms y demès oficials de la confraria dels sastres per ordre de la Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta de Provisions, per los jornals de talladors y visuradors» [15-10-1713]			
Sastre	Nº Jornals total	Nº jornals de nit	Cobrament en lliures
Jaume Sanjoan	17	2	17
Magí Ribera	17	2	17
Francesc Gargés	17	2	17
Isidre Oriol	17	2	17
Amant Lluch	13,5		13 (i 10 sous)
Francesc Ribera	13		13
Pere Borbosa	13		13
Miquel Llaurell	13		13
Ramon Borges	13		13
Joan Baptista Miquel	17	2	17
Valentí Cantarell	11		11
Jaume Fargas	13		13
Joan Lleona	10		10
Antoni Rovira	13		13
Joan Rovira	17	2	17
Joan Estela	13		13
Josep Carbonell	4		4
Gabriel Rovira endador	17	2	17
Antoni Aguilar	3		3
Total			251 lliures i 10 sous
Font: ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 19, f. 49r, [15-10-1713].			

Dissortadament, tal i com ja ha sigut comentat en ocasions anteriors, les mancances i buits documentals ens dificulten notablement practicar aquest nivell d'anàlisi durant els mesos de gener a setembre de 1714. Amb tot, Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart apunten que entre els mesos de gener i agost de 1714 es repartiren casaques, jupes, calces, mitges i botins als regiments de la Concepció, Santa Eulàlia,

Sant Narcís i els Desemparats.¹¹¹⁶ Ignorem si aquestes entregues provingueren de gèneres aconseguits amb noves comandes fetes a proveïdors externs o bé foren extretes majoritàriament dels magatzems de les Drassanes.

Més enllà dels seus magatzems, les Drassanes s'havien convertit en un dels punts més estratègics de la ciutat, des d'on s'organitzava la producció, reparació i distribució de l'equip i l'armament de la tropa resistent.¹¹¹⁷ Durant el breu període que hi hagué entre les resolucions particulars dels Braços i la proclamació de la resolució final de resistència el dia 9 de juliol de 1713, el conseller en cap de Barcelona ordenà ràpidament l'ocupació del complex. D'aquesta manera ho descrivia Manuel Mas i Soldevila en la seva *Relació del siti de Barcelona*:

«[...] ab gran valor y resolució feu y executà (trobant-se encara dins ciutat dit compte de Steramberg virrey y capità general) lo conseller en ca, com a coronel y governador de la plaza, fou ensenyorir-se de las Aterazanas, ahont éran las armas, magatzem de pólvora, canons de artilleria y demás pertrets y provisions de guerra conduits necessàriament per la defensa; lo que li fou fàcil posar en obra, essent únicament los soldats de sa Coronela los que presidiàvan y guarnían las portas, baluards atarazanas y demás puestos de la plaza y Montjuïc».¹¹¹⁸

Des del mateix dia 12 de juliol, la Junta de Guerra es preocupà de conèixer l'estat de les reserves dels magatzems, ordenant que:

«[...] se servescan entregarse per inventari de tot lo que hi ha en las Atarassanas y que manen donar prompte providència en fer adobar totas aquelles armas que ho necessiten, com y també renovar la pólvora que en alguna manera serà deteriorada».¹¹¹⁹

Dos dies després, des de la Junta de 36 es demanà al gremi de ferrers manyans i encepadors que els seus membres s'ocupessin d'encepar i netejar els fusells, carabines, mosquets, canons i panys que es trobessin en aquests magatzems, alhora que reforçava les crides per comprar o requisar les armes privades que es trobaven a la ciutat.¹¹²⁰ A finals de mes, la Junta de 36 demanà al majordom de la artilleria que ordenés al mestre

¹¹¹⁶ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 148-151.

¹¹¹⁷ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, pp. 69-70.

¹¹¹⁸ Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, p. 74.

¹¹¹⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 3r-3v, [12-07-1713].

¹¹²⁰ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 59. El prohoms de la confraria de ferrers manyans Antoni Lacot cobrà 143 lliures i dos sous per les tasques executades entre juliol i agost de 1713. ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 22r-25r, [17-08-1713].

manyà major del recinte, Josep Grau, que entrés als magatzems de nou per reconèixer l'estat de les armes que hi havia.¹¹²¹

Precisament, segons l'autor de la crònica del setge titulada *Sucinta Memoria*, el dia 1 de setembre de 1713 es feren diversos escorcolls a moltes cases de la Ribera, a diversos convents de la ciutat i a les cases pròpies de pedrenyalers i espasers a la recerca de tres mil fusells «[...] que es deia que estaban escondits en ditas casas» i que no foren trobats.¹¹²² Amb el pas dels mesos, aquestes necessitats encara es feren més imperioses, motivant que el Consell de Cent reiterés les crides per l'entrega d'armes els dies 12 d'abril i 28 d'agost de 1714.¹¹²³

Al capdavant del complex de les Drassanes s'hi situà el ciutadà honrat de Barcelona Francesc Febrés, que el dia 1 d'agost ja es trobava coordinant les entregues d'equipaments i armament a les unitats resistents amb la Junta de Provisions i la Junta de Guerra.¹¹²⁴ Febrés ja havia tingut responsabilitats en l'alta administració militar durant els mesos anteriors i havia mantingut una relació estreta amb el general Starhemberg.¹¹²⁵ Durant aquests primers moments, la Junta de Provisions destinà totes les mans possibles a les Drassanes. Aquest fet generà alguns problemes de coordinació de les feines, atès que bona part dels operaris que hi treballaven no tenien ni els coneixements ni les capacitats necessàries per desenvolupar tasques especialitzades com la reparació d'armes. Així doncs, el mestre pedrenyaler major de les Drassanes, Josep Grau, emeté la següent sol·licitud a la Junta de 36 només cinc dies després del nomenament de Francesc Febrés:

«[...] que en dites Atarassanas treballan moltes y diferents personas imperites per lo necessari y fer las armas se necessitan per los milicias y sia cosa molt impròpia que personas que no tenen la capacitat y perícia en fer y apanyar aquelles aya de tenir semblant empleo y considerarse que donant li a dit Grau un ajudant a sa cognició y donarli facultat per tràurer las personas imperites ques troban vuy en exercici en dites Atarassanas y posari los oficials mestres pedrenyalers de la present ciutat per adobar

¹¹²¹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 1, ff. 22r, [29-07-1713].

¹¹²² Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714*, Barcelona: Editorial Barcino, 2014, p. 142

¹¹²³ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 181-182. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, pp. 60-61.

¹¹²⁴ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 2r-2v, [01-08-1713].

¹¹²⁵ El dia 9 de juliol, durant la retirada de les tropes imperials, Starhemberg va ordenar a Febrés que abandonés la ciutat amb el seu seguici i col·laborés amb el general Wallis per gestionar el darrer embarcament de tropes. Aquest fet despertà els recels de la Diputació que prohibí a Febrés «que no obstant dita ordre no se moga de la present ciutat ni Principat, restant a les ordres en tot y per tot de Sas Excel·lèncias Fidelíssimas y que en manera alguna vestiga algo al general Wallis». ACA, Generalitat, Sèrie N, 386, f. 510r, [21-07-1713].

aquelles se ahorra un grandíssim gasto lo que no se deu despreciar, ans be averse de posar en execució los quals oficials digan estar subjectes als ordres de dit Grau exhimits no sols de haver d'entrar a les guardas si també de les demás coses de la confraria per ser precisa y necessària sa assistència de dies y de nits a las Atarassanas». ¹¹²⁶

Quadre núm. 12. Relació d'oficials que treballen a les Drassanes per compte de la Junta de 36 [1713]			
Núm. operaris [27-08-1713 a 09-09-1713]	Núm. operaris [24-09-1713 a 30-09-1713]	Ofici	Preu del jornal (en rals de billó)
15	20	Mestres armers	7/6
10	13	Oficials armers	5
1	3	Aprenents d'armer	3,5
2	2	Mestres encepadors	6
1	1	Oficial encepador	5
13	11	Mestres fusters	7/6
6	3	Oficials fusters	5
4	5	Aprenents de fuster	3,5
11	2	Mestres rodors	7/6
12	4	Oficials rodors	5
1	0	Aprenents rodors	3,5
4	3	Mestres ferrers	8/6
10	3	Oficials ferrers	5
2	2	Aprenents de ferrer	3,5
1	0	Serrador major	3,5
7	0	Serradors	5
6	4	Peons	4
5	5	Oficials de magatzem i de distribució	7
Total			
111	81		

Font: ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 8, ff. 13r-16v i 56r-57v, [16-09-1713] i ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 19, ff. 17r-19r [12-10-1713]. ¹¹²⁷

Entre els mesos d'agost i octubre del mateix 1713, Francesc Febrés disposava d'un important equip de mestres, oficials, peons i aprenents de múltiples oficis que

¹¹²⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 62v-65r, [06-08-1713].

¹¹²⁷ Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart ofereixen un resum dels operaris del període 24-09-1713 a 30-09-1713. Amb tot, ells identifiquen els mestres i oficials rodors com a mestres i oficials pedrenyalers. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 181.

treballaven sota les seves ordres. Mercès a les llistes de pagaments remeses a la Junta de Guerra podem conèixer les identitats, ocupacions i sous que percebiien aquests operaris durant els primers mesos del setge. Aquestes dades, que es troben en el passat Quadre número 12, són particularment il·lustratives de l'organització i la divisió del treball dins del recinte i els diversos nivells d'especialització.¹¹²⁸

Mercès al fet de comptar amb dues llistes, podem constatar que les Drassanes no comptaven sols amb una plantilla fixa i immòbil, sinó que fluctuava segons les necessitats del moment. Per bé que en ambdues llistes hi sobresurten els mestres, oficials i aprenents armers, és important constatar el notable augment que experimenten entre finals d'agost i finals de setembre, passant de constituir el 23% dels operaris contractats a ser-ne el 44%.

Tot i que no se'n descriuen les seves especialitats, sabem que alguns dels mestres armers també eren considerats com a pedrenyalers.¹¹²⁹ Aquests són seguits pels operaris especialitzats en el treball de la fusta, tant fusters com encepadors, que també passen d'un 23% a un 27%. Els mestres armers, encarregats de l'organització de les diverses operacions i dels acabats de les armes serien els professionals més útils pel que fa a la principal missió del complex de les Drassanes, la reparació i neteja d'armes velles o espatllades.¹¹³⁰ Aquest mateix fet explica la presència de mestres fusters que, dirigits pels dos mestres encepadors o bé pels mestres armers, s'encarregarien d'arreglar o bé refer de bell nou l'encep o cos de fusta de l'arma, sens dubte la peça més susceptible a malbaratar-se durant el temps d'emmagatzematge de les armes antigues.

Per altra banda, els mestres fusters també podien ocupar-se en tasques generals de preparació del material pels mestres roders. Precisament, la important presència de menestrals roders durant els primers dies de setembre, especialistes en el treball de les rodes però també d'altres parts dels carros, i la seva gran reducció –passant d'un 22% a un 7%– a finals de setembre podria respondre a les feines fetes durant el mes de

¹¹²⁸ Vegeu dues descripcions dels oficis tradicionals d'armer, canoner, encepador i pedrenyaler a Eudald GRAELLS I PUIG, *Les armes de foc...*, pp. 37-48. Jaume PLANS I MAESTRA, «La indústria metal·lúrgica...», p. 25.

¹¹²⁹ Josep Grau és identificat alhora com a “mestre manyà”, “mestre armer” i “mestre pedrenyaler”. ACA, GENERALITAT, Sèrie G, 126-1, Quadern 1, 22r, [29-07-1713].

¹¹³⁰ Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart apunten que des de les Drassanes també es manufacturaren mil fusells i mil baionetes noves encarregades per la Junta de Provisions el dia 21 de juliol de 1713, tot i que qualifiquen aquest encàrrec com a una adquisició «més o menys fictícia». Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 180.

setembre en l'aprest del tren d'artilleria de l'exèrcit resistent.¹¹³¹ El dia 30 de juliol, la Junta de 36 ordenà que es presentessin a les Drassanes tots els ferrers i carreters disponibles per executar diversos «[...] montajes de Artilleria».¹¹³² Aquest fet, juntament a les demandes de fustes velles i inútils dels magatzems de les Drassanes per arreglar els molins de la ciutat o reforçar les estacades de la ciutat, explicaria la notable presència de 13 serradors a la primera llista.¹¹³³

Els menestrals ferrers pateixen una lleu reducció, malgrat que compten amb el mestre més ben pagat de tota la plantilla, el ferrer Salvador Pera, que cobrava vuit rals d'ardit per jornal, més que el propi Josep Grau, que ostentava el títol de mestre manyà del recinte.¹¹³⁴ Pel que fa als sous percebuts, exceptuant el cas de Pera, es mantingueren sempre a l'entorn de les mateixes quantitats. Els mestres encarregats de la direcció i organització del treball percebien un jornal de set rals, mentre que els seus companys en rebien sis. Per altra banda, els oficials de totes les especialitats en cobraven cinc, i els aprenents tres i mig. Els oficials encarregats de la distribució del material i el seu emmagatzematge tenien una escala salarial igual que la dels mestres artesans.

A banda de la plantilla general, Francesc Febrés també comptava amb un petit equip encarregat de la recepció, envasatge i emmagatzemament de la pólvora existent a la Drassana. L'encarregat d'aquest equip era Francesc Ribas, mentre que l'envasatge el dirigia el mestre boter Llorenç Segarra i la conducció al magatzem el peó Anton Francisquín.¹¹³⁵

Mentre que una de les tasques principals d'aquests operaris fou, com ja hem dit, la neteja i reparació de les armes portàtils i boques d'artilleria existents dins del recinte de les Drassanes o les que s'entregaren a causa de les crides públiques, moltes de les parts, peces i materials necessàries per executar aquestes feines no es trobaven dins del recinte. Aquest fet motivà que s'hagués de recórrer a proveïdors privats que les fornissin. Entre els dies 28 d'agost i 9 de setembre, el claveter Esteve Freixes entregà

¹¹³¹ A mitjans de setembre el tren d'artilleria ja es trobava en ple funcionament sota la direcció de Pau Ferrer. ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 62v-63r, [06-08-1713]. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 11, ff. 22r-24r, [17-09-1713].

¹¹³² Tres dies abans, s'havien anomenat els mestres ferrer i carreter de la Diputació com a organitzadors d'aquesta fàbrica, sota la supervisió del capità comandant d'artilleria Gabriel Pino. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, f. 30r, [30-07-1713] i f. 39r, [30-07-1713].

¹¹³³ ACA, GENERALITAT, Sèrie G, 126-1, Quadern 1, ff. 14r-14v, [26-07-1713].

¹¹³⁴ Com es veurà més endavant, Pera acabaria esdevenint un dels empresaris militars catalans més actius de la Intendència borbònica durant les tres dècades posteriors a la Guerra de Successió.

¹¹³⁵ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 19, ff. 17r-19r, [12-10-1713].

quatre-cents claus dobles, cinc-cents claus dinals, quaranta claus de manilla i dues arroves i 15 lliures de claus per ferrar les caixes d'artilleria, cobrant 142 rals i un quart de billó. Un altre claveter, Marià Amat, entregà quatre-cents cargols per clau de fusell i dos-cents claus “*marrenxones*” per 30 rals i mig. El manyà Jaume Parera proveí quatre-cents cinquanta anelles per carabines per 38 rals, mentre que el mestre armer Rius cobrà 50 rals per cinquanta jocs d'agulletes per fusells.¹¹³⁶ A finals de novembre, el fuster Ramon Rotllan s'ocupà en la manufactura de diversos cavalls de Frísia pels que entregà mil set-cents astes, cobrant 500 lliures per la manufactura i els materials emprats per construir aquests ginys de defensa.¹¹³⁷

A banda de les adquisicions de materials, durant aquest període les autoritats i solvents als quals realitzaren importants comandes d'armes. Segons les dades aportades per Francesc Serra i Francesc Riart, entre els dies 25 de juliol i 13 de desembre de 1713, els oficials de la Diputació ordenaren les compres de 2.470 fusells, 2.730 baionetes, 175 parells de pistoles i 101 carabines per les quals destinaren 4.231 lliures i 12 sous.¹¹³⁸ Del nostre buidatge en les fonts de Junta de 36 hem pogut localitzar diverses entregues fetes per mestres armers independents de la producció de les Drassanes durant els primers mesos del setge i que s'emmarcarien dins d'aquesta política activa d'adquisicions endegada per les autoritats resistents:

Quadre núm. 13. Entregues d'armes fetes per proveïdors privats fora de les Drassanes [17-08-1713 a 08-11-1713]									
Data del cobrament/lliurament	Proveïdor	Ofici	Gènere aportat	Preu total de la comanda			Preu d'unitat/parell		
				LL	S	D	LL	S	D
17-08-1713	Pau Martí	Espaser	No s'especifica	50					
17-08-1713	Josep Maseras	Espaser	No s'especifica	21					
17-08-1713	Josep Miravent	Espaser	No s'especifica	22	10				
27-08-1713	Josep Bujons	Armer	25 jocs d'armes	162	10				

¹¹³⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 8, ff. 56r-57v, [16-09-1713].

¹¹³⁷ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 29, ff. 43r-44r, [30-11-1713].

¹¹³⁸ Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 60.

30-08-1713	Francesc Canals	Armer	Encepar 51 carabines i 15 parells de pistoles	41	2		12		
30-08-1713	Francesc Canals	Armer	Encepar 15 parells de pistoles					5	
12-09-1713	Salvador Mallol	Encepador	166 caixes noves de carabina	99	12			12	
14-09-1713	Josep Bujons	Armer	25 carabines i 25 parells de pistoles	162	10		6	10	
21-09-1713	Pau Martí	Espaser	Netejar 179 baionetes i 500 espases	58	19				
29-09-1713	Salvador Mallol	Encepador	156 caixes noves de carabina	93				12	
02-10-1713	Miquel Pujol	Ferrer de tall	1.0 sabres 2.0	300 peces de 8			1 ral de vuit		
09-10-1713	Francesc Baixeres	Encepador	622 fusells inútils	497	12			16	
09-10-1713	Francesc Baixeres	Encepador	145 fusells útils	174			1	4	
09-10-1713	Francesc Baixeres	Encepador	1.230 baionetes	369				6	
09-10-1713	Francesc Baixeres	Encepador	40 parells de pistoles	160			4		
16-10-1713	Josep Bornió	Armer	10 jocs de pistoles	35			3	10	
16-10-1713	Josep Bornió	Armer	7 carabines	10	10		1	10	
16-10-1713	Josep Bornió	Armer	50 baionetes	15				6	
16-10-1713	Josep Bornió	Armer	335 destraletes de granaders						
19-10-1713	Salvador Mallol	Encepador	Encepar 19 caixes i 130 canons de carabines	78					

22-10-1713	Francesc Baixeres	Encepador	70 parells de pistoles noves	280			4		
23-10-1713	Josep Puig	Ciudadà Honrat	209 fusells nous	1.003			4	6	
02-11-1713	Salvador Mallol	Encepador	Encepar 966 fusells	116	4				
08-11-1713	Salvador Mallol	Encepador	Encepar 69 carabines, amb canons	41	8			12	
Font: ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2.									

D'entre els noms dels proveïdors d'armes que s'esmenten en els registres de la Junta de Guerra, hi sobresurten els veterans assentistes tant de la primera etapa de govern borbònic com dels contractes tancats el 1705 amb l'administració de Carles III com Salvador Mallol, Francesc Baixeres, Francesc Canals i Fornells o Josep Bujons.¹¹³⁹ Francesc Baixeres, col·laborador actiu de Salvador Mallol, fou un dels més actius entregant entre els dies 8 d'octubre i 22 de novembre de 1713 les següents comandes: 145 fusells bons, 622 fusells inútils, 1.223 baionetes i 130 parells de pistoles.¹¹⁴⁰ Per altra banda, Mallol es dedicà principalment a l'encep d'armes, tant efectuant treballs de muntatge i adequació de les armes com aportant caixes per després ser muntades a la Drassana. Precisament, en la darrera de les comandes localitzades, Mallol treballà els enceps i canons de 69 carabines que li havia entregat directament Francesc Febrés.¹¹⁴¹ Josep Bornió, qui esdevindrà un dels primers assentistes titulars dels contractes de producció mensual de fusells a partir de 1717, també s'hi troba present, aportant quantitats certament modestes d'armes de foc, però amb una interessant comanda de 335 petites destrals noves per granaders.

De manera similar succeí amb els espasers i daguers. El principal assentista català d'espases, el barceloní Ramon Esteve, treballà colze a colze amb la Junta de Provisions, que el dia 21 de juliol de 1713 li encarregà l'organització de la neteja i reparació de

¹¹³⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 65v-67r, [12-09-1713] i ff. 81v-86r, [22-09-1713]. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 60.

¹¹⁴⁰ Mentrestant, Mallol se centrà en l'elaboració d'enceps. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 181.

¹¹⁴¹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 26, ff. 30r-31r, [04/08-11-1713].

totes les espases entregades a les autoritats resistents.¹¹⁴² Aquella mateixa jornada s'encomanà a l'espaser barceloní Pau Martí que netegés 500 espases i 179 baionetes.¹¹⁴³ L'acompanyaren en aquesta tasca els també espasers Josep Maseras i Josep Miravent.¹¹⁴⁴ A principis de setembre del mateix any, s'adquiriren al mestre armer Josep Bornió 335 destrals per granaders, mentre que el dia 29 del mateix més es tancà un contracte amb el ferrer de tall Miquel Pujol per la manufactura de mil sabres de cavalleria.¹¹⁴⁵ El veterà proveïdor d'espases i sabres per les unitats del Consell de Cent durant tot el conflicte, l'espaser Ignasi Pons, també s'integrà en aquest esforç de guerra.¹¹⁴⁶

Malgrat que la pràctica totalitat dels proveïdors que apareixen en els registres de la Junta de Guerra són menestrals barcelonins, també hi ha alguna referència a professionals de fora de la Ciutat Comtal que s'ocuparen de cuidar i arreglar les armes de l'expedició del diputat militar. Per exemple, el dia 6 de setembre, la Junta de Guerra ordenà retenir 14 lliures «[...] ha donades y pagades a Jacintho Bori, daguer de Manresa en paga y satisfacció del treball ha suportat venint y tornantsen per propi peu enviat per los Excel·lentíssim Senyor Diputat Militar».¹¹⁴⁷

Més enllà de la reparació i neteja d'armes de foc portàtils, a les Drassanes també s'hi manufacturaren de manera contínua “magranes” o granades de mà de metall, vidre o terrissa i que resultaven essencials per dificultar els assalts a les muralles de la ciutat. La direcció de la fabricació requeia en mans d'un tinent de bombarders que tenia a la seva disposició entre set i nou operaris, alguns d'ells soldats.¹¹⁴⁸ Entre els dies 4 i 9 de setembre de 1713, hi treballaren els següents individus:

¹¹⁴² El dia 23 de juliol ja se li entregaren 1.000 espases existents als magatzems de les Drassanes. ACA, Generalitat, Sèrie N, 386, ff. 519r-519v, [23-07-1713].

¹¹⁴³ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 63.

¹¹⁴⁴ Martí cobrà 130 lliures i 15 sous entre els dies 8 i 17 d'agost de 1713, mentre que Maseras en rebé 21 i Miravent 22 lliures i 10 sous. ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, f. 10r, [07-08-1713] i f. 22v, [17-08-1713].

¹¹⁴⁵ Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, p. 63.

¹¹⁴⁶ En els registres de la Junta de Guerra no s'expliciten les tasques que executà, només els cobraments. ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 22r-25r, [17-08-1713].

¹¹⁴⁷ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 51r-51v, [06-09-1713]. Jacint Bori estigué actiu a Manresa entre 1701 i 1744. Jaume PLANS I MAESTRA, «La indústria metal·lúrgica...», pp. 29-30.

¹¹⁴⁸ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 140 i 179.

Quadre núm. 14. «Relació del diner que importen los jornals dels Artillers han treballat en cargar tiempos de granadas de mà y cargar granadas en estas Drassanas des del dia 4 de setembre fins lo dia 9 de dit inclusive» [09-09-1713]			
Individu	Jornals	Preu del jornal (en rals d'ardit)	Preu total (en rals d'ardit)
Un oficial de la Artilleria	5	7	35
Juan Faz, artiller	5	3'5	17'5
Llorens Serra	5	3'5	17'5
Josep Vilar	5	3'5	17'5
Miquel Blanquer	5	3'5	17'5
Tomàs Arissó	5	3'5	17'5
Baltasar Cavaller	5	3'5	17'5
Total			140
Font: ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 8, f. 3r, [09-09-1713].			

La setmana següent, se sumaren a aquests operaris Josep Duran i Francesc Balaguer, cobrant els mateixos tres rals i mig de jornal.¹¹⁴⁹ Aquesta plantilla es mantenia inalterada a principis d'octubre i a principis de novembre, tant pel que fa a la seva composició humana, com pel preu dels jornals de cadascun.¹¹⁵⁰

Per aquesta fàbrica, la Junta de Provisions encarregà al mestre torner Antoni Potau deu mil «[...] tiestos vassios per granades a raó de tres diners quiscun» que acabarien costant un total de 125 lliures i vint-i-quatre mànecs per les culleres de carregar els morters.¹¹⁵¹ El mateix Potau entregà i cobrà mil “temps” o metxes per les granades de morter de la plaça a finals de setembre, repetint una comanda similar el dia 9 de novembre següent.¹¹⁵² Així mateix, a mitjans de setembre de 1713 també es pagaren 37 lliures i 10 sous al llanterner barceloní Francesc Saladriga per cinc-cents “canons de llauna” per portar les metxes dels granaders a raó d'un sou i sis diners cada canó.¹¹⁵³

Atesa la seva rellevància dins l'esforç logístic dels resistents, la preocupació per la seguretat de les Drassanes fou molt notable durant tot el setge, tenint en compte la seva proximitat a la platja i el temor a que poguessin ser atacades per sorpresa des de la flota

¹¹⁴⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 12, ff. 8r-9r, [24-09-1713].

¹¹⁵⁰ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 19, ff. 9r-11r, [11-10-1713]. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 26, ff. 21r-23r, [09-11-1713].

¹¹⁵¹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 62r-65r, [11-09-1713]. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 8, ff. 56r-57v, [16-09-1713].

¹¹⁵² ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 19, ff. 17r-19r [12-10-1713]. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 26 ff. 40r-41r, [09-11-1713].

¹¹⁵³ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 81v-86r, [22-09-1713].

que bloquejava la ciutat.¹¹⁵⁴ La por a una infiltració i a possibles accions de sabotatge o connivència amb les tropes borbòniques també fou molt present entre les autoritats militars, que recelaren clarament de la seguretat del complex i de l'acció del mateix Febrés. Segons apunten les deliberacions del Consell de Cent, Febrés i dos oficials d'artilleria foren detinguts el dia 22 de setembre de 1713:

««[...] de ordre del Excm. Senyor General en Xefe Don Antonio de Villarroel que ab tot secret convenia al servey del Rey Nostre Señor (Déu lo Guarde) y de la Pàtria se executàs luego la captura del Don Francisco Febrés mayordom de la artilleria y del Capità Pino, prenentels las claus dels Almagatzems y papers. Y que axí es convenia que la present Ciutat anomenàs qui cuydàs de dits Almagatzems o que fonch executat luego y foren entregadas las claus al Excelentíssim Señor Conceller sisè, recomenantli lo anomenat las personas se necessitassen per dits Almagatzems»».¹¹⁵⁵

La detenció de Febrés i de Pino degué ser sonada i coneguda per la ciutat, atès que també se'n va fer ressò fra Manel Soler en el seu dietari del setge:

«[...] an pres lo majordom de la Atarassana y lo conceller en cap à pres las claus de tots los magasins y tanbé an pres dos altres officials de la artilleria y són dels de primera plana. Se an pres en differents dies moltes espies ab cartas y alguns traïdors que y a la presó, com se veurà algun die».¹¹⁵⁶

Ni les deliberacions del Consell de Cent ni les resolucions de la Junta de Guerra no permeten conèixer els càrrecs que s'atribuïren a Febrés i Pino. Febrés fou empresonat fins el dia 5 d'octubre quan el general Villarroel ordenà que se'l posés en llibertat immediatament. Ni en la reconstrucció dels fets presentada pel Consell de Cent ni en la carta enviada al consistori per Villarroel amb l'ordre d'alliberament s'expliquen els motius d'aquest incident:

«Attenent que en la Jornada de 22 de setembre proppassat de ordre del Excel·lentíssim Senyor General en Xefe Don Antonio Villarroel comandant fonch pres y capturat lo Doctor Francisco Febrés, majordom de la artilleria, prenentli las claus dels Almagatzems y los papers en virtut de dita captura e inseguint la recomenació de dit Sr. General fonch anomenat per dits Magatzems la persona del Excel·lentíssim Conseller sisè y las demès necessarias per dits Magatzems. Y atenent que ab carta de dit Senyor general de data de 5 del corrent mes de octubre fonch dit Doctor Francisco Febrés restituhit en sa prístina llibertat atès havia constatat de son bon obrar y ab carta dirigida al Excel·lentíssim consistori de data del dia 5 del corrent dit Senyor General ho participà al dit Excel·lentíssim y Fidelíssim consistori atès estava plenament informat

¹¹⁵⁴ Se'n reforçà la guarnició diverses vegades en previsió d'un possible atac marítim o amfibi, com per exemple els dies 3 de novembre de 1713 o 9 de febrer de 1714. Agustí ALCOBERRÓ i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, pp. 180 i 279.

¹¹⁵⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 238r, [22-09-1713].

¹¹⁵⁶ Agustí ALCOBERRÓ i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, pp. 263-264.

del recto obrar i proceder de dir Doctor Francisco Febrés restituhintlo a dit exercici de dit puesto, y las claus de dits Magatzems y papers li foren apresos com de dit Bitllet apar y es de veurer que es assí cusit. Y atès que no és just quedia dit Doctor Febrés culpats de cosa de la qual es ageno». ¹¹⁵⁷

Durant l'empresonament de Febrés, la direcció de les Drassanes havia recaigut en mans del conseller sisè de Barcelona, l'esparter Josep Clariana. Igualment, la seguretat de l'espai fou una gran prioritat, atesa la perillositat dels gèneres i productes que s'hi guardaven. Així ho deixà palès en el seu dietari fra Manuel Soler, que en el seu repàs dels fets succeïts a la ciutat el dia 4 de novembre:

«Y esta matinada se à reformat una esquadra de miquelets y se à posat foch a las Dressanas, lo que (gràcies a Déu) no és estat cosa, però per poch que se haguessen descuydat, se pegava a las municions, y se bolà un quarto per aver-i pólvora allí de ahont se posà lo foch». ¹¹⁵⁸

Precisament, a les Drassanes s'hi establiren dos importants magatzems centrals de pólvores i municions que centralitzarien els repartiments d'aquests gèneres als dipòsits particulars de cada baluard de la muralla. Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart situen els principals magatzems de pólvora de la ciutat a la "Casa de la Pólvora" situada a la vora de la Boqueria. ¹¹⁵⁹ Tal i com ja descrigué Antònia Maria Perelló, el polvorí situat «[...] en lo camp dit dels Ciegos [...]» o «[...] ciegos de la Boqueria [...]» era un dels quatre magatzems de pólvora projectats pel Consell de Cent a principis de 1692 per fer més segura la conservació d'aquest gènere i de la ciutat. ¹¹⁶⁰

Segons dades de Francesc Serra i Francesc Riart, entre el 2 d'octubre i el 9 de novembre de 1713 s'aconseguien dur al magatzem fins a 571 quintars de pólvora per un preu de 7.400 lliures. ¹¹⁶¹ Un dels seus principals proveïdors fou Sebastià Altabella, que el dia 2 d'octubre rebé 1.965 lliures i 10 sous per entregar 184 quintars i dues arroves de

¹¹⁵⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 250v-251r, [12-10-1713]. La carta de Villarroel es troba cosida entre les pàgines de les deliberacions.

¹¹⁵⁸ Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, pp. 279-280.

¹¹⁵⁹ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 179.

¹¹⁶⁰ Els altres tres dipòsits es trobaven en un camp proper al portal de Sant Antoni, en un terreny propietat de don Joan de Gualbes i el darrer en un camp de l'hortolà Jaume Poch, i foren construïts pels mestres de cases Joan Tèrmens, Jaume Arnaudies i el fuster Pau Llopart. Antònia Maria PERELLÓ FERRER, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, pp. 177-180

¹¹⁶¹ Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 62.

pólvora.¹¹⁶² Durant tot el setge, la pólvora fou un dels gèneres que més arribà a través dels carregaments marítims que aconseguiren burlar el bloqueig naval de la ciutat.¹¹⁶³

La disposició o no de pólvora constituí un dels factors més importants que determinà les capacitats de resistència de Barcelona. Així doncs, el control i seguretat d'aquests magatzems fou prioritària, recaient en mans de la Coronela. Tanmateix, les guàrdies no sempre aconseguiren el seu objectiu. El dia 23 de desembre de 1713, el Consell de Cent rebé la notícia d'un greu intent de robatori de pólvora executat per membres de la confraria de manyans de la ciutat que es trobaven ocupats dins del recinte de les Drassanes:

«Que ohit lo succerhit la nit passada a las deu horas de la nit poch més o menos un furt de pólvora la qual se volia trauer de la present ciutat per la muralla haventhi gent baix de dita muralla y diferents dins la present ciutat de la qual pólvora se han pres sinch sacs, los quals se troban en la torra de Sant Joan y que lo capità de dit robo se diu és lo patró Francisco Magrinyà. Y atesa la gravetat de dit delicte y lo quant perjudicial pot ésser y és a la present ciutat que se necessita de donarhi tot remey».¹¹⁶⁴

El consistori barceloní envià dos delegats a les Drassanes per prendre sota la seva custòdia els individus que s'havien pogut capturar, alhora que oferia una important recompensa de 100 peces de vuit a qui donés informació de l'amagatall de Francesc Magrinyà i 100 peces més a qui pogués denunciar els seus còmplices i factors. Aquests fets acabaren amb la detenció del capità, tinent, alferes y sergent de la companyia de ferrers manyans que era la que es trobava de guàrdia aquell vespre.¹¹⁶⁵

Tot i els esforços i recompenses que s'oferiren, no pogueren localitzar a Francesc Magrinyà. Finalment, després de mantenir els oficials dels manyans empresonats durant uns dies, el Consell de Cent acabà resolent que:

«[...] per la dependència de la pólvora que Francesch Magrinyà y sos fadrins sen aportavan de la qual relació resulta y a part no consta ésser estat pres dit Francesch Magrinyà y sols haverhi hagut alguna omissió si bé leve en dits capità, tinent, alferes y sargento. Y atès que la llarga detenció de arrest de dit capità, y captura de tinent, alferes y sargento los serveix de bastanta mortificació majorment essent dita omissió tant leve y atès lo servey que fan los dits en la Coronela».¹¹⁶⁶

¹¹⁶² ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 15, ff. 14r-15r, [02-10-1713].

¹¹⁶³ Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN, «Entre el blat i la pólvora. La memòria del setge barceloní de 1713-1714 a través de dos dietaris personals en català» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 28, 2008, p. 103.

¹¹⁶⁴ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 30v-31r, [23-12-1713].

¹¹⁶⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, f. 34v, [28-12-1713].

¹¹⁶⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 53r-53v, [24-01-1714].

Sens dubte, les necessitats d'homens i mans per la defensa i la cura de l'armament fou un dels motius que també conduí a aquesta ràpida resolució.

Així mateix, una de les primeres disposicions preses pel govern resistent fou la d'assegurar que les reserves de plom de la ciutat es mantinguessin segures i evitar-ne la venda fora de Barcelona, a causa de les notícies que arribaven de «[...] que es trau molta partida de Plom de la present ciutat, lo qual en lo estat present se necessita de aquell y sia molt convenient».¹¹⁶⁷ Durant els mesos següents, les autoritats resistents realitzaren diverses compres de plom i bales ja manufacturades a proveïdors de confiança com els corredors d'orella i negociants Joan Catà i Pau Borràs, així com al mateix Sebastià Dalmau.¹¹⁶⁸

Les partides de plom sense treballar foren derivades a la fàbrica de bales dirigida pel courer Joan Torelló, que s'ocupà ininterrompudament de la producció d'aquests gèneres durant els mesos següents.¹¹⁶⁹ Com en el cas de la pólvora, entre el 2 d'octubre i el 9 de novembre de 1713 entraren als magatzems de les Drassanes 236 quintars de bales de plom.

En el complex no sols s'hi guardaven bales per la fuselleria, sinó també municions de diversos calibres per l'artilleria terrestre i naval que quedava en mans dels resistents. Precisament, el mercader Francesc Mascaró adquirí cinc-centes bales de canó dels calibres de sis i vuit lliures en nom del Consell de Cent «[...] que els necessitarà per los canons de las que se troban en las Drassanas que són pròpies de Sa Magestat» i que es destinarien tant als vaixells de guerra armats per la ciutat com a l'artilleria terrestre.¹¹⁷⁰

Pel que fa a les peces d'artilleria, el fonedor reial Pere Ribot fou el principal organitzador de la reparació i aprest de l'artilleria barcelonina durant el setge. Des del mes de juliol s'encarregà tant de mantenir en marxa la foneria de canons de bronze de la Rambla com de treballar directament a les bateries de la ciutat, com les que hi havia al baluard de Jonqueres. Per les seves tasques com a director, la Junta de Mitjans pagaria a

¹¹⁶⁷ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 13v-15v, [17-07-1713].

¹¹⁶⁸ El dia 18 d'octubre de 1713, Joan Catà rebé 1.257 lliures per 100 quintars de plom i 497 canes i set pams de baieta entregades a la Junta de Provisions. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 19, ff. 62r-63r, [18-10-1713]. En total, Catà i Borràs vengueren a la Junta de Provisions 388 quintars de plom i Dalmau 260 quintars de bales per fuselleria. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 180.

¹¹⁶⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 28, ff. 60r-62v, [09-11-1713].

¹¹⁷⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 18v-19r, [13-12-1713] i f. 22r, [14-12-1713].

Pere Ribot 10 sous diaris i sis sous als seus operaris, a més del pa de munició.¹¹⁷¹ A mitjans de setembre de 1713, es trobaven empleats a la foneria disset operaris, inclòs el propi Pere Ribot.¹¹⁷² Per una setmana de feina la Junta de Mitjans pagà a Ribot 574 rals d'ardits o 57 lliures i vuit sous:

Quadre núm. 15. Llista d'operaris, ocupacions i jornals de la foneria de la Rambla [10-09-1713 a 16-09-1713]					
Nom oficial	Ofici	Lloc on treballa	Jornals	Preu del jornal en rals d'ardit	Preu total final en rals d'ardit
Pere Ribot	Mestre de fabricar canons i bales		-	-	-
Josep Escartín	Fonedor	En els motlles	7	6	42
Martí Viñas	Fonedor	En els motlles	7	6	42
Josep Sierra	Ferrer	En els motlles	7	6	42
Joan Costa	Fuster	En els motlles	7	6	42
Jordi Sala	Fuster	En els motlles	7	6	42
Pere Pau Elias	Peó	En els motlles	7	4	28
Jaume Elias	Peó	En els motlles	7	4	28
Domingo Fargas	Peó	En els motlles	7	4	28
Josep Carbonell	Peó	En els motlles	7	4	28
Francesc Baseda	Peó	En els motlles	7	4	28
Pere Joan Rivas	Peó	En els motlles	7	4	28
Antoni Cervera	Peó	En els motlles	7	4	28
Josep Rovira	Courer	A la fosa de bales de ferro	7	6	42
Josep Valle	Courer	A la fosa de bales de ferro	7	6	42
Bartomeu Marcé	Courer	A la fosa de bales de ferro	7	6	42
Pere Màrtir Victor	Courer	A la fosa de bales de ferro	7	6	42
Preu total dels jornals del període					574
Font: ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 9, ff. 11r-11v, [16-09-1713].					

Per aquelles dates, la ciutat de Barcelona comptava amb un total d'entre 204 i 258 canons terrestres de calibres i materials diversos.¹¹⁷³ Tenint en compte la descripció del

¹¹⁷¹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 45r-48r, [29-07-1713]. Els lliuraments dels jornals els serien entregats o bé setmanalment o bé cada quatre o cinc dies, ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 65v-67r, [12-09-1713].

¹¹⁷² Les xifres es mantindrien similars a finals de mes, amb dos peons més però mantenint tots els operaris de principis de setembre. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 16, ff. 2r-3v, [27-09-1713].

¹¹⁷³ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 164. Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart en base a les dades que oferí Salvador Sanpere i Miquel donen la xifra de 248 canons. Amb tot,

parc artiller fet per Salvador Sanpere i Miquel, el 52% de les peces eren de bronze – 123 canons i 10 pedrers– mentre que el 36% ho eren de ferro i el 13% restant el conformaven 33 morters.¹¹⁷⁴

Com ja passà amb les operacions de neteja i reparació d'armes, els operaris de la foneria hagueren der recórrer a altres mestres perquè els proveïssin de peces o materials necessaris per dur a terme les operacions a la Rambla. Un clar exemple el trobem en l'encàrrec de setanta-un gresols per fondre bronze que el courer Josep Dexen entregà a Pere Ribot el dia 28 de setembre de 1713.¹¹⁷⁵ El 16 d'octubre següent, Joan Bonafont entregà mil cairons, mil cinc-centes rajoles i mil rajoles crues «[...] que tot ha servit per la fàbrica de la fundició de la artilleria».¹¹⁷⁶

Per organitzar una defensa dinàmica i mantenir abastides les bateries de pólvora i municions, fou imprescindible organitzar un tren d'artilleria capaç de transportar peces i gèneres arreu de la ciutat.¹¹⁷⁷ El dia 24 de juliol de 1713, s'encarregà a Pau Ferrer la formació i gestió del tren de l'artilleria. Ferrer posseïa el títol de lloctinent major de postes de Carles III, i que segons apunten els membres de la Junta de Guerra havia acreditat els seus coneixements i capacitats en aquestes dependències durant el regnat de Carles II.¹¹⁷⁸ A més a més, Ferrer ja havia participat en els *asientos* del tren d'artilleria aliat dels anys 1707 i 1708, juntament amb Antoni Bellvitges amb el qual havia tingut problemes legals pels impagaments de les tresorereries portuguesa i anglesa.¹¹⁷⁹ Tots els comissaris, peons i equips que contractés Ferrer havien de ser aprovats per l'inspector del comboi, Ramon Rodolat.¹¹⁸⁰ L'endemà, es realitzà una crida pública per tota la ciutat:

«[...] que qualsevols personas de qualsevol estat, grau o condició sien que tingan cavalcaduras, carretas, carretons y carros acuden en continent en las Atarassanas ahont

recomptant les unitats que Sanpere i Miquel dona de cada tipus de canó, la quantitat total ascendiria a 258 peces. En total, comptant peces terrestres i muntades a diverses naus el nombre de peces a la Barcelona de juliol de 1713 arribaria a 300 unitats. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació...*, p. 164. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 176-177.

¹¹⁷⁴ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació...*, p. 164.

¹¹⁷⁵ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 16, ff. 25r-26r, [28-09-1713].

¹¹⁷⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 21, ff. 11r-12r, [16-10-1713].

¹¹⁷⁷ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 177.

¹¹⁷⁸ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 33v-36r, [24-07-1713].

¹¹⁷⁹ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 216r-217v, [09-03-1709].

¹¹⁸⁰ ACA, Generalitat, Sèrie N, 386, ff. 523r-523v, [25-07-1713].

sels donarà los ordes més convenients èr la urgència requereix la postura present y als que aportaran cavachs, magalls y axadas sels pagarà son valor».¹¹⁸¹

Només dos dies després, Pau Ferrer ja disposava de cinc tirs i mig de sis mules cadascun. Cada tir cobrava una dobla diària, així que per cada setmana de feina la Junta de Guerra els havia de pagar 38 dobles i mitja.¹¹⁸² Pels transports d'artilleria fets entre els dies 3 i 14 d'agost, cobrà 111 dobles i 24 rals més.¹¹⁸³ Per mantenir la comptabilitat al dia i assegurar el repartiment dels jornals als propietaris dels animals de tir, la Junta de Guerra sol·licità a la Junta de Provisions:

«[...] se digne averiguar los tiros, mulas y carros se han aplicat per necessaris a la conducta de la Artilleria y Carruatge y passar los comptes al qui se ha cuydat de subministrar-ho. Y així mateix donar providència per lo que sie menester en avant procurant la Major conveniència del Principat atesa la relació feta per lo general Don Joan Baptista Basset a serva dits Tiros y Carruatges de la Artilleria».¹¹⁸⁴

Un d'aquests propietaris fou el barceloní Llorens Bach, llogater experimentat que ja havia treballat amb Antoni Bellvitges en l'*asiento* del tren d'artilleria de les tropes aliades de 1709. El dia 10 de setembre de 1703 Bach cobrà 280 lliures en concepte dels jornals fets per un comboi de cinquanta-cinc matxos que tenia ocupats per les autoritats resistents des del dia 18 de juliol.¹¹⁸⁵ Aquesta ordre de la Junta de Guerra vingué clarament determinada per la proposta que els havia arribat per part del llogater de mules Josep Ferriol per substituir a Pau Ferrer al capdavant del tren d'artilleria. Ferriol oferí a la Junta subministrar els tirs de matxos i mules, els carros i les carretes per 30 rals mensual cada tir i 10 rals mensuals cada carro, davant dels 56 rals mensuals per cada conjunt de tir i carro que cobrava Ferrer.¹¹⁸⁶

La Junta de Provisions acabà afirmant que:

«Delibera esta Junta aconsellar al Ecelentíssim i Fidelíssim Consistori dels Senyors Deputats se servezca manar posarse al públich subast lo asiento o concert de tiros y carruatge per lo tren de la artilleria y demès que convingue, a fi que se lliure al qui per menos se ho empendrà, y que en lo ínterim lo qui actualment subministra tiros y carruatge continue baix lo preu o paga per la qual ho ha ofert dit Ferriol, y en cas no voler-hi convenir, a las horas dit concistori accepte la oferta de dit Ferriol».¹¹⁸⁷

¹¹⁸¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, f. 186v, [25-07-1713].

¹¹⁸² ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 57r-58v, [03-08-1713].

¹¹⁸³ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, f. 75v, [14-08-1713].

¹¹⁸⁴ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 51r-55r, [06-09-1713].

¹¹⁸⁵ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 61v-62r, [10-09-1713].

¹¹⁸⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 11, ff. 22r-23r, [17-09-1713].

¹¹⁸⁷ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 11, f. 24r, [17-09-1713].

Amb tot, els estats de comptes posteriors segueixen estant encapçalats per Ferrer, de manera que tot apunta que s'adaptà al preu ofert per Ferriol. A principis de novembre, Ferrer executava els transports cobrant 29 rals i mig per cada tir de sis mules i 19 sous i vuit diners per cada carro. Amb poques setmanes de diferència, el tren d'artilleria havia augmentat substancialment la seva importància numèrica. El dia 22 de setembre, Ferrer rebé 1.968 lliures per tot «[...] lo carruatge ha servit del mateix», que constava ja de vint-i-tres tirs de mules.¹¹⁸⁸ El dia 30 del mateix més, percebé 2.143 lliures, set sous i vuit diners més per la mateixa raó.¹¹⁸⁹

Més enllà d'aquest fet, mercès als informes entregats a la Junta de Guerra durant el mes de novembre de 1713 pel propi Pau Ferrer, podem conèixer els propietaris, llogaters de mules i traginers que conformaren aquest important tren d'artilleria entre els dies 24 d'octubre i 24 de novembre. En primer lloc, és important constatar que durant els darrers dies d'octubre és quan trobem una major quantitat de tirs i propietaris diferents. Amb el pas d'octubre a novembre hi ha una notable reducció del personal contractat, passant de vint-i-quatre a quinze propietaris.

Amb tot, pel que fa al tipus de transport aportat, la reducció més acusada es dona en el nombre de carros senzills, que passa de vint-i-cinc a dotze, mentre que les galeres cobertes es mantenen en el mateix nombre de setze unitats. A partir de la primera setmana de novembre, no només observem una estabilització en els nombres de transports emprats, sinó també en els seus proveïdors. Així doncs, podem veure clar l'existència d'un nucli permanent conformat per nou individus: Pau Ferrer, Josep Ferriol, Celedoni Blanch, Josep Pedrals, Felip Magí, Gaspar de Ayala, Josep Tolrà, Bernat Cardona i Joan Juler.

¹¹⁸⁸ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 81v-86r, [22-09-1713]. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 10, ff. 1r-3r, [26-09-1713].

¹¹⁸⁹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 17, ff. 26r-27r, [30-09-1713].

Quadre núm. 16. Capitans i propietaris dels combois que serviren en el tren d'artilleria de Pau Ferrer [24-10-1713 a 24-11-1713]															
24-10-1713 a 31-10-1713				01-11-1713 a 08-11-1713				09-11-1713 a 16-11-1713				17-11-1713 a 27-11-1713			
G.	C.	Nom	J.	G.	C.	Nom	J.	G.	C.	Nom	J.	G.	C.	Nom	J.
7		Pau Ferrer	56	7		Pau Ferrer	56	7		Pau Ferrer	56	7		Pau Ferrer	56
4		Antoni Bellvitges	32	4		Antoni Bellvitges	4	2		Josep Ferriol	16	2		Josep Ferriol	16
2		Josep Ferriol	16	2		Josep Ferriol	16	1		Felip Magí	8	1		Felip Magí	8
1		Felip Magí	8	1		Felip Magí	8	1		Joan Juler	8	1		Joan Juler	8
1		Joan Juler	8	1		Joan Juler	8	1		Gaspar de Ayala	8	1		Gaspar de Ayala	8
1		Gaspar de Ayala	8	1		Gaspar de Ayala	8		1	Magí Duró	8		1	Magí Duró	8
	2	Josep Pedrals	16		2	Celedoni Blanc	16		1	Maximiliano de Insa	8		1	Marcelo de Insa	8
	3	Josep Saladriga	3		1	Senyor Regent	8		2	Josep Ferriol	16		2	Josep Ferriol	16
	1	Josep Modolell	1		1	Bartomeu Llopis	1		2	Josep Pedrals	16		2	Josep Pedrals	16
	2	Miquel Parent	2		1	Jaume Millàs	1		1	Josep Tolrà	8		1	Josep Tolrà	8
	2	Josep Ferriol	16		2	Josep Ferriol	14		1	Bernat Cardona	8		1	Bernat Cardona	8
	1	Cuyàs del Bosch	3		1	Josep Tolrà	7		2	Celedoni Blanch	16		2	Celedoni Blanch	16
	1	Magí Duró	8		1	Bartomeu Pou	6		2	Magí Beltran	16		2	Magí Beltran	14
	1	Pere Planas	1		1	Bernat Cardona	7		1	Senyor Regent	8		1	Senyor Regent	8
	1	Miquel Prats	1		2	Josep Pedrals	10		1	Bartomeu Pover	8		1	Bartomeu Pover	3
	1	Bartomeu Pou	8												
	1	Josep Tolrà	8												
	2	Magí Beltran	15												
	1	Don Maximiano de Insa	8												
	1	Bernat Cardona	8												
	1	Jacint Torras	8												
	1	Josep Castelló	1												
	2	Celedoni Blanch	16												
	1	Senyor Regent	8												

Font: ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 26, ff. 35r-36r, [11-11-1713]. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 29, ff. 12r-12v i 72r-72v, [08-11-1713], ff. 15r-17r i 70r, [29-11-1713] i ff. 18r-20r i 71[18-11-1713]. Lletres de la taula: **G.**= Galera; **C.**=Carro; **J.**=Jornals.

A aquest nucli consolidat, durant les darreres setmanes d'octubre hi podríem sumar al veterà assentista del tren d'artilleria dels aliats, Antoni Bellvitges, que aportà quatre galeres durant dues setmanes. La seva participació es desplomà clarament durant la primera setmana de novembre, just abans de deixar el negoci, passant de 32 jornals treballats la setmana anterior a només quatre. També hi podríem sumar a Magí Beltran i Magí Duró, que ocuparen els seus carros durant la darrera setmana d'octubre, per retornar al negoci a la segona setmana de novembre.

Malauradament no podem comptar amb mostres cronològicament més àmplies que permetin corroborar les dinàmiques de contractació i funcionament del tren d'artilleria durant tot el setge. Amb tot, els comptes estudiats semblen apuntar que més enllà del ja esmentat nucli constant de propietaris empleats, la plantilla del tren d'artilleria podia adaptar-se a moments de gran demanda a través de la contractació momentània de nous tirs i combois sense que aquest fet comportés forçosament un compromís permanent amb l'administració de Pau Ferrer.

Per altra banda, la frenada general dels negocis de la ciutat i, molt especialment, la interrupció del comerç fora de les muralles afavoria notablement que aquests propietaris de combois procuressin tenir els seus animals i transports empleats pel govern resistent, assegurant així una petita entrada d'ingressos i la manutenció dels propis animals i operaris amb racions de la Junta de Provisions.

Finalment, podem constatar com, malgrat no aconseguir el domini de l'*asiento*, Josep Ferriol participà activament essent un dels llogaters més actius durant tot el mes, acumulant 90 jornals treballats i assolint la segona posició de tot el conjunt, només per darrere dels 224 jornals executats pels homes de Pau Ferrer.

A banda del tren d'artilleria, la Junta de Provisions també comptava amb diversos combois propis, destinats al transport d'altres equips i gèneres arreu de la ciutat. Una de les persones que tenia diversos animals i carros empleats en aquest negoci fou Magdalena Bach, muller de Josep Bach, que el dia 20 de setembre cobrà 300 peces de vuit pels jornals que li devia la Junta de Provisions pels transports fets pels seus tirs de mules.¹¹⁹⁰ Així mateix, el gerrer Joan Camps cobrà 135 el dia 6 d'octubre següent «[...] per la gent se ha ocupada en carregar y fer les xábegas y portarlas ab carros en lo

¹¹⁹⁰ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 11, ff. 47r-48r, [20-09-1713].

magatzem de la Dressana y demás treballs [...]» executats entre els dies 19 de setembre i 2 d'octubre anteriors.¹¹⁹¹

Més enllà de la manufactura d'equipament i eines de guerra, la reparació i adequació de les fortificacions de la ciutat i del fort de Montjuïc fou una de les principals preocupacions del govern resistent. La gestió tècnica d'aquest àmbit restà en mans dels enginyers professionals que formaven part de l'estat major de Villarroel, que prengueren possessió a partir del dia 12 de juliol. Així doncs, s'encomanà al capità d'enginyers Francesc Santacruz l'elaboració d'un informe sobre les actuacions necessàries per posar a punt les fortificacions de la ciutat pel proper setge.¹¹⁹²

En aquest document, entregat el dia 14 de juliol de 1713, Santacruz marcà que es necessitaven com a mínim mil operaris per treballar a la muralla, cinc-cents més per treballar a Montjuïc i dues-centes atzembles de càrrega, a més d'una gran quantitat de materials com trenta-vuit mil estagues per tancar el recinte de muralles, deu mil estagues de reserva i dues-centes mil feixines per omplir-les de terra, entre d'altres, per aconseguir una defensa solvent de la ciutat.¹¹⁹³ Sens dubte, aquestes magnituds de gèneres i ma d'obra estaven molt lluny de les capacitats materials dels resistents. Només com a exemple il·lustratiu, en aquells moments en tots els magatzems de material

¹¹⁹¹ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 16, ff. 44r-46v, [06-10-1713].

¹¹⁹² Santacruz fou un dels principals capitans d'enginyers de la plaça de Barcelona i estava estretament vinculat amb Villarroel. Segons Francesc Serra, Francesc Riart i Francesc Xavier Hernández Cardona, Santacruz desertà poques setmanes després del tancament del setge, passant a les files borbòniques on sembla que col·laborà en els treballs d'expugnació de la plaça barcelonina. Francesc SERRA i Francesc RIART, *1713. La preparació...*, p. 182. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 174. Serra, Riart i Hernández Cardona situen la seva deserció durant el mes de juliol, però el dia 30 de juliol de 1713 ell i el seu ajudant personal Josep Voltes encara es trobaven dins de Barcelona, on sol·licitaren que se'ls donessin racions per mantenir els quatre cavalls i quatre criats de Santacruz. ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 48r-50r, [30-08-1713]. Així mateix, el dia 8 d'agost signà al costat de Villarroel un informe sobre la lentitud de les obres al convent dels caputxins i al baluard de Sant Pere. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 206v-207r, [08-08-1713]. Santacruz fou suspès com a enginyer de la plaça el dia 7 de setembre de 1713. *Ibidem*, Vol. 222, f. 231r-231v, [07-09-1713]. Segons les recents investigacions de Carles Dorico, que identifica l'enginyer Santacruz com el fuster i escultor barceloní Francesc Santacruz i Gener, el capità d'enginyers no abandonà la ciutat. Dorico defensa documentalment la seva presència dins la plaça mercès una signatura de capitols notariais feta el dia 6 de novembre de 1713 i la seva possible autoria d'un plànol del setge datat a finals de gener de 1714. D'aquesta manera, Santacruz i Gener hauria restat a Barcelona fins l'any 1715, quan hauria deixat el Principat per exiliar-se a la Toscana, on li sobrevingué la mort l'any 1725. Carles DORICO I ALUJAS, «Compromís austriacista, exili i mort de l'últim escultor de la família Santacruz (1706-1725)» a *Ausa*, Vol. 29, Núm. 186, 2020, pp. 653-662.

¹¹⁹³ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 7r-10v, [14-07-1713]. Per bé que Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart atribueixin aquesta darrera xifra tant crescuda de feixines a un error de transcripció de Manuel Bruguera, al dietari de la Junta de Guerra hi apareix així. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 175.

militar de la ciutat sols hi havia setze mil estaques de condicions molt diverses a disposició dels defensors.¹¹⁹⁴

Per altra banda, el governador militar de Montjuïc, Pere Padilla feu saber al Consell de Cent les diferents actuacions que calia fer a la fortalesa segons els reconeixements fets pels enginyers de la plaça:

«[...] posar en bona forma la contraescarpa y estrada encuberta, posant en ell las estacas com també lo llevar un terreno que domina la fortificació de Montjuich y tirar una paret senzilla desde la llengua de serp fins al bonete vell per lo que mira a la part de mar».¹¹⁹⁵

Així doncs, la gestió econòmica i logística del manteniment de les fortificacions es mantingué completament en mans del Consell de Cent, com ja s'havia esdevingut durant tot el conflicte.¹¹⁹⁶ Amb tot, la col·laboració del consistori barceloní amb la Junta de Provisions fou certament important durant els primers compassos del setge. Abans de que les tropes borbòniques aconseguissin tancar el perímetre barceloní, els membres de la Junta de Provisions comissionaren a Joan Ribas «Jutge y Conservador de Bosch y plantas per la Magestat del rey Nostre Senyor (Que Déu Guarde) es persona de tota explicació y Intelligencia» i a diversos mestres d'aixa perquè fessin diversos reconeixements de fustes i boscos propers a la ciutat per reparar i enfortir l'estacada de la ciutat.¹¹⁹⁷

A finals de juliol, el Consell de Cent sol·licità a la Junta de 36 poder treure totes les fustes i pertrets necessaris del magatzem de les Drassanes només amb l'ordre del Conseller en Cap, el comandant de la Coronela i el governador de la plaça de Barcelona.¹¹⁹⁸ Així mateix, el consistori ordenà ocupar el magatzem de llenya que el forner Jacint Pi tenia «[...] devant las cavallerisses del Real Palacio de Sa Magestat en la Arboleda» pagant-li un lloguer just.¹¹⁹⁹

El mateix Consell de Cent havia nomenat el mestre fuster Francesc Doscet com a director o “*sobrestant*” de les obres de Montjuïc el dia 21 de juliol de 1713.¹²⁰⁰ Doscet o Dosset havia sigut conseller sisè de Barcelona l'any 1708 i havia assolit càrrecs

¹¹⁹⁴ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació...*, p. 168.

¹¹⁹⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 181r, [20-07-1713].

¹¹⁹⁶ «[...] la present ciutat suporta grans e irreparables dispendis en la fortificació del fort de Montjuïc, línia de comunicació, fortins y estacada de esta Plassa y demès dependents»». AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 194v-195v, [30-07-1713].

¹¹⁹⁷ ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 25v-26r, [21-07-1713].

¹¹⁹⁸ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 196r-196v, [31-07-1713].

¹¹⁹⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 198v-199r, [02-08-1713].

¹²⁰⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 185v, [21-07-1713].

importants dins del seu gremi, del qual era prohoms segon el mateix 1713.¹²⁰¹ Les tasques de Doscet comprenien la direcció immediata de les obres, l'organització dels piquets de treballadors i la supervisió dels pagaments als peons i oficials elaborant una llista dels operaris presents a la fi de cada jornada de treball.¹²⁰² Deu dies més tard, les obres del fort de Montjuïc i del perímetre murallat de Barcelona es trobaven a plena marxa.

El mestre ferrer Bartomeu Reit participà en diferents actuacions per adequar el portal Nou de la ciutat, per les quals cobrà 300 lliures, 10 sous i nou diners el dia 3 d'agost de 1713, a les que hi sumà 272 lliures més quatre dies després.¹²⁰³ Durant el mateix període, quatre operaris s'encarregaren de reparar el pont volant del mateix portal.¹²⁰⁴ Per altra banda, les obres de fortificacions que s'executaven davant del convent de Montcalvari dels caputxins foren organitzades i supervisades pel mestre de cases Pau Martí i els seus operaris, sota la direcció tècnica de Joan Baptista Basset.¹²⁰⁵ Martí estava emparentat amb la família de mestres de cases Juli, una de les més importants de la Barcelona de principis del Set-cents, alhora que havia format part activa de la direcció del seu gremi durant els anys 1709 i 1712 i s'havia ocupat en diverses obres per compte de les autoritats reials carolines.¹²⁰⁶ Així mateix, i una mica més endavant, el mestre fuster Antoni Pujol tancà un contracte amb el consistori barceloní per la construcció i reparació de 42 garites per la guarnició de la plaça. L'acompanyaven com a fermances d'aquest contracte els fusters Jaume Vendrell, Gregori Puig i Francesc Guàrdia.¹²⁰⁷ Malauradament, els registres documentals consultats no ens han permès conèixer la identitat de molts dels altres mestres que acabaren treballant per l'administració barcelonina durant el setge.

Malgrat els esforços econòmics del Consell de Cent, les obres no sempre avançaven com les autoritats militars desitjaven.¹²⁰⁸ En un informe que remeteren al consistori barceloní el dia 8 d'agost de 1713, s'hi explica com a les obres de la línia de

¹²⁰¹ Segons Manuel ARRANZ HERRERO, Doscet morí l'any 1714, essent enterrat a la catedral de Barcelona. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 138.

¹²⁰² ACA, Generalitat, Sèrie G, 123, ff. 30v-35v, [23-07-1713].

¹²⁰³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 202v-203r, [03-08-1713] i 204v, [07-08-1713].

¹²⁰⁴ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 173v, [11-07-1713].

¹²⁰⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 210v-211r, [13-08-1713].

¹²⁰⁶ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 292.

¹²⁰⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 236r, [16-09-1713].

¹²⁰⁸ Segons Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart, el dia 26 de juliol de 1713 la ciutat avançà 11.000 lliures per pagar les obres de fortificacions. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 175, n. 231.

comunicació del convent dels caputxins s'hi treballava amb grans calors, que a les obres de la tàpia de davant del baluard de Sant Pere feia tres dies que no s'hi treballava per falta de gent i que es necessitava urgentment la fusta que restava en mans d'alguns negociants de la ciutat per acabar l'estacada «[...] que tanto importa y que es la única defensa de esta Plaza».¹²⁰⁹

A principis de setembre de 1713 la ciutat ja havia invertit la important xifra de 20.000 lliures provinent de diversos censals tancats recentment, fet que posava en greu tensió les finances municipals:

«[...] per las fortificacions de la Plaça y fort de Montjuich se van ja acabant los quals treballs per encara no són acabats. Y atès lo molt ha gastat per dit fet la present ciutat. Deliberan perquè que per medi de ambaixada de dos Senyors Individus de la present Junta per los Excel·lentíssims Senyors consellers nomenadors, sie participat als Senyors Generals Villarroel i Basset que la present ciutat haja casi acabat los diners y que la present Plaça y fort de Montjuich apar estar ja en raonable defensa y que aixís sien servits anar a poch a poch ab lo dit gasto y ab altres rahons los assistiran».¹²¹⁰

No obstant aquestes disposicions, les tasques empreses resultaven insuficients a ulls dels experts militars de la plaça. Així mateix ho transmetia Basset al propi Consell de Cent el dia 15 de setembre:

«[...] representa lo indefens se troba la muralla en alguna part de ella, respresentant així mateix lo quant importa lo puntual treball del foso de la línia de comunicació y reforzar lo parapeto en los paratges se necessita en dita línia de comunicació. Y així mateix necessariase de més gent en lo treball de Montjuich».¹²¹¹

A finals de mes, el mateix Villarroel es queixava de la manca d'estaques que tenien els operaris per cobrir la línia de comunicació amb Montjuïc i l'estrada encoberta de la plaça. En aquell moment, el consistori contestà que només disposava de mil vuit-centes estaques als magatzems. Per això ordenava desmuntar «[...] lo pont de la Imperatris [...]» al moll de la ciutat, construït el 1666 i aprofitar-ne les fustes per fer estaques.¹²¹² L'escassetat de fustes per les reparacions i les estaques encara s'acusà més durant el mes d'octubre. La Novena de Guerra del Consell de Cent descrivia les dificultats que tenia la ciutat en aquest àmbit i les decisions d'emergència que havien hagut de prendre per poder suplir de materials els operaris que treballaven en les fortificacions:

¹²⁰⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 206v-207r, [08-08-1713].

¹²¹⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, f. 227v, [05-09-1713].

¹²¹¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 235v-236r, [15-09-1713].

¹²¹² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 241r-241v, [28-09-1713].

«Y atès que la present ciutat no obstant las moltas diligencias ha fet tant per mar com per terra en diferents parts sol·licitant ab vivas instancias al logro de estacas per defensa de esta capital y singularment en Mallorca, todas las quals diligencias se li han frustrat de forma que se troba vuy en dia esta ciutat ab tanta falta de fusta que no espera lograr los Excel·lentíssims i Fidelíssims Deputats franquejat de las Atarassanas aquella fusta que no és abte per la artilleria y taulons [...] esperant al mateix temps tindran molt present la conveniència de mantenirse intacta la reserva se troba en ditas Atarassanas de estaquilla per clavar la faxina part de la qual conduhiren al principi del siti a petició de la present ciutat alguns pobles del Principat».¹²¹³

Aquestes mancances materials també es deixaren notar en les diverses casernes de la ciutat. En ple mes de desembre de 1713, fou convingut per les autoritats barcelonines que calia reparar i adequar les casernes dels tres baluards de la ciutat així com el fort del convent dels caputxins.¹²¹⁴ El dia 27 de desembre es reuniren dos delegats de la Novena de Guerra amb l'enginyer de la plaça i el mestre de cases i el mestre fuster del Consell de Cent per realitzar una proposta d'actuació en les casernes.¹²¹⁵ A principis de febrer de 1714 s'acordà que també es reparessin les goteres de les casernes de Montjuïc i es construís «[...] un barracó en la llengua de serp, fentse posar en execució quant més prest sie possible gastant per dit efecte lo que sie menester en la forma acostumada».¹²¹⁶

Com en els casos esmentats anteriorment, amb el pas dels mesos els esments i referències a les activitats de reparacions i adequacions de les fortificacions de la ciutat minven notablement als registres del Consell de Cent. Amb tot, el consistori barceloní seguí pagant importants quantitats de diners pels treballs de manteniment fets que a causa dels constants bombardejors de la plaça degueren ser certament notables. El mercader racional de la ciutat, Sever March, desemborsà 6.000 lliures per aquests treballs el dia 21 de març de 1714, i 6.000 més el dia 27 de maig següent.¹²¹⁷

Tal i com es desprèn de les diverses operacions de proveïment que hem descrit i analitzat fins ara, l'enorme esforç logístic emprès per les institucions catalanes durant els gairebé 14 mesos que durà el setge de Barcelona es dugué a terme en unes condicions d'extrema precarietat i excepcionalitat. Per bé que els membres dels Tres Comuns presents a la Junta de Braços procuraren organitzar una estructura de govern

¹²¹³ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 261v-262r, [29-10-1713].

¹²¹⁴ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, f. 27r, [21-12-1713].

¹²¹⁵ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 33v-34r, [27-12-1713].

¹²¹⁶ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, f. 66v, [09-02-1714]. Les obres executades durant els tres primers mesos de 1714 a Montjuïc i a les muralles de Barcelona importaren un total de 18.000 lliures, que foren pagades per Sever March com a racional de la ciutat. *Ibidem*, Vol. 223, ff. 38r-38v, [04-01-1714], f. 73r, [22-02-1714], f. 103r, [21-03-1714].

¹²¹⁷ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, f. 73r, [22-02-1714] i f. 114v, [27-05-1714].

excepcional que els permetés sostenir la resistència promulgada en el ban de guerra del dia 9 de juliol de 1713, les tensions internes entre la cúpula militar, les comissions dependents de la Junta de 36 i les pròpies institucions tradicionals que les sustentaven – especialment la Diputació i el Consell de Cent– foren constants.

L'escassetat de recursos i la magnitud de la tasca defensiva determinaren de manera notable la conducció de les operacions militars llançades des de Barcelona. Les accions d'Antoni de Berenguer i Rafael Nebot a les darreries d'estiu de 1713 o, sobretot, les ocupacions momentànies de diversos pobles de la Marina maresmenca executades per Ermengol Amill i els seus homes a mitjans de 1714 són una bona mostra d'aquestes, així com les constants sortides i "cops de mà" o atacs llampec per part dels defensors barcelonins a les línies de proveïment borbòniques al llarg del setge.

Així mateix, el control de la infraestructura necessària per fer possible el proveïment de les tropes resistents barcelonines fou un clar element de fricció entre les diverses autoritats resistents i els seus proveïdors. Tal i com s'ha descrit, l'ús dels molins propis de la ciutat de Barcelona per part dels proveïdors de pa de munició fou un motiu de xocs constants entre el Consell de Cent i els membres executius de la Junta de Guerra. Els segrestos de teles dels tallers i magatzems privats de botiguers barcelonins foren mesures d'excepcionalitat que trastocaren l'esquema productiu privat que havia fornit les tropes austriacistes fins l'inici del setge.

A més a més, el fet que les places del proveïdor general i del veedor de l'artilleria – oficials que s'haurien d'encarregar de controlar la producció i les existències materials de la guarnició– no fossin ocupades per ningú afavoria un descontrol productiu i una important desinformació per part de les autoritats polítiques resistents. Fins a principis de 1714, l'únic ofici ocupat en aquest àmbit de control havia sigut el del tenidor de vestiments, en mans d'Antonio del Trago.¹²¹⁸ D'aquesta manera es queixaven amargament els membres dels Tres Comuns quan foren coneixedors d'aquesta situació:

««Havent Tingut intelligència y cabal informe que la falta dels oficis de Provehedoria general y Vehedoria de la artilleria pot ocasionar molts inconvenients en danys del patrimoni comú; y puix faltar de dits officis resultaria no tenirse aquell compte y rahó justificada ques necessita alguna duplicació de raccions tant de pa com de civada com algun desordre en la distribució de vestuari, armas, algun menoscabo en lo dispendi del diner per los gastos de la gent treballa en las Atarassanas y altres differets que deuhan

¹²¹⁸ Ja apareix com a tal el dia 11 d'agost de 1713. ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 15r-16v, [11-08-1713].

evitarse. Y havent sabut que la Veheduria General que en alguna manera podria evitar los predits inconvenients no ha tingut fins vuy intervenció en exas dependències ni menos noticia de la entrega de vestuari y armas per executar los càrrechs en las llistas del ofici y poder regoneixer lo que justificadament correspon a quiscun regiment y companyia havent de executar ajustaments sens libransa en forma per socorro de las tropas no podent formar lo compte y rahó dels càrrechs y datas del Monicioner y Tenedor de Bastiments, quedant lo offici de la Veheduria General per eixa falta de notícies sens claredat important en tot temps per la intel·ligència que convé en los ajustos finals dels militars quant sia necessari».¹²¹⁹

Essent conscients d'aquest greu problema, seguidament perfilaren com s'haurien d'establir les relacions entre aquests diversos oficis –proveïdor general, veedor de l'artilleria i el tenidor de vestiments– i quines atribucions i tasques de control haurien de dur a terme cadascun d'ells:

«[...] lo que deu quedar tot notat y previngut a continuació de assientos que cada hun te en las llistas essent an bé molt precís y convenient per lo bon compte y rahó que la distribució de pa y civada sia en virtut de pòlisses del Provehedor, firmadas e intervingudes per la Veheduria General y dita distribució se deu executar segons las altes o preus de llista expedits en dita Veheduria General. Que lo Tenedor de Bastiments y Monicioner dehuan presentar en dit offici de la Veheduria General los coneixements o recibos dels grans que entran en son poder que la prevenció del càrrech y justificació de son compte. Que lo ajust y distribució de vestuaris pertany legítimament a la Veheduria General ha de esser en virtut de pòlisses despatxades per dit offici donantse satisfacció als interessants y entregarse al tenedor de Bastiments a qui se deu fer càrrech de tot. Que per la entrega de armas y municions que se repartexan en los regiments deu passar lo recibo a la Veheduria General y notat en ella se executa lo despaig en la Veheduria de la Artilleria lo qual offici cuida de totas las dependències de la Atarassana tot lo que fins ara no se ha practicat per falta expressada dels oficis de Provehedor y Vehedor de la Artilleria per lo que se discorra que lo dany y menoscabo se segueix de faltar dits oficis es molt més considerable que lo gasto ocasionaran los subjectes de son maneig».¹²²⁰

És per això que aquella mateixa jornada s'iniciaren les diligències per nomenar aquestes dues posicions amb individus catalans, seguint l'escala salarial tradicional. Amb tot, aquest fet tornà a despertar un conflicte entre els membres de la Diptuació, que pretenien nomenar aquell mateix dia com a proveïdor general a don Josep de Lacuesta «[...] en consideració de sas llargas experiències, mèrits y perícia en consideració de reconèixer no haverhi igual subjecte per dit empleo» i els membres del Consell de Cent, que s'hi oposaven.¹²²¹

¹²¹⁹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 39v-40r, [05-01-1714].

¹²²⁰ *Ibídem*

¹²²¹ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 43v-44r [08-01-1714].

Aquesta tensió s'allargaria i seria una més de les causes que conduïrien a la reforma del govern de la resistència practicat el dia 27 de gener de 1714, on els principals integrants del Consell de Cent rellevaren els oficials de la Diputació al capdavant de les instàncies executives de la Junta de 36, que ja havia sigut remodelada i transformada en una Divuitena el dia 21 de desembre anterior.¹²²²

Davant de l'excepcionalitat del moment, els difícils equilibris polítics i les clares dificultats en la mobilització i organització dels recursos humans i materials, la participació activa i continuada d'agents privats experts i capaços en el finançament i proveïment de les tropes fou un dels principals elements que feren possible el sosteniment de la defensa de la ciutat de Barcelona durant els 14 mesos de setge.

Per bé que en alguns dels casos estudiats resulta pràcticament impossible diferenciar les esferes d'acció pública i privada a causa del seu paper dins del govern resistent –essent-ne clars exemples Amador, Pere i Sebastià Dalmau, Salvador Feliu de la Penya o Joan Colomer–, molts d'aquests individus i companyies implicaren plenament els seus patrimonis privats i les seves capacitats econòmiques per fer efectiva la resistència barcelonina, anant més enllà de les responsabilitats que comportava el seu rol polític. Una implicació que, tal i com ja ressaltà Benet Oliva, no sempre estigué exempta de polèmica i recels dins de les pròpies institucions de govern.¹²²³

Bé fos a través dels contractes i les comandes fetes per la Junta de Provisions i per la Novena de Guerra, o bé a través de la seva intervenció en àmbits com els préstecs de diners i la importació de queviures i altres pertrets, molts altres negociants, botiguers i menestrals que romangueren a la ciutat prengueren part en l'esforç de guerra. Alguns d'ells continuaren executant les mateixes funcions que ja havien dut a terme com a assentistes dels exèrcits aliats durant els primers anys del conflicte, com el llogater de mules Pau Ferrer, el brodador Antoni Bellvitges, l'armer i encepador Salvador Mallol, l'espaser Ignasi Pons o el negociant Llorenç Giralt. Altres s'integraren dins dels equips

¹²²² En els documents inserits entre les dues pàgines de deliberacions citades s'hi troben diverses referències al govern i supervisió de la Junta de Mitjans i de la veedoria. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 223, ff. 57v-58r, [27-01-1714]. Sobre aquest canvi en el govern resistent vegeu Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 213-214 i Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Govern polític i govern militar de Barcelona en el setge de 1713-1714: entre els valors republicans i la legitimitat dinàstica» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: "Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713-1813"*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, p. 216.

¹²²³ Ja hem esmentat els recels i acusacions fetes entre Rafael Casanovas i Salvador Feliu de la Penya pel paper jugat pel darrer en l'arribada de combois de vitualles a Barcelona i els seus interessos econòmics. Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant...», pp. 29-30 (pp. 8-10).

d'operaris que treballaven a les Drassanes –sota la direcció de Francesc Febrés– a la foneria de la Rambla, dirigida per Pere Ribot o en del propi tren d'artilleria en mans del ja esmentat Pau Ferrer. Algun altres, com fou el cas de diversos paraires o botiguers de teles barcelonins, es veieren irremeiablement forçats a vendre els seus gèneres a la Junta de Provisions, bé fos a causa dels segrestos ordenats per la Junta de 36 o bé per la interrupció general del comerç amb els mercats de fora de la ciutat.

Tots ells hagueren de dur a terme les seves tasques de proveïment en unes condicions productives extremes, amb notables mancances materials i amb molt poques seguretats que les seves inversions i feines fossin plenament retribuïdes amb els magres fons de que disposava la Junta de 36.

La fi de la resistència barcelonina el dia 12 de setembre de 1714 i la capitulació de la guarnició de Cardona sis dies després afectà de manera decisiva les trajectòries econòmiques d'aquests proveïdors. Alguns, com Salvador de la Penya o Amador Dalmau es veieren clarament afectats pels segrestos patrimonials practicats per les noves autoritats borbòniques, veient-se clarament desplaçats de les seves posicions a la cúspide de la burgesia comercial barcelonina i acabant els seus dies retirats als masos, cases i possessions del Maresme que havien pogut conservar.¹²²⁴

Tanmateix, malgrat haver restat dins de Barcelona i haver participat activament en l'esforç de defensa encapçalat per les institucions catalanes, molts altres d'aquests individus col·laboraren activament amb els oficials encarregats de la logística de les tropes borbòniques ja durant les primeres setmanes i mesos de la postguerra.¹²²⁵ Una participació clarament benvinguda per les noves autoritats borbòniques del Principat, que després d'assolir la victòria militar peninsular contra l'austriacisme irredempt, es trobaren directament implicades en el sosteniment de la nova guarnició permanent i l'aprest de les tropes i equipament necessaris per dur a terme la conquesta de l'illa de Mallorca.

¹²²⁴ Josep SAMON I FORGAS, «Salvador Feliu de la Penya després de 1717» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 9, 1992, pp. 128-130. Benet OLIVA RICÓS, «Els Dalmau de Teià...», pp. 187-188.

¹²²⁵ Llorenç Giralt col·laborà amb els oficials borbònics per elaborar un

3.4. L'abastiment de l'exèrcit de les Dues Corones al Principat de Catalunya

3.4.1. Els proveïdors catalans de Felip V abans de l'arribada de Patiño (1706-1713)

Tot i la rellevància del paper jugat pels proveïdors catalans dins del bàndol austriacista, és important constatar la presència d'altres individus i societats que dugueren a terme tasques similars a les files filipistes. Gairebé des de l'inici de la guerra ja hi hagué exiliats del Principat que participaren directament de l'esforç bèl·lic borbònic en oficis de diverses responsabilitats.¹²²⁶ La situació particular de Catalunya com a baluard de l'austriacisme peninsular afavorí que el territori esdevingués un teatre d'operacions actiu de manera pràcticament constant entre l'estiu de 1705 i la tardor de 1714. Aquestes dinàmiques es deixaren veure clarament pocs mesos després del desembarcament aliat a Barcelona, quan s'iniciaren els primers grans preparatius logístics per llançar una operació de recuperació de la Ciutat Comtal la primavera de 1706. El principal impacte d'aquests aprestos el reberen les viles de la Franja d'Aragó com Fraga i Casp, on s'arranjaren i ompliren els magatzems de queviures i pertrets abans de l'ofensiva.¹²²⁷

En aquesta primera gran ofensiva de la guerra a la Península Ibèrica, ja hi podem trobar les principals dinàmiques i característiques que definiran el proveïment de les tropes de l'exèrcit de les Dues Corones fins la retirada imperial de 1713. Tal i com ja descrigué Rafael Torres Sánchez, el sistema de proveïments de la monarquia catòlica es mantingué pràcticament inalterat durant els primers anys del canvi dinàstic. Així doncs, el mètode principal i prioritari emprat per la monarquia borbònica de Madrid per assegurar el sosteniment de les seves tropes fou la contractació privada dels serveis a través de grans contractes o *asientos*. Les gestions dels ministres francesos de Felip V encapçalats per Jean Orry buscaren assegurar una major eficàcia i control de la despesa

¹²²⁶ Són representatius d'aquesta tendència els individus identificats per Castellví a Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 235.

¹²²⁷ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 68.

militar.¹²²⁸ Aquests objectius acabaren materialitzant-se en una concentració progressiva de les grans comandes d'abastiment militar en mans d'una nòmina cada vegada més reduïda de proveïdors, preferentment francesos.¹²²⁹ Amb l'esclat del conflicte al continent i el consegüent creixement notable de la demanda de queviures i pertrets, els grans *asientos* tendiren a fragmentar-se regionalment. Aquest fet fou clarament notable en els contractes de queviures, que pel que fa als territoris de la Corona d'Aragó restà en mans de la casa del marquès de Valdeolmos que,¹²³⁰ com ja hem vist, tingué a Joan Colomer com a factor a Catalunya durant els primers anys de govern borbònic al Principat. Aquest sector de la provisió fou notablement ocupat per negociants castellans i navarresos durant tot el conflicte, que s'encarregaren d'assistir tant a les tropes pròpiament hispàniques com els contingents francesos que serviren als teatres de la Península. La majoria d'aquestes cases de negocis posseïen el capital econòmic i relacional necessari per bastir xarxes organitzades de procuradors i apoderats capaces d'operar a escales tant locals com regionals i del conjunt de la monarquia. Aquests agents assegurarien l'obtenció de les farines, blats i palles, el seu transport cap a la zona de desplegament de l'exèrcit, l'establiment de fàbriques del pa de munició i la seva distribució entre les tropes.¹²³¹ La casa del marquès de Santiago, Francisco Esteban Rodríguez de los Ríos, fou la societat titular que aconseguí el contracte per proveir de farines, grans i palles a les tropes castellanques i franceses destinades a Catalunya, l'Aragó i València des de l'any 1705 fins el 1708.¹²³² Amb tot, l'execució majoritària d'aquesta gestió a l'Aragó i a Catalunya anà a càrrec de l'assentista navarrès José de Soraburu a partir del mes de juliol de 1706. Soraburu ja s'havia distingit en aquest àmbit del proveïment a Navarra i les províncies basques des de l'any 1703.¹²³³

Com ja hem expressat en ocasions anteriors, tot i que la contractació privada d'aquests serveis fos la via preferent per assegurar el sosteniment de la tropa, les tensions productives i les complexitats logístiques pròpies d'aquestes activitats podien acabar

¹²²⁸ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte: la política de suministros militares al ejército español en el XVIII» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 41, Núm. 2, pp. 379-380.

¹²²⁹ Anne DUBET, *Un estadista francés...*, pp. 152-155.

¹²³⁰ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte...», p. 380.

¹²³¹ *Ibidem*, pp. 375-377 i 381.

¹²³² Santiago AQUEERETA GONZÁLEZ, «La participación de los financieros nacionales en la Guerra de Sucesión: el abastecimiento de víveres al Ejército» a Rafael TORRES SÁNCHEZ (Ed.), *Capitalismo mercantil en la España del siglo XVIII*, Pamplona: EUNSA, 2000, pp. 275-276 i 281

¹²³³ María Concepción HERNÁNDEZ ESCAYOLA, *Negocio y Servicio. Finanzas...*, pp. 220, 225-226.

comportant que les unitats quedessin desproveïdes.¹²³⁴ Aquestes circumstàncies encara es veieren agreujades amb l'arribada de la guerra a la Península Ibèrica i el creixement extraordinari de la demanda en les principals zones d'operacions.

Davant d'aquesta nova situació, una part gens menyspreable dels proveïments dels contingents en campanya tenia el seu origen en les requisicions i compres a preu fixat sobre el terreny. Aquestes pràctiques, dutes a terme per totes les forces en lliça, servien per suplir les mancances dels proveïdors privats i per mantenir alimentada la tropa en contextos de combat efectiu i de moviments de tropes.¹²³⁵ Precisament, atesa la quotidianitat d'aquestes situacions, el marc legal que n'ordenaria l'execució quedà recollit i regulat en el punt 141 de les ordenances militars generals de 1704:

«Si en los Lugares por donde passaren las tropas, el Proveedor General de los Víveres, y de los forrages no tuviere almacenes, las justicias de los lugares darán à las tropas el pan, y el forrage de que necesitaren, con recibo del Sargento Mayor y Comandante, y acudiendo las justicias con estos recibos al Proveedor, ha de ser obligado a pagar a los lugares al precio que el Proveedor hubiere ajustado su provisión».¹²³⁶

Les mateixes diligències es mantindrien més o menys inalterades en l'ordenança per la infanteria de 30 de desembre de 1706:

«Quando mi infantería, por razón de estar en marcha, u otro motivo, no pudiese recibir el pan en la munición, sacará el Sargento Mayor testimonio autorizado de la Justicia de los Lugares donde parare, de cómo no ha recibido el pan, con el qual le será satisfecho en dinero, al precio que yo [el Rei] le pagare al Proveedor General, por la primer persona de esta incumbencia, que encontraren adonde fueren. Si recibieren el pan en las partes por donde pasaren, será obligado el Sargento Mayor à dar recibo de la suma que fuere, para que en virtud de él las justicias ocurran, y el Proveedor General sea obligado à satisfacerles en la misma manera».¹²³⁷

Per bé que en aquests ordenaments s'establís un sistema que permetia registrar les compres de queviures amb l'objectiu de que es poguessin passar comptes amb el proveïdor general, en una gran part de les ocasions això no s'acabà produint. Durant els trànsits de tropes efectuats durant la guerra, les provisions no solien córrer per compte de contractistes privats locals –com sembla dependre's del redactat de l'ordenança– sinó per compte de les universitats locals, que també organitzaven la prestació d'altres

¹²³⁴ Una síntesi de la complexitat pròpia dels *asientos* de provisió de queviures i de la important quantitat de capital i mà d'obra que requerien a Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte...», pp. 375-379.

¹²³⁵ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 294.

¹²³⁶ José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de las Ordenanzas Militares, sus innovaciones, y aditamentos, dispuesta en diez tomos*, Vol. I, Madrid: Imprenta de Antonio Marín, 1765, p. 389.

¹²³⁷ José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de...*, Vol. I, p. 534.

serveis com l'allotjament o els bagatges. Tal i com passava amb aquests darrers, foren els clavaris de les pròpies poblacions les que suportaren gran part d'aquestes càrregues.

Trobaríem un clar exemple d'aquestes pràctiques en l'ofensiva borbònica de primavera de 1706. Durant la ràpida penetració per l'Urgell, els comandaments borbònics repartiren múltiples ordres per assegurar la requisita de grans i palles, així com la prestació de serveis de bagatges que facilitessin el trànsit de les tropes als pobles propers a les vies de penetració dels contingents.¹²³⁸ A Cervera, Jeroni de Moixó remeté cartes als paers de la ciutat sol·licitant que s'enviessin promptament al camp de l'exèrcit borbònic pa, civada, moltons i gallines.¹²³⁹ Aquest fet no sols fou propi de la infanteria hispànica, sinó també dels contingents francesos que conformaven l'exèrcit de les Dues Corones.¹²⁴⁰

Emperò, en altres ocasions sembla que la consecució dels queviures per la tropa sí que seguí els procediments descrits en les ordenances. Pocs mesos després de l'ofensiva borbònica llançada de manera coordinada des de l'Aragó, el Rosselló i el mar, l'exèrcit de les Dues Corones hagué d'aixecar el setge de Barcelona i retirar-se de les posicions avançades que havia aconseguit.¹²⁴¹ Tot i que la ràpida retirada dels assetjants deixà un substanciós botí de subministres i queviures que fou segrestada per les forces austriacistes de Barcelona, la correspondència filipista també sembla apuntar a l'existència d'algunes dificultats per obtenir queviures durant les darreres fases del setge.¹²⁴² Fos com fos, l'evacuació de les tropes borbòniques i del mateix rei Felip seguí el camí del nord cap a Sant Celoni fins a arribar a Sant Feliu de Guíxols, on tal i com narrà Castellví «[...] encontraron con qué mantenerse y acémilas para los enfermos

¹²³⁸ Jacinto BONALES CORTÉS, «Una altra visió de la Guerra de Successió a l'Urgell. El desastre econòmic» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 28, 2014, pp. 9-19, p. 12.

¹²³⁹ Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, p. 64.

¹²⁴⁰ A principis d'aquesta mateixa campanya, el cos de tropes capitanejat pel comte de Tessé, que penetraren al Principat a través de Vall-de-roures i Horta de Sant Joan— on hi trobaren grans dipòsits de grans que els serviren per proveir-se. Charles SEVIN DE QUINCY, *Histoire militaire du règne de Louis-le-Grand, roi de France*, Vol. V, Paris: Chez Denis Mariette, 1726, p. 199. Per bé que les tropes franceses de Tessé no seguien les ordenances del rei Catòlic, també practicaven de manera comuna les requisicions de queviures i farratges durant les campanyes davant de les mancances dels proveïdors privats. John A. LYNN, *Giant of the Grand...*, pp. 184-185.

¹²⁴¹ Aquesta evacuació es produí a causa de l'arribada d'una gran flota aliada a principis de maig. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió...*, pp. 171-172.

¹²⁴² Gerard PAMPLONA MOLINA i Lluís TERRADO ROURERA, «Política planificada o actes fortuits?. La repressió militar filipista a la Catalunya Occidental durant les ofensives de 1706 I 1707» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 36, 2022, p. 197. Una llista dels pertrets aconseguits per les forces aliades —entre els que s'hi trobarien 18.000 sacs de farina i 12.000 sacs d'ordi, entre d'altres— elaborada per Francesc de Castellví a Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 117.

[...]». ¹²⁴³ Segons Benet Julià, la universitat de Sant Feliu finançà el transport dels ferits cap al Rosselló, alhora que també aportà queviures a les guarnicions de Torroella de Montgrí i de Roses. ¹²⁴⁴ En canvi, quan l'exèrcit i el monarca arribaren a Figueres, alguns testimonis locals apunten que les autoritats de la vila feren de mitjancers entre els oficials comissionats de les tropes i els comerciants i revenedors locals. Alhora, els oficials asseguraren el manteniment de l'obediència i l'ordre dels seus homes, evitant destruccions i saquejos. Tal i com descrigué el pagès Amer Massó, durant els dies que el contingent borbònic fou a Figueres i a la resta de viles i llocs de l'entorn les tropes reberen proveïments sempre pagant-los als preus corrents i sense esdevenir-se excessos de cap mena. ¹²⁴⁵

Més enllà dels grans contractes tancats en l'entorn cortesà madrileny i de les mesures de proveïment sobre el terreny que se'n podrien derivar, un dels elements clau que permeté el sosteniment material de l'exèrcit de les Dues Corones durant tot el conflicte fou el suport logístic provinent de França. Segons el clàssic estudi de Henry Kamen, la majoria dels pertrets materials de la tropa –com els vestuaris i les armes– tingueren un origen francès. ¹²⁴⁶ El creixement de la importància dels proveïdors francesos d'aquests tipus de pertrets s'inicià abans de l'arribada de la guerra oberta a la Península Ibèrica. Tant Kamen com Anne Dubet assenyalen els importants contractes de provisió de pólvora francesa– que tingueren notables irregularitats– tancats el 1702 i 1703 amb Onofroy de Servigny. ¹²⁴⁷ Pel que fa a les armes i municions, el 1703 Jean Orry ja contractà diverses partides d'armes de foc i de tall i municions amb el director general de les fàbriques i arsenals de Lluís XIV, Maximilien Triton. ¹²⁴⁸ Les comandes amb Triton per fornir les tropes hispàniques foren recurrents durant els anys següents, tant a través de Madrid com també de París, arribant a importar 252.656 lliures torneses l'any 1705 i 215.651 lliures per l'any 1706 sols aquestes darreres. ¹²⁴⁹ Els enviaments

¹²⁴³ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 115.

¹²⁴⁴ Benet JULIÀ I FIGUERAS, «Sant Feliu de Guíxols 1706-1714 (Guerra de Successió)» a *Estudis del Baix Empordà*, Núm. 18, 1999, pp. 114-115.

¹²⁴⁵ Pere GIFRE RIBAS, «Figueres i Felip V (1701-1714)» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 45, 2014, pp. 17-44, pp. 26-27

¹²⁴⁶ Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión en España: 1700-1715*, Barcelona: Grijalbo, 1974, pp. 75-83.

¹²⁴⁷ Anne DUBET, *Un estadista francés...*, pp. 152-153. Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión...*, pp. 75-76.

¹²⁴⁸ Anne DUBET, *Un estadista francés...*, p. 153. Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión...*, pp. 76-77. François BONNEFOY, «Maximilien Titon, directeur général des Magasins d'armes de Louis XIV, et le développement des armes portatives en France» a *Histoire, économie et société*, Any 5è, Núm. 3, 1986 pp. 353-380.

¹²⁴⁹ François BONNEFOY, «Maximilien Titon, directeur...», p. 370.

d'armament francès s'aturaren momentàniament l'any 1709 a causa de la retirada de les tropes gal·les de la Península Ibèrica –excepte a l'Empordà– però es reprengueren a partir de la primavera de 1711 tant amb noves comandes fetes a Triton com amb altres súbdits del rei Cristianíssim.¹²⁵⁰

Tot i que els enviaments d'armes des de l'altra banda dels Pirineus foren molt notables durant tot el conflicte, autors com José Calvo Poyato ja han apuntat que al llarg dels anys de guerra també es començà a consolidar una recuperació de la producció armada basca i navarresa, centrada a l'entorn de les places de Plasencia, Eibar, Mondragón o Tolosa. En la gestió d'aquesta producció i en la lluita contra els fraus i les males pràctiques que s'hi podien generar s'hi distingí el superintendent general de les reials fàbriques d'armes de Cantàbria, el català Francesc Miquel de Salvador.¹²⁵¹ A banda del superintendent, a finals de gener de 1705 i des de la Barcelona encara obedient a Felip V, el virrei Velasco recomanà encaridament l'enviament de tres mestres armers catalans a les fàbriques de Plasencia.¹²⁵² Allà podrien formar el personal de les manufactures navarreses i executar un control dels productes acabats. Amb aquesta assistència i una producció constant i unificada, Velasco apuntava a que les fàbriques de Biscaia podien arribar a fabricar unes vint mil armes de pany i dotze mil instruments de gastadors anuals.¹²⁵³ Tanmateix, les carències productives es deixaren notar durant tot el conflicte. Unes mancances que encara es veieren agreujades per les males pràctiques generalitzades en l'emmagatzematge i distribució de les armes. A mitjans de juny de 1709, Manuel Coloma i Escolano escrigué a José de Grimaldo avisant de que faltaven catorze mil fusells per armar completament les tropes desplegades a la Península Ibèrica. El marquès de Canales atribuïa aquestes mancances al fet de que sols restaven efectives la meitat de les cent mil armes que s'havien fabricat o adquirit per les tropes hispàniques des de l'any 1703. Les restants cinquanta mil s'haurien extraviat, malaurat o acabat en mans de l'enemic i de la població civil.¹²⁵⁴

¹²⁵⁰ Henry Kamen apunta que l'any 1711 el marquès de Canales tancà una comanda de sis mil pedrenyals amb baioneta, dues mil carabines i dos mil parells de pistoles que ascendiria a 171.000 lliures torneses amb el finançer lionès Noë Dufau. Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión...*, pp. 78-79.

¹²⁵¹ José CALVO POYATO, «La industria militar española durante la Guerra de Sucesión» a *Revista de historia militar*, Núm. 66, 1989, pp. 56-71. Rafael GUERRERO ELECALDE, «Familias en la encrucijada...», pp. 217-219 i 225-232.

¹²⁵² S'hi haurien d'estar dos o tres anys i haurien de ser especialistes en els diferents sectors de la producció, la manufactura de canons, de panys de miquelet i d'enceps.

¹²⁵³ AHN, *Estado*, Llig. 272, virrei Velasco al marquès de Mejorada, s/f, [24-01-1705].

¹²⁵⁴ AHN, *Estado*, Llig. 365-16, marquès de Canales a José de Grimaldo, s/f, [13-06-1709].

El dels vestuaris fou un altre dels sectors on la contractació a través de proveïdors francesos fou molt rellevant. Segons els *asientos* estudiats per Henry Kamen, bona part de les unitats hispàniques es vestirien amb uniformes confeccionats a França. Des de la primera comanda feta amb Jean Lelarge per vestir les Reials Guàrdies d'Infanteria l'any 1704, els contractes amb aquest negociant parisenc es diversificaren, arribant a comprendre l'entrega de 5.360 vestits d'infanteria, 1.541 de cavalleria, 2.000 parells de botes, 10.000 parells de sabates i 680 vestits de Reials Guàrdies que s'haurien entregat l'any 1706.¹²⁵⁵ Entre 1705 i 1709, a les comandes fetes a Lelarge s'hi sumaren diversos encàrrecs a les companyies del negociant Jean Jacques Yon, dels drapers parisencs Gallois, del mestre teixidor de Baiona Guillaume Coulon o del mercader Jean Baptiste Duplessis per la provisió de grans quantitats de vestuaris complets d'infanteria i cavalleria a més de sabates, botes i tendes de campanya.¹²⁵⁶ Aquest darrer, juntament amb el seu soci Jean Baptiste Milhau, conformaren el cor del grup d'interessos francès establert a la cort de Felip V i que es trobava fermament vinculat al ministre Orry.¹²⁵⁷

Més enllà de les grans compres d'armes, municions, vestuaris i pertrets pel conjunt de l'exèrcit borbònic, el suport logístic francès tingué un paper especialment rellevant en el teatre català del conflicte. La situació estratègica del Principat i l'experiència acumulada durant les constants campanyes que havien afectat la frontera hispanofrancesa a la segona meitat del segle XVIII havien convertit el Rosselló i la Cerdanya en un espai constant de desplegament i concentració de tropes franceses, així com un important nucli de proveïments. Entre 1701 i 1705, a causa del relaxament de la pressió militar a la frontera del sud, els comtats esdevingueren tant un espai d'entrada a territori hispànic dels enviaments de pertrets militars de fabricació francesa com una plataforma logística dels exèrcits de les Dues Corones que es desplegaren al teatre italià entre 1702 i 1705.¹²⁵⁸

Amb la presa de Barcelona per part dels aliats i l'alçament austriacista del rerepaís, el Rosselló i la Cerdanya recuperaren la seva condició de baluards de la França de Lluís XIV. El paper essencial dels oficials reials destinats a les viles i ciutats nord-catalanes

¹²⁵⁵ A finals d'aquell mateix any, se'ls encarregarien deu mil uniformes més. Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión...*, pp. 77-78. Lelarge [o Le Large] i el seu soci Leleu ja havien sigut contractistes de teles i vestuaris per l'exèrcit de Flandes i les Reials Guàrdies Valones l'any 1702. Pierre LIERNEUX, «El uniforme militar en los Países Bajos espanyoles: mecanismos de un nacimiento esperado» a *Revista de historia militar*, Núm. 121, 2017, pp. 125-126.

¹²⁵⁶ Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión...*, p. 78.

¹²⁵⁷ Jean-Pierre DEDIEU «Les groupes financiers...», pp. 97-100.

¹²⁵⁸ Sebastià FAJAL I MERCADER, «El Rosselló i els...», pp. 259-563.

en el suport de l'esforç armat i logístic borbònic es deixà veure des dels primers mesos de la contesa peninsular. Per sostenir la penetració de les tropes del duc de Noailles des de l'Empordà a Barcelona la primavera de 1706, l'intendent Nicolas de Lamoignon de Basville acumulà a Perpinyà un comboi de subministraments conformat per quatre-cents muls carregats de queviures i altres pertrets, a més de 450.000 lliures torneses pels sous de la tropa.¹²⁵⁹ Alhora, inicià una campanya de reparació de fortificacions de les diverses places que es trobaven a primera línia de la frontera i de posada a punt d'altres reductes menys rellevants que havien sigut abandonats des de la fi de la Guerra dels Nou Anys.¹²⁶⁰

Tanmateix, no tots els proveïments destinats a l'ofensiva de primavera de Felip V arribaren a través de la frontera pirinenca. Segons el marquès de Quincy, durant tot l'hivern de 1705 a 1706 es feren grans preparatius al port militar de Toló, que tindrien per objectiu donar suport logístic des del mar a l'avenç terrestre previst per la primavera següent.¹²⁶¹ Com veurem, tot i els xocs constants amb les esquadres aliades, la flota reial francesa i els arsenals de Toló seguirien mantenint aquest important rol de suport de les operacions borbòniques a Catalunya fins la caiguda de Barcelona de l'any 1714.

Així doncs, el proveïment de les tropes les Dues Corones que operaren a Catalunya entre els anys 1705 i 1713 se sustentà sobre les tres grans potes que acabem de repassar: els grans proveïdors i financers de la Cort, les comandes provinents de França i el recurs constant a les reserves de queviures i materials del territori, ja fos a través de les compres fetes per oficials comissionats, les comandes tancades amb petits proveïdors locals o, directament, els segrestos i requisos.

Precisament, és en aquesta darrera baula de la cadena logística on hi trobarem un major nombre de catalans presents. Amb tot, les notícies d'aquestes activitats i les identitats dels individus que les dugueren a terme no comencen a ser més comunes fins la consolidació de l'avenç filipista cap a Catalunya durant la segona meitat de l'any 1707. Tot i la victòria borbònica a la decisiva batalla d'Almansa, la consegüent campanya de conquesta del nord valencià passà una gran factura a diverses unitats d'avantguarda,

¹²⁵⁹ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 66.

¹²⁶⁰ Sebastià FAJAL I MERCADER, «El Rosselló i els...», p. 567.

¹²⁶¹ Charles SEVIN DE QUINCY, *Histoire militaire du règne...*, Vol. V, Paris: Chez Denis Mariette, 1726, p. 193. Castellví també se'n fa ressò. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 71.

desgastant notablement el seu vestuari i equipament.¹²⁶² Després de consolidar la penetració a l'Aragó per Terol, tres cossos d'exèrcit borbònic comandats pels ducs de Berwick i d'Orleans i el marquès de Labadie convergiren a Ballobar, a pocs quilometres de Fraga. Des d'aquella posició, i a causa de les opinions expressades pels generals francesos, l'exèrcit de les Dues Corones decidí frenar l'ofensiva per prendre Lleida amb l'objectiu de consolidar les posicions aragoneses.¹²⁶³ D'aquesta manera, des de la seguretat del camp de Fraga es conqueriren posicions avançades com Mequinensa, Montsó, Balaguer i Alcarràs.¹²⁶⁴

A l'hora de plantejar els propers passos, el duc de Berwick considerà que la presa de Lleida requeriria una preparació logística i artillera molt superior a la que hi havia hagut per l'ocupació de València i l'Aragó. En aquest moment, les tensions en les línies de subministrament borbòniques feren que els preparatius s'allarguessin diverses setmanes, despertant furibundes crítiques per part del duc d'Orleans cap als assentistes hispànics i l'administració militar.¹²⁶⁵

La reacció d'Orleans s'emmarca en un moment en el que el marquès de Santiago es negà a seguir abastint de blats i ordis el contingent francès. Segons Michel Jean Amelot, el marquès estava fart dels impagaments de les tropes gal·les i de les constants bestretes que ell i la seva societat havien hagut de fer per assegurar el sosteniment dels soldats.¹²⁶⁶ Aquest fet afavorí que es practiquessin més contribucions i exaccions al territori per assegurar la subsistència de les tropes franceses.¹²⁶⁷ Alhora, aquestes tensions coincidiren amb la marxa momentània del duc de Berwick i una part del contingent francès cap a la Provença amb l'objectiu de trencar el setge de aliat del port de Toló.¹²⁶⁸

¹²⁶² Aitor DÍAZ PAREDES, *Almansa. 1707...*, p. 374.

¹²⁶³ Aitor DÍAZ PAREDES, *Almansa. 1707...*, p. 379.

¹²⁶⁴ Juan Luis SÁNCHEZ MARTÍN, «Miguel Pons de Mendoza...», pp. 130-131.

¹²⁶⁵ Aquest fet dificulta les seves relacions amb Felip V i sobretot amb Amelot, afavorint la seva retirada d'Espanya. Aitor DÍAZ PAREDES, *Almansa. 1707...*, p. 380.

¹²⁶⁶ *Ibidem*, pp. 380-381 i 391, n. 55. Quan finí el seu contracte a mitjans de 1708, la corona francesa devia al marquès de Santiago 2.763.112 lliures torneses, que equivaldrien a 13.815.560 rals de billó castellans. El seu pagament s'allargà fins la mort del marquès, i fou objecte de nombroses operacions financeres. Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, «La participación de los...», p. 281, n. 17.

¹²⁶⁷ Per exemple, Orleans decidí emprar la rereguarda de les seves tropes per saquejar el camp aliat a Bellpuig després de la retirada dels homes de Galway el dia 3 de setembre on aconseguiren 300 bous, ordí, farratges, pa de munició, tendes de campanya i altres pertrets. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 389.

¹²⁶⁸ Juan Luis SÁNCHEZ MARTÍN, «Miguel Pons de Mendoza...», p. 131.

Així doncs, davant dels problemes amb els assentistes castellans, Orleans decidí comptar amb proveïdors francesos i encarregà l'abastiment del pa de munició de les tropes a marxants gals. Aquests negociants s'oferiren a portar-lo des del Bearn i el Llenguadoc a través de caravanes de combois que seguirien la perillosa ruta de la vall d'Aínsa. La via pirinenca hauria de suplir els inconvenients causats per les males condicions climatològiques de l'estiu de 1707, que dificultaven el trànsit de queviures, pertrets i municions a través de l'Ebre. Amb tot, a causa de l'acció guerrillera de les partides de miquelets austriacistes, aquest transport tampoc pogué assegurar-se.¹²⁶⁹ Tots aquests elements afavoriren que les tropes franceses es trobessin en unes condicions materials molt poc desitjables.¹²⁷⁰ A finals d'estiu, arribaren al camp de Lleida diverses peces d'artilleria de batre i municions des de Navarra i les províncies basques amb municions que permeteren iniciar el setge de la plaça el dia 11 de setembre.¹²⁷¹ El 24 de setembre, el duc de Berwick –que havia tornat a la península deu dies abans– justificava davant del ministre de Lluís XIV Michel Chamillart la lentitud de l'avenç de les trinxeres a causa de la manca de deu mil instruments de gastadors que haurien d'haver arribat de les fàbriques de Guipúscoa.¹²⁷² Tot i aquestes dificultats, a les que s'hagueren de sumar múltiples baixes causades per la proliferació de malalties al camp borbònic, la ciutat capitulà el dia 11 de novembre de 1707.¹²⁷³

La presa de Lleida permeté a l'exèrcit de les Dues Corones bastir per primera vegada una cadena de subministraments estable des dels territoris de domini borbònic consolidat fins al Principat. La connexió a través del camí ral de Saragossa, que alhora connectaria amb vies amples i segures pel pas de combois de subministraments provinents tant de Madrid com de Navarra i les províncies basques esdevingué l'eix clau per alimentar l'esforç bèl·lic borbònic durant els següents anys del conflicte. Dins d'aquest sistema també hi sobresortia la plaça de Mequinensa. Des d'allà, es distribuïen els queviures, pertrets i tropes bé cap a Fraga i Lleida cap al nord o bé cap a la plaça de Tortosa al sud, on s'hi esdevindria la següent gran operació de setge a principis de 1707.¹²⁷⁴

¹²⁶⁹ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Miquelets i sometents al front de l'Ebre durant la Guerra de Successió (1705-1714)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2009.

¹²⁷⁰ Aitor DÍAZ PAREDES, *Almansa. 1707...*, p. 381.

¹²⁷¹ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, pp. 126-128.

¹²⁷² Aitor DÍAZ PAREDES, *Almansa. 1707...*, p. 386.

¹²⁷³ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 128.

¹²⁷⁴ *Ibidem*, p. 289.

Lleida també fou una de les places on s'hi crearen els primers hospitals militars permanents de les tropes borbòniques a Catalunya. Com en la resta d'àmbits que hem tractat, aquesta tasca també fou executada per contractistes privats. Entre 1705 i 1710, l'assentista principal d'hospitals de Felip V fou un mercader francès, Pierre-Charles Laugeac.¹²⁷⁵ Laugeac havia aconseguit aquest important *asiento* general –que amb els anys acabaria abastant totes les tropes i guarnicions de les províncies de Castella, Extremadura, Navarra, Múrcia l'Aragó i València– mercès a la seva vinculació amb l'influent grup de grans financers i contractistes gals establerts a la cort encapçalat per Jean Baptiste Duplessis.¹²⁷⁶ Un cop conquerida la capital del Segrià, Laugeac hi destinà un apoderat seu perquè gestionés les necessitats d'habitació, cura i alimentació dels soldats malalts de la nova guarnició i dels eventuals ferits que s'esdevinguessin en les properes ofensives al Principat. Per l'any 1710 aquest delegat, que rebia el càrrec de “director” dels hospitals de Lleida, era Esteban Faizones.¹²⁷⁷ La fi de l'encomana de Laugeac arribà a causa de les notables carències que des de 1707 s'observaren en l'execució del contracte tant a la pròpia frontera catalanoaragonesa, com també en altres parts de la monarquia.¹²⁷⁸

És en aquest moment on trobem alguns dels primers catalans empleats en l'aparell logístic borbònic. Els lleidatans Pere Chirac, protometge de l'exèrcit de Felip V o Tomàs Capdevila, que s'ocupà en l'administració de blat i d'ordi de les tropes filipistes són dos clars exemples tractats per Adrià Cases.¹²⁷⁹ Capdevila, però, no exercí com a mer proveïdor d'aquests gèneres sinó com a *Director de Víveres y Tesorero* de la guarnició, és a dir, com a agent organitzador de la provisió i de les compres i repartiments de queviures.¹²⁸⁰

A més a més, des de la presa de possessió de la plaça per part del nou governador borbònic s'iniciaren els treballs de reparació i ampliació de les fortificacions. Unes obres que afectaren especialment el turó de la Seu Vella i el seu entorn, on es bastí una

¹²⁷⁵ També apareix com Leugeac. Adrià CASES IBÁÑEZ, «Aproximación al sistema sanitario militar borbónico durante la guerra de Sucesión española. El frente catalán, 1705-1714» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Núm. 39, 2014, p. 241.0

¹²⁷⁶ Aitor DÍAZ PAREDES, «Crisis sanitaria en Murcia durante la Guerra de Sucesión (1707)» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 9, Núm. 18, 2020, pp. 205-206.

¹²⁷⁷ Adrià CASES IBÁÑEZ, «Aproximación al sistema...», p. 241.

¹²⁷⁸ Aitor DÍAZ PAREDES, «Crisis sanitaria en Murcia...», pp. 204, 208-220. Adrià CASES IBÁÑEZ, «Aproximación al sistema...», pp. 241-242.

¹²⁷⁹ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 288.

¹²⁸⁰ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 397, n. 162. ACA, RA, Reg. 120, ff. 150v-151r, [15-09-1716].

important ciutadella.¹²⁸¹ Tal i com apuntà Josep Lladonosa, s'aterrà el palau del bisbe, es creà un nou baluard a l'esplanada existent fins el portal dels Predicadors i es militaritzà completament el barri de la Suda.¹²⁸² Segons Castellví, les autoritats borbòniques empraren mà d'obra forçada en l'obertura d'un gran pou-cisterna de vint peus de radi, composta majoritàriament per fusellers de muntanya i voluntaris austriacistes presoners.¹²⁸³ El finançament d'aquests treballs provingué del segrest de béns dels partidaris de Carles III, que fou gestionat per l'influent jurista català Josep d'Alòs i Rius.¹²⁸⁴ Amb tot, els fons segrestats foren insuficients per finalitzar les obres i a partir de 1709 el marquès de Louvigny, governador de Lleida, emeté ordres a diverses viles de la rodalia perquè prestessin serveis de treball i transport. Aquestes imposicions acabaren mobilitzant 458 treballadors –que cobrarien dos rals diaris– vint-i-tres carros i 492 dobles de plata mensuals.¹²⁸⁵

Durant els mesos restants de 1707, des de Lleida es llançaren múltiples operacions llampec d'atac a les poblacions austriacistes del Ponent català. A banda de provar les defenses aliades i consolidar noves posicions avançades, bona part de les iniciatives empreses per les tropes de les Dues Corones tingueren com a objectiu principal l'obtenció de grans, farines, farratges, palles i altres queviures a través del saqueig i el segrest de les collites de viles i llocs de la plana urgellenca i de l'altiplà de la Segarra.¹²⁸⁶

A principis de l'any 1708, el duc d'Orleans rebé l'encàrrec de prendre Tortosa. Com en el cas del setge Lleida, la major part dels pertrets i queviures necessaris per dur a terme aquesta operació arribaren de fora del Principat, a través de combois de proveïments que acompanyaren les tropes d'Orleans des de Saragossa fins a Fraga i Flix, on arribà el 16 de maig.¹²⁸⁷ Així mateix, en aquesta ocasió es preparà una important flota de suport a Toló que hauria de portar material de guerra i vitualles a l'exèrcit assetjant desembarcant a la desembocadura de l'Ebre.

¹²⁸¹ Gerard PAMPLONA MOLINA i Lluís TERRADO ROURERA, «Política planificada o...», p. 199.

¹²⁸² Josep LLADONOSA I PUJOL, *Història de la ciutat de Lleida*, Barcelona: Curial, 1980, pp. 255-256.

¹²⁸³ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 403.

¹²⁸⁴ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, pp. 130-131.

¹²⁸⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 100. Molts d'aquests pobles es trobaven pràcticament abandonats, de manera que la contribució econòmica mai es recaptà completament. Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat...*, p. 131, n. 370.

¹²⁸⁶ Gerard PAMPLONA MOLINA i Lluís TERRADO ROURERA, «Política planificada o...», pp. 199-202.

¹²⁸⁷ Comptant amb enviaments posteriors, que ja pogueren passar per sobre del pont de pontones bastit sobre l'Ebre, arribaren al camp de Tortosa 49 canons de batre i 20 morters amb la seva corresponent municció. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 72-73.

Amb tot, l'Armada francesa i els vaixells de transport foren interceptats per una esquadra aliada a l'alçada de Tarragona i una vuitantena de tartanes carregades foren capturades i enviades a Barcelona.¹²⁸⁸ Tot i l'arribada de pertrets de fora de Catalunya, les unitats borbòniques seguiren duent a terme requisies i segrestos de collites als pobles de la rodalia de Tortosa, tant per alimentar els seus propis magatzems de campanya com també, i molt especialment, per evitar que la guarnició aliada pogués valer-se'n.¹²⁸⁹ Finalment, la plaça acabà capitulant el dia 9 de juliol.

Amb el domini de Tortosa, l'exèrcit borbònic no sols aconseguí una plaça forta des d'on organitzar la penetració posterior pel sud del Principat, sinó que també aconseguí dominar un espai estratègic de primer ordre tant pel control que es podia exercir de les comunicacions entre l'Aragó, València i Catalunya. Alhora, s'asseguraren els trànsits de provisions aragoneses a causa del major control que es podia tenir de les activitats guerrilleres austriacistes i es pogué recuperar el trànsit comercial a través de l'Ebre fins al mar.¹²⁹⁰

Aquest darrer aspecte motivà que la corona francesa decidís establir un vice-consolat a la ciutat l'any 1709, des d'on el vice-cònsol Simon Dupin pogué emprendre aquest tipus d'activitats i la defensa dels interessos dels mercaders francesos que l'acompanyaren i que serien claus per sostenir l'esport de guerra hispanofrancès.¹²⁹¹ Des de la presa borbònica de la ciutat, la seva administració recaigué dins l'àmbit d'acció de l'administració militar valenciana. D'aquesta manera, aviat s'hi traslladà el llavors comissari ordenador José Pedrajas per organitzar l'abastiment i habitació de la nova guarnició de la plaça. Una de les seves primeres actuacions fou revisar els danys del recinte emmurallat i organitzar-ne la seva reparació i adequació.¹²⁹²

¹²⁸⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Miquelets i sometents al...*, p. 36.

¹²⁸⁹ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió...*, pp. 200-201.

¹²⁹⁰ El trànsit de combois de subministrament al baix Ebre estigué recurrentment castigat pels fusellers de muntanya que tenien la seva seu a Falset. Eusebi MAS VILASECA, *Catalans en armes (1704-1723): L'origen dels mossos d'esquadra*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Antonio ESPINO LÓPEZ, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014, p. 47.

¹²⁹¹ Simon Dupin i el seu germà Antoine foren veterans proveïdors de grans de les tropes de Felip V, que posseïa una gran implantació comercial a la costa valenciana, unes bones connexions amb el port de Marsella i amb els mercats bladers de la Provença. Julien SEMPÉRÉ, *S'informer pour s'enrichir. Le consul de France à Barcelone et ses réseaux, (1679-1716)*, Perpinyà: Presses universitaires de Perpignan, 2018, pp. 294-300 i 314

¹²⁹² AHN, *Consejo de Estado [Estado]*, Llig. 346, José Pedrajas a José de Grimaldo, s/f, [31-07-1708].

Alhora, també revisà l'estat de l'artilleria de la plaça, que a la data de sortida de la guarnició aliada comptava amb 68 peces de diversos calibres, a banda d'altres quantitats de material de guerra que passaren a formar part del parc artiller borbònic:

Quadre núm. 17. Parc artiller de Tortosa després de la retirada de les tropes aliades [13-07-1708]		
Material	Calibre/Tipus de gènere	Unitats/quantitats
Canons de bronze	Peces de 24 lliures	5
Canons de bronze	Peces de 12 lliures	2
Canons de bronze	Peces de 5 lliures	1
Canons de bronze	Peces de 4 lliures	1
Canons de bronze	Peces de 3 lliures	1
Canons de ferro	Peces de 24 lliures	4
Canons de ferro	Peces de 22 lliures	5
Canons de ferro	Peces de 20 lliures	2
Canons de ferro	Peces de 18 lliures	5
Canons de ferro	Peces de 16 a 18 lliures	1
Canons de ferro	Peces de 16 lliures	10
Canons de ferro	Peces de 12 lliures	4
Canons de ferro	Peces de 10 lliures	1
Canons de ferro	Peces de 9 lliures	1
Canons de ferro	Peces de 7 lliures	3
Canons de ferro	Peces de 6 lliures	1
Canons de ferro	Peces de 4 lliures	1
Morters de bronze	Peces de 15 polzades	17
Morters de ferro	Peces de 15 polzades	3
	Pólvora	11.200 lliures
	Bales de diversos calibres	13.200
	Bombes	384
	Granades	11.285
	Plom	13.900 lliures
	Fusells	911
	Mosquets	124
	Baionetes	190

Font: AHN, *Estado*, Llig. 346, José Pedrajas a José de Grimaldo, s/f, [31-07-1708].

Amb tot, això resultava insuficient per assegurar la defensa de la plaça davant d'un eventual contraatac aliat. A principis de març de 1710, Tortosa havia augmentat notablement el seu parc artiller, passant de 14 a 38 canons de bronze i de 34 a 48 canons de ferro. També comptava amb tres morters de bronze més, nombroses curenyes de recanvi de campanya, de marina i de morter i 20.106 bales de diversos calibres.¹²⁹³

Aquests avenços al sud del Principat coincidiren amb un canvi important al capdavant de la provisió de queviures de l'exèrcit. Entre els mesos de juliol i desembre de 1708, el proveïment de les tropes de València, Aragó i Catalunya quedà a mans d'una companyia encapçalada per catorze grans financers madrilenys i que també comptà amb la participació del mercader lionès Antoine [o Antonio] de Sartine.¹²⁹⁴ Inicialment aquesta societat sols hauria d'executar el proveïment fins el dia 31 de desembre de 1708, i per aquesta raó s'iniciaren els preparatius per efectuar una transició efectiva i fàcil cap a una administració directa de la Corona que s'iniciaria el gener de 1709. Les exigües reserves de grans que deixà la gestió de la societat privada, les males collites d'aquell any, el consegüent augment dels preus del gra i els deutes existents amb nombrosos proveïdors aragonesos encara dificultaren més aquesta transició, que mercès a les habilitats organitzatives del ministre José de Grimaldo pogué executar-se amb més o menys reeiximent durant tres anys.¹²⁹⁵ Durant tota aquesta administració, part de l'execució sobre el terreny seguí corrent a compte de José de Soraburu, que efectuà compres properes a les trenta mil faneques d'ordi per aquesta societat.¹²⁹⁶

Amb tot, a diversos espais del front de batalla com la zona fronterera entre l'Aragó i Catalunya, bona part dels contingents seguiren comptant majoritàriament amb una subsistència sustentada per les exaccions sobre el terreny ocupat. Per aquesta zona específica, durant el primer *asiento* dels financers madrilenys, els assentistes sols es veieren obligats a fornir les tropes durant la campanya, mentre que durant els mesos dels quaters d'hivern s'haurien d'alimentar amb les requisites fetes als pobles que els

¹²⁹³ AHN, *Estado*, Llig. 394, *Relaciones de lo existente, distribuido y que ha entrado en en aquellos magacens el mes pasado de febrero*, [01-03-1710].

¹²⁹⁴ Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, *Negocios y finanzas...*, pp. 113-114. Segons Henry Kamen la companyia fou un projecte d'Amelot i es trobava encapçalada per un francès, Duchafour, i la direcció recauria en un tal Tomás de Capdevila, del que n'ignorem la relació amb el *Director de Víveres* que esdevingué regidor de Lleida. Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión...*, p. 92, n. 46.

¹²⁹⁵ Tot i l'abastiment públic dels grans i palles, la manufactura del pa de munició seguí corrent per compte d'assentistes privats. Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp. 183-184 i 269-270.

¹²⁹⁶ María Concepción HERNÁNDEZ ESCAYOLA, *Negocio y Servicio. Finanzas...*, p. 226, n. 52.

acollien i als veïns, on els soldats tenien ordres «[...] de pagarles con recibos que se considerarían válidos a la hora de abonar sus contribuciones». ¹²⁹⁷

A banda de les exaccions directes sobre les viles i pobles ocupats, l'atac a les línies de proveïment aliades també fou una de les vies d'entrada de queviures per la tropa. El negociant francès Antoni Vaquer i la seva xarxa de confidents mantingueren informats els comandaments borbònics de Lleida de la disposició i els dipòsits de grans existents als magatzems de Cervera, que s'havia convertit en un nus logístic dels aliats durant els anys 1707 i 1708. ¹²⁹⁸ Aquest fet afavorí que les unitats de cavalleria borbònica destinades a Bellpuig ataquessin la ciutat i aconseguissin fer-se amb pràcticament dues mil quarteres d'ordi a finals de juny de 1708. ¹²⁹⁹ Alguns d'aquests agents i espies borbònics també actuaren com a proveïdors i facilitadors de diners i queviures pels presoners que es trobaven en places austriacistes. El mateix Antoni Vaquer facilità diners als reclusos filipistes de Tarragona entre els anys 1707 i 1708. ¹³⁰⁰

A causa de les males collites generalitzades arreu de la Península Ibèrica dels anys 1708 i 1709, a l'augment constant del nombre d'unitats destinades a la frontera catalanoaragonesa, les necessitats de l'exèrcit de les Dues Corones creixeren de manera notable. ¹³⁰¹ Pels darrers mesos de 1709, aquestes tropes requerien del proveïment mensual de divuit mil fanèques de blat i seixanta mil d'ordi. ¹³⁰² Per aquesta raó, un dels principals objectius estratègics de les campanyes d'aquests anys fou consolidar el control de les zones cerealistes de la Segarra. ¹³⁰³ Els magatzems de queviures aliats de Calaf i Igualada foren dos dels principals objectius dels atacs filipistes, atesa la seva rellevància dins del sistema de proveïment aliats. ¹³⁰⁴ El mes de juny de 1710, les tropes del comte de Montemar ocuparen momentàniament la vila de Calaf i en sostragueren

¹²⁹⁷ A aquestes requisites calia sumar-hi les conegudes contribucions de "quarters" i "utensilis", que a partir de 1709 fou especialment onerosa tant a les zones acabades d'ocupar de Catalunya com també a l'Aragó i a València. Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp. 183 i 268-269, n. 47 i 48. També a Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión...*, p. 82.

¹²⁹⁸ Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, p. 105.

¹²⁹⁹ Mercè SALSENCH OLLÉ, «Antoni Vaquer, un espia filipista a Cervera el 1708» a *Miscel·lània cerverina*, Núm. 24, 2020, pp. 172 i 174-176.

¹³⁰⁰ *Ibidem*, p. 171.

¹³⁰¹ El 1709, els soldats sols rebien pa de munició cada dos, tres o quatre dies. Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, pp. 248-249.

¹³⁰² Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp.173, 269-273. Aquestes consideracions foren molt presents en les discussions de l'estat major borbònic a l'hora de planificar els darrers mesos de la campanya de 1709. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 105.

¹³⁰³ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Les etapes de l'ocupació...», p. 24. Vicente BACALLAR Y SANNA, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V, El Animoso*, Vol. II, Gènova: Mateo Garviza, 1725, pp. 22-24.

¹³⁰⁴ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La rereguarda catalana entre...», p. 73.

tres mil sacs de farina i ordi i altres equipatges i pertrets. El mateix José Carrillo atacà Còdol-Rodon a Aguilar de Segarra, on els aliats hi tenien situat un nus logístic que permetia fer el trasllat dels queviures i pertrets dels carros i galeres que els duïen pels camins carreters de l'altiplà segarrenc a les atzembles que podien transitar els camins trencats del centre del Principat.¹³⁰⁵ Tot i aquesta estratègia ofensiva, algunes unitats destinades a la plana lleidatana passaren autèntics calvaris a causa del desabastiment.¹³⁰⁶ Malgrat els esforços econòmics fets per la tresoreria de la provisió, l'administració directa de l'abastiment de grans de les tropes esdevingué inviable a mitjans de l'any 1710 durant la campanya aragonesa encapçalada pel propi Felip V.¹³⁰⁷ Els segrestos de gèneres enemics no sols se centraren en partides de queviures. Segons la crònica d'un soldat irlandès del regiment del comte de Mahony, el mes de juny de 1710 durant l'ocupació de Cervera aconseguiren requisar un magatzem amb peces de vestuari de les tropes aliades per uniformar a l'entorn de 4.500 homes.¹³⁰⁸ La ciutat havia mantingut reserves de vestuari dels aliats almenys des de 1708, quan el regiment de cavalleria de Subies arribà a la ciutat on s'equipà tant amb nous uniformes com amb selles i altres aparells.¹³⁰⁹

L'any 1711 veié un retorn al sistema de provisió per *asiento* arreu de la Península Ibèrica. Pel que fa a l'exèrcit desplegat a Catalunya, l'encomana passà a mans d'una societat plenament francesa, encapçalada pel veterà assentista lionès Antonio de Sartine i pel seu compatriota Fradet des d'abril de 1711 fins l'octubre de 1712.¹³¹⁰ A banda d'aquests grans contractes de proveïment i a causa de les contínues irregularitats i dificultats en la seva execució, els cossos d'exèrcit que es trobaven sobre el terreny seguïren havent de comptar amb proveïdors locals i amb el recurs als segrestos de

¹³⁰⁵ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 48.

¹³⁰⁶ Aquestes mancances no sols afectaren el proveïment de queviures sinó que també es trobaven a faltar 14.000 fusells per armar les unitats de manera solvent. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 100.

¹³⁰⁷ Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp. 276.

¹³⁰⁸ John Cornelius O'CALLAGHAN, *History of the Irish Brigades in the Service of France*, Glasgow: Cameron and Ferguson, 1870, p. 275. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La rereguarda catalana entre...», p. 74.

¹³⁰⁹ Durant la retirada del regiment d'infanteria anglesa de Taff a principis de 1710, la unitat també abandonà nombroses peces de vestuaris a la ciutat que foren preses pels borbònics. Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, pp. 95 i 109-110.

¹³¹⁰ Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp. 276-277. La liquidació d'aquesta companyia s'allargà més de 27 anys, atès que l'any 1738 Antonio de Sartine, llavors intendent de Catalunya, es trobava efectuant alguns tràmits legals a la cort a través de l'agent català Salvador Pujals per poder tancar una concòrdia amb la companyia francesa Stalpaert, Romet et Compagnie, radicada a Cadis, pels rèdits d'aquesta provisió de queviures. AHPB, 1003/1, Notari Josep Troc i Avellanós, ff. 60r-61v, [16-01-1738].

gèneres. Les queixes dels comandants borbònics a causa de les mancances materials i alimentàries de les seves tropes foren constants durant tot el 1711. El marquès de Valdecañas avisà de les carències en els estocs d'armes, municions, uniformes i tendes de campanya a les places de Fraga, Lleida i Balaguer, alhora que el duc de Vendôme es queixà durament de que en quatre mesos les seves tropes sols havien rebut quatre mil fanegues de blat.¹³¹¹ Tal i com ja apuntà Modesto Lafuente, els excessos comesos pels assentistes que proveïen al duc de Vendôme haurien endarrerit els avenços francesos a Cervera, alhora que haurien deixat exhaustes les reserves de grans de l'Aragó, comprant forçadament setanta mil cafissos de cereals.¹³¹²

Així doncs, l'explotació dels recursos agrícoles dels territoris ocupats al Principat encara prengué una major importància. Novament, la participació dels agents coneixedors del terreny i de la població fou essencial per assegurar l'èxit de les operacions. El cas ja esmentat d'Antoni Vaquer torna a ser il·lustratiu d'aquesta dinàmica. Després de la presa borbònica de Cervera el setembre de 1711, Vaquer fou designat intèrpret i factor del duc de Vendôme, passant a recórrer diverses viles de l'altiplà de la Segarra amb l'objectiu d'assegurar amb els síndics i jurats locals l'organització de dipòsits i combois de proveïment de queviures per l'exèrcit que es trobava desplegat entre Cervera i Calaf.¹³¹³ Les exaccions de les seves tropes també arribaren al Pallars i la conca de Tremp, on els cònsols de Talarn hagueren d'aportar nombroses partides de grans i pa durant tota la campanya.¹³¹⁴ Felip V havia garantit plens poders a Vendôme per reunir tots els grans i palles necessaris tant a les terres del front i províncies properes com a tota la costa mediterrània.¹³¹⁵ Per sostenir l'esforç de guerra a Catalunya, des de Lleida el marquès de Castelar creia necessari disposar de trenta mil cafissos de blat i trenta mil cafissos d'ordi, que assolirien un preu estimat de

¹³¹¹ Aquesta mancança s'atribuïa a la falta de diners en efectiu per part dels assentistes per assegurar la compra dels grans. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 125-126, n. 5.

¹³¹² Modesto LAFUENTE Y ZAMALLOA, *Historia general de España...*, Vol. XIII, pp. 121-122, n. 1.

¹³¹³ Mercè SALSENCH OLLÉ, «Antoni Vaquer, un...», pp. 177-179. Per un comentari més estès sobre el desenvolupament d'aquestes pràctiques a la pròpia Cervera a Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, pp. 126-132.

¹³¹⁴ Aquestes es repetiren fins al final del conflicte. Josep BERTRAN CUDERS, *El Corregiment de Talarn, 1716-1840*, Tremp: Garsineu Edicions, 2014, pp. 20-21.

¹³¹⁵ Assentistes d'altres províncies que havien pogut gaudir de collites més crescudes també enviaren part de es partides de grans que pogueren comprar cap al Principat. Jacobo Flon, assentista de grans de Galícia, efectuà nombroses compres a Andalusia durant l'any 1709. Bona part d'aquestes partides foren remeses a l'Aragó, Peníscola i Tortosa. Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp. 276-277.

367.500 pesos.¹³¹⁶ Unes quantitats difícilment assumibles per la inestable i pressionada estructura logística borbònica.¹³¹⁷ Igualment, a finals de 1711 el marquès de Valdecañas assenyala al ministre Grimaldo la gran rellevància de controlar el marquesat del Pallars, la conca de Tremp i la Cerdanya hispànica de la que es podrien recaptar contribucions pel valor de 124.000 pesos i quaranta mil quarteres de blat.¹³¹⁸

Moltes de les unitats que es trobaven desplegades en viles i llogarrets més petits aconseguiren mantenir-se a partir de les donacions i avançaments de queviures i diners per part de les pròpies universitats locals. El cas de Bellpuig, on es trobà com a comandant un oficial anomenat Libio Lepussoli, resulta un clar exemple d'aquesta darrera dinàmica. El manteniment de la guarnició i del comandant entre els mesos d'octubre de 1711 a maig de 1712 ascendí a 1.951 lliures, 19 sous i sis diners, que excedia en pràcticament un terç els ingressos mitjans anuals de la universitat i entre els quals s'hi comptava una renda mensual de 200 dobles pels farratges dels cavalls.¹³¹⁹

Per altra banda, com apunta Antonio Espino, els problemes logístics borbònics al llarg dels fronts de Lleida, Aragó i Tortosa foren molt notables durant tot el 1711.¹³²⁰ En un extens informe enviat per José Vallejo al ministre Grimaldo, el brigadier d'origen peruà relatà com, malgrat haver donat ordres expressives als oficials d'evitar que els seus homes tallessin els farratges dels territoris que ocupaven per assegurar el seu bon creixement, aquestes disposicions s'havien incomplert de manera flagrant. Els mateixos soldats havien segat i garbellat molts dels cultius i els camps havien quedat completament erms abans de la fi de la primavera. Això feu que, segons les previsions de Vallejo, les unitats desplegades arreu del front de Lleida es quedarien sense grans ni farratges a principis d'agost. El sosteniment de les tropes requeria una producció i distribució diària d'entre setze i vint mil racions de pa de munició. Com ja havia fet abans el duc de Vendôme, el

¹³¹⁶ AHN, *Estado*, Llig. 397, marquès de Castelar a José de Grimaldo, s/f, [04-07-1711].

¹³¹⁷ Pel transport d'aquests grans es necessitaria mobilitzar un miler de matxos i 35 galeres més de les que hi havia en servei actiu.

¹³¹⁸ Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas...*, pp. 376-377.

¹³¹⁹ A banda de la càrrega econòmica, cal constatar també les violentes actituds del comandant envers les dones de la vila, que quedaren registrades vastament en relacions notariales fetes pels veïns. Anna LLANSÓ SOLÀ i Eduard PUIG BORDERA, «Crisi, repressió i endeutament municipal: Bellpuig i la seva baronia durant la Guerra de Successió» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 28, 2014, pp. 32-33.

¹³²⁰ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 126. Aquestes apreciacions també es deixen veure clarament en la narració dels fets de Castellví. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 251.

brigadier criticà durament els assentistes de queviures i la seva manca de perícia en l'execució de la provisió i per la notable falta de mitjans que tenen.¹³²¹

Les carències materials anaven molt més enllà de la incapacitat d'aconseguir aliments per sostenir la tropa, afectant també el transport de pertrets i municions i la reparació de les peces d'artilleria que es trobaven a la plaça de Lleida.¹³²² Segons Vallejo, la majoria de les tropes que havien passat el Segre el mes de febrer d'aquell 1711 es trobaven curts d'armes, selles i altres equipaments bàsics. Això hauria acabat derivant en la mort de mig miler de cavalls.¹³²³ Segons Castellví, aquestes darreres mancances pogueren mitigar-se gràcies a l'arribada a Cadis de diversos vaixells de amb una important càrrega de plata. Aquests fons permeteren que el comte d'Aguilar aconseguís remetre a Lleida vuit mil fusells amb baioneta, seixanta mil vestits nous complets i un tren d'artilleria compost de seixanta peces de batre i quaranta peces de campanya durant el mes de març. Durant el mes d'abril s'ajuntaren a Saragossa i Mequinensa trenta mil bales, quinze mil bombes, deu mil quintars de pólvora i cinquanta mil instruments de gastadors. Aquests pertrets serien remesos cap a Catalunya amb un tren de bagatges conformat per prop de cinc mil muls.¹³²⁴

Amb tot, durant el setge de Cardona de finals d'aquell any la correspondència enviada pels comandants presents al camp al quarter general seguiren queixant-se de grans escassetats en l'estoc de municions de guerra i, molt especialment, de queviures.¹³²⁵ Els atacs constants dels fusellers austriacistes feren grans estralls en els combois de proveïment dels assetjants que venien des de Calaf.¹³²⁶ La situació d'escassetat d'aliments va motivar que els proveïdors de queviures de l'exèrcit haguessin de recórrer a tots els seus contactes possibles per aconseguir els productes. El francès Nicolas Gréban, que a finals de 1711 fou proveïdor de carns de la tropa, recorregué a l'assentista d'hospitals Santiago Rubio de Aponte perquè li vengués caps de bestiar per valor de 433.393 rals entre els mesos de novembre i desembre.¹³²⁷ Després d'augmentar considerablement l'escorta armada, alguns enviaments de municions, pólvora i

¹³²¹ AHN, *Estado*, Llig. 397, José Vallejo a José de Grimaldo, [19-07-1711].

¹³²² Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 126.

¹³²³ AHN, *Estado*, Llig. 397, José Vallejo a José de Grimaldo, [19-07-1711].

¹³²⁴ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, pp. 245-246.

¹³²⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 140.

¹³²⁶ Francesc SERRA I SELLARÉS, *Cardona (1705-1714)...*, p. 94-96.

¹³²⁷ Adrià CASES IBÁÑEZ, «Aproximación al sistema...», p. 246.

queviures pogueren arribar al camp borbònic a principis de desembre.¹³²⁸ Finalment, fou l'atac de la força de socors capitanejada pel general Nebot i Schomberg la que trencà el setge i permeté que la possessió del castell i la vila restessin en mans austriacistes.¹³²⁹

La precarietat dels transports i l'exigüïtat de recursos també afectà el desenvolupament d'altres camps del proveïment que restaven en mans privades. Un exemple clar el trobem en l'assentista d'hospitals militars borbònics, ben estudiat per Adrià Cases. L'any 1711 es donà el primer canvi al capdavant del contracte que afectava a les tropes que operaven al front catalanoaragonès. Leugeac fou substituït pel castellà Santiago Rubio de Aponte, que emprengué l'encomana inicialment durant un any, de març de 1711 a març de 1712. Aquest primer contracte s'estengué fins a finals de 1713. A Catalunya la companyia d'Aponte no sols dirigí i abastí els hospitals militars de Tortosa, Lleida, Balaguer i Cervera, sinó que també muntà i menà els hospitals de campanya volants i tots aquells nous establiments permanents que es feren necessaris amb la progressió de l'ocupació borbònica.¹³³⁰ Les instal·lacions gestionades per Aponte –com també havia passat quan Leugeac n'era el titular– no funcionaren de manera permanent o ininterrompuda durant tota l'encomana del contracte. Quan el front s'allunyava de l'establiment o deixava d'estar actiu, la cura dels soldats i oficials malalts passava a mans de les institucions sanitàries comunes de la mateixa població.¹³³¹

Tot i que fins ara hem centrat bona part de l'atenció a les tropes que operaren des de l'Aragó i de València, l'Empordà també es convertí en un front de guerra notablement actiu des de principis de 1706. Tot i la seva rellevància dins de l'ordenament estratègic borbònic i la necessària coordinació establerta amb les forces destinades a la Península, les tropes franceses destinats al Rosselló mantingueren unes pràctiques logístiques pròpies.¹³³²

La intendència de Perpinyà hagué d'organitzar el sosteniment de les unitats pròpiament gal·les que durien el pes de les operacions al nord del Principat i que a principis de 1707 se situaven a l'entorn dels 10.000 homes.¹³³³ A banda, després del frustrat setge de

¹³²⁸ Francesc SERRA I SELLARÉS, «El Setge de Cardona de l'any 1711» a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Vol. 23, 2012, pp. 259-260.

¹³²⁹ Francesc SERRA I SELLARÉS, *Cardona (1705-1714)*..., pp. 108-110.

¹³³⁰ La base operativa d'Aponte fou a Saragossa, des d'on també organitzà els hospitals del camí ral i de la frontera aragonesa. Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat*..., pp. 338-340.

¹³³¹ Adrià CASES IBÁÑEZ, «Aproximación al sistema...», pp. 247-249.

¹³³² Adrià Cases ja definí les particularitats i dinàmiques pròpies del desenvolupament general de la guerra en aquest front a Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar*..., pp. 149-156.

¹³³³ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, p. 350.

Barcelona de 1706, el Rosselló també esdevingué essencial per assegurar la subsistència de la guarnició de Roses, que es convertí en la gran plaça forta borbònica al nord de Catalunya fins la presa de Girona. Així doncs, el proveïment d'aquesta plaça es gestionaria directament des de la intendència rossellonesa.¹³³⁴ De fet, la majoria de l'oficialitat de la guarnició fou eminentment francesa durant tot el conflicte.¹³³⁵ L'autoritat militar suprema a la regió, el duc de Noailles, fou l'encarregat de conjuntar les necessitats d'ambdós àmbits de proveïment, alhora que també hagué de procurar mantenir reforçades, equipades i alimentades les tropes borbòniques que restaven a les Balears.¹³³⁶

La situació d'instabilitat generada per la retirada borbònica de la primavera de 1706, motivà que les tropes del duc de Noailles romanguessin a l'expectativa dels moviments aliats durant la resta de l'any.¹³³⁷ A partir de l'inici de la campanya de 1707 i fins l'any 1709 les tropes franceses reprengueren l'execució de ràtzies constants durant els mesos d'estiu a l'Empordà i a la Cerdanya amb els objectius de proveir-se de grans i bestiar, d'amenaçar les posicions aliades a la Catalunya Central i d'esguerrar la logística de les forces austriacistes.¹³³⁸ En alguns casos –com a la campanya d'estiu de 1709– les tropes franceses operaren a la Cerdanya i n'extragueren importants contribucions en diners i queviures que s'endugueren quan es retiraren a l'Empordà.¹³³⁹ Pel que fa a la seva vessant estrictament empordanesa, aquestes internades solien iniciar-se des dels passos del Pertús i Banyuls avançaven fins a Figueres o Peralada, que actuarien com a centres logístics avançats o Torroella de Montgrí si es tractava d'una ràtzia més profunda.¹³⁴⁰

¹³³⁴ Adrià CASES IBÁÑEZ, «La guarnició borbònica de Roses durant la Guerra de Successió (1705-1713)» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, p. 446.

¹³³⁵ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, «La fortalesa de Roses i els enginyers de Lluís XIV: una aportació al coneixement de la seva actuació (1693-1714)» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 27, 1994, p. 135. Aquests es donaren tant a través del transport terrestre durant les internades franceses com a través d'embarcacions de cabotatge provinents dels ports de Banyuls i Cotlliure.

¹³³⁶ Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar...*, pp. 118-120. Josep JUAN VIDAL, «Las Baleares en la Guerra de Sucesión a la Corona de España» a Katharina ARNEGGGER, Leopold AUER, Friedrich EDELMAYER, i Thomas JUST (Eds.) *Der Spanische Erbfolgekrieg (1701-1714) und seine Auswirkungen*, Wien: Studienverlag, 2018, pp. 177-212

¹³³⁷ Sebastià FAJAL I MERCADER, «El Rosselló i els...», p. 568.

¹³³⁸ Pere GIFRE RIBAS, «Una visió de la guerra de Successió al nord de la vegueria de Girona. Les memòries d'Amer Massó, pagès de Sant Esteve de Guialbes» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 68, 2014, pp. 113-114. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 65-68.

¹³³⁹ Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas...*, p. 374.

¹³⁴⁰ Albert COMPTE FREIXANET, «La Guerra de Successió vista des d'un petit nucli urbà empordanès» a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. 25, Núm. 2, 1981, p. 176.

Els pobles i viles de l'entorn es veieren obligats a recuperar les pràctiques de provisió forçada que ja havien dut a terme en els darrers conflictes del regnat de Carles II, pactant donatius pel manteniment de les tropes franceses tant en diners com en espècies.¹³⁴¹ D'entre totes aquestes poblacions, a Castelló d'Empúries s'establí un hospital militar provisional durant la campanya de 1709. Tot fou finançat per la pròpia universitat de la vila, que hagué d'aportar la important quantitat de 1.000 lliures en efectiu, a més de tres mil cinc-cents sacs de blat i cent sacs d'ordi, civada i faves per alimentar els soldats ferits.¹³⁴²

Com apunta Antonio Espino, els problemes amb l'abastiment de Roses despertaren els recels del comandant borbònic de la plaça, Domenico Recco, que entre 1707 i 1708 envià nombroses missives a la cort queixant-se dels pocs enviaments de queviures i pertrets a la guarnició que havia executat el duc de Noailles.¹³⁴³ Tot i les queixes de Recco, segons Castellví el maig de 1708 es remeteren a Roses des de Cotlliure trenta-quatre canons, divuit morters, cent cinquanta mil bales, disset mil bombes i vint-i-cinc mil quintars de pólvora que es feren servir per la consegüent campanya. Així mateix, tot i retirar-se al mes d'agost d'aquell any, Noailles deixà un destacament de cavalleria i fusellers filipistes a Peralada per assegurar la conducció de grans a Roses. Els malentesos entre els dos comandants acabaren amb el relleu de Recco a finals de 1708.¹³⁴⁴ Paral·lelament es dugueren a terme diverses tasques d'adequació de les fortificacions i de les dependències militars de Roses –magatzems, quadres, casernes...– que foren dutes a terme per fusters i mestres de cases de la vila i de poblacions de l'entorn entre 1708 i 1710, totes elles finançades des de la intendència del Rosselló.¹³⁴⁵ Tot i el relleu al capdavant de la plaça i l'execució d'aquestes obres, les mancances l'arribada d'aliments per la guarnició es mantingueren constants fins l'any 1712.¹³⁴⁶ Cronològicament, de manera paral·lela a les obres de Roses –i a les que es feren a la plaça de Lleida– el duc de Noailles també disposà la reparació, milloria i ampliació de

¹³⁴¹ Pere GIFRE RIBAS, «Figueres i Felip V...», pp. 28-29. Albert COMPTE FREIXANET, «La Guerra de Successió vista...», p. 178.

¹³⁴² Albert COMPTE FREIXANET, «La Guerra de Successió vista...», p. 1

¹³⁴³ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. II, pp. 543-544.

¹³⁴⁴ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 78-79. Adrià CASES IBÁÑEZ, «La guarnició borbònica...», p. 447.

¹³⁴⁵ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, «La fortalesa de Roses...», p. 140.

¹³⁴⁶ Adrià CASES IBÁÑEZ, «La guarnició borbònica...», pp. 448-449.

les defenses de les fortaleses ceretanes de Bellver i Puigcerdà, que requeriren una gran participació de mà d'obra local.¹³⁴⁷

El front de l'Empordà tornà a prendre una gran rellevància l'any 1710, quan a causa de la fulgurant ofensiva aliada que acabà amb la segona entrada de Carles III a Madrid, l'exèrcit del Rosselló inicià una tardana campanya a principis de tardor per pressionar la rereguarda austriacista.¹³⁴⁸ A banda de tornar a ocupar les viles empordaneses més properes a la frontera, en aquesta ocasió les tropes franceses acabaren formalitzant setge a la plaça de Girona el desembre d'aquell any.¹³⁴⁹ L'experiència de les ofensives prèvies permeté a Noailles establir ràpidament una xarxa de proveïments solvent que connectés el camp de Girona amb el Rosselló i els magatzems avançats a través dels nusos logístics de Peralada, Castelló d'Empúries, Roses i Figueres. La base logística del setge l'establiren a Sarrià de Ter, on destinaren una brigada mòbil per defensar els combois de provisions, alhora que hi construïren els forns per la manufactura del pa de munició. A banda, s'enviaren unitats a aconseguir farratges als termes de Celrà, Bordils, Flaçà i Aiguaviva. El dia 21 de desembre passà el Ter pel gual de Verges un important comboi carregat de municions d'artilleria de batre, instruments de gastadors i minadors i pa i bescuit. Una nova remesa de queviures arriba al camp principal borbònic el dia següent. Per assegurar el trànsit de les atzembles, s'ordenà destinar dos destacaments a protegir els camins entre L'Escala i Empúries.¹³⁵⁰ Bona part dels carros i galeres que conformaven aquests combois estaven tibats per parelles de bous provinents de la Cerdanya. Aquests animals i gran part dels transports foren el resultat d'un esforç logístic conjunt del veguer de la Cerdanya Josep Viladomar i del seu homòleg francès, Sicart.¹³⁵¹

Tot i que el pes principal del sosteniment de la campanya seguí provinent del suport francès, de les autoritats borbòniques catalanes veïnes i de les composicions fetes als territoris ocupats, segons Benet Oliva el setge de Girona fou el moment en el que els membres de la família de negociants Milans s'iniciaren com a proveïdors i financers de

¹³⁴⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas...*, pp. 369-370.

¹³⁴⁸ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La rereguarda catalana entre...», p. 74.

¹³⁴⁹ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 119-120.

¹³⁵⁰ Josep BRUGADA I GUTIÉRREZ-RAVÉ, «Una crònica del setge de Girona de l'any 1710» a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. 49, 2008, pp. 26 i 29-31.

¹³⁵¹ Rosa SERRA ROTÉS, «Josep Viladomar i Boix. Capítol botifler de Berga, veguer de Barcelona i corregidor de capa i espasa de Vilafranca» a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà*, Núm. 121, 2014 p. 94. Josep BRUGADA I GUTIÉRREZ-RAVÉ, «Una crònica del setge...», p. 33. Des de l'any 1709, l'intendent del Rosselló envià agents comissionats a la Cerdanya per efectuar compres i requis de queviures. Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas...*, pp. 375-376.

les tropes borbòniques.¹³⁵² Com veurem més endavant, aquesta nissaga jugà un paper cabdal en el sosteniment de l'exèrcit borbònic a Catalunya després del conflicte successori.

Tot i l'èxit obtingut amb la rendició de la plaça el dia 31 de gener de 1711, l'esforç que comportà la conducció d'una gran operació com aquesta en ple hivern deixà les tropes, el territori i la cadena de proveïments completament exhausts.¹³⁵³ A principis de març, el duc de Noailles, es queixà amargament al marquès de Torcy de la impossibilitat material de llançar una gran ofensiva des de Girona sense comptar amb una major preparació logística.¹³⁵⁴ Aquell mateix mes, el general francès començà a retirar del Principat bona part de les seves unitat d'infanteria enviant-les al Delfinat, mentre que alguns esquadrons de cavalleria passaren a Foix i al Llenguadoc.¹³⁵⁵

El comandament general aliat aprofità aquesta circumstància per llançar una nova ofensiva amb l'objectiu de recuperar Girona i expulsar els francesos del nord del Principat. A partir del mes de març, les tropes austriacistes aconseguiren que el nou comandant del Rosselló –el comte de Fiennes– i les restes del contingent francès es retiressin a l'altra banda de la frontera i formalitzaren el setge de Girona i de Roses.¹³⁵⁶ Les guarnicions borbòniques d'ambdues places, tot i la migradesa de les seves forces, aconseguiren resistir els embats aliats fins el mes de desembre, quan el duc de Berwick aconseguí aixecar ambdós setges amb un potent exèrcit de socors.¹³⁵⁷ Pel cas gironí, esdevingueren de gran importància els recursos monetaris i de queviures que la companyia Benages, Andreu i Milans proporcionaren als soldats i oficials filipistes.¹³⁵⁸ Tot i així, com en les anteriors ocasions, el gruix de les provisions de boca, pertrets i municions seguiren tenint un origen francès, alhora que creixeren notablement les contribucions monetàries sobre les poblacions empordaneses i cerdanes ocupades.¹³⁵⁹

¹³⁵² Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 212.

¹³⁵³ Tot això malgrat les seixanta peces d'artilleria i els cinquanta mil cafissos de blat que encara quedaven als magatzems gironins i que foren segrestats per les tropes borbòniques. AHN, *Estado*, Llig. 410-1, duc de Noailles a José de Grimaldo, s/f, [03-02-1711].

¹³⁵⁴ Adrien-Maurice DE NOAILLES, *Collection des mémoires relatifs à l'histoire de France. Tome LXXIII. Mémoires du duc de Noailles. Tome III*, Paris: Foucault Libraire, 1829, p. 52.

¹³⁵⁵ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 124.

¹³⁵⁶ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, pp. 439-447.

¹³⁵⁷ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 151.

¹³⁵⁸ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 212.

¹³⁵⁹ Pere GIFRE RIBAS, «Guerra i comunitat pagesa a la vegueria de Girona (1640-1720). Alguns testimonis i casos» a *Estudis d'Història Agrària*, Núm. 34, 2022, pp. 56-58.

Més enllà de les grans ofensives aliades per recuperar Girona i l'Empordà, les operacions dels fronts de Ponent i de Tortosa deixaren com a resultat un tímid empat tàctic a mitjans de 1712.¹³⁶⁰ Aquesta circumstància requerí que les tropes d'ambdós contendents seguissin comptant amb la participació de les poblacions ocupades per assegurar la seva subsistència immediata, esgotant el territori.¹³⁶¹ La pressió militar també passà factura a la infraestructura necessària per executar la provisió de les unitats. Després de les ofensives austriacistes de la primavera d'aquell any, les moles de gra de la ciutat de Cervera i de l'entorn foren destrossades, de manera que la guarnició borbònica hagué de sol·licitar l'enviament de farina des de Lleida mentre s'ocupava de reparar els molins.¹³⁶² Igualment, quan la ciutat fou ocupada momentàniament pels aliats a finals d'estiu, els oficials de la provisió de l'exèrcit de Carles III hagueren de comptar amb els enviaments de provisions de boca des d'Igualada.¹³⁶³

A causa d'aquesta ofensiva, nombrosos cerverins i habitants de terres de la rodalia es retiraren a terreny borbònic, on foren auxiliats econòmicament per Josep d'Alòs.¹³⁶⁴ Alguns d'aquests individus s'ocuparen en diferents àmbits del suport de la tropa. Mentre que els treballadors més humils foren ocupats com a operaris en les diverses obres, reparacions i treballs fets a les fortificacions i equipaments militars lleidatans, altres individus amb oficis estratègics foren integrats en l'estructura logística de l'exèrcit, com molts dels apotecaris i cirurgians.¹³⁶⁵

La retirada progressiva de les tropes angleses, neerlandeses i portugueses del front de Ponent encara frenaren més les operacions borbòniques. L'estat major restà a l'expectativa dels esdeveniments al Principat però també dels resultats de les negociacions internacionals que es duien a terme a Utrecht.¹³⁶⁶

Tot i l'alentiment notable de l'activitat militar, les tasques logístiques necessàries per sostenir l'exèrcit seguiren en marxa. I precisament, la tardor de l'any 1712 veié un important canvi al capdavant del principal contracte de provisió de queviures. En el marc de la seva progressiva acumulació de negocis relacionats amb el proveïment de

¹³⁶⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Antecedentes y consecuencias...», pp. 139-140.

¹³⁶¹ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La rereguarda catalana entre...», pp. 85-86.

¹³⁶² A més de farines, des de Lleida també s'enviaren altres combois de provisions durant aquell estiu. Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, pp. 138 i 141.

¹³⁶³ *Ibíd.*, p. 147.

¹³⁶⁴ Alòs actuava en qualitat de jutge de confiscacions. Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar...*, pp. 177-178.

¹³⁶⁵ *Ibíd.*, p. 178, n. 602. Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, p. 152.

¹³⁶⁶ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Antecedentes y consecuencias...», p. 140.

tropes, la societat conformada pels grups comercials de Juan de Goyeneche i del marquès de Valdeolmos aconseguí finalment l'*asiento* de provisió de pa i ordi per les tropes d'Aragó, València i Catalunya.¹³⁶⁷ En el procés de negociació, que es dugué a terme les primeres setmanes de setembre, aquesta companyia guanyà a les postures continuistes d'Antonio de Sartine i d'Onorato de Leotardi, que coneixedors de les complexitats d'execució del contracte posaren un especial èmfasi en la imprescindible implicació de l'administració reial i local en la consecució dels mitjans necessaris per executar la provisió.¹³⁶⁸ Sembla que els problemes de proveïment experimentats al front de l'Aragó durant les campanyes de 1711 i 1712 tingueren una notable importància en la concessió final del contracte. Segons Santiago Aquerreta, la societat Goyeneche-Valdeolmos guanyà la licitació en base a un criteri de seguretat en el compliment de les condicions pactades i la seva solvència com a assentistes.¹³⁶⁹ Recordem l'exigència d'aquesta encomana, que durant l'any 1712 comportà l'elaboració i distribució de vint milions de racions de pa de munició i prop de 550.000 faneques d'ordi, més de 2.600 bous i atzembles i 120 carros i galeres.¹³⁷⁰ Aquesta solvència executora, sumada a les importants capacitats econòmiques dels quatre socis principals de la companyia – Francisco Esteban Rodríguez de los Ríos, Juan de Goyeneche, Pedro López de Ortega i Juan Bautista Iturralde– feu possible que l'*asiento* es pogués dur a terme tot i la pressió de les exigències del front durant els mesos centrals de 1713.¹³⁷¹ Tant la preparació com l'execució d'aquella campanya –que tenia per objectiu l'ocupació completa del Principat de Catalunya– comportà un augment notable de la quantitat de tropes a proveir, que aviat ultrapassà les previsions fixades en el plec de condicions inicial del contracte.¹³⁷² Malgrat els resultats del contracte, la important quantitat de capital avançada pels proveïdors i la voluntat de renovar el contracte durant el mes de setembre de 1713 per part de la societat Goyeneche-Valdeolmos –a banda de l'existència d'una

¹³⁶⁷ A finals de l'any, el contingent desplegat a Catalunya assolí els 84 batallons d'infanteria i 91 esquadrons de cavalleria. Aquesta societat tindria una vida útil de 17 anys i acabà integrant moltes altres iniciatives de negocis més enllà de la provisió de les tropes. Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, *Negocios y finanzas...*, pp. 111-112.

¹³⁶⁸ D'entre els aspectes sol·licitats, es posà un especial èmfasi en facilitar les compres de grans a preus fixats o en la consecució de bagatges, així com la fixació d'unes importants compensacions en cas de pèrdues materials causades pels atacs de les tropes austriacistes. Manuel IBÁÑEZ MOLINA, *Rentas provinciales, administración real y recaudadores en el reinado de Felipe V: 1700-1739*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. José CEPEDA ADÁN, Universidad de Granada, 1985, pp. 331-333.

¹³⁶⁹ Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, «La participación de los...», pp. 276-279.

¹³⁷⁰ José Ramón CRUZ MUNDET, «Juan Bautista de Iturralde y Gamio: un asentista navarro en la corte de Felipe V» a *Príncipe de Viana*, Núm. 255, 2012, p. 222.

¹³⁷¹ Sobre les trajectòries dels socis esmentats, vegeu Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, «La participación de los...», pp. 280-297.

¹³⁷² Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, *Negocios y finanzas...*, pp. 117-118..

altra postura oferta per la companyia de Juan Pedro La Motta– la Reial Hisenda optà per proveir els exèrcits de Catalunya, Aragó i València a través d'una administració directa.¹³⁷³

Aquest darrer canvi en el sistema de proveïments no fou pas casual. L'any 1713, amb l'evacuació total de les tropes i oficials imperials que restaven a Catalunya i la previsible ocupació ràpida del Principat que auguraven els comandaments borbònics, s'encetà la fase final del conflicte a la Península Ibèrica. Aquesta campanya definitiva tingué unes notables diferències en relació a les dels anys precedents, tant pel que fa al desenvolupament de les operacions militars com, molt especialment, per la gestió política, institucional i logística del restabliment de l'obediència borbònica a tot el territori català. Per dur a terme totes aquestes tasques, Felip V decidí confiar en un dels oficials experimentats més prometedors de l'administració reial: l'intendent d'Extremadura José Patiño Rosales.

3.4.2. L'arribada de Patiño i la participació de la burgesia catalana en l'organització logística del setge de Barcelona

Els importants esforços organitzatius que requerí el bastiment d'una xarxa logística capaç de sostenir el pes de les operacions militars a la Península Ibèrica generaren notables tensions als aparells administratius de la monarquia de Felip V, motivant canvis institucionals de gran rellevància i efectes duradors. La *Tesorería Mayor de Guerra* i la *Tesorería General*, així com altres dependències de la *Secretaría de Hacienda* foren les més afectades per aquests canvis, que se sumaren a les iniciatives reformadores empreses per ministres d'origen francès que havien acompanyat a Felip V a la seva arribada a Madrid.¹³⁷⁴

La màxima autoritat política i administrativa en el camp dels proveïments i el finançament de les tropes recaigué inicialment en mans de Jean Orry, que fou nomenat superintendent dels exèrcits de Felip V a finals de febrer de 1706. La provisionalitat del

¹³⁷³ Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp. 277-278. La postura presentada per la companyia de La Motta a AHN, *Estado*, Llig. 500 (1), s/f, [05-11-1713].

¹³⁷⁴ Una bona mostra d'aquestes reformes i el paper d'aquests ministres francesos com Jean Orry a Anne DUBET, *Un estadista francés en la España de los Borbones. Juan Orry y las primeras reformas de Felipe V (1701-1706)*, Madrid: Editorial Biblioteca Nueva, 2008.

càrrec feu que les seves funcions passessin al milanès Baltasar Patiño, marquès de Castelar, el gener de 1707.¹³⁷⁵ Amb l'arribada a la Península del comte de Bergeyck a mitjans de 1711,¹³⁷⁶ s'impulsà l'establiment de les intendències territorials inspirades en el model francès arreu dels territoris peninsulars adjacents als fronts de guerra la tardor de l'any 1711.¹³⁷⁷ En base a la seva experiència reformadora als Països Baixos hispànics, el comte de Bergeyck plantejà una important remodelació de tot l'aparell fiscal i administratiu de la corona, que a banda del desplegament de la ja esmentada xarxa d'intendències territorials també comportava la creació d'una *Superintendencia de Hacienda*, la formació d'una companyia única d'homes de negocis que emprengué un arrendament complet de les rendes provincials castellanes i l'execució d'una reforma impositiva de gran abast.¹³⁷⁸

Tanmateix, l'establiment de les intendències provincials fou la mesura que tingué una major implementació de totes les enumerades i un impacte més directe en el camp de proveïment de les tropes. L'estreta relació que aquest nou tipus d'oficial administrador tindria amb els contractistes i proveïdors de l'exèrcit quedà plenament fixada en les instruccions inicials que reberen els primers individus que ocuparen aquests càrrecs. Precisament, en el seu article cinquè, aquestes instruccions deixen clar que:

«Los Assentistas no podran librar a los Regimientos, Oficiales i soldados que estuvieren en vuestro Partido ningún pan ni cevada sin vuestra orden y lo que huviere librado sin ella no se lo pasaréis en quenta de su asiento».¹³⁷⁹

¹³⁷⁵ Baltasar Patiño rebria el títol d'Intendent General dels exèrcits. *Ibidem*, pp. 268-269.

¹³⁷⁶ Fins llavors, el comte s'havia distingit al servei diplomàtic borbònic en les negociacions de pau prèvies al Tractat d'Utrecht, a més d'elaborar propostes de reforma comercial que tingueren una notable influència en la política exterior de Felip V. Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, «Jan Van Brouhoven, comte de Bergeyck i mestre d'economia política de la Guerra de Successió (1709-1710)» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 125-132.

¹³⁷⁷ Henry KAMEN, «El establecimiento de los intendentes en la administración española» a *Hispania* Vol. 24, Núm. 95, 1964, pp. 370-372. Tot i la innegable influència francesa, el model d'intendent aplicat a partir de 1711 tingué unes clares continuïtats amb figures administratives castellanes anteriors. Julio D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, «El superintendente austriaco y el intendente borbónico. La evolución de un modelo de gestión de los recursos fiscales en la Monarquía hispánica» a Anne DUBET i José Javier RUIZ IBÁÑEZ (Coord.), *Las monarquías española y francesa (siglos XVI-XVIII): ¿dos modelos políticos?*, Madrid: Collection de la Casa de Velázquez, 2010, pp. 131-141.

¹³⁷⁸ Un projecte que tot i la seva poca implantació, tingué una important influència posterior fent ben present la importància de vincular la recaptació fiscal a les previsions de despesa i a mantenir una relació més estreta de l'administració i les grans companyies de negocis de la monarquia. Anne DUBET, *La Hacienda real de la Nueva Planta (1713-1726), entre fraude y buen gobierno. El caso Verdes Montenegro*, Madrid: Fondo de Cultura Económica de España, 2015, pp. 47-54. Un resum del programa de reforma a la p. 48.

¹³⁷⁹ Henry KAMEN, «El establecimiento de los intendentes...», p. 384.

Sens dubte, José Patiño i Rosales, germà de Baltasar Patiño, fou un dels individus que jugà un paper més destacat en aquest camp. En un dels moments més crucials del conflicte, i després dels mèrits assolits com a intendent d'Extremadura, fou destinat a la Superintendència de Catalunya el dia 21 de març de 1713.¹³⁸⁰ Atesa la seva experiència acumulada amb la reorganització administrativa de les tropes destinades al sud del front portuguès i de la hisenda de la província, Felip V l'escollí perquè arrangés l'ocupació del territori català davant de la retirada ordenada dels contingents imperials.¹³⁸¹ Com ja assegurà Ildfonso Pulido, tot i que en l'ordre de nomenament s'indiqués que hauria de prendre possessió del càrrec quan les tropes filipistes ja haguessin pres possessió de tot el Principat, des de la cort es procurà accelerar el trasllat del milanès cap al teatre d'operacions català.¹³⁸² El dia 24 d'abril següent, Patiño es trobava a Madrid, on juntament amb el duc de Pòpoli, el marquès de Bedmar i el comte de Bergeyck reberen les notícies de les negociacions per l'evacuació de les tropes imperials iniciades amb el general Starhemberg.¹³⁸³ En aquesta reunió, segons la documentació de l'*Archivo Histórico Nacional* consultada per Sanpere i Miquel, s'organitzà la concentració i es planificà l'entrada del gruix de les tropes aquarterades a Lleida i Tortosa cap a l'interior del Principat per efectuar una ràpida –i pactada– ocupació del territori català.¹³⁸⁴

Així doncs, durant aquestes primeres setmanes en el càrrec, Patiño es preparà per organitzar el desplegament i manteniment de la futura guarnició del Principat alhora que hauria d'iniciar una reforma de la hisenda catalana que permetés el seu sosteniment. En el seu viatge cap al front, Patiño seguí participant activament en les reunions de l'estat major que se celebraren en diverses poblacions aragoneses.¹³⁸⁵ A banda de l'alta oficialitat, aquestes setmanes de viatge també serviren a l'intendent per mantenir

¹³⁸⁰ Antonio RODRÍGUEZ VILLA, *Patiño y Campillo. Reseña histórico-biográfica de estos dos ministros de Felipe V, formada con documentos y papeles inéditos y desconocidos en su mayor parte*, Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1882, p. 13. Durant la totalitat del setge de Barcelona i els primers mesos de la postguerra, gairebé en la totalitat de la documentació oficial o notarial Patiño apareix com a superintendent. Posteriorment, aquesta designació desapareix progressivament a favor del mot "intendent". El darrer ús esporàdic del qualificatiu "superintendent" apareix als manuals de la institució a l'entorn de 1723. ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 181r-183r, [11-09-1723]. Així doncs, ens referirem a Patiño i a la institució durant el seu període directiu com a superintendent i Superintendència. A partir del seu relleu per José Pedrajas, ja ens hi referirem com a Intendència i intendent de l'exèrcit i el Principat de Catalunya.

¹³⁸¹ Carlos PÉREZ FERNÁNDEZ-TURÉGANO, *Patiño y las reformas de la administración en el reinado de Felipe V*, Madrid: Instituto de Historia y Cultura Naval, 2006, pp. 58-60.

¹³⁸² Ildfonso PULIDO BUENO, *Jose Patiño: el inicio del gobierno político-económico ilustrado en España*, Huelva: Huelva, Artes Gráficas Andaluzas, 1998, p. 82.

¹³⁸³ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005, p. 23

¹³⁸⁴ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación...*, p. 76.

¹³⁸⁵ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 23-24.

contactes amb alguns dels catalans filipistes més notables, que els acompanyaren en el seu trajecte des de Madrid.¹³⁸⁶ D'entre ells s'hi destacaren el jurista Francesc Ametller i el segon marquès de Cerdanyola, Josep de Marimon.¹³⁸⁷ Amb la seva arribada al quarter general de les tropes borbòniques situat a les immediacions de Lleida on sembla que Patiño entrà en contacte amb els oficials dedicats a la logística de la tropa fins llavors, com el comissari ordenador general Francisco Salvador de Pineda.¹³⁸⁸

Amb tot, un dels individus més rellevants que començà a col·laborar amb el nou intendent durant aquest període fou el també jurista i prohoms borbònic barceloní Josep d'Alòs i Ferrer.¹³⁸⁹ Segons Maria Ángeles Pérez Samper, durant els primers anys del conflicte Alòs i Ferrer romangué exiliat a Castella, ocupant una magistratura a la Chancillería de Valladolid l'any 1709 i actuant com a assessor dels capitans generals fins l'any 1712.¹³⁹⁰ Amb tot, sabem que des de finals de l'any 1707 es trobava a Lleida desenvolupant tasques d'organització política i espionatge, logística i, sobretot, actuant com a jutge de segrestos.¹³⁹¹ El 1712 es convertí en assessor de l'estat major del contingent borbònic disposat a la frontera entre l'Aragó i Catalunya.¹³⁹² Des d'aquesta posició, Josep d'Alòs s'hauria encarregat de continuar les operacions d'intel·ligència i d'influència a les zones del Principat encara sota control imperial, mantenint una intensa correspondència amb la seva xarxa d'agents i col·laboradors escampats per tota la geografia catalana.¹³⁹³

Tot aquest coneixement de l'estat d'ànims i de les potencialitats del territori fou clarament aprofitat per Patiño en les seves primeres disposicions com a intendent i cap

¹³⁸⁶ Vicente BACALLAR Y SANNA, *Comentarios de la guerra...*, p. 120.

¹³⁸⁷ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, p. 24.

¹³⁸⁸ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, pp. 619 i 622. Sembla que a la pàgina 622 Castellví confon a Francisco Salvador de Pineda amb el lleidatà Francesc Pineda, futur intendent de Mallorca a principis del regnat de Carles III de Borbó. Ana María COLL COLL, *La intendencia de Mallorca en el siglo XVIII*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Josep JUAN VIDAL, Universitat de les Illes Balears, 2015, pp. 101-102.

¹³⁸⁹ Segons Castellví, el dia 23 de maig Alòs i Ferrer ja es trobaven a les reunions de l'estat major amb el mateix Patiño i els comandants duc de Pòpoli, el príncep T'Serclaes de Tilly, el marquès de Ceba Grimaldi, Francisco Salvador de Pineda, Ametller i Marimon. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 711.

¹³⁹⁰ Maria Ángeles PÉREZ SAMPER, «La familia Alós. Una dinastía catalana al servicio del Estado (siglo XVIII)» a *Cuadernos de Investigación Histórica*, Núm. 6, 1982, p. 199.

¹³⁹¹ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, p. 127. Gerard PAMPLONA MOLINA i Lluís TERRADO ROURERA, «Política planificada o...», p. 201.

¹³⁹² Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, p. 163. Joan Mercader endarrerix aquesta incorporació al mateix any 1713. Joan MERCADER I RIBA, *Els capitans generals...*, p. 32. En canvi, Mercè Salsench ja l'identifica com a tal a finals de 1709. Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, p. 105.

¹³⁹³ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Antecedentes y consecuencias...», pp. 141-142.

logístic de l'esforç de guerra borbònic a Catalunya. La relació entre la família Patiño i els Alòs anà més enllà d'una estreta col·laboració. La filla de Josep d'Alós i Ferrer es casà amb Baltasar Montero, secretari de Baltasar Patiño, marquès de Castelar i futur comptador de l'exèrcit a Catalunya.¹³⁹⁴ Mentre es duïen a terme les negociacions per l'evacuació imperial a la rodalia Cervera, tant l'intendent com els comandants Pòpoli i T'Serclaes de Tilly s'encarregaren de planificar i coordinar l'avenç des de Lleida i Tortosa, enviant ordres al capità general de València que hauria d'encapçalar les operacions des d'aquesta darrera plaça.¹³⁹⁵

Entre els dies 1 i 25 de juliol, els diversos cossos d'exèrcit que acumulaven a l'entorn de 25.000 soldats hispànics i 7.000 soldats francesos avançaren des de les places consolidades de la frontera catalanoaragonesa fins a la rodalia de Barcelona.¹³⁹⁶ En algunes ocasions, el pas del cos principal borbònic per una vila o ciutat anà precedit per una avantguarda composta d'unitats que enquadrassin individus de la pròpia localitat. D'aquesta manera, es facilitava el traspàs d'autoritats i s'assegurava la col·laboració en el trànsit de les tropes, la prestació de serveis d'allotjaments i bagatges i el proveïment momentani dels soldats. El cas de Cervera n'és clarament il·lustratiu. El regiment format pels cerverins exiliats a Lleida el 1712 arribà a la ciutat el dia 2 de juliol, on s'oficialitzà el retorn a l'obediència de Felip V. Gairebé dues setmanes després arribà el duc de Pòpoli amb el gruix de les tropes, i trobaren la ciutat disposada i amb grans mostres d'alegria pública. Des d'allà, el comandant borbònic organitzà els combois de pertrets i queviures que els acompanyarien fins a Barcelona.¹³⁹⁷

Com ja s'ha relatat en el capítol dedicat a l'esforç de guerra aliat, aquesta ràpida progressió de les tropes filipistes coincidí amb la retirada del gruix de tropes imperials en base al conveni de l'Hospitalet i amb la decisió de la Junta de Braços celebrada a Barcelona de continuar amb la resistència a ultrança. A finals de juliol, la situació a la capital del Principat ja s'havia convertit en insostenible per alguns dels seus ciutadans més distingits i pròspers que hi havien romàs des de l'inici del conflicte. Tal i com apunta Joaquim Albareda, abans de retirar-se amb les tropes imperials, el mateix virrei Guido Starhemberg havia procurat persuadir alguns dels prohoms i individus més

¹³⁹⁴ Maria Ángeles PÉREZ SAMPER, «La familia Alós...», pp. 224-225.

¹³⁹⁵ Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, pp. 162-163 i 167. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació...*, p. 101.

¹³⁹⁶ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El tombant decisiu...», pp. 258-259.

¹³⁹⁷ Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, pp. 167-171.

assenyalats de la societat catalana perquè procurassin lliurar-se a l'autoritat borbònica a canvi de poder negociar el manteniment d'alguns dels drets i constitucions del país.¹³⁹⁸ Sanpere i Miquel identifica específicament que aquestes pressions tingueren com a objectiu a més de la noblesa resistent, aquells individus econòmicament més puixants de la ciutat, com Pau Dalmases, Ignasi Fontanet o el mateix Amador Dalmau.¹³⁹⁹

Més enllà de les pressions, amb la precipitació dels esdeveniments de finals del mes de juny i principis de juliol, el flux de persones i hisendes que es refugiaren a Mataró augmentà de manera notable.¹⁴⁰⁰ Aquests trànsits s'efectuaren, en la seva majoria, quan la ciutat maresmenca encara es trobava sota l'autoritat imperial. Durant tot el juliol, a Mataró encara hi foren presents dues unitats aliades, el regiment de dragons reials napolità i el regiment alemany de Faubon. Un tercer regiment –el d'alemanys d'Onamprich– sembla que hi romangué fins a principis del mes d'agost.¹⁴⁰¹ Precisament, Castellví posa de manifest com el dia 25 de juliol, quan el general Wallis encara es trobava a la ciutat, una quarantena de nobles fugits de Barcelona intentaren constituir-se sense èxit com a cos representatiu del Braç Militar encapçalats per Carles de Llupià i Francesc de Grimau.¹⁴⁰² A banda d'aquests membres de nissagues nobiliàries, per l'objecte que ens ocupa és important posar èmfasi en la important presència en aquest grup de refugiats d'alguns individus de les principals famílies burgeses catalanes. Com veurem, alguns d'ells es convertiran en peces clau dins de l'important esforç logístic que l'exèrcit borbònic hagué de dur a terme per assetjar la plaça de Barcelona.

Precisament, de manera paral·lela a tots aquests fets, José Patiño i els diversos comissaris sota les seves ordres s'ocuparen en assegurar el proveïment de pa de munició i cereals per les tropes que prengueren posicions a l'Hospitalet, Sarrià-Gràcia i al Mas Guinardó. La tasca que havien d'emprendre es trobà clarament determinada per una creixent precarietat material dels assetjants, que ja es feu notar durant les primeres setmanes de l'operació. Pocs dies després d'arribar a les envistes de Barcelona, el duc

¹³⁹⁸ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, p. 366.

¹³⁹⁹ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación...*, p. 86.

¹⁴⁰⁰ Enric SUBIÑÀ I COLL, «Mataró borbònic (1713-1714)» a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 109, 2014, p. 40. La darrera llista dels barcelonins refugiats a Mataró i a altres poblacions del Principat entre 1713 i 1714 així com les diverses referències a llistes d'obres prèvies a Francesc SERRA i Francesc RIART, 1713. *La preparació...*, pp. 29-37 i n. 26.

¹⁴⁰¹ Manel SALICRÚ I PUIG, «Mataró 1700-1714, de la mort del rei Carles II fins a la caiguda de Barcelona, en la documentació conservada al Museu Arxiu de Santa Maria» a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 109, 2014, pp. 22-23.

¹⁴⁰² Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 649.

de Pòpoli escrigué a Grimaldo justificant els endarreriments de l'obertura del circuit de trinxeres a causa de que:

«[...] de todos los lugares á los cuales se ha mandado embien gastadores, no se ha podido tener ni uno, y todos los trabajadores de los referidos lugares, al recibir la orden, se han retirado á la montaña, y lo mismo executa la mayor parte de los moradores; y, lo que es más de sentir, no traen víveres al ejército [...].»¹⁴⁰³

En el seu informe inicial sobre les defenses de la ciutat i les disposicions a prendre per l'establiment del bloqueig Joris Pròsper de Verboom assenyala tant la curtedat del contingent enviat inicialment a la presa de Barcelona com la seva fragilitat logística.¹⁴⁰⁴ L'enginyer flamenc lligà ambdues mancances al fet de que l'alt comandament no preveïés una gran resistència a l'ocupació a causa dels acords de retirada pactats amb les forces imperials. Precisament en aquest informe d'agost de 1713 hi trobem algunes pistes sobre la disposició inicial del sistema d'abastiment de queviures que sostindria el cordó del setge fins la capitulació de la ciutat. En la descripció de la distribució d'aquestes tropes –que es xifren en trenta batallons d'infanteria i quaranta-vuit esquadrons de cavalleria– Verboom assenyala que a Sarrià es destinaren dos batallons d'infanteria i dos regiments de dragons que haurien de protegir els dipòsits de queviures i els forns del pa de munició que hi havia. A més a més, també esmentà la importància de destinar guàrdies als combois de cereals enviats del camp del setge a Martorell, on s'hi trobava la principal fàbrica de farines del contingent borbònic i bona part dels seus magatzems de queviures a la rereguarda.¹⁴⁰⁵

Martorell esdevindria cabdal, doncs, en la connexió logística entre el cos d'exèrcit destinat a Barcelona, les forces desplegades a l'interior de Catalunya i les zones bladeres més importants del Ponent català i de l'Aragó. Per exemple, el notari Francesc Ratllat, que actuà com a assentista de grans de la guarnició de Manresa, s'encarregà de dur a terme diversos trànsits de grans des dels magatzems de Martorell fins a la ciutat.¹⁴⁰⁶ Al centre del Principat, Cervera i Igualada tingueren un rol similar, especialment per la protecció dels combois dels atacs de les partides de fusellers

¹⁴⁰³ AHN, *Estado*, Llig. 433, Duc de Pòpoli a José de Grimaldo, s/f, [01-08-1713]. Fragment citat a Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació...*, p. 209.

¹⁴⁰⁴ Per la trajectòria i obra de Pròsper de Verboom, esdevé essencial Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom: ingeniero militar flamenco de la Monarquía Hispánica*, Madrid: Fundación Juanolo Turriano, 2015.

¹⁴⁰⁵ Sanpere i Miquel repeteix la idea de que Martorell esdevé el principal magatzem de queviures dels assetjants. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació...*, pp. 223, 306 i 319.

¹⁴⁰⁶ Arxiu Comarcal del Bages [ACBG], Antic Arxiu Municipal [AM], Guerres del segle XVIII, llig. 58, s/f, [?-11-1718].

austriacistes. Les noves autoritats locals exerciren d'intermediaris entre els pagesos i propietaris del territori i els agents dels assentistes i dels comissaris de la Superintendència en les compres de grans. El síndic cerverí Antoni Ganyet s'encarregà de recollir els vals de pagament que els assentistes havien lliurat als proveïdors locals i s'encarregà de dur-los a Madrid per fer-se efectiu el cobrament.¹⁴⁰⁷

Durant el seu viatge des de la cort, el superintendent Patiño havia pogut comprovar l'estat de les collites graneres aragoneses i del ponent català. Per bé que les anyades precedents havien sigut notablement més abundants que les anteriors a 1710, el sosteniment a llarg termini d'una força armada d'una magnitud com la que es desplegà al davant de Barcelona i a l'interior del Principat hauria resultat impossible de realitzar sols amb els cereals del territori i de les províncies limítrofes. És per aquest fet que, tal i com ja apuntà Concepción de Castro, en el transcurs de les campanyes de 1713 i 1714 s'afavorí la importació de grans andalusos i manxecs pel sosteniment de l'exèrcit de Catalunya, mentre que els cereals navarresos es destinaren a proveir l'exèrcit de l'Aragó a través de l'Ebre.¹⁴⁰⁸

L'oïdor de la *Chancillería* de Valladolid Diego Ortíz de Auzmendi fou el comissari encarregat de realitzar les adquisicions de blats i civades al sud de la península, alhora que en derivava el transport als grans ports marítims del Llevant, com Màlaga i Almeria pels grans andalusos o el Grau valencià pels manxecs. Des d'allà s'enviava a través de combois navals de subministrament vorejant la costa fins a Vinaròs, els Alfacs i el delta del Llobregat.¹⁴⁰⁹ Des de Cartagena, s'arribaren a remetre al pla del Llobregat unes tres-centes mil racions "de l'Armada".¹⁴¹⁰ Sens dubte, tot i la seva major llunyania de Barcelona que la desembocadura del Llobregat, el port de Mataró esdevindria un dels

¹⁴⁰⁷ Sols l'any 1713 els cerverins havien venut a les tropes borbòniques 1.604 quarteres de grans i acumulaven un deute de 11.231 lliures i 10 sous. Mentrestant, el jutge de confiscacions de la ciutat també s'encarregava d'omplir de provisions els magatzems de la ciutat per sostenir la guarnició amb gèneres de les hisendes segrestades. Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la...*, pp. 173-174, 182 i 185.

¹⁴⁰⁸ Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, p. 278.

¹⁴⁰⁹ Segons Santiago Albertí, el moll existent a la desembocadura del Llobregat es construí ex professo a l'entorn de l'esmentada torre per part dels assetjants i comptava amb un campament atrinxerat amb artilleria i guarnició. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 169. La importància d'aquest «devant de la torre del cap del riu» en l'arribada de pertrets de guerra i queviures per l'exèrcit es pot comprovar amb els constants esments de raids i atacs executats per la resistència barcelonina a les embarcacions que hi atracaven durant tot el setge i que han quedat anotades en diferents dietaris del moment. Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, pp. 156, 180-181, 247, 250, 260, 273, 276, 303. La cita es troba a la p. 271.

¹⁴¹⁰ Aquestes racions es componien de bescuit de munició, vi, cigrons, arròs i carn de porc salada. Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, p. 279.

grans punts d'entrada i acumulació de grans per l'alimentació de l'exèrcit borbònic durant el setge.

Precisament, com ja assenyalaren Carlos Martínez Shaw, Isabel Lobato Franco o Joan Giménez Blasco, durant la segona meitat del segle XVII, el port de Mataró es va acabar consolidant com la principal competència comercial de Barcelona.¹⁴¹¹ A banda, tal i com afirma Jaume Dantí, en aquest mateix període la comunitat mercantil mataronina també establí i les relacions amb altres viles i pobles del litoral del Maresme i de l'interior del Vallès.¹⁴¹² D'aquesta manera, amb l'ocupació borbònica de la ciutat, la Superintendència de Patiño aconseguí un espai clau des d'on apuntalar l'estructura logística de les tropes assetjants. El pas de la ciutat a l'obediència borbònica es donà el dia 31 d'agost, amb el desembarcament al port mataroní del marquès de Ceba Grimaldi, que fou rebut pel general Wallis i una representació dels nobles barcelonins refugiats a la ciutat.¹⁴¹³ Segons assenyalen Joaquim Llovet i Enric Subiñà, l'evacuació total de les tropes imperials no es produí fins el dia 3 d'agost, quatre dies després que els jurats de la ciutat haguessin jurat fidelitat a Felip V.¹⁴¹⁴

Amb l'entrada a la ciutat dels primers regiments borbònics, també hi arribaren els agents i comissaris de la Superintendència de l'exèrcit. Una bona mostra de la rapidesa d'aquest establiment i de la importància estratègica de la ciutat en l'aparell logístic borbònic la trobem en les informacions obtingudes per les forces resistents de que el dia 11 d'agost ja hi havia unes seixanta mil quarteres de blat als magatzems mataronins destinades a l'abastiment de l'exèrcit.¹⁴¹⁵

A partir d'aquell moment, tant les cròniques contemporànies com múltiples evidències documentals apunten a que s'establí una intensa relació entre la comunitat de

¹⁴¹¹ Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, pp. 51-57. Isabel LOBATO FRANCO, «Relacions comercials entre Catalunya i Andalusia als segles XVI i XVII» a Jaume DANTÍ I RIU (Coord.), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, pp. 107-137, pp. 126-130. Joan GIMÉNEZ BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2001, pp. 652-757.

¹⁴¹² Jaume DANTÍ I RIU, «Economía marítima y red urbana en Cataluña en la segunda mitad del siglo XVII. Los puertos de Mataró, Blanes y Sant Feliu de Guíxols» a Isidro DUBERT, Hortensio SOBRADO, Ofelia REY, Domingo L. GONZÁLEZ, Manuel GARCÍA, Enrique MARTÍNEZ (Coords.) *El mar en los siglos modernos. Vol. I*, Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, Dirección Xeral de Turismo, 2009, pp. 359-360.

¹⁴¹³ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 649.

¹⁴¹⁴ Joaquim LLOVET I VERDURA, *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i a cap de corregiment*. Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró, 1966, p. 114. Enric SUBIÑÀ I COLL, «Mataró borbònic...», p. 479.

¹⁴¹⁵ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 653.

mercaders, comerciants i botiguers catalans establerts a Mataró i l'aparell logístic borbònic situat al camp de Barcelona. Com descrigué el mateix Castellví:

«Luego de ocupado Mataró, el intendente general don José Patiño, con su grande aplicación y talentos, asistidos por sus superior viveza ajustó el precio de los víveres para el ejército con los mercantes Matas, Milans y otros, que fue principal motivo de poder subsistir el ejército en el bloqueo. Los grandes créditos de estos sujetos, ayudados de la fértil cosecha de aquel año, adelantando crecidas sumas, manejando por el grande arte de Patiño, fue ocasión de estar el campo abastecido de un todo, que en otra forma le era preciso al duque levantarle».¹⁴¹⁶

Tal i com assenyala el cronista, aquest conjunt d'individus –“representats” pels Matas i els Milans– jugaren un paper clau en dos camps essencials per assegurar el manteniment de les tropes borbòniques desplegades al Principat: la consecució de queviures i l'avançament de grans quantitats de diners per fer front als pagaments que se'n derivaren. Les activitats dels individus econòmicament més rellevants que participaren en aquestes activitats han sigut estudiades monogràficament per Benet Oliva.¹⁴¹⁷ Així mateix, la majoria de les informacions que tenim d'aquests negocis provenen de les peticions de gràcies i memorials de mèrits elaborats per la consecució de càrrecs i oficis elaborades pels mateixos protagonistes anys després del conflicte successori.¹⁴¹⁸

Un dels exemples més citats és el del negociant Josep Matas i Calvet. Aquest individu formava part d'una de les nissagues comercialment més importants del Mataró del tombant de segle.¹⁴¹⁹ Per bé que durant els primers compassos de la guerra alguns dels membres de la família s'havien mostrat favorables a les posicions austriacistes, altres com Esteve Matas mostraren una tendència filipista notable, essent aquest desinsaculat l'any 1707 per les autoritats carolines.¹⁴²⁰ Amb l'arribada de les tropes borbòniques a la ciutat, Josep Matas hauria fet el pas definitiu a l'obediència de Felip V, implicant-se activament en la provisió del setge.

¹⁴¹⁶ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 650. Aquest fragment ha sigut citat repetidament en les múltiples obres sobre la història de Mataró d'aquest període.

¹⁴¹⁷ Sens dubte, l'estudi més complet el trobem a Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...».

¹⁴¹⁸ Una mostra clara la podem trobar en l'estudi de Joan Giménez Blanco sobre els individus que ocuparen els principals càrrecs reials de l'administració local i corregimental de Mataró entre 1715 i 1720. Joan GIMÉNEZ BLASCO, «Els mataronins de la Nova Planta o, *el alma del mundo es el dinero*» a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 109, 2014, pp. 50-56.

¹⁴¹⁹ Joan GIMÉNEZ BLASCO, *Mataró en la...*, pp. 597-604.

¹⁴²⁰ El propi Josep Matas hauria rebut a Elisabet Cristina de Brunswick a la ciutat l'any 1706 segons Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 221. A més a més, hauria estat implicat en el *resello* de moneda de billó a Barcelona a principis de 1709. AHPB, 877/17, Notari Pau Cabrer, ff. 35r-36r, [10-02-1709]. Pel cas d'Esteve Matas, vegeu Joaquim LLOVET I VERDURA, *Mataró, 1680-1719...*, p. 122.

La seva acció més coneguda en aquest àmbit és el contracte que signà amb José Patiño el dia 6 d'octubre de 1713 per proveir la important quantitat de trenta mil quarteres d'ordi fins el darrer dia de febrer de 1714, juntament amb el seu soci Francesc Fornés.¹⁴²¹ En aquesta comanda, es deixa clar que tots els cereals havien de provenir de fora de Catalunya i que cada quartera se'ls pagaria a raó de 26 rals de billó, rebent una bestreta de 6.000 pesos. Més enllà d'aquest contracte, mercès a un informe remès per la Superintendència a la cort de finals de 1713, podem constatar que el soci de Matas, Francesc Fornés, no sols s'encarregà d'aconseguir la provisió d'ordi a uns preus més baixos dels pactats –a raó de 21 rals d'ardits el quintar– sinó que també importaren unes sis mil quarteres de blat pel pa de munició a raó de 42 rals d'ardits el quintar abans que s'acabés l'any.¹⁴²² Com a testimoni de l'entrega del contracte d'ordi hi trobem un altre proveïdor de les tropes, Josep Gibert, que entre el 25 d'agost i el 27 de setembre de 1713 entregà 528 quarteres i mitja d'ordi per la cavalleria cobrant 11.367 rals.¹⁴²³ El mateix Gibert nomenà com a procurador el seu germà Pere perquè gestionés amb la Superintendència i la comptadoria de l'exèrcit el pagament de 6.020 lliures barceloneses que li devien per les mil quatre-centes quarteres de blat que havia aportat per alimentar les tropes assetjants, així com 301 lliures i 12 sous més que també se'ls devien per 104 quarteres de faves comprades a Josep Picayre, «[...] pro provisione del trench de la artilleria eiusdem exercitus domini nostri Regis».¹⁴²⁴

A més del seu rol com a assentista, Josep Matas també es trobà treballant activament amb José Patiño en la gestió econòmica de l'esforç de guerra a Catalunya. Matas fou nomenat *Director General de Confiscaciones* de tots els béns segrestats al Principat el dia 5 de novembre de 1713.¹⁴²⁵ Tres dies abans, el mercader Josep Aparici rebé les ordres del mateix Patiño perquè el veguer, els batlles i els jurats de la vegueria de Barcelona col·laboressin amb ell per executar el cobrament dels drets del general, de guerra, de la Santa Croada i de l'estanc de tabac des del juny passat en endavant, de la

¹⁴²¹ ACA, Notarials, Mataró, Notari Martí Simon, Sèrie General, llig. 436, ff. 205v-208r, [06-10-1713]. Contracte citat a Enric SUBIÑÀ I COLL, «Mataró borbònic...», pp. 484-485, i a Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», pp. 221-222.

¹⁴²² Per aquestes quantitats de blat, Fornés rebé la suma de 252.000 rals d'ardits. AHN, *Estado*, Llig. 500 (2) *Relación de los géneros de los granos comprados desde primero de julio de 1713 en el Principado de Cataluña* [1713].

¹⁴²³ AHN, *Estado*, Llig. 500 (2), *Estado de los granos comprados en el Principado de Cataluña desde 25 de Agosto de 1713*, [27-09-1713].

¹⁴²⁴ ACA, Notarials, Mataró, Notari Martí Simon, Sèrie General, llig. 437, ff. 21v-22r, [05-02-1714].

¹⁴²⁵ ACA, Notarials, Mataró, Notari Antoni Gusi, Sèrie General, llig. 530, ff. 488v-491v, [05-11-1713]. Un dels sotsarrendataris d'aquesta gestió fou el seu cunyat, Domènec Fàbregas. Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 223.

qual Aparici n'era director.¹⁴²⁶ Tant Aparici com Matas estigueren implicats directament en la gestió de les exaccions i pagaments dels quaters d'hivern de les tropes assetjants des del primer de desembre de 1713 al darrer dia de febrer de 1714.¹⁴²⁷ Una tasca notablement complexa, com denoten les missives enviades a Grimaldo per part de Patiño queixant-se de la notable falta de capitals per finançar els queviures per les tropes a finals de 1713.¹⁴²⁸

Josep Matas no fou l'únic membre de la seva família que s'implicà en el proveïment de les tropes borbòniques. El seu cosí –i soci a partir de 1714– Esteve Matas i Lluell participà activament en el manteniment de l'ordre públic a Mataró durant el conflicte a més d'haver sigut un dels que «[...] antiziparon caudales considerables en dinero y granos para la subsistencia de las tropas».¹⁴²⁹ El soci més estret de Josep, Francesc Fornés, feu servir la seva participació com a proveïdor de grans de les tropes com un dels principals mèrits a tenir en compte per reconèixer la seva candidatura a majordom de propis i arbitris del nou ajuntament de Mataró l'any 1720.¹⁴³⁰

L'altre cognom directament esmentat per Castellví fou el de Milans. En aquest cas, tenim constància de dos membres de la família que s'implicaren activament en aquests proveïments. Es tracta dels germans Segimon Milans i Lleu i Josep Milans i Lleu. Tots dos germans provenien d'una nissaga de navegants d'Arenys de Mar que s'integraren en el món del comerç de mà del pare de Segimon i Josep.¹⁴³¹ Segimon ja havia participat en contractes de proveïment dels soldats atesos als hospitals de Girona i de la Ciutadella de Roses durant la Guerra dels Nou Anys i durant els primers anys del Set-cents de la mà de la companyia gironina de Benages i Andreu.¹⁴³² Segons afirmà el propi Milans en la relació de mèrits que elaborà l'any 1728 per assolir la ciutadania honrada de Barcelona, començà a proveir les tropes borbòniques durant l'ocupació de Girona

¹⁴²⁶ ACA, Notarials, Mataró, Notari Antoni Gusi, Sèrie General, llig. 530, ff. 486r-488v, [02-11-1713]. Aparici havia deixat Barcelona amb la seva esposa i fills el mes de juliol de 1713. Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, p. 810.

¹⁴²⁷ Josep Matas tenia documentació d'aquesta administració en el moment del seu decés, segons consta en el seu inventari de béns, Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 224. Per Josep Aparici, vegeu BC, Fons del Baró de Castellet, Arx. 743, *Repartiment del donatiu per als quaters d'hivern* [1713-1715].

¹⁴²⁸ Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, p. 280.

¹⁴²⁹ Aquesta afirmació es troba en l'informe elaborat per la Reial Audiència per concedir la regidoria perpètua de Mataró al fill d'Esteve Matas de 24 anys d'edat l'any 1718. ACA, RA, Reg. 126, f. 48r-48v, [22-09-1718]. Fragment citat a Joan GIMÉNEZ BLASCO, «Els mataronins de la...», pp. 53 i 56.

¹⁴³⁰ Joan GIMÉNEZ BLASCO, «Els mataronins de la...», p. 52.

¹⁴³¹ Joan BALLART CLOS, «El llinatge Milans i la seva participació en l'aventura de la navegació» a *El Sot de l'Aubó*, Núm. 33, pp. 21-26. Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», pp. 207-208.

¹⁴³² Pere GIFRE RIBAS, «Mercaders a la terra...», pp. 520 i 524.

executada per les tropes del duc de Noailles l'any 1710. Amb el nou setge de la ciutat per part dels austriacistes la primavera de 1712, la companyia de Milans «[...] socorrió con crecidas sumas sin interés alguno» als soldats i oficials borbònics empresonats a l'interior de les muralles, alhora que també proveí de gèneres i avançà diners a les tropes borbòniques que bloquejaren la plaça des de fora.¹⁴³³

Amb la consolidació de l'avenç filipista l'any 1713, Segimon Milans es traslladà al camp de Barcelona on:

«[...] habiendo tenido insinuación de los ministros de Vuestra Magestad, assistió al ejército, destacamentos y plazas con grandes porciones de víveres, de manera que tomada la plaza se halló acrehedor en más de treinta mil doblones, que Vuestra Magestad se sirvió de mandarle pagar».¹⁴³⁴

El seu germà, Josep Milans i Lleu, l'acompanyà en aquesta tasca, tal i com ell mateix adduí en el seu informe de mèrits per accedir a la mateixa dignitat que el seu germà envià tres mesos després a la Reial Audiència:

«En suposición de que Joseph Milans es hermano de Segismundo Milans, y que tienen juntos sus caudales, habiendo el referido Joseph assistido personalmente en el campo de Barcelona para el socorro y asistencia de las tropas, y concurrido en los demás Servicios que calificó la Audiencia en orden à Segismundo en la citada consulta [del día 1 de gener de 1728] parece que se halla comprendido en ellos con igual mérito, y que le sufragan para hazerle digno de la gracia que solicita».¹⁴³⁵

Josep Milans actuà i s'intitulà com a assentista del pa de munició de l'exèrcit borbònic a Catalunya, organitzant les fàbriques de pa de munició de les tropes assetjants al camp de Barcelona almenys des de novembre de 1713 fins a finals d'agost de 1714.¹⁴³⁶

Segons Castellví, a més de les seves activitats com a proveïdors i financers de les tropes, els dos germans Milans, juntament amb l'argenter i futur assentista Salvador Cerdanya i el metge d'Alella Samper Roura participaren en la redacció d'una proposta de capitulació enviada a Barcelona a finals de setembre de 1713 pel comptador Martín Mielgo.¹⁴³⁷

¹⁴³³ ACA, RA, Reg. 140, f. 56v, [01-01-1728]. Fragment citat també a Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 212.

¹⁴³⁴ *Ibíd.*

¹⁴³⁵ ACA, RA, Reg. 140, ff. 133v-134r, [09-04-1728]. Fragment citat parcialment també a Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 212.

¹⁴³⁶ S'identifica com a tal davant del francès Pau Ferrer, director de la fàbrica del camp de sant Martí a AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 52v-54r, [29-01-1715].

¹⁴³⁷ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 674.

A banda del ja esmentat ennobliment, amb la presa de Barcelona els dos germans Milans passaren a ocupar alguns càrrecs de gran importància per la renovada administració borbònica, alhora que les seves activitats econòmiques conjuntes experimentaren un gran creixement. Segimon actuà com a tresorer general de la Santa Croada i recaptador de les rendes de la fàbrica de galeres de Barcelona, dos oficis que executà fins l'any 1730 en col·laboració estreta amb Joan Antoni Marimon, superintendent de les Drassanes.¹⁴³⁸ El seu germà Jaume actuà com a director de la provisió de queviures de Catalunya l'any 1728.¹⁴³⁹

Més enllà d'aquestes dues nissagues i els seus socis i col·laboradors propers, també tenim constància d'altres membres del sector comercial del Maresme que participaren en els contractes de provisió de queviures per les tropes o amb l'avançament de diners per efectuar els pagaments que se'n derivaren. Un d'ells fou l'argenter Fèlix Massiques i Nadalcreus, originari de Vilassar però establert a Barcelona, que avançà importants quantitats de diners a la tresoreria de l'exèrcit borbònic durant el setge de 1713-1714.¹⁴⁴⁰ tanmateix, almenys des de l'any 1712 havia mantingut contactes econòmics i havia realitzat importants préstecs a Joan Sureda i Vilallonga, insigne conspirador filipista mallorquí que es trobava empresonat a Barcelona des de 1711.¹⁴⁴¹ Amb la fi del conflicte, Massiques assolí la posició de comissari de barri l'any 1715, alhora que substituï a Jaume Circuns com a receptor del Sant Ofici entre els anys 1717 i 1719.¹⁴⁴²

Una altra societat comercial mataronina que participà en aquests proveïments fou la conformada per Teresa Tarau i Codolosa i Rafael Peramàs, que l'any 1714 aportaren vuit centes quarteres de blat per les tropes.¹⁴⁴³ Teresa Tarau apareix l'any 1719 com la segona contribuent cadastral de Mataró amb una quota de 139 lliures, només per darrera de Josep Sanromà i Pou i per davant de Josep Feu i Feliu de la Penya.¹⁴⁴⁴ Per la seva

¹⁴³⁸ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 304-307. A banda, també fou tresorer del duc de Cardona a Catalunya. Benet OLIVA RICÓS, «Els trànsfuges del...», p. 226.

¹⁴³⁹ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 212.

¹⁴⁴⁰ Benet OLIVA RICÓS, «Els trànsfuges del...», p. 245.

¹⁴⁴¹ Sureda i Vilallonga esdevindria regidor perpetu de Palma l'agost de 1718. Pedro MONTANER ALONSO, «Una convivència políticament incòmoda però inevitable. Filipistas y carolinos en Mallorca, 1700-1715» a *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, Núm. 26, 2016, p. 57.

¹⁴⁴² Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 237. Pedro MONTANER ALONSO, «Una convivència políticament...», p. 58.

¹⁴⁴³ Joan GIMÉNEZ BLASCO, *Mataró en la...*, p. 619. L'any 1720 realitzaren una procura a Ignacio de Padilla perquè reclamés a la tresoreria reial de Madrid els 34.400 rals de billó que encara se'ls devien per aquestes 800 quarteres.

¹⁴⁴⁴ Joaquim LLOVET I VERDURA, *Mataró, 1680-1719...*, p. 128.

banda, Rafael Peramàs i Plegamans assolí la plaça de comptador de l'ajuntament de Mataró el 1720 mercès a les seves activitats com a proveïdor de les tropes durant el setge.¹⁴⁴⁵

Finalment, en els informes per escollir un majordom de propis i arbitris del nou ajuntament de Mataró l'any 1720, els tres individus designats per la Audiència com a terna per l'elecció esgrimien haver col·laborat amb les tropes borbòniques durant la darrera fase del conflicte. Per bé que alguns com el botiguer Josep Campllonch també esmentava haver servit directament amb les armes, tots tres posaren un important èmfasi en els seus esforços per proveir les tropes. El mateix Campllonch defensava haver donat robes pel vestuari de les Reials Guàrdies d'Infanteria, mentre que el negociant Josep Guarro al·legava que havia fornit les tropes «[...] con diferentes granos y otros varios géneros» mentre que el ja esmentat Francesc Fornés esgrimia la seva participació en la companyia de Josep Matas en el proveïment de grans pel pa i pel farratge de l'exèrcit que assetjava Barcelona.¹⁴⁴⁶

Tanmateix, tot i la importància d'aquest conjunt de financers i comerciants en l'abastiment de les tropes borbòniques, un mer repàs a les seves activitats no ens ofereix una imatge completa de l'autèntic esforç logístic necessari per aconseguir els queviures per alimentar l'exèrcit assetjant. Si bé és cert que amb la seva capacitat financera i les seves xarxes comercials privades afavoriren els pagaments als proveïdors i a la soldadesca i facilitaren l'arribada dels gèneres necessaris pel sosteniment de les tropes, les necessitats d'un exèrcit numèricament tan important i amb un desplegament dual – tant al camp de Barcelona com a l'interior del Principat– anava molt més enllà de les capacitats que la comunitat mercantil establerta a Mataró podia oferir.¹⁴⁴⁷ A tota aquesta situació s'hi haurien de sumar els retards i incompliments de la companyia Goyeneche, que segons el propi José Patiño, havien deixat d'enviar ordi per la cavalleria de l'exèrcit

¹⁴⁴⁵ Peramàs era cunyat del també comerciant i financer Esteve Matas. Ramon REIXACH I PUIG, «Integració econòmica hispana i comerç industrialista al segle XVIII mataroní: els Esmandia i els Campillonch-Guarro-Cantallops» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 26, 2010, pp. 128-129. Joan GIMÉNEZ BLASCO, «Els mataronins de la...», p. 53.

¹⁴⁴⁶ Joan GIMÉNEZ BLASCO, «Els mataronins de la...», p. 52. Campllonch també havia prestat 26.880 rals de billó per la preparació de l'expedició de Sicília de 1718. Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», p. 120.

¹⁴⁴⁷ Per comprendre la seva importància numèrica, en una missiva del 12 de desembre de 1713, Patiño confirmava a Grimaldo que les tropes destinades al setge de Barcelona que s'haurien d'aquartellar durant l'hivern al Principat ascendirien a 123 batallons i 103 esquadrons. AHN, *Estado*, Llig. 500 (2), José Patiño a José de Grimaldo, s/f, [12-12-1713]. Amb tot, bona part d'aquestes unitats es trobaven incompletes, atès que la deserció i les baixes per malaltia. Andrés CASSINELLO PÉREZ, «El sitio de Barcelona: septiembre 1714» a *Revista de historia militar*, Núm. Extra 2, 2014, pp. 21-20.

del Principat a principis del mes de setembre per bé que la seva encomana s'allargava fins a finals d'octubre.¹⁴⁴⁸ Unes mancances que s'hagueren de suplir per part de l'equip del superintendent a través del proveïment local. Aquesta situació motivà que l'alt comandament borbònic preferís recuperar la gestió de la provisió, establint una administració directa malgrat les propostes de renovació de l'*asiento* que Goyeneche i Juan Pedro de La Motta havien presentat a la tresoreria.¹⁴⁴⁹ Així doncs, aquesta tasca titànica requerí d'una mobilització humana i material que compregué tot el Principat i bona part del conjunt de la monarquia. Des de la cort de Madrid, els ministres José de Grimaldo i Jean Orry, juntament amb Miguel Fernández Duran, foren els principals encarregats d'aquesta administració, mentre la seva execució sobre el territori català recaigué sobre el superintendent Patiño i els seus col·laboradors.¹⁴⁵⁰

Precisament, en un informe elaborat pels oficials de la Superintendència a finals de 1713, s'hi recullen les principals adquisicions de blats, farines, ordís, civades i faves executades per les tropes del Principat des de l'inici de les operacions el dia 1 de juliol. Aquest document ens permet comprovar quins foren els principals espais d'obtenció i concentració de queviures així com també conèixer alguns dels seus principals proveïdors. No resulta pas sorprenent que bona part dels punts de compra es trobin en poblacions de la rodalia de la Ciutat Comtal com el Prat de Llobregat, Sant Andreu i Cornellà, o bé són els principals nuclis de població de les zones limítrofes al camp de Barcelona, com Castellbisbal, Sant Boi, Martorell o Mataró. Per altra banda, també hi trobem dues poblacions clau en la via de connexió logística de les tropes avançades amb l'Aragó, com ho són Lleida i Balaguer, especialment importants per la fertilitat de les plantacions bladeres d'aquests territoris, així com la ciutat de Tarragona i el seu camp, que amb la retirada imperial esdevindrien la nova base borbònica al sud de Barcelona. Per aquest darrer cas és certament important la adquisició de 1.809 quarteres de blat, 2.962 quarteres de farines i 3.098 quarteres d'ordi que els oficials logístics borbònics aconseguiren tancar amb la guarnició imperial abans del lliurament de la plaça el dia 14 de juliol i pels quals es pagaren 140.273 rals d'ardits.¹⁴⁵¹

¹⁴⁴⁸ Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, p. 277-278.

¹⁴⁴⁹ Proposta de Juan Pedro de La Motta i Companyia a AHN, *Estado*, Llig. 500 (1), s/f [05-11-1713]. Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, *Negocios y finanzas...*, p. 119.

¹⁴⁵⁰ Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp. 279-280.

¹⁴⁵¹ Segons Castellví, fou el coronel Emmerich Friedrich von Faber qui pactà la venda dels subministres. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. III, p. 836.

Quadre núm. 18. «Relación de los géneros de los granos comprados desde primero de julio de 1713 en el Prinzipado de Cathaluña», [1713]

Lloc	Proveïdor/ agent de la provisió	Blat			Farines			Ordi			Civada			Faves			Preu final en rals d'ardits
		Q.	P.Q.	P.T	Q.	P.Q.	P.T	Q.	P.Q.	P.T	Q.	P.Q.	P.T	Q.	P.Q.	P.T	
El Prat de Llobregat	El batlle	508	42	21.336				400	18	7.200				90	30	2.700	31.236
	Rafael de Cortada	24	42	1.008													1.008
Sant Boi de Llobregat	Batlle i jurats	234	42	9.828				461	18	8.298	23	14	322				18.448
	El lloc							79,5	18	1.431							1.431
Cornellà	El rector	277	42	11.634													11.634
	Francesc de Lluprà	13	42	546													546
Castellbisbal	Josep Albereda							60	20	1.200							1.200
	Josep Pelegrí							40	20	800	10	14	140				940
Martorell	El rector i els jurats	844	40	19.366				2.709	20	5.418	40	14	560				25.344
	Andrés Durán										4	14	56				56
	Pedro Bals										1	14	14				14
	Pedro Turras										4	14	56				56
	Antonio Raban i Lorenzo Albereda							18	20	360							360
	Luís Abat							10	20	200	20	14	280				480

Exèrcit i negoci. El proveïment militar a Catalunya durant el regnat de Felip V

Sant Andreu	Joseph Llopart						50	20	1.000							1.000	
Mataró	Francesc Fornés i Cia.	6.000	42	252.000			2.283	21	47.943							299.943	
Tarragona	Les tropes alemanyes a Bernabé Santa María	1.809	42	77.787	2.962		31.506	3.098	10	30.980						140.273	
Camp de Tarragona	Diferents individus a Antonio Pando i Miguel de Casador	3.156	42	119.928				18.000	18	324.000						443.928	
Balaguer	Diferents individus a Gaspar Ferrer							806	28	22.568						22.568	
Lleida	Diferents individus a Josep de Querejazu	4.000	45,5	182.000												182.000	
Quantitats totals		16.865		695.433	2.960		31.506	28.014,5		451.398	102		1428	90		2.700	1.182.465

Font: AHN, *Estado*, Llig. 500 (2) [1713] Abreviatures: Q.= Quarteres; P.Q.=Preu per quartera [En rals d'ardits]; P.T.= Preu total de la comanda [En rals d'ardits]

Pel que fa a l'àmbit logístic del Camp de Tarragona que apareix l'informe, és important tenir present els enviaments de queviures i diners a la guarnició tarragonina provinents d'altres viles i ciutats properes, com és el cas de Vilanova i la Geltrú, que alhora també s'encarregaren de transportar blat i palles cap a l'exèrcit assetjant de Barcelona.¹⁴⁵² Precisament, un dels individus que apareix a l'informe, Miquel de Cassador, fou un doctor en medicina originari de Sitges que a principis de 1714 apareix com a proveïdor de grans de l'exèrcit a Vilafranca del Penedès, ciutat de la que serà regidor primer l'any 1716.¹⁴⁵³ Com en el cas de Vilanova i la Geltrú, Cassador no només s'encarregà d'enviar queviures a la guarnició de Tarragona sinó també a les forces que assetjaven Barcelona. Per exemple, entre gener i febrer del mateix 1714, el metge organitzà transports de blats i sègols des de Sant Martí Sarroca i Font-Rubí cap a Martorell.¹⁴⁵⁴

Tot i que en l'informe no hi apareguin viles i ciutats del nord del Principat, és important constatar com allà també es desenvolupà aquesta doble dinàmica de proveïment, tant destinat a les guarnicions locals properes com també per l'exèrcit que assetjava Barcelona. En ambdós àmbits sembla que foren comuns els transports de gèneres a través de llaguts i altres embarcacions de cabotatge de les viles empordaneses, com Sant Feliu de Guíxols.¹⁴⁵⁵

Per bé que el paper dels proveïdors privats fou essencial per la consecució d'aquests queviures, és important ressaltar que bona part dels gèneres acumulats pels oficials borbònics seguien provenint o bé de les compres forçades executades per les autoritats locals o bé de les requisies i exaccions sobre el terreny ocupat. D'aquesta manera, durant tot el setge es mantingueren les pràctiques de subsistència executades durant els darrers anys del conflicte als fronts de l'Aragó i de l'Ebre on es procuraven suplir les mancances del sistema de proveïment privat.

Un clar exemple d'aquestes estratègies el trobaríem en el cas del monestir cartoixà de Santa Maria de Montealegre, a Tiana. Segons el testimoni del pare prior Agustí Massot, als magatzems de la cartoixa situats per la Conreria s'hi havia acumulat des de principis

¹⁴⁵² Albert TUBAU GARCIA, «Aproximació als fets de la Guerra de Successió a Vilanova i la Geltrú» a *Del Penedès*, Núm. 30, 2014, pp. 55-56.

¹⁴⁵³ Jordi VIDAL PLA, «La Guerra de Successió al Penedès. Reflexions i aportacions documentals», a *Del Penedès*, Núm. 30, 2014, p. 13.

¹⁴⁵⁴ BC, Fons del Baró de Castellet, Fons del Cadastre, Caixa 1, Doc. 152.2 a 152.4, s/f, [07-01-1714 a 21-02-1714].

¹⁴⁵⁵ Benet JULIÀ I FIGUERAS, «Sant Feliu de Guíxols 1706-1714 (Guerra de Successió)» a *Estudis del Baix Empordà*, Núm. 18, 1999, pp. 131-134.

de la temporada de sega fins a finals de setembre de 1713 una gran quantitat de grans i farines, entre els quals s'hi comptaven 1.131 quarteres de blat pur, 436 quarteres de blat de sègol, 300 quarteres d'ordi, 60 quarteres de segó, 36 quarteres de faves, dues quarteres de cigrons i dues quarteres de mongetes.¹⁴⁵⁶ Amb l'arribada de les primeres unitats borbòniques el dia 26 de setembre, el brigadier francès De Guizi ordenà posar sentinelles a totes les portes del monestir, alhora que manà que els seus homes examinessin tot el recinte. Un cop executades aquestes diligències, els soldats francesos saquejaren tots els gèneres i queviures que trobaren a l'interior de les dependències a excepció dels cereals. A banda d'eines, materials i robes, s'endugueren setanta càrregues de vi negre, quatre càrregues de vi blanc, dues-centes cinquanta gallines, vint-i-un porcs i un mul de tres anys. Però això no fou pas tot, atès que dos dies més tard:

«[...] llegó en dicho monasterio Don Gabriel La Motte, teniente coronel del regimiento de la Corona con un destacamento del ejército y en compañía de dicho destacamento un comboy de acémilas el qual se llevó el primer destacamento arriba referido y se quedó dicho monasterio y Conrretería con dicho su destacamento y que el dicho comboy con dichas acémilas con otro comboy que vino después sacaron y prendieron y se llevaron en el campo delante de Barcelona todo el dicho partido de trigo y granos arriba referidos. Ítem y finalmente dichos destacamentos durante el tiempo que estuvieron en dicha conrretería se comieron y destruyeron toda la cosecha de las uvas pendientes en las vides o cepas de las tierras de dicho monasterio y asimismo hizieron grande estrago y daño en las mismas vides y cepas, impidiendo el fruto de años venideros».¹⁴⁵⁷

Les autoritats borbòniques justificaren aquesta acció adduint que la gran majoria d'aquests grans provindrien dels cultius de diversos individus de poblacions veïnes de la cartoixa com Sant Andreu del Palomar, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besós, Badalona, Tiana, Martorelles, Sant Fost de Campsentelles, Cabanes i Santa Perpètua de Mogoda que els haurien acumulat als magatzems del monestir «[...] a fin de llevar y transferir aquellas desde dicha conrretería dentro dicha ciudad de Barcelona».¹⁴⁵⁸

Més enllà de l'aportació de cereals i farines, que sembla que des de l'inici del setge fins la capitulació de Barcelona correu per una administració directa gestionada des de la Superintendència de Patiño, la manufactura del pa de munició de l'exèrcit assetjant es donà de manera diferent. Malgrat no haver pogut localitzar el contracte d'*asiento* d'aquesta provisió tancat per Josep Milans i Lleu i la seva companyia familiar amb la Corona sobre aquesta provisió, en diversos documents notariais dels anys 1714 i 1715 Josep hi apareix intítulat com a «[...] assentista de las fàbricas del pa de munició del

¹⁴⁵⁶ ACA, Notariais, Mataró, Notari Martí Simon, Sèrie General, llig. 436, ff. 217r-219r, [12-11-1713].

¹⁴⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁵⁸ *Ibidem*.

Exèrcit y Principat de Catalunya». ¹⁴⁵⁹ En virtut d'aquesta posició, entre l'octubre i el novembre de 1713 Josep Milans tancà un subcontracte amb el mercader francès Pau Ferrer perquè aquest darrer s'encarregués de dirigir la fàbrica del pa de munició del campament de Sant Martí de Provençals, a l'extrem del Besós del cordó del setge i quarter general del contingent francès. ¹⁴⁶⁰

Gràcies a l'acord a que arribaren Ferrer i Milans a principis de l'any 1715 per finalitzar la seva relació contractual, podem conèixer una mica millor com funcionà aquest proveïment. El contracte de Ferrer s'inicià el dia 15 de novembre de 1713 i finí el darrer dia d'agost de 1714. Durant tota la seva tasca, Ferrer s'encarregà de coordinar l'elaboració del pa a les fàbriques disposades al camp, així com de proveir de llenya i operaris que les fessin funcionar. En canvi, les farines se li entregaren per part de l'administració militar. Tots aquests processos generaren vals, rebuts i comptes de despesa que foren presentats per l'apoderat de Ferrer a Josep Milans entre el novembre de 1714 i el gener de 1715, amb l'objectiu de cobrar les diverses quantitats que l'assentista li devia per liquidar el contracte. Amb tot, una de les condicions bases del subcontracte especificava que Milans no seria obligat a liquidar els deutes existents amb Ferrer fins que la Corona li abonés al primer la totalitat dels rèdits provinents del contracte general. D'aquesta manera, a principis de gener de 1715 «[...] per ésser aceptor, dit Joseph Milans, del Rey nostre senyor en considerable quantitat per rahó de dit asiento», l'apoderat de Ferrer i l'assentista català arribaren a un acord de liquidació del contracte amb l'entrega de 1.500 dobles que serien pagades «[...] en or o son valor de comptants lo dia present sens dilació ni excusa alguna». ¹⁴⁶¹

És ben possible que Josep Milans també s'encarregués de gestionar contractes i encomanes amb altres proveïdors que ocupessin els forns de la resta de casernes del cordó de Barcelona i de la resta de places del Principat, malgrat no n'hem pogut localitzar cap altre acta notarial o contracte de característiques similars. Amb tot, sí que podem constatar l'existència de forns dedicats a la manufactura de pa de munició per les tropes borbòniques en places del centre de Catalunya mesos després de la seva ocupació filipista. Pel cas de Manresa, plaça clau en la lluita contra les partides austriacistes de l'interior, aquests forns foren saquejats pels homes del marquès del Poal el dia 5 de

¹⁴⁵⁹ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 52v-54r, [29-01-1715]. També a AHPB, 908/6, Notari Francesc Rossell, ff. 92r-92v, [13-11-1714].

¹⁴⁶⁰ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 168.

¹⁴⁶¹ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 53r-54r, [29-01-1715].

setembre de 1714, de les que en tragueren sis mil racions de pa de munició i setanta sacs de farina entre els forns de la Plana de l'Om i del costat de la Seu.¹⁴⁶²

Amb l'inici de l'hivern, la pressió logística a la que es trobà sotmès el contingent borbònic del Principat augmentà considerablement a causa de l'arribada de nous contingents i de l'enduriment natural de les condicions de proveïment. En una carta del primer de desembre de 1713 José de Grimaldo informà a Patiño de l'arribada de vint batallons d'infanteria i vint-i-un esquadrons de cavalleria que se sumarien al desplegament a Catalunya. Dos dies més tard, el mateix Grimaldo comunicà al superintendent la conveniència de que tot el contingent destinat al Principat s'hi quedés a hivernar. En la seva resposta a ambdues missives, Patiño acusà la rebuda de les ordres de la cort, alhora que informava a Grimaldo de totes les gestions que ja s'havien dut a terme per l'establiment de la nova contribució «[...] en especie de dinero [...]» de 750.000 pesos en tres pagaments diferents sobre les ciutats, viles i pobles de Catalunya sota l'autoritat de Felip V, amb les excepcions de Girona i Besalú –que estaven ocupades per forces franceses– i Tortosa, que depenia de la Superintendència de València.¹⁴⁶³ L'acceleració de les diligències pel cobrament d'aquest tribut fou clarament motivada per les imperioses i immediates necessitats generades per l'aquarterament hivernal.¹⁴⁶⁴

Segons Josep Maria Torras i Concepción de Castro, la situació econòmica de la Superintendència catalana a finals de 1713 fou enormement tensa, tal i com es desprèn de la correspondència enviada per Patiño a la cort on les contínues sol·licituds d'enviament de numerari es combinen amb dures crítiques pels retards i impagaments generats per la manca de diners.¹⁴⁶⁵ Fou justament en aquest context on les capacitats financeres dels refugiats a Mataró i d'altres col·laboradors no militars de la

¹⁴⁶² Francesc SERRA I SELLARÉS, *Cardona (1705-1714)*..., p. 227.

¹⁴⁶³ AHN, *Estado*, Llig. 500 (2), José Patiño a José de Grimaldo, s/f, [12-12-1713].

¹⁴⁶⁴ Amb tot, ja s'havien executat repartiments i contribucions prèvies a les zones ocupades per les tropes borbòniques durant la tardor i l'hivern de 1711. A banda, en cronologies similars també s'establí una contribució similar pels quaters d'hivern a València que arribava a les 637.700 lliures. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 80-84.

¹⁴⁶⁵ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 78-79. Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de...*, pp. 280-281. Aquesta imposició i els problemes per l'arribada de capitals coincidiren temporalment amb l'establiment de la segona fase de la reforma i fiscalització de la *Tesorería mayor*, del *Consejo de Hacienda* i de les tresoreries "provincials" duta a terme des del juny de 1713, així com amb les velades amenaces del ministre Orry de que calia recaptar les soldades ràpidament per sufragar les nòmines del contingent francès si es volia seguir comptant amb el suport actiu de Lluís XIV. Anne DUBET, *La Hacienda real...*, pp. 55-73. Carlos PÉREZ FERNÁNDEZ-TURÉGANO, *Patiño y las reformas de...*, p. 60.

Superintendència esdevingueren claus per assegurar el forniment dels queviures, equipaments i sous de la tropa aportant bestretes de capital o finançant les compres de materials i gèneres. Com és ben conegut, les estretors dels terminis –amb pagaments cada quinze dies– i les dures estratègies de cobrament executades per les pròpies tropes borbòniques motivaren un important aixecament del rerepaís català durant els primers mesos de l'any 1714.¹⁴⁶⁶

Tot i les dificultats per assegurar els pagaments i les constants interrupcions dels trànsits logístics a causa de l'acció de les partides austriacistes i dels aixecaments pagesos, el cercol de Barcelona es mantingué abastit durant tot l'hivern. Els plans dels resistents d'ocupar Martorell a finals de desembre de 1713 i escanyar el trànsit de combois de provisió entre l'exèrcit assetjant i les seves bases logístiques a l'interior del Principat no tingué una materialització efectiva en cap moment.¹⁴⁶⁷ Així mateix, els constants intents d'ocupar Mataró per part dels homes d'Armengol Amill durant aquells mesos foren frustrats constantment per les tropes de la guarnició.¹⁴⁶⁸ Tanmateix, alguns atacs a les línies de subministres del cordó borbònic sí que tingueren un impacte important. Coral Torra i Juli Ochoa narren una d'aquestes accions, on diversos individus de Sant Just Desvern aconseguiren prendre i conduir a Barcelona gairebé un miler de caps ovins que es trobaven pastant entre els termes de Vallvidrera i Sant Just a finals de desembre de 1713. Segons Torra i Ochoa, aquest bestiar havia estat ajuntat i es trobava sota la supervisió dels oficials habilitats del regiment de Juan de Cerceda. L'acció dels resistents fou castigada violentament per ordre del mateix duc de Pòpoli.¹⁴⁶⁹

Durant els primers mesos de 1714, des dels campaments borbònics se seguiren sol·licitant contribucions en diners i palles per la tropa dels pobles de l'entorn de la ciutat i més enllà, tal i com constatà en el seu diari el pagès Francesc Gelat.¹⁴⁷⁰ Les

¹⁴⁶⁶ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 89-109. Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, p. 380. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 176-184.

¹⁴⁶⁷ Castellví esmenta els plans de Salvador Lleonart per ocupar Martorell amb aquest objectiu coordinant atacs de les partides de Brichfeus i Mitjans. Les precàries condicions materials i la manca de coordinació entre el govern de Barcelona i les partides volants escampades pel territori feren impossible l'execució d'aquests plans. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. IV, p. 62.

¹⁴⁶⁸ *Ibidem*, pp. 63-64 i 76-77

¹⁴⁶⁹ Coral TORRA I PANNÓN i Juli OCHOA I GONZÀLEZ, «1714: L'actitud dels borbònics envers la població civil. El cas de Sant Just Desvern» a DD. AA., *XX Miscel·lània d'Estudis Santjustencs*, Sant Just Desvern: Centre d'Estudis Santjustencs, 2016, [En línia a: <https://centrestudissantjustencs.cat/content/1714-lactitud-dels-borbonics-envers-la-poblacio-civil/>].

Consultat per darrera vegada el dia 13-11-2022].

¹⁴⁷⁰ Antoni SIMON I TARRÉS, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Barcelona: Curial, 1993, pp. 91-92.

tropes de l'interior seguiren estratègies similars, com es desprèn del saqueig del monestir de Sant Benet de Bages executat pels homes de Josep de Marimon, del que s'endugueren 32 quarteres de civada pels cavalls.¹⁴⁷¹

A finals de febrer, amb el reforç del bloqueig naval de Barcelona executat per les armades francesa i hispànica des de principis de mes reduí les preses fetes pels corsaris resistents, assegurant d'aquesta manera l'arribada de grans combois de subministrament amb queviures, tropes de refresc i, molt especialment, equipament de batre i eines de setge.¹⁴⁷² Aquests nous pertrets permeteren iniciar la campanya de bombardejos executada pel duc de Pòpoli durant la primavera de 1714. Així mateix, nous enviaments de municions d'artilleria francesa sortiren de Toló a principis de maig de 1714.¹⁴⁷³ Alhora, segons Sanpere i Miquel, a Toló també hi embarcaren artillers francesos que arribaren juntament amb dos mil quintars de pólvora provinents dels magatzems de Brest, i dotze mil cinc-centes bombes de Baiona i Rochefort, a més de quatre mil més de les fàbriques basques i navarreses.¹⁴⁷⁴ A banda, per aquelles mateixes dates Jean Orry remeté 400.000 lliures a França destinades als mercaders Le Leu i Morasin, per la compra de vestuaris i altres pertrets destinats a les tropes assetjants.¹⁴⁷⁵ Amb tots els enviaments efectuats durant la primera meitat de l'any, el parc artiller borbònic havia arribat als vuitanta-set canons de batre –entre els que s'hi trobaven vint peces de 36 lliures– i trenta-tres morters, a més de mil cinc-cents *miliers* de pólvora quan el duc de Berwick i els reforços provinents de França arribaren al camp de Barcelona.¹⁴⁷⁶

Segons Castellví, amb l'arribada de Berwick, hi hagué un reforç del bloqueig marítim i un creixement de l'afluència de combois de proveïments i bastiments per la tropa assetjant.¹⁴⁷⁷ Berwick s'acabà instal·lant a una masia propietat de l'ordre de Sant Joan, dins del terme de Sant Martí i al costat del quarter general del comandant general de les

¹⁴⁷¹ Francesc SERRA I SELLARÉS, *Cardona (1705-1714)...*, p. 199.

¹⁴⁷² Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, pp. 309-310. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 213.

¹⁴⁷³ Segons Santiago Albertí, amb dades provinents de Sanpere i Miquel, en un sol embarcament al moll de Toló es carregaren 12 canons de 36 polzades, 12.000 bales i 6.000 pots de metralla d'aquest calibre, 20 canons de 24 polzades amb 1.286 bombes i 15.000 pots de metralla, 4.000 pots de metralla més per canons de 18 polzades i 32 esplanades per canons de setge i 8 més per morter. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 215-216, 221 i 224-226. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación...*, p. 379.

¹⁴⁷⁴ Tot això sufragat amb remeses per valor de 200.000 pesos que arribaren a la tresoreria de Patiño. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación...*, p. 345.

¹⁴⁷⁵ Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión...*, p. 79.

¹⁴⁷⁶ James FITZ-JAMES STUART, *Mémoires du maréchal de Berwick, écrits par lui-même*. Vol. II, Paris: Moutard, 1778, p. 172.

¹⁴⁷⁷ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación...*, p. 405.

tropes franceses, el marquès de Guerchy.¹⁴⁷⁸ Segons el mateix Berwick, les primeres jornades que passà al camp de Barcelona les dedicà a treballar amb el ministre Jean Orry. Orry s'havia desplaçat fins al cordó borbònic per donar fe i assegurar que els estats de materials i provisions existents als magatzems borbònics que havien entregat els membres de l'alt comandament de Pòpoli a la nova direcció es corresponien a la realitat. Quan el nou comandant en cap de l'exèrcit assetjant quedà satisfet, deixà que el ministre retornés a Madrid per tal d'aconseguir els fons necessaris per assegurar la continuïtat de les operacions, atès que com el mateix Berwick afirmà «[...] qu'il n'y avoit uniquement que l'argent qui pourrait nous manquer, en cas d'un long siège je consentis au départ d'Orry pour Madrid, d'autant qu'il n'y avoit que lui en Espagne qui pût trouver les fonds nécessaires».¹⁴⁷⁹

Com ja s'havia esdevingut des de l'inici de l'època de campanya, els darrers mesos del setge es caracteritzaren per la continuïtat de les dinàmiques de proveïment establertes a l'inici de les operacions. Mentre els port de Mataró i el moll del Llobregat seguiren rebent combois provinents tant de places franceses com d'altres territoris del llevant ibèric, els contractistes locals seguiren executant entregues de queviures en base als contractes tancats amb anterioritat, alhora que els petits proveïdors i les autoritats locals seguiren estant sotmesos a les compres i repartiments forçats per part de les tropes que guardaven la rereguarda del cordó.

3.5. El proveïment de la guarnició del Principat els primers mesos del govern borbònic (1714)

Amb l'assalt general del dia 11 de setembre i la posterior obertura de les negociacions per la capitulació de la ciutat, per part dels assetjants sorgí la necessitat de conèixer l'estat dels magatzems i dipòsits que fins llavors havien estat en mans dels resistents. Una de les disposicions acordades entre els representants dels comuns catalans i del duc de Berwick per fixar els termes de lliurament dels barcelonins fou, precisament, l'elaboració un estat de tots els magatzems de la ciutat i dels cavalls i soldats de

¹⁴⁷⁸ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. IV, p. 105.

¹⁴⁷⁹ James FITZ-JAMES STUART, *Mémoires du maréchal*, Vol. II, p. 170.

cavalleria que s'hi trobessin.¹⁴⁸⁰ L'informe dels estocs dels tres magatzems de la ciutat situats a les Drassanes, al palau de la Comtessa i a la casa de la Llotja fou elaborat el mateix dia 12 pel notari barceloní Jeroni Casetas, abans de l'entrada de les primeres unitats borbòniques a la plaça. Casetas, prengué testimoni als encarregats d'aquests dipòsits, Francesc Masbernà, Josep Febrés, Ignacio Pérez i Jerònim Peramas. El que en resultà fou el següent estat dels magatzems, que creiem que no ha sigut tractat fins ara:

Quadre núm. 19. Equipament militar existent als magatzems del Palau de la Comtessa, de la casa de la Llotja del Mar i de les Drassanes de Barcelona que es trobaven a càrrec d'Antonio del Trago [12-09-1714]	
Gèneres trobats	Quantitat
Selles de muntar	2.890
Mossos (<i>Bocados</i>) de brida	3.607
Regnes de brida	3.681
Caps de brida	3.652
Caps de pessebre	1.834
Parells de fundes	2.026
Parells de tapa-fundes	428
Mantellines (<i>Mantillas</i>)	417
Parells de corretges de fundes	1.973
Parells de corretges de gropa	2.680
Coixins de gropa	736
Groperes	3.208
Pitrals	2.959
Cingles (<i>Cinchas</i>)	2.824
Parells d'estreps	3.231
Parells de corretges d'estreps	2.724
Bosses de fusell	1.547
Porta-carabines	70
Parells de botins de tela	1.560
Motxilles de tela	325
Espases de cavalleria	3.658
Espases d'infanteria	1.529
Barrets nous	4.982
Banderoles de camp	24
Parells de botes	7
Flascons	32

¹⁴⁸⁰ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación...*, p. 565. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 370-371.

Parells de baquetes de fusell	26
Cabdells de corda per tendes de campanya	70
Pintes per cavalls	63
Xàvegues	35
Parells de sabates	247
Rotlles d'instruments per tendes de campanya	45
Sacs de gropa	58
Bosses de granaders	183
Barrets vells	137
Casaques de diferents divises	174
Xupes	14
Calces	12
Gorres de granaders	6
Mantes velles	262
Casaques de trompeta	8
Parells de sivelles	160
Calces de tela	320
Destrals de granaders	32
Coixins de mosquets	256
Camises d'artillers	7
Bujols	35
Fanals	20
Cistelles d'estaques	5
Sacs per la palla	52
Cingles per embarcar cavalls	760
Corbates	290
Bridacús per oficials	67
Bridacús per tambors	12
Porta-fusells	197
Fusells	29
Carabines	3
Baionetes	32
Parells de guants	59
Bridacús d'infanteria	405
Bridacús de cavalleria	14
Bandoleres d'hússars	5
Casalines de cavalleria	14
Cordons militars (<i>Dragonas</i>)	190
Ferradures per cavalls	280
Claus de ferrar	3.400
Tendes de cavalleria	26
Folres de drap per l'interior de les casaques	216

Porta-caixes	4
Piquets d'armes	5
Càrregues de vinagre	50
Botes vàries	18
Sacs marcats	210
Taules	3
Bancs	2
Tornassol	1
<i>Mesceras</i> de civada	7
Cistella amb anelles de ferro	1
Font: AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 342v-344r, [01-10-1714].	

Com es desprèn dels materials descrits, aquest recull no comprenia els grans, farines i altres queviures que quedaven a la ciutat. Aquest fet podria explicar-se gràcies a les informacions que ens dona Francesc de Castellví, que apunta com els membres del Consell de Cent i el tinent coronel Francesc Vila –que exercia com a sergent major de la plaça de Barcelona– decidiren obrir els magatzems de la ciutat i repartir els queviures que hi quedaven entre la població «[...] para remediar la grande hambre de sus familias» i evitant així possibles disturbis coincidint amb l'entrada dels borbònics a la ciutat.¹⁴⁸¹

En els nombres representats en aquest informe hi sobresurt l'equipament propi de les unitats de cavalleria de la guarnició, que a causa de les particularitats de la guerra de setge i de la fortalesa del perímetre borbònic havien vist poca acció. Altres elements de l'utilatge bàsic del soldat, com els barrets, les fundes o els botins també es trobaren en quantitats notables. Pel que fa a les armes, aquest estat permet comprovar els efectes de la mobilització general executada durant els darrers dies del setge, atès que sols s'hi troben 29 fusells, 32 baionetes i 32 destrals de granaders. En canvi, sí que hi havia un important dipòsit de sabres de cavalleria –3.658 unitats– i d'espases d'infanteria –1.529 unitats–. Aquesta diferència podria explicar-se pel fort pes que durant tot el setge havien tingut tant els combats a distància com les defenses de posició, on eren preferibles les armes de foc amb baioneta que permetessin combinar el combat llunyà amb el cos a cos. Per altra banda, també és important constatar el fet que, segons apunten Francesc Xavier Hernández Cardona i Francesc Riart, les espases emprades pels resistents barcelonins foren molt heterogènies pel que fa a la seva morfologia, i d'una qualitat poc notable.¹⁴⁸²

¹⁴⁸¹ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. IV, p. 268.

¹⁴⁸² Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, p. 139.

Això explicaria la presència als magatzems de quantitats notables d'aquestes armes, atès que era en aquells espais on es duïen a terme les principals tasques de reparació i adequació del material. Finalment, aquests còmputos tampoc inclogueren les armes de foc i de tall que s'haurien començat a requisar des de l'ordre de desarmament proclamada pel mateix Consell de Cent el dia 14 de setembre i que s'inicià l'endemà amb l'entrega de les armes de la Coronela.¹⁴⁸³

Amb l'entrada a Barcelona de les primeres unitats borbòniques encapçalades pel nou comandant de la plaça, el marquès de Guerchy, es posaren guàrdies i controls a tots aquests espais, controlant les bretxes i les portes de la muralla.¹⁴⁸⁴ Una de les primeres disposicions que prengueren les noves autoritats militars fou la de facilitar l'entrada de «[...] muchas provisiones en la Ciudad, donde la necesidad era extrema».¹⁴⁸⁵

A banda d'assegurar la quietud pública, conèixer l'estat de la plaça i gestionar l'allotjament de les tropes, el duc de Berwick dedicà els primers dies de la seva estada a Barcelona a disposar la manera en com s'havia d'ordenar el nou govern de la ciutat i del Principat. De manera conjunta, el dia 15 de setembre el comandant suprem de les forces borbòniques nomenà una junta de setze administradors per la ciutat i constituí una *Real Junta Superior de Justicia y Gobierno* que esdevindria –juntament amb el propi Berwick i els seus successors i la Superintendència– la cúspide institucional del poder provisional borbònic català.¹⁴⁸⁶ Més enllà del gran trasbals i les profundes implicacions que tingueren aquestes mesures en el desmanegament de l'aparell institucional català, en ambdós “governos” provisionals hi jugaren un rol decisiu alguns dels individus que s'havien implicat activament en el proveïment de les tropes de les Dues Corones.¹⁴⁸⁷

La mateixa presidència de la Reial Junta recaigué en l'intendent Patiño, que d'aquesta manera se situà al capdavant de dos dels tres càrrecs més importants del govern interí de Catalunya. Així doncs, el milanès s'imbuí d'un gran poder polític que emprà per

¹⁴⁸³ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 188.

¹⁴⁸⁴ Aquell dia entraren a Barcelona 13 batallons francesos, 5 batallons de les Reials Guàrdies Espanyoles i Valones, a més de 1.500 cavalls. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 370-371.

¹⁴⁸⁵ Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Vol. IV, p. 268.

¹⁴⁸⁶ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, p. 161.

¹⁴⁸⁷ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 21-45 i 87-88. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor...*, pp. 76-82. Sebastià SOLÉ I COT, *El Gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia, el real acuerdo, bajo el régimen de Nueva Planta, 1716-1808: una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del antiguo régimen*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008, pp. 89-92.

intervenir activament a la reforma de la hisenda del Principat i de la seva capital.¹⁴⁸⁸ A banda de les seves tasques pròpiament polítiques i de reforma, el superintendent i el seu equip seguiren tenint la important missió d'assegurar el sosteniment econòmic i material de la important guarnició destinada a Catalunya. Durant aquests darrers mesos de 1714, s'instal·là a Barcelona de manera momentània una guarnició propera als 10.000 homes, que ascendiria a l'entorn de 30.000 efectius amb la resta d'unitats del Principat.¹⁴⁸⁹ Les disposicions per assolir aquestes començaren ben aviat. Per exemple, amb l'objectiu d'assegurar l'alimentació de la cavalleria, dia 14 d'octubre de 1714 Patiño proclamà un ordre general on s'obligà a la pagesia catalana a conrear farratges destinats al seu abast.¹⁴⁹⁰

Durant aquelles primeres setmanes, Patiño i el seu equip treballaren intensament per aconseguir els tant desitjats recursos econòmics que permetessin proveir i pagar la nova guarnició. Per primera vegada des de l'arribada del superintendent a Catalunya, podria comptar amb els ingressos provinents de les arques del principal motor econòmic del Principat. Amb l'arribada de Berwick al camp del setge a mitjans de juliol, Patiño ja havia sol·licitat al seu col·laborador Josep Aparici que elaborés una llista dels drets, gabelles i altres imposicions que posseïa i cobrava el consell barceloní.¹⁴⁹¹

Amb l'ocupació de la Ciutat Comtal, el superintendent designà a Joan d'Alòs i Rius perquè efectués la primera inspecció de les rendes.¹⁴⁹² De manera fàctica, totes les taxes del consistori passaren a estar gestionades directament per la Superintendència de Catalunya.¹⁴⁹³ Tanmateix, els estralls de la guerra havien deixat les arques municipals i les reserves de la Taula de Canvi de Barcelona pràcticament eixutes.¹⁴⁹⁴ De la mateixa manera, els oficials delegats del superintendent també prengueren possessió de les imposicions que fins llavors havien sigut privatives de la Diputació del General. A tot això, calia sumar-hi les rendes, drets i tributs dependents de la tradicional Batllia del

¹⁴⁸⁸ Carlos PÉREZ FERNÁNDEZ-TURÉGANO, *Patiño y las reformas de...*, p. 64.

¹⁴⁸⁹ Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Barcelona: Muñoz/Catà Editors, 2005, p. 23.

¹⁴⁹⁰ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 389.

¹⁴⁹¹ Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, p. 371.

¹⁴⁹² Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 136, n. 49.

¹⁴⁹³ Carlos PÉREZ FERNÁNDEZ-TURÉGANO, *Patiño y las reformas de...*, p. 63.

¹⁴⁹⁴ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 163-166 i 366.

Reial Patrimoni, que també serien assumides per aquesta institució.¹⁴⁹⁵ En tot aquest camp hi tingué un pes especial el primer secretari Antonio Llosas.¹⁴⁹⁶

Així doncs, mentre es posaven en marxa novament els contractes d'arrendament dels drets reials consolidats i de nova assimilació, la nova administració borbònica seguí depenent de l'entrada de recursos provinents de mesures recaptatòries excepcionals. A banda de l'administració de les rendes segrestades a certs líders polítics i militars de l'austriacisme resistent, el superintendent també sol·licità una aportació extraordinària per part de les esglésies de Barcelona que prengué la forma d'un "dret de campanes".¹⁴⁹⁷

Aquestes aportacions serien completament insuficients per la càrrega econòmica del manteniment de la guarnició. D'aquesta manera, a principis del mes d'octubre es publicà un edicte que establí els terminis de cobrament d'un nou impost extraordinari pel manteniment de les tropes durant els quaters d'hivern.¹⁴⁹⁸ Per executar-lo, el superintendent es valgué d'una xarxa de sotsdelegats no oficials establerts a les diverses vegueries del país.¹⁴⁹⁹ L'ordre explicitava que aquest "donativo" s'hauria de recaptar en diners i que es cobraria mitjançant un repartiment organitzat pels comuns de cada vila i ciutat i executat pels gremis locals. Així mateix, les tropes allotjades a cada ciutat, vila i lloc no podrien demanar més diners, queviures o altres coses que no fossin «[...] cubierto, fuego, cama y media arroba de paja al día por cada caballo [...]».¹⁵⁰⁰ L'impost es cobraria en quatre pagaments que s'efectuarien els dies 15 d'octubre, 15 de novembre, 30 de novembre i 15 de desembre. Com en el repartiment executat l'any

¹⁴⁹⁵ *Ibíd.*, pp. 143 i 153-163.

¹⁴⁹⁶ Carlos PÉREZ FERNÁNDEZ-TURÉGANO, *Patiño y las reformas de...*, p. 65.

¹⁴⁹⁷ Albert GARCIA ESPUCHE, «Lliçons del setge de Barcelona (1713-1714)» a *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, Vol. 61, 2014, p. 15. A Catalunya, el patrimoni segrestat als austriacistes ascendia a 1.202.249 rals de billó. Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, p. 423.

¹⁴⁹⁸ BC, Fons del Cadastre, Caixa 7, Doc. 352, s/f, [1714]. Santiago Albertí el data el dia 15 d'octubre. Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 389. Segurament, aquest sí que seria el primer "impost borbònic" a la ciutat després de la guerra, i no pas el repartiment subsegüent que es feu l'estiu de 1715. Gaspar Feliu sembla que els veu com una continuïtat tot i insinuar que aquests cobraments inicials no es dugueren a terme. Tanmateix, en el seu treball, Feliu no empra el Fons del Cadastre de la Biblioteca de Catalunya, sinó sols la documentació produïda per la junta d'administració de la ciutat. Gaspar FELIU I MONTFORT, «El primer impost borbònic sobre Barcelona: el donatiu de 1715» a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 7, 2002, p. 104. De fet, podríem trobar un primer precedent d'aquest tipus de repartiment en les imposicions pels quaters d'hivern que s'intentaren practicar a les places ocupades al Principat l'hivern de 1711 a 1712. AHN, *Estado*, Llig. 411-1, *Estado de la imposición general por vía del quartel de invierno de los reinos de Valencia, Aragón y Cataluña*, s/f, [1711].

¹⁴⁹⁹ El lliurament dels títols de nomenament no s'executà fins el dia de Nadal de 1714. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 138, n. 59.

¹⁵⁰⁰ BC, Fons del Cadastre, Caixa 7, Doc. 352, s/f, [1714].

anterior, el mercader Josep Aparici jugà un paper clau en la seva distribució arreu del territori català.¹⁵⁰¹

Pel cas específic de Barcelona, comptem amb la missiva que Patiño envià als administradors de la ciutat sobre aquest assumpte.¹⁵⁰² En aquesta carta, el superintendent deixà clar que es tractava d'una mesura destinada directa i exclusivament al pagament de les tropes i «[...] para aliviar al mismo tiempo el peso de la manutencion de este ejército y compensar aunque en muy pequeña parte los considerables desembolsos que ha debido ejecutar [el Rei]». ¹⁵⁰³ Els nobles titulats, cavallers, ciutadans honrats, oficials i metges en quedaren exempts atès que, en paraules del propi Patiño:

«[...] no se debe limitar al celo de cada uno de éstos la cantidad que querrán esforzar para hacer mayor en este caso el Servicio a S. M., y a este fin serán certificados por mí los recibos de las porciones que cada en particular viere y llevaré en la Tesorería General del Ejército, a fin que en todo tiempo conste con individualidad el Servicio que hubieren hecho». ¹⁵⁰⁴

Tot i això, finalment sí que s'acabaren demanant quantitats concretes a aquest conjunt de barcelonins privilegiats. A banda de les 74 confraries de la ciutat, també hi contribuïren vint-i-sis homes de negocis, quinze cavallers, 128 ciutadans honrats, 104 jutges, juristes i notaris causídics i dinou metges.¹⁵⁰⁵ Alguns d'aquests grans contribuents els podem identificar clarament com a proveïdors de les tropes austriacistes, com Amador Dalmau i Jaume Abadal, que se'ls obligà a pagar 1.200 dobles a Antoni Bellvitges i Josep Ferriol, a qui en demanaven 300 i 200 respectivament. Dins del gremi de mercaders, a qui es demanà l'aportació més elevada de la ciutat –4.600 dobles– s'especificava que aquesta quantitat seria repartida entre Josep Duran, Salvador Feliu de la Penya, Pau Llorens, Francesc Mascaró i Joan

¹⁵⁰¹ Es poden trobar nombroses cartes i informes signats per Aparici sobre els repartiments en viles i dominis senyoriais arreu de Catalunya a BC, Fons del Cadastre, Caixes 6 i 7.

¹⁵⁰² Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn i Pere Joan Barceló (Carrasclat): Dos defensors de la terra (1700-1720)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2018, pp. 145-147.

¹⁵⁰³ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, pp. 392-393.

¹⁵⁰⁴ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 393.

¹⁵⁰⁵ Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn...*, p. 147. En alguns casos, com el de l'argenter i negociant Salvador Cerdanya, se'ls demanà contribuir doblement, tant per la seva fortuna personal com també per esser membre de la seva confraria. Cerdanya sol·licità una reducció de la quantitat a pagar a Patiño, que acceptà rebaixar-li la taxa del gremi. BC, Fons del Cadastre, Caixa 7, Doc. 335.8, s/f, [23-12-1714].

Comelles.¹⁵⁰⁶ També hi trobem notables assentistes i oficials borbònics com Josep Matas, que hagué d'aportar 40 dobles.

Aquests pagaments constituïren una gran càrrega per les hisendes gremials i privades.¹⁵⁰⁷ En alguns casos, com el del gremi de ferrers manyans, esmenaren part del donatiu en diners amb l'entrega d'una cinquantena de fusells al duc de Berwick a més de 150 dobles de les 200 que se'ls requeriren. Igualment, els dauradors foren indultats de part del seu donatiu a causa de la mort dels seus dos cònsols durant el setge i el de torners i capsers també ho fou per tenir quatre membres malalts. Aquesta circumstància també es donà entre els homes de negocis que pagaren de manera individual. El soguer i negociant Josep Besora pagà 250 de les 600 dobles que li tocaren, però a banda entregà més de quatre-centes xàvegues.¹⁵⁰⁸

Al mateix temps que s'executaven totes aquestes mesures i reformes recaptatòries, altres oficials de la Superintendència, col·laborant estretament amb les noves autoritats locals d'arreu del Principat, s'encarregaren de totes aquelles gestions necessàries per assegurar l'alimentació i cura de les tropes.¹⁵⁰⁹ Aquest darrer aspecte fou essencial, atès que després de tants mesos de combats i de la cruesa de les ofensives i assalts de les darreres setmanes del setge causaren greus estralls a la salut dels soldats. El dia 16 de setembre començaren a entrar a l'hospital de la Santa Creu alguns dels soldats borbònics ferits que fins llavors es trobaven als hospitals de campanya de fora de les muralles.¹⁵¹⁰ Aquell dia ingressaren sols quatre soldats del regiment de Normandia. Tanmateix, les entrades de soldats no començaren a créixer fins el dia 19 del mateix mes, passant a una mitjana d'entre divuit i vint ingressos al dia durant els darrers deu dies de setembre.¹⁵¹¹ Aquest fet pot explicar-se en base a l'altíssima ocupació de l'hospital que els combats i bombardejos dels darrers dies del setge havien generat a la guarnició i la població de la Barcelona resistents.¹⁵¹² A partir del dia 8 d'octubre es nomenaren els dos nous

¹⁵⁰⁶ BC, Fons del Cadastre, Caixa 6, Doc. 279, s/f [1714]. En aquest cas, al costat de la quantitat hi consta la paraula "indultados".

¹⁵⁰⁷ Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, pp. 573-577.

¹⁵⁰⁸ BC, Fons del Cadastre, Caixa 6, Doc. 279, s/f [1714].

¹⁵⁰⁹ Per exemple, Martin Mielgo ordenà als cònsols de Puigcerdà que establissin un nou magatzem reial de queviures i que hi posessin una corresponent custòdia. Arxiu Comarcal de la Cerdanya [ACCE], Ajuntament de Puigcerdà, correspondència, 125/2660, Martin Mielgo als cònsols de Puigcerdà, s/f, [29-12-1714].

¹⁵¹⁰ Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, p. 506.

¹⁵¹¹ BC, Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu [AH], Llibre 144, ff. 82r-98r, [19-09-1714 a 30-09-1714].

¹⁵¹² A més de la saturació de l'atenció, la institució acumulava deutes per valor de 18.000 lliures catalanes. Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar...*, p. 324 i 327.

administradors de l'Hospital d'entre els catorze membres de la junta que governava la ciutat. Els escollits foren Francesc de Copons i Esteve Serra i Vileta.¹⁵¹³

Tot i la rendició de Barcelona i de Cardona, moltes de les encomanes fetes per l'administració directa i molts dels contractes tancats durant els darrers mesos del setge seguiren vigents els mesos següents a la fi de les hostilitats. Segurament, un dels casos més clars seria el dels germans Segimon i Josep Milans, que seguiren al capdavant de la provisió de queviures. Amb tot, aquest fet també es donà en altres ocupacions i latituds. Per exemple, Francisco Ronquillo i Bermúdez, administrador dels hospitals reials de Solsona i Cardona va mantenir-se al càrrec i control de les despeses entre maig de 1714 i setembre de 1716.¹⁵¹⁴

Així mateix, per tal de dirigir i gestionar algunes de les tasques essencials per la subsistència de les tropes i de la pròpia ciutat de Barcelona es decidí confiar amb individus amb experiència demostrada durant la guerra. Un cas ben clar el trobaríem en el negociant francès Nicolas Gréban, que fou proveïdor de carns de l'exèrcit borbònic els anys 1713 i 1714.¹⁵¹⁵ Gréban aconseguí el primer arrendament de l'administració de carns de Barcelona, acompanyat de nou avaladors catalans de solvència econòmica.¹⁵¹⁶ Entre aquests fiadors hi trobem als mercaders i artesans propers a l'administració borbònica com Josep Milans, Esteve Andreu i Salvador Cerdanya, que a més de tenir experiència en l'execució d'altres contractes també posseïen una important fortuna personal. A principis de desembre d'aquell mateix any, Gréban acceptà com a companys en aquest contracte de dos anys al mercader barceloní Francesc Roig i Vives i al negociant lionès Pierre Huet.¹⁵¹⁷

La urgència per tornar a posar en marxa els vuit molins reials del Rec Comtal situats tant al Clot com a fora del Portal Nou motivà que el dia 1 de desembre s'encarregués la seva reedificació a la societat formada pels mestres de cases Josep Martí i Juli i Pau Martí, el seu pare.¹⁵¹⁸ Aquestes obres serien remunerades amb l'explotació dels propis

¹⁵¹³ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, ff. 7r-7v, [08-10-1714].

¹⁵¹⁴ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 299v-300v, [14-10-1717].

¹⁵¹⁵ Adrià CASES IBÁÑEZ, «Aproximación al sistema...», p. 246.

¹⁵¹⁶ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, ff. 21r-21v, [04-12-1714].

¹⁵¹⁷ Aquest contracte quedà repartit en un total de 56 parts, per bé que el capital inicial de 12.000 dobles fou aportat a parts iguals pels quatre. Esteve Andreu posseí 14/56 parts del contracte, Francesc Roig i Vives en tingué 16/56 mentre que Huet i Gréban en posseïren 13/56 cadascun. AHPB, 877/20, Notari Pau Cabrer, ff. 98v-100r, [03-12-1714].

¹⁵¹⁸ Recordem que Pau Martí havia treballat sota les ordres del govern austriacista de la ciutat en la reparació i millora de les defenses de Montjuïc l'any 1706 i en les tasques de fortificació del convent de

molins durant quatre anys, cobrant quatre sous per cada quartera molta. Tanmateix, el darrer any del contracte, Martí hauria de pagar 3.000 lliures dels seus beneficis a la hisenda reial.¹⁵¹⁹ A banda dels Martí, en aquest contracte també hi figurava com a fiador el mercader Joan de Lapeira, que havia sigut nomenat com un dels quatre administradors de la Taula de canvis de Barcelona el mateix setembre de 1714.¹⁵²⁰ Poc després d'aquesta encomana, els mateixos Martí s'encarregaren de construir un nou molí polvorer al costat dels altres molins que gestionaven.¹⁵²¹ L'any 1716, tot i els seus antecedents austriacistes, mercès a totes aquestes obres i múltiples contractes de reparació d'edificis de la nova administració, Pau Martí rebé el títol de mestre major de les obres del rei a Barcelona.¹⁵²²

Fora de Barcelona, també es dugueren a terme obres i reparacions a les fortificacions malmeses durant els darrers mesos de guerra. A Manresa, per ordre del comte de José Carrillo i del coronel Andrés Bonito es repararen les destrosses a la muralla causades per l'atac austriacista del marquès del Poal el dia 4 de setembre, alhora que es derruïen les cases més properes al convent del Carme, que es trobava en un dels espais més elevats de l'interior de la ciutat i on s'hi situà una de les casernes principals de la plaça. Totes aquestes obres foren encarregades pel prevere i beneficiat de la Seu de Manresa Fèlix Ignasi Dalmau, que actuà com a tresorer de la contribució de la ciutat durant tot el 1714. El 12 de maig de 1715, Dalmau sol·licità al comptador general del Principat, don Francisco de la Vega que se li remetessin fons per poder fer efectius els pagaments d'aquestes obres.¹⁵²³

Aquests no foren els únics antics contractistes i oficials amb passat austriacista que col·laboraren directament amb Patiño durant els primers mesos del nou govern borbònic. Potser un dels casos més flagrants i immediats d'aquesta integració, fou el del mestre brodador Antoni Bellvitges. Tot i el seu passat com a assentista del tren d'artilleria aliat, els seus mèrits assolits com a proveïdor de vestuaris per la primera administració borbònica i les seves capacitats econòmiques convenceren de la seva

Montcalvari dels caputxins de Barcelona. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 292. AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 222, ff. 210v-211r, [13-08-1713].

¹⁵¹⁹ Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, p. 506.

¹⁵²⁰ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 235.

¹⁵²¹ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 292.

¹⁵²² Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 136-137, n. 54.

¹⁵²³ ACBG, Arxiu Històric de Protocols de Manresa [AHPM], Notari Fèlix Soler, llig. 4898, ff. 117v-118v, [12-05-1715].

utilitat al superintendent.¹⁵²⁴ Així doncs, poques setmanes després de la capitulació de Barcelona ja ocupava el càrrec de *Guardalmacén de Su Majestad*. El dia 18 de novembre, el superintendent li encarregà l'elaboració d'un escandall dels gèneres de llits –matalassos, mantes, llençols, travessers...– que es trobaven als magatzems de la Diputació i de les casernes militars de la ciutat. Aquest informe degué entregar-lo al matalasser Josep Mascaró, que s'encarregaria del proveïment i la cura d'aquest tipus de productes durant els mesos següents. Bellvitges recomptà i entregà a Mascaró 2.000 matalassos, 5.735 llençols de diferents mides, 2.097 travesseres, 2.151 màrfegues, 1.566 mantes i 1.250 llits de dos peus i quatre taules. Mascaró es comprometé a prendre possessió de tots els materials i utensilis i de mantenir-los en condicions.¹⁵²⁵ Un any i vuit mesos més tard, Bellvitges ja s'intitulava i actuaria com a assentista «[...] de las Camas de las Reales Tropas de este Real Ejército de Cataluña».¹⁵²⁶

Sens dubte, un dels àmbits més afectats per la política immediata del capità general i del superintendent fou el de la possessió i manufactura d'armes, pólvora i municions. Pocs dies després de la primera ordre de desarmament de la plaça de Barcelona, el duc de Berwick promulgà un edicte estenent l'ordre de prohibició general de la tinença d'armes i l'entrega de tot l'estoc armer del Principat a les noves autoritats. Aquesta prohibició es va fer per primera vegada el dia 3 d'octubre, i es refermà de nou el dia 2 de desembre següent i el 7 d'agost de 1715.¹⁵²⁷ A banda de castigar els infractors amb la pena de mort, l'edicte també afectà els estocs d'armes completes i a mig obrar que es trobessin dins dels tallers dels mestres armers, així com les eventuais municions que hi tinguessin.¹⁵²⁸ Tanmateix, ja des del primer moment hi hagueren algunes excepcions puntuals de la prohibició, especialment alguns oficials reials, magistrats o individus privilegiats.¹⁵²⁹

Així mateix, des de la Superintendència s'iniciaren les gestions per posar en marxa la manufactura d'armes per la tropa. La dispersió natural dels tallers armers arreu de la geografia catalana dificultà notablement aquestes primeres tasques. La vertebració local i la influència que tenien dins de les seves confraries els menestrals dedicats a la

¹⁵²⁴ Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, p. 506.

¹⁵²⁵ AHPB, 888/7, Notari Fèlix Costa, ff. 203r-205r, [28-11-1714].

¹⁵²⁶ AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. 178v-179v, [13-07-1716].

¹⁵²⁷ Núria SALES I FOLCH, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis d'història de Catalunya (segles XVI al XVIII)*, Barcelona: Editorial Empúries, 1984, p. 201.

¹⁵²⁸ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, p. 188.

¹⁵²⁹ Montserrat JIMÉNEZ SUREDA, «La política armamentística de los Borbones en Cataluña tras la Guerra de Sucesión» a *Investigaciones históricas*, Núm. 21, 2001, pp. 103-104.

manufactura d'armes fins i tot arribà a fer plantejar la seva dissolució forçosa per part de les autoritats del Consell de Castella el dia 13 de juny de 1715.¹⁵³⁰ Aquesta dissolució no s'acabà produint pas.

Abans de totes aquestes disposicions legals, el superintendent Patiño bastí una primera organització dels armers del Principat el gener de 1715 davant de la immediata necessitat de recuperar la producció de fusells, carabines i pistoles per les tropes de la guarnició i per la futura operació de conquesta de Mallorca. Patiño concedí llicència als mestres canoners, pedrenyalers i encepadors de Barcelona, Ripoll i Manresa

«[...] de trabajar y labrar cañones, llaves, cepos o cajas de fusiles y todo lo que pertenece a ser completos y acabados dichos fusiles y también los aquellos que serán aprobados por el sobrestante infrascrito y no a otros (sin embargo del Bando y la prohibición que se hizo) quienes habrán de trabajar de continuo para el cumplimiento de este concierto, quedando privados de trabajar a otros fines y por otro cualquier aunque sea para los Regimientos, Oficiales y Soldados de Su Majestad si no es que para ellos tuviesen licencia de dicho muy Ilustre Señor Superintendente».¹⁵³¹

Per aquesta tasca, la hisenda reial pagaria als armers de Barcelona 49 rals d'ardits per fusell complet, revisat i acceptat, mentre que els armers de fora de la capital sols rebrien 47 rals d'ardits per peça. La Superintendència també correria amb l'organització i les despeses derivades del transport de les peces i els materials dels tallers als camps de prova i als magatzems.

El superintendent nomenà com a *sobrestantes* o capatassos el mestre pedrenyaler Josep Bornió de Barcelona, el mestre encepador de Manresa Martí Jaumeandreu i el també mestre encepador Jaume Solís, de Ripoll. Cadascun d'ells actuaria com a agent organitzador de la producció en cadascuna de les tres places armeres. Les seves tasques haurien de ser les següents:

«[...] cuidarán de repartir los dineros que se adelantarán entre los Maestros y oficiales que trabajarán en la fábrica según les pareciere conveniente y assi mismo nombrar los sujetos que en ella debieran trabajar como Maestros y como Oficiales y Aprendices y cuidará de poner los fusiles a punto de disparar y se les dará por trabajo de probar dos cañones, dirigir la obra y formar las cargas para remitirlas».¹⁵³²

Ja hem vist com Josep Bornió havia participat activament de la manufactura d'armes de foc i de tall, així com d'altres eines i instruments per les tropes aliades des de 1705 fins

¹⁵³⁰ Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica...*, p. 66.

¹⁵³¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [13/25-01-1715].

¹⁵³² *Ibidem*.

a la fi del setge de Barcelona. Ignorem el rol de Jaumandreu o Solís durant el conflicte successori, per bé que l'armer manresà es trobava a Manresa el dia 13 d'agost de 1713, quan les tropes del general borbònic José de Armendáriz cremaren bona part de la ciutat. Durant l'incendi, Jaumandreu i el seu company armer Joan Quintana ajudaren a apagar el foc de la casa que tenia al carrer del Born el ciutadà honorat de Barcelona Francesc de Casanova, habitant a Moià i germà gran del conseller en cap Rafael Casanova.¹⁵³³ Així doncs, almenys dos dels tres capatassos de Patiño tenien una vinculació més o menys estreta amb l'austriacisme català. Alhora, Bornió no sols demostrava comptar amb una extensíssima experiència prèvia sinó també amb les capacitats necessàries tant per organitzar la producció barcelonina com per esdevenir l'enllaç entre els representants dels mestres manresans i ripollesos i la Superintendència. Precisament, el dia 11 de gener –dos dies abans de que se signés el primer pacte entre Patiño i els armers barcelonins– Martí Jaumandreu nomenà a Bornió procurador seu i del comú dels mestres armers manresans perquè pogués cobrar qualsevol quantitat de diners que les autoritats borbòniques els degués per la manufactura de fusells. I així va ser. Els dies 1 i 5 de febrer, Martí Jaumandreu i el canoner manresà Josep Tresserres enviaren una àpoca firmada a Bornió reconeixent haver rebut les 440 lliures de bestreta que tocava als armers manresans per la seva part de la feina encarregada.¹⁵³⁴

Els mestres armers de les tres poblacions s'obligaren a entregar conjuntament als magatzems de les Drassanes de Barcelona la quantitat de mil fusells mensuals. A banda d'aquest encàrrec general, el superintendent es reservà el dret de nomenar un, dos o més armers perquè viatgessin per les diverses places fortes del Principat i netegessin, reparessin i posessin a punt les armes dels magatzems de cada guarnició local «[...] pagándoles cotidianamente como se paga el prest a dicha guarnición, teniendo estos armeros la facultad y licencia después de no tener que trabajar en las armas de dicha Plaza de trabajar por el concierto de este contrato».¹⁵³⁵ Aquests pactes foren llegits i aprovats per representants de totes les parts tant a Barcelona com a Ripoll i a Manresa.

¹⁵³³ ACBG, AHPM, Notari Ignasi Casas Puig, llig. 4943, ff. 178v-179r, [26-06-1720]. Gaspar CASALS COLL i Mercè COLOMER BARTROLÍ, «Ca l'Amar d'Arenys de Munt i el llinatge Casanova» a *Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, Núm. 7, 2013, p. 78. Anna SOLER COLOMER, «La Font del Sors de Seva, una font del segle XVIII» a *Monografies del Montseny*, Núm. 37, 2022, p. 237.

¹⁵³⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [01/05-02-1715].

¹⁵³⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [13/25-01-1715].

En total hi consten les signatures de seixanta-sis armers de Ripoll, trenta-un de Barcelona i vint-i-sis de Manresa.¹⁵³⁶

Per tal de poder inspeccionar i aprovar les entregues d'armes, Patiño decidí nomenar un nou armer reial que pogués actuar com a mestre major de la fàbrica d'armes de les Drassanes. El primer individu que obtingué aquesta posició fou el mestre armer Antoni Rovira, d'Igualada.¹⁵³⁷ Aquestes gestions del Superintendent conformaren l'embrió a partir del qual es desenvolupà la producció armera catalana destinada a l'exèrcit borbònic durant tot el Set-cents.¹⁵³⁸ Pocs mesos més tard, les imperioses necessitats de la producció barcelonina feren inevitable realitzar algunes adaptacions que acabarien cristal·litzant en un edicte promulgat pel capità general marquès de Castel-Rodrigo a finals d'aquell mateix any, on s'ordenava la concentració de tots els armers catalans en certes poblacions del Principat.¹⁵³⁹

A banda de l'encàrrec ja esmentat de construcció d'un nou molí polvorer al Rec Comtal, el superintendent també dugué a terme diverses gestions per assegurar i controlar la producció de la pólvora al Principat. El dia 4 de desembre, Patiño cità a Barcelona diversos propietaris de molins polvorers del centre de Catalunya per fer-los conèixer les noves condicions de producció per les quals s'haurien de regir a partir de llavors. Aquests propietaris foren el solsoní Francesc Soler, els manresans Maurici i Joan Baptista Soler i el sallentí Joan Camps, tots ells identificats per la documentació oficial com a mestres polvorers¹⁵⁴⁰ Aquell dia tancaren un acord amb el superintendent per iniciar de manera immediata la manufactura de pólvora per abastir les reials tropes. Precisament, aquesta fou la primera de les condicions del contracte, prohibint la venda a qualsevol altre individu.

Tal i com s'havia succeït durant els darrers compassos del setge de Barcelona en altres àmbits de la provisió, en aquesta ocasió Patiño encarregà aquests serveis directament als

¹⁵³⁶ Jaume PLANS I MAESTRA, «La indústria metal·lúrgica...», p. 28.

¹⁵³⁷ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 136 n. 53. Al final de la seva vida, Rovira també rebé el títol de regidor segon vitalici d'Igualada. ACA, RA, Reg. 217, ff. 102r-103v, [11-02-1740].

¹⁵³⁸ Ateses les notables particularitats de la manufactura armera catalana, l'absència de cap Superintendent de la fabricació d'armes i les adaptacions, canvis i pugnes entre armers que veurem més endavant, no som partidaris de parlar de cap *Real Fàbrica de Armas* de Catalunya com sí que ho han fet altres autors. Aquesta consideració fou afirmada per primer cop a Ricard MARTÍ, Xavier SALA i Juan Luís CALVÓ, *Pistoles, trabucs i pedrenyals...*, pp. 99-100. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, pp. 135-143.

¹⁵³⁹ ACA, RA, Reg. 242, ff. 19v-22v, [12-11-1715]. Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 27.

¹⁵⁴⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 105, ff. 6v-11r, [04-12-1714].

mestres polvorers i propietaris dels molins. Així doncs, durant els primers anys de la postguerra, el forniment de la pólvora per l'exèrcit es mantingué sota l'administració directa de les autoritats borbòniques. El paper dels oficials comissionats per la Superintendència seria cabdal, encarregant-se de les compres, transports i entregues del salnitre als mestres polvorers i de la recol·lecció de la pólvora obrada i el seu transport des dels molins als magatzems reials. Així mateix, la mateixa institució forniria els proveïdors de sacs i barrils per dipositar-hi el producte. Per altra banda, els mestres polvorers es comprometrien a obrar un quintar de pólvora per cada tres quintars de salnitre que se'ls entreguessin, alhora que el sofre, carbó i altres ingredients necessaris per l'elaboració també correrien a costa seva. A més a més, acceptaren refinar tres vegades tot el salnitre entregat i pel cas dels molins de Manresa i Solsona s'obligarien a elaborar un mínim de dos-cents quintars mensuals de producte. Per cada quintar, els polvorers rebrien 56 rals de billó catalans.

Com succeiria en la majoria de contractes d'aquesta naturalesa, els polvorers sol·licitaren una bestreta per poder iniciar les operacions. Pel cas de Manresa i Solsona, aquest avançament fou notable, arribant a les 300 dobles. Patiño accedí a lliurar-los aquesta quantitat per la importància quantitativa de les fàbriques d'aquelles contrades i «[...] para el coste de acomodar los molinos, resclosas, refinadores y otras cosas necesarias para dicha fábrica».¹⁵⁴¹

A banda de les condicions productives, en aquests contractes també hi quedaren recollits alguns drets i privatives excepcionals de les que els mestres polvorers podrien gaudir per assegurar la seva tasca. Un d'ells fou l'exempció d'allotjaments d'oficials i soldats, que es justificava per motius de seguretat. L'altra fou la prohibició de poder embargar o llogar de manera forçosa cap de les atzembles que es feien servir a les fàbriques, eximint-los així de participar en els serveis de bagatges que les tropes en trànsit solien sol·licitar. Com veurem més endavant, bona part d'aquestes condicions foren recollides en els posteriors arrendaments i sotsarrendaments d'aquest mateix gènere.

Quelcom similar a la gestió de la pólvora s'esdevingué en el camp de l'artilleria. Segons Ricard Martí, amb la presa del control de la ciutat de Barcelona, les noves autoritats militars es feren amb pràcticament dues-cents cinquanta peces d'artilleria, la meitat de

¹⁵⁴¹ Per contra, Joan Camps sols rebé 36 dobles de bestreta. ACA, RP, BGRP, Vol. 105, ff. 8r-8v i 10r-10v, [04-12-1714].

les quals feta de bronze.¹⁵⁴² A banda d'aquest notable parc artiller, les tropes borbòniques també ocuparen la foneria d'artilleria de bronze de la Rambla. Els darrers dies de desembre del 1714, Patiño encomanà al mestre fonedor Pere Ribot l'inici de les operacions per posar en marxa la producció de «Todo género de artillería de bronce, morteros y petardos de los calibres, refuerzos y carguesas según las plantas que se le entregaren».¹⁵⁴³ Ribot, que havia sigut el principal responsable de la manufactura i reparació de l'artilleria de la Barcelona austriacista fins la fi del setge, es comprometé a entregar les peces netes, purgades i llimades, havent-les provat amb tres descàrregues fetes amb pólvora del Rei i a pagar els honoraris dels escultors encarregat d'ornamentar-les i fer-hi els gravats corresponents.¹⁵⁴⁴ Per contra, l'administració militar s'encarregaria tant de proveir la pólvora per les proves com de contractar el transport i l'entrega de les matèries necessàries a les dependències de la foneria així com del trasllat de les peces fins als camps de proves i als seus magatzems finals. Ribot i els seus operaris no cobrarien per cada peça acabada, sinó pels quintars de pes de material obrat i entregat. Per cada quintar se'ls pagarien quatre rals de vuit i mig per quintar –uns 60 rals de billó–comptant-hi una pèrdua o *merma* del coure durant l'afinat del 8%. De la mateixa manera, no es fixà cap quantitat de peces anuals a produir, sinó que durant aquests primers mesos i anys la foneria operaria en base a les comandes puntuals i a discreció de les necessitats conjunturals.¹⁵⁴⁵

Malgrat que el superintendent Patiño fou qui contractà a Ribot, la supervisió del procés de fabricació, l'entrega de les ordres i encàrrecs així com les inspeccions i aprovacions de les peces finals i de la comptabilitat de la foneria serien responsabilitat del tinent general de l'artilleria Marcos de Araciél.¹⁵⁴⁶ Antonio Aguilar Escobar definí aquest sistema de contractació com a “mixt”, caracteritzat per la gestió coordinada entre els

¹⁵⁴² Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 65.

¹⁵⁴³ ACA, RP, BGRP, Vol. 105, ff. 23r-24v, [01-01-1715]. Antonio Aguilar Escobar situa la signatura del contracte el dia 24 de setembre de 1715 en base a una còpia de l'escriptura notarial existent a l'*Archivo General de Simancas*. Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia de la Real fundición de cañones de Barcelona (1775-1800)» a *Revista de historia militar*, Núm. 108, 2010, p. 15, n. 9.

¹⁵⁴⁴ Aquests tres trets de prova es feren amb tres graus diferents d'inclinació i amb càrregues explosives diferents, començant amb dos terços de la càrrega total, seguint amb una càrrega de tres quarts i, finalment, una càrrega de pólvora completa. Aquest procés solia seguir-se de la “prova d'aigua” per trobar possibles esquerdes a causa de les eventuals filtracions. Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reales Drassanes...*, p. 63.

¹⁵⁴⁵ Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 15.

¹⁵⁴⁶ Araciél fou el comandant general de l'artilleria de Felip V durant tota la Guerra de Successió i fou l'encarregat d'elaborar i codificar el nou reglament de l'artilleria que s'aprovà el 1717. Manuel GÓMEZ RUIZ i Vicente ALONSO JUANOLA, *El ejército de los Borbones. Organización, Uniformidad, Divisas, Armamento, Vol. I (1700-1746)*, Madrid: Servicio Histórico Militar, 1989, pp. 157-160.

oficials de la Superintendència, els comandants i tècnics del cos d'artillers i els fonedors privats. Aquest model d'administració tingué com a objectiu la millora i centralització del control de l'artilleria per part de la corona, les competències en aquest camp deixaren de dependre del capità general del Principat i passaren a mans de la secretaria de Guerra i del superintendent de Catalunya.¹⁵⁴⁷

La Guerra de Successió marcà profundament la pràctica i l'estructura encarregada del proveïment de les tropes de l'exèrcit de Felip V. La conjuntura d'excepcionalitat que comportà el conflicte, juntament amb les imperioses necessitats humanes, materials i pecuniàries que se'n derivaren, acabaren transformant de manera definitiva les bases institucionals de l'aparell logístic borbònic. Aquests canvis –igual que els que es donaren en molts d'altres àmbits legals, polítics i administratius– foren especialment importants als antics territoris de la Corona d'Aragó.

Pel cas específic que ens ocupa, la particular situació del Principat de Catalunya durant tot el conflicte successori motivà que l'impacte directe de la guerra i dels combats fos pràcticament continu entre els anys 1705 i 1714. Aquest fet, juntament amb la filiació austriacista de les institucions catalanes i de bona part de la població del país, estroncà bona part les relacions econòmiques i associatives que havien vertebrat el sosteniment alimentari i material de les tropes borbòniques des de l'arribada del primer Borbó al tron de Madrid. Bona part dels contractistes que havien format el nucli de la provisió militar a Catalunya des de finals del segle XVII passaren a oferir els seus serveis a les tropes aliades que es desplegaren al Principat. Joan Colomer, Antoni Bellvitges o Josep Bornió en són alguns dels exemples que hem tractat. A banda, el gruix de les tropes borbòniques hispàniques i franceses es retiraren inicialment del territori català i no s'hi pogueren tornar a desplegar de manera permanent, a excepció de les zones frontereres de Lleida, l'Ebre i l'Empordà, fins als darrers compassos de la guerra. Ambdós fets motivaren que, durant la major part de la guerra l'exèrcit de les Dues Corones que operava a Catalunya fos aprovisionat per agents econòmics no catalans.

Aquests proveïments se sustentaren sobre tres potes. Una primera la constituïren les grans companyies i homes de negocis castellans, navarresos i bascos que operaven en entorns cortesans. Alguns d'ells, com les cases del marquès de Valdeolmos o del marquès de Santiago, amb una sòlida experiència en el sector. D'altres, com el fulgurant

¹⁵⁴⁷ Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», pp. 12-13.

grup de negocis de Juan de Goyeneche, trobaren en aquestes activitats una via d'acostament a la monarquia a través de la inversió dels seus importants capitals en aquestes tasques en benefici i servei del rei. Les seves activitats durant la guerra motivaren una progressiva concentració de les grans encomanes de queviures en mans d'aquestes gran associacions de financers, mercaders i negociants, que posseïen les capacitats i el capital econòmic i humà necessaris per bastir xarxes de provisió territorialment extenses i estretament vinculades. Unes malles de relacions que s'enfortiren notablement durant el conflicte i sobrevisqueren al seu acabament. Una supervivència, no ho oblidem, també lligada als notables endarreriments en la retribució d'aquests contractes per part de la monarquia de Felip V. Una remuneració que arribà, generalment, un cop acabat el conflicte a través de l'arrendament del cobrament d'importants rendes castellanès.

En un marc tant de competència com de col·laboració amb aquests individus i societats, el suport militar i material francès a l'esforç de guerra peninsular fou enormement important per assegurar l'èxit de les armes borbòniques. Bé fos des de la mateixa cort madrilenya, amb la participació d'homes de negocis com Antonio de Sartine en els grans contractes de queviures, o bé des de la mateixa França amb l'enviament d'enormes quantitats de pertrets, vestuaris, armes, artilleria i municions a través de les fronteres basques i navarreses o bé per via marítima des del port de Toló. Pel cas específicament català, les campanyes del duc de Noailles a l'Empordà i la Cerdanya tingueren un paper determinant en molts moments del conflicte, permetent el manteniment de la guarnició borbònica de Roses i alleujant la pressió aliada sobre el front aragonès forçant la diversió d'unitats enemigues.

Amb tot, tal i com ja advertirem en els capítols dedicats a les tropes aliades, el sistema logístic de les tropes difícilment podia suportar la important pressió de les campanyes continuades, especialment en moments de grans precarietats materials i de males collites com ho foren els anys 1707, 1708 o 1709. Així mateix, els agents de proveïment no sempre tingueren les capacitats de seguir unes unitats que durant pràcticament tot el conflicte es desplegaren de manera molt dispersa, ocupant momentàniament grans extensions de territori per acabar replegant-se al final de la campanya a places més segures. Aquestes circumstàncies afavoriren que bona part del proveïment immediat de les tropes recaigués sobre els pobles i les hisendes locals que tingueren la desgràcia de trobar-se en pel teatre d'operacions. Per bé que l'ordenament militar vigent recollís els

mètodes pels quals s'hagueren de dur a terme les adquisicions de queviures i altres gèneres materials, aquesta via de provisió obrí la porta a notables abusos i excessos per part dels oficials borbònics i dels seus oficials. Alhora, aquestes pràctiques constituïren una altra via per dificultar les operacions de l'enemic, esgotant els recursos del territori, atacant nusos logístics per segrestar-ne els magatzems i evitant que l'exèrcit aliat es pogués servir de les zones cerealistes més importants del Principat. Com hem vist, nombrosos exiliats catalans i altres simpatitzants i agents filipistes de Catalunya tingueren un paper clau en l'organització i execució de segrestos, requisés i compres forçoses de collites i de reserves de magatzems locals.

Els grans esforços i tensions que patiren tots els nivells de l'administració borbònica durant la guerra acceleraren per necessitat el canvi institucional. El desenvolupament o evolució de les institucions pròpies que entomessin la tasca de l'organització del finançament i l'abastiment de les tropes de manera regional fou cabdal dins l'aparell de la Nova Planta del Principat. La creació de les intendències d'exèrcit l'any 1711 i el rol que hi dugué a terme el milanès José Patiño en constitueix el principal exemple.

L'allargament del conflicte després de la retirada imperial de 1713 afavorí notablement la ràpida aplicació d'aquestes innovacions i la seva adaptació a les necessitats pròpies del teatre català. Alhora, per primera vegada des de l'any 1706, pràcticament la totalitat del Principat tornà a estar en mans borbòniques, fet que comportà una major participació directa d'agents polítics i econòmics catalans en l'esforç de guerra de les Dues Corones. El setge de Barcelona permeté als personatges políticament i econòmicament més rellevants del camp filipista i a alguns dels exiliats de la Barcelona resistent consolidar les seves posicions amb la dinastia borbònica i fer-se imprescindibles participant en sectors clau pel sosteniment. Sobretot en dos àmbits essencials com ho foren l'abastiment de queviures i l'avançament de grans quantitats de diners per fer front als pagaments dels soldats i dels proveïdors. Aquestes capacitats foren cabdals durant l'hivern de 1713-1714 per assegurar la subsistència dels soldats i el manteniment del setge.

Així mateix, tot i les contínues ràtzies practicades per les forces austriacistes de l'interior del Principat, el control majoritari del territori i del mar que aconseguiren les tropes borbòniques els permeté consolidar dos grans corredors logístics. El primer, enllaçava per via terrestre el camp del setge de Barcelona amb els magatzems avançats i fàbriques de pa de munició de Mataró, que alhora es trobava constantment abastida a

través del camí ral que el connectava amb les places d'Igualada, Cervera, Lleida i les ciutats aragoneses, navarreses i basques. El segon corredor, per via marítima, unia en el seu eix nord els ports francesos de Toló i del Rosselló amb el de Mataró, que alhora també rebia embarcacions de cabotatge que transportaven pertrets per l'exèrcit assetjant des dels pobles costers empordanesos. Aquest corredor també posseïa un eix sud, que enllaçava el moll militar construït a la desembocadura del Llobregat amb els grans ports bladers murcians i andalusos i amb altres poblacions valencianes, ebreques i tarragonines.

L'organització de totes aquestes tasques des de Catalunya recaigué sobre la jove Superintendència i el seu principal responsable, José Patiño. Durant els mesos del setge, el superintendent erigí i consolidà una estreta xarxa de col·laboradors i agents que permeteren tant desplegar una agressiva política impositiva arreu del territori que ajudés a finançar l'esforç de guerra com també dur a terme les tasques logístiques més essencials. Unes activitats que seguiren duent a terme després de la capitulació de Barcelona.

L'experiència i les relacions bastides durant aquests darrers dos anys de guerra seran vitals per poder entomar els grans desafiaments que naixeran la política interior i exterior del primer Borbó de Madrid. Uns desafiaments que s'iniciaran amb l'establiment d'una nova infraestructura militar per acollir la nova guarnició permanent i amb les operacions d'aprest de l'operació de conquesta de l'illa de Mallorca.

CAPÍTOL QUART. LA SITUACIÓ MILITAR A CATALUNYA DURANT ELS REGNATS DE FELIP V I LLUÍS I (1714-1746)

Una de les característiques essencials de l'establiment de la Nova Planta borbònica al Principat de Catalunya fou la important "militarització" que implicaren les profundes reformes estructurals polítiques, administratives i de control social esdevingudes després de la Guerra de Successió. Aquest fet ha sigut notablement observat per la historiografia des de fa dècades, i constitueix una de les particularitats més pròpies del regnat de Felip V al Principat.¹⁵⁴⁸

A banda de la important presència de militars en els principals espais de poder de les noves institucions del país, la conseqüència més directa i immediata d'aquesta nova política fou la presència sostinguda d'una notable concentració de tropes reials al Principat durant bona part del segle. Precisament, serien aquestes tropes les que esdevindrien el destí principal dels proveïments conduïts pels contractistes catalans que conformen el principal objecte d'anàlisi del present treball. La seva morfologia i magnituds canviants i la mutació progressiva dels seus principals objectius estratègics determinaren clarament les seves necessitats logístiques i les tasques de provisió que es requeririen dels contractistes i proveïdors catalans.

Per aquesta raó, dedicarem les properes pàgines a descriure sintèticament els principals avatars que condicionaren i alteraren la seva presència al Principat des de la fi de la Guerra de Successió fins a la mort de Felip V. En tractarem el volum de tropes presents sobre el terreny al llarg d'aquest període, l'impacte territorial que comportà l'adaptació i ampliació d'una nova infraestructura militar que acollís i acomodés les noves guarnicions i, finalment, els condicionants estratègics –tant interiors com exteriors– que n'orientaven el desplegament.

¹⁵⁴⁸ Vegeu-ne alguns exemples escollits a Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «El debate civilismo-militarismo y el régimen de Nueva Planta en la España del siglo XVIII» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Núm. 15, 1994, pp. 41-76, Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La "confianza" real: extranjeros y guardias en el gobierno político-militar de Catalunya (s. XVIII)» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 18, 1998, p. 511, Ibídem, «De la militarización de Cataluña...», pp. 227-228, Josep JUAN VIDAL i Enrique MARTÍNEZ RUÍZ, *Política interior y exterior de los Borbones*, Madrid: Akal, 2001, p. 102, Lluís ROURA i AULINAS, *Subjecció i revolta...* pp. 38-78, Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 245-263, Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Misèria, poder i corrupció a la Catalunya borbònica (1714-1808)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2020, pp. 11-31.

4.1. El control efectiu del territori i la transformació de la infraestructura militar

4.1.1. Una guarnició permanent però inestable

Des del mateix març de 1713, davant de l'oportunitat d'ocupar ràpidament el Principat a causa de la imminent evacuació de les tropes imperials, el marquès de Bedmar ja havia elaborat diversos informes per plantejar quina guarnició seria la necessària per controlar el territori de manera efectiva un cop s'haguessin rendit totes les places fortes. Segons Bedmar, el contingent permanent que hauria d'ocupar la Catalunya austriacista hauria de constar i dividir-se en:

Quadre núm. 20. Places i contingents de la guarnició de Catalunya segons el marquès de Bedmar, [20-03-1713]		
Plaça	Infanteria	Cavalleria i dragons
Barcelona	5.000	1.000 [sense la guarnició de Montjuïc]
Tarragona	1.500	300 o 400
Cardona	500	200
Berga	1 batalló	1 esquadró
Seu d'Urgell	1 batalló	1 esquadró
Puigcerdà	1.000	300
Hostalric	400	200
Cervera	300	50
Bellver de Cerdanya	300	
Castell-Lleó	200	
Àger	300	
Ribagorça	2 batallons	300 cavalls
Girona	2.000	2 regiments
Roses	3 batallons	

Font: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...*, pp. 156-158, n.47 i 48.

A totes aquestes, caldria sumar-hi les tropes destinades a les places ja borbòniques de Lleida i Tortosa. Tanmateix, aquestes quantitats aviat es veieren insuficients per fer front a l'amenaça insurgent a l'interior del Principat i per emprendre amb èxit el setge i ocupació de Barcelona. Entre 1713 i el setembre de 1714, l'exèrcit de les Dues Corones

present a Catalunya multiplicà els seus efectius de manera notable. D'aquesta manera, s'augmentaren els trasllats de tropes des de la resta de la Península Ibèrica, alhora que des de França s'enviaven nous contingents de suport. Abans de l'arribada dels reforços francesos, el contingent borbònic present a Catalunya se situava a l'entorn dels cinquanta-cinc mil homes.¹⁵⁴⁹ Segons autors com Antonio Espino, Joaquim Albareda o Josep Maria Torras, a l'estiu de 1714 el contingent francoespanyol desplegat tant al camp de Barcelona com a l'interior del Principat es trobava proper als vuitanta mil efectius teòrics.¹⁵⁵⁰

Aquesta notable inflació numèrica de les tropes fou clarament insostenible després de la caiguda de la Ciutat Comtal, de manera que la fi del conflicte successori comportà un notable decreixement de les tropes desplegades a Catalunya. Precisament, el primer motiu d'aquesta reducció fou la retirada del gruix dels contingents francesos que havien assistit les tropes de Felip V durant les darreres operacions del setge de Barcelona.¹⁵⁵¹ Així mateix, les dinàmiques generals de desmobilització que seguiren a l'acabament de la guerra a la Península també afectaren al contingent present al Principat.¹⁵⁵²

Tanmateix, les noves necessitats estratègiques de la Corona i el manteniment de la resistència austriacista a l'illa de Mallorca mitigà notablement els efectes d'aquesta desmobilització a Catalunya durant els primers mesos de 1715. De fet, no fou fins l'embarcament de l'exèrcit expedicionari destinat a la presa de Mallorca a principis de juliol de 1715 que es reduí sensiblement la guarnició catalana durant els mesos centrals de l'any. Segons les investigacions d'Eduardo Pascual, el contingent embarcat a Barcelona se situà a l'entorn dels onze o dotze mil homes.¹⁵⁵³

¹⁵⁴⁹ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, p. 197. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió...*, p. 352.

¹⁵⁵⁰ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, p. 382. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat...* p. 184. Josep Maria Torras fa créixer aquestes xifres fins als 90.000 efectius. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, p. 246.

¹⁵⁵¹ Les tropes abandonaren permanentment el Principat l'agost de 1715. Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió Borbònica...* p. 111.

¹⁵⁵² Cristina BORREGUERO BELTRÁN, «Al servicio de Su Majestad el rey de España. Soldados, reclutamiento y vida cotidiana» a María del Carmen IGLESIAS CANO (Coord.), *Historia militar de España. Los Borbones*, Vol. III, Tom 3, Madrid: Ministerio de Defensa, 2014, p. 149.

¹⁵⁵³ D'aquestes, la meitat eren unitats franceses i l'altra espanyoles. Eduardo PASCUAL RAMOS, «Preparativos y disposiciones de Felipe V para la expedición a Mallorca en 1715» a Antonio JIMÉNEZ i Julián José LOZANO (Coords.), *Actas de la XI Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna*, Vol. 2, Granada: Universidad de Granada, 2012, p. 1179. Ibídem, «Formación e instrucciones de la expedición anfibia para la conquista de Mallorca (1715)» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, p. 52.

Amb tot, seguint el retorn progressiu de bona part de les unitats que havien efectuat la presa de Mallorca, es recuperaren les magnituds de guarnició a Catalunya anteriors a l'operació. Segons un memorial enviat a la cort per l'intendent interí Nicolás Gómez de Hinojosa, durant el mes de setembre de 1715 Principat comptava amb 22.299 soldats i oficials d'infanteria, 3.702 de cavalleria i 4.038 de dragons, que conformarien un total de 30.039 homes.¹⁵⁵⁴ Felipe-José de Vicente aporta una xifra molt propera per l'octubre del mateix any, de 29.264 efectius.¹⁵⁵⁵ Aquesta important quantitat seguiria essent extremadament difícil de sostenir per l'estructura logística existent en aquells moments al Principat. Així doncs, aviat es feu la conveniència de reduir la guarnició per fer factible el seu establiment permanent al territori i assegurar la seva subsistència i sostenibilitat econòmica.¹⁵⁵⁶

D'aquesta manera, per bé que alguns autors com Thomas Glesener rebaixin els efectius totals de l'exèrcit de Felip V als vint mil homes en aquestes dates, podem constatar l'existència d'un contingent sensiblement més gran només al Principat.¹⁵⁵⁷ Així i tot, malgrat que aquestes magnituds fixades al començament del període hagin sigut tradicionalment considerades com les més habituals durant tot el regnat de Felip V, resulta imprescindible plantejar algunes matisacions en la línia encetada per Francisco Andújar l'any 2015.¹⁵⁵⁸

Tal i com ja havia passat amb l'expedició per l'ocupació de Mallorca, a causa de la situació geoestratègica del Principat i dels objectius principals de la política exterior de Felip V, la guarnició catalana es trobà subjecta a nombrosos canvis de magnitud a rebuï de les operacions militars executades per les forces espanyoles arreu del Mediterrani Occidental. Creiem poder afirmar que aquest factor seria el més influent en la determinació del nombre d'homes que la conformaren la fins a mitjans del Set-cents.

D'aquesta manera, mentre que segons Antoni Muñoz i Josep Catà l'any 1716 la guarnició es mantingué a l'entorn dels quaranta-tres batallons d'infanteria i quinze

¹⁵⁵⁴ Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió borbònica...* p. 111.

¹⁵⁵⁵ Felipe-José DE VICENTE ALGUERÓ, «El ejército de Catalunya durante el reinado de Carlos III» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1988, p. 121.

¹⁵⁵⁶ Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña ...*, p. 266.

¹⁵⁵⁷ Thomas GLESENER, «La estatalización del reclutamiento de soldados extranjeros en el siglo XVIII» a Manuel GARCÍA HURTADO (Coord.), *Soldados de la Ilustración: el ejército español en el siglo XVIII*, A Coruña: Servizo de Publicacións Universidade da Coruña, 2012, p. 240.

¹⁵⁵⁸ Vegeu-ne alguns exemples a Lluís ROURA i AULINAS, *Subjecció i revolta...* pp. 50-53. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya...*, pp. 230-232. Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió Borbònica...* p. 116. Les primeres matisacions d'Andújar a Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «De la militarización...», p. 231.

esquadrons de cavalleria, l'any següent aquesta xifra patiria una notable modificació a causa del llançament de la campanya de conquesta de Sardenya.¹⁵⁵⁹ Amb tot, aquests quaranta-tres batallons d'infanteria tindrien una reducció substancial abans de que els primers transports de tropes salpessin de Barcelona. Segons l'estat de la infanteria publicat en la *Real Cédula* de 20 de juliol de 1717, a Catalunya sols hi hauria presents 35 batallons d'aquesta arma.¹⁵⁶⁰ En base a aquesta font, Andújar estima la possible composició d'aquestes unitats a l'entorn dels 560 homes, xifrant tota la infanteria present al Principat en 19.600 soldats.¹⁵⁶¹ En aquest cas, la *Real Cédula* no hi comptaria les unitats de Reials Guàrdies d'Infanteria ni el cos d'artilleria que també s'hi trobaven i que segur que feren superar el llindar dels vint mil homes.

Amb tot, aquesta xifra aviat es veié afectada per la marxa de l'expedició de conquesta de Sardenya. La xifra més acurada del contingent embarcat el 1717 a Barcelona l'aportà Miguel Ángel Alonso en la seva tesi de llicenciatura. Alonso, en base a una relació de Nicolás Belando elevà les xifres a 9.233 homes, que estarien conformat per 8.648 soldats d'infanteria i 585 de cavalleria.¹⁵⁶² Altres estimacions recollides per Josep Maria Torras farien moure les xifres entre els vuit i els deu mil homes, sense comptar-hi les unitats de cavalleria i dragons.¹⁵⁶³

La marxa d'un contingent d'aquestes característiques hauria reduït pràcticament a la meitat la guarnició existent a Catalunya durant el mes de juliol. Un decreixement que aniria en augment a causa de l'enviament recurrent de noves unitats de reforç cap al teatre de guerra.¹⁵⁶⁴ A més a més, si fem cas de la narració de l'episodi que ofereix el marquès de la Mina, un cop acabades les operacions sols tornaren al Principat dos

¹⁵⁵⁹ Antoni Muñoz i Josep Catà ofereixen aquest xifra en base a un cens no especificat elaborat el dia 17 de juliol de 1716. Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió borbònica...* p. 116.

¹⁵⁶⁰ José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de...*, Vol. II, p. 217.

¹⁵⁶¹ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «De la militarización...», p. 230.

¹⁵⁶² Miguel Ángel ALONSO AGUILERA, *La conquista y el dominio español de Cerdeña (1717-1720)*, Valladolid: Universidad, Facultad de Filosofía y Letras, 1977, p. 63. L'expedició l'haurien conformat 14 batallons d'Infanteria –inclosos 8 de les Reials Guàrdies espanyoles i valones–, 300 dragons, 200 artillers 50 minadors i 60 obrers.

¹⁵⁶³ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de...», p. 228.

¹⁵⁶⁴ Segons narra el marquès de la Mina, poc després de desembarcar a Càller els oficials de l'exèrcit expedicionari ja despatxaren les primeres sol·licituds de reforços. Poques setmanes després arribaren des de Barcelona un batalló d'infanteria del regiment de Basilicata i tres esquadrons de cavalleria. Biblioteca Nacional de España [BNE], Man. 5590, *Memorias sobre la Guerra de Cerdeña, Sicilia y Lombardía con reflexiones militares del Excelentísimo Jaime Miguel Dávalos Spinola, Marqués de la Mina*, Vol. I, 1755, p. 33.

batallons de les Reials Guàrdies Espanyoles, mentre que tota la cavalleria i set batallons d'infanteria restaren a Sardenya.¹⁵⁶⁵

Com fou possible, doncs, poder aprestar i llançar una nova operació de conquesta que gairebé triplicava els esforços materials i humans sols un any més tard? La resposta immediata de la Corona fou iniciar una importantíssima campanya de reclutaments en base, majoritàriament, a l'aixecament de nous regiments a través de la venda de patents d'oficialitat. Aquest procés ha sigut excel·lentment estudiat per Francisco Andújar, i a dia d'avui és certament ben conegut.¹⁵⁶⁶ A banda de les unitats aixecades directament a Catalunya per oficials catalans o bé aquelles que tingueren la seva caserna de reunió al Principat, entre els darrers mesos de 1717 i els primers mesos de 1718 començaren a arribar a Catalunya nombroses unitats de la resta de la Península. Des dels ports d'Andalusia, Múrcia i València s'enviaren al Principat nou batallons d'infanteria, sis esquadrons de cavalleria i sis més de dragons.¹⁵⁶⁷ Com veurem, el recurs a aquestes creacions d'unitats noves a través d'*asientos* seguí tenint un gran impacte al Principat durant tot el regnat de Felip V i fou un dels punts de demanda on participaren alguns contractistes catalans.

Aquestes arribades de tropes feren tornar a créixer de manera notable la població militar a Catalunya, assolint momentàniament magnituds sols comparables a les existents els mesos posteriors a la fi de la Guerra de Successió. Eduard Martí, coneixedor dels aprestos duts a terme en aquesta expedició, eleva lleument les xifres properes als trenta mil homes ofertes per Castellví i el marquès de la Mina pel contingent agrupat a Barcelona. Precisament, els administradors de la ciutat foren d'un parer semblant, atès que el mateix dia que es feren a la vela escrigueren «[...] que ab las que la estaven adelantades a Sardeña ab altres combois se judicava que tindrien un exercit de cerca trenta mil homes».¹⁵⁶⁸

En base a un informe tardà de la *Secretaría de Marina*, Martí afirma que l'expedició que sortí de la Ciutat Comtal estava conformada per 34.341 soldats d'infanteria.¹⁵⁶⁹

¹⁵⁶⁵ A més a més, aquests batallons no es quedaren de guarnició a Catalunya, sinó que passaren immediatament a l'Aragó per recuperar-se. *Ibidem*, pp. 61-62.

¹⁵⁶⁶ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 75-109.

¹⁵⁶⁷ Ernesto BAREA AMORENA, *Jaime de Guzmán y Spinola, Capitán general de Cataluña, II Marqués de la Mina*, Alacant: Editorial Club Universitario, 2016, p. 39.

¹⁵⁶⁸ AHCB, Consell de Cent, Dietari de l'antic Consell barceloní, llig. 1B. XXV-44, f. 109r, [18-06-1718].

¹⁵⁶⁹ A ells s'uniren 6.000 homes dels regiments de cavalleria i dragons presents a Sardenya. Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización de...», p. 132; Eduard MARTÍ FRAGA, «La Capacidad de...», pp. 38-39.

Aquesta marxa sí que afectà de manera notable la guarnició del Principat. Segons informava el capità general Castel-Rodrigo a Madrid, després de l'embarcament del cos principal de tropes destinat a Sicília, sols quedaven a Catalunya quinze batallons d'infanteria i sis regiments de cavalleria.¹⁵⁷⁰ Aquest fet contrastaria notablement amb el pla per l'establiment de casernes arreu de la monarquia elaborat en el reglament de 8 d'abril de 1718. Aquest fixava la presència al Principat de vint-i-quatre batallons d'infanteria i trenta esquadrons de cavalleria.¹⁵⁷¹ Unes unitats que, segons la mateixa instrucció s'haurien de compondre de 650 homes per batalló i 120 homes per esquadró. Així doncs, segons aquestes dades la composició ideal de la guarnició del Principat en aquell moment es mouria a l'entorn dels 19.200 homes entre 15.600 infants i 3.600 soldats de cavalleria i dragons.

Malgrat les creixents tensions internacionals amb la veïna França, els esforços de mobilització que havien donat lloc a les dues expedicions de conquesta de Sardenya i Sicília havien deixat la monarquia exhausta i incapaç de retornar el contingent desplegat a Catalunya a unes magnituds capaces d'afrontar la invasió gal·la de mitjans de 1719. A finals de setembre d'aquell any, en la revista d'inspecció general de la infanteria només hi havia a Catalunya 7.061 soldats i oficials de les tropes conegudes com "espanyoles".¹⁵⁷² Les unitats en que es trobaven tenien un notable problema de manca d'homes. El mateix document realitzava un càlcul del total d'homes que calia reclutar per completar els nombres que havien de tenir cada unitat per ser considerada completa. A les unitats del Principat hi mancaven un total de 2.689 individus. Amb tot, com en anteriors ocasions, aquesta xifra és clarament incompleta, atès que no comprenia cap regiment d'infanteria estrangera –o de *Reales Guardias*– ni les unitats de cavalleria, dragons o artilleria. Així mateix, el retorn al Principat del capità general Castel-Rodrigo i l'arribada progressiva de reforços de la resta de la Península feu créixer notablement la guarnició del Principat.

Per tal de poder completar aquestes informacions, sabem que dos mesos més tard s'elaborà un nou estat de tropes amb la distribució de totes les unitats en els seus

¹⁵⁷⁰ Tots ells arribarien als poc més de 10.000 homes. Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn...*, p. 187.

¹⁵⁷¹ José Antonio PORTUGUÉS, Colección General de..., Vol. II, pp. 387-388.

¹⁵⁷² AGS, *Secretaría de Guerra* [SGU], *Suplemento* [Sup.], Llig. 218, Jacinto del Pozo Bueno a Miguel Fernández Duran, [18-10-1719]. *Relación de los Sargentos, tambores, y soldados presentes, enfermos, destacados y Prisioneros con que actualmente se mantienen los Regimientos de Infantería española que abaxo se nombrarán según la Revista de Inspección que han pasado algunos y relaciones juradas que han dado los Coroneles de los otros el día de la fecha*, s/f, [24-09-1719].

respectius quaters d'hivern on hi figura que l'exèrcit present al territori ascendia fins als trenta-cinc batallons d'infanteria i seixanta-quatre esquadrons de cavalleria i dragons, assolint una magnitud a l'entorn dels vint-i-cinc i vint-i-set mil homes en total.¹⁵⁷³

Acabada la Guerra de la Quàdruple Aliança, els nombres de la guarnició s'estabilitzaren per primer cop des de l'any 1717. Al llarg del 1723 s'elaborà un *Estado General de Guerra* on s'hi efectuà un estat particular de la distribució de tropes arreu de la Península Ibèrica i dels seus territoris mediterranis. En aquesta revista general, les tropes quedaven dividides de la següent manera:

Quadre núm. 21. «Repartimiento de los noventa y quatro Batallones de Ynfantería y de los noventa y seis esquadrons de Cavallería y Dragones en las Provincias de España» [1723]			
Província	Batallons d'infanteria	Esquadrons	
		Cavalleria	Dragons
Castella la Nova i la Manxa	12	6 (Guàrdies de <i>Corps</i>)	
Catalunya	30	18	18
Aragó	6	6	3
València i Múrcia	6	6	3
Costa de Llevant	2	6	
Andalusia	8	6	
Castella la Vella	6	9	
Extremadura	6	9	
Navarra i Guipúscoa	4		3
Galícia	3		
Ceuta	4		
Presidis	1		
Mallorca	3		3
Porto Longone	3		
Total	94	66	30
Font: AHCB, Manuscrits, C06-B175, <i>Estado de la Guerra para el año de 1723</i> , f. 160r (Doc. C), [1723].			

¹⁵⁷³ AGS, SGU, Sup., Llig. 226, *Distribución de los Regimientos de Infantería, caballería y Dragones de este ejército en las Plazas y cuarteles de este Principado*, s/f, [19-11-1719].

Així doncs, segons aquest document de l'any 1723 Catalunya acumulava el 32% de tota la infanteria espanyola present a Europa, el 27% de tota la cavalleria i el 60% de tots els esquadrons de dragons. En base a aquestes xifres, la guarnició catalana se situaria entre els vint i els vint-i-dos mil homes. Tot apunta que els anys següents les magnituds seguiren en la mateixa línia i que el breu regnat de poc més de set mesos de Lluís I no tingué un impacte substancial pel que fa a la pressió militar al Principat.

Gairebé dos anys després del retorn de Felip V al tron i quan ja es deixaven notar els efectes de la signatura del Tractat de Viena (1725), el llavors comissari ordenador de Guerra José de la Contamina remeté a la cort un estat de les unitats que es trobaven de guarnició a Catalunya i la seva distribució arreu del territori. Segons aquest informe, el mes de desembre de 1726 hi havia trenta batallons i tres companyies d'infanteria, quatre batallons, vint-i-cinc esquadrons i set companyies de cavalleria i dragons. Seguint l'equivalent de conversió emprat fins ara –sumant-hi una mitjana de cinquanta homes per companyia– això faria un total d'entre els vint-i-dos i vint-i-quatre mil efectius.¹⁵⁷⁴

Amb l'inici de la nova dècada i l'augment de les necessitats humanes per fer front a les noves necessitats militars nascudes de la política italiana de Felip V, la guarnició del Principat tornà a experimentar diversos creixements i decreixements momentanis coincidint amb l'aparellament de les expedicions a la Península Itàlica de 1731 i 1734. L'any 1731 sortiren de Barcelona uns 7.500 homes cap a la Toscana, malgrat que una part de la resta de contingents concentrats al Principat des de 1730 es quedaren a Catalunya.¹⁵⁷⁵ Així mateix, durant els anys 1734 i 1735 Catalunya es convertí novament en un espai de trànsit de tropes important espai de trànsit de tropes, alhora que algunes de les seves poblacions es convertiren en “quarters d'assemblea” de bona part de les noves unitats que es mobilitzaren privadament durant aquells anys. El regiment d'infanteria de Catalunya de Menna Sentmenat s'aixecà completament al Principat, mentre que els nous regiments de dragons d'Almansa, Itàlica, Mérida i Villaviciosa tingueren com a places d'assemblea Manresa, Tortosa, Balaguer i Barcelona, respectivament.¹⁵⁷⁶

¹⁵⁷⁴ Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió Borbònica...* pp. 116-117. Aquests autors han calculat el percentatge de població militar a les principals ciutats catalanes segons les dades d'aquest informe.

¹⁵⁷⁵ Lluís ROURA I AULINAS, «1731: L'herència italiana i la relació entre la monarquia borbònica i el Principat de Catalunya» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 18, 1998, p. 526.

¹⁵⁷⁶ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 112-117, n. 18.

Aquestes pràctiques feien créixer i decreïxer el nombre d'homes desplegats segons el ritme d'enviaments i retorns des de l'exèrcit expedicionari. Amb l'acabament definitiu del conflicte l'any 1738, Eduardo Escartín xifra el total de la infanteria de guarnició al Principat a l'entorn dels 15.500 homes. Indubtablement, amb el corresponent nombre de cavalleria, estats majors i artilleria, el contingent deuria superar de manera clara el límit mínim dels vint mil efectius.¹⁵⁷⁷

Per bé que els mesos següents algunes unitats degueren desmobilitzar-se o traslladar-se a d'altres zones de la monarquia, a finals de juny de l'any 1740 l'intendent Antonio de Sartine remeté un memorial a la secretaria d'Hisenda on xifrava el contingent de guarnició al Principat «[...] muy cerca de los 40.000 hombres».¹⁵⁷⁸ És molt possible que l'intendent exagerés lleugerament les xifres –atès que es tractava d'un document que tractava sobre la caiguda del consum de tabac a Catalunya–, però és important notar que aquell any es feren preparatius a Barcelona per aparellar un cos expedicionari de quinze mil homes que hauria de protegir Mallorca d'un possible desembarcament britànic des de Menorca o executar una possible ocupació de l'illa.¹⁵⁷⁹ Sens dubte, aquest fet hauria motivat un creixement substancial de la guarnició que podria haver arribat a magnituds lleugerament per sota –però properes– a la xifra expressada per Sartine.

L'exèrcit present al Principat es mantingué en unes xifres similars fins l'entrada de l'Espanya borbònica a la Guerra de Successió d'Àustria (1740-1748) l'any 1743. A partir d'aquell moment, hi hagué un drenatge constant de tropes cap a Savoia, que acabà reduint la guarnició de Catalunya a unes xifres molt inferiors a les que s'havien donat des de la presa de Barcelona de 1714. El mes de desembre de 1744, sols hi havia al Principat 2.318 soldats d'infanteria. Per bé que no sabem les magnituds de les unitats de cavalleria, dragons, artilleria o els estats majors, la infanteria seguia essent el cos més nombrós, il·lustrant clarament la poca entitat del desplegament.¹⁵⁸⁰

Finalment, havent conclòs els combats al Piemont i després de la signatura del Tractat d'Aquisgrà (1748), l'exèrcit del Principat tornà a recuperar uns nombres importants, per bé que ja no tornaria a assolir les magnituds de les dècades passades. L'any 1749, hi

¹⁵⁷⁷ Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña ...*, p. 266.

¹⁵⁷⁸ *Ibíd.*, p. 268.

¹⁵⁷⁹ Miquel Josep DEYÁ BAUZÁ, «El apoyo logístico en el intento de la toma de Menorca de 1738-1741» a Agustín GUIMERÁ i Víctor PERALTA (Coords.), *El equilibrio de los Imperios: de Utrecht a Trafalgar. Actas de la VIII Reunión Científica de la FEHM*, Vol. II, Madrid: Fundación Española de Historia Moderna, 2005, pp. 505-506.

¹⁵⁸⁰ Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña ...*, p. 268.

havia a Catalunya vint-i-un batallons d'infanteria i vint esquadrons de cavalleria, fet que situaria la guarnició a l'entorn dels quinze mil efectius.¹⁵⁸¹ A partir d'aquest moment i durant tot el regnat de Ferran VI, s'inicià una política de reducció general de les unitats militars actives, fet que també impactà la guarnició de Catalunya.¹⁵⁸² Així mateix, aquesta dinàmica de desmobilització s'acabaria sumant a un canvi essencial dels principis i necessitats estratègiques amb l'arribada de Carles III de Borbó al tron de Madrid. D'aquesta manera, la projecció de forces de la monarquia deixà de dirigir-se eminentment al Mediterrani central i passà a centrar-se a la defensa dels virregnats americans. Aquest canvi de prioritats motivà un creixement de la presència militar a Andalusia, des d'on s'aparellaven els principals enviaments d'unitats cap a l'altra banda de l'Atlàntic. Els efectes d'aquesta reducció es veurien clarament en l'*Estado Militar* de juny de 1780, on a Catalunya sols s'hi troben 5.296 efectius –un 10.58% del total– mentre que a Andalusia s'hi acumulava la presència d'un contingent de 29.092 homes.¹⁵⁸³

Així doncs, malgrat alguns moments puntuals de gran desmobilització o de marxa de tropes, creiem que és possible afirmar que des de l'any 1714 fins l'inici del regnat de Ferran VI la guarnició completa del Principat de Catalunya es mantingué sempre a l'entorn dels vint mil efectius. Amb tot, aquesta xifra seria subjecte a una gran inestabilitat generada tant per assegurar la subjecció del Principat durant els primers anys posteriors al conflicte successori com per l'ús de Barcelona i el seu entorn proper com a zona prioritària d'aprest dels contingents expedicionaris destinats a Itàlia. Com hem vist, aquestes dinàmiques motivaren tant l'existència de grans acumulacions puntuals de tropes durant les setmanes i mesos previs a l'inici de les operacions, com també un decreixement més o menys immediat –depenent de la via prioritària de trasllat del gruix de les tropes i pertrets cap al front– de la guarnició una vegada s'iniciaven les campanyes. Alhora, la necessitat de concentrar tropes en fronts actius de combat originà algunes de les reduccions de la presència militar a Catalunya que hem descrit, com les de 1718-1719 o 1744-1745. Per tant, malgrat que la guarnició del Principat fou permanent i important durant tot el regnat de Felip V, es caracteritzà per una notable

¹⁵⁸¹ Lluís CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliòrcètics a la Catalunya preindustrial*, Vol. II, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències i Tecnologia, 1998, p. 117.

¹⁵⁸² Felipe-José DE VICENTE ALGUERÓ, «La situación militar de Cataluña a mediados del siglo XVIII» a *Revista de historia militar*, Núm. 63, 1987, pp. 98-99.

¹⁵⁸³ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «De la militarización...», pp. 231-232.

inestabilitat i per una constant circulació de tropes que tindria un impacte notable en la vertebració de la infraestructura militar del territori.

Alhora, una de les característiques més excepcionals d'aquest cos armat establert a Catalunya fou la presència de les Reials Guàrdies d'Infanteria. Tal i com ja apuntà Francisco Andújar, just després de la fi de la Guerra de Successió el mateix Felip V decidí que les diverses unitats que conformaven aquest cos armat especial alternessin el seu servei a la cort com a guàrdia personal del monarca i de la seva capital amb torns de guarnició al Principat.¹⁵⁸⁴ Catalunya fou l'únic destí permanent d'aquestes unitats fora de la cort durant tota la centúria.

Tot i els privilegis propis del servei en aquest distingit cos, els seus soldats i oficials seguiren patint els rigors de la vida militar en un territori pretesament poc amigable a la seva presència, fet que afavoria l'aparició de tensions i xocs tant amb la població civil com amb les autoritats politicomilitars del territori. Aquestes disputes podrien comprendre tant abusos en la pràctica d'allotjaments i bagatges, com en l'autoritat que els corregidors i comandants de les places on s'estiguessin de quarter poguessin tenir sobre els oficials de les Guàrdies.¹⁵⁸⁵ Alguns dels seus membres també protagonitzaren episodis de batusses, excessos i conats d'insubordinació vers la seva pròpia oficialitat. Per exemple, els soldats de les Reials Guàrdies Valones es trobaven en guarnició a Tarragona a principis de gener de 1724, on el dia 24, quatre dels granaders assassinaren al caporal Daniel Fisnet, del sisè batalló de les Guàrdies Valones.¹⁵⁸⁶

La seva presència a Catalunya, dons, a més a més de requerir dels serveis dels proveïdors generals de la guarnició, també afavorí que en nombroses ocasions aquests cossos s'equipessin al Principat. Atesa la seva condició de tropes especials, generalment el seu equipament es contractava de manera reservada i a banda del de la resta dels cossos de la infanteria espanyola i estrangera. Per exemple, a partir de l'any 1723, el mestre brodador barceloní Gabriel Espinàs es convertí en el contractista de vestuaris i

¹⁵⁸⁴ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La "confianza" real: extranjeros...», p. 512.

¹⁵⁸⁵ Vegeu-ne alguns exemples a AGS, SGU, Sup., Llig. 240, marquès de Castel-Rodrigo a marquès de Castelar [21-06-1721 i 05-08-1721] i marquès de Castelar a marquès de Castel-Rodrigo [16-08-1721].

¹⁵⁸⁶ *Respuesta a las dudas, que ha dado muy Illustre y muy reverendo señor Fr. Félix de Vilaplana, Abad del Real Monasterio de nuestra Señora de Ripoll, y Canciller de Competencias, en la causa de contención, que sigue el Egregio Conde de Zueueucghem, Mariscal de Campo, y Comandante del Regimiento de Reales Guardias Valonas. Contra quatro soldados granaderos de el mismo Regimiento, y el Procurador Fiscal de la Curia Eclesiástica de Tarragona.*. Barcelona: Imprenta de Maria Martí, viuda, administrada por Domingo Taller, 1724.

util·litges de les Reial Guàrdies Valones que es trobaven a Catalunya.¹⁵⁸⁷ A partir de l'any 1730, seria el sastre Josep Senillosa qui s'encarregaria d'equipar aquests contingents, tant de Guàrdies Valones com Espanyoles.¹⁵⁸⁸ Durant els propers capítols, veurem com les necessitats alimentàries, de vestuari o d'armament d'aquests cossos especials foren eficientment entomades per diferents proveïdors del Principat.

4.1.2. L'adaptació de la infraestructura militar catalana

Indiscutiblement, les particularitats de la nova guarnició del Principat que acabem de descriure afectaren de manera determinant la infraestructura militar del territori. El creixement important de la magnitud humana del nou contingent i el seu necessari desplegament i acolliment arreu del territori motivà que les noves autoritats catalanes, haguessin d'emprendre múltiples iniciatives per adaptar els equipaments militars a les noves necessitats estratègiques i materials. La infraestructura militar del Principat es troba conformada tant per les places fortes i fortaleses com per les xarxes de casernes i magatzems reials que acollien la guarnició i en resguardaven els seus aliments i equip.

Abans de l'inici del conflicte successori, Catalunya comptava amb un sistema de fortificacions defensives clarament dissenyat, aparellat i enfortit per contrarestar l'activa política de construcció de noves fortaleses al Rosselló endegada per la monarquia de Lluís XIV.¹⁵⁸⁹ Malgrat les imperioses necessitats de la Monarquia Hispànica, segons els informes i exàmens de les fortaleses i poblacions emmurallades duts a terme per l'enginyer militar Ambrosio Borsano l'any 1686, la immensa majoria de places encara comptaven amb unes fortificacions antigues i sense baluards. Malgrat haver-se iniciat obres de renovació en catorze places, cap d'elles s'havien pogut concloure.¹⁵⁹⁰

Durant la darrera dècada del regnat de Carles II i coincidint amb la Guerra dels Nou anys, algunes d'aquestes obres s'avançaren lleugerament –com les de Girona, Hostalric, Cardona, Berga–.¹⁵⁹¹ Amb tot, la potent iniciativa francesa a l'Empordà acabà motivant que es prioritzessin les actuacions d'emergència davant la progressiva caiguda de Roses

¹⁵⁸⁷ AHPB, 927/4, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 191r-193r, [04-07-1723].

¹⁵⁸⁸ AHPB, 930/25, Notari Antoni Cassani, ff. 3v-4r, [29-12-1731].

¹⁵⁸⁹ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 289-291.

¹⁵⁹⁰ Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de...*, pp. 202-295. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, p. 293.

¹⁵⁹¹ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Història militar de Catalunya...*, pp. 209-211.

i Girona. No seria fins la fi de la guerra quan, sota la direcció del virrei Hessen-Darmstadt, es pogué iniciar una nova campanya de reedificació i renovació de les fortificacions del Principat.¹⁵⁹²

Tanmateix, l'aparell defensiu català seguí netament encarat a contrarestar una possible invasió francesa, afavorint les actuacions a les fortaleses pirinenques i prepirinenques, així com el reforç del perímetre defensiu de Barcelona. Com hem vist, durant la Guerra de Successió aquesta tendència canvià a causa de l'existència dels fronts del Segre-Noguera i de l'Ebre, que se sumarien a l'ofensiva pirinenca francesa.

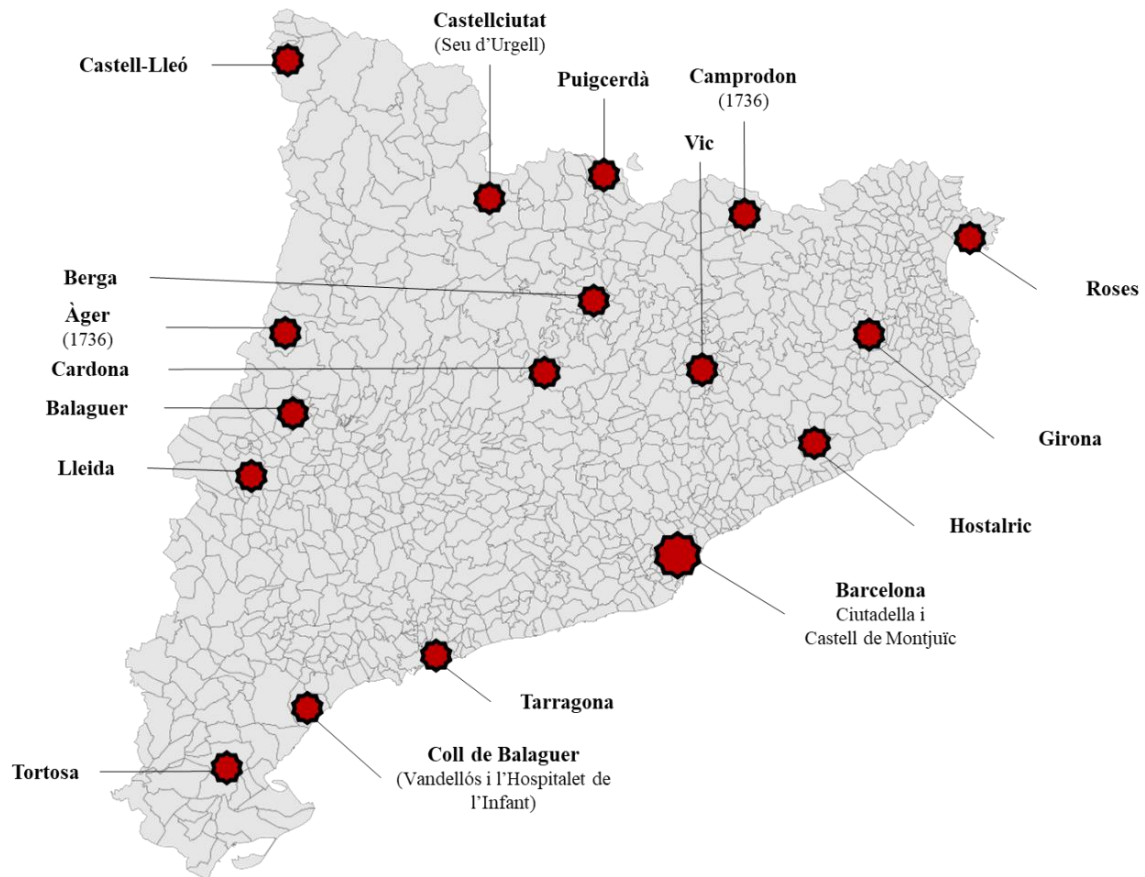
La consolidació de les posicions borbòniques a les places de Lleida i Tortosa afavoriria les renovacions de les fortificacions d'aquestes ciutats. Quelcom similar succeí –en menor nivell, però– amb Cardona o Montjuïc per part de les autoritats austriacistes. Amb la presa de Barcelona i Cardona l'any 1714, les autoritats borbòniques provisionals del Principat decidiren encarar la seva política de fortificacions envers un afermament de les principals places fortes heretades del conflicte alhora que s'invertirien prioritàriament els recursos en la construcció de la nova Ciutadella de Barcelona per assegurar la subjecció de la Ciutat Comtal.¹⁵⁹³ Amb el desplegament territorial de la Nova Planta, totes aquestes fortaleses es trobarien regides per una plana major que, en les ocasions d'actuar com a capital corregimental, es trobaria íntimament relacionada amb el govern polític i militar del territori on es trobava.

Com veurem en els capítols dedicats a les construccions i reparacions militars, la cura de les múltiples instal·lacions defensives d'aquestes places fou conduïda a través de contractes d'*asiento* aconseguits per companyies de mestres de cases i fusters. La seva distribució territorial oferiria l'oportunitat a individus i societats d'arreu del Principat de poder participar en el centralitzat negoci dels proveïments militars barceloní. Tan aquest mapa com els condicionants descrits ens seran útils per entendre les dinàmiques de contractació que regiren aquest sector, i la importància que hi arribaren a assolir alguns professionals gironins, lleidatans o tortosins.

Durant la major part del regnat de Felip V, les places fortes catalanes que posseïren planes majors pròpies foren les que es representen en el següent mapa:

¹⁵⁹² Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, pp. 297-299.

¹⁵⁹³ Lluís ROURA i AULINAS, *Subjecció i revolta...*, pp. 56-60.



Mapa 1. Places fortes amb estat major a Catalunya, [1723 i 1736]¹⁵⁹⁴

Amb tot, les instal·lacions d'aquestes places fortes serien completament insuficients per poder acollir completament tots els efectius que conformaren la nova –i geogràficament dispersa– guarnició de Catalunya. En la majoria de places on s'establiren unitats borbòniques durant els primers mesos de la postguerra s'hagué d'improvisar una resposta local momentània que permetés hostatjar la tropa. A banda de les ciutats i viles més destacades o properes a la frontera francesa –que havien patit més directament els rigors de les campanyes del regnat de Carles II i on ja hi havia hagut una guarnició militar més o menys permanent des de mitjans del segle anterior– en bona part del territori català l'acolliment de tropes s'havia practicat a través de l'allotjament de l'oficialitat en cases particulars i el de la tropa en espais comuns amplis o, directament, en campaments oberts.¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹⁴ Elaboració pròpia. Font: AHCB, Manuscrits, C06-B175, *Estado de la Guerra para el año de 1723*, f. 160r (Doc. C), [1723]. Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña...*, p. 267.

¹⁵⁹⁵ Aquest seria el cas de les viles empordaneses com Palamós o Palafrugell, que majoritàriament entomaren aquestes tasques mitjançant els allotjaments en cases particulars. Pere TRIJUEQUE, «Els

Així doncs, moltes ciutats i viles mitjanes hagueren d'afrontar el desafiament de crear una nova infraestructura casernària que acollís la seva nova guarnició. En la majoria de casos, els governs municipals intentaren combinar l'allotjament privat tradicional dels oficials amb la compra, lloguer i adequació d'altres edificis o habitacions de la vila que es poguessin destinar a aquesta funció. Així ho feren, per exemple, a Reus o Cambrils.¹⁵⁹⁶ A Lleida, s'establiren casernes a l'Hospital dels Infants Orfes, a les antigues escoles de l'Estudi General de Lleida i a l'espai deixat per l'antiga comunitat de Santa Magdalena.¹⁵⁹⁷ A Vic, es reformaren diversos edificis de la ciutat per transformar-los en casernes, cavallerisses i calabossos.¹⁵⁹⁸

Per la seva banda, a Manresa s'instal·laren tropes en unes dependències del convent del Carme i a unes dependències properes a la basílica de la Seu. Amb el pas del temps i el creixement dels trànsits de tropes, les dependències destinades a l'acollida de tropes quedaren saturades. Per aquesta raó, les autoritats locals manresanes decidiren llogar algunes cases a particulars –com la del traginer Bernat Escorcell– per destinar-les com a casernes provisionals de piquets de cavalleria.¹⁵⁹⁹ Aquest tipus d'actuacions foren netament acceptades i suportades per les noves autoritats militars, que des d'un primer moment decidiren deixar per més endavant la construcció de noves casernes «[...] pues bastará que se tomen algunas casas vacías, ya sean confiscadas u de otras, mesones o calles en las cuales se puedan hacer barreras».¹⁶⁰⁰

Precisament, una altra de les estratègies immediates que emprengueren els nous governs locals fou l'ocupació i adequació dels edificis embargats als austriacistes exiliats per transformar-los en quarters, com succeí amb la casa familiar dels Solà a Bellpuig.¹⁶⁰¹ La pràctica totalitat d'aquests edificis s'hagueren de remodelar i equipar per acollir les guarnicions. Com veurem, la majoria d'aquestes feines s'acabaren donant a contractistes

quatre genets de l'apocalipsi Palamós (1630-1750)» a *Estudis del Baix Empordà*, Núm. 11, 1992, pp. 45-109.

¹⁵⁹⁶ Andreu DE BOFARULL I BROCA, *Anales históricos de Reus, desde su fundación hasta nuestros días*, Reus: Imprenta de la Viuda é hijo de Sabater, 1866, p. 175. Manel TARÉS I LAGUNAS, *La introducció del règim...*, p. 91.

¹⁵⁹⁷ Josep LLADONOSA I PUJOL, *Història de la ciutat de Lleida...*, p. 256.

¹⁵⁹⁸ Maria GARGANTÉ LLANES, «L'activitat constructiva a Vic i comarca durant el segle XVIII: Els Morató com a paradigma» a *Ausa*, Vol. 26, Núm. 174, 2015, p.1024.

¹⁵⁹⁹ El lloguer ascendia a sis lliures i 10 diners anuals. ACBG, AM, Manuals del racional, Llig. I-341, Núm. 113, s/f, [12-02-1717/11-02-1718].

¹⁶⁰⁰ AGS, SGU, Llig. 1811, Miguel Fernández Duran a Nicolás de la Hinojosa, s/f, [12-09-1715]. Fragment transcrit a Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Los cuarteles de Barcelona durante el reinado de Felipe V: una responsabilidad constructiva compartida» a *Tiempo y espacio en el arte : homenaje al profesor Antonio Bonet Correa*, Vol. 1, Madrid: Editorial Complutense, 1994, pp. 707-732, p. 710.

¹⁶⁰¹ Anna LLANSÓ SOLÀ i Eduard PUIG BORDERA, «Crisi, repressió i endeutament...», p. 26.

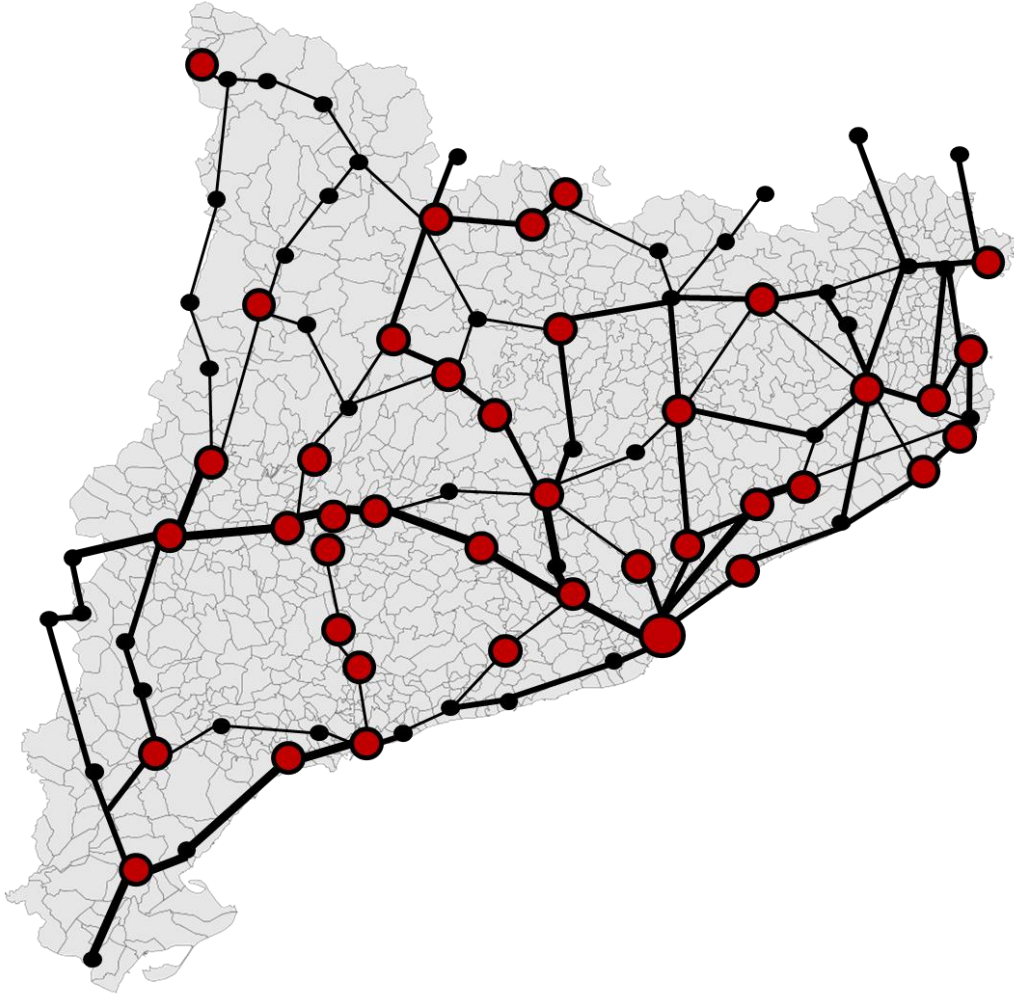
locals que s'encarregaren d'abastir i tenir cura els espais. Així mateix, el finançament d'aquests treballs solia anar a càrrec de les hisendes municipals. Les excepcions més notables d'aquesta dinàmica foren, de fet, les esmentades principals places fortes del país –Barcelona, Tortosa, Lleida, Girona, Roses, la Seu d'Urgell...– on la Corona intentà bastir una política de construcció progressiva de casernes a redós de les campanyes de reparació i reforma del conjunt de les fortificacions de cada plaça.

Tanmateix, aquest fet acabà derivant en una notable vinculació econòmica dels treballs més comuns i senzills de manteniment de les instal·lacions amb els *asientos* “generals” de reparacions, passant així a dependre completament de la companyia adjudicatària, centralitzant l'execució d'aquestes feines i evitant la participació independent de contractistes més humils –com s'havia esdevingut durant els primers anys de la postguerra–.

Com ja hem afirmat en anteriors ocasions, la política de desplegament de les tropes borbòniques al Principat no fou pas ni estable ni permanent. De fet, una de les principals necessitats de l'administració militar catalana durant el regnat de Felip V fou la de comptar amb una xarxa d'habitatge i acolliment de tropes notablement flexible i capaç d'adaptar-se i adequar-se ràpidament a les necessitats canviants de la monarquia. Unes necessitats que anaven des de la concentració i pas de tropes cap a Barcelona o la frontera francesa en el marc de l'aprest dels cossos expedicionaris destinats a Itàlia fins a l'execució d'*apremios* militars per assegurar el pagament del cadastre i altres exaccions a pobles i contrades d'arreu de Catalunya.¹⁶⁰²

Com no podia ser d'altra manera, tots aquests elements foren essencials per determinar el desplegament de les tropes i la seva guarnició. Seguidament veurem en tres mapes com es distribuï la guarnició del Principat després de la Guerra de Successió en base a les principals vies i nusos de comunicació, així com els canvis que patiren al llarg de les tres darreres dècades del regnat de Felip V. Per facilitar la lectura de les poblacions representades, les hem recollit en els quadres que es troben sota cadascun dels mapes, compartint les mateixes fonts. Tots ells han sigut elaborats per l'autor.

¹⁶⁰² Josep Maria DELGADO RIBAS, «Después de Utrecht. El impacto de la nueva fiscalidad borbónica sobre la economía y la sociedad catalana del siglo XVIII» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscos de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 374-375.

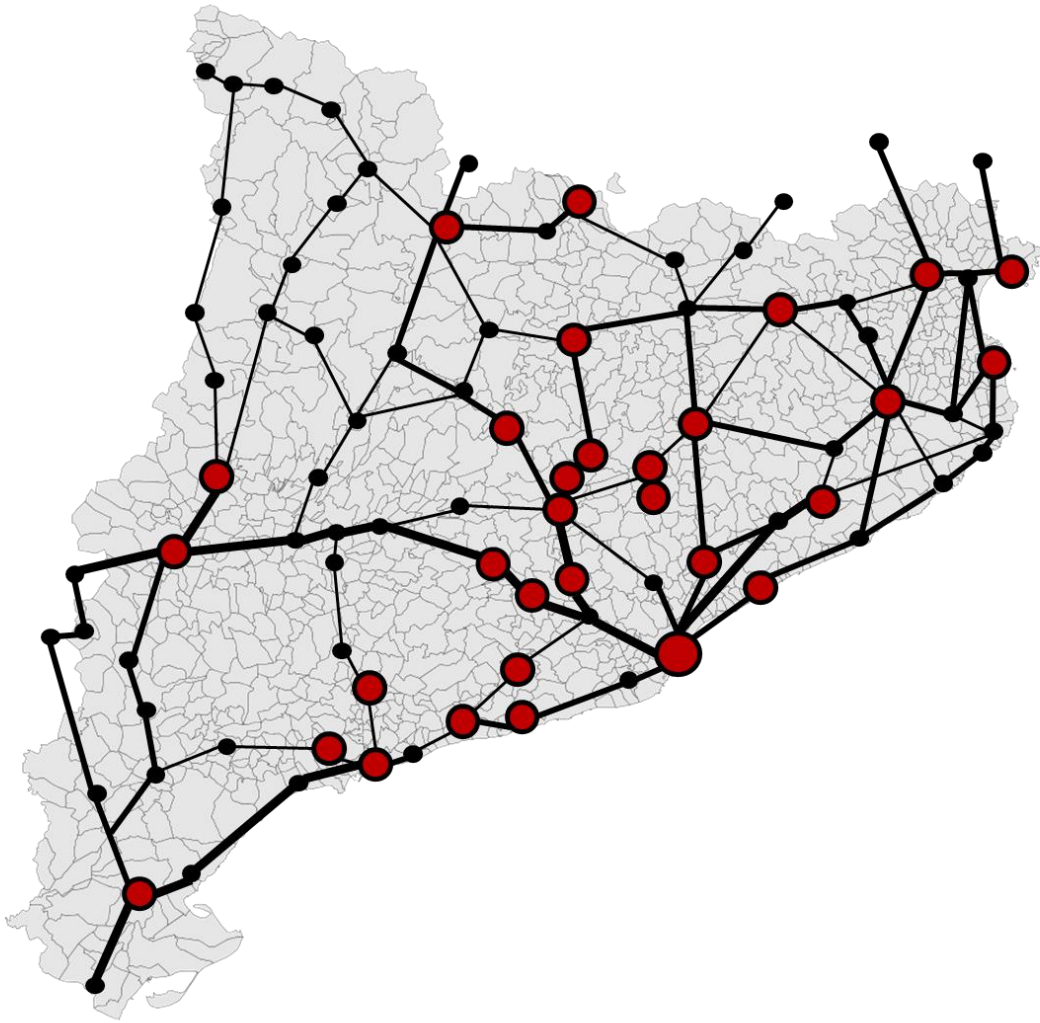


Mapa 2. Guarnicions de tropes a Catalunya en relació als principals nusos i vies de comunicació [1715]

Quadre núm. 22. Guarnicions de tropes a Catalunya [1715]

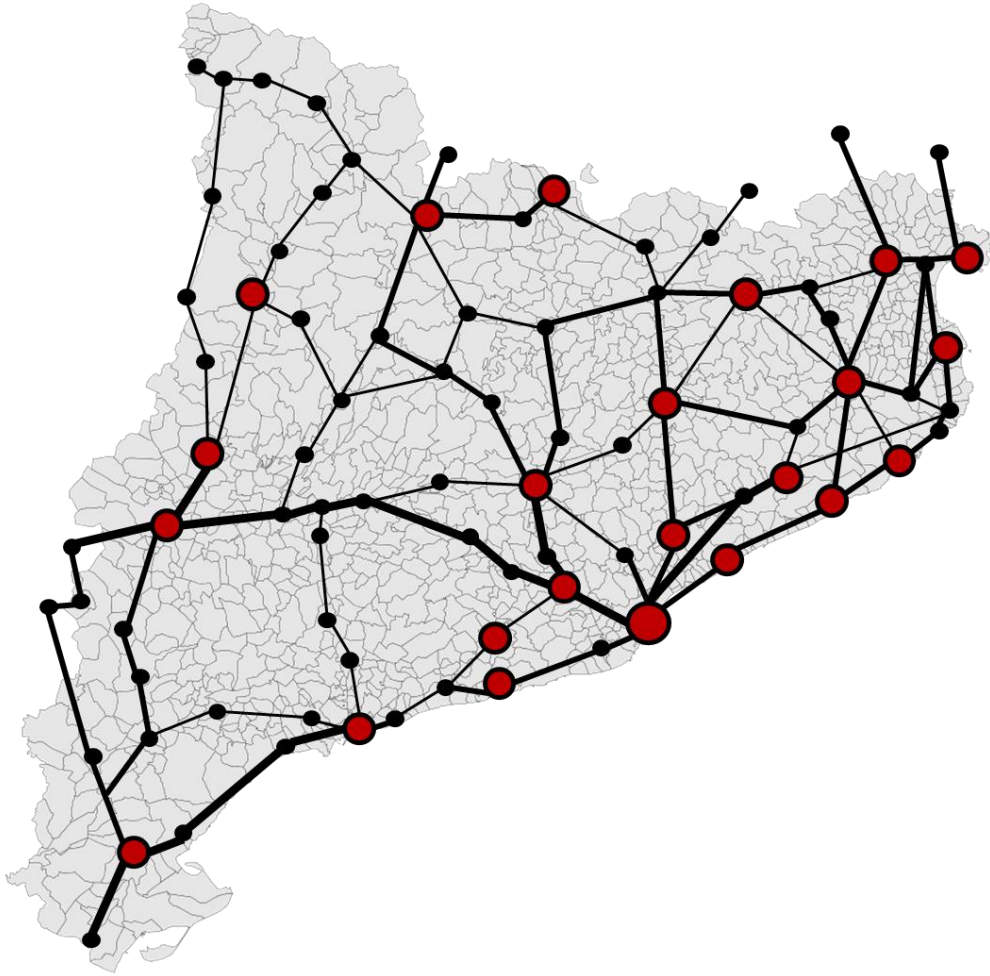
- | |
|--|
| 1. Circumscripció militar de Barcelona: Barcelona, Martorell, Granollers, Mataró, Sant Celoni, Vilanova de Sitges, Sabadell, i Vic |
| 2. Circumscripció militar de Tarragona: Tarragona, Cambrils, Valls, Montblanc, Vilafranca del Penedès, Igualada. |
| 3. Circumscripció militar de Girona: Girona, Hostalric, Olot, Camprodon, Palamós, Blanes, Torroella de Montgrí, Sant Feliu de Guíxols, La Bisbal de l'Empordà, Roses. |
| 4. Circumscripció militar de Lleida: Lleida, Balaguer, Agramunt, Bellpuig, Verdú, Anglesola, Oliana, Tàrraga, Pallars i Conca de Tremp. |
| 5. Circumscripció militar de Tortosa: Tortosa i Móra d'Ebre. |
| 6. Circumscripció militar de la Seu d'Urgell: Castellciutat, Bellver, Puigcerdà, Cardona, Cervera, Manresa, Solsona i Berga. |
| 7. Circumscripció militar de Castell-Lleó: Castell-Lleó |

Font: Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 247-248. Jaume FONT I GAROLERA «El sistema de transport...», p. 247



Mapa 3. Guarnicions de tropes a Catalunya en relació als principals nusos i vies de comunicació [1723]

Quadre núm. 23. Guarnicions de tropes a Catalunya [1723]
1. Corregiment de Barcelona: Barcelona
2. Corregiment de Mataró: Mataró i Granollers
3. Corregiment de Vilafranca: Vilafranca, El Vendrell, Igualada, Piera i Esparreguera
4. Corregiment de Maresa: Manresa, Berga, Cardona, Moià, Castellterçol, Santpedor i Sallent
5. Corregiment de Vic: Vic, Olot
6. Corregiment de Tarragona: Tarragona, Valls, Reus i Vilanova i la Geltrú
7. Corregiment de Girona: Girona, Roses, Hostalric, Figueres i Torroella de Montgrí
8. Corregiment de Cervera: No n'hi ha
9. Corregiment de Lleida: Lleida i Balaguer
10. Corregiment de Tortosa: Tortosa
11. Corregiment del Pallars: No n'hi ha
12. Corregiment de Puigcerdà: Puigcerdà i Seu d'Urgell
Font: Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, <i>Repressió borbònica...</i> p. 116. Jaume FONT I GAROLERA «El sistema de transport...», p. 247.



Mapa 4. Guarnicions de tropes a Catalunya en relació als principals nusos i vies de comunicació [1744]

Quadre núm. 24. Guarnicions de tropes a Catalunya [1744]
1. Corregiment de Barcelona: Barcelona i Martorell
2. Corregiment de Mataró: Mataró i Granollers
3. Corregiment de Vilafranca: Vilafranca del Penedès
4. Corregiment de Maresa: Manresa
5. Corregiment de Vic: Vic, Olot
6. Corregiment de Tarragona: Tarragona i Vilanova i la Geltrú
7. Corregiment de Girona: Girona, Blanes, Hostalric, Sant Feliu de Guíxols, Torroella de Montgrí, Roses i Figueres
8. Corregiment de Cervera: No n'hi ha
9. Corregiment de Lleida: Lleida i Balaguer
10. Corregiment de Tortosa: Tortosa
11. Corregiment del Pallars: Tremp
12. Corregiment de Puigcerdà: Puigcerdà i Castellciutat (Seu d'Urgell)
Font: Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, <i>La intendencia de Cataluña ...</i> , p. 269. Jaume FONT I GAROLERA «El sistema de transport...», p. 247.

Els mapes que hem elaborat i presentat en les pàgines anteriors no són res més que tres instantànies d'aquest desplegament al llarg de les primeres dècades de la Nova Planta. Es tracta de tres moments cronològicament molt particulars que ens poden servir tant per observar els trets més essencials i duradors com també l'esmentat impacte de les diferents necessitats momentànies. En tots els casos, les guarnicions es troben identificades amb els punts vermells, mentre que les vies de comunicació entre elles –i les poblacions que hi actuen com a nodes– s'hi han representat a través de les línies negres de gruix diferent, segons la grandària i capacitats del traçat.¹⁶⁰³

El primer mapa mostra el desplegament de les tropes els mesos immediatament posteriors a la presa de Barcelona i anteriors a la sortida de l'expedició de presa de Mallorca. Com es pot veure, és l'exemple amb una major densitat de contingents arreu del territori, atès l'important volum de soldats que conformava la guarnició. A banda de les principals places fortes i vies de comunicació del Principat, podem observar el manteniment d'una important presència de tropes a l'entorn dels principals punts logístics que havien servit per vertebrar l'abastiment dels exèrcits que havien assetjat Barcelona, com les viles de Tàrraga, Cervera i Agramunt, Móra d'Ebre i Cambrils o Palamós, Blanes i Sant Feliu de Guíxols.

Set anys després, la distribució de les tropes mostrava un perfil amb notables canvis. L'any 1723, el desplegament de guarnicions a l'entorn del camí ral de Lleida a Barcelona havia disminuït sensiblement, atès que entre Lleida i Igualada no s'hi trobava cap contingent. Quelcom similar entre Tortosa i Tarragona, amb l'excepció de Reus i Valls. És molt possible que l'experiència de l'aixecament guerriller de 1719 motivés el reforçament d'aquesta contrada. Així mateix, en aquest segon mapa el centre del Principat també mostra una notable presència militar a l'entorn de Manresa. Tanmateix, és possible que aquest eventual "augment" de guarnicions no respongués a un creixement de la població militar a la zona, sinó a un repartiment del contingent propi de Manresa per distribuir el seu sosteniment. Per contra, a la zona de Girona i l'Empordà i es donà una dinàmica de concentració de les guarnicions en sols quatre places, havent desaparegut les de Sant Feliu de Guíxols, Blanes i la Bisbal de l'Empordà. Tant aquesta concentració com la disminució general de poblacions amb

¹⁶⁰³ A banda de les fonts citades en cadascun dels quadres que acompanyen els mapes, la informació de la xarxa viària catalana del segle XVIII l'hem consultat especialment al clàssic i excel·lent estudi de Gregorio PERAN TORRES, *Los caminos de Cataluña en la primera mitad del siglo XVIII: una estructura viaria preindustrial*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1988.

presència militar respongueren a les dinàmiques de desmobilització i estabilització posteriors a la Guerra de la Quàdruple Aliança.

Finalment, el tercer dels mapes ens mostra la situació del desplegament durant l'any 1744. Com hem vist en la secció anterior, aquell any la guarnició de Catalunya tocà fons, arribant a les magnituds més baixes de tot el període estudiat. Aquest fet, clarament vinculat al trasllat de tropes cap a Savoia, es deixa veure clarament en la distribució geogràfica de les places amb presència militar. El gruix del desplegament es concentraria en el principal eix de comunicació entre Barcelona i la frontera francesa. Les poblacions gironines i empordaneses actuaren com a plataforma logística avançada per la conducció dels darrers preparatius abans de que les unitats entressin al Rosselló. La guarnició al centre de Catalunya disminuï sensiblement, tenint unitats allotjades sols a Manresa i a Vic. En canvi, a Ponent s'hi sumaria la nova guarnició d'Àger, que controlaria les comunicacions a través de la Noguera Pallaresa i el Segre des del Pirineu fins a Balaguer. Per bé que el mapa no mostra tropes a places fortes importants i consolidades com Berga, Cardona o Castell-Lleó, els estats majors de les fortaleses hi seguien existint, malgrat que els contingents a la seva disposició fossin certament minsos.

Així doncs, a través de la comparació de tots tres mapes podem veure com el desplegament de les tropes mai deixà de cobrir els tres grans eixos de comunicació que vertebraven el Principat i que unien Barcelona amb l'Aragó, València i el Rosselló.¹⁶⁰⁴ Aquest fet, que responia tant al control del territori com, molt especialment, als constants trànsits de tropes des de la Península cap a França i viceversa, també seria aplicable per explicar la permanència de guarnicions més “tradicionals” com les de les fortaleses de Puigcerdà o Castellet, que sembla que no quedaren desguarnides en cap moment.

Fins a finals de la dècada de 1740, la immensa majoria de poblacions que acolliren una guarnició militar de qualsevol magnitud seguiren sense disposar de casernes expressament edificades com a tals. D'aquesta manera, la majoria de “quarters” existents a Catalunya seguiren sent espais reconvertits, juntament amb els edificis llogats per les autoritats locals o les cases que oferien allotjament forçós a

¹⁶⁰⁴ Lluís CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme...* Vol. II, pp. 123-125.

l'oficialitat.¹⁶⁰⁵ Les excepcions més notables serien la pròpia Barcelona o les importants places de Tortosa o Girona, que mantingueren les instal·lacions anteriors al canvi dinàstic i pogueren construir i ampliar nous equipaments entre 1714 i 1746.

Les oneroses càrregues econòmiques que aquesta inestable política d'habitatge militar tingué sobre les hisendes municipals feu que durant la dècada de 1730 nasquessin múltiples iniciatives locals per obtenir permís reial per la construcció de nous quarters. Amb tot, la majoria d'aquestes iniciatives foren infructuoses. No fou fins el regnat de Ferran VI que es començà a bastir una autèntica nova política casernària catalana permanent amb la construcció de nous quarters a Tarragona, Roses, Figueres, Olot, Sant Carles de la Ràpita o Lleida.¹⁶⁰⁶

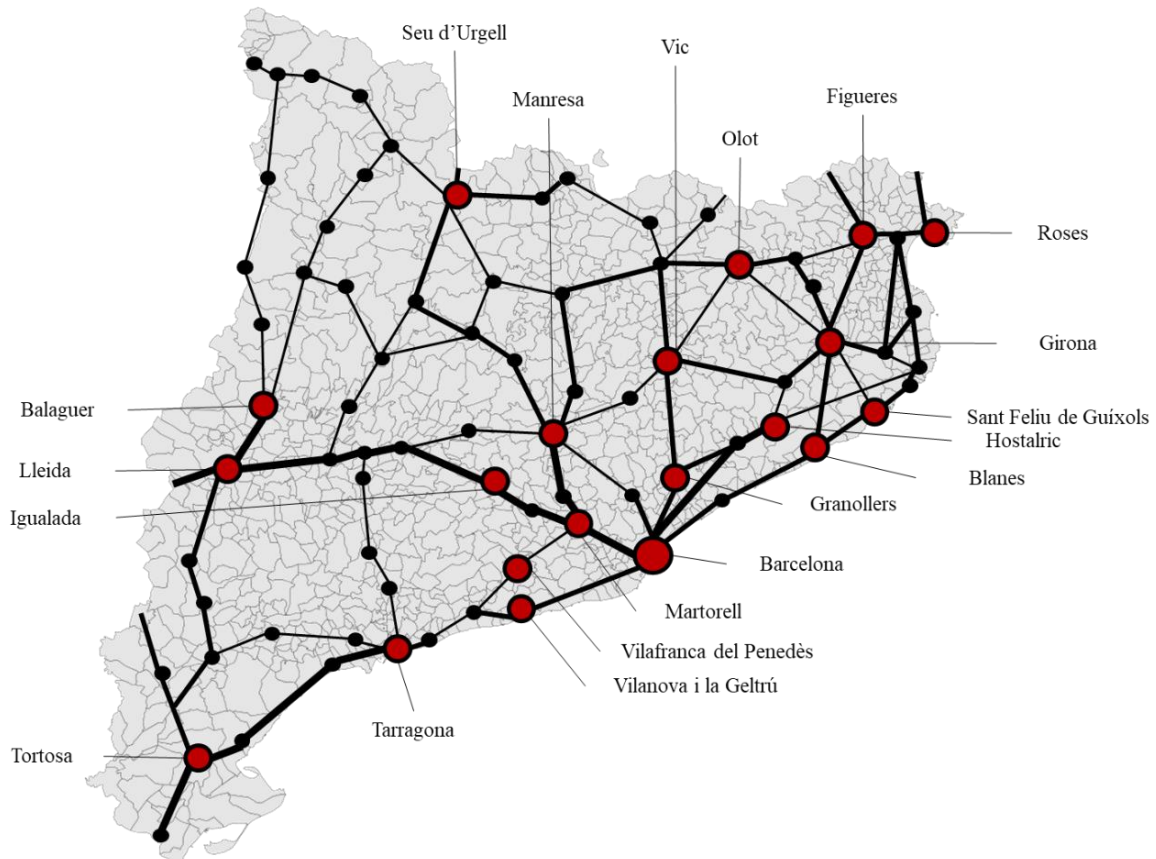
Les dinàmiques de desplegament i distribució de les guarnicions tingueren un impacte directe amb l'organització logística del territori i la vertebració de les xarxes de proveïment que els assentistes hagueren de bastir per poder aprovisionar la tropa. Amb tot, les estratègies de subministrament també es veieren notablement lligades a un altre element paral·lel a la presència o no d'unitats sobre el terreny, com ho seria l'existència o no de magatzems reials on poder-hi preservar i distribuir l'aliment, farratge, utensilis i equipaments necessaris per proveir-les. En nombroses ocasions, aquestes instal·lacions se superposaren als magatzems de la provisió local que posseïa cadascuna de les poblacions. En aquests casos, la responsabilitat econòmica seguia en mans del consistori local, però la titularitat de l'administració restà en mans de la corona. Les autoritats reials assumirien la responsabilitat de nomenar els *guardalmacenes* encarregats de controlar i efectuar els repartiments d'aquests magatzems. Com la resta d'oficials i assentistes, en cas de pèrdues o mala administració aquests agents havien de respondre de la seva administració amb el seu patrimoni o el dels seus avaladors. Aquesta circumstància feia que els individus que aspirassin a aconseguir l'administració d'un magatzem d'una plaça important, haguessin d'acreditar una riquesa notable. Una mostra la trobem en el nomenament d'Inocencio Gómez com a guàrdia del magatzem reial de

¹⁶⁰⁵ Lluís ROURA i AULINAS, *Subjecció i revolta...*, pp. 67-68. Felipe-José DE VICENTE ALGUERÓ, «La situación militar de...», pp. 114-121.

¹⁶⁰⁶ Lluís CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme...*, Vol. II, pp. 48, 120-123 i 117-126.

Tarragona a principis de 1715. Per poder accedir a aquest ofici, calia presentar avaladors pel valor de 2.000 pesos i obtenir un permís de l'intendent de Catalunya.¹⁶⁰⁷

Malauradament, atesa la dispersió geogràfica i la importància de les iniciatives locals en l'aparellament d'aquests magatzems dificulta notablement dur a terme un seguiment del procés d'establiment d'aquests equipaments de manera cronològica i arreu del Principat.



Mapa 5. Xarxa de magatzems reials de queviures en relació a la xarxa viària preindustrial catalana, [1732]¹⁶⁰⁸

Amb tot, sí que hem pogut localitzar un document de la secretaria de Guerra on s'hi podia trobar una relació de tots els magatzems reials de queviures de Catalunya de l'any 1732. Tal i com es pot comprovar en el mapa, la localització d'aquests magatzems es

¹⁶⁰⁷ Gómez aconseguí la plaça, oferint com a fiadors a la seva muller, María Luisa de Velasco i els valencians Antoni Borràs, mercader, i Isidro de Velasco, argenter. ACA, RP, BGRP, Vol. 105, s/f, [15-02-1715].

¹⁶⁰⁸ Elaboració pròpia. Font: AGS, Tribunal Mayor de Cuentas [TMC], Llig. 4434, *Razón del dinero gastado en los almacenes de cada plaza y cuartel de aquel principado según relaciones juradas de los respectivos guardalmacenes*, s/f, [1732].

relacionava estretament amb la disposició de les principals guarnicions que hem observat per l'any 1744. Els principis de la seva distribució foren els mateixos, cobrint les vies més rellevants de la xarxa viària del Principat, alhora que el major nombre de magatzems es concentraria a l'est del territori, seguint essencialment l'eix de Tortosa a Figueres, passant per Barcelona. Alhora, s'observa una clara presència important d'equipaments a l'entorn –i en els camins que conjunten– les ciutats de Girona i Barcelona. Pel cas de Girona, veiem com la ciutat es troba envoltada de magatzems a l'entorn d'una jornada o menys de viatge a través de totes les principals vies de transport de la ciutat. Hi sobresurten els magatzems de les forteses de Roses i Hostalric, alhora que el camí de la Costa Brava es troba abastit des de Blanes i Sant Feliu. Alhora, la projecció marítima d'ambdues poblacions les feia clarament atractives des del punt de vista logístic.

Per altra banda, la capital del Principat seguia comptant amb una important xarxa de magatzems situats en el que avui coneixeríem com la “segona corona” de Barcelona i mostren una clara continuïtat dels importants equipaments bastits per les autoritats borbòniques durant el setge de la ciutat entre 1713 i 1714. Els exemples de Martorell i Granollers en serien els més clars, però els casos de Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú esdevindrien essencials per fornir les unitats que es traslladessin des de Tarragona a la Ciutat Comtal o cap a l'interior català –a través del nus de comunicacions de Martorell–.

Tot i que Barcelona era la ciutat amb una infraestructura militar preexistent més important del Principat, també fou la que patí una major transformació a causa de la seva importància política i estratègica. Els estralls del conflicte successori i les noves prioritats polítiques de les autoritats borbòniques determinarien els principis ordenadors d'aquestes mutacions. A banda de la famosa construcció de la seva Ciutadella, la nova administració militar de la plaça i el nou ajuntament de la ciutat treballaren estretament per assegurar l'avituallament i allotjament de la important guarnició permanent.

Així doncs, a banda de l'administració consistorial del servei d'allotjaments particulars amb bolleta, alguns dels edificis més grans i representatius de la ciutat com el de l'Estudi General o el de la Llotja de Mar es reconvertiren en casernes.¹⁶⁰⁹ L'extinció de

¹⁶⁰⁹ Pel cas de la Llotja, vegeu Magda BERNAUS i Gemma CABALLÉ, «De llotja de mercaders a caserna militar: La Llotja de Barcelona a l'època moderna» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 23, 2003, pp. 781-795.

la Universitat de Barcelona consolidà l'ocupació del primer d'aquests espais, mentre que el segon esdevingué un punt molt rellevant dins l'aparell logístic i militar de la ciutat, atès que a banda de transformar-se en quarter, els seus magatzems també es destinaren a la recepció de pertrets i racions militars.¹⁶¹⁰ Alhora, s'ampliaren i adequaren alguns cossos de guàrdia i petites casernes per acollir més tropa, com succeí amb els dels baluards de Migdia i del Rei o davant del baluard de Jonqueres.¹⁶¹¹

Durant tot el regnat de Felip V, les tropes de la guarnició de Barcelona es distribuïren en una quinzena de punts diferents de la ciutat. A banda de les forteses de Montjuïc i la Ciutadella, hi hagueren cossos de tropes als baluards de Migdia, Tallers, Sant Antoni, Porta Nova, als antics convent de Jonqueres i de Sant Agustí, als antics edificis de l'Estudi General –o dels Estudis– i de la Llotja, a les Drassanes, a les llanternes nova i vella del port i als forts de Don Carlos i el *Fuerte Pío*, a l'entorn de la Ciutadella.



Mapa 6. Disposició de les casernes militars de Barcelona, [1715-1750].¹⁶¹²

¹⁶¹⁰ A principis de la dècada de 1720, el magatzem de la *Dirección General de Víveres* es trobava a la Llotja. ACA, RP, BGRP, Vol. 105, ff. 54v-57r, [25-05-1725].

¹⁶¹¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 107, ff. 42r-43r, [02-09-1716].

¹⁶¹² Elaboració pròpia. Font: Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, p. 86. Font del mapa mut original de la Barcelona del segle XVIII a: <http://www.barcelonaentremuralles.com/mapa.cfm/ID/5284/CAT/la-barcelona-ciudadella.htm> [en línia, recuperat el dia 02-02-2023].

Així mateix, els principals magatzems reials vinculats al proveïment de les tropes –tant de la guarnició barcelonina com també pel conjunt del territori– es trobaven situats a la façana litoral de la ciutat. Les instal·lacions de les Drassanes esdevindrien el principal espai d'entrega i emmagatzematge dels vestuaris, pertrets d'artilleria, armes i municions.¹⁶¹³

Per altra banda, part de les naus que conformaven les dependències de l'antiga Llotja acolliren un important «[...] Almacén de granos de la Real Provisión».¹⁶¹⁴ Més enllà de la conveniència de disposar de naus d'unes dimensions considerables dins del perímetre emmurallat de la ciutat, la localització propera al port de Barcelona feu que aquests punts, juntament amb altres edificis de titularitat privada llogats a les immediacions de la rada, es convertissin en espais profusament utilitzats durant els mesos de preparació de les expedicions marítimes que s'aprestaren a la ciutat.

Alhora, els anomenats magatzems “del port franc” serviren com espai d'emmagatzematge prioritari de les racions, pertrets i materials que les autoritat de l'Armada gestionaven a la ciutat.¹⁶¹⁵ Alguns dels seus administradors foren José de Querejazu, *guardalmacén* de l'Armada i del magatzem de farina de Barcelona des de 1718 o Bartolomé González de Estrada, encarregat del magatzem d'artilleria de les Drassanes des de 1723.¹⁶¹⁶

A banda d'aquestes instal·lacions, les fortaleses de Montjuïc i la Ciutadella també disposarien dels seus propis magatzem i polvorins. Tots aquests espais apareixeran de manera recurrent en els propers capítols, i adquiriran un paper destacat com a àmbits d'actuació dels contractistes catalans.

¹⁶¹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 16v-21v, [05-02-1745] i Vol. 180, ff. 1v-3v, [05-01-1718].

¹⁶¹⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 163v-165v, [07-10-1744].

¹⁶¹⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 305r-306v, [17-12-1717]. Ignorem si es tracta de l'edifici que s'hauria construït en virtut de la setanta-unena constitució de les Corts de 1701-1702, que permeté la «[...] construcció d'un magatzem o casa de port franc fora dels murs de Barcelona, en el qual podien entrar lliurement les mercaderies que vinguessin de fora del regne». Jaume BARTROLÍ I ORPÍ, «La cort de 1701...», p. 64.

¹⁶¹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 145r-148v, [12-08-1723], Vol. 115, ff. 107r-109v, [04-10-1725] i Vol. 180, ff. 35v-37v, [15-01-1718].

4.2. L'impacte dels objectius estratègics de l'exèrcit borbònic en el seu desplegament al Principat i en els requeriments del seu proveïment

Més enllà de les necessitats bàsiques de qualsevol ésser humà i dels requeriments materials essencials que calia proveir a qualsevol força militar de la primera meitat del segle XVIII per fer-la operativa, un dels elements cabdals que determinà la política de subministraments militars foren els objectius estratègics que aquestes tropes haurien d'intentar assolir a través de la seva acció. Aquests objectius no sols condicionarien el seu desplegament i la seva magnitud, sinó també les tasques particulars que caldria dur a terme i, per tant, serien els principals responsables darrera de les especificitats, condicionants i contratemps associats a cada comanda de subministrament que les institucions militars de la Corona negociaren amb els proveïdors catalans.

Ja hem vist com el volum de la guarnició i l'adequació de es veieren clarament afectats per les pressions derivades de l'activa política militar de Felip V, tant en el seu front intern –amb l'ús de la força militar per consolidar els importants canvis polítics i administratius de la Nova Planta– com en la seva agressiva acció exterior encarada a la recuperació dels territoris italians perduts a causa del Tractat d'Utrecht. Durant les properes pàgines procurarem repassar breument quins foren aquests objectius estratègics de la monarquia i com afectaren el Principat. Com veurem més endavant, les dinàmiques que descriurem i els condicionants conjunturals que cadascun d'ells generà tindran un evident impacte en la conducció dels proveïments i en les estratègies de negoci empreses pels contractistes catalans durant aquest període.

4.2.1. La repressió de l'austriacisme irredempt i la consolidació de la Nova Planta (1715-1725)

Sens dubte, el primer objectiu estratègic de les forces borbòniques presents a Catalunya fou la consecució definitiva del control del territori i el deballestament de qualsevol resistència de caire austriacista a les disposicions del nou govern provisional. Les pràctiques d'aquietament i subjecció del Principat durant els primers anys de la

postguerra són ben coneguts mercès als estudis de Josep Maria Torras, Agustí Alcoberro, Josep Catà i Antoni Muñoz i Lluís Roura.¹⁶¹⁷

La persecució dels líders militars austriacistes i les dures condicions de la postguerra acabaren creant l'ambient adequat pel ressorgiment de la insurgència austriacista.¹⁶¹⁸ Els *apremios militares* executats tant per assegurar el cobrament de les noves imposicions com per la requisita i els serveis de palles, farratges i utensilis per la subsistència de les tropes aviat generaren conats de resistència local.¹⁶¹⁹ L'ús de les tropes en aquestes pràctiques fou certament intens i continuat, fet que contribuí al seu notable escampament per la geografia catalana que hem observat en la distribució de les guarnicions de 1715. Pels exemples descrits en els estudis dels autors citats, veiem que el rol de les unitats fou tant com a agent primari de coerció per assegurar el pagament d'aquestes taxes com també de força de reacció davant qualsevol indicatiu d'oposició o obstrucció de les activitats dels oficials reials encarregats de la recaptació.

Precisament, la pressió armada d'aquests primers mesos i anys feu créixer notablement la desafecció popular. Aquesta tensió social se sumà a la continuïtat de les dinàmiques d'oposició latent al règim borbònic heretades del conflicte successori, amb una part de la població que seguia veient possible un nou capgirament de la situació política que permetés el retorn al sistema constitucional català.¹⁶²⁰

De fet, el propi desballestament del sistema d'ordre públic tradicional amb la prohibició del sometent i la confiscació de les armes de les justícies locals acabaria facilitant els moviments insurgents malgrat els posteriors repartiments organitzats per la Reial Audiència i el capità general.¹⁶²¹ Des de l'acabament de la Guerra de Successió hi havia seguit havent un notable moviment de quadrilles i partides arreu del Principat –que les autoritats borbòniques identificaren com a bandits i malfactors– que generaven una gran

¹⁶¹⁷ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya...*, pp. 157-265. Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «La Reial Audiència i la formació dels mossos d'esquadra: la gestió de l'excepcionalitat» a Àngel CASALS (Dir.), *Del sometent als mossos d'esquadra. Història de l'ordre públic a Catalunya*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2022, pp. 88-96. Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió Borbònica...* pp. 19-221. Lluís ROURA i AULINAS, *Subjecció i revolta...*, pp. 33-60, 67-71 i 74-76.

¹⁶¹⁸ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Misèria, poder i corrupció...*, pp. 21-37

¹⁶¹⁹ *Ibidem*, p. 26.

¹⁶²⁰ Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Crisi i consolidació de la Nova Planta borbònica (1719-1735)», a Joaquim ALBAREDA (Ed.): *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya moderna (segles XVII-XIX)*, Barcelona: Editorial Base, 2007, p. 233.

¹⁶²¹ Àngel CASALS I MARTÍNEZ, «Control de la delincuencia y control territorial en la Cataluña de la postguerra de Sucesión (1715-1719)» a Katharina ARNEGGER, Leopold AUER, Friedrich EDELMAYER, i Thomas JUST (Eds.) *Der Spanische Erbfolgekrieg (1701-1714) und seine Auswirkungen*, Wien: Studienverlag, 2018, pp. 344-345.

inestabilitat atacant hisendes i esglésies apartades.¹⁶²² Malgrat els esforços de les tropes desplegades, les accions d'aquests grups armats foren una constant durant tota la postguerra alhora que la progressiva retirada de tropes a causa de les operacions a Sardenya i Sicília afeblia la guarnició permanent que resultava essencial pel control del territori català.

Aquesta incapacitat de mantenir l'ordre al territori per part de la guarnició fou especialment notable al sud del país, on des de l'any 1717 Pere Joan Barceló s'havia refugiat a les muntanyes de la serra de Llaveria i havia iniciat una notable campanya insurgent.¹⁶²³ Per les seves accions, les tropes dependents del comandant de Tarragona realitzaren diverses batudes a la zona, que acabaren amb empresonaments d'alguns familiars i afiliats. Amb tot, això no aturà les seves accions i a finals del 1718, coincidint amb les preparacions militars franceses al Rosselló, ja hi hagué els primers contactes entre alguns líders guerrillers catalans tant a Catalunya com a l'exili i els oficials francesos encarregats de la futura invasió del Principat.¹⁶²⁴ L'agressiva política irredemptista mediterrània de Felip V, que havia aconseguit conquerir de manera ràpida i solvent les illes de Sardenya i Sicília entre els anys 1717 i 1718 havia motivat una ràpida reacció de tres grans potències europees del moment –França, la Gran Bretanya i les Províncies Unides– per assegurar el compliment de les disposicions preses en els tractats d'Utrecht, Rastatt i Baden que es veien clarament amenaçades per les iniciatives armades espanyoles.¹⁶²⁵ Aquest fet cristal·litzaria amb el tractat de creació de la Quàdruple Aliança el dia 2 d'agost de 1718, amb el que Àustria i l'Imperi se sumaren a la Triple Aliança establerta un any i vuit mesos abans per les tres potències anteriors. En aquest acord, es fixà l'inici d'una resposta militar a aquestes accions desestabilitzadores. El pes de les operacions terrestres seria conduït per les tropes franceses, que penetrarien a la Península a través dels passos pirinencs.¹⁶²⁶ Fou precisament durant la preparació d'aquesta campanya que s'iniciaren els esmentats contactes entre els oficials gals i els insurgents austriacistes catalans. Des de la primavera de 1719, aquesta relació es feu

¹⁶²² Àngel CASALS I MARTÍNEZ, «Control de la delinquència...», p. 347.

¹⁶²³ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, «L'alçament dels Carrasquets contra Felip V» a Ramon ARNABAT,(Coord.), *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pp. 69-70.

¹⁶²⁴ Josep IGLÉSIES I FORT, *El guerriller Carrasquet*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1961, pp. 28-30.

¹⁶²⁵ Núria SALLÉS VILASECA, «La política exterior de Felipe V entre 1713 y 1719: un desafío al sistema de Utrecht» a Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ (Coord.), *El declive de la monarquía y del imperio español: los tratados de Utrecht (1713-1714)*, Barcelona: Crítica, 2015, pp. 277-317.

¹⁶²⁶ Ja hem tractat aquesta guerra comparant els efectes del conflicte a ambdós extrems de la serralada pirinenca a David FERRÉ GISPETS, «Las fronteras pirenaicas ante la guerra de la Cuádruple Alianza (1718-1720)» a *Príncipe de Viana*, Núm. 272, 2018, pp. 1195-1210.

més estreta, alhora que es multiplicaven els conats d'aixecament i les campanyes punitives per part de les tropes espanyoles arreu del territori català.¹⁶²⁷

Paral·lelament als preparatius francesos, la Intendència de Catalunya també inicià diversos preparatius logístics per abastir les places més properes a la frontera. Alhora, desplegà una activa política de mobilització de noves unitats que foren completades i equipades al mateix Principat.¹⁶²⁸ Amb tot, els primers compassos d'aquest conflicte no es donaren al Principat, sinó a Navarra i al País Basc. L'ofensiva francesa pel pas fronterer de Vera de Bidasoa a mitjans d'abril donà pas a una campanya llampec que a les darreries d'aquell mateix mes acabà amb l'inici del setge de la fortalesa d'Hondarribia.

Finalment, amb l'ocupació de la Vall d'Aran i la fortalesa de Castell-Lleó durant el mes de maig s'inicià la penetració de les unitats franceses al Principat que acabà amb la ràpida ocupació sense massa oposició dels principals passos fronterers i viles pirinenques existents entre l'Aragó i la Garrotxa.¹⁶²⁹ En algunes d'aquestes viles, com la Seu d'Urgell, es tornà a instaurar momentàniament el règim de govern local constitucional amb algunes mostres evidents de joia popular segons els propis informes de la Reial Audiència borbònica.¹⁶³⁰

Amb tot, fins a finals d'estiu, el pes principal de les operacions seguí essent al front basc i navarrès. Aquest fet tingué un gran impacte per les forces presents a Catalunya, atès que el seu comandant general, el marquès de Castel-Rodrigo, rebé l'ordre de traslladar-se al nord-oest peninsular amb part de les tropes de la guarnició catalana per encapçalar un exèrcit de socors que pogués fer front a l'ofensiva francesa.¹⁶³¹ Aquest fet afeblí clarament les forces que restaren al Principat, que es veieren clarament sobrepassades pel que Enrique Giménez López qualificà de «[...] exaltación guerrillera [...]» d'aquell estiu.¹⁶³² Per tal de mitigar els efectes d'aquesta feblesa, les unitats de la guarnició es distribuïren de manera prioritària a les principals places i forteses

¹⁶²⁷ Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «Conflicto armado con Francia y guerrilla austracista en Cataluña (1719-1720)» a *Hispania*, Núm. 65, 2005, pp. 558-560.

¹⁶²⁸ David FERRÉ GISPETS, «Las fronteras pirenaicas...», pp. 1202-1203.

¹⁶²⁹ Joan MERCADER I RIBA, «El valle de Arán, la Nueva Planta y la invasión anglo-francesa de 1719» a DD. AA., *Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos. Vol. VI*, Zaragoza: Instituto de Estudios Pirenaicos, 1952, pp. 193-217..

¹⁶³⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Un municipi català entre la Guerra de Successió i la invasió aliada de 1719. Estructura social i grups dirigents a la Seu d'Urgell» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 9, 1979, pp. 39-56.

¹⁶³¹ David FERRÉ GISPETS, «Las fronteras pirenaicas...», pp. 1204-1205.

¹⁶³² Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «Conflicto armado con Francia...», pp. 567-578.

properes a la frontera, amb un especial èmfasi a les posicions avançades de Girona i l'Empordà, així com a altres àmbits de la immediata rereguarda al centre del Principat, tant a Vic com a Berga i Cardona. Finalment, les unitats restants es desplegaren seguint les principals vies de comunicació del Principat que ja hem descrit, amb l'objectiu d'assegurar el trànsit de provisions i reforços.¹⁶³³

Tanmateix, l'activitat guerrillera aviat posà en seriosos problemes les vies de proveïment de la guarnició borbònica i la preparació per refusar l'ofensiva gal·la i abastir les principals fortaleses de l'interior del Principat. Un bon exemple en seria la pèrdua de vuit mules de tir i quatre matxos de càrrega d'un comboi de l'assentista Antoni Bellvitges que transportava pertrets d'artilleria a Cardona a finals d'octubre de 1719.¹⁶³⁴ Així mateix, les accions de Carraslet i els seus col·laboradors al Camp de Tarragona causaren greus estralls a les unitats de l'exèrcit que intentaven mantenir el control de les principals poblacions de la zona.¹⁶³⁵

Amb tot, mercès al retorn del capità general amb un exèrcit de socors a finals d'octubre, l'acció tímidament efectiva de les noves esquadres creades per la Reial Audiència amb l'objectiu de contrarestar l'acció de les partides de fusellers sollevats i la inexistència d'un aixecament massiu per part de la població del rerepaís a causa de l'escepticisme davant dels interessos francesos acabaren determinant l'aturada de la penetració gal·la, l'estabilització momentània del front pirinenc i un principi d'aquietament a la resta del territori durant els darrers mesos de 1719 i l'inici del nou any.¹⁶³⁶

Després de poques setmanes de negociacions entre delegats de Felip V i de la Regència francesa durant el mes de gener de 1720, s'acabà promulgant un armistici que recollia tant l'entrada de la monarquia borbònica espanyola a la Quàdruple Aliança com la fi de les hostilitats i la retirada estratègica de les tropes franceses de les zones ocupades del País Basc, Navarra i el Principat.¹⁶³⁷ Des de la caiguda de Barcelona el setembre de 1714 fins la campanya contra els revolucionaris francesos de 1793, la Guerra de la Quàdruple Aliança seria l'únic moment en que els proveïdors catalans es veieren

¹⁶³³ David HIDALGO CELA, «Origen i creació dels mossos d'esquadra» a Àngel CASALS (Dir.), *Del sometent als mossos d'esquadra. Història de l'ordre públic a Catalunya*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2022, pp. 74-76.

¹⁶³⁴ ACA, RP, BGRP, Processos, 1720, Núm. 4, Ae, Doc. 1, s/f, [17-06-1720] i Doc. 4, s/f, [04-07-1720].

¹⁶³⁵ Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn...*, pp. 229-246.

¹⁶³⁶ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, «L'alçament dels Carrasclets...», pp. 77-79. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «Conflicto armado con Francia...», pp. 579-592. Eusebi MAS VILASECA, *Catalans en armes...*, pp. 81-190. Agustí ALCOVERRO I PERICAY, «La Reial Audiència i la...», pp. 88-96.

¹⁶³⁷ Núria SALLÉS VILASECA, «La política exterior de...», p. 314. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «Conflicto armado con Francia...», pp. 594-597.

obligats a tornar a prestar els seus serveis en un context de conflicte obert i actiu sobre territori català.

Malgrat l'acabament informal de la guerra –a l'espera de la celebració d'un congrés de pau a la ciutat de Cambrai– el rol de l'exèrcit desplegat a Catalunya com a agent principal de subjecció del territori i de persecució de l'austriacisme resistent no s'aturà. Alguns líders guerrillers i les seves partides seguiren mantenint viu el moviment armat fins a mitjans d'any, quan el nou capità general Francisco Caetano de Aragón inicià una agressiva campanya de repressió d'aquests grups encapçalada per les tropes regulars i apuntada per les justícies locals i algunes esquadres.¹⁶³⁸ Aquestes accions comptaren amb el suport i coordinació de les autoritats militars franceses.

La presència al Rosselló dels caps de partida més destacats –com el propi Carrasplet– i els preparatius que feien per continuar la lluita insurgent foren completament aturats per les tropes del marquès de Firmarçon.¹⁶³⁹ Així mateix, les disposicions destinades al control de les fronteres a causa de l'esclat de l'epidèmia de pesta de Marsella serviren per evitar el retorn al Principat d'alguns d'aquests capitans que havien romàs a Perpinyà després de la reforma i disgregació de les seves unitats pels comandaments gals.¹⁶⁴⁰ Alhora, aquestes restriccions de moviments trastocaren del tot els ritmes comercials i d'intercanvi de les comunitats frontereres i tingueren un impacte notable en algunes de les fabricacions d'equipament per les tropes borbòniques que requerien de materials com el ferro francès o en l'accés als mercats bladers de la Provença.¹⁶⁴¹

Com ja demostrà dues dècades enrere Agustí Alcoberro, durant els anys que seguiren a la Guerra de la Quàdruple Aliança hi continuà havent un intens contacte epistolar entre la comunitat catalana exiliada a Viena i diversos individus que havien restat al Principat i seguïen mantenint la seva militància austriacista de manera clandestina.¹⁶⁴² Aquests cercles es mantingueren actius fins l'any 1725, quan la signatura del Tractat de Viena acabà amb qualsevol esperança de recuperar el règim polític perdut amb la derrota

¹⁶³⁸ Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn...*, pp. 286-302. Joan MERCADER I RIBA, *Els capitans generals...*, pp. 84-85.

¹⁶³⁹ Josep IGLÉSIES I FORT, *El guerriller Carrasplet...*, pp. 57-60.

¹⁶⁴⁰ Pere GIFRE RIBAS, «L'edicte de l'1 d'abril 1720 i el tancament de fronteres: ¿por al contagi de pesta o al retorn dels fusellers reformats?» a *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, Núm. 9, 2016, pp. 159-177, pp. 159-167.

¹⁶⁴¹ ACBG, AM, Reials Cèdules, Ordres..., Llig. 1063, Any 1721, p. 13.

¹⁶⁴² Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Exili exterior i exili interior: una correspondència austriacista inèdita (1721-1724)» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 21, 2003, pp. 321-360.

militar de 1714 i amb un indult al que s'acolliren bona part dels antics caps guerrillers de l'any 1719.

A partir d'aquell moment, les mostres de fidelitat austriacista foren certament residuals i, per bé que el retorn d'alguns dels exiliats feu renéixer algunes tensions i motivà alguns lleus repunts de l'activitat guerrillera els anys 1728 i 1729, el pes de la repressió d'aquests moviments deixà d'estar encapçalat per les tropes regulars de la guarnició, per passar a ser executat completament per les esquadres de paisans.¹⁶⁴³

Finalment, la darrera mostra d'un esclat guerriller motivat per la defensa de la casa austriacista fou l'alçament d'Andreu Garcia a mitjans de l'any 1735.¹⁶⁴⁴ Aprofitant el decreixement de la guarnició a causa del trasllat d'un cos expedicionari a Itàlia i a redós de la campanya propagandística iniciada amb els opuscles *Via fora als adormits* i *Record de l'Aliança fet al sereníssim Jordi, augusto rey de la Gran Bretanya*, Garcia i els seus col·laboradors acabaren sent perseguits per les esquadres de paisans dirigides pels diversos corregidors del Principat.¹⁶⁴⁵

Malgrat la voluntat de la Corona de remetre més tropes per assegurar la repressió del moviment, Garcia i els seus homes acabaren essent apressats per les esquadres i les justícies locals prop de Talarn, on els empresonaren momentàniament abans de conduir-los a Barcelona per ser executats el 30 de juny d'aquell any.¹⁶⁴⁶ Tot i l'aquietament pràcticament total de les reivindicacions austriacistes al Principat a partir d'aquell moment, bona part dels oficials destinats a Catalunya seguiren mantenint viva i clara la seva missió com a principals garants de la subjecció del territori davant el tarannà pretesament bel·licós i díscol dels seus naturals.¹⁶⁴⁷

¹⁶⁴³ Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió Borbònica...* pp. 274-276. Rosa María ALABRÚS IGLESIAS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida: Pagès editors, 2001, pp. 368-370.

¹⁶⁴⁴ Fins l'any 1728 es trobà activa la força guerrillera encapçalada per Ramon Guardiola que havia mantingut viva la resistència armada al règim borbònic des de l'alçament de 1719. Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *La Nova Barcelona del Danubi (1735-1738). La ciutat dels exiliats de la Guerra de Successió*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2011, pp. 69-72.

¹⁶⁴⁵ Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Crisi i consolidació de...», pp. 257-259.

¹⁶⁴⁶ Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió Borbònica...* pp. 280-281.

¹⁶⁴⁷ Així es desprèn de les reflexions escrites pel veterà enginyer militar Pedro de Lucuce escrit entre els anys 1774 i 1775 després del motí general contra les quintes de 1773. Pedro DE LUCUCE Y PONCE, *Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la Plaza de Barcelona. Edició a cura de Lluís Roura i Aulinas*, Vic: Eumo Editorial, 2002.

4.2.2. L'estratègia internacional de la monarquia i el seu impacte en el proveïment

Tanmateix, des de mitjans de la dècada de 1720, els principals objectius estratègics que regiren el desplegament i les necessitats de proveïment de les tropes presents al Principat passaren a encarar-se gairebé de manera total cap als objectius mediterranis de la corona. Una dinàmica que es consolidaria durant els primers anys de la dècada següent, amb la preparació de les expedicions militars destinades a Itàlia dels anys 1731 i 1734, així com la seva participació activa en l'aprest del contingent que ocuparia novament la plaça nord-africana d'Orà el 1732. Aquesta tendència encara prendria més força a partir de 1740, quan les tensions generades per l'esclat d'una nova guerra amb la Gran Bretanya acabaren confluint amb les hostilitats derivades del nou conflicte europeu iniciat per la mort de l'emperador Carles VI.

Seguidament tractarem aquests àmbits d'acció de l'exèrcit, començant per les primeres operacions expedicionàries estretament vinculades a les dinàmiques del final de la Guerra de Successió: les conquestes de Mallorca, Sardenya i Sicília.

4.2.2.1. La immediata continuïtat de la Guerra de Successió. L'ocupació de Mallorca i la conquesta de Sardenya i Sicília (1715-1718)

Per bé que l'ocupació de Barcelona i Cardona el setembre de 1714 significaren l'acabament del conflicte successori a la Península Ibèrica, les illes de Mallorca i Eivissa seguien estant en mans de les autoritats austriacistes encapçalades pel marquès de Rubí. Immediatament després d'assegurar el control del Principat, les noves autoritats borbòniques començaren a prendre les disposicions necessàries per assegurar una ràpida ocupació de l'illa durant els propers mesos. Per bé que la primera opció per dirigir l'expedició fou el propi duc de Berwick, finalment es donà el comandament al marquès d'Asfeld.¹⁶⁴⁸

Atesa la concentració d'homes i pertrets existents a l'entorn de Barcelona, el Principat es convertí en la principal plataforma logística per preparar la futura campanya. A més a

¹⁶⁴⁸ Eduardo PASCUAL RAMOS, «Preparativos y disposiciones de Felipe...», pp. 1170-1171.

més, la mobilització a través de *fletes* d'embarcacions i tripulacions de poblacions costaneres properes a la capital catalana facilitaren la conformació de la flota expedicionària.¹⁶⁴⁹

Alhora, una de les posicions de major responsabilitat pel bon funcionament de l'operació recaigué en mans d'un català. El mercader de Figueres Antoni Escofet i Aloy fou nomenat tresorer de l'exèrcit expedicionari el dia 15 de febrer de 1715. Escofet presentà diversos fiadors i familiars que l'avalarien durant l'exercici del càrrec, com el seu fill Antoni Escofet menor, el seu pare Josep Escofet, ambdós mercaders de Figueres, Joan Baptista Escofet, mercader de Cadaqués i Pau Climent, també mercader de Roses.¹⁶⁵⁰ Escofet exercirà de tresorer i *Contador Principal* de l'illa durant 56 anys, fins la seva mort l'any 1772.¹⁶⁵¹ A banda de la seva importància a Mallorca, els Escofet també tingueren una important presència dins l'estructura administrativa i militar del Principat durant el Set-cents.¹⁶⁵²

La mobilització dels recursos necessaris per llançar l'expedició no sols afectà el territori català, atès que els requeriments financers, materials i humans que calia organitzar per dur a terme l'operació requerien un esforç que sobrepassava les capacitats momentànies dels agents de provisió catalans. Aquest fet es deixa veure clarament amb l'enviament de grans quantitats de grans des de Cartagena i Almeria i altres gèneres de València.¹⁶⁵³ Alhora, seguí jugant un paper molt rellevant la participació francesa en la procura i provisió de material de guerra i en la composició humana de la flota i la força expedicionàries.

Finalment, les tropes s'embarcaren a Barcelona el dia 12 de juliol, i es dirigiren cap a la costa nord-est mallorquina.¹⁶⁵⁴ Després de diverses maniobres de distracció acabaren desembarcant a les platges de davant de l'illa de Cabrera entre els dies 15 i 16 d'aquell mes. Després d'un avenç pràcticament plàcid dels contingents borbònics, ocuparen

¹⁶⁴⁹ Foren importants en aquest cas les viles de Vilanova, Sitges, Arenys, Sant Feliu... Eduardo PASCUAL RAMOS, «Formación e instrucciones de la expedición anfibia para la conquista de Mallorca (1715)» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, p. 47.

¹⁶⁵⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [15-02-1715].

¹⁶⁵¹ Ana María COLL COLL, «El Tesorero del Ejército y Reino de Mallorca, D. Antoni Escofet Aloy: de Figueres a Mallorca. Extensión familiar y de poder en el siglo XVIII» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 23, 2003, p. 591.

¹⁶⁵² Un dels nebots d'Antoni fou governador de Roses i de Barcelona durant els regnats de Carles III i Carles IV, Jean-Pierre DEDIEU «Los gobernadores de Lérida, Barcelona y Gerona en el siglo XVIII» a *Pedralbes: Revista d'història moderna*, Núm. 18, 1998, pp. 495 i 503

¹⁶⁵³ Eduardo PASCUAL RAMOS, «Preparativos y disposiciones de Felipe...», p. 1171.

¹⁶⁵⁴ AHCB, CDC, Dietari de l'antic Consell barceloní, 1B. XXV-44, f. 17r, [12-06-1715].

Alcúdia i es dirigiren a Palma. Amb el suport de l'artilleria naval de la flota, s'inicià el breu setge de la capital mallorquina que s'allargà fins el dia 3 de juliol, quan les autoritats austriacistes pactaren una capitulació i entrega de la ciutat a canvi del salconduit de la guarnició i els dirigents polítics i militars per abandonar l'illa. Durant les jornades següents, s'ocuparen sense massa resistència la resta de viles mallorquines, juntament amb les illes d'Eivissa i de Cabrera.¹⁶⁵⁵ Tanmateix, la relació entre el Principat i Mallorca no s'estroncà amb l'ocupació militar de les illes, atès que la nova administració borbònica del territori depengué de la Intendència de Catalunya fins l'arribada de primer intendent independent a Palma, Diego Navarro Jáuregui, l'any 1718.¹⁶⁵⁶

Les preparacions per la presa de Mallorca es donaren en un moment d'importants canvis dins la política naval espanyola a redós de la pèrdua d'influència dels ministres i oficials francesos i l'ascens fulgurant de diversos homes d'estat italians com el futur cardenal Giulio Alberoni.¹⁶⁵⁷ Per bé que durant la dècada anterior les prioritats en l'àmbit naval havien sigut pràcticament monopolitzades pels interessos atlàntics de l'aliat francès, els canvis a les altes instàncies de la monarquia i la voluntat reial de "recuperar" els territoris alienats pels tractats d'Utrecht motivà un momentani viratge mediterrani de la política naval.¹⁶⁵⁸ Precisament, la conquesta de Mallorca constituí la darrera operació preparada i executada dins del marc de col·laboració naval hispanofrancesa dels darrers anys de la Guerra de Successió, alhora que acabà esdevenint el primer capítol d'una nova i agressiva política de revisionisme mediterrani.

Durant els darrers anys, la política exterior de Felip V després de la Guerra de Successió ha rebut una renovada i creixent atenció per part de la historiografia catalana, espanyola i europea. Les obres de Núria Sallés, Joaquim Albareda, Virginia León o Christopher Storrs han prestat una especial atenció al paper de l'Espanya del primer Borbó com a

¹⁶⁵⁵ Eduardo PASCUAL RAMOS, «Formación e instrucciones...», pp. 61-65.

¹⁶⁵⁶ Ana María COLL COLL, «El Tesorero del Ejército...», p. 592.

¹⁶⁵⁷ Per conèixer bé aquesta cabdal figura i la seva influència en la política de Felip V entre 1713 i 1719, vegeu la imprescindible tesi doctoral de Núria SALLÉS VILASECA, *Giulio Alberoni y la dirección de la política exterior española después de los tratados de Utrecht (1715-1719)*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Joaquim ALBAREDA, Universitat Pompeu Fabra, 2016.

¹⁶⁵⁸ Pel context de la Guerra de Successió i la influència francesa vegeu María BAUDOT MONROY, «La política naval española entre 1700 y 1736. La recuperación del poder naval de la Monarquía» a *Tempus. Revista en Historia General*, Núm. 9, 2019, pp. 8-22.

actiu agent desestabilitzador dins del sistema internacional posterior als Tractats d'Utrecht, Rastatt i Baden.¹⁶⁵⁹

De fet, la insatisfacció general provocada per les alienacions territorials dels Països Baixos Hispànics i les possessions italianes de la Corona que comportaren els tractats de pau que tancaren el conflicte successori fou el principal motor que alimentà les agressives iniciatives irredemptistes practicades per la monarquia de Felip V tant en els fronts diplomàtics com militars. La consecució d'aquests difícils objectius també motivà el creixement d'una voluntat política entre els ministres de la Corona de conèixer, fiscalitzar i explotar amb una major eficiència els recursos econòmics i humans de la monarquia i els seus territoris a ambdós cantons de l'Atlàntic per poder aparellar i sostenir les eines bàsiques que permetrien assolir l'èxit desitjat.¹⁶⁶⁰

Precisament, la situació geoestratègica del Principat de Catalunya, la potencialitat del port de Barcelona i la participació activa dels proveïdors catalans i la seva capacitat de mobilització de capitals i producció encarada a l'abastiment de l'exèrcit i l'Armada jugarien un paper important dins aquesta política de consecució eficient de recursos. Més enllà del paper jugat en el cas de l'ocupació de Mallorca, la primera mostra del rol del Principat com a plataforma logística arribà l'any 1717, quan esdevingué el port d'aprest i de sortida d'una flota expedicionària que es feu a la vela amb destí incert el 24 de juliol de 1717.¹⁶⁶¹ Finalment, aquesta expedició acabaria desembarcant i ocupant l'illa de Sardenya, que en aquells moments es trobava en mans de la casa d'Habsburg segons les disposicions d'Utrecht. Després d'una ràpida campanya i amb la tèbia reacció de les autoritats imperials, s'acabà consolidant una completa ocupació de l'illa amb poc més de tres mesos.¹⁶⁶² Durant tot aquest temps, Barcelona seguí actuant com a plataforma d'enllaç logístic primari per l'enviament de reforços, pertrets, vitualles i el retorn dels ferits i nafrats en les operacions.¹⁶⁶³

L'èxit de la campanya aviat donà prou motius a la cort de Madrid per emprendre immediatament la segona fase de la seva estratègia. Mentre que els resultats diplomàtics

¹⁶⁵⁹ Segurament, la mostra més recent d'aquestes obres es trobaria en el monogràfic del volum 44 de la revista *Studia Historica. Historia Moderna* intitulat *La monarquía española en el nuevo orden internacional europeo (1713-1748)*. Virginia LEÓN SANZ, «La política italiana de Felipe V entre 1713 y 1746» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, p. 9.

¹⁶⁶⁰ Sergio SOLBES i Luis Fernando FÉ, «Las estrategias defensivas del Imperio hispánico en el siglo XVIII. El precio de la Seguridad» a *Vegueta: Anuario de la Facultad de Geografía e Historia*, Núm. 16, pp. 13-18.

¹⁶⁶¹ AHCB, CDC, Dietari de l'antic Consell barceloní, 1B. XXV-44, f. 85, [24-07-1717].

¹⁶⁶² Miguel Ángel ALONSO AGUILERA, *La conquista y el dominio...*, pp. 66-101.

¹⁶⁶³ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de...», pp. 221-230.

per aconseguir una nova i definitiva pau entre Felip V i Carles VI amb una mediació francobritànica s'alentien, la posició ambivalent del rei Víctor Amadeu II de Savoia i la inacció d'Àustria i les forces del Sacre Imperi que encara es trobaven plenament implicades en el conflicte a gran escala amb l'Imperi Otomà a la frontera balcànica, obriren una finestra d'oportunitat per seguir consolidant l'ofensiva per la recuperació dels antics territoris mediterranis hispànics.¹⁶⁶⁴

De totes les expedicions militars que s'aparellaren a Barcelona durant la primera meitat del Set-cents, la de 1718 és la que més atenció historiogràfica ha generat.¹⁶⁶⁵ Les activitats de suport de la flota i l'exèrcit desplegats a Sardenya s'intensificaren durant els darrers mesos de 1717, augmentant els esforços per preparar i aparellar la nova força expedicionària. Contràriament al que havia passat el 1715, en aquesta ocasió la participació dels proveïdors catalans fou molt més determinant per fer front als múltiples imprevistos derivats de la preparació material d'una força tant notable com la que s'estava concentrant a l'entorn de la Ciutat Comtal.¹⁶⁶⁶ A banda de José Patiño, qui ja havia encapçalat els esforços logístics de 1715 i 1717, en aquesta ocasió hi jugaria un paper essencial del nou intendent de Catalunya Rodrigo Caballero y Llanes.¹⁶⁶⁷

La flota de més de tres-centes naus de transport i trenta naus de guerra –entre navilis de línia, fragates i galeres–, a banda d'un contingent armat proper als trenta mil efectius, es feu a la vela el 18 de juny de 1718 mantenint el mateix secretisme sobre el seu destí que havia caracteritzat la seva immediata predecessora. Després d'una breu escala a Sardenya per l'embarcament d'alguns dels contingents borbònics que s'hi trobaven, la flota procedí a navegar fins a les costes sicilianes on iniciaren les operacions de desembarcament a principis de juliol. Després de la ràpida presa de Palerm, el

¹⁶⁶⁴ Núria SALLÉS VILASECA, «Que nos odien, si también nos temen». El razonamiento estratégico detrás de las campañas de Cerdeña y Sicilia (1717-1718)» a *Vegueta: Anuario de la Facultad de Geografía e Historia*, Núm. 16, pp. 324-328.

¹⁶⁶⁵ Joan Mercader ja advertí la importància dels preparatius a Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 203-205. Com ja hem citat anteriorment, els recents estudis monogràfics d'Eduard Martí són els que han tractat aquesta expedició amb més detall. Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización...», pp. 129-158.

¹⁶⁶⁶ Eduard MARTÍ FRAGA, «La Capacidad de...», pp. 42 i 47

¹⁶⁶⁷ Mercès a la recent tesi doctoral de Julio Martínez López avui coneixem molt millor la trajectòria d'aquest personatge cabdal del regnat de Felip V. L'autor hi dedica un capítol als seus anys a Catalunya on hi emfatitza el seu paper en l'aprest de les expedicions de 1717 i 1718, així com a la Guerra de la quàdruple Aliança. Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes y la construcción de la supremacía borbónica en España*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Manuel José DE LARA RÓDENAS, Universidad de Huelva, 2020, pp. 353-454.

contingent borbònic dividí les seves forces per ocupar l'illa i procedir al setge de Messina.¹⁶⁶⁸

Aquesta nova ofensiva acabà de fer decidir als negociadors de la Triple Aliança per optar per una solució militar amb l'objectiu d'aturar la iniciativa estratègica de Felip V, especialment després que l'esquadra de la *Royal Navy* comandada per l'almirall George Byng atacés per sorpresa la flota expedicionària d'Antonio de Gaztañeta al cap Passaro el dia 11 d'agost. La fi del conflicte als Balcans amb la Pau de Passarowitz aquell mateix juliol permeté a l'emperador tornar a centrar la seva atenció al teatre italià, entrant formalment a l'Aliança a principis d'aquell mateix mes.¹⁶⁶⁹

La destrucció d'una part important de la flota borbònica en aquesta acció afectà decisivament el pont logístic que unia les forces desplegades a les illes amb la rereguarda de Barcelona, deixant-les isolades i desproveïdes. Tot i el manteniment del contacte epistolar entre la direcció militar de les tropes expedicionàries i les autoritats borbòniques catalanes, els principals esforços del capità general Castel-Rodrigo i de l'intendent Rodrigo Caballero passaren a centrar-se en la preparació de les defenses del Principat davant dels moviments preparatoris francesos que ja hem descrit en la secció anterior.¹⁶⁷⁰

Durant els mesos següents, mentre a la Península s'esdevenien les principals accions de la Guerra de la Quàdruple Aliança –i malgrat la precarietat material del contingent expedicionari borbònic– a Sicília seguiren els combats contra la guarnició i els reforços imperials enviats des de Milà, on els exiliats austriacistes hispànics hi jugaren un paper certament actiu. Quatre mesos després de l'armistici de gener de 1720, també s'aturaren els combats a les illes.¹⁶⁷¹ Aquest acord permetria que les tropes borbòniques espanyoles restants poguessin reembarcar de nou cap a Barcelona.¹⁶⁷²

Amb el retorn del contingent expedicionari a la Península i la retirada de les tropes franceses de les posicions que havien aconseguit al sud del Pirineu, s'acabà el primer

¹⁶⁶⁸ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de...», pp. 232-233.

¹⁶⁶⁹ Núria SALLÉS VILASECA, «La política exterior de...», p. 295.

¹⁶⁷⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de...», pp. 233-234.

¹⁶⁷¹ Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «La guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720) des de l'Estat de Milà (i des del Consell d'Espanya de Viena)» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL, Diego SOLA i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, pp. 12-28.

¹⁶⁷² Segons el notari Aleix Claramunt arribaren a la ciutat uns vint mil homes amb tres viatges que es feren l'agost d'aquell any. Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, p. 225.

gran intent de la monarquia de Felip V per recuperar de manera unilateral i directa els territoris italians de l'herència hispànica perduts amb les paus de 1713. Tot i la seva brevetat, el conflicte tingué un impacte notable en les estratègies de mobilització de recursos de la corona, i afectà de manera clara Barcelona i el Principat. Més enllà d'assegurar la posició de Catalunya com a base consolidada per la preparació de futures flotes expedicionàries, també tingué altres efectes més immediats. Per exemple, tant en la presa de Mallorca com en les conquestes de Sardenya i Sicília, la flota de galeres del Mediterrani havia jugat un paper clau en la cobertura de les forces de desembarcament. Aquest fet motivà que el manteniment i avituallament d'aquest cos de l'Armada seguís constituint una baula important en l'esforç naval de la corona, especialment després de la pèrdua de vaixells de línia patida el 1718. Això motivaria que durant els primers anys de la dècada de 1720 es continués amb força la producció de noves galeres a les Drassanes, generant nombrosos contractes de proveïment, com veurem més endavant.

Tot i l'evident fracàs dels objectius immediats del monarca, Christopher Storrs adverteix que els moviments diplomàtics que seguiren a la Guerra de la Quàdruple Aliança no consolidaren pas un estricte *statu quo ante bellum*, sinó que permeteren una lleugera reorganització de les disposicions preses a Utrecht materialitzada amb l'intercanvi de les illes de Sicília i Sardenya entre Víctor Amadeu II de Savoia i l'emperador Carles VI. Alhora, també obriren la porta a un possible retorn dels Borbó a Itàlia a través d'una nova via diplomàtica centrada en la successió dels ducats de Parma, Piacenza i la Toscana.¹⁶⁷³

4.2.2.2. *L'herència pamesana i les expedicions italianes de les dècades de 1730 i 1740*

El segon matrimoni de Felip V amb l'hereva pamesana Isabel de Farnesio de l'any 1714 serví al monarca per sumar nous arguments dinàstics a les reivindicacions irredemptistes del primer Borbó espanyol a Itàlia. Tal i com recentment ha tornat a defensar una de les biògrafes més prolífiques d'aquesta reina, aquest enllaç responia als interessos comuns tant de la cort de Madrid com de la casa ducal de Parma, malgrat que

¹⁶⁷³ Christopher STORRS, «The War of the Quadruple Alliance (1718-20): The “Great War” That Never Was» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 31-63.

el pes de la iniciativa de retornar a la Península Itàlica sempre fou del monarca Borbó.¹⁶⁷⁴

Amb tot durant primers anys de la dècada de 1720 totes les disposicions preses en aquest camp se centraren en l'àmbit diplomàtic i, molt especialment, en el futur congrés internacional de pau que s'hauria de celebrar a la ciutat francesa de Cambrai. Els tebis resultats aconseguits en aquest front s'acabaren posant en perill a causa de la sobtada abdicació de Felip V en el seu primogènit, el príncep Lluís, a principis de 1724.¹⁶⁷⁵ El regnat de Lluís I fou certament massa curt i la important influència del seu pare des del seu retir a Valsain implicà una clara continuïtat en pràcticament tots els àmbits de la gestió de la monarquia.¹⁶⁷⁶

Els canvis més notables arribaren amb el retorn de Felip V al tron a finals d'aquell mateix any. Les gestions del ministre plenipotenciari Ripperdà i la voluntat de l'emperador Carles VI d'assegurar la successió femenina de l'Arxiducat d'Àustria acabaren permetent la signatura del Tractat de Viena entre els mesos d'abril i maig de 1725.¹⁶⁷⁷ A banda de constituir el tancament diplomàtic definitiu del conflicte per la successió hispànica, aquest acord també comprenia el reconeixement austríac de la successió dels ducats de la Toscana, Parma i Piacenza per part de l'infant Carles, sempre que es mantinguessin com a feus imperials i no com a part integral de les possessions del rei Catòlic.

Amb tot, l'entesa entre Madrid i Viena sempre es veié acusada per una gran inestabilitat internacional causada per la renovada hostilitat de la monarquia de Felip V amb la Gran Bretanya. Finalment, totes aquestes tensions i accions bèl·liques puntuals acabaren amb un nou viratge de les aliances amb la signatura del conegut Tractat de Sevilla a principis de novembre de 1729 entre representants de la Gran Bretanya, França i Espanya. En aquest nou tractat, a banda de tornar a reconèixer el dret de l'infant Carles a la successió toscana, també s'hi permetria la introducció d'una guarnició armada als ducats. Aquestes disposicions despertaren una furibunda reacció imperial, que durant el mes

¹⁶⁷⁴ Maria Ángeles PÉREZ SAMPER, «La cuádruple alianza de 1718: equilibrios y desequilibrios» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 66-67.

¹⁶⁷⁵ Lucien BÉLY, «El equilibrio europeo, fundamento de la paz (1713-1725)» a Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ (Coord.), *El declive de la monarquía y del imperio español: los tratados de Utrecht (1713-1714)*, Barcelona: Crítica, 2015, p. 59.

¹⁶⁷⁶ Henry KAMEN, *Felipe V. El rey que reinó dos veces*, Madrid: Ediciones Temas de Hoy, 2000, pp. 174-188.

¹⁶⁷⁷ Didier OZANAM, «La política exterior de España en tiempo de Felipe V y de Fernando VI» a *Historia de España de Menéndez Pidal. La época de los primeros Borbones*, Vol. 1, Madrid: Espasa Calpe, 1996 pp. 599-603.

següent a la ratificació del tractat acabà amb l'entrada d'un important exèrcit austríac a la Llombardia de cara a una intervenció a la Toscana.¹⁶⁷⁸ La reacció imperial despertà totes les alarmes i des de la Península Ibèrica també s'iniciaren els preparatius per un possible nou conflicte a gran escala. A Barcelona aquests esforços foren dirigits des de la Intendència, que licità alguns contractes pel proveïment de gèneres d'artilleria i la manufactura de cavallerisses.

Finalment, la situació s'acabà desencallant amb la mort del duc Antoni de Parma el mes de gener de 1731. Totes les potències implicades acordaren col·laborar per assegurar que l'arribada del nou duc i de la seva guarnició es faria de manera pacífica i coordinada.¹⁶⁷⁹ Els preparatius de l'expedició i el contingent que hauria d'acompanyar l'infant Carles a la Toscana tornaren a tenir a Catalunya el seu principal centre logístic. El jove hereu passà per la capital del Principat l'octubre de 1731, coincidint amb la conjunció de les esquadres navals espanyoles i britàniques a davant del port de la ciutat.¹⁶⁸⁰ El desembarcament de les tropes a Itàlia s'acabà fent al presidi de Porto Longone, a l'illa d'Elba. Aquesta plaça havia romàs sota l'autoritat borbònica després de la Guerra de Successió i bona part dels seus proveïments des de la Península hi arribaren des del port de Barcelona i foren gestionats per contractistes catalans.¹⁶⁸¹

Dos anys més tard, amb l'esclat de la Guerra de Successió de Polònia (1733-1738), arribà el conegut com a Primer Pacte de Família, que les plenipotenciàries de Felip V i Lluís XV aprovaren i signaren el dia 7 de novembre de 1733. Aquest nou acord implicà a l'Espanya borbònica en la nova conflagració europea de la mà de França, alhora que aquesta darrera es comprometia a oferir suport militar actiu a Felip V davant de qualsevol atac britànic als territoris sota la seva sobirania d'ambdós costats de l'Atlàntic.¹⁶⁸²

¹⁶⁷⁸ Antonio DE BÉTHENCOURT MASSIEU, *Relaciones de España bajo Felipe V, del tratado de Sevilla a la guerra con Inglaterra (1729-1739)*, Madrid: Asociación Española de Historia Moderna, 1998, pp. 54-67.

¹⁶⁷⁹ María BAUDOT MONROY, «El regreso de Felipe V a Italia después de la Guerra de Sucesión. La expedición anfibia hispano-inglesa a la Toscana de 1731», a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 67-72.

¹⁶⁸⁰ Lluís ROURA I AULINAS, «1731: L'herència italiana...», pp. 521-530.

¹⁶⁸¹ AHPB, 934/21, Notari Josep Francesc Fontana, ff, 31v-32v, [23-02-1726]. María BAUDOT MONROY, «Puerto Longón: la llave de Felipe V para regresar a Italia después de Utrecht» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 169-200.

¹⁶⁸² Guillaume HANOTIN, «El primer pacto de familia (1733): ¿un tratado de alianza oportunista o revelador del componente dinástico de las relaciones internacionales?» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 201-225.

Els preparatius de la intervenció militar implicaren de manera activa diversos grans ports de la monarquia, per bé que Barcelona tornà a esdevenir la plaça de reunió principal tant del contingent expedicionari com de les diverses esquadres de guerra i naus de transport. Precisament, les gestions per aconseguir prou embarcacions que asseguressin el trasllat de les tropes, muntures i pertrets dugué a una nova campanya de mobilització de naus i patrons de la costa catalana. L'esforç econòmic d'aquestes iniciatives fou enorme, arribant a requerir la retirada de fons de l'ajuntament de Barcelona destinats a la construcció de pavellons i a l'abastiment del pòsit municipal per pagar part dels *fletes*.¹⁶⁸³

Així mateix, segons Agustín González Enciso, Catalunya també fou essencial pel transport de la cavalleria, atès que hi havia hagut notables problemes per acomodar les muntures en els vaixells provinents del Ferrol i Alacant. Fou l'intendent Sartine des de Barcelona qui gestionà la solució d'aquests problemes recurrent als veterans contractistes que havien executat construccions similars per les flotes de 1731 i 1732.¹⁶⁸⁴ A banda del transport naval, els *asientos* de pa de munició i de transports d'artilleria de l'exèrcit expedicionari també es concediren a assentistes catalans.

El mes de desembre de 1733 els primers contingents ja desembarcaren a la Toscana, des d'on iniciarien una campanya d'internament cap al sud de la Península contravenint els plans de campanya acordats amb els estats majors francès i sard. Des de la primavera de 1734 fins a mitjans d'estiu del mateix any, les tropes comandades pel comte de Montemar ocuparen ràpidament el Regne de Nàpols, prenent la capital sense grans resistències el 13 d'abril i venent el gruix de les tropes austríaques a les immediacions de la ciutat de Bitonto el 25 de maig. Els mesos següents acabaren amb el retorn de les tropes borbòniques a Sicília, consolidant la conquesta completa de l'illa que no havien aconseguit el 1720.¹⁶⁸⁵

La ràpida ocupació del sud de la Península i de Sicília permeteren que l'any següent les tropes espanyoles es dirigissin cap al nord per unir-se amb els aliats francesos i sards en el setge de Màntua. Durant aquesta operació, els delegats francesos i austríacs iniciaren converses secretes per la signatura d'un armistici l'octubre de 1735. Malgrat el malestar

¹⁶⁸³ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-16, ff. 97v-99v, [16-11-1733]. *Ibidem*, Polític, Representacions, Vol. 1D.IV-13, ff. 30v-32v, [16-11-1733].

¹⁶⁸⁴ Agustín GONZÁLEZ ENCISO «La Marina a la conquesta de Itàlia, 1733-1735» a *Revista de Historia Naval*, Monogràfic Núm. 69, 2014, pp. 15-35., pp. 27-28 i 30-31.

¹⁶⁸⁵ Didier OZANAM, «La política exterior...», pp. 615-616.

que provocaren aquestes negociacions a les corts de Madrid i Torí, els aliats acabaren acceptant les disposicions pactades entre el febrer i l'agost de 1736. Pel que fa als interessos de Felip V i del seu fill, Carles hauria de cedir Parma i Piacenza a l'emperador a canvi de rebre el Regne de les Dues Sicílies i conservar els Presidis toscans.¹⁶⁸⁶ Amb tot, la signatura definitiva de la pau s'allargà fins el mes de novembre de 1738.¹⁶⁸⁷

La pressió econòmica que aquest conflicte generà a les maltractades finances de la monarquia espanyola fou un dels principals desencadenants de la coneguda suspensió de pagaments de la primavera de 1739, que alhora comportà la congelació de diversos pagaments a grans arrendadors de rendes generals, una important transformació del sistema de finançament i control de la despesa de la Corona dirigida pel ministre d'Hisenda Juan Bautista de Iturralde.¹⁶⁸⁸

Aquest impacte financer, juntament amb l'esclat d'un nou conflicte amb la Gran Bretanya a finals de 1739 i l'èxit assolit amb la consecució del tron de les Dues Sicílies per l'infant Carles, semblava reduir clarament les opcions d'una nova intervenció a Itàlia per prioritzar el nou front marítim i americà. Tanmateix, la mort de l'emperador Carles VI l'octubre de 1740 i la ràpida ofensiva prussiana a Silèsia obrí una nova oportunitat perquè Felip V i la reina Isabel fessin valdre els seus drets patrimonials als territoris italians que seguien sota domini imperial. Segons Mirella Vera Mafriç, el desembre de 1740 la cort de Madrid ja es plantejava l'enviament d'un nou cos expedicionari de trenta mil homes.¹⁶⁸⁹ Tots aquests fets motivaren un nou augment de l'activitat preparatòria a l'entorn de Barcelona i el seu port per tal de posar a punt els materials i reserves necessaris per emprendre aquesta nova aventura militar.

Després d'iniciar contactes diplomàtics amb Baviera, Sardenya i França, Felip V demanà l'autorització a França per deixar passar tropes espanyoles pel Llenguadoc i la Provença per tal de poder instal·lar a l'infant Felip a Parma. En aquesta ocasió, la intervenció es faria amb dues forces expedicionàries diferents, una de numèricament més important dirigida pel duc de Montemar que desembarcaria a la Toscana per unir-se

¹⁶⁸⁶ Antonio DE BÉTHENCOURT MASSIEU, *Relaciones de España...*, pp. 277-344.

¹⁶⁸⁷ John L. SUTTON, *The King's Honor & the King's Cardinal: The War of the Polish Succession*, Lexington: Kentucky University Press, 1980, pp. 191-209.

¹⁶⁸⁸ Anne DUBET, «La suspensión de pagos de 1739 ¿una medida de “buen gobierno” de la Hacienda?» a *Espacio, tiempo y forma. Serie IV, Historia moderna*, Núm. 30, 2017, pp. 19-56.

¹⁶⁸⁹ Mirella VERA MAFRICI, *Coniugare la politica, costruire alleanze. Elisabetta Farnese e la Spagna nell'Europa dei Lumi*, Canterano: Aracne, 2019, pp. 136-138.

a les tropes napolitanes del rei Carles i avançar plegats cap al nord i una altra, de l'entorn de vint mil homes, encapçalada per l'infant Felip i el comte de Glimes que passaria cap a Niça i Savoia.¹⁶⁹⁰ Com en anteriors ocasions, Barcelona tornà a ser un espai important de reunió de tropes i equipament. El seu paper fou especialment important l'any 1742, quan l'infant Felip es dirigí a la Ciutat Comtal on el marquès de la Ensenada li donà el document de cessió del ducat de Milà signat pel seu pare.¹⁶⁹¹

Amb tot, l'entitat de les operacions i l'estreta col·laboració logística amb la França acabà motivant que la gran majoria dels subministraments específics de l'expedició fossin contractats a proveïdors genovesos o francesos.¹⁶⁹² Segurament, el principal àmbit on els contractistes catalans tingueren un impacte notable dins del proveïment de l'exèrcit de Savoia fou en els transports d'artilleria. Així mateix, bona part dels ferits i malalts al front foren reembarcats de nou cap a Barcelona on serien tractats pels hospitals administrats per l'assentista del Principat.

Un altre dels elements que motivà aquest recurs preferent als grans contractistes locals fou la creixent intervenció i control de les rutes marítimes per les esquadres de la *Royal Navy*. Durant els anys 1741 i 1742, els vaixells mercants i de transport pogueren seguir mantenint una línia de subministres estables però minsos entre Barcelona i Toló, on es trobaven aïllades el gruix de les naus de guerra de les flotes mediterrànies francesa i espanyola. Amb l'arribada de noves esquadres per engruixir la flota mediterrània britànica permeteren a l'almirall Nicholas Haddock mantenir el bloqueig de Toló, controlar més les rutes de transport i llançar una operació contra la badia de Nàpols per forçar al rei Carles I a fer retirar les tropes de l'exèrcit combinat.¹⁶⁹³

Malgrat que l'entrada activa de França en el teatre italià amb el Segon Pacte de Família del 25 d'octubre de 1743 tingué un impacte notable en el front terrestre i en l'èxit de l'ocupació de Niça, en el front marítim el xoc entre les esquadres britànica i francoespanyola davant del cap Sicié acabà amb un resultat indecís. Tot i sortir majoritàriament indemnes de la lliça, bona part dels vaixells de l'Armada retornaren a la Península Ibèrica, renunciant a bastir un pont logístic naval que permetés fer arribar els

¹⁶⁹⁰ Didier OZANAM, «La política exterior...», pp. 626-627.

¹⁶⁹¹ Sergio SOLBES FERRI, «La prioridad dinástica del rey Felipe V. Análisis de los costes de la expedición del infante Don Felipe a Italia (1742-1746)», a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 111-134, p. 114.

¹⁶⁹² *Ibídem*, pp. 126-130.

¹⁶⁹³ Richard HARDING, *The Emergence of Britain's Global Naval Supremacy: The War of 1739-1748*, Rochester: Boydell Press, 2010, pp. 135-139.

reforços materials i humans a l'exèrcit combinat. Des de llavors, l'amenaça britànica als combois de subministraments afavorí que tant les operacions com el contacte amb les bases logístiques es desenvolupessin de manera més important per via terrestre.¹⁶⁹⁴

A diferència de la campanya poc efectiva de 1742, els anys 1743 i 1744 foren favorables als interessos de les tropes borbòniques. A partir de 1745, els exèrcits de Savoia i la Toscana finalment s'aconseguien ajuntar i procedir a l'ocupació general del Piemont, Parma i Piacenza. Amb tot, l'any 1746 s'inicià amb una potent ofensiva de les tropes austríaques i sardes que afectà durament les posicions borbòniques, obrint la possibilitat de perdre Nàpols i forçant una retirada de les tropes borbòniques de Gènova i Niça.

Aquests fets, juntament amb la mort de Felip V a principis de juliol, motivà l'obertura de negociacions diplomàtiques i la pràctica paralització de les grans operacions –a excepció de recuperació de Gènova de 1747– fins a la signatura de la pau definitiva amb el Tractat d'Aquisgrà de l'any 1748. Paral·lelament, l'alentiment de les ofensives afavorí el retorn progressiu de les tropes i els auxiliars a la Península Ibèrica.¹⁶⁹⁵ Amb el decés del monarca, l'agressiva política italiana desplegada fins llavors des de la cort de Madrid arribà a la seva fi. Per bé que les dinàmiques irredemptistes s'havien allargat durant més de tres dècades i havien generat un notable desgast econòmic, humà i material, Felip V i Isabel de Farnesio acabaren aconseguint bona part dels seus objectius estratègics inicials.

Malgrat que no s'assolí la reintegració dels territoris italians sota la sobirania del rei Catòlic, la influència que la Corona espanyola aconseguí al regne de les Dues Sicílies a través de Carles I fou molt notable.¹⁶⁹⁶ Alhora, la pau de 1748 cedí el tron ducal de Parma, Piacenza i Guastalla a l'infant Felip, que asseguraria la continuïtat dinàstica desitjada per Isabel de Farnesio i el seu avi, el duc Eduard II.¹⁶⁹⁷

¹⁶⁹⁴ Didier OZANAM, «La política exterior...», pp. 628-629.

¹⁶⁹⁵ Sergio SOLBES FERRI, «La prioridad dinástica del...», p. 116.

¹⁶⁹⁶ Christopher STORRS, *The Spanish Resurgence, 1713-1748*, New Haven, Londres: Yale University Press, 2016, pp. 186-208. [Per la seva traducció al castellà, vegeu Christopher STORRS, *El resurgir español, 1713-1748*, Madrid: Desperta Ferro, 2022].

¹⁶⁹⁷ Didier OZANAM, «La política exterior...», pp. 650-652.

4.2.2.3. *L'enemic permanent. Les places del Nord d'Àfrica i les bases angleses d'ultramar*

Per bé que els principals focus d'atenció operativa de les tropes que passaren per Catalunya foren el control i assentament del nou model polític i administratiu de la Nova Planta i la projecció de poder cap a Itàlia, durant el regnat de Felip V també tingueren dos altres àmbits d'acció en el teatre mediterrani que acabaren impactant en les seves dinàmiques de proveïment i implicant diversos contractistes catalans: els presidis nord-africans i la presència naval britànica a Menorca i a Gibraltar.

Durant gairebé la totalitat del segle XVIII, la principal dinàmica de confrontació entre la monarquia espanyola i els diversos estats del Magrib fou la provocada per l'activitat corsària.¹⁶⁹⁸ Tanmateix, durant la primera meitat del segle hi hagué dos grans moments d'important intensitat bèl·lica que acabaren derivant en operacions a gran escala, com ho foren el momentani trencament del llarg setge de Ceuta a finals de 1720 i la conquesta –i recuperació– de la important plaça d'Orà l'any 1732.

A banda de posseir les seves pròpies dinàmiques d'oposició i ascens del poder marroquí del soldà alauita Mulay Ismail, l'operació d'alliberament de Ceuta també s'emmarcà dins de la primera fase de la política irredemptista mediterrània de Felip V. Precisament, part de la composició humana i material de la flota i l'exèrcit de socors comandat pel marquès de Lede provingué de manera molt notable dels contingents retirats de les illes de Sicília i Sardenya després de l'armistici de la primavera de 1720.¹⁶⁹⁹ Després de retornar aquell agost a Barcelona, es tornaren a posar en peu de combat abans de traslladar-se a Cadis, des d'on sortí la flota expedicionària.¹⁷⁰⁰ Per bé que l'ofensiva dirigida per Lede fou exitosa, pocs mesos després el setge es tornà a formalitzar, continuant de manera ininterrompuda fins l'any 1727. Durant aquests anys, alguns

¹⁶⁹⁸ Ja vam abordar sintèticament la relació entre la contractació militar, el cors i la política mediterrània de Felip V a David FERRÉ i Raül MOSCOSO, «Por el beneficio... y el Real Servicio: El curso hispano en la estrategia mediterránea de Felipe V (1714-1746)» a *Drassana: revista del Museu Marítim*, Núm. 27, 2019, pp. 42-54.

¹⁶⁹⁹ Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge...*, p. 225.

¹⁷⁰⁰ Cesáreo FERNÁNDEZ DURO, *Historia de la Armada española desde la unión de Castilla y de Aragón*, Vol. IV, Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1900, pp. 173-174.

enviaments d'armes reparades i pertrets foren remesos des de Barcelona a la plaça per equipar la guarnició que la seguia defensant.¹⁷⁰¹

Amb tot, l'operació militar de major entitat que dugueren a terme les armes borbòniques al nord d'Àfrica fou l'ocupació del presidi d'Orà l'any 1732. Aquest enclavament havia sigut una possessió ferma de la Monarquia Hispànica des de l'any 1509 fins el 1708, quan fou perduda en el marc de la Guerra de Successió.¹⁷⁰² Com en el cas de l'operació de Ceuta, les dinàmiques agressives de la política mediterrània del primer Borbó i l'experiència acumulada en l'aprest i la preparació de flotes expedicionàries – especialment la que traslladà a l'infant Carles a la Toscana el 1731– feren possible el llançament d'una operació de recuperació de la plaça. Una recuperació que també afavoriria el restabliment de llaços comercials amb la zona.¹⁷⁰³ Per bé que la flota i el contingent expedicionari foren conjuntats a Alacant, bona part dels treballs i els aprestos vingueren de Cadis i Barcelona.¹⁷⁰⁴ Un cop assegurada la plaça i tornada a integrar dins del sistema defensiu de la monarquia, la relació dels contractistes catalans amb Orà seguiria essent important durant els anys següents a aquesta gran operació, bé fos a través de la direcció de les seves fàbriques de pa de munició o bé amb l'enviament de queviures i pertrets.

Finalment, el darrer gran àmbit que tractarem i que tingué un clar impacte en el desplegament de les tropes a Catalunya i en les seves dinàmiques de proveïment és el de la creixent influència i implicació de la Gran Bretanya en l'àmbit mediterrani des de la fi de la Guerra de Successió. Més enllà del pes econòmic del monopoli concedit amb l'*Asiento de Negros* i el *Navío de Permiso* de 1713, la Pau d'Utrecht consolidà les dues posicions avançades britàniques al Mediterrani que permetrien a la puixant potència naval tenir un poder d'intervenció creixent en un teatre eminentment dominat per les armades francesa i hispànica durant el segle anterior: la colònia de Gibraltar –ocupada l'any 1704 amb una decisiva participació catalana– i la base insular de Menorca, que

¹⁷⁰¹ L'enviament comprenia diversos gèneres d'artilleria, 903 mosquets i 1.017 arcabussos. ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 29r-31r, [01-02-1723].

¹⁷⁰² Antoine SÉNÉCHAL, «El cambio dinástico, la Guerra de Sucesión y la defensa del presidio de Orán y Mazalquivir (1700-1708)» a *Vegueta: Anuario de la Facultad de Geografía e Historia*, Núm. 16, 2016, pp. 335-358.

¹⁷⁰³ Luís Fernando FÉ CANTÓ, «El desembarco en Orán en 1732. Aproximación analítica a una operación compleja» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 89-110.

¹⁷⁰⁴ Per una visió general d'aquestes preparacions a Barcelona vegeu David FERRÉ GISPETS, «El papel de los asentistas catalanes en el apresto de la expedición para la conquista de Orán (1732)» a Alberto GUERRERO MARTÍN (Ed.), *Imperialismo y ejércitos*, Granada: Universidad de Granada, 2020, pp. 349-367.

fou conquerida l'any 1708.¹⁷⁰⁵ Ambdós territoris esdevindrien elements essencials en les iniciatives de projecció de poder del regne dels primers monarques britànics de la casa Hannover i constituïrien un clar àmbit de preocupació pels ministres i generals de la monarquia borbònica espanyola, atesa la constant hostilitat entre ambdues corones durant tot el segle.¹⁷⁰⁶

En les seccions anteriors ja hem advertit la importància de la participació britànica en els diversos conflictes que implicaren la monarquia de Felip V. El paper de la *Royal Navy* fou certament clau durant la Guerra de la Quàdruple Aliança, amb la destrucció de la flota de Gaztañeta a la batalla del cap Passaro de 1718 i les ocupacions momentànies de Vigo, Ferrol i Santoña l'any 1719.¹⁷⁰⁷

Menys d'una dècada després, les tensions provocades per la constant presència anglesa davant de les costes peninsulars iniciaren una escalada diplomàtica, que esdevingué bèl·lica quan arribaren a Madrid les notícies del bloqueig britànic de Portobelo. Després de promulgar disposicions castigant el comerç britànic, les tropes borbòniques posaren setge a Gibraltar a finals de febrer de 1727.¹⁷⁰⁸ Aquesta operació requerí una mobilització dels efectius existents arreu de la Península, fet que tingué un notable impacte en la crescuda guarnició catalana. Des de l'octubre de 1727 fins a desembre de 1728 la tresoreria de l'exèrcit a Barcelona pagà 322.495 rals i 29 maravedís de billó en concepte de «[...] los bagajes suministrados a distintos Regimientos que transitan del Campo de Gibraltar por varios pueblos de aquel Principado».¹⁷⁰⁹ A aquests, encara caldria sumar-hi 123.151 rals i 16 maravedís més de bagatges subministrats a altres unitats que transitaren pel Principat. Per altra banda, part dels transports de tropes també es feren per via marítima.¹⁷¹⁰

Així mateix, un cop aixecat el setge i finit el conflicte amb el Tractat de Sevilla, l'any 1730 s'iniciaren les obres per la construcció de la "*línea de contravalación*" a l'istme que unia la península ocupada pels britànics amb la resta de la costa gaditana.¹⁷¹¹

¹⁷⁰⁵ Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión...*, pp. 140-1741, 197-198 i 218. R. G. Thurburn, «The Capture of Minorca, 1708» a *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 55, Núm. 222, 1977, pp. 65-72.

¹⁷⁰⁶ Richard HARDING, *The Emergence of Britain's...*, pp. 43-44.

¹⁷⁰⁷ Maria Ángeles PÉREZ SAMPER, «La cuádruple alianza...», p. 72.

¹⁷⁰⁸ Didier OZANAM, «La política exterior...», pp. 605-606.

¹⁷⁰⁹ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 1, Sec. 2, s/f [28-02-1731].

¹⁷¹⁰ AHPB, 950/21, Notari Fèlix Avellà, ff. 24r-24v, [04-02-1728].

¹⁷¹¹ Baltasar GÓMEZ NADAL, «Origen de la línea de contravalación frente a Gibraltar» a *Almoraima. Revista de Estudios Campogibraltareños*, Núm. 48, 2018, pp. 259-272.

Aquests treballs mobilitzaren una gran quantitat de mà d'obra, entre la que s'hi comptaven alguns destacats mestres de cases i fusters catalans. Precisament, el mestre de cases Martí Baixeres actuà com a majoral d'una trentena de picapedrers que anaren cap a Gibraltar per ocupar-s'hi.¹⁷¹² Per la seva banda el fuster Joan Sala i el mestre de cases Jaume Sala i Millàs també es desplaçaren a Andalusia perquè allà «[...] se habrían encargado por vía de Asiento de la subministración de la cal necesaria para las obras que se están haciendo en el Campo de Gibraltar».¹⁷¹³

Mentre que la Gran Bretanya es mantingué neutral durant la Guerra de Successió de Polònia, a finals de la dècada de 1730 la tensió al Carib a causa de l'intens contraban i la renovació de l'*Asiento de Negros* tornà a desembocar en un clima bèl·lic entre Madrid i Londres.¹⁷¹⁴ L'estiu de 1739 coincidiren de nou la intensificació de moviments diplomàtics i els preparatius, enviaments i mobilitzacions de flotes cap a Amèrica i el Mediterrani. Finalment, a mitjans d'octubre de 1739 el govern dirigit per Robert Walpole cedí a les pressions parlamentàries i cortesanes i declarà la guerra a Felip V.¹⁷¹⁵ Així s'inicià la Guerra de l'*Asiento* o de l'Orella de Jenkins (1739-1748).

Aquest nou conflicte amb la Gran Bretanya obrí l'oportunitat de preparar una recuperació militar de l'illa de Menorca per part de les forces borbòniques. La idea d'executar una operació d'aquestes característiques començà a discutir-se en entorns cortesans durant l'any 1738, abans de la declaració formal de guerra.¹⁷¹⁶ El desplegament prioritari de les esquadres mediterrànies de la *Royal Navy* a l'entorn de Gibraltar durant els primers mesos del conflicte i l'experiència i solvència logística en l'aprest de forces expedicionàries demostrat per les autoritats militars de Barcelona durant tota aquella dècada constituïren altres factors que afavoriren l'inici dels treballs per conjuntar a la Ciutat Comtal homes i pertrets per remetre'ls a Mallorca des dels primers mesos de 1740. Des d'un primer moment, els treballs es feren de manera pública i evident, atès que a banda de l'eventual conquesta de l'illa, un dels principals objectius que tingué l'operació fou la de forçar a les esquadres britàniques a dividir-se i

¹⁷¹² AHCB, AB, Polític, Reial, Decrets, Vol. 1D. III-16, f. 6r, [20-01-1731].

¹⁷¹³ Actuaren com avaladors seus el negociant Joan Ribera, el fanaler Francesc Mir, el mestre de cases Francesc Torrents i els fusters Jaume Campins i Josep Riera. Cobrarien 22 rals de billó per cada cafís de calç entregat, amb una entrega mínima de deu cafissos al dia. ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 274v-284r, [22-09-1731].

¹⁷¹⁴ Jeremy BLACK, «British Neutrality in the War of the Polish Succession, 1733-1735» a *The International History Review*, Vol. 8, Núm. 3, 1986, pp. 345-366. Antonio DE BÉTHENCOURT MASSIEU, *Relaciones de España...*, pp. 451-518.

¹⁷¹⁵ Richard HARDING, *The Emergence of Britain's...*, pp. 29-56.

¹⁷¹⁶ Miquel Josep DEYÁ BAUZÁ, «El apoyo logístico en el intento...», pp. 503-517.

mantenir una força rellevant a Maó per evitar la seva pèrdua.¹⁷¹⁷ De fet, aquesta estratègia fou inicialment exitosa atès que els preparatius despertaren totes les alarmes a Gibraltar i Londres, fent que l'almirall Haddock traslladés bona part de les seves forces a Menorca durant el mes de març.¹⁷¹⁸ L'enviament de tropes, queviures, armes i pertrets d'artilleria –amb un tren complet de batre– arribaren a Mallorca des de Barcelona des de finals de 1739 fins a finals de 1740.¹⁷¹⁹ Tanmateix, a principis de 1741 l'operació de Menorca es descartà de manera definitiva, atès que l'atenció geopolítica tornà a girar cap a Europa i la Península Itàlica després de l'arribada de les primeres notícies de la mort de l'emperador Carles VI i la invasió de Silèsia per les tropes de Frederic II de Prússia.¹⁷²⁰

D'aquesta manera, amb la conjunció de la Guerra de l'*Asiento* i la Guerra de Successió d'Àustria acabà afavorint el manteniment de la tensió vers els enclavaments mediterranis britànics.¹⁷²¹ Les negociacions entre París i Madrid discutiren en diverses ocasions la possibilitat de que les tropes espanyoles tornessin a atacar Menorca i Gibraltar amb suport francès, especialment durant l'any 1744 després del trencament del bloqueig de Toló per part de la flota conjunta.¹⁷²² Amb tot, aquestes negociacions no tingueren un impacte tan important com les que es feren a principis d'aquella dècada i, finalment, s'arribà a la fi del conflicte sense que s'acabés materialitzant cap nova ofensiva.

Mentre que Gibraltar s'ha mantingut fins avui sota sobirania britànica, Menorca ho feu fins l'any 1782 –a excepció del període d'ocupació francesa de 1756-1763–, quan una flota francoespanyola acabaria ocupant l'illa en el marc de la Guerra d'Independència dels Estats Units d'Amèrica (1775-1783). En aquesta ocasió, tant els preparatius financers, humans i logístics de l'expedició ja no es feren a Barcelona, sinó a Cadis, que a aquelles alçades del segle ja havia arrabassat a la Ciutat Comtal el paper de plaça preferent pel bastiment d'aquest tipus d'operacions.¹⁷²³ Malgrat la recuperació

¹⁷¹⁷ Antonio DE BÉTHENCOURT MASSIEU, *Relaciones de España...*, pp. 583-585.

¹⁷¹⁸ Richard HARDING, *The Emergence of Britain's...*, pp. 65-70.

¹⁷¹⁹ Miquel Josep DEYÁ BAUZÁ, «El apoyo logístico en el intento...», pp. 506-512.

¹⁷²⁰ Didier OZANAM, «La política exterior...», pp. 625-627.

¹⁷²¹ Richard HARDING, *The Emergence of Britain's...*, pp. 121-122.

¹⁷²² Josep JUAN VIDAL, «De la guerra de la oreja a la guerra de sucesión austriaca. De la conflagración hispano-británica a la conflagración general» a *XIV Coloquio de historia Canario-Americana*, Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 2000, p. 2086.

¹⁷²³ Els motius d'aquest canvi es descriuen a Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Geoestrategia y recursos. El punto de partida en la expedición marítima del duque de Crillon a Menorca en 1781» a María BAUDOT

momentània de l'illa per part de la Gran Bretanya l'any 1796, finalment passà sota la sobirania de Carles IV mercès al Tractat d'Amiens de març de 1802.

Aquest breu repàs a les dinàmiques de tensió política i militar que determinaren el desplegament militar a Catalunya durant la primera meitat del Set-cents ha servit per observar i conjuntar les diferents necessitats que hagueren de cobrir –a través de la contractació militar– les autoritats militars encarregades del seu proveïment. Alhora, la convergència d'aquests objectius particulars en conjuntures temporals comunes –com succeí durant el primer lustre de la dècada de 1730– ens servirà per entendre tant els moments en els que es produí una concentració de la demanda militar com també l'evolució canviant dels elements i serveis a proveir.

Així mateix, les característiques pròpies del desplegament i modificació constant de la guarnició del Principat, que definirien l'àmbit d'acció mes habitual i corrent tant de les tropes com dels seus proveïdors, també acabarien esdevenint un clar element de motivació per la consecució de contractes amb la corona. Més enllà del possible benefici econòmic derivat del subministrament, les exempcions associades a la figura de l'assentista –o de qualsevol contractista que treballés pel servei del rei– es convertí en una de les vies més ràpides per escapar dels efectes més directes de la pressió militar a la que es trobà sotmès el Principat des de la fi de la Guerra de Successió.

Amb tot, per acabar d'obtenir una autèntica imatge completa dels condicionants propis de la contractació militar també esdevé necessari conèixer, entendre i analitzar el mitjà que faria possible l'execució de la provisió, és a dir, el propi contacte militar i les vies de relació entre l'administració reial que informava i gestionava les múltiples necessitats de les tropes i la infraestructura militar i els agents privats que acabarien executant les comandes o els serveis. Així doncs, creiem molt convenient plantejar i descriure aquests mecanismes de contractació, el seu origen, les institucions que s'hi implicaren i l'evolució que tingueren fins a l'inici del regnat de Ferran VI.

CAPÍTOL CINQUÈ. ELS MECANISMES I LES VIES DE CONTRACTACIÓ DEL PROVEÏMENT MILITAR A LA CATALUNYA DEL SEGLE XVIII

5.1. *El model contractual de l'asiento*

Les diverses vies d'administració del proveïment –que detallarem més endavant– es vehicularen a través de mecanismes de contractació diferents. Mentre que els grans contractes gestionats des de les secretaries de la cort –i els seus homòlegs tramitats des de la Intendència de Catalunya– acostumaren a donar-se a través d'un procés de licitació o subhasta pública, les comandes de menor entitat fetes per unitats particulars solien tractar-se mitjançant una negociació directa entre els seus oficials habilitats i els seus possibles proveïdors.¹⁷²⁴

Tot i que una part substancial dels subministraments es conduí a través d'aquest darrer model de contractació, durant la pràctica totalitat del segle XVIII el volum més important de negocis associats al proveïment de les tropes borbòniques espanyoles es tractà mitjançant el sistema de licitació pública que rebia el nom comú d'*asiento*. Per bé que es tractà d'un mecanisme de contractació amb una llarga trajectòria històrica i amb notables particularitats segons la tipologia de gèneres –o serveis– a proveir, l'àmbit geogràfic que comprenia o la institució que l'emprava, en les properes pàgines intentarem descriure alguns dels processos més comuns que vehicularen aquestes licitacions durant les primeres dècades de la Catalunya borbònica.

Pel que fa als seus antecedents en un nivell general de la Monarquia Hispànica, encara esdevé imprescindible el clàssic estudi de Irving A. A. Thompson sobre l'administració militar dels regnats de Felip II i Felip III. En el seu *Guerra y decadencia*, Thompson dedicà una important atenció a les diverses vies, formes, condicions i virtuals beneficis que tingué aquest tipus de conveni per les administracions dels Àustries fins el primer

¹⁷²⁴ Els canvis administratius de la primera meitat del segle XVIII comportaren una progressiva pèrdua de la seva capacitat d'intervenció en la gestió de les despeses dels seus propis cossos. Sergio SOLBES FERRI, «Secretarías, asentistas y militares. Política y negocio en la provisión del ejército español del siglo XVIII» a Antonio José RODRÍGUEZ, Julio Luis ARROYO, Juan Antonio SÁNCHEZ (Coords.), *Comercio, guerra y finanzas en una época en transición (siglos XVII-XVIII)*, Valladolid: Castilla Ediciones, 2017, pp. 162-163.

quart del Sis-cents.¹⁷²⁵ Per bé que el model de la gran contractació es mantingué eminentment inalterat durant les dècades següents, Carmen Sanz Ayán també oferí una excel·lent síntesi de les particularitats, tipologies, riscos i alternatives que la Corona tenia a l'hora d'aconseguir el seu finançament i els subministraments per les seves tropes a través d'aquesta via d'externalització durant el regnat de Carles II.¹⁷²⁶

Com hem vist en els capítols dedicats al proveïment de les tropes durant la Guerra de Successió, amb la fi del conflicte i la progressiva consolidació dels canvis polítics i institucionals que comportà, la vertebració del subministrament de les tropes a Catalunya patí una clara reorganització a causa de l'establiment de la Intendència de Catalunya i del desballestament de les atribucions defensives de la Generalitat i la ciutat de Barcelona que afectà de manera substancial els nivells més modestos de la contractació militar. D'aquesta manera, per bé que l'estructura formal que regia la gran contractació a la cort es mantingué eminentment inalterada, a nivell català els mecanismes i formalitzacions que articulaven el procés de licitació dels *asientos* de proveïment per les tropes s'hagueren d'adaptar a la realitat institucional sorgida amb la Nova Planta.

Atès que els contractes licitats a través de la Intendència de Catalunya conformen una part essencial del cos documental del present estudi, dedicarem una mica més d'atenció a descriure les diverses fases en que es dividia del procés de gestió, licitació i concessió d'un *asiento* per part d'aquesta institució.¹⁷²⁷

L'origen més comú de qualsevol contracte de proveïment solia ser l'arribada a l'intendent d'una ordre des de la cort on s'especificaven les necessitats particulars que calia solucionar a través de la contractació externa. Aquesta ordre podria ser molt senzilla i directa, o bé podia contenir un seguit d'especificacions tècniques més o menys definides dels productes que calia subministrar. De la mateixa manera, en alguns casos també podia incloure un model o prototip perquè pogués ser inspeccionat i reproduït pels futurs contractistes. Aquest fet es donaria especialment en les comandes de més

¹⁷²⁵ Irving A. A. THOMPSON, *Guerra y decadència...*, pp. 254-335. Per la seva vessant estrictament financera, segurament ens hauríem de remuntar al conegut estudi d'Henri LAPEYRE, *Simón Ruiz et les «asientos» de Philippe II*, Paris: Éditions Jean Touzot, 1953.

¹⁷²⁶ Amb tot, el seu estudi se centra en aquells contractes de naturalesa més financera, que no sempre comparteixen les mateixes característiques formals amb els de proveïments de material militar. Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de Carlos II...*, pp. 64-71 i 90-93.

¹⁷²⁷ Una síntesi centrada en els contractes d'armes, vegeu Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 51-52. Per l'elaboració d'aquestes descripcions hem comptat amb els 419 contractes que es troben a ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746].

entitat o bé, d'una major especificitat, complexitat tècnica, estandardització i volum de subministrament. Un clar exemple en serien els contractes de vestuaris i d'armes de foc portàtils, on calia assegurar una gran uniformitat en els productes proveïts al conjunt de la monarquia.

Paral·lelament, les necessitats de subministrament podrien ser comunicades a l'intendent per altres vies. Una d'elles seria l'acció de ministres designats i desplaçats al Principat, com passà amb José Patiño durant els anys 1717 i 1719 quan, malgrat no ostentar cap càrrec específic dins l'estructura de poder del Principat, fou el principal organitzador de les expedicions mediterrànies de Sicília o Sardenya i del posterior esforç de guerra per aturar la penetració francesa al Pirineu. Aquest paper directiu el duria tant a guiar les accions dels intendants del moment –José Pedrajas i Rodrigo Caballero– com també a prendre la iniciativa i fer licitar personalment algunes comandes a través de l'estructura de la Intendència que ell mateix havia establert anys enrere.

La sol·licitud per part dels comandants dels cossos també podria esdevenir una via de comunicació d'aquestes necessitats. En aquest cas, els oficials de l'artilleria i enginyers com Juan Rafael Silby serien una bona mostra d'aquest tipus d'instàncies. Finalment, i estretament relacionats amb aquest darrer cas, l'origen dels contractes també podria provenir de les gestions i disposicions dels propis agents i sotsdelegats de la Intendència escampats arreu del Principat. Una part essencial de la seva tasca era comunicar a l'intendent de torn les mancances i necessitats de les tropes i les infraestructures militars que es trobaven dins del seu àmbit de gestió.

Així doncs, una vegada comunicada la necessitat en qüestió, l'intendent i el seu equip s'hauria d'encarregar de dur a terme totes les preparacions i gestions prèvies per preparar la futura concessió del contracte. En el cas que els productes a subministrar ja es trobessin encomanat a un assentista dins d'un "*asiento-marco*" que es trobés dins del seu termini d'activitat –com els de pa de munició, palla o pólvora–, la primera gestió de l'intendent seria contactar directament amb el contractista per oferir-li la possibilitat de sumar aquesta nova comanda a la seva encomana general. Si no s'arribava a un acord amb el contractista actiu, l'intendent i els seus col·laboradors tractarien aquesta comanda a través d'un *asiento* nou.

Els tràmits associats a la preparació de la licitació comprenien essencialment l'elaboració d'un plec de condicions o "taba" oficial. Aquest document inclouria tant una descripció de les característiques i particularitats dels productes o serveis a proveir, com també les atribucions, limitacions productives i vies de remuneració que rebrien els futurs contractistes. En el cas de tractar-se d'una comanda de pertrets i equipaments per les tropes, s'hi descriurien els orígens i característiques dels materials que s'hi haurien d'emprar, les peces de que s'hauria de compondre, les mides i formes que haurien de prendre, les proves pericials que haurien de passar per ser acceptades i els espais on es podrien treballar. Com veurem, aquest darrer àmbit serà especialment important en el cas de les armes, atès que per la nova legislació borbònica acabaria concentrant la producció armera catalana en molt poques poblacions del territori amb l'objectiu de controlar-la de manera més ferma. Amb tot, també en trobaríem exemples en algunes comandes de vestuaris o de pedres de fusell, on s'especificava l'origen de les teles o de les peces particulars. Així mateix, en els contractes destinats a la construcció o rehabilitació d'equipaments militars i fortificacions també s'hi solien especificar les qualitats i procedències dels materials a emprar. En el cas de la fusta, es podrien identificar quins boscos serien més adequats per explotar, alhora que en el cas de la pedra es podria arribar a designar una pedrera en concret.

Per altra banda, la taba també marcava els terminis en els que s'havia de complir la comanda i els espais de lliurament així com altres característiques específiques d'aquell proveïment. En els casos de la distribució de palla i la fabricació del pa de munició, es deixava clar quines serien les responsabilitats de provisió dels contractistes tant en temps de pau com de guerra. A més a més, també podria incloure les indemnitzacions que els assentistes rebrien en cas que perdessin part dels seus materials o eines durant l'execució del contracte a causa de l'acció enemiga o d'un accident fortuït. Aquest darrer cas tindria un gran pes en els *asientos* de transports d'artilleria, on la retribució de les possibles pèrdues d'atzembles de càrrega constituïa una part molt important de les condicions d'aquests contractes.

Finalment, les tabes també podrien incloure d'entrada algunes exempcions i facilitats productives que la Corona reconeixeria als assentistes. Aquestes comprendrien des de les franquícies del pagament de drets d'entrada i sortida de mercaderies pel trasllat de materials i peces fins a les immunitats de serveis especialment onerosos com els d'allotjaments i bagatges o el pagament general de càrregues i impostos locals. Aquests

elements, com hem apuntat, esdevindrien clarament atractius per aquells contractistes de menor entitat econòmica o de poblacions que es trobessin dins de les principals rutes de trànsit d'unitats.

En l'elaboració d'aquests documents hi participaven tant els assessors i escrivans de la Intendència com els tècnics i comandants militars del sector al que pertanyia la comanda. De manera comuna, molts dels plecs foren redactats i sancionats pels comissaris de guerra i artilleria de Barcelona o pels comptadors de l'exèrcit i el Principat. Els comandants d'artilleria i mestres armers del rei també podien fer-se càrrec de les tabes dels *asientos* del seu sector, alhora que els contractes de construcció i reparacions havien de comptar amb l'aprovació dels enginyers del rei que havien dissenyat els plànols d'obres i que dirigirien els treballs.

De manera paral·lela a aquest procés de redacció, també s'acabaven d'ultimar els altres elements necessaris per la futura subhasta pública. Aquests podien ser tant els ja esmentats plànols d'obra o bé la confecció dels models i mostres de peces que no havien sigut remeses des de la cort. En aquest cas, solien ser els mestres artesans reials de Barcelona els que s'haurien d'encarregar de confeccionar aquestes mostres segons les especificitats descrites en les ordres remeses. Un cop acabades i aprovades per l'intendent, serien marcades i timbrades amb el segell reial per identificar-les i que no es poguessin modificar.

Usualment, en les fases finals d'aquests processos ja es tramitaven les ordres per iniciar els pregons públics que haurien de donar a conèixer l'existència del contracte als possibles proveïdors interessats. El procés podria prendre diverses formes. En alguns casos, es tractaria de proclames fetes en cercles molt estrets o especialitzats, com ho podien ser les reunions dels comuns dels gremis o els cercles més freqüentats pels membres de la burgesia comercial barcelonina. En aquestes ocasions, els pregoners del rei podien anar acompanyats d'oficials de la Intendència i les proclames podien derivar en una primera negociació entre els postors. Amb tot, de manera general els pregons es feien sota l'ordre de l'intendent de que el plec «[...] se expusiese al público y pregonasse por los lugares públicos y acostumbrados de esta Ciudad».¹⁷²⁸ Durant el regnat de Felip V, aquesta feina recaigué en dos individus, els trompetes reials Jaume Galceran i Pere Constansó.

¹⁷²⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 54v-57r, [25-05-1725].

Aquests pregons es repetien durant un període obert i subjecte a l'interès que despertés la proposta. En algunes ocasions, s'allargaria setmanes sense que hi hagués cap possible proposta. Un cop el pregoner ja havia executat les proclames durant un temps prudencial, es fixava un dia concret per efectuar el "*remate*" o concessió del contracte. Aquella jornada l'intendent, el pregoner, el comptador major, els oficials tècnics i militars que correspongués i els possibles contractistes es trobarien tots a la casa pròpia del mateix intendent del carrer Ample de Barcelona. En algunes ocasions no apareixia cap possible postor a la reunió. Quan això succeïa, usualment s'intentaven modificar algunes especificacions de la proposta amb l'objectiu que poguessin cridar més l'atenció dels possibles contractistes. Alhora, s'augmentava la pressió directa als sectors més susceptibles d'emprendre la comanda perquè es decidissin a implicar-s'hi.

Quan finalment s'assolia la presència de diversos postors en la mateixa habitació, el pregoner començava de nou a repetir els pregons fets mentre es deixava un temps prudencial perquè els licitadors poguessin llegir amb més detall el plec de condicions i examinar de prop les mostres segellades. Amb el darrer dels pregons s'iniciava el procés de licitació. En una gran part dels casos, tot s'iniciava amb una proposta o postura a l'alça presentada per un individu o companyia on es fixaven els preus i condicions pels que estaven disposats a emprendre el contracte. En aquestes postures també hi solien haver esmenes o possibles modificacions de les condicions recollides en la taba inicial, alhora que es fixava de manera comuna el mecanisme de pagament de la comanda.

El sistema més comú en les comandes tancades solia ser la divisió del preu final en tres parts: un terç que es pagaria com a bestreta, una altra a la meitat del contracte i la darrera després d'haver acabat les entregues. En els casos d'*asientos* de proveïment continu –com els de palla, pa de munició o cura d'hospitals– els lliuraments se solien pagar cada quatre mesos, presentant els rebuts recollits durant les setmanes anteriors. Per altra banda, en els contractes on s'estipulaven entregues mensuals –com els d'armes o uniformes–, els pagaments també podien fer-se després del lliurament de la remesa. Les quantitats avançades amb la bestreta s'anirien descomptant de les entregues, liquidant-se del tot amb el pagament final.

A partir d'aquesta primera proposta, la resta de licitadors solien presentar una rebaixa del total del preu del contracte mantenint generalment les especificacions compreses en la postura inicial. Aquesta presentació podia ser de viva veu o bé per escrit. Com en

qualsevol subhasta pública de l'època –o de l'actualitat– la proposta acceptada seria la que rebaixés més el preu final, «[...] a mayor beneficio de la Real Hacienda».¹⁷²⁹

Quan la successió de rebaixes era més intensa, els postors podien presentar propostes “*a medias ditas*”, on a la xifra de rebaixa era considerable però es pagaria a parts iguals entre l'assentista i la hisenda del rei en el cas que s'acabés acceptant l'oferta. Aquest preu marcaria la rebaixa mínima que hauria d'igualar qualsevol altre postor que volgués licitar. Ahora, afavoriria que el procés no s'allargués massa.

Per altra banda, durant el procés de presentació de baixes, els licitadors podien assegurar les seves postures a través de la fixació d'una quantitat monetària en concepte d'“*axaus*” o *prometidos*. Aquesta figura legal pròpia de les subhastes públiques de contractes i arrendaments a la Catalunya moderna es referia a una petita indemnització o compensació que el postor fixava en la seva postura i que el següent licitador hauria de pagar-li directament per poder presentar una nova rebaixa. Sens dubte, aquesta pràctica podria acabar comportant notables beneficis econòmics pels postors encara que no guanyessin el contracte, alhora que podria afavorir l'especulació amb els preus, la limitació de les propostes i acabar causant una moderació de les rebaixes a causa de l'escreix en el preu final que causava. Aquesta circumstància fou clarament observada i criticada pels oficials reials que dirigien les subhastes. Així descrivia els efectes d'aquesta pràctica el comptador principal de l'exèrcit a Catalunya Baltasar Montero l'any 1731:

«[...] porque a más de haberme enseñado la experiencia los muchos y variados fraudes que en esto median, no solo se quita la libertad a los Gremios y Compañías que pretenden entrar en los negocios para mejorarlos, haciéndolos a más cómodos precios en beneficio del Rey y menos coste de su Real Hacienda sino estando ya todos versados en semejante abusiva práctica, antes de hacer posturas o proposiciones tantean en primer lugar las ganancias y en segundo lo que deben recrecer los precios por razón de los prometidos o Chaus para que a lo menos esta segunda parte de utilidad les quede libre en el caso de que otros los saquen de postura con alguna mejora de manera que por cualquier término no son los Ympresarios, tratantes o Gremios los que satisfacen los prometidos o Chaus a quienes los ganaron, como anteriores postores, sino que lo lasta la Real Hacienda en la menor ventaja que saca en los precios a la conclusión de los remates».¹⁷³⁰

Per totes aquestes raons, Montero sol·licità a Patiño:

¹⁷²⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 603r-607r, [22-01-1718].

¹⁷³⁰ AGS, *Secretaría de Hacienda* [SSH], Llig. 550, Núm. 1, Baltasar Montero a José Patiño, s/f, [24-07-1731].

«Que asimismo se prohíba en las escrituras, la capitulación de prometidos o Achaus no solo en asientos de obras sino en cualesquiera contratos por ser esta circunstancia un grave impedimento de que se hagan las posturas con más combeniencia y beneficio a la Real Hacienda y al público». ¹⁷³¹

Malgrat aquesta sol·licitud, la pràctica es mantingué en vigor almenys durant tot el regnat de Felip V, arribant a assolir algunes quanties econòmiques de gran entitat. Sols per veure'n un exemple de cas, en l'important *asiento* de gèneres d'artilleria que es licità l'agost de 1738, la proposta guanyadora del mestre fuster Esteve Subiràs hagué de pagar 1.500 lliures catalanes o 16.134 rals de billó d'axaus al mestre armer Josep Serrat per endur-se el contracte. ¹⁷³² Un cop s'havia presentat la darrera proposta, l'intendent efectuava el primer *remate* o acceptació de la més beneficiosa.

A partir d'aquest moment, els següents passos depenien de la concurrència de la subhasta. En el cas que només hi hagués una sola proposta, el procés finalitzava amb aquest remat i tots els presents procedien a dur a terme les darreres passes per formalitzar el contracte. En canvi, si hi havia hagut més d'un postor actiu, l'intendent encenia una espelma o ciri d'una mida determinada que marcava el darrer termini en el que es podrien presentar rebaixes o millores sobre la proposta ja "rematada". Aquesta segona fase de la licitació s'allargaria fins que l'espelma s'acabés de consumint del tot.

Un cop apagada, el pregoner tornaria a anunciar tres vegades més la darrera proposta més favorable i donaria una darrera oportunitat de presentar una nova rebaixa a la resta de licitadors. A partir d'aquest punt, l'intendent procediria a fer el *remate* final, que equivaldria a la concessió pràcticament definitiva del contracte. Aquest fet aniria seguit del càlcul final de la bestreta segons el preu pactat. Un cop fixat el preu, el postor guanyador –que a partir d'aquest moment passaria a anomenar-se "principal" o "impressari"– tindria uns dies hàbils per presentar tots els fiadors necessaris per avalar la quantitat que rebrien com a bestreta amb els seus béns i hisendes. En la pràctica totalitat dels casos estudiats, aquests avaladors serien els socis i companys que emprendrien el contracte amb el principal, esdevenint així "interessats" en l'*asiento*. Amb la presentació de les fiances i la consegüent comprovació de les seves capacitats econòmiques a través de testimonis de prestigi, s'efectuava el pagament de la bestreta i els terminis de fabricació i entrega començaven a córrer.

¹⁷³¹ *Ibíd.*

¹⁷³² ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 155r-175v, [23-08-1738].

Amb tot, aquest fet no sempre significava el tancament absolut del contracte. Malgrat haver-se abonat la bestreta i haver començat les operacions, per aquells contractes de llarga durada s'acostumava a deixar un termini d'alguns mesos perquè un nou postor pogués proposar una rebaixa substancial del preu del contracte, mai inferior a una sisena part del total. Precisament, les poques vegades que es donà un fet com aquest apareix descrit com una rebaixa de "sisena". Aquest tipus d'operacions afectarien especialment els contractes d'una major importància econòmica i no serien únics del cas català. Per exemple, l'any 1733 els francesos Samuel Rognon i Carlos Valdoret presentaren un proposta similar per aconseguir l'*asiento* general de fabricació de la pólvora per tota la monarquia que fins llavors havia executat Miguel Francisco Aldecoa i que tenia contractat fins l'any 1737. Amb tot, bona part de les propostes de rebaixa presentades amb aquest mètode a la Intendència de Catalunya no tingueren èxit, atès que l'assentista que havia guanyat la subhasta inicial tenia un dret de preeminència al que podia recórrer si ho desitjava. Aquest dret el facultava a acceptar les condicions de la rebaixa, efectuant el que comunament s'anomena un "*allanamiento*". En el cas que no acceptés les noves condicions, la Intendència podria deslliurar-lo del contracte i traspasar-lo al nou assentista. Si es donava aquesta situació, l'antic contractista podria haver de retornar la bestreta i seria susceptible de ser perseguit per incompliment amb el reial servei.

Amb tot, les particularitats d'aquest tipus de rebaixes no són massa clares, fet que podia acabar generant en l'obertura de processos judicials. Tenim un clar exemple d'aquesta dinàmica en les dues rebaixes d'una sisena part que el manyà Francesc Figuerola feu a l'*asiento* de municions i pedres de fusell que el confiter i cerer Felip Martínez havia obtingut l'any 1729. En el plet que seguí a una denúncia feta per Martínez contra la hisenda del rei per irregularitats en aquest procés –i que veurem amb detall en el capítol corresponent– una part important de l'estratègia de l'assentista passava per fixar quin era el termini temporal que, segons el costum, es podia permetre presentar rebaixes d'aquesta mena. Mentre que els advocats de Martínez defensaven que aquest temps no podia excedir els tres mesos –com també succeïa al Delfinat o a Borgonya, mentre que a Nàpols no excedia els quaranta dies– els fiscals de la Intendència mantenien que la

hisenda del rei podia acceptar rebaixes com aquestes sempre que ho volgués, sempre en benefici del reial servei.¹⁷³³

Després de l'adjudicació del contracte, la majoria dels assentistes rebien un temps prudencial abans d'haver d'efectuar el primer lliurament, que serviria per establir les fàbriques, contactar amb els proveïdors o coordinar el traspàs de les reserves i instal·lacions amb els assentistes anteriors. Aquest termini solia moure's entre una setmana i un mes, i començava a comptar a partir del dia del *remate* o bé a partir del dia de pagament de la bestreta.

En aquells *asientos* que comprenien una provisió que abastés geogràficament tot el Principat, com els de pa de munició, palla, cura d'hospitals o reparació de fortalises, la companyia d'assentistes "principals" podia efectuar parcel·lacions i delegacions territorials del contracte per assegurar-ne el seu compliment. Aquests nous acords serien descrits en la documentació oficial com a *reasientos*, i els seus prenedors rebien el nom de *reasentistas*. Aquest model de subcontractació distaria de "l'*asiento*" pròpiament dit en l'absència de qualsevol licitació pública, esdevenint un dret privatiu de l'assentista principal. Així doncs, els tractes entre assentistes i *reasentistas* solia establir-se de manera directa i no sempre sancionada o supervisada per les autoritats militars.¹⁷³⁴

Usualment, aquests acords recollien els punts més rellevants de la taba del contracte principal, alhora que fixaven un preu lleugerament més baix per unitat que el pactat entre el contractista principal i l'autoritat militar que li havia concedit la comanda. A canvi d'aquest marge i del compliment del proveïment en els termes i àmbits acordats, l'assentista principal cedia tots els drets, exempcions i aforaments que havia rebut al *reasentista* i als seus agents i col·laboradors oficials. Els terminis inicials dels *reasientos* solien ser sempre d'un any, per bé que es podien renovar fàcilment sense haver de formalitzar una nova escriptura. Un cop finalitzada l'administració del contracte principal, els sots-assentistes també eren rellevats de les seves obligacions, tot i que, de manera general, seguien exercint les seves funcions fins que es formalitzés una nova delegació amb el nou contractista principal.

¹⁷³³ BC, Fons Torres Amat: Tor.372-Fol, pp. 12-19, [12-01-1735]. ACA, RP, BGRP, Vol. 14, ff. 276r-283v, [26-08-1735].

¹⁷³⁴ Per bé que tenim alguns *reasientos* en els manuals de la Intendència, la majoria es troben registrats en manuals notariais privats.

Un cop iniciades les entregues, tots els productes proveïts havien de ser inspeccionats per pèrits experts, que tant podien ser oficials designats pels comandants de l'estat major de Barcelona, els propis mestres de cases o mestres armers de Sa Majestat que hi havia a la Ciutat Comtal o bé els prohoms dels gremis barcelonins especialitzats en aquella producció. Aquestes inspeccions se solien executar en els propis magatzems reials d'artilleria, palla, pa de munició o vestuaris on s'havien fet els lliuraments. En el cas que alguns dels productes no passessin l'examen, l'assentista seria penalitzat i obligat a refer-los i entregar-los de nou, corrent amb totes les despeses suplementàries que calgués.

Un cop acabada la provisió o exhaurit el termini del contracte, els assentistes tindrien un termini potencial d'entre un i quatre mesos per presentar els comptes finals de la seva administració a la comptadoria principal de l'exèrcit al Principat, on serien examinades amb detall pels oficials comptables. Després de la revisió i havent pogut esmenar els possibles desajustos existents –endarreriments en els pagaments tant de la hisenda reial com dels contractistes, excés de despeses, forats d'informació, manca de rebuts i altres documents justificatius...– els assentistes podien liquidar el contracte i procedir a passar els comptes finals entre ells.

Amb tot, aquests tancaments podrien allargar-se de manera molt notable, a causa dels importants endarreriments en els pagaments que la tresoreria de l'exèrcit arrossegà durant tot el període analitzat.¹⁷³⁵ Com veurem, en alguns casos els assentistes o els seus operaris i col·laboradors podien arribar a tardar anys a rebre la liquidació del que se'ls devia per la seva participació en els *asientos*. Per posar sols un exemple, el traginer Jerònim Cassanyer de Ripoll que havia participat en el contracte de transports d'artilleria de l'exèrcit de Savoia entre 1743 i 1746 amb el mestre armer Josep Serrat, no pogué liquidar el seu contracte fins cinc anys més tard, el 1751.¹⁷³⁶

Sens dubte, aquest model que acabem de descriure no deixa de ser una generalització, fet que el fa necessàriament imperfecte i incapaç de recollir totes i cadascuna de les dinàmiques pròpies associades a cada sector de la provisió o a les particularitats del període en el que es licitaren i concediren. Podrem assenyalar algunes d'aquestes

¹⁷³⁵ Aquest fet, ja observable durant la Guerra de Successió, determinaria els possibles beneficis econòmics tant dels assentistes més modestos o dels grans contractistes de la corona, María Concepción HERNÁNDEZ ESCAYOLA, *Negocio y Servicio. Finanzas...*, pp. 230-233.

¹⁷³⁶ AHPB, 1019/8, Notari Sebastià Prats ff. 248r-249r, [22-08-1751].

singularitats en els propers capítols, quan repassem sectorialment els diversos àmbits de la provisió al Principat.

Tot i que hem vist com algunes de les dinàmiques i pràctiques que hem definit també serien aplicables pels grans *asientos* licitats a la cort –com l’estructura i termes dels contractes i plecs o la possibilitat de presentar rebaixes després de les concessions– els processos de concessió distaven notablement. Una de les principals diferències entre els contractes gestionats completament per les secretaries cortesanes i els que es tramitaren a través de la Intendència de Catalunya fou sobre qui requeia la iniciativa de la presentació de la proposta de contracte. Mentre que, com hem vist, en el cas dels proveïments gestionats per l’intendent la iniciativa generalment requeia en la pròpia administració militar que feia crides per cercar possibles postors, en el cas dels grans *asientos* de la cort la iniciativa requeia de manera més important sobre els propis homes de negocis i grups comercials.¹⁷³⁷

Així mateix, el procés de licitació i concessió solia conduir-se a distància, a través de l’enviament de propostes escrites a les secretaries corresponents, fet que podria dilatar notablement els terminis de gestió dels contractes en comparació als que es licitaven provincialment. Amb tot, la major entitat econòmica de les comandes i l’àmplia extensió geogràfica i temporal dels grans *asientos* cortesans permetien aquests ritmes administratius més pausats.

Tot això contrastava amb la immediatesa i negociació directa amb que es caracteritzaven les comandes de proveïment gestionades pels oficials habilitats de les unitats durant el seu desplegament. En aquests casos, el plantejament de la comanda i l’acord de les condicions, preus i terminis solia fer-se a través d’un conveni tancat en persona entre l’oficial encarregat i el futur contractista. En moltes ocasions la comanda no es formalitzava legalment ni hi havia plecs de condicions com els hem descrit. En aquests casos, sols en coneixem la seva existència gràcies als rebuts presentats a la tresoreria un cop s’havien entregat els productes requerits o als esments existents en la comptabilitat de les companyies sancionada davant de notari. Per tant, no podríem pas qualificar aquest tipus de convenis com a *asientos*, atès que hi manquen la majoria dels elements formals d’aquesta figura contractual.

¹⁷³⁷ Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de Carlos II...*, p. 70.

Així mateix, atès que aquest tipus de convenis solien ser d'una entitat econòmica poc important i afectar de manera general el subministrament de béns manufacturats o de primera necessitat del soldat –pa de munició, armes, vestuaris, palla...– els terminis i espais d'entrega s'adaptaven a les necessitats particulars de la unitat, essent habitualment més estrets i ajustats que els dels convenis tancats amb la Intendència o les secretaries de la cort.

Més enllà dels processos de licitació i la descripció formal dels contractes, per tal d'aprofundir una mica més en cadascuna d'aquestes particularitats, pot ser útil descriure i caracteritzar les tres principals vies de contractació per les que els contractistes del Principat podien aspirar a negociar i aconseguir aquestes comandes.

5.2. Les vies de contractació i els tractes amb l'administració militar

Entre la fi de la Guerra de Successió i l'inici del regnat de Ferran VI, qualsevol individu o companyia del Principat que pretengués participar del negoci de la provisió militar ho podria fer a través de quatre vies. Tres d'elles es correspondrien amb els grans àmbits administratius que s'encarregarien de la gestió general del subministrament dels cossos armats de la monarquia: les secretaries de despatx de Guerra, Marina i Índies, la Superintendència o Intendència de Catalunya i l'oficialitat de les pròpies unitats. Com veurem, cadascun d'aquests tres nivells de l'administració tingué unes particularitats orgàniques que determinaren el grau de participació en que els contractistes catalans hi pogueren accedir i licitar. Seguidament els tractarem per separat, procurant descriure les seves principals característiques durant el període, plantejant quins foren els tipus de contractes que licitaren, els proveïdors catalans més comuns que hi participaren i els canvis més notables que experimentaren.

Abans de fer-ho, però, també és important constatar l'existència d'una quarta via d'accés al negoci de la provisió de les tropes que no comprenia l'establiment d'un contracte formal o informal amb cap agent de l'administració militar. Aquesta seria la que s'establiria entre els contractistes i interessats en qualsevol *asiento* o comanda destinada a la tropa proveïment i tot el conjunt de proveïdors, oficials i jornalers que s'implicarien en l'execució del contacte malgrat que no formessin part de la societat

adjudicatària. Ens referim, per exemple, als paraires encarregats de la fabricació del teixit cru de llana que posteriorment vendrien a l'assentista de vestuaris, els tintorers que els tintarien del color requerit o els sastres que s'encarregarien de confeccionar-los. El mateix passaria amb els blanquers que treballaren les pells que posteriorment serien venudes a l'assentista principal i els sabaters i cinters que fabricarien les sabates i altres utilitatges del soldat.¹⁷³⁸

Sens dubte, aquesta seria la via de participació més comuna i estesa amb la que els agents econòmics més humils del Principat prengueren part en aquest tipus de negocis. Amb tot, resulta molt difícil analitzar aquest tipus de provisió com un àmbit propi i independent, atesa la seva estreta vinculació amb els contractes i contractistes que s'establiren mitjançant les altres tres vies administratives, així com a causa de les particulars dinàmiques de mobilització de mà d'obra pròpies dels sectors productius als que pertanyia cadascun dels professionals. D'aquesta manera, com constaten Jesús Agua i José Antolín Nieto en els seus treballs sobre les corporacions d'oficis madrilenyes, el recurs constant a intermediaris i a la subcontractació d'oficials i tallers petits per segregat algunes fases de la producció fou quelcom comú dins la pràctica gremial del set-cents.¹⁷³⁹ Unes pràctiques que respondrien tant al treball destinat al mercat privat com també a les grans comandes vinculades a l'abastiment de les tropes o al forniment de les poblacions a través dels arrendaments públics. En aquest cas, les fronteres entre tots dos àmbits es farien notablement difuses. Retornant a l'exemple del tèxtil, en algunes ocasions sí que trobem comandes de draps o altres robes directament vinculades a la producció d'uniformes, però es fa difícilment comprovable si totes les peces comprades en aquests casos s'acabaren destinant efectivament als vestuaris militars o també acabaren emprant-se en la producció de vestits per la venda purament privada. Aquest fet també podria aplicar-se a la resta de menestrals dedicats a la preparació de matèries primeres necessàries per la confecció de l'utilatge dels soldats, als múltiples proveïdors de materials per la construcció o als productors de cànem i pega negra que abastien els corders catalans.

El mateix podríem dir de les relacions entre proveïdors i assentistes. És certament complex comprovar –sense efectuar una anàlisi en profunditat de les comptabilitats i

¹⁷³⁸ Gordon Bannerman ja apuntà la rellevància d'aquest tipus de contractació pel cas britànic entre els anys 1739 i 1770 a, pp. 30-33. Gordon BANNERMAN, «The impact of war...», pp. 30-33.

¹⁷³⁹ Jesús AGUA i José Antolín NIETO, «Organización del trabajo. Salario artesano y calendario laboral en el Madrid del siglo XVIII» a *Sociología del Trabajo*, Núm. 84, 2015, pp. 72-73.

trajectòries de tots els proveïdors “primaris” coneguts dels assentistes, fet que queda fora de les fronteres del present estudi— si les relacions laborals entre uns i altres s’establiren per acció de les comandes de provisió, o bé aquestes es vehicularen sobre una relació prèvia bastida per la producció privada. Amb tot, com veurem en els capítols dedicats als diversos sectors del proveïment, la presència constant de professionals especialistes i experimentats en les companyies d’assentistes que s’encarregaren de la direcció efectiva de la producció i l’organització i contacte amb aquests proveïdors primaris ens fa apostar per aquesta darrera opció. Així doncs, atesa la gran heterogeneïtat d’aquesta via de participació en el negoci dels contractes militars, procurarem veure’n les seves característiques pròpies quan dediquem la nostra atenció a les anàlisis sectorials del proveïment. Procedim, doncs, a descriure amb una mica més de detall aquests altres tres nivells de relació entre contractistes i administració militar.

5.2.1. Proveïdors del més alt nivell. Els tractes a la cort

Tal i com ja s’havia practicat durant els segles anteriors a l’arribada dels Borbó al tron de Madrid, els principals *asientos* de proveïment de les tropes hispàniques foren gestionats directament per les altes institucions de la monarquia. Per bé que durant els regnats dels monarques de la casa d’Habsburg aquestes tasques recaigueren en els diversos consells que vertebraven el govern, amb el canvi dinàstic aquestes atribucions acabarien en mans de les noves secretaries de despatx.¹⁷⁴⁰

Les secretaries de Guerra i Marina i Índies s’encarregarien de la gestió i concessió dels grans *asientos* de provisió, mentre que la secretaria d’Hisenda i la *Tesorería General* s’encarregarien del control de la despesa i de l’execució dels pagaments als assentistes. Per bé que durant les dècades que seguiren a la fi del conflicte successori totes aquestes institucions foren objecte de contínues renovacions i reordenacions segons els avatars que conduïen la política reformista de cada home fort del govern de Felip V, aquestes atribucions pràcticament no es modificaren.¹⁷⁴¹ En diverses ocasions, aquestes carteres

¹⁷⁴⁰ Concepción DE CASTRO MONSALVE, «Las secretarías de los consejos, las de estado y del despacho y sus oficiales durante la primera mitad del siglo XVIII» a *Hispania: Revista española de historia*, Vol. 59, Núm. 201, 1999, pp. 193-215.

¹⁷⁴¹ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «"Un solo cargo y una sola data". Reformas y funciones del tesorero general de la Real Hacienda Española en el siglo XVIII» a Juan Jesús BRAVO i Siro VILLAS (eds.),

acabaren en mans d'un sol individu –Patiño, Campillo, Ensenada– que marcaria de manera decisiva les polítiques de proveïment en les diverses branques de les forces armades.

Durant els primers anys de la postguerra, aquests grans *asientos* de provisió foren acumulats de manera pràcticament total per grans cases de negocis radicades a la cort però originàries i estretament vinculades amb Navarra, que aconseguiren desplaçar de manera definitiva els contractistes francesos que s'havien encimbellat durant la Guerra de Successió.¹⁷⁴² El tipus d'*asientos* que es licitaven a la cort solien posseir un límit temporal ampli –d'entre tres i deu anys– i un abast geogràfic que usualment comprenia totes les províncies europees de la monarquia o la gestió de les flotes de l'Armada reial i els presidis nord-africans.¹⁷⁴³

Així doncs, per bé que l'administració general del contracte fos ostentada per una societat establerta a la cort, l'execució del seu contracte al Principat de vegades requerí la col·laboració activa d'agents econòmics del Principat.¹⁷⁴⁴ Com hem vist, aquesta pràctica ja fou comuna durant el segle XVII, amb l'estreta col·laboració entre Pedro de Pomar i Francesc de Montserrat. Pel període que ens ocupa, aquests col·laboradors usualment provindrien dels sectors econòmics més puixants de la nova burgesia barcelonina. Les famílies Milans i Duran tingueren un paper molt rellevant com a agents a Barcelona de Pedro de Astrearena i de Miguel de Arizcun en els proveïments de queviures per l'Armada durant la dècada de 1730.¹⁷⁴⁵ Per la seva banda, el mercader ennoblit Antoni de Lapeira emprengué el seu primer contracte de vestuaris com a *reasantista* de José García de Asarta.¹⁷⁴⁶ No seria el darrer cas de col·laboració en aquest sector. El sastre Josep Senillosa i el comerciant Joan Baptista Pujol, així com el

Tradición versus innovación en la España Moderna. Vol. II, Málaga: Universidad de Málaga, 2009, pp. 1202-1210. Sergio SOLBES FERRI, «Secretarías, asentistas y militares...», pp. 161-162.

¹⁷⁴² Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Cuando las reglas del juego cambian: mercados y privilegio en el abastecimiento del ejército español en el siglo XVIII» a *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, Núm. 20, 2002, pp. 487-512. Pels assentistes navarresos encara avui és de referència Julio CARO BAROJA, *La hora navarra del XVIII (Personas, familias, negocios e ideas)*, Pamplona: Comunidad Foral de Navarra, 1985.

¹⁷⁴³ Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de...», p. 25.

¹⁷⁴⁴ En altres ocasions, confiaren amb socis i factors de fora que es traslladarien al Principat. Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», pp. 101-103. Un cas paradigmàtic fou el del biscaí Miguel de la Torre, que dirigí la provisió de queviures a Catalunya per delegació de l'assentista Urban Ruiz Velarde l'any 1726. AHPB, 934/21, Notari Josep Francesc Fontana, ff. 15v-16r, [30-01-1726].

¹⁷⁴⁵ AHPB, 877/22, Notari Pau Cabrer, ff. 121v-122r, [15-10-1718]. AHPB, 967/4, Notari Miquel Cabrer, ff. 252r-257r, [15-12-1731] i AHPB, 967/5, ff. 17r-17v, [18-01-1732].

¹⁷⁴⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 298r-301v, [21-12-1717].

fill del darrer Joan Baptista Pujol Senillosa, actuaren com a apoderats de l'assentista de vestuaris madrileny Matías de Valparada durant la segona meitat de la dècada de 1730 i principis de la de 1740.¹⁷⁴⁷

Molts d'aquests col·laboradors combinarien les seves tasques com a representants i agents dels grans contractistes de la Corona amb un actiu rol com a financers o mitjancers en el finançament de les pròpies operacions de proveïment.¹⁷⁴⁸ Una pràctica que continuarien fent quan la direcció del proveïment passà a gestionar-se per administració directa per part dels oficials de la corona.¹⁷⁴⁹ A banda, alguns dels individus més puixants també avançarien grans quantitats de diners per altres àmbits paral·lels al proveïment però essencials pel manteniment de les tropes. Durant els primers mesos de l'any 1718, Josep i Jaume Duran avançaren 3.258.206 rals i 27 maravedís de billó pel pagament del prest de les unitats que es trobaven al Principat.¹⁷⁵⁰

Així mateix, en aquestes delegacions també hi participaren altres individus que no formaven part de l'elit comercial barcelonina del moment. Un clar exemple en serien els membres de la companyia de fabricants de pólvora del Principat que entre 1717 i 1738 treballaren com a delegats i agents dels tres assentistes generals de la monarquia. Per bé que aquesta societat catalana estigués encapçalada pel mercader i geògraf reial Josep Aparici, l'organització de la fabricació i bona part de l'administració del contracte recaigué en el mestre cerer barceloní Josep Puig i els propietaris dels molins de pólvora i refinadors de salnitre de Manresa de les famílies Soler i Dalmau.¹⁷⁵¹

El primer dels *asientos* que fou gestionat directament a la cort per part d'una companyia catalana del que tenim coneixement fou el de la cura i gestió de les cures dels soldats als hospitals reials del Principat de l'any 1719.¹⁷⁵² Aquest contracte fou emprès per la societat conjunta del comerciant Antoni Bellvitges, l'argenter Salvador Cerdanya i el metge Francesc Sanpera, que es mantingué ininterrompudament al capdavant d'aquesta administració fins la fi del regnat de Felip V.¹⁷⁵³ L'any 1722 també hi sumarien la

¹⁷⁴⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 16, ff. ff. 135v-146r, [17-04-1737]. AGS, SGU, Llig. 5357, Josep Florensa i Pons a José del Campillo, s/f, [20-01-1742].

¹⁷⁴⁸ Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», pp. 116-122.

¹⁷⁴⁹ AGS, TMC, Llig. 4331, Baltasar Montero a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [24-10-1733].

¹⁷⁵⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 109, ff. 38v-41r, [12-03-1718].

¹⁷⁵¹ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4.

¹⁷⁵² ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 177v-196r, [26-04-1719].

¹⁷⁵³ Com veurem, Bellvitges morí l'any 1727 i el seu fill Antoni Bellvitges i Costa acabà abandonant l'*asiento* de males maneres. ACA, RP, BGRP, Processos, 1736, Núm. 3, Ao i Ap, s/f, [1736].

gestió dels hospitals reials dels regnes d'Aragó, València i Múrcia, alhora que hi vincularen el proveïment de llits i utensilis tant d'hospitals com de casernes.¹⁷⁵⁴

A partir de la dècada de 1730 trobarem altres grans contractes gestionats directament a la cort que serien empresos per assentistes catalans. No resulta pas sorprenent que els individus que protagonitzaren aquestes iniciatives fossin alguns dels proveïdors més consolidats i amb més múscul econòmic del Principat. Una clara mostra en serien els contractes de vestuaris per les tropes que aconseguiren Josep i Jaume Duran entre 1732 i 1733.¹⁷⁵⁵ Aquell any 1733 també fou el primer que el mestre corder Josep Besora i el seu hereu Josep Besora i Roger aconseguiren el primer contracte de subministrament de cordam pels vaixells de l'Armada negociat directament amb la secretaria de Marina.¹⁷⁵⁶ Josep Besora i Roger tornaria a negociar i aconseguir un nou contracte similar els anys 1738 i 1740.¹⁷⁵⁷

A finals de la dècada, el grup de negocis bastit a l'entorn de la casa comercial Alegre de Barcelona, encapçalat per Agustí Gibert i Xurrich –gendre de Miquel Alegre i veedor de les fàbriques de robes de llana de Barcelona– intentà aconseguir la concessió de quatre grans contractes de provisió de sectors diversos.¹⁷⁵⁸ Mentre que els seus esforços per arrabassar l'*asiento* general de vestuaris de Matías de Valparda l'any 1740 foren infructuosos, sí que participaren activament en el contracte de proveïment de pedra per la construcció del nou Palacio Real de Madrid.¹⁷⁵⁹ Aquell mateix 1740 també assoliren l'*asiento* més important de provisió de cordam per l'Armada, desplaçant als ja esmentats Besora.¹⁷⁶⁰ L'any següent licitaren i aconseguiren un gran contracte de provisió d'arboradura que, malauradament, sols pogueren mantenir durant dos anys.¹⁷⁶¹

En totes aquestes gestions hi tingueren un paper essencial els agents enviats directament a la cort per negociar els contractes. Mentre que en el cas de l'*asiento* d'hospitals serien

¹⁷⁵⁴ Juan RIERA PALMERO, *Ordenanzas y asientos de hospitales militares en España (siglo XVIII)*, Valladolid: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1992, p. 35.

¹⁷⁵⁵ AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [24-02-1733]. AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, ff. 574v-575v, [24-11-1737].

¹⁷⁵⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 124, ff. 133r-135v, [23-05-1734].

¹⁷⁵⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 237v-281r, [16-11-1738].

¹⁷⁵⁸ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, p. 253. *Ibidem*, *Los gremios barceloneses...*, p. 333-335. Gibert rellevà a Alegre en l'ofici de veedor de les robes de llana l'any 1736. ACA, RA, Reg. 214, ff. 268r-269v, [11-09-1736]. El seu ofici es veié contestat a partir de l'any 1742 amb l'arribada del sotsdelegat de la Junta de Comerç central Francisco Montero. ACA, RA, Reg. 165, ff. 120v-121v, [17-08-1742].

¹⁷⁵⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 127, ff. 8r-15v, [07-01-1739]. AGS, SGU, Llig. 5357, Casimiro de Ustáriz a Fernando Verdes Montenegro, s/f, [01-07-1740].

¹⁷⁶⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 335r-362v, [09-12-1740].

¹⁷⁶¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 15r-37v, [23-01-1742].

alguns membres principals de la companyia que emprendria el proveïment –Cerdanya i Sanpera– el grup Alegre confià en el consolidat agent de negocis català permanentment establert a Madrid Jaume Planell i Pinós.¹⁷⁶² Quelcom similar succeiria amb Josep Boter, un altre negociant català establert a Madrid que s'encarregaria de remetre els pagaments a Barcelona pels vestuaris i armaments obrats a Barcelona per equipar regiments de milícies.¹⁷⁶³ Un tercer cas seria el del mercader Josep Ortador, que actuà com a agent negociador –i soci minoritari– de la companyia de Josep i Jaume Duran per aconseguir els esmentats *asientos* de vestuaris, però alhora esdevingué el principal referent de l'administració durant l'execució dels contractes a causa de la seva consolidada experiència al sector.¹⁷⁶⁴

Els processos de concentració de la contractació que es donaren entre alguns dels principals assentistes catalans de la Corona permeté que, a finals de la dècada de 1740, hi hagués altres individus inicialment aliens als principals grups comercials barcelonins que aconseguiren l'experiència, els contactes i les capacitats econòmiques per esdevenir agents dels grans assentistes de la Corona al Principat. Segurament, l'exemple més clar seria el del mestre armer Josep Serrat, que a partir de l'any 1748 esdevingué el director de la provisió de queviures per delegació de l'assentista general Francisco de Mendinueta.¹⁷⁶⁵

Tot i que generalment les relacions entre les secretaries i els contractistes catalans es feren a través d'una comunicació directa a través dels esmentats agents comissionats, bona part de les informacions i anuncis d'aquests grans contractes arribaren al coneixement de les companyies catalanes a través de la Intendència del Principat. Malgrat que el procés de licitació fos conduït des de la cort, els agents de l'intendent al territori s'encarregarien de fer conèixer l'existència d'un potencial gran contracte o l'inici d'un procés de renovació d'un *asiento* general a aquells possibles contractistes amb suficient capacitat per poder aspirar a competir per la seva consecució. Fins i tot,

¹⁷⁶² BC, Fons del Baró de Castellet, 97/1.

¹⁷⁶³ AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 320v-321r, [26-07-1738]. Joaquim LLOVET I VERDURA, «L'ascens social dels Boter: de sastres a Mataró a comerciants a Madrid i benefactors de Santa Maria de Mataró» a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 71, 2001, pp. 24-36.

¹⁷⁶⁴ AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [21-07-1732].

¹⁷⁶⁵ AHPB, 1019/1, Notari Sebastià Prats, f. 117r, [15-03-1748].

en algunes ocasions, el propi intendent del Principat remetria directament les postures dels possibles contractistes a la cort.¹⁷⁶⁶

Tanmateix, més enllà d'actuar com a via d'enllaç i transmissió d'informació, el principal paper de la Intendència de Catalunya en el camp del proveïment militar fou el de la gestió directa de la majoria de contractes destinats al forniment de les tropes desplegades al Principat.

5.2.2. La (Súper)Intendència de Catalunya

Tal i com ja hem descrit en els capítols dedicats als últims compassos de la Guerra de Successió i als primers mesos del govern borbònic del Principat, l'experiència dels darrers anys del conflicte serví per consolidar i enrobustir la jove Superintendència de Catalunya. Aquesta nova institució esdevindria la tercera gran pota del règim de la Nova Planta, juntament amb la Reial Audiència de Catalunya i la Capitania General del Principat.¹⁷⁶⁷ Des d'un bon principi, acumulà les atribucions fiscals de l'antiga Batllia General del Reial Patrimoni, l'administració de les rendes i terres segrestades a austriacistes, així com la gestió dels nou impost del Cadastre i de totes les rendes estancades o reials.¹⁷⁶⁸ Aquest fet la convertiria en un agent essencial per l'execució de qualsevol política pública a Catalunya i faria que l'àmbit d'acció del seus oficials fos certament ampli.

Com ja hem apuntat, des de la seva creació l'any 1713, la principal funció de la institució i el destí prioritari dels recursos que recaptava i administrava a través de les progressives atribucions fiscals que anà acumulant, fou la del sosteniment material dels exèrcits borbònics hispànic i francès que assetjaven Barcelona i ocupaven el Principat.

¹⁷⁶⁶ Un exemple el trobaríem en el plec per la renovació de l'*asiento* general de la palla pels territoris de l'antiga Corona d'Aragó i el regne de Múrcia que Josep Serrat presentà l'any 1743 a l'intendent Sartine perquè aquest el remetés a la cort. AGS, TMC, Llig. 4331, Fermín de Folch a Antonio de Sartine, s/f, [28-09-1743] i Antonio de Sartine a Don Fermín de Folch, s/f, [07-11-1743].

¹⁷⁶⁷ Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «La Reial Audiència i la...», pp. 86-87.

¹⁷⁶⁸ Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña...*, pp. 95-128

Un cop acabada la guerra a la Península, i després de l'estabilització legal motivada per la *Instrucción* del 4 de juny de 1718, aquesta funció es mantingué com a prioritària.¹⁷⁶⁹

Pel cas que ens ocupa, i havent constatat la important presència militar existent a Catalunya durant tota la primera meitat del segle, les atencions dels diversos intendants que succeïren al superintendent Patiño es focalitzaren de manera molt important en aquestes tasques i esdevindran enormement presents en els propers capítols dedicats a l'anàlisi dels diversos sectors de la contractació militar. Entre els anys 1713 i 1763, la institució fou dirigida per set individus diferents. Dos d'ells –José Patiño i José Pedrajas– acumularen dos mandats, mentre que el que més temps passa en exercici durant el regnat de Felip V fou el francès Antonio de Sartine. Per la seva banda, el mandat més llarg del segle fou el del seu successor, l'aragonès José de la Contamina.

Quadre núm. 25. Períodes de mandat dels [súper]intendents del Principat de Catalunya [1713-1763]			
Intendent	Posició	Data d'inici	Data de fi
José Patiño Rosales	Titular	21-03-1713	30-09-1715
Nicolás Gómez de Hinojosa	Interí	30-09-1715	?-01-1716
José Patiño Rosales	Titular	?-01-1716	?-12-1716
José Pedrajas Pastor	Titular	11-12-1716	01-12-1717
Rodrigo Caballero y Llanes	Titular	?-12-1717	12-05-1720
José Pedrajas Pastor	Titular	12-06-1720	20-06-1724
Andrés Pérez Bracho	Titular	20-06-1724	07-12-1726
Antoine de Sartine y Sabot	Titular	?-02-1727	05-08-1744
José de la Contamina y Fernández de Heredia	Titular	05-08-1744	09-05-1763
Font: Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, <i>La intendencia de Cataluña...</i> , p. 340.			

Com es pot observar per les dates expressades, els primers deu anys d'existència de la institució també foren els d'una –aparent– major inestabilitat en la seva direcció. Després de dos anys i mig bastint i dirigint la Superintendència, i havent passat uns mesos a la cort deixant a la direcció de manera interina a Nicolás Gómez de Hinojosa,

¹⁷⁶⁹ Henry KAMEN, «El establecimiento de los intendentes...», pp. 373-377. María del Carmen SAAVEDRA VÁZQUEZ, «Las disposiciones militares de la Ordenanza de Intendentes de 1718» a *Estudis: Revista de historia moderna*, Núm. 46, 2020, pp. 203-225.

José Patiño abandonà el càrrec per dirigir-se a Andalusia on seria nomenat Intendent General de Marina.¹⁷⁷⁰

Amb tot, Patiño allargà la seva estada a Barcelona anys després d'haver deixat oficialment la seva posició a com a superintendent. Hi tornà de manera decisiva els estius dels anys 1717 i 1718 per organitzar i supervisar els aprestos de les expedicions de Sardenya i Sicília.¹⁷⁷¹ També durant el primer semestre de l'any 1720, durant els darrers mesos d'operacions de la Guerra de la Quàdruple Aliança. Els dos individus que el substituïren al capdavant de la Intendència catalana, José Pedrajas i Rodrigo Caballero, hagueren de dur a terme les seves funcions amb la seva presència activa a prop.¹⁷⁷²

Més enllà dels efectes de la seva presència activa al Principat, la influència de Patiño en la Intendència de Catalunya fou enorme durant tota la seva vida i s'allargà dècades després del seu decés. En el seu volum dedicat a la institució, Eduardo Escartín considerà que la "era Patiño" de la Intendència catalana s'allargaria fins la mort a l'ofici de José de Contamina l'any 1763.¹⁷⁷³ Durant les dècades de 1730 i 1740, la voluntat de concentrar la contractació militar en mans de la hisenda reial no sols no feu perdre poder de decisió als intendants en favor dels directors de la provisió provincials sinó que encara els consolidà més com una baula imprescindible per assegurar l'abastiment de les tropes i la coordinació entre la cort, la direcció de la provisió i els propis subministradors. La tasca d'Antonio de Sartine i José de la Contamina durant aquells anys n'és una clara mostra. De fet, tal i com defensà fermament Rafael Torres Sánchez, la voluntat dels ministres de Felip V d'afermar el control de la despesa i concentrar el poder decisor en els dependents de la secretaria d'Hisenda comportà un enfortiment notable de les intendències i intendants de l'exèrcit.¹⁷⁷⁴

¹⁷⁷⁰ Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña...*, p. 341. Ildelfonso PULIDO BUENO, *Jose Patiño: el inicio...*, pp. 125-131.

¹⁷⁷¹El seu actiu paper en aquests preparatius l'ha fet considerar per múltiples autors, com el principal valedor de la concentració del proveïment a Catalunya. Vegeu-ne alguns exemples a Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de...», p. 222, n. 12.

¹⁷⁷² Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes...*, pp. 356-357. Per una bona síntesi de les activitats d'aquest intendent a Catalunya, vegeu pp. 353-454.

¹⁷⁷³ Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña...*, p. 341.

¹⁷⁷⁴ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «La «militarisation» des finances royales d'Espagne au XVIIIe siècle» a Anne DUBET i Jean-Philippe LUIS (Dirs.), *Les financiers et la construction de l'État: France, Espagne (XVIIe-XIXe siècle)*, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2011. [En línia a <http://books.openedition.org/pur/124374>. Consultat per darrera vegada el dia 20-02-2023].

Amb tot, aquest enfortiment de l'agència i capacitats de la institució en el camp del proveïment de les tropes no comportà pas un abandonament total de la contractació privada, ans al contrari. En el capítol dedicat als proveïments de l'exèrcit de les Dues Corones durant la Guerra de Successió ja hem vist com el propi Sartine havia sigut un important assentista de les tropes de Felip V i Lluís XIV i coneixia clarament les particularitats d'aquest tipus de negocis. Com a tal, fou ben conscient de necessària col·laboració que calia mantenir amb els contractistes i corporacions professionals catalanes per assegurar el forniment tant de la guarnició com dels exèrcits de pas que transitaven pel Principat. Des de principis de la dècada de 1730 col·laborà molt estretament amb el que seria el seu successor, Contamina, que mantindria una clara continuïtat en la direcció de la institució quan ocupà el càrrec d'intendent a principis d'agost de 1744.

Des dels anys immediatament posteriors a la fi de la Guerra de Successió, l'intendent de Catalunya hagué de col·laborar estretament amb els comissaris de guerra i comissaris ordenadors de l'exèrcit i l'artilleria, que supervisaven les seves accions administratives dins de tots els àmbits pròpiament militars així com amb el tresorer i els oficials interventors o *contralores* de la tesoreria de l'exèrcit i del Principat, que depenien directament de la *Tesorería General* i havien de verificar i aprovar qualsevol despesa que es fes des de la caixa.¹⁷⁷⁵ Alhora, els comptes del propi tresorer es trobaven intervinguts pel *contador* de l'exèrcit de Catalunya.¹⁷⁷⁶ Atesa l'estreta relació que aquestes atribucions els feren tenir amb els contractistes de l'exèrcit, alguns d'aquests individus acabaren vinculant-se molt estretament amb els proveïdors més poderosos i influents del període.

L'exemple més clar en seria el comptador Baltasar Montero y González de Soria, que ocupà el càrrec almenys des de l'any 1730 fins la mort de Felip V, prenent un paper molt actiu en les gestions dels contractes i les comandes d'aquelles dècades. Aquestes tasques el dugueren a relacionar-se estretament amb els individus que actuaven com a financers i prestadors de les autoritats militars a Catalunya, així com amb els agents dels

¹⁷⁷⁵ Antonio RAQUEJO ALONSO, *Historia de la administración y fiscalización económica de las Fuerzas Armadas*, Madrid: Ministerio de Defensa, 1992, pp. 226-253. Rafael TORRES SÁNCHEZ, «La «militarisation» des finances royales...».

¹⁷⁷⁶ Sergio SOLBES FERRI, «Tesorerías de ejército: estructuras administrativo-contables para la gestión de los recursos fiscales en la España borbónica. Galicia, 1755-1780», a *Obradoiro de historia moderna*, Núm. 16, 2007, pp. 191-192. Durant els primers anys de la institució, ocuparen aquest càrrec Francisco Antonio de Sotelo i Antonio de Hobergozo y Landaeta. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 561r-565r, [24-03-1718] i Vol. 114, ff. 39v-45r, [14-06-1724].

grans assentistes de la Corona que operaven a Barcelona. Montero ja tenia una estreta relació amb els cercles catalans més propers al govern borbònic, atès que el 1713 s'havia casat amb Maria Anna d'Alòs i Rius, germana del poderós prohoms filipista –i assessor de la mateixa Intendència– Josep Francesc d'Alòs i Rius.¹⁷⁷⁷ Les seves tasques com a comptador el dugueren a col·laborar activament amb la casa comercial Milans, especialment amb Josep Milans i Lleu. Aquesta col·laboració acabà cristal·litzant en un nou casament l'any 1735, que uní el primogènit de Josep –Antoni Francesc de Milans i Forés– amb la filla de Montero –Maria Francesca de Montero i Alòs–.¹⁷⁷⁸ Amb la mort de Josep l'any 1744, el seu fill i la seva esposa heretarien tots els béns del finat, alhora que l'acció del seu sogre permeté a Antoni Francesc la consecució de l'ofici de tresorer del Reial Patrimoni antic a Catalunya.¹⁷⁷⁹ Sens dubte, una clara mostra de les estretes vinculacions entre els alts oficials de la Corona al Principat i els principals financers i proveïdors de les tropes.

Hem pogut constatar la participació d'aquests oficials en la gestió dels diversos contractes i comandes de subministrament per les tropes mercès al buidatge de la sèrie completa dels trenta volums del manual de la Intendència de Catalunya que es troben actualment en el fons de la Batllia General del Reial Patrimoni de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Aquests manuals foren redactats per l'escrivà major que des de l'any 1716 estigué en mans de Jerònim Sastre i Rovira.¹⁷⁸⁰

Dedicarem les properes pàgines a descriure el conjunt de pactes i licitacions que es feren a través d'aquesta institució i que hem pogut documentar a través d'aquest buidatge. Alhora, analitzarem a grans trets quins foren els principals proveïdors que treballaren amb la Intendència i les seves dinàmiques generals d'associació durant el període. Tanmateix, és important deixar ben clar que, tot i la preservació de les sèries completes de l'esmentat manual, tenim la certesa que poden existir alguns contractes directament gestionats i concedits per l'intendent de Catalunya que no han quedat registrats en aquests manuals. Una clara mostra la trobaríem en el contracte per la

¹⁷⁷⁷ Maria Ángeles PÉREZ SAMPER, «La familia Alós...», p. 197.

¹⁷⁷⁸ AHPB, 967/18, Notari Miquel Cabrer, ff. 168r-173v, [30-05-1735].

¹⁷⁷⁹ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 218.

¹⁷⁸⁰ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 135-136, n. 48. A partir de la dècada de 1730, l'escrivà fou el notari Josep Troc i Avellanos.

construcció de dos bucs de galera senzilla amb esquif que es concedí al negociant Francesc Bartomeu l'any 1717.¹⁷⁸¹

De la mateixa manera, també hem pogut comprovar com algunes de les tipologies de contractes o subcontractes que sí que queden registrades en algunes ocasions, en d'altres foren recollides per un escrivà o notari diferent al titular de la Intendència. Aquest fet és molt comú en el cas dels *reasientos* generats per les administracions del pa de munició o de la palla per la cavalleria. Mentre que els *asientos* generals per la fabricació del pa de munició de tot el Principat des de 1730 es troben tots recollits en els manuals, no hi apareix cap subcontracte. Tots ells foren legalitzats pel notari Miquel Cabrer i, es troben transcrits en els seus manuals privats.¹⁷⁸² En canvi, pel cas de la distribució de palla, a banda dels contractes generals també comptem amb els *reasientos* associats als contractes de 1724, 1733 i 1736. En canvi, els subcontractes gestionats per la companyia d'assentistes dirigida per Isidre Martorell entre 1727 i 1730 foren legalitzats pel notari de Barcelona Fèlix Cortés i Rubinat.¹⁷⁸³

Aquestes diferències en el procediment tenen un impacte estadístic notable tant en els nombres de contractes anuals que es licitaren a través de la Intendència com en la varietat d'orígens socioprofessionals i geogràfics dels assentistes que examinarem tot seguit.

5.2.2.1. Nombres totals, ocupacions i orígens

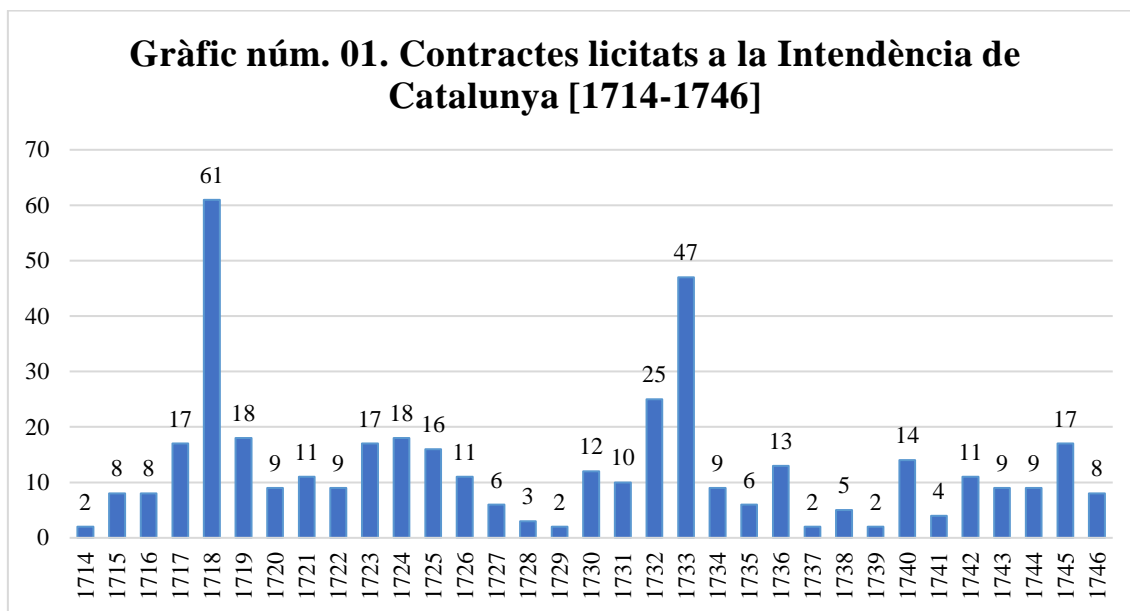
Malgrat tots aquests condicionants i les particularitats documentals del fons, el buidatge dels manuals de la Intendència sí que ens permet comptar amb un cos seriat de dades que podem emprar per intentar conèixer una mica millor la comunitat de contractistes militars catalans de la primera meitat del Set-cents. De fet, l'accés a les dades d'aquest fons documental ha sigut vital per dur a terme la recerca en la resta d'arxius que conformen el present treball, atès que el conjunt de noms, orígens, característiques i altres referències esmentades als manuals d'aquesta institució han sigut de referència per iniciar noves consultes.

¹⁷⁸¹ AHPB, 871/21, Notari Francesc Busquets (menor), ff. 129r-133r, [26-12-1717].

¹⁷⁸² AHPB, 967/4-16, Notari Miquel Cabrer, [1731-1744]. Després de la mort de Cabrer, la gestió passà al també notari reial Sebastià Prats AHPB, 1019/1-3, Notari Sebastià Prats, [1740-1746].

¹⁷⁸³ AHPB, 939/10-13. Notari Fèlix Cortés i Rubinat, [1727-1729].

Entre els anys 1714 i 1746, hem localitzat i treballat un total de quatre-cents dinou contractes, subcontractes, comandes, rebaixes i “*allanamientos*”. Aquests contractes es distribuïren de la següent manera al llarg del període estudiat:



Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746]. Elaboració pròpia.

En anteriors publicacions ja hem constatat l'estreta relació de les oscil·lacions en la contractació amb els períodes de preparació de les diverses expedicions mediterrànies que s'aparellaren al Principat durant el regnat de Felip V.¹⁷⁸⁴ Amb tot, també és important constatar l'efecte que altres elements conjunturals tingueren en el volum de contractació. En primer lloc, la importància dels aparellaments fets en contextos que no precediren cap operació militar activa. En tenim dos clars exemples en els petits pics de demanda dels anys 1730 i 1740, coincidint el primer amb la tensió a la Toscana i l'entrada de tropes imperials al nord d'Itàlia, i el segon amb la possibilitat d'ocupar Menorca durant els primers mesos de la Guerra de l'*Asiento*.

Segonament, les diferències de volum entre els pics de demanda dels anys 1717-1719 i 1731-1733 amb els corresponents a la dècada de 1740 no respondrien merament a una possible rebaixa de la demanda, sinó que també s'explicarien pel creixement en l'entitat dels contractes licitats. Aquest fet motivà que bona part de les comandes i *asientos* més

¹⁷⁸⁴ Ja hem emprat i comentat breument aquest quadre a David FERRÉ GISPETS, «Militarització, col·laboració i benefici...», p. 479. Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de...», p. 25.

modestos que es tancaren durant els pics anteriors passessin a formar part de contractes de major entitat que foren confiats a proveïdors solvents.

Així mateix, les particularitats de la intervenció de les tropes de Felip V en el teatre italià durant la Guerra de Successió d'Àustria també afavoriren que el creixement de la demanda no fos tan concentrat com en anteriors ocasions. L'estreta col·laboració entre els trons de Madrid i Paris, així com la creixent amenaça naval britànica, afavorí que part dels trànsits de tropes entre la Península Ibèrica i el front de guerra a Savoia es fessin per via terrestre, evitant l'aparellament a Barcelona de grans flotes puntuals com les de 1717, 1718, 1731, 1732 i 1734, a excepció de les de 1741 i 1742.¹⁷⁸⁵

Quelcom similar ja s'havia esdevingut després del Primer Pacte de Família, atès que entre els anys 1734 i 1735 hi hagué un augment de les unitats que travessaren la frontera per l'Empordà de camí cap a Itàlia.¹⁷⁸⁶ Alhora, la capacitat de proveir-se fàcilment a la rereguarda aliada –que durant les operacions expedicionàries anteriors havia sigut més complex– afavorí que bona part dels subministraments es pactessin amb contractistes locals francesos o genovesos.

En tercer lloc, el lleu repunt de la contractació dels anys 1723, 1724 i 1725 respongué a la conjunció de diverses successions de contractes relacionats amb la manufactura d'armes de foc i les construccions navals i reparacions de fortificacions. Com veurem més endavant, aquest trienni coincidí amb les pugnes entre les companyies manresanes i barcelonines-ripolleses d'armers per dominar l'*asiento* de fabricació mensual de fusells, carabines i pistoles. Aquesta lluita, doncs, generà diverses propostes i rebaixes que feren créixer la contractació.

Així mateix, tot això coincidí amb un repunt de la fabricació de galeres a les Drassanes de Barcelona, que fou l'origen diverses comandes tant associades a la pròpia fabricació, acabats i avarada dels bucs com a la provisió de materials. A més a més, a causa de la recuperació que seguí a la Guerra de la Quàdruple Aliança s'iniciaren diverses reparacions de les fortificacions que havien quedat malmeses pel conflicte, alhora que

¹⁷⁸⁵ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Geoestrategia y recursos...», p. 266, n. 9.

¹⁷⁸⁶ Aquests trànsits i els consegüents allotjaments de tropes afectaren notablement a les viles integrades en les principals vies de transport del país, com succeí a Figueres. ACA, RA, Reg. 155, ff. 199r-199v, [24-03-1735]. Segons Antoni d'Alòs, l'any 1734 tota la cavalleria es traslladà per terra fins a Antibes. Antoni D'ALÓS I RIUS, *Instrucción militar que el Excmo. S. D. Antonio de Alos y de Rius, Marques de Alós, Gentil-Hombre de Camara del Rey de las Dos Sicilias, Teniente general de los Reales Exercitos de S.M.C., Capitan General del Exercito y Reyno de Mallorca...* Barcelona: Imprenta de Manuel Texero a la Rambla de Sant Josep, 1800, p. 65.

es milloraven les instal·lacions utilitàries i d'habitació de les mateixes places. Finalment, l'any 1724 es licità el primer *asiento* de provisió de palla del Principat, que fou subcontractat en diverses ocasions durant aquell mateix any i el que el seguí. Aquests *reasientos* també conformarien una part important dels contractes tancats els anys 1733 i 1736, quan es renovà aquest *asiento* per dos triennis. Així mateix, bona part dels contractes que engruixiren les xifres dels darrers anys del regnat de Felip V foren “*allanamientos*” acceptats pels assentistes generals de vestuaris encapçalats pel sastre Vicenç Pujol.

Com es pot veure per aquests pocs casos esmentats, la varietat d'objectes que foren contractats per la Intendència fou certament notable, i estigué motivada tant per les necessitats constants i bàsiques de la guarnició del Principat com pels requeriments de l'activa política exterior de Felip V. Per tal de poder entendre l'enorme heterogeneïtat d'aquestes comandes, les hem classificat en el Quadre número 26 dividint-les en vint-i-cinc àmbits i sectors del proveïment.

Els sectors amb una major recurrència en la contractació foren els relacionats amb la producció de gèneres i útils per l'artilleria, la manufactura d'armes portàtils de foc i de tall, les construccions navals i l'erecció i reparació de fortaleses. També ocupen un lloc destacat els *asientos* més estretament relacionats amb els àmbits més bàsics de la subsistència i equipament de la guarnició i els exèrcits expedicionaris, com el pa de munició, la palla, o els vestuaris. Com ja hem apuntat, aquest tipus de contractes solien afavorir la parcel·lació territorial del proveïment, generant una inflació en els nombres a causa dels diversos *reasientos* tancats amb els diferents delegats. Per altra banda, hi ha sectors amb un volum menor de la contractació que es trobaven estretament relacionats amb els esmentats, com ho serien el del cordam per l'Armada, la fosa d'artilleria a la foneria de la Rambla o els carros i sacs per l'emmagatzematge i distribució de la palla.

Més enllà d'aquests àmbits lleugerament més nombrosos, també trobem alguns altres àmbits particulars menys importants directament relacionats amb les expedicions mediterrànies com els de les tendes de campanya, els instruments i eines per soldats, minadors i artillers, la boteria pel transport naval d'aigua, vi i pólvora, les atzembles de transport pels trens d'artilleria de campanya i de batre o les cavallerisses navals pel trasllat de muntures dels cossos embarcats.

Quadre núm. 26. Objecte dels contractes i comandes gestionats des de la Intendència de Catalunya, [1714-1746]		
Objecte del contracte	Nombre de contractes	Percentatge sobre el total (419)
Gèneres d'artilleria	58	13,84%
Armes de foc portàtils (manufactura, neteja i reparació)	49	11,69%
Construcció i reparació de fortificacions	39	9,31%
Palla (Principat i arrendaments)	37	8,83%
Vestuaris (confecció, roba i "menajes")	32	7,64%
Proveïments de fustes	26	6,21%
Construcció i reparació de naus (navilis, galeres, pontones)	20	4,77%
Pa de munició (Principat i exèrcits expedicionaris)	19	4,53%
Tendes de campanya i complements	16	3,82%
Armes de tall (manufactura, neteja i reparació)	13	3,10%
Bales, pedres fogueres, municions i bombes	12	2,86%
Cordam, eixàrcies i cables	12	2,86%
Racions de queviures	11	2,63%
Botes, galledes, pipes, barriques i olles	11	2,63%
Selles de muntar i frens	10	2,39%
Pólvora (manufactura, transport i emmagatzematge)	8	1,91%
Instruments, eines i " <i>reposteros</i> " per la tropa	8	1,91%
Cavallerisses i corretges pel transport naval d'atzembles	7	1,67%
Transports d'artilleria (Atzembles)	7	1,67%
Hospitals (Principat i de campanya)	6	1,43%
Foneria d'artilleria	4	0,95%
Sacs	4	0,95%
Carros i encerats	4	0,95%
Neteja del port de Barcelona	3	0,72%
Candeles i faroles	3	0,72%

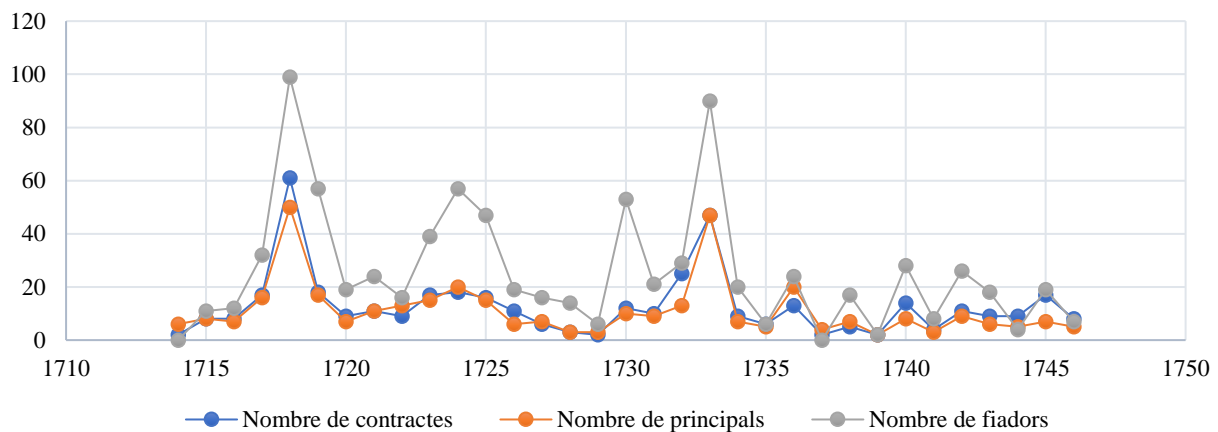
Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746].

Com veurem en els capítols centrats en els diversos àmbits del proveïment, l'existència d'un major nombre de contractes no es corresponia amb un major volum de provisió o amb una major entitat econòmica de les comandes. Així mateix, els contextos temporals de cada contracte motivarien clarament la seva entitat. Els *asientos* de gèneres d'artilleria dels anys 1717 i 1718 foren molt més nombrosos i d'un volum econòmic i de provisió molt menor que els seus homòlegs de finals del regnat de Felip V. Semblantment, la inflació del nombre de contractes de palla o pa de munició tampoc comporta un creixement de la provisió del sector o de la seva importància econòmica,

sinó sols és una conseqüència de la necessària subdivisió territorial de les obligacions per poder-les emprendre amb solvència.

Amb tot, aquest tipus de *reasientos* sí que representarien una oportunitat d'estendre la participació en el negoci del proveïment militar fora de les cotilles de l'activa comunitat de contractistes barcelonins. Com veurem seguidament, però, els proveïdors barcelonins sempre foren la immensa majoria. Durant tot el període analitzat, hem localitzat un total de sis-cents setanta-un individus que participaren en els contractes licitats a la Intendència de Catalunya. Entre tots ells, noranta-cinc actuaren com a principals i fiadors en més d'un contracte, cent cinquanta-cinc sols actuaren com a principals i quatre-cents vint-i-un sols ho feren com a fiadors.

Gràfic núm. 02. Evolució del nombre de contractes, assentistes principals i fiadors de la Intendència de Catalunya, [1714-1746]



Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746]. Elaboració pròpia.

Tal i com es desprèn del gràfic precedent, el volum de fiadors estigué estretament relacionat amb els moments on hi hagué un creixement acusat dels contractes de menor entitat, atès que els assentistes principals més humils requerien un major nombre d'avaladors per poder rebre les bestretes necessàries per iniciar els treballs. Aquest fet és especialment notable en el ja esmentat trienni de 1723-1725, on les companyies d'armers i mestres de cases i fusters emprendre la majoria de comandes i solien estar conformades per un major nombre de socis que les companyies eminentment comercials.

Per bé que aquesta via de participació en les comandes no ha rebut massa atenció en els treballs previs sobre la demanda militar a la Catalunya borbònica –preferint centrar els buidatges de dades en els assentistes “principals” o titulars– creiem que és un element imprescindible per entendre les dinàmiques de mobilització de capital i mà d’obra que permeteren l’entrada i consolidació en el negoci de la provisió de les tropes de bona part dels contractistes més humils.

Quadre núm. 27. Sectors professionals dels contractistes militars catalans de la Intendència de Catalunya, [1714-1746]				
Sector professional	Assentistes principals		Fiadors	
	Nombre	Percentatge sobre el total (250)	Nombre	Percentatge sobre el total (421)
Alimentació i cura dels soldats	12	4,80%	22	5,23%
Armes i artilleria	37	14,80%	55	13,06%
Comerç i finances	36	14,40%	52	12,35%
Teixit, confecció, gèneres de pell, llana, lli, cotó i seda	19	7,60%	62	14,73%
Construcció	17	6,80%	47	11,16%
Cordam	21	8,40%	27	6,41%
Fusteria	23	9,20%	30	7,13%
Il·luminació (cera i seu)	5	2,00%	7	1,66%
Metall	13	5,20%	25	5,94%
Naval	6	2,40%	3	0,71%
No consta	21	8,40%	7	1,66%
Nobles, oficials reials i doctors	16	6,40%	18	4,28%
Pagesia	10	4,00%	30	7,13%
Transport	9	3,60%	19	4,51%
Altres	5	2,00%	17	4,04%

Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746].

Així doncs, per tal de contrastar les diferències i semblances entre principals i fiadors, en repassarem els sectors professionals i orígens de manera paral·lela però diferenciada en base al quadre anterior. Començarem per l’origen socioprofessional d’ambdós àmbits. Per bé que en el buidatge documental hem localitzat gairebé una setantena d’oficis diferents dels principals i gairebé un centenar pel que fa als avaladors, els hem reduït a sols quinze sectors professionals diferents per poder-los analitzar més fàcilment.

Els sectors professionals més comuns de principals i fiadors foren els de la manufactura armera o artilleria i els del comerç i l'intercanvi a diversos nivells. Pel que fa als primers, hi trobaríem totes les especialitats de la producció d'armes de foc i de tall i de la fosa d'artilleria. L'altra englobaria des dels grans comerciants i mercaders de Barcelona fins a revenedors i botiguers de draps, passant per corredors de canvis. Sens dubte, aquests professionals foren essencials en els contractes més importants del període, bé fos actuant com a financers i socis capitalistes o bé com a agents directius de les societats en les posicions d'administrador o tresorer. A banda dels ja coneguts Duran, Milans o Gibert, el corredor de canvis Anton Seguí seria el clar exemple d'un dels individus d'aquest sector més actius en els proveïments militars.

En un segon nivell hi trobaríem els àmbits relacionats amb la construcció i reparació d'infraestructures militars, que comprendrien mestres de cases, fusters, ferrers, clavetaires, dauradors, argenters i escultors, entre d'altres. Com ja assegurarà Manuel Arranz, aquests professionals foren alguns dels capdavanters en la provisió militar a Catalunya.¹⁷⁸⁷ De fet, sumant tots els àmbits esmentats assolirien la primera posició de la taula, amb un 21,20% dels assentistes principals i un 24,23% dels fiadors.

A més a més, alguns dels membres d'aquests sectors esdevindrien els principals contractistes militars catalans del regnat de Felip V, com Salvador Pera, Ramon Canals o Esteve Subiràs. De fet, un dels elements que crida l'atenció és la poca rellevància dels professionals del sector naval, atesa la importància de la construcció naval militar a Catalunya. Aquest fet es deu a que, precisament, la majoria dels contractes del sector foren encapçalats per fusters, escultors o mestres de cases. Per altra banda, un altre dels sectors més relacionats amb l'Armada sí que fou pràcticament ocupat per artesans del mateix ram.

Una de les grans diferències entre principals i fiadors seria la importància dels professionals relacionats amb la manufactura tèxtil, cuiretera i la confecció de vestits i accessoris entre els segons. Aquest fet s'explicaria per la tendència dels múltiples professionals d'aquest sector tant heterogeni –sastres, robavellers, brodadors, sabaters, barreterers, cinters, matalassers o sellers– a associar-se amb individus de fora del seu sector professional per emprendre comandes de naturalesa molt heterogènia. Una bona

¹⁷⁸⁷ Manuel ARRANZ HERRERO, «Demanda estatal i activitat...», p. 263.

mostra en serien els robavellers Celedoni i Segimon Anglarill, que esdevindrien socis habituals de contractistes consolidats com Josep Serrat o el ja esmentat Esteve Subiràs.

La rellevància dels professionals del transport –traginers, conductors, carreters...– estava vinculada tant a la distribució de queviures i forment com als transports d'artilleria, mentre que el pes dels pagesos com a fiadors es trobà clarament relacionat amb els ja esmentats *reasientos* de palla. Quelcom similar succeiria amb diversos ciutadans honrats, regidors i altres oficials reials d'arreu del Principat que actuaren com a avaladors de molts petits i mitjans sotsassentistes.

Tanmateix, com veurem tot seguit en el Quadre número 28, el nombre de contractistes de fora de Barcelona amb prou feines superaria una quarta part del total. Pel que fa als assentistes principals els barcelonins conformarien el 70,80% de tots els contractistes, mentre que pels avaladors ascendirien fins al 77,43%.

Per altra banda, als registres de la Intendència amb prou feines hi hem localitzat assentistes o fiadors provinents de fora del Principat. Sols hi figuren quatre individus de la resta de la monarquia, per bé que un d'ells era el ja esmentat agent català de negocis establert a Madrid Jaume Planell i Pinós. Pel que fa als tres francesos que esdevingueren assentistes principals, tots operaren al principat durant els primers cinc anys després de la Guerra de Successió, i estaven vinculats als proveïments de queviures –Nicolas Gréban– com a les drassanes de Sant Feliu de Guíxols –Louis Croves i Jean o Juan Campos–. Pel que fa a les diverses poblacions catalanes amb més de dos contractistes, podem comprovar com la gran majoria són ciutats i viles que formaven part de les capitals de corregiment o seus d'alcaldies majors. Amb tot, hi ha alguns casos particulars que són dignes d'esment. En primer lloc, el cas de la vila de Piera, que compta amb set assentistes principals atès que els seus regidors actuaren com a contractistes de palla durant tot el període. Els casos d'Olot, Molins de Rei, la Selva del Camp, Vilabertran, Santa Perpètua de Mogoda o Sants també es troben vinculats al subministrament de palla. Per contra, la importància de Manresa i Ripoll es troba relacionada amb la presència d'unes importants comunitats d'armers –i polvorers en el cas manresà– ben actives. Finalment, les ciutats de Girona i Lleida comptaren amb alguns professionals de la construcció certament actius que no dubtaren a fer el salt al mercat d'*asientos* de Barcelona per poder aconseguir els contractes de reparacions de les fortificacions dels seus corregiments i dels corregiments veïns.

Quadre núm. 28. Orígens dels contractistes militars catalans de la Intendència de Catalunya, [1714-1746]					
Assentistes principals			Fiadors		
Origen	Nombre	Percentatge sobre el total (250)	Origen	Nombre	Percentatge sobre el total (421)
Barcelona	177	70,80%	Barcelona	326	77,43%
Resta del Principat	67	26,80%	Resta del Principat	93	22,09%
Resta de la monarquia	2	0,80%	Resta de la monarquia	2	0,48%
França	3	1,20%	França	0	0,00%
No consta	1	0,40%	No consta	0	0,00%
Principals poblacions de la resta del Principat amb dos o més de dos contractistes					
Origen	Nombre	Percentatge sobre el total (67)	Origen	Nombre	Percentatge sobre el total (93)
Piera	7	10,45%	Girona	16	17,20%
Manresa	6	8,96%	Lleida	8	8,60%
Berga	4	5,97%	Igualada	6	6,45%
Girona	4	5,97%	Piera	5	5,38%
Mataró	4	5,97%	Manresa	5	5,38%
Vilafranca del Penedès	3	4,48%	Vic	4	4,30%
Olot	3	4,48%	Sants	4	4,30%
Vic	2	2,99%	La Selva del Camp	4	4,30%
Santa Perpètua de Mogoda	2	2,99%	Martorell	4	4,30%
Ripoll	2	2,99%	Reus	3	3,23%
Igualada	2	2,99%	Ripoll	2	2,15%
Talarn	2	2,99%	Vilafranca del Penedès	2	2,15%
Cardona	2	2,99%	Mataró	2	2,15%
Vilabertran	2	2,99%	Viladecans	2	2,15%
Lleida	2	2,99%	Resta de poblacions amb sols un individu	26	27,96%
Molins de Rei	2	2,99%			
Resta de poblacions amb sols un individu	18	26,87%			
Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746].					

5.2.2.2. *Evolució, concentració i consolidació de contractes en poques mans*

L'estudi en conjunt dels *asientos* i comandes fetes a través de la Intendència també ens permet observar i caracteritzar com es desenvoluparen a Catalunya algunes de les dinàmiques generals que es donaren en el conjunt de la contractació militar de la monarquia de Felip V. Tal i com Rafael Torres ha afirmat en nombroses ocasions, després dels magres resultats de les experiències d'administració directa de molts proveïments durant la dècada de 1730, a partir de l'inici de la dècada de 1740 la Corona decidí retornar a l'administració delegada, afavorint la concentració de la contractació en un conjunt cada vegada més restringit i enfortit de grans assentistes de confiança.¹⁷⁸⁸

A Catalunya, aquesta progressiva concentració de comandes es donà de manera natural mercès a la conjunció de les necessitats de la monarquia i a les particularitats dels contractes gestionats des de la Intendència del Principat. L'entitat mitjana o petita de bona part de les comandes o feines licitades i la seva circumscripció més o menys regional les feu accessibles a un nombre més o menys ampli de proveïdors de menor entitat econòmica.

Com ja hem esmentat en ocasions anteriors, per poder tenir opcions reals d'aconseguir aquests contractes en les subhastes públiques aquests petits proveïdors necessitaven acreditar una solvència econòmica mínima per poder avalar la bestreta concedida per la corona. Alhora, les particularitats de les comandes més directament associades a la producció manufacturera requeriren una notable capacitat organitzativa i de mobilització de mà d'obra que permetés emprendre la provisió de manera solvent i dins dels ajustats terminis que solia fixar l'administració militar. D'aquesta manera, l'associació a través de companyies de menestrals fou la via d'entrada de molts contractistes –bé com a principals o com a fiadors– dins del mercat de contractes de proveïment militar.

¹⁷⁸⁸ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Cuando las reglas del juego cambian...», pp. 16-20. Ibídem, «"Servir al rey", más una comisión. El fortalecimiento de los asentistas en la corona española durante la segunda mitad del siglo XVIII» a Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO (Ed.) *Monarquía, imperio y pueblos en la España moderna*. Vol. I, Alacant: Caja de Ahorros del Mediterráneo i Universitat d'Alacant, 1997, pp. 153-159.

Aquesta mateixa via d'associació permeté a aquests proveïdors més humils iniciar un creixement progressiu de la seva tasca de provisió a tots aquells contractistes que decidiren implicar-se decididament en aquest sector de negoci. Un increment que es podia donar tant per una progressiva acumulació de contractes de sectors diversos o per l'accés a *asientos* de major entitat econòmica. Per tal de poder optar a ambdues vies de creixement, caldria trencar les limitacions naturals del volum d'acumulació de capital i de coneixement tècnic a que podien aspirar les societats íntegrament conformades per menestrals del mateix sector manufacturer. L'estratègia més comuna per aconseguir-ho fou la integració en societats més heterogènies, tant pel que fa a les especialitats professionals com a les capacitats econòmiques dels seus integrants.

Aquest fet permeté a molts contractistes modestos bastir xarxes de relacions de negocis formals amb altres assentistes de menor, igual o major potència econòmica i experiència en el camp del proveïment militar. I, d'aquesta manera, obrir noves oportunitats de negoci amb la pròpia Intendència o en altres instàncies més elevades de negociació.

Tanmateix, aquesta mateixa via també seria aprofitada –a la inversa– per alguns dels assentistes provinents dels sectors més puixants de la burgesia comercial barcelonina que volgueren integrar-se momentàniament en aquest sector de negocis. Els casos de la casa comercial Alegre i la seva associació amb els corders enriquits de la família Buxó per aconseguir l'*asiento* de cordam i eixàrcies per l'Armada de 1738 o la companyia conformada pel sastre Vicenç Pujol i els puixants mercaders Bernat Glòria i Josep Esmandia que gestionà un *asiento* general de vestuaris des de 1744 en serien clars exemples.

Retornant als processos d'acumulació de contractes i consolidació progressiva d'assentistes a Catalunya, des de l'inici de l'administració borbònica de la postguerra hi hagué alguns sectors on certs individus hi tingueren un protagonisme especial. Per exemple, el mestre ferrer Salvador Pera fou un dels principals proveïdors de gèneres d'artilleria des de 1717. De la mateixa manera, el veterà mestre fuster Pere Costa fou pràcticament omnipresent en els contractes derivats de la fàbrica de galeres de les Drassanes fins l'any 1724. Així mateix, el fuster Josep Borràs i els germans Josep i Bruno Rubió que ho esdevingueren per la provisió de fustes per la construcció naval.

Per la seva banda, els mestres de cases Anton Reit i Antoni Vallescà es convertirien en els principals assentistes de les obres de construccions i reparació de les infraestructures

militars de Barcelona, malgrat no haver format part, per exemple, de la companyia adjudicatària de les obres de la Ciutadella de Barcelona. Dins del sector dels mestres de cases, hi trobem un clar exemple de contractista que feu el salt a la participació en contractes de fora de la seva especialitat professional. Josep Martí i Juli s'inicià en els proveïments pel govern borbònic de la mà del seu pare Pau Martí i amb contractes propis de la seva especialitat, com la reedificació dels molins del Rec Comtal o la provisió de pedres per la construcció de la Ciutadella. Amb tot, a partir de l'any 1730 començà a formar part activa de contractes importants de provisió de palla, manufactura i neteja d'espases, o en el important *asiento* de pa de munició per l'exèrcit expedicionari de 1734, on hi col·laborà amb el seu fill, el també mestre de cases Josep Martí i Amat.

Precisament, els Martí entraren en aquests contractes de la mà d'Antoni Vallescà i del mestre armer Josep Serrat. Aquest darrer s'havia iniciat com a contractista a mitjans de la dècada anterior col·laborant amb el seu sogre Joan Peresteve en *asientos* de provisió d'armes de foc portàtils. A partir de l'any 1730 inicià una activa col·laboració amb el consolidat contractista de gèneres d'artilleria Salvador Pera i el seu soci consolidat, el clavetaire Eloi Molas. Gràcies a aquesta associació començaren a acumular més contractes i a participar en comandes alienes a la seva especialitat com la provisió de cordam, botam, tendes de campanya, neteja del port de Barcelona, entre d'altres. Alhora, en aquells moments integraren a l'associació individus d'un perfil socioeconòmic diferent, com el corredor de canvis Anton Seguí, que aportaria múscul financer a la companyia, un valuós coneixement administratiu i contactes amb altres proveïdors consolidats com els Clota.

Aquest fet els permeté fer un salt notable cap a contractes de molta més entitat, com els de pa de munició i palla per les muntures del Principat. En aquesta nova etapa, s'obriren a col·laborar activament amb altres contractistes consolidats en els seus respectius sectors, com els membres de les nissagues de mestres de cases Martí i Vallescà ja esmentats.

L'obertura de nous àmbits de negoci per part de Vallescà i Martí deixà una escletxa perquè altres professionals del seu sector imitessin el camí de consolidació i acumulació de contractes iniciat per ells i pels seus socis. Aquesta oportunitat fou entomada de manera clara pels mestres fusters Esteve Subiràs i Ramon Canals. Per bé que s'iniciaren en el món dels *asientos* en un àmbit molt concret i particular com ho fou el de la construcció de cavallerisses navals el 1731, dos anys després participaren com a fiadors

de Josep Juli i Vinyals en el contracte general de reparacions de les fortificacions i els equipaments militars de Barcelona durant cinc anys. Aquest contracte els serví com a plataforma per continuar acumulant *asientos* de reparacions d'arreu del Principat, esdevenint pràcticament els únics contractistes del sector a finals de la dècada de 1730, amb l'única excepció de la companyia de constructors gironins encapçalada per Josep Petit.

Alhora, començaren a diversificar les seves tasques de proveïment entrant en el camp de la provisió de tendes de campanya, on s'associaren amb els robavellers Celedoni i Segimon Anglarill. Els Anglarill passarien a formar part activa de la societat de Subiràs i Canals, i tots plegats farien el salt a les grans comandes de gèneres d'artilleria l'any 1738. Per bé que els darrers anys de la dècada aquesta societat rivalitzà amb el grup d'assentistes encapçalat per Josep Serrat, ambdues companyies col·laboraren per primera vegada en un important *asiento* de racions per l'Armada l'any 1740.

Els anys següents continuaren operant de manera coordinada, col·laborant en comandes d'artilleria, transports, pa de munició, tendes de campanya i altres gèneres per les tropes de l'exèrcit expedicionari de Savoia. Aquesta posició es mantingué fins més enllà de la mort de Felip V i ben entrat el regnat del seu fill. Precisament Subiràs i Serrat emprengueren juntament l'*asiento* de construcció de l'imponent castell de Sant Ferran de Figueres l'any 1753. Totes aquestes relacions i les concentracions de contractes queden clarament plasmades en el següent quadre, on s'hi troben tots els contractes empresos pels vint-i-cinc principals proveïdors de la Intendència de Catalunya des del retorn de Felip V al tron després del breu regnat del seu primogènit Lluís I.

Quadre núm. 29. Nombre de contractes empresos cada any com a principals i fiadors pels 25 contractistes més prolífics de la Intendència de Catalunya entre 1725 i 1746

Nom	1725	1726	1727	1728	1729	1730	1731	1732	1733	1734	1735	1736	1737	1738	1739	1740	1741	1742	1743	1744	1745	1746	Total
Josep Serrat (P)		2		1			1	13	7	4	3	1				6	1		3	1	1		41
Josep Serrat (F)						3	1	1	4	1				1				2	4				17
Salvador Pera (P)		2	1			1		9	1	2	3												16
Salvador Pera (F)						1		1	3	1				1									7
Eloi Molas (P)		2															1						1
Eloi Molas (F)	1	2	1			1		10	2							1	4						18
Ramon Canals (P)												1						3	1				5
Ramon Canals (F)							1	1	3			1		1		6	1	2	6		1		23
Francesc Soler (P)							1	1	2											1	5	2	12
Francesc Soler (F)																5		3	6		1		15
Esteve Subiràs (P)										1		1		1		3					1		7
Esteve Subiràs (F)							1	1	3			1				3	1	4	5				19
Segimon Anglarill (P)																		2					2
Segimon Anglarill (F)										1	1	2		1		6	1	3	6				21
Francesc Canals (P)																		1	2				3
Francesc Canals (F)							2									1		2	3				8
Antoni Vallescà (P)						2		3	2							1							8
Antoni Vallescà (F)	2						2	1	1	1													5
Josep Rubió (P)							2				1	1											4
Josep Rubió (F)	1							1	1			2											4
Bernat Glòria (F)																				6	6	4	16

Exèrcit i negoci. El proveïment militar a Catalunya durant el regnat de Felip V

Josep Esmandia (F)																				6	6	4	16
Vicenç Pujol (P)																				6	6	4	16
Celedoni Anglarill (F)									1	1	2			1		6							11
Josep Borràs (P)								1															1
Josep Borràs (F)					2	1	1	2	1														7
Josep Besora (P)								1	1														2
Josep Besora (F)		1	1		1									1									4
Francesc Puig (P)	1																						1
Francesc Puig (F)		2														1	1					2	6
Josep Juli i Vinyals (P)								1															1
Josep Juli i Vinyals (F)	1				1			1			2				1						1		7
Josep Casals (F)					2			1			2					2							7
Pere Lletjós (P)						1		1															2
Pere Lletjós (F)					2										1			3					6
Pere Febrés (P)															1								1
Pere Febrés (F)	1													1			2	1		1			6
Jaume Sala (F)						1		1			2				2								6
Francesc Vallescà (P)															1								1
Francesc Vallescà (F)					2	1	1	2															6
Francesc Puig (P)	1																						1
Francesc Puig (F)		2														1	1					2	6

Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 115-133, [1725-1746]. Lletres de la taula: (P)= Principal; (F)= Fiador

Tal i com es pot comprovar seguint l'evolució del nombre de contractes, els membres de les companyies esmentades aprofitaren de manera molt clara la inflació de contractes del quinquenni 1730-1734 per intensificar la ja esmentada acumulació de comandes. Alhora deixa ben clar els rols i dinàmiques pròpies de cada assentista dins d'una mateixa societat. Mentre que Eloi Molas o Francesc Vallescà participaren en la immensa majoria de contractes com a fiador, Josep Serrat i Salvador Pera actuaren generalment com a assentistes principals durant tota la dècada de 1730. A partir de 1741 –i després de trencar l'associació amb Pera– Serrat equilibrà la seva participació en els contractes per ambdues vies, coincidint amb l'inici de la col·laboració amb Esteve Subiràs i els seus socis. Precisament, Subiràs i Ramon Canals s'alternaren de manera usualment paritària els rols de “principal” i fiador durant gairebé tot el període.

Aquest equilibri es trencaria a partir de 1742 i 1743, quan Ramon Canals prendria momentàniament el paper protagonista en ambdues posicions mentre que Subiràs restaria com avalador de la pràctica totalitat dels contractes tancats llavors. La presència de tots dos es faria més escadussera a partir de 1744, quan la seva implicació en l'*asiento* de transports d'artilleria requerí que es traslladessin al front per coordinar les operacions sobre el terreny. Aquell moment fou aprofitat pel seu antic soci, el fuster Francesc Soler, per acumular la majoria dels contractes dels darrers anys del regnat de Felip V, juntament amb el també fuster Pere Febrés. Per altra banda, en els períodes més tardans representats en el quadre també s'hi aprecia la importància dels setze contractes i “*allanamientos*” de vestuaris encapçalats per Vicenç Pujol, Bernat Glòria i Josep Esmandia, que amb sols tres anys d'activitat dins del període d'anàlisi els fa escalar entre els vint-i-cinc contractistes més actius.

En base a les dades presentades fins ara, podem constatar que la participació en les comandes licitades des de la Intendència de Catalunya fou la via més comuna i principal a través de la que els contractistes catalans pogueren consolidar-se com a proveïdors militars de la corona. Amb tot, la seva centralització administrativa i la seva estreta relació amb la comunitat d'assentistes barcelonins feu que la participació en aquestes comandes per part de professionals de fora de la Ciutat Comtal fos molt difícil –tot i que en veurem alguns exemples– a no ser que comptessin amb un soci de la capital o participessin com a *reasantistas* d'alguna de les comandes generals. Amb tot, alguns d'aquests individus sí que pogueren participar esporàdicament del negoci de la provisió a través de les comandes fetes pels oficials comissionats de les unitats que es trobaven

de guarnició o de pas per les places fortes, ciutats i viles del Principat. Vegem-ho amb una mica més de detall tot seguit.

5.2.3. Les comandes regimentals

La de les comandes regimentals són, segurament, la via de contractació de proveïments més desconeguda i més complexa d'estudiar. Per poder-ho fer, caldria dur a terme una recerca intensiva dels comptes entregats pels oficials habilitats de tots i cadascun dels regiments que passaren per Catalunya durant el període i creuar-los amb la possible documentació notarial que hagués pogut registrar aquests pactes de manera local. Malauradament, atesa l'amplitud cronològica del present estudi, la dispersió documental i la importància de les altres dues vies de contractació analitzades, sumada a les limitacions pròpies d'un projecte doctoral actual, ha sigut impossible emprendre aquesta recerca amb la solvència necessària per extreure'n els resultats desitjats.

Amb tot, a través del buidatge de fons notariaus que hem realitzat sí que hem pogut localitzar alguns casos particulars d'aquest tipus de comandes que podem emprar per apuntar alguns dels grans trets que vertebraren aquesta via de contractació. En primer lloc, és important constatar que es tracta del model de proveïment directament gestionat amb l'administració militar amb un menor volum de negoci i d'entitat econòmica de les comandes. Així mateix, és la via de contractació que permetria l'accés directe a comandes de subministrament per les tropes a petits proveïdors de fora de Barcelona, sense haver de recórrer al *reasiento* o la subcontractació amb un altre contractista de la capital. Una clara mostra d'això la trobaríem en la confecció de 622 vestits pel regiment de Rosselli que emprengueren els sastres manresans Josep Pujol pare, Josep Pujol fill i Domingo Bovets l'any 1718 completament a part de l'*asiento* general de José García de Asarta i coincidint amb l'estada de la unitat a Manresa.¹⁷⁸⁹ Quelcom similar succeiria amb els regiments de dragons que aquell mateix any passaren per Olot i contractaren la confecció de vestits i flascons de pólvora a través dels seus oficials habilitats.¹⁷⁹⁰

¹⁷⁸⁹ ACBG, AHPM, Notari Joan Pujol, llig. 4850, ff. 7v-9r, [18-01-1718]. Francesc SERRA I SELLARÉS, «Les conseqüències econòmiques de la Guerra de Successió a Manresa» a Marc TORRAS I SERRA (Coord.) *Manresa de la Guerra dels Segadors a la Guerra Gran*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2014, p. 189.

¹⁷⁹⁰ Miquel PUIG I REIXACH, «Ferrers, rellotgers i fabricants d'estisores d'abaixar: els Planas d'Olot al segle XVIII» a *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, Núm. 22, 2011, p. 32.

Recordem que, segons el diccionari militar de 1863 escrit pel capità retirat Jorge d'Wartelet, un “*habilitado*” és aquell:

«Oficial subalterno encargado de sacar de las oficinas militares los fondos correspondientes á su regimiento, nombrado en junta de jefes, capitanes y subalternos. A su cargo está la formación de los ajustes de los haberes generales y particulares del cuerpo durante todo el año de su encargo».¹⁷⁹¹

Per bé que aquests oficials anaren perdent progressivament la seva independència operativa en aquest camp a favor de la gran contractació unificada i controlada per les principals institucions militars de la Corona durant tot el Set-cents es mantingueren actius en l'àmbit del tancament de les comandes, per bé que perderen pràcticament totes les atribucions de finançament vers la *Tesorería General* i la tresoreria de l'exèrcit de Catalunya.¹⁷⁹² Tanmateix, la notable mobilitat militar associada als trànsits militars cap a Itàlia feu que hi hagués ocasions en que les unitats de pas hagueren de procurar-se subministraments de manera immediata en espais que no es trobaven coberts pels agents de l'assentista principal o el sots-assentista delegat. Una bona mostra d'aquest tipus de comandes la trobaríem en el proveïment de tres-centes faneques d'ordi que l'oficial habilitat del regiment de cavalleria de Santiago tancà amb el botiguer de teles de Calaf Ramon Susana l'any 1735.¹⁷⁹³

Per altra banda, la creació de noves unitats també generà comandes per equipar les reclutes que foren gestionades i pactades a través d'oficials habilitats o agents delegats per aquests oficials. Aquest seria el cas de l'equipament de les companyies de cavalls de la costa de Granada, que fou contractat privadament a diversos contractistes catalans per l'oïdor de la Intendència Gabriel de Rojas y Loyola. Les armes de foc anaren a càrrec del mestre armer Josep Serrat i les espases del mestre espaser Josep Martí.¹⁷⁹⁴ La roba fou subministrada pels paraires d'Esparraguera Josep Reynés i Pasqual Pasqual, mentre que les botes de muntar anirien a càrrec de cinc mestres sabaters barcelonins i les selles serien treballades pels mestres sellers de la mateixa ciutat Francesc Padró i Josep Font.¹⁷⁹⁵

¹⁷⁹¹ Jorge D'WARTELET, *Diccionario militar. Contiene las voces técnicas, términos, locuciones y modismos antiguos y modernos de los ejércitos de mar y tierra*, Madrid: Imprenta de Don Luís Palacios, 1863, p. 417.

¹⁷⁹² Sergio SOLBES FERRI, «Secretarías, asentistas y militares...», pp. 162-163.

¹⁷⁹³ AHPB, 1003/1, Notari Josep Troc i Avellanós, ff. 118r-119r, [13-10-1739].

¹⁷⁹⁴ AHPB, 958/17, Notari Pau Mollar, ff. 400v-401v, [09-07-1731].

¹⁷⁹⁵ AHPB, 958/17, Notari Pau Mollar, ff. 463r-463v, [31-08-1731], ff. 500v-501r, [30-10-1731], ff. 501r-501v, [30-10-1731] i ff. 514v-515r, [12-11-1731].

Aquesta via de contractació fou especialment important per les unitats que es crearen a través d'un *asiento*. Més enllà de les que formarien part de l'anomenada "*infantería española*" –ben descrites i estudiades per Francisco Andújar–¹⁷⁹⁶ durant tot el regnat de Felip V hi seguiren havent diversos regiments "estrangers" que formarien part activa de les files de l'exèrcit borbònic. Entre les nacions més consolidades, a banda dels flamencs, irlandesos i italians, hi trobaríem les unitats de suïssos catòlics.¹⁷⁹⁷ En les seves capitulacions particulars amb la corona, els comandants d'aquestes unitats es comprometien a finançar i aconseguir tot l'equipament dels seus soldats, seguint el model de la contractació militar tradicional que havia vertebrat la contractació militar privada des de feia dos segles.

Tres d'aquests regiments tingueren una especial relació amb diversos proveïdors i financers catalans, els de Niderist, Besler i Arreger.¹⁷⁹⁸ La primera notícia que coneixem relacionada amb els proveïments per aquestes unitats se situa l'any 1728. A mitjans de febrer d'aquell any, l'oficial habilitat del regiment de suïssos de Besler, Thadeus Schmid, sol·licità a la Intendència que li concedís les franquícies per fer entrar robes per la confecció dels seus vestuaris. Els oficials de la institució sospitaren que els suïssos volien fer entrar més roba de la necessària per confeccionar els uniformes. Per aquesta raó, demanaren als prohoms de la confraria de sastres Josep Montagut, Magí Parés i Josep Combet que revisessin els carregaments.¹⁷⁹⁹

Aquesta unitat s'havia format l'any 1725 mitjançant una capitulació feta amb la Corona pel seu capità Karl Alfons Bessler i se sumà al regiment de Niderist, aixecat a Barcelona pel coronel Karl Ignaz von Nideröst l'any 1721.¹⁸⁰⁰ Ambdues unitats estigueren estretament vinculades al mercader de draps barceloní Anton Casanovas.¹⁸⁰¹ Durant la dècada de 1730, actuà com a agent comissionat del regiment per pagar a alguns

¹⁷⁹⁶ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 75-215.

¹⁷⁹⁷ Javier BRAGADO ECHEVARRÍA, «Los regimientos suizos al servicio de España en las guerras de Italia (1717- 1748)» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 41, Núm. 2, 2016, pp. 295-312.

¹⁷⁹⁸ Per designar aquestes unitats emprarem els noms comuns que feia servir la burocràcia militar borbònica. En canvi, ens referirem als seus oficials amb els seus noms originals, fet que pot fer diferir els cognoms dels capitans amb els noms dels regiments que hi fan referència.

¹⁷⁹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 117, 42v-45r, [18-02-1728].

¹⁸⁰⁰ Javier BRAGADO ECHEVARRÍA, «Los regimientos suizos...», pp. 300-301.

¹⁸⁰¹ Casanovas formava part d'una branca lateral del grup familiar de negocis dels Alegre, al que accedí per via de matrimoni amb Eulàlia Roig, filla de l'argenter Francesc Roig i Vives. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 324-335.

individus que havien avançat diners als oficials. Per exemple, l'any 1733 el pagès de Tarragona Francesc Veciana prestà 983 rals de plata a l'oficial Franz Karl Belsser.¹⁸⁰²

El 1734, Casanovas rebé un estat de comptes del capità de granaders Joseph Victor Schorn on es comprenien les peces de vestuaris pel primer i tercer batallons del regiment de Niderist que s'havien fet per ordre de Casanovas entre els anys 1732 i 1733.¹⁸⁰³ Com en moltes altres ocasions, la companyia de Josep i Jaume Duran actuaren com a mitjancers de les lletres de canvi remeses al botiguer de teles. Així mateix, el coronel Wolfgang Ignaz Wirtz reconegué deure a Casanovas 2.330 lliures catalanes que el mercader li havia prestat a través del seu agent a Sevilla, Jacint Boret.¹⁸⁰⁴ Un dels comandants del regiment de Niderist, Peter Arreger, aixecà un nou regiment en base a una capitulació signada amb José Patiño a finals de novembre de 1733, que també s'armà a Barcelona.¹⁸⁰⁵ Cinc anys més tard, envià una lletra de canvi al comerciant barceloní Pere Gecseli per pagar el valor de seixanta pistoles de pany de miquelet destinades a la nova unitat.¹⁸⁰⁶

Casanovas seguí actuant com a financer dels regiments de Besler i Niderist durant la dècada de 1740, prestant-los grans quantitats de diners i representant els seus interessos a Barcelona.¹⁸⁰⁷ Així mateix, coincidint amb l'aixecament de nous batallons pel regiment d'Arreger l'any 1742, el sastre barceloní Joan Llurià s'encarregà de manufacturar tots els seus vestits i utilitatges entre els mesos d'abril i octubre per un valor total de 173.370 rals de billó.¹⁸⁰⁸ Com en altres vies de provisió, els contractistes també patiren importants retards en el pagament de les seves comandes. Quatre anys després d'haver entregat tots els productes contractats, Llurià i els seus socis encara havien de cobrar 119.370 rals de billó.¹⁸⁰⁹

A banda dels proveïdors de vestuaris i equipament, aquests regiments també tenien els seus propis “*vivanderos*” encarregats de la compra general de queviures i de la manufactura del propi pa de munició. Aquest fet podia generar algunes tensions amb les

¹⁸⁰² AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, f. 65r, [10-03-1734].

¹⁸⁰³ AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, ff. 157r-158r, [03-06-1734].

¹⁸⁰⁴ AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, ff. 168r-169r, [16-06-1734] i ff. 302r-303r, [22-10-1734]. AHPB, 967/8, Notari Miquel Cabrer, ff. 300r-300v, [20-08-1735] i ff. 377r-377v, [28-12-1735].

¹⁸⁰⁵ Javier BRAGADO ECHEVARRÍA, «Los regimientos suizos...», pp. 302-303.

¹⁸⁰⁶ AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 467v-468r, [08-11-1738].

¹⁸⁰⁷ AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, ff. 15v-16r, [09-01-1742]. AHPB, 1019/3, Notari Sebastià Prats, ff. 268v-269r, [18-07-1746] i ff. 269v-270r, [20-07-1746].

¹⁸⁰⁸ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 128v-129r, [08-04-1744].

¹⁸⁰⁹ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 69r-69v, [06-02-1743].

autoritats locals quan els regiments es trobaven de pas per les poblacions catalanes. Això succeí l'any 1730, quan un d'aquests regiments es trobava a Tarragona i l'ajuntament local els obligà a pagar un ral de plata doble per cada quarteró de blat obrat pels membres del regiment per la manufactura del seu pa de munició. Després de consultar-ho a la Reial Audiència, l'alt tribunal decretà que:

«[...] atendiendo que en la contrata que el Regimiento de Suissos hizo con Su Majestad se permite a cada compañía un vivandero, quien podrá comprar por junto y donde le convenga pan, vino y carne y demás alimentos precisos para el numero de cada compañía con tal que sea para su consumo y no lo puedan vender a otra persona alguna pagando los derechos de Puertas como los demás vasallos de Su Majestad es de dictamen que Vuestra Excelencia se sirva de dar las Órdenes convenientes al Ayuntamiento de Tarragona paraque no obligue a los vivanderos del Regimiento de Suissos a pagar más derechos por la entrada del trigo y demás comestibles para la manutención de sus compañías que pagan los vecinos de aquella Ciudad».¹⁸¹⁰

Un any després, la mateixa Reial Audiència rebé una nova denúncia de l'ajuntament d'Hostalric on també denunciaven que els *vivanderos* del destacament de cent cinquanta suïssos que es trobava a la vila venien pa, vi i carn als civils sense pagar cap taxa al comú.¹⁸¹¹

Per bé que ja queda fora de les fronteres cronològiques del present estudi, podem constatar que els regiments suïssos de l'exèrcit borbònic seguiren equipant-se a Catalunya i de manera paral·lela als assentistes generals durant la resta del segle. L'any 1779, en ple regnat de Carles III, les quatre unitats de suïssos tenien com a assentistes principals de vestuaris a Joan Merla i Jerònim Oliver.¹⁸¹²

¹⁸¹⁰ ACA, RA, Reg. 146, ff. 79v-80v, [12-11-1730].

¹⁸¹¹ ACA, RA, Reg. 148, ff. 106r-106v, [22-08-1731]. Un mes abans, la mateixa unitat ja havia tingut problemes similars amb l'ajuntament de Girona. ACA, RA, Reg. 147, ff. 167v-169r, [04-06-1731].

¹⁸¹² AHCB, Sastres, Referència 5-8, *Confeció del vestuario de la caballería, dragones e infantería*, [24-03-1779].

CAPÍTOL SISÈ. ELS PROVEÏDORS CATALANS I ELS SEUS ÀMBITS D'ACCIÓ DURANT EL REGNAT DE FELIP V

Un cop descrits i exposats els mitjans a través dels quals s'establien les relacions entre la Corona i els seus proveïdors i les vies a través de les quals es vehiculava la demanda militar, ha arribat el moment d'emprendre l'anàlisi sectorial del proveïment des de la fi de la Guerra de Successió fins a la mort de Felip V. Per tal de conjuntar els diversos nivells de contractació i per poder plantejar una imatge el més completa possible de les particularitats de cada sector, hem optat per plantejar els propers capítols a través d'un ordenament intern eminentment cronològic, que permeti traçar les connexions i dinàmiques pròpies –permanents o conjunturals– que determinaren l'acció i els beneficis dels diversos proveïdors catalans que s'hi implicaren.¹⁸¹³

Així doncs, començarem per la descripció d'aquells sectors més íntimament vinculat amb el sosteniment bàsic de la tropa, és a dir, l'alimentació dels oficials, soldats, tripulacions i muntures. Seguidament, tractarem els contractes centrats en l'acomodament i l'atenció hospitalària dels soldats malalts o ferits. Un cop vistos aquests elements, passarem a l'anàlisi d'aquelles comandes relacionades amb l'equipament de la tropa. Primerament, tractarem els contractes de vestuaris i utilitatges, així com la seva gran rellevància al Principat. Segonament, centrarem l'atenció en la manufactura armera i artillera. En aquest camp, tractarem tant els *asientos* derivats de tots els àmbits de la producció artillera com l'impacte de la demanda militar en la manufactura d'armes portàtils de foc i de tall del Principat, sense oblidar la fabricació de pólvora, municions, pedres de fusell. Un cop finalitzat el repàs d'aquells sectors pròpiament relacionats amb l'alimentació, cura i equipament de la soldadesca, dedicarem un capítol a les particulars dinàmiques de contractació derivades de construcció i reparació de fortificacions i casernes a Barcelona i a la resta del Principat. Finalment, el darrer àmbit de proveïment que tractarem és aquell relacionat amb la construcció naval i totes les seves indústries accessòries. En aquest cas, hi analitzarem la construcció de vaixells i galeres de guerra a les drassanes catalanes, l'explotació dels boscos per alimentar aquestes construccions, les importants comandes de cordam i arboradura per l'Armada Reial i altres petits conjunts de contractes propis del període,

¹⁸¹³ Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de...», pp. 31-32 i 36.

com ho foren els de construcció de cavallerisses en vaixells de càrrega pel transport de muntures. Som-hi, doncs.

6.1. L'alimentació

Tal i com ja afirmà Rafael Torres Sánchez, segurament l'investigador que ha treballat amb més profunditat aquest àmbit de proveïment a l'Espanya del Set-cents, el forniment de queviures fou el sector més important de tota la provisió de l'exèrcit al que podia accedir un contractista privat. A mitjans de segle, les quantitats destinades a aquest àmbit doblaven el total de la despesa que la Corona invertia en l'artilleria i les fortificacions.¹⁸¹⁴

Les tasques associades a aquest sector comprenien el forniment de productes alimentaris tant pels homes com per les muntures i animals de tracció, incloent-hi la seva compra, transformació, emmagatzematge i transport. Mentre que en contextos de pau les racions ordinàries de l'exèrcit sols es componien d'una entrega diària de vint-i-quatre unces de pa de munició, un *celemín* i mig d'ordi i mitja arrova de palla per soldat, en moments de conflicte fou necessari assegurar l'abastiment d'aquells aliments que de manera comuna els militars s'havien de procurar per compte propi a través del seu sou.¹⁸¹⁵ Així doncs, en moments de guerra –o durant la seva preparació– els proveïdors de queviures havien de furnir el que podem denominar com a “racions de campanya”, que en el cas de destinar-se a cossos que s'haurien d'embarcar es coneixerien com racions “*ordinarias de Armada*”.¹⁸¹⁶ A banda dels productes anteriorment descrits, aquestes també incloïen carn fresca, carn de porc en salaó, bacallà, arròs o cigrons, fesols, faves, oli i vi.¹⁸¹⁷ D'aquesta manera, la complexitat logística d'aquest proveïment augmentava notablement, requerint una major inversió de capitals, una capacitat de mobilització i organització de recursos i una àmplia xarxa d'agents econòmics capaços de trobar, comprar, envasar i remetre productes tant diferents en un període de temps curt.

¹⁸¹⁴ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «El gran negocio de la época,...», pp. 111-114.

¹⁸¹⁵ Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Military Entrepreneurs and...*, pp. 48-49.

¹⁸¹⁶ Sobre les dificultats d'aquest proveïment vegeu Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Los navarros en la provisión de víveres a la armada española durante el siglo XVIII» a Rafael TORRES SÁNCHEZ (Coord.), *Volver a la "hora navarra": la contribución navarra a la construcción de la monarquía española en el siglo XVIII*, Pamplona: EUNSA, 2010, pp. 223-230.

¹⁸¹⁷ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte...», p. 376.

Atesa la gran diversitat d'activitats de proveïment que anaren vinculades a l'alimentació de les unitats, hem decidit dividir aquest capítol en quatre seccions temàtiques que ens permetran presentar algunes imatges de conjunt més assumibles. La primera d'elles tractarà el forniment dels aliments i matèries primeres bàsiques per assegurar el sosteniment dels soldats que es trobaven de guarnició al Principat, des de les adquisicions i transports de cereals fins a la manufactura i entrega de racions de campanya a les places fortes. Segonament, tractarem la manufactura i distribució de la unitat d'alimentació més bàsica del soldat: el pa de munició. Seguidament, veurem el paper dels contractistes catalans en el forniment dels queviures destinats a les expedicions mediterrànies que s'aparellaren a Barcelona durant el regnat de Felip V. Finalment, tractarem un darrer àmbit del proveïment essencial per l'alimentació de les muntures i que també tenia un clar impacte en altres sectors com el del manteniment de llits de les casernes com ho fou la provisió de palles.

6.1.1. Els grans proveïments de queviures

Com ja hem descrit en anteriors capítols, durant els primers mesos de la postguerra les dinàmiques generals de provisió a Catalunya seguiren funcionant amb els mateixos principis i agents que les havien conduït durant els darrers compassos del conflicte. D'aquesta manera, les demandes d'alimentació de les tropes foren entomades o bé a través de proveïdors i agents locals o bé a partir dels dipòsits acumulats inicialment a l'entorn de Barcelona per la conducció del setge de la ciutat.

Amb tot, algunes d'aquestes partides de queviures acumulades durant el setge patiren els estralls de la mala conservació i quedaren inútils per poder-los destinar a l'alimentació de la tropa. Aquest fet motivà que algunes d'aquestes partides en mal estat fossin venudes per l'administració de queviures per poder-ne recuperar part de la inversió. Així doncs, el dia 27 de gener de 1715 es feu una venda pública de 1.767 sacs que contenien 1.127 quintars de bescuit de munició en mal estat. Aquest bescuit s'havia fabricat a Cartagena i en aquells moments es trobava emmagatzemat tant als magatzems reials de Barcelona i de Sant Andreu del Palomar.¹⁸¹⁸ Sens dubte, les estretors econòmiques que patia la població barcelonina l'hivern de 1714 a 1715 feren que

¹⁸¹⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 105, ff. 46r-48v, [27-01-1715].

aquesta venda fos notablement concorreguda. Finalment, el pagès Francesc Sala i el corredor de canvis Josep Ferrer els compraren per 1.083 lliures, 14 sous i deu diners.¹⁸¹⁹

No fou fins a finals de 1715 que la Corona concedí un nou contracte general per la provisió de queviures de tota la monarquia. Seguin la tendència marcada pels darrers grans *asientos* de la guerra, en aquesta ocasió també fou una companyia hispànica la que s'acabà enduent aquesta important provisió.¹⁸²⁰ Així doncs, Juan Márquez Cardoso executaria el contracte durant dos anys, des de principis de 1716 fins a finals de 1717. La delegació de l'administració a Catalunya recaigué inicialment sobre Gregorio Ortíz i Moncayo.¹⁸²¹ Durant l'any 1717, també se'n encarregaria Juan Antonio Marzo.¹⁸²²

Amb tot, l'execució de les operacions fou inicialment dirigida en major o menor mesura pel negociant barceloní Bernat Font. Font s'encarregà de coordinar part de les fàbriques del pa de munició i d'organitzar els trasllats i els enviaments de cereals i farines cap a les guarnicions de l'interior del territori.

A finals de 1716, Font negocià i concedí diversos *reasientos* derivats d'aquest darrer àmbit. Amb aquests contractes Font delegà al comerciant Francisco Ruiz de Barcelona el transport de gèneres per les guarnicions de Martorell, Igualada i Granollers. Així mateix, encomanà a Rafael Salas de Tarragona que s'ocupés de l'abastiment de cereals de les unitats que es trobessin de Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Valls, Montblanc, Santa Coloma de Queralt, Cervera, Tàrraga, Torà, Sanahuja, Pons, Balaguer, Lleida, Falset i els seus partits corresponents. Pocs dies més tard, el traginer Francesc Sales de Berga i el pagès Pau Llopart de Manresa acceptaren fer el mateix per les guarnicions de les seves respectives poblacions.¹⁸²³ Tots aquests sotsarrendaments tindrien una durada inicial limitada a un any i estaria vinculada al finiment de l'*asiento general* de Márquez Cardoso el dia 31 d'octubre de 1717.

Amb tot, el contracte de distribució de grans fou rescindit a principis de març de 1717, obligant a Font a entregar tots els estats de comptes de les distribucions que havia organitzat fins llavors.¹⁸²⁴ El tancament en fals d'aquesta administració generà greus problemes econòmics a Font, que acumulà nombrosos deutes amb els seus socis i

¹⁸¹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 105, ff. 57r-57r, [10-02-1715].

¹⁸²⁰

¹⁸²¹ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 249r-250v, [22-05-1717].

¹⁸²² Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», p. 103.

¹⁸²³ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 110v-112r, 22-10-1716], ff. 112r-114r, [23-10-1716], 114r-116r, [24-10-1716] i ff. 117r-118v, [30-10-1716].

¹⁸²⁴ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 199r-200v, [06-03-1717].

sotsarrendadors. Precisament, un mes després de l'anul·lació del contracte el comissari de transports de grans per la provisió de l'exèrcit al Camp de Tarragona i de l'Urgell Rafael Sales reclamà amargament a Ignasi Llorens, mercader i tresorer de la provisió de l'exèrcit que Font:

«[...] asentista de los equipajes de la provisión le está debiendo una muy crecida suma por razón de dichos transportes y habiendo ya más de un mes y medio que se halla en esta ciudad para solicitar esta cobranza el día 16 del corriente dicho Font le entregó una libranza de 23.777 reales y 18 maravedíes de vellón [...]». ¹⁸²⁵

A finals de 1717, hi hagué un relleu al capdavant de la provisió general de queviures de la corona. La casa de Valdeolmos, associada al grup de negocis de Juan de Goyeneche i Juan Bautista Iturralde, recuperà el contracte durant dos anys. Tal i com ja havia succeït durant els mesos inicials del setge de Barcelona, els agents d'aquesta societat al Principat comptaren amb la participació activa d'importants membres de la burgesia comercial catalana. El cas més notable seria el de Josep Milans i Lleu, que ja havia dirigit les fàbriques del pa de munició a Catalunya entre 1713 i 1714. En aquest cas, Josep s'encarregà de pactar i finançar des de Barcelona les compres i nolis de grans destinats a l'exèrcit. L'augment notable de la presència militar que es donà a partir de principis de 1718 feu créixer notablement les necessitats alimentàries de la tropa i, en conseqüència, el volum econòmic destinat al seu proveïment. Per desgràcia pels interessos de Milans, bona part dels pagament que rebé per aquestes remeses foren fets efectius amb *dinerillos de cruz* o "creuets" d'Aragó, fet que acabà comportant substancials pèrdues econòmiques i problemes a l'hora de retribuir els seus agents. ¹⁸²⁶ Aquestes pèrdues pogueren ser mitigades a través d'algunes pràctiques de canvis certament opaques encapçalades pel seu germà Segimon i per Josep i Jaume Duran. ¹⁸²⁷

A finals d'aquell any, l'augment de la tensió a la frontera pirinenca motivà que les autoritats militars del Principat decidissin abastir les principals places fortificades del nord i el centre del país per poder fer front a una possible invasió francesa. D'aquesta manera, des de la Intendència de Catalunya es licità un contracte per la compra i transport fins a diferents places fortes de queviures per la subsistència de tres mesos de la seva guarnició. El guanyador de l'*asiento* fou el mestre corder i negociant Josep

¹⁸²⁵ AHPB, 950/15, Notari Fèlix Avellà, ff. 122v-123r, [30-04-1717]. Juntament amb el seu rol com a tresorer, Llorens actuà com a un dels grans financers de l'expedició de Sicília, avalant lletres de canvi per un valor superior als 8.800.000 reals de billó. Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», p. 120.

¹⁸²⁶ AHPB, 877/22, Notari Pau Cabrer, ff. 121v-122r, [15-10-1718].

¹⁸²⁷ Josep Maria DELGADO RIBAS, «La corrupción como...», pp. 77-78.

Besora.¹⁸²⁸ Mig any abans Besora ja havia intentat aconseguir infructuosament un contracte similar per les racions destinades a l'expedició de Sicília.¹⁸²⁹ En aquesta ocasió s'oferí a executar la provisió pels següents preus específics de cada producte:

Quadre núm. 30. Llista de preus de l'asiento «de provisiones de boca» de Josep Besora [08-10-1718]		
Per cada arrova/faneca castellana	Rals	Maravedís
Bescuit de munició	11	
Vi	5	
Oli	30	
Vinagre	4	17
Arròs	15	
Cigrons	10	
Faves	5	17
Fesols	6	
Faneca de sal	47	23
Llenya		17
Un sac	5	
Una bota de quatre càrregues	5	
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 614r (bis)-620v(bis), [08-10-1718].		

Així doncs, el contracte comprenia gairebé tots els aliments necessaris per l'elaboració de racions de campanya a excepció de la carn o el bacallà, a banda dels estris pel seu transport i emmagatzematge així com la llenya requerida per cuinar-los. Com es desprèn de la taba de preus, sens dubte l'oli i la sal serien els productes més cars dels que es comptarien aquestes partides. Pel que fa a la part més proteica de la ració, serien els proveïdors i arrendadors locals de carns o de pesca salada els que s'encarregarien de furnir-lo directament a les unitats.

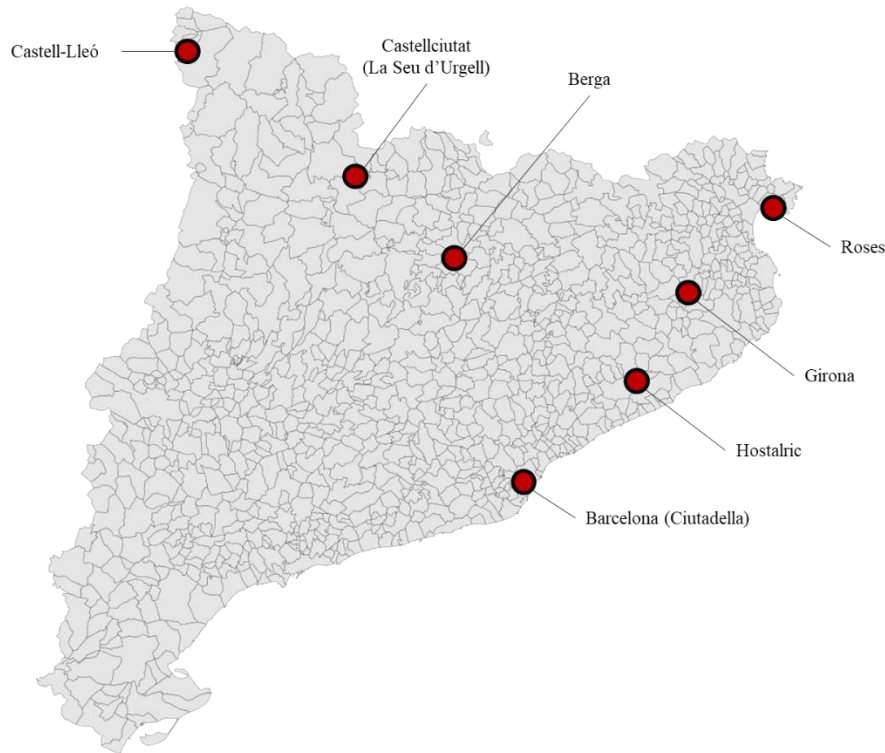
Després de diverses rebaixes i negociacions amb altres postors com el veterà proveïdor de pa de munició Salvi Torres, Besora acabà aconseguint el contracte amb una substancial rebaixa de 2.850 pesos del preu final del contracte en base a la taba presentada.¹⁸³⁰ Les guarnicions que haurien de rebre els gèneres foren les de Barcelona, Girona, Roses, Castell-Lleó, Castellciutat, Berga i Hostalric. Tal i com es pot apreciar

¹⁸²⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 614r (bis)-620v(bis), [08-10-1718].

¹⁸²⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 589r-591r, [20-05-1718]. A banda, Besora ja havia acumulat una notable experiència com a proveïdor de l'exèrcit amb diversos contractes de gèneres de cànem des de 1717.

¹⁸³⁰ Finalment, el contracte ascendiria a 514.676 rals de billó. Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», p. 105.

en el següent mapa, es tracta de les places que guardaven les principals àrees defensives de la frontera:



Mapa 7. Places on s'haurien de lliurar els queviures de l'asiento de Josep Besora [1718]¹⁸³¹

Com en molts altres *asientos*, una de les principals condicions fou la franquesa de drets de compra i d'entrades i sortides. Per poder facilitar les gestions de Besora, l'intendent Rodrigo Caballero s'encarregà de remetre cartes a totes les autoritats locals perquè observessin aquestes franqueses i auxiliessin tot el que poguessin a l'assentista i als seus agents.¹⁸³² Finalment, a Josep Besora l'acompanyaren com a avaladors el seus familiars Francesc i Ramon Besora i l'influent botiguer de teles Melcior Guàrdia, una de les

¹⁸³¹ Elaboració pròpia. Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 614r (bis)-620v(bis), [08-10-1718].

¹⁸³² Arxiu Municipal de Girona [AMG], Correspondència amb l'administració militar, UI 1389, RG 564017, Rodrigo Caballero a Ajuntament de Girona, s/f, [06-01-1719].

principals fortunes barcelonines.¹⁸³³ Tota la provisió s'havia d'efectuar en el menor temps possible.

Sens dubte les racions proveïdes per Besora foren de gran utilitat per alimentar les guarnicions d'aquestes places. Amb tot, l'alt comandament del Principat considerarà que caldria entregar algunes partides de carn i peix per assegurar els dos principals punts que guardaven els passos fronterers més hàbils per una invasió a gran escala i que, consegüentment, serien més difícils d'abastir durant les primeres setmanes. D'aquesta manera, durant els mesos posteriors es licitaren dos contractes més des de la Intendència per abastir Castellciutat i les fortificacions de Girona, Roses i Hostalric. Pel cas de Castellciutat, es donà el contracte a Pere Abadia, resident de la Seu d'Urgell, que es trobava acompanyat del mestre ferrer osonenc Bartomeu Reit, el taverner Francesc Sala, el paraire Pau Costa i el doctor en drets Esteve Eurés. Aquestes fiances foren certament necessàries, atès que el total del contracte ascendia a la quantitat de 179.420 rals d'ardits. A diferència del contracte de Besora, aquest sí que incloïa 588 arroves de carn de vaca, 440 de porc salat, 440 més de bacallà i 220 de formatge.¹⁸³⁴ Com veurem, Abadia seguiria col·laborant activament amb la provisió general de les tropes quan s'iniciés l'administració directa per part de la corona.

Per la seva banda Marià Riera i Joan Pellicer aconseguiren l'*asiento* de 884 quintars de carn de porc en salaó per les places de Girona, Roses i Hostalric.¹⁸³⁵ Malgrat que aquests dos negociants es trobaven radicats a Barcelona, tenien notables connexions familiars i econòmiques amb Sant Feliu de Guíxols i l'Empordà. Connexions veurem en més detall en el capítol dedicat a la fàbrica de vaixells de Sant Feliu.

A Barcelona, un dels individus que més destacà en l'administració dels queviures per les tropes fou Pedro Quijada Aguero. Mentre que a la documentació apareix amb apel·latius diferents, el més comú és el de *Director General de Víveres para las tropas* del Principat. Així doncs, es tractaria del factor a Catalunya de la casa Valdeolmos. Juntament amb Diego Ordóñez, comissari d'embarcaments i desembarcaments dels

¹⁸³³ L'any 1722 formaria part de les 30 majors fortunes de la ciutat, Gemma GARCÍA FUERTES, «Les conseqüències de la Guerra...», p. 1066.

¹⁸³⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 214v-217v, [14-02-1719].

¹⁸³⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 118v-121v, [20-03-1719].

queviures del Principat, organitzà la importació de nombroses partides de cereals des d'Andalusia, Vinarós, Tortosa i Marsella.¹⁸³⁶

Per poder donar servei tant a les guarnicions del territori com a l'exèrcit de campanya que s'hauria d'aparellar ràpidament, a finals d'abril de 1719 Quijada tancà un contracte amb l'acabat llogater de mules vigatà Jaume Griera perquè assegurés els transports de grans arreu de Catalunya amb els combois efectuats per les seves dues mil atzembles de càrrega. El contracte entraria en vigència el mes de maig següent i estaria actiu fins que ambdues parts decidissin rescindir-lo. A banda de les seves atzembles, n'hauria de reunir un miler més –amb els seus arreus i carros– a través de les crides voluntàries que farien les autoritats locals i del servei de bagatges. Per la seva banda, Griera s'encarregaria de pagar els sous corrents per animal i majoral. Totes elles es dividrien amb tirs de seixanta mules, que serien conduïdes per un capatàs. Els jornals dependrien de les capacitats de càrrega dels animals i de les galeres emprades. Griera presentà com a avaladors al sastre Josep Vehils i al fuster Pau Gras, dos homes amb experiència en l'execució d'*asientos* i prou solvència econòmica.¹⁸³⁷

Tanmateix, el propi Griera reconegué un mes després que ell sols posseïa una octava part de la propietat d'aquest *reasiento*, mentre que les set restants foren traspassades a Segimon Milans i la seva companyia. Milans percebria els rèdits corresponents a la seva participació i s'encarregaria d'administrar econòmicament el contracte mentre Griera s'encarregava d'organitzar els trasllats.¹⁸³⁸

A banda d'aquests contractes més amplis, alguns comandants militars que es trobaven de guarnició a places més modestes encarregaren el proveïment de queviures a contractistes locals. Una bona mostra la podem trobar en l'entrega de 2.672 arroves de vi, 334 arroves d'aiguardent i 50 arroves de vinagre que els manresans Josep Pujol, Tomàs Pujol i Magí Firmat prometeren entregar a la fortalesa de Cardona per ordre del comandant de Manresa Domenico Recco.¹⁸³⁹

Amb l'acabament de la guerra, des de la cort es decidí que s'intentaria organitzar el proveïment de queviures de les tropes per la via de l'administració directa a causa dels

¹⁸³⁶ AHPB, 930/13, Notari Antoni Cassani, ff. 22r-26v, [16-02-1719 a 23-02-1719], ff. 66v-67v, [16-05-1719] i ff. 127v-128v, [02-12-1719].

¹⁸³⁷ AHPB, 930/13, Notari Antoni Cassani, ff. 51r-52v, [25-04-1719].

¹⁸³⁸ AHPB, 930/13, Notari Antoni Cassani, ff. 55v-56r, [30-04-1719].

¹⁸³⁹ ACBG, AHPM, Notari Fèlix Soler, Llig. 4900, ff. 278r-280v, [06-10-1719].

problemes originats pel darrer assentista general.¹⁸⁴⁰ D'aquesta manera, a finals de 1720 no es renovà la concessió a Pedro Aguirre Undona i es feren les gestions necessàries per establir noves *Direcciones Generales de Víveres* que administressin la provisió de manera territorial.

Pel cas de Catalunya, tant des de la cort com també des de les autoritats militars delegades es decidí confiar aquesta administració al mateix Pedro Quijada, que havia estat gestionant els contractes de Valdeolmos durant els anys anteriors. La seva continuïtat al capdavant d'aquesta nova *Dirección* no fou pas quelcom casual. Els seus coneixements i les relacions establertes durant els anys anteriors tant amb la pròpia administració militar com amb els proveïdors de base constituïen un valor clarament segur per la corona.

Així mateix, que un individu treballés indistintament tant per administracions directes com per assentistes privats seria una circumstància comuna arreu de la Corona i que es donà a la mateixa Catalunya en altres sectors del proveïment com el dels vestuaris.¹⁸⁴¹ De fet, l'administració de Quijada constitueix un clar exemple d'aquestes dinàmiques. Durant els cinc anys en els que estigué activa, s'hi integraren i hi participaren bona part dels contractistes que havien estat actius durant els anys anteriors. Per altra banda, també afavorí l'entrada i consolidació de nous proveïdors que acabarien emprenent altres comandes i *asientos* a partir de l'any 1725, un cop acabada l'administració de Quijada.

Els comptes de les diverses direccions de queviures de la monarquia, inclosa la catalana, s'han conservat complets a l'*Archivo General de Simancas*.¹⁸⁴² Aquesta font ens servirà inicialment per comprovar l'entitat econòmica d'aquesta administració i la seva evolució al llarg dels seus cinc anys de durada.

Abans de passar a les xifres és important constatar que aquests comptes no només hi inclouen les compres de grans i palles i la seva distribució, sinó també totes les quantitats invertides en l'administració del pa de munició, les reintegrades a les unitats que es proveïen a través dels seus oficials habilitats, els sous del personal dels

¹⁸⁴⁰ Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», p. 113.

¹⁸⁴¹ Vegi's alguns casos similars pels assentistes navarresos a María Concepción HERNÁNDEZ ESCAYOLA, *Negocio y Servicio. Finanzas...*, pp. 234-235.

¹⁸⁴² Recentment, Eduard Martí ja feu una primera aproximació parcial a aquest fons, centrant-se en els nombres de petits i mitjans proveïdors de cereals catalans que hi apareixen. Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», pp. 112-116.

magatzems de la provisió i els nolis de vaixells de càrrega provinents d'altres *Direcciones* de la resta de la Península Ibèrica, entre d'altres.

Precisament, un dels àmbits més particulars d'aquests pagaments fou el que es destinà a l'adquisició de sacs i altres eines i utensilis necessaris pel transport, càrrega i emmagatzematge de tots aquests gèneres. Sens dubte, els més nombrosos serien els sacs, dels que se n'adquiririen i emprarien fins a 50.923 durant els cinc anys de l'administració. A banda, també s'adquiririen estores, balances, cossis, torns, pales, cordam, calderes, escales i mesures i fustes de tota mena. Tots aquests gèneres provindrien eminentment de tres orígens diferents. Primerament, dels romanents de les administracions i *asientos* anteriors.

Segonament –i de manera prioritària– de les compres executades pels agents i delegats de l'administració corrent arreu de Catalunya. Finalment, els directors de queviures d'Andalusia, Múrcia i València que remetrien importants partides de grans des dels seus àmbits de gestió, també enviaren algunes d'aquestes eines corrent a compte de la tresoreria de l'exèrcit de Catalunya.¹⁸⁴³

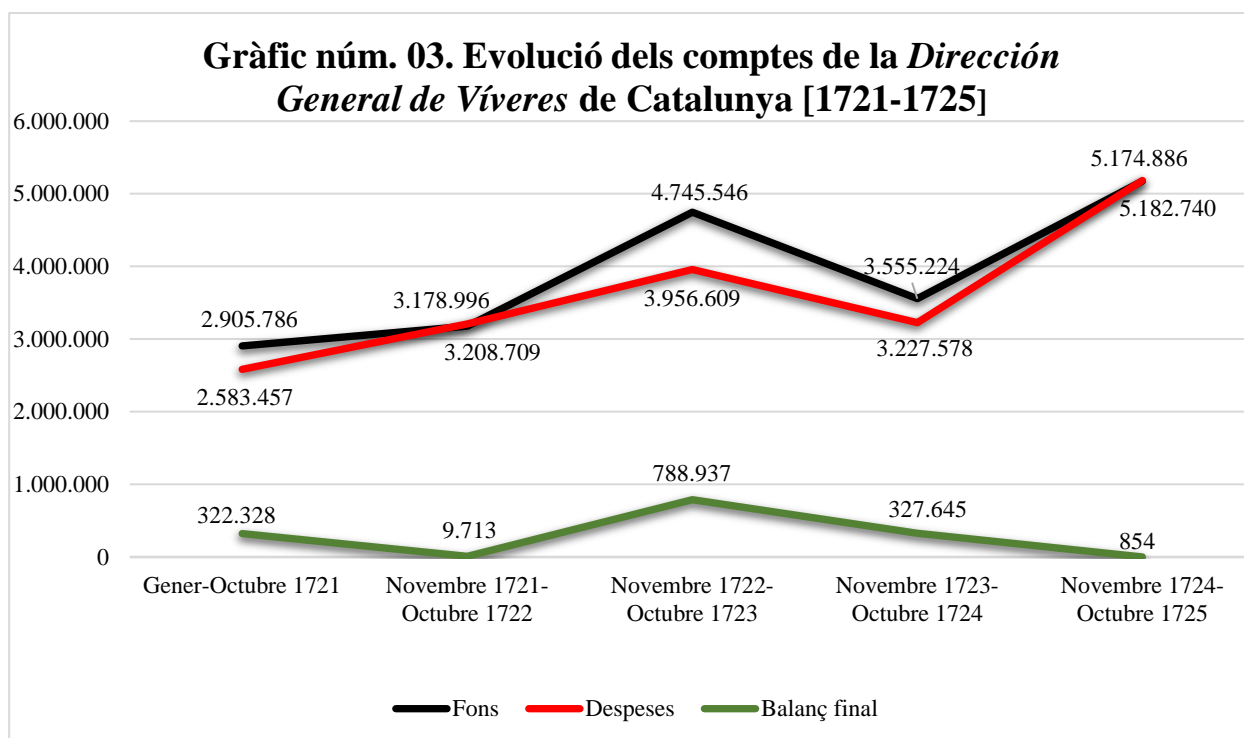
Aquestes tres vies d'adquisició serien exactament les mateixes que s'emprarien per efectuar totes les compres de cereals i farines necessàries per executar els proveïments. En aquest cas, a causa de les dificultats que experimentaren els mercats cerealícoles catalans i francesos a principis de la dècada de 1720, el forment andalús acabaria esdevenint especialment important per assegurar la provisió per l'exèrcit destinat a Catalunya.

Així doncs, un cop descrites algunes particularitats de la font, és un bon moment per retornar l'atenció al conjunt dels comptes. Per poder entendre millor la magnitud de la despesa i de l'entitat econòmica que arribà a comportar, hem traslladat les dades dels balanços finals anuals de l'administració de Quijada en els següents quadre i gràfic:

¹⁸⁴³ Se'n poden veure tots els detalls i estats a AGS, TMC, Llig. 3223, s/f, [20-05-1726].

Quadre núm. 31. Comptes de la <i>Direcció General de Víveres</i> de Catalunya en rals de billó [1721-1725]						
Any	Fons		Despeses		Balanç final	
	Rals	Maravedís	Rals	Maravedís	Rals	Maravedís
Gener-Octubre 1721	2.905.786	18	2.583.457	31	322.328	21
Novembre 1721-Octubre 1722	3.178.996	28	3.208.709	28	29.713	4
Novembre 1722-Octubre 1723	4.745.546	32	3.956.609	28	788.937	4
Novembre 1723-Octubre 1724	3.555.224	26	3.227.578	27	327.645	33
Novembre 1724-Octubre 1725	5.174.886	20	5.182.740	28	854	8

Font: AGS, TMC, Llig. 3218-3222 [1721-1725]



Font: AGS, TMC, Llig. 3218-3222 [1721-1725]. Elaboració pròpia.

Tal i com es pot observar en ambdues figures, amb el pas dels anys el volum econòmic de la *Direcció* creixé de manera notable, passant de poc més de dos milions i mig de rals la primera anualitat a més de cinc milions la darrera. Sens dubte, juntament amb els sous de les tropes es tractà dels àmbits més econòmicament importants de la provisió

militar. Una circumstància que sembla que es mantingué durant la totalitat del període estudiat.¹⁸⁴⁴

Malgrat l'augment considerable de la despesa de gairebé un 50% que mostren les dades representades, podem veure com cap dels anys de la administració acabà en descobert. Aquest fet es donà a través de la intervenció directa de la hisenda reial, que aconseguí compensar el creixement de les despeses amb l'enviament de diners des de la cort i amb les vendes de gèneres en mal estat.

Tanmateix, no resultarà pas sorprenent que la part més important dels ingressos provingués, justament, de les remeses des de la secretaria d'Hisenda. La majoria d'aquestes importants quantitats de diners arribaren a Catalunya mitjançant préstecs i lletres de canvi girades a Barcelona per les grans societats mercantils i homes de negocis de la ciutat. Els noms de Josep i Jaume Duran, Dalmases Catà i Piria o Benages, Andreu i Milans són extremadament comuns en els extractes de “*Cargos*” dels comptes esmentats. Les relacions establertes entre aquestes companyies i els grans grups financers de la cort com els italians Bernardo Cambí, Cèsar Rubini o Rodolfo Firidolfi permeteren mantenir activa i econòmicament dotada tant la *Dirección de Víveres* del Principat com bona part dels contractes i administracions de molts altres àmbits del proveïment.¹⁸⁴⁵

Amb tot, el paper d'aquestes nissagues com a financers de referència a Catalunya anà molt més enllà de l'àmbit militar i també arribà al gruix de l'alta societat borbònica del Principat. Per posar-ne sols un exemple, Segimon Milans i la seva companyia foren prestadors recurrents de l'arquebisbe de Tarragona Pere de Copons i Copons entre els anys 1717 i 1733. Copons fou un dels prelats amb una carrera més fulgurant dins les mitres catalanes de la primera meitat del Set-cents, que s'inicià amb una canongia a la seu de Barcelona i que acabà amb una llarga estada al capdavant de l'Arquebisbat de Tarragona entre 1728 i 1753.¹⁸⁴⁶ La xarxa financera dels Milans facilità els enviaments de diners de l'arquebisbe cap al seu germà Antoni de Copons, que es trobava a Madrid,

¹⁸⁴⁴ Vegi's com a exemple el compte final de la tresoreria de l'exèrcit de Catalunya d'abril de 1739 a febrer de 1741, on les úniques partides que superen els 9.269.123 rals de billó de la provisió de queviures que tornà a córrer per administració directa foren les destinades als pagaments d'Infanteria -16.917.875 rals-, Cavalleria -10.379.404 rals- i Reials Guàrdies -10.081.419 rals-. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 2, s/f, [22-10-1742].

¹⁸⁴⁵ Aquests serien els “asentistas invisibles” a que es refereix Eduard Martí a Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», pp. 116-122.

¹⁸⁴⁶ Miquel Àngel MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, «Linaje y poder en la Cataluña foral: la actividad política de los Copons» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Núm. 22, 1999, pp. 11-31, p. 26.

o bé per efectuar pagaments a molts d'altres individus escampats arreu de la geografia catalana. Així mateix, també exerciren d'intermediaris en els pagaments fets a la cort per les butlles arquebisbals a través dels mateixos Firidolfi amb qui havien col·laborat llargament en el marc de l'administració militar.¹⁸⁴⁷ Aquest paper com a financer i abonador de lletres de canvis també portà alguns problemes a Segimon Milans durant els primers anys del govern borbònic, atès que l'any 1716 es trobaren en poder seu diverses lletres de canvis remeses a Barcelona per diversos catalans austriacistes exiliats a Gènova i a Viena «[...] por las circunstancias de ser estas letras del pahis Enemigo, de persona rebelde a favor de un jefe de los sediciosos tan señalado como es el Conde [Joan de Lanuza]». ¹⁸⁴⁸

Retornant als comptes de la *Dirección*, es fa difícil discernir els motius exactes que es troben darrera de totes i cadascuna de les fluctuacions anuals que mostren les xifres sense efectuar un buidatge complet dels rebuts i informes inclosos en els tancaments de comptes. Una tasca que, malauradament, requeriria una inversió temporal inabastable en el marc d'un treball com el present. Amb tot, sí que existeixen algunes dinàmiques generals que podrien explicar el creixement sostingut de la despesa fins a finals de 1722. Ens referim a l'augment substancial dels preus cerealícoles que experimentà el país durant aquell període a causa del tancament del comerç amb els ports cerealistes francesos. Per bé que aquest fet s'inicià a causa de la guerra, fou l'esclat de la greu epidèmia de pesta de Marsella la que n'allargà els efectes dos anys més.

Precisament, des de finals de 1719, tenim constància de l'existència de greus problemes per assegurar l'abastiment a Barcelona. Aquestes dificultats acabarien afectant a la manufactura del pa per les fleques de la ciutat. Segons es desprèn dels acords de l'ajuntament, l'any 1722 fou notablement difícil aconseguir que algú emprengués l'administració dels forns de la pa de la ciutat. Aquest fet es donà, principalment, a les estrictes limitacions per adquisició de grans al Principat –que els impedièren superar les dotze mil quarteres– obligant-los a recórrer a les compres de forment en mercats

¹⁸⁴⁷ Totes aquestes quantitats ascendiren a la important xifra de 50.658 lliures, 12 sous i un diner, de les quals encara els en devia 1.995 lliures, 19 sous i nou diners el juny de l'any 1733. AHPB, 923/15, Notari Josep Mas i Favar, ff. 117v-124r, [08-06-1733].

¹⁸⁴⁸ ACA, RA, Reg. 120, ff. 2v-4r, [06-05-1716]. Aquest cas fou tractat a Josep Maria DELGADO RIBAS, «Barcelona i el model econòmic...», pp. 234-235. Pel pes dels Lanuza a l'exili vienès, vegeu Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *L'exili austriacista...*, Vol. I.

estrangers.¹⁸⁴⁹ Així doncs, davant de l'emergència alimentària les autoritats barcelonines es veieren obligades a realitzar un préstec de 60.000 lliures sufragat per les principals fortunes. Amb l'aprovació del capità general, aquesta quantitat es destinaria a la compra de disset mil quarteres de blat andalús per omplir el pòsit.¹⁸⁵⁰ Unes compres que intentaren seguir els canals d'importació ja establerts per la provisió de les tropes, bé fos per recórrer als productors andalusos o bé pel protagonisme que hi jugà un individu tan íntimament relacionat amb aquest sector com Josep Matas.¹⁸⁵¹

Així doncs, el fet d'haver de recórrer a la importació de cereals de ports del Llevant o bé de prioritzar l'enviament de partides des d'Andalusia o València per suplir les restriccions comercials hauria fet créixer els costos globals de l'administració.¹⁸⁵² Per altra banda, la lleu rebaixa de la despesa observada en els comptes de la *Dirección* de 1723 a 1724 es podria explicar per la reobertura del comerç amb França a mitjans de 1723 i la normalització momentània del trànsit marítim amb els ports cerealistes francesos.

El que sí que hem pogut fer ha sigut dur a terme un buidatge de totes aquelles partides de cereals que des del gener de 1721 fins l'octubre de 1725 foren comprades a Catalunya a compte del proveïment de queviures. Per poder presentar les dades recollides, hem elaborat el següent Quadre número 32 on s'hi poden observar el total dels proveïdors localitzats per cada any i la seva distribució segons el volum econòmic dels seus tractes amb la provisió.

Malgrat haver emprat les mateixes fonts documentals i mostrar tendències certament properes, les dades que hem recollit no coincideixen exactament amb les presentades per Eduard Martí pels anys 1721 i 1724-1725, que són els que tractà en l'estudi esmentat anteriorment.¹⁸⁵³

¹⁸⁴⁹ Finalment, una societat de deu forners barcelonins es comprometé a executar-la AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-5, ff. 492v-501r, [14-07-1722].

¹⁸⁵⁰ Gemma GARCÍA FUERTES, «Les conseqüències de la Guerra de Successió al món del comerç: entre la repressió política i la integració al nou ordre borbònic» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'història moderna de Catalunya. Catalunya, entre la guerra i la pau: 1713, 1813*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 1040-1041.

¹⁸⁵¹ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 237-242.

¹⁸⁵² Vegeu la importància dels cereals nord-africans i les complexitats de la seva importació a causa de la Junta de Sanitat i les prevencions contra la pesta a Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, pp. 198-204, 255-256 i 320-330.

¹⁸⁵³ Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», pp. 112-116. En el nostre cas hem localitzat referències a un nombre superior de proveïdors per totes dues compres, passant de 41 individus a 64 per 1721 i de 108 a 123 pel compte de 1724-1725. Desconeixem l'origen d'aquesta disparitat, atès

Quadre núm. 32. Evolució de l'entitat econòmica dels proveïdors de grans catalans de la Dirección General de Víveres de Catalunya [1721-1725]					
Volum econòmic de les quantitats entregades	Nombre de proveïdors				
	Gener- Octubre 1721	Novembre 1721- Octubre 1722	Novembre 1722- Octubre 1723	Novembre 1723- Octubre 1724	Novembre 1724- Octubre 1725
Més de 100.000 rals	4	4	6	3	1
Entre 10.000 i 100.000 rals	16	17	14	8	8
Entre 1.000 i 10.000 rals	26	16	17	11	64
Menys de 1.000 rals	18	21	11	2	50
Total	64	58	48	24	123
Font: AGS, TMC, Llig. 3218-3222 [1721-1725].					

En el nostre buidatge de dades hi hem comptat tots aquells proveïdors que presentaren rebuts a la tresoreria de la *Dirección* a compte d'entregues de blat blanc, mestall, sègol i ordi. En aquesta hi integrem tant individus i societats pròpiament catalans com també societats foranies que operen al Principats, així com els oficials habilitats de les unitats que s'abastiren localment i els síndics d'algunes poblacions que proveïren directament les tropes que hi circulaven.

Per altra banda, no hi hem comptat els proveïdors de pa de munició –que ja tractarem en el seu capítol corresponent– ni tampoc els rebuts que aglutinaven diverses partides d'individus sense identificar. Aquestes darreres solien conjuntar les compres més modestes d'ordi, que un cop ajuntades ascendien a quantitats certament notables.¹⁸⁵⁴ Per tant, podem constatar l'existència de subministradors encara més humils que els que sí que en coneixem la identitat.

Així doncs, les xifres recollides mostren dues dinàmiques molt clares. La primera d'elles és la notable irregularitat en el nombre de proveïdors als que hagué d'accedir la *Dirección General de Víveres*. La segona, és una agudització de les diferències existents entre els grans proveïdors i els mes modestos, fent que hi hagi una reducció notable dels proveïdors mitjans d'entre 10.000 i 100.000 rals per afavorir la concentració dels

que en algunes ocasions les dades recollides sí que coincideixen, com per exemple en tres de les partides màximes de 1721.

¹⁸⁵⁴ Per exemple, l'any 1721 aquesta partida ascendí als 90.562 rals i 22 maravedís, el 1723 a 61.747 rals i 12 maravedís, el 1724 en foren 70.800 rals i, finalment, el 1725 a 61.693 rals i 17 maravedís. AGS, TMC, Llig. 3218 [1721], Lligs. 3220-3222 [1723-1725].

contractes importants en una gran societat que seria apuntada localment per una miriada creixent de proveïdors més modestos.

Creiem que, com en el cas dels comptes generals, podríem atribuir aquestes fluctuacions en el nombre d'individus a les vicissituds que experimentà el mercat cerealícola català del moment. La concentració dels contractes de major entitat en mans de cada vegada menys individus podria respondre a la necessitat de les autoritats de comptar amb proveïdors de confiança, econòmicament sòlids i capaços d'assegurar l'entrega dels gèneres fins i tot en moments de dificultats econòmiques. Per altra banda, el descens en el nombre de petits subministradors durant els anys centrals de l'administració coincideix amb l'increment de la despesa total de les compres fetes a Catalunya:

Quadre núm. 33. Volum econòmic total de les compres de grans fetes a Catalunya [1721-1725]		
Any	Rals de billó	Maravedís
Gener-October 1721	1.140.739	13
Novembre 1721-October 1722	1.194.606	1
Novembre 1722-October 1723	2.259.466	6
Novembre 1723-October 1724	1.334.639	29
Novembre 1724-October 1725	1.832.571	27
Font: AGS, TMC, Llig. 3218-3222 [1721-1725].		

Així doncs, bé fos per les dificultats per accedir al mercat dels grans o per un augment momentani de la demanda interna, el consegüent augment dels preus dels cereals hauria fet que els agents de la *Dirección* preferissin concentrar les compres en aquells proveïdors més solvents. Alhora, la facturació dels més modestos es veuria incrementada per aquests mateixos efectes del mercat. És possible que la normalització dels preus amb la reobertura del mercat francès afavorís un augment de la competència local que acabés derivant en una prioritització del nombre de compres més modestes en mercats locals a preus més competitius que poguessin apuntalar les grans comandes pròpies del moment.

Precisament, entre els individus amb una facturació superior als 100.000 rals hi hagué una notable continuïtat fins l'entrada amb força de la companyia de Josep i Jaume Duran l'any 1723:

Quadre núm. 34. Proveïdors de cereals catalans amb facturacions superiors als 100.000 rals [1721-1725]		
Nom/raó social	Rals	Maravedís
Gener-October 1721		
Antonio Nebra	181.925	13
Juli Gelabert	123.200	
Pere Lomanya	105.657	17
Diego Fernández	105.600	
Novembre 1721-October 1722		
Antonio Nebra	161.331	25
Pere Lomanya	146.560	24
Antonio Portillo	130.205	11
Diego Fernández	114.610	
Novembre 1722-October 1723		
Antonio Nebra	558.378	3
Josep i Jaume Duran	429.149	19
Bernat Glòria	285.089	9
Antonio Portillo	180.238	12
Diego de Toya	178.304	25
Nicolás de Unzueta	137.095	14
Novembre 1723-October 1724		
Josep i Jaume Duran	502.459	2
Roque La Partte	407.016	28
Antonio Nebra	102.869	4
Novembre 1724-October 1725		
Josep i Jaume Duran	1.410.078	13
Font: AGS, TMC, Llig. 3218-3222 [1721-1725].		

Durant les tres primeres anualitats encapçala el quadre el negociant veí de Tàrrrega Antonio Nebra. Sens dubte la seva situació al cor del territori cerealícola més actiu del Principat contribuï a que es trobés en aquesta posició. Així mateix, un altre dels grans proveïdors tractats, Josep Lomanya, també tenia clares vinculacions amb la Seu d'Urgell i la Cerdanya, dos espais on el conreu del sègol era molt important.¹⁸⁵⁵ Precisament, bona part de les partides més notables que remeté foren d'aquest cereal. Pel seu cantó, Antonio Portillo era el responsable del magatzem reial de Figueres alhora que també fou l'encarregat de les fàbriques de pa de munició dels partits de Girona i l'Empordà, fet que el convertí en un individu clau per assegurar el sosteniment de les

¹⁸⁵⁵ Llorenç FERRER I ALÒS, «El Creixement divers de la Catalunya del segle XVIII. Protoindustrialització?» a *Catalan Historical Review*, Núm. 5, 2012, p. 198. El seu germà Pere Lomanya era sotsdelegat de la Intendència a la Seu l'any 1721. AHPB, 888/9 ff. 47r-47v, [28-02-1721].

unitats destinades a la frontera. Com no podia ser d'altra manera en una administració directa, la conjunció de les responsabilitats de proveïdor i *guardalmacén* foren d'allò més comunes durant aquell període. En trobem altres exemples en Silvestre Mas i Pastor, guardià del magatzem de Lleida, Marcos de Salas, encarregat dels magatzems de Tàrraga i de Vilafranca o Diego de Toya, responsable del magatzem de Tortosa.

Com no podia ser d'altra manera, alguns dels principals proveïdors de grans per la *Dirección General de Víveres* també ho foren per l'abastiment dels forns de pa públics de Barcelona. Per exemple, l'any 1723, el comerciant Bernat Glòria entregà al pastim de la ciutat 2.044 quarteres de blat fort per les que cobrà 5.876 lliures i 10 sous.¹⁸⁵⁶ Alhora, com es desprèn del quadre, aquell any també remeté nombroses quantitats de cereals per les tropes.

Tal i com ja hem avançat, la companyia de Josep i Jaume Duran fou la que acabà ocupant la posició capdavantera de la provisió durant les dues darreres anualitats, acumulant pràcticament tres quarts del volum de negoci per 1725. Sens dubte, el seu doble paper com a financers i proveïdors afavorí aquesta concentració. Alhora, la seva capacitat importadora –especialment vinculada al comerç de grans amb els ports del llevant mediterrani– els serví per integrar-se amb força a la provisió en moment de necessitat. Com veurem, els Duran seguiran actius en aquest camp en les conjuntures posteriors.¹⁸⁵⁷

Finalment, en àmbits més locals també hi hagueren proveïdors amb unes notables continuïtats. Per exemple, els negociants berguedans Joan Farguell i Joan Gironella i Antich es constituïren pràcticament en els únics encarregats de la provisió de cereals i de pa de municipi de les places de Berga i Cardona durant aquells cinc anys. Unes activitats que també seguirien duent a terme les dècades posteriors.

Així doncs, aquests cinc anys d'administració directa acabaren consolidant les carreres d'alguns dels proveïdors més prometedors de la primera postguerra alhora que permeteren a d'altres acumular experiència i coneixements aprofitant el paraigua que els oferia l'empara del seu ofici com a responsable dels magatzems reials.

¹⁸⁵⁶ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-6, ff. 442r-445r, [10-11-1723]. Glòria es trobava molt actiu en el camp de la importació de cereals durant aquest període. Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, pp. 323 i 330.

¹⁸⁵⁷ Eloy Martín Corrales ja analitzà el paper dels Duran en aquest tipus d'activitat comercial a *Ibíd.*, pp. 331-335

Retornant al context general de la provisió, a mitjans de 1725 el creixement dels costos de la administració directa acabà motivant un progressiu retorn a la concessió de grans *asientos* de provisió. Després de nombroses pugnes i querelles judicials, l'equilibri de poders i influències entre els dos grans grups comercials espanyols de la cort –la casa de Valdeolmos i el grup de Goyeneche– s'acabà decantant a favor dels navarresos, que comptaven amb la protecció d'individus tan influents i poderosos com el marquès de Campoflorido i altres homes de negocis com els de la casa de Juan Prieto Haedo.¹⁸⁵⁸

A Catalunya, el pas a l'administració delegada es donà amb la concessió d'un nou *asiento* general al negociant Urban Ruiz Velarde el dia 23 de novembre de 1725. Ruiz Velarde conjuntava dues grans qualitats que el feren idoni per emprendre la provisió de queviures del Principat. En primer lloc, havia format part de l'estreta xarxa de negocis de l'esmentat Juan Prieto Haedo des de l'any 1715.¹⁸⁵⁹ Segonament, però també íntimament relacionat amb aquest primer punt, aquest individu ja havia exercit com a director de la provisió de Catalunya durant el temps que l'*asiento* general estigué en mans de Pedro Aguirre Undona.¹⁸⁶⁰ La rescissió del contracte d'Aguirre a causa de les sospites per malversació de fons i el pas a l'administració directa feu que Ruiz Velarde deixés algunes quantitats a deure als proveïdors i oficials del Principat que havien tractat amb ell. Una bona mostra la trobaríem el febrer de 1721, quan el comandant de la Seu d'Urgell li envià un requeriment per un deute de 500 lliures que Ruiz Velarde es negà a pagar-li «[...] a causa de haverse recindido el asiento de Provisión y no tener en su poder caudales algunos de Provehedor General para ejecutarla».¹⁸⁶¹

Amb tot, un cop alliberat de qualsevol sospita feu valer la seva experiència i solidesa econòmica, per aconseguir aquest nou contracte per la «Provisión de Víveres para las Tropas de los reynos de Aragón, Valencia, Principado de Cataluña, Islas de Mallorca, Ibiza y Plaza de Porto Longón» durant un any.¹⁸⁶² Com en els contractes de la primera postguerra, aquesta encomana incloïa tots els elements de la provisió necessaris per abastir les tropes de terra, malgrat que també hi trobem una clàusula pel proveïment d'hospitals, vaixells o reserves de places.

¹⁸⁵⁸ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte...», p. 382.

¹⁸⁵⁹ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El Atila de Madrid: La forja de un banquero en la crisis de la monarquía (1685-1715)*, Madrid: Marcial Pons, 2021, pp. 160-161 i 189.

¹⁸⁶⁰ Pel seu rou en aquesta administració fou investigat sota sospita de malversació dels fons destinats a les compres dels grans de la provisió. Aquest cas ha estat excel·lentment estudiat a Anne DUBET, *La Hacienda real...*, pp. 286-410.

¹⁸⁶¹ AHPB, 888/9, Notari Fèlix Costa, ff. 47r-47v, [28-02-1721].

¹⁸⁶² AHN, *Estado*, Llig. 766, s/f [23-11-1725].

A més a més, en l'apartat que tractà les zones on s'haurien de fer les compres de cereals, la redacció del contracte ens dona algunes pistes de les dificultats pròpies d'aquest abastiment en els mercats de forments locals:

«[...] y porque en Cataluña ni en Valencia se cogen granos suficientes para hazer la provisión de las Tropas, que ay en una y otra Provincia y para no dar lugar a perjuicio que se seguiría a sus naturales, si para la provisión se les tomassen los granos que necesitan para su manutención, ha de poder el suplicante luego u en el tiempo que le convenga dentro del de este Asiento, comprar y extraer de Andalucía, para remitir por Mar a Cataluña y Valencia, cinquenta mil fanegas de trigo, sin que se precise ni obligue al Suplicante ni a los vendedores a pagar derechos ningunos por razón de venta ni extracción ni entrada en Cataluña y Valencia».¹⁸⁶³

Sens dubte, l'experiència acumulada durant els primers anys de la dècada feu que es ressaltés la importància dels grans andalusos per suplir les mancances de les compres locals. Així mateix, resulten certament interessants les disposicions preses pel finançament d'aquest *asiento*. Per tal de poder fer front a la despesa estimada del contracte, Ruiz Velarde demanà inicialment que se li consignessin els rèdits provinents de les rendes provincials i del tabac del regne de Galícia de tot l'any 1726. Finalment, però, la remuneració del contracte acabà vinculada als rèdits provinents de les rendes provincials de Sevilla des de principis de gener de 1726 fins l'acabament de l'any.

D'aquesta manera, Ruiz Velarde delegà l'administració de l'*asiento* a Catalunya a un altre biscaí, Miguel de la Torre i Molinedo.¹⁸⁶⁴ El nou director de la provisió de queviures no tardà en ocupar la xarxa de proveïments establerta els anys anteriors. Alhora, també començà a renovar i adaptar algunes de les administracions sotsarrendades als nous interessos de l'assentista general.

A finals de gener de 1726 nomenà al negociant Felip Martí com a guardià del magatzem i la provisió de queviures a Tortosa, rellevant així a Diego de Toya que ho havia estat durant el lustre anterior.¹⁸⁶⁵ En aquesta ocasió, la seva tasca principal sols seria «[...] distribuir los víveres a las tropas y subirlos desde el río hasta el almacén, tanto los que

¹⁸⁶³ *Ibíd.*

¹⁸⁶⁴ Miguel de la Torre Molinedo, Santa Cruz y Campillos era originari de la vila de San Miguel de Aedo, de la vall de Carranza a Biscaia. Es trobà destinat a Catalunya almenys fins la dècada de 1740, quan sol·licità l'expedició d'una reial provisió d'hidalguia el juny de 1742. Archivo de la Real Chancillería de Valladolid [ARCV], Sala de Vizcaya, Caixa 4543, Doc. 3, [25-06-1742]. ACA, RA, Reg. 330, ff. 21r-82r, [05-06-1742]

¹⁸⁶⁵ Diego de Toya esdevindrà encarregat dels hospitals i llots de la caserna de la mateixa ciutat a partir de l'any 1730, càrrec pel que acabarà empresonat a les presons reials de la ciutat a causa de les males cures que es feren als soldats malalts del regiment d'infanteria de León l'any 1730. ACA, RP, BGRP, Vol. 11, ff. 17r-19v, [07-02-1732].

remitirán de Barcelona como los que bajarán de Aragón, todo a su costa».¹⁸⁶⁶ Atès que no s'hauria d'encarregar de cap adquisició de gèneres, sinó només del seu transport i cura als magatzems, rebria un estipendi mensual de 30 escuts que li servien per cobrir les despeses dels carregaments. Aquesta encomana diferiria clarament de la del seu predecessor, que combinà tant les compres de cereals com el seu emmagatzematge i la seva distribució. A Felip Martí l'acompanyaria com a fiador Josep Alegret i Miró, de Cubelles.

L'*asiento* d'Urban Ruiz Velarde hagué de conviure al Principat amb el de Norberto de Arizcun, que des de 1722 posseïa un contracte de cinc anys per l'abastiment dels queviures i les racions necessàries per alimentar el personal de tots els vaixells de guerra i de transport de Marina que es trobessin als ports de la monarquia.¹⁸⁶⁷ Els agents d'Arizcun treballaven activament al port de Barcelona i, en algunes ocasions, per bé que la seva provisió fos inicialment destinada a l'Armada, les autoritats militars del territori podrien disposar que es destinessin a un altre fi. Per exemple, a finals de 1726, el guardià dels magatzems de Marina a Barcelona José de Querejazu ordenà que cent disset mil racions per l'Armada que Norberto de Arizcun havia entregat a Barcelona de es remetessin a les places de Roses i de Castellciutat per l'alimentació de la guarnició. Tanmateix, pel cas de Castellciutat:

«[...] los sumos gastos de la conducción y peligro de pérdida a que se exponen por el largo camino, los pondrá V.S. en venta [...] executando lo mismo con los víveres que se hallen en los Almasenes recogidos de desembarcos para con su producto poner en la mencionada Plaza de Castelciudad en beneficio de la Real Hacienda los mismos géneros en número que los que corresponden».¹⁸⁶⁸

I de fet així s'executà. Els gèneres d'aquestes racions es començaren a vendre immediatament i el procés s'allargà fins el mes de març següent.¹⁸⁶⁹ Urban Ruiz continuà al capdavant del proveïment de Catalunya durant tot el 1727, any en el que aconseguí aglutinar sota la seva propietat tots els *asientos* de provisió de queviures de la monarquia.¹⁸⁷⁰ Amb tot, a mitjans d'aquell any la consecució de cereals es veié novament complicada per les limitacions del comerç establertes «Con motivo de las

¹⁸⁶⁶ AHPB, 934/21, Notari Josep Francesc Fontana, ff. 15v-16r, [30-01-1726].

¹⁸⁶⁷ Sergio SOLBES FERRI, «El control de gasto de la Marina en las Secretarías de Estado y del Despacho. Los pagos de la Tesorería General en la primera mitad del siglo XVIII» a María BAUDOT MONROY (Ed.), *El Estado en guerra: expediciones navales españolas en el siglo XVIII*, 2014, pp. 147-194, p. 175.

¹⁸⁶⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 310v-312r, [27-11-1726].

¹⁸⁶⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 115v-116v, [12-03-1727].

¹⁸⁷⁰ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte...», p. 382.

noticias que se tuvieron en el año próximo pasado de experimentarse el Contagio en Nápoles de Romania, Smirna y otras partes de Levante». ¹⁸⁷¹ Per aquest motiu, sols s'admetrien pel proveïment aquells forments originaris de Sicília, Sardenya o altres zones netes d'Itàlia, sempre que no s'haguessin barrejat amb partides provinents de Nàpols o de qualsevol port del Llevant mediterrani.

A l'inici de la primavera de 1727 arribaren a Barcelona diverses ordres des de la cort per reforçar els estocs dels magatzems de Girona, Roses, Hostalric, Cardona, Castellciutat i Berga amb «[...] ochocientas catorce mil y cincuenta raciones de víveres de boca». ¹⁸⁷² Com en anteriors ocasions, aquesta comanda no fou remesa als proveïdors generals de queviures del Principat sinó que es licità públicament per *asiento*. En el plec original que es pregonà hi figurava la següent distribució territorial de les esmentades racions i els terminis amb que s'haurien d'entregar:

Quadre núm. 35. Distribució de les racions de l'<i>asiento</i> de Pau Turet [1727]			
Plaça	Nombre de racions	Termini d'entrega inicial	Termini d'entrega final
Girona	367.650	30 dies	50 dies
Hostalric	125.550	20 dies	50 dies
Roses	121.050	20 dies	30 dies
Castellciutat	121.050	25 dies	30 dies
Cardona	60.750	30 dies	50 dies
Berga	18.000	30 dies	50 dies
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 128v-136v, [27-03-1727].			

Com en la resta de contractes d'aquestes característiques que hem tractat fins ara, la Corona tornava a prioritzar l'abastiment de les places més properes a la frontera. Així mateix, en aquesta ocasió, també s'hi inclogué una llista dels aliments de que s'haurien de compondre cadascuna de les racions:

¹⁸⁷¹ AGS, SSH, Llig. 550, Núm. 2, Antoine de Sartine a José Patiño, s/f, [05-06-1727].

¹⁸⁷² ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 128v-136v, [27-03-1727].

Quadre núm. 36. «Géneros de los que se compone cada ración de Boca así de carne, tossino, pescado, como de queso» [1727]		
Tipus de ració	Nombre de racions setmanals	Composició de la ració
Ració de vaca	2	«un quartillo y medio de vino, una libra y media de leña, dos onzas de arroz o garbanzos, seys onzas de carne»
Ració de porc o tossino	2	«un quartillo y medio de vino, una libra y media de leña, dos onzas de arroz o garbanzos, quatro onzas de tossino».
Ració de bacallà	2	«un quartillo y medio de vino, una libra y media de leña, dos onzas de arroz o garbanzos, quatro onzas de bacalao, una onza de aceite, una sexta parte de quartillo de vinagre»
Ració de formatge	1	«un quartillo y medio de vino, una libra y media de leña, dos onzas de arroz o garbanzos, cinco onzas de queso y media onza de asseyte»
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 128v-136v, [27-03-1727].		

Per cada miler de racions, també caldria entregar un *celemín* de sal. Tant per les quantitats de productes que calia aportar com per la seva heterogeneïtat i per l'ajustat termini temporal amb que calia entregar-les, aquest encàrrec assolia una important entitat econòmica i una notable dificultat logística. D'aquesta manera, la seva consecució no estaria a l'abast del conjunt dels contractistes habituals de la Intendència de Catalunya.

Sens dubte, aquest fet motivà que presentés la primera de les postures el mestre matalasser de Barcelona Pau Turet. Turet s'oferí a dur a terme el contracte per 33 maravedís de billó per cada ració. Així doncs, el preu total de l'*asiento* ascendiria a 790.107 rals de billó. Per aquesta raó, a banda de les franquícies de drets i dels auxilis usuals que solien associar-se a aquest tipus de contractes, el matalasser barceloní també demanà una important bestreta de 6.000 dobles. A més a més, sol·licità que se'ls consignessin la resta de les quantitats a l'arrendament dels drets de bolla del Principat dels mesos d'agost a desembre d'aquell mateix 1727. En cas que no fos suficient, s'estendria aquesta concessió durant els primers mesos de 1728. Malgrat constatar l'existència de postures alternatives, l'intendent Sartine no dubtà a acceptar la proposta de Turet.

Per poder avalar una bestreta de tanta entitat, el matalasser presentà uns fiadors de molta solvència. En primer lloc, hi figurà el botiguer de teles Melcior Guàrdia, qui ja havia avalat a Josep Besora en el seu contracte de provisions de 1718. Seguidament, hi trobaríem alguns influents membres de la burgesia comercial barcelonina com Miquel Alegre, Francesc Roig i Vives, Josep Ros i Julià i Sebastià Vidal.¹⁸⁷³ Finalment, hi trobem al negociant Esteve Matas i Lluell, un dels membres més destacats de la companyia comercial de Josep Matas i Cia.

Així doncs, no només es tractava d'individus de contrastada riquesa i prestigi, sinó també amb experiència prèvia tant en l'execució d'arrendaments de drets com de queviures locals. Precisament, Guàrdia, Alegre, Ros i Julià i Roig i Vives ja havien col·laborat per aconseguir altres importants contractes de proveïment. Precisament, Francesc Roig i Vives i el propi Guàrdia ja havien participat activament en l'arrendament de la provisió de les carns de Barcelona entre els anys 1714-1715.¹⁸⁷⁴ L'any 1722, tots ells havien format el nucli de la societat que s'endugué l'arrendament de l'abastiment de pa de Barcelona.¹⁸⁷⁵ Per la seva banda, la companyia dels Matas havia estat implicada durant els anys anteriors en la recaptació de drets de portes, duanes i bolles de Barcelona.¹⁸⁷⁶

A finals de 1727, el proveïment general de queviures del Principat canvià novament de mans i tornà a córrer a compte de societat del marquès de Valdeolmos. La casa comercial decidí tornar a confiar la direcció de la provisió catalana al seu veterà soci Pedro Quijada. Aquest delegà l'important càrrec de *guardalmacén* de la provisió de Barcelona a Josep Esmandia i Milans, un membre de la casa Milans i estret col·laborador del comerciant Bernat Glòria, amb qui acabaria esdevenint un dels principals participants en la manufactura de vestuaris militars durant la dècada de 1740. Des de la seva posició, Esmandia s'encarregava tant de rebre les partides de cereals destinades a les tropes com de la seva distribució.¹⁸⁷⁷ Aquests nomenaments també afectaren a altres àmbits territorials. Sabem que l'adroguer Joan Puig actuà com a

¹⁸⁷³ Aquest Vidal havia obtingut la ciutadania honrada durant l'etapa austriacista de la ciutat. Malgrat haver perdut el privilegi amb l'entrada de les noves autoritats borbòniques, constatem novament com l'antiga filiació austriacista no li passà factura a l'hora de participar en contractes militars. Gemma GARCÍA FUERTES, «Les conseqüències de la Guerra...», p. 1059.

¹⁸⁷⁴ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 30v-32r, [13-01-1715].

¹⁸⁷⁵ Gemma GARCÍA FUERTES, «Les conseqüències de la Guerra...», p. 1043.

¹⁸⁷⁶ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», pp. 223-227.

¹⁸⁷⁷ Per exemple, el dia 10 de desembre de 1727 rebé a Barcelona 2.475 faneques d'ordi provinent de la vila de Las Cuevas. AHPB, 967/1, Notari Miquel Cabrer, ff. 123v, [18-12-1727].

responsable del magatzem reial de la plaça d'Hostalric des de primer de desembre de 1729 fins la fi de novembre de 1730. Durant els primers anys d'aquesta administració, les males collites de les terres bladeres del Principat dificultaren el subministrament de la tropa i afavoriren un creixement de l'especulació per part dels proveïdors intermediaris encarregats de vendre els grans a Quijada. Per aquesta raó, la Reial Audiència i el capità general concediren un permís al director per importar tots els grans necessaris per l'alimentació de l'exèrcit.¹⁸⁷⁸

Durant aquest període, la majoria de gestions econòmiques i cartes de pagament que li remeteren des de Barcelona ho foren a través de la companyia de Josep Matas.¹⁸⁷⁹ D'aquesta manera, la vinculació d'aquests grans llinatges comercials catalans amb la provisió continuà ben vigent a l'inici de la nova dècada.

Precisament, l'any 1730 Bonaventura Milans rellevà a Pedro Quijada al capdavant de la direcció de la provisió del Principat, mentre que Esmandia es mantingué com a responsable del magatzem barceloní.¹⁸⁸⁰ A partir d'aquell moment, el mateix Bonaventura Milans també actuà alhora com a factor i apoderat a Barcelona de don Pedro de Astrearena i Iturralde, proveïdor dels presidis i de l'esquadra de Galeres del Mediterrani i futur marquès de Murillo.¹⁸⁸¹

Emperò les tasques de Milans no només es limitaren a la compra i distribució de queviures. A principis de 1732 feu construir per ordre d'Astrearena quatre pins a les drassanes d'Arenys de Mar «[...] los quales se han de emplear en el Real Servicio de S.M. para conducir víveres y otros pertrechos a los dichos Presidios de Africa».¹⁸⁸² Així mateix, durant aquest anys, la relació amb l'arsenal de Cadis fou molt estreta, especialment a través del trànsit de queviures amb vaixells francesos que Milans remeté a l'apoderat d'Astrearena a Cadis, Pedro Antonio Pereti.¹⁸⁸³

En aquestes compres de cereals també hi participaren els membres de la puixant nissaga Duran. No tant per compte propi com també fent d'intermediaris d'altres societats. Per

¹⁸⁷⁸ ACA, RA, Reg. 141, ff. 117r-119v, [16-10-1728].

¹⁸⁷⁹ AHPB, 967/4, Notari Miquel Cabrer, ff. 14v-15r, [29-01-1731].

¹⁸⁸⁰ AHPB, 967/3, Notari Miquel Cabrer, ff. 6r-6v, [08-01-1730].

¹⁸⁸¹ AHPB, 967/4, Notari Miquel Cabrer, ff. 252r-257r, [15-12-1731]. Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Los navarros en la...», p. 217. També feu arribar diversos carregaments de blats nord-africans des de Marsella entre 1729 i 1730 a través de patrons francesos. Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, p. 336.

¹⁸⁸² AHPB, 967/5, Notari Miquel Cabrer, ff. 5r-5v, [04-01-1732].

¹⁸⁸³ AHPB, 967/5, Notari Miquel Cabrer, ff. 238r-239v, [07-10-1732], ff. 261r-262r, [21-11-1732] i ff. 277r-278v, [20-12-1732].

exemple, el primer dia de febrer de 1731, Jaume Duran actuà com a factor i apoderat de la important companyia del suís Isaac Vernet –radicada a Marsella– per supervisar el reconeixement de 1.710 sacs de farina enviats a Barcelona per aquesta societat. Es tractava d’una de les entregues dels vint mil sacs d’aquests gèneres que Vernet s’havia compromès a remetre a la ciutat per l’abastiment de l’exèrcit del Principat.¹⁸⁸⁴ Vernet acabà percebent 235.170 rals i 19 maravedís per l’entrega completa d’aquests gèneres entre els mesos de febrer i març de 1731.¹⁸⁸⁵ En aquesta ocasió, les adquisicions i entregues d’aquesta companyia ja no es feren a compte i ordre de la casa de Valdeolmos sinó per la hisenda reial.

L’administració de Valdeolmos finí el novembre de 1730 i des de la cort s’optà per no renovar-li el contracte. A partir d’aquell moment, i com conseqüència de les múltiples iniciatives de reforma empreses per José Patiño des de la seva consolidació al capdavant de les secretaries d’Hisenda, Guerra i Marina, es tornà a deixar de contractar el proveïment de les tropes per recuperar el sistema d’administració directa. Mentre que el control global de la despesa aniria a càrrec d’un nou òrgan conegut com la “*Contaduría General de Provisiones*”, l’organització efectiva dels proveïments i l’administració territorial recauria en els intendants provincials de l’exèrcit.¹⁸⁸⁶ A Catalunya, doncs, aquesta tasca fou empresa per un home de la més estricta confiança de Patiño i amb una més que acreditada experiència en l’àmbit de la provisió de queviures, Antonio de Sartine.¹⁸⁸⁷

Tanmateix, en l’àmbit del proveïment naval sí que continuaren actius els *asientos* de proveïment. A Barcelona, mentre els Milans actuaven com a factors d’Astrearena, els Duran ho feren per la casa comercial de don Miguel de Arizcun. El navarrès havia rellevat al seu pare al capdavant de la provisió general de queviures de l’Armada l’any 1730. A instàncies d’Arizcun, durant l’any 1732 els Duran armaren i asseguraren diversos vaixells de càrrega destinats a Cadis amb importants càrregues de vi català per la marineria i els soldats.¹⁸⁸⁸

¹⁸⁸⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 34v-36r, [01-02-1731].

¹⁸⁸⁵ AGS, TMC, Llig. 4434, *Relación que yo Manuel Vallejo y Sanpedro doy del caudal que para los meses de febrero y marzo, [...] con destino a gastos de la provisión de víveres del mismo Principado*, s/f, [14-04-1731].

¹⁸⁸⁶ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte...», p. 383.

¹⁸⁸⁷ Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La intendencia de Cataluña...*, pp. 348-349.

¹⁸⁸⁸ AHPB, 967/5, Notari Miquel Cabrer, ff. 17r-17v, [18-01-1732], ff. 62r-62v, [24-03-1732], f. 132v, [10-06-1732], ff. 139r-139v, [18-06-1732] i ff. 144r-144v, [25-06-1732].

La cooperació entre els dos principals llinatges comercials barcelonins del moment fou certament estreta. En bona part de les assegurances marítimes vinculades a aquests noliejaments –tant de 1732 com d’anys posteriors– hi figuren tant membres de la família Duran com membres de la casa Milans.¹⁸⁸⁹ Per altra banda, els Matas també seguiren implicats en les compres de cereals durant la dècada de 1730. Esteve Matas i el seu fill –també anomenat Esteve– tancaren un contracte amb l’ajuntament de Fuliola, a l’Urgell, per la compra d’un onzè de tot el blat que es collís al terme.¹⁸⁹⁰

De fet, les capacitats econòmiques i les xarxes d’agents comercials pròpies d’aquestes societats esdevindrien essencials per assegurar el proveïment de les tropes del Principat. I és que mentre la demanda alimentària creixia notablement a causa de l’augment de la presència militar, la producció cerealícola catalana cada vegada podia cobrir menys les necessitats de la tropa.

En un informe sobre les quantitats de grans requerides per alimentar la guarnició de Catalunya durant tot el 1732 s’estimà que es necessitarien aportar 114.312 faneques de blat i 170.448 faneques d’ordi. De totes aquestes, les collites i mercats de Catalunya només podrien fornir 47.4000 faneques de blat i 52.600 d’ordi. Les que quedaven haurien de provenir principalment de Sevilla –44.600 de blat i 78.568 d’ordi– mentre que les restants fins a completar el total haurien de remetre’s des de diferents ports del Llevant peninsular com Cartagena, Alacant o València.¹⁸⁹¹

Precisament, aquestes dades van en la línia de les xifres que Rafael Torres donà sobre els espais de compra i distribució de queviures per l’exèrcit de tota la monarquia l’any 1734. Segons les seves estimacions, el 49,4% del blat i el 23% de l’ordi de tota la provisió eren originaris d’Andalusia, mentre que Catalunya se situava amb un 15,3% i un 4,2% respectivament. Les posicions es capgiraven a l’hora d’analitzar els punts de distribució, atès que Catalunya ascendiria a la primera posició amb un 38,4% de totes les racions de pa de munició fetes a la Corona i un 27,8% de totes les faneques d’ordi distribuïdes.¹⁸⁹²

¹⁸⁸⁹ AHPB, 967/6, Notari Miquel Cabrer, ff. 40r-40v, [13-02-1733].

¹⁸⁹⁰ AHPB, 992/3, Notari Joan Baptista Plana i Circuns, ff. 57v-58r, [28-03-1735].

¹⁸⁹¹ Totes aquestes operacions tindrien un cost estimat de 5.538.959 rals de billó. AGS, TMC, Llig. 4434, *Cómputo del coste y costes que se considera tendrá en Cataluña la razón de pan y fanega de cevada en el año de 1732* [...], s/f, [29-08-1731].

¹⁸⁹² Rafael TORRES SÁNCHEZ, «El gran negocio de la época,...», pp. 115-116.

Així doncs, malgrat l'administració directa dels proveïments per part dels oficials de la corona, les cases comercials dels Matas, dels Milans i dels Duran hi seguirien intervenint de manera molt activa durant tota la dècada. De fet, les societats de Milans i Duran col·laboraren activament alternant-se els papers de financers o d'importadors de cereals, seguint el mateix model que ja practicaren durant els anys de la darrera *Dirección General de Víveres*. Per exemple, a finals de 1733, Josep i Jaume Duran reberen la important quantitat d'un milió de rals de billó amb dues cartes de pagament de la cort que feu efectives a Barcelona la societat Benages, Andreu i Milans i Miquel Pujol.¹⁸⁹³ Aquest milió serviria per sufragar la compra de vint-i-cinc mil faneques de blat i quaranta mil faneques d'ordi pel sosteniment de les tropes del Principat.¹⁸⁹⁴

Altres membres de l'elit econòmica barcelonina també participaren d'aquests proveïments. Per exemple, el corredor de canvis Gabriel Casanovas entregà a diversos magatzems de Catalunya quaranta mil faneques de blat i quaranta mil més d'ordi durant tot el 1732 i gener de 1733.¹⁸⁹⁵ Durant tot el 1733 Casanovas seguiria entregant importants quantitats de cereals per compte de la hisenda reial.

Com ja hem constatat, la importància de l'arribada de grans andalusos, murcians i valencians fou enorme durant tota la dècada. Això no obstant, per l'abastiment de les places de l'interior del Principat també es comptà amb proveïdors d'origen aragonès com Simón Portet de Saragossa¹⁸⁹⁶. L'any 1734 Portet entregà dotze mil faneques de blat aragonès als magatzems de la provisió de Lleida i Tortosa.¹⁸⁹⁷ El saragossà seguí entregant partides de grans als magatzems del sud de Catalunya almenys fins l'any 1741.¹⁸⁹⁸

Tal i com també hem constatat en l'anàlisi dels comptes de la primera *Dirección General de Víveres*, algunes unitats es proveïen de pa i forment de manera paral·lela al sistema de subministrament general. Aquestes pràctiques se seguiren donant en aquesta dècada. Un clar exemple el podem trobar en el pas del regiment de cavalleria de

¹⁸⁹³ La divisió de les quantitats fou molt desigual, essent la carta dels Milans de valor de 750.000 rals pels 250.000 de Miquel Pujol. Aquests pagaments es donaren a Madrid pel tresorer major de Guerra el marquès de Valbuena i a Barcelona per Manuel Vallejo

¹⁸⁹⁴ AGS, TMC, Llig. 4331, Baltasar Montero a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [24-10-1733].

¹⁸⁹⁵ Aquests cereals importaven un total d'un milió i mig de rals de billó. AGS, TMC, Llig. 4435, *Relación de los caudales que han entrado en poder del Thesorero* [...], s/f, [20-06-1733].

¹⁸⁹⁶ L'any 1723, Portet ja havia sigut assistent de la provisió de Saragossa. José María BALLESTÍN MIGUEL, *Zaragoza según el plano de 1712 y su vecindario de 1723*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2017, p. 242.

¹⁸⁹⁷ AGS, TMC, Llig. 4331, Baltasar Montero a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [25-09-1734].

¹⁸⁹⁸ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 2, s/f, [20-04-1740].

Santiago pel Principat el mes de desembre de l'any 1735. Durant la seu trànsit per la vila de Calaf, l'oficial Baltasar de Llano, habilitat de la unitat, adquirí tres-centes fanques d'ordi per alimentar els cavalls al mercader local Ramon Susana i al seu soci el traginer Felip Bartra. No fou fins quatre anys més tard que Baltasar de Llano remeté a Calaf les 360 lliures d'aquesta compra, a raó de 12 rals d'ardits la faneca.¹⁸⁹⁹

Juntament amb els Duran, Arizcun comptava amb un altre apoderat a Barcelona, Juan de Urrutia. Durant l'any 1735, quan les activitats de provisió d'esquadres de l'Armada a la ciutat es trobaven encara en ple funcionament, Urrutia tingué certs problemes amb els gremis de descarregadors de mar per un excés en el nombre de carretes emprades en la càrrega i descàrrega de les naus.¹⁹⁰⁰

A finals de la dècada de 1730 hem localitzat una important adquisició de grans feta pel mercader barceloní Miquel Pujol. Entre els mesos d'octubre de 1738 i setembre de 1739 Miquel Pujol i els seus socis –entre els que es trobava el flequer i assentista del pa de munició Francesc Clota– entregaren a Catalunya cent trenta mil fanques de blat i cent mil d'ordi destinades a l'alimentació de les tropes.¹⁹⁰¹ Precisament, a principis d'octubre de 1738 Pujol ja noliejà una nau per poder importar cereals de Sardenya i Sicília en motiu d'aquest *asiento* alhora que també facilità l'arribada de carregaments de llegums i blats des de València.¹⁹⁰²

Per bé que les entregues s'executaren dins dels terminis estipulats, Pujol i els seus socis foren víctimes d'un important endarreriment en el pagament d'aquestes partides per part de la *Contaduría General de Provisiones*. Els problemes sembla que ja s'iniciaren a mitjans de 1739, quan Miquel Pujol nomenà un apoderat a Madrid perquè pogués gestionar des de la cort els cobraments derivats d'aquesta gran comanda.¹⁹⁰³ Malauradament pels interessos dels mercaders catalans els pagaments es dilataren diversos anys. A finals de juliol de 1743 la hisenda reial encara devia 3.903.929 rals i 14 maravedís de billó als hereus de Miquel Pujol.¹⁹⁰⁴ Aquesta és la compra única més important que hem localitzat per aquest període.

¹⁸⁹⁹ AHPB, 1003/1, Notari Josep Troc i Avellanós, ff. 118r-119r, [13-10-1739].

¹⁹⁰⁰ ACA, RA, Reg. 229, f. 69v, [15-06-1735] i f. 89r, [29-07-1735].

¹⁹⁰¹ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 290v-291v, [09-07-1743].

¹⁹⁰² AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 431r-432r, [03-10-1738] i ff. 522v-523r, [24-12-1738].

¹⁹⁰³ AHPB, 993/6, Notari Vicenç Simon, ff. 22r-23r, [18-04-1739].

¹⁹⁰⁴ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 312v-313v, [27-07-1743] i f. 313v, [27-07-1743].

Per la seva banda, durant el 1739 la companyia de Milans havia adquirit dotze mil faneques de blat per ordre directa de Fermín Buenaventura Folch.¹⁹⁰⁵ Comptem amb l'escandall d'alguns preus i orígens de les partides que conformaren aquesta important compra, fet que ens permet conèixer les dinàmiques i mercats on operaven els principals proveïdors de queviures per l'exèrcit de Catalunya.¹⁹⁰⁶

Pel que fa al blat del país, Milans ordenà la compra de 1.698 faneques a Joan Soler d'Altafulla, 1.500 més a Xavier Cabirol de Girona, 200 a Ramon Nin de Vilafranca i 200 més a Jaume Garrins de Tortosa. En canvi, pel que fa a les importacions des de fora de la monarquia, a banda d'algunes partides modestes adquirides a Nàpols i Sicília, hi sobresurten les 994 faneques de blat fort de Sardenya enviat per Josep Cases. Finalment, la gestió de tots els nòlits, els transports dels forments i la recepció als magatzems era responsabilitat dels corredors de la Llotja Josep Ignasi Carbassa i Folch i Gabriel Casanovas, a qui ja hem vist participar de la provisió pel seu compte a principis de la dècada.

La col·laboració entre Casanovas i els Milans també es donà en l'àmbit del proveïment dels presidis i de l'esquadra de galeres. Per bé que la companyia barcelonina seguí actuant com a apoderada de Pedro de Astrearena fins l'any 1741, les funcions de representació de l'assentista a Barcelona no sols foren executades per Buenaventura de Milans, sinó que en ocasions delegà la tasca precisament a Gabriel Casanovas.¹⁹⁰⁷ Així ho executaren durant l'estiu de 1741, quan l'esquadra de galeres del Mediterrani es trobava atracada davant de Barcelona, i calia gestionar-ne el proveïment.

Les grans compres de cereals que feren aquestes companyies no impediren que se seguissin fent cessions territorials de la provisió a nivell local. A finals de setembre de 1738, el mestre armer Josep Serrat que posseïa la direcció de queviures per les tropes de la Seu d'Urgell i Puigcerdà delegà tota la seva responsabilitat i tasques en Josep Valls, Tomàs Espinosa i Josep Dalmau, veïns de la Seu.¹⁹⁰⁸ Per cuidar dels seus interessos

¹⁹⁰⁵ A finals d'agost d'aquell any, Buenaventura Folch ordenava que es paguessin a Milans totes les quantitats que se li devien per aquest concepte AGS, TMC, Llig. 4387, Fermín Buenaventura Folch a Pedro de Astrearena, s/f, [28-08-1739].

¹⁹⁰⁶ AGS, TMC, Llig. 4387, *Quenta dada por Benages, Andreu y Milans de Barcelona del coste de 12.000 fanegas de trigo que compraron para aquella provincia*, s/f, [18-12-1739].

¹⁹⁰⁷ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 77v-80r, [14-08-1741] i ff. 80r-82r, [17-08-1741].

¹⁹⁰⁸ AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 423v-424r, [25-09-1738], f. 432r, [03-10-1738].

particulars en aquesta provisió, Serrat havia nomenat procurador seu al veterà proveïdor de queviures berguedà Francesc Gironella.¹⁹⁰⁹

El model de provisió descrit fins ara es mantingué pràcticament inalterat durant els anys següents. El 1741 es compraren per ordre i compte de la Corona 25.548 faneques de blat a Marsella que serien distribuïdes entre Barcelona i Alacant. Els 37.813 rals i 16 maravedís dels nolis de transport entre Marsella i Barcelona de les que acabaren a la capital del Principat foren pagats per la companyia de Milans.¹⁹¹⁰

La solidesa econòmica dels Milans i la seva llarga experiència feren que des de la cort Juan Bautista Iturralde acabés comunicant a Fermín Buenaventura Folch que les compres de grans a Catalunya s'haurien de donar prioritàriament a mans dels agents i socis de la companyia de Benages, Andreu i Milans, mentre que a l'Aragó recauri en la societat d'Ignacio de Indart.¹⁹¹¹ Una bona mostra de les tendències cap a la concentració de les adquisicions i l'afavoriment dels grans assentistes que acabarien cristal·litzant en un nou canvi de model general de la provisió que es donaria pocs anys després.

Precisament, el mes de març de 1740 l'esmentat Ignacio de Indart comprà 10.618 faneques de blat aragonès i les feu transportar fins els magatzems reials de Tortosa. Com ja hem vist, els cereals aragonesos també foren essencials per apuntalar la provisió a Catalunya, especialment mercès a la rapidesa del seu transport a través de l'Ebre. De fet, gràcies als comptes d'aquesta adquisició d'Indart podem avaluar quin impacte tenien en el cost final les despeses de transport.

Tenint en compte que aquesta operació tingué un cost total de 258.654 rals i 20 maravedís, un 22,63% del preu del contracte es destinà als trasllats des dels mercats fins als magatzems. Sens dubte una magnitud gens menyspreable. Malauradament, ignorem les viles on es feren les primeres compres, de manera que no podem avaluar la magnitud del transport terrestre, però sí que podem constatar que la partida logística més substancial corresponia als nolis de les embarcacions pel transport fluvial.

¹⁹⁰⁹ AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 161v-162r, [12-04-1738].

¹⁹¹⁰ AGS, TMC, Llig. 4387, *Recados y quenta de la compra de 25.000 fanegas de trigo hecha en Marsella de quenta de S.M. de orden de Don Pedro de Astrearena*, s/f, [1741]. El cost total de l'operació ascendí a 724.267 rals i 27 maravedís de billó.

¹⁹¹¹ AGS, TMC, Llig. 4387, Juan Bautista Iturralde a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [18-11-1739].

Quadre núm. 37. Desglossament de les quantitats pagades per Ignacio de Indart pel proveïment de 10.618 faneques de blat a Tortosa [1740]		
Concepte	Rals	Maravedís
Pel cost del blat	189.443	24
Pel transport del blat des de les viles on es comprà fins a Mequinensa	14.199	12
Pel transport del blat a través de l'Ebre entre Mequinensa i Tortosa	44.322	4
Pel lloguer i sou dels animals, oficials i altres despeses menors	5.618	14
Per la rebaixa pactada a l'inici de la comanda	5.071	
Font: AGS, TMC, Llig. 4387, Fermín Buenaventura Folch a José del Campillo, s/f, [27-09-1741].		

Mentre que els espais de compra i adquisició dels queviures semblen clars, també és important visualitzar i caracteritzar quins foren els principals espais de consum d'aquests queviures durant aquells primers anys de la dècada de 1740. Mercès a un estat dels queviures existents als magatzems reials del Principat l'abril de 1743 podem fer una primera aproximació a aquest aspecte.

Com es desprèn del Quadre número 38, els principals espais de consum coincideixen clarament amb les principals places que es troben en el camí ral que unia València amb França a través del litoral i el prelitoral del Principat. No ens sorprèn pas que Barcelona i Tarragona siguin els dos principals nuclis de consum, de la mateixa manera que Tortosa esdevé un dels principals magatzems de blat i d'ordi del territori.

En canvi, sí que ens crida l'atenció la manca de dades de les farines existents tant a Barcelona com a la pròpia Tortosa. Ignorem si es tracta d'una autèntica mancança dels informes dels responsables dels magatzems d'aquestes ciutats o bé que, realment, es trobessin completament buits a causa de les distribucions fetes a les unitats que s'hi trobaven de trànsit o de guarnició.

Quadre núm. 38. «Estado de los víveres que para subsistencia de las tropas se hallaron existentes en los Almacenes de las Plazas y Cuarteles del Principado de Cathaluña de cuenta de la Real Hacienda el día 18 del corriente según relaciones de los Guardalmacenes de la provisión con demostración de los que consumen al mes» [1743]					
Localització dels magatzems	Queviures existents			Consum mensual	
	Arroves de farina	Faneques de blat	Faneques d'ordi	Faneques de blat	Faneques d'ordi
Barcelona		3.273	22.988	4.032	319
Mataró	100	77	35	107	516
Granollers			167		
Blanes					
Hostalric		333	109	6	45
San Feliu		50	108	50	270
Torroella	95	120	315	50	570
Roses	266			49	
Figueres	380	230	386	101	347
Girona	300	40	234	179	45
Vic		18	168		
Olot			86		
Puigcerdà					
Seu d'Urgell				26	
Tremp		12	347		
Balaguer		243	44	10	
Lleida		265	180	10	
Tàrrrega	150	455	431	65	
Igualada		38	107		
Cardona				10	
Berga				10	
Manresa					
Martorell	25	204	442		
Vilanova			595	65	375
Vilafranca	210	23	272	160	855
Tarragona	1.764	2.317	3.936	582	889
Tortosa		2.868	194	252	300
Móra d'Ebre					
Total	3.290	10.566	31.144	5.764	4.531

Font: AGS, TMC, Llig. 4331, Don Martín de Bustamante a Don Fermín de Folch, Barcelona, s/f, [20-04-1743].

Quelcom similar podria aplicar-se als casos de Puigcerdà, Manresa, Móra d'Ebre o Blanes, dels quals no en tenim cap dada. Mentre que per aquestes places més petites ens

inclinem per la primera opció a causa del seu rol secundari en els esforços de mobilització d'aquest conflicte, creiem que pels casos de Barcelona i Tortosa aquesta absència de dades sí que seria indicativa de la pressió que l'augment de les necessitats alimentàries derivades de la nova guerra tingué en els principals magatzems reials de grans de Catalunya. Un element que ens apunta cap a aquesta conclusió seria el contracte tancat l'octubre de 1742 entre el director de la provisió José de Bustamante i el traginer de Sant Andreu del Palomar Gabriel Feliu perquè aquest s'encarregués «[...] transporte con carros y acémilas de la harina, trigo, cebada y bizcocho que se necesitase remitir desde esta plaza de Barcelona a los cuarteles de Vique, Igualada, Manresa, Martorell y Granollers».¹⁹¹²

Finalment, la crescuda quantitat d'ordi que hi havia al magatzem barceloní responia a un important carregament de 10.212 faneques d'aquest cereal que acabaven d'entregar al moll de la ciutat els patrons Lorenzo Bastida, Marcos Auge i Gonzalo Gaeta.

L'administració directa del proveïment de queviures continuà funcionant fins a mitjans de l'any 1744. A causa dels constants problemes d'impagaments i del creixement notable de les despeses que s'havia experimentat des de la suspensió de pagaments de 1739, la cort preferí retornar la provisió general al sistema de la delegació per *asiento*. Amb tot, tal i com descriu Rafael Torres, en aquesta ocasió els principals membres del govern de la Corona prioritzaren la concessió dels nous contractes a un grup d'assentistes cortesans molt més reduït i de major confiança. Consegüentment, a partir d'aquell moment des de la cort no es tornaria a licitar cap contracte parcial de proveïment. En endavant, sols es concedirien *asientos* generals per tota la monarquia i d'una durada superior a la que havia sigut costum fins llavors.¹⁹¹³ L'individu més idoni que es trobà per emprendre aquesta important tasca fou l'home de negocis navarrès Francisco Mendinueta.¹⁹¹⁴ Per dirigir la provisió de Catalunya, Mendinueta nomenà a Juan de Urrutia.¹⁹¹⁵ Urrutia havia acumulat una amplíssima experiència al Principat administrant activament diversos àmbits de la provisió. Des de l'any 1720 ja havia actuat com a *guardalmacén de víveres* de la Ciutadella.¹⁹¹⁶ El 1733 sumà a aquesta

¹⁹¹² ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 294r-300r, [09-10-1742].

¹⁹¹³ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte...», pp. 384-385.

¹⁹¹⁴ El millor estudi d'aquest *asiento* i del seu principal es troba a Rafael TORRES SÁNCHEZ, «El gran negocio de la época,...», pp. 101-134.

¹⁹¹⁵ Urrutia ja exercia com a tal a finals d'agost de 1744. AHPB, 1019/1, Notari Sebastià Prats, f. 259r, [07-09-1744].

¹⁹¹⁶ AHPB, 925/4, Notari Josep Cols, ff. 7v-8r, [10-05-1720].

atribució el càrrec de *guardalmacén de maderas de repuesto* de la mateixa fortalesa, rellevant a Carlos Llana.¹⁹¹⁷ Dos anys després també actuà com a soci de Josep Ortador en un *asiento* de fusells pel regiment de dragons de la Reina.¹⁹¹⁸ A partir de 1741 havia substituït a Bonaventura de Milans com a director dels proveïments de queviures per l'Armada a Barcelona, aparellant l'erecció de dos nous magatzems i noliejant nombroses partides de gèneres entre Catalunya, Toló i Andalusia per compte d'Ambrosio Agustín Garro.¹⁹¹⁹ Precisament, aquesta circumstància quedà recollida en el poder que Mendinueta li feu per facultar-lo com a nou director de la provisió a Catalunya, on s'expressava que nomenava a:

«Juan de Urrutia, factor de la provisión de víveres de la Real Armada en la ciudad de Barcelona General para que en nombre del señor otorgante y representando su persona y derechos dirija la Real Provisión de trigo y cebada del Principado de Cataluña, ciudades, villas y lugares que comprende recibiendo de parte de S.M. los intereses de granos que existiesen en aquel Principado de cuenta de la Real Hacienda y hubiese presente y dar de todo ello a favor de las personas que los entregasen los recibos, resguardos o cartas de pago que se hayan acostumbrado dar en semejantes casos».¹⁹²⁰

Urrutia estigué ben actiu dirigint ambdós àmbits del proveïment durant els mesos següents, fet que li valgué una certa continuïtat inicial al capdavant de la direcció. A finals d'agost de 1746 el marquès de la Ensenada ordenà a Contamina que li notifiqués que havia de continuar exercint com a director del proveïment al Principat atès que s'estava redactant una renovació de contracte de la *Provisión General de Víveres* que tenia l'assentista navarrès.¹⁹²¹ No fou fins a principis del regnat de Ferran VI que hi hagué un primer relleu en aquest àmbit.

A partir de llavors, qui ocuparia la direcció de la provisió tant de Catalunya com de Mallorca per delegació de Mendinueta seria el mestre armer ennoblit Josep Serrat. La seva experiència com a assentista de queviures de l'exèrcit expedicionari a Itàlia fou determinant perquè passés a ocupar aquesta posició l'any 1749.¹⁹²² Tal i com succeí amb el propi Mendinueta, aquesta nomenament marcaria el cim de la carrera de Serrat com a assentista, fet que motivà que abandonés progressivament qualsevol implicació

¹⁹¹⁷ ACA, RP, BGRP, Processos, 1733, Núm. 5, R, s/f, [1733].

¹⁹¹⁸ AHPB, 950/28, Notari Fèlix Avellà, ff. 60r-61r, [14-04-1735].

¹⁹¹⁹ AHPB, 967/14, Notari Miquel Cabrer ff. 363r-364v, [22-08-1741] i AHPB, 967/15, ff. 184r-185v, [12-05-1742].

¹⁹²⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 131, ff. 134v-146v, [30-08-1744].

¹⁹²¹ AGS, SSH, Llig. 551, Núm. 2, José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [03-09-1746].

¹⁹²² AHPB, 1019/1, Notari Sebastià Prats, f. 117r, [15-03-1748].

en altres àmbits de la provisió militar.¹⁹²³ Seria el mateix Serrat el que s'encarregaria de sotsarrendar la direcció de provisions de Mallorca. En aquest àmbit confià inicialment amb el barceloní Josep Velada.¹⁹²⁴ El 1750 traslladà la responsabilitat als comerciants francesos Blaise i Pierre Billon, mentre que l'any següent delegà l'administració del pa de munició de l'illa a Vicente Cuervo, natural de Palma.¹⁹²⁵

Josep Serrat invertiria importants quantitats del seu propi patrimoni en l'execució d'aquesta provisió. Podem comprovar-ho mercès a l'inventari de béns i hisendes del comptador de la provisió de queviures José de Quevedo quan traspassà l'any 1752. Un dels vals i deutoris de més valor que Quevedo tenia en els seus arxius de casa era una lletra per valor de 84.000 rals del propi Josep Serrat.¹⁹²⁶

Amb tot, Serrat no es mantingué ininterrompudament al càrrec. Sabem que l'any 1763 actuava com a director a compte de Mendinueta el mercader barceloní Rafael Esmandia.¹⁹²⁷ A partir de l'any següent, el rellevaria el mercader ennoblit i veterà proveïdor de vestuaris Josep Florensa.¹⁹²⁸

6.1.2. El subministrament del pa de munició al Principat

Més enllà de l'adquisició i la compra dels cereals i de les porcions de queviures necessàries per abastir les guarnicions de les places, l'element més important de la provisió de queviures de qualsevol territori seria la manufactura i distribució del pa de munició per la tropa. A banda del seu sou monetari, a cada soldat li corresponia una ració diària de vint-i-quatre unces de pa de munició. Mentre que algunes de les unitats es feien elles mateixes el pa de munició en base als lliuraments de cereals i farines que els donaven o finançaven els directors de la provisió, la majoria de les racions que es repartien en un territori com Catalunya durant la primera meitat del Set-cents ho foren a través de proveïdors privats subcontractats. Amb tot, malgrat la importància de la contractació i la participació privada en les fases de manufactura i distribució, és

¹⁹²³ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «El gran negocio de la época,...», p. 101.

¹⁹²⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 119v-126r, [18-02-1749].

¹⁹²⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 137, ff. 46r-55v, [07-02-1750] i ff. 50r-61r, [13-02-1751].

¹⁹²⁶ AHPB, 993/11, Notari Vicenç Simon, ff. 120v i 163r-176v, [18-01-1752]. AHPB, 1016/13, Notari Joan Cussana, s/f, [01-06-1751].

¹⁹²⁷ AHPB, 1019/20, Notari Sebastià Prats, ff. 297r-298r, [10-08-1763].

¹⁹²⁸ AHPB, 1019/21, Notari Sebastià Prats, ff. 138r-138v, [04-05-1764]. AHPB, 1019/22, ff.188v-189r, [27-04-1765].

important tenir en compte que l'administració general del pa de munició seguí vinculada als avatars del conjunt del proveïment de queviures, de manera que aquest també passà per les mateixes etapes de canvis entre grans *asientos* i assentistes cortesans i administracions directes per part dels oficials de la corona. Per aquesta raó serà important considerar les dinàmiques descrites en la secció anterior quan ens referim als àmbits més alts de l'administració de la provisió.

Abans d'iniciar l'anàlisi del funcionament d'aquests negocis a Catalunya, pot ser útil establir les ràtios de racions de pa i faneques de farina/blat que solien considerar-se en els casos en que foren les pròpies unitats les que es feien el pa. Segons Rafael Torres, per cada faneca castellana de blat, s'esperava que en sortissin seixanta-sis racions de pa de munició, mentre que si la faneca era de farina, el nombre de racions s'elevava a cent.¹⁹²⁹ Com veurem, en el camp de la contractació privada aquestes quantitats variaran notablement segons els *asientos* estipulats.

Com en la majoria d'àmbits que estudiarem, la continuïtat de les dinàmiques de proveïment entre els darrers mesos del conflicte successori i els primers de la postguerra fou pràcticament total. En el camp del pa de munició, durant els darrers mesos de 1714 i els primers de 1715 aquesta administració seguí a càrrec del puixant comerciant arenyenc Josep Milans i Lleu.¹⁹³⁰ Milans seguí organitzant la manufactura del pa de munició i la seva distribució en un context certament excepcional i que tingué un gran impacte en l'enorme inflació dels preus generals del pa, del blat i de l'ordi.¹⁹³¹ Amb tot, Milans hagué de deixar el Principat per organitzar la manufactura de pa per l'exèrcit expedicionari que ocuparia Mallorca. Per poder gestionar els seus assumptes a Barcelona confià en els comerciants barcelonins Jacint Serra i Josep Esmandia.¹⁹³² A partir de llavors, malgrat tenir-ne un coneixement fragmentari, sabem que hi hagué un contracte per la distribució del pa de munició per tot el Principat que encapçalaren Juan Maynard, Joan Fàbregues i Juan Aguilar. L'administració d'aquest *asiento* fou molt caòtica a causa de les desconfiances entre els assentistes, que acabaren amb un

¹⁹²⁹ Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Military Entrepreneurs and...*, p. 48.

¹⁹³⁰ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 52v-54r, [29-01-1715].

¹⁹³¹ Gaspar FELIU I MONTFORT, «Precios y salarios en la Cataluña moderna. Vol. I: Alimentos» a *Estudios de historia económica*, Núm. 21, 1991, pp. 43, 66.

¹⁹³² AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 51r-51v, [08-06-1715].

substancial deute de 898 lliures, 10 sous i nou diners de Fàbregues i Aguilar contra Maynard.¹⁹³³

A finals de 1715, Catalunya ja es trobava integrada en un contracte de pa de munició que també comprenia els regnes d'Aragó, València i Mallorca que havia emprès per Manuel de Soto y Arce, que es trobava associat a la companyia de Pierre Huet.¹⁹³⁴ El negociant francès l'havia sotsarrendat a l'assentista general de tota la monarquia, Juan Márquez Cardoso. Per poder assegurar el repartiment del pa a totes les guarnicions de Catalunya, l'agent de Manuel de Soto a Barcelona –Laurent Curada– tancà diversos *reasientos* per dividir territorialment l'administració del subministrament:

Quadre núm. 39. Administració territorial del contracte de pa de munició a Catalunya [1716-1717]	
Àmbit de l'administració	Titular
Administrador general	Joan Lauriol
Barcelona	Salvi Torres
Tarragona, Vilafranca	Salvador Carreras
Igualada, Tàrrrega, Lleida, Balaguer, Tremp, Cardona i Manresa	Louis Mailholle i Louis Chevalie, companys.
Girona, Hostalric, Blanes, Sant Feliu de Guíxols, Torroella de Montgrí, Roses i Figueres	Jean Romamuille
Vic, Olot, Ripoll i Berga	Francesc Ros
Martorell	Luís de Andrade
Granollers	Antoni Lloses
Mataró	Francesc Pou i Bonich
La Seu d'Urgell i Puigcerdà	Jean Blanquie
Mallorca i Eivissa	Lluís Canet
Font: AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 119v-120r, [04-11-1716].	

Com es desprèn d'aquest quadre, inicialment les administracions de Catalunya i Mallorca seguiren anant de la mà. Així mateix, la combinació de capitals francesos i hispànics en la gestió general de la societat també es veié clarament reflectit en els sotsarrendadors. Sens dubte, la presència gal·la entre els contractes territorialment més propers a la frontera no resulta casual. En canvi, l'important àmbit de provisió concedit a Louis Mailholle i Louis Chevalie que abastava pràcticament tot l'interior del país

¹⁹³³ ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 3, Z, Doc. 1, s/f, [01-08-1716], Doc. 4, s/f, [27-09-1716].

¹⁹³⁴ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 128v-129r, [19-11-1715].

podria deure's a la voluntat del sector francès de l'administració de controlar més directament el trànsit, les compres i la distribució en les zones cerealícoles més actives del Principat.¹⁹³⁵

La concessió de l'*asiento* general a Manuel de Soto portà alguns problemes amb el jove mercader de Barcelona d'origen tortosí Bernat Font, qui en aquell moment es trobava executant el repartiment de cereals per les tropes i que també volia assumir la distribució del pa de munició.¹⁹³⁶ Finalment, sembla que arribà a ser nomenat pel propi Huet com a director de les fàbriques del Principat, càrrec que mantindria entre març i octubre de 1716.¹⁹³⁷ De fet, durant aquest període Font nomenà com a proveïdor del pa de munició de Manresa, Cardona i Solsona al *guardalmacén* reial de la capital del Bages, Antonio del Trago, a qui ja havia encarregat la distribució de grans.¹⁹³⁸ Amb tot, Bernat Font es negà a presentar els comptes de les fàbriques a Pierre Huet i a l'administració general de Juan Márquez Cardoso, fet que li valgué la seva destitució i una important persecució legal a causa de les sospites de malversació que hi havia tant sobre la seva gestió particular com per l'administració general de Cardoso.¹⁹³⁹

Tot i aquesta situació, a finals de desembre de 1716 l'assentista general decidí traslladar l'administració del pa de munició de tot el Principat a Salvi Torres, soci de Bernat Font i sotsarrendador del pa de munició de Barcelona. El mateix Font i el corredor d'orella Pere Marges i el botiguer Salvador Puig figuraren com a avaladors de Torres.¹⁹⁴⁰ Salvi Torres no era pas aliè a les particularitats d'aquest proveïment. Sabem que durant els darrers anys del conflicte havia estat implicat en la supervisió de les administracions del pa de munició per les tropes austriacistes que empenien Joan Colomer i Llorenç Giralt.¹⁹⁴¹ Precisament, a principis de novembre de 1714 el mateix Giralt l'havia nomenat apoderat general seu a la ciutat.¹⁹⁴²

Torres acordà proveir totes les racions que li demanessin a raó d'un ral per cada vuitanta-sis unitats de vint-i-quatre unces obrades i entregades. Aquestes racions sortirien de cada quintar castellà de blat bo que li entreguessin els comissaris de la

¹⁹³⁵ Amb tot, els encarregats dels magatzems serien eminentment catalans. Per Lleida sabem que se'n encarregaven Pere Bedora i Joan Solanell. ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 1, H, s/f, [1718].

¹⁹³⁶ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 144v-145r, [18-12-1716].

¹⁹³⁷ ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 1, Rr, Doc. 2, s/f, [21-01-1717].

¹⁹³⁸ ACBG, AHPM, Notari Joan Pujol, Llig. 1333, s/f, [26-02-1716].

¹⁹³⁹ ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 1, Rr, Doc. 1, s/f, [21-01-1718].

¹⁹⁴⁰ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 146r-147r, [21-12-1716] i 197r-198v, [05-03-1717].

¹⁹⁴¹ AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 243r-246r, Document insert, [06-04-1713].

¹⁹⁴² AHPB, 884/15, Notari Jeroni Casetas, ff. 366r-367r, [07-11-1714].

provisió. En el plec de condicions pactat entre Manuel de Soto i Salvi Torres es prohibia estrictament dur a terme qualsevol venda o negoci paral·lel amb les tropes.¹⁹⁴³ Així mateix, es recollia que els estris de les fàbriques i tots els edificis, forns i magatzems que s'havien utilitzat fins llavors se'ls haurien de cedir per part de l'administrador general. Finalment, se'ls haurien de donar facilitats per tallar la llenya necessària per alimentar els forns.

Torres i els seus socis decidiren regular notarialment el funcionament de la seva associació a principis de març de 1717. Malgrat que els interessos generals de la societat es dividiren en quatre parts iguals, Torres compartiria la direcció de les fàbriques amb Pere Marges. Tots dos s'encarregarien tant de la conducció del propi proveïment com també de mantenir les relacions necessàries amb l'administració militar. Així mateix, remetrien informes mensuals a la resta de socis dels cereals i farines rebudes i de les racions distribuïdes.¹⁹⁴⁴

A principis d'abril de 1717, Torres renovà els *reasientos* de Jean Romamuille i de Salvador Carreras, alhora que rellevà a Antoni Lloses de la provisió de Granollers per entregar-la al mestre cinter Joan Calafi.¹⁹⁴⁵ Com també succeiria amb altres societats, per bé que en els repartiments d'interessos de la companyia de l'*asiento* sols hi figuressin els quatre individus principals, cadascuna de les parts podria estar formada per més persones o societats. En el cas que ens ocupa, el quart de la companyia que posseïa Bernat Font també era participat pel passamaner de Barcelona Francesc Besora, el pagès d'Arenys de Mar Salvador Taxonera i el pagès de Sarrià Pau Modolell del Puig.¹⁹⁴⁶

A mitjans d'abril de 1718, el mateix Salvi Torres intentà aconseguir infructuosament el contracte de pa de munició de l'exèrcit expedicionari que es preparava a Barcelona per la conquesta de Sicília.¹⁹⁴⁷ Finalment, però, foren els agents francesos de Manuel de Soto al Principat –Laurent Curada i Nicolas Gréban– qui se l'acabaren enduent.¹⁹⁴⁸

Aquell any 1718, l'administració de queviures de la monarquia ja havia passat a la casa de Valdeolmos, qui la delegà al seu agent a Catalunya Pedro Quijada. Quijada

¹⁹⁴³ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 149r-154v, [21-12-1716].

¹⁹⁴⁴ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 197r-199r, [05-03-1717].

¹⁹⁴⁵ AHPB, 926/3, Notari Francesc Bosch i Soler, ff. 209r-224v, [14-04-1717 a 15-04-1717].

¹⁹⁴⁶ AHPB, 877/22, Notari Pau Cabrer, ff. 40v-41r, [15-03-1718].

¹⁹⁴⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 565r-574r, [17-04-1718].

¹⁹⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 574r-576r, [15-05-1718].

s'encarregà tant de les distribucions i compres de forment com també de l'administració de les fàbriques del pa de munició en un context especialment complex, coincidint amb l'esclat de la Guerra de la Quàdruple Aliança. Precisament, per poder administrar les fàbriques del pa de munició de l'exèrcit que es trobaria de campanya al Principat Quijada tancà un contracte amb el tarragoní Rafael Salas.¹⁹⁴⁹ En aquesta ocasió Salas s'obligà a proveir vuitanta-set racions per cada quintar de farina entregada per la provisió general de queviures a raó de cada quatre rals per la manufactura i la distribució. Aquesta alça de preu es corresponia a la situació de conflicte que vivia el Principat. A banda de les condicions acostumades en contractes anteriors, aquest plec també comprenia alguns punts específics a l'entorn de les particularitats del context bèl·lic. Aquests articles comprenien, per exemple, els terminis d'avís previs amb els que s'hauria d'avisar a Salas si calgués elaborar racions per tropes que es trobessin fora de les places o dels campaments permanents. Així mateix, el transport de les racions hauria de fer-se a través dels guies, atzembles i carruatges propis de la direcció de queviures. Finalment, en cas que l'enemic causés pèrdues materials a l'assentista, bé fos per destrucció o per segrest, Quijada s'obligaria a indemnitzar-lo. Per poder assegurar-lo econòmicament, Salas comptà amb tres avaladors de la seva mateixa ciutat: el mercader de draps Joan Elies, el calceter Josep Argenter i el veterinari o manescal Josep Jover.¹⁹⁵⁰

A banda del contracte per l'exèrcit de campanya, Quijada seguí delegant el forniment de pa de munició per les casernes i places fortes del Principat a través de sotsarrendaments. Malauradament desconeixem el gruix d'aquestes delegacions, de manera que no podem observar-hi les continuïtats i discontinuïtats existents amb les administracions anteriors. L'únic que coneixem és el *reasiento* fet entre Quijada i Francesc Ros per la direcció del proveïment del pa de munició per les places i casernes de Lleida, Balaguer, Tàrrega, Tremp, Vic i Manresa.¹⁹⁵¹ Precisament, Ros ja havia sigut responsable del mateix proveïment pels partits de Vic, Olot, Ripoll i Berga pels anys 1716 i 1717. També sabem que durant l'any 1719 i 1720 la manufactura de bescuit de munició per la guarnició de la Ciutadella estigué en mans de Ramon Besora, qui tingué alguns

¹⁹⁴⁹ AHPB, 930/13, Notari Antoni Cassani, ff. 59r-62v, [11-05-1719].

¹⁹⁵⁰ Un mes després, Rafael Salas i Joan Elies es donaren poders generals l'un a l'altre per poder gestionar en peu d'igualtat tots els negocis comuns. Arxiu Històric de Tarragona [AHT], Fons Notarial de Tarragona [FNT], Notari Rafael Lluç, Sig. 281, ff. 353r-353v, [11-06-1719] ff. 353v-354r, [16-06-1719].

¹⁹⁵¹ AHPB, 930/14, Notari Antoni Cassani, ff. 214v-215r, [09-11-1720].

problemes amb el gremi de flequers de Barcelona per no pagar-los els sous que els corresponien per haver visurat i acceptat les partides entregades als soldats.¹⁹⁵²

Aquest no fou pas l'únic problema entre els assentistes de pa de munició i els arrendadors de les fleques municipals. A principis de l'any 1720, el contractista dels forns de pa de Barcelona elevà una queixa al consistori i al capità general on denunciava que l'assentista del pa de munició de la tropa es trobava «[...] expidiendo diariamente así por los revendedores como por otras personas crecidas porciones de pan que hace vender [...]». ¹⁹⁵³ Tant Castel-Rodrigo com l'intendent Rodrigo Caballero es comprometeren a investigar aquestes pràctiques irregulars i aturar-les.

Com ja hem descrit anteriorment, amb l'acabament de la invasió francesa i el retorn momentani de l'estabilitat a la frontera des de la cort s'establí una *Dirección General de Víveres* que s'encarregaria d'administrar el proveïment de queviures per les tropes que es trobessin a Catalunya entre els anys 1721 i 1725. Sota la direcció de l'esmentat Pedro Quijada, aquest organisme també fou el responsable de gestionar la manufactura i la distribució del pa de munició. Una tasca veritablement notable tenint en compte els volums necessaris de pa que requeria la guarnició del Principat.

Quadre núm. 40. Nombre de racions anuals de pa de munició proveïdes a compte de la <i>Dirección General de Víveres</i> de Catalunya [1721-1725]		
Any	Nombre de racions	Nombre de proveïdors
Gener-October 1721	6.397.126	31
Novembre 1721-October 1722	8.677.509	22
Novembre 1722-October 1723	8.218.799,5	25
Novembre 1723-October 1724	6.998.337	11
Novembre 1724-October 1725	8.545.093	9
Font: AGS, TMC, Llig. 3218-3222 [1721-1725].		

Tal i com s'observa en el quadre precedent, la quantitat de racions de pa entregades aviat superà els set milions anuals, i es mantingué gairebé sempre per sobre d'aquesta xifra. Aquestes dades han sigut calculades a partir del buidatge dels extractes de

¹⁹⁵² ACA, RP, BGRP, Processos, 1720, Núm. 4, O, Doc. 2, s/f, [13-04-1720].

¹⁹⁵³ AHCB, AB, Polític, Representacions, 1D.IV-3, ff. 6v-8r, [09-02-1720]. Finalment identificaren a una desena d'individus que venien privadament aquestes racions de pa de munició. *Ibidem*, ff. 8v-9r, [10-02-1720] i ff. 17r-18v, [02-03-1720].

pagaments que cada proveïdor rebé de la *Dirección General* i que quedaren registrats en els comptes finals. En base a l'estudi d'aquestes dades, hem observat que en aquests comptes es diferencien els proveïdors de pa de munició en dos supòsits diferents, aquells que "fabricaven" el pa de munició i aquells als que se'ls "comprava" el pa de munició.

Mentre que les quantitats proveïdes i cobrades pels primers foren les més notables i les que cobriren pràcticament sempre més del 80% de la demanda, els segons acostumaven a ser guardians de magatzems locals, oficials habilitats de les unitats en guarnició o bé síndics dels pobles per on passava la tropa. Consegüentment, el volum de negoci d'aquests darrers fou sempre molt menor. Emperò, la diferència més clara entre ambdós tipus de proveïdors fou la relació contractual establerta amb la corona. Mentre que els primers formalitzaren *asientos* o contractes de proveïment recurrent, els segons cobraven les comandes puntuals que fornien directament a les unitats.

Tanmateix, el fet de pertànyer a una o altra categoria no impedia treballar per ambdues vies. Per exemple, el màxim contractista de pa de l'any 1721 entregà per manufactura en virtut del seu contracte 4.766.240 racions, mentre que en concepte de compra n'entregà 41.981 més. Quelcom similar succeí l'any 1723, quan Jaume Clota distribuí 6.619.851 racions i mitja per l'*asiento* i 22.088 racions i mitja per l'altra via. És possible que part d'aquestes racions pagades fora dels contractes fossin quantitats extraordinàries que foren requerides momentàniament per sobre del preu o les quantitats de grans pactades. Així mateix, podria deure's a racions distribuïdes a no combatents, com per exemple a comissaris de transport i altres operaris auxiliars.

Un cop establertes i definides aquestes diferències podem observar com, amb el pas del temps, s'observa una progressiva tendència a la reducció del nombre de proveïdors i a la concentració del subministrament en mans de grans contractistes de confiança. Una circumstància que ja havíem vist en l'àmbit de la provisió de cereals. En aquesta ocasió, el decreixement és sostingut i no hi observem cap repunt. Per altra banda, en aquest sector de la provisió sí que hi trobem una notable continuïtat dins dels grans subministradors, així com l'existència d'una gran diferència en les magnituds entregades per cadascun d'ells.

El següent quadre ens permet veure i explicar aquestes dinàmiques d'una manera més clara:

Quadre núm. 41. Proveïdors de pa de municipi amb entregues superiors a quinze mil racions [1721-1725]				
Proveïdor	Rals	Maravedís	Racions entregades	Percentatge de racions sobre el total
Gener-October 1721				
Oleguer Guitart	64.130	10	4.808.221	75,16 %
Antonio Portillo	10.450	11	1.017.168	15,90 %
Silvestre Artés	19.011	25	312.206	4,88 %
Joan Farguell	1.202	5	175.555	2,74 %
Altres proveïdors menors			83.976	1,31 %
Novembre 1721-October 1722				
Oleguer Guitart	99.338	26	5.423.832	62,50 %
Antonio Portillo	59.678	18	2.589.310	29,84 %
Pedro Abadía	34.097	15	376.961	4,34 %
Joan Farguell	30.848	31	139.391	1,61 %
Joan Gironella	18.063	12	54.505	0,63 %
Pere Abadia	15.907	26	33.804	0,39 %
Altres proveïdors menors			59.706	0,69 %
Novembre 1722-October 1723				
Oleguer Guitart	120.784	12	5.725.727,5	69,67 %
Antonio Portillo	36.632	7	2.139.321	26,03 %
Joan Farguell	48.839	25	147.952	1,80 %
Joan Gironella	27.841	33	85.000	1,03 %
Pere Abadia	29.407	18	62.491	0,76 %
Altres proveïdors menors			58.308	0,71 %
Novembre 1723-October 1724				
Jaume Clota	143.820	9	6.641.940	94,91 %
Joan Gironella	29.818	19	322.483	4,61 %
Eugenio Gerardo Lobo	8.717	5	20.819	0,30 %
Altres proveïdors menors			13.095	0,19 %
Novembre 1724-October 1725				
Jaume Clota	164.816	30	8.031.571	93,99 %
Joan Gironella i Joan Farguell	9.132	33	444.482	5,20 %
Joan Gironella	9.364	21	26.221	0,31 %
Altres proveïdors menors			42.819	0,50 %
Font: AGS, TMC, Llig. 3218-3222 [1721-1725].				

Tal i com s'observa en el quadre, cadascun dels anys en els que funcionà la *Dirección General* hi hagué un proveïdor molt més destacat que la resta. Aquest fet és una clara herència de les administracions anteriors, que ja tendiren a concentrar la direcció de les

fàbriques en un sol contractista que organitzés el subministrament a través de delegacions privades. Aquesta dinàmica seria clarament continuada durant les dècades posteriors.

El màxim proveïdor durant els tres primers anys de l'administració directa fou Oleguer Guitart. El flequer i comerciant barceloní tancà un contracte de proveïment de pa per tot el Principat amb Pedro Quijada on es comprometia a entregar vuitanta-sis racions de pa per cada quintar castellà de farina de blat neta de tara a raó d'un ral i mig. Es tractava d'una rebaixa substancial del preu de quatre rals que hem vist en *asientos* anteriors. Amb aquesta oferta de rebaixa, Guitart pogué rellevar a Silvestre Artés, que encara havia conduït la provisió el mes de gener de 1721.¹⁹⁵⁴ Per altra banda, les condicions de proveïment no diferien massa entre aquest contracte i el pactat per Artés dos anys abans. Per poder iniciar les operacions, Guitart demanà una important bestreta de 1.000 escuts d'or o 30.000 rals de billó. Per poder avalar aquesta quantitat, presentà com a fiadors al sastre Salvador Cantallops i amb el negociant i pagès Josep Mateu i Corbera. Tots dos eren de Mataró i es trobaven emparentats amb els importants comerciants Milans.¹⁹⁵⁵ Finalment, Cantallops s'acabà separant del contracte i el rellevà el botiguer de teles de Barcelona Antoni Casanovas.¹⁹⁵⁶

Malgrat no haver-lo esmentat fins ara, sabem que Oleguer Guitart també havia tingut alguna relació amb Joan Colomer, el gran proveïdor de pa de munició per les tropes de les tres dècades anteriors. Ignorem exactament quin nivell d'interacció hi hagué entre els dos, però hem pogut localitzar una relació on Guitart apareix com a testimoni en un dels informes de les pèrdues que tingué l'*asiento* de pa de munició de Colomer durant la campanya d'Almansa.¹⁹⁵⁷

Per bé que l'àmbit de subministrament pactat per Guitart fos tot el Principat, Quijada també efectuà alguns altres *asientos* geogràficament més limitats amb contractistes diferents. Aquest foren els casos d'Antonio Portillo, a qui s'encarregà l'administració de les fàbriques del pa de munició de l'Empordà; de Joan Farguell i Joan Gironella, que

¹⁹⁵⁴ De fet tots dos treballaren plegats durant aquell mes. Així apareixen en un inventari de blats, farines i pa de munició que resten a la fàbrica del pa de munició de la plaça de Barcelona elaborat a principis de gener on Oleguer Guitart es presenta com a «Asentista General de las Plazas y Cuarteles de este Principado de Catalunya de cuenta de la Real Hacienda». AHPB, 927/17, Notari Bartomeu Cervaró, ff. s/f, [09-01-1721].

¹⁹⁵⁵ Ramon REIXACH I PUIG, «Integració econòmica hispana...», pp. 119-122.

¹⁹⁵⁶ AGS, TMC, Llig. 3218, *Provisión de Cataluña. Contratos de Asentistas de Fábricas de Pan de Munición*, s/f, [1721].

¹⁹⁵⁷ AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 135v-136v, [16-06-1708].

administrarien les fàbriques de Cardona i Berga; de Nicolás de Unzueta que s'encarregaria de les de Sant Feliu de Guíxols i de Pere Puell, a qui recauria la fabricació a Tortosa.¹⁹⁵⁸ Com es pot veure, gairebé tots ells figuren al capdavant de les llistes de racions proveïdes durant els tres primers anys.

A banda, alguns d'aquests assentistes territorialment més limitats també subministraren cereals diversos a la *Dirección General*, fet que els feu créixer notablement el balanç d'ingressos. Segurament l'exemple més clar seria el d'Antonio Portillo. Pels anys 1722-1723 percebé 96.310 rals i 25 maravedís de billó per la fabricació de pa de munició mentre que per les entregues de cereals del mateix període en cobrà 310.443 rals i 23 maravedís. A un nivell inferior i amb un balanç invers hi trobaríem l'associació dels berguedans Joan Gironella i Joan Farguell, que en aquells anys cobraren 59.172 rals i 18 maravedís per les entregues de grans mentre que pel pa de munició arribaren a cobrar 125.593 rals i 33 maravedís.

En aquest àmbit també es donaren clares relacions entre els proveïdors del pa de munició de les tropes i les societats que s'encarregaven d'administrar els arrendaments locals de pa de viles i ciutats catalanes. Precisament, l'any 1723 Oleguer Guitart es trobava implicat en la companyia dirigida per Pau Grau que gestionava els forns de pa públics de Barcelona.¹⁹⁵⁹

És possible que aquest pas a l'administració civil de Guitart coincidís amb el seu relleu al capdavant de l'*asiento* de les fàbriques de pa de munició del Principat pel flequer barceloní Jaume Clota. Clota signà una capitulació amb Quijada l'agost de 1723 per encarregar-se de tota la manufactura del pa de munició que es fes a Catalunya excepte la de les places de Tortosa, Cardona i Berga, que seguirien administrades per Puell, Gironella i Farguell.¹⁹⁶⁰

Clota entregaria vuitanta-vuit racions per cada quintar de farina de blat. Pel que fa al preu, l'escriptura del contracte fixava el següent:

¹⁹⁵⁸ AHPB, 884/10, Notari Jeroni Casetas, ff. 135v-136v, [16-06-1708]. El contracte de Farguell i Gironella també es troba a ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 31r-39r, [05-02-1721].

¹⁹⁵⁹ El novembre de 1723, Grau notifica al consistori que als magatzems hi tenen 19.000 quarteres de forment, i a l'espera d'arribar a Barcelona els mateixos administradors tenen diverses partides de 3.200 quarteres provinents d'Anglaterra, 3.000 quarteres més de Gènova i 1.700 de Sardenya «providència que tienen superabundantemente asegurado el abasto público» AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-6, ff. 459r-462r, [16-11-1723]. La cita es troba en un document insert entre els ff. 459v-460r.

¹⁹⁶⁰ AHPB, 930/17, Notari Antoni Cassani, ff. 169v-172r, [31-08-1723].

«Que por quanto los gastos de las fábricas son muy crecidos y ser muy aumentado el número de raciones que el expressado Jayme Clota ha de corresponder, assi por el quintal de arina como por la fanega de los granos es condición que por la Rela Provisión se le haya de pagar un Real y medio de vellón por la manifiatura de cada setenta y tres raciones de pan que fabricare y distribuyere a las tropas». ¹⁹⁶¹

Aquest fou el primer contracte en el que es pactaren diferents ràtios de racions que haurien de ser entregades segons la qualitat i tipologia dels cereals depenent de si es tractava de blat, mestall o sègol. Aquesta tendència continuà durant la resta de la dècada i per tots els *asientos* que es feren posteriorment. Les fiances que presentà Clota són una bona mostra de la capacitat de mobilització de capitals que es podien amagar darrera de contractes com aquests. Figuren com a avaladors seus el corredor de canvis i consolidat proveïdor borbònic Josep Matas, el botiguer de teles Joan Diern, el comerciant i corredir Anton Seguí i el pagès Francesc Cuyàs de Sant Andreu del Palomar.

Com ja havia sigut costum fins llavors, un cop havent formalitzat el contracte amb Quijada Clota procedí a tancar sotsarrendaments territorials del proveïment. El primer que concedí fou al flequer i forner barceloní Jaume Setsé, a qui encarregà les fàbriques de pa de munició de les casernes i partits de Tàrraga, Lleida i la Seu d'Urgell seguint les especificacions i normes pactades amb el director de la provisió. ¹⁹⁶² Pel que fa al preu, l'assentista principal pagaria a Setsé un ral per cada setanta-tres racions de pa. D'aquesta manera, Clota es reservaria mig ral per cada conjunt de racions entregades, una quantitat notable.

Un any després del relleu de Guitart i malgrat l'experiència acumulada anys anteriors, a principis de setembre de 1724 es començaren a notar alguns problemes en la manufactura del pa de munició destinat a les Reials Guàrdies Valones. Aquests cossos podien rebre les seves racions tant a través del subministrador general com també elaborar-les directament pels seus soldats "municioners". El dia 13 de setembre Pedro Quijada va fer comparèixer a les cases del pa de munició de Barcelona els quatre prohoms del gremi de flequers i fornors de la ciutat:

«[...] a fin de reconocer y hacer visorio formal de cierta porción de pan de munición fabricada para la data de quatro días a la Guarnición de esta Plaza y del trigo que se halla en dicha casa de la Munición del qual procede el pan que se halla fabricado para satisfacer a la que ha dado la tropa de ser malo el pan y no es de recibo». ¹⁹⁶³

¹⁹⁶¹ AHPB, 930/17, Notari Antoni Cassani, ff. 170r-170v, [31-08-1723].

¹⁹⁶² AHPB, 930/17, Notari Antoni Cassani, ff. 206r-207v, [16-10-1723] i ff. 233v-235r, [21-11-1723].

¹⁹⁶³ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 132v-137v, [13-09-1724].

Després de tastar-lo i examinar-lo amb cura, els quatre pèrits expressaren que el pa era bo i ben obrat. També exculpaven els operaris i personal de l'assentista del pa de qualsevol responsabilitat per la possible humitat que pogués tenir el pa tou perquè aquesta «[...] solamente se ha originado respeto de ser y proceder dicho pan de trigo fuerte del cual de sí y de su naturaleza trae humedad».¹⁹⁶⁴ Dos soldats del regiment de les Reials Guàrdies seguiren de prop tot el procés i participaren dels tastos.

Aquests exàmens es repetiren el dia 18 de setembre, quan els prohoms flequers i forners es traslladaren de nou a la fàbrica del pa de munició per observar com treballaven el pa els soldats "municioners" de les Guàrdies Valones. Els prohoms Martí Colomer, Salvador Serra, Manuel Torras i Jaume Sorts jutjaren com a correcte l'obra feta per aquests soldats, alhora que atribuïen l'agror del pa a la calor ambiental i a l'ús de llevats vells.¹⁹⁶⁵ Com veurem, les unitats d'aquest cos que es trobessin a Catalunya acabarien proveint-se eminentment a través de l'assentista general del Principat.

Per bé que no hem pogut treballar més a fons altres contractes de *reasiento* ni les administracions delegades territorialment del pa de munició sí que podem afirmar que en elles hi participaren molts més individus dels que en tenim constància, atesa la pràctica comuna de prosseguir les parcel·lacions dels contractes a àmbits cada cop més limitats de provisió.

Els darrers mesos de l'administració de la *Dirección General de Víveres*, els sotsdelegats territorials de la Intendència foren requerits a elaborar uns estats actualitzats dels magatzems reials de queviures i de les fàbriques de pa de munició del seu àmbit d'influència. El Quadre número 42 recull les identitats dels responsables de l'administració al partit de Girona.

Tal i com es pot veure, a banda del sotsarrendador del conjunt del partit gironí, cadascun dels magatzems locals de Torroella, Sant Feliu, Hostalric i Blanes tenia un responsable encarregat de la distribució de grans i un altre de la manufactura i entrega del pa de munició.

¹⁹⁶⁴ *Ibíd.*

¹⁹⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 138v-140r, [18-09-1724].

Quadre núm. 42. Relació dels oficials encarregats dels magatzems de queviures i les fàbriques de pa de munició del partit de Girona [31-10-1725 a 04-12-1725]			
Població	Guarda del magatzem de queviures	Administrador del pa de munició	Racions de pa de munició existents
Girona	Juan Fernández	Diego Rodríguez	8.421 [31-10-1725] 3.400 [04-12-1725]
Torroella de Montgrí	José Valverde	Francesc Pausa	908 [31-10-1725] 2.013 [04-12-1725]
Sant Feliu de Guíxols	Juan Sagarnaga	Benet Ribas	1.690 [31-10-1725] 0 [04-12-1725]
Hostalric	Joan Puig/ Joan Pau Bayer	Joan Puig/ Joan Pau Bayer	745 [31-10-1725] 834 [04-12-1725]
Blanes	Sebastián Díaz de Robles/ Joan Pau Bayer	No se'n fabrica	No se'n fabrica
Font: Arxiu Històric de Girona [AHG], Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 527, s/f, [31-10-1725 a 04-12-1725]			

Precisament, a la fi de 1725 l'home de negocis Urban Ruiz Velarde assolí la posició de proveïdor general de tots els exèrcits de Felip V. Ruiz Velarde, que ja havia actuat com a director general del proveïment de queviures, destinà a Miguel de la Torre i Molinedo com a director general de queviures de l'exèrcit i Principat de Catalunya. Una de les principals tasques del director fou assegurar el manteniment de les estructures de manufactura i distribució el pa de munició que s'havien establert i perfeccionat durant els anys anteriors. No és estrany, doncs, que decidís tornar a confiar la principal responsabilitat d'aquesta provisió al corredor de canvis barceloní Silvestre Artés. Artés es comprometé a administrar la fàbrica i distribució el pa de munició a totes les places i casernes del Principat on hi hagués tropes «[...] a exclusión de las plazas arrendadas de cuenta de dicha provisión».¹⁹⁶⁶ En cas que De la Torre o Ruiz Velarde volguessin que Artés emprengués la provisió de les altres places sotsarrendades, també ho hauria de fer.

En aquesta ocasió Artés acceptà un preu encara més competitiu que el dels seus immediats predecessors, d'un ral per cada setanta-tres racions. En cas de guerra, aquesta quantitat augmentaria fins als quatre rals per cada vuitanta-set racions. A banda, en cas de conflicte la hisenda del rei també hauria d'avançar a Artés 70 pesos per la construcció i establiment dels forns de campanya necessaris. La resta de condicions seguien les mateixes pautes pactades el 1719, posant un important èmfasi en la

¹⁹⁶⁶ AHPB, 934/21, Notari Josep Francesc Fontana, ff, 11r-13r, [24-01-1726].

col·laboració de les autoritats locals per assegurar el manteniment dels privilegis dels assentistes i dels seus operaris tant pel que feia als talls de llenya pels forns com també en l'observança de les franqueses de drets d'entrada o de pas dels grans necessaris per la manufactura del pa. El mateix succeïa amb les instal·lacions i els forns que s'havien aparellat i preparat durant els anys anteriors i que caldria cedir sense entrebancs als nous encarregats de les fàbriques. A causa de les grans despeses necessàries per iniciar la fabricació tant en temps de pau com en temps de guerra, Artés demanà i rebé una important bestreta de 600 escuts d'or o 18.000 rals de billó. Per poder rebre aquesta gran quantitat, Artés donà com a fiador i soci seu a un altre veterà assentista, el confiter barceloní Llorenç Esteve.

Pel que fa als altres arrendaments als que es referia Artés en el redactat del seu plec, de quines places i partits es tractava? Doncs entre els mesos de gener i abril de 1726, hem aconseguit localitzar els subcontractes pel pa de munició que Miquel de la Torre pactà pel subministrament dels partits d'Igualada, Olot, Mataró i Tortosa:

Quadre núm. 43. Reasientos de pa de munició fets per la companyia d'Urban Ruiz Velarde [1726]				
Data	Àmbit del <i>reasiento</i>	Preu per ració	<i>Reasentista</i>	Fiadors
07-01-1726	Igualada, Piera, Santa Maria i els seus partits fins a 4 hores de distància i fins a 800 homes	9,5 maravedís	Josep Riera i Joan Riera de la vila d'Igualada	No
07-01-1726	Olot, Camprodon, San Joan de las Abadesses, Ripoll, Ribes de Freser i Besalú	10 maravedís	Antoni Morató, mercader de la vila d'Olot	No
23-02-1726	Tortosa i el seu partit	18 diners per faneca de cereals treballada.	Diego Rodríguez, flequer de Barcelona	Pau Pi, flequer i Joan Bori, assaonador, ambdós veïns de Barcelona.
FONT: AHPB, 934/21, Notari Josep Francesc Fontana, [1726]				

A diferència d'Artés, podem veure com per la resta de provisions delegades es pactà el preu per manufactura de ració individual i no pas per conjunt de setanta-tres racions. Aquest fet es degué a les particularitats pròpies dels àmbits de proveïment, que normalment no assolien magnituds tan notables com per requerir la fixació d'una quantitat tan a l'engròs. Així mateix, la particularitat del cas de Tortosa podria explicar-se per tractar-se d'una plaça eminentment receptora de blats aragonesos sense moldre, de manera que els fabricants de pa de munició de la ciutat solien treballar directament amb preu sobre faneca de forment i no pas sobre quintar de farina.

Així doncs, aquest esquema de funcionament es mantingué més o menys inalterat durant els anys en que durà l'*asiento* general de queviures d'Urban Ruiz Velarde. Malauradament, ignorem les modificacions que comportà la segona etapa de Pedro López Ortega i de la casa de Valdeolmos al capdavant d'aquesta provisió, però tot apunta que els efectes del relleu no foren substancials.

A partir de l'inici de la nova dècada sí que es donaren un conjunt de canvis que acabaren modificant substancialment la provisió. Amb el retorn a la administració directa i la delegació de la direcció dels proveïments en l'intendent de Catalunya, Antonio de Sartine fou l'encarregat de trobar un nou director general de les fàbriques de pa de munició del Principat.

Per assegurar el manteniment de les tropes mentre es conduïen les diligències necessàries per licitar un nou contracte, els propis oficials dependents de la Intendència s'encarregaren de distribuir a les unitats que es trobaven a Catalunya 196.945 racions de bescuit de munició, 7.721 faneques de blat i 17.035 faneques d'ordi durant el mes de desembre de 1730.¹⁹⁶⁷

A principis d'aquell mes, Sartine havia fet cridar a diversos homes de negocis barcelonins per proposar-los d'emprendre la nova provisió de pa. No resulta pas sorprenent que la primera proposta que rebé l'intendent fos de Silvestre Artés. Segons apunta la descripció del procés, la postura d'Artés motiva que la majoria de postors es retiressin de la subhasta. L'únic que aconseguí presentar una rebaixa de preu amb el manteniment de les condicions proposades fou, de fet, Jaume Clota.

¹⁹⁶⁷ Pel mes següent es quedaren en 138.413 racions de bescuit de munició, 7.839 faneques de blat i 14.542 faneques d'ordi AGS, TMC, Llig. 4434, *Relación de las raciones de Bizcocho, raciones de pan y fanegas de cebada que se han distribuido efectivamente [...]*, s/f, [27-04-1731].

El plec inicial d'Artés recollia l'obligació d'establir una fàbrica de pa de munició a cada caserna del Principat, a més de tots els altres llocs on ho manés l'intendent. Així mateix, s'obligaria a donar noranta racions de pa per cada quintar de farina de blat. Aquestes es reduirien a setanta-sis si la farina fos de mestall o setanta si es tractava de sègol. Aquestes quantitats es consideraven tenint en ment la imminent arribada de la important partida de farines i forment de Llevant importada per la companyia d'Isaac Vernet.¹⁹⁶⁸ Quan la provisió es fes en forma de blats sense treballar, l'assentista de pa hauria d'entregat setanta-tres racions per faneca de blat bo, seixanta-dues per faneca de mestall i cinquanta-set per faneca de sègol. Aquestes eren pràcticament les mateixes quantitats que Jaume Clota havia pactat amb Pedro Quijada en el seu contracte de 1723.¹⁹⁶⁹

Seguint amb la tendència de rebaixar els preus per ració que ja havíem observat en els contractes anteriors, en aquesta ocasió Artés proposà cobrar 30 maravedís de billó per cada conjunt de setanta-tres racions manufacturades. La resta de condicions seguiren les pautes marcades fins al moment, descrivint les obligacions de l'assentista tant en temps de pau com de guerra i les prerrogatives, drets i auxilis que hauria de rebre per part dels oficials del rei per assegurar l'execució de l'*asiento*.¹⁹⁷⁰

La millora proposada per Clota es limità a rebaixar la bestreta sol·licitada a 12.000 rals i a un augment de les racions que entregaria per quintar de mestall de seixanta-dues a seixanta-tres, però sou suficientment atractiva per l'intendent i el comptador major Baltasar Montero per acabar-li concedint el contracte.¹⁹⁷¹ Havent disminuït la quantitat sol·licitada per avançat, Clota sols presentà com a fiadors al seu soci consolidat Anton Seguí i al seu fill, Francesc Clota.¹⁹⁷²

La perícia del nou assentista general aviat fou posada a prova a causa de l'augment substancial de la demanda. Sols entre els mesos de gener i febrer de 1732 la companyia de Jaume Clota i els seus diversos *reasantistas* s'encarregaren de proveir 1.297.674 racions de pa i 10.632 quintars de bescuit de munició.¹⁹⁷³ Podem observar un

¹⁹⁶⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 34v-36r, [01-02-1731].

¹⁹⁶⁹ L'única diferència seria en les racions per faneca de sègol, que en el cas de Clota foren cinquanta-sis. AHPB, 930/17, Notari Antoni Cassani, ff. 170r-170v, [31-08-1723].

¹⁹⁷⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 547r-551v, [22-12-1730].

¹⁹⁷¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 552r-557r, [22-12-1730].

¹⁹⁷² Francesc ja havia acompanyat al seu pare en l'administració del pa de 1723. Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 229-230.

¹⁹⁷³ AGS, TMC, Llig. 4434, *Estado de cargo y data de los víveres que se han recibido y distribuido en las fábricas del pan de munición de este Principado (que están a mi cargo) desde primero de enero [...]*, s/f, [20-03-1732].

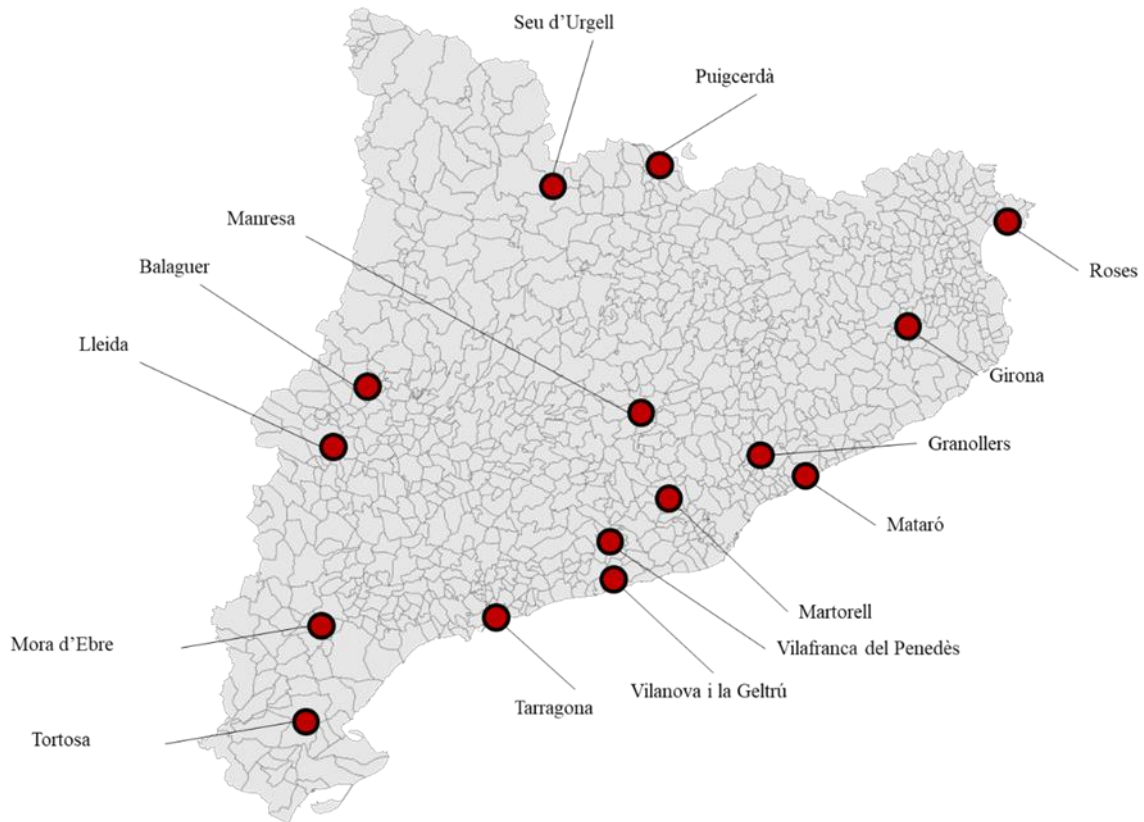
creixement més que notable si ho comparem a les darreres entregues efectuades per la hisenda reial. Aquesta fabricació deixà exhausts els magatzems d'arreu del Principat, reduint les reserves de blats a sols 6.875 faneques i nou *celemines*. La seva tasca continuà els mesos següents, i entre març i juny ja havien fet i distribuït 2.356.874 racions més. Totes les racions fetes fins llavors ascendirien al preu de 44.172 rals i 21 maravedís.

Per acabar de calibrar les magnituds del proveïment d'aquella conjuntura, vegem l'exemple del consum de pa que tingueren les unitats de les Reials Guàrdies d'Infanteria i de *Corps*. Els soldats i oficials d'aquests cossos que serviren a Catalunya durant l'any 1731 consumiren 2.572.593 racions de pa entre els mesos de desembre de 1730 i 1731. Sens dubte, el pas pel Principat de l'infant Carles i la seva comitiva feren créixer el consum, tal i com podem veure en el passat quadre on hi hem recollit les racions de pa que reberen el trienni posterior de mans de la provisió catalana.¹⁹⁷⁴

Quadre núm. 44. Racions de pa de munició subministrades a les unitats de Reials Guàrdies Espanyoles, Valones i de Corps que serviren a Catalunya [1731-1734]	
Concepte	Racions
Per les racions de pa subministrades entre desembre de 1730 i desembre de 1731	2.572.593
Per les racions de pa subministrades entre gener i juny de 1732	1.091.752
Per les racions de pa subministrades entre juliol i desembre de 1732	971.536
Per les racions de pa subministrades entre gener i juny de 1733	1.065.458
Per les racions de pa subministrades entre juliol i desembre de 1733	1.022.663
Per les racions de pa subministrades a les 48 companyies de Guàrdies que serviren a la presa d'Orà entre juliol i desembre de 1732	174.740
Per les racions de pa subministrades entre gener i desembre de 1734	582.382
Font: AGS, TMC, Llig. 4331, [1730-1744]	

Malgrat la lleu rebaixa dels anys següents, les quantitats de racions a proveir per un sol dels múltiples cossos que serviren al país ens donen una imatge de l'entitat d'aquesta provisió. Tots aquests elements afavoriren una major parcel·lació del contracte de Clota per poder assegurar una bona disposició i funcionament de les fàbriques a cadascuna de les zones de major guarnició i de trànsit militar més actiu del Principat.

¹⁹⁷⁴ AGS, TMC, Llig. 4331, Pedro Quijada a Fermín Buenaventura Folch, Barcelona, s/f, [03-05-1732] i Baltasar Montero a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [30-08-1732].



Mapa 8. Distribució dels reasientos de pa de munició fets per Jaume Clota i Cia.
[1730-1739]¹⁹⁷⁵

Entre els anys 1730 i 1739, Jaume Clota pactà vint-i-nou *reasientos* territorials que implicaven quinze àmbits de proveïment diferents. Precisament, gairebé tots ells situaven la base del subministrament en algunes de les principals places fortes del país com Puigcerdà, Castelleiutat, Lleida, Tortosa, Girona o Roses. A banda, també s'hi incloïen altres viles i ciutats que es trobaven enmig de nusos de comunicacions importants i que servien com a caps d'etapa per organitzar els trànsits de tropes. Alguns exemples en serien Móra d'Ebre, Balaguer, Manresa, Martorell, Vilanova, Vilafranca o Granollers. En algunes d'aquestes places la presència militar fou notablement recurrent durant tota la dècada, a causa dels constants trasllats d'unitats en direcció a Barcelona i a Itàlia.¹⁹⁷⁶

¹⁹⁷⁵ Elaboració pròpia. Font: AHPB, 967/3 a AHPB, 967/12, Notari Miquel Cabrer, [1730-1739].

¹⁹⁷⁶ Hem tractat aquest aspecte pel cas de Manresa a David FERRÉ GISPETS, «Els gremis manresans i el...», pp. 336, 340-342 i 356-358.

Quadre núm. 45. <i>Reasientos</i> de pa de munició fets per Jaume Clota i Cia [1731-1739]			
Data	Àmbit del <i>reasiento</i>	<i>Reasentista</i> principal	Avaladors
04-01-1731	Vilanova i la Geltrú i el seu partit	Josep Benet, jove flequer de Barcelona	Bartomeu Llobet, sastre de Barcelona
28-02-1731	Lleida i el seu partit	Cosme Fàbregues, flequer de Lleida	Antoni Germés, mestre de cases i Francesc Fàbregues, flequer de Lleida
24-04-1731	Girona i el seu partit	Francesc Semuntà, flequer de Barcelona	Salvador Soldevila, sastre de Barcelona
22-01-1732	Vilanova i la Geltrú i el seu partit	Josep Benet, jove flequer de Barcelona	Bartomeu Llobet, sastre de Barcelona
28-01-1732	Tarragona i el seu partit	Francesc Bas, flequer de Tarragona	Pere Francesc, negociant de Cambrils del Camp i Josep Peiró, moliner, Josep Llima, botiguer i Isidre Martí, notari causídic, tots de Tarragona
28-01-1732	Girona i el seu partit	Francesc Semuntà, flequer de Barcelona	Salvador Soldevila, sastre de Barcelona
11-02-1732	Seu d'Urgell, Puigcerdà i els seus partits	Manuel Proacio i Vidal, flequer d'Estach (Soriguera) i Manuel Nicàs, jove flequer de Barcelona.	Càndida Proacio, esposa de Manuel Proacio i Vidal de Estach (Soriguera)
21-02-1732	Tortosa, Móra d'Ebre i els seus partits	Josep Bas, flequer de Tarragona	
08-01-1733	Tarragona i el seu partit	Francesc Bas, flequer de Tarragona	Pere Francesc, negociant de Cambrils del Camp, Josep Peiró, moliner, Josep Llima, botiguer i Isidre Martí, notari

			causídic, tots de Tarragona
08-01-1733	Girona i el seu partit	Francesc Semuntà, flequer de Barcelona	Salvador Soldevila, sastre de Barcelona
01-01-1734	Vilafranca del Penedès i el seu partit	Joan Bolet, flequer de Vilafranca del Penedès	
01-01-1735	Mataró i el seu partit	Francesc Anglada, flequer de Mataró	
27-02-1735	Tarragona i el seu partit	Francesc Bas i Josep Bas flequers de Tarragona	Pere Francesc, negociant de Cambrils del Camp
31-01-1736	Tarragona i el seu partit	Francesc Bas i Josep Bas flequers de Tarragona	Josep Peiró, moliner, Josep Llima, botiguer i Isidre Martí, notari causídic, tots de Tarragona
02-03-1736	Mataró i el seu partit	Francesc Anglada, flequer de Mataró	Antoni Fradera, pagès de Sant Joan de Sanata, de Llinars i Francesc Sala, pagès de Valleix, terme de Mataró
23-06-1736	Puigcerdà i el seu partit	Rafael Soler, flequer de Puigcerdà	Pelegrí Masferrer, pagès de Saneja (Guils de Cerdanya)
19-08-1736	Girona i el seu partit	Salvador Soldevila, sastre de Barcelona	Pere Joan Burgès, sastre de Barcelona
12-12-1736	Roses i el seu partit	Antoine Beaumel, flequer de Servian (Béziers, Llenguadoc)	José de Sanesteban, capellà major de la Ciutadella de Barcelona, cunyat de Beaumel
14-01-1737	Tarragona i el seu partit	Francesc Bas, flequer de Tarragona	Pere Francesc, negociant de Cambrils del Camp, Josep Peiró, moliner, Josep Llima, botiguer, Isidre Martí, notari causídic i Josep Bas, flequer, tots de Tarragona

29-12-1737	Vilafranca del Penedès i el seu partit	Francesc Roca, flequer de Tarragona	Josep Trillés, doctor en ambdós drets de Barcelona
17-01-1738	Martorell i el seu partit	Josep Esteve, pagès de Martorell	Francesc Jorba, cerer i adroguer de Esparraguera
13-03-1738	Puigcerdà i el seu partit	Rafael Soler, flequer de Puigcerdà	Pelegrí Masferrer, pagès de Saneja (Guils de Cerdanya)
26-03-1738	Balaguer i el seu partit	Francesc Boter, flequer de Balaguer	Ramon Canyadell, i Emanuel Canyadell, pagesos de la Sentiu
27-03-1738	Granollers i el seu partit	Joan Gimat, comerciant de Granollers	Erasme Pons i Pi, comerciant de Granollers
27-08-1738	Vilafranca del Penedès i el seu partit (poder per cobrar)	Josep Batlle i Via, soguer de Vilafranca del Penedès	
24-12-1738	Vilafranca del Penedès i el seu partit	Francesc Desprats, jove flequer de Barcelona	Pere Quer, teixidor de velts de Barcelona
27-01-1739	Manresa i el seu partit	Ramon Montells, flequer de Manresa	Francesc Viladomiu, ferrer de Manresa
23-02-1739	Girona i el seu partit	Salvador Soldevila, jove sastre de Girona (originari de Barcelona)	Sebastià Soldevila, sastre i Agustí Canadell, cuireter, tots de Barcelona
26-02-1739	Manresa i el seu partit	Ramon Montells, flequer de Manresa	Ignasi Munt, teixidor de lli de Sabadell i Francesc Viladomiu, ferrer de Manresa
Font: AHPB, 967/3 a AHPB, 967/12, Notari Miquel Cabrer, [1730-1739].			

Tots els subcontracte pactats per Clota es gestionaren privadament, de manera que no quedaren registrats en els manuals de la Intendència. A través d'un buidatge dels

manuals del notari barceloní Miquel Cabrer els hem pogut localitzar i compilar en el Quadre número 45.

Tal i com es desprèn d'aquests pactes, en alguns àmbits territorials tractats hi hagué una major recurrència que en altres. Pel cas de Girona, l'associació entre el flequer Francesc Semuntà i el sastre Salvador Soldevila es mantingué en el contracte durant tot el període. El mateix succeí amb Mataró i el flequer Francesc Anglada, amb Lleida i Cosme Fàbregues o amb Tarragona i els germans flequers Bas. Precisament, Josep Bas acumulà inicialment les administracions de Tarragona i Tortosa, malgrat que se li concediren de manera separada. Els Bas comptaren llargament amb el negociant cambrilenc Pere Francesc com a fiador. En el seu acurat estudi del Cambrils del Setcents, Manel Tarés identificà a Pere Francesc com l'únic candeler de cera de la vila.¹⁹⁷⁷ Amb tot, mercès a una relació jurada feta davant del notari tarragoní Ignasi Gelambí, sabem que a l'entorn de l'any 1733 l'antic assentista Rafael Salas seguia actuant com a referent i pèrit administratiu de la fàbrica del pa de munició de Tarragona.¹⁹⁷⁸

Pel cas específic de Tortosa, abans del *reasiento* de Bas, sabem que Clota havia cedit la direcció de les fàbriques de pa de la plaça al veterà assentista Bernat Font entre 1730 i 1731. De fet, el propi Font ja havia subcontractat a Josep Bas per la fabricació efectiva del pa a la ciutat almenys des del novembre de 1730. Aquesta relació havia acabat generant problemes entre Font, Bas i Clota per una diferència comptable xifrada a l'entorn de 72.168 rals i 23 maravedís de billó, fet que acabà afavorint que l'assentista principal decidís trencar la seva relació contractual amb Font per formalitzar un *reasiento* directament amb Bas.¹⁹⁷⁹

Malgrat les continuïtats existents en les administracions de Girona i Tarragona, aquests dos àmbits de gestió foren els que experimentaren un major nombre de renovacions dels contractes, juntament amb Vilafranca del Penedès. La gran majoria dels individus que emprengueren aquests contractes eren professionals de la manufactura i venda de pa, bé fossin flequers o forners. En el camp dels avaladors sí que hi observem una major variabilitat professional, conjuntant-hi negociants, sastres, pagesos i altres menestrals.

¹⁹⁷⁷ Manel TARÉS I LAGUNAS, *La introducció del règim borbònic a la vila de Cambrils. De la Guerra de Successió a les reformes dels anys seixanta del segle XVIII*, Tarragona: Diputació de Tarragona, 2013, p. 242.

¹⁹⁷⁸ AHT, FNT, Notari Ignasi Gelambí, Sig. 430, ff. 244r-246r, [02-08-1733].

¹⁹⁷⁹ Aquestes tensions acabaren derivant en un plet entre Bernat Font i Francesc Clota i Anton Seguí. BC, Fullets Bonsoms, Núm. 21649, s/f, [02-03-1734]. ACA, RP, BGRP, Vol. 13, ff. 208v-215v, [23-06-1734].

Així mateix, mentre que bona part tant dels principals com dels fiadors eren originaris dels àmbits dels que s'acabaren ocupant, en alguns casos la delegació es feu a professionals barcelonins i de major confiança de Clota com succeí amb el ja esmentat Francesc Semuntà o amb el flequer Josep Benet per l'administració de les fàbriques de Vilanova i la Geltrú.

Així mateix, existeix una notable diferència cronològica entre els primers *reasientos* d'algunes places com Vilanova, Lleida, Girona, la Seu d'Urgell o Tarragona, que foren tancats durant els tres anys inicials de l'administració o bé Balaguer, Granollers i Manresa, que no apareixen fins el bienni 1738-1739. Aquest fet podria deure's a dues possibles raons. Una d'elles seria que els pactes fets amb els primers sotsarrendadors d'aquests àmbits només es legalitzessin pels notaris de les poblacions delegades i no es remetessin a Barcelona per ser integrats amb la resta. Aquest fet aniria en contra de la pràctica comuna que hem observat amb la resta de subcontractes, on hi figuren tant les actes fetes pels notaris locals com la seva sanció feta per Miquel Cabrer a la Ciutat Comtal. Una mostra d'això la trobaríem en el cas d'Olot. Malgrat que no n'hem localitzat el contracte, sabem que l'any 1739 el traginer i mercader de draps olotí Miquel Fillol, juntament amb el seu fill Francesc Fillol, s'encarregaven del proveïment de pa de munició a les tropes que es trobessin de guarnició o en trànsit per la vila.¹⁹⁸⁰

L'altra opció seria que els encarregats de les fàbriques de pa de munició d'aquestes zones no fossin instituïts o nomenats per Clota, sinó que tractessin directament amb la tresoreria de l'exèrcit. Aquest fou el cas de les places de Berga, Cardona, Castell-Lleó i Olot per l'any 1733. El veterà proveïdor Joan Gironella i Antich continuava encarregant-se de Berga i Cardona, mentre que Jacint Germà ho feia d'Olot i Pau Abadia de Castell-Lleó.¹⁹⁸¹ Una recurrència molt notable amb els subministradors que hi hagué durant la darrera administració directa de principis de la dècada de 1720.¹⁹⁸²

També tenim constància que algunes casernes o guarnicions particulars tingueren les seves pròpies dinàmiques de proveïment. La mostra més clara d'aquestes peculiaritats seria la guarnició de la Ciutadella de Barcelona, que a partir de l'any 1737 es proposà que fos abastida de pa provinent de les fàbriques públiques de Barcelona, tal i com ja es

¹⁹⁸⁰ AHPB, 1003/1, Notari Josep Troc i Avellanós, ff. ff. 93r-93v, [12-02-1739].

¹⁹⁸¹ Es poden trobar múltiples referències i pagaments de l'any 1733 a AGS, TMC, Llig. 4435, [1733].

¹⁹⁸² Un altre membre del llinatge Abadia, Pere Abadia, havia sigut el principal proveïdor de grans i pa de munició de Castell-Lleó durant el quinquenni 1721-1725.

practicava amb la carn.¹⁹⁸³ Sembla, però, que aquesta proposta no tingué una aplicació immediata, atès que s'hagué de refermar un any més tard.¹⁹⁸⁴

Així doncs, la provisió del pa de munició durant la dècada de 1730 es conduí a través de la combinació de tots aquests models d'administració. Tanmateix, la part més substancial de tots els subministraments fou la que anà a compte de l'*asiento* de Jaume Clota. El veterà flequer barceloní ja havia començat a notar els estralls de l'edat a finals de 1737. El dia 3 d'octubre d'aquell any, el doctor en medicina Francesc Barenys i el cirurgià Miquel Pahissa declararen davant del notari Miquel Cabrer:

«Que el dicho Jaime Clota de edad más de setenta años está padeciendo dos graves enfermedades, la una médica y la otra quirúrgica; es la médica parasismos asmáticos que con mucha frecuencia se repiten. Y la otra una úlcera fistulosa incurable en las nalgas, habiendo precedido varios tumores en ellas. Por cuyas enfermedades está inhábil para proseguir negocios que pidan ejercicio corporal».¹⁹⁸⁵

A partir d'aquell moment, el seu soci Anton Seguí el rellevària al capdavant de l'administració de l'*asiento* de pa de munició, mentre que el seu fill Francesc s'implicaria activament en l'organització efectiva del subministrament.¹⁹⁸⁶ Durant aquells anys Francesc també participà en algunes operacions d'importació i compra de forment que encapçalaren alguns membres puixants de la burgesia barcelonina del moment.¹⁹⁸⁷

Com era costum en aquests tipus d'administracions, la delegació del proveïment del pa a Clota i la seva companyia s'anà renovant anualment durant tota la dècada. Tanmateix, quan el relleu al capdavant de la direcció de les fàbriques coincidí amb els devastadors efectes de la suspensió de pagaments de 1739, els propis Anton Seguí i Francesc Clota decidiren deixar momentàniament la seva tasca com a assentistes. Per aquesta raó, el flequer barceloní Oleguer Sanromà remeté a la Intendència i a la cort una proposta per encarregar-se del contracte general durant un any. Malgrat competir amb un plec enviat pel veterà Silvestre Artés, Juan Bautista Iturralde acceptà la proposta de Sanromà, que a

¹⁹⁸³ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-20, ff. 145v-146r, [09-10-1737].

¹⁹⁸⁴ AHCB, AB, Polític, Reial, Decrets, Vol. 1D. III-19, ff. 540r-548v, [08-10-1738].

¹⁹⁸⁵ AHPB, 967/10, Notari Miquel Cabrer, ff. 367r-368v, [03-10-1737].

¹⁹⁸⁶ Així ho figura en el primer *reasiento* signat després de la delegació de Clota el desembre de 1737. AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 2r-3v, [29-12-1737].

¹⁹⁸⁷ Francesc Clota posseïa una vintena part de la societat encapçalada per Miquel Pujol que importà 130.000 faneques de blat i 100.000 faneques de ordi entre 1738 i 1739. L'any 1741 encara se li devien 193.056 rals i 16 maravedis de billó dels rèdits d'aquest contracte. AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 290v-291v, [09-07-1743]. No seria l'únic. L'any 1752 a Josep Riera d'Igualada encara li devien 1.919 lliures i quatre sous per la seva participació en aquest contracte. BC, Fons del Baró de Castellet, 33/1, s/f, [29-07-1752].

més a més estava acompanyat del cerer Josep Puig i el corredor de canvis Antoni Morell.¹⁹⁸⁸ Tots dos havien sigut avaladors de Josep Serrat en el contracte de palla de 1736, de manera que eren bons coneixedors de les particularitats logístiques pròpies d'un contracte com aquest. Per la seva banda, Sanromà pactà una transició amb molt bons termes amb Clota i Seguí.¹⁹⁸⁹

Tot apunta que l'*asiento* de Sanromà fou quelcom momentani des d'un primer moment. A finals de 1740 Francesc Clota tornà a presentar una nova proposta per recuperar la direcció de les fàbriques del pa «[...] ansioso de acreditar su celo al Real Servicio para continuarle en el Asiento de Fábricas del Pan de Munición de este Ejército y Principado como lo ha efectuado tantos años con su difunto padre».¹⁹⁹⁰ En aquesta ocasió Clota seguí oferint la manufactura de noranta racions de pa per cada quintar de farina de blat que no provingués del nord d'Europa. En el cas que fos així, es reduiria la producció a vuitanta-una racions. També mantingué els setanta-sis pans si la farina fos de mestall. Per altra banda, si se li entregaven grans sense moldre mantingué les setanta-tres unitats per faneca de blat bo i cinquanta-set per faneca de sègol, mentre que rebaixà a seixantadues racions les que donava la faneca de mestall. Quelcom similar passaria amb el blat tou provinent d'Aragó, que sols donaria per la manufactura de seixanta-vuit unitats. En cas que els blats fossin del nord, la productivitat es reduïa dràsticament a les seixanta-sis pans per faneca. El que sí que canvià fou el preu pactat pel seu pare, passant a un ral de billó per cada setanta-tres racions obrades «[...] en lugar de los treinta maravedíes que hasta aquí se han pagado a fin de poder con este corto aumento suplir las considerables quiebras que por lo pasado a padecido y con experiencia práctica a acreditado».¹⁹⁹¹ Mentre que la resta de condicions foren pràcticament calcades a les dels contractes precedents, en aquest cas també es regulaven les quantitats de blat que necessitaria per la manufactura del bescuit de munició que calgués. Aquesta es fixà en una quartera de blat per cada quintar de bescuit, pel que cobraria un preu de manufactura de vuit rals. Per poder tornar a iniciar les gestions del contracte, Clota sol·licità una nova bestreta de 12.000 rals, que seria avalada pels seus companys, els comerciants Ermengol Gener i Manuel Dorca. Com és ben sabut, el primer dels avaladors acabaria esdevenint una de les principals fortunes comercials barcelonines relacionades amb el comerç colonial —a

¹⁹⁸⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 127, ff. 230v-249r, [22-12-1739].

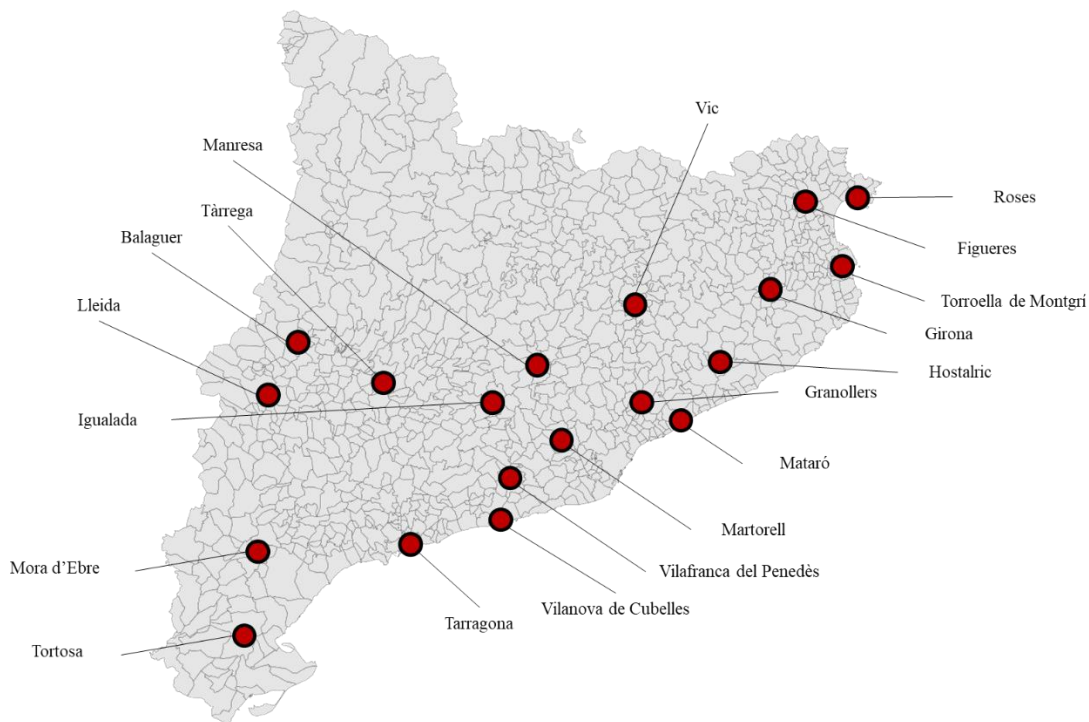
¹⁹⁸⁹ AHPB, 967/12, Notari Miquel Cabrer, ff. 536r-637r, [03-12-1739].

¹⁹⁹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 289r-301v, [31-10-1740].

¹⁹⁹¹ *Ibidem*.

la que accedirien juntament amb Francesc Clota– i un dels principals promotors de la Junta de Comerç de la ciutat.¹⁹⁹²

Així doncs, amb l'objectiu d'emprendre de nou l'administració del pa de municipi, Clota i els seus col·laboradors més estrets tornaren a establir ràpidament una àmplia xarxa de *reasientos* que cobrien bona part del territori català.



*Mapa 9. Distribució dels reasientos de pa de municipi fets per Francesc Clota i Cia. [1740-1742]*¹⁹⁹³

En aquesta ocasió, les delegacions territorials també se centraren a l'entorn de les principals vies de comunicació, on hi observem un creixement de la presència a les places del centre del Principat. Continuaren essent especialment importants els àmbits que comptaven amb el pas del camins rals de Lleida a Barcelona com del que unia la Ciutat Comtal amb Tortosa i Figueres.

¹⁹⁹² Magdalena ANDREU VIDIELLA, «Catalunya i els mercats espanyols al segle XVIII. La casa Ermengol Gener» a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. I, Barcelona: CIRIT i Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1984, pp. 533-544. Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, pp. 70-71. Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 269-276.

¹⁹⁹³ Elaboració pròpia. Font: AHPB, 967/12-AHPB, 967/15, Notari Miquel Cabrer, [1739-1742].

Les pràctiques de cessió fetes per Francesc Clota i la seva companyia foren pràcticament calcades a les que el seu pare dugué a terme durant la seva administració. A més a més, existeixen grans continuïtats entre els sotsarrendadors d'aquesta etapa amb els de l'administració anterior:

Quadre núm. 46. Reasientos de pa de munició fets per Francesc Clota i Cia [1740-1742]			
Data	Àmbit del reasiento	Reasentista principal	Avaladors
16-11-1740	Vilafranca del Penedès i el seu partit	Francesc Desprats, jove flequer de Barcelona	Pere Quer, teixidor de vels de Barcelona
18-11-1740	Lleida i el seu partit	Cristòfol Roca, jove flequer de Lleida	Matías Morell, pagès, i Josep Cassanyes, fuster, tots dos de Lleida
26-11-1740	Balaguer i el seu partit	Francesc Boter, flequer de Balaguer	Josep Astor, adroguer i Gabriel Botinas, pagès, tots dos de Balaguer
27-11-1740	Manresa i el seu partit	Ramon Montells, flequer de Manresa	Francesc Viladomiu, ferrer de Manresa i Ignasi Munt, teixidor de lli de Sabadell
03-12-1740	Tortosa i el seu partit	Pere Puell, flequer de Tortosa	Llorenç Debon, oficial de ploma de Barcelona i Jaume Callau, pagès de Tortosa
03-12-1740	Móra d'Ebre i el seu partit	Pere Puell, flequer de Tortosa	Antoni Fradera, pagès de Sant Joan de Sanata, de Llinars i Francesc Sala, pagès de Valleix, terme de Mataró
05-12-1740	Mataró i el seu partit	Francesc Anglada, flequer de Mataró	
09-12-1740	Tàrraga i el seu partit	Josep Benet, flequer de Tàrraga	
13-12-1740	Tarragona i el seu partit	Rafael Salas, de Tarragona	

13-12-1740	Girona i el seu partit	Pau Parera, hortolà de Sant Pau i Damià Oliver, jove flequer i gendre de Pau Parera, ambdós de Barcelona	
14-12-1740	Vic i el seu partit	Jaume Griera, fuster de Vic	Josep Massó, terrissaire de Sant Julià de Vilatorrada, Francesc Pratsobrerroca, pagès hereu del mas Pratsobrerroca de Sant Andreu de Tona, Esteve Griera, prevere beneficiat de la catedral de Vic, Josep Griera, paraire i Joan Rossell, sastre, tots tres de Vic
16-12-1740	Hostalric i el seu partit	Francesc Fortuny, d'Hostalric	
16-12-1740	Torroella de Montgrí i el seu partit	Pau Cases, jove flequer de Torroella de Montgrí, originari de Barcelona	
17-12-1740	Vilanova de Cubelles i el seu partit	Esteve Cases, jove flequer de Vilanova de Cubelles, originari de Barcelona	Miquel Pelegrí, flequer de Barcelona
29-12-1740	Figueres i el seu partit	Josep Roca, flequer de Figueres	
16-02-1741	Lleida i el seu partit	Cosme Fàbregues, flequer de Lleida	
27-02-1741	Granollers i el seu partit	Domingo Isern, calderer de Granollers	
15-03-1741	Igualada i el seu partit	Antoni Vinyals, forner d'Igualada	
08-06-1741	Martorell i el seu partit	Josep Esteve, pagès de Martorell	Francesc Jorba, cerer i adroguer d'Esparraguera
10-06-1741	Roses i el seu partit	Tomàs Pomés, de Roses	Simó Puntí, de Roses
04-05-1742	Roses i el seu partit	Joan Ponsolle, de Roses	Josep Salord, de Castelló d'Empúries
Font: AHPB, 967/12-AHPB, 967/15, Notari Miquel Cabrer, [1739-1742].			

Dels vint-i-un contractes signats en aquest període, sols els que implicaven les administracions delegades de Lleida i Roses comptaren amb una renovació. Tota la resta foren contractes únics per tot el període i el 81% es tancaren entre el novembre de 1740 i el febrer de 1741. Així mateix, també observem com la xarxa de delegacions es va “espessir” de manera substancial als sectors central i prelitoral del territori. Una bona mostra d’aquesta dinàmica en són els diversos subcontractes fets a la zona de l’Empordà, que passà de sols comptar amb *reasantistas* a Girona i Roses a establir també delegacions a Torroella de Montgrí i Figueres. Segurament, un dels motius que explicarien aquest reforç fou l’augment de la presència militar i dels trànsits de tropes entre Barcelona i França que es donà a causa de l’acabament de la Guerra de Successió de Polònia i l’inici de la participació espanyola en la Guerra de Successió d’Àustria.

A més a més, aquesta etapa de la provisió comportà el retorn i la consolidació d’alguns veterans contractistes locals al capdavant de les fàbriques. Tant Tortosa com Móra d’Ebre foren administrades pels membres de la família Puell de flequers tortosins. Com hem vist, Pere Puell ja havia participat en la fabricació de pa de munició i en la compra de forment per la ciutat ebrenca a principis de la dècada de 1720. Després de gairebé quinze anys, tornaria a encapçalar el proveïment gairebé de manera permanent fins la fi del regnat de Felip V. Puell treballaria estretament amb el seu fill, Pere Puell menor, i amb l’oficial de ploma barceloní Llorenç Debon. A causa d’aquest particular cognom, és molt probable que aquest oficial tingués vincles familiars amb la nissaga de mestres de cases tortosins Debon. Com veurem més endavant, un dels seus membres més destacats del segle XVIII –Antoni Debon– treballarà comunament com a assentista per la corona.

Quelcom similar succeí amb les fàbriques de Balaguer, on el flequer local Francesc Boter seguí mantenint la direcció com ja duia fent des de 1738, primer acompanyat de dos pagesos de la mateixa ciutat i després del seu germà, el mestre de cases radicat a Barcelona Salvador Boter. Per altra banda, a Lleida la primera administració anà a càrrec del jove flequer Cristòfol Roca mentre que a partir de 1741 el contracte retornà a mans del flequer Cosme Fàbregues, que ja les havia dirigit a principis de la dècada de 1730 i que ho seguirà fent els anys següents.

Al centre del país, Tàrrrega passaria a ser proveïda pel flequer Josep Benet. Per la seva banda, Igualada quedaria en mans dels germans Antoni i Josep Vinyals per tot el període mentre que la fàbrica de Vic seria administrada per un membre de la prolífica

nissaga Griera.¹⁹⁹⁴ En aquesta ocasió el fuster Jaume Griera estigué acompanyat per Esteve Griera, prevere beneficiat de la catedral de Vic i el paraire Josep Griera. Tots ells es trobaven relacionats familiarment amb el llogater de mules Jaume Griera, que havia estat molt actiu en *asientos* de transports d'artilleria durant la Guerra de Successió i s'havia encarregat d'organitzar els transports de forments arreu de Catalunya l'any 1719. A banda del nucli pròpiament familiar, també hi participaren el potentat Francesc Pratsobrerroca, pagès hereu del mas Pratsobrerroca de Sant Andreu de Tona i el sastre vigatà Joan Rossell.

A Manresa la situació també fou certament estable. Durant l'any 1739 el flequer Ramon Montells emprengué la direcció de les fàbriques acompanyat del ferrer local Francesc Viladomiu i del teixidor de lli sabadellenc Ignasi Munt.¹⁹⁹⁵ Montells ja havia seguit al capdavant de la mateixa administració durant l'any que Oleguer Sanromà en tingué l'*asiento* principal.¹⁹⁹⁶ Amb el retorn de Clota a l'administració general, Montells i els seus avaladors no dubtaren a renovar el seu compromís amb ell.

El dia 12 de desembre de 1742, el mestre armer Francesc Canals i Baixeres envià una proposta a la direcció de la provisió de queviures del Principat per poder emprendre la fabricació del pa de munició de Catalunya durant els quatre anys següents. Canals i els seus socis presentaren una proposta amb un augment substancial de les quantitats de racions a aportar per cada faneca de blat o quintar de farina que se'ls entregués i que no fos de blat castellà que les que havien presentat Jaume i Francesc Clota o el mateix Oleguer Sanromà. Unes quantitats que, a més a més, encara foren augmentades després de negociar amb els agents de la provisió general.

Per altra banda, Canals també proposà una lleu rebaixa del preu per cada setanta-tres racions manufacturades i entregades, passant d'un ral a 32 maravedís de billó. La resta del contracte mantenia al peu de la lletra les condicions pactades en *asientos* anteriors, essent especialment similars a les signades el 1740 per Francesc Clota.¹⁹⁹⁷

Les negociacions a Barcelona s'allargaren unes setmanes, però a finals del mes de gener de 1743 s'acceptà definitivament la proposta de contracte. Aquell mateix dia Canals

¹⁹⁹⁴ Vinyals ja havia treballat en la distribució del pa de munició a principis de la dècada de 1730. Arxiu Comarcal de l'Anoia [ACAN], Arxiu Notarial d'Igualada [ANI], Notari Onofre Melcion, Llig. 9-244, ff. 3v-4r, [31-12-1731].

¹⁹⁹⁵ AHPB, 967/12, Notari Miquel Cabrer ff. 61r-63r, [27-01-1739] i ff. 127r-128v, [26-02-1739].

¹⁹⁹⁶ ACBG, AHPM, Notari Jaume Thomàs, llig. 4962, ff. 146v-147r, [14-06-1740].

¹⁹⁹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 55v-66r, [26-01-1743].

presentà com a avaladors al seu familiar Ramon Canals, al flequer Josep Verdaguer, al doctor Josep Tries, al fuster Esteve Subiràs, el robaveller Segimon Anglarill i a l'armer Josep Serrat.

Quadre núm. 47. Nombre de racions per gèneres de cereals i farines de l'asiento de pa de munició del principat de Francesc Canals i Cia. [1743].			
Cereals (una faneca)	Racions	Farines (un quintar)	Racions
Blat castellà o del país	74	Blat castellà o del país	90
Blat d'Aragó	69	Blat d'Aragó	84
Blat del nord	67	Blat del nord	81,75
Blat mestall	64	Blat mestall	76
Sègol	58	Sègol	70
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 55v-66r, [26-01-1743].			

Aquesta nòmina d'avaladors ens dona una clara pista de qui es trobava realment al darrera de la firma de Francesc Canals i Companyia. Gairebé tots els noms citats –a excepció del flequer Verdaguer i el doctor Tries– havien format part del cercle de confiança de l'armer Josep Serrat en diversos contractes amb la Intendència tancats des de finals de la dècada de 1730. Precisament, poc més d'un mes després, Canals i la resta dels companys decidiren fixar la divisió de la propietat i dels interessos d'aquest contracte davant del notari Miquel Cabrer.¹⁹⁹⁸

En aquesta acta de repartiment veiem qui foren veritablement els principals interessats i executors de la provisió. El soci majoritari seria Josep Verdaguer, que acumularia sis tretzenes parts -un 46%- del contracte. El seguirien Josep Serrat i Ramon Canals, amb tres tretzenes parts cadascun. Finalment, el soci més minoritari seria el propi Francesc Canals, amb una tretzena part. Tanmateix, sumant-hi les participacions dels Canals i Serrat, que com ja hem avançat formaven part del mateix grup d'interessos, mantindrien la majoria simple en qualsevol àmbit de l'administració. La divisió d'aquesta acta també deixa clares les funcions de cadascun dels membres que la conformaven. Verdaguer i els seus socis personals s'encarregarien de la direcció efectiva de les fàbriques del pa de munició mentre que Serrat es reservaria l'administració econòmica de la companyia.

¹⁹⁹⁸ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 112r-113r, [28-02-1743].

Finalment, Francesc Canals mantindria la representació de la societat i s'encarregaria de formalitzar els sotsarrendaments territorials que fossin necessaris.

Amb aquesta nova administració s'acabaria l'estreta i llarga relació entre la nissaga Clota i la direcció de les fàbriques del pa de munició al Principat. Mercès a la diversificació de les inversions empreses paral·lelament als seus negocis amb l'administració militar, Francesc Clota pogué centrar els seus esforços en el comerç ultramarí i els negocis amb Amèrica.¹⁹⁹⁹ Aquest viratge en l'orientació de les seves activitats també explicaria el fet que no optés a disputar la postura presentada per Serrat. Amb tot, els mèrits fets tant en l'administració del pa de munició com en les importacions i compres de forments per l'alimentació de la tropa li valgueren la concessió d'un privilegi de cavalleria el juliol de 1748.²⁰⁰⁰

Per bé que la companyia de Canals hagués rebut la concessió d'un contracte de quatre anys, els canvis generals de model de provisió de queviures que s'esdevingueren a nivell de la monarquia a mitjans de 1744 amb l'abandonament de l'administració directa i l'inici de l'*asiento* de la provisió general de la monarquia de Francisco Mendinueta requeriren una renovació de tots els àmbits delegats del proveïment. Així doncs, a finals d'agost de 1744 els propis Josep Serrat i Josep Verdaguer remeteren una proposta de continuïtat al director de la provisió de Catalunya Juan de Urrutia.²⁰⁰¹

Les úniques diferències existents amb la postura presentada l'any 1742 foren el canvi de titularitat –que passaria efectivament a Josep Serrat i Josep Verdaguer– i un augment de set racions i un quart d'una altra per cada faneca de blat del nord. Tota la resta de condicions foren les mateixes. Aquesta continuïtat i el fet de no requerir cap bestreta per continuar la producció feu que no fossin necessaris nous fiadors per avalar els contractistes. Quelcom similar s'esdevingué l'any següent, quan el mateix Serrat pactà amb Urrutia una nova i darrera extensió del contracte.²⁰⁰² D'aquesta manera, es complirien els quatre anys plantejats inicialment en el plec de proposta de Francesc Canals.

Conjuntant la totalitat del contracte de Serrat i Verdaguer, hem aconseguit localitzar quinze *reasientos* que cobrien dotze àmbits geogràfics particulars. Balaguer, Móra

¹⁹⁹⁹ Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, pp. 70 i 130-132.

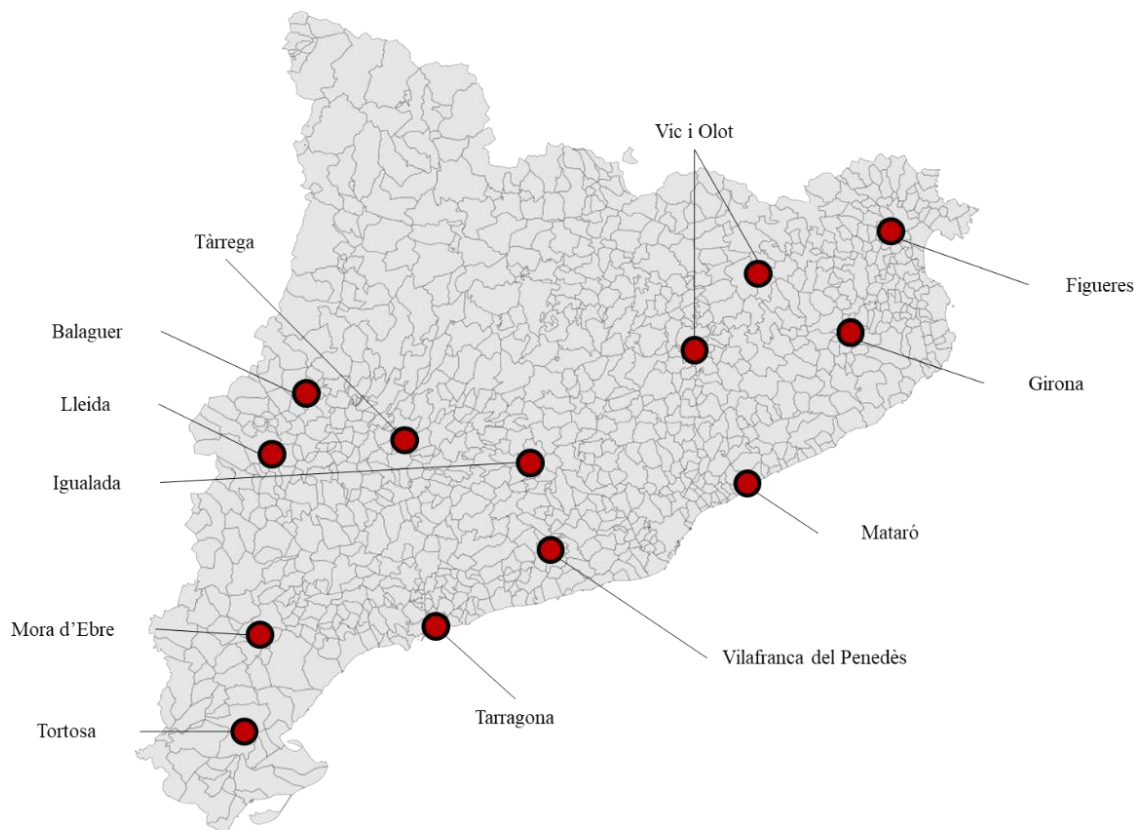
²⁰⁰⁰ ACA, RA, Reg. 538, ff. 132r-136v [30-07-1748].

²⁰⁰¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 131, ff. 134v-146v, [30-08-1744].

²⁰⁰² ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 242v-255v, [07-10-1745].

d'Ebre i Tortosa comptarien amb dues renovacions mentre que la resta de zones sols tingueren un contracte únic per tot el període. Tots ells es negociaren i concediren entre els mesos de març i setembre de 1743.

Com es pot veure en el següent mapa, les dinàmiques de cessió seguiren les pautes descrites anteriorment, centrant-se en places situades prop de les vies principals de comunicació del territori. Tanmateix, també podem constatar un cert espaiament de la concentració dels subcontractes a l'entorn barceloní i del prelitoral, mentre que s'observa un lleu augment de la densitat a Ponent:



Mapa 10. Distribució dels reasientos de pa de municipi fets per Josep Serrat i Cia. [1743-1746]²⁰⁰³

Com en els *reasientos* anteriors, la immensa majoria dels principals seguiren essent menestrals professionals flequers, mentre que la heterogeneïtat laboral dels avaladors

²⁰⁰³ Elaboració pròpia. Font: AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, [1743-1744].

havia augmentat sensiblement, apareixent-hi fins i tot, alguns nobles i oficials reials. De la mateixa manera, repassant els noms dels prenedors i fiadors hi seguim trobant algunes recurrències importants amb els contractistes anteriors:

Quadre núm. 48. <i>Reasientos</i> de pa de munició fets per Josep Serrat i Cia [1744-1746]			
Data	Àmbit del <i>reasiento</i>	<i>Reasentista</i> principal	Avaladors
04-03-1743	Vic i el seu partit	Don Jean Meynard, habitant a Vic	Jaume Pujol i Humet, pagès de Balenyà
08-03-1743	Girona i el seu partit	Josep Feliu, negociant de Girona	Ignasi Feliu, negociant de Girona
08-03-1743	Figueres i el seu partit	Pere Ferrer, flequer de Figures	Baldiri Terrades i Josep Terrades, pare i fill, ciutadans honrats de Barcelona vivint a Vilabertran.
13-03-1743	Tortosa i el seu partit	Pere Puell, flequer de Tortosa	Llorenç Debon, oficial de ploma de Barcelona i Jaume Callau, pagès de Tortosa
13-03-1743	Móra d'Ebre i el seu partit	Pere Puell, flequer de Tortosa	Llorenç Debon, oficial de ploma de Barcelona i Jaume Callau, pagès de Tortosa
23-03-1743	Balaguer i el seu partit	Francesc Boter, flequer de Balaguer	Salvador Boter, mestre de cases de Barcelona
23-03-1743	Lleida i el seu partit	Cosme Fàbregues, flequer de Lleida	
27-03-1743	Tarragona i el seu partit	Josep Salas i Gran, flequer de Tarragona	Jaume Balcells, apotecari, Carles Calvó, pagès, Francesc Valls, aguller i Gregori Castellet, tots de Tarragona
01-04-1743	Mataró i el seu partit	Jaume Carbonell, flequer de Mataró	
13-04-1743	Tàrrrega i el seu partit	Josep Benet, flequer de Tàrrrega	Bartomeu Llobet, sastre de Barcelona
25-05-1743	Tortosa i el seu partit	Pere Puell (menor), flequer de Tortosa	Pere Puell, flequer de Tortosa

25-05-1743	Móra d'Ebre i el seu partit	Pere Puell (menor), flequer de Tortosa	Pere Puell, flequer de Tortosa
06-07-1743	Igualada i el seu partit	Josep Vinyals, flequer d'Igualada	Anton Vinyals, flequer d'Igualada
22-09-1743	Vilafranca del Penedès i el seu partit	Francesc Desprats, flequer de Vilafranca del Penedès, originari de Barcelona	Joan Boada, pagès de Vilafranca del Penedès
12-03-1744	Balaguer i el seu partit	Francesc Boter, flequer de Balaguer	Salvador Boter, mestre de cases de Barcelona
Font: AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, [1743-1744]			

Ja hem avançat com Pere Puell pare i fill seguirien mantenint l'administració de Tortosa i Móra d'Ebre. Quelcom similar s'esdevindria amb Antoni i Josep Vinyals per l'administració d'Igualada, amb Cosme Fàbregues per les fàbriques de Lleida, amb Francesc Desprats a Vilafranca o amb Francesc i Salvador Boter per les de Balaguer.²⁰⁰⁴ Malauradament ignorem la relació existent entre Rafael Salas, director de les fàbriques de Tarragona per Jaume Clota des de finals de 1740 i Josep Salas i Gran, que el rellevaria a la direcció a finals de març de 1743. Amb tot, tant per la recurrència dels cognoms i els orígens com per les dinàmiques que hem observat del sector sembla molt possible que mantinguessin una familiaritat propera.²⁰⁰⁵

Alguns dels relleus que observem mostren dinàmiques interessants, especialment al nord-est del Principat. Pel que fa al nord-est del Principat, hi trobem algunes dinàmiques interessants. Per una banda, observem com a partir de 1743 entraren en l'administració del pa de munició per Girona i el seu partit els importants negociants gironins Ignasi i Josep Feliu. Ignasi ja tenia una notable experiència en el camp dels *reasientos*. Des de l'any 1733, havia estat implicat en el sotsarrendament de la provisió de palla a les places del corregiment de Girona.²⁰⁰⁶ Aquell mateix any es traspassà el contracte de Figueres al flequer Pere Ferrer, de la mateixa vila. L'acompanyaven com a fiadors Baldiri Terrades i Josep Terrades, pare i fill, potentats pagesos de Vilabertran que acabaven d'assolir la ciutadania honrada de Barcelona. Ells també havien estat estretament implicats en l'administració local dels *reasientos* de palla tancats amb

²⁰⁰⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 23, ff. 263v-266v, [25-06-1745].

²⁰⁰⁵ Durant aquells anys, Rafael Salas continuà actiu en la gestió del seu patrimoni. AHT, FNT, Notari Josep Besora, f. 13r, [20-07-1739] i ff. 331r-332v, [27-04-1742].

²⁰⁰⁶ Com veurem més endavant, hi estigué implicat fins a finals de la dècada de 1740.

l'assentista principal d'aquesta provisió, l'armer Josep Serrat. Així doncs, veiem com les relacions i vincles de confiança entre assentistes principals i sotsassentistes que ja es donaven en altres àmbits de la provisió esdevenien un trampolí per aquests darrers per poder accedir a nous espais i sectors del proveïment de la mà dels seus principals.

A banda d'aquests subcontractes, també sabem que a partir de 1744 Juan de Urrutia concedí algunes delegacions territorials de l'administració del pa de munició sense passar per Serrat i Verdager. Una clara mostra d'aquests tipus de cessions fou el contracte que tancà amb el negociant berguedà Francesc Gironella pel proveïment de pa per les casernes de Manresa, Calaf, Torà, Guissona, Sanahuja, Agramunt i Ponts.²⁰⁰⁷

Aquest contracte distava substancialment del de Serrat tant en el seu plantejament com, sobretot, en la seva entitat econòmica. Gironella s'oferia a proveir les casernes de Manresa amb mil dues-centes unitats diàries de pa de munició i cent cinquanta faneques d'ordi al mes. Pel conjunt de les casernes de Calaf, Torà, Guissona, Sanahuja, Agramunt i Ponts les racions de pa de munició es reduïrien a les mil diàries mentre que les faneques d'ordi ascendirien fins al miler mensual. Aquest fet s'explicaria pel major nombre d'unitats de cavalleria que solien guarnir aquelles places de l'interior català. Conseqüentment, fixà el preu de cada ració en 13 maravedís de billó i el de cada faneca a 13 rals de la mateixa moneda.

Aquest plec fou acceptat gustosament per Urrutia, que no dubtà a encomanar-li també la provisió de les places de Berga i Cardona. Per cadascuna d'aquestes places s'encarregaria de manufacturar i distribuir vuit-centes racions diàries així com cinquanta faneques mensuals d'ordi. A més a més, el preu per ració augmentaria a 14 maravedís de billó mentre que el de la faneca ho faria a 13 rals i mig. En tots els àmbits que havia de proveir, Gironella sols tindria la obligació de subministrar ordi a les unitats de cavalleria que s'hostatgessin a les places o, com a molt, que passessin a una distància màxima de quatre lligues d'elles.²⁰⁰⁸

La figura de Francesc Gironella com a proveïdor es troba estretament vinculada a la del seu pare, Joan Gironella i Antich, que havia estat molt implicat en el forniment de cereals i pa de munició per Berga i Cardona durant la *Dirección General de Víveres* de principis de la dècada de 1720 i que continuà durant la dècada de 1730. Joan Gironella

²⁰⁰⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 131, ff. 153r-159v, [11-09-1744].

²⁰⁰⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 131, ff. 153r-159v, [11-09-1744].

aconseguí acumular un important patrimoni econòmic conjuntant aquests proveïments amb altres activitats econòmiques pròpies del seu ofici com a agricultor. A banda, també fou notablement actiu en el camp dels arrendaments de rendes reials, juntament amb el seu fill.²⁰⁰⁹ El traspàs de Joan a inicis de la primavera de 1738 serví per demostrar la seva potència econòmica i la seva devoció. En el seu testament, redactat aquell mateix any, hi deixà fixat que s'haurien de celebrar vuit-centes misses en honor de la seva ànima, a banda d'una multitud de donacions a les institucions religioses i assistencials de Berga.²⁰¹⁰ Com hem vist el seu col·laborador, hereu i successor continuà amb solvència les activitats econòmiques del pare. Precisament, pocs anys després assolí un privilegi de cavalleria de part de Felip V «[...] por cuanto atendiendo a los méritos y celo a mi Real Servicio».²⁰¹¹

L'administració de Serrat i Verdaguer coincidí amb un moment de particular trànsit marítim militar entre el Principat i Itàlia, fet que derivà en un creixement de la presència de vaixells i galeres de l'Armada i les seves tripulacions a les costes catalanes. Alguns agents de Serrat aprofitaren aquesta situació per oferir-se a manufacturar diverses partides de galetes i bescuit de munició per les tripulacions dels vaixells. En el tercer article del contracte de pa de munició formalitzat per Francesc Canals ja s'hi havia estipulat que l'assentista tindria «[...] la preeminencia en caso que el rey necesitase porción alguna de bizcocho o galleta me obligo con los mismos pactos y condiciones que lo tiene estipulado en su contrata el Actual Asentista».²⁰¹²

Així doncs l'any 1744 Serrat i els seus socis acordaren fabricar un quintar de galetes per cada quatre arroves i mitja de blat que els entregà el director de la provisió de l'Armada. Amb tot, aquesta fàbrica estigué acompanyada sempre de dificultats a causa d'un problema existent amb de les qualitats dels blats emprats per la manufactura de les racions de pa de l'*asiento* general. Els problemes vindrien quan des de la cort José del Campillo i el comptador de la provisió de queviures de Catalunya, Salvador de Querejazu canviaren la consideració de les racions que es podien donar per quintar de blat castellà i de blat italià. A partir de llavors i en base a les experiències de proveïment

²⁰⁰⁹ Pierre Vilar els localitzà com a arrendadors de les rendes d'Agramunt, Talarn, Castellbó, Moià, Belcaire, Medrona, Merola i Carbasí, Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...* Vol. III, pp. 505-521.

²⁰¹⁰ Arxiu Comarcal del Berguedà [ACBR], Fons Família de Gironella, T2-9, Testament de Joan Gironella i Antich, s/f, [29-03-1738].

²⁰¹¹ ACA, RA, Reg. 330, ff. 130v-137r, [19-08-1745]. ACBR, Fons Família de Gironella, T2-25, *Escritura de armamento de Cavallero hecho por el Noble Señor Don Buenaventura Milans en virtud de Real comisión al señor Francisco Gironella, vezino de la villa de Berga*, s/f, [01-05-1745].

²⁰¹² ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 55v-66r, [26-01-1743].

i manufactura de les campanyes de la Llombardia, els blats italians passarien a considerar-se igual de productius que els castellans i, per tant, se'n podien extreure més racions per quintar de les fixades per contracte. Aquest canvi afectava als rebuts que Serrat i els seus empleats i socis presentaven a les tresoreries per cobrar les racions entregades, atès que ells seguien amb els preus i condicions aprovades al plec de l'*asiento* on el blat italià s'havia considerat igual de productiu que el del nord i molt menys que el castellà. Segons els comptes dels oficials de la cort, amb la ràtio emprada fins llavors s'havien perdut fins a 81.288 racions.²⁰¹³ Finalment, però, les diferències no foren prou substancials com per penalitzar l'administració de Serrat i l'assumpte s'acabà solucionant fent constar els canvis en els comptes finals de la provisió.²⁰¹⁴

A finals de 1746 i ja dins del regnat de Ferran VI, el director general de la provisió a Catalunya decidí acceptar una proposta de direcció alternativa a la de Josep Serrat. Juan de Urrutia pactà un nou *asiento* per un any de duració amb el flequer barceloní Francesc Borrells.²⁰¹⁵ Les condicions proposades per Borrells eren pràcticament les mateixes que havia mantingut Serrat els quatre anys anteriors, inclòs el preu de manufactura. L'única variació seria la reducció d'una ració de pa per cada faneca de blat castellà o aragonès que rebés. L'avalaren els comerciants barcelonins Francesc Terradellas i Isidre Martorell. Tots dos havien sigut socis i companys en els *asientos* de proveïment de palla de 1727 i de 1730.²⁰¹⁶ Aquesta seria la segona vegada que un assentista general de la palla faria el salt a la direcció de les fàbriques del pa de munició després de Serrat i els seus socis.

De fet, tal i com ja succeí en el cas del contracte de 1743, Terradellas i Martorell acabaren esdevenint els socis majoritaris de la companyia, acumulant entre els dos el 60% de la propietat. Borrells se'n reservaria un 20% mentre que el comerciant Carles Tarradellas i Maria Teresa Coll serien els socis més modestos, amb un 10% de la propietat cadascun.²⁰¹⁷

Aquestes no serien les úniques recurrències o paral·lels entre les administracions de Serrat i Borrells. En els sis *reasientos* que el nou director tancà entre l'octubre i el

²⁰¹³ AGS, SSH, Llig. 551, Núm. 1, s/f, [12-12-1744].

²⁰¹⁴ AGS, SSH, Llig. 551, Núm. 1, Informe de Fermin Buenaventura Folch, s/f, [03-02-1745].

²⁰¹⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 146v-164v, [30-08-1746].

²⁰¹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 164r-174r, [14-05-1727]. ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 423r-436r, [22-06-1730].

²⁰¹⁷ AHPB, 1019/3, Notari Sebastià Prats, ff. 317v-318r, 31-08-1746

desembre d'aquell 1746 hi veiem una clara continuïtat amb Josep Salas a Tarragona i amb Josep Feliu, que rellevà el seu pare en la direcció de les fàbriques de Girona:

Quadre núm. 49. Reasientos de pa de munició fets per Francesc Borrells i Cia [1746]			
Data	Àmbit del reasiento	Reasentista principal	Avaladors
30-10-1746	Balaguer i el seu partit	Pere Joan Pasqual, flequer de Balaguer	
04-11-1746	Vic, Olot i els seus partits	Jacint Germà, negociant d'Olot	
11-11-1746	Tarragona i el seu partit	Josep Salas i Gran, flequer de Tarragona	Jaume Balcells, apotecari, Carles Calvó, pagès, Josep Bardina, flequer, tots de Tarragona
12-12-1746	Girona i el seu partit	Josep Feliu, negociant de Girona	Francesc Marcé, corder de Girona
13-12-1746	Mataró i el seu partit	Francesc Venècia, flequer de Mataró	
14-12-1746	Vilafranca del Penedès i el seu partit	Ramon Vilella, jove flequer de Barcelona	
Font: AHPB, 1019/2 i AHPB, 1019/3, Notari Sebastià Prats [1745-1746].			

A banda de les continuïtats, és necessari remarcar el sotsarrendament que conjuntava l'administració de les fàbriques de Vic i Olot en mans del negociant i argenter olotí Jacint Germà i Conill. Germà constituïria un nou exemple de negociant emprenedor de l'interior del país molt similar als casos de Joan i Francesc Gironella de Berga. A banda de la seva activitat com a argenter, des de 1723 havia invertit en la construcció d'un molí paperer al terme d'Olot.²⁰¹⁸ Combinà aquestes activitats amb l'arrendament de diverses propietats segrestades del corregiment amb estreta col·laboració amb el jutge de segrestos de Girona Valerio Domínguez.²⁰¹⁹ També estigué implicat en

²⁰¹⁸ Josep ESTEVE FARRIOL i Martí RIBAS CARDÚS, *Els molins paperers a Catalunya: els casals del segle XVIII*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor i Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, 2008, p. 27.

²⁰¹⁹ En alguns documents hi apareix com a procurador de l'esmentat segrestador. Arxiu Comarcal de la Garrotxa [ACGAX], Fons Notarials d'Olot [FNO], Notari Jaume Oliveres i Gurri, Reg. 1028, ff. 1v-3r, [27-12-1724], ff. 109r-110r, [22-02-1725] i ff. 226r-227r, [27-04-1725].

l'arrendament de les ceres de Girona mentre actuà com a administrador de la duana d'Olot.²⁰²⁰ Pocs anys després esdevindria batlle civil de la Vila i familiar del Sant Ofici, combinant aquestes tasques amb l'administració del proveïment de la palla per les muntures i els llits dels militars de Vic i Olot i amb la direcció puntual de les fàbriques del pa del mateix terme.²⁰²¹ La seva carrera i posició econòmica feu un salt important l'any 1739, quan l'anomenaren interventor de les mines de plata de Rocabruna.²⁰²² Per tant, quan emprengué el *reasiento* de pa amb la companyia de Borrells, Germà ja era un dels individus més econòmicament actius del seu entorn i podia acreditar una experiència més que comprovable en diversos àmbits de la provisió.

Malgrat que l'etapa de Borrells com a director de les fàbriques de pa munició del Principat s'allargà fins a finals de l'any 1749, tenim alguns indicis que ens apunten a l'existència de múltiples problemes entre els socis de la companyia. Precisament, un cop fora de l'*asiento*, el propi Borrells inicià un plet contra Isidre Martorell, Francesc i Carles Terradellas i Maria Teresa Coll per problemes derivats de l'administració dels anys 1746 i 1747.²⁰²³ Les tensions entre la direcció de Borrells i els seus companys ja havia explotat l'any 1748, quan Martorell feu treure de maner unilateral i sense l'aprovació del director 273 quarteres i dos quartans de blat del país dels magatzems de la provisió.²⁰²⁴

Aquests problemes no impediren que Borrells tornés a renovar el contracte a principis de gener de 1749.²⁰²⁵ En aquesta ocasió ja no pactà amb Juan de Urrutia, sinó amb el nou director de la provisió al Principat, Josep Serrat, qui l'havia precedit en l'*asiento* del pa de munició. La vinculació de Borrells i Serrat en aquesta nova administració anà bastant més enllà que una mera delegació de l'autoritat. El flequer barceloní s'associà amb l'antic company i col·laborador de Serrat Josep Verdaguer. Tots dos dirigirien en peu d'igualtat les fàbriques. A banda, figurarien com a avaladors seus el cerer Josep

²⁰²⁰ ACGAX, FNO, Notari Jaume Oliveres i Gurri, Reg. 1029, ff. 65v-66r, [30-01-1726], ff. 393r-394r, [05-07-1726].

²⁰²¹ AHPB, 939/11, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, s/f, [17-03-1728]. ACA, RP, BGRP, Vol. 121, s/f, [11-06-1733]. ACGAX, FNO, Notari Jaume Oliveres i Gurri, Reg. 1037, ff. 406r-406v, [19-07-1734].

²⁰²² Francesc Xavier RIERA I CABRAFIGA, «Els "Familiars" del Sant Ofici Josep i Narcís Sparch (1730-1780) de la Parròquia de Sant Joan les Fonts (Comtat de Besalú)» a *Quaderns de les Assemblies d'Estudis*, Vol. 1, Núm. 4, 1980, p. 78

²⁰²³ AHPB, 993/11, Notari Vicenç Simon, ff. 105v i 142v-145v, ff. [14-10-1750] i ff. 113r-114v, [31-10-1750].

²⁰²⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 135, ff. 136v-138v, [23-10-1748]. Aquest fet derivà en dos plets que s'obriren al tribunal de la Intendència els anys posteriors. ACA, RP, BGRP, Processos, 1748, Núm. 10, N, s/f, [1748] i 1749, Núm. 10, Af, s/f, [1749].

²⁰²⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 1r-3v, [09-01-1749].

Sanmartí i els comerciants Ramon Verdaguer i Felip Neri i Pujals, gendre del mateix Josep Serrat.²⁰²⁶ L'estreta relació entre la direcció general de queviures de Serrat i la del pa que encapçalaven Borrell i Verdaguer gaudí de bona salut i estabilitzà momentàniament la provisió. La plàcida renovació dels contractes dels anys 1750 i 1751 a la mateixa societat n'és una bona mostra.²⁰²⁷

6.1.3. Els queviures per les expedicions i per les fortaleses mediterrànies

Un àmbit especialment particular del proveïment de queviures a la Catalunya de la primera meitat del segle XVIII fou aquell relacionat amb el forniment dels cossos expedicionaris que durant el regnat de Felip V es crearen i disposaren a l'entorn de Barcelona. Així mateix, la projecció al mar del Principat i la seva situació geogràfica en relació a diverses places fortes, enclavaments i territoris de la monarquia situats a les costes africanes o italianes el convertiren en un espai més que adequat per organitzar-ne el subministrament des de la Península Ibèrica. En aquesta secció tractarem alguns dels contractes i contractistes catalans que s'implicaren en aquest tipus de proveïments.

La primera mostra que coneixem d'una d'aquestes provisions fou la del pa de munició per l'expedició de Mallorca de l'any 1715, que anà a compte i càrrec de Josep Milans. En aquells moments, Milans es trobava dirigint la fabricació del pa de munició del Principat. Per poder-se embarcar cap a les Balears, el mercader hagué de prendre algunes disposicions per assegurar que les racions de pa de la guarnició de Catalunya se seguïen distribuint com de costum. D'aquesta manera, designà com a apoderats seus als comerciants Josep Esmandia i Jacint Serra de Barcelona perquè s'encarreguessin d'aquestes tasques.²⁰²⁸

Bona part dels queviures que s'acumularen i embarcaren en aquesta expedició foren subministrats a través de les gestions del personal de la Superintendència de Catalunya. D'aquesta manera, tots els gèneres que finalment no foren desembarcats a l'illa i retornaren amb els vaixells de transport a Barcelona foren emmagatzemats de nou a les dependències de la Llotja de Mar. Algunes de les porcions de formatge, bescuit i pa de

²⁰²⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 16v-33r, [29-01-1749].

²⁰²⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 137, ff. 20r-35r, [24-01-1750]. ACA, RP, BGRP, Vol. 138, ff. 13r-34r, [23-01-1751].

²⁰²⁸ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 51r-51v, [08-06-1715].

municció s'acabaren malbaratant després de passar setmanes embarcats i mesos en magatzems poc adequats. Així doncs, entre febrer i abril de 1716 el mercader Joan Pi comprà bona part d'aquests gèneres a l'administrador dels queviures i els feu traslladar a uns edificis de la seva propietat per poder-los vendre lliurament.²⁰²⁹

Amb tot, l'autèntica primera gran experiència de proveïment a gran escala d'una expedició no arribà fins a finals de 1717, quan es començaren a acumular recursos i pertrets per la futura expedició de Sicília. En aquesta ocasió, el contingent acumulat i l'esforç logístic necessaris per abastir-lo serien molt més importants. Per altra banda, la distància de navegació entre Barcelona i les costes sardes obligava a preparar una bona reserva de queviures per sostenir la tropa i el personal de l'Armada durant el trajecte. Mentre que la principal comanda de racions anà a compte d'Antonio Puche, a Catalunya mateix se'n licitaren i concediren altres de menor entitat.²⁰³⁰ A Barcelona, els principals implicats en aquesta provisió foren Josep i Jaume Duran. A mitjans de desembre de 1717 s'oferiren a aportar a la ciutat diferents porcions de queviures per la composició de seixanta mil racions que haurien d'estar fetes a finals de gener.

Quadre núm. 50. Queviures per la confecció de seixanta mil racions d'Armada [1717]	
Producte	Quantitats
Bescuit de municció	2.700 arroves
Vi	2.812 arroves i 16 <i>cuartillos</i>
Carn de porc salada	257 arroves i 4 lliures
Carn de vaca salada	342 arroves i 22 lliures
Cigrons o arròs	150 arroves
Mongetes o fesols	225 arroves
Bacallà	257 arroves i 4 lliures
Formatge	228 arroves i 14 lliures
Oli	53 arroves i 14 lliures
Vinagre	89 arroves i 9 <i>cuartillos</i>
Aigua	7.500 arroves
Sal	50 <i>celemínes</i>
Llenya	360 arroves
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 305r-306v, [17-12-1717].	

²⁰²⁹ AHPB, 888/11, Notari Fèlix Costa, ff. 28r-30r, [17-05-1728] i ff. 54r-56v, [11-07-1728].

²⁰³⁰ Antonio Puche era el proveïdor de queviures dels presidis nord-africans i per aquesta expedició s'encarregà d'acumular i distribuir set-centes mil racions per l'Armada. Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización...», p. 137. Rafael TORRES SÁNCHEZ, «"Servir al rey", más una comisión...», p. 154.

La curtedat del termini i l'entitat del proveïment deixava poques opcions a l'intendent Rodrigo Caballero, que manà cridar a «[...] a sujetos de esta ciudad noticiosos y experimentados en fábricas semejantes» de la ciutat.²⁰³¹ Finalment acabà acceptant la proposta dels comerciants Duran, que havien ofert executar el contracte a raó d'un ral i quinze maravedís de billó per cada ració.

Poques setmanes després, el mateix intendent Rodrigo Caballero feu una altra crida per aportar una nova partida de queviures que el guardià del magatzem de Marina de Barcelona José de Querejazu havia estimat que serien necessàries per completar les racions que s'estaven aparellant a la ciutat. El dia quinze de gener, els Duran s'oferiren de nou a efectuar el subministrament. Atès que es tractava d'un augment de porcions, en aquesta ocasió pactaren un preu per arrova per cada gènere, en comptes de per ració completa.²⁰³²

Aquesta continuada col·laboració entre els negociants barcelonins i la Intendència –que també es donà en molts altres àmbits de les preparacions d'aquesta expedició–²⁰³³ feu que a mitjans d'abril de 1718 els Duran oferissin directament a Rodrigo Caballero d'aportar unes noves dues-centes mil racions per l'Armada seguint els preus proposats el mes de gener. Aquesta proposta agradà a l'intendent, malgrat que el preu total dels gèneres seria massa elevat per les estressades arques locals. Després de diverses negociacions, els negociants barcelonins acceptaren rebaixar les seves pretensions econòmiques, fixant un preu per ració d'un ral i 13 maravedís.²⁰³⁴ Al cap de l'any, el volum econòmic de les comandes de queviures que els Duran havien acceptat ascendirien a 396.644 rals.²⁰³⁵

Un altre dels àmbits essencials de provisió de l'expedició que es licità a Catalunya fou el del pa de munició. A mitjans d'abril de 1718, el director de les fàbriques del pa del Principat, Salvi Torres, intentà aconseguir infructuosament el contracte per la manufactura d'aquests gèneres que necessitaria l'exèrcit expedicionari.²⁰³⁶ El negociant barceloní s'oferí a entregar vuitanta-set racions per quintar de farina de blat, una més de

²⁰³¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 305r-306v, [17-12-1717].

²⁰³² ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 35v-37v, [15-01-1718].

²⁰³³ Foren especialment importants en l'àmbit financer. Per poder pagar el prest de les tropes existents a Catalunya els sis primers mesos de l'any, Josep i Jaume Duran avançaren la important quantitat de 3.258.206 rals i 27 maravedís de billó. ACA, RP, BGRP, Vol. 109, ff. 38v-41r, [12-03-1718].

²⁰³⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 591r-592r, [16-04-1718].

²⁰³⁵ Cobraren 86.471 rals per les primers 60.000 racions i 310.173 per les 200.000 i 1.504 arroves de vaca salada. Eduard MARTÍ FRAGA, «La Capacidad de...», p. 46.

²⁰³⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 565r-574r, [17-04-1718].

la que tenia pactada per l'*asiento* del Principat. El preu de manufactura en aquest cas si que augmentaria notablement a causa de les dificultats logístiques inherents i a la situació de guerra, passant d'un ral per cada vuitanta-sis racions a quatre rals per vuitanta racions. La proposta fou inicialment acceptada, i Torres rebé mil dobles de bestreta per poder començar immediatament a contractar els operaris i a acumular els materials i eines necessaris per crear els forns de campanya. Finalment però, foren Laurent Curada i Nicolas Gréban qui s'acabaren enduent el contracte.²⁰³⁷ Curada i Gréban ja havien actuat com a factors del proveïdor general de queviures del Principat Manuel de Soto a Barcelona, essent ells els que havien delegat en Torres la direcció de les fàbriques del pa de munició de Catalunya. Així doncs, essent ben coneixedors de la postura presentada pel negociant català remeteren una proposta de rebaixa del total del contracte de 3.000 dobles. L'intendent acceptà la postura dels francesos, que a més a més no reclamaren cap quantitat de la bestreta de Salvi Torres:

«Y porque el dicho Salvi Torres sobre la buena fee de estar celebrado su contrato tomó los mil doblones de la anticipación para la prevención de los utensilios panaderos, horneros y cortadores de leña prometieron recibir los utensilios justipreciados y los operarios que tuvieran prevenidos, pagados y lo que importare esto se obligaron a ponerlo en la proveeduría».²⁰³⁸

Aquest fou el primer d'una sèrie d'*asientos* de provisió que acabà tancant amb la Intendència Nicolas Gréban. Sols cinc dies després de que els cedissin el del pa de munició, Gréban repetí l'acció de rebaixa duta a terme amb Salvi Torres amb una proposta d'entrega de queviures que havia presentat el mestre corder Josep Besora. Besora havia presentat una taba de preus per gènere a José Patiño que eren substancialment superiors als proposats dels Duran en el seu contracte del gener anterior. Aquell mateix dia, Gréban proposà una rebaixa de 75 dobles al total del preu final que assolissin els queviures i gèneres proveïts.²⁰³⁹ Sols dos dies més tard n'aconseguí un altre per l'alimentació de tots els oficials que s'embarquessin a Barcelona i els que haurien de venir de Mallorca. Aquest *asiento* comprenia un preu de 11 rals de billó per cada oficial que s'hagués de traslladar i que tots els aliments que els hagués d'entregar haurien de ser «[...] aderezados, pan, vino y postres que también declara ejercitando la curiosidad y aseo que le sea possible».²⁰⁴⁰

²⁰³⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 574r-576r, [15-05-1718].

²⁰³⁸ *Ibidem*.

²⁰³⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 589r-591r, [20-05-1718].

²⁰⁴⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 615r-618v, [22-05-1718].

La seva presència general en tants contractes diferents s'allargà durant tota l'expedició, gestionant totes les eventualitats i necessitats que es derivaren de la provisió com, per exemple, el pagament dels sous dels forners que viatjaren fins a Sicília.²⁰⁴¹ No estigué pas sol en aquesta faceta administrativa. El seu nebot Christophe Gréban s'encarregaria d'administrar els magatzems de campanya establerts durant l'ocupació de l'illa.²⁰⁴² Per bé que tots aquests *asientos* comportaren uns substancials beneficis pel francès, Gréban tampoc s'escapà de patir problemes a causa dels impagaments. L'any 1722, els seus hereus es trobaven immersos en un plet iniciat per Juan Burosse, llavors cirurgià major de l'exèrcit— per diversos deutes contrets pel ja finit Gréban durant l'execució del contracte de provisió de queviures.²⁰⁴³

Amb l'aquietament momentani de la situació internacional que seguí la fi de la Guerra de la Quàdruple Aliança, arribà l'ocasió de modificar algunes de les grans dinàmiques de subministrament que havien servit per abastir alguns dels territoris mediterranis de la monarquia de Felip V. Per bé que tradicionalment la provisió de queviures i pertrets a les places dels Presidis de la Toscana havia sigut gestionada i sufragada per la tresoreria de l'exèrcit del regne de Nàpols, amb la pèrdua d'aquest territori a causa dels tractats d'Utrecht la Corona hagué de buscar alternatives per mantenir les guarnicions abastides.²⁰⁴⁴

En el marc del seu *asiento* general de queviures per tots els exèrcits de Felip V, Urban Ruiz Velarde també s'hagué d'encarregar d'abastir els presidis toscans. Per aquesta raó, a finals de febrer de 1726 tancà un contracte amb el mercader mataroní Francesc Fornés i la seva companyia encarregant-li la cura i gestió de «[...] los granos, harinas y demás efectos que huviere existentes en aquella plaza de Longón».²⁰⁴⁵ Recordem que Fornés havia sigut el soci més estret de Josep Matas en els seus contractes de provisió de grans durant el setge de Barcelona dels anys 1713 i 1714. D'aquesta manera, el negociant mataroní rebria 22 rals i mig de billó per cada faneca de blat i vuit rals per cada una

²⁰⁴¹ En aquests documents se l'identifica com a proveïdor i tresorer de la provisió de l'exèrcit a Sicília. AHPB, 877/23, Notari Pau Cabrer, ff. 61r-61v, [04-06-1719].

²⁰⁴² AHPB, 877/23, Notari Pau Cabrer, ff. 72r-72v, [06-07-1719].

²⁰⁴³ ACA, RP, BGRP, Processos, 1722, Núm. 6, B, s/f, [1722]

²⁰⁴⁴ Per una breu síntesi de les complexitats logístiques i humanes de mantenir aquesta guarnició durant el regnat precedent, vegeu Antonio ESPINO LÓPEZ, *Fronteras de la monarquía. Guerra y decadencia en tiempos de Carlos II, 1665-1700*, Lleida: Milenio, 2019, pp. 600-609. Vegeu també l'estudi monogràfic de Francisco Zamora. Francisco Javier ZAMORA RODRÍGUEZ, *La "pupilla dell'occhio della Toscana" y la posición hispánica en el Mediterráneo occidental (1677-1717)*, Madrid: Fundación Española de Historia Moderna, 2013, pp. 51-76.

²⁰⁴⁵ AHPB, 934/21, Notari Josep Francesc Fontana, ff. 31v-32v, [23-02-1726].

d'ordi. Així mateix, cobraria deu maravedís i mig per cada ració de pa de munició obrat i cuit que entregués a les casernes de la plaça. Alhora, Fornés haurà d'avançar les compres amb els seus propis recursos, recollint tots els rebuts necessaris per passar comptes des de la tresoreria de Barcelona. Tot això ho executaria col·laborant activament amb el director de queviures de Porto Longone.

Fornés presentà com a fiador un altre mercader de Mataró, Joan Pou i Ribau. Pou havia obtingut un notable èxit comercial a través del comerç de vins al nord d'Europa durant el canvi de segle.²⁰⁴⁶ Tot i haver format part de la recepció mataronina que complimentà l'arxiduc Carles el 1705, el mateix Pou i altres membres de la seva família havien ocupat llocs de gran responsabilitat en el primer govern borbònic de Mataró durant el setge de Barcelona i l'any 1725 figurava com el dotzè màxim contribuent cadastral de la ciutat.²⁰⁴⁷ Es tractava, doncs, d'un individu econòmicament potent i políticament influent.

Porto Longone tornaria a tenir una gran importància a principis de la dècada següent, quan es convertí en el port receptor de l'esquadra i cos de 6.000 homes que acompanyaria l'infant Carles de Borbó en el seu viatge a Itàlia per prendre possessió del tron de Parma, Plasència i la Toscana.²⁰⁴⁸ L'equipament d'aquest cos expedicionari es feu en bona mesura a Barcelona, fet que també implicà l'organització i distribució dels queviures necessaris per sostenir el trànsit naval de les tripulacions i les tropes embarcades. Aquesta tasca anà a càrrec dels delegats a la Ciutat Comtal de l'assentista general de queviures de l'Armada.

Entre els dies 31 de desembre de 1731 i 3 de gener de 1732, Josep i Jaume de Duran, es dirigiren al magatzem propietat de la vídua Francesca Vilar al carrer d'en Gignàs de Barcelona. Allà hi revisaren i hi reconegueren una important partida de bescuit de munició actuant com a «[...] apoderados que dixeron ser del Excelentísimo Señor Don Miguel de Ariscun, Asentista General de víveres de Marina».²⁰⁴⁹ Tots aquests gèneres havien arribat a Barcelona a mitjans de desembre amb diferents embarcacions de capitans anglesos, neerlandesos, genovesos que havien participat en el transport de bona part de l'escorta armada de l'infant Carles fins a l'illa d'Elba.²⁰⁵⁰ La fabricació havia

²⁰⁴⁶ Joaquim LLOVET I VERDURA, *Mataró, 1680-1719...*, pp. 47-48.

²⁰⁴⁷ Enric SUBIÑÀ I COLL, «Mataró borbònic...», pp. 38 i 46.

²⁰⁴⁸ María BAUDOT MONROY, «El regreso de Felipe V a...», p. 67.

²⁰⁴⁹ AHPB, 993/3, Notari Vicenç Simon, ff. 7r-9r, [31-12-1731].

²⁰⁵⁰ AHPB, 993/3, Notari Vicenç Simon, ff. 1r-3r, [20-12-1731] i ff. 3r-6r, [24-12-1731].

tingut un valor de 44.882 rals i vuit diners d'ardits que equivaldrien a 489.088 rals i set maravedís de billó.²⁰⁵¹ Totes aquelles porcions de bescuit en bon estat acabarien sent venudes de manera pública, així com la immensa majoria de botes, bocois i 815 sacs d'espart emprats pel seu transport.²⁰⁵² Per tal d'alimentar el contingent embarcat durant el retorn de l'expedició, Arizcun havia hagut d'entregar a la Ciutat Comtal quatre-centes mil racions d'Armada durant els primers mesos de 1731.²⁰⁵³ És molt possible que els Duran es trobessin activament implicats en aquests proveïments.

L'any següent, en el marc dels preparatius que es feien a Barcelona per la futura expedició de conquesta d'Orà s'experimentaren alguns problemes amb els forns que s'havien comissionat per elaborar el pa de munició de la campanya.²⁰⁵⁴ Per aquesta raó, a principis de març l'intendent Sartine decidí subcontractar privadament aquesta provisió. Tant Sartine com el comissari ordenador José de Contamina feren córrer la notícia entre els negociants i flequers que tenien experiència en aquest àmbit i aviat reberen una primera proposta de la mà de Salvi Torres. L'antic director de les fàbriques del pa de munició de Catalunya s'oferí a entregar vuitanta-set racions per quintar de qualsevol farina que se li entregués, mentre que en el cas de subministrar-li cereal sense treballar es reduirien a vuitanta-vuit unitats per faneca de blat castellà, setanta nou per faneca de blat del nord, setanta-sis per faneca de mestall i seixanta-nou per cada faneca de sègol. Atesa la rapidesa amb la que hauria d'acumular i preparar els materials i operaris necessaris, fixà el preu per la manufactura de cada vuitanta-vuit racions a cinc rals de billó.

A causa dels problemes existents amb els forns que havien sigut aparellats, Torres s'oferia a obrar-ne de nous a cada espai on es trobessin els materials necessaris per construir-los, corrent amb totes les despeses. Els transports dels forments, farines i forns sí que hauria de ser organitzat i finançat per la hisenda del rei, així com l'escorta armada de les quadrilles de forners i peons. Bona part dels articles del contracte serien els mateixos que ja oferí en la proposta que presentà per l'*asiento* licitat l'any 1718. A diferència d'aquella provisió, en aquest cas Torres també acceptà proveir 6.000 racions

²⁰⁵¹ AGS, TMC, Llig. 4331, Baltasar Montero a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [06-09-1732].

²⁰⁵² Tots ells serien reconeguts pels mestres boters Francesc Baiona, Tomàs Llopis i Pau Font, del gremi de boters de Barcelona i pel sastre Salvador Badia i el matalasser Francesc Canals. AHPB, 993/3, Notari Vicenç Simon, ff. 9r-10v, [07-01-1732] i ff. 10v-12v, [08-01-1732].

²⁰⁵³ María BAUDOT MONROY, «No siempre enemigos. El viaje del infante don Carlos de Borbón y la expedición naval hispano inglesa a Italia en 1731» a *Obradoiro de historia moderna*, Núm. 25, 2016, p. 265.

²⁰⁵⁴ David FERRÉ GISPETS, «El papel de los asentistas...», pp. 349-367.

diàries d'ordi a banda de les trenta mil porcions de pa de munició. Totes aquestes serien distribuïdes en les pròpies casernes o campaments habilitats.²⁰⁵⁵ Per poder avalar la important bestreta de 1.500 dobles, Torres comptaria amb un individu de gran experiència en el camp de la manufactura del pa de munició, el negociant Llorenç Giralt. A causa de les seves activitats al capdavant d'aquests proveïments per les tropes austriacistes i aliades durant el conflicte successori, Giralt s'havia vist inicialment apartat del nou mercat d'*asientos* per les tropes borbòniques. Amb tot, durant l'excepcional situació bèl·lica de 1719 ja participà com a fiador en el contracte de vestuaris pel regiment de fusellers de muntanya que s'estava aixecant a Barcelona.²⁰⁵⁶ Com ja hem avançat, malgrat que Torres i Giralt havien col·laborat de manera més o menys activa durant els primers anys de la postguerra, aquesta fou la primera vegada que ho feren públicament als ulls de les autoritats militars.

La majoria dels forners que treballarien en aquestes fàbriques provindrien de la pròpia Barcelona. Un exemple d'aquests operaris fou el jove flequer barceloní Francesc Ràfols que a finals d'aquell any passa comptes amb Torres i Giralt per les seves tasques en la manufactura de pa de munició per Orà.²⁰⁵⁷

Per bé que inicialment la durada de l'*asiento* de pa de munició es fixés en només quatre mesos, l'administració de les fàbriques de Torres s'anà allargant en el temps. Torres es desplaçà amb les tropes al presidi i a finals de juliol d'aquell mateix any se li concedí el contracte de les fàbriques de pa de la plaça pels dotze mesos següents. Tot i que el prenedor del contracte fos Torres, Giralt n'esdevindria el propietari majoritari, posseint dos terços del cost pactat. D'aquesta manera, Torres seguí dirigint les fàbriques d'Orà fins que li sobrevingué la mort a finals de l'any 1733. Davant d'aquesta situació, la seva vídua i el seu soci s'oferiren a continuar amb el contracte durant un any mes.²⁰⁵⁸ Giralt s'oferí a augmentar totes les quantitats de racions per faneca de blat i quintar de farina, rebaixant el preu per ració a cinc rals per cada noranta unitats. L'intendent Sartine acceptà la proposta i el contracte s'executà sense problemes fins l'any 1734, quan sembla que el propi Giralt acabà traspasant.

²⁰⁵⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 146v-162v, [28-03-1732].

²⁰⁵⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 85v-92v, [07-03-1719].

²⁰⁵⁷ AHPB, 952/5, Notari Josep Llobet, ff. 59v-60v, [12-12-1732].

²⁰⁵⁸ Aportaren com a fiadors al comerciant Narcís Planell i el llibreter Francesc Saperà. ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 492r-499r, [30-11-1733].

En aquells moments, arribaren a la cort tres propostes diferents per renovar el contracte. Una d'elles fou presentada per la societat de Juan Matali, resident a Orà. Les altres dues les remeteren companyies catalanes, la de Josep Massanés i Eulàlia Giralt –hereus de l'antic assentista– i la del comerciant barceloní Francesc Roig i Fàbregues. Finalment, el comissari ordenador del rei a Orà Antonio del Río acceptà la proposta de Roig i Fàbregues el dia 30 de novembre de 1734. Aquesta resolució s'envià a Barcelona, on Sartine rebé els avals de Francesc Roig pare per valor de 4.000 lliures, el forner Manuel Torres per un valor patrimonial proper a les 5.000 lliures i l'adroguer Bonifaci Nadal amb un patrimoni superior a les 3.000 lliures.²⁰⁵⁹

Des de la recuperació de la plaça, el proveïment de queviures d'Orà i dels altres presidis mediterranis de la monarquia recaigué en mans de l'assentista general de la provisió de l'esquadra de galeres, don Pedro de Astrearena. Atesa la seva col·laboració amb el futur marquès de Murillo, la companyia comercial Milans també s'encarregà de remetre queviures des de Barcelona cap a Orà. L'any 1741 hi enviaren 750 pipes, 3.008 càrregues i 18,25 quartans de vi i 598 quintars i una lliura de porc en salaó.²⁰⁶⁰ La situació de tensió militar generada per la recuperació espanyola de la plaça havia dificultat momentàniament la continuació de les dinàmiques de provisió que tradicionalment s'havien practicat al presidi i en les que tenien un paper determinat els coneguts com a “*moros de paz*”.²⁰⁶¹ Amb tot, veiem com els productes remesos per Milans des de Barcelona el 1741 eren impossibles d'obtenir de comerciants i assentaments veïns a causa de les restriccions religioses islàmiques, de manera que altres productes bàsics com cereals sí que foren eminentment obtinguts a través d'aquestes relacions econòmiques més tradicionals amb les comunitats locals de l'entorn del presidi.²⁰⁶²

La situació de la plaça i la tensió constant al Mediterrani feren que els enviaments de queviures i altres gèneres fossin presa fàcil dels corsaris algerians. Una bona mostra

²⁰⁵⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 123, ff. 99r-123v, [27-06-1735].

²⁰⁶⁰ Aquesta operació tingué un cost total de 239.678 rals i 20 maravedís AGS, TMC, Llig. 4387, Pedro de Astrearena a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [27-09-1741].

²⁰⁶¹ Antoine SÉNÉCHAL, «El cambio dinástico, la Guerra...», pp. 340-342 i 344-347.

²⁰⁶² Precisament Ismet Terki-Hassaine descrigué les relacions entre el presidi i les poblacions autòctones després de 1732, esmentant una contribució de les tribus de l'entorn d'Orà de magnituds properes a les 16.000 faneques de blat i 5.000 més d'ordi. Ismet TERKI-HASSAINE, *Relaciones políticas y comerciales entre España y la Argelia otomana (1700-1830)*, Alcalá de Henares: Editorial de la Universidad de Alcalá, 2011, pp. 257-259.

d'aquests incidents fou la que passà al patró barceloní Josep Llorens, que a mitjans de juliol de 1737 elevà una súplica a la cort perquè els mesos anteriors, mentre es trobava :

«[...] llebando a la Plaza de Orán en su embarcación diferentes víveres comestibles fue apresado por los moros la expresada embarcación con el suplicante, un hijo y hierno y todos sus marineros los que fueron llevados esclavos a la ciudad de Tunes».²⁰⁶³

Els corsaris alliberaren a Llorens perquè anés a Barcelona i aconseguís 5.700 lliures genoveses per pagar el rescat. A causa de la migradesa dels fons per remissions de captius que hi havia a la Ciutat Comtal, Llorens demanà un permís especial a la cort per poder pescar amb aparell des del cap de Salou a Tortosa fins que pogués reunir la suma necessària per pagar la seva llibertat i la el seu fill i el seu gendre.

Amb l'inici de les operacions navals a gran escala a causa de l'entrada d'Espanya a la Guerra de Successió de Polònia, les tasques de proveïment de la societat de Benages, Andreu i Milans com a factors d'Astrearena també s'hagueren d'adaptar a nous condicionants. D'aquesta manera, a partir de mitjans de 1734 començaren a remetre queviures a Nàpols, on es trobava destinada l'esquadra de galeres.²⁰⁶⁴

Un any abans, José Patiño havia ordenat a l'intendent Sartine que busqués algun individu solvent que pogués estar interessat en obtenir i executar un *asiento* per la direcció de la fàbrica del pa de munició per l'exèrcit expedicionari que aniria cap a Itàlia. La primera i única postura que es presentà fou la de Josep Serrat. El mestre armer simplificà notablement la proposta de preus i ràtios de ració i forment. El contracte es tancà amb un preu de cinc rals per la manufactura de cada vuitanta-sis racions, que serien les mateixes que hauria de donar per cada quintar de farina castellana o aragonesa. Si la farina fos de blat mestall, italià o del nord aquestes es reduïrien a setanta-sis. A banda de la manufactura, Serrat també demanà un estipendi diari de cinc rals de billó per pagar les quadrilles d'obriers i oficials forners. Per poder contractar el personal i acumular els materials necessaris per la construcció i transport dels forns, l'*asiento* contemplava una notable bestreta de 2.000 dobles o 120.000 rals de billó.²⁰⁶⁵

A causa de la seva inexperiència en aquest camp del proveïment, Serrat comptà amb el flequer Salvador Serra i Artigas per dirigir les fàbriques. A banda l'acompanyaren com

²⁰⁶³ AGS, SSH, Llig. 551, Núm. 1, s/f, [13-07-1737].

²⁰⁶⁴ Hi envien alguns dels productes bàsics de les racions d'Armada com «[...] Viscocho, minestra, carne, tosino, vino y otros géneros». AHPB, 967/5, Notari Miquel Cabrer, ff. 194v-195v, [09-07-1734], ff. 199v-200v, [16-07-1734] i ff. 202v-203v, [18-07-1734].

²⁰⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 451r-462r, [04-11-1733].

a avaladors els seus socis usuals, els mestres de cases Josep Martí i Juli, Marc Ivern i Antoni Vallescà, a banda del mestre ferrer Salvador Pera.²⁰⁶⁶

Deu dies després d'haver rebut el contracte, Serrat, Serra i Ivern formalitzaren la creació d'una nova societat per poder-lo executar. El mestre flequer es reservaria dues parts de la propietat, les mateixes que tindria Marc Ivern. Josep Martí i Juli, Antoni Vallescà i Salvador Pera sols en tindrien una i Josep Serrat també, en cas que no s'embarqués amb l'expedició. Si ho feia, la seva participació s'igualaria amb la de Salvador Serra i Ivern. Serra seria nomenat administrador general del contracte i dirigiria la fabricació des dels campaments de l'exèrcit.²⁰⁶⁷ Ivern també l'acompanyaria i tots dos guardarien la caixa de la companyia amb els sous i els papers i rebuts que se'n derivessin.²⁰⁶⁸

El dia 8 de desembre, Salvador Serra pactà directament amb una seixantena de joves forners de Barcelona. Tots ells formarien quadrilles de tres fadrins per forn. Cada quadrilla hauria de fer tres fornades diàries de sis-centes racions cadascuna. Quan es trobessin en campanya, se'ls pagarien tres lliures per jornada. En cas de trobar-se als quarters d'hivern, serien dues lliures i vuit sous. Marc Ivern seria l'encarregat de pagar els jornals mentre que Salvador Serra coordinaria les fàbriques.²⁰⁶⁹ Serra i Ivern s'embarcaren amb la resta de l'expedició cap a Itàlia i dugueren a terme el subministrament de les tropes durant els primers mesos de 1734. A mitjans d'abril, Sartine acceptà renovar la concessió de Serrat per un any més amb els mateixos termes pactats el novembre anterior.²⁰⁷⁰

Els casos de Serra i Ivern també ens serveixen com un clar exemple de les limitacions que la Corona posava en les exempcions i franqueses concedides amb els *asientos*. Amb la marxa dels dos socis a Itàlia, les seves esposes quedaren soles a casa seva en un moment en el que la població militar a Barcelona es mantenia en un nivell alt a causa del notable trànsit de tropes cap al port. Aquest fet motivà que cresqués notablement el recurs al servei d'allotjaments d'oficials per entomar l'augment momentani de la guarnició. Així doncs, per evitar haver d'allotjar Eulàlia Serra i Teresa Ivern elevaren un memorial a la Reial Audiència que:

²⁰⁶⁶ Tots ells també foren els encarregats del contracte del tren d'artilleria del mateix exèrcit. ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 473r-475r, [20-11-1733].

²⁰⁶⁷ AHPB, 946/15, Notari Bonaventura Olzina, ff. 327r-329v, [18-10-1733] i ff. 355v-357r, [05-11-1733].

²⁰⁶⁸ AHPB, 946/15, Notari Bonaventura Olzina, ff. 411v-412v, [09-12-1733].

²⁰⁶⁹ AHPB, 946/15, Notari Bonaventura Olzina, ff. 408v-411v, [08-12-1733].

²⁰⁷⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 122, ff. 97v-109r, [17-04-1734].

«[...] en atención a tener sus maridos empleados en el abasto de la munición del Ejército de Italia y de que en el asiento de ella tienen estipulado el goce de fuero militar en que está comprendida la exemption de alojamiento. Y asimismo, al hallarse solas en sus casas piden se les exima de dicha carga».²⁰⁷¹

Malgrat l'onerosa situació, la Audiència dictaminà que en el memorial «[...] no consta que esté expresamente estipulada a favor de sus maridos la franqueza de alojamiento en cuya atención es de dictamen que no ha lugar su instancia».²⁰⁷²

Durant tot el conflicte, la coordinació entre l'intendent de Catalunya i la comptadoria de l'exèrcit expedicionari fou constant. Aquesta no sols es limità a l'enviament de pertrets des de Barcelona sinó que també afectà els fons amb els que comptaven ambdues institucions. Amb tot, la distància i els efectes de la campanya creaven notables problemes de comunicació. Per aquesta raó, a finals de maig de 1739 José de Contamina sol·licità a la cort que quatre dels oficials de la comptadoria principal i de queviures de l'exèrcit d'Itàlia s'integressin momentàniament a la plantilla de la Intendència de Catalunya. Així ho expressava el mateix Contamina:

«Con motivo de haver Vuestra Majestad mandado se extinguiesen en fin de aquel mes las contadurías principales y de víveres del ejército de Ytalia y que sus libros y papeles se agreguen al del de Cataluña, pasó a este Ministro (que actualmente sirve la Intendencia) el contador don Baltasar Montero una noticia que puso en sus manos el del ejército de Italia de los muchos negocios de aquella dependencia que están pendientes y que para evacuarlos con conocimiento y utilidad de la Real Hacienda será muy conveniente que los quatro oficiales que existen de la misma contaduría pasen igualmente que los papeles a la del ejército de Cataluña, assi porque los oficiales de esta aun no pueden salir de los muchos negocios que en ella ocurren, como porque no teniendo antecedentes de los de Ytalia se aventura el servicio de Vuestra Magestad».²⁰⁷³

Aquest fet seria molt útil per fiscalitzar els comptes de les campanyes, les despeses dels retorns i les racions consumides durant el trasllat. Com ja havia succeït amb els embarcaments de Barcelona cap als ports italians, durant els viatges de tornada la responsabilitat de revistar i prendre nota del consum dels queviures de cada nau requeria sobre els oficials habilitats de les unitats embarcades.²⁰⁷⁴

Paral·lelament a les gestions per efectuar les liquidacions dels comptes i el retorn de les tropes expedicionàries des d'Itàlia, trobem una nova gran comanda de racions que tingué el seu impacte a Catalunya a causa de la creixent tensió amb la Gran Bretanya. A

²⁰⁷¹ ACA, RA, Reg. 154, f. 205r, [12-04-1734].

²⁰⁷² *Ibidem*.

²⁰⁷³ AGS, SSH, Llig. 606, Núm. 2, José de Contamina a Secretaría de Guerra, s/f, [23-05-1739].

²⁰⁷⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 17, ff. 304r-306r, [22-12-1738].

mitjans de setembre de 1739, Juan Bautista Iturralde transmeté a Pedro de Astrearena que preparés i enviés sis-centes mil racions d'Armada per assegurar l'abastiment de la plaça d'Orà. En motiu d'aquesta ordre, Ignacio Indart compraria cereal aragonès i l'enviaria a Tortosa, mentre el mateix Astrearena es posaria en contacte amb els comerciants malaguenys Macnamara per portar porc des d'Irlanda. Precisament, Màlaga seria la base on es conjuntarien i s'envasarien tots els gèneres abans d'enviar-los a Orà.²⁰⁷⁵ Concurrentment, la Corona també decidí fornir de queviures les tropes destinades a Galícia amb una xifra similar de racions.

Quadre núm. 51. Llista de les quantitats de «géneros que se necesitan para 600.000 raciones enteras ordinarias» [1739]	
Gèneres	Quantitats
Bescuit ordinari	6.750 quintars
Vi	28.125 arroves
Carn de porc	658 quintars i 16 lliures
Cansalada	857 quintars i 14 lliures
Bacallà	535 quintars i 71 lliures
Formatge	321 quintars i 42 lliures
Minestra d'arròs o cigrons	750 quintars
Minestra de faves, mongetes o fesols	1.125 quintars
Oli	536 arroves de 20 lliures
Vinagre	893 arroves
Llenya	9.000 arroves
Sal	50 faneques
Aigua	75.000 arroves
AGS, TMC, Llig. 4387, <i>Géneros que se necesitan para 600.000 raciones enteras ordinarias</i> , s/f, [1739]	

Per poder dur a terme tots els preparatius, es feren unes estimacions sobre les quantitats de queviures necessàries per elaborar aquestes sis-centes mil unitats. De tots aquests gèneres, s'especificava que el vi podria comprar-se completament a Catalunya, on també s'hi trobarien fàcilment totes les botes necessàries pel seu transport.²⁰⁷⁶ Si hi haguessin problemes amb els enviaments a causa dels atacs anglesos, també podria

²⁰⁷⁵ AGS, TMC, Llig. 4387, Juan Bautista Iturralde a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [16-09-1739].

²⁰⁷⁶ Aquesta no seria la darrera vegada que es fornirien de vi català algunes places gallegues. Dotze anys més tard, la companyia d'Antoni Gispert, Josep Lleonart, Domingo Gispert, Joan Pasqual i Joan Sanmartí aconseguí un contracte d'exclusivitat pel subministrament de tot el vi pel *Real Astillero de Esteiro* al Ferrol, entre els anys 1752 i 1756. AHPB, 1019/19, Notari Sebastià Prats, ff. 379v-381r, [23-11-1762].

comprar-se a Porto. En aquest cas el bescuit de munició podria fabricar-se a les dependències de Cadis així com tots els llegums. El bacallà s'hauria de comprar a Astúries, l'oli a Galícia o a Andalusia, així com el vinagre. La llenya i la sal vindrien d'Andalusia. De fora de la monarquia, sols contemplaven que la carn fos d'Irlanda i els formatges provinguessin d'Amsterdam, Bordeus o Lisboa.

Totes aquestes disposicions s'acabaren vinculant als preparatius militars motivats per l'esclat d'una nova guerra amb la Gran Bretanya a finals d'aquell any. Des de principis de 1740 s'havien iniciat les gestions per acumular a Barcelona un exèrcit de 15.000 homes que hauria de passar a Mallorca per assegurar la defensa de l'illa i poder executar una futura conquesta de Menorca. Per poder-los alimentar, Josep Serrat presentà una postura a l'intendent Sartine:

«[...] en que ofrecía proveer en Cataluña los 22.558 quintales de harina que se necesitan, perevniendo lo que se debía practicar para que estos se pusiesen en aquel reino al tiempo que se necesitan [...] por el mismo que ofrece poner de su cuenta en la Playa de la Marina de Palma, 27.000 fanegas de trigo para el repuesto de Marina acordado; pero que el todo o la mayor parte de este grano le ha de sacar de Cathaluña y an de ser todos los riesgos de la mar de cuenta de la real hacienda y como estas cosas son enteramente opuestas a lo que esta resuelto me ha parecido antes de ponerlo en noticia».²⁰⁷⁷

El duc de Montemar i Fermín Buenaventura Folch desconfiaren de les capacitats de Serrat de poder efectuar aquestes entregues a temps i per uns preus acceptables, de manera que buscaren alternatives més solvents. Finalment, sol·licitaren a l'assentista Miguel de Arizcun si podia proveir-les en tres mesos.

Precisament, a finals de febrer de 1740 ja s'havia informat a Contamina de que caldria prendre totes les disposicions possibles per aportar sis-centes mil racions d'Armada més a Barcelona. Davant d'aquestes ordres, l'oficial de la Intendència escrigué preocupat al secretari de despatx d'Hisenda Fernando Verdes Montenegro que:

«[...] por las consideraciones que expuse de la corta cosecha que hubo el año pasado de vinos y legumbres, por haberse consumido muchísimo tocino en la última matanza que acaba de ejecutarse en todo el País y por la escasez que hay de abadejo con motivo de la privación de comercio con ingleses, aviéndose aumentado por consecuencia los precios de los géneros y que por esta razón sería difícil encontrar Asentista que quisiese entrar en esta empresa».²⁰⁷⁸

²⁰⁷⁷ AGS, TMC, Llig. 4387, Fermín Buenaventura Folch al duc de Montemar, s/f, [28-02-1740].

²⁰⁷⁸ AGS, TMC, Llig. 4387, Josep de Contamina a Fernando Verdes Montenegro, s/f, [02-03-1740].

Així mateix, Contamina desaconsellava recórrer a les compres locals a Mallorca, a causa de la curtedat de les reserves de queviures. Davant d'aquesta situació i d'haver intentat «fomentar por distintos medios a algunos comerciantes de esta Ciudad para que entrasen en el todo de este Asiento», havia aconseguit que es presentessin dues postures diferents, una que fixava el preu per ració a 80 maravedís i un altre que ho feia a 78 maravedís.²⁰⁷⁹

Els dos postors eren ben coneguts per l'administració. La proposta més crescuda fou la de Josep Serrat, que sumava cent mil racions més a les sis-centes mil sol·licitades que servirien pel trajecte entre Barcelona i Palma. La més econòmica fou presentada pel mercader Miquel Pujol. A banda del preu, la postura de Pujol també resultava atractiva pels interessos de la cort a causa dels importants deutes que la hisenda reial tenia amb el mercader barceloní a causa de les importants partides de blat i civada que havia entregat els anys anteriors. D'aquesta manera, Pujol acceptaria proveir les racions cobrant inicialment només 2.400.000 rals dels que se li devien, essent 750.000 amb cartes de pagament i la resta sobre les recaptacions del cadastre d'aquell mateix any.²⁰⁸⁰ Així doncs, acceptaria que el cost efectiu de les racions no se li comencés a abonar fins que es cobressin el primer i el segon terç del cadastre de 1742. Aquesta opció era molt preferible per la maltractada hisenda reial comparada amb la de Serrat, que demanava un terç del total del preu com a bestreta.

Inicialment, des de la cort s'aprovà només la proposta de Pujol, a qui li comunicaren la concessió del contracte través del seu apoderat a Madrid Mateo de Herreros el dia 12 de març. Amb tot, sembla que finalment també s'acabà acceptant l'oferta de Serrat. Així doncs, un cop trameses les ordres a l'intendent de Barcelona, aquest es posà en contacte amb Serrat per tancar tots els serrells de l'operació. Finalment, Miquel Pujol decidí apartar-se del seu contracte al veure's incapaç de complir amb les condicions pactades. Així ho comunicà directament a la cort:

«Haviendo echo muy seria reflexión sobre el último ofrecimiento que hizo mi apoderado para el asiento de las setecientas mil raciones de Armada [...] Debo con toda ingenuidad decir a Vuestra Señoría que a no hallarme con los considerables atrasos y descubiertos del Asiento y Provisión que Vuestra Señoría no ignora y por este motivo destituido de Caudal, prompto para emprender un nuevo empeño de tanta entidad; no me negaría a continuar mis sacrificios en el Real Servicio pero como el último

²⁰⁷⁹ *Ibíd.*

²⁰⁸⁰ Aquests gairebé dos milions i mig no comprenien el total del deute, que ascendia a un total de 4.088.800 de rals. La resta del deute

allanamiento de mis apoderados ni me es conveniente no en manera alguna admisible debo responder a Vuestra Señoría que no es mi ánimo aceptarle ni ratificarle, y así que podrá Vuestra Señoría dar curso y admisión entera al dicho pliego de Serrat [...]».²⁰⁸¹

Aquesta renúncia obrí totes les portes a Serrat, que pocs dies després ja es trobava treballant activament amb el personal de la Intendència. Les racions que havia de subministrar es dividiren en les mateixes categories que ja hem descrit per la provisió de 1727.²⁰⁸² D'aquesta manera, dilluns, dimarts, dijous i diumenge s'entregarien les racions de carn de vaca o porc, dimecres i divendres serien les de bacallà i dissabte les de formatge. Les quantitats de cada aliment que les haurien de compondre variaren molt poc de les expressades per 1727. Sols hi observem un augment d'una unça de formatge i una de bacallà per ració. Finalment, el preu per ració acabaria fixat en 76 maravedís, rebaixant encara més la quantitat proposada per Miquel Pujol. A canvi de la important bestreta de gairebé mig milió de rals de billó, Serrat i els seus col·laboradors es comprometeren a entregar totes les racions als magatzems de l'Armada de Barcelona en un termini de vuitanta dies. Les quantitats restants es donarien amb cartes de pagament que s'haurien de fer efectives amb els dos primers terços del cadastre d'aquell mateix 1740.²⁰⁸³

Acompanyarien a Serrat els seus socis consolidats Ramon i Francesc Canals, Esteve Subiràs, Bartomeu Camps i Celedoni i Segimon Anglarill. Precisament, el comerciant barceloní Bartomeu Camps era gendre del flequer Oleguer Guitart, que també s'havia destacat en la direcció de les fàbriques de pa de munició del Principat durant els anys 1720.²⁰⁸⁴ També hi figuraria com a fiador el negociant i potentat berguedà Francesc Gironella, de qui ja n'hem repassat la trajectòria com a assentista i proveïdor.²⁰⁸⁵

A banda d'aquesta important entrega de racions d'Armada, Josep Serrat també acceptà encarregar-se de la futura fabricació del pa de munició per tot el temps que hauria durat el desplegament a Mallorca a raó de quinze mil racions diàries. A principis de febrer el comte de Montemar i el marquès d'Ustáriz havien remés ordres a Contamina perquè trobés algun individu adequat per dur a terme aquest proveïment. Juntament amb el comptador Baltasar Montero cridaren a diversos negociants i contractistes barcelonins

²⁰⁸¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 130v-144r, [23-03-1740].

²⁰⁸² ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 128v-136v, [27-03-1727].

²⁰⁸³ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 130v-144r, [23-03-1740].

²⁰⁸⁴ AHPB, 927/15, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 438r-441r, [22-02-1742].

²⁰⁸⁵ El contracte es liquidà amb l'acord de tots els socis i sense pèrdues l'any 1744. AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 132v-133r, [11-04-1744].

per tractar aquest assumpte. La proposta acceptada fou un cop més la de Josep Serrat. El mestre armer posposà entregar vuitanta-sis racions per quintar de farina castellana, setanta-sis per quintar de farines de mestall o de blats del nord i d'Itàlia o seixanta-nou per quintar de farina de sègol. El preu de manufactura es fixaria en cinc rals de billó per cada vuitanta-sis racions de pa. Com es pot comprovar, les magnituds foren les mateixes que Serrat i els seus socis ja havien executat durant la Guerra de Successió de Polònia. El mateix passaria per la resta d'articles que conformaven la proposta, senzillament adaptant les magnituds de trenta mil racions diàries a les quinze mil requerides.

A banda de tots els elements comuns d'aquest tipus de contractes Serrat també s'obligà a aportar els maons, calç, fustes i altres materials de construcció per aparellar els forns de campanya que haurien d'acompanyar l'expedició. Aquesta tasca havia sigut encomanada inicialment al veterà assentista i constructor Antoni Vallescà per un preu de 1.400 lliures catalanes.²⁰⁸⁶ Malauradament, Antoni morí pocs dies després d'haver aconseguit el contracte i el seu fill Francesc acceptà continuar les feines pel mateix preu.²⁰⁸⁷

Francesc no pogué fer front a totes les gestions necessàries per assegurar la continuïtat de tots els *asientos* que tenia en marxa el seu pare i l'entrega dels materials pels forns s'anà endarrerint irremeiablement. Així doncs, després de renunciar a finalitzar el contracte davant de les autoritats de la Intendència, Baltasar Montero encarregà al mateix Serrat que suplís els materials que faltaven dins del contracte general de fabricació del pa. Poc més d'una setmana més tard, Contamina notificà l'acceptació inicial de la postura de Serrat al duc de Montemar i al marquès d'Ustáriz, que validaren la concessió i l'avançament de 60.000 rals per l'establiment de les fàbriques.²⁰⁸⁸ Amb totes aquestes contractacions Serrat continuava consolidant-se com un dels grans contractistes catalans del moment, havent pres també els contractes per l'aprest d'un hospital de campanya i d'atzembles per l'artilleria, entre d'altres.²⁰⁸⁹ L'enviament d'aquest contingent de soldats a Mallorca fou una realitat durant tot aquell any, malgrat que l'operació per ocupar l'illa de Menorca s'acabà posposant a causa del reinici de les hostilitats a Itàlia.²⁰⁹⁰

²⁰⁸⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 36r-42r, [24-01-1740].

²⁰⁸⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 54r-65v, [04-02-1740].

²⁰⁸⁸ AGS, TMC, Llig. 4387, Casimiro de Ustáriz a Fernando Verdes, s/f, [23-02-1740].

²⁰⁸⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 87v-98v, [15-02-1740] i ff. 122v-130v, [21-03-1740].

²⁰⁹⁰ Miquel Josep DEYÁ BAUZÁ, «El apoyo logístico en el intento...», pp. 503-517.

A partir de 1742, l'augment dels trànsits militars amb destí al Piemont també motivà un creixement de les necessitats alimentàries de les unitats que es trobaven de pas al Principat. Com ja havia succeït en contextos similars previs, el mercat cerealícola català seria clarament insuficient per sostenir aquesta demanda, fet que motivà un augment de les remeses de grans des d'altres províncies per assegurar el subministrament de les tropes durant els seus trasllats. Per exemple, durant el mes de març de 1742 s'enviaren 16.000 faneques d'ordi dels magatzems de Sevilla, 3.680 faneques d'ordi des de València i 6.809 faneques més des d'Aragó.²⁰⁹¹ Aquestes tendències i dinàmiques es mantindrien actives durant tot el conflicte.

Per bé que altres elements logístics rellevants per l'equipament i el sosteniment de l'exèrcit expedicionari del Piemont foren contractats i proveïts a Catalunya, no hem localitzat cap contracte per la provisió del pa de munició ni per l'elaboració de més racions per l'Armada que continuessin el model dels empresos per la companyia de Josep Serrat l'any 1740. Ignorem si aquests contractes foren concedits a altres assentistes de la Corona –bé fossin de Catalunya o d'alguna altra província– o bé si foren subministrats directament per proveïdors aliats francesos o locals del Piemont. Amb tot, l'existència d'una proposta feta per la companyia genovesa d'Antonio Avanzino al marquès de la Torre per emprendre l'*asiento* de pa, ordi i palla per l'exèrcit expedicionari del Piemont de l'any 1745 sembla apuntar clarament cap a aquesta darrera opció.²⁰⁹²

6.1.4. La palla per les cavalleries i els llits dels oficials

El darrer dels àmbits del proveïment que es trobaven vinculats al forniment de queviures i aliments bàsics per la tropa fou el de la palla. Quan les fonts documentals de l'àmbit militar tracten aquest gènere usualment no es refereixen senzillament a les tiges seques i separades del gra de qualsevol gramínia sinó que ho fan amb el que en castellà s'anomena "*paja pelaza*". Aquest terme serveix per descriure les tiges d'ordi aixafades amb cilindres o trills de major pes perquè quedin més llargues i més fibroses. La ració

²⁰⁹¹ AGS, TMC, Llig. 4331, Antonio de Sartine a Don Fermín de Folch, s/f, [17-03-1742 i 24-03-1742].

²⁰⁹² BC, Fullets Bonsoms, Núm. 10107, s/f, [20-07-1745]. Els comptes de l'expedició estudiats per Sergio Solbes ens fan apostar decididament per aquesta opció, atesa la gran presència de companyies franceses i genoveses com a receptors de pagaments per aquests gèneres. Sergio SOLBES FERRI, «La prioridad dinástica del...», pp. 126-128.

per cada cavalleria solia ser d'una o mitja arrova castellana de dinou *cuartos*.²⁰⁹³ Per altra banda, la palla pels llits i matalassos solia picar-se per obrir-la i netejar-la de qualsevol bri de pols.

Durant els primers anys de la nova administració borbònica del Principat, la palla es repartí com un més dels utensilis pels soldats, usualment acompanyat de la llenya per les casernes de la tropa. Així doncs, el proveïment d'aquests gèneres fou dut a terme per les universitats locals i seguint les ordres dels sotsdelegats regionals de la Intendència. De manera usual, aquests subministraments es feien a través de repartiments, que podrien ser d'àmbit purament local o podrien abastar tota una vegueria o sotsvegueria.²⁰⁹⁴

Mercès a la documentació generada per la relació epistolar entre la delegació de la Intendència a la vegueria del Vallès i alguns batlles i jurats del territori –especialment els de Terrassa– podem conèixer una mica millor com es desenvoluparen aquests proveïments en aquesta zona. El seu exemple ens servirà com a model per conèixer les dinàmiques d'excepcionalitat que caracteritzaren el primer període de subministraments. Un dels principals destins de la palla subministrada pels pobles vallesans fou la guarnició de Barcelona. En moltes ocasions, el proveïment i el trasllat de les palles als seus magatzems finals es feren per vies diferents, combinant l'acció de diverses viles. Per exemple, a finals de març de 1716 Joan Boloix envià una carta als jurats de la vila de Terrassa perquè per ordre de Josep Fornaguera al cap de quatre dies haurien de fer anar quinze bagatges majors a Caldes de Montbui per traslladar la palla per la cavalleria fins als magatzems de Barcelona. Hauran de posar-se a les ordres del comissari Salvador Torres «[...] y deuran servir diàriament fins a altre ordre».²⁰⁹⁵

A banda de la palla, també es requeria que els pagesos de la vila de Terrassa entreguessin altres farratges per les unitats de guarnició barcelonina. Aquesta doble aportació fou clarament onerosa pels terrassencs, que aviat demanaren deslliurar-se d'un dels dos àmbits de provisió o bé la possibilitat de suplir una part dels gèneres amb un

²⁰⁹³ Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Military Entrepreneurs and...*, p. 48.

²⁰⁹⁴ Vegeu com a exemple el repartiment de blat i palles a l'antiga vegueria de Tàrraga de l'any 1715. Francesc REBOLLEDO I BONJOCH, «La guerra de Successió al Pla d'Urgell» a *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, Núm. 26, 2013, p. 35. Per les ordres del que havien d'incloure els utensilis els anys 1716 i 1717 vegeu AHCB, AB, Polític, Representacions, 1D.IV-1, f. 156r, [02-09-1716] i ff. 164v-165r, [07-09-1717].

²⁰⁹⁵ Arxiu Comarcal del Vallès Occidental [ACVOC], Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-41, s/f, [25-03-1716].

pagament monetari. L'intendent acceptà que sols enviessin la palla, suplint les quantitats de farratges que havien d'haver entregat per vuit racions de mitja arrova de palla diàries als magatzems de Sabadell.²⁰⁹⁶ Tot i això, aquestes entregues no sempre es pogueren fer efectives sense problemes.²⁰⁹⁷ A banda, el capità general comte de Montemar ordenà explícitament que les entregues tant de palla com de llenya fos en espècie, i no pas en diners.²⁰⁹⁸

L'entrada de palles i farratges des del Vallès o del pla del Llobregat a Barcelona seria una constant durant tot el període. Per aquesta raó, l'emmagatzematge d'aquests gèneres de manera solvent i resguardada dins de la ciutat seria clau. Tenint això en ment, a l'inici de la seva etapa com a intendent del Principat, Rodrigo Caballero ordenà una important reparació i ampliació dels magatzems de palla barcelonins. Els dos edificis escollits per adaptar-los serien un magatzem del carrer d'en Xuclà i un altre davant de la porteria del convent del Bon Succés.²⁰⁹⁹ El cost de les obres s'elevaria fins a les 5.000 lliures i l'emprendria un conjunt de mestres de cases i fusters encapçalat per Joan Baptista Bonet, Onofre Solà i Jaume Escarabatxeres.²¹⁰⁰ Aquests magatzems es completarien amb els ja existents a les Drassanes, que servien per guardar-hi tant la palla com la llenya per la guarnició. De fet, l'any 1724, el guardià del magatzem de llenya de les Drassanes presentà un memorial sobre l'estat del seu magatzem signat per dos pèrits experts. Els pagesos Andreu Ferrer de Sant Andreu del Palomar i Francesc Feliu de Sant Martí de Provençals expressaven la important disminució de les reserves de llenya que havia patit el complex entre els anys 1716 i 1722, arribant a haver-hi una carència de més d'una quarta part del total original.²¹⁰¹

Retornant al 1719, aquests magatzems foren de gran utilitat durant els mesos següents, quan els enviament de palles des de les poblacions del Vallès cap a la guarnició barcelonina va créixer notablement a causa de l'inici de la Guerra de la Quàdruple

²⁰⁹⁶ ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-50, s/f, [25-06-1716].

²⁰⁹⁷ Per exemple, un coronel de cavalleria de Sabadell segrestà part del farratge entregat de més abans que l'intendent hagués rebaixat la quantitat a aportar i es negà a retornar-lo als seus propietaris. ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-53, s/f, [18-06-1716].

²⁰⁹⁸ ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-71, s/f, [31-10-1716].

²⁰⁹⁹ Al magatzem del carrer d'en Xuclà s'hi acabarien celebrant representacions de teatre privades. Núria RUIZ COMÍN, «El teatro de sala y alcoba en la Cataluña del siglo XVIII: un acto social en un espacio privado e íntimo» a *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, Núm. 30, 2012, p. 255, n. 10.

²¹⁰⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 55r-79v, [05-02-1718].

²¹⁰¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 9r-11v, [10-02-1724].

Aliança.²¹⁰² A banda, les palles també es destinaren a altres guarnicions de l'entorn de la capital, com la caserna de Martorell.²¹⁰³ Malauradament pels interessos de la pagesia vallesana, les excepcionalitats del conflicte acabaren derivant en l'ús d'*apremios militares* executats per una unitat de fusellers de muntanya per forçar l'entrega de les palles que no s'havien fet els mesos anteriors.²¹⁰⁴

Aquest fet va posar alguns petits propietaris rurals contra les cordes. Amb la fi de la guerra, un grup de pagesos de la part forana de Terrassa varen escriure a l'intendent queixant-se de les exempcions en les entregues de palles i llenya per part del batlle, sotsbatlle, regidors «[...] y algunos caballeros que también tienen propiedades en dicho termino que se conrean ellas mismas y siendo los regidores francos [de] ellas también se eximen por su privilegio».²¹⁰⁵ Per bé que les exempcions de serveis i repartiments com aquests foren un element de discòrdia en molts moments, no sempre es respectaren quan col·lidien amb els interessos del reial servei.

Precisament, l'any 1723 la pròpia vila de Terrassa rebé una ordre del sotsdelegat de la Intendència on s'especificà que els cavallers i possessors de fur militar devien entregar les quantitats de palla i llenya que se'ls sol·licitaven. Amb tot, no haurien de portar-la als magatzems locals, sinó tenir-la a punt a les seves pròpies terres. Seria responsabilitat del consistori local anar-la a buscar i transportar-la als magatzems corrent amb totes les despeses.²¹⁰⁶ Per poder passar els comptes dels repartiments enviats a Barcelona, un cop l'any els batlles de cada vila o els seus síndics es traslladaven a la capital per entregar tots els rebuts fets pel delegat de la Intendència i cobrar les quantitats que se'ls devien.²¹⁰⁷

Com ja hem avançat, a banda de les entregues a Barcelona i a les altres casernes del partit, en el cas de que hi haguessin unitats de cavalleria allotjades a la vila els pagesos locals es trobaven obligats a també servir-los palla a més de l'allotjament. Tot i que els regidors de Terrassa sol·licitaren un alleujament de les quantitats que calia entregar a Barcelona mentre tinguessin sis companyies de cavalleria allotjades, l'intendent

²¹⁰² ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-147, s/f, [24-09-1718], ACVOC90-36-T2-170, s/f, [22-04-1719] i ACVOC90-36-T2-190, s/f, [06-12-1719].

²¹⁰³ ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-189, s/f, [29-11-1719].

²¹⁰⁴ ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-203 s/f, [15-03-1720].

²¹⁰⁵ ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-245 s/f, [?-10-1721].

²¹⁰⁶ Tanmateix, aquest fet no podria ser aplicat retroactivament per les quantitats eximides a aquests individus des de l'any 1715. ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-310, s/f, [08-11-1723].

²¹⁰⁷ ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-298 s/f, [15-06-1723].

Pedrajas els contestà que les dues partides eren independents i que haurien d'entomar els dos proveïments.²¹⁰⁸

Aquestes pràctiques es feren arreu del territori català durant aquests primers anys de la postguerra.²¹⁰⁹ Un exemple clar de com es repetien els models de repartiment descrits pel Vallès succeiria a la vegueria i corregiment de Manresa, on tant la palla com la llenya per les guarnicions i unitats de pas es feren seguint aquestes mateixes pràctiques entre els anys 1716 i 1723.²¹¹⁰ La direcció d'aquestes tasques recaigué en el sotsdelegat de la Intendència local, Carles Riu i Rovira i les quantitats a proveir arribaren a ser certament importants, malgrat que no sempre s'assolien les quantitats estimades des de Barcelona. Aquesta seria una de les principals desavantatges del sistema de repartiments i un dels motius principals que acabà fent comuns els ja esmentats *apremios militares*. Vegi's com a mostra el següent quadre on s'hi representen les quantitats estimades i les efectivament distribuïdes durant alguns anys del període esmentat:

Quadre núm. 52. Quintars de palles recaptades per repartiment al corregiment de Manresa i distribuïdes a les tropes [1716-1723]			
Període	Quantitat a repartir	Entrada al magatzem	Distribuïda a les tropes
De juliol de 1716 a juny de 1717 (Manresa)	28.576	13.060	12.439
De juliol de 1718 a juny de 1719 (Manresa)	23.801	14.236	12.160
De juliol de 1719 a juny de 1720 (Manresa)	40.400	15.028	16.762
De juliol de 1720 a juny de 1721 (Manresa)	12.500	13.917	11.739
De juliol de 1720 a juny de 1721 (Moià)	2.038	914	111
De juliol de 1721 a juny de 1722 (Manresa)	12.510	17.082	15.694
De juliol de 1721 a juny de 1722 (Moià)	2.500		
De juliol de 1722 a juny de 1723 (Manresa)	12.510	8.833	7.022
De juliol de 1722 a juny de 1723 (Moià)	2.500		

Font: ASM, Corregiment, V-37, s/f, [18-02-1723].

Tal i com es desprèn de les dades expressades en aquesta taula, durant els tres primers anys les estimacions remeses per la Intendència excedien de molt les autèntiques capacitats del territori i les autèntiques necessitats de les tropes que hi passaven. Sens

²¹⁰⁸ ACVOC, Ajuntament de Terrassa, ACVOC90-36-T2-284 s/f, [22-11-1722].

²¹⁰⁹ Vegeu un exemple per la vila de Reus a Arxiu Comarcal del Baix Camp [ACBC], Ajuntament de Reus, ACBC280-20-T1-2193, [1718].

²¹¹⁰ Arxiu de la Seu de Manresa [ASM], Corregiment, V-37, s/f, [18-02-1723].

dubte, aquestes altes demandes responien a les necessitats derivades de la nova guerra. Sols d'aquesta manera s'entendria l'augment de gairebé el doble de l'estimació feta l'any anterior pel període 1719-1720. Tanmateix, en cap ocasió s'aconseguien cobrir les quotes. A partir de la desmobilització de la postguerra les exigències de la Intendència es rebaixaren notablement, malgrat que els mètodes de recaptació seguien sent clarament executius. En una carta enviada als regidors de Manresa, Carles Riu ho explicava d'aquesta manera:

«En atenció de ser menor lo numero de Cavalleria que deu quedar en est Principat del que se havia conciderat y en conseqüència no ser necessària tanta palla com repartí per la subsistència, me mana lo senyor Intendent General que per ara y fins a nova orde fasse solament contribuir als pallers de ma subdelegació amb la mitad o ab dos terssos de la repartida; lo que participo a Vostres Mercès paraque en continent donen les providencias y ordes necessàries a fi de que transporten en los Almagatsems de esta Ciutat la mitad de dita palla repartida y a mes la que restan a deurer dels anys anteriors [...] prevenint a Vostres Mercès. que per trobarse estos Almagatsems totalment exhaustos de un y altre de dits generos tinch Partidas de soldats a discreció als Pobles més morosos y serà precís fer las passar a Vostres Mercès si no donen luego lo degut compliment».²¹¹¹

A banda de la reducció de les quantitats a aportar, l'any 1720 també fou el primer en el que s'instaurà un nou magatzem a Moià, on s'hi trobaria destinada de manera recurrent una unitat de cavalleria. A partir de llavors observem la dinàmica inversa, en que les recaptacions efectives superen les quantitats estimades per la Intendència. Així doncs, veiem com les necessitats efectives de la tropa passaven per davant de les estimacions.

Malgrat la prohibició que hem comentat pel cas del Vallès, en diverses ocasions els repartiments es feren en forma de talles monetàries a les mateixes poblacions que serviren per sufragar les compres immediates de les palles i les llenyes. Per exemple, la universitat d'Arenys de Mar instaurà una contribució extraordinària a la població per aquest motiu que acabà recaptant la important quantitat de 1.954 lliures entre els anys 1723 i 1724.²¹¹²

Així mateix, a Tarragona l'abastiment de llenya per les viles i llocs de tot el corregiment s'organitzaren des del magatzem reial de la provisió de la capital. Malgrat que la gestió dels repartiments fou entomada pel conjunt de membres de l'ajuntament, el regidor

²¹¹¹ ASM, Corregiment, V-37, s/f, [07-09-1720].

²¹¹² Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, *Entre la vinya i el comerç...*, p. 327.

Josep Puig fou empresonat l'any 1722 per haver passat a fer el proveïment en diners i no en espècie entre 1719 i 1721:

«[...] sin previa orden, concentimiento ni aprobación de legitimo superior, y de que al tiempo de recibir la leña les bajava a los Pueblos cierta cantidad de que se supone habérseles seguido notable perjuicio y resultado a dicho Puig una considerable utilidad».²¹¹³

A Puigcerdà també s'organitzaven localment els abastiments d'herbes, palles i llenya des de l'administració local.²¹¹⁴ Allà també foren especialment importants durant la Guerra de la Quàdruple Aliança, quan la vila tornà a esdevenir front de combat. A l'acabament d'aquesta nova guerra se seguiren fent repartiments momentanis de palla per abastir els piquets de cavalleria que estaven de pas per la vila. Per exemple, entre el 30 de juliol i el 6 d'agost de 1722, Francesc Bornés, Miquel Aubet i Isidre Mallol aportaren trenta quintars de palla.²¹¹⁵

La pressió militar del conflicte també feu que algunes viles del corregiment de Girona decidissin sol·licitar permisos per construir magatzems de palla i llenya per poder fornir les tropes que es trobessin de pas. Un cas ben il·lustratiu en seria el de Santa Coloma de Farners, que elevà la sol·licitud a Castel-Rodrigo a finals de 1721 i s'acabà construïnt l'any següent, malgrat les reticències d'alguns dels veïns.²¹¹⁶

Aquest model de proveïment canvià a finals de l'any 1723. Des de la secretaria de despatx de Guerra i Hisenda, el marquès de Castelar ordenà a l'intendent Andrés Pérez Bracho que licités públicament un contracte per proveir de palla tots els cavalls del rei que es trobessin a Catalunya a raó de mitja arrova castellana de palla diària per cada cavall. Com fou costum, el pregoner Jaume Galceran inicià els pregons públics el dia 25 d'octubre de 1723. Aquella mateixa jornada, el doctor Francisco Sanpere de la companyia de Salvador Cerdanya presentà una primera postura per aconseguir el contracte.²¹¹⁷ Com a assentistes d'hospitals i utensilis per la tropa, Cerdanya, Sanpere i Antoni Bellvitges tenien coneixement de les necessitats d'aquest sector, atesa l'estreta relació existent amb la provisió de llenya i palla pels llits dels soldats i oficials.

²¹¹³ Puig acabà pagant una multa de 40 escuts de plata. AHT, FNT, Notari Ignasi Gelambí, Sig. 430, ff. 10r-11r, [13-12-1722].

²¹¹⁴ ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre de despeses fetes pel manteniment de la tropa, CU: 4949, ff. 5r, [1720], ff. 12r-13r, [01-09-1719 a 10-10-1719].

²¹¹⁵ ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre de despeses fetes pel manteniment de la tropa, CU: 4949, ff. 56v [30-07-1722 a 06-08-1722].

²¹¹⁶ Miquel BORRELL I SABATER, *Santa Coloma de Farners a l'Edat Moderna: segles XVI-XVII-XVIII*, Santa Coloma de Farners: Ajuntament de Santa Coloma de Farners, 2011, p. 48.

²¹¹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 39v-45r, [14-06-1724].

Cerdanya i companyia s'oferien a emprendre una comanda de tres anys que s'iniciaria el dia primer de gener de 1724 i finishia el darrer dia de març de 1728. Durant aquest temps, es comprometien a alimentar tots els cavalls dels trenta esquadrans de cavalleria i dragons que hi havia desplegats al Principat a la ja esmentada raó de mitja arrova castellana diària per cavall. Una palla que provindria dels territoris propers a on les unitats es trobessin destinades o estiguessin de pas. A banda de les muntures dels soldats, sergents trompetes i tambors de dragons, també abastirien els oficials que ho desitgessin i presentessin els rebuts corresponents perquè la tresoreria de l'exèrcit pogués descomptar-los les quantitats comprades del seu sou i pagar-les directament a l'assentista.

Un dels punts més importants de la proposta tenia que veure amb poder assegurar les compres de les palles. Com hem vist, durant els anys anteriors en que es feren els repartiments aquesta fou una de les principals dificultats que hagueren d'afrontar les autoritats que se'n encarregaven. Així doncs, el quart punt del contracte recollia el següent:

«Quarto que por parte de Su Majestad dará el señor Intendente las órdenes suficientes al Asentistas para que las justicias de las villas y lugares contribuyan a que se facilite la compra de la paja que necesitare para el avasto de dicha caballería pagándole al precio corriente en dichos parajes y también los bagajes, carros o galeras que se necesitaren para el transporte de ella a los almacenes pagando como Su Majestad manda».²¹¹⁸

Aquesta condició, que apareixerà recurrentment en pràcticament tots els contractes posteriors, seguirà essent de summa importància pel bon assoliment dels objectius de la provisió. Les fluctuacions dels preus en moments de gran demanda o de migradesa en les collites se sumarien a l'eventual especulació que alguns pagesos practicarien per aconseguir vendre a l'assentista a preus més inflats.

A banda, la Intendència i les seves sotsdelegacions s'encarregarien de la cura i manteniment dels magatzems del rei. En cas d'incendi per negligència de les guàrdies, la Intendència hauria d'indemnitzar els assentistes pels gèneres perduts. Alhora, s'entregarien a Cerdanya i companyia tots els estocs de palles i altres útils que en el moment de la concessió es trobessin presents als magatzems, essent aquests obligats a restablir les mateixes quantitats a la fi del contracte. Per cada ració de palla entregada del pes corresponent i amb el rebut correctament sancionat es pagarien als assentistes 24

²¹¹⁸ *Ibidem*.

diners d'ardits. Així mateix, el contracte comprenia la concessió i gaudi de fur militar i de tots els seus drets tant pels assentistes principals com per tots els sotsassentistes, oficials, operaris i peons que s'hi ocupessin. Finalment, per tal de poder facilitar els transports de palles arreu de la geografia catalana, els assentistes sol·licitaren que se'ls proveís de despatxos oficials que els eximissin de pagar drets de pas i els facilitessin la contractació del bagatge.

Un cop presentada i publicada la postura s'inicià un nou període de recepció de propostes on Pedro Aguilar i Companyia oferí executar la provisió amb les mateixes condicions i amb una rebaixa del preu per quintar de tres rals. Cerdanya i els seus socis no sols igualaren la rebaixa, sinó que encara hi restaren un altre ral, oferint 20 rals per quintar. Les rebaixes s'allargaren durant mesos, fins el dia 4 de juny de 1724, quan la darrera postura se situà a sols tres rals el quintar. Aquell dia es fixà el remat final una setmana més tard. En aquests darrers dies, Jaume Cases, confiter de Barcelona, i els seus companys presentaren una darrera rebaixa del preu de sis sous per quintar.

Finalment, el dia 10 de juny es concedí l'*asiento* a Cases pel darrer preu proposat, cinc sous i sis diners per quintar castellà de palla. A causa dels notables retards en la concessió, el contracte s'acabaria iniciant el dia 1 de juliol. Per assegurar el compliment de l'*asiento* i avalar la seva postura, Jaume Cases presentà com a fiadors seus el comerciant i llogater de mules Josep Ferriol i el confiter Llorenç Esteve, tots dos barcelonins. Ambdós comptaven amb una notable experiència prèvia en la participació de contractes de proveïment. Ferriol ho feu com a llogater de mules pel tren d'artilleria de la Barcelona resistent de 1713-1714, mentre que Llorenç Esteve sembla que s'inicià en aquest sector exercint com a fiador del contracte de construcció de la Ciutadella de Barcelona d'Anton Debon.²¹¹⁹ Pocs mesos després, Llorenç Esteve també formaria part de la societat que emprengué el proveïment de pa de munició de la majoria de places del principat durant l'any 1726.²¹²⁰

Malauradament, no hem aconseguit localitzar la gestió notarial de la companyia de Cases, però gràcies als esments fets en algunes encomanes posteriors, sabem que la societat la conformaven alguns individus més dels que apareixen en el contracte inicial.

²¹¹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [27/28-11-1715].

²¹²⁰ AHPB, 934/21, Notari Josep Francesc Fontana, ff, 11r-13r, [24-01-1726].

Un cas important en seria el del mercader Josep Ortador, que acabaria esdevenint «[...] Director General o Cajero del Asiento Principal».²¹²¹

Un cop finalitzats tots els tràmits de presentació de les fiances i de ratificació de la concessió per part de la corona, Cases i els seus socis procediren a subdividir el contracte territorialment mitjançant diversos *reasientos*. Aquesta pràctica, que ja quedà recollida en la redacció de la proposta inicial del contracte i que ja hem vist que fou certament comuna en *asientos* de característiques similars com els de pa de munició, permetia a una societat més o menys modesta com la de Jaume Cases entomar un proveïment amb uns condicionants logístics tan complexos. Així doncs, per bé que l'administració de la provisió en espais essencials com Barcelona, el Vallès o Girona restessin sota el control directe de la companyia principal, altres punts claus dins l'aparell logístic borbònic a Catalunya passaren a mans d'un sotsassentista.

Totes aquestes delegacions haurien de ser sancionades per la pròpia Intendència del Principat, després de que es presentessin les credencials oportunes. En aquesta ocasió, Cases tancà els següents vuit contractes:

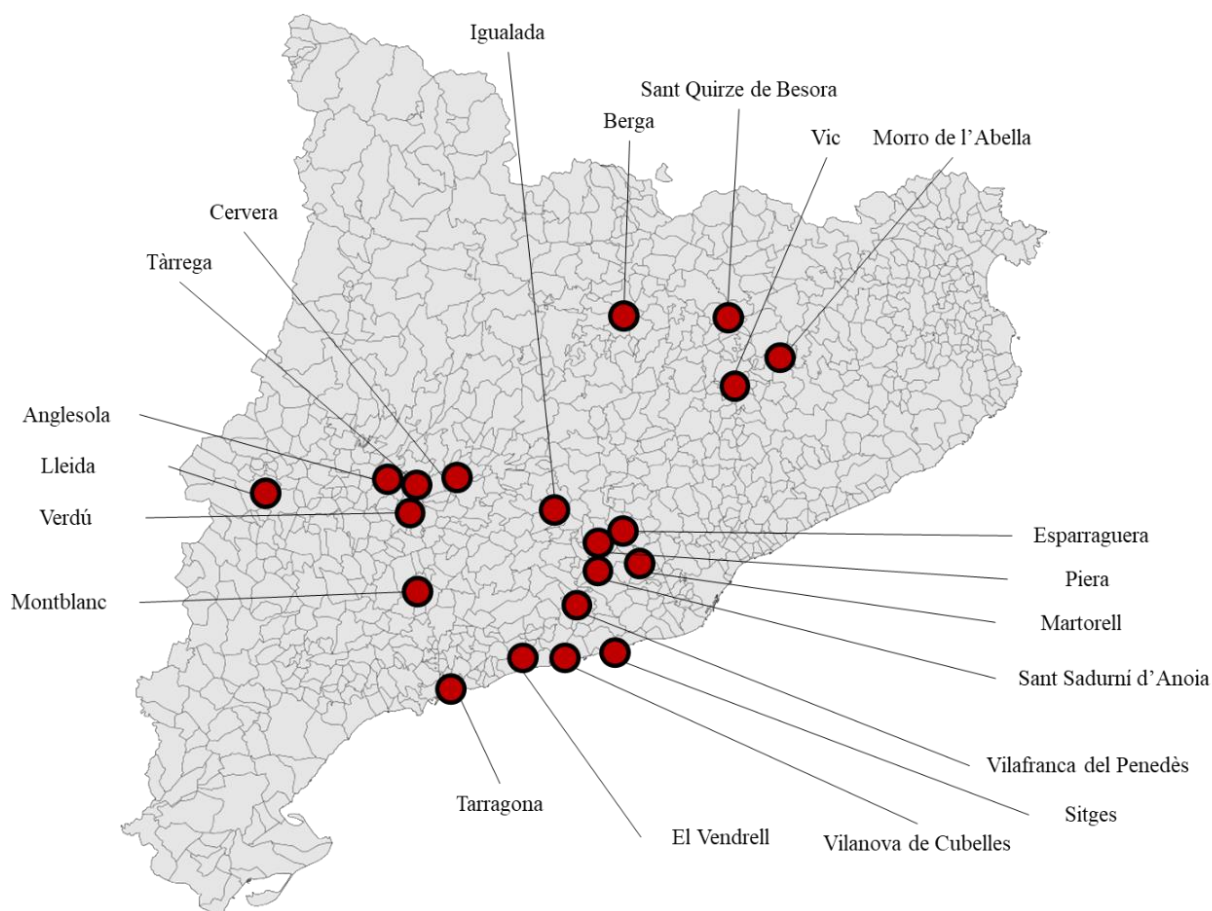
Quadre núm. 53. <i>Reasientos</i> de palla fets per la companyia de Jaume Cases i Cia. [1724-1725]				
Data	Àmbit del <i>reasiento</i>	Preu per quintar	<i>Reasentista</i>	Fiadors
14-07-1724	Lleida i el seu terme	4 sous	Agustí Artigas i Josep Pedrós, negociants de Lleida	Josep Rubio, guanter i Andreu Artigas, teixidor de teles de Lleida i Joan Pau Ginovés, aguller de Barcelona
18-07-1724	Berga i el seu partit	4 sous i 6 diners	Joan Savall, negociant de Berga	Antoni Tardiu, negociant de Barcelona
31-07-1724	Vic, Abella, Sant Quirze de Besora i els seus partits	4 sous i 6 diners	Pedro Illaca de Rojas, de Vic	Llucià Cortines, botiguer i Antoni Gallis, confiter de Vic

²¹²¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 100v-104r, [03-08-1724].

03-08-1724	Vilafranca, Martorell, L'Arboç, El Vendrell, Vilanova de Cubelles, Sitges, Sant Sadurní d'Anoia, Esparraguera, Piera i Igualada i els seus termes	4 sous i 6 diners	Josep Trullàs, agutzil major de Vilafranca del Penedès	Francesc Ferrer i Miret i Francesc Urgellès, comerciants de Vilafranca del Penedès i Francesc Ferrés, cirurgià de Martorell
18-08-1724	Corregiment de Cervera i subdelegacions de Tàrraga, Verdú, Anglesola	4 sous i 4 diners	Francesc Llopis de Tàrraga	Jerònim Bages, confiter de Cervera
26-03-1725	Corregiment de Vilafranca i casernes de Martorell, El Vendrell i Vilanova de Cubelles (relleven Trullàs)	3 sous i 6 diners	Francesc Gener, comerciant de Barcelona	Pere Joan Artós, comerciant de Barcelona i Antoni Rovira, armer de Sa Majestat d'Igualada
08-06-1725	Igualada i el seu partit	3 sous	Marià Malveí, esparter d'Igualada	Domènec Rozas, empleat de la renda del tabac de Barcelona i Jacint Columbrans, paraire de Castellterçol
13-10-1725	Corregiment de Tarragona i subdelegació de Montblanc	4 sous i 6 diners	Josep Gendre, Ciutadà Honrat de Barcelona habitant a La Selva del Camp	Marc Oliva, pagès de Figuerola del Camp i Francesc Tori i Jacint Sinco, pagesos de La Selva del Camp
Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 114 i 115, [1724-1725]				

Tal i com es pot veure, cada *reasiento* tenia unes característiques particulars, tant pel que fa a la seva extensió geogràfica com pel que fa al preu per quintar de palla proveït. Ambdós aspectes es troben estretament relacionats, atès que en aquestes subdelegacions no sols incloïa la compra i distribució de les palles als magatzems de les principals places, sinó també la gestió del seu transport i distribució des dels camps fins a la tropa. Alhora, la disposició fàcil i ràpida de les collites cerealistes també en constituïa un factor important pel que fa al preu d'adquisició del gènere.

És per això que en els subcontractes d'Igualada o el segon contracte de Vilafranca es tanquessin per un preu per quintar menor al del corregiment de Tarragona i Montblanc o Vic i Berga.



Mapa 11. Àmbits de provisió de palla en els reasientos de Jaume Cases i Cia. [1724-1725]²¹²²

A banda, pel que fa als principals sotsassentistes i els seus fiadors hi sobresurt la presència d'homes de negocis i botiguers així com alguns personatges ben integrats dins l'administració borbònica. Atesa la important presència de tropes al Principat i la condició imprescindible d'avaluar amb la fortuna personal la quantitat de diners o espècies rebudes en forma de bestreta, la possessió d'un patrimoni important esdevenia essencial perquè la Intendència acceptés les propostes de cessió del contracte. Alhora, el coneixement dels mercats locals facilitava la consecució de les compres de gèneres i del

²¹²² Elaboració pròpia. Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 114 i 115, [1724-1725].

seu transport. Una bona mostra d'aquestes dinàmiques seria Domènec Rozas, que amb la seva posició com a empleat de la renda del tabac a Barcelona tenia accés a una important font de capital corrent. A banda, la participació d'oficials reials com l'agutzil de Vilafranca Josep Trullàs o de l'armer del rei Antoni Rovira també podria facilitar les relacions amb la Intendència, atès el tracte proper que aquests individus podrien tenir amb els sotsdelegats o oficials de la institució per les seves activitats professionals.

Tanmateix, també és important constatar que en alguns contractes aquests membres sobresortints mercès al seu capital econòmic o social es troben ben acompanyats d'altres individus camperols i menestrals que podrien posseir un coneixement més acurat del camp de la provisió, com l'esparter igualadí Marià Malveí o els pagesos Marc Oliva, Francesc Tori i Jacint Sinco.

Finalment, cal esmentar el cas del corregiment vilafranquí, del quan se'n feren almenys tres contractes durant l'administració de Cases i Companyia. Per bé que inicialment l'agutzil de Vilafranca Josep Trullàs es comprometés a executar-lo durant els tres anys de l'encomana de Cases, no pogué acomplir-ho a causa de la seva mala salut. Trullàs s'havia distingit en el seu decantament per la causa borbònica durant la Guerra de Successió i també durant la Guerra de la Quàdruple Aliança. En ambdós conflictes, fou nomenat batlle de Piera, comandant de la seva esquadra de fusellers i rebé diverses mencions positives en informes de la Reial Audiència pel seu zel en la defensa dels interessos de la corona.²¹²³ Bé fos pels seus anys d'excessos i combats o bé per l'edat, a finals de març de 1725 Cases informava a la Intendència que Trullàs «[...] ha caído en grave enfermedad de la que se duda que pueda salir», fet que l'impedia seguir executant el contracte.²¹²⁴

Per aquesta raó, l'intendent acceptà una divisió del *reasiento* que assegurés la continuïtat del subministrament amb rapidesa i solvència. Així doncs, la plaça d'Igualada i el seu partit restà en mans d'un proveïdor local acompanyat de dos socis capitalistes rellevants, mentre que les casernes de Vilafranca, Martorell, Cubelles i Vilanova de Cubelles passaren a ser administrades per la societat dels comerciants barcelonins Francesc Gener i Pere Joan Artós, avalats per l'armer reial Antoni Rovira.

²¹²³ David HIDALGO CELA, *1719: La Guerra de la Quàdruple Aliança i l'origen dels Mossos d'Esquadra*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ, Universitat Rovira i Virgili, 2019, pp. 218-220 i 513-514.

²¹²⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 36r-40r, [26-03-1725].

Poques setmanes abans de que finís l'administració de Jaume Cases, a finals d'abril de 1727 el nou intendent Antonio de Sartine decidí licitar públicament la renovació del contracte per tres anys més. La nova administració s'iniciaria el juliol de 1727 i acabaria el juny de 1730. Després dels pregons acostumats, la societat del botiguer de teles Josep Nadal presentà una primera proposta. Nadal i els seus companys acabaven de tancar un important *asiento* de provisió de *menajes* per la tropa amb el mateix intendent i decidiren aprofitar la relació establerta amb Sartine per intentar penetrar en aquest nou àmbit de la contractació.²¹²⁵

Tal i com ja hem observat pel cas dels contractes de direcció de les fàbriques del pa de munició, la majoria dels contractes de renovació constaven d'una còpia més o menys acurada de les condicions acceptades en l'*asiento* que havia sigut aprovat en la primera administració, modificant-ne el preu o incloent-hi algun nou article destinat a evitar els problemes experimentats pels assentistes precedents. Pel que fa a la distribució de la palla ens trobem amb la mateixa circumstància. En aquesta ocasió la ració se seguia fixant en mitja arrova diària per muntura. En la seva postura, Nadal mantingué el preu inicial de vuit diners i un quart per cada arrova de palla que equivaldrien a cinc sous i sis diners el quintar. A banda de mantenir el preu, Nadal també comptava amb Josep Ortador com a fiador, fet que vinculària clarament aquesta proposta amb l'administració precedent.

Amb tot, pocs dies després arribaren dues rebaixes fetes pel revenedor Isidre Martorell i Companyia que acabaren fixant el preu final en cinc sous i tres diners per quintar. Sartine donà l'oportunitat a Josep Nadal d'igualar la proposta però aquest acabà rebutjant-ho. Per bé que Isidre Martorell fos un individu relativament desconegut estava acompanyat de tres avaladors de notable importància econòmica com el negociant Francesc Terradellas, el confiter Jaume Fàbregues i el mercader Josep March.²¹²⁶

D'aquesta manera, s'acabà l'etapa de l'administració de Jaume Cases i Companyia al capdavant d'aquest *asiento*. Amb tot, la fi de l'administració no comportaria la liquidació dels comptes de la societat i de tots els deutes pendents. L'any 1729 Jaume Cases pagà 1.750 lliures al seu fiador Llorenç Esteve per les quantitats que se li devien

²¹²⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 146v-157r, [05-04-1727] i ff. 158r-164r, [04-05-1727].

²¹²⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 164r-174r, [14-05-1727]. Tots ells es troben entre les màximes fortunes de Barcelona de 1722. Pel que fa a Terradellas, formava part del cercle familiar de les nissagues comercials Matas i Esmandia. Enric SUBIÑÀ I COLL, «Les Esmandies: un casal i una família (segle XVIII)» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 22, 2005, pp. 125-146. Per Martorell, vegeu Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 207-208.

per les que havia avançat durant el contracte.²¹²⁷ Un any després, era el propi Jaume Cases el que reclamava al Tribunal de la Intendència de Catalunya que s'embarguessin els béns de Josep Gendre de la Selva del Camp i els seus fiadors pel deute de 1.715 lliures i set sous que devia a la societat general.²¹²⁸ Tres anys després, l'espardenyer Nicolau Riera de Granollers que s'havia encarregat del magatzem de Granollers per delegació de Cases i Ortador també elevà una queixa a l'intendent perquè encara li devien 266 lliures per la seva feina feta entre 1724 i 1727.²¹²⁹

Retornant a Isidre Martorell i Companyia, en aquesta ocasió sí que hem pogut localitzar alguns registres notariais de la seva activitat com a assentistes de palla.²¹³⁰ Aquest fet ens ha permès trobar tots els subcontractes i divisions territorials que es derivaren d'aquesta activitat i alguns dels lliuraments de palles que es gestionaren directament des de la societat principal. La primera circumstància interessant és la presència, entre d'altres, del ja esmentat Josep Ortador com un dels socis amb una participació més notable.

Josep March fou nomenat caixer de l'*asiento* mentre que el confiter Jaume Fàbregues en rebé la direcció. Precisament, les seves principals funcions se centrarien a l'entorn de la contractació, relació i fiscalització dels *reasantistas* i la gestió directa dels contractes a aquelles casernes i partits on no hi hagués un sotsarrendament. Fàbregues no fou un individu qualsevol. Els anys anteriors havia administrat per delegació l'estanc de les rendes «de azogues, solimán y sus compuestos del Principado de Cataluña».²¹³¹

Per poder executar de manera solvent la seva tasca directiva, Fàbregues rebé una autorització conjunta per poder gastar els diners del fons de la companyia arreu del Principat i en tots els comptes que es derivessin d'aquestes activitats. Amb tot, totes aquestes despeses haurien de ser fiscalitzades abans del tancament de la societat:

«Y dels gastos que ocurreran per dit efecte com de altres que se oferescan per facilitar lo negoci dega dit Fàbregas aportar una llibreta apart especificant dits gastos passant

²¹²⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 126v-127v, [08-07-1729] i ff. 145r-147r, [08-08-1729].

²¹²⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 10, ff. 32v-37r, [16-01-1730].

²¹²⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 503r-505v, [21-04-1733].

²¹³⁰ La seva constitució a AHPB, 939/40, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, doc. 10, s/f, [26-05-1727].

²¹³¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 117v-118v, [21-06-1723]. Pel que sembla, aquest arrendament finí l'any 1728, quan Josep Senillosa, com a representant del nou administrador general de la renda don Silvestre Fernández de Saavedra cedí el contracte a Josep Llovet i Soldevila. ACA, RP, BGRP, Vol. 117, ff. 20v-27v, [19-01-1728]. A l'*Archivo General de Índias* [AGI] s'hi pot trobar un plet obert entre Jaume Fàbregas i l'antic arrendador general del azogue Cecilio Enríquez de Lara pel cobrament de 65.625 rals derivats del sotsarrendament de l'estanc. AGI, Escribanía, 1004A, [1728].

compte de ells ab intervenció de dit caixer y de Anton Morell y librarlos com los demès».²¹³²

Així doncs, poc més d'una setmana després de que es confirmés la concessió del contracte, Jaume Fàbregues ja tancà el primer dels disset *reasientos* que acabarien formalitzant durant els tres primers anys que dirigiren el proveïment de palla del Principat:

Quadre núm. 54. <i>Reasientos</i> de palla fets per la companyia d'Isidre Martorell [1727-1730]				
Data	Àmbit del <i>reasiento</i>	Preu per quintar	<i>Reasentista</i>	Fiadors
22-05-1727	Barcelona i el seu partit (excepte el quarter de Martorell)	4 sous	Pere Lletjós, llogater de mules de Barcelona	
22-05-1727	Corregiment de Girona, del Ter a la frontera de França	2 sous i 2 diners	Francisco Solana, Joan Jofre i Sebastià Juvinyà, de Figueres	
24-05-1727	Cervera i el seu partit	3 sous	Josep Riera d'Igualada i Antonio Nebra, de Cervera	
28-05-1727	El Vendrell i l'Arbós	5 sous	Jacint Esteve, pagès de Castellet (Castellet i la Gornal)	
04-06-1727	Girona i el seu partit	4 sous i 2 diners	Narcís Castellar, comerciant de Girona	Jaume Serrat, pagès de Les Medes (Parròquia de Cogolls, Sant Aniol de Finestres) i Joan Serrat, pagès de Sant Aniol de Finestres

²¹³² AHPB, 939/40, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, doc. 10, s/f, [26-05-1727].

21-06-1727	Piera i el seu partit	5 sous i 9 diners	Josep Pasqual i Pau Antoni Pasqual, paraires de Piera	
19-10-1727	Puigcerdà i el seu partit	3 sous	Ramon Cot, paraire de Puigcerdà	
01-02-1728	Berga i el seu partit	3 sous i 6 diners	Joan Savall, negociant de Berga	Josep Bonells, teixidor de lli de Barcelona
17-03-1728	Vic, Olot i Camprodon i els seus partits	4 sous i 8 diners	Jacint Germà, negociant d'Olot	
05-04-1728	Cardedeu i el seu partit	4 sous/ 3 sous	Gabriel Bellsolà pagès de Cardedeu	
05-04-1728	L'Arboç i Vilanova	4 sous i 6 diners	Jacint Esteve pagès de Castellet (Castellet i la Gornal)	Pere Totosaus, pagès de Banyeres (Mas Sabartés)
07-04-1728	El Vendrell i el seu partit	4 sous i 6 diners	Jacint Esteve pagès de Castellet (Castellet i la Gornal)	
11-04-1728	Reus i trànsit pel Camp de Tarragona	7 sous	Felip Folch, pagès de Reus	
14-04-1728	Piera i el seu partit	4 sous i 5 diners	Agustí Vidal, pagès de Piera	
14-04-1728	Sant Sadurní d'Anoia i el seu partit	4 sous	Sadurní Juvillà ferrer de Sant Sadurní de Subirats	
22-04-1728	Igualada i el seu partit	5 sous	Antoni Joan Roca, botiguer d'Igualada	
24-04-1729	Reus i trànsit pel Camp de Tarragona (sense Vilanova)	7 sous	Jaume Virgili, botiguer de teles de Reus	Felip Folch (menor), pagès i Antoni Auger, adroguer de Reus

Fonts: AHPB, 939/10-13. Notari Fèlix Cortès i Rubinat, [1727-1729].

Tal i com es desprèn d'aquesta llista, bona part dels *reasientos* s'executaren de manera completa, durant tot el període de l'administració d'Isidre Martorell.²¹³³ Sols en el cas de Reus hi trobem un relleu efectiu pràcticament a la fi del contracte. Sembla però que aquest canvi vingué motivat per la mort del sotsassistentista original, que fou substituït pel botiguer Jaume Virgili. Per assegurar la continuïtat, a aquest darrer l'avalaria el fill del primer contractista, Felip Folch menor. L'altre àmbit que patí canvis a meitat del període fou el de El Vendrell i l'Arboç, on hi trobem una renovació doble a mitjans del que serví per parcel·lar l'administració en dos àmbits diferenciats i donar entrada a un nou fiador, el pagès Pere Totosaus.

Així mateix, alguns dels individus que apareixen com a sotsassistentistes o fiadors tenien una important experiència prèvia. El cas més clar seria el d'Antonio Nebra que havia sigut un dels principals proveïdors de forments per la *Dirección General de Víveres* d'Urban Ruiz Velarde entre els anys 1721 i 1724.²¹³⁴ Aquesta experiència i solvència seria molt necessària, atès que el seu àmbit de proveïment abastava tot el corregiment de Cervera, un dels més grans del Principat, entre les que s'hi comptaven viles com Ponts, Solsona o Cardona. A banda, també haurien d'abastir places importants de fora del corregiment com la ciutat de Lleida.²¹³⁵ D'altres havien ocupat responsabilitats importants en els governs de l'etapa austriacista com Joan Savall, que havia sigut veguer de Berga durant el primer regnat de Felip V i el període austriacista.²¹³⁶ A banda, és un dels pocs que ja havia emprès aquest *reasiento* durant l'etapa de Jaume Cases i que continuà amb Isidre Martorell.

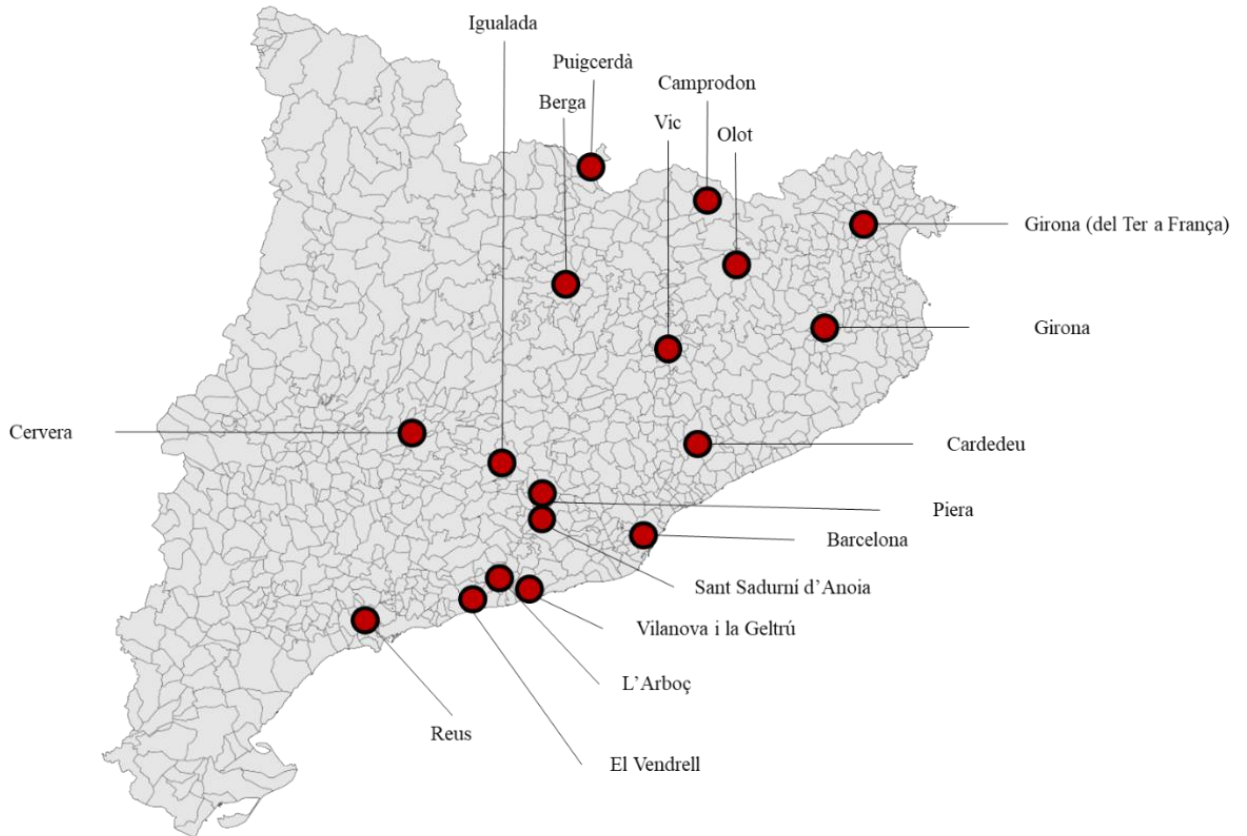
Un altre fet que pot cridar l'atenció i que contrasta clarament amb els subcontractes del pa de munició és la important diferència en termes d'abast geogràfic que existeix entre uns *reasientos* i altres. En aquest cas trobem grans àmbits territorials d'abastiment, com ho poden ser el corregiment de Cervera, tot el Camp de Tarragona o totes les terres del corregiment de Girona des del Ter fins a França.

²¹³³ Aquest és el cas del *reasiento* de la subdelegació del Ter, que fou finalitzat el dia 12 de setembre de 1730 per Joan Jofre i Joan Juvillà. AHPB, 939/14, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, ff. 378r-379r, [12-09-1730].

²¹³⁴ AGS, TMC, Llig. 3218-3221, [1721-1724].

²¹³⁵ AHPB, 939/10, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, ff. 172r-172v, [24-05-1727].

²¹³⁶ Isaac SOCA TORRES, «El període austriacista a Berga. De setembre de 1705 a juliol de 1713» a *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, Núm. 121, 2014, pp. 62-69.



Mapa 12. Àmbits de provisió de palla en els reasientos d'Isidre Martorell i Cia.
[1727-1729]²¹³⁷

Per altra banda, veiem un gran nombre de poblacions petites o mitjanes com L'Arboç, Sant Sadurní d'Anoia, Piera o Cardedeu que tingueren un proveïdor únic i de la mateixa població. Aquest darrer aspecte solia tenir una relació estreta amb les pròpies autoritats locals, que preferien tractar un abastiment tan sensible amb algun responsable proper. Aquesta relació de confiança afavoriria que hi hagués un major control dels repartiments i les compres de palles i una negociació i pacte més directe amb el proveïdor, alhora que dificultava que els pagesos del poble fossin sotmesos als temuts *apremios* de la tropa.

Més enllà d'aquestes delegacions territorials que hem localitzat i algunes altres que desgraciadament no coneixem, Isidre Martorell i companyia també gestionaren directament l'abastiment d'algunes zones particulars del Principat. Un dels àmbits on aquesta administració directa tingué més pes fou al Vallès. Tal i com ja hem vist al

²¹³⁷ Elaboració pròpia. Font: AHPB, 939/10-13. Notari Fèlix Cortès i Rubinat, [1727-1729].

començament d'aquesta secció, els pobles vallesans hagueren de fornir tant els magatzems propis del territori com els de la ciutat de Barcelona.

Pel que hem observat de les gestions i entregues administrades per Isidre Martorell i Jaume Fàbregues, almenys entre 1728 i 1729 el forniment de Barcelona anà a càrrec del llogater de mules Josep Griera mentre que el dels magatzems del Vallès sí que fou dirigit efectivament pels assentistes principals.

Així doncs, els principals punts d'entrega foren els magatzems de Granollers, la Roca del Vallès, Martorell i Terrassa.²¹³⁸ En total, entre 1728 i 1729 s'hi distribuïren 13.069 quintars de palla, 7.231 el primer any i 4.838 el segon any.

Quadre núm. 55. Entregues de quintars de palla als magatzems del Vallès per Isidre Martorell i Cia. [1728-1729]		
Magatzem	1728	1729
Granollers	2.681	1.350
La Roca del Vallès	800	790
Martorell	2.556	1.170
Sabadell	800	395
Terrassa	194	1.133
Mataró	200	
Font: AHPB, 939/11-12, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, [1728-1729].		

Els magatzems de Granollers i Martorell foren els més importants durant els dos anys, als que se sumaria el de Terrassa l'any 1729. Pel que fa als orígens dels proveïdors i de les partides de palla hi ha una majoria de pagesos de terrenys propers a les poblacions proveïdes com Palou, Corró d'Avall, Martorell, Sant Esteves Sesrovires, Sant Sadurní de la Roca, Vilanova de la Roca, Sant Quirze i Sant Pere de Terrassa, Cardedeu o Santa Perpètua de Mogoda. Els subministradors més importants foren els pagesos de Martorell Pau Flavià i Pau Abat, que entre juliol i agost de 1728 entregaren mil vuit-cents quintars de palla al magatzem de la mateixa vila. L'any següent, els mateixos pagesos, acompanyats de Joan Bros d'Abrera, n'entregaren mil cent més. Les dues operacions ascendiren a 507 lliures i 10 sous, a raó de 3 sous i 6 diners per quintar. El 1728 s'intentà una altra gran compra de mil quintars més pel magatzem de Mataró al

²¹³⁸ Totes les dades han sortit del buidatge de partides i rebuts notariales que quedaren registrats a AHPB, 939/11 i AHPB, 939/12, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, s/f, [1728-1729].

pagès Gabriel Bellsolà de Cardedeu però finalment s'acabà anul·lant a causa d'un important deute que l'ajuntament de Cardedeu devia als assentistes principals.²¹³⁹

Més enllà del Vallès, també hi hagué altres places que foren administrades directament pels assentistes principals a la resta del territori. Aquest fou el cas de Manresa, on Isidre Martorell tancà una comanda de vuit cents quintars de palla amb el sastre manresà Jaume Soler que foren entregades al magatzem de la ciutat a finals de maig de 1728.²¹⁴⁰

Durant l'execució d'aquesta administració trobem un important i greu plet entre els assentistes principals i els prenedors del *reasiento* de la ciutat de Girona, les seves casernes i el seu terme immediat. El subcontracte es formalitzà inicialment a principis de juny de l'any 1727 entre Isidre Martorell i Companyia i el comerciant gironí Narcís Castellar. Les dues parts fixaren el preu per quintar de palla entregat als magatzems de la ciutat a quatre sous i dos diners i acordaren la concessió d'una substancial bestreta de 400 lliures catalanes per poder iniciar les operacions. Per poder avalar aquesta quantitat, Castellar presentà inicialment una nòmina de fiadors que incloïa al sastre barceloní Francesc Cros, el calceter de Girona Bernat Cassà i el comerciant Francesc Castanyé, de Santa Maria de Camós.

Emperò, finalment aquests avaladors s'acabaren apartant i foren substituïts per Jaume Serrat, pagès de les Medes de la parròquia de Cogolls –a Sant Aniol de Finestres– i Joan Serrat, pagès radicat a Sant Aniol de Finestres.²¹⁴¹ Els problemes d'aquest contracte s'iniciaren en un moment indeterminat entre finals de 1728 i principis de 1729. En aquell moment, Narcís Castellar abandonà unilateralment la provisió, sense comunicar els motius a Isidre Martorell. D'aquesta manera, els assentistes principals iniciaren un procés legal al Tribunal de la Intendència que immediatament comportà l'embargament dels béns dels fiadors de Castellar. Així ho explicava el procurador de Serrat durant el procés:

«[...] fueron embargados o inventariados por el subdelegado del partido de Gerona en virtud de la comisión los bienes de dicho Serrat fiador, por razón de haber determinado VS que en vista del abandono hecho por Narciso Castellar, principal, no solo de la Provisión diaria y repuesto de la paja en los almacenes para la precisa subministración

²¹³⁹ AHPB, 939/12, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, ff. 103r-103v, [17-03-1728] i ff. 125r-127r, [05-04-1728].

²¹⁴⁰ AHPB, 939/11, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, s/f, [28-05-1728]. El pagament definitiu d'aquesta provisió no fou fet efectiu fins l'any 1737, quan es liquidà la companyia general dels *asientos*. AHPB, 939/33, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, ff. 126r-126v, [25-05-1737].

²¹⁴¹ AHPB, 939/10, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, ff. 181r-181v 04-06-1727

sino también el haver dejado de satisfacer a muchos pueblos el precio de la paja vendida y el importe de su conducción, a fin que el administrador elegido de la venta y producto de aquellos y de los de dicho Castellar pudiese satisfacer las compras y transportes de pajas así para la distribución diaria como para los repuestos y el salario tasado a dicho administrador, previniendo a ese la recolección de recibos y presentación de aquellos mediante los debidos resguardos como es de ver el citado auto de providencia».²¹⁴²

Aquesta acció despertà les ires dels creditors locals del mateix assentista, que es queixaren amargament al delegat de la Intendència de Girona pels efectes que aquest segrest tindria en la supressió dels deutes personals que Castellar i el propi Serrat havien tingut amb ells. La majoria d'aquests creditors serien rectors i beneficiats d'esglésies de l'entorn garrotxí o gironí. També hi trobem diverses vídues i dones acabades de casar que havien prestat part de la seva dot. En la pràctica totalitat dels casos, es tractava de censals formalitzats amb Serrat dels quals se'n devien múltiples lliuraments.

Tanmateix, el deute existent entre Castellar i la companyia d'assentistes de la palla ascendia a la important xifra de 6.427 lliures, 19 sous i nou diners i la Intendència seguí endavant amb el segrest total del seus béns.²¹⁴³ Seria Pau Borrell, apotecari d'Amer, qui s'encarregaria en primera instància de la gestió d'aquests béns. A banda, el propi Jaume Serrat seria arrestat per les autoritats i traslladat a Barcelona, on seria engarjolat a les presons reials fins l'any 1736. A mitjans d'aquell any, Serrat fou:

«[...] relaxado de las Reales Cárceles de ella a efecto de curarse de sus enfermedades mediante la visita y relación hecha de peritos médico y cirujano para que no siendo suficientemente buenos los aires de este País para curarse el dicho Serrat se le permita al mismo fin pasarse al lugar de donde es natural de cuyos aires puros y aguas necesita indispensablemente para curarse dicho Serrat de sus enfermedades por no haber hallado mejoría en ellas con los remedios que se le han hecho en esta ciudad desde el día en el que fue relaxado de las Reales Cárceles [...]».²¹⁴⁴

Atesa la continuïtat del segrest del seu béns, el Tribunal acceptà la sol·licitud de Serrat i li permeté retornar a la seva masia de Cogolls malgrat l'oposició que havia expressat Isidre Martorell. Amb tot, la pressió de la resta de creditors no s'aturà i durant aquest temps es presentaren més recursos per poder repartir de manera més equitativa els rèdits de l'heretat de Serrat per poder satisfer-lo. Aquest fet paralitzà momentàniament els cobraments de Martorell a principis de 1737, que decidí nomenar al notari causídic de Barcelona a Melcior Pallós i Glòria perquè intentés solucionar aquests problemes.²¹⁴⁵

²¹⁴² ACA, RP, BGRP, Vol. 10, ff. 4v-57r, [09-01-1730].

²¹⁴³ AHPB, 1003/1, Notari Josep Troc i Avellanós, ff. 105v-109r, [23-05-1739].

²¹⁴⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 15, ff. 395v-398r, [14-08-1736].

²¹⁴⁵ AHPB, 939/33, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, ff. 65r-65v, [18-03-1737].

Finalment, Martorell tornaria a rebre pagaments provinents d'aquest plet a la primavera de 1738. Entre els dies 20 de maig i 27 de juny de 1738 Martorell i els seus socis cobraren 100 lliures, 19 sous i quatre diners dels béns segrestats de Jaume Serrat, que llavors es trobaven administrats pel mercader barceloní Salvador Benet.²¹⁴⁶ Aquesta és la darrera notícia que hem pogut trobar d'aquest llarg plet. No hem pogut constatar quan s'acabaren de sufragar els deutes amb Isidre Martorell ni si Serrat pogué satisfer tots els seus creditors personals.

Amb tot, aquest cas constitueix un molt bon exemple dels importants riscos que implicava la participació d'individus amb capacitats econòmiques modestes en el negoci de la contractació militar. Serrat fou víctima tant de l'abandonament de funcions del *reasantista* principal al que havia avalat com de la importància en termes econòmics que tenia l'àmbit de proveïment que tenien encarregat. Com ja hem vist en diversos moments, Girona fou sempre una de les places amb major presència militar del Principat, essent especialment important pel trasllat i trànsit de tropes. Sens dubte, els incompliments de Castellar nou haurien arribat als nivells descrits si s'hagués encarregat d'una administració més modesta com la d'Olot o Banyoles. A banda, el zel de les institucions encarregades de la provisió per segrestar els seus béns també impactaria de manera brutal a la resta de petits i mitjans creditors als que un pagès com Serrat havia hagut d'acudir per poder desenvolupar tant les seves activitats comunes com el propi proveïment de palles.²¹⁴⁷

Retornant a l'administració general de la palla, a mitjans de la primavera de 1730 el Principat es trobava executant diversos preparatius i aprestos militars derivats del creixement de la tensió internacional a causa de l'herència de la Toscana.²¹⁴⁸ El dia 11 de març d'aquell any l'intendent Antonio de Sartine feu publicar una proposta de

²¹⁴⁶ AHPB, 1003/1, Notari Josep Troc i Avellanós, ff. 69r-69v, [20-05-1738], ff. 70r-70v, [02-06-1738] i ff. 73r, [27-06-1738].

²¹⁴⁷ L'endeutament pagès per aquests contextos ha sigut ben estudiat a Llorenç FERRER I ALÒS, «Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)» a *Estudis d'Història Agrària*, Núm. 4, 1983, pp. 101-128. Enric TELLO ARAGAY, «La utilització del censal a la Segarra del set-cents: crèdit rural i explotació usuària» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 18, 1986, pp. 47-71. Gabriel RAMON-MOLINS, «Els mecanismes d'endeutament en una comarca de l'interior de Catalunya durant el segle XVIII (les Garrigues)» a *Estudis d'història agrària*, Núm. 30-31, 2019, pp. 171-192.

²¹⁴⁸ Lluís ROURA I AULINAS, «1731: L'herència italiana...», p. 525.

contracte per l'abastiment extraordinari de 71.490 arroves o 17.872 quintars i mig de palla ben tallada i picada pels magatzems de l'Armada de Barcelona.²¹⁴⁹

El mestre de cases Marc Ivern presentà l'única proposta per encarregar-se d'aquesta comanda. Ivern i els seus socis s'oferiren a entregar tota la palla «[...] cortada, ensacada y transportada [...]» als magatzems del port de Barcelona a raó de 22 diners d'ardits l'arrova.²¹⁵⁰ La palla constaria d'una barreja en parts iguals de vella i nova, tota tallada i ben aixafada. Per la seva banda, els vuit mil sacs necessaris per traslladar-la i emmagatzemar-la els hauria de proveir la pròpia Intendència. Finalment, però, acabarien cedint-se a la mateixa societat d'Ivern amb un *asiento* paral·lel.²¹⁵¹

En totes dues comandes, Ivern estigué acompanyat d'alguns dels seus socis més comuns en altres contractes de construcció com Josep Martí i Juli, Josep Martí i Amat, Josep Casals, Josep Borràs i Joan Teixidor, així com del velluter Pau Costa, el ceramista Josep Barba, el teixidor de lli Domingo Carbonell o el negociant Pere Lletjós. La presència d'aquest darrer avalador és l'únic vincle que hem pogut trobar entre aquest contracte i la companyia principal de l'*asiento* de palla.

Precisament, pocs mesos després d'aquesta important comanda s'hagué de renovar l'esmentat contracte principal. Per bé que Antonio de Sartine i el comptador Baltasar Montero intentaren obrir la licitació públicament per poder obtenir alguna rebaixa i benefici per la hisenda reial, totes les crides foren infructuoses i la primera subhasta quedà completament deserta. Finalment, després de modificar alguns punts de les condicions proposades, arribà una proposta encapçalada per Francesc Grau en representació de la companyia d'assentistes que havia tingut l'*asiento* des de 1727.

El canvi que motivà aquesta nova proposta fou la introducció del següent punt en el plec de condicions:

«Que en atención de haber abusado muchos pueblos de la orden que con edicto de siete de setiembre de 1728 se dio generalmente para que se le vendiese al Assentista la paja sobrera a los precios aforados, han pasado a practicar no solo la repugnancia de vender la especie sino la alteración de los precios de ella, de que se ha seguido retraerse los

²¹⁴⁹ Aquest encàrrec tingué un preu de 128.464 rals i nou maravedís de billó. AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [10-05-1730].

²¹⁵⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 351v-356v, [11-05-1730].

²¹⁵¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 356v-361v, [12-05-1730]. Per aquests sacs acabarien cobrant 139.355 rals i 12 maravedís de billó més. AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [10-05-1730].

Postores; Se tendrá entendido que por esta Intendencia se hará un repartimiento entre los lugares de las Subdelegaciones en donde residiere la Cavalleria y Dragones de la Cantidad de Paja que se considerase necesaria para su abasto con la obligación de haverla de pagar el Assentista, así como la reciba por si, sus factores o Guardalmacenes al precio del aforo de esta Capital, que es el de quatro sueldos por quintal peso de Castilla conduciéndose la Paja a los almacenes de distancia de dos horas en contorno, añadiéndose cinco dineros más por quintal, recibándose en peso castellano y que siendo conducida de más distancia de las dos horas, ultra del precio del dicho aforo se satisfará por el asentista un sueldo, por quintal y legua [...]».²¹⁵²

L'edecte esmentat havia prohibit momentàniament l'execució de repartiments i compres forçoses a través d'*apremios* militars que s'havien practicat fins llavors.²¹⁵³ Aquest fet, juntament amb la vaguetat amb la que es referien als preus corrents a que calia vendre el gènere als agents dels assentistes havia motivat una creixent especulació entre els venedors de palla que havia fet créixer notablement els preus i les despeses dels proveïdors de l'exèrcit. Unes despeses a les que s'hi sumaven els endarreriments en els pagaments per part de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya.²¹⁵⁴

Així doncs, l'absència de qualsevol proposta durant la primera licitació pot ser clarament interpretada com un moviment de pressió dels assentistes per tornar a modificar les condicions de proveïment a favor dels contractistes. D'aquesta manera, Francesc Grau s'oferia a proveir tota la palla necessària a raó de sis sous i tres diners d'ardits el quintar de palla, augmentant un sou per quintar del preu fixat el 1727. Per altra banda, a causa dels importants deutes existents, Grau exigia que els pagaments de la tresoreria es possessin el dia, començant els lliuraments del nou *asiento* amb les quantitats que es devien dels mesos anteriors. En cas que no es fessin aquestes entregues, els assentistes podrien deixar d'executar el contracte sense ser perseguits.

No és estrany que es prenguessin totes aquestes precaucions. El deute que Grau i els seus companys al·legaven que tenia la hisenda amb ells es xifrava a l'entorn dels 25.000 pesos o 267.850 rals de billó. L'intendent i el comptador acabarien acceptant aquesta proposta, vinculant els pagaments a les recaptacions successives dels dos següents terços del cadastre. A partir d'aquest moment, en els successius *asientos* de palla que es concediren a Catalunya fins a la fi del regnat de Felip V s'hi fixà que els abonaments

²¹⁵² ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 423r-436r, [22-06-1730].

²¹⁵³ Fullets Bonsoms, Núm. 12869, s/f, [07-09-1728]. Aquest edecte s'emmarcaria en un conjunt d'iniciatives empreses per les autoritats militars del Principat per intentar mitigar els problemes i desigualtats causats pels repartiments i talles com dels serveis de bagatges i allotjaments. Un exemple sobre aquest darrer àmbit a Fullets Bonsoms, Núm. 12807, s/f, [15-06-1728].

²¹⁵⁴ Per les palles proveïdes entre el juliol de 1727 i desembre de 1728 cobraren 681.105 rals i 30 maravedís de billó. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 1, Doc. 35, s/f, [28-02-1731].

dels gèneres s'havien de vincular als cobraments d'aquest impost. Sens dubte, la vinculació amb el cadastre era una de les vies més solvents per assegurar els cobraments i no patir els constants endarreriments de la tresoreria de l'exèrcit. Alhora, l'intendent també acceptà que els dinou mil quintars que finalment s'havien fornit als magatzems de Marina podrien distribuir-se de manera efectiva pels assentistes pagant els preus taxats si finalment no acabava sortint cap expedició de la ciutat. Així doncs, el dia 10 de juliol es rematà definitivament el contracte a favor de Francesc Grau, que presentà com a fiadors a la resta de membres de la companyia.

Les noves condicions i l'entrada de nous socis feien necessari actualitzar les bases orgàniques de la societat, fet que motivà que un mes després de la concessió de l'*asiento* en constituís novament l'associació. Aquesta segona constitució se signà el dia 13 d'agost de 1730. Tant Josep March com Jaume Fàbregues reprengueren els seus rols com a caixer i director de la societat, mantenint les mateixes obligacions i sous. Amb tot, en aquesta ocasió la companyia decidí anomenar tres socis més –Isidre Martorell, Anton Morell i Francesc Terradellas– perquè actuessin en suport dels dos directius. En concret, les seves atribucions serien:

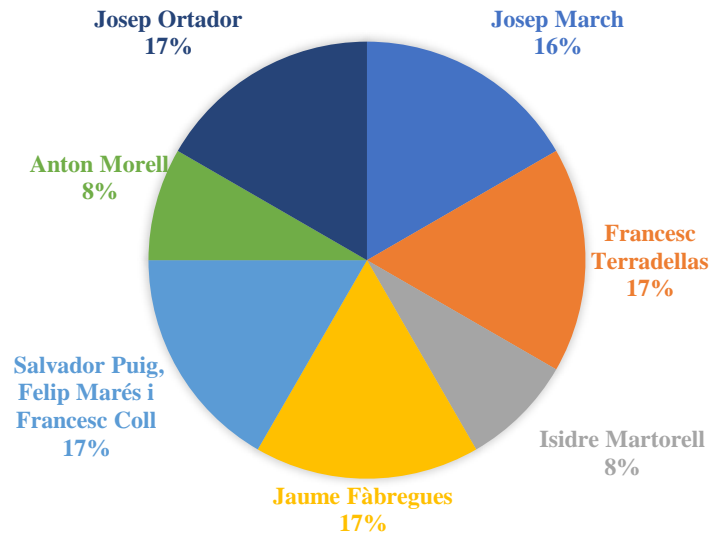
«[...] a efecte que estos concorren ab lo caixer y director per consultar y resoldrer aquellas cosas que a dit caixer y director los apareixerà ésser útil de la Companyia així per la direcció de dit negoci, com per qualsevols gastos que se oferescan, tant sien públichs com secrets».²¹⁵⁵

A Francesc Grau, per haver emprès el contracte inicialment i per haver conduït les negociacions amb la Intendència, se li pagarien set rals per cada dia que hagués estat ocupat o que en un futur hagués d'actuar a favor de la societat. La nova constitució no modificà substancialment l'equilibri de poders dins de la companyia. Els socis majoritaris seguiren sent els membres més actius en l'administració de l'*asiento* – Martorell, March, Fàbregues i Tarradellas–. Anton Morell i el conjunt de Salvador Puig, Felip Marés i Francesc Coll també seguirien mantenint les seves participacions inalterades. Segurament, el canvi més substancial fou la sortida de Josep Ortador i la divisió de la seva participació entre dos veterans d'aquesta provisió, l'antic sotsassentista de Barcelona Pere Lletjós i l'antic soci de Jaume Cases, Llorenç Esteve.²¹⁵⁶

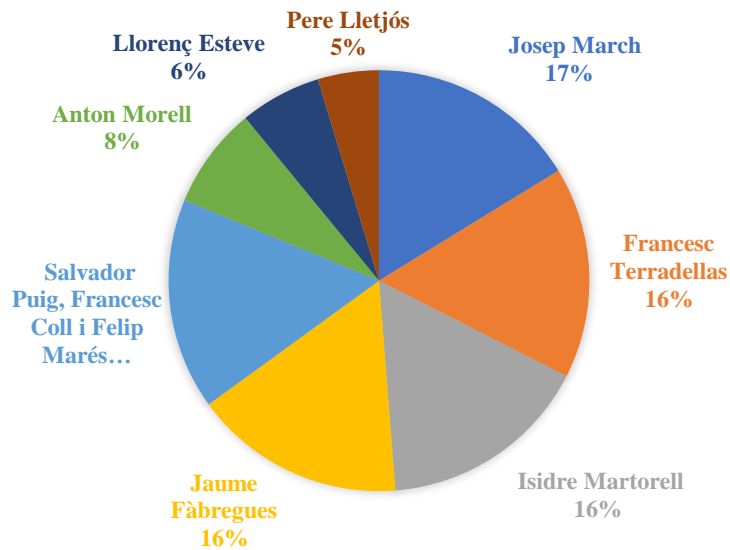
²¹⁵⁵ AHPB, 939/40, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, doc. 11, s/f, [13-08-1730].

²¹⁵⁶ Lletjós s'encarregaria de les distribucions de palla des del magatzem de Barcelona. ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 113r-121r, 17-05-1731

Gràfic núm. 04. Repartiment de l'asiento de palla d'Isidre Martorell i Cia. [1727-1730]



Gràfic núm. 05. Repartiment de l'asiento de palla de Francesc Grau i Cia. [1730-1733]



Font: AHPB, 939/40, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, doc. 10, s/f, [26-05-1727] i doc. 11, s/f, [13-08-1730]. Elaboració pròpia.

Com veurem més endavant, la sortida d'Ortador responia a la seva creixent dedicació als *asientos* de vestuaris. Amb tot, l'existència d'aquest enorme deute de la hisenda reial motivà que la resta de socis preferissin continuar mantenint viva la relació amb les

autoritats militars. Aquestes dinàmiques poden observar-se en els gràfics números 3 i 4 on es representen les dues divisions de la societat. Les continuïtats no sols es donaren en l'àmbit intern de la societat. No hem trobat renovacions ni cessions en l'àmbit dels *reasientos*, fet que sembla apuntar cap al manteniment de les administracions delegades que es pactaren durant els anys anteriors. Pel cas de Girona, Ignasi Feliu rellevà al desaparegut Narcís Castellar com a proveïdor de la ciutat.²¹⁵⁷

De la mateixa manera, no passà massa temps fins que s'hagué de recórrer als ja esmentats repartiments per poder assegurar el forniment de la palla. Entre juliol de 1731 i juny de 1732 s'efectuà un important repartiment de 30.978 quintars de palla a una trentena de pobles del Pla d'Urgell.²¹⁵⁸ Sens dubte, el creixement de la demanda a causa de l'augment de la presència militar durant aquells anys en seria la causa principal. Amb tot, com ja hem pogut comprovar, tant els propis socis principals com alguns dels seus delegats es caracteritzarien per fer un ús recurrent d'aquesta eina coercitiva, fet que hauria derivat en aquestes queixes constants per part dels ajuntaments afectats.²¹⁵⁹

Per bé que l'*asiento* general s'acabés a mitjans de l'any 1733, els litigis oberts durant l'administració acabarien endarrerint notablement la liquidació del contracte i el finiment de la societat.²¹⁶⁰ L'any 1737, el conjunt dels membres de la companyia es reuniren per passar comptes amb els dos administradors principals. Ateses les causes corrents al tribunal de la Intendència i a alguns rebuts impagats, Francesc Terradellas, Isidre Martorell, Anton Morell, Salvador Puig, Felip Marés, Pere Lletjós i Maria Teresa Coll –vídua de Francisco Coll– decidiren traspasar tant els deutes existents com els litigis oberts directament a Josep March i Jaume Fàbregues.²¹⁶¹

Tanmateix, a partir de l'any 1733, el proveïment de palles passà a mans d'una nova societat encapçalada pel mestre armer Josep Serrat. L'entrada de Serrat i Companyia en aquesta provisió es donà després de que les condicions sol·licitades per Francesc Grau i

²¹⁵⁷ Feliu hagué de revisar la pèrdua de nou cents quintars de palla del magatzem de Girona a causa d'una crescuda i desbordament de l'Onyar el dia 16 de setembre de 1732. AHG, Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 528, s/f, [30-09-1732]. Un fet similar tornà a passar el dia 9 de gener de 1735, quan es van malbaratar 1.000 quintars més per una nova crescuda del riu. *Ibidem*, Vol. 528, s/f, [26-01-1736].

²¹⁵⁸ Francesc REBOLLEDO I BONJOCH, «La guerra de Successió al...», pp. 35-36.

²¹⁵⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 10, ff. 110v-119v, [19-06-1730].

²¹⁶⁰ Aquell any, la comptadoria de l'exèrcit encara devia dues importants partides de palla que sumaven 7.179 quintars i dues arroves sols de la circumscripció de Tortosa. Tot aquest endarreriment tenia el seu origen en la mala gestió del seu agent a la ciutat, Miguel Medina, i a la morositat d'alguns pobles davant la passivitat d'aquest agent. ACA, RP, BGRP, Vol. 12, ff. 236v-242r, [07-09-1733].

²¹⁶¹ AHPB, 939/33, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, ff. 255r-260r, [14-10-1737].

Jaume Fàbregues per continuar l'encomana durant tres anys més fossin denegades per la Intendència.

Novament, el principal punt de disputa entre els contractistes i la institució fou la possibilitat d'efectuar repartiments entre les viles per assegurar la consecució de les palles necessàries per la provisió. Com a finals de la dècada de 1720, la Intendència volia prohibir aquestes pràctiques «[...] con atención a los Inconvenientes y perjuicios que de la concesión de dichos repartimientos se habían seguido a los Pueblos y Vassallos y al mismo Servicio».²¹⁶²

En el cas que hi haguessin resistències a vendre les palles per part dels pobles o dels productors, els sotsdelegats de la Intendència haurien d'assistir als agents dels assentistes a aconseguir les compres pels preus acostumats i pagant les entregues al comptat sense recórrer a les tropes o la força. Després de consultar-ho amb els membres de la seva societat, Grau i Fàbregues decidiren retirar-se de l'*asiento*, atès que requeririen d'una important bestreta per poder seguir executant la provisió, alhora que veien impossible continuar-la sense que:

«[...] ni asegurasen las pajas por repartimientos o con equivalentes providencias sin que se les pudiese obligar a pagar de contado la que por si comprasen o les facilitase dicho señor Intendente por sus órdenes».²¹⁶³

Les reticències de Grau i Fàbregues també s'explicaven per la tensió a la que ja havien estat sotmesos els assentistes durant el compliment del segon contracte de proveïment. Entre 1731 i 1732, la presència de tropes al Principat s'havia vist augmentada en moments puntuals durant la visita i trànsit de l'infant Carles en el seu viatge cap a Itàlia i per la preparació de l'expedició per la reconquesta d'Orà. Aquests tipus de pics de demanda també solien comportar un augment dels preus de la matèria primera i, com a tal, una major dificultat per aconseguir suplir les partides necessàries per alimentar les tropes de trànsit i en guarnició.

A més a més, caldria sumar-hi les iniciatives d'especulació dutes a terme per petits productors que ja s'havien experimentat entre 1728 i 1730 quan s'havien prohibit per primera vegada els repartiments. En aquest nou context, la impossibilitat de recórrer als repartiments, doncs, esdevindria una limitació operativa molt notable per una

²¹⁶² ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 355r-365r, [06-06-1733].

²¹⁶³ *Ibidem*.

companyia que havia arribat amb greus dificultats a la fi de la seva encomana i de la que n'arrossegava tant deutes com querelles.

Davant de la negativa de Grau i Fàbregues, l'intendent es trobà en un clar atzucac. El procés de negociació amb aquests darrers s'havia allargat fins a les portes del mes de juny.²¹⁶⁴ Per assegurar una substitució al capdavant d'aquesta provisió essencial, Antonio de Sartine hagué de recórrer a un dels seus principals homes de confiança, el ja esmentat mestre armer Josep Serrat, qui es trobava en camí de convertir-se en el principal contractista català de la dècada.

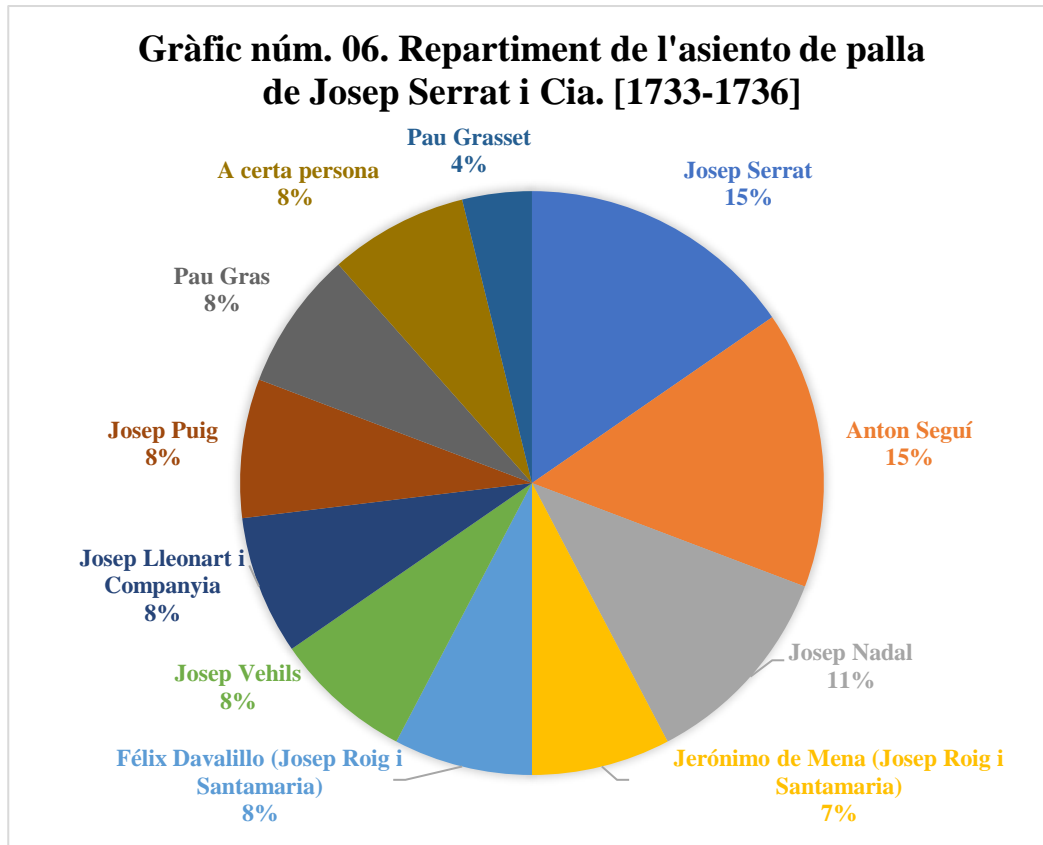
Sense obrir cap subhasta pública, l'intendent i el comptador general Baltasar Montero feren cridar a Serrat i a dos dels seus col·laboradors, el corredor de canvis Anton Seguí i el sastre i negociant Josep Vehils. Tots tres acceptaren emprendre el contracte mantenint el mateix preu fixat en el darrer *asiento* de sis sous i tres diners per quintar de palla. Així mateix, no posaren cap objecció a l'omissió de la possibilitat d'efectuar repartiments que havia fet abandonar l'administració als seus predecessors. En aquesta ocasió se seguirien fent els cobraments cada quatre mesos amb cartes de pagament vinculades a la recaptació per terços del cadastre.

Aquest sistema sols tindria una excepció en el primer lliurament, que s'hauria de fer el mes de setembre següent, que hauria de ser del valor de 140.000 rals per la palla que s'estimava que s'hauria de repartir entre els mesos de juliol, agost i el propi setembre. Amb aquestes condicions, Sartine i Montero remataren el contracte a favor de Serrat i Companyia el dia 6 de juliol.

Un mes després, Serrat i els seus companys decidiren legalitzar la repartició de la societat i distribuir els rols administratius de l'encomana.²¹⁶⁵ La companyia es dividí en tretze parts i quedà repartida de la següent manera:

²¹⁶⁴ Les crides públiques arreu de Catalunya per tots aquells interessats a entrar-hi es feren a finals del mes d'abril. Pel cas de Girona, vegeu AHG, Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 528, s/f, [27-04-1733].

²¹⁶⁵ AHPB, 952/5, Notari Josep Llobet, ff. 88r-89r, [16-07-1733].



Font: AHPB, 952/5, Notari Josep Llobet, ff. 88r-89r, [16-07-1733]. Elaboració pròpia

Si comparem aquesta composició amb les de les companyies precedents hi podem observar una major fragmentació de la participació. Mentre que les societats encapçalades per Josep March, Jaume Fàbregues, Isidre Martorell i Francesc Terradellas es mantingueren a l'entorn de les set o vuit parts, en aquesta ocasió ens trobem amb onze individus i societats diferents. Amb tot, podem veure com els nivells d'implicació econòmica variaven de manera substancial. Mentre que Serrat i Seguí acumulaven les parts més importants del contracte amb dos tretzens cadascú, la participació de Vehils sols computava una tretzena part, és a dir, la meitat que els seus companys assentistes principals.

Seguidament, tot i que en el primer repartiment del contracte hi trobaríem la societat de Josep Roig i Santamaria, Roig reconegué que la seva participació en l'*asiento* no corria pas a compte del seus béns i hisenda, sinó que havia format part de la companyia per comissió de Pedro Jerónimo de Mena i de Félix Davalillo.²¹⁶⁶ No es tracta pas de dos individus qualsevols. Pedro Jerónimo de Mena posseïa el contracte general per la

²¹⁶⁶ Ibídem, ff. 89r-89v [17-07-1733].

provisió de queviures per l'exèrcit de Mallorca des de 1725 i acabaria esdevenint administrador general de la renda de duanes del mateix regne de Mallorca.²¹⁶⁷ Per la seva banda, Fèlix Davalillo (o Davalillos) fou el primer administrador de l'estanc i renda del tabac a Catalunya després de la Guerra de Successió.²¹⁶⁸ Tots dos aportaren 1.000 lliures cadascú al fons comú de la companyia.²¹⁶⁹

A banda dels individus ja esmentats, aquesta companyia aglutinava alguns dels individus més actius dins de l'àmbit de la contractació militar a Catalunya. Josep Nadal posseïa una notable experiència prèvia per la seva participació en grans comandes per l'exèrcit, especialment centrats en instruments de gastadors i utilitatge per vestuaris. A banda, havia esdevingut cònsol "mercader" de la Llotja de Barcelona l'any 1725 i durant la Guerra de Successió havia participat en la liquidació de la companyia de Feu-Feliu de la Penya.²¹⁷⁰ Per la seva banda, Josep Lleonart i Artigas, germà petit de l'emigrat Salvador Lleonart, es consolidaria com un dels principals comerciants catalans al mercat madrileny. Sempre aniria de la mà del ja esmentat Josep Nadal i un any després de començar l'administració del contracte de palla es casaria amb Catarina Roig i Gelabert, filla de l'influent mercader Francesc Roig i Vives.²¹⁷¹

Pel que fa a les funcions executives de la societat, Anton Seguí esdevindria l'administrador principal de l'*asiento* amb una retribució de 400 lliures barceloneses anuals mentre durés el contracte. Per la seva banda, el caixer i pagador de la companyia seria Josep Nadal, amb un sou de 100 lliures anuals. Mentre que Nadal sols s'ocuparia d'efectuar els pagaments i de vigilar els fons comuns, Seguí duria els comptes i conduiria les gestions principals. A més a més, s'encarregaria de mantenir els contactes necessaris amb la Intendència i la tresoreria, així com amb els diversos sotsassentistes. Precisament, durant els primers mesos del contracte es formalitzaren tretze *reasientos* que repartirien de manera pràcticament total la distribució de palles de tot el Principat.

²¹⁶⁷ Ana María COLL COLL, «Alimentar un sistema, proveer un ejército: El entramado mallorquín del siglo XVIII» a José Ignacio FORTEA PÉREZ, Juan E. GELABERT, Roberto LÓPEZ VELA, Elena POSTIGO CASTELLANOS (Coords.), *Monarquías en conflicto: linajes y noblezas en la articulación de la monarquía hispánica*, Vol. 2, Madrid: Fundación Española de Historia Moderna i Universidad de Cantabria, 2018, p. 480.

²¹⁶⁸ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «De subarrendatarios a administradores provinciales: Una aproximación a la burocratización de la Renta del Tabaco durante la primera mitad del siglo XVIII» a *Cuadernos dieciochistas*, Núm. 10, 2009, p. 159.

²¹⁶⁹ AHPB, 952/5, Notari Josep Llobet, ff. 91r-92r, [23-07-1733].

²¹⁷⁰ Segons Pere Molas, la seva condició de botiguer creà notables tensions internes a la institució, atès que diversos membres de l'estament de mercaders no acceptaven ser presidits i representats per un individu socialment "inferior". Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 123, 227-231.

²¹⁷¹ Benet OLIVA RICÓS, «Els Antich i els Lleonart d'Alella...», p. 39 (8).

Aquests foren els seus àmbits, els preus de distribució i els individus que els emprengueren:

Quadre núm. 56. Reasientos de palla fets per la companyia de Josep Serrat [1733]				
Data	Àmbit del reasiento	Preu per quintar	Reasantista	Fiadors
10-06-1733	Besalú, el seu partit i la seva subdelegació	4 sous i 10 diners	Francesc Draper, mercader de draps de Figueres	
11-06-1733	Vic, el seu partit i la subdelegació de Camprodon	5 sous	Miquel Fillol, mercader de draps, Josep Bellaprat, paraire i Jacint Germà, argenter, tots d'Olot	
20-06-1733	Vilafranca del Penedès, el Vendrell, Sant Sadurní d'Anoia, Cubelles i els seus partits	5 sous i 6 diners	Josep Nin, burgès de Vilafranca del Penedès	
20-06-1733	Igualada i el seu partit	5 sous i 6 diners	Francesc Argullol, regidor de la vila d'Igualada, en nom seu i com a procurador de la resta de regidors	Joan de Padró i Serrat, Josep Santasusanna i Puig, Francesc Santasusanna i Josep Martí tots ells regidors d'Igualada.
21-06-1733	Mataró i el seu corregiment	5 sous i 8 diners	Nicolau Roig i Sala, negociant i Francesc Feixes, confiter, tots dos de Mataró	
01-07-1733	Lleida, Cervera i els seus corregiments	4 sous i 6 diners	Ramon Tomàs, pagès de Vilagrassa	
09-07-1733	Hostalric i el seu partit	4 sous i 10 diners	Francesc Oliver, confiter d'Hostalric	Serapi Oliver, notari d'Hostalric i Jaume Pla, pagès de Sant Llorenç de Gaserans

09-07-1733	Llocs del corregiment de Barcelona des de Sarrià fins Martorell i Abrera	4 sous (al magatzem de Martorell) i 5 sous (resta de magatzems)	Josep Roca i Josep Sanfreu, pagesos de Molins de Rei i Josep Parellada, de Sant Boi de Llobregat	
08-08-1733	Llocs del corregiment de Barcelona des de Sarrià fins al Besós i Mataró	4 sous i 10 diners	Pere Lletjós, negociant de Barcelona	
08-08-1733	Piera i el seu terme	5 sous i 10 diners	Pere Màrtir Vendrell, regidor de Piera	Francesc Orpi, Antoni Joan Martí de la Estela, Joan Fages, Bonifaci Claramunt i Ramon Ribes, tots ells regidors de Piera
08-08-1733	Tarragona i el seu corregiment a excepció de la vila de Vilanova de Cubelles	6 sous	Francesc Burgada, comerciant de Barcelona	Bernat Garriga, <i>cortante</i> i Felip Llevall, fuster de Barcelona, Josep Borràs, negociant de Riudoms i Pere Joan Roca, manescal de Cambrils
14-10-1733	Girona, Sant Feliu de Guíxols, Llagostera i els seus partits	6 sous	Ignasi Feliu, comerciant de Girona	
21-10-1733	Blanes, Tordera i Calella i els seus partits	5 sous i 6 diners	Francesc Oliver, adroguer d'Hostalric	
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 121 i AHPB, 967/6, Notari Miquel Cabrer [1733]				

Entre els sotsassentistes hi trobem algunes continuïtats amb l'*asiento* anterior. El mercader gironí Ignasi Feliu continuà al capdavant del subministrament de palla de

Girona, a la que sumà els partits de Sant Feliu de Guíxols i Llagostera.²¹⁷² De la mateixa manera, l'argenter olotí Jacint Germà s'associaria ara amb el mercader de draps Miquel Fillol i el paraire Josep Bellaprat per continuar emprenent el subministrament de Vic, Olot i Camprodon.

Per la seva banda, Pere Lletjós tornà a passar de ser membre de la societat principat a emprendre un *reasiento* pels pobles del pla de Barcelona des de Sarrià fins al Besós. A més es compromet a entregar als magatzems de Barcelona, l'Hospitalet i Sant Andreu del Palomar els 5.500 quintars de palles pels que s'encarregà durant l'administració anterior.²¹⁷³ La resta del terme de Barcelona seria administrada pels pagesos Josep Roca, Josep Sanfreu i Josep Molins. Tant en el cas de Lletjós com en el de Germà, els seus preus per quintar creixeren notablement, passant de quatre sous a quatre sous i deu diners per quintar el primer i de quatre sous i vuit diners a cinc sous per quintar el segon. Aquest creixement, però, no fou pas una excepció, sinó la tendència general de tots els subcontractes. Una altra dinàmica comuna que trobem esmentada en pràcticament tots els contractes estudiats són la condició directa que els sotsassentistes no sols aportaran palla per la cavalleria i dragons de l'exèrcit sinó també «[...] para los jergones de quartel y Hospitales de los soldados [...]».²¹⁷⁴

Així mateix, en aquesta ocasió hi trobem dos casos –Igalada i Piera– de poblacions que decidiren formalitzar un *reasiento* a través dels seus propis regidors per poder mantenir el control d'aquest proveïment. A més a més, aquí també caldria sumar-hi els casos de petites poblacions proveïdes per contractistes locals com Besalú o Hostalric. Amb tot, Hostalric acabaria formant part d'una administració conjunta amb Blanes, Tordera i Calella que recauria en l'adroguer Francesc Oliver.

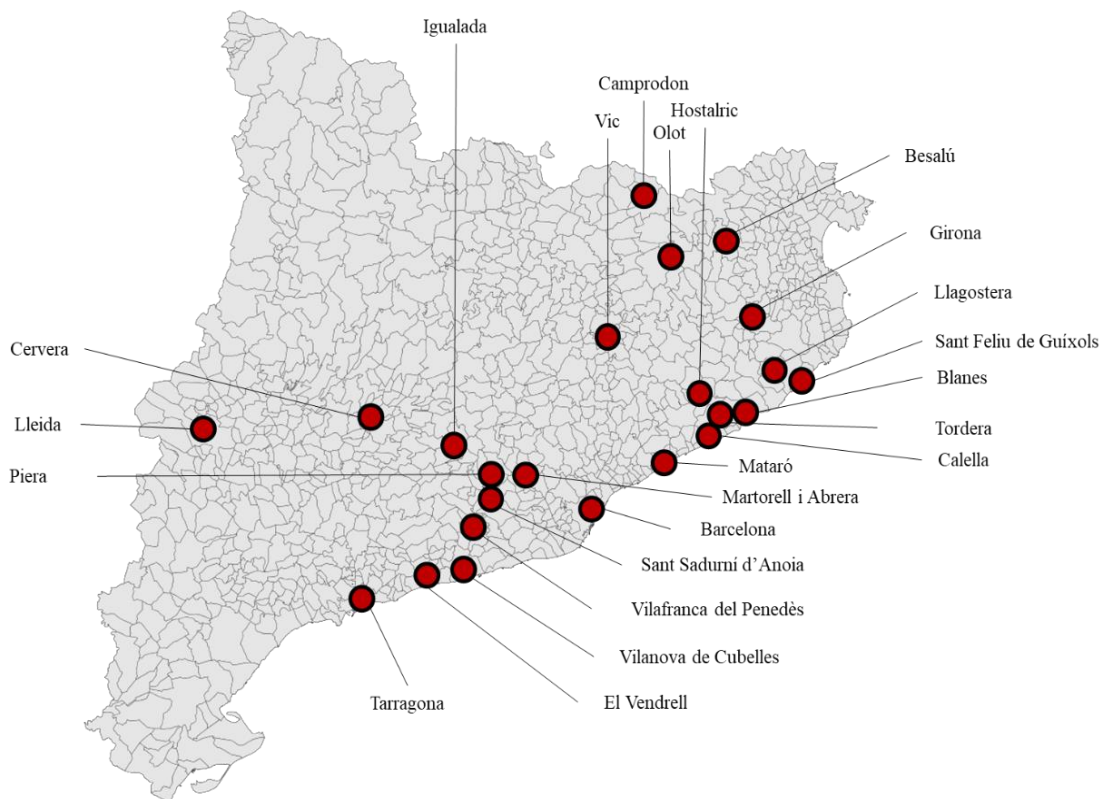
Aquestes encomanes petites contrastarien amb d'altres que comprendrien una gran quantitat de territori. La més paradigmàtica seria la del pagès de Vilagrassa Ramon Tomàs, que s'encarregaria de totes les ciutats i viles dels corregiments de Lleida i

²¹⁷² A finals de setembre de 1732 ja havia acudit com a *reasantista* sortint per executar un reconeixement de tota la palla que quedava al magatzem d'aquest gènere que hi havia al costat del convent dels pares franciscans de la ciutat. AHG, Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 528, s/f, [29-12-1733]

²¹⁷³ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, s/f, [08-08-1733].

²¹⁷⁴ AHPB, 967/6, Notari Miquel Cabrer, ff. 293r-294r, [14-10-1733].

Cervera.²¹⁷⁵ Així mateix, el barceloní Francesc Burgada emprendreia el subministrament del corregiment de Tarragona.



Mapa 13. Àmbits de provisió de palla en els reasientos de Josep Serrat i Cia. [1733-1736]²¹⁷⁶

Malgrat les clares referències a evitar els repartiments de palles als pobles del Principat durant la negociació del contracte, no tots els sotsassentistes entengueren la importància d'aquesta prohibició. Pocs dies després de tancar el *reasiento* de palla pel corregiment de Mataró, Nicolau Roig i Francesc Feixes reberen una nota de part de Josep Serrat i Anton Seguí:

«Y ab dita nota se suposà que sempre y quant se oferís facultat acerca las compres de las Palles de modo que los pobles o particulars no volguessin vendre als Asentistes la palla que necessiten al preu corrent o del aforat, se deguessen de donar per part de Sa Magestat los ordres necessaris y obligar als pobles ahont hi hage palla que la portessin

²¹⁷⁵ Aquell mateix any, Ramon Tomàs també fou nomenat per primera vegada regidor de Vilagrassa. ACA, RA, Reg. 180, s/f, [03-02-1733].

²¹⁷⁶ Elaboració pròpia. Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 121 i AHPB, 967/6, Notari Miquel Cabrer, [1733].

als magatzems al preu aforat suposant a ser est a for la de quatre sous y sinch lo quintar castellà».²¹⁷⁷

Tanmateix, com ja hem avançat anteriorment els termes d'aquesta carta no s'ajustaven a les condicions generals pactades per Serrat. Per aquesta raó:

«Y havent volgut dits Francisco Feixas y Nicolas Roig y Sala passar a obligar a alguns Pobles y Particulars a que los donassen o venguessen la palla a dit suposat preu del afor de 4 sous i 5 diners lo quintar pes castellà no han pogut aconseguir-ho fer les compres en la referida forma. Y com sia cert que sempre y quant se fa un reassiento o rearrendament baix alguns pactes que son impracticables y que no se pot valer lo rearrendatari per no tenir-los concedits lo Arrendatari principal pot lo rearrendatari apartar-se de son subarrendament o reassiento».²¹⁷⁸

D'aquesta manera, Feixes i Roig comunicaren a Serrat i Seguí que deixaven la provisió sols una setmana després de la data de la carta. Tanmateix, no tots els sotsassentistes volgueren recórrer immediatament a aquest tipus de mesures. Ignasi Feliu de Girona, rebutjà l'oferta del delegat de la Intendència per efectuar cap repartiment a les terres de l'entorn de la ciutat, atès que amb la palla que ja havia aportat i la que havia comprat però estava pendent d'arribar ja n'hi hauria prou per alimentar les tropes. En canvi, sí que en feu un a la Bisbal de l'Empordà per poder abastir l'esquadró de cavalleria que hi havia acabat d'arribar.²¹⁷⁹ Així doncs, per bé que la prohibició fos coneguda i expressa, la necessitat d'abastir la tropa sempre fou la principal prioritat dels proveïdors i dels oficials de la Intendència.

La següent renovació del contracte general es donà l'any 1736, quan el Principat es trobava plenament integrat en les dinàmiques de mobilització generades per la Guerra de Successió de Polònia. Tal i com ja havien practicat Isidre Martorell i els seus socis l'any 1729, Serrat i la seva Companyia aprofitaren aquesta primera renovació per mirar de solucionar els principals problemes que havien experimentat durant els tres anys anteriors.

Inevitablement, la principal dificultat a la que s'havien enfrontat els diversos subministradors implicats en l'*asiento* fou l'adquisició de les palles a preus moderats. Amb el creixement dels trànsits de tropes, tots els elements que generaven una inflació dels preus bàsics dels gèneres s'havien mantingut o agreujat. Així doncs, malgrat la

²¹⁷⁷ AHPB, 967/18, Notari Miquel Cabrer, ff. 4r-6v, [07-07-1733].

²¹⁷⁸ *Ibíd.*

²¹⁷⁹ AHG, Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 528, s/f, [10-10-1733].

prohibició dels repartiments en el contracte de 1733, aviat s'havien tornat a donar circumstàncies que acabaren fent necessàries aquest tipus de pràctiques.

En la mateixa proposta de renovació de Serrat s'afegiren dos nous punts que complementaven el plec original i que adreçaven aquesta problemàtica. En el primer article, els assentistes demanaven que s'obligués a la comptadoria general del Principat a admetre sense reticències tots els rebuts donats per la provisió de palla dels regiments de cavalleria que, malgrat estar adscrits a una altra província, havien passat per Catalunya de camí al front italià. Durant els anys anteriors, la comptadoria s'havia negat a pagar alguns d'aquests rebuts, adduint que els haurien de sufragar les tresorereries de les seves províncies d'origen. En l'altre article, s'adreçava el problema dels preus de la palla i la necessitat que es tornessin a dur a terme repartiments generals sobre tots els llocs dels partits i corregiments:

«[...] respeto que durante el actual Asiento he experimentado que los Labradores y Cosecheros de distintos parages han manifestado una maliciosa repugnancia de vender al Assentista la paja que necesitava a precios corrientes y regulares, y que porciones de paja, unos y otros con el intento de precisar el Asentista a comprársela en el tiempo que la necesita a precios crecidos y exorbitantes, lograndolos tan subidos como ellos quieren [...]».²¹⁸⁰

Finalment, aquesta conveniència quedà fixada de la següent manera en el punt cinquè del contracte que s'acabà aprovant:

«*Que si en la práctica de la compra de Paja, que expresa el Capítulo antecedente se ofreciere dificultad, de modo, que el Asentista con su dinero, los Lugares y Particulares no quisiesen venderle á precios regulares la Paja, que necesitare para proveer los Almazenes, ha de ser condición expresa que por parte de Su Majestad se ayan de dar las órdenes necesarias para que las Justicias de la Villas y Lugares faciliten la compra de la Paja que se necesitare [...]».*²¹⁸¹

De fet, aquesta condició de l'*asiento* també es traslladaria a les diverses cessions territorials que es concedirien després. Vegeu com a exemple aquest fragment del *reasiento* pel corregiment de Vilafranca que es negocià amb Josep Nin, on ja es deixà clar que:

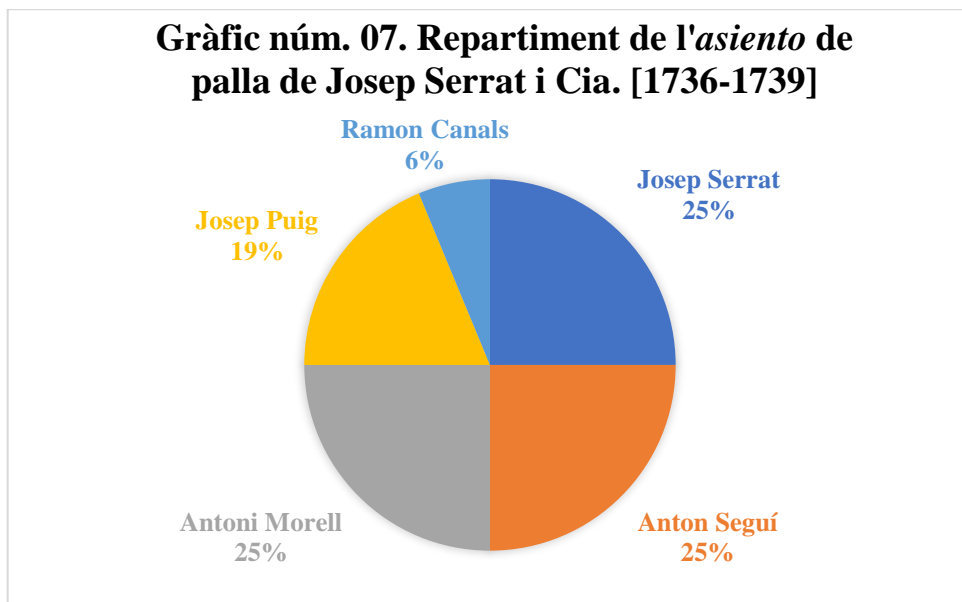
«[...] es condición que respecto que el asentista principal tiene estipulado en su escritura de asiento poderse hacer repartimientos de paja por todos los lugares de la Provincia y que con este motivo tendrá esta facultad el reasiento de pedir repartimiento de paja en todos los lugares del corregimiento y respecto de que la villa de Piera queda separada y no comprendida en el presente reasiento se declara que siempre y quando los

²¹⁸⁰ Una còpia del document amb les condicions adherides i l'*asiento* original a AHG, Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 528, s/f, [04-06-1736].

²¹⁸¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 124, ff. 19v-30v, [11-05-1736].

regidores de dicha villa de Piera quisieren ayuda de coste de algunos lugares por la paja que necesitaren quedaran separados de este reasiento por lo que mira al reparto solamente de los lugares de Pierola, Masquefa y Cabrera con tal que á estos lugares no se les ponga caballería que teniéndola, en este caso, estarán comprendidos en el Reasiento. Y por consiguiente el reparto de estos lugares quedará a favor del mismo Josep Nin y no de los Regidores de la Villa de Piera por venir al cargo del dicho Nin el suministrar la paja que se necesitare para la caballería que residiere en los tres lugares». ²¹⁸²

Per altra banda, entre els mesos de juliol i desembre d'aquell mateix any s'executaria un repartiment de 16.342 quintars de palla a diverses places del corregiment de Girona. ²¹⁸³ Totes les ciutats, viles i llocs que en foren objecte eren places principals de camí cap a la frontera i en un moment d'intens trànsit militar cap a França com Hostalric, Riudarenes, Girona, Bàscara, Girona, Castelló d'Empúries, Roses, Peralada i la Jonquera. Així doncs, amb la integració dels dos nous articles i el manteniment dels preus i les condicions generals pactades el 1733, l'intendent i els contractistes arribaren a un acord satisfactori per ambdues parts. Serrat, acompanyat d'Anton Seguí, Antoni Morell i Josep Puig com a fiadors, signà la concessió del contracte el dia 5 de maig. Dues setmanes després, els socis esmentats efectuaren el repartiment dels interessos del contracte dins de la societat.



Font: AHPB, 967/9. Notari Miquel Cabrer, ff. 176v-177v, [30-05-1736]. Elaboració pròpia.

²¹⁸² ACA, RP, BGRP, Vol. 124, 199r-202r, [26-05-1736].

²¹⁸³ AHG, Cort Reial de Girona, 78/960, s/f, [26-07-1736].

En aquesta ocasió, es donà una notable reducció del nombre de participants en el contracte principal, com ja havia passat –però de manera menys apuntada– en el segon contracte de Josep March, Francesc Terradellas i Isidre Martorell de l’any 1730. D’aquesta manera, es concentrà el 75% de la propietat en mans dels tres majors inversors, Serrat, Seguí i Morell. El restant 25% es dividí de manera desigual entre el mestre cerer Josep Puig i el mestre fuster Ramon Canals. La continuïtat del nucli directiu de la companyia, la solidesa i experiència dels seus membres i la inexistència de cap bestreta que requerís grans avals serien alguns dels motius que explicarien aquesta concentració de la propietat.

Tots els socis eren veterans assentistes. Puig i Seguí ja havien participat de l’*asiento* anterior i havien col·laborat amb Serrat en altres proveïments des de l’inici de la dècada de 1730. Morell ja havia tingut una participació creixent en els dos contractes de palla de 1727 i 1730.²¹⁸⁴ Canals, per la seva banda, fou un dels mestres fusters més prolífics dins l’àmbit de la contractació militar, distingint-se en la seva participació en els contractes de manufactura de cavallerisses empresos pel també fuster Francesc Soler i Campins.²¹⁸⁵ Pel que fa als rols d’administració, Josep Serrat rellevà a Seguí com a director de l’*asiento*, cobrant un salari de 300 lliures a l’any. Per la seva banda, Seguí rellevà a Nadal com a caixer, atès que el botiguer de teles i els seus socis havien deixat la companyia.²¹⁸⁶

Finalment, durant els mesos de maig i juny Serrat negocià i concedí nou *reasientos* territorials. Malgrat que els sotsarrendaments foren menys nombrosos que en el contracte anterior, gairebé tots cobrien un àmbit territorial notablement més gran que el dels seus predecessors. La majoria abastaren un o més corregiments i per tots ells hi passaven les principals vies de comunicació del Principat.

Quadre núm. 57. Reasientos de palla fets per la companyia de Josep Serrat [1736]				
Data	Àmbit del <i>reasiento</i>	Preu per quintar	<i>Reasentista</i>	Fiadors
11-05-1736	Vic i el seu corregiment	4 sous i 10 diners	Joan Pujals, soguer de Vic	

²¹⁸⁴ AHPB, 939/40, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, doc. 10, s/f, [26-05-1727] i doc. 11, s/f, [13-08-1730].

²¹⁸⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 165r-181r, [28-07-1731].

²¹⁸⁶ AHPB, 967/9. Notari Miquel Cabrer, ff. 177v-179r, [30-05-1736].

11-05-1736	Girona i el seu corregiment (exceptuant els llocs de Santa Coloma de Farners, Riudarenes, Les Mallorquines, Cassà de la Selva, Hostalric, Blanes i Tordera	4 sous i 9 diners	Baldiri Terrades i Josep Terrades, pare i fill, pagesos de Vilabertran	Frederic Saguer, pagès de L'Escala, Ignasi Feliu, comerciant de Girona i Gregori Masdevall, manyà de Figueres
15-05-1736	Tarragona i el seu corregiment	5 sous i 9 diners	Francesc Molner, confiter de Reus	Josep Macayà, fuster de la Selva del Camp de Tarragona, Joseph Macayà, teixidor de vels i fill de l'anterior, Pedro Juan Palacios, sastre i Ramon Cardona, paraire, tots tres de Reus.
25-05-1736	Lleida, Cervera i els seus corregiments	4 sous i 6 diners	Ramon Tomàs, pagès de Vilagrassa	Antoni Farguell, pagès de Berga
26-05-1736	Llocs del corregiment de Barcelona des de Sarrià fins Martorell	5 sous i 3 diners	Miquel Ferrer, cirurgià de Martorell	Francesc Ferrer, Antoni Ferrer i Francesc Lleonart, pagesos de Martorell.
26-05-1736	Vilafranca del Penedès i el seu corregiment	5 sous	Josep Nin, burgès de Vilafranca	
30-05-1736	Piera i el seu terme	5 sous i 10 diners	Regidors de la vila de Piera	Joan Polset, Galdric Badia, Jacint Parellada, Isidre Sastre, Joan Soler i Josep Monner i Torre de la Mata, regidors de Piera.
14-06-1736	Talarn i el seu partit	5 sous i 4 diners	Don Sebastià d'Amesses i Josep Macià, pagès, ambdós de Barcelona	
23-06-1736	Tortosa i el seu corregiment	5 sous i 7,5 diners	Josep Lledó i Fontanils, de Teià	Pau Nadalcreus, pagès de Teià
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 124, [1736].				

En aquesta ocasió, bona part dels sotsassentistes ja tenien experiència prèvia en altres sectors del proveïment. Un bon exemple seria el del pagès de Vilagrassa Ramon Tomàs, que seguí al capdavant del subministrament de palla dels corregiments de Lleida i Cervera. Un altre cas que seguiria aquesta estela seria el del fabricant i “burgès” vilafranquí Josep Nin, que ja havia emprès el mateix contracte l’any 1733. A finals de la dècada de 1740, Josep Nin mantenia una relació comercial amb Francesc de Clota, essent interessat en un dels viatges comercials enviats a Veracruz.²¹⁸⁷ Onze anys després del finiment del *reasiento*, Josep Nin esdevindria el desgraciat protagonista d’un notori episodi d’abusos per part del corregidor vilafranquí.²¹⁸⁸

Així mateix, el confiter de Reus Francesc Molner ja havia actuat com a responsable del magatzem de la palla durant l’any 1734 per comissió del sotsassentista anterior, Francesc Burgada. A causa del pas del regiment de cavalleria de Santiago, Molner hagué de fer d’intermediari per suplir les mancances en el subministrament provocades per la gestió de Burgada, que solia fer les provisions en diner i no pas en espècie.²¹⁸⁹

Per la seva banda, Baldiri Terrades i el seu fill i hereu Josep Terrades –que ja hem vist en el seu posterior paper d’administradors del *reasiento* del pa de munició de la vila de Figueres de l’any 1743– s’iniciaren en el camp dels sotsarrendaments amb aquest contracte pel proveïment de palla. Tanmateix, aquesta no fou la primera experiència de Baldiri com a administrador d’aquests gèneres ni com a agent de la Intendència. A causa d’un plet iniciat al mateix Tribunal de la Intendència, sabem que Terrades serví com a agutzil de la subdelegació d’aquesta institució a l’Empordà durant pràcticament tota la dècada de 1720. Durant el temps que ocupà aquest càrrec se l’acusà d’haver:

«[...] extorquido de diferentes lugares por composiciones de paja, ferraje y leña que se les había repartido para el Real Servicio, considerables sumas de dinero que su total llega a 923 libras, 3 sueldos salvado error de cuenta, con mas haberse apropiado injustamente de los bienes y frutos de la Hacienda de Feliciano Pibernat, sastre de Villabertran y asimismo, 30 machos de los 175 que en tiempo de la línea de preservativa del contagio se le mandaron quemar [...]».²¹⁹⁰

²¹⁸⁷ Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, p. 207, n. 35.

²¹⁸⁸ El corregidor empenqué una clara ofensiva contra el consistori de Vilafranca «[...] como se infiere el haberse introducido uno de los alguaciles hasta al quarto donde dormía dicho Nin sin embargo de hallarse su muger en la cama, lo que los tiene retrahidos al sagrado, haviendoles también embargado formalment sus bienes». ACA, RA, Reg. 506, ff. 300v, [12-11-1750]. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans de l’Antic Règim, 1453-1808*, Barcelona: Curial, 1983, p. 171.

²¹⁸⁹ AHT, Fons Notarial de Reus [FNR], Notari Francesc Barreter, Caixa 295, ff. 34v-35v, [13-09-1735].

²¹⁹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 10, ff. 7r-9v, [12-01-1730].

A banda, també es tenia coneixement que havia extorsionat als batlles i jurats de gairebé tots els llocs i viles de l'Empordà:

«[...] haciéndoles convenir con artificiosas persuaciones o con amenazas a subministrarle diferentes cantidades, unos para librarse de los servicios de paja, forraje, leña, bagajes, transportes y demás de esta naturaleza; otros para que consiguiesen minoración de sus repartimientos en lo tocante a estos servicios; y otros para dispensarse de dilatados transportes de Paja».²¹⁹¹

Per poder escapar d'aquestes acusacions, Terrades culpà de tot al sotsdelegat de la Intendència de llavors, el tinent de corregidor Ramon Pastell, que ja havia sigut cessat del càrrec l'any 1724 per les males relacions existents amb el corregidor de Girona.²¹⁹² Sembla que l'estratègia de defensa del pagès de Vilabertran fou efectiva, atès que sis anys després d'aquest procés es trobava lliure i amb totes les seves possessions. Així mateix, res li impedí participar en aquest i altres contractes de proveïment, juntament amb altres assentistes gironins de prestigi com Ignasi Feliu. De fet, a causa de les seves activitats com a assentista, sols un any més tard Baldiri i Josep sol·licitaren el privilegi de la ciutadania honrada de Barcelona. Aquesta gràcia els fou concedida i confirmada per Felip V a principis de maig de 1738.²¹⁹³ Més enllà d'aquestes circumstàncies, també cal assenyalar que un dels fiadors dels Terrades en aquest contracte era Gregori Masdevall el gendre de Baldiri i cunyat de Josep des de 1725.²¹⁹⁴ Així doncs, tota la família s'implicà activament en aquesta administració.

Amb tot, és important constatar que Terrades no s'encarregà directament de proveir tots els pobles de la sotsdelegació. De fet, el pes de l'execució del contracte a les poblacions de la Bisbal i Palafrugell continuà en mans del negociant Ignasi Feliu i de Josep Gispert pare i Josep Gispert fill, que actuaren com a procuradors de Terrades. Feliu i els Gispert farien la provisió a quatre sous i sis diners per quintar, tres diners menys del pactat entre Serrat i Terrades. Aquesta diferència sembla que seria la quantitat que s'enduria com a comissió el pagès de Vilabertran.²¹⁹⁵

²¹⁹¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 10, ff. 110v-119v, [19-06-1730].

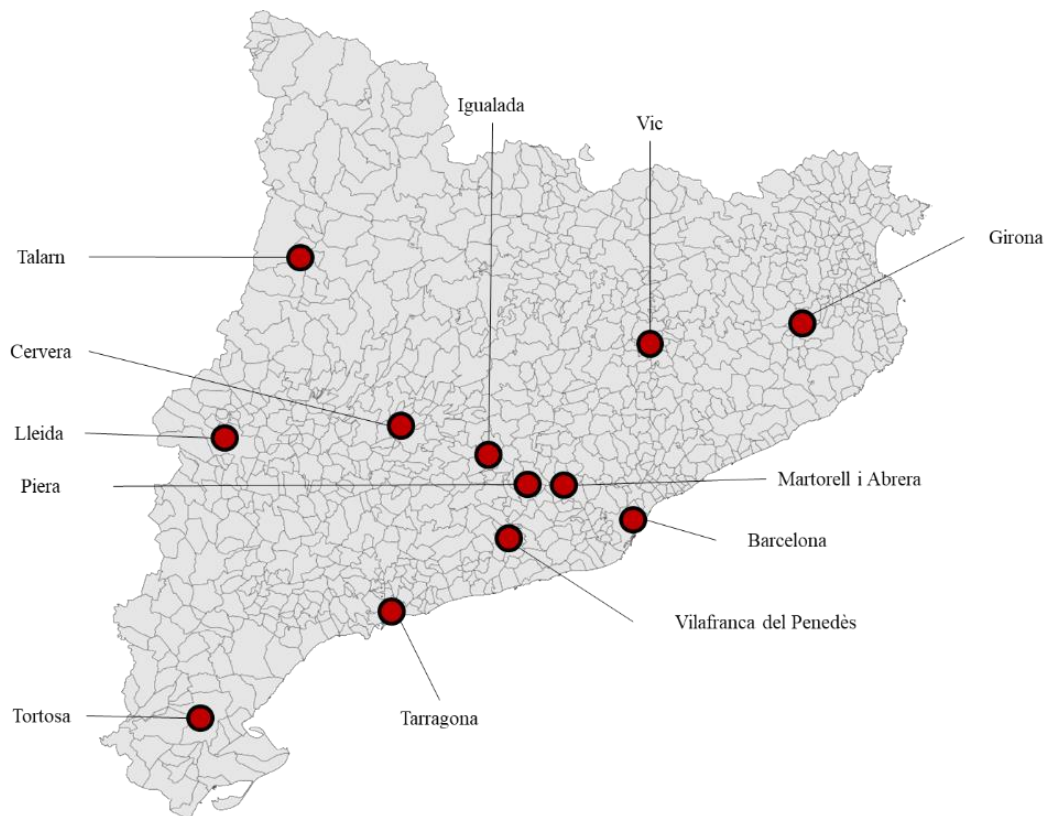
²¹⁹² Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Los Alcaldes Mayores del Corregimiento de Gerona (1711-1808)» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 22, 2002, pp. 155-178, pp. 169-170.

²¹⁹³ ACA, RA, Reg. 329, ff. 51v-53v, [09-05-1738]. Aquest títol obligà a Terrades a entregar de nou l'arma de foc de que havia disposat com a agutzil de l'auditoria de guerra de Roses, atès que aquest ofici era incompatible amb la seva nova condició. Malgrat demanar a la Reial Audiència poder-la seguir utilitzant, el tribunal s'hi negà. ACA, RA, Reg. 162, ff. 34r-34v, [29-06-1739].

²¹⁹⁴ Marià BAIG I ALEU, «L'entorn familiar i social del doctor Josep de Masdevall a la Figueres del segle XVIII» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 52, 2021, pp. 290-294.

²¹⁹⁵ També els donà 280 lliures de la bestreta que rebé. AHG, Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 528, s/f, [04-06-1736].

Per altra banda, alguns dels sotsassentistes que s'estrenaven tenien una important capacitat econòmica. El primer *reasantista* de Tortosa, Pau Nadalcreus formava part d'una important nissaga de propietaris rurals de Teià que al tombant del segle XVII havia entroncat amb la família de mercaders Piles integrant-se en un dels grups comercials més influents de la Barcelona del moment.²¹⁹⁶ Un dels seus representants més coneguts fou l'argenter Fèlix Massiques i Nadalcreus, que des de Barcelona s'ocupà de múltiples negocis des de finals del Sis-cents i durant tota la Guerra de Successió. Com ja hem vist, Massiques fou un dels proveïdors i financers de les tropes borbòniques durant el setge de Barcelona de 1713-1714, i posteriorment rebé una comissaria de barri i esdevingué receptor del Sant Ofici.²¹⁹⁷



Mapa 14. Àmbits de provisió de palla en els reasientos de Josep Serrat i Cia. [1736-1739]²¹⁹⁸

²¹⁹⁶ Benet OLIVA RICÓS, «Els Antich i els Leonart d'Allella...», p. 39 (1).

²¹⁹⁷ En el temps d'aquest contracte, Massiques feia dos anys que havia finat a Barcelona. Amb tot, les connexions de la seva família materna Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», pp. 236-238.

²¹⁹⁸ Elaboració pròpia. Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 124, [1736].

Amb la fi de les campanyes italianes i el retorn progressiu de les tropes expedicionàries a la Península Ibèrica, arribà de nou el venciment del contracte i la seva necessària renovació. En aquesta ocasió, l'*asiento* passà a mans de Salvador Cerdanya, que en aquells moments ja feia dues dècades que posseïa l'administració dels hospitals i utensilis del Principat.²¹⁹⁹

Recordem que Cerdanya ja havia intentat endur-se el primer contracte de palla de 1724, i que en aquell moment la Intendència es decantà per l'oferta a la baixa de Jaume Cases i Cia. Quinze anys després i ja licitant des de la cort, l'argenter havia aconseguit l'*asiento general* de palla pels regnes d'Aragó, Múrcia, València i Principat de Catalunya durant quatre anys. Cerdanya, que en aquells moments ja residia a Saragossa, i els seus socis havien bastit una activa i estreta xarxa de representants primer a Sevilla i després a Madrid que els havia permès consolidar-se com un dels proveïdors més solvents de la monarquia borbònica als territoris de l'antiga Corona d'Aragó. De fet, no és pas casualitat que aquest repartiment territorial coincidís exactament amb els territoris que també administrava com a assentista general d'hospitals i utensilis.

Tal i com feia en aquest altre àmbit, per poder gestionar l'*asiento* de palla a Catalunya, Cerdanya envià al seu apoderat don Leandro Valdés a Barcelona perquè cedís totes les funcions directives i executives al veterà Anton Seguí.²²⁰⁰ Com a assentista general, Cerdanya es reservà una quarta part del contracte català, mentre que les altres tres parts del que corresponia al Principat restarien en mans de Seguí i els seus socis. Malauradament, no hem trobat cap registre on es dividís la propietat entre els companys de Seguí, però la continuada col·laboració amb Serrat així en aquest sector com en altres contractes sembla apuntar al manteniment d'alguns dels companys que ja hi havia participat en les dues administracions anteriors.

En l'escriptura notarial de la cessió es posà un especial èmfasi en la validació de l'acord per part de l'intendent Sartine. A banda dels imperatius legals necessaris, aquesta validació també es trobava íntimament relacionada amb aquesta imprescindible condició que determinaria la bona execució del proveïment:

«[...] si por parte del Intendente General que es y fuere en adelante de este Ejército y Principado, se daran todas las ordenes necessarias paraque se practique el repartimiento de paja en los pueblos y partidos de este Principado, el arreglamiento de transportes,

²¹⁹⁹ AHPB, 967/12, Notari Miquel Cabrer, ff. 376v-381r, [13-08-1739].

²²⁰⁰ AHPB, 967/12, Notari Miquel Cabrer, ff. 377r-377v, [13-08-1739].

franquicia de almacenes y demás circunstancias que se practicaron durante el Asiento de paja últimamente fenecido, que era a cargo de Joseph Serrat y Compañía».²²⁰¹

De nou, els repartiments de palla esdevingueren un element clau per assegurar el compliment de l'*asiento*. Tot i que ja hem pogut comprovar com el recurs constant a aquesta mesura coercitiva es derivà clarament de l'experiència dels anys i contractes anteriors, aviat tornaria a resultar vital a causa de l'esclat de noves hostilitats al continent. Seguint l'estela marcada per les darreres delegacions fetes per la companyia de Serrat, aquest fet no sols quedà fixat en les escriptures del contracte general, sinó també en les de la pràctica totalitat dels *reasientos* que Anton Seguí tancà entre 1739 i 1740.

Quadre núm. 58. <i>Reasientos</i> de palla fets per Anton Seguí per delegació de Salvador Cerdanya i Cia. [1739]				
Data	Àmbit del <i>reasiento</i>	Preu per quintar	<i>Reasentista</i>	Fiadors
17-08-1739	Llocs del corregiment de Barcelona des de Sants fins Martorell i el riu Llobregat (Sants no inclòs)	5 sous i 1 diner (si sols és Martorell i Sant Andreu de la Barca, seran 5 sous i 3 diners)	Antoni Prats i Roqueta, pagès de l'Hospitalet de Llobregat	Josep Miquel, soguer de l'Hospitalet de Llobregat i Joan Serra, negociant resident a Barcelona
19-08-1739	Girona i el seu corregiment	4 sous i 8 diners	Josep Terrades, ciutadà honrat de Barcelona vivint a Vilabertran	Baldiri Terrades, ciutadà honrat de Barcelona vivint a Vilabertran i Ignasi Feliu, comerciant de Girona.
20-08-1739	Tortosa i el seu corregiment	5 sous i 6 diners	Josep Lledó i Fontanils, negociant de Tortosa	Pau Nadalcreus, pagès de Teià

²²⁰¹ *Ibíd.*

21-08-1739	Tarragona i el seu partit, comprenent des de Torredembarra fins l'Hospitalet de l'Infant	5 sous i 10 diners	Andreu Borràs, pagès de Cambrils	Pere Joan Roca, veterinari de Cambrils i Antoni Capdevila, veterinari de Torredembarra
04-09-1739	Pobles i llocs del partit del Vallès	4 sous i 10 diners	Don Francisco Assaní, domiciliat a la vila de Granollers	
12-09-1739	Mataró i pobles i llocs de la costa del seu corregiment	5 sous i 8 diners	Francesc Guiu, sastre de Mataró	
12-09-1739	Llocs del corregiment de Barcelona des de Sants fins al Besós	4 sous i 7 diners	Pere Lletjós, negociant de Barcelona	
17-09-1739	Lleida, Cervera i els seus corregiments	4 sous i 6 diners	Ramon Tomàs, pagès de Vilagrassa	Antoni Tudela, pagès de Vilanova de Bellpuig
01-03-1740	Vic i el seu corregiment	4 sous i 9 diners	Joan Pujals, soguer de Vic	
Font: AHPB, 967/12 i AHPB, 967/13. Notari Miquel Cabrer				

Tal i com ja havíem observat en l'anterior administració, la tendència cap a una major continuïtat dels sotsassentistes i vers una ampliació substancial de l'àmbit territorial de cada subcontracte se seguiren consolidant. Amb tot, el creixement de la zona de proveïment també acabava motivant que el mateix *reasantista* acabés recorrent a la parcel·lació de la seva pròpia administració.

Hem pogut localitzar algunes d'aquestes pràctiques pel cas de Girona. Més enllà de figurar com a fiador del contracte, Ignasi Feliu no sols seguí actuant com el principal subministrador de palla de Girona sinó que també esdevingué el principal apoderat de Josep Terrades. El dia 29 d'agost de 1736, Feliu signà un nou *reasiento* en nom de Terrades amb Benet Perdigo de la Bisbal d'Empordà perquè s'encarregués del

proveïment de palla d'aquesta vila. L'acompanyarien com a fiadors el terrissaire Narcís Castanyer i el jove confiter Josep Albert, ambdós d'aquesta vila.²²⁰² L'endemà, Feliu en signà un altre per Hostalric, Blanes, Arenys i altres places de la costa del corregiment amb l'adroguer Francesc Oliver d'Hostalric, que ja s'havia encarregat d'aquests àmbits des de 1733 amb Josep Serrat.²²⁰³

Més enllà de les recurrències més evidents amb l'*asiento* anterior com Ramon Tomàs, Pere Lletjós o Joan Pujals, també trobem antics proveïdors d'altres administracions passades. Per exemple, Pere Joan Roca, fiador del cambrilenc Andreu Borràs, ja fou avalador del comerciant Francesc Burgada en el *reasiento* de palla del corregiment de Tarragona pels anys 1733 a 1736. Precisament, Borràs formava part d'una nissaga important de negociants i terratinents de Cambrils.²²⁰⁴ Així mateix, malgrat no figurar com un subcontracte a l'ús, durant aquest temps Antoni la vila de Sants fou administrada directament per Anton Seguí.²²⁰⁵

L'acabament dels quatre anys de l'*asiento* arribà en un moment d'especial mobilitat militar a causa de l'enviament d'un exèrcit expedicionari a Savoia en el marc de la Guerra de Successió d'Àustria. Per aquesta raó, les autoritats militars dubtaren si tornar a acceptar una postura territorialment tant àmplia com la presentada per Salvador Cerdanya o bé retornar a les licitacions parcials per cada província com s'havia practicat fins l'any 1739.²²⁰⁶ L'intendent Sartine es mostrava caut, i demanava a la cort que es clarifiqués quin model preferia per poder respondre a algunes primeres propostes d'*asiento* només per Catalunya que ja li havien presentat alguns homes de negocis barcelonins com Josep Serrat.²²⁰⁷

A mitjans de setembre, Cerdanya ja havia enviat una proposta a la cort per renovar el contracte per totes les províncies que ja administrava i a les que hi sumaria el presidi

²²⁰² AHG, Notarials, Girona 11, Gislè Martorell, Vol. 579, s/f, [29-08-1739].

²²⁰³ Consta com a fiador seu el notari d'Hostalric Pere Pi i Oliver. AHG, Notarials, Girona 11, Gislè Martorell, Vol. 579, s/f, [30-08-1739].

²²⁰⁴ Molt possiblement, es devia tractar de la mateixa família on nasqué l'escriptor i militar cambrilenc Joan Borràs i Grisola. Manel TARÉS I LAGUNAS, *La introducció del règim...*, pp. 303-304.

²²⁰⁵ El dia 13 de gener de 1743, els pagesos i regidors de Sants Joan Mallol i Jacint Pons reberen un resguard de mans d'Anton Seguí per haver subministrat 233 arroves de palla als regiments de cavalleria de Sevilla i de dragons de Pavía. AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 19v-20r, [13-01-1743].

²²⁰⁶ AGS, TMC, Llig. 4331, Fermín de Folch a Antonio de Sartine, s/f, [13-07-1743].

²²⁰⁷ AGS, TMC, Llig. 4331, Antonio de Sartine a Don Fermín de Folch, s/f, [10-08-1743].

d'Orà. Malgrat que Sartine remeté a Fermín de Folch el plec de Serrat només pel Principat, finalment es preferí acceptar la postura de Cerdanya.²²⁰⁸

Els motius principals que afavorien aquesta decisió eren els mateixos que ja hem apuntat en contextos anteriors. Per una banda s'assegurava el manteniment dels proveïments en base a una estructura territorialment descentralitzada però solvent, bastida i bregada durant els anys anteriors. Per altra banda, es donava una major seguretat als sotsassentistes –tant al mateix Seguí com tots els que s'hi trobaven subordinats en base als *reasientos* pactats– perquè mantenint activa la seva relació econòmica amb la Corona facilitaria la retribució total de que les notables inversions i entregues fetes fins llavors per assegurar els estocs dels magatzems reials.

D'aquesta manera, Cerdanya acabà renovant l'*asiento general* per tots els territoris de l'antiga Corona d'Aragó i el regne de Múrcia amb aprovació del marquès de la Ensenada el dia 2 de novembre de 1743. Aquesta nova encomana no sols es va fer per tres anys, sinó que passà a cinc, allargant-se des del primer dia de gener de 1744 fins el darrer dia de desembre de l'any 1748.

Per les referències que n'apareixen als diversos sotsarrendaments que es pactaren entre desembre de 1743 i l'any 1744, la continuïtat és clarament notable en tots els camps. Cerdanya i Companyia es reservaren una quarta part del contracte mentre que la direcció i administració de la provisió a Catalunya –a més de les tres quartes parts restants de l'*asiento* referides a aquest àmbit– recaigué de nou en Anton Seguí i Companyia. Aquest acte de cessió es feu el 21 de novembre de 1743 a Saragossa i fou legalitzat pel notari Juan Felipe Franco de Bernabé.²²⁰⁹

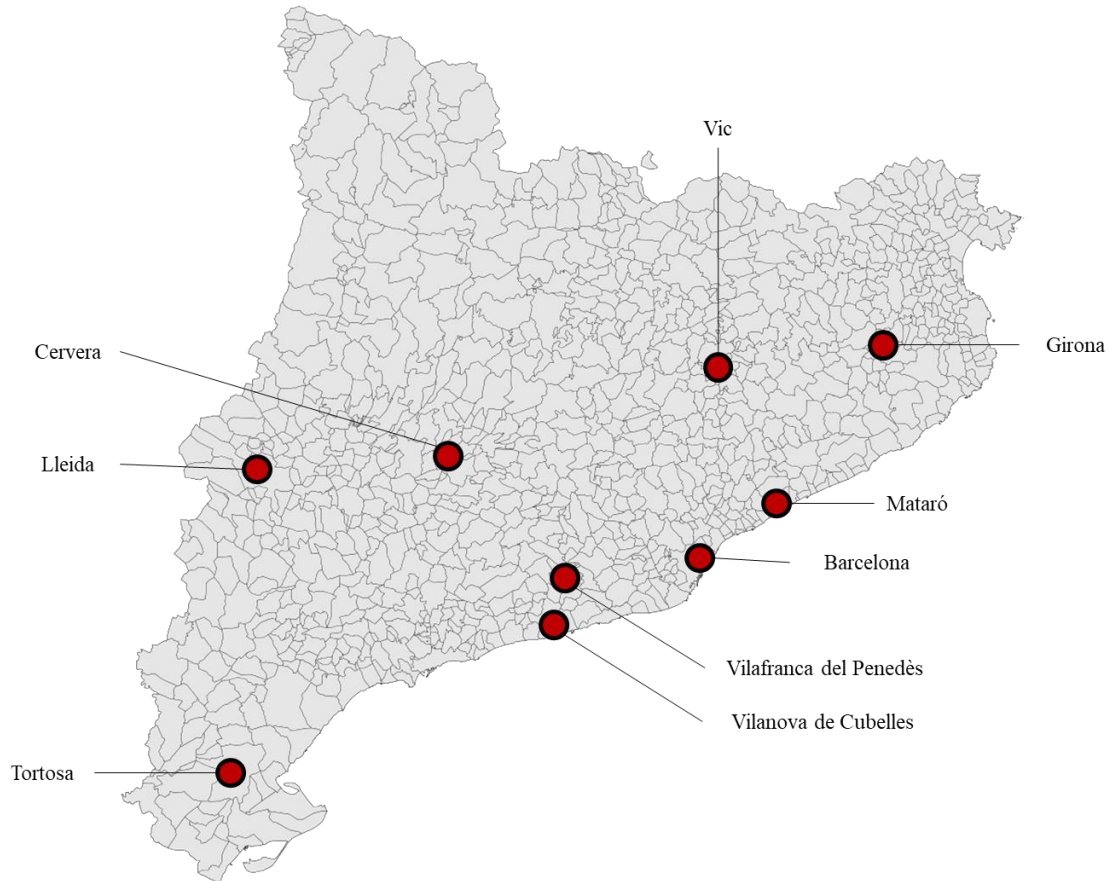
Pels casos de Lleida, Cervera, Girona i Tortosa, a banda de continuar amb els proveïments, els sotsassentistes també mantingueren els preus pactats l'any 1739. En canvi, observem una lleu rebaixa dels preus per quintar dels subcontractes de l'àmbit de Barcelona, Mataró i Vic.

²²⁰⁸ AGS, TMC, Llig. 4331, Fermín de Folch a Antonio de Sartine, s/f, [28-09-1743] i Antonio de Sartine a Don Fermín de Folch, s/f, [07-11-1743].

²²⁰⁹ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 437v-438v, [11-12-1743] i ff. 40v-41v, [31-01-1744].

Quadre núm. 59. Reasientos de palla fets per Anton Seguí per delegació de Salvador Cerdanya i Cia. [1743-1744]				
Data	Àmbit del reasiento	Preu per quintar	Reasentista	Fiadors
11-12-1743	Llocs del corregiment de Barcelona des de Sants fins el riu Llobregat	5 sous	Josep Miquel, soguer de l'Hospitalet de Llobregat	Joan Serra, negociant resident a Barcelona i Jaume Prats, pagès de l'Hospitalet de Llobregat
11-12-1743	Ciutat de Barcelona i llocs del corregiment de Barcelona des de Sants fins al Besós	4 sous i 6 diners	Pere Lletjós, negociant de Barcelona (per Barcelona) i Josep Miquel, soguer de l'Hospitalet de Llobregat (per la resta de llocs i casernes del corregiment)	Joan Serra, negociant resident a Barcelona i Jaume Prats, pagès de l'Hospitalet de Llobregat (de part de Josep Miquel)
12-12-1743	Lleida, Cervera i els seus corregiments	4 sous i 6 diners	Blai Tomàs, pagès de Vilagrassa	Antoni Tudela, pagès de Vilanova de Bellpuig i Manuel Tomàs, pagès de Vilagrassa
31-01-1744	Girona i el seu corregiment	4 sous i 8 diners	Josep Terrades, ciutadà honrat de Barcelona vivint a Vilabertran	Baldiri Terrades, ciutadà honrat de Barcelona vivint a Vilabertran i Ignasi Feliu, comerciant de Girona.
03-02-1744	Mataró i el seu corregiment	5 sous i 3 diners	Don Francisco de Assanti, domiciliat a la vila de Granollers	Domna Rosa de Assanti, muller de Don Francisco i Nicolau Riera, espardenyer, tots dos de Granollers
10-02-1744	Vilafranca del Penedès, Calafell, Cunit i quadres de Vilanova i la Geltrú	5 sous i 6 diners	Josep Batlle i Via, negociant de Vilafranca del Penedès	
05-03-1744	Vic i el seu corregiment	4 sous i 6 diners	Joan Pujals, soguer de Vic	

05-03-1744	Tortosa i el seu corregiment	5 sous i 6 diners	Josep Lledó i Fontanils, negociant de Tortosa	
Font: AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer [1743-1744].				



Mapa 15. Àmbits de provisió de palla en els reasientos de Anton Seguí per delegació de Salvador Cerdanya i Cia. [1743-1744]²²¹⁰

Amb tot, aquesta no seria pas la darrera renovació de *asiento*. A finals de 1748 Cerdanya aconseguí un nou contracte per cinc anys més, allargant la seva administració fins el mes de desembre de 1752.²²¹¹ De la mateixa manera, pràcticament tots els subcontractes i els seus prenedors foren els mateixos que ja havien pactat amb Seguí l'any 1739. L'única diferència seria l'absència del *reasiento* de corregiment de

²²¹⁰ Elaboració pròpia. Font: AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer [1743-1744].

²²¹¹ Anton Seguí seguiria actuant com a factor i organitzador de la distribució de la palla al Principat. AHPB, 1019/5, Notari Sebastià Prats, ff. 497r-498r, [23-12-1748].

Tarragona i l'aparició del de Vilafranca del Penedès. Tanmateix, fins i tot en aquest cas ens trobem un sotsassentista experimentat, atès que Josep Batlle i Via ja havia emprès la direcció de les fàbriques del pa de munició de Vilafranca entre 1738 i 1740. Per aquestes dates ja comptem amb alguns registres seriatos dels estats de comptes de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya que ens permeten comprovar i seguir les quantitats que Salvador Cerdanya i Companyia cobraren per les palles subministrades al Principat. Aquestes són les partides que hem pogut localitzar en els estats de comptes existents entre els anys 1744 i 1749:

Quadre núm. 60. Pagaments fets per la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya als assentistes de palla [1744-1749]	
Concepte	Rals de billó
Per les palles proveïdes als cossos de cavalleria i dragons per l'any 1744	229.812 rals i 22 maravedís
Per les palles, llenyes i altres utensilis proveïts pels mateixos assentistes l'any 1745	1.160.862 rals
Per les palles proveïdes als cossos de cavalleria i dragons per l'any 1746	316.528 rals i 17 maravedís
Per les palles proveïdes als cossos de cavalleria i dragons per l'any 1747	240.248 rals i 15 maravedís
Per les palles proveïdes als cossos de cavalleria i dragons de juliol de 1747 a juny de 1748	403.986 rals i 16 maravedís
Per les palles proveïdes als cossos de cavalleria i dragons de juliol de 1748 a juny de 1749	245.707 rals i 15 maravedís
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3-4, [1744-1749]	

Per bé que en gairebé totes les anualitats els pagaments per les palles es registraren de manera separada als de la resta d'administracions i *asientos* que Cerdanya tenia amb la corona, l'any 1745 n'és una clara excepció. Amb tot, observant les quantitats específiques de la resta d'anys podem constatar que es tractava d'una quantitat oscil·lant entre els 230.000 i els 400.000 rals, mai superant el llindar del mig milió. Unes xifres modestes al costat d'altres administracions i contractes d'aquell moment, inclòs el d'hospitals, llits i utensilis que posseïa el mateix Cerdanya. Prenguem com a exemple l'any 1746, quan els assentistes cobraren 2.056.450 rals i 14 maravedís per les estances de soldats als hospitals i per la cura i distribució dels llits i utensilis, mentre que pels repartiments de la palla sols perceberen 316.528 rals i 17 maravedís. Quelcom similar –

malgrat que amb una menor distància entre ambdues quantitats– s’hauria esdevingut per l’any 1744, quan cobraren 1.616.148 rals per l’*asiento* d’hospitals, llits i utensilis i sols 229.812 rals i 22 maravedís per la distribució de palla. Precisament, en el proper capítol podrem descriure i veure amb una mica més de detall les característiques principals d’aquest particular àmbit de la contractació militar i el rol preponderant que hi tingueren Salvador Cerdanya i els seus socis com a administradors.

6.2. La cura de soldats i oficials. Els asientos d’hospitals, llits i utensilis

Després de l’alimentació dels oficials, soldats i muntures, una de les principals prioritats de les noves autoritats militars a Catalunya fou l’acolliment i la cura de les unitats que es trobaven de guarnició o de pas pel Principat. Tal i com hem vist en els capítols dedicats a la Guerra de Successió, el sistema sanitari de l’exèrcit borbònic també se sostenia prioritàriament en base a la cessió per *asiento*. Des de 1713, aquesta administració havia estat concedida a Santiago Rubio de Aponte, que l’executà fins a la fi del conflicte. Tanmateix, per bé que l’administració corregués a càrrec d’una companyia privada, el pes principal de la cura i acolliment dels soldats malalts o ferits recaigué de manera pràcticament general sobre l’estructura sanitària local del territori. Aquesta doble dinàmica es mantingué pràcticament inalterada durant la resta del regnat de Felip V. Quelcom similar s’esdevenia amb un altre sector del proveïment que es trobà íntimament vinculat al de la cura hospitalària: la provisió de llits, llenya, oli i altres utensilis que calia subministrar a la tropa que s’allotjava a les casernes i establiments militars.

D’aquesta manera, mentre la direcció de les operacions i l’administració tant de la cura dels militars malalts com del seu forniment de llits i utensilis –com taules i bancs, llenya, oli, carbó...– restà a càrrec de contractistes privats durant les dècades que analitzem, tant el seu finançament com l’execució de bona part de les feines i proveïments fou executada a través de la hisenda reial i de les hisendes locals de les poblacions catalanes.

Precisament, per tal de poder sufragar aquesta provisió, a Catalunya s’instaurà un nou impost anomenat “de palla, llenya i utensilis” que es cobraria conjuntament amb el cadastre. Aquest impost tenia un primer antecedent en una taxa homònima que Felip V

ja instaurà a Castella l'any 1704 amb l'objectiu de lliurar als veïns dels pobles del servei directe d'allotjaments de tropes de pas.²²¹² Ja durant les darreres fases de la guerra, algunes poblacions catalanes hagueren de subministrar aquest impost particular. Pel cas de Girona, durant el període 1711-1714 en que ja es trobà ocupada per les tropes franceses hagué de pagar anualment una xifra mitjana propera a les 14.000 lliures.²²¹³ Ja durant la postguerra, aquest nou impost s'acabà estenent a tot el Principat i es fixà a l'entorn dels 100.000 pesos o del milió i mig de rals. Malgrat que de manera comuna aquesta quantitat s'havia repartit conjuntament amb les quotes del cadastre, a partir de 1719 aquesta estreta relació entre ambdós impostos ja quedà establerta legalment.²²¹⁴ Per bé que la quantitat de 100.000 pesos es mantingué inalterada durant els primers anys de la dècada de 1720, tenim alguns indicis que apunten que les xifres reals recaptades foren certament més grans.²²¹⁵ Segurament, el més notable seria l'informe presentat l'any 1723 per un conjunt de sotsdelegats de la Intendència del Principat on s'elevava aquesta quantitat als 300.000 pesos per el que «contribuye más el Principado, Luz, Leña, Camas, Paja para los Cuarteles y guarniciones y aún en cuanto al forraje, [...]».²²¹⁶ Així doncs, al trobar-se vinculat amb el cadastre, el cobrament de l'impost es feu seguint els mateixos mecanismes de repartiment local.

Pel que fa a l'àmbit estrictament de la contractació, aquest fou un dels sectors del proveïment militar amb una major continuïtat fins a mitjans de segle. Durant els primers anys de la postguerra l'administració hospitalària i la de la provisió de llits i utensilis foren licitades per separat. Mentre que la cura hospitalària, l'abastament de medicines i l'alimentació dels malalts seguí majoritàriament en mans dels mateixos administradors que l'havien executat durant els darrers compassos de la guerra, la necessitat de renovar i adequar nous espais per l'aquarterament de les tropes feu que aviat fos necessari licitar un nou contracte per la provisió i cura dels llits de soldats i oficials.

²²¹² Miguel ARTOLA GALLEGU, *La Hacienda del Antiguo Régimen*, Madrid: Alianza Editorial, 1982, p. 252. Malgrat les intencions inicials, l'obligació d'acollir els oficials a les cases particulars es mantingué en vigor.

²²¹³ Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «El cadastre de Catalunya...», p. 247.

²²¹⁴ Miguel ARTOLA GALLEGU, *La Hacienda del...*, p. 243.

²²¹⁵ Eduardo Escartín ens parla d'un primer informe de Francesc Ametller elaborat l'any 1722 on carregava contra aquest impost per ésser exorbitant i pels desordres en el seu cobrament. Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, «El Catastro catalán: teoría y realidad» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, 1981, Núm. 1, pp. 257-258.

²²¹⁶ Joan MERCADER I RIBA, «Una visión pesimista...», p. 415. Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «El cadastre de Catalunya...», p. 244-245.

Així doncs, a mitjans de novembre de 1715, el mestre brodador barceloní Gabriel Espinàs emprengué un important *asiento* que tenia per objectiu:

«[...] guardar en su poder, distribuir, remendar, lavar y demás trabajo que se dirá a los colchones, sábanas, jergones y mantas de todas y cada una de las camas de los susodichos soldados de las tropas del Real Ejército de este Principado y de todas y cualesquiera guarniciones que en él hubiere a quien se le entregaran las camas enteras es a saber el maderaje, colchones, gergones, sábanas, traveseros de las cabezeras y mantas de cuya limpieza y manutención haya de dar limpiando las sábanas y bien limpia con colada, mudarles cada un mes dando recibo a los oficiales para que conste [...]».²²¹⁷

A banda de tot això també s'hauria d'encarregar de sargir, recosir, controlar i retirar tots els teixits en mal estat. Les peces malaurades per les tropes serien sufragades per les caixes dels propis regiments. Finalment, es faria una revista trimestral de tots els llits del Principat. Espinàs i els seus socis avaladors –el candeler de seu Josep Bujons i el negociant Ignasi Arós– sols tindrien l'obligació de treballar els llençols a les mateixes cases o casernes o bé a Barcelona. Tot el transport de gèneres que s'hagués de fer correria per compte de la hisenda reial. Finalment, Espinàs, Bujons i Arós rebrien un ral de plata castellà mensual per cada llit que facilitessin i de que tinguessin cura. Alhora, ells mateixos rebrien l'exempció del servei de bagatges per les seves pròpies atzembles. Espinàs ja tenia experiència prèvia com a contractista, havent participat com a fiador en el contracte de vestuaris pels *Tercios* italians i valons que emprengué Antoni Bellvitges l'any 1701.²²¹⁸

Deu dies despès de la concessió d'aquest *asiento*, el matalasser Josep Mascaró entregà a l'intendent Hinojosa una proposta de rebaixa d'un ral castellà a un ral català de plata per cada mes i llit. Una baixa que es correspondria a tres sous catalans. L'intendent consultà a Espinàs si voldria igualar l'oferta de Mascaró i mantenir el contracte o arriscar-se a perdre'l. El brodador acceptà la rebaixa i es tornà a formalitzar el contracte, actualitzant el nou preu per unitat al dia, alhora que es fixaven dos canvis anuals de la roba de llit que es farien a l'estiu i a l'hivern.²²¹⁹

Malgrat aquesta renovació, el contracte d'Espinàs no s'allargà massa més. L'administració del proveïment durant els mesos que estigué al seu càrrec fou notablement caòtica a causa de les diferències constants entre el propi Gabriel Espinàs i

²²¹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [19-11-1715].

²²¹⁸ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [02-04-1701]. Com veurem, Bellvitges acabà sent l'assentista principal d'aquest proveïment. És ben possible que aquesta concurrència no sigui casual.

²²¹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [28-11-1715].

el seu germà, l'argenter Sebastià Espinàs que havia esdevingut soci de l'*asiento* en peu d'igualtat amb Gabriel. De fet, segons l'informe que presentà Sebastià al tribunal de la Intendència ell havia sigut el caixer del contracte durant tota la seva execució, avançant tots els diners i «[...] pagando todo lo necesario tanto en lo que fue propio del asiento de camas como y también orden a los fletes de la leña y paja se conduxo y se transportó a esta ciudad para la guarnición de aquella [...]».²²²⁰ Aquest fet motivà que Gabriel acumulés un important deute amb el seu germà, qui l'acabà denunciant a la Intendència a finals de 1718.

A principis del mes de març de 1716 es licità un nou contracte per la provisió i neteja de llits on es presentaren cinc postures diferents. Mentre que Espinàs i els seus socis tornaren a guanyar la subhasta pública, el dia 19 de març el brodador Antoni Bellvitges i el sastre barceloní Joan Camprubí, presentaren una rebaixa d'un ral per llit a la proposta guanyadora d'Espinàs.²²²¹ En aquesta ocasió, el llavors assentista no va fer ús del seu dret de preferència igualant l'oferta, de manera que el contracte passà de manera efectiva a Bellvitges i a Camprubí. En capítols anteriors ja hem constatat l'estreta relació de col·laboració establerta entre Camprubí i Bellvitges des del canvi de centúria, especialment a l'entorn de la provisió de vestuaris per la tropa.²²²² A banda, el sastre havia rebut la ciutadania honrada durant el govern austriacista i que la seva filla s'havia casat amb el doctor en drets Francesc Boxadell, també austriacista –i futur alcalde major d'Agramunt el 1720–.²²²³ Almenys fins a mitjans de juliol de 1713, Camprubí continuà fornint de peces de roba de la seva botiga a les tropes resistents aparellades per la Junta de Guerra. Tal i com ja succeí amb Bellvitges i amb alguns dels altres integrants del contracte, el seu passat austriacista no sembla que fos cap impediment per emprendre aquesta provisió.

Precisament, amb aquest *asiento* de robes de llit començà la relació contractual entre Antoni Bellvitges i el mestre argenter barceloní Salvador Cerdanya. Els anys previs a la Guerra de Successió, Salvador Cerdanya havia tingut una prometedora trajectòria professional dins del gremi d'argenteres de Barcelona, on s'havia format com a aprenent al taller i botiga de Francesc Via des de l'any 1690. Durant aquells anys elaborà alguns

²²²⁰ ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 2, R, Doc. 2, s/f, [07-10-1718].

²²²¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [19-03-1716].

²²²² AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [29-05-1700].

²²²³ Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Els alcaldes majors de Catalunya: entre austriacistes i borbònics (1717-1725)» a *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 16, 1998, p. 292.

gravats de gran qualitat entre els anys 1695 i 1704, fet que, segons Rafel Cornudella, significaria que«[...] amb Salvador Cerdanya es clou el moment més fèrtil i suggestiu d'aquesta tradició dels argenters-gravadors barcelonins».²²²⁴ De manera simultània –i conjuntament amb el també argenter Jaume Morera– Cerdanya exercí com a intermediari i canvista en negocis d'importació i exportació de seda de València.²²²⁵ En ple conflicte, l'any 1710 aconseguí la posició de mestre i durant els anys següents es trobà actiu en diversos tractes comercials.²²²⁶ Després de la guerra havia recuperat immediatament la seva activitat mercantil, participant en algunes vendes de queviures per la provisió de les tropes dirigida per Josep Matas. Per exemple, el desembre de 1714 avalà a Nicolas Gréban per emprendre el primer contracte de proveïment de carns de la Barcelona borbònica.²²²⁷ Aquell mateix 1716 s'encarregà de comprar i entregar a Martorell diverses partides de grans per l'alimentació de la guarnició feta a compte de l'administració directa de la *Provisión de Víveres*.²²²⁸

A mitjans de juliol de 1716 Bellvitges donà un poder general a Cerdanya perquè en nom seu «[...] pueda cuydar en qualesquier Plazas y Quarteles desde dicho Principado de la Limpieza, transporte y conservación de las referidas camas en el modo, forma y manera, pactos y condiciones expresadas en la escritura del concierto de aquellas [...]».²²²⁹ També li cedí tota l'autoritat per cobrar de l'administració militar i gestionar tots els subcontractes que fossin necessaris per complir els termes pactats. Amb aquestes disposicions, Cerdanya no només igualà en responsabilitat a Bellvitges sinó que es constituí en el principal administrador de l'*asiento* de llits. Com veurem, aquesta dinàmica fou la que s'acabà imposant per la resta dels anys en que durà la seva col·laboració.

Gràcies a aquesta cessió de poders, Bellvitges pogué dedicar els seus principals esforços a l'administració d'altres contractes de proveïment. Per exemple, finals de 1716 ell i la seva companyia tenien 222 mules pròpies implicades en els trasllats de pedres per la

²²²⁴ Rafael CORNUDELLA I CARRÉ, «Els orígens de Miquel Sorelló i la calcografia a Barcelona, c. 1600-1725» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 17, 1999, pp. 153-212, p. 171.

²²²⁵ L'any 1705 efectuà diversos intercanvis amb la societat francesa de Nicolas Simonard per valor de 14.843 lliures, 15 sous y un diner. AHPB, 877/29, Notari Pau Cabrer, ff. 891r-894r, [31-08-1722].

²²²⁶ ACA, RA, Plets Civils, Núm. 28574, [1710]. AHPB, 877/19, Notari Pau Cabrer, ff. 149v-151r, [01-06-1712] i ff. 202r-204v, [10-08-1712].

²²²⁷ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, ff. 21r-21v, [04-12-1714].

²²²⁸ A finals d'agost de 1718 encara se li devien 6.308 rals de billó que li foren pagats aquell mateix mes. AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. 73v-74r, [25-10-1718].

²²²⁹ AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. 178v-179v, [13-07-1716].

Ciudadella.²²³⁰ Alhora, l'any 1718 emprengué els *asientos* de transports d'artilleria i de llits per l'expedició de Sicília.²²³¹ Amb tot, seria el seu rol com a assentista dels llits dels soldats el que li valdria l'exempció d'allotjaments a totes les seves cases de Barcelona.²²³²

Un altre moment important d'aquesta administració succeí a principis de març de 1717, quan Cerdanya signà una procura notarial al doctor en medicina Francesc Sanpere perquè el pogués representar i fer en nom seu qualsevol gestió de negocis.²²³³ Sanpere – també conegut com Santpere o Sanpera– esdevindria el tercer pilar de la societat d'assentistes. A principis de l'any anterior aquest metge havia acudit al prohoms borbònic Josep Matas perquè acredités la seva fidelitat a Felip V durant la passada guerra. Segons el testimoni notarial de Matas:

«[...] en todo el tiempo intruso, dicho Doctor Sanpere se conservó con la fidelidad y aplicación que le permitía aquella postura al servicio del Rey nuestro Señor Felipe quinto (que Dios guarde) aplicándose a todo lo que era possible y especialmente favoreciendo a los prisioneros que se hicieron en Requena de los quales los oficiales fueron encarcelados en Tarragona y los soldados encerrados en las Atarassanas de esta Ciudad [...] y que unos y otros oficiales y soldados assí los que pararon en esta Plaça como los de Tarragona fueron asistidos por medio de dicho Sanpera valiéndose para este fin de los de Tarragona de mi dicho Juan Sabater y para la subvención de los de esta Plaça de mi dicho Josep Matas entregándoles el dinero de las remeses se hazian a dicho Doctor Sanpere por sus respectivos sueldos».²²³⁴

Quines foren les raons que dugueren a Sanpere a demanar aquest testimoni? Doncs perquè en el seu cas, la seva posició durant el conflicte sí que fou particularment incòmoda. Almenys des de l'any 1698 Sanpere havia ocupat la important posició de Protometge de Catalunya. Havia mantingut el càrrec durant els primers anys del govern de Felip V i amb l'entrada austriacista continuà exercint com a tal fins a la fi del setge de Barcelona. Per bé que amb l'entrada de les tropes borbòniques el rei Felip l'havia mantingut inicialment al càrrec, poques setmanes després el cessà fulminantment.²²³⁵

²²³⁰ AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. ff. 204v-205r, [26-11-1716].

²²³¹ La suma d'aquests dos *asientos* arribà a importar 1.061.173 rals de billó. Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización...», p. 151.

²²³² AGS, SGU, Sup., Llig. 199, Ajuntament de Barcelona al marquès de Castel-Rodrigo, s/f, [03-12-1719].

²²³³ AHPB, 877/22, Notari Pau Cabrer, ff. 26r-26v, [03-03-1717].

²²³⁴ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, f. 4v-5r, [15-01-1716].

²²³⁵ Josep DANÓN I BRETOS, «Protomédicos y Protomedicato en Cataluña» a *Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, Vol. 16, 1996, p. 213.

Així doncs, Sanpere es trobà mancat d'un càrrec que duia executant almenys setze anys i amb una àmplia experiència i coneixement acumulats sobre les particularitats del sistema sanitari i assistencial del Principat. Unes habilitats que esdevindrien enormement útils per l'execució dels futurs *asientos* d'hospitals.

Precisament, a principis de 1718 Cerdanya es desplaçà a Madrid per poder negociar directament amb els oficials de la cort, mentre que el seu germà Francesc s'encarregava de dirigir els negocis a Barcelona.²²³⁶ La presència de Cerdanya a la cort tingué un impacte directe en la seva consecució de l'«Asiento de la curación y suministración de alimentos a los oficiales y soldados que entraren en los Hospitales Reales de las Plazas de este Principado y en el de Campaña si llegase el caso de acampar tropas» el dia sis de gener de 1719.²²³⁷ Un contracte en el que a més d'Antoni Bellvitges, també acompanyà a Cerdanya l'apotecari major dels exèrcits de Bernardo Abolín.

Aquest *asiento* es negocià i concedí en un moment molt particular i de gran alarma. Des de principis d'any, la França de la Regència havia estat acumulant tropes i pertrets de guerra a ambdós cantons dels Pirineus. Aquest fet augurava la proximitat d'un possible esclat de les hostilitats. Precisament, el dia 18 d'abril les tropes franceses ocuparen Vera de Bidasoa marcant l'inici de la invasió de la Península.²²³⁸

D'aquesta manera, el nou contracte de Bellvitges i Cerdanya incloïa tant el proveïment i cura dels ferits dels hospitals reials com l'aparellament i sosteniment d'un possible hospital de campanya.

També comprenia les quantitats de cada producte que comprenia una ració de malalt, el traspàs d'autoritat sobre totes les instal·lacions hospitalàries del Principat, la obligació de pagar del seu compte tots els capellans, metges, cirurgians, apotecaris i operaris que hi treballessin i l'establiment a Barcelona d'un hospital per atendre tots els soldats de la guarnició i també els malalts sifilítics. Per poder abastir de medicines, robes i altres mobles, els concediren una important bestreta de 300.705 rals de billó. Finalment, per cada estança que un soldat malalt passés als hospitals cobrarien tres rals i tres quarts, mentre que per cada oficial en serien cinc.

²²³⁶ AHPB, 877/22, Notari Pau Cabrer, f. 133r, [03-12-1718]. Bellvitges li havia cedit lla seva representació a finals de febrer de 1718 AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. 27r-27v, 26-02-1718

²²³⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 177v-196r, [26-04-1719].

²²³⁸ David FERRÉ GISPETS, «Las fronteras pirenaicas...», p. 1203.

Aviat la necessitat de crear un hospital de campanya es convertí en una realitat. Pocs mesos després de la concessió del contracte el mariscal Bonàs penetrà i ocupà la Vall d'Aran amb set batallons.²²³⁹ Aquest moviment agafà als assentistes sense la presència de Bernardo Abolín al Principat. El mes de juny fou enviat a Navarra mentre que pocs mesos més tard embarcà cap a Sicília. Durant tot aquest temps Cerdanya i ell mantingueren una constant relació epistolar.²²⁴⁰

A banda de l'hospital de campanya, també fou imprescindible assegurar la cobertura i els estocs dels hospitals permanents més propers al front de guerra i als quarters d'hivern. El dia 7 de juliol tancaren un *reasiento* amb Miquel Castelló i Capdaigua veí de Bàscara, perquè es fes cura dels dos-cents cinquanta llits per soldats de la plaça de Roses.²²⁴¹ El desembre següent nomenaren a Francisco Vidal de Lorca com a segrestador de béns i director de l'hospital reial de Lleida, seguint les ordres de Rodrigo Caballero. Així mateix, el dia 7 de desembre feren l'acta notarial on es reconeixia que des de principis del mes de novembre els mercaders de Vic Jacint Sayz, Fructuós Fontcuberta i Anton Alberch estaven encarregats de «[...] la curació y sustento dels oficials y soldats que entraran malalts en dit hospital de Vich provehintlos de viures, medicinas, llits, roba y camisa si y conforme està obligat dit Assentista».²²⁴²

La breu però destructiva ocupació francesa de la Cerdanya també afectà a les instal·lacions sanitàries i d'assistència de la zona. De seguida que les tropes espanyoles recuperaren el control de Puigcerdà el gener de 1720, l'intendent José Pedrajas ordenà als regidors de la vila que s'impliquessin en la compra de llits i roba de llit tant per les casernes com pels hospitals.²²⁴³

²²³⁹ Joan MERCADER I RIBA, «El valle de Arán...», p. 17.

²²⁴⁰ Jerònim SASTRE I ROVIRA, *Evidencia legal por D. Bernardo Abolin contra Saluador Serdaña y Antonio Belluiges en el pleyto entre dichas partes pendiente ante el Muy Ilustre Señor Intendente General del Real Exercito y Principado de Cataluña, que empezó ante el Muy Ilustre Señor Auditor General de Guerra en dicho Principado, baxo la censura del noble don Ioseph Francisco de Alòs y de Riu [...]*, Barcelona: Reial Audiència de Catalunya, 1722, p. 9.

²²⁴¹ AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. 25v-26r, [07-07-1719]. Aquest individu era propietari de l'important Mas Boscà de Roses des de 1687. Josep Maria BARRIS i Lluís BUSCATÓ, «Notes sobre un patrimoni agrícola altempordanès. El Coll de Roses (segles XVII-XX)» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 31, 1998, p. 309. Es tractaria d'un personatge amb un acreditat servei al rei Felip, atès que es trobava entre els cercles filipistes empordanesos de 1708. Pere GIFRE RIBAS, «Figueres i Felip V...», pp. 29-30.

²²⁴² AHPB, 877/23, Notari Pau Cabrer, ff. 129r, [02-12-1719] i 130v-131r, [07-12-1719].

²²⁴³ ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre de despeses fetes pel manteniment de la tropa, CU: 4949, ff. 18r-18v, [31-07-1720]. A mitjans de juny de 1719, el comissari de l'hospital i de la roba de llit de la plaça Nicolau Moxó havia remès als assentistes un estat dels materials que tenia en virtut d'aquest *asiento* i que comprenien 35 llençols, 208 màrfegues, 45 travesses, 405 posts de llit i 270 bancs. AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. 25r-25v, [20-06-1719].

El creixement del nombre d'oficials que es trobaven al Principat també motivà que es decidís licitar un nou contracte pel subministrament d'utensilis per tota la oficialitat que es trobava allotjada en cases particulars. Antoni Bellvitges presentà un plec per encarregar-se d'aquest proveïment directament a l'intendent Pedrajas, abans que s'obris el procés de subhasta pública. La llista de productes i preus que s'obligaria a aportar inclouria llits, taules, cadires, mantells i estovalles, tovallons, plats, olles, pales de ferro pel foc, brasers i canelobres, a banda de la llenya, palla i oli acostumats. Només caldria furnir-les a les places de Roses, Girona, Hostalric, Berga, Vic, Cardona, la Seu d'Urgell, Balaguer, Lleida, Tortosa, Tarragona i Barcelona.²²⁴⁴ Bellvitges sol·licità una bestreta propera a les 50.000 dobles que José Patiño considerà massa crescuda. Finalment, després de rebaixar les seves pretensions, se li rematà el contracte el dia 25 d'abril.²²⁴⁵

A mitjans d'aquell any mateix any Salvador Cerdanya renovà el seu poder general a Francesc Sanpere. Aquesta acta sembla que ja fou per preparar el terreny per dur a terme noves negociacions fora del territori. En aquesta ocasió, seria l'antic protometge qui es desplaçaria a la cort.²²⁴⁶ Ja des d'aquell moment, Cerdanya, Sanpere i Bellvitges tenien en ment conjuntar legalment els contractes d'hospitals i d'utensilis per la guarnició. Aquest fet dugué a que el contracte de robes de llit per les casernes de Catalunya que es pregonà a Barcelona les primeres setmanes d'octubre de 1721 quedés desert.²²⁴⁷ Alhora, la llarga absència de Bernardo Abolín de Catalunya acabà derivant en dos plets oberts al tribunal de la Intendència.²²⁴⁸ Abolín defensava que hauria de ser soci particip de tota l'administració dels hospitals i dels beneficis que se'n derivaven en pla d'igualtat amb la resta de companys. Per la seva banda, Bellvitges i Cerdanya defensaven que la prolongada absència del territori de l'apotecari havia significat la seva sortida del contracte i, per tant, no hauria de participar dels rèdits de l'*asiento*.²²⁴⁹

Més enllà de tots aquests problemes legals, les gestions de Francesc Sanpere a la cort aviat tornaren a donar els fruits esperats. Els mèrits acumulats durant els anys anteriors els permeté aconseguir la renovació del contracte d'hospitals, llits i utensilis l'any 1722. Aquest contracte constituí un autèntic salt endavant per l'associació de Cerdanya, Bellvitges i Sanpere. A més d'assolir la unificació de les administracions d'hospitals,

²²⁴⁴ ACA, RP, BGRP, Processos, 1720, Núm. 3, Ap, *Pliego de Antonio Bellvitges*, s/f, [20-04-1720].

²²⁴⁵ ACA, RP, BGRP, Processos, 1720, Núm. 3, Ap, Rodrigo Caballero a José Patiño, s/f, [25-04-1720].

²²⁴⁶ AHPB, 877/23, Notari Pau Cabrer, f. 100r, [23-05-1720].

²²⁴⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, f. 133r, [18-10-1721].

²²⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Processos, 1721, Núm. 3, Bv i V, s/f, [1721].

²²⁴⁹ Jerònim SASTRE I ROVIRA, *Evidencia legal por D. Bernardo Abolin...*, pp. 11-100.

llits i utensilis, també estengueren la durada del contracte fins als cinc anys, és a dir, des de l'abril de 1722 fins el març de 1727. Finalment, aquest també fou el primer *asiento general* des de 1713 que comprenia territorialment tant el Principat com també els regnes d'Aragó, València i Múrcia. Pel que fa a Catalunya, s'hi esmentaven específicament els hospitals de Barcelona, Girona, Roses, Tarragona, Tortosa, Lleida, Cardona, la Seu d'Urgell i Puigcerdà.²²⁵⁰ Així mateix, es mantingueren els preus per estança de soldats i oficials fixats en el contracte de 1719 –per bé que en els casos de Múrcia i València les estances de soldats es rebaixaren de tres rals i tres quarts a sols tres rals–. Per la resta de termes i condicions, hi trobem una clara continuïtat amb les administracions precedents.

La darrera nova condició que afectà directament els empleats del contracte fou l'extensió de les exempcions de pagament de taxes i serveis reials i consistorials. Precisament, l'any següent diversos oficials i membres del personal auxiliar que treballaven a l'administració de l'hospital de la Santa Creu sol·licitaren l'exempció dels serveis d'allotjaments i utensilis a l'ajuntament de Barcelona, adduint directament a la seva condició d'aforats mercès al nou *asiento*.²²⁵¹

A partir d'aquell moment, un dels individus que tingué un rol més important en aquesta institució fou Antoni Bellvitges i Costa, fill d'Antoni Bellvitges. Bellvitges i Costa havia sigut designat “habilitador” de comptes de l'hospital des de 1721. De fet, el seu pare ja li havia concedit un primer poder de representació l'any 1722, que fou enormement ampliat a una procura universal a finals d'agost de 1723.²²⁵² En aquest darrer cas, l'acta notarial recollia amb notable detall les atribucions que rebria Antoni Bellvitges i Costa. A banda del control total del patrimoni del seu pare i d'una capacitat de representació universal davant de qualsevol tribunal o autoritat reial, també contemplava que pogués:

«[...] intervenir y asistir, intervenga y asista en qualesquiera negocios y dependencias assí mias propias como en las pertenecientes a qualesquier assientos que yo dicho otorgante tenga de presente y en adelante tubiere de Reales Hospitales y otros tocantes

²²⁵⁰ Juan RIERA PALMERO, *Ordenanzas y asientos...*, p. 35.

²²⁵¹ Ens referim, per exemple, al secretari, l'arxiver o el procurador major de la institució, així com el notari causidic que tenien llogat. L'exempció no se'ls concedí per resolució del mateix intendent. AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-6, ff. 325v-330r, [24-07-1723].

²²⁵² AHPB, 888/9, Notari Fèlix Costa, ff. 119v-120v, [04-10-1721] i ff. 143r-144v, [24-01-1722].

al Servicio de Su Majestad (que Dios Guarde) y otros que en adelante tubiere a mi cargo [...]».²²⁵³

A més a més, també el facultà a nomenar els individus que haurien de formar part de les comissions paritàries amb delegats de la resta de companys per resoldre qualsevol circumstància del contracte d'hospitals i utensilis. Mentre que el conjunt del redactat no tendeix a esmentar casos particulars, si que s'hi fa una referència específica al plet existent amb Celedoni Girabancas de Cardona per un debitori de 730 lliures. Així mateix, Bellvitges i Costa també podria retirar qualsevol quantitat que volgués de la Taula de Canvis de Barcelona dels fons dipositats pel seu pare. Finalment també li concedia poders per poder emprendre les gestions que considerés «[...] pertenecientes a los Assientos que tuve en tiempo que el Sereníssimo Señor Emperador dominó este Principado, Aragón y Valencia, assi tocantes a comboyes como a otros».²²⁵⁴

El nou contracte vingué acompanyat d'un nou reglament d'allotjaments i utensilis aprovat el dia 18 de juliol de 1723, del que l'ajuntament de Barcelona se'n feu eco el mes d'octubre següent.²²⁵⁵ Aquestes regulacions foren molt benvingudes per les autoritats barcelonines, atès que l'any anterior havien tingut alguns problemes amb la provisió d'utensilis pel tinent coronel i comandant del regiment de Guadalajara i pels oficials del batalló de les Reials Guàrdies Valones que es trobaven de guarnició a la Ciutadella.²²⁵⁶

La concurrència de tants contractes per part de l'associació de Bellvitges, Cerdanya i Sanpera feu que s'acumulessin diferents administracions que encara es trobaven pendents de liquidar. La unificació dels proveïments d'utensilis i llits i la cura dels hospitals en un mateix *asiento* afavorí que els socis decidissin avançar les gestions de liquidació dels contractes precedents per poder-los tancar definitivament i simplificar les futures accions amb una sola administració unificada. Així doncs, aquell mateix any

²²⁵³ AHPB, 888/10, Notari Fèlix Costa, f. 67r, [29-08-1723].

²²⁵⁴ *Ibidem*.

²²⁵⁵ Aquell mateix dia i fan comptes del que han de pagar per endarreriments de l'administració dels hospitals de la Santa Creu i de la Misericòrdia, així com de la cera i de les candeles de seu entregades a hospitals i cossos de guàrdia. AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-6, ff. 417v-419v, [20-10-1723].

²²⁵⁶ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-5, ff. 700v-701, [08-10-1722] i ff. 701r-701v, [16-10-1722]. De fet, a causa de l'empobriment de les hisendes locals a Catalunya, Mallorca, València i l'Aragó a principis d'abril de 1722 es va emetre una reial ordre per suspendre momentàniament els serveis d'allotjaments i utensilis. José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de...*, Vol. II, pp. 584-589.

1723 Bellvitges i Cerdanya escolliren a Josep Lacuesta perquè conduís totes les gestions necessàries per tancar els comptes oberts entre els socis.²²⁵⁷

El nou *asiento* també comportà algunes renovacions de les administracions locals dels hospitals i dels curadors de les casernes. Mentre que Salvador Cerdanya passà a encarregar-se de manera preeminent de les gestions a l'Aragó i València, Antoni Bellvitges i Costa fou el principal gestor del contracte al Principat. A mitjans d'octubre de 1723 nomenà a l'apotecari Francesc Carbonell de Vic perquè s'encarregués en nom seu de totes les gestions necessàries per assegurar la provisió de llits de les casernes amb els regidors de la ciutat.²²⁵⁸ Un any després, es dugué a terme una separació física dels soldats malalts de la resta de la resta d'ocupants de l'hospital de Sant Pere de la capital osonenca, traslladant els militars a un edifici proper del carrer de Sant Pere.²²⁵⁹

Aquell mateix 1724, Bellvitges i Costa negocià i concedí un *reasiento* per «[...] encargarse de la provisión de camas, luz, lenya y muebles para los quarteles y ranchos de las tropas que se hallaren de quartel en ella» de Mataró a Esteve Matas en nom dels regidors de la ciutat.²²⁶⁰ L'ajuntament hauria de córrer inicialment amb totes les despeses generades per la compra i entrega de llenya, oli, bancs, tines, llits i roba de llit que fos requerida. Per la seva banda, els assentistes els pagarien sis rals i mig de billó al mes per cada llit ocupat que hi hagués a la caserna. També els pagarien per quintar de llenya a dos sous i onze diners, l'arrova d'oli als preus taxats al contracte i tres quartes parts del que acabessin costant cada joc d'utensilis pels soldats. Totes aquestes quantitats serien abonades semestralment a canvi dels rebuts signats pels comissaris de les tropes. Quatre anys més tard es tancà un contracte molt similar per Vilafranca del Penedès. El barceloní Faust Vallescà i Antoni Vidal de Vilafranca del Penedès prengueren el *reasiento* de utensilis de la tropa que passés o es quedés en guarnició a l'esmentada vila per tota la duració del contracte de Bellvitges, Cerdanya i Sanpere.²²⁶¹

La mort d'Antoni Bellvitges pare l'any 1727 comportà el relleu definitiu de la seva participació a la societat per part del seu fill. Com hem vist fins ara, Bellvitges i Costa ja

²²⁵⁷ Li renovarien aquest poder l'any següent AHPB, 888/10, Notari Fèlix Costa, ff. 69r-69v, [30-08-1723] i ff. 33v-34v, [03-10-1724].

²²⁵⁸ AHPB, 888/10, Notari Fèlix Costa, f. 78v, [17-10-1723].

²²⁵⁹ Jordi ROCA, «Hospital de la Santa Creu 1348-2005: 650 anys de servei a la comarca.» a *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, Vol. 43, 2005, p. 128.

²²⁶⁰ AHPB, 877/29, Notari Pau Cabrer, ff. 992r-994r, [24-12-1724].

²²⁶¹ Antoni Vidal es retira de la societat a principis d'abril de 1729 i reclama que se li tornin les 300 lliures que va posar com a dipòsit de la societat. ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 116r-118v, [04-04-1729].

feia anys que actuava com a gestor principal del contracte a Catalunya, de manera que la transició no sembla que afectés massa la marxa de les operacions. En canvi, sí que tingué un impacte més notable en el tancament i liquidació dels altres *asientos* empresos per Bellvitges pare, molt especialment en els de transports d'artilleria dels exèrcits dels aliats de les campanyes de 1710 i 1712.²²⁶² Més enllà d'aquestes gestions, l'execució de les darreres voluntats d'Antoni Bellvitges acabà derivant en un dur plet a l'entorn de l'herència de les seves possessions madrilenyes entre el seu fill i la seva segona esposa Felipa Fernández.²²⁶³ Les hostilitats entre ambdues parts s'allargarien diversos anys i acabarien impactant en la gestió del propi contracte d'hospitals i llits.

A principis de març de 1727 es renovà l'*asiento* per cinc anys més en els mateixos termes. Aquell any, però, també es donà un contracte a part per l'administració de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona, que acabà en mans d'una companyia formada per cinc oficials reials: l'intendent Sartine, el marquès de Moga, Benet Desbalch, el canonge Diego Fogueras i Antoni de Balaguer.²²⁶⁴ Aquesta cessió a part ja s'havia esdevingut a finals de 1722 quan s'havia concedit el primer contracte. Amb tot, la relació entre els assentistes generals i els administradors de l'hospital de la Santa Creu fou total. Aquests segons vincularen sempre el seu contracte als terminis i a les condicions pactades amb els generals.²²⁶⁵ Precisament, l'any 1732 es donà un contracte similar a una societat encapçalada per Josep Ignasi d'Amigant i Joan d'Alòs que s'allargaria fins la fi del regnat de Felip V, sempre vinculat a l'*asiento* general de Cerdanya i Sanpere.

A finals de la dècada de 1720, el contracte ja reportava uns considerables ingressos pels assentistes. Per la manutenció d'hospitals entre els mesos de desembre de 1728 i març de 1729, Cerdanya, Bellvitges i Sanpere perceberen 611.703 rals i 22 maravedís de billó.²²⁶⁶ Com en molts d'altres contractes, bona part dels pagaments que feia l'administració reial no es donaven amb lliuraments físics o a través de lletres de canvis, sinó que es vinculaven a alguna renda particular del territori. D'aquesta manera, des de la tresoreria de l'exèrcit es lliuraven cartes de pagament als assentistes que els

²²⁶² AHPB, 888/11, Notari Fèlix Costa, ff. 10r-10v, [28-04-1727].

²²⁶³ ACA, RA, Plets Civils, Núm. 26449, [1730].

²²⁶⁴ Juan RIERA PALMERO, *Ordenanzas y asientos...*, p. 38.

²²⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 343v-345r, [07-12-1722].

²²⁶⁶ A banda, per aquell mateix període la hisenda reial també hagué de pagar dels fons extraordinaris 9.751 rals i 25 maravedís de billó per lloguers i compres de cases arreu del Principat per acollir soldats malalts. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 1, Sec. 3, s/f, [01-07-1729] i Doc. 28, s/f, [28-02-1731].

arrendadors privats dels impostos havien de fer efectives. En algunes ocasions els assentistes podien trobar-se problemes per cobrar dels esmentats arrendadors o administradors de les rendes. Per exemple, a mitjans de juliol de 1731 l'antic administrador de l'alfolí de la sal de Vilanova i la Geltrú es trobava empresonat a les presons reials de Barcelona a causa d'haver-se negat a pagar a Francesc Sanpere, Salvador Cerdanya i Antoni Bellvitges 16.901 rals d'ardits per una carta de pagament emesa pel tresorer Manuel Vallejo de 14 de juny de 1730.²²⁶⁷

La relació de confiança entre l'administració militar i els contractistes donà lloc a una renovació i ampliació de la relació contractual el 1733, estenent «la Provisión de Hospitales, Camas y Utensilios de los Reynos de Aragón, Valencia, Murcia y el Principado de Cataluña» fins l'any 1742.²²⁶⁸ Per bé que l'*asiento* anterior havia finalitzat el mes de juny de 1732, els assentistes havien continuat proveint i administrant els hospitals, els llits i els utensilis mentre es negociava la nova administració. En aquesta ocasió es tornaren a designar Barcelona, Girona, Roses, la Seu d'Urgell, Puigcerdà, Vic, Cardona, Lleida, Tortosa i Tarragona com les principals places hospitalàries del Principat, desapareixent així Puigcerdà. Totes elles haurien de tenir les instal·lacions habilitades per acollir almenys mig centenar de soldats. Les especificacions del cos del contracte pel que fa a les composicions de les racions, les obligacions de proveïment i les especificacions materials són enormement recurrents amb les pactades tant el 1722 com el 1727. Un dels pocs canvis apreciables seria la reducció de sis-cents a tres-cents llits de que hauria de constar el possible hospital de campanya que els assentistes haurien d'aparellar en cas que esclatés un nou conflicte al Principat. Sens dubte, les bones relacions amb la veïna França i l'aquietament de la insurgència austriacista tingueren un efecte directe en aquest decreixement.

Amb tot, el canvi més substancial fou en la reducció del que es pagaria per cada estada, rebaixant mig ral els preus per soldat i un ral per oficial pactats el 1727. Així doncs, es fixaria l'estada de soldat a tres rals i un quart, mentre que la dels oficials passà a quatre. Per cada llit entregat i mantingut a les casernes se'ls pagarien nou rals mensuals.

Pel que fa als utensilis, s'especificà que mentre durés l'administració en temps de pau s'haurien de mantenir deu mil quintars de llenya als magatzems de Barcelona, sis mil

²²⁶⁷ Finalment, l'antic administrador Antonio García es comprometé a fer efectiu el pagament i oferí com a avaladors seus als pagesos Josep Ricart i Joan Brunet de Vilanova. AHPB, 967/4, Notari Miquel Cabrer, ff. 93v-94r, [12-06-1731].

²²⁶⁸ Se'n pot trobar una còpia sencera a ACA, RA, Reg. 213, 159v-177v, [03-10-1733].

quintars a Girona, tres mil a cadascuna de les places de Roses, Castellciutat i Lleida, dos mil quintars a Berga i a Cardona i mil quintars a Hostalric. També haurien de procurar una llàntia d'oli per cada companyia de soldats amb quatre unces d'oli al dia. Així, l'administració pagaria als assentistes 42 maravedís per cada arrova de carbó, 21 maravedís per arrova de llenya i 21 rals per arrova d'oli. Finalment, també és important fer notar que el procés de renovació del contracte d'hospitals coincidí cronològicament amb el casament d'Antoni Bellvitges i Costa amb Maria Antonia Sarabia y de Guzmán, vídua del tinent del regiment d'infanteria de Guadalajara don Eugenio Malo del Castillo.²²⁶⁹

Malauradament pels interessos dels assentistes, la situació del contracte efectuà un gir dramàtic a partir de 1734.²²⁷⁰ A finals del mes de maig, Josep Escuder –que havia esdevingut administrador del contracte des de novembre de 1733 i era el gendre de Cerdanya– nomenà a apoderat de Cerdanya i Sanpere a l'escrivent barceloní Tadeu Claret perquè gestionés tots els plets oberts i existents sobre l'*asiento* d'hospitals.²²⁷¹ Els mesos següents, Cerdanya i Bellvitges nomenaren com a nous procuradors seus al capità de cavalleria agregat a l'estat major de Barcelona Lluís Pascali i al notari barceloní Joan Bruguera.²²⁷²

És molt probable que aquest creixement de procures tingués relació amb les reclamacions que diversos creditors feren per aquelles dates tant la companyia en general com Salvador Cerdanya en particular. Moltes d'aquestes venien d'administracions o operacions comercials fetes durant la primera postguerra i que havien quedat inconcluses, dilatant-se en el temps. Per exemple, la societat familiar dels Sabater de Reus reclamà a Cerdanya un deute de 3.344 lliures, 3 sous i 8 diners per diverses partides de moltons i robes adquirides el 1716.²²⁷³ Per altra banda, a mitjans de l'any 1736, el llavors *contralor* de l'hospital de la Seu d'Urgell, don Egido Domeni, reclamava als assentistes principals que encara se li devien 22.316 rals de billó dels manteniments dels soldats i oficials acollits a l'hospital de Girona des de l'any 1715.

²²⁶⁹ L'enllaç vingué acompanyat d'una substanciosa dot de 3.370 lliures barceloneses. AHPB, 934/27, Notari Josep Francesc Fontana, ff. 297r-297v, [08-10-1732].

²²⁷⁰ Fins al mes de gener de 1734, els tràmits del contracte seguiren el procés usual. Per exemple, el dia 18 de gener 1734 s'aprovaren per part del capità general totes les franquesses de drets recollides al contracte sobre els tres socis, Sanpera, Cerdanya i Bellvitges. ACA, RA, Reg. 228, f. 13r, [18-01-1734].

²²⁷¹ En aquells moments Cerdanya ja es trobava vivint permanentment a Saragossa. AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, f. 151v, [29-05-1734].

²²⁷² AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, ff. 231v-232r, [29-09-1734] i 336r-337v, [29-11-1734].

²²⁷³ AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, ff. 216v-217r, [02-08-1734].

Per poder satisfer els seus propis creditors, Domeni sol·licità a les autoritats militars que li concedissin tots els drets de les vendes d'aigües, terres i molins de la vila de Verges des de 1714 fins l'extinció del seu deute. L'intendent Sartine acceptà la seva petició, fet que fou sancionat des de la cort a finals d'aquell mateix mes.²²⁷⁴

A banda dels problemes amb els creditors, per aquestes mateixes dates sorgiren importants tensions entre els mateixos socis de l'*asiento*. Aquests xocs acabaren amb l'inici de dos processos a la Reial Audiència que enfrontaren a Antoni Bellvitges i Costa per un cantó i a Francesc Sanpere i Salvador Cerdanya per l'altre.²²⁷⁵ Sanpere i Cerdanya delegaren el pes de les negociacions en el gendre del segon, el ja conegut Josep Escuder.²²⁷⁶

Aquests fets acabaren amb la sortida definitiva d'Antoni Bellvitges i Costa del contracte.²²⁷⁷ Davant de tots aquests problemes, des de la cort es considerà adequat anul·lar l'*asiento* «[...] y que desde ahora en adelante corra esta Provisión por Administración de cuenta de la Real Hacienda».²²⁷⁸ Amb tot, Cerdanya no es rendí. Per poder reprendre les negociacions a la cort amb solvència, decidí contractà els serveis de l'influent agent de negocis Salvador Pujals perquè emprengués qualsevol acció necessària per defensar els interessos de la seva companyia i pogués tractar una futura renovació de l'*asiento*.²²⁷⁹ Després d'estudiar totes les opcions i malgrat les disposicions de Patiño, la Corona concedí un nou contracte a Francesc Sanpere i Salvador Cerdanya el dia 2 de desembre de 1735 amb unes rebaixes substancials pel que feia a les estances tant de soldats com d'oficials. A banda de Catalunya, l'Aragó, València i Múrcia també hi sumaren el presidi d'Orà que s'havia reintegrat a la monarquia l'any 1732.²²⁸⁰ Un cop assegurat el contracte i aparellada la provisió, els dos assentistes aprofitaren les desavinences familiars dels Bellvitges per pactar amb la vídua

²²⁷⁴ AGS, SSH, Llig. 550, Núm. 2, s/f, [16-07-1736]. A banda de Domeni, els assentistes generals també acabaren devent crescudes sumes a son Sebastián de Hoyos y Solapan, que havia substituït a Domeni com a director de l'hospital de Girona. ACA, RP, BGRP, Vol. 123, ff. 129v-134r, [02-07-1735].

²²⁷⁵ Bona part de les diligències s'allargaran fins el 1736. ACA, RA, Plets Civils, Núm. 618, s/f, [1736] i 26744, [1735]. Altres, ho faran fins l'octubre de 1740. Juan RIERA PALMERO, *Ordenanzas y asientos...*, p. 37.

²²⁷⁶ Escuder era el marit d'Eulàlia Sanpere, que alhora era neboda de Salvador Cerdanya. AHPB, 967/8, Notari Miquel Cabrer, ff. 93v-95v, [26-03-1735]

²²⁷⁷ ACA, RP, BGRP, Processos, 1736, Núm. 3, Ao i Ap, s/f, [1736].

²²⁷⁸ ACA, RP, BGRP, Processos, 1735, Núm. 3, M, Doc. 1, José Patiño a Antonio de Sartine, s/f, [16-03-1735].

²²⁷⁹ AHPB, 967/8, Notari Miquel Cabrer, ff. 84v-85r, [11-03-1735].

²²⁸⁰ AHPB, 967/9, Notari Miquel Cabrer, ff. 35r-36v, [02-02-1736] i ff. 350r-351r, [19-10-1736]. Vegeu una transcripció completa de l'*asiento* a Juan RIERA PALMERO, *Ordenanzas y asientos...*, pp. 91-111.

d'Antoni Bellvitges, Felipa Martínez. A canvi de comprometre's a tancar els comptes dels *asientos* passats, Sanpere i Cerdanya enviaren 2.240 rals de plata a Martínez perquè pogués continuar litigant amb el seu fillastre.²²⁸¹

Els problemes interns dels assentistes donaren una oportunitat a les autoritats militars locals per avaluar i estimar els costos que comportava l'*asiento* d'hospitals a Catalunya. Fruit d'aquestes inquisicions s'elaborà una *Reflexión sobre la entidad de la Administración de los Hospitales* escrita a Barcelona a principis de juny de 1735.²²⁸² Es tracta d'un document clarament encarat a afavorir l'establiment d'una administració directa per part de les autoritats militars i extingir l'administració delegada per *asiento*.

Per tal de defensar aquesta posició, l'autor fixa el benefici mitjà de l'assentista a l'entorn de sis maravedís per cada estança i dia d'un soldat sempre que hi hagués més d'una cinquantena de soldats malalts. D'aquesta manera, si l'hospital tenia 50 estances allora els assentistes percebrien uns beneficis nets de 300 maravedís diaris. Amb una major ocupació dels hospitals els beneficis podrien créixer exponencialment, podent arribar fins als 28 maravedís diaris per estança. Unes quantitats notables si tenim en compte que l'any 1732 hi hagué 248.000 estances que ascendirien a 272.000 per l'any 1733. Recordem que durant aquells dos anys Catalunya es trobava bullint d'activitat militar en el marc de l'expedició de la presa d'Orà i les tensions a Itàlia. Quelcom similar s'esdevenia amb el proveïment dels llits i els utensilis, que segons el redactor de l'informe servirien a l'assentista per suplir les possibles mancances econòmiques derivades de l'administració d'hospitals.

Així doncs, en aquesta *Reflexión* se situaren els beneficis mitjans anuals dels assentistes d'hospitals, llits i utensilis a Catalunya en 534.596 rals de billó. Aquesta xifra sortia de la suma de les quantitats cobrades de la Corona per raó d'hospitals –179.411 rals–, de llits –239.976 rals– i de llenya –195.209 rals–. A aquestes s'hi restaven els costos d'administració que el redactor xifrava de manera certament optimista a l'entorn dels 80.000 rals. D'aquesta manera, els beneficis nets dels assentistes se situarien a l'entorn del 85% de les despeses de la corona. Les conclusions foren clares, i l'autor xifrava els beneficis d'un possible pas de l'administració per *asiento* a l'administració directa a l'entorn dels 60.000 escuts o 600.000 rals anuals per la hisenda reial.²²⁸³ Com hem vist,

²²⁸¹ AHPB, 967/10, Notari Miquel Cabrer, ff. 84r-84v, [10-03-1737].

²²⁸² Juan RIERA PALMERO, *Ordenanzas y asientos...*, pp. 28-30.

²²⁸³ *Ibidem*, pp. 31-32.

malgrat aquestes conclusions tan evidents la contractació privada seguí sent el mitjà preferent per assegurar el forniment i la cura en aquest –i altres– sectors de la provisió militar.

Quadre núm. 61. Despeses pagades als pel proveïment d'hospitals, llits i utensilis de Catalunya [1727-1729]		
Concepte	Rals	Maravedís
Per la provisió de llits per les casernes del Principat dels mesos d'agost a desembre de 1727	233.978	7
Per la provisió de llits per les casernes del Principat dels mesos de gener a juny de 1728	385.203	18
Per la provisió d'oli, llenya i utensilis d'agost de 1727 a desembre de 1727	132.504	13
Per la provisió d'oli, llenya i utensilis de gener a juny de 1728	173.298	5
Per la provisió de llenya per cuinar d'abril de 1724 a juliol de 1727	641.848	33
Per altres provisions de llenya entre agost de 1727 i desembre de 1728	279.330	21
Per l'administració d'hospitals reials i per l'exèrcit del Principat de setembre de 1727 a setembre de 1728	1.449.608	3
Per l'administració d'hospitals reials i per l'exèrcit del Principat d'octubre a desembre de 1728	28.161	14
Per la provisió de llits per les casernes del Principat dels mesos de juliol a desembre de 1728	409.577	30
Per la provisió de llits per les casernes del Principat dels mesos de gener a juny de 1729	377.747	27
Per la provisió d'oli, llenya i utensilis de juliol de 1728 a juny de 1729	311.422	13
Per la provisió de llenya per cuinar d'octubre de 1727 a agost de 1729	106.635	16
Per l'administració d'hospitals reials i per l'exèrcit del Principat de desembre de 1728 a desembre de 1729	1.346.989	22
Recompte final		
Per la provisió de llits i utensilis d'agost de 1727 a agost de 1729	2.409.698	14
Per la provisió d'hospitals de setembre de 1727 a desembre de 1729	2.824.759	5
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 1, [1727-1729]		

Una de les reflexions més interessants d'aquest informe fou que les pèrdues percebudes per l'administració dels hospitals foren compensades pels ingressos en concepte de llits i utensilis. Mentre que aquestes estimacions es feren tenint en compte les informacions i xifres dels anys immediatament anteriors a la redacció de l'informe ens ha semblat interessant comprovar si aquest fet s'havia donat així durant els darrers anys de la dècada de 1720.

Com podem veure dels recomptes finals que es troben al Quadre número 61, mentre que les dues administracions tingueren uns beneficis més o menys similars, la d'hospitals se situaria lleument per sobre. És important notar que existeix una diferència de tres mesos entre els períodes estudiats, a causa de la manca de dades dels darrers tres mesos de la provisió de llits i utensilis de 1729. Extrapolant les mitjanes dels mesos anteriors podrien situar-la en peu d'igualtat amb la d'hospitals o bé superar-la lleument.

Així mateix, és important constatar que les quantitats destinades als hospitals no serien pagades completament als assentistes, sinó que també inclourien una substancial porció que es destinaria als sous dels oficials i treballadors dels hospitals que eren pagats directament per la hisenda reial. D'aquesta manera, en base a aquestes dades sembla que aquesta relació de compensació entre ambdós camps de l'*asiento* podria haver-se donat perfectament, atès que les quantitats destinades als llits i utensilis igualaven al conjunt de les que sufragaven totes les despeses sanitàries del Principat.

Més enllà de la voluntat efectiva de l'autor de l'informe de demostrar que una administració directa del proveïment seria més eficient i directa, les apreciacions i xifres que apareixen a la *Reflexión* 1735 estiguin clarament vinculades al creixement general de la despesa militar pel context de guerra oberta a Itàlia. Precisament, en base a les dades que tenim de la provisió d'utensilis entre els mesos de gener de 1736 i desembre de 1738 hi podem advertir una reducció notable dels pagaments en concepte de llits i utensilis.

Aquest fet també afectaria al sector dels hospitals i en ambdós casos podria estar vinculat a la disminució de la magnitud de la guarnició permanent i a l'alentiment de les operacions al front italià i la repatriació dels soldats ferits. Amb el creixent retorn d'unitats entre els anys 1737 i 1738, les despeses gairebé es triplicaren:

Quadre núm. 62. Despeses pagades pel proveïment d'hospitals, llits i utensilis de Catalunya [1736-1739]		
Concepte	Rals	Maravedís
Per la cura d'hospitals fins l'abril de 1737	1.086.983	9
Per la cura d'hospitals de maig a desembre de 1737	788.719	13
Per la cura d'hospitals de novembre de 1738 a febrer de 1739	2.685.346	23
Per la cura d'hospitals d'abril de 1739 a febrer de 1741	2.865.662	33
Per l' <i>asiento</i> de llits i utensilis entre el gener de 1736 a l'octubre de 1737	572.661	16
Per l' <i>asiento</i> de llits i utensilis entre el juliol de 1737 i el desembre de 1738	1.931.458	1
Per l' <i>asiento</i> de llits i utensilis d'abril de 1739 a febrer de 1741	2.536.751	24
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 1-2, [1737-1738 i 1739-1741].		

Com podem comprovar si comparem els ingressos de les dues taules, la conjuntura de la Guerra de Successió de Polònia i l'important trànsit militar que generà a Catalunya comportà un creixement molt notable de les despeses de la Corona i dels beneficis dels assentistes provinents d'ambdós sectors.

Arrel de la recuperació d'importància de Catalunya com a plataforma receptora de tropes provinents d'Itàlia i atesa la sortida de Bellvitges del contracte, l'administració de l'*asiento* al Principat es delegà a Antoni Bruguera a mitjans d'abril de 1738.²²⁸⁴ Per evitar nous problemes en la gestió, Sanpere i Cerdanya es reuniren amb un estret col·laborador de l'intendent Sartine, José de Contamina i amb el tresorer general de Catalunya, Manuel Vallejo, per fixar un nou marc normatiu intern que permetés gestionar qualsevol desavinença entre els socis sense haver de recórrer a la justícia reial.

En el document els dos socis es dividiren els interessos i responsabilitats de manera estrictament paritària, alhora que acordaren que l'administració es faria de manera comuna, mantenint sempre una rigorosa comunicació entre ells.²²⁸⁵ Finalment, també actuaren com a testimonis Josefa de Iturralde, muller de Salvador Cerdanya, i Eulàlia Sanpera, filla i successora de Francesc Sanpera.

²²⁸⁴ AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 161v-162r, [12-04-1738].

²²⁸⁵ AHPB, 967/21, Notari Miquel Cabrer, Núm. 169, s/f, [22-09-1738].

Precisament, l'augment de la població militar acollida als hospitals tant de Catalunya com d'altres parts de la Corona tingué un impacte decisiu en la creació d'un nou *Reglamento y Ordenanza que deben observar los ministros y empleados en los Hospitales que están establecidos y que se establecieron en las plazas y asimismo en los que se ofreciere formar para el exercito* de 8 d'abril de 1739.²²⁸⁶ Aquest document fou el corpus normatiu que vertebrà la sanitat militar espanyola fins al regnat de Carles IV.²²⁸⁷

Més enllà dels canvis legals, l'administració de l'*asiento* continuà en mans de la companyia de Salvador Cerdanya i Francesc Sanpere. Per bé que Cerdanya s'encarregués de la gestió general de la companyia i de la particular del regne d'Aragó calia situar homes de confiança al capdavant de les altres províncies que els tocava administrar. A mitjans d'agost de 1740 nomenaren director de l'hospital de Cartagena a Rafael Peramàs i Vilapura de Mataró.²²⁸⁸ Peramàs era el marit de Teresa Guarro i Pi, membre d'una important nissaga comercial del Maresme. Ell mateix havia prosperat a través del comerç de vins, aiguardents i teles amb Cadis.²²⁸⁹ Pocs dies després del nomenament de Peramàs, Cerdanya i Sanpera també designaren a Francesc Terrer com a administrador dels llits i utensilis de la ciutat de Múrcia.²²⁹⁰ Tot apunta que Antoni Bruguera continuà al capdavant de l'administració al Principat, sempre acompanyat per Josep Escuder, fidel administrador i gendre de Francesc Sanpera.

La renovada tensió internacional a principis de la dècada de 1740 tornà a obrir la porta a l'esclat d'un nou conflicte al continent. Per la monarquia de Felip V, aquesta situació coincidia amb les primeres operacions de la que acabaria sent coneguda com la Guerra de l'Orella de Jenkins. Aquest nou conflicte amb la Gran Bretanya portaria una nova onada d'inestabilitat a la costa catalana a causa de la proximitat existent amb la base naval de l'illa de Menorca. D'aquesta manera, durant el mes de febrer de 1740 es

²²⁸⁶ *Reglamento, y ordenanza, que deben observar los ministros, y empleados en los hospitales, que estan establecidos, y que se establecieron en las plazas, y asimismo en los que se ofreciere formar para el exercito, cuyo metodo, y regimen manda Su Magestad se practique con la mayor observancia, para el mejor desempeño de su Real Servicio*, Pamplona: Imprenta de Benito Cosculluela, 1792.

²²⁸⁷ José Manuel LÓPEZ GÓMEZ, «La asistencia sanitaria a militares enfermos en el Burgos del último tercio del siglo XVIII» a *Boletín de la Institución Fernán González*, Vol. 76, Núm. 215, pp. 246-247.

²²⁸⁸ AHPB, 967/13, Notari Miquel Cabrer, ff. 505v-506v, [18-08-1740].

²²⁸⁹ En un estudi sobre la seva descendència immediata, Francesc Costa esmenta que ell i la seva família es traslladaren a Cartagena en motiu de servir el rei, malgrat que fins llavors no s'havia pogut esbrinar de quins serveis es tractava. Heu-ne aquí la resposta. Francesc COSTA OLLER, *L'extraordinària vida dels germans Peramàs. Pàgines d'història de Mataró i altres indrets*, Mataró: Editat per l'autor, 2018, pp. 9-10.

²²⁹⁰ AHPB, 967/13, Notari Miquel Cabrer, ff. 512r-512v, [18-08-1740].

començaren a fer preparatius a Barcelona per aparellar un exèrcit de 15.000 homes i enviar-lo a Mallorca.²²⁹¹ Aquestes circumstàncies motivaren que a Catalunya es licités per segona vegada durant el regnat de Felip V un *asiento* per la formació d'un hospital de campanya pel futur exèrcit expedicionari. Mentre que fins llavors la seva possible creació sempre havia estat vinculada al contracte general d'hospitals, el fet de que hagués de destinar-se a un cos que hauria de servir fora del Principat motivà que es donés en un procés a banda. Qui l'emprengué no fou altre que el contractista més prolífic de la Intendència de Catalunya, el mestre armer Josep Serrat i la seva companyia.

Serrat i els seus socis ja havien obtingut dos contractes previs l'any 1732 per la manufactura i entrega de trenta-nou tendes de campanya per l'hospital de l'exèrcit expedicionari destinat a Orà.²²⁹² En aquesta ocasió, l'*asiento* comprenia l'entrega dels següents gèneres als magatzems de les Drassanes de tots els llits, robes, materials, utensilis i eines necessaris «[...] que se necesitan para formación de un hospital de Campaña proporcionado al servicio de un ejército de quinze mil Hombres» en un termini de tres mesos i mig.²²⁹³

Mentre que el procés de licitació començà la darrera setmana de gener, no fou fins el dia 10 de febrer que arribaren les primeres postures. Aquell dia el mestre fuster Esteve Subiràs –soci de Serrat– presentà una proposta, que incloïa la llista original dels gèneres pregonada públicament amb els corresponents preus totals amb que s'oferia a proveir-lo. És la que recull el Quadre número 63. El total del preu no semblà convèncer l'intendent, de manera que continuaren els pregons. Tres dies després, fou el mateix Serrat el que presentà una proposta basada en els preus ja fixats pel seu soci, oferint una reducció del termini d'entrega a dos mesos i una rebaixa del total de 10.000 rals. Finalment, doncs, se li concedí l'*asiento* per 246.080 rals d'ardits. La Intendència es reservà el dret de cancel·lar el contracte durant el termini d'execució pagant a Serrat i Companyia tots els gèneres aportats fins a l'ordre d'aturar les entregues. Com en gairebé tots els *asientos* d'aquest període, avalaren a Serrat el ja esmentat Esteve

²²⁹¹ AGS, TMC, Llig. 4387, Fernando Verdes Montenegro a Fermín Buenaventura Folch, s/f, [16-02-1740].

²²⁹² ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 88v-93r, [11-03-1732] i ff. 177r-179v, [01-04-1732]. El 1718 Tomàs Barnaola ja n'havia proveït per l'expedició de Sicília. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 585r-588v, [02-05-1718].

²²⁹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 87v-98v, [15-02-1740].

Subiràs, el fuster Ramon Canals i els sastres dels Encants o robavellers Segimon i Celedoni Anglarill.

Quadre núm. 63. Materials i gèneres dels que s'ha de compondre un hospital de campanya per un exèrcit expedicionari de 15.000 homes [1740]		
Quantitats a entregar	Gèneres a entregar	Preu total (en rals d'ardits)
1.000	Matalassos d'una plaça	56.000
1.000	Màrfegues	14.000
6.000	Llençols d'una plaça	96.000
1.000	Mantes	28.000
1.000	Travessers d'una plaça	15.000
3.000	Camises	28.500
2.000	Gorres	3.000
200	Capots de cordellats	3.600
200	Parells de sabatilles d'estar per casa	1.400
Milers	Altres gèneres, materials i eines pels rebosts, cuines, magatzems i	10.580
Total:		256.080
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 87v-98v, [15-02-1740].		

Tornant a l'*asiento* general del Principat, Cerdanya i Sanpere continuaren al capdavant del contracte durant tota aquella dècada. L'any 1744 la societat sofrí un revés important amb la mort de Josep Escuder a Barcelona. A causa d'aquesta circumstància, Eulàlia Sanpera, filla i hereva universal de Francesc Sanpere i vídua de Josep Escuder pogué com a procuradora del seu oncle Salvador Cerdanya i també del seu difunt marit a la ciutat de Barcelona per poders donats davant de notaris de Saragossa i València. Així doncs, emparant-se en aquests poders nomenà al seu cunyat Lluís Pascali com a administrador general dels Hospitals, llits i utensilis de Barcelona i la resta del Principat.²²⁹⁴ Pascali es mantindria com a tal almenys fins a finals de la dècada.

Tal i com havia succeït durant els darrers anys de la Guerra de Successió de Polònia, els trànsits de tropes entre el teatre de guerra italià i la Península Ibèrica determinaren notablement les quantitats percebudes pels assentistes. En el quadre següent podem veure els pagaments que la tresoreria de l'exèrcit del Principat feu a Cerdanya i Sanpera

²²⁹⁴ AHPB, 1019/1, Notari Sebastià Prats, ff. 341r-342v, [24-12-1744].

de manera conjunta tant per la cura dels soldats malalts com per la provisió de llits i utensilis:

Quadre núm. 64. Despeses pagades als assentistes d'hospitals, llits i utensilis de Catalunya [1744-1749]		
Concepte	Rals	Maravedís
Per les estances de soldats i els llits i utensilis aportats de diversos moments fins a desembre de 1744	1.616.148	
Per les estances de soldats i els llits i utensilis de 1745 i alguns endarreriment de 1738	1.634.901	32
Per les estances de soldats i els llits i utensilis de 1746	2.056.450	14
Per les estances de soldats i els llits i utensilis de 1747 i alguns endarreriment d'anys anteriors	870.871	13
Per les estances de soldats i els llits i utensilis de 1748 i alguns endarreriment d'anys anteriors	1.308.308	26
Per les estances de soldats i els llits de tot 1749 i els utensilis només de gener a juny de 1749 i alguns endarreriment d'anys anteriors	868.543	14
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3-4, [1744-1749].		

Una de les primeres circumstàncies que ens crida l'atenció és la dràstica reducció dels ingressos en comparació a les quantitats percebudes durant els darrers anys de la dècada de 1730. Un dels motius que explicaria aquesta reducció és que, en aquesta ocasió, sí que només hi representem les partides pagades directament als assentistes. És a dir, no s'hi inclouen els sous pagats als empleats dels hospitals directament per la hisenda reial.

Per altra banda, el fet que les operacions principals dutes a terme per les tropes expedicionàries espanyoles fossin al Piemont obria la possibilitat de que bona part de l'assistència sanitària dels soldats es donés a la rereguarda francesa. Una dada que ens apunta cap a aquesta direcció són les quantitats que la tresoreria de l'exèrcit de Catalunya pagà a diversos proveïdors francesos per les cures i estades de soldats espanyols als hospitals militars de Perpinyà i Cotlliure que, per exemple, ascendien a 14.026 rals i dos maravedís per l'any 1745 i 38.780 rals i 13 maravedís per l'any 1746.

Aquest fet també explicaria part de l'enorme diferència entre les quantitats percebudes en concepte d'hospitals i les que ho foren pels utensilis i els llits. Sols hem pogut trobar les partides diferenciades pels anys 1745 i 1746, però les xifres parlen per si soles. Mentre que en concepte d'utensilis Cerdanya i Sanpere cobraren 1.160.862 rals el 1745

i 1.643.610 rals i 32 maravedís el 1746, pels hospitals sols foren 460.013 rals i 30 maravedís per 1745 i 374.059 rals i tres maravedís per 1746. Tanmateix, també és important tenir present que en els comptes de l'any 1745 els rebuts de la provisió de palla també se sumaren als pagaments en concepte d'utensilis, atès que la companyia executava ambdós contractes de manera conjunta des de 1739.

De la mateixa manera, les xifres d'aquests dos anys també mostren una gran diferència entre les estances pagades a l'hospital de la Santa Creu de Barcelona i les de la resta del Principat. Per l'any 1745 l'administració de l'hospital de Barcelona rebé 406.918 rals i 23 maravedís mentre que els hospitals de Girona i Tortosa, dues de les altres grans places que es trobaven al centre de les principals vies de comunicació del país sols reberen 53.095 rals i set maravedís. Quelcom similar succeí l'any següent, amb 299.907 rals cobrats per l'hospital de la Santa Creu de Barcelona i 74.152 rals i tres maravedís per les estances dels hospitals de Girona i Tarragona. Aquestes dades mostren l'enorme importància de Barcelona com el gran centre sanitari militar del Principat. Així mateix, també deixen veure com l'impacte de la presència militar i, consegüentment, de l'assistència i cura dels soldats i oficials provinents de l'exèrcit expedicionari que operava al Piemont seguí impactant preferentment a les places que es trobaven a les principals vies de comunicació que unien Barcelona amb les fronteres de França i València. Tal i com apunta Sergio Solbes, bona part dels soldats nafrats o malalts que es trobaven al front i que podien viatjar, solien embarcar-se cap a Barcelona per ser tractats a la capital catalana.²²⁹⁵ La ruta sud acabà esdevenint la preferent a causa del creixement progressiu de la guarnició andalusa a partir de mitjans de segle.

Amb la fi del conflicte successori austríac, el poderós assentista navarrès Francisco de Mendinueta presentà la seva proposta a la cort d'un plec «[...] para proveher Generalmente a las tropas de Paja, Camas, lumbre y Utensilios en todo el Reyno».²²⁹⁶ Sabedors de l'experiència de Cerdanya i Sanpere en aquest sector, els oficials de la cort decidiren pregonar la postura a les places assenyalades de la ciutat de Barcelona abans d'acceptar-la per intentar obtenir alguna rebaixa. Malauradament pels interessos de la corona, el mateix pregoner Pere Constansó testificà davant l'intendent Contamina que no hi havia hagut cap proposta durant aquest temps.

²²⁹⁵ Sergio SOLBES FERRI, «La prioridad dinástica del...», p. 130.

²²⁹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, f. 319r, [16-10-1749].

Finalment, per bé que no n'hem pogut localitzar el contracte, mercès a Juan Riera sabem que a principis de la dècada de 1750 Cerdanya i Sanpere continuaven al capdavant de la gestió dels hospitals i del proveïment de llits i utensilis amb un *asiento* que comprenia els mateixos territoris que havien administrat fins llavors: Catalunya, Mallorca, València, Aragó, Múrcia i el presidi d'Orà. Els dos canvis més substancials amb els contractes anteriors serien el trasllat de l'hospital militar de Roses a Figueres i la reducció del preu per estança dels oficials a tres rals i mig, sols un quart de ral per sobre del preu per soldat –que es mantingué en els ja fixats tres rals i un quart de l'any 1733–.²²⁹⁷

6.3. Els vestuaris i menajes per equipar la tropa

A banda de l'alimentació, l'allotjament i la cura de la tropa, la següent gran necessitat que calia cobrir seria el seu vestuari i equipament. Per poder dur a terme les seves tasques bàsiques, qualsevol soldat requeria tant d'un vestit adequat com d'un conjunt d'estris i eines destinades tant a complementar i assegurar el propi vestuari –com els cinturons, corretges, fundes, motxilles...– com per fer guàrdies o entrar en combat –armes portàtils de foc i de tall, municions i pólvora–.

En el present capítol tractarem aquells contractes i contractistes que s'ocuparen de fornir els dos primers àmbits, és a dir, els vestuaris complets i els diversos “*menajes*” que els acompanyaven. Aquest fou un sector del proveïment que tingué un gran impacte a Catalunya a partir de la dècada de 1730, implicant un important nombre de persones i institucions.

De tota manera, abans d'iniciar l'anàlisi dels proveïdors catalans que participaren d'aquest conjunt d'*asientos*, encomanes i direccions, és important descriure què és exactament un vestuari militar, de quines peces es compon i quin tipus de menestrals s'impliquen en la manufactura de tots els gèneres necessaris per completar-lo.²²⁹⁸ Si prenem com a referència els contractes de provisió fets a Catalunya o amb proveïdors catalans entre 1717 i 1748, podríem fixar les peces principals que compondrien un vestit

²²⁹⁷ Juan RIERA PALMERO, *Ordenanzas y asientos...*, p. 47.

²²⁹⁸ Bona part dels útils i gèneres que esmentarem a continuació i a que ens referirem de manera comuna durant tot el present capítol es poden trobar descrits i reproduïts en il·lustracions a Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya...*, pp. 111-133.

de soldat en casaca, jupa, calces o pantalons fins al genoll, camisa, corbata, mitges, sabates i barret.²²⁹⁹ Com hem vist en el capítol dedicat als *asientos* i proveïments d'abans de la Guerra de Successió, aquest conjunt de peces ja era força comú en els contractes dels primers anys del regnat de Felip V.²³⁰⁰

Per altra banda, els *menajes* o accessoris que solien acompanyar el vestit de cada soldat eren les corretges de fusell, les corretges “*portaflascos*” o porta-flascons de pólvora, els “*bridacús*” o cinturons per l'espasa, les cartutxeres, les bosses granaderes, les bosses “*a la Alemana*” i, eventualment, les motxilles. Un altre element essencial que podria formar part d'aquesta definició malgrat que usualment es contractés per via separada serien les selles de muntar per la cavalleria i dragons.

Tal i com es pot comprovar per totes les peces descrites, per tal de confeccionar un sol vestit amb els seus corresponents accessoris caldria la participació d'una gran quantitat de professionals menestrals molt diversos, començant pels paraires o teixidors de llana i acabant pels sabaters, barreterers, corretgers i sellers que s'encarregarien de confeccionar els productes finals. Entremig hi trobaríem els sastres, pallers, botonaries, corders, blanquers i cuireters encarregats de confeccionar les peces dels vestits o de preparar les matèries primeres necessàries per la posterior manufactura dels *menajes*.

6.3.1. Els vestits i utilitatges pels soldats i oficials

Així doncs, per poder emprendre un contracte de provisió de vestuaris complets no sols calia posseir un ampli coneixement dels processos associats a l'aparellament de totes i cadascuna de les peces esmentades sinó també una capacitat organitzativa i logística substancial per coordinar totes les operacions que s'hi associessin. Alhora, depenent de l'entitat del contracte, també es requeriria una clara solvència econòmica i una projecció comercial important que permetés suplir les mancances productives dels proveïdors de matèries primeres locals amb la importació de gèneres d'altres províncies de la monarquia o, si es podia, de l'estranger.

²²⁹⁹ El primer exemple a ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 298r-301v, [21-12-1717].

²³⁰⁰ AHPB, 797/17, Notari Josep Virgili, s/f, [02-04-1701].

D'aquesta manera, mentre que trobarem una gran quantitat de menestrals al capdavant de comandes de proveïment de gèneres pels vestuaris o com a subministradors de productes específics a altres contractistes, veurem com les societats i individus que optaren als *asientos* de vestuaris complets més importants del període estaven conformades, essencialment, per membres puixants de la burgesia comercial barcelonina.

Aquestes diferències també les trobem en les diverses vies de contractació per les que es pactaven els proveïments. Mentre que és més probable que apareguin menestrals pactant comandes de provisió d'alguns vestits o altres peces del vestuari directament amb els oficials habilitats dels regiments, quan ens fixem amb els contractes complets de vestuaris fets per aquests mateixos oficials habilitats o bé en els *asientos* més importants pel forniment de grans quantitats de vestits i *menajes* que licità la Intendència de Catalunya o que es concediren des de la cort, la majoria d'artesans que apareixen sempre van acompanyats de socis i avaladors de major entitat econòmica. Precisament, les principals vies de contractació seguirien sent les mateixes que hem vist fins ara: grans *asientos* permanents i comandes a la cort, *asientos* i *contratas* de menor entitat gestionats a la Intendència de Catalunya, administració directa per part de directors de la provisió nomenats per la Corona i proveïment particular a través dels oficials habilitats dels cossos. Tanmateix, com veurem més endavant, la necessitat de tenir a punt ràpidament alguns lliuraments i equipaments que havien sigut encarregats per *asiento* i que –a causa d'endarreriments diversos– no es podien entregar forçà en algunes ocasions a adoptar una postura mixta. En aquest cas, els assentistes subministraren les robes i els materials als cossos juntament amb una porció de diners equivalents als costos de confecció i composició, mentre que la contractació dels menestrals que s'encarregarien de la confecció aniria a càrrec dels oficials habilitat de cada unitat.

I de quins cossos es tractaria? Sergio Solbes dividí els àmbits de la provisió de vestuaris en quatre grans punts.²³⁰¹ El primer i més important seria el que aglutinaria totes les tropes de l'exèrcit regular de terra amb les armes d'infanteria, artilleria i cavalleria i dragons, juntament amb els cossos d'invàlids i les milícies provincials creades a la dècada de 1730. Segonament, hi trobaríem els cossos dependents de l'Armada com els batallons de Marina. En tercer lloc hi hauria les tropes de la Casa Real, que estarien compostes de les *Reales Guardias de Infanteria*, les *Guardias de Corps*, els

²³⁰¹ Sergio SOLBES FERRI, «Campillo y Ensenada...», pp. 206-207.

Carabineros Reales, la companyia d'*Alabarderos Reales* i, a partir de 1731, la companyia de *Granaderos Reales a Caballo*. Finalment, el darrer dels àmbits de proveïment de vestuaris serien els presidis nord-africans de Ceuta, Orà, Melilla i la resta de presidis menors. Per bé que es tracta d'una gran varietat de cossos, particularitats i zones geogràfiques de provisió, veurem com, des de Catalunya, se subministraren vestuaris per tots els àmbits esmentats durant el regnat de Felip V.

Malgrat que durant els primers tres anys de la postguerra no hem pogut localitzar cap contracte de vestuaris tancat a Barcelona, sí que tenim constància que en altres zones del país hi hagué unitats que es proveïren de manera local. N'hem trobat un exemple a la ciutat de Manresa, on el sastre Pere Martí i el mestre cotoner Josep Oller reconegueren dos rebuts donats per l'oficial Luís Mayoni del regiment d'infanteria de Sicília i signats a Tarragona el dia 18 de setembre de 1715 entre els que s'hi comptaven 404 pesos i set rals de plata que es gastaren en la renovació del seu vestuari.²³⁰²

Més enllà d'aquest esment, l'absència de referències a altres contractes als lligalls de vestuaris de Simancas i el silenci momentani de les fonts de la Intendència ens fan creure que el més comú durant aquests primers anys de la postguerra era, precisament, que les pròpies unitats es contractessin l'equipament a través dels seus oficials habilitats.²³⁰³ Això també coincidiria amb la urgència amb la que s'hagueren de formar, vestir i equipar diverses noves unitats que s'aixecaren per la via d'*asiento* amb coronels privats.²³⁰⁴ Aquest model de recluta solia reservar l'equipament de les unitats a discreció del coronel-propietari. Així mateix, és possible que els estocs arribats durant els darrers mesos del conflicte des de França o des d'altres punts de la Península Ibèrica se seguissin distribuint els mesos posteriors a l'acabament del setge de Barcelona.

Amb tot, aquest fet no implica pas que no es concedissin *asientos* de vestuaris des de la corona. Precisament, a mitjans de juliol de l'any 1717, es concedí un primer gran contracte de vestuaris pels regiments d'infanteria, cavalleria i dragons al negociant

²³⁰² ACBG, AHPM, Notari Ignasi Casas Puig, Llig. 4943, ff. 62v-63r, [30-05-1715].

²³⁰³ Pel que fa a les Guàrdies de Corps sí que coneixem la concessió d'un contracte a José Cebrián, a qui Sergio Solbes identifica com a barceloní. Malauradament no l'hem pogut localitzar en els protocols notariais. Sergio SOLBES FERRI, «Mecanismos financieros para el control de la provisión del vestuario de Guardias de Corps y Alabarderos (1716-1785)», en por Juan José IGLESIAS, Rafael M. PÉREZ, Manuel Francisco FERNÁNDEZ (Eds.), *Comercio y cultura en la Edad Moderna. Actas de la XIII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna*, Vol II, Sevilla: Universidad de Sevilla, 2015, p. 451.

²³⁰⁴ La referència per aquests processos segueix sent Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 75-109.

navarrès José García de Asarta.²³⁰⁵ García de Asarta es trobava estretament relacionat amb la casa de negocis de Juan de Goyeneche y Gastón, amb qui acabaria encapçalant momentàniament l'arrendament de les rendes provincials de Sevilla l'any 1718. De fet, un cop aconseguit el contracte de provisió de vestuaris, García de Asarta cediria la direcció de les operacions a Juan Francisco de Goyeneche Irigoyen.²³⁰⁶ L'*asiento* tindria una durada prevista de quatre anys i García de Asarta es comprometé a entregar tots els vestits confeccionats amb robes de llana treballades a fàbriques espanyoles. Així quedà fixat en el punt onzè del plec del contracte:

«Todos los géneros de que se han de componer dichos vestuarios y equipajes, han de ser de fábricas de España, excepto algunas menudencias que se necesiten de fuera del reino, y las baquetas para botas y zapatos y rendajes, aunque para esto se solicitará tambien aplicar cuanto sea posible de las que se labran en España».²³⁰⁷

Cada vestit complet de drap blanc amb els seus *menajes* tindria un preu estimat de 237 rals i dos maravedís i mig. En cas que les casaques i jupes haguessin de ser de color blau, verd o groc s'hauria de sumar sis rals pel cost del tint. Per poder distribuir els uniformes hauria d'establir magatzems de vestuaris a Madrid, Saragossa, Mèrida i Sevilla. Malgrat que en el plec original no s'hi esmentés Catalunya, a finals d'aquell 1717 l'intendent Rodrigo Caballero licità un *asiento* –o *reasiento*– per la manufactura del vestuari del regiment de Vendôme que es trobava vinculat al contracte general de García de Asarta.²³⁰⁸ La taba del contracte sembla apuntar a que es tractava d'una comanda general però no una renovació completa del vestuari i *menajes* del regiment. Mentre que tant de casaques com de jupes i calces se'n requerien quantitats superiors a les dues-centes unitats, pel que fa a les camises i corbates –peces que típicament es renovaven de manera més sovint amb els anomenats *medios vestuarios*– sols se'n requerien a l'entorn de la seixantena d'unitats.

Tota la manufactura s'hauria de fer en el termini d'un mes i el futur assentista rebria diverses partides de robes de drap cru i encarnat que es trobaven als magatzems reials i corrien el perill de malbaratar-se per culpa de les arnes. La pròpia Intendència fixà el

²³⁰⁵ Christopher STORRS, *The Spanish Resurgence...*, pp. 48 i 243, n. 68.

²³⁰⁶ Tots dos treballarien estretament amb les fàbriques de teixits que la nissaga navarresa tindria a la Olmeda i a Nuevo Baztán. Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, *Negocios y finanzas...*, pp. 123 i 126.

²³⁰⁷ Es pot trobar una transcripció de part del contracte a Comte de CLONARD, *Historia orgánica de las armas de Infantería y Caballería españolas desde la creación del ejército permanente hasta el día*, Vol. V, Madrid: Imprenta a cargo de Don Francisco del Castillo, 1856, pp. 206-214. La cita es troba a p. 211.

²³⁰⁸ Eduard Martí ha fet especial èmfasi en aquesta connexió a Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización...», p. 146, i *Ibídem*, «Detrás del asentista. Los contratistas...», p. 103.

preu de cadascun dels gèneres, que un cop tots sumats i havent rebaixat el valor de les teles subministrades assoliria els 36.180 rals i dos maravedís i mig de billó. L'única proposta que rebé l'intendent per emprendre el contracte fou la del cavaller Antoni de Lapeira, fill del mercader ennoblit Joan de Lapeira.²³⁰⁹

Aquest contracte arribà en un moment particularment tens per la posició econòmica i social tant d'Antoni com del seu pare. Malgrat el seu passat netament austriacista, el seu exili momentani a Mataró durant el setge de Barcelona li havia valgut a Joan de Lapeira una rapidíssima integració dins de la nova administració borbònica, essent nomenat administrador de la Taula de Canvis la primavera de 1715.²³¹⁰ Per afermar aquesta integració, Antoni es casà amb Tecla Martí, de la nissaga de ciutadans honrats Martí d'Altafulla.²³¹¹ Amb tot, la situació canvià a principis de 1717, quan Joan de Lapeira fou cessat com a administrador de la Taula de Canvis aquell mateix any acusat de «*dexacion*» i en ple procés de caça d'antics austriacistes a la institució.²³¹²

D'aquesta manera, pocs mesos després d'aquest cessament i la immediata mort del seu pare que l'acompanyà, Antoni emprengué com a postor únic aquest contracte de proveïment de vestuaris. Malgrat no poder demostrar documentalment la vinculació entre ambdós fets, se'ns fa difícil no veure-hi una correlació. Atesa la més que probable desconexió que tenia del sector, Lapeira es feu acompanyar de dos avaladors que li conferissin més múscul econòmic i una base de coneixement tècnic com el corredor de canvis Francesc Lleonart i el botiguer de teles Ramon Julià. Julià acabaria formant part com a soci minoritari de la companyia familiar dels Lapeira l'any 1718, mentre que Lleonart era membre d'una important nissaga comercial catalana amb vincles familiars amb el comte de Montemar.²³¹³

La concessió d'aquest *asiento* coincidí amb la publicació de la regulació que, en endavant, marcaria els ritmes de renovació del vestuari de totes les unitats. Aquesta es vertebrà a través del *Real Reglamento de 1 de Enero de 1718 para los sueldos*,

²³⁰⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 298r-301v, [21-12-1717].

²³¹⁰ Enric SUBIÑÀ I COLL, «Mataró borbònic...», pp. 40 i 45. i Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 366-367.

²³¹¹ Benet OLIVA RICÓS, «Els Antich i els Lleonart d'Allella...», p. 39 (11-12). Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Els nobles del Camp de Tarragona al segle XVIII» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 23, 2003, p. 584.

²³¹² Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 235. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 367-368.

²³¹³ Benet OLIVA RICÓS, «Els Antich i els Lleonart d'Allella...», p. 39 (6-8) i *Ibidem*, «Els proveïdors catalans...», p. 240.

*vestuarios, armamento y gratificación, y forma de pagar y ajustar los Regimientos de Infanteria, Caballería y Dragones.*²³¹⁴ A partir d'aquell moment es fixà la renovació completa del vestuari de cada unitat cada dos anys i es regularen els passos que tant els oficials dels regiments com el director i l'inspector generals dels cossos havien de fer per assegurar que se substituïen correctament els equips dins dels terminis corresponents. Alhora, també tractà com s'haurien de finançar les compres i encàrrecs dels vestits, retenint les quantitats de la "masa" de la unitat. Finalment, també quedà fixat que els regiments haurien d'acudir als magatzems administrats per l'assentista García de Asarta per obtenir tots els draps i baietes necessaris per la confecció dels seus uniformes mentre durés el seu *asiento*.

Ja sota aquest nou règim orgànic arribà el primer augment o "*allanamiento*" del contracte emprès per Antoni de Lapeira. El dia 15 de gener Rodrigo Caballero oferí una nova comanda per la manufactura de 390 vestits complets menys els seus barrets, compostos de «[...] una casaca, una chupa, unos calzones, dos camisas, dos corbatas, un par de medias, un par de zapatos un cinturón, una cartuchera, un frasco, una correa de fusil y otra de frasco».²³¹⁵ Aquestes peces serien per completar els uniformes dels regiments d'infanteria de Basilicata i Henao.

Atès que algunes peces ja es trobaven als magatzems reials, sols s'haurien de confeccionar 260 casaques, xupes i calces mentre que de la resta de peces sí que foren completes per les 390 unitats. Tota la confecció s'hauria de fer en dos mesos. Lapeira presentà la seva postura i el preu final del contracte es fixà en 31.498 rals i 15 maravedís i mig de billó. Un augment més que substancial del contracte anterior. Precisament, durant el procés de negociació d'aquest *asiento* Lapeira i els seus socis també pactaren amb l'intendent un augment de diverses peces que no s'havien inclòs en el contracte inicial per regiment de Vendôme.²³¹⁶

Altres unitats seguiren renovant el seu vestuari a través dels seus oficials habilitats en les poblacions on eren de guarnició. Aquest fou el cas del regiment de dragons del comte de Bosselli, que a principis de gener de 1718 es trobava destinat a la ciutat de

²³¹⁴ José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de...*, Vol. II, pp. 257-344. Per la part dedicada específicament als vestuaris, vegeu, pp. 323-329.

²³¹⁵ Aquest contracte es licità tres vegades diferents amb tres volums econòmics diferents, sempre entre Rodrigo Caballero i Antoni de Lapeira. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 598r-603r, [15-01-1718 i 20-01-1718] i ff. 106r-110v, [31-01-1718].

²³¹⁶ Aquest augment tindria el preu de 7.012 rals ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 613r (bis)-615v (bis), [20-01-1718].

Manresa. El seu oficial habilitat Dionisio de la Cruz i el sastre del regiment Josep Reinant, convingueren amb els sastres manresans Josep Pujol del carrer de Sant Miquel, Josep Pujol del carrer de les Piques, i Domingo Bovets la confecció i complement de sis-cents vestits que es compondrien de «[...] Casaca, xupa, calssones, mantilla y tapa fonda, y las capas que faltaran al regimiento [...]».²³¹⁷ Per cada conjunt els pagarien 14 rals de plata castellans, fent ascendir el preu estimat del contracte a 15.808 rals de billó. Així mateix, les robes i el fil necessari per tota la confecció serien proveïts pels propis oficials del regiment.

A d'altres zones d'intens trànsit militar també hi hagueren comandes similars. A principis de 1718 a la vila d'Olot s'encarregà la manufactura d'un vestuari per un regiment de dragons compost de tres-cents unitats de casaques, jupes, calces, bates i parells de botins. Així mateix, l'important ferrer olotí Francesc Planas i Subiràs pactà amb el tinent habilitat Antonio de Arbayza la manufactura de tres-cents flascons de pólvora pel segon batalló del regiment de Cantàbria.²³¹⁸

Amb el creixement de la tensió bèl·lica a la frontera a finals de 1718 i principis de 1719, el ritme de mobilització, creació i aixecament de noves unitats a Catalunya s'accelerà de manera notable. A banda del ben conegut regiment de Barcelona, també es mobilitzaren sis batallons de fusellers de muntanya que calia vestir i equipar.²³¹⁹ Per poder-ho fer, l'intendent Rodrigo Caballero proposà aquesta comanda a Antoni de Lapeira. Aquest seria el contracte més important que Lapeira i els seus socis haurien emprés fins llavors. Es tractava dels vestits complets per 2.630 fusellers, 156 capitans i tinents, 156 sergents i 78 tambors i el preu estimat per la societat de Lapeira ascendia fins als 1.264.380 rals d'ardits.

Amb tot, aviat aparegué una postura alternativa presentada pel botiguer barceloní Esteve Canals, que proposà una rebaixa de 2.500 dobles a la postura de Lapeira.²³²⁰ Els dies següents se succeïren diverses rebaixes més, fins que el botiguer de teles Fèlix Bertran s'oferí a executar tota la manufactura i entrega en dos mesos, rebaixant el preu total a 16.000 dobles o 899.369 rals d'ardit. Amb aquest preu, Bertran s'acabà enduent el

²³¹⁷ ACBG, AHPM, Notari Joan Pujol, Llig. 4850, ff. 7v-8r, [18-01-1718]. Francesc SERRA I SELLARÉS, «Les conseqüències econòmiques...», p. 189.

²³¹⁸ Miquel PUIG I REIXACH, «Ferrers, rellotgers i fabricants...», p. 32.

²³¹⁹ El procés de creació d'aquests batallons pot seguir-se a David HIDALGO CELA, *1719: La Guerra de la...*, pp. 126 i 131-136.

²³²⁰ Recordem que Canals fou un dels individus més actius del comerç de robes a Barcelona. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 331-333.

contracte per davant de qualsevol altre postor. Per poder avalar les importants 3.000 dobles de bestreta comptà amb dos fiadors de gran entitat tant econòmica com política: el mercader i antic assentista de pa de munició dels aliats Llorenç Giralt i el marquès de Castellmeià i regidor de Barcelona, Francesc Junyent i de Vergós.²³²¹ A més a més, també comptà amb un individu amb experiència en contractes de vestuaris com ho fou el botiguer de teles Pau Clos, que ja havia col·laborat amb Antoni Bellvitges en un *asiento* de mitges l'any 1702.²³²² Aquest aval també ens serveix per veure com d'estretes eren les relacions entre els diversos catalans que es trobaven immersos en el procés de mobilització d'unitats per Felip V en aquell moment, atès que el germà del marquès de Castellmeià encapçalava la formació del ja esmentat regiment de Barcelona que s'estava aixecant a la capital catalana.²³²³

Amb tot, l'obratge de les teles de llana que serviren per la posterior confecció dels vestits aniria a compte de Jaume Marçal, que rebé un permís especial del capità general Castel-Rodrigo per poder obrar totes les peces de llana necessàries al Rec Comtal.²³²⁴

Altres unitats que es crearen aquell any es procuraren el vestuari a les seves places de reunió fora de Barcelona, encara que el menestral que els emprengué fos barceloní. Tenim una bona mostra d'aquesta dinàmica el desembre de 1719, quan el sastre Josep Font de Barcelona s'encarregà de confeccionar els 589 vestits necessaris per equipar el regiment de dragons de Ribagorça que estava aixecant Pedro Miguel.²³²⁵

Per altra banda, molts dels regiments que acabaren desplegats a Catalunya s'armaren a Barcelona però es vestiren a Saragossa, on l'assentista general hi tenia l'esmentat magatzem de vestuaris.²³²⁶ Més enllà de Saragossa, la principal plaça productora de vestuaris fou Madrid, on els gremis de la ciutat juntament amb don Francisco

²³²¹ ACA, RP, BGRP, Vol.110, ff. 85v-92v, [07-03-1719].

²³²² AHPB, 888/4, Notari Fèlix Costa, ff. 84r-85r, [12-01-1702].

²³²³ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 107-109. Eusebi MAS VILASECA, *Catalans en armes...*, pp. 181-190.

²³²⁴ AHCb, AB, Polític, Representacions, 1D.IV-2, f. 129r, [23-03-1719].

²³²⁵ AHPB, 877/23, Notari Pau Cabrer, ff. 128r-128v, [01-12-1719]. En el procés de concessió de la patent per aixecar el regiment, Miguel i les autoritats militars estimaren el preu dels vestuaris en 177.007 rals de billó. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, p. 81, n. 11.

²³²⁶ S'hi esmenten, per exemple, batallons dels regiments d'Àfrica, Sardenya, Lleó, Hibernia, Flandes o Waterford, AGS, SGU, Llig. 5352, *Registro del vestuario y armamento que se libra a los regimientos de infantería que se hallan en Cataluña, Mallorca, Valencia, Murcia, Aragón, Navarra y Guipuzcoa, en los años de 1718, 1719 y 1720*, s/f, [1718-1720].

Barriundola havien emprès un important contracte a finals de 1720 pel qual havien rebut una bestreta de 82.202 rals i 16 maravedís.²³²⁷

La frenètica activitat que s'havia derivat d'aquest sector del proveïment anà acompanyada d'un important canvi legal que determinaria tots els encàrrecs de vestuaris que es farien en endavant.²³²⁸ El dia 19 de novembre d'aquell 1719 es publicà a Barcelona el decret de prohibició d'ús de robes i draps estrangers per la confecció del vestuari de les tropes del rei. En aquest decret es deixava clar que:

«[...] con advertencia que no haziendose todavía Paños finos en Cathaluña, Aragón, Navarra, y Cantabria ni en Extremadura y Andalucía; quiero que las Tropas que estuvieren en aquellos Reynos y Provincias, como también las que se hallaren en los Presidios de África hagan comprar los Paños correspondientes en las Fábricas de Guadalaxara, Segovia o Valdemoro [...]».²³²⁹

Sens dubte, els dos principals nuclis productors de draps per les tropes que hi havia a la Península foren les Reials Fàbriques de Guadalajara, Brihuega i d'Alcoi i durant aquests primers anys forniren de manera pràcticament general totes les confeccions de vestuaris que es feren arreu de la monarquia.²³³⁰ Tanmateix, com veurem més endavant, a Catalunya aquesta tendència començà a canviar a finals de la dècada de 1720.

Abans d'aquests canvis, al Principat se seguiren empenent contractes de provisió d'uniformes i *menajes* de diversa entitat. El desembre de 1721, els mestres de fabricar platines Marià Fortó i Onofre Robert acceptaren encarregar-se de la confecció de totes les bosses o motxilles necessàries per equipar tots els regiments d'infanteria del Principat que encara no s'haguessin rebut. Cada mes entregarien dues mil unitats fins que es completessin totes les distribucions necessàries. Una quantitat que, a raó de 11 rals de plata per bossa ascendiria a uns possibles 41.404 rals de billó mensuals. Els acompanyaren com a fiadors quatre experts mestres cinters. Dos d'ells havien adquirit

²³²⁷ AGS, SGU, Llig. 5352, marquès de Castel-Rodrigo a Juan de Morales, s/f, [27-11-1720].

²³²⁸ Pel marc en el que es donà aquesta prohibició dins del sector general del tissatge a Barcelona, vegeu Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica...*, Vol. IV. pp. 73-74 i 134-135. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, p. 434. James K. J. THOMSON, *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona*, Barcelona: Edicions 62, 1994, pp. 90-91.

²³²⁹ AHC B, AB, Polític, Reial, Decrets, Vol. 1D. III-5, ff. 333r-334r, [20-10-1719].

²³³⁰ Sergio SOLBES FERRI, «Gasto militar y agentes privados. La provisión de uniformes para el ejército español en el siglo XVIII» a *Tiempos Modernos, Revista electrónica de Historia Moderna*, Vol. 30, Núm. 1, 2015. En línia [Recuperat per darrera vegada el dia 20-01-2023 a <http://www.tiemposmodernos.org/tm3/index.php/tm/article/view/434>]. Pel cas de la fàbrica d'Alcoi, és una clara referència la monografia de Lluís TORRÓ GIL, *La reial fàbrica de draps d'Alcoi: ordenances gremials (segles XVI al XVIII)*, Alcoi: Ajuntament d'Alcoi i Fundació Juan Gil Albert, 1996, pp. XLVIII-LXIII.

una notable experiència en l'elaboració de gèneres similars per les tropes austriacistes catalanes durant la Guerra de Successió, Francesc Berguedà i Gil Pont.²³³¹

Dos anys després hem trobat el primer contracte de proveïment d'equipaments per les Reials Guàrdies Valones. El dia 7 de juliol de 1723, el mestre brodador Gabriel Espinàs i Josep Bover tancaren un contracte amb el comte de Zwevegem per proveir de vestuaris i equip les Reial Guàrdies Valones.²³³² Espinàs era un veterà coneixedor del sistema català d'*asientos*, havent emprès el primer contracte de provisió i neteja de llits per les tropes a finals de 1715. El primer encàrrec fou de 570 sabres, s'havia d'executar en dos mesos i el comandant de la unitat els facilità una profusa descripció de les especificitats de cadascun dels gèneres a proveir. Per exemple, pels vint-i quatre sabres per oficials de granaders, es diu que han de tenir «[...] gancho, y guarnición de latón fino, dorado de oro molido, con su empeña de plata y vainas y sobrevainas de gecseno y el ojuelo de buena calidad, probada con dos golpes en la mesa».²³³³

Durant els anys següents, bona part de l'administració dels subministraments de vestuaris i equip per les unitats d'aquest cos que es trobessin a Catalunya aniria a càrrec del comerciant barceloní Josep Senillosa. Per bé que des de 1723 Senillosa formés part de la companyia d'Antoni Herms que emprengué l'estanc de bales, perdigons i pedres d'escopeta per tres anys, durant el setge de 1713 i 1714 havia seguit una clara militància austriacista, sufragant les despeses de la cunyada i altres familiars i factors del marquès del Poal mentre ell es trobava fora de Barcelona.²³³⁴

A partir de 1726 s'ocupà de tancar diversos encàrrecs amb altres proveïdors i menestrals pel subministrament de gèneres, accessoris i altres elements dels vestuaris de les Reials Guàrdies. Per exemple, el proveïdor principal de robes i utensilis sembla que va ser Joan Font i Tomasa de Barcelona, que aportà «[...] prestat per lo fi i efecte de aprontar y prevenir los gèneros de estameñas, sabatas, sombreros, motxilles y altres [...]» per un valor total a les 1.850 dobles.²³³⁵ Per altra banda, aquell mateix any acordà una compra

²³³¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 146v-148r, [02-12-1721].

²³³² AHPB, 927/4, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 191r-193r, [04-07-1723].

²³³³ AHPB, 927/4, Notari Bartomeu Cervaró, f. 191v, [04-07-1723]. Malauradament, bona part del contracte es troba en mal estat per la tinta i no hem pogut esbrinar gaires més detalls de la comanda.

²³³⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 97r-105r, [11-06-1723]. AHPB, 927/19, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 268r-271v, [14-07-1729]. Precisament, l'any 1731 inicià un plet contra Bernat de Josa i altres autoritats catalanes austriacques a Nàpols per altres deutes contrets el 1712. AHPB, 927/19, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 571r-594r, [08-03-1732].

²³³⁵ AHPB, 927/5, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 46v-48v, [04-04-1726].

de pells d'os de pèl negre amb el guanter de Barcelona Matías Soler per la manufactura de 604 gorres granaderes per les Reials Guàrdies Espanyoles.²³³⁶

Aquestes no foren pas les úniques unitats que s'equiparen i vestiren a Barcelona a través de la contractació particular. Gràcies a algunes de les penyores i multes instaurades pel consell de la confraria de sastres de Barcelona podem conèixer les identitats d'alguns dels individus que emprengueren *asientos* particulars de vestuaris per les tropes pel seu compte. L'any 1725, els mestres Pere Miró i Pau Serra s'encarregaven dels vestuaris d'un regiment i devien 103 lliures, 14 sous i sis diners al comú per tots els gèneres confeccionats.²³³⁷ El sastre Pere Mas també havia treballat irregularment les mantes i tapa-fundes del regiment de cavalleria de Lusitània.²³³⁸ Per la seva banda, el cinter Joan Baptista Soler i el sabater de vell Pere Ribes intentaren emprendre el vestuari del regiment de Sevilla. Tots dos havien tallat i cosit una casaca com a mostra durant el procés de negociació de la comanda, fet que anava en contra dels privilegis del comú de sastres i pel qual foren perseguits i multats.²³³⁹ Així mateix, un any abans el calceter Anton Godai havia confeccionat vuit-cents borseguins pels soldats del regiment de Còrdova.²³⁴⁰ En altres ocasions, serien els propis oficials habilitats els que llogarien joves sastres i altres individus no agremiats per confeccionar les robes de la unitat a les pròpies casernes o a les cases on s'allotjaven. Aquest seria el cas d'un tinent del regiment de Mahoni, que a principis de 1728 feu obrar, compondre i recosir diverses calces a casa seva per joves sastres sense fer-ho conèixer al gremi.²³⁴¹

Sens dubte, aquestes pràctiques productives tan atomitzades havien portat notables problemes al comú dels sastres barcelonins. Més enllà de les feines empreses per mestres i contractistes pròpiament barcelonins però aliens al gremi, un sector d'assentistes que fou particularment conflictiu amb la confraria eren els negociants i comerciants de la colònia francesa de la Ciutat Comtal. Aquell 1725, el comerciant francès Pierre Munié s'havia negat a cedir una tercera part de la manufactura de tot el vestuari del regiment de cavalleria de Santiago al comú de sastres, a banda d'haver contractat de manera irregular nombrosos joves sastres i altres individus no agremiats

²³³⁶ Aquest contracte tenia un valor de 1.208 lliures catalanes. AHPB, 939/40, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, doc. 39, [26-10-1726].

²³³⁷ AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, ff. 204r-205r, [09-01-1725].

²³³⁸ AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, ff. 273r-273v, [12-05-1725].

²³³⁹ AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, ff. 207r-208r, [11-01-1725] i ff. 208r-208v, [11-01-1725].

²³⁴⁰ AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, ff. 86r-86v, [28-06-1724].

²³⁴¹ ACA, RA, Reg. 140, ff. 87v-90r, [05-03-1728].

per treballar aquests uniformes en les dependències d'un edifici de la seva propietat. Aquest fet despertà una furibunda reacció del gremi, que elevà una queixa al tinent de corregidor Josep Francesc d'Alòs reivindicant la defensa de les seves ordenances i prerrogatives. Alòs acabà acceptant les demandes dels sastres i obligà a Munié a efectuar la cessió «[...] de la tercera parte, cortada, con una muestra cosida y perfeccionada para trabajar y hacer dicha tercia parte de vestuario [...]».²³⁴²

Tal i com es desprèn d'aquests casos, una de les estratègies més comunes dins dels gremis de la ciutat era la d'institucionalitzar el repartiment d'un percentatge – normalment, un terç– de la producció provinent de qualsevol *asiento* emprés per qualsevol membre del gremi o qualsevol contractista extern amb la resta de mestres de la confraria. De fet, malgrat que segons els propis prohoms del gremi de sastres aquesta pràctica s'hagués dut a terme «[...] de esta parte de muchos años», no seria fins a mitjans de 1720 que aquest repartiment es regulà i institucionalitzà.²³⁴³

De fet, a partir de 1725, hem trobat la primera licitació d'un contracte intern d'aquesta confraria per designar un repartidor o “administrador del vestuari” que s'encarregaria de gestionar la distribució d'aquest terç de cada contracte entre els diferents mestres sastres, alhora que exerciria de nexa d'unió amb cada assentista de vestuaris. El primer mestre que obtingué aquest càrrec anual fou el sastre barceloní Isidre Oriol, que inicià una dinàmica anual que s'allargaria fins l'any 1744.²³⁴⁴

Quadre núm. 65. Administradors del vestuari per la tropa del Gremi de Sant Marc de sastres de Barcelona [1725-1745]	
Any	Mestre administrador
1725	Isidre Oriol
1726	Pere Casasanpere
1727	Isidre Oriol
1728	Pere Casasanpere
1729	Ramon i Pere Borjas
1730	Ramon Borjas
1731	Rafael Fuster
1732	Francesc Serra
1733	Sebastià Soldevila

²³⁴² AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, ff. 219v-220r, [19-02-1725].

²³⁴³ *Ibidem*.

²³⁴⁴ AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, ff. 233r-235r, [13-03-1725].

1734	Sebastià Soldevila
1735	Sebastià Soldevila
1736	Josep Bulló
1737	Francesc Grasses
1738	Joan Vilarrubia
1739	Josep Ram
1740	Josep Roca
1741	Francesc Befara/Francesc Serrat
1742	Josep Casasanpere
1743	Josep Casasanpere
1744	Josep Casasanpere
Font: AHPB, Notari Fèlix Avellà, AHPB, 950/18 a AHPB, 950/37.	

Els mestres sastres barcelonins no foren els únics que seguiren aquesta pràctica. Els anys següents, els gremis de barreters, sabaters, sabaters de vell o abaixadors també prengueren disposicions similars.²³⁴⁵

També hem trobat algunes disposicions i problemes vinculats a la provisió de vestuaris en espais de fora de Barcelona. Quan les unitats es proveïen a través dels seus oficials comissionats, els subministradors que les emprengueren no gaudien de les mateixes exempcions que els que ho feien a través d'*asientos* licitats per la Intendència o per delegació dels grans assentistes de la corona. Aquest fet despertà alguns conflictes locals, com el que s'esdevingué a Girona a finals d'abril de 1726, quan els oficials del regiment de Güeldres que es trobava a la ciutat es negaren a pagar els drets d'entrada de les robes que farien servir per confeccionar les camises i corbates del seu vestuari. Després de consultar-ho amb l'intendent Pérez Bracho, aquest els contestà que caldria un aclariment per part del capità general, però que segons el seu parer els soldats haurien de satisfer els impostos:

«[...] a menos que tenga para no satisfacerlos orden de Su Magestad o de superior legitimo, y todavía tiene menos razón el Cuerpo quando los géneros han venido de

²³⁴⁵ Els barreters, segons informes posteriors, ho feren des de 1728. AHPB, Vicenç Simon, 993/5, ff. 172r-174v, [23-11-1738]. Pels sabaters, vegeu AHPB, Fèlix Avellà, 950/35, ff. 348r-349v, [18-10-1742]. En el cas dels sabaters, aquest dret s'anomenava "de costuratge". AHCB, Fons Gremials, Llibre de consells de la confraria de Sant Marc de Sabaters, Ref. 126-2B.1/96, ff. 170v-172r, [12-01-1733]. Més endavant també ho farien els abaixadors i els sabaters de vell, prèvia consulta a la Reial Audiència. ACA, RA, Reg. 155, ff. 37v-38r, [22-06-1734], Reg. 157, ff. 2v-3r, [12-12-1735].

uenta y riesgo del mercader, quién hará su ganancia en dicha de la tropa y de la ciudad». ²³⁴⁶

Les reticències de l'ajuntament gironí no naixien pas del no res. En anteriors ocasions ja havien comprovat que «[...] el paysano que cuydava de esto con capa del Regimiento provehía su tienda». ²³⁴⁷

A principis de 1727, observem un canvi substancial en la magnitud de la contractació de vestuaris a Catalunya amb la primera aparició d'un gran *asiento* de *menajes* per totes les tropes del Principat. El mes de març d'aquell any l'intendent Antonio de Sartine i el comissari ordenador José de Contamina reberen una carta de José Patiño on se'ls informava que el veí de Barcelona Pedro Antonio González de San Martín havia presentat una proposta a la cort per fabricar durant un any i dos mesos divuit mil barrets, dotze mil parells de sabates, mil cinc-cents parells de botes, mil cinc-cents parells de botins i sis mil bosses "a l'alemanya" als tallers de la Ciutat Comtal.

Tots els barrets serien confeccionats amb llana aragonesa, mentre que per les bosses s'empraria vaqueta de Moscòvia negra i corretja de pell girada. Aquesta mateixa pell seria la que s'hauria de fer servir per les sabates, malgrat que també es podria utilitzar vaqueta del país o de França. Tots els gèneres es farien seguint el model que havia aprovat el comte de Montemar per les que s'estaven fent per diferents regiments de cavalleria a la mateixa ciutat. González de San Martín havia conduït totes les gestions el desembre de 1726 i, malgrat haver passat bona part dels filtres de la cort, els preus proposats per cada producte eren molt elevats.

Com a bon coneixedor de les capacitats econòmiques i empresarials de la capital catalana, Patiño decidí ordenar a Sartine i Montero que licitessin públicament la proposta per obtenir alguna rebaixa substancial dels preus. L'estratègia de les autoritats va tenir un èxit notable, atès que tres homes de negocis barcelonins ben relacionats amb les autoritats de la Intendència decidiren presentar una postura a la baixa que reduiria 84.000 rals de billó el cost total del contracte.

Josep Nadal, Josep Besora i Josep Ortador s'obligarien a complir el plec original de González de San Martín amb totes les especificacions pactades. Tots ells tenien una més

²³⁴⁶ AMG, Correspondència amb l'administració militar, UI 1389, RG 564017, Andrés Pérez Bracho a Corregidor i Ajuntament de Girona, s/f, [28-04-1726].

²³⁴⁷ AMG, Correspondència amb l'administració militar, UI 1389, RG 564017, Ajuntament de Girona a Andrés Péres Bracho, s/f, [25-04-1726]

que provada experiència com a contractistes. L'any anterior, el mateix Nadal ja havia avalat un important contracte d'eines i instruments per gastadors que havia emprès el mestre Josep Camps.²³⁴⁸ El comerciant i corder Josep Besora ja s'havia convertit en una referència pels proveïments de cordam des de l'any 1717 i també l'hem vist participant com a subministrador de queviures per les guarnicions del Principat l'any 1718. Finalment, Josep Ortador havia estat plenament implicat en l'administració de l'*asiento* de provisió de palla de Jaume Cases des de 1724 i aquell mateix 1727 s'havia associat amb Isidre Martorell per continuar dirigint la seva distribució.²³⁴⁹

Quadre núm. 66. Comparació de les postures presentades per emprendre l'<i>asiento</i> de menajes de 1727, en rals de billó [1726-1727]		
Producte	Pedro Antonio González de San Martín	Preus de Josep Nadal i Cia.
Barret	12	10
Parell de sabates	12	10
Parell de botes	69	60
Parell de botins	31	28
Bossa "a l'alemanya"	29	28
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 146v-157r, [05-04-1727].		

Precisament, Ortador seria l'encarregat de mantenir el contacte amb la Intendència durant tota l'execució de l'*asiento*. Immediatament després que Sartine i Montero decidissin cedir-los aquesta comanda, Ortador ja acceptà un augment notable dels gèneres a subministrar. A banda dels productes ja compresos en el plec original, haurien de fer fabricar i subministrar 65.979 vares d'estamena catorzena per folrar casaques, 32.052 camises i corbates de roba de llenç crua del país, 15.226 cinturons, 14.274 cartutxeres, 14.274 corretges de fusell i 4.826 parells de sabates i 8.274 bosses "a l'alemanya" més. En base als preus per unitat acceptats per Ortador, aquesta comanda ascendiria a un preu estimat de 1.288.087 rals de billó.²³⁵⁰

Per poder avalar la bestreta corresponent, la companyia d'assentistes presentà com a fiadors a Josep Duran i Mora i Jaume Duran i Pujades el dia 5 de maig. A aquestes alçades ja coneixem prou bé la rellevància dels Duran com a financers i proveïdors de

²³⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 292v-305r, [21-11-1726].

²³⁴⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 146v-157r, [05-04-1727].

²³⁵⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 158r-164r, [04-05-1727].

queviures de la corona, així com el seu pes dins del conjunt de la burgesia comercial barcelonina. Amb tot, pocs mesos abans de que apareguessin com a fiadors en aquest contracte Josep Duran i Mora havia aconseguit la concessió d'un títol de cavalleria.

Segons el propi plec de concessió, aquesta dignitat se li atorgà:

«Por tanto teniendo consideración a los servicios que ha ejecutado y ejecuta Don Joseph Duran, vecino de la ciudad de Barcelona adelantando y supliendo en diferentes ocasiones cantidades de dinero para urgencia de mi Real Servicio y facilitando la subministración de considerables porciones de granos para la provisión de víveres de mis Reales Tropas».²³⁵¹

Aquest títol ha sigut considerat per la majoria dels investigadors que han estudiat aquesta família com el moment decisiu que marcaria el seu encimbellament social, la seva definitiva integració en l'estructura borbònica de la Nova Planta i la seva consolidació com a agents i col·laboradors fidels de la Corona a Catalunya.²³⁵²

No és estrany doncs, trobar la presència dels Duran en un contracte tan rellevant. Precisament, en el repartiment de la societat que es feu el dia 19 de maig la seva companyia comercial posseiria quatre sisenes parts d'aquest contracte, mentre que Josep Ortador sols en tindria una. La part restant quedà en mans del mercader barceloní Francesc Vilar.²³⁵³

Tal i com es pot observar d'aquesta divisió, ni Josep Nadal ni Josep Besora formaren part d'aquesta societat o del conjunt de la segona comanda. Amb tot, això no vol dir que s'haguessin retirat del negoci, sinó que les seves tasques i interessos quedaren restringits a la comanda inicial pactada a l'abril. De fet, el repartiment i distribució de les feines de manufactura entre mestres i tallers barcelonins es feu de manera paral·lela i fou encapçalada tant per Josep Nadal com per Josep Ortador.

Pel que fa a Nadal, a principis d'agost encarregà una comanda inicial de 1.115 barrets de llana negra pels soldats en les formes acordades inicialment amb el marquès de

²³⁵¹ ACA, RA, Reg. 328, ff. 14v-17v [28-10-1727].

²³⁵² Vegeu, per exemple, Gemma GARCÍA FUERTES, «De la conspiración austracista...», p. 156 i Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 246-247. Els testimonis i els avals de l'antic intendent de Catalunya Andrés Pérez Bracho, del tresorer de l'exèrcit Miguel Zavala i del propi José Patiño en el procés demostren l'alt nivell de les connexions dels Duran amb l'estructura política, administrativa i militar del Principat i de la monarquia.

²³⁵³ AHPB, 958/13, Notari Pau Mollar, ff. 194r-195r, [19-05-1727]. Tretze anys després de l'inici del contracte, Vilar encara havia de rebre la important quantitat de 1.835 lliures, 14 sous i vuit diners de mans d'Ortador, que llavors ja havia sigut nomenat comissari de guerra. ACA, RP, BGRP, Vol. 19, ff. 282v-285v, [14-10-1741].

Risbourg als mestres barreters barcelonins Josep Capella i Josep Prats. A banda, Nadal també decidí encomanar-los la manufactura de mil cinc-cents barrets al mes en termes similars durant deu mesos següents.²³⁵⁴ Aquest encàrrec hauria d'arribar a les quinze mil unitats, que es pressupostaven en la important quantitat de 11.870 lliures, vuit sous i quatre diners. D'aquesta manera, amb un sol proveïdor Nadal cobriria la pràctica totalitat dels divuit mil barrets que s'havia obligat a entregar als magatzems de la Intendència a principis d'abril. L'any següent, Nadal també tancà dues comandes més amb els sabaters Martí Altés i Antoni Creuet, per entregar 280 parells de sabates al magatzem de vestuaris.²³⁵⁵

Pel seu cantó, Josep Ortador ajustà amb els mestres cinters Gil Pont, Jacint Vives i Francesc Berguedà una important comanda de deu mil *bridecúes* de pell girada, dotze mil cartutxeres de vaqueta de Moscòvia negra i 14.274 corretges de fusell en el termini d'un any. Com ja hem vist, es tractava d'uns individus amb una extensíssima experiència en aquest tipus de proveïments. Pont i Berguedà ja havien sigut els principals productors de les motxilles que la Intendència havia encomanat entregar a Marià Fortó i Onofre Robert l'any 1721 i una dècada abans s'havien distingit com a contractistes i subministradors dels regiments de Barcelona i de la Generalitat durant la Guerra de Successió.²³⁵⁶ Menys d'una setmana després, Ortador arribà a un acord amb el mestre sabater barceloní Josep Alavall per la composició i manufactura de 5.226 *bridecúes* de pell girada i 2.274 cartutxeres més, a banda de 8.274 bosses "a l'alemanya" «[...] ab sa corretja de ante y flasquet per a cevar».²³⁵⁷

En ambdós casos, Ortador es comprometé amb els proveïdors a entregar-los totes les pells treballades que serien necessàries per la manufactura dels *menajes*, penalitzant-los amb una multa de 100 lliures barceloneses en cas que fessin servir altres pells obtingudes pel seu compte.²³⁵⁸ Aquesta condició no només s'explicaria per la voluntat d'Ortador de controlar la qualitat dels gèneres i mantenir les condicions pactades amb la Intendència sinó també per les dificultats creixents que hi havia hagut a la ciutat per obtenir pells treballades des de la fi del conflicte successori.

²³⁵⁴ AHPB, 967/1, Notari Miquel Cabrer, ff. 52v-54v, [12-08-1727].

²³⁵⁵ AHPB, 967/1, Notari Miquel Cabrer, ff. 79r-80r, [19-04-1728] i 96r-97v, [05-05-1728].

²³⁵⁶ AHPB, 958/13, Notari Pau Mollar, ff. 203r-204v, [21-05-1727].

²³⁵⁷ AHPB, 958/13, Notari Pau Mollar, ff. 218r-219v, [26-05-1727].

²³⁵⁸ De vaqueta de Moscòvia els lliurà pells per valor de 10.986 lliures i 12 sous a més de 8.873 lliures i 18 sous de valor de partides de pell girada AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, f. 564v, [24-11-1737].

Tal i com ha descrit Josep Maria Torras i Ribé, la destrucció del barri de la Ribera a causa del setge de 1713-1714 i la posterior erecció de la Ciutadella tingueren un gran impacte en el sector del treball de les pells, atès que bona part de les adoberies de la ciutat es trobaven a l'entorn del Rec Comtal que s'hagué de desviar i aterrar per construir-hi la nova fortalesa.²³⁵⁹ La forçosa deslocalització de bona part d'aquests artesans acabà afavorint una reducció dels mestres que posseïen taller i casa pròpies i un augment substancial de professionals que treballaven a jornal i a compte d'altres mestres. Com hem vist, aquest model productiu seria el més comú per l'execució dels grans contractes de proveïments de vestuaris, on uns pocs subministradors organitzarien la manufactura de grans partides de gèneres de manera puntual.²³⁶⁰

Per altra banda, l'escassetat de producció de pells pròpies a Barcelona feu que alguns contractistes haguessin de cercar proveïdors fora de la ciutat. El mateix 1727, Andrés Duvín anà a Igualada, Granollers i altres pobles de l'Anoia, el Vallès i el pla de Barcelona per poder aconseguir matèries primeres que li permetessin complir amb les entregues dels *asientos* de vestuaris que tenia pactats.²³⁶¹

Amb tot, la principal via d'entrada de cuirs fou a través de la importació i el comerç marítim. Al capdavant, alguns dels tipus de pells que es requerien per la confecció dels *menajes* com la vaqueta de Moscòvia o el pèl d'os sols podien ser obtingudes a través de la seva compra en els mercats de reexportació del nord d'Europa. Com ja estudià Eloy Martín Corrales, un dels principals orígens de les pells que es treballaven a Barcelona fou el nord d'Àfrica. Malgrat la ja esmentada prohibició d'ús de materials estrangers en els vestuaris de les tropes, la quantitat, qualitat i preu dels cuirs nord-africans els feien una opció més que desitjable per cobrir aquestes grans comandes de gèneres. Precisament, el gremi de barreters de Barcelona fou una de les confraries que abanderaren les peticions a les autoritats reials perquè se'ls concedís un permís general per la importació de cuirs estrangers per suplir les grans mancances de matèries primeres que els havien impedit executar diversos *asientos*, entre els que es trobaven els de les Reials Guàrdies Espanyoles d'infanteria.²³⁶²

²³⁵⁹ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els oficis de la pell...*, pp. 84-92.

²³⁶⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Curtidores y tenerías en..* 142-147.

²³⁶¹ *Ibídem*, pp. 327-328.

²³⁶² Finalment ho aconseguiren amb la Reial Provisió de 05-10-1728. Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, pp. 429-432.

A banda del nord d'Àfrica i el nord d'Europa, un altre dels grans orígens dels cuirs importats que anà creixent progressivament en el transcurs del segle XVIII fou l'americà, on les companyies de Pau Dalmasas i Ros i de Miquel Alegre hi tingueren un important paper durant el regnat de Felip V.²³⁶³

Clarament, algunes d'aquestes dinàmiques impactaren en el compliment de l'*asiento de menajes* de 1727. El propi Josep Nadal sol·licità a l'intendent Sartine que se li concedís un permís especial per poder importar cuirs estrangers sense que haguessin de passar per la quarantena obligatòria.²³⁶⁴ Per la seva banda, Gil Pont i els seus companys s'endarreriren en algunes entregues de gèneres, mentre que Ortador i els Duran tingueren problemes amb l'arribada d'algunes partides de pells treballades des d'Hamburg que foren aturades a les duanes del port de Barcelona.²³⁶⁵ Alhora, la contractació de la confecció de corretges, cartutxeres i *bridecúes* a mestres sabaters per part d'Ortador despertà una furibunda reacció per part del gremi de cinters que elevà una queixa a la Reial Audiència perquè es prohibís als assentistes la continuació d'aquestes pràctiques que contravenien les privatives guardades per les ordenances del seu gremi.²³⁶⁶

Malgrat tots els contratemps, el contracte s'acabà executant de manera completa i satisfactòria a finals de l'any 1729. Amb el tancament final dels comptes, l'*asiento* generà uns beneficis nets de 20.342 lliures, 10 sous i 11 diners que foren repartits entre els diversos socis segons els nivells de participació i interès que es fixaren en l'acta de formació de l'associació de maig de 1727.²³⁶⁷ A banda d'aquests beneficis econòmics, la finalització del contracte vingué acompanyada d'un nou ennobliment dins de la família Duran, aquesta vegada a la branca del finat Vicens Duran. El fill de Vicens i nebot de Josep Duran i Mora, Josep Duran i Sala, també fou un dels socis principals de la companyia familiar i assolí el títol de cavalleria pels mateixos motius de dedicació al reial servei a través del proveïment de les tropes que ja s'havien esgrimit pel seu oncle dos anys abans.²³⁶⁸

²³⁶³ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els oficis de la pell...*, pp. 121-122.

²³⁶⁴ Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, pp. 430-431.

²³⁶⁵ AHPB, 958/14, Notari Pau Mollar, ff. 112v-113r, [13-03-1728] i AHPB, 958/16, ff. 576r-577r, [12-12-1730].

²³⁶⁶ ACA, RA, Reg. 14, ff. 249v-250v, [02-07-1731].

²³⁶⁷ AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, f. 555v, [24-11-1737].

²³⁶⁸ ACA, RA, Reg. 328, ff. 55r-58r [13-09-1729].

Per bé que hem centrat bona part de la nostra atenció en aquestes grans comandes, és important constatar que a banda dels grans *asientos* licitats a la cort i a la Intendència, a Barcelona se seguïen contractant vestuaris per unitats específiques o per les tropes de la casa reial durant tot aquest període.²³⁶⁹ De fet, aquests encàrrecs particulars seguirien constituint la part més important de la confecció de vestuaris i *menajes* del Principat.

Un cas paradigmàtic d'aquesta dinàmica serien els contractes de provisió que Josep Senillosa continuà emprenent per vestir i equipar els contingents de les Reials Guàrdies d'Infanteria que es trobaven a Catalunya. El novembre de 1730, tant Senillosa com el seus socis Antoni Herms i Joan Pujol feren revisar tots els vestits d'aquest cos que havien entregat als magatzems de vestuaris de la ciutat per diversos pèrits del gremi de sastres.²³⁷⁰ La producció i l'adquisició de les teles i altres materials havia estat dirigida per Senillosa mentre que Herms havia conduït el pes de gairebé tots els treballs de confecció, que s'havien executat en un edifici propietat de Senillosa.²³⁷¹ Quatre anys després Senillosa seguiria al capdavant d'aquest proveïment, atès que el trobem important diversos carregaments de teles de lli de Reus pels vestuaris de les Guàrdies Espanyoles i Valones.²³⁷² Amb tot, aquesta no fou l'única unitat de la Guàrdia Reial que es vestí i equipà a Barcelona. L'any 1731 es creà un nou cos que se sumaria a les tropes privilegiades del monarca que fins llavors havien conformat les Reials Guàrdies d'Infanteria, les *Guardias de Corps* i la companyia d'*Alabarderos Reales*. Aquest cos seria conegut com la companyia de *Granaderos Reales a Caballo* i fou una unitat que des de la seva creació i durant les dues dècades de la seva existència es trobà íntimament relacionada amb Catalunya.²³⁷³ Més enllà de la gran presència de catalans com Bernardino i Fèlix Marimon entre els seus comandaments, alguns dels seus equips també foren elaborats al Principat. En trobaríem una bona mostra en la comanda de 160 bosses de cuir de "*cordobán*" que el cinter barceloní Narcís Espiell s'encarregà a fer per aquest cos.²³⁷⁴

²³⁶⁹ Per l'any 1728, el total de les partides econòmiques destinades a sufragar aquesta provisió ascendirien a 1.459.051 rals i 28 maravedís de billó. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 1, Doc. 34, s/f, [30-11-1730].

²³⁷⁰ AHPB, 930/25, Notari Antoni Cassani, ff. 3v-4r, [29-12-1731].

²³⁷¹ Per la seva feina, Herms havia cobrat 22 rals per cada vestit complet confeccionat i aprovat. AHPB, 930/24, Notari Antoni Cassani, ff. 286v-287r, [12-11-1730].

²³⁷² AHPB, 950/27, Notari Fèlix Avellà, ff. 302v-303r, [07-12-1734].

²³⁷³ Francisco Andújar ja en va platejar un primer i notable estudi a Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Nobleza catalana al servicio de Felipe V: la Compañía de Granaderos Reales» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 27, 2007, pp. 293-314.

²³⁷⁴ Espiell sol·licità un permís per importar cuirs estrangers a la Junta de Sanitat de Barcelona. Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, p. 432.

Altres unitats especials que es vestiren i equiparen a Barcelona de manera privada foren els regiments de suïssos de Besler i Niderist. Els capitans d'aquests dos cossos tingueren una estreta relació amb el mercader barceloní Antoni Casanovas, qui ja s'encarregà d'importar diverses teles i confeccionar els vestuaris del quart batalló del regiment de Besler que s'havia aixecat entre els anys 1727 i 1728.²³⁷⁵ A mitjans de 1734, el mateix Casanovas emprengué la confecció del vestuari del primer i el tercer batallons del regiment de Niderist.²³⁷⁶

A banda dels cossos d'estrangers i de guàrdies reials, durant aquests primers anys de la dècada de 1730 també s'equiparen al Principat algunes unitats que no acabarien servint ni passant per territori català. Aquest fou el cas de les companyies de cavalleria de la costa de Granada. Aquesta unitat fou aixecada l'any 1731 per ordre del comte de Montemar que es trobava exercint de capità general de la costa granadina. Com ja hem avançat en altres capítols, la relació de Montemar amb Catalunya havia sigut molt estreta des de temps del regnat de Carles II. Aquesta circumstància, juntament amb els anys que passà exercint de capità general del Principat l'havien fet conèixer sobradament les capacitats productives del territori. A més a més, l'ascendent que tenia sobre alguns membres de la burgesia catalana mercès als vincles familiars de seves dues mullers –que provenien d'importants famílies comercials del país–, afavoririen que decidís confiar l'equipament d'aquestes unitats a proveïdors catalans. Mentre que les remeses d'efectiu foren sufragades per la companyia de Josep i Jaume Duran, la direcció del subministrament recaigué en l'oïdor de la Reial Audiència de Catalunya Gabriel de Rojas.

Rojas pactà amb els paraires Josep Reynés i Pasqual Pasqual d'Esparraguera la manufactura i confecció de totes les robes i peces de que s'hauria de compondre el vestuari d'aquestes tropes, a excepció del calçat. Aquesta fabricació tindria un valor total de 57.417 rals i 19 maravedís de billó.²³⁷⁷ Les botes es confeccionarien a Barcelona per part dels mestres sabaters Antoni Sora, Pere Pau Sora, Miquel Lledó, Francesc

²³⁷⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 117, ff. 42v-45r, [18-02-1728]. Sobre la lleva del regiment vegeu Javier BRAGADO ECHEVARRÍA, «Los regimientos suizos...», p. 301.

²³⁷⁶ AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, ff. 157r-158r, [03-06-1734]. Aquesta darrera comanda fou confiada en part al sastre Bernat Capmany, que a finals de l'any següent seria perseguit pel comú del gremi de sastres per haver transgredit les ordenances del gremi. AHPB, 950/28, Notari Fèlix Avellà, ff. 171r-171v, [14-09-1735].

²³⁷⁷ AHPB, 958/17, Notari Pau Mollar, ff. 463r-463v, [31-08-1731].

Vilajoana i Marià Saló.²³⁷⁸ Finalment, les 250 selles de muntar necessàries per equipar els cavalls de la unitat serien fornits pels mestres sellers barcelonins Francesc Padró i Josep Font. Una comanda que ascendiria als 30.535 rals i 23 maravedís de billó.²³⁷⁹

Així doncs, tant a través dels grans *asientos* com també per les petites comandes, la confecció de vestuaris cresqué notablement al tombant de la dècada de 1720. Com veurem, aquest fet tingué un impacte directe en algunes de les dinàmiques productives pròpies del sector del teixit i la confecció. Com hem vist, més enllà de les pells i les peces d'utilitatge que componien els *menajes* més comuns, en alguns dels casos descrits la provisió de robes per la confecció també fou important, arribant a requerir la importació de teixits de les zones del Principat on la manufactura tèxtil tenia una presència més important. El cas dels paraires Josep Reynés i Pasqual Pasqual d'Esparraguera ja fou ressaltat per Assumpta Muset en els seus pioners treballs sobre la manufactura drapera al Montserratí. De fet, Muset ja afirmà que:

«Allò més destacat [de la producció per l'exèrcit] és la notable activitat manufacturera que aquestes comandes van originar, tant a nivell productiu com d'organització. Ja que van moure notables quantitats de llana (la companyia Reynés-Ramon-Casanovas comprava “crecidas porciones de lana... para el vestuario de la tropa”) i van fer funcionar molts telers (la mateixa companyia tenia en funcionament 7 telers)».²³⁸⁰

L'autora també vincula les particularitats productives d'aquestes grans comandes amb la necessitat dels paraires esparreguerins de crear grans companyies conjuntes per poder-les emprendre. Aquesta dinàmica d'acumulació de capitals, mitjans productius i força de treball –que ja hem advertit en altres àmbits del proveïment militar on es trobaven implicats individus i companyies menestrals d'un nivell econòmic modest– seria una de les constants més comunes i esteses en els esglaons més baixos del proveïment de les tropes.²³⁸¹

Aquestes estratègies de col·laboració també permetrien emprendre algunes iniciatives comunes de compra de matèries primeres o de construcció de nous equipaments

²³⁷⁸ Els Sora, Lledó i Vilajoana cobraren 6.006 rals de billó per 330 parells de botes mentre que Marià Saló en percebé 1.907 per 60 parells. AHPB, 958/17, Notari Pau Mollar, ff. 501r-501v, [30-10-1731] i ff. 514v-515r, [12-11-1731].

²³⁷⁹ AHPB, 958/17, Notari Pau Mollar, ff. 500v-501r, [30-10-1731].

²³⁸⁰ Assumpta MUSET I PONS, *Indústria dispersa i protoindústria a la Catalunya del segle XVIII. El cas d'Esparraguera i Olesa de Montserrat*. Tesi de llicenciatura dirigida pel Dr. Carlos Martínez Shaw, Universitat de Barcelona, 1987, p. 153. Agraïxo profundament a l'autora que m'hagi deixat consultar aquest treball.

²³⁸¹ *Ibidem*, pp. 153-154.

productius. Jaume Torras Elias ja tractà el cas dels paraires igualadins de les famílies Torelló i Borrulls, que entre 1730 i 1732 es trobaren implicats en la manufactura de roba per l'exèrcit en col·laboració amb els homes de negocis Josep Solernou de Madrid i Josep Riera de Barcelona.²³⁸² Elias apunta a una relació bastant directa entre la participació d'aquests paraires en les comandes per l'exèrcit i les compres conjuntes que feren d'un tint comú i d'altres acords per ampliar les operacions amb molins de nocs o bataners. Aquests passos haurien permès als paraires assegurar un major control del procés productiu i, alhora, afermar la seva independència i llibertat d'acció envers el comú de la confraria de paraires d'Igualada.²³⁸³

La creixent demanda de robes per diferents regiments que s'experimentà en el canvi de dècada també tingué el seu impacte en la vertebració d'altres sectors productius accessoris com el del tint. De fet, la importància i les particularitats de la demanda militar arribaven a formar part de les constitucions de companyies entre tintorers.²³⁸⁴ Per exemple, a principis de maig de 1730, els importants tintorers barcelonins Lluís i Jacint Cantarell establiren una companyia per 12 anys amb el jove tintorer de draps Francesc Aymar i el seu pare Jaume Aymar, també de Barcelona i:

«[...] prometen comunament tots junts en tenyir qualsevols colors com son grana i demès que se hagen de tenyir tocant a cotxinilla així draps, com y tota altra espècie de llanta, tant per particulars com monicions, partint-se entre si igualment lo útil quen resultarà; haventse de estar així mateix a qualsevol pèrdua [...]».²³⁸⁵

La demanda de vestuaris seguí augmentant a causa de les creixents necessitats que es derivaren de l'activa política mediterrània de Felip V. Coincidint amb el viatge de l'infant Carles a la Toscana, la brigada de Carabiners Reials que l'acompanyà es feu renovar els botons a Barcelona «[...] con alma y arilla de Latón cubiertos con cascarilla

²³⁸² Jaume TORRAS ELIAS, *Fabricants sense fàbrica. Els Torelló d'Igualada (1691-1794)*, Vic: Eumo Editorial, 2007, pp. 90-91. Vegeu la carta de poders del diversos paraires igualadins a Josep Solernou a ACAN, ANI, Notari Onofre Melcion, Llig. 9-243, ff. 119v-120v, [23-07-1731].

²³⁸³ Jaume TORRAS ELIAS, *Fabricants sense fàbrica...*, pp. 86-87 i 93. Aquestes comandes els havien portat alguns problemes amb les autoritats a causa de les franqueses de drets, fent que algunes partides quedessin segrestades a les duanes de la vila. ACAN, ANI, Notari Vicenç Cots, Llig. 9-260, ff. 90r-91v, [21-08-1731].

²³⁸⁴ Durant aquest període hem trobat altres iniciatives i creacions de societats per tintar que, malgrat no especificar la seva relació directa amb la demanda militar, sí que responen a un creixement de les oportunitats de negoci del sector en aquest moment. Per un exemple d'una societat per tintar robes olotina on hi participà l'home de negocis i assentista de pa i palles Jacint Germà ACGAX, FNO, Notari Jaume Oliveres i Gurri, Reg. 1030, ff. 81v-82r, [14-01-1727] i *Ibidem*, Reg. 1031, ff. 420r-421r, [25-06-1728]

²³⁸⁵ AHPB, 939/14, Notari Felix Cortès i Rubinat, s/f, [09-05-1730]. Cantarell ja havia tintat robes pels uniformes austriacistes durant la Guerra de Successió. ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-2, Quadern 22, ff. 24r-25r, [19-10-1713].

de plata soldada de el quilate de galón».²³⁸⁶ Aquest fet, però, generà una disputa important amb el gremi d'argenters atès que els seus cònsols no aprovaven la qualitat de la plata i la tècnica emprades pel mestre argenter Magí Santmartí a qui l'oficial habilitat havia encarregat la tasca.²³⁸⁷ La conveniència de renovar els uniformes de les unitats permanents abans d'enviar-les a servir en els contingents expedicionaris se sumà a l'aixecament de noves unitats que calia vestir i equipar.²³⁸⁸ Aquests dos fets, juntament amb les polítiques de concentració i major control de la provisió i la despesa implementades per José Patiño, feren que des de la cort es busquessin nous grans proveïdors que poguessin emprendre amb solvència les grans renovacions de vestuaris que calia començar a executar.²³⁸⁹ Per poder-ho fer, es remeteren tabes i plecs de proposta a totes les intendències territorials perquè es fessin conèixer als homes de negocis que poguessin estar interessats en emprendre nous *asientos* d'aquestes característiques.

Les gestions de l'intendent de Catalunya per aconseguir nous postors no tingueren un èxit immediat a causa dels preus tant ajustats amb que s'havien tancat els *asientos* precedents i que s'havien agafat com a referència per elaborar les propostes presentades als individus i societats barcelonins. No fou fins a principis d'agost d'aquell 1732 que arribà la primera proposta feta per una companyia catalana. El plec presentat per l'associació del mestre armer Josep Serrat i el mestre sastre Josep Vehils ens dona algunes pistes de la important magnitud del negoci que s'estava discutint. Serrat i Vehils proposaren a l'intendent

«[...] de proveher 6.509 vestidos para infantería, 2.840 vestidos para la caballería, 2.073 vestidos para dragones y 25.166 medios vestuarios para la Infantería, todo de la misma calidad, fábrica y hechura y circunstancias estipuladas en la contrata de 6 de abril de 1731 otorgada a favor de los Gremios de Madrid y Fábricas de Paños para las tropas que se vistieron en el año pasado de 1731».²³⁹⁰

Tots aquests vestuaris serien entregats als magatzems que es requerís en el termini d'un any. Atès que es tractava d'una comanda que afectava tant les armes d'infanteria com

²³⁸⁶ ACA, RA, Reg. 147, f. 46r, [17-03-1731].

²³⁸⁷ ACA, RA, Reg. 147, ff. 72v-73v [09-04-1731], ff. 91v-92r, [14-04-1731].

²³⁸⁸ En aquells moments, els principals assentistes de vestuaris de la corona eren els homes de negocis veïns de Madrid José Fernández Merino i José Cebrián, que mantenien una estreta relació amb les fàbriques de draps de Castella i amb els gremis madrilenys de la confecció. AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio Sartine a José Patiño, s/f, [02-08-1732].

²³⁸⁹ A finals de maig de 1732 el mateix José Fernández Merino es trobava retirat a sagrat per evitar ser perseguit pels seus nombrosos creditors i per molts proveïdors de robes als que no havia pagat els gèneres subministrats. AGS, SGU, Llig. 5354, José Fernández Merino al marquès de Valbuena, s/f, [24-05-1732].

²³⁹⁰ AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio Sartine a José Patiño, s/f, [02-08-1732].

de cavalleria i dragons, els dos postors oferiren diferents preus per cada tipus de vestuari. Per cada vestit complet d'infanteria en demanaren 255 rals de billó que ascendirien a 326 per vestit de cavalleria i 305 per vestit de dragons. En el cas que fos mig vestuari sols demanaren 68 rals. Pels gèneres específics de la cavalleria i els dragons com les capes o les *mantillas* i *tapafundas* també fixaren preus per unitat. En total, els preus oferts per Serrat i Vehils comportarien una rebaixa de 13.426 rals de billó de l'anterior *asiento* de 1731.

Paral·lelament a la negociació que s'esdevenia a Barcelona, Josep Ortador havia decidit continuar ampliant i consolidant la seva carrera com a assentista de vestuaris juntament amb la companyia de Jaume i Josep Duran.²³⁹¹ Així doncs, es traslladà a Sevilla per poder licitar directament nous contractes a la cort. Allà entrà en contacte directament amb el totpoderós José Patiño durant els mesos de maig i juny. De les negociacions entre els dos en sortí una comanda pel forniment de vestits complets i mitjos vestuaris per les tropes de la monarquia que s'havien desplaçat a la Toscana amb l'infant Carles i que s'hi havien quedat com a guarnició temporal. Aquest encàrrec comprendria 2.758 vestits complets i 2.600 bosses "a l'alemanya" pels regiments d'infanteria de Sicília i Zamora, 4.137 mitjos vestuaris pels regiments de Llombardia, Borgonya i Nàpols i 416 vestits complets per equipar el regiment de dragons de Batavia.²³⁹² Totes les manufactures s'haurien de fer en el termini de sis mesos i per cada vestit d'infanteria cobrarien 250 rals de billó mentre que per cada mig vestuari en cobrarien 66 i 300 més per cada vestit de dragons.²³⁹³

Tot i que aquests preus encara ajustaven més els que presentarien Serrat i Vehils a Barcelona, la comanda sencera arribaria a tenir un import estimat de 1.164.290 rals de billó. Després de que els Duran acceptessin la proposta final presentada per Ortador el dia 21 de juliol, s'iniciaren les disposicions i treballs preparatoris per poder iniciar la

²³⁹¹ L'any 1731, ja havia aconseguit l'ofici d'administrador de la Taula de Comuns Dipòsits de Barcelona, per la que presentà com a avaladors seus el seu soci i assentista Jaume Fàbregues i els negociants Magí Mercader, Josep Mercader, Domingo Figueres, Gregori Castellet i Francesc Ratés. ACA, RA, Reg. 212, ff. 158r-160v, [18-12-1731].

²³⁹² Ja hem tractat de manera sintètica aquests processos a David FERRÉ GISPETS, «La provisión de vestuarios del ejército borbónico y los grupos comerciales catalanes en la década de 1730» a Ofelia REY i Francisco CEBREIRO (Coords.), *Los caminos de la Historia Moderna. Presente y provenir de la investigación*, Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 2023, pp. 873-880.

²³⁹³ En el cas que les casaques i jupes haguessin de ser de colors, els preus ascendirien entre quatre i set rals. AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [21-07-1732].

producció quan es lliurés a Barcelona la important bestreta de 388.096 rals.²³⁹⁴ La fabricació s'inicià a mitjans de setembre i a principis de 1733 ja s'havien completat i remès a Porto Longone tots els vestuaris del regiment de Sicília.²³⁹⁵ Com en anteriors ocasions, un dels principals condicionants que determinà el ritme de les manufactures fou la disposició de matèries primeres, en especial de pells per completar el calçat i els *menajes* de les unitats. Els delegats de Josep Ortador i Cia. sol·licitaren a la Junta de Sanitat un permís general per fer entrar diversos carregaments de vaqueta de Moscòvia que s'hauria d'emprar per la confecció de les bosses i corretges de l'equipament de les unitats. La sol·licitud fou acceptada mercès a una ordre directa del mateix José Patiño, que no només permeté l'entrada de les pells sense quarantena sinó que també facultà al correu major de Barcelona que cedís els pins del correu a Ortador perquè pogués enviar-los a Gènova per transportar diverses partides d'aquests gèneres que els seus agents havien comprat en aquell port.²³⁹⁶

La intensa activitat de manufactura de gèneres de pell motivà que s'acabessin treballant materials de qualitat més baixa que havien sigut preparats de manera paral·lela als mecanismes gremials tradicionals. Aquest seria el cas del gremi de sabaters i cinters de Vic, que l'any 1732 es queixava de l'ús general que feien alguns agremiats de pells de mala qualitat treballades fora de la ciutat i fetes entrar irregularment «[...] con notable perjuicio assi de los gremios que para sus operarios usan de dichos cueros, como de los vecinos y también de la tropa, que en zapatos y otras cosas de servicio no pueden dexar de usar de dichos cueros [...]».²³⁹⁷

Amb tot, aquesta no fou pas l'únic gran *asiento* de vestuaris que els Duran i els seus socis emprendrien els darrers mesos de 1732. De la seva estada a Sevilla, Ortador també en tragué una important comanda de vestuaris per l'Armada. Es tractava d'un contracte gens menyspreable, que comprenia l'entrega de 4.320 vestits per diversos batallons de l'Armada i la mateixa quantitat de calces i casaques de llenç impermeabilitzat en un termini de set mesos des de l'entrega de la bestreta a Barcelona. Malauradament, a principis de febrer de 1733 els Duran encara no havien percebut ni un ral d'aquest avançament, de manera que la fàbrica es trobava molt endarrerida. Amb tot, els

²³⁹⁴ Aquest lliurament no arribaria fins el dia 10 de gener de 1733. AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, ff. 571v y 573v, [24-11-1737].

²³⁹⁵ AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [24-02-1733].

²³⁹⁶ Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña...*, pp. 432 i 470.

²³⁹⁷ ACA, RA, Reg. 209, ff. 51v-54v, [30-08-1732].

negociants barcelonins s'oferien a complir amb totes les entregues abans de temps tan bon punt rebessin les quantitats pactades, ja fos en espècie o a través del pagament directe als oficials habilitats de les unitats a que es destinaven aquests vestits.²³⁹⁸

Precisament, a finals de 1732 comença aparèixer de manera recurrent a la correspondència entre la cort i l'intendent Sartine la idea de que si els uniformes i *menajes* no podien ser entregats a temps a les unitats, els assentistes haurien de suplir aquestes mancances a través de l'entrega de les quantitats equivalents als oficials habilitats dels regiments perquè es procuressin la confecció de manera individual. De fet, els endarreriments en l'organització de la confecció i el forniment dels vestuaris complets en contractes tan grans aviat s'agreujaren a causa de les creixents necessitats militars i l'augment de la mobilització de recursos materials i humans generats per la tensió militar al Mediterrani Occidental. Davant d'aquestes circumstàncies, el retorn momentani a la contractació individualitzada de la composició dels uniformes i utilitatges semblaria una solució més que desitjable, atès que rebaixava els costos i retallava els temps de finalització i entrega de l'equipament a les tropes.

Tanmateix, aquesta nova estratègia requeriria que la Corona proveís a les unitats de les robes i materials necessaris per completar les peces de cada vestit. Així doncs, durant el mes de desembre de 1732 l'objecte principal dels grans contractes de la corona canvià dels vestuaris complets i mitjos vestuaris que hem vist fins ara a grans partides de teles i altres generes sense treballar. L'*asiento* més rellevant d'aquest camp se'l tornaren a endur Josep i Jaume Duran i Companyia i se signà el dia 13 d'aquell mes. Un cop més, Josep Ortador negocià en nom seu i aconseguí el contracte de provisió de totes les teles necessàries pels vestuaris que s'haurien de treballar a Catalunya durant tot l'any 1733. En dotze entregues d'igual volum, els Duran haurien de dipositar als magatzems de vestuaris de Barcelona cinquanta mil vares de draps i quaranta-quatre mil vares d'estamenya catorzena per un preu total lleugerament superior als dos milions de rals.²³⁹⁹

Mercès als comptes generals d'aquests contractes hem pogut localitzar els orígens principals dels draps que s'acabarien entregant a raó dels diversos *asientos* que els Duran havien acordat al llarg de l'any 1732. Mentre que les teles pels *casacones* de

²³⁹⁸ AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [24-02-1733].

²³⁹⁹ Ibídem. Aquest preu total de 2.000.417 rals i 22 maravedís també incloïen la manufactura de cinc-cents vuitanta-tres vestits complets i amb els seus *menajes* pel nou regiment de dragons d'Orà.

Marina foren comprades a Cadis i Sevilla i les robes per camises i corbates provingueren eminentment d'Hamburg i Gènova, els draps i les estamenyes catorzenes foren comprats gairebé completament a fabricants del Principat.²⁴⁰⁰ Mentre que els orígens de les estamenyes no s'especifiquen al detall, els dels draps sí que ho fan.

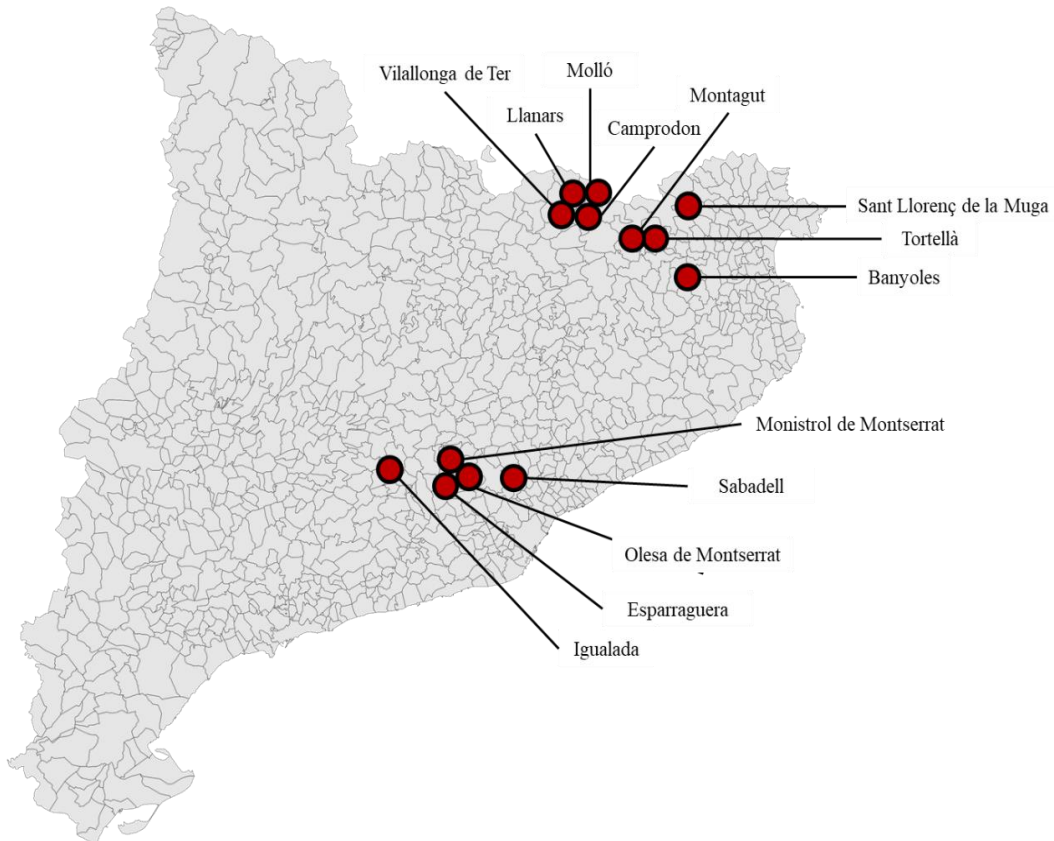
Quadre núm. 67. Orígens, quantitats i preus dels draps vint-i-dosens adquirits per Josep i Jaume Duran i Cia. pels <i>asientos</i> de vestuaris [1732-1733]					
Color dels draps	Origen de les teles	Quantitat adquirida	Preu de la comanda		
			Lliures	Sous	Diners
Blanc	Paraires d'Esparraguera, Monistrol, Olesa, Igualada i Sabadell	24.899 canes i 1 pam	63.015	13	9
Blanc	Paraires de Sant Llorenç de la Muga, Tortellà, Montagut i Banyoles	6.953 canes i 2 pams	16.821	19	
Blanc	Paraires de Camprodon, Villalonga, Llanes i Molló	4.474 canes i 7 pams	10.216	7	3
Blau	Paraires d'Esparraguera i Monistrol	13.843 canes i 6 pams	40.543	13	6
Blau	Paraires de Sant Llorenç de la Muga, Tortellà, Montagut i Banyoles	4.452 canes i 2 pams	12.615	9	
Blau	Paraires de Camprodon, Villalonga, Llanes i Molló	2.500 canes i 7 pams	6.811	11	3
Total		57.124 canes i 1 pam	150.024	12	9

Font: AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, ff. 565v-566r, [24-11-1737].

Tal i com es desprèn d'aquestes dades, el gruix de la provisió es concentrava en dos grans nuclis productius. El més important seria el conformat per el conjunt manufacturer tèxtil del Montserratí, l'Anoia i el Vallès Occidental, que acumularia el 68% de les teles subministrades i el 69% de la despesa total. Aquesta lleu diferència s'originaria en l'important nombre de teles tintades que s'hi comprarien.

²⁴⁰⁰ Altres gèneres importats però menys importantment foren les teles per folrar les jupes, el fil de saló, la pell girada i altres remeses de cuirs que també venien d'Hamburg, Gant i Gènova mentre que el pèl per les gorres i el fil de cosir foren comprats a Marsella i a Mallorca. AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, ff. 566v-568v, [24-11-1737].

Per altra banda, al nord-est del Principat hi trobaríem dos grans nuclis a l'entorn de la Vall de Camprodon i de l'Alta Garrotxa –que alhora tindria dos àmbits de caire més comercial a Sant Llorenç i Banyoles–.



Mapa 16. Orígens dels draps pels asientos de vestuaris de Josep i Jaume Duran i Cia. [1732-1733]²⁴⁰¹

Com ja hem apuntat anteriorment, aquests àmbits ja havien acusat una notable activitat en el camp de la manufactura tèxtil destinada a l'exèrcit els anys anteriors. A banda, es tractava d'espais on des del segle XVI ja s'havien consolidat unes estructures productives llaneres fermes que elaboraven els draps de les qualitats més altes del Principat.²⁴⁰²

²⁴⁰¹ Elaboració pròpia. Font: AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, ff. 565v-566r, [24-11-1737].

²⁴⁰² Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo...*, pp. 117-119. Antoni SIMON I TARRÉS, *Els orígens del miracle...*, pp. 82-85.

Precisament, el paper decisiu dels paraires en la seva promoció i coordinació de bona part d'aquestes iniciatives manufactureres i la seva vocació comercial hauria permès el fàcil accés a aquestes àrees productives per part de les societats comercials barcelonines alhora que les particulars dinàmiques d'organització del treball i de mobilització de mà d'obra agremiada i no agremiada haurien facilitat la consecució d'uns nivells de producció capaços d'entomar les importants comandes dels assentistes dins dels estrets marges d'entrega fixats en els *asientos*. Amb tot, aquestes capacitats continuaren tenint uns límits clars que no sempre podien seguir el ritme del creixement dels requeriments de la corona.

A mitjans de febrer de 1733, l'augment de les necessitats de vestuaris feu que les previsions inicials de robes negociades amb els Duran quedessin molt endarrere de les veritablement necessàries. En aquells moments, segons les estimacions d'Ortador, malgrat no haver rebut la bestreta promesa, els negociants barcelonins podrien entregar entre abril i maig 14.600 vares de draps i 12.848 vares d'estamenya. Malauradament, Patiño i els seus oficials i col·laboradors calculaven que caldrien un total de 74.622 vares de draps i 63.686 vares d'estamenya catorzena per poder completar els nous vestuaris de tots els regiments d'Itàlia, Marina i Orà. Amb les comandes tancades fins llavors, els contractistes només podrien arribar a subministrar quaranta-vuit mil vares de draps.²⁴⁰³ Patiño prengué les regnes de la situació de nou i ordenà que es prioritzés la confecció dels vestuaris de les tropes que ja es trobaven a Catalunya mentre es negociaven i posaven a punt enviaments de noves partides de robes des de Granada, Alacant i Cartagena. Una de les conseqüències directes d'aquesta política fou la negociació d'un nou encàrrec de provisió amb els gremis de Madrid.²⁴⁰⁴

Així doncs, a finals de març el *Tesorero General* marquès de Valbuena remeté 70.000 pesos a Catalunya dels quals se n'haurien de destinar 50.000 a la compra de robes. Alhora, assegurà una comanda de sis mil vares de draps blaus amb el representant dels fabricants de la vila d'Ortigosa, que s'haurien d'entregar a Madrid però que es destinarien a la confecció de vestuaris al Principat.²⁴⁰⁵ Un mes i mig després, es feu una altra comanda de deu mil vares de draps –set mil vares d'encarnat i tintat amb “roja

²⁴⁰³ AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [18-03-1733]. Inicialment s'havia calculat el total necessari en 60.022 vares de draps i 50.838 d'estamenya però finalment es revisaren les xifres a l'alça.

²⁴⁰⁴ AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [26-03-1733].

²⁴⁰⁵ AGS, SGU, Llig. 5354, Marquès de Valbuena a José Patiño, s/f, [21-03-1733].

tintòria” o *granza* i tres mil de groc– amb Domingo Zapater, que era l’apoderat de Francisco Wardetz de Sevilla.²⁴⁰⁶

Aquests no foren pas els únics contractes que trencaren el pretès monopoli de la provisió de teles a Catalunya que els Duran havien signat el desembre de 1732. Les notícies de la manca de robes per la tropa havien arribat molt aviat a Barcelona a través de la intensa correspondència entre Patiño i l’intendent Sartine. Com en moltes altres ocasions, l’oportunitat de participar en aquest negoci feu despertar les voluntats d’alguns individus dels cercles comercials i del ram tèxtil de la ciutat que no dubtaren a remetre noves propostes de provisió tant a la Intendència com directament a la cort.

La més notable fou la que presentà el botiguer de teles barceloní Pau Clos a través del seu apoderat a Madrid Jaume Canal i Circuns. Després de rebre l’aprovació prèvia de Patiño, l’intendent de Catalunya feu cridar a Pau Clos per acabar de tancar els serrells del nou contracte.²⁴⁰⁷ Com hem vist, Clos i el seu soci i fiador Llorenç Giralt ja s’havien distingit anteriorment com a assentistes de vestuaris l’any 1719, amb el contracte d’uniformes per sis batallons de fusellers de muntanya.²⁴⁰⁸ En aquesta ocasió, Clos i Canal s’havien ofert a:

«[...] dar y proveer para el vestuario de las Reales Tropas a la disposición del inspector de la infantería que hay o hubiere en la ciudad de Barcelona veinte y quatro mil varas de paño vente y doseno de seis quartas y media de ancho y veinte y quatro mil varas sempiterna o estameña catorzena todo de los colores que se le prevenga en tiempo para que no aga falta en el término de seis meses [...]».²⁴⁰⁹

Totes les robes haurien de ser treballades a les fàbriques del Principat i, com en les ocasions passades, els preu s’ajustarien segons les qualitats i els colors i els tints que s’hi haurien d’emprar. Mentre que les estamenyes es mantindrien sempre a quatre rals de billó per vara, els draps blancs se situarien als 19 rals. Aquests ascendirien a 21 en el cas que s’haguessin de tintar de blau, verd i groc i a 23 en el cas que s’haguessin de tintar de vermell.²⁴¹⁰

²⁴⁰⁶ AGS, SGU, Llig. 5354, Marquès de Valbuena a José Patiño, s/f, [09-05-1733].

²⁴⁰⁷ AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [14-04-1733].

²⁴⁰⁸ A banda de la seva experiència prèvia en el camp de la contractació militar, Clos fou un botiguer certament actiu en la Barcelona del moment, fet que comportà que acabés acumulant un important nombre de creditors quan li sobrevingué la mort l’any 1743. Lúdia TORRA FERNÁNDEZ, «Les xarxes de crèdit en el desenvolupament comercial tèxtil a la Barcelona del set-cents» a *Barcelona quaderns d’història*, Núm. 7, 2002, pp. 221-234, p. 222.

²⁴⁰⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 307r-312r, [07-04-1733].

²⁴¹⁰ Aquests preus rebaixarien els d’Ortador i els Duran en dos rals per vara de draps blancs, dos rals i 13 maravedís pels draps blaus, verds i grocs, dos rals i 26 maravedís per vara de drap vermell o encarnat i 12

Les entregues es farien mensualment i es reduiria un mes el termini total de la producció. Es lliurarien quatre mil vares de draps i quatre mil més d'estamenya els mesos de maig i juny, vuit mil vares de cada categoria entre juny i juliol i dotze mil més entre agost i setembre. Per poder efectuar el subministrament amb aquests ritmes, Clos i Canals sol·licitaren les franqueses de drets de bolla de totes les duanes del Principat i una bestreta de 300.000 rals que, finalment, es reduiria a 200.000.²⁴¹¹ Així mateix, a finals de juny els entregaren 200.000 rals més per continuar les operacions i sis mesos més tard, encara els en deuriem 120.000 més amb la darrera carta de pagament del contracte que s'entregà el dia 4 de novembre.²⁴¹²

Aquest enorme creixement de la demanda de robes i vestuaris disparà notablement les despeses d'aquest sector de provisió. Un augment que se sumà a la dinàmica alcista general de la despesa de la monarquia que tenia el seu origen, precisament, en la intensa política exterior i militar de Felip V. Segons apunta José Jurado Sánchez, entre 1728 i 1736 la despesa mitjana anual de la Corona mostraria unes xifres de l'entorn de 36,5 milions de rals superiors a la dels anys anteriors. Un creixement clarament vinculat a les operacions militars a Itàlia.²⁴¹³

Precisament, l'enorme tensió a la que estigueren sotmesos els comptes de la Corona durant el primer trienni de la dècada de 1730 no semblava que s'hagués de mitigar durant els anys posteriors. Al contrari, la implicació directa de les tropes espanyoles en el teatre italià de la Guerra de Successió de Polònia que s'iniciaria de manera plena durant l'any 1734 deixava clar als oficials encarregats de la secretaria d'Hisenda i de les tresorereries dels exèrcits que les necessitats militars seguirien augmentant. Per tant, calia prendre mesures immediates i radicals per retallar les despeses sense comprometre les iniciatives de mobilització de recursos necessaris per sustentar les operacions a Itàlia i al Mediterrani.

Tal i com ja s'havia esdevingut en altres sectors del proveïment –com el dels queviures– des de l'inici de la dècada, José Patiño decidí retallar la despesa en la provisió de vestuaris per les tropes canviant el sistema de contractació. Així doncs, a partir de 1734

maravedís més per vara d'estamenya. AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [14-04-1733].

²⁴¹¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 307r-312r, [07-04-1733].

²⁴¹² AGS, SGU, Llig. 5354, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [13-06-1733] i José Patiño a Antonio de Sartine, s/f, [20-12-1733].

²⁴¹³ José JURADO SÁNCHEZ, *El gasto de la Hacienda española durante el siglo XVIII. Cuantía y estructura de los pagos del Estado (1703-1800)*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2006, pp. 47-50.

s'establí una administració directa d'aquest subministrament a través d'una direcció nomenada pel mateix ministre. Malgrat que els marge de benefici dels assentistes fou només un dels múltiples elements que originaren l'esmentada bombolla de despesa, sí que és ben cert que aquestes grans comandes acabaren comportant un important rèdit econòmic per les companyies que les entomaren. Uns beneficis, però, que tardarien a arribar a causa dels crònics endarreriments dels pagaments de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya. L'any 1737 la societat de Josep i Jaume Duran havia obtingut uns beneficis nets de 58.690 lliures, 11 sous i tres diners –o 628.804 rals de billó– dels tres *asientos* pactats per Josep Ortador i José Patiño el 1732. Amb tot, aquests comptes també comprenien uns importants deutes per part de la hisenda reial i de diversos petits proveïdors de 34.380 lliures, tres sous i quatre diners o 368.348 rals de billó.²⁴¹⁴ La gestió d'aquests deutes recauria en Jaume Duran i Pujades, que havia emprès la direcció de la societat familiar dos anys abans, amb la mort del seu pare Josep Duran i Mora.

Retornant a principis de l'any 1734, Patiño estudià els preus per vestit d'infanteria i de cavalleria que havia pactat amb Josep Ortador i, finalment, decidí encomanar al català la direcció de la fabricació de tot el vestuari per l'exèrcit que s'havia de compondre al Principat.²⁴¹⁵ Sens dubte, les bones relacions que havien travat durant els mesos que ambdós passaren a Sevilla i la seva excel·lent tasca al capdavant de l'administració dels contractes de la companyia Duran havien pesat molt en aquesta decisió.

Precisament, la seva experiència en les negociacions directes amb fabricants d'arreu de Catalunya fou un altre factor determinant que explicaria la seva designació com a director d'aquesta administració directa. Per tal de retallar els costos de l'administració, Ortador tornà a recórrer el territori per negociar de nou amb els diversos paraires, fabricants i menestrals de la confecció per pactar nous preus més ajustats per cada vestit. Així ho expressava el mateix Ortador en una carta a Patiño:

«[...] que tendré particular cuydado en comprar los efectos de las Fábricas sobre que tengo hechas barias precauciones con los Fabricantes para que no se aya de pasar a segundo ni tercer comprador, mayormente no haciendo falta los caudales y hallándose a

²⁴¹⁴ AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, ff. 574v-575v, [24-11-1737]. A finals de 1733, Patiño xifrava la quantitat que es devia a Ortador i als Duran en 477.399 rals i 16 maravedís de billó. AGS, SGU, Llig. 5354, José Patiño a Antonio de Sartine, s/f, [20-12-1733].

²⁴¹⁵ AGS, SGU, Llig. 5355, *Razón del coste de cada vestido de caballería según sus divisas, exclusas botas, mantillas y tapafundas. Según el último asiento de Ortador*, s/f, [05-01-1734] i *Razón del coste de cada vestido de Infantería según las divisas de los regimientos. Según el último asiento de Ortador*, s/f, [11-01-1734]. AGS, SGU, Llig. 5356, *Nombramiento de Joseph Ortador como director de la direzion general de Vestuarios*, s/f, [02-05-1735].

mi disposición sin que intervenga otro ministro en la distribución y aplicación que el contador de este ejército para cuenta y razón [...]».²⁴¹⁶

Els seus esforços obtingueren els resultats desitjats pel ministre, atès que aconseguí tancar una rebaixa dels costos de 56 rals i 16 maravedís per cada vestit d'infanteria, 79 rals i 17 maravedís per vestit de cavalleria i 83 rals i 17 maravedís per vestit de dragons en base als preus del darrer contracte de 1733.

Gràcies a la correspondència entre Ortador i Patiño hem pogut trobar una relació encara més detallada de les principals viles catalanes que subministraren robes pel vestuari durant aquella administració directa. A diferència dels comptes de la companyia de Josep i Jaume Duran, en aquesta ocasió sí que podem trobar els detalls de producció de cadascuna de les viles citades i no pas els totals per zones productives:

Quadre núm. 68. «Relación de los lugares en donde están las fábricas de los paños 22enos de buena calidad para vestuario de las Tropas y qué cantidad de varas fabricaran en cada un año» [1734].	
Llocs	Vares de draps
Esparraguera	24.000
Olesa de Montserrat	3.000
Monistrol de Montserrat	12.000
Igualada	15.000
Sabadell	2.000
Terrassa	1.500
Banyoles	3.000
Sant Llorenç de la Muga	4.000
Tortellà	4.000
Camprodon	24.000
Total	92.500
Font: AGS, SGU, Llig. 5355, Josep Ortador a José Patiño, s/f, [05-04-1734].	

Tal i com es pot observar, la continuïtat pel que fa als espais productius entre els tres *asientos* gestionats l'any 1732 i les compres tancades a principis de l'any 1734 és gairebé total. Sens dubte, la zona més activa en el proveïment seguí sent el Montserratí,

²⁴¹⁶ AGS, SGU, Llig. 5355, Josep Ortador a José Patiño, s/f, [17-07-1734].

amb Esparraguera i Monistrol al capdavant.²⁴¹⁷ Per altra banda, veiem com Camprodon –i la seva vall– se situarien al mateix nivell productiu que aquestes poblacions passant molt per davant de la resta de poblacions del seu entorn. Aquestes informacions contrastarien amb la concepció expressada per Julià Pasqual o Joan Mercader que identificarien la primera meitat del segle XVIII com un moment de clar retrocés de l'activitat llanera a la vila.²⁴¹⁸

Les xifres d'Olesa, Sabadell i Terrassa poden sorprendre per la seva poca importància però aquest fet respon a que les previsions fetes en aquest document es basaven sols en els tractes i encàrrecs que el director havia pogut tancar fins a mitjans de primavera d'aquell 1734. A principis del mes d'agost següent, Ortador envià a Patiño una nova estimació de la producció que, a banda d'augmentar algunes de les estimacions de les vares de draps que es podrien produir, també inclouria les peces de draps senceres i les vares de *jerguilla* o *jerguetilla* –és a dir un teixit més prim amb trama d'estam i ordit de seda– que podrien fabricar-se en les mateixes poblacions.

Quadre núm. 69. «Relación de las piezas de paño 22eno y de jerguillas que se fabricaran en cada un año en el Principado de Cataluña» [1734]			
Llocs	“Peces” de drap	Vares de <i>jerguilla</i>	Vares de drap
Esparraguera	500	30.000	30.000
Monistrol de Montserrat	200	12.000	12.000
Olesa de Montserrat	100	6.000	6.000
Tortellà	200	12.000	12.000
Banyoles			
Montagut			
Sant Llorenç de la Muga	180	10.000	10.000
Igualada	100	6.000	6.000
Sabadell	70	4.000	4.200
Camprodon	500	30.000	30.000
Total	1.850	111.000	111.000
Font: AGS, SGU, Llig. 5355, Josep Ortador a José Patiño, s/f, [04-08-1734].			

²⁴¹⁷ Així continuaria durant la segona meitat del segle. Josep Maria COBOS I HERNÁNDEZ, *Pagesos, paraires i teixidors...*, pp. 283-285.

²⁴¹⁸ Montserrat FREIXA I GALCERAN, «La confraria de Sant Eloi i el gremi dels paraires de Camprodon» a *Quaderns de les Assemblees d'Estudis*, Vol. 2, Núm. 9, 2003, p. 74.

Malgrat que aquestes noves estimacions no modifiquin res en termes de distribució geogràfica, sí que augmenten substancialment la capacitat productiva de les viles. A excepció del cas de Sabadell, en tota la resta de poblacions s'estimen les mateixes xifres potencials de producció tant de draps com de *jerguillas* o teixits més fins. Així mateix, tot i haver augmentat les estimacions d'Olesa de Montserrat, la vila seguia sent la menys productiva del seu entorn.²⁴¹⁹

Més enllà de les robes, els treballs de confecció també avançaven a bon ritme en base a les disposicions preses per Ortador. Entre el febrer i el juliol de 1734 es fabricaren els següents nombres de vestits i *menajes* a compte de la hisenda del rei:

Quadre núm. 70. «Noticia del Vestuario que Don Joseph Ortador ha hecho fabricar en Barcelona por Administración y de cuenta de la Real Hacienda desde 1º de febrero de este corriente año de 1734 hasta oy dia de la fecha» [17-07-1734]	
Producte	Unitats
Casaques	10.428
Jupes	10.459
Calces	3.403
Barrets	3.403
Parells de mitges	3.403
Parells de sabates	3.403
Cinturons	9.031
Cartutxeres	949
Flascons de pólvora	8.633
Porta-flascons	8.633
Porta-fusells	8.601
Camises i corbates	12.322
Bosses “a l’alemanya”	5.852
Porta-caixes	79
Jocs de flascons	135
Font: Font: AGS, SGU, Llig. 5355, Josep Ortador a José Patiño, s/f, [04-08-1734].	

Totes aquestes peces i robes serviren per equipar dotze batallons complets entre els mesos de gener i juny. Emperò, no tots ells es vestiren al Principat i alguns d'aquests

²⁴¹⁹ Sembla que aquesta dinàmica es mantindria durant la resta del segle, segons les aproximacions fetes per Josep Maria COBOS I HERNÁNDEZ, *Pagesos, paraires i teixidors...*, pp. 290-292.

gèneres s'enviaren a altres zones de la monarquia. Per exemple, hem pogut localitzar un examen pericial fet pels prohoms del gremi de sastres de Barcelona d'un carregament de sis-centes sabates que s'embarcarien cap al presidi d'Orà.²⁴²⁰

Aquestes pràctiques continuarien els anys següents. A principis de juliol de l'any 1735, els barcelonins Agustí Valls i Francesc Augirot contractaren al patró Josep Palau de Blanes perquè transportés en la seva sagetia:

«[...] 25 botas y 3 arcas que contienen el vestuario y menages de un Batallón de las Milicias de Sevilla que se le han cargado y entregado por parte de dichos Agustín Valls y Francisco Augirot, para traerlas y conducir las a la ciudad de Cádiz a la consignación de Don Pedro Blas».²⁴²¹

Així mateix, el mes de març de 1738 el mestre espaser Francesc Fages contractà als traginers Joan Vila i Andreu Ferrer, de Sant Andreu del Palomar per transportar dins a León i entregar al sergent major del regiment de Milícies d'aquella ciutat el següent carregament:

Quadre núm. 71. Gèneres enviats des de Barcelona per equipar la companyia de granaders del Regiment de Milícies de León [1738]	
Gènere	Unitats
Corbates	1.444
Camises	1.444
Parells de botins de llenç	722
Motxilles	722
Sabres per granaders	109
Gorres de granaders	102
Bosses granaderes de vaqueta	102
Destrals de mà per granaders	97
Espasins per caporals	28
Bosses granaderes i caselines de sergent	4
Font: AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 130v-131v, 22-03-1738].	

Per aquestes feines, Francesc Fages rebria un pagament de 33.055 rals de billó que serien remesos des de la cort per l'agent de negocis català Josep Boter.²⁴²² Amb tot,

²⁴²⁰ AHPB, 950/27, Notari Fèlix Avellà, ff. 49r-49v, [16-02-1734].

²⁴²¹ AHPB, 967/8, Notari Miquel Cabrer, ff. 257v, [11-07-1735].

²⁴²² AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 320v-321r, [26-07-1738].

Fages hauria de donar aquesta quantitat al comerciant Bernat Glòria, que era l'organitzador i principal interessat d'aquesta operació.

Retornant al ritme de producció, per la segona meitat de l'any 1734 s'estimava que caldria subministrar el vestuari complet per nou batallons i els mitjos vestuaris per tretze batallons més. Una fabricació que assoliria el preu de 2.205.130 rals i 12 maravedís de billó, a banda de requerir l'enviament de nou mil vares de draps que es trobaven als magatzems reials de Madrid.²⁴²³

Després de coordinar les operacions a Barcelona, el setembre de 1734 Ortador es traslladà a la cort per poder tractar directament amb Patiño de nou i passar comptes de la seva tasca durant els darrers nou mesos. Allà s'hi estaria fins el mes d'octubre de 1735. Mentrestant, l'administració de la fabricació de vestuaris i *menajes* a Catalunya passaria a mans de Juan de Urrutia. Com ja hem descrit en el seu moment, Urrutia fou un individu enormement actiu en la gestió del proveïment de queviures per les tropes i en la direcció dels magatzems militars de la Ciutadella de Barcelona abans d'esdevenir factor de queviures per l'Armada a Barcelona i director general de la provisió durant la dècada de 1740.²⁴²⁴

Com ja s'havia esdevingut en anteriors moments, ni la concessió de grans *asientos* ni l'establiment d'una administració directa de la provisió impedirien que se seguissin fent contractes de manera paral·lela per unitats particulars. A banda dels cossos reials o estrangers que ja hem tractat anteriorment, els anys 1734-1735 s'inicià una nova campanya de creació de unitats a través de la contractació privada que acabà amb dinou regiments nous. La pràctica totalitat d'aquestes unitats tingueren el seu "quartel de asamblea" al Principat i algunes d'elles foren aixecades directament per catalans i a Catalunya.²⁴²⁵

Sens dubte, un dels cossos més particulars que es crearen en aquell moment fou el primer regiment regular i permanent de *Fusileros de Montaña* catalans, que seria aixat i comandat pel terratinent i home de negocis sallentí Antoni Xipell.²⁴²⁶ Des de la seva concepció inicial es deixaria clar que tant l'armament com el vestuari i equip de la nova

²⁴²³ AGS, SGU, Llig. 5355, Josep Ortador a José Patiño, s/f, [07-08-1734].

²⁴²⁴ AGS, SGU, Llig. 5356, Josep Ortador a Casimiro de Ustáriz, [25-06-1737].

²⁴²⁵ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 114-117.

²⁴²⁶ AGS, SGU, Llig. 2649, José Patiño al comte de Glimes, s/f, [06-11-1734].

unitat seria fet a compte del Rei.²⁴²⁷ Per poder-lo contractar, es buscaren com a models precedents els uniformes que havien confeccionat el botiguer de teles Fèlix Bertran i els seus socis l'any 1719 pels sis batallons de fusellers que s'havien mobilitzat puntualment a Barcelona aquell any.²⁴²⁸ Finalment, es fixà que l'*asiento* comprengués la manufactura de mil uniformes compostos de:

«[...] casaca de paño azul veinteydozeno con vuelta y forro encarnado, chupa del mismo paño color de granja con forro de lienzo, unos calsones anchos de estameña encarnada, un sombrero con su galón, dos camisas de lienzo del País con corbatines de tafetán negro, dos pares de calsonillos blancos de lienzo que llaman crea, unas medias encarnadas azules o calsetas, dos pares de Alpargatas, correa de charpa, bolsa y petral, frasco de cabida de una libra de pólvora con un cordón».²⁴²⁹

Tot el procés de licitació es feu a Barcelona i anà a càrrec de l'intendent Antonio de Sartine. Després de presentar públicament la taba de peces i les mostres del vestuaris començaren a arribar les primeres propostes de possibles contractistes. En total participaren a la subhasta cinc individus, dos sastres i tres fusters, entre els que es comptaven alguns dels que esdevindrien els assentistes més prolífics de la Intendència catalana com Ramon Canals, Francesc Soler o Esteve Subiràs. Tanmateix, finalment seria el sastre barceloní Gabriel Llurià qui guanyaria el contracte i ho faria per un preu final de 21 lliures i 15 sous per vestit.

L'acompanyarien com a fiadors el negociant Josep Camps i a Segimon i Celedoni Anglarill, mestres robavellers, tots de Barcelona. Cap d'ells era un nouvingut al món dels *asientos*. Gabriel Llurià ja havia participat en un contracte de provisió de capotes l'any 1721 i l'any 1734 havia estat confeccionant els vestuaris pel regiment de suïssos de Niderist. Josep Camps havia emprès com a titular una important comanda d'instruments per a gastadors el 1726.

Per la seva banda, Segimon Anglarill havia entrat oficialment al mercat dels contractes de la Intendència sols un any abans de l'*asiento* que ens ocupa, amb una comanda per a la manufactura de tendes de campanya.²⁴³⁰ Atesa la seva experiència i coneixement dels possibles contratemps comuns que hi podia haver amb el cobrament de les comandes,

²⁴²⁷ AGS, SGU, Llig. 2699, Comte de Glimes a José Patiño, s/f, [09-12-1734].

²⁴²⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 85v-92v, [07-03-1719].

²⁴²⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 123, ff. 67v-75r, [16-05-1735].

²⁴³⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, 143v-144v, [01-12-1721], Vol. 115, ff. 292v-305r, [21-11-1726] i Vol. 122, ff. 57r-64r, [04-03-1734]. AHPB, 950/27, Notari Fèlix Avellà, ff. 192r-192v, [08-07-1734].

sol·licitaren –i aconseguiren– que el finançament del contracte es vinculés al cobrament del següent terç del cadastre.

Tot el procés seria supervisat per Marc Xipell, germà d'Antoni Xipell i tinent coronel de la unitat. D'acord amb ell, es decidí no confeccionar els vestits dels oficials de la unitat «[...] por considerar que los dichos oficiales bien podran con el sueldo concedido vestirse a su costa».²⁴³¹ El mateix Xipell s'encarregà de contractar el tint dels uniformes amb els tintorers manresans Josep Torras i Maurici Solà.²⁴³² Per bé que l'encàrrec s'havia de completar en el termini de dos mesos, els treballs no avançaren al ritme esperat. En paraules del mateix intendent Sartine:

«Los que estan encargados del vestuario de las armas adelantan, pero no con aquella viveza que yo quisiera y como no les he dado el dinero ofrecido no puedo precisarles al cumplimiento de sus obligaciones de que resultara alguna dilacion sin que lo pueda remediar».²⁴³³

De fet, un dels elements que motivà aquests retards fou el malbaratament d'una de les tines per tintar a Manresa. Tanmateix, malgrat els endarreriments, a finals de juliol quedaren tots els vestits i les armes completes i a punt de ser distribuïdes entre els nous soldats.²⁴³⁴

Més enllà d'aquestes contractacions particulars i de l'administració directa d'Ortador i Urrutia, també tingueren una gran importància pel proveïment de vestuaris d'aquells anys els diversos *asientos* concedits al comerciant madrileny Matías de Valparda.²⁴³⁵ Des del primer moment, José Patiño i el marquès de Torrelamayor compararen els resultats de Valparda i Ortador, procurant discernir quin dels dos homes i models podia assegurar un sistema de provisió més eficient i econòmicament viable.²⁴³⁶

Amb tot, les quantitats a proveir per part de l'administració d'Ortador i Urrutia foren molt importants durant aquell any. En total, aquell any 1735 s'haurien de vestir a Catalunya disset batallons d'infanteria, quatre batallons de cavalleria, s'haurien de

²⁴³¹ AGS, SGU, Llig. 2699, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [14-05-1735]. Tota la despesa en armes i uniformes ascendiria a 289.769 rals y 32 maravedís.

²⁴³² ACBG, AHPM, Notari Jaume Thomàs, llig. 4963, ff. 134v-135v, [04-07-1741] i ff. 176v-177v [18-09-1741].

²⁴³³ AGS, SGU, Llig. 2699, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [13-06-1735].

²⁴³⁴ AGS, SGU, Llig. 2699, Antoni Xipell a José Patiño, s/f, [16-07-1735].

²⁴³⁵ El primer contracte que n'hem localitzat li fou concedit el dia 4 de desembre de 1734 i comprenia l'entrega de 14.479 uniformes per a la infanteria, 1.664 uniformes per a la cavalleria i 994 per a dragons. AGS, SGU, Llig. 5356, *Contrata de Don Matías de Valparda, vecino de la Corte de Madrid, para la provisión de vestuarios de 1735*, s/f, [04-12-1734].

²⁴³⁶ AGS, SGU, Llig. 5356, Marquès de Torremayor a José Patiño, s/f, [19-03-1735].

confeccionar 7.800 bosses “a l’alemanya” i enviar 3.940 vares de draps al regiment d’Orà. Totes aquestes operacions tindrien un preu total de 2.988.372 rals de billó. Per poder conduir les operacions i pagar els proveïdors, Ortador i Urrutia demanaren l’enviament de 969.648 rals «[...] sin los quales dice no puede adelantar cosa alguna respecto de que los operarios se excusan de trabajar».²⁴³⁷

Tot apunta que els treballs continuaren a bon ritme durant els mesos següents.²⁴³⁸ A finals de setembre d’aquell any, arribaren a Barcelona les ordres per fer vestir a Catalunya per tot l’any 1736 uns altres vint-i-quatre batallons d’infanteria, set regiments de cavalleria i quatre regiments de dragons. Per poder dur a terme aquest important augment de la producció, Ortador informà a Patiño que:

«[...] pasé a formar contratas con los fabricantes y demás operarios de aquel Principado que originales paso a manos de Vuestra Excelencia con relación del costo que por menor tendrá cada Bestido de Ynfantería de paño blanco con chupa y divisa encarnada y esta proporción tendrá menos costa de quatro a cinco Reales de vellón el de las mismas divisas, y mucho más si Vuestra Excelencia halla por conveniente de que en dicho Bestuario se apliquen Paños de las Fábricas de Camprodon y sus cercanías como lo practiquen y an practicado los Asentistas que este tendrá menos coste de real y medio a dos reales por vara, si bien que es de inferior calidad al de las fábricas de Igualada, de Esparraguera, Monistrol y Olesa [...]».²⁴³⁹

Efectivament, durant els darrers dies de setembre Ortador i Urrutia negociaren i tancaren catorze contractes amb diversos proveïdors i fabricants per assegurar el compliment dels subministraments ordenats des de la cort. El Quadre número 72 en recull els seus noms, orígens i l’objecte que s’encomanaren a aportar.

Gairebé tots els proveïdors amb els que tractà Ortador o bé tenien una clara experiència prèvia en el seu sector de la manufactura militar o bé ocupaven una posició preeminent dins del seu àmbit productiu local. Una bona mostra en serien els pareires Josep Reynés i Francesc Borrull, als que ja hem localitzat com a subministradors de teles per la tropa a l’inici de la dècada, a banda d’encapçalar algunes de les principals societats manufactureres i comercials de les seves respectives poblacions.

²⁴³⁷ AGS, SGU, Llig. 2699, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [05-02-1735].

²⁴³⁸ El març d’aquell any Anton Pibernat i Francesc Vila joana pactaren amb el comú de sastres la manufactura de vint mil parells de sabates per les tropes. Malgrat l’acord inicial, les protestes de diversos mestres que ja es trobaven treballant calçat per *asientos* militars frustraren l’execució de la comanda. AHCB, Fons Gremials, Llibre de consells de la confraria de Sant Marc de Sabaters, Ref. 126-2B.1/96, ff. 240r-243r, [30-03-1735].

²⁴³⁹ AGS, SGU, Llig. 5356, Josep Ortador a José Patiño, s/f, [10-12-1735].

Quadre núm. 72. Contractes fets per Josep Ortador com a director de la fabricació de vestuaris de Catalunya per l'any 1736	
Contractista	Gèneres/ serveis a subministrar
Josep Reynés, paraire i fabricant de draps d'Esparreguera com a representant de tots els paraïres de la vila.	1.032 peces de draps vint-i-dosens
Francesc Borrull, paraire i fabricant de draps d'Igualada	168 peces de draps vint-i-dosens
Pau Ubach, paraire i fabricant de draps d'Olesa de Montserrat	300 peces de draps vint-i-dosens
Pau Queralt, negociant de la vila d'Olot	100.989 vares d'estamenya catorzena
Francesc Borrell, Joan Sorelló, Salvador Borrell, Francesc Bosch i Josep Junyent, mestres llauners de Barcelona	17.200 flascons o més «de madera del ayre guarnecidos de metal»
Onofre Robert i Marià Fortó, mestres de fabricar platines de Barcelona	Tot el <i>correaje</i> per vestir dotze batallons d'infanteria i més si calgués.
Josep Alavall i Joan Bertran, mestres sabaters de Barcelona	Tot el <i>correaje</i> per vestir dotze batallons d'infanteria i més si calgués.
Miquel Arrufó i Antoni Pasi, veïns de Barcelona	Tots els botons de peltre corresponents a 20.453 vestits o més si calgués
Pere Portaner i Josep Huguet, mestres barreters veïns de Barcelona	16.548 barrets guarnits amb galó de fil blanc o més si calgués
Josep Ivern i Carles Pujades, mestres sabaters veïns de Barcelona	16.548 parells de sabates «de vaqueta de Granja o de Moscovia, con dos suelas corridas y quatro tacones enteros al talón, con las tachuelas de palo» i més si calgués
Rafael Crosas, veí de Barcelona	33.000 camises i corbates de roba de llenç
Antoni Pujadas, veí d'Olot	Totes les mitges de llana blanques de tres fils i quatre pams de llarg per vestir dotze batallons d'infanteria i més si calgués.
Josep Carrer, veí d'Olot	Totes les mitges de llana blanques de tres fils i quatre pams de llarg per vestir dotze batallons d'infanteria i més si calgués.
Isidre Oriol, mestre sastre de Barcelona	Per la confecció de tots els vestits complets i compostos per casaca, jupa i calces per vint-i-quatre batallons d'infanteria i més si calgués.
Font: AGS, SGU, Llig. 5356, [1735-1736].	

Malgrat que no haguem localitzat a Pau Ubach en cap *asiento* anterior, sí que sabem que l'any 1742 era un dels màxims propietaris d'Olot, amb sis cases, un mas i un dels tres únics tints de la població.²⁴⁴⁰ Quelcom similar succeeix amb un dels altres olotins amb que es pactà, el negociant i paraire Antoni Pujadas. Per bé que no en sabem cap experiència prèvia en el sector del proveïment militar, sí que hem pogut constatar que a mitjans de la dècada de 1730 es trobava en un moment d'ascens i consolidació econòmica que es materialitzà amb algunes inversions immobiliàries. Catorze anys després, seria el protagonista de la primera aventura comercial a Amèrica on participaren individus de la seva població. Una iniciativa on hi tindrien un gran protagonisme les mercaderies tèxtils treballades a Olot i a la resta del Principat.²⁴⁴¹

Pel que fa als menestrals barcelonins, Joan Sorelló ja havia emprès un *asiento* de bales de fusell i pistola l'any 1718.²⁴⁴² Per la seva banda, els mestres de fer platines Onofre Robert i Marià Fortó havien estat implicats en diverses comandes de confecció i entrega de motxilles i bosses. Així mateix, el mestre sabater Joan Bertran havia estat associat a Gil Pont i Francesc Berguedà en la manufactura dels utilitatges de l'*asiento* de menajes del mateix Ortador de 1727.²⁴⁴³ Per altra banda, malgrat no haguem pogut localitzar a Rafael Crosas en contractes anteriors, sí que hem trobat a un altre sastre de nom Miquel Crosas com a assentista de vestuaris de dos regiments l'any 1727.²⁴⁴⁴ De qui també tenim referències prèvies interessants és del sastre Isidre Oriol, que l'any 1725 fou el primer administrador del vestuari del seu gremi l'any 1725. Oriol ja havia treballat vestits per les tropes resistents barcelonines de 1713 i mantingué una estreta relació amb el comú de la seva confraria durant tot aquell període, essent prohom en diverses ocasions com l'any 1731.²⁴⁴⁵

Finalment, aquestes grans comandes també despertaren alguns recels i xocs amb els gremis dels seus emprenedors. Aquest fou el cas del mestre barreter Pere Portaner, que

²⁴⁴⁰ Joaquim MONTURIOL I SANÉS, «L'Olot de mitjan segle XVIII. Estudi del cadastre del 1742. Fons: Arxiu Històric Comarcal» a *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, Núm. 9, 1990, pp. 324 i 330.

²⁴⁴¹ Miquel PUIG I REIXACH, «D'Olot a les Índies. L'aventura comercial olotina a Amèrica en els anys 1749-1753» a *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, Núm. 28, 2017, pp. 63-76.

²⁴⁴² ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 86v-88v, [21-03-1718].

²⁴⁴³ AHPB, 958/23, Notari Pau Mollar, ff. 559r-559v, [24-11-1737].

²⁴⁴⁴ AHPB, 950/20, Notari Fèlix Avellà, ff. 247v-248r i 248v, [03-11-1727].

²⁴⁴⁵ AHPB, 950/24, Notari Fèlix Avellà, ff. 83v-84v, [18-04-1731].

fou perseguit pel comú de la seva confraria per no haver complert amb la normativa de repartiment de dos terços de l'*asiento* entre la resta de mestres.²⁴⁴⁶

A banda d'Ortador i els seus factors, l'assentista madrileny Matías de Valparda també operava a Catalunya a través de dos mercaders barcelonins que actuaven com a procuradors seus: Josep Senillosa i Joan Baptista Pujol.²⁴⁴⁷ Sembla que l'acció d'aquests agents de Valparda i les maniobres del propi assentista a la cort feren despertar greus recels a Ortador, que a principis de 1736 decidí abandonar la direcció general del proveïment de vestuaris.

Podem trobar algunes mostres de la tensió existent entre Ortador i Valparda en una missiva escrita pel primer a Patiño el febrer de 1736. En aquesta carta, Ortador acusava al comptador de guerra i futur *Tesorero Mayor* Francisco Lobato Ocampo de voler endarrerir conscientment el pagament de la seva quitança o *finiquito* i el tancament dels comptes de l'administració de l'any 1735:

«[...] así porque mi resistencia no se me achacase algún dolo como por que en todas las ordenaciones han resultado alcances a mi favor. Y reconociendo que todas estas dilaciones tiran no solamente a fines particulares sino es a querer así el Thesorero Mayor como don Francisco Lobato patrocinar al Asentista Valparda y ocultar la resulta y diferencias de costes que consta de la citada representación del Contador de la Guerra o motivar contra mi alguna impostura que les infunda con el tiempo la crítica de su malicia; y debiendo yo precaverme de todo, pues el único fin mío solo es dar el más exacto cumplimiento a las órdenes de Su Majestad mirando siempre el mayor beneficio de su Real Hacienda, suplico a Vuestra Excelencia que atendiendo a la realidad de esta mi representación y al fin de que no se sigan más dilaciones se sirva dar las ordenes más convenientes para que nombrándose por Vuestra Excelencia otro Contador [...].»²⁴⁴⁸

A finals de juny de l'any 1737, quan s'efectuà un primer tancament dels seus comptes, s'aprovà la concessió a Ortador de 34.130 rals de billó com a retribució per les dues administracions de vestuaris consecutives que havia dirigit.²⁴⁴⁹ Sembla que l'èxit en

²⁴⁴⁶ AHPB, 993/5, Notari Vicenç Simon, ff. 172r-174v, [23-11-1738].

²⁴⁴⁷ L'any 1737 tots dos s'hagueren d'enfrontar al tribunal de la Intendència per un deute de 20.007 rals i 18 maravedís de billó a l'administrador de les rendes reials Felix Davalillo a causa de les partides de vestuaris que havien mogut pel Principat sense pagar els drets de duanes que segons Davalillo els corresponien ACA, RP, BGRP, Vol. 16, ff. ff. 135v-146r, [17-04-1737].

²⁴⁴⁸ La part més important d'aquesta quantitat responia a «[...] un año y nueve meses y medio que ha estado empleado don Joseph Ortador en la fábrica y Administración de este vestuario sin goze de sueldo ni gratificación considerando en esto el gasto de postas y carruaje en los viajes que se le han mandado hacer al respecto de 3 pesos al día siendo estos 614». AGS, SGU, Llig. 5356, Josep Ortador a José Patiño, s/f, [02-02-1736].

²⁴⁴⁹ AGS, SGU, Llig. 5356, Josep Ortador a Casimiro de Ustáriz, s/f, [25-06-1737]. El tancament definitiu dels comptes de l'administració no arribà fins l'any 1739. AGS, SGU, Llig. 5357, Josep Ortador a Casimiro de Ustáriz, s/f, [29-10-1739].

aquesta negociació esperonà al mercader català per tornar a presentar una nova proposta per emprendre la provisió de catorze batallons d'infanteria, tres regiments de cavalleria i set regiments de dragons.²⁴⁵⁰

La postura d'Ortador fou estudiada amb detall des de la cort. Sens dubte, durant els anys anteriors Catalunya s'havia consolidat com la principal província productora de vestuaris i *menajes* de la monarquia. Molt pocs individus posseïen el coneixement, les capacitats, l'experiència prèvia i les connexions acumulades per Ortador per poder continuar executant aquest subministrament. Amb tot, en aquells moments les necessitats de la Corona havien començat a canviar a causa de l'avenç de les negociacions de pau al teatre italià –que cristal·litzaria en el tractat de Viena de novembre d'aquell 1738– i el creixement sostingut de la despesa general de la Corona encapçalada pels onerosos costos de l'activa política militar dels anys precedents.

Com ja havia succeït quatre anys abans, des de les secretaries d'Estat i de Guerra es procurà treballar per intentar mitigar les inversions i despeses en els diversos àmbits del proveïment. Pel que fa als vestuaris, dos mesos després que Ortador presentés la seva proposta, el duc de Montemar revisava els preus del darrer *asiento* emprès per Matías de Valparda. Cap de les postures rebudes fins llavors semblava ajustar-se als requeriments i voluntats de rebaixa que volia la corona, de manera que caldria executar les properes renovacions de vestuaris:

«[...] entregándose a los cuerpos de quenta del Rey los paños y estameñas en especie, y lo demás en dinero a los precios que en el dicho estado se regularon. Todo a causa de no haberse encontrado quién entrase en nuevo asiento de vestuarios».²⁴⁵¹

Segons els càlculs de Montemar, aquest sistema oferiria una rebaixa de 180.466 rals i 8 maravedís en relació a la proposta més avantatjosa presentada per un assentista. Aquests beneficis també vindrien del:

«[...] beneficio sin entrar a disminuirle de apromptar este importe en dinero efectivo, con conducción y intereses considerables a pagarle a un Asentista quando se puede y en cartas de pago a cobrar de un año a otro sin premio alguno, como subcede a Balparda en su Assiento fenecido».²⁴⁵²

Així doncs, es continuaren les disposicions per continuar aquesta administració directa per la que finalment trobaren una «[...] Persona que se encargasse de ello y la ha hallado

²⁴⁵⁰ AGS, SGU, Llig. 5356, Josep Ortador a Casimiro de Ustáriz, s/f, [? -07-1737].

²⁴⁵¹ AGS, SGU, Llig. 5357, Duc de Montemar al marquès de Villarías, s/f, [17-09-1738].

²⁴⁵² *Ibidem*.

mui abonada, que sin sueldo ni emolumento alguno se empleará en la fábrica, satisfaciéndosele su importe en los propios términos de mi propuesta».²⁴⁵³ Malauradament no hem trobat cap referència de la identitat d'aquest individu ni de la seva vinculació amb Catalunya.

Malgrat aquestes informacions, en base a un document comptable transcrit per Sergio Solbes sobre la despesa en vestuaris de la *Tesorería Mayor* per l'any 1737 podem constatar com aquell any Matías de Valparada ja s'havia convertit en el principal assentista de vestuaris de la corona, acumulant els proveïments de totes les tropes regulars d'infanteria i cavalleria així com dels vestuaris de les Reials Guàrdies d'Infanteria. Aquests dos àmbits de provisió acumularien un valor total de dotze milions de rals de billó.²⁴⁵⁴ De fet, durant els anys següents continuaria tenint una clara presència al Principat a través dels seus apoderats. L'any 1738, un dels seus agents a Barcelona, Joan Baptista Pujol i Senillosa, es trobava gestionant una carta de pagament en nom seu per valor de 200.000 rals.²⁴⁵⁵

Així doncs, amb aquesta darrera proposta, s'acabaria momentàniament la carrera d'Ortador com a proveïdor dels exèrcits de Felip V. Amb tot, aquest fet no constituí pas el seu allunyament de la milícia, atès que un any després seria nomenat comissari de guerra i s'encarregaria de revistar la ja esmentada companyia de *Granaderos Reales a Caballo* creada el 1731 i conformada eminentment per oficials catalans.²⁴⁵⁶

Per altra banda, en el mateix document on es descriu aquesta situació, el duc de Montemar i el marquès de Villarías intercanviaren diverses opinions sobre la conveniència de continuar amb l'administració directa de la provisió o bé retornar a un sistema completament abocat a la delegació a través de grans *asientos*. En aquest sentit, Montemar ofereix algunes apreciacions interessants sobre les pràctiques comunes dels assentistes i l'origen dels seus beneficis. En les seves pròpies paraules:

«La utilidad de los Assentistas de Vestuarios, mucho mayor que en los precios, está en el manejo de los efectos en que cobran, por los que da en su lugar expresado; en las franquicias que se les conceden, porque son considerables los derechos de que se

²⁴⁵³ *Ibíd.*

²⁴⁵⁴ L'acompanyarien José Cebrián com a assentista de les Guàrdies de *Corps* i Simón del Valle com a proveïdor del cos d'*Alabarderos Reales*. Sergio SOLBES FERRI, «Campillo y Ensenada...», p. 214.

²⁴⁵⁵ AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 262r-263r, [06-06-1738]. És molt possible que es tractés del fill de Joan Baptista Pujol i de Maria Antònia Senillosa. Per tant, seria el fill i el nebot dels dos primers apoderats de Valparada a Catalunya.

²⁴⁵⁶ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Nobleza catalana al Servicio...», p. 301.

aprovechan; y en el de los Géneros que no proveen porque los cuerpos, muchos y muchas veces, por mejorarlos o porque han podido conservar parte de ellos, se los reciben en dinero a bajos precios y en ocasiones a plazos largos. Este camino no le pierde de vista el dueño de la proposición hecha al tesorero general».²⁴⁵⁷

D'aquesta manera, el duc de Montemar admet que bona part dels beneficis dels assentistes no provindrien directament de la pròpia execució del contracte sinó de les exempcions de drets de bolla i entrades que estaven associats a aquests tipus de contractes. Per altra banda, també obtindrien rèdits del fet que en algunes ocasions no s'executarien al complet les entregues de gèneres manufacturats, sinó que per avançar en la provisió es lliurarien les quantitats per la confecció en forma de diners en efectiu. A banda de que aquest sistema reduiria els costos inicials dels propis assentistes, també obria la porta a que els contractistes es quedessin amb totes aquelles peces i robes que no s'haurien lliurat i que es podrien revendre per recuperar les inversions.

Paral·lelament a aquests debats, a Catalunya se seguiren equipant unitats. A mitjans de 1738, el mestre cinter Silvestre Vives es trobava empleat en un contracte d'accessoris pels vestuaris de les Reials Guàrdies Valones que estaven de guarnició a Catalunya. Aquesta encomana li dugué seriosos problemes amb el seu gremi, que prohibí a diversos fadrins cinters a treballar amb ell a causa dels baixos sous a que solia pagar-los les peces.²⁴⁵⁸

Aquell mateix any, el gremi de Sant Marc de sabaters debaté de manera molt activa la possibilitat de sol·licitar al capità general i a la Reial Audiència que tots els *asientos* de sabates, botes i botins que es fessin a Barcelona s'haguessin de repartir en la seva totalitat a la companyia. En el debat hi participaren molts mestres amb una àmplia experiència com a contractistes com Josep Ivern, Josep Fàbregas o Anton Roca, que s'oposaren vivament a aquesta possibilitat i defensant el seu dret a repartir la feina a aquells individus que ells preferissin i consideressin.²⁴⁵⁹

Per altra banda, aquell mateix any alguns contractistes catalans que ja s'havien consolidat en altres àmbits de la provisió intentaren aconseguir algunes comandes enviant agents a la cort. Aquest fou el cas del robaveller barceloní Segimon Anglarill,

²⁴⁵⁷ AGS, SGU, Llig. 5357, Duc de Montemar al marquès de Villarías, s/f, [17-09-1738].

²⁴⁵⁸ Per exemple, els pagava dos sous per cada funda de fusell, quatre diners per cada porta-baionetes, vuit diners per cada *bridacú* de granaders o un diner per cada corretja de fusell. AHPB, 993/5, Notari Vicenç Simon, ff. 130v-131r, [15-06-1738] i ff. 82r-84r, [11-09-1739].

²⁴⁵⁹ AHCB, Fons Gremials, Llibre de consells de la confraria de Sant Marc de Sabaters, Ref. 126-2B.1/97, ff. 80r-80v, [10-09-1738].

que s'havia iniciat com a assentista de tendes de campanya l'any 1734 de la mà del mestre fuster Esteve Subiràs.²⁴⁶⁰ A finals d'agost de 1738, Anglarill i el seu pare participaren com a avaladors del mateix Subiràs en un important contracte de provisió de gèneres d'artilleria on coincidí amb el comerciant Bartomeu Camps.²⁴⁶¹ Sembla que l'enteniment entre Anglarill i Camps fou bastant notable, atès que a finals de novembre d'aquell mateix any decidiren nomenar com a apoderat conjunt seu a Madrid a Carlos de Aristegui y Zavaleta:

«[...] para que por nosotros y en nuestro nombre y representando nuestras personas pueda tratar, convenir, concordar y acetar de Su Majestad (Dios le Guarde) y de sus Reales Ministros, el asiento de Vestuario de los seis batallones de Marina y otros qualesquier asientos sobre qualesquier dependencias, dar pliegos y hacer los ofrecimientos que le parecieren [...]».²⁴⁶²

Sabem, però, que aquesta no fou l'única proposta per aquest contracte que sortí de Catalunya. Uns mesos abans Josep Soler, apoderat de Jaume de Duran, també envià una proposta ajustant el preu per vestit a 568 rals i 17 maravedís. Malauradament, durant els mesos següents no hem pogut trobar més referències a l'entorn d'aquest possible contracte, per bé que les dues postures més favorables foren la d'Anglarill i Camps i la del mestre ferrer Salvador Pera.²⁴⁶³

En base a l'esmentat poder notarial i a través de les gestions de Carlos de Aristegui, Anglarill i Camps conegueren que els ministres de la cort es trobaven receptius a concedir nous grans *asientos*, de manera que enviaren una nova proposta, aquesta vegada per vestir 24 batallons d'infanteria amb 16.548 vestits i tots els seus *menajes* i fer els mitjos vestuaris per 60 batallons més. Ahora, subministraria els draps i estamenyes necessaris pels uniformes de quatre regiments de cavalleria i quatre de dragons. Tot s'hauria de fer amb els preus pactats amb Valparda en els seus *asientos* de 1736 amb algunes petites rebaixes en els preus de les teles. Per assegurar el cobrament, demanaren que els rèdits de l'*asiento* «[...] se les ha de consignar en los productos de Rentas Generales de Cathaluña, Aragón y Valencia, y las del Tabaco de estos Reynos

²⁴⁶⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 122, ff. 57r-64r, [04-03-1734].

²⁴⁶¹ Un *asiento* que ascendí a un valor de 27.000 lliures. ACA, RP, BGRP, Vol. 126,

²⁴⁶² AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, ff. 487v-488r, 29-11-1738

²⁴⁶³ BC, Fons del Baró de Castellet, 83/1, Doc. 1738, s/f, [10-06-1738]. ACA, RP, BGRP, Processos, 1738, Núm. 3, Az, *Pliego dado al Señor Infante Almirante General para proveer el vestuario completo que necesitan los Batallones de Marina por Joseph de Soler*, s/f, [10-06-1738]. Així mateix, de manera paral·lela a la proposta d'Anglarill i Camps el mestre ferrer Salvador Pera també envià una postura pròpia. ACA, RP, BGRP, Processos, 1739, Núm. 4, At, Plec de Salvador Pera, s/f, [09-11-1738] i Plec de Bartomeu Camps i Segimon Anglarill, s/f, [? -11-1738].

sin descuento».²⁴⁶⁴ El cost total del contracte ascendiria als 7.495.084 rals i 12 maravedís. A Montemar no el convencé gens la postura dels catalans i n'exposà tots els motius amb un text que esdevé més que il·lustratiu de la seva clara posició:

«[...] que los vestuarios con dinero corriente abrá quien los aga, el de Dragones 100 reales menos que Valparda y que los que dan este pliego, el de caballería 85 reales y el de infantería 12 reales. Lo que se pierde en el pliego todo es contante, lo que parece se debe despreciar; así por lo referido como porque no toma a su cargo de la Cavallería y Dragones sino los paños y jerguillas y no es conveniente esta separación, sino que librando el vestuario se libre todo y el Rey sepa lo que le cuesta el de sus tropas. El lienzo de que quiere forrar las chupas y calzones no se sabe su calidad, y siendo de su cargo, sin estar esta sanidad, pondría la peor. Los derechos que pretende se le abonen tampoco combiene a la Real Haciendo se le concedan como los pide, ni tampoco que sea de cuenta de Su Majestad los transportes del vestuario, sino que todo sea de cargo del Asentista, abonándole por portes y derechos lo que fuera justo. Con lo que se extornarán crecidos fraudes que son notorios; y siendo del cargo de los Asentistas Vestuarios, Menajes, derechos y conducción, con solo librar el vestuario se sale una vez de este engorro. Para hacer este Asiento es inexcusable exponer en el pliego todas las circunstancias que ha de tener de Vestuario»²⁴⁶⁵

Finalment, doncs, la postura fou desestimada. Aquestes decisions i actituds s'expliquen pel clima de tensió existent a la cort a causa de les iniciatives empreses pel nou secretari d'Hisenda Juan Bautista Iturralde. El ministeri d'aquest consolidat contractista, arrendador i home de negocis navarrès tradicionalment s'ha considerat com un moment de particular influència dels grans assentistes en el govern de la monarquia que disparà les despeses a causa dels seus interessos privats i acabà amb la suspensió de pagaments de març d'aquell 1739.²⁴⁶⁶ Fos o no veritat aquesta concepció, sí que és cert que la mala imatge dels homes de negocis tingué un clar impacte en altres ministres de la monarquia de trajectòries diferents, com Montemar. Les furibundes crítiques que acabem de transcriure deixen entreveure clarament aquesta hostilitat.

Malgrat aquest important fet, la tropa seguí necessitant la renovació del seu vestuari. Una necessitat que a principis de 1740 feia molt de temps que no es cobria en moltes de les unitats, bé fos a causa de la mala praxis dels proveïdors o bé a la manca de zel de l'administració reial. El dia 12 de gener d'aquell any Montemar escrigué al marquès de Villarías descrivint els enormes retards en el pagament de sous i l'entrega de vestuaris a

²⁴⁶⁴ AGS, SGU, Llig. 5357, Duc de Montemar a Sebastián de la Quadra, s/f, [02-03-1739].

²⁴⁶⁵ *Ibíd.*

²⁴⁶⁶ Anne Dubet matisa aquesta imatge tradicional, posant en valor les continuïtats amb els seus predecessors i successors alhora que vindica el seu paper al capdavant d'aquesta important secretaria. Anne DUBET, «La suspensión de pagos...», pp. 19-56.

diversos batallons, alguns dels quals feia cinc anys que no els renovaven l'equipament.²⁴⁶⁷

Aquell mateix mes arribà una proposta de Pedro i Francisco Marguerit, veïns de la cort de Madrid, per proveir tot el vestuari de deu regiments d'infanteria, els mitjos vestuaris de sis regiments i les robes sense treballar per sis regiments de cavalleria i dragons, tot entregat a Barcelona i amb gèneres fabricats a Catalunya però fou desestimat directament per Montemar.²⁴⁶⁸ En canvi, sí que es concedí a Mateo López de Sedano un *asiento* pel vestuari de quatre regiments d'invàlids.²⁴⁶⁹

Una altra postura que arribà en aquests moments fou la de Matías de Valparda. En la seva proposta es comprometia a confeccionar i completar la meitat de tots els vestuaris a Madrid i l'altra meitat a Catalunya. Tots es farien amb draps provinents de les fàbriques castellanes, aragoneses i catalanes i tindria un preu total superior als vuit milions de rals. Finalment, Jaume Planell i Companyia presentà una rebaixa de 800.000 rals sobre la proposta de Valparda. Totes dues postures foren rebudes el mes de juliol d'aquell any.²⁴⁷⁰

La figura de Jaume Planell i Pinós és important per la nostra investigació, atès que no actuava pas per iniciativa pròpia en aquestes negociacions, sinó que ho feia per comissió del grup de negocis barceloní de la família Alegre, encapçalat per Agustí Gibert i Xurrich.²⁴⁷¹ En el fons documental d'aquesta companyia que es troba a la Biblioteca de Catalunya hi trobem múltiples tiquets i albarans d'entrega de gèneres, robes i peces de vestuaris subministrats per menestrals barcelonins durant aquell 1740. A més a més, també hi tenen una còpia de la proposta d'*asiento* presentada per Valparda i diversos documents on es comparen diferents preus per vestit i mostres originals de teixits obrats i tintats de blau i grana.²⁴⁷²

²⁴⁶⁷ AGS, SGU, Llig. 5357, Duc de Montemar al marquès de Villarías, s/f, [12-01-1740]. Aquests problemes ja havien sigut descrits en un informe de Casimiro de Ustáriz al mateix Iturralde a principis de setembre de l'any anterior on parla d'haver rebut «[...] repetidas instancias de los Coroneles por la desnudez de los soldados». Ibídem, Casimiro de Ustáriz a Juan Bautista Iturralde, s/f, [? -09-1739].

²⁴⁶⁸ AGS, SGU, Llig. 5357, Marquès de Villarías al duc de Montemar, s/f, [12-01-1740].

²⁴⁶⁹ AGS, SGU, Llig. 5357, Duc de Montemar al marquès de Villarías, s/f, [27-04-1740].

²⁴⁷⁰ AGS, SGU, Llig. 5357, Casimiro de Ustáriz a Fernando Verdes Montenegro, s/f, [01-07-1740].

²⁴⁷¹ Planell ja havia negociat en nom seu l'*asiento* de cordam amb la secretaria de Marina l'any 1738. ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 281r- 297v, [16-11-1738]. Ja entrada la dècada els seguiria representant en el contracte general de provisió d'arboradura. Rafal REICHERT, «El transporte de maderas para los departamentos navales españoles en la segunda mitad del siglo XVIII» a *Studia Historica. Historia Moderna*, Vol. 43, Núm. 1, 2021, p. 50.

²⁴⁷² BC, Fons del Baró de Castellet, 83/1, Carpeta 1740, s/f, [1740].

Sens dubte, abans de presentar l'esmentada rebaixa de 800.000 rals, els socis barcelonins de Planells executaren un minuciós estudi del mercat i de tots els àmbits d'aquesta provisió. Així mateix, Jaume Planell i Agustí Gibert mantingueren una intensa relació epistolar des de principis d'aquell 1740 en la que s'intercanviaren opinions i informacions tant de la cort com de l'avenç de les gestions a la mateixa Ciutat Comtal. També es remeteren a Madrid les postures, mostres i altres elements necessaris per poder participar en les negociacions, així com els diversos ajustaments de preus de les robes i altres gèneres segons els ajustos que s'havien pogut negociar al Principat.²⁴⁷³

Tant aquestes missives com la resta de documents del fons apunten a que s'iniciaren de manera efectiva totes disposicions necessàries per començar la producció dels vestuaris a Barcelona. Aquest fet es deu a que inicialment la Corona aprovà la proposta d'*allanamiento* o rebaixa presentada per Planell. Amb tot, un punt del plec presentat contravenia directament una de les noves disposicions que s'havien pres des de la cort, que deixava clar que no podia admetre's «[...] en los asientos condición que trate de exención de Derechos de Aduanas y Rentas Generales respecto de haberse de satisfacer indistintamente aun en los términos de que se ejecute por cuenta de la Real Hacienda».²⁴⁷⁴

Malgrat aquesta transgressió, el nou secretari d'Hisenda José del Campillo acabà acceptant que es continués el contracte mentre no hi hagués fraus flagrants a través de l'exempció de drets.²⁴⁷⁵ Tanmateix, a finals de març d'aquell 1741 Planell elevava una súplica a Montemar queixant-se que tot i haver presentat els avals suficients no se li havien pagat els 59.351 rals i 28 maravedís del primer mes del contracte «[...] a que añadió que no le era posible executar lo que nuevamente se le mandaba ante la imposibilidad de hallar los Paños y Jerguillas y demás géneros en tan corto tiempo».²⁴⁷⁶

Davant d'aquestes reticències Montemar proposà al marquès de Villarías que es tragués el contracte a Planell i els seus socis i que es dividís la provisió en dos àmbits. Els

²⁴⁷³ BC, Fons del Baró de Castellet, 97/1, Cartes amb Jaume Planell i Pinós pels *asientos* de vestuaris de 1740, s/f, [02-01-1740 a 15-10-1740].

²⁴⁷⁴ L'altre gran disposició presa en aquell moment seria l'enfortiment de la política de producció pròpia de robes i pells per vestir la tropa, exhortant a complir les disposicions fixades l'any 1719 i recordant la prohibició de tota entrada de gèneres estrangers pels vestuaris que no fos estrictament necessària. AGS, SGU, Llig. 5357, Fernando Verdes Montenegro a Casimiro de Ustáriz, s/f, [01-05-1740].

²⁴⁷⁵ AGS, SGU, Llig. 5357, José del Campillo al marquès de Villarías, s/f, [27-03-1741].

²⁴⁷⁶ AGS, SGU, Llig. 5357, Duc de Montemar al marquès de Villarías, s/f, [21-03-1741].

cossos que ho acceptessin rebrien els diners necessaris perquè es procuressin ells mateixos el vestuari. Pels que s'hi negaren –regiments d'infanteria de Corona, Guadalajara, Irlanda, Hibernia i Parma, el regiment de cavalleria de Montesa i els regiments de dragons de Frísia, Belgia, Pavía Sagunt i Numancia– Montemar havia arribat a un acord amb Juan de Bedime, veí de Madrid, que ja es trobava fabricant uniformes tant a Madrid com a Barcelona per bé que també havia patit els efectes dels impagaments de la corona.²⁴⁷⁷ De fet, unes setmanes abans ja havia sol·licitat la concessió franqueses per entrar diverses partides de robes a la Ciutat Comtal.²⁴⁷⁸

Així doncs, Bedime rellevà a Planell i els seus socis principals al capdavant del proveïment de vestuaris a Barcelona. Malgrat haver perdut el contracte, aquest no seria el darrer contacte entre la casa de negocis Alegre i el proveïment militar. Aquell mateix any Planell havia aconseguit el contracte de vestuaris de la companyia d'*Alabarderos Reales*, que sí que acabà executant.²⁴⁷⁹ A més a més, juntament amb Ignasi Buxó, Josep Puiguriquer i altres socis d'entitat aconseguiren momentàniament els *asientos* generals de provisió de cordam i arboradura per l'Armada.²⁴⁸⁰ Vint anys després, la mateixa companyia també acabaria emprant el vestuari del regiment de dragons de l'Habana.²⁴⁸¹

L'acord amb Bedime incloïa tant els vestuaris com els *menajes*. Amb tot, per poder alleugerir el procés, l'intendent Antonio de Sartine i l'omnipresent Juan de Urrutia s'encarregaren de gestionar la manufactura i subministrament de part dels utilitatges com les bosses “a la alemanya”.²⁴⁸² El principal apoderat de Bedime a Catalunya, el passamaner Josep Florensa i Pons, començà a prendre protagonisme a finals d'aquell any, quan cobrà en nom seu 150.000 rals per les peces del vestuari pel regiment de dragons d'Almansa i per diverses unitats d'infanteria d'Amèrica que s'havien fabricat

²⁴⁷⁷ Precisament, afirmava que «Desde el ingreso de Don Joseph del Campillo al Ministerio de Hacienda he logrado poder dar impulso a esta obra aquí y en Barcelona mediante el celo y la actividad con que este ministro concurre en lo que depende de sus disposiciones a que no se atrase el Servicio», AGS, SGU, Llig. 5357, Duc de Montemar al marquès de Villarías, s/f, [21-03-1741].

²⁴⁷⁸ AHPB, 967/14, Notari Miquel Cabrer, ff. 82r-82v, [16-02-1741].

²⁴⁷⁹ Sergio SOLBES FERRI, «Mecanismos financieros para...», p. 451. *Ibidem*, «Campillo y Ensenada...», p. 215.

²⁴⁸⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 335r-362v, [09-12-1740]. ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 15r-37v, [23-01-1742].

²⁴⁸¹ BC, Fons del Baró de Castellet, 83/1, *Llibreta ahont se notan los diners que se entregant als fabricants de las Prendas del vestuario dels Dragons de la Habana en lo any 1760*, s/f, [1760].

²⁴⁸² AGS, SGU, Llig. 5357, Duc de Montemar al marquès de Villarías, s/f, [13-07-1741].

aquell any.²⁴⁸³ Amb la concessió dels nous grans *asientos* de vestuaris a Matías de Valparda, Florensa es veié obligat a conduir algunes gestions de traspàs de gèneres i operaris del Principat a Joan Baptista Pujol Senillosa i a la resta d'apoderats de l'assentista madrileny. A finals de gener de 1742 acceptà a desgrat que els agents de Valparda rebessin les cinquanta-sis mil peces de draps per la munició que ell havia acordat comprar als paraires del Principat. Malauradament, amb la connivència de l'assentista principal, aprofitant la situació també li havien segrestat diversos carregaments de draps i folres blaus que tenia reservats per la confecció dels vestuaris de tres regiments que es trobava duent a terme i que hagué d'aturar momentàniament.²⁴⁸⁴

La hostilitat amb Valparda motivà que Florensa intentés prendre-li l'*asiento*, aprofitant que l'assentista madrileny no havia aconseguit complir els lliuraments d'uniformes de la dotzena de batallons que s'havia compromès a proveir.²⁴⁸⁵ Davant d'aquestes mancances, Florensa havia emprès els vestuaris d'un nou regiment de dragons alhora que oferí a Sartine i a Campillo a obrar els uniformes de totes les unitats que Pujol i Senillosa no pogué equipar a temps.²⁴⁸⁶ A mitjans de juliol se li pagarien 888.394 rals i 8 maravedís:

«[...] que ha formado del gasto que ha tenido el vestuario que ha proveido en Cataluña a los regimientos de Córdoba, Milan y Mérida al que ha de entregar de Dragones de Francia que se le ha mandado executar bajándose de esta cantidad lo que hubiere percibido en Barcelona a buena cuenta de este haber».²⁴⁸⁷

Els mèrits fets en l'execució d'aquests *asientos* li valgueren el favor del capità general de Catalunya del moment, el marquès de la Mina. Segons Francisco Andújar, aquesta bona relació l'afavorí enormement per aconseguir el contracte per l'aixecament de dos nous batallons de fusellers de muntanya que es licità l'estiu de 1742 i que complementaria la unitat que havia creat Antoni Xipell el 1735. Per bé que competí amb una proposta del batlle de Valls Pere Màrtir Veciana, la seva trajectòria com a assentista

²⁴⁸³ AGS, SGU, Llig. 5357, Josep Florensa i Pons a José Gómez Terán, s/f, [23-12-1741]. Sergio SOLBES FERRI, «Campillo y Ensenada...», p. 218. Aquesta unitat ja s'havia vestit amb uniformes confeccionats a Catalunya l'any 1738. ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 151r-155r, [12-08-1738].

²⁴⁸⁴ AGS, SGU, Llig. 5357, Josep Florensa i Pons a José del Campillo, s/f, [20-01-1742].

²⁴⁸⁵ També ho intentà l'any següent amb el contracte de provisió de les Reials Guàrdies d'Infanteria. AGS, SGU, Llig. 5357, José del Campillo a José Gómez Terán, s/f, [30-01-1742].

²⁴⁸⁶ AGS, SGU, Llig. 5357, Josep Florensa i Pons a José del Campillo, s/f, [22-01-1742].

²⁴⁸⁷ AGS, SGU, Llig. 5357, José Gómez Terán, s/f, [20-07-1742].

de vestuaris, la seva solvència econòmica i les maniobres a favor seu que feu el marquès de la Mina feren decantar la balança a favor seu.²⁴⁸⁸

Tal i com ja succeí el 1735, en aquesta ocasió el vestuari pels vuit-cents homes de la unitat també anà a càrrec de la hisenda del rei. Per bé que el marquès de la Mina havia concedit el contracte pels uniformes directament al mateix Florensa, l'intendent Sartine feu pública la seva postura perquè tant els cònsols del gremi de sastres com qualsevol individu que ho desitgés pogués presentar una rebaixa dels preus. Florensa, que els mesos anteriors ja s'havia encarregat de fer fabricar els uniformes per les companyies que havien aixecat Rafael Xicoi i Josep Coll, acceptà rebaixar el preu per vestit complet de 251 rals i quatre maravedís a 248 rals.²⁴⁸⁹ Com ja havia succeït en l'*asiento* anterior, les cartes de pagament d'aquest contracte es vincularen al cobrament del darrer terç del cadastre d'aquell any. L'acompanyaren com a avaladors el seu pare i el seu principal apoderat, el barceloní Josep Mascaró.

Precisament, aquest darrer assolí una creixent importància a finals de 1742, quan Florensa deixà el Principat per traslladar-se a Savoia. Mascaró restà a Catalunya i s'encarregà de continuar amb l'administració dels negocis del seu principal. El gener de 1743 envià una proposta a José del Campillo per vestir la nova recluta de fusellers de cinc-cents homes que s'estava ultimant.²⁴⁹⁰ Finalment, després de proposar-ho directament a l'intendent Sartine, aconseguí el contracte rebaixant el preu per vestit als 241 rals de billó.²⁴⁹¹

Amb la marxa de Florensa, Matías de Valparda recuperà la seva posició preeminent com a contractista de vestuaris també a Catalunya. El creixement de la demanda d'uniformes associat a l'inici de les operacions militars a Savoia en el marc de la Guerra de Successió d'Àustria feu que Valparda es veiés obligat a buscar nous àmbits de manufactura per completar ràpidament l'equipament de les unitats que s'havien d'enviar al front. Aprofitant les bones relacions amb la veïna França que s'havien reblat amb el tractat d'amistat del 25 d'octubre d'aquell any —el conegut Segon Pacte de Família—,

²⁴⁸⁸ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 151-154.

²⁴⁸⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 364r-375v, [26-09-1742].

²⁴⁹⁰ AGS, SGU, Llig. 5358, Josep Mascaró a José del Campillo, s/f, [28-01-1743].

²⁴⁹¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 89v-98v, [13-02-1743].

l'assentista presentà una proposta per vestir 10.600 homes de 26 batallons d'infanteria que es confeccionarien en terres gal·les.²⁴⁹²

Aquesta proposta fou rebuda tèbiament a la cort, on s'havien intentat avançar diverses negociacions paral·leles amb homes de negocis catalans perquè s'encarreguessin de proveir tots els vestuaris d'infanteria i dels cossos de milícies. Les prohibicions d'ús de teles importades pels vestuaris militars dificultava l'obertura d'aquesta nova via de proveïment, alhora que l'arribada dels gèneres des de l'altra banda dels Pirineus podria endarrerir críticament el lliurament dels nous equipaments a les tropes.²⁴⁹³ Sens dubte, la reacció més airada contra aquesta proposta fou la del capità general de Catalunya. A finals de desembre d'aquell any el marquès de la Mina ja havia iniciat les disposicions per la manufactura de vint mil nous vestits a Barcelona davant de la impossibilitat:

«[...] de hacer en Francia el vestuario del ejército, no tanto por el exceso de los precios, sobre ser diferencia grave para los cuerpos, quanto por la dilación; pues ocupadas las Fábricas para sus tropas ni en abril estarían concluidas nuestras obras; y me parece que el recurso es Cataluña».²⁴⁹⁴

Tots aquests vestits es destinarien a l'exèrcit expedicionari de Savoia i la direcció de la seva fabricació i distribució recauria en el mateix assentista Valparda, per un preu de 187 rals per vestit complet. Per fer arribar els uniformes a les tropes, s'encarregaria el seu transport fins a Toló al traginer barceloní Josep Pomés.²⁴⁹⁵ Podem trobar una bona mostra dels treballs fets en aquest context en la sol·licitud de concessió d'un títol reial per l'establiment d'una *Fábrica Real de Antes y Gamuzas de la Ciudad de Barcelona* que feren els comerciants barcelonins Silvestre Artés i Francesc Coll l'any 1744. Tots dos comptaven amb experiència com a proveïdors de pa de munició i palla a la dècada de 1720. En aquest cas, un dels mèrits que acreditaven per la concessió d'aquesta nova fàbrica fou que:

«[...] en los molinos de Berneda a la parte del Rio Besós y en los de Santa Coloma tres batanes para batir las pieles con sus ruedas, árboles, caja, tornos y demás concerniente a esta maniobra, expresando también habían labrado en el año de 1742 1.500 pieles en ante que sirvió la mayor parte para mis Reales Tropas y una crecida porción de

²⁴⁹² AGS, SGU, Llig. 5358, José Antonio Tineo al marquès de la Ensenada, s/f, [15-12-1743]. *Ibidem*, *Prendas de que se compone un Bestido de Infantería y su costo en Barcelona según los que allí ha executado Juan Baptista Pujol y Senillosa de quenta de don Mathias de Valparda*, s/f, [16-12-1743].

²⁴⁹³ AGS, SGU, Llig. 5358, José Antonio Tineo al marquès de la Ensenada, s/f, [27-12-1743].

²⁴⁹⁴ AGS, SGU, Llig. 5358, Marquès de la Mina al marquès de la Ensenada, s/f, [28-12-1743].

²⁴⁹⁵ AGS, SGU, Llig. 5358, Antonio de Sartine al marquès de la Ensenada, s/f, [28-01-1744]. Aquell 1744 també feu alguns enviaments el veterà assentista de transports Josep Ferriol, pels que cobrà 17.385 rals de billó. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 1, s/f, [12-12-1746].

Benados, Terneras y Lamas para calzones y chupas y que aumentándose los maniobristas podrían fabricar al año crecidas porciones de estos géneros lo que no sería posible de conseguir sin mi real protección, suplicándome fuese servido concederles diferentes franquicias y exenciones».²⁴⁹⁶

El rei els concedí el permís, el títol, el fur de la Junta de Comerç central i la possibilitat de fer entrar mil cinc-cents pells de vacum estrangeres cada any durant deu anys, sota la condició que elaboressin un mínim de cinc mil peces de pell anuals destinades a les tropes. Com veurem, aquesta mesura també s'emmarca en el constant contraban i sol·licitud d'entrada de peces de pell que els artesans barcelonins del ram feien a la Corona davant de la manca constant de matèria primera.

Per altra banda, amb l'objectiu d'assegurar el forniment de totes les robes necessàries, a mitjans de gener de 1744 Joan Baptista Pujol i Senillosa demanà a l'intendent Sartine que es passessin ordres a tots els fabricants de Catalunya perquè es possessin a la seva disposició i que es forcés a tots els particulars que tinguessin robes útils pels uniformes a vendre-les-hi sense inflar els preus.²⁴⁹⁷

La pròpia corona tenia constància de que al Principat hi havia «[...] algunos individuos que tienen acaparadas porciones de lanas que no quieren vender sino a unos precios subidos para aprovecharse de la falta que se experimenta en Cathaluña».²⁴⁹⁸ Davant de les dificultats de poder acabar els primers vuit mil vestits abans de març, Pujol i Senillosa demanà que es practiquessin les mateixes disposicions als regnes d'Aragó, Castella i València.²⁴⁹⁹ L'apoderat de Valparda posà un especial èmfasi en que es remetessin els draps treballats a les fàbriques d'Alcoi, alhora que sol·licità els permisos necessaris per enviar agents a Montpeller per comprar vaquetes per la confecció de sabates i fer entrar a Barcelona un carregament de robes per camises que feia venir en un vaixell neerlandès. Aquestes darreres compres es feren per poder assegurar la manufactura de tots els *menajes* per les unitats que s'estaven creant al Principat aquells primers mesos de l'any.²⁵⁰⁰

A mitjans de 1744, s'inicià la fulgurant carrera com a principal assentista de vestuaris de la Corona del barceloní Vicenç Pujol. La trajectòria d'aquest mestre sastre ja cridà l'atenció de Manuel Arranz en el seu primer estudi sobre l'impacte de la demanda

²⁴⁹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 22, ff. 110r-116v, [25-01-1744].

²⁴⁹⁷ AGS, SGU, Llig. 5358, Antonio de Sartine al marquès de la Ensenada, s/f, [13-01-1744].

²⁴⁹⁸ AGS, SGU, Llig. 5358, Pedro de Argain al marquès de la Ensenada, s/f, [13-01-1744].

²⁴⁹⁹ AGS, SGU, Llig. 5358, Marquès de la Ensenada a Pedro de Argain, s/f, [17-01-1744].

²⁵⁰⁰ AGS, SGU, Llig. 5358, Pedro de Argain al marquès de la Ensenada, s/f, [19-02-1744].

militar a Catalunya.²⁵⁰¹ Per la seva banda, més recentment Sergio Solbes també l'ha estudiat pel seu paper com a proveïdor durant la Guerra de Successió d'Àustria.²⁵⁰² Per aquesta raó, segurament es tracta d'un dels contractistes del període que ens ocupa més coneguts per la historiografia.

Emperò, abans de passar a tractar les particularitats de la seva trajectòria, ens aturarem un moment per comprovar com havia afectat a l'aparell manufacturer barceloní aquesta consolidació del Principat com el principal focus productor d'uniformes per l'exèrcit de Felip V i el repunt de la demanda que s'experimentà a partir de l'any 1740. Precisament, aquest creixement de les activitats associades a la manufactura de vestuaris feren que les confraries més implicades –especialment les de sastres, barreters i cinters– cerquessin totes les vies possibles per aconseguir les matèries primeres que els servien per dur a terme les comandes. Una clara mostra la trobem en el gremi de sabaters de Sant Marc, que s'associà al cinter i assentista Silvestre Vives per importar un carregament de dos-cents quintars de pells des de Marsella per fer soles de sabata.²⁵⁰³

A banda d'aquestes iniciatives, una de les dinàmiques que comportà una major inestabilitat i conflictivitat entre els contractistes i les confraries de la ciutat fou la del repartiment de part de les comandes amb el conjunt del gremi. Com ja hem apuntat anteriorment, els incompliments d'aquestes disposicions seguien sent comuns. La reiteració de les transgressions que comportà l'augment de la producció durant els anys 1740 i 1741 motivà que els prohoms del gremi de barreters decidissin refermar les ordenances internes per aturar els fraus i incompliments sols un any després d'haver aconseguit una renovació general de les seves ordenances on ja s'havia tractat aquest tema.²⁵⁰⁴ Aquest fet s'explicaria per l'acció d'alguns mestres que solien treballar pels assentistes acabaren elevat consultes a la Reial Audiència demanant la fi dels repartiments.²⁵⁰⁵ Els termes de repartiment dels barreters eren alguns dels més durs de totes les confraries que instituïren aquesta pràctica. Cada mestre que obtingués un *asiento* superior a les tres-centes unitats n'hauria d'entregar dues-centes al gremi perquè

²⁵⁰¹ Manuel ARRANZ HERRERO, «Demanda estatal i activitat...», pp. 261-262.

²⁵⁰² Sergio SOLBES FERRI, «Campillo y Ensenada...», pp. 222-230.

²⁵⁰³ AHPB, 950/33, Notari Fèlix Avellà, ff. 74r-75r, [25-02-1740]. Silvestre s'especialitzaria en aquest tipus d'importacions. Així ho feu també l'any 1744 pel gremi de juliàns mercers vells. AHPB, 993/8, Notari Vicenç Simon, ff. 48r-49v, [09-05-1744].

²⁵⁰⁴ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 53r-55r, [05-07-1742]. ACA, RA, Reg. 218, ff. 28v-40r, [09-01-1741]. AHCB, AB, Polític, Representacions, 1D.IV-16, ff. 385r-407r, [11-09-1741].

²⁵⁰⁵ ACA, RA, Reg. 161, ff. 39r-40v, [11-12-1738].

les obressin la resta d'agremiats. Com era imperatiu, per poder legalitzar aquestes noves disposicions se sol·licità l'aprovació de l'esmentada Reial Audiència.²⁵⁰⁶

Malgrat aquest afermament legal, les transgressions continuaren sent constants. Sols un mes després de la presa de l'acord, ja es penalitzaren tres mestres que havien emprès comandes superiors als tres-cents barrets sense informar el gremi ni fer el repartiment. Un d'ells, el mestre Josep Prats, es trobava treballant una comanda de mil vuit-cents barrets.²⁵⁰⁷ Les setmanes següents continuaren les investigacions, demanant a tots els mestres que tinguessin *asientos* corrents que ho comunicuessin al gremi. Un d'ells fou el veterà contractista Pere Portaner, que en aquells moments es trobava fabricant els vuit-cents barrets pels vestits dels nous fusellers de muntanya que es feien a compte de Josep Florensa.²⁵⁰⁸

Un altre àmbit de contravenció important seria el de l'ús de mà d'obra no agremiada per treballar partides de vestuaris en cases particulars o casernes dirigits pels oficials facultats per les unitats. Aquestes pràctiques esdevingueren cada vegada més comunes a causa de les disposicions fetes des de la cort de prioritzar l'abastiment dels vestits a través del repartiment directe de diners i robes als oficials habilitats. Per lluitar contra aquestes vulneracions, la confraria feu una procura general al sabater Josep Subirà perquè defensés els seus interessos en aquest àmbit.²⁵⁰⁹ Pocs dies mesos després, Subirà sol·licità a les autoritats una legislació que permetés evitar que els capitans dels regiments empressin aquestes males pràctiques en els contractes de neteja i reparació de calçat per la tropa.²⁵¹⁰

Ni el principal gremi que abanderà aquests repartiments es lliurà de les contínues transgressions. Per exemple, a mitjans de 1741 es penalitzà al mestre Miquel Pocerull per no haver repartit part dels vestits del regiment de Flandes que es trobava obrant.²⁵¹¹ Amb tot, més enllà de les transgressions dels propis sastres un dels elements més conflictius que afectà el gremi durant aquells moments fou l'enorme presència de mestres sastres robavellers o joves sastres en la confecció dels uniformes.

²⁵⁰⁶ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 83r-86r, [03-09-1742], ff. 94v-98v, [18-09-1742] i ff. 99r-100r, [23-09-1742].

²⁵⁰⁷ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 65v-66v, [07-08-1742] i ff. 102r-103r, [06-10-1742].

²⁵⁰⁸ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 105r-106r, [15-10-1742].

²⁵⁰⁹ AHPB, 950/36, Notari Fèlix Avellà, ff. 151r-152v, [12-07-1743].

²⁵¹⁰ AHPB, 950/36, Notari Fèlix Avellà, ff. 178v-180r, [12-09-1743].

²⁵¹¹ Pocerull treballava amb el cinter Silvestre Vives, a qui ja hem vist tenint diversos problemes amb altres gremis. AHPB, 950/34, Notari Fèlix Avellà, f. 170v, [08-05-1741] i ff. 170v-171r, [09-05-1741].

La tensió entre sastres i robavellers ja havia tingut una primera gran materialització amb un important plet iniciat l'any 1724, on els sastres barcelonins denunciaren la implicació de molts pallers en aquestes confeccions, arribant a instaurar una pena de cinc lliures per cada confrare robaveller que tallés i cosís vestits per les tropes amb mida o sense.²⁵¹² Aquestes pràctiques continuaren donant-se durant els anys següents, generant múltiples penyoraments i plets entre ambdues confraries.²⁵¹³

Quelcom similar havia succeït amb el gremi de joves sastres. L'any 1738, els seus prohoms elevaren una dura queixa a la Reial Audiència on carregaven contra els assentistes per no observar el repartiment d'un terç a la confraria de mestres i dos terços a la de joves sastres, com s'havia practicat comunament des de mitjans de la dècada anterior. Així doncs:

«[...] de un tiempo a esta parte se ha inmutado este methodo de forma [...] con el medio de rebajar el valor del trabajo, les han dado todo [als mestres sastres], y no pudiendo ellos cumplir, compellen a hacerlo trabajar a los suplicantes por el precio que quieren, lo que les tiene constituido en la mayor miseria e imposibilidad de mantenerse y acudir a los Reales Servicios».²⁵¹⁴

Alguns anys després, els prohoms de sastres intentaren arribar a acords per poder regular parcialment aquestes pràctiques. El dia 23 de gener de 1743, els comuns dels joves sastres i del gremi de sastres arribaren a un acord per repartir i treballar de manera conjunta tots els uniformes que es fessin a Barcelona fins l'any 1746.²⁵¹⁵ Amb tot, durant els tres anys que aquest acord estigué en vigor es produïren nombrosos penyoraments i transgressions de l'acord per part d'ambdues confraries.²⁵¹⁶ De fet, aquell mateix 1743, la manufactura del vestuari del tercer regiment de Sevilla, administrat per Jaume Coll, generà nombroses causes entre els membres de tots dos gremis.²⁵¹⁷

²⁵¹² AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, ff. 86r-86v, [28-06-1724]. Aquestes tensions entre aquests dos sectors de la confecció ja havien sigut comuns en altres contextos temporals i geogràfics de la Corona d'Aragó. Vegeu-ne un exemple a la València dels Àustries a Naomi BOIGUES ESCRIVÀ, «Introducció a les conflictivitats gremials entre sastres i pellers en la València foral moderna» a *Mirabilia/ Mediterranean and Transatlantic Approaches to the Culture of the Crown of Aragon*, Núm. 2, 2019, pp. 133-147.

²⁵¹³ AHPB, 950/21, Notari Fèlix Avellà, ff. 200r-200v, 23-08-1728]. AHPB, 950/23, ff. 245r-245v, [19-08-1730] i ff. 272v-273v, [20-09-1730]. AHPB, 950/34, ff. 170v-172r, [09-05-1741].

²⁵¹⁴ ACA, RA, Reg. 160, f. 45r, [10-05-1738]. Malgrat sol·licitar un retorn a la pràctica anterior, la Reial Audiència desestimà la demanda dels prohoms.

²⁵¹⁵ AHPB, 950/39, Notari Fèlix Avellà, ff. 26v-27r, [28-01-1746].

²⁵¹⁶ AHPB, 950/37, Notari Fèlix Avellà, ff. 94v-95r, [11-04-1744].

²⁵¹⁷ AHPB, 950/36, Notari Fèlix Avellà, ff. 153v-154r, [15-07-1743] i ff. 164r-164v, [26-07-1743].

Tots aquests conflictes i tensions gremials són una bona mostra del pes que tenien les comandes d'uniformes en el sector de la confecció barcelonina i de com les confraries de la ciutat intentaren capitalitzar el màxim possible la participació dels seus membres en aquest tipus de contractes. Malgrat que generalment no ho aconseguiren, els comuns de molts d'aquests gremis intentaren convertir-se en els principals interlocutors amb els grans assentistes de la Corona per poder gestionar directament amb ells els repartiments de feines les comandes més grans. Un cas exitós d'aquesta pràctica el trobaríem en el gremi de barreters de Barcelona, que el gener de 1744 acordà directament amb Joan Baptista Pujol i Senillosa la manufactura i entrega de 11.462 parells de sabates en el termini de dos mesos.²⁵¹⁸ Com veurem, aquesta també fou una pràctica comuna pel gremi de sellers guarnimenters.

A banda dels repartiments dels contractes, la producció d'equipament per la tropa també podria servir per l'establiment de noves taxes pel comú del gremi o per avalar un possible endeutament. A principis de 1740, el gremi de barreters de Barcelona es trobava implicat en un llarg plet contra Honorato Aniel que havia dut al límit les arques de la confraria. Per tal de poder sufragar-ne les despeses, els prohoms d'aquell any decidiren elevar una súplica al capità general i a la Reial Audiència per obtenir el permís de crear un censal de 400 lliures de valor:

«Y que conseguida dita llicència se prenga lo dit censal y que per poderlo lluir i quitar se impose entre los individuos del present estament, que per cada cent sombreros de munició que faran hagen de pagar 14 reals de ardits y rata a proporció de dita quantitat a no arribar a los cent [...]».²⁵¹⁹

Finalment, el censal es creà el dia 11 de maig d'aquell any i la taxa es continuà cobrant durant els anys següents.²⁵²⁰ Quelcom similar succeí amb el comú del gremi de cinters. Davant de les necessitats econòmiques de la confraria, es recorregué al repartiment de les feines i «aderezos de munición» per poder solucionar-ho durant l'agost de 1742.²⁵²¹ Unes disposicions que despertaren furibundes crítiques per part dels mestres més implicats en els contractes militars.

Així doncs, tot i alguns enteniment puntuals, la relació entre assentistes i prohoms gremials solia ser certament tibant, especialment a raó dels repartiments forçats, les

²⁵¹⁸ AHPB, 993/8, Notari Vicenç Simon, ff. 116r-117r, [21-11-1744].

²⁵¹⁹ AHPB, 993/6, Notari Vicenç Simon, ff. 24v-25v, [21-02-1740].

²⁵²⁰ AHPB, 993/6, Notari Vicenç Simon, ff. 48v-55r, [11-05-1740] i ff. 83r-86r, [03-09-1742].

²⁵²¹ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 62v-65v, [06-08-1742] i ff. 74r-76v, [20-08-1742].

noves talles i els penyoraments que acabem de descriure. A banda, la pròpia naturalesa i requeriments de la producció per l'exèrcit –grans comandes, terminis ajustats, gran necessitat de mà d'obra, participació de grans capitals de fora dels gremis, condicionants productius marcats per l'acord original entre l'administració i el contractista...– posava en greu tensió les estructures productives tradicionals i acabava afavorint la transgressió contínua d'aquestes les ordenances gremials. Una circumstància que encara es veié més enfortida a causa de la progressiva preferència a la contractació a través de grans *asientos* de milers de peces que es donà a partir de la dècada de 1730, i que condicionaven de manera notable aquestes relacions entre els agents de l'assentista i els seus proveïdors.

Cansats del zel dels prohoms dels gremis, tant els assentistes més importants com molts dels confreres que participaven dels *asientos* recorregueren a les autoritats militars per deslliurar-se d'aquestes pràctiques gremials que dificultaven i endarrerien el compliment de les comandes. Aquestes súpliques foren escoltades des de la cort, i el dia 5 de novembre de 1744 des de la Reial Audiència s'envià una carta circular a totes les confraries de la ciutat on s'avisava d'una ordre del marquès de la Ensenada:

«[...] que desde ahora en adelante no se le obligará a Maestro alguno que tome por Asiento o por contrata o en otra manera qualquiera obra de Munición de Vestuario o prendas de él a repartimiento de la obra que contratare y que será arbitrario en el contratante trabajarla por si solo o con aquellos Maestros y Oficiales de quienes tengan mayor satisfacción».²⁵²²

La reacció de la confraria de sabaters a aquesta disposició ens ofereix una bona mostra de la divisió d'interessos existents a l'interior dels propis gremis. Mentre que els prohoms del gremi proposaren una votació per elevar un recurs conjunt davant de la Reial Audiència, molts confreres s'hi negaren rotundament. Entre aquests darrers hi trobem individus amb una vinculació clara amb els contractes militars com Pere Portaner, Josep Prats o Francesc Plana.²⁵²³

Com ja hem assenyalat, l'element principal que acabaria motivant tant la decisió del marquès de la Ensenada com el creixement de les tensions internes dels gremis productors fou el flux continu i pràcticament ininterromput de grans *asientos* i comandes directes de vestuaris que es treballaren al Principat des de principis de la dècada de 1730. Mentre que durant els primers anys de la dècada de 1740 aquest flux de

²⁵²² ACA, RA, Reg. 35, ff. 197r-199r, [06-11-1744].

²⁵²³ AHPB, 993/8, Notari Vicenç Simon, ff. 125r-126v, [04-12-1744].

demanda havia arribat a Catalunya principalment a través dels delegats a Barcelona de contractistes radicats a la cort com Josep Florensa i Joan Baptista Pujol i Senillosa, a mitjans de l'any 1744 aquest fet canvià de manera radical amb l'aparició d'una nova societat plenament catalana que tornaria a acumular les principals comandes d'aquest sector de tota la monarquia.

A principis de juliol de 1744, l'oficial de les Reials Guàrdies Espanyoles Pedro de Argain remeté els darrers informes amb tots els gèneres que Matías de Valparda havia subministrat a Barcelona des del mes de gener anterior per diversos cossos de l'exèrcit.²⁵²⁴ Malgrat que Joan Baptista Senillosa continuà executant els vestuaris per diversos regiments els mesos posteriors, tant des de la cort com des de la Intendència de Catalunya es començaren a fer els passos per negociar un nou contracte d'abastiment. El dia 19 d'agost arribà a Madrid una proposta per equipar completament amb 8.600 vestits tots els regiments d'infanteria, cavalleria i dragons que es destinessin a l'exèrcit expedicionari de la Llombardia presentada pel mestre sastre Isidre Oriol.²⁵²⁵ La llarga carrera d'Oriol com a proveïdor de les tropes el feu considerar pel propi José de Contamina com un «[...] sujeto de seguridad y desempeño [...]» que asseguraria el compliment total de l'encomana. L'intendent havia tractat directament amb el sastre i amb altres individus la possibilitat de plantejar aquesta proposta i la postura i capacitats d'Oriol havien sigut les més solvents.

Mentre s'envià tot l'expedient de la proposta a la cort perquè fos supervisat i aprovat, Contamina decidí fer públics els detalls de la postura perquè qualsevol individu o companyia que ho desitgés pogués presentar alguna rebaixa o millora. Aquesta pràctica comuna en els contractes de provisió licitats des de la Intendència oferí l'oportunitat al mestre sastre barceloní Vicens Pujol per arrabassar la concessió a Isidre Oriol. A diferència d'Oriol, tenim molt poca informació del passat de Pujol i de les seves activitats prèvies a la concessió d'aquest *asiento*. Mercès al seu testament sabem que fou el fill del sastre barceloní Joan Pujol. Un dels seus marmessors fou Antoni Herms, un dels socis de Josep Senillosa en els contractes de vestuaris per les Reials Guàrdies d'Infanteria a principis de la dècada de 1730.²⁵²⁶ Les poques informacions més que n'hem trobat comencen l'any 1725, quan el localitzem per primera vegada dins la

²⁵²⁴ AGS, SGU, Llig. 5358, Pedro de Argain al marquès de la Ensenada, s/f, [30-08-1744].

²⁵²⁵ AGS, SGU, Llig. 5358, José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [19-08-1744].

²⁵²⁶ AHPB, 997/42, Notari Carles Rondó, ff. 12r-14r, [11-04-1755].

nòmina de confreres del gremi de Sastres.²⁵²⁷ Dos anys més tard rebé un préstec del jove sastre barceloní Josep Illa i Ferrerós i confeccionà dos vestits de núvia per les germanes Antònia i Josepa Blanch.²⁵²⁸ L'any 1731 comprà una casa de dos pisos a Barcelona a l'agent de negocis Anton Vendanent i la feu reformar juntament amb el mestre veler Pau Sabater i Serra.²⁵²⁹ Malauradament ignorem quins camins prengué la seva carrera durant els anys següents i que li permeteren entrar en aquestes negociacions.

Fos com fos, prenent com a referència les qualitats, condicions i terminis pactats per Isidre Oriol –que a la vegada ja s'inspiraven en els dels *asientos* de Valparda– Pujol s'oferí a rebaixar 10 rals per cada vestit d'infanteria, cavalleria, dragons i fusellers del preu inicial. Així mateix, posà especial èmfasi en que les autoritats militars l'auxiliessin a observar el punt cinquè de la postura, que deia així:

«Que se ha de poder fabricar dentro y fuera de dicha ciudad de Barcelona el referido vestuario por las personas que destinare para ello, sin gremio alguno ni otra persona puedan oponérseme no obstante cualquier decreto y privilegio que tengan en contrario».²⁵³⁰

Sens dubte, una condició clarament vinculada a la problemàtica gremial que hem descrit. Tota la provisió s'hauria de fer en tres mesos i mig des del pagament de la bestreta. Per poder complir amb aquest termini tant ajustat, sol·licità que les franqueses comunes que es concedien a les peces de robes que es fessin servir pels vestuaris també es fessin extensives a totes les partides que comprés a les botigues de teles de la ciutat o bé als propietaris que tenien gèneres confiscats a la Duana.

Després de revisar la proposta de rebaixa, Baltasar Montero i José de Contamina decidiren acceptar-la provisionalment a l'espera de que presentés els avals necessaris. És justament en aquest àmbit on hi trobem algunes pistes que ens permeten entendre l'entitat econòmica que es trobava darrere de la postura de Pujol. En aquest i en tots els contractes posteriors avalaren a aquest assentista el mercader barceloní Bernat Glòria i el ciutadà honrat i mercader Josep Esmandia i Milans.

El mercader Bernat Glòria i Bosch és vastament conegut pel seu actiu rol dins de l'àmbit comercial barceloní de la primera meitat del segle XVIII, així com el seu paper

²⁵²⁷ AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, f. 228v, [26-02-1725].

²⁵²⁸ AHPB, 950/20, Notari Fèlix Avellà, ff. 138r-138v, [02-06-1727]. AHPB, 927/6, Notari Bartomeu Cervaró, s/f, [16-02-1728].

²⁵²⁹ AHPB, 967/3, Notari Miquel Cabrer, ff. 32v-35v, [03-02-1730] i AHPB, 967/3, ff. 16r-17r, [10-02-1731].

²⁵³⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 131, ff. 119r-132r, [02-09-1744].

com un dels pioners en la inversió en la fabricació d'indianes al Principat.²⁵³¹ Ja l'hem vist participant activament en el subministrament de cereals per la provisió de les tropes del Principat durant les dècades de 1720 i 1730. Després de participar en l'intent de creació de la primera Junta de Comerç de Barcelona l'any 1735 i d'aconseguir franquícies per la importació de cotó americà l'any 1738, a principis de la dècada de 1740 Glòria ja posseïa importants influències dins de l'aparell administratiu i militar borbònic.²⁵³² Per exemple, sabem que l'any 1742 actuava com a apoderat i procurador de Menna de Sentmenat i Agulló, brigadier de l'exèrcit, coronel del regiment d'infanteria de Catalunya i membre d'una de les cases nobiliàries més rellevants de la Catalunya borbònica, la del marquès de Castellidosrius.²⁵³³

Per la seva banda, Josep Esmandia i Milans era el fill de Teresa Milans i el mercader mataroní Miquel Esmandia. Per part de mare, es trobava integrat dins de l'important grup comercial Milans, atès que era nebot de Segimon Milans i cosí de Bonaventura de Milans.²⁵³⁴ De fet, des de 1732 havia format part activa de la companyia de Benages, Andreu i Milans amb una participació d'una dotzena part del patrimoni.²⁵³⁵ Des de 1727 l'hem vist com a responsable del magatzem barceloní de la provisió de queviures de Catalunya.

Com podem veure, ambdós fiadors de Pujol no sols formaven part de la cúspide econòmica i comercial barcelonina sinó que també tenien una clara i consolidada experiència en el camp dels proveïments que els havia valgut la confiança de l'administració militar del Principat. Totes aquestes connexions, sumades als coneixements i experiència de Vicens Pujol, els serien de gran necessitat per poder emprendre les importants comandes que se'ls feren durant els quatre anys següents.²⁵³⁶

La proposta de Pujol, fou acceptada poques setmanes després a la cort. Malgrat perdre aquest gran *asiento*, pocs mesos després Isidre Oriol acompanyat dels sastres Miquel Crosas i Antoni Herms negocià directament amb Juan Rafael de Silby la confecció dels

²⁵³¹ Segueix sent de referència Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII: la familia Gloria» a Pedro TEDDE DE LORCA (Ed.), *La economía española al final del Antiguo Régimen Vol. II, Manufacturas*, Madrid: Alianza Editorial, 1982, pp. 1-131.

²⁵³² Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 250-262. James K. J. THOMSON, *Els orígens de la industrialització...*, pp. 114-118.

²⁵³³ AHPB, 934/37, Notari Josep Francesc Fontana, ff. 85r-86r, [04-04-1742].

²⁵³⁴ Pere MOLAS RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana i Rafael Dalmau Editor, 1973, p. 185.

²⁵³⁵ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», pp. 209, 216 i 218-219.

²⁵³⁶ Manuel ARRANZ HERRERO, «Demanda estatal i activitat...», p. 262

uniformes i els *menajes* per vestir i equipar el regiment reial de l'Artilleria a principis de novembre de 1744.²⁵³⁷

Retornant a Pujol, només la primera comanda de 8.600 vestits –a la que se sumaren els mitjos vestuaris de les Reials Guàrdies d'Infanteria– tenia un cost estimat de 1.591.598 rals de billó, que constituïa una important rebaixa de 600.000 rals envers els preus que s'havien ajustat amb Valparda anys abans.²⁵³⁸ Aquest primer *asiento* constituí el marc formal que vertebraria la resta de comandes o *allanamientos* que el sastre català aniria acceptant a mesura que se li anessin proposant des de la Intendència o des de la cort. Alhora, un cop s'entregaven les robes als cossos o als magatzems designats, l'assentista i els seus agents rebien tots els rebuts o certificacions amb els que podien presentar-se a la tresoreria de l'exèrcit on se'ls faria un "ajustament" temporal.²⁵³⁹

Entre 1744 i 1747, Pujol executà almenys setze comandes de volums i abast molt diversos. Mentre que alguns d'ells comprenien els vestuaris d'una sola unitat, altres en comprenien quinze. Aquesta enorme disparitat, així com la poca regularitat temporal en els *allanamientos*, motivava que Pujol i la seva estructura productiva hagués d'adaptar-se i ajustar-se als requeriments de cada tipus de contracte amb molt poc temps de marge. Amb tot, la seva continuïtat al capdavant del contracte durant un dels moments de major demanda de vestuaris a causa de la pressió bèl·lica deixa més que clara la seva perícia com a assentistes i les capacitats manufactureres del Principat i de la seva capital. Aquestes són les comandes que dirigí i executà Pujol fins a la fi del conflicte successori austríac:

Quadre núm. 73. Contractes i comandes de vestuaris tancats per Vicens Pujol a través de la Intendència de Catalunya i els seus ajustaments [1744-1747]			
Data	Concepte del "allanamiento"	Data	Volum de l'ajustament
02-09-1744/ 12-10-1744	8.600 vestits per l'exèrcit expedicionari de Savoia. I tots els mitjos vestuaris per les Reials Guàrdies d'Infanteria	? -08-1744	4.500.000 rals de billó
10-11-1744	1.916 vestits per unitats a la península i 3.024 vestits pels regiments de cavalleria de Calatrava, Príncipe, Sevilla y Montesa i 101 lliures per tambors.		

²⁵³⁷ AHPB, 996/4, Notari Francesc Font, menor, ff. 52v-55v, [06-11-1744].

²⁵³⁸ AGS, SGU, Llig. 5358, José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [12-10-1744].

²⁵³⁹ Sergio SOLBES FERRI, «Campillo y Ensenada...», p. 225.

20-11-1744	660 vestits i 15 lliurees per trompetes per cinc esquadrons dels regiments de cavalleria de Farnesio, Barcelona, Algarve, Órdenes i Granada i mitjos vestuaris pels regiments d'infanteria de Milà i Brabant		
08-12-1744	18.928 vestits d'infanteria i 379 vestits de tambors per 28 batallons		
26-01-1745	1.500 vestits per fusellers de muntanya de l'exèrcit expedicionari de Savoia.		
17-02-1745	220 vestits pel regiment de dragons provincials d'Extremadura.		
21-05-1745	Tots els vestuaris pels regiments de cavalleria de Brabant i pel segon batalló del regiment d'infanteria de Granada		
26-08-1745	1.080 vestuaris per infanteria i 25 de trompetes pels regiments de cavalleria de Farnesio, Barcelona, Algarve, Órdenes i Granada	04-12-1745	4.800.000 rals de billó
07-09-1745	Mitjos vestuaris pel regiment de Castella i els vestits per tots els reclutes que s'estan fent a tota la monarquia.		
21-12-1745	2.316 vestits per completar els regiments d'Irlanda, Hibernia, Parma y Flandes i 800 vestits pel regiment de fusellers de muntanya de Barcelona (abans Xipell)		
24-02-1746	Vestuaris complets pels regiment de dragons de Batavia, regiment fix d'Orà i 29 vestits per tambors pel regiment de fusellers de muntanya de Barcelona.	? -10-1746	1.400.000 rals de billó
18-03-1746	Vestuaris complets pels regiments d'infanteria de Milà i Brabant		
24-05-1746	Vestuaris complets pels regiments d'infanteria de Múrcia i Nàpols		
08-08-1746	Vestuaris complets pels dos batallons del regiment d'infanteria de Brussel·les		
31-12-1746/ 1747	Vestuaris per les Reials Guàrdies Espanyoles	?-01-1748 a	7.834.070 rals de billó
11-08-1747	8.800 vestuaris complets i 8.000 mitjos vestuaris per totes les unitats que passaren a Nàpols	?-12-1748	
Font: AGS, SGU, Lligs. 5358-5361, [1743-1748]. ACA, RP, BGRP, Vols. 131-134, [1744-1747]. Manuel ARRANZ HERRERO, «Demanda estatal i activitat...», pp. 261-262.			

Tal i com podem veure, els pics de demanda es troben clarament associats als avatars del conflicte al Piemont, concentrant la majoria de comandes en els anys de major activitat i trànsit d'unitats i mostrant una clara frenada a partir de l'estiu de 1746 amb el relaxament progressiu de l'activitat militar. Així mateix, veiem una certa recurrència pel

que fa a la provisió d'algunes unitats particulars com els regiments d'infanteria de Milà i Brabant o els de Farnesio, Algarve, Órdenes i Granada. Naturalment, també ho són els regiments de fusellers de muntanya o el de cavalleria de Barcelona, aixecats per catalans i al Principat.

Pel que fa al seu volum econòmic, Sergio Solbes ha treballat els diversos "ajustaments" que Pujol i els seus socis feren amb la hisenda del rei i ha proposat una xifra total del volum econòmic de tots els contractes empresos fins l'any 1747 de 18.534.070 rals de billó. Per bé que alguns dels ajustaments foren inicialment més elevats, s'hagueren de descomptar els draps i estamenyes provinents dels magatzems de Madrid o de les fàbriques de Guadalajara i de l'Aragó que en diversos moments s'hagueren de remetre a Barcelona per pal·liar la manca de teixits del país que els assentistes patien davant de les comandes més nombroses.²⁵⁴⁰

El trasllat de les peces a Itàlia feia que de vegades el vestuari es malbaratés, despertant les crítiques dels soldats i els oficials i motivant inspeccions puntuals extraordinàries per part dels pèrits reials tant de les fàbriques com de les entregues dipositades als magatzems de Barcelona. Malgrat tot, entre 1744 i 1746 sí que s'observà un decreixement notable en la qualitat dels vestits obrats a Barcelona.²⁵⁴¹ Aquesta circumstància fou aprofitada pel gremi de sastres de Barcelona per carregar contra la prohibició dels repartiments feta l'octubre de 1744, atribuint la decaiguda dels uniformes a l'ús massiu de mà d'obra aliena als gremis tradicionalment implicats en la provisió i a l'enviament dels gèneres sense ser peritats pels cònsols respectius. Francesc d'Alòs i Rius es negà a tornar a instaurar els repartiments, atès que quan aquests es duen a terme:

«[...] en todos los gremios, se siguen los perjuicios de que los géneros y manufacturas no son de las correspondientes calidades, porque todos reservan lo mejor para sus Parroquianos en la confianza de aprovechar los desperdicios en lo que hiziesen para la tropa y que quando en este caso se les deseche poque se advierta, no les faltará ocasión

²⁵⁴⁰ Alguns d'aquests enviaments i l'estat de les teles remeses a AGS, SGU, Llig. 5359, José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [17-12-1744], Secretari de Guerra al *Tesorero General*, s/f, [29-01-1745], José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [06-02-1745] i José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [14-05-1745].

²⁵⁴¹ AGS, SGU, Llig. 5360, José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [08-02-1746] i Jose Antonio del Tineo al marquès de la Ensenada, s/f, [20-02-1746] i *Muestras de paño 22º que en consecuencia de orden de Su Majestad se ha fabricado en este Principado con alguna ventaja a la calidad de los que regularmente se han dado para los Vestuarios y coste que tienen en vara y moneda de vellón de Castilla*, s/f, [07-06-1746]

de sacar fuera lo desechado como ha sucedido en el presente año, introduciendo en Madrid 4.000 pares de zapatos que se reprobaron en esa Plaza».²⁵⁴²

En canvi, Alós defensava que la millor estratègia era mantenir la prohibició dels repartiments però prioritant la cessió de les comandes als mestres i oficials agremiats, evitant que individus sense formació dirigissin les operacions de confecció dels vestits o composició dels utillatges. Aquesta opció permetria recuperar la qualitat perduda sense constrènyer la llibertat ni la capacitat d'acció del contractista. En algunes comandes, Vicens Pujol no hi apareixia com a assentista únic, sinó que estava acompanyat del sastre Antoni Herms.²⁵⁴³ De ben segur que l'experiència i el coneixement d'Herms foren de gran utilitat en aquesta comanda i no descartem que acompanyés a Pujol en la gestió del total de l'*asiento*.²⁵⁴⁴

El contracte de Pujol s'allargà fins a mitjans de maig de l'any 1748, quan Mateo López Sedano, assentista madrileny que els anys anteriors ja s'havia encarregat del subministrament de vestuaris per les tropes de Marina i pel regiment d'infanteria de Lisboa, presentà una nova proposta d'*asiento* general per encarregar-se de proveir tots els vestuaris de les tropes regulars durant cinc anys.²⁵⁴⁵ A banda d'algunes rebaixes per cada vestit d'infanteria, cavalleria, dragons i fusellers de muntanya, Sedano s'obligaria a assegurar el subministrament de tots els uniformes a Barcelona i que «[...] el referido vestuario lo ejecutaré de Paños y Estameñas de las fábricas del Principado de Cataluña, reglado a los tamaños de hombres regulares [...]».²⁵⁴⁶

Aquesta proposta fou pregonada a Barcelona buscant altres postors alternatius a Sedano, però els mesos següents no es presentà cap proposta alternativa.²⁵⁴⁷ Malgrat el relleu de Pujol, a Barcelona es continuaren treballant grans partides de vestuaris i utensilis els anys següents. A finals d'octubre de 1749, s'entregaren als magatzems de vestuaris de Barcelona entre sis i set mil parells de sabates i de set a vuit mil barrets per soldats que foren inspeccionats pels pèrits dels gremis de sabaters i barreterers de la ciutat.²⁵⁴⁸ Amb

²⁵⁴² AGS, SGU, Llig. 5360, Marquès de la Ensenada a Josep d'Alós, s/f, [04-02-1746].

²⁵⁴³ AGS, SGU, Llig. 5360, José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [04-03-1746].

²⁵⁴⁴ Herms seguiria actiu durant dues dècades més, emprenent comandes particulars com la de la confecció dels vestuaris del regiment de dragons d'Edimburg que confeccionà a Barcelona l'any 1761 juntament amb Pere Reynés. Una feina per la que comissionaren a l'agent de negocis radicat a Madrid Jerónimo de Lisboa perquè cobrés els rebuts que encara els devia la tresoreria general. AHPB, 1019/21, Notari Sebastià Prats, ff. 139r-139v, [05-05-1764].

²⁵⁴⁵ AGS, SGU, Llig. 5361, *Pliego del asiento de don Mateo López de Sedano*, s/f, [30-05-1748].

²⁵⁴⁶ *Ibíd.*

²⁵⁴⁷ AGS, SGU, Llig. 5361, José de Contamina al marquès de la Ensenada, s/f, [29-06-1748].

²⁵⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 328v-330v, [23-10-1749] i ff. 330v-332r, 24-10-1749

tot, aquesta no seria pas la darrera participació de Vicens Pujol en aquest camp de la provisió. El mestre sastre seguí emprenent contractes de vestuaris en nom de Bernat Glòria a principis de la dècada de 1750. A principis de juny de 1751 aconseguí un contracte per la fabricació de 2.880 vestits complets amb els seus *menajes* per les noves reclutes dels vuit regiments estrangers de Brabant, Nàpols, Irlanda, Hibernia, Ultònia, Brussel·les, Milà i Flandes. Per bé que Pujol el negocià i pactà amb l'intendent, l'acabà cedint de manera pràcticament completa a Glòria.²⁵⁴⁹

Per bé que l'associació de Vicens Pujol, Bernat Glòria i Josep Esmandia s'endugué la immensa majoria de les comandes de vestuaris dels darrers anys del regnat de Felip V, no foren pas els únics assentistes catalans que estigueren actius durant el període. De fet, els pagaments que feu la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya en concepte de vestuaris, *menajes* i armaments entre 1744 i 1748 ascendiren a una xifra superior als 23.600.000 rals de billó, excedint substancialment les quantitats que hem vist que foren pagades a Pujol, Glòria i Senillosa. Malgrat que bona part d'aquest excés es destinà de manera parcial a armes portàtils, sí que hi hagué algunes partides destinades als subministradors de vestuaris.

Quadre núm. 74. Pagaments fets per la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya als assentistes de vestuaris, armaments i utensilis [1744-1748]	
Concepte	Rals de billó
A diversos individus pels vestuaris, armaments i <i>menajes</i> entregats l'any 1744	3.621.363 rals i 13 maravedís
A diversos individus pels vestuaris, armaments i <i>menajes</i> entregats l'any 1745.	6.926.773 rals i 23 maravedís
A diversos individus pels vestuaris, armaments i <i>menajes</i> entregats l'any 1746.	2.353.182 rals i 32 maravedís.
Pels <i>menajes</i> de 2.304 places de quatre batallons a Felipe Caballero de 1747	281.1296 rals
A diversos individus pels vestuaris, armaments i <i>menajes</i> entregats l'any 1747.	6.066.910 rals i 17 maravedís
A diversos individus pels vestuaris i <i>menajes</i> entregats l'any 1748	1.864.446 rals i 21 maravedís
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3-4, [1744-1749]	

²⁵⁴⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 138, ff. 131r-142r, [11-06-1751]. Cada regiment requeria una porció de 342 vestits de soldats i 18 de sergents. AHPB, 993/11, Notari Vicenç Simon, ff. 63r-64r, [11-06-1751].

Un d'aquests fou el sastre Josep Camps, que entre els anys 1744 i 1745 cobrà 14.271 rals i 13 maravedís per 296 capots per diversos sentinelles de les places de Catalunya.²⁵⁵⁰ L'any següent, el sastre dels encants Ramon Pujol cobrà 12.125 rals i tres maravedís pel vestuari dels presoners que es trobaven al Principat.²⁵⁵¹ El 1747, el mateix Pujol Finalment, en els comptes d'aquells anys també hi aparegueren Cristòfol Marcé, Esteve Mestres i Baltasar Bacardit –o Bacardí– per la confecció de petites quantitats de vestits dels anys 1744 i 1745.²⁵⁵² Aquests noms són certament importants, atès que Baltasar Bacardit i Esteve Mestres s'acabarien associant per esdevenir els assentistes de vestuaris més importants de tot el segle XVIII, després d'uns anys de transició on la renovació dels uniformes retornà momentàniament a mans dels oficials habilitats a través del mecanisme de la “*gran masa*” de retenció de partides de les pròpies caixes regimentals.²⁵⁵³

6.3.2. Les selles de muntar i les tendes de campanya

Abans de deixar completament aquest sector, farem referència a dos camps del proveïment que es troben íntimament associats amb el subministrament de vestuaris però que tenen unes dinàmiques productives i de contractació particulars. Ens referim a la composició de selles de muntar i a la confecció de tendes de campanya.

Des dels primers anys de la postguerra, la confraria de Sant Esteve de sellers guarnimenters de Barcelona fou un dels gremis de la ciutat que s'aplicà en el proveïment de les tropes d'una manera més “corporativa”.²⁵⁵⁴ A través dels seus prohoms o bé mitjançant apoderats de prestigi i experiència contrastada, el comú del gremi negocià directament tant amb les autoritats militars del Principat com amb els

²⁵⁵⁰ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 1, s/f, [12-12-1746] i Sec. 2, s/f, [26-11-1746].

²⁵⁵¹ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 3, s/f, [05-08-1749]. Aquest contracte tingué un cost total de 350.000 rals. L'any 1747 aquest sastre dels Encants emprengué un altre contracte per arreglar uniformes en mal estat amb un valor de 182.735 rals. Sergio SOLBES FERRI, «Campillo y Ensenada...», p. 228.

²⁵⁵² L'any 1744 confeccionaren 647 vestits i el 1745 en foren 536. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 1, s/f, [12-12-1746] i Sec. 2, s/f, [26-11-1746].

²⁵⁵³ Sergio SOLBES FERRI, «Campillo y Ensenada...», p. 227. La seva companyia, a la que se sumaria el madrileny Ramon Sierra, obtindria l'*asiento* general de la provisió de vestuaris entre els anys 1763 i 1784. Vegeu un recent estudi monogràfic d'aquesta societat a Sergio SOLBES FERRI, «El asiento general en la provisión del...», pp. 163-192. Ibídem, «Secretarías, asentistas y militares...», p. 180. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, p. 209.

²⁵⁵⁴ Les confraries de sellers i guarnimenters s'ajuntaren de manera definitiva l'any 1725. ACA, RA, Reg. 205, ff. 98v-109v, [17-07-1725].

oficials habilitats per efectuar les comandes de subministrament o reparació de selles que es requerís. Aquest model de participació permanent ha motivat que alguns dels tractes i comandes fets en certs moments dins del marc temporal estudiat no quedessin registrades ni en els manuals de la Intendència de Catalunya ni en els plecs documentals sobre vestuaris a Catalunya que es troben a l'*Archivo General de Simancas*. Un altre element que ha afavorit aquesta dispersió documental és la diferència en la via de pagament segons l'autoritat que encarregava les selles. Hem trobat referències a pagaments pel subministrament d'aquests utensilis tant dins del conjunt dels vestuaris i *menajes*, dins les despeses extraordinàries de guerra, com dins les partides d'artilleria i fortificacions.

Finalment, la majoria de les operacions de manufactura o reparació encarregades per oficials habilitats fou sufragada a través de les caixes particulars de les unitats i, per tant, tampoc figuren en els primers comptes generals de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya que hem pogut treballar. En aquest darrer cas es tractaria eminentment de reparacions i neteges parcials. Per tant, serien les operacions més comunes i nombroses però també les de menor entitat econòmica. Amb tot, sí que hem pogut localitzar diverses comandes entre els anys 1717 i 1747 que ens poden permetre perfilar una imatge de les activitats executades pel gremi durant aquest període. Les hem recollit en el següent quadre:

Quadre núm. 75. Comandes de selles i peces per selles amb el gremi de sellers guarnimenters de Barcelona [1717-1747]					
Data	Prenedors de la comanda	Nombre de selles	Tipus de sella	Preu per unitat	Preu total
20-12-1717	Francesc Padró, Francesc Fages i Francesc Estruch, mestres sellers	960 (netejar selles antigues)	Dragons	128 rals i 6 maravedís d'ardits	116.329 rals d'ardits
? -12-1717	Francesc Padró, Francesc Fages i Francesc Estruch, mestres sellers	1.534	Cavalleria	?	?
21-03-1718	Francesc Rigó, mestre frener	1.204 (frens)	Cavalleria		1.830 rals d'ardits

27-05-1718	Francesc Padró, Francesc Fages i Francesc Esteve, mestres sellers	672	Cavalleria	123 rals d'ardits	82.656 rals d'ardits
01-09-1719	Cònsols del gremi de Sellers de Barcelona (Francesc Fages, Francesc Estruch)	750	Dragons	125 rals d'ardits	93.750 rals d'ardits
30-10-1719	Cònsols del gremi de Sellers de Barcelona (Francesc Fages, Francesc Estruch)	1.750	Dragons	125 rals d'ardits	218.750 rals d'ardits
23-02-1722	Cònsols del gremi de Sellers de Barcelona (Antoni Martí, Francesc Padró, Francesc Estruch)	2.121 (selles noves) 266 (neteja de selles)	Dragons	127 rals d'ardits (sella nova) 101 rals d'ardits (sella netejada)	296.233 rals d'ardits
14-12-1722	Cònsols del gremi de Sellers de Barcelona (Francesc Fages, Francesc Padró, Francesc Estruch)	1.800	Cavalleria	127 rals d'ardits	228.600 rals d'ardits
12-09-1727	Cònsols del gremi de Sellers de Barcelona (Antoni Martí, Ramon Munts)	3.403 (cavalleria) 1.326 (dragons)	Cavalleria i Dragons	127 rals d'ardits	600.583 rals d'ardits
22-05-1730	Cònsols del gremi de Sellers de Barcelona	531	Dragons	?	?
28-01-1733	Cònsol del gremi de Sellers de Barcelona (Ramon Munts)	45 cups de vaqueta 38 guarnicions de mula 93 corretges	No es diu	25 rals d'ardits (cup) 56 rals d'ardits (guarnició) 7 rals d'ardits Corretja)	3.904 rals d'ardits
11-02-1737	Cònsol del gremi de Sellers de Barcelona	500	Dragons	126 rals d'ardits	63.000

1739-1741	Cònsols del gremi de Sellers de Barcelona	600	Dragons	128 rals de billó	48.800 (de 76.800) rals de billó
1745	Joseph Colomer i cònsols del gremi de Sellers de Barcelona	300	Cavalleria (regiments de Borbó, Malta, Extremadur a Santiago i Brabant)	145,71 rals de billó	14.571 (de 43.713)
1746	Cònsols del gremi de Sellers de Barcelona	300	Cavalleria		29.142 rals de billó
1746	A diferents mestres sellers, llauners, i freners de Barcelona	170	Cavalleria (<i>Carabineros Reales</i>)	170 rals de billó	44.260 rals de billó
1747	Francesc Estruch, Josep Espiel i Josep Muranta, mestres sellers	2.000	Cavalleria	135 rals de billó	289.285 rals de billó
1747	Francesc Estruch, mestre seller	121 (parells de fundes de pistola per sella)	Hússars		2.314 rals de billó
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 1-4, [1727-1747]. AGS, SGU, Llig. 826 i 5356, [1730 i 1735-1737]. ACA, RP, BGRP, Vol. 105-137, [1714-1750].					

Els manuals de la Intendència de Catalunya recullen nou comandes de selles fetes entre els anys 1717 i 1733. Aquestes són les més importants que hem localitzat en termes numèrics, així com les que mostren una major continuïtat. A partir d'aquesta data, tota la resta de referències procedeixen de la correspondència mantinguda entre les autoritats militars de la cort i les del Principat, així com dels ja esmentats comptes de la tresoreria de l'exèrcit.

Amb tot, com es pot veure per les dates en les que es feren les comandes més importants, tant les expedicions de conquesta de Sardenya i Sicília com la Guerra de la Quàdruple Aliança i el conflicte amb la Gran Bretanya iniciat el 1727 tingueren una clara influència amb l'augment de la demanda. Una de les primeres circumstàncies que ens criden l'atenció és la important recurrència existent en els noms dels sellers que s'encarregaren de negociar i emprendre les comandes. Francesc Padró, Francesc Fages,

Francesc Estruch o Antoni Martí i Ramon Munts són pràcticament omnipresents durant tot el període. Alguns d'ells no eren pas nouvinguts en l'execució de comandes per l'exèrcit. Sabem que a principis de 1705, Francesc Fages, Ramon Munts i Joan Martí cobraren 5.222 lliures i 8 sous de l'assentista Antoni Bellvitges per la manufactura de 384 selles de muntar per un regiment de cavalleria.²⁵⁵⁵ Tots tres ja havien emprès un important *asiento* de mil selles dos anys abans contractat directament amb el virrei del Principat.²⁵⁵⁶

Per altra banda, podem veure com els preus per sella es mantingueren més o menys equilibrats durant tot el període, movent-se entre els 123 i els 128 rals d'ardit. Sens dubte, la recurrència del contractes i l'estabilitat de la relació entre el gremi i les autoritats militars motivà aquesta poca variabilitat. Les comptades excepcions que hi ha s'expliquen per la particularitat del cos al que anà destinada, com les selles pel cos de *Carabineros Reales* que requerien uns materials de major qualitat i peces ornamentals més obrades.

De fet, a banda de les qualitats dels materials, cada sella es componia de diverses peces que podien modificar-se en major o menor mesura per adaptar-se a les necessitats de la unitat. Entre les selles de cavalleria i les de dragons, una de les principals diferències era la mida de la funda de l'arma, essent de carabina pels primers i de fusell pels segons. En alguna ocasió hem pogut trobar la descripció de les peces que les componien. En el cas de les selles de dragons:

«[...] hechas y compuestas a la dragona, con sus frenos, cabezadas, vendajes, portafusiles, una funda, dos anillitas, una cadenilla, con una correa de dos palmos de largo cada un freno, estribos, cinchas, pitrales, gruperas y con todo lo demás necesario».²⁵⁵⁷

Sens dubte, la major comanda que hem localitzat és la de 4.904 selles per tretze regiments de cavalleria i cinc regiments de dragons que es trobaven als territoris de l'antiga Corona d'Aragó. Com en anteriors ocasions, aquest encàrrec es feu de manera directa entre l'intendent Antonio de Sartine i els cònsols de la confraria de Sant Esteve, Antoni Martí i Ramon Munts. Després de revisar les mostres aportades i la llista d'unitats que calia treballar, els sellers barcelonins acceptaren mantenir el preu per unitat de 127 rals d'ardits que ja havien fixat amb el primer *asiento* de la dècada.

²⁵⁵⁵ AHPB, 888/6, Notari Fèlix Costa, ff. 3r-3v, [31-01-1705].

²⁵⁵⁶ AHPB, 871/13, Notari Francesc Busquets (menor), ff. 20r-21v, [25-01-1703].

²⁵⁵⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 307r-310v, [20-12-1717].

Quadre núm. 76. Unitats a les que s'han de destinar les selles de muntar que es fabricaran pel gremi de sellers guarnimenters de Barcelona, [1727-1728]				
Guarnició	Arma	Nom del regiment	Nombre de selles per unitat	Nombre total de selles
Catalunya	Cavalleria	<i>Milán</i>	261	546
	Cavalleria	<i>Órdenes</i>	285	
	Dragons	<i>Numancia</i>	299	1.357
	Dragons	<i>Belgia</i>	382	
	Dragons	<i>Lusitania</i>	382	
	Dragons	<i>Batavia</i>	294	
Mallorca	Dragons	<i>Edimburgo</i>	144	144
Aragó	Cavalleria	<i>Malta</i>	285	1.361
	Cavalleria	<i>Granada</i>	285	
	Cavalleria	<i>Flandes</i>	261	
	Cavalleria	<i>Farnesio</i>	145	
	Cavalleria	<i>Extremadura</i>	385	
València	Cavalleria	<i>Salamanca</i>	211	1.496
	Cavalleria	<i>Alcántara</i>	285	
	Cavalleria	<i>Rosellón</i>	285	
	Cavalleria	<i>Algarve</i>	285	
	Cavalleria	<i>Sevilla</i>	285	
	Cavalleria	<i>Andalucía</i>	145	
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 266r-274v, [12-09-1727].				

Tota la fabricació s'hauria de fer abans del maig anterior, marcant un termini d'entre set o vuit mesos depenent del que s'allarguessin les diligències. Tota l'entrega serà de selles noves i amb peces noves, ajustades als models remesos des de la cort. Per assegurar les formes i la qualitat pactades, les peces es farien revisar conjuntament pels inspectors de cavalleria i dragons de Barcelona.

Aquesta comanda coincidí temporalment amb els grans *asientos* de *menajes* empresos per Josep Nadal i Josep Ortador, fet que faria augmentar la demanda de cuirs i pells. Per poder pal·liar el més que probable augment de la despesa que es derivaria d'aquest fet, Munts i Martí deixaren escrit en el propi plec del contracte la següent condició:

«Otro si es condición que si durante esta fábrica se experimenta falta de cueros en esta Plaza o bien los que los tengan los querrán vender a precio muy subido lo que será en grave perjuicio de estos asentistas en este caso se facilitaran a los dichos cónsules y gremio los despachos necesarios para poderse proveer de ellos de los demás dominios

de Su Majestad y de otros extranjeros y se les permita la entrada en esta capital pagando los derechos establecidos».²⁵⁵⁸

Tal i com ja hem expressat anteriorment, aquestes carències de matèries primeres foren molt notables durant tot el període estudiat i tingueren un gran impacte en les condicions productives en que es dugueren a terme aquests contractes. Per poder comprar les pells i començar els treballs, es fixà la bestreta en 2.000 dobles o 120.448 rals de billó.

Aquell mateix dia, es reuniren tots els mestres per acceptar la comanda.²⁵⁵⁹ El contracte no arribà en un moment qualsevol pel gremi, atès que pocs mesos abans s'havien unit amb la confraria de freners de la ciutat en una sola agrupació.²⁵⁶⁰ Aquesta associació no sempre seria plàcida i en moments de gran activitat esclatarien les tensions entre mestres d'una i altra especialitat.²⁵⁶¹

Els anys següents les comandes continuaren, i a principis de 1728 el mestre Josep Favet tractà amb la resta de confreres la millor manera de repartir una nova comanda de 4.720 selles que no hem aconseguit localitzar en les fonts militars.²⁵⁶² Per poder obrar les anelles, passadors, bucalis i altres peces de ferro pels frens, els prohoms del gremi pactaren amb el manyà Josep Burnió perquè s'encarregués de la manufactura d'aquestes parts. Malgrat ser un contractista amb experiència, la tasca era molt notable per Burnió sol, de manera que decidí repartir la tasca amb la resta de mestres del seu propi gremi.²⁵⁶³ En base a aquest contracte, els anys successius s'anirien pactant noves entregues.²⁵⁶⁴

Més enllà de tancar contractes amb la Intendència, els mestres sellers també hi actuaren com a pèrits per revisar gèneres vells o malbaratats que es trobaven als magatzems de vestuaris.²⁵⁶⁵ Així mateix, quan les peces revisades no eren considerades útils pel servei,

²⁵⁵⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 266r-274v, [12-09-1727].

²⁵⁵⁹ AHPB, 944/13, Notari Sever Pujol, ff. 278r-279r, [12-09-1727].

²⁵⁶⁰ AHPB, 944/13, Notari Sever Pujol, ff. 65v-66v, [12-07-1727].

²⁵⁶¹ AHPB, 944/19, Notari Sever Pujol, ff. 152r-152v, [18-03-1733] i ff. 152v-153r, [18-03-1733].

²⁵⁶² AHPB, 944/14, Notari Sever Pujol, ff. 223r-224r, [26-09-1728].

²⁵⁶³ AHPB, 944/14, Notari Sever Pujol, ff. 304v-306r, [09-11-1728] i ff. 367v-368r, [13-12-1728].

²⁵⁶⁴ Una nova comanda de sis-centes selles més a AHPB, 944/16, Notari Sever Pujol, f. 329r, [31-06-1730]. I tres altres de 1.409 selles, 4.729 selles i 1.045 selles més a AHPB, 944/18, Notari Sever Pujol, f. 88r, [22-01-1732] i 554v-555r, [07-10-1732], ff. 556r-556v, [08-10-1732] i ff. 556v-557r, [08-10-1732]. Els anys següents també seguirien amb dues comandes de 377 i 800 selles més. AHPB, 944/20, Notari Sever Pujol, f. 203v, [30-03-1734] i ff. 465r-465v, [17-08-1734].

²⁵⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 117, ff. 223r-223v, [31-10-1728].

el mateix gremi s'oferia a comprar-les per poder-les revendre o emprar en els seus propis obratges privats.²⁵⁶⁶

Com ja hem avançat, a banda dels encàrrecs fets per les altes autoritats militars del Principat, els mestres sellers també obraren partides de selles per unitats particulars. Per bé que en molts casos es tractés de reparacions o entregues de poca entitat, quan es tractava d'unitats de nova creació les comandes podien assolir un volum considerable. Aquest seria el cas de la ja descrita companyia de cavalls de la costa de Granada que s'aixecà l'any 1731. Els mateixos Francesc Padró i Josep Font foren els que negociaren amb el procurador del comte de Montemar i reberen 10.178 rals i nou maravedís de billó com a bestreta per la composició de 250 selles per un preu per sella de 114 rals d'ardits o 122 rals i quatre maravedís de billó.²⁵⁶⁷ Tot el contracte ascendiria a 30.535 rals i quatre maravedís de billó.

Aquesta comanda portà alguns problemes a Padró i Font, atès que el comú de la confraria els acusà de repartir malament la porció de selles que tocava a la resta de confreres. A causa d'haver transgredit la consuetud, ambdós mestres foren penalitzats sense rebre cap porció de noves selles a través del repartiment gremial fins a haver reemplaçat les que no havien entregat per aquesta comanda.²⁵⁶⁸

Ja fos per una via de contractació o per l'altra, la direcció dels contractes de més entitat seguí recaient en mans del mateix conjunt de mestres especialistes. Alguns d'ells assoliren prou entitat econòmica i connexions dins del món dels contractistes barcelonins per implicar-se en altres *asientos* més enllà dels que rebien com a part del gremi. El cas més clar d'aquesta dinàmica seria el mateix Francesc Padró, que l'any 1734 s'implicà com a avalador de Josep Serrat en el contracte de provisió d'atzembles pel tren d'artilleria de l'exèrcit expedicionari d'Itàlia.²⁵⁶⁹ L'any 1737 aquest mestre seller i el seu fill havien aconseguit una certificació feta pel veedor de les cavallerisses reials Bernardino Francisco de Medina on es recollien els múltiples serveis fets pels Padró a la corona, especialment les seves tasques per equipar els cavalls del tren de cavalleria de l'infant Carles l'any 1731. Per tots aquests mèrits, els concediren la

²⁵⁶⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 495r-500r, [22-10-1730].

²⁵⁶⁷ AHPB, 944/17, Notari Sever Pujol, ff. 500v-501r, [30-10-1731].

²⁵⁶⁸ AHPB, 958/17, Notari Pau Mollar, ff. 268v-269r, [05-06-1731] i ff. 396r-397r, [08-08-1731].

²⁵⁶⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 122, ff. 88r-94v, [10-04-1734].

facultat de posar les armes reials a les seves botigues. Això sí, la Reial Audiència els negà el dret d'ús d'espasa que aquesta concessió també recollia.²⁵⁷⁰

Malgrat aquest bon enteniment i coordinació entre el govern de la confraria i els confreres “empresaris”, el gremi tampoc se salvà de les tensions que ja hem vist en altres confraries del sector. L'any 1740 hem localitzat un petit conflicte intern que enfrontà els joves sellers de la confraria amb el comú del gremi. El jove seller Josep Oller, com a procurador de tots els joves sellers del gremi elevà una súplica al capità general comte de Glimes on es queixava:

«[...] que muchos maestros de su Gremio de silleros para sus maniobras que hazen se valen de mancebos sapateros y sinteros sin querer valerse (como deven) de los suplicantes siendo proprio labor de ellos y no de manzebos de ningún otro gremio de lo que se sigue grave perjuicio a los suplicantes que no pueden con su oficio alimentarse al passo que diferentes son casados y la necesidad ha precisada a muchos dirse a otros reynos para no mendigar públicamente en esta ciudad».²⁵⁷¹

Per poder solucionar aquesta situació, Oller demanava al capità general que es prohibís a qualsevol jove d'altre gremi que participés en la composició de selles mentre hi hagués joves confreres desocupats. Pocs dies més tard Glimes acceptà la súplica i procedí a intimar els prohoms de la confraria de Sant Esteve perquè deixessin aquestes pràctiques.

Aquesta no seria la primera vegada que la confraria havia tingut problemes per aquest fet. Deu anys abans, en el marc d'una comanda de selles per dragons, l'endarreriment de les entregues feu que l'intendent requerís al gremi el compliment del contracte amenaçant d'embargar part de les botigues dels confreres. Davant de la falta de mans per complir els terminis acordats i dels sous que demanaven els joves sellers per jornal, els mestres contractaren joves sastres i cinters per treballar a un preu més ajustat. Malgrat el consegüent rebombori intern, tot s'acabà solucionant momentàniament amb una concòrdia on els mestres acordaren prioritzar la contractació de joves sellers sempre que no inflessin els preus per jornal acostumats.²⁵⁷² Per bé que les dinàmiques de tensió interna del gremi foren plenament naturals i pròpies, sens dubte la pressió productiva a la que estigueren sotmesos els confreres que participaren en les comandes per l'exèrcit fou el caldo de cultiu perfecte per l'aparició d'aquests conflictes.

²⁵⁷⁰ ACA, RA, Reg. 159, ff. 16r-16v, [26-06-1737].

²⁵⁷¹ AHPB, 1013/2 ff. 159r-160r, [12-07-1740].

²⁵⁷² AHPB, 944/15, Notari Sever Pujol, ff. 102v-103r, [07-03-1730] i ff. 182r-182v, [02-05-1730].

Mentre que en el cas de la producció de selles hem observat un model de contractació altament corporatiu i amb una particular estabilitat durant tot el període analitzat, la manufactura de tendes de campanya es regí per unes dinàmiques pràcticament inverses. Entre els anys 1718 i 1742 hem localitzat catorze contractes diferents pel subministrament de tendes de campanya i els seus components, que es troben ordenats en el següent Quadre número 77.

Per bé que ja havíem observat aquesta tendència en el cas de les comandes de selles, l'influx de les expedicions militars mediterrànies és clarament determinant en la contractació de les principals comandes d'aquests gèneres. A diferència del cas anterior, la totalitat dels prenedors dels contractes que hem localitzat foren membres actius de la comunitat d'assentistes que solien operar al voltant de la Intendència catalana. En cap de les comandes estudiades hi trobem cap grau d'implicació activa del gremi al que pertanyia el prenedor o els fiadors de l'*asiento*.

De la mateixa manera que succeí en el cas dels contractes de vestuaris de Vicens Pujol, els contractes representats en el quadre són tant *asientos* pròpiament dits –licitats públicament amb postures contraposades i remat final– com *allanamientos* en base a les condicions pactades en els contractes formalitzats anteriorment. Aquest seria el cas de les tendes per l'hospital de campanya encomanades a Josep Serrat i Companyia l'any 1732, les comandes empreses per Esteve Subiràs entre 1734 i 1742 i els dos darrers contractes encapçalats per Segimon Anglarill. En tots aquests casos, la primera comanda fou la que se subhastà públicament i les següents els foren concedides mitjançant una negociació directa.

Quadre núm. 77. Comandes de tendes de campanya fetes per la Intendència de Catalunya [1714-1747]				
Data	Concepte	Prenedor	Fiadors	Preu final estimat
07-04-1718	3.942 jocs de pals treballats i ferrats per tendes de campanya d'infanteria	Josep Borràs, mestre fuster de Barcelona	Jerònim Ribes, cirurgià i Magí Serra, mestre fuster, ambdós de Barcelona	29.682 rals d'ardits

02-05-1718	12 tendes de campanya de diferents mides i amb les parets diferents	Joan Puig i Tomàs Barnaola, mestres sastres de Barcelona	Jerònim Bo, mestre sabater i Francesc Andreu, mestre peller, ambdós de Barcelona	15.683 rals d'ardits.
11-06-1721	300 tendes de campanya per la infanteria i 190 jocs de paral·leles de fusta	Miquel Crosas, mestre sastre	No en té	20.405 rals i mig d'ardits
20-02-1732	94.858 estaquas de cirerer d'arboç i 2.130 maces d'alzina amb mànecs per les tendes de campanya d'infanteria i cavalleria	Josep Serrat, mestre armer de Barcelona	Josep Borràs, mestre fuster de Barcelona i la seva companyia	10.946 rals i mig d'ardits
01-03-1732	150 tendes per oficials d'infanteria amb les seves marquesines, cordes, estaquas, pals i maces	Josep Serrat, mestre armer, i Salvador Pera, mestre ferrer, ambdós de Barcelona	Eloi Molas, clavetaire, Pau Gras, fuster i Josep Vehils, negociant, tots de Barcelona.	113.400 rals d'ardit.
11-03-1732	32 tendes per un hospital de campanya amb les seves marquesines, cordes, estaquas, pals i maces (22 de rectangulars i 9 de quadrades)	Josep Serrat, mestre armer, i Salvador Pera, mestre ferrer, ambdós de Barcelona	Eloi Molas, clavetaire de Barcelona.	40.547 rals d'ardits
11-03-1732	Totes les tendes necessàries per oficials d'infanteria	Josep Serrat, mestre armer, i Salvador Pera, mestre ferrer, ambdós de Barcelona	Eloi Molas, clavetaire de Barcelona.	784 rals d'ardits per tenda
01-04-1732	8 tendes per un hospital de campanya amb les seves marquesines, cordes, estaquas, pals i maces	Josep Serrat, mestre armer, i Salvador Pera, mestre ferrer, ambdós de Barcelona	Eloi Molas, clavetaire de Barcelona.	11.200 rals d'ardits

04-03-1734	1.600 tendes de campanya per la infanteria i 400 tendes per la cavalleria	Esteve Subiràs, mestre fuster de Barcelona.	Josep Borràs, mestre fuster, Francesc Figuerola, manyà, Celedoni i Segimon Anglarill, sastres robavellers i Ramon Ivern, mestre de cases, tots de Barcelona	172.800 rals d'ardits
12-02-1740	Reparació de 328 tendes de campanya d'infanteria, 5 tendes d'hospitals i els jocs de pilars per 2.000 tendes vingudes de Badajoz i entrega de 705 tendes noves per la infanteria i 214 tendes per l'artilleria.	Esteve Subiràs, mestre fuster de Barcelona.	Josep Borràs, mestre fuster, Francesc Figuerola, manyà, Celedoni i Segimon Anglarill, sastres robavellers i Ramon Ivern, mestre de cases, tots de Barcelona	81.113 rals d'ardits
20-02-1740	Rebaixa d'un sisè del preu de l' <i>asiento</i> de recomposició i subministrament de tendes d'Esteve Subiràs	Josep Febrés, mestre fuster de Barcelona	Josep Parés, manyà, Ramon Ivern, mestre de cases, Tomàs Vila i Pere Armet, mestres fusters, tots de Barcelona.	No se li concedeix. Subiràs accepta el nou preu total de 67.594 rals d'ardits
17-02-1741	915 tendes de campanya per la infanteria i 1.425 tendes per la cavalleria	Ramon Ivern, mestre de cases de Barcelona	Marc Ivern, Josep Casals, mestres de cases i Eloi Molas, clavetaire, tots de Barcelona	204.105 rals d'ardits
24-09-1742	701 tendes de campanya noves per l'exèrcit expedicionari de Savoia	Segimon Anglarill, sastre robaveller de Barcelona i Companyia	Esteve Subiràs, Ramon Canals, i Josep Soler, mestres fusters de Barcelona	56.080 rals d'ardits
04-10-1742	744 tendes de campanya noves per l'exèrcit expedicionari de Savoia	Segimon Anglarill, sastre robaveller de Barcelona i Companyia	Esteve Subiràs, Ramon Canals, i Josep Soler, mestres fusters de Barcelona	59.520 rals d'ardits
Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746]				

Per altra banda, és important constatar que els contractes que hem apuntat no foren els únics en els quals es pactà el subministrament de tendes de campanya o de les seves peces.²⁵⁷³ En moltes ocasions, les tendes, pèrgoles o marquesines formaren part dels grans contractes de gèneres d'artilleria o bé en els de la fabricació del pa de munició pels exèrcits expedicionaris.²⁵⁷⁴ En tots aquests casos, es tractaria de tendes específicament dissenyades per servir com a magatzems provisionals o com a obradors i punts de distribució del pa de munició en els campaments itinerants de les tropes. Quan es donava una d'aquestes circumstàncies, serien els propis grans assentistes del sector – Salvador Pera, Josep Serrat, Esteve Subiràs...– els que s'encarregarien de contractar de manera particular la confecció de cadascuna de les peces de les que s'havien de compondre les tendes.

De fet, el proveïment a través d'algun d'aquests grans contractes podria constituir el primer pas d'aquests assentistes per l'obtenció de nous *asientos* específics més endavant. Aquest seria el cas de Josep Serrat i Salvador Pera, que abans d'acumular el gruix de les comandes de tendes per hospitals i per la tropa de l'any 1732 ja havien emprès un contracte d'instruments per l'artilleria dos anys abans que incloïa quatre tendes de campanya amb marquesina pel parc del tren d'artilleria de campanya.²⁵⁷⁵ La situació també es donà a la inversa. Aquest fou el cas d'Esteve Subiràs i Companyia, que primer aconseguí l'important contracte de tendes de campanya de 1734 abans d'emprendre el gran contracte de gèneres d'artilleria de 1738.²⁵⁷⁶

Abans de que Serrat i Pera entressin en el sector, els tres contractistes que emprengueren comandes de tendes completes foren tots mestres sastres, mentre que els que els succeïren pràcticament tots provenien del sector de la fusteria o el treball del ferro. No seria fins deu anys després amb el primer contracte del robaveller Segimon Anglarill que un altre professional del ram del tèxtil tronaria a encapçalar aquest proveïment.

²⁵⁷³ Per exemple, l'any 1738 es feren portar a Barcelona d'altres àmbits de la monarquia 2.226 tendes d'infanteria. AGS, SGU, Llig. 832, Marquès de Villarías al comte de Lalain i a Juan de Hourlier, s/f, [27-07-1738].

²⁵⁷⁴ Pel cas de la campanya d'Orà de 1732 vegeu ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 146v-162v, [28-03-1732]. Pel de l'exèrcit de Mallorca de 1740 vegeu ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 36r-42r, [24-01-1740]. Pel tren d'artilleria de 1742 que finalment no s'executà vegeu, ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 307v-328r, [31-10-1742].

²⁵⁷⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 327r-346v, [25-04-1730].

²⁵⁷⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 155r-175v, [23-08-1738].

Amb tot, les continuïtats pel que fa als membres de les diverses societats que emprehgueren les comandes són més que notables. El mestre fuster Josep Borràs –que aconseguí el primer contracte per jocs de pals obrats i ferrats per les tendes– fou l’avalador de Serrat en la seva primera comanda d’estaques i maces de 1732 i també participà com a avalador en els importants contractes d’Esteve Subiràs dels anys 1734 i 1740. Així mateix, Segimon Anglarill i Ramon Ivern s’iniciaren en el sector amb Subiràs, per després rellevar-lo a partir de 1741. No obstant, aquest canvi no fou substancial atès que Subiràs seguí com a avalador de tots dos en les seves respectives comandes. Aquest fet no evità l’existència d’una clara competència per aconseguir els *asientos*. Una mostra palpable d’aquest fet en seria l’existència d’una proposta de rebaixa d’una sisena part del total del contracte precedent que trobem l’any 1740. Aquesta pràctica de rebaixa agressiva era comú en els casos en el que un nou postor volgués rellevar un assentista en ple compliment del seu contracte. En aquest cas, la proposta de Josep Febrés no tingué èxit, atès que Esteve Subiràs decidí acceptar la rebaixa proposada i continuar la comanda.

Pel que fa a les particularitats tècniques d’aquest proveïment, trobem una veritat de preus per unitat notable i clarament atribuïble a les característiques canviants de cada model de tenda. Aquestes especificacions i mides eren definides en cada comanda i es podien modificar en els successius *allanamientos* per adaptar-los a les necessitats de cada moment. Tot i que només comptem amb un *asiento* de tendes d’hospitals, sí que podem observar que els preus de les tendes per infanteria i cavalleria es mantingueren sempre entre els 100 i els 85 rals d’ardits per unitat, essent les de cavalleria lleugerament més cares. Per altra banda, els preus per les tendes d’oficials de cavalleria serien molt més elevats, arribant a quintuplicar el preu de les corrents.

Malauradament, no hem pogut aprofundir massa en el coneixement dels proveïdors dels materials amb els que treballaren els assentistes. Sols hem trobat una comanda de teles de lli associada a l’important contracte de 1.600 tendes d’Esteve Subiràs de l’any 1734. La direcció de la direcció de la composició general de les tendes li fou encomanada al mestre fuster Ramon Canals, que en la concessió del contracte figurà com a avalador de Subiràs.²⁵⁷⁷ Canals es dirigí a la vila de Cambrils on s’ocupà d’encarregar la fabricació de mil canes de llenç de lli als teixidors de lli de la vila de Reus Emmanuel Huguet,

²⁵⁷⁷ AHPB, 950/27, Notari Fèlix Avellà, ff. 69v-70r, [14-03-1734].

Francesc Lluch i Josep Sutorre.²⁵⁷⁸ A raó de set sous i onze diners per cana teixida i entregada a Barcelona, aquesta fabricació podria assolir el preu de 3.958 rals.

Per bé que el darrer contracte pròpiament de tendes que hem localitzat sigui de finals de l'any 1742, sabem que se'n continuaren confeccionant i remetent cap a Itàlia els anys següents a través dels carregaments de subministraments d'artilleria.²⁵⁷⁹ Malgrat el relaxament de la tensió internacional durant el regnat de Ferran VI, el manteniment de les tendes que es trobaven als magatzems reials de Barcelona seguí requerint d'un manteniment constant per poder-les tenir a punt per l'acció. Així mateix, part d'aquests pavellons es feien servir de manera comuna en altres àmbits del dia a dia de la guarnició, com en el repartiment de queviures o en l'emmagatzematge puntual de bastiments d'artilleria. L'any 1752, Antoni Artís cobrà 4.302 rals per la recomposició i neteja d'onze tendes de campanya per oficials, vuit d'hospitals, quatre de cirurgians, quatre més pel parc d'artilleria i tres per la provisió de queviures.²⁵⁸⁰

Tal i com es desprèn dels paràgrafs precedents, el subministrament de tendes de campanya estigué íntimament relacionat amb les grans provisions de pertrets d'artilleria i d'instruments de gastadors. Precisament, en el proper capítol veurem com bona part dels assentistes de tendes s'iniciaren en el mercat de la contractació militar a través d'aquest sector de la provisió. Alhora que plantejarem l'impacte que tingué la demanda de l'exèrcit borbònic en els diversos àmbits de la fabricació artillera, armera i polvorera del Principat.

6.4. La manufactura artillera, armera i polvorera

Tal i com ja havia succeït durant la Guerra de Successió i les dècades que la precediren, a la Catalunya borbònica hi seguí havent una activa manufactura artillera, armera i polvorera que, a causa de les estrictes regulacions i prohibicions sobre la producció i ús d'armes s'encararen de manera pràcticament total al forniment de les tropes reials. A diferència del sector dels vestuaris, on hem vist que el Principat esdevingué el principal espai productiu de la monarquia durant la primera meitat de segle, en els diversos àmbits de la manufactura armera i polvorera els proveïdors catalans hagueren de

²⁵⁷⁸ AHPB, 950/27, Notari Fèlix Avellà, ff. 302r-302v, [07-12-1734].

²⁵⁷⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 1r-23v, [03-01-1743].

²⁵⁸⁰ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 5, Sec. 3, s/f, [08-05-1753].

competir amb altres establiments productius de major entitat. Per exemple, en el camp de la fosa de canons, morters i les seves municions, les principals instal·lacions de la Corona foren les fàbriques de La Cavada o la foneria de canons de bronze de Sevilla. Tanmateix, com veurem, la foneria de la Rambla i la mestrança de Drassanes es mantingueren actives i en producció constant de peces de bronze i municions de ferro durant tot el segle, motivant grans ampliacions i noves fàbriques durant el regnat de Carles III. Així mateix, a redós de les expedicions militars mediterrànies també es generà una demanda d'instruments, materials, peces i atzembles per la composició de trens d'artilleria que foren produïts, aparellats i subministrats des del Principat i per part de contractistes catalans.

Per altra banda, Catalunya també fou una de les principals zones productores d'armes portàtils de foc i de tall pels exèrcits de Felip V, sols per darrera del País Basc i Navarra.²⁵⁸¹ Segons les dades generals de Ricard Martí, entre 1721 i 1736, al País Basc es fabricaren fins a quatre-centes mil armes portàtils per l'exèrcit, mentre que a Catalunya se'n produïren unes dues-centes setanta-cinc mil i se'n compongueren unes seixanta mil més.²⁵⁸² Com veurem, a causa de les particularitats i poca regularitat dels contractes i les diverses vies per les que treballaren els armers catalans, es fa difícil assolir de manera solvent un còmput com el plantejat. Malgrat tot, sí que ens serveix per constatar la importància del Principat dins de la manufactura armera de la monarquia en aquest període.

Finalment, durant la primera meitat del segle XVIII, a Catalunya també es produïren els altres dos elements essencials per l'ús de totes aquestes armes i peces d'artilleria, que foren la pólvora i les municions de plom. Per bé que en ambdós casos els volums de producció difícilment foren suficients per satisfer la important demanda derivada de l'activa política militar borbònica al territori, en tots dos àmbits hi hagué una clara continuïtat productiva molt marcada per la centralització de les operacions en dos àmbits geogràfics molt determinats: les mines de plom i les pedreres de pedrenyal del Priorat i el Camp de Tarragona pel que fa a la producció de municions i pedres de fusell i Manresa i el seu entorn pel que fa a la fabricació de pólvora i salnitres.

²⁵⁸¹ Vegeu una excel·lent síntesi sobre la trajectòria d'aquests establiments del nord peninsular durant el segle XVIII a Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Estado y empresa en la...», pp. 19-44.

²⁵⁸² Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 169.

6.4.1. La fabricació de peces i gèneres d'artilleria

Tal i com hem avançat en el capítol dedicat als primers contractes que es tancaren a Catalunya després de la victòria borbònica de 1714, el dia 1 de gener de 1715 el mestre fonedor barceloní Pere Ribot formalitzà una capitulació amb José Patiño per la qual es comprometé a continuar les obres de fosa de canons que havia estat fent sota el govern austriacista.²⁵⁸³

Més enllà de la direcció de la fabricació de les peces, les continuïtats productives entre el període de la postguerra i les conjuntures anteriors també foren molt notables. Les operacions seguiren centralitzant-se en el recinte de la *Real Fundición de Artillería de Bronce* que constava de dos edificis i es trobava al nord-oest de la muralla de la Rambla, molt a prop de l'antic Estudi General que s'acabava de reconvertir en caserna.²⁵⁸⁴ En aquestes instal·lacions es dugueren a terme tots els processos necessaris per "afinar" el coure i l'estany subministrats per la Corona i per realitzar l'amalgama dels dos metalls als forns de fosa. Un cop creat el bronze en estat fos, es passava al taller de *moldería*, on s'abocava el metall als motlles verticals col·locats en unes rases que els situaven a un nivell inferior del que es trobaven les olles amb l'amalgama. Finalment, un cop el metall s'havia solidificat s'alliberava la peça del motlle i es procedia a la complexa operació de barrinar l'ànima del canó. Un cop acabades totes aquestes operacions, es polia la peça i es duia al camp de proves.²⁵⁸⁵

Seguint els principis ja descrits en el seu moment, durant l'any 1716, Ribot i els seus operaris acceptaren fondre un total de noranta-sis peces d'artilleria per ordre de Patiño. Segons Antonio Aguilar, la gran majoria de peces es destinarien a la nova Ciutadella que s'estava construint a la ciutat i foren supervisades per l'oficial Juan Pingarrón.²⁵⁸⁶ De fet, durant el mes de juliol de 1717 es demanà a l'enginyer Pròsper de Verboom i al capità general Castel-Rodrigo que avaluessin el parc artiller necessari que caldria instal·lar a la nova fortalesa per fer-la defensable. Tots dos proposaven la instal·lació d'entre cent vint-i-dos i cent vint-i-sis boques de foc que es repartirien de manera

²⁵⁸³ ACA, RP, BGRP, Vol. 105, ff. 23r-24v, [01-01-1715].

²⁵⁸⁴ Aurora RABANAL YUS, *Las reales fundiciones españolas del siglo XVIII*, Madrid: Servicio de Publicaciones del Estado Mayor del Ejército, 1990, p. 135.

²⁵⁸⁵ Per una descripció més acurada del procés vegeu, Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reales Drassanes...*, pp. 61-64.

²⁵⁸⁶ Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 15.

desigual, tenint sempre present que els baluards que assenyalaven cap a la ciutat haurien d'estar equipats amb un mínim de vint-i-dues peces cadascun. Amb les seves corresponents partides de pólvora, bales i altres eines necessàries per posar a punt la plaça, calcularen que el cost de tota la instal·lació s'enfilaria fins als 705.954 pesos i 18 rals.²⁵⁸⁷

Així doncs, Ribot entregaria quaranta-nou canons de diversos calibres –per bales de 24, 16, 8 i 4 lliures– els primers sis mesos de l'any i a partir d'aquí continuaria la fabricació fins a l'entrega total de les quantitats encomanades. Amb tot, a finals de novembre de 1717, sols havien obrat i entregat vint-i-cinc peces i es trobaven fonent, barrinant i polint-ne una dotzena més. Aquest endarreriment es degué a les grans dificultats que tingué la hisenda reial per aconseguir coure i la irregularitat en l'arribada del metall que patien tant la foneria barcelonina com la seva homòloga sevillana.²⁵⁸⁸ El coure emprat a la foneria barcelonina solia venir dels territoris americans de la monarquia, mentre que l'estany podia tenir el seu origen tant dels propis virregnats hispànics com de la Índia o d'Anglaterra.²⁵⁸⁹

Els retards en la fàbrica obriren la possibilitat de que altres individus intentessin disputar el contracte de Ribot. A principis de desembre de 1717, el mercader Josep Lleonart intentà prendre-li l'administració a principis de desembre de l'any 1717, oferint-se a rebaixar el preu per quintar obrat de coure i estany a 45 rals de billó, rebaixant també la pèrdua o *merma* per l'afinat al 7%.²⁵⁹⁰ Davant d'aquesta postura, l'intendent José Pedrajas demanà a Ribot si volia continuar al capdavant de la fabricació amb els nous termes proposats per Lleonart. El mestre fonedor acabà acceptant la proposta de l'intendent i continuà la fabricació ajustant les quantitats a cobrar als nous preus. Curiosament, aquest procés es repetí de manera pràcticament idèntica a la foneria de canons de Sevilla a mitjans de la dècada següent, quant l'assentista Enrique Bernardo Habet rebaixà el preu del seu contracte de 1724 d'uns 60 rals a 45 rals de billó per quintar.²⁵⁹¹

En el marc de la Guerra de la Quàdruple Aliança, arribaren a Barcelona sis-cents quintars de coure comprats a Màlaga i 150.000 rals de billó per poder finançar les

²⁵⁸⁷ Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica...*, p. 140.

²⁵⁸⁸ Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 15.

²⁵⁸⁹ Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reials Drassanes...*, p. 61.

²⁵⁹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 279v-282r, [03-12-1717].

²⁵⁹¹ Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 15.

despeses de fabricació que es veien augmentades a causa de l'extrema necessitat de la monarquia. De fet, en base a un informe elaborat pel tinent general d'artilleria Marcos de Araciell, entre 1715 i el mes de gener de 1720 s'havien fabricat a Catalunya dues-centes trenta-quatre boques de foc entre canons i morters.²⁵⁹² A banda de la producció de les peces d'artilleria, el mes de gener de 1719 també es contractà a Martí Viver perquè fabriqués dos-cents cinquanta quintars mensuals de bombes, bales i granades per canons i morters a raó de 5 pesos de plata el quintar. Viver i els seus socis, els fonedors Jaume Gomar, Ventura Cirera i Fèlix Ros, es comprometeren a tenir a punt les fargues i conductes d'aigua necessaris per iniciar la fabricació de les municions tant a Barcelona com a Martorell i Sant Celoni.²⁵⁹³

Els primers anys de la dècada de 1720 foren d'extremada dificultat per la foneria de la Rambla, atès que a causa de les mancances en el finançament del complex s'hagué d'aturar momentàniament la producció entre gener i juny de l'any 1721. Els mesos següents, la irregularitat amb la que arribaren els diners per pagar els jornals dels operaris motivà que les operacions no es poguessin reprendre de manera ferma. Aquesta situació canvià a finals de 1722, quan s'aconseguí estabilitzar la producció amb l'arribada de noves remeses de diners i coure.²⁵⁹⁴ A partir d'aquell moment i durant la resta de la dècada, el ritme de fosa de canons s'acabà fixant a l'entorn d'una trentena de peces anuals.²⁵⁹⁵

Amb l'inici de la nova dècada, es manà aparellar i conformar dos nous trens d'artilleria a Barcelona.²⁵⁹⁶ En aquest context, es manà fer fabricar a Barcelona tretze morters i tres pedrers nous per poder substituir algunes de les peces que conformarien el nou tren.²⁵⁹⁷ Precisament, la nova comanda coincidí amb el primer relleu al capdavant de la foneria de la Rambla. Pere Ribot deixà la direcció dels treballs i el rellevà el seu nebot, Francesc Mir i Ribot. Mir ja fou qui rebé la bestreta de 120.000 rals de billó per començar la fosa i obra de les noves peces. Amb tot, oncle i nebot seguiren col·laborant i iniciaren de manera conjunta les obres seguint les ordres trameses per Sartine:

²⁵⁹² *Ibidem*, p. 16. També ho esmenta Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, p. 151.

²⁵⁹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 12v-15v, [05-01-1719].

²⁵⁹⁴ Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 16.

²⁵⁹⁵ Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, p. 151.

²⁵⁹⁶ A principis del mes de febrer es feren múltiples inspeccions a les peces i materials guardades als magatzems de la artilleria de Barcelona i de la Ciutadella per poder conformar aquests trens. AGS, SGU, Llig. 826, Marquès de Risbourg al marquès de Castelar, s/f, [04-02-1730].

²⁵⁹⁷ AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [10-05-1730].

«Al fundidor de artillería Francisco Mir y Ribot, ya he avisado a Vuestra Excelencia se le avía socorrido con una porción para que pudiese hir fundiendo los morteros y pedreros baxo las reglas y diseños que ha remitido don Guillermo Benque, en cuia conformidad se executa esta fundición y espero que Vuestra Excelencia me remita aprobado el pliego de Ribot para que se transfiera en cabeza de Francisco Mir y Ribot en la ferma a modo con que se debe hacer en adelante la fundición de artillería».²⁵⁹⁸

A banda de la fosa de noves peces, també es treballà en l'acumulació de municions per l'artilleria. Durant els primers mesos de 1730, s'enviaren a Barcelona cinc-centes vuitanta bombes des d'Alacant i dues mil més des de Cadis, però algunes d'elles estaven en mal estat.²⁵⁹⁹ Així doncs, per assegurar una producció continuada d'aquests gèneres i davant de l'absència del Principat dels anteriors assentistes, l'intendent Sartine decidí formalitzar un nou contracte per la fabricació de bombes i bales de canó. Ja des de l'inici del procés de concessió, Sartine afirmà que no hi havia cap problema «[...] en que se incluyan en ella Joseph Serrat y Antonio Saguí como lo pretenden, siendo hombres de caudal, de toda satisfacción y condesciendan los otros tres comprendidos».²⁶⁰⁰

Els termes de la fabricació seguien l'estela dels pactats dotze anys abans amb Marti Viver i els seus companys. Així doncs, tornava a comprendre la manufactura de dos-cents cinquanta quintars mensuals de bombes de morter, granades reals i de mà i bales de canó dels calibres de 4, 8, 12, 16 i 24 lliures. Serrat i Seguí acceptaren dur a terme el contracte durant deu anys cobrant 49 rals per cada quintar castellà de bombes de morter i bales de canó. Per cada quintar de granades reals per morter o de mà el preu ascendiria a 69 rals. Per iniciar els treballs, rebrien una bestreta de 200 dobles, que es destinarien a muntar i equipar la nova fàbrica, comprar i transportar ferro i començar la fosa. Per fer totes aquestes operacions tindrien un termini de dos mesos des de que se'ls entreguessin els diners.

En ple procés d'establiment de la fàbrica, Seguí i Serrat formalitzaren la creació d'una societat per l'administració d'aquest *asiento* davant del notari Miquel Cabrer.²⁶⁰¹ A banda d'ells dos, entraren a la societat el ferrer Jaume Sala i el clavetaire Josep Seguí, ambdós de Barcelona. Aquests dos socis compartirien una tercera part de la societat, mentre que les altres dues terceres parts es repartiren de manera igualitària entre els

²⁵⁹⁸ AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [22-05-1730].

²⁵⁹⁹ AGS, SGU, Llig. 826, Marquès de Risbourg al marquès de Castelar, s/f, [05-08-1730] i Marquès de Castelar a Salvador de Olivares, s/f, [25-09-1730].

²⁶⁰⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 44r-51v, [24-02-1731].

²⁶⁰¹ AHPB, 967/4, Notari Miquel Cabrer, ff. 32r-33r, [08-03-1731].

titulars del contracte. Amb tot, serien precisament Jaume Sala i Josep Seguí qui obrarien les municions, cobrant un jornal de 11 sous i 6 diners per cada dia natural que s'ocupessin a la fàbrica. Per acabar de distribuir les tasques directives, Anton Seguí fou nomenat «[...] caixer depositari y receptor dels productos del mateix Assiento [...]».²⁶⁰²

Per bé que en la formalització de l'*asiento* es fixà la seva durada en deu anys, sembla que a principis de 1733 la direcció de la fabricació de bombes i bales passà momentàniament al comerciant Joan Bova, fill del difunt fonedor barceloní Joan Bova major, que estaria acompanyat dels ja coneguts Josep Seguí i Jaume Sala.²⁶⁰³ Amb tot, a principis de setembre de 1734 els tres socis facultaren al mercader Josep Ros i Vidal perquè gestionés en nom seu el cobrament de 7.222 rals de billó de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya per raó de la liquidació d'aquest contracte.²⁶⁰⁴ Finalment, acabarien rebent els diners a mitjans de febrer de 1736, amb un lliurament firmat per Josep Francesc d'Alòs i Rius.²⁶⁰⁵ A partir d'aquest moment ja no tenim cap altra pista del desenvolupament d'aquesta fabricació, més enllà d'un breu esment al manual del Tribunal de la Intendència on es parla de l'existència d'un procés obert entre Josep Ros i Julià i Josep Seguí.²⁶⁰⁶ Malauradament, no sabem com finalitzà aquest procés ni hem localitzat cap renovació ni cap nova concessió en els manuals següents, ni en el de l'any 1743 –que correspondria a la dècada contractada inicialment per Serrat i Seguí– ni en la resta de registres de la Intendència fins l'any 1752.

Retornant a la foneria de canons, a principis de l'any 1733 l'enginyer militar Carlos Berenguer plantejà un projecte de remodelació d'una de les estances principals del complex de la Rambla, la que acollia les forns *de afinó* del coure i l'estany.²⁶⁰⁷ Mentre que l'execució de la reforma de l'edifici no començà fins l'any 1736, sí que es feren passos per canviar i renovar els «[...] hornos de fundición de artillería y refinó en la Real Fábrica de la Fundición de esta Plaza».²⁶⁰⁸ El primer dia de març d'aquell any l'intendent Sartine formalitzà un contracte amb el pagès barceloní Joan Albareda perquè

²⁶⁰² *Ibíd.*

²⁶⁰³ Tots tres tenien una societat per la fosa d'olles des de feia anys. AHPB, 945/5, Notari Fèlix Babot i Llopis, ff. 52r-53v, [31-12-1732], ff. 54v-56r, [12-01-1733], ff. 88r-88v, [03-07-1733] i ff. 238r-240r, [18-03-1735]. Bova havia sigut responsable del magatzem reial de llenya de Barcelona entre 1716 i 1724, ACA, RP, BGRP, Vol. 12, ff. 49r-51r, [1733].

²⁶⁰⁴ Aquesta quantitat acabaria essent augmentada a 7.822 rals. AHPB, 945/5, Notari Fèlix Babot i Llopis, ff. 207v-210r, [06 i 10-09-1734].

²⁶⁰⁵ AHPB, 1003/1, Notari Josep Troc i Avellanós, ff. 3r-4r, [08-02-1736].

²⁶⁰⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 15, ff. 187r-189v, [09-07-1736].

²⁶⁰⁷ Aurora RABANAL YUS, *Las reales fundiciones...*, pp. 140-141.

²⁶⁰⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 280r-282v, [01-03-1733].

transportés entre tres-centes i quatre-centes càrregues de dotze arroves de pedres per poder iniciar els treballs. Per cada càrrega se li pagarien vuit rals de billó i l'import de les cent primeres càrregues actuaria com a bestreta de contracte. Per avalar aquests 800 rals, l'acompanyarien com a fiadors el pagès Josep Martí i el revenedor Bartomeu Sentena, ambdós de Barcelona.

Malgrat les possibles reparacions, durant aquelles dates la fabricació de canons seguí activa a la ciutat, atesa la nova demanda ascendent provinent de l'entrada de la monarquia a la Guerra de Successió de Polònia. Durant els anys que durà el conflicte, es remeteren a l'exèrcit expedicionari diverses boques de foc fabricades a Barcelona. Per exemple, entre juliol i agost de 1734 es remeteren vint-i-quatre canons des de la Ciutat Comtal a Nàpols, tretze dels quals s'havien fabricat a Barcelona. D'entre tots, set havien sigut obrats per Pere Ribot entre els anys 1718 i 1726 i els altres sis per Francesc Mir.²⁶⁰⁹ Un mes després, s'enviaren dotze peces més.²⁶¹⁰ Abans d'embarcar, totes les peces foren inspeccionades pel propi Francesc Mir com a director de la foneria.²⁶¹¹

Durant els darrers anys de la dècada, les operacions a Barcelona tornaren a passar un mal moment a causa de les creixents estretors de la hisenda del rei. Així mateix, aquestes dificultats es veieren agreujades per l'incendi que l'any 1740 arruïnà part dels coberts dels forns i per les absències de Francesc Mir i altres operaris, que en alguns moments es traslladaren a la foneria de Sevilla per ajudar als directors locals en la fosa de peces de gran calibre.²⁶¹² Finalment, seria la mort de Mir el dia 11 de maig de 1741 la que motivaria el canvi definitiu al capdavant de la fabricació de canons a Barcelona.²⁶¹³

Qui rellevaria al difunt seria el mestre fonedor igualadí Josep Barnola, fill del courier de la mateixa vila Anton Barnola.²⁶¹⁴ Barnola ja havia treballat estretament amb Francesc Mir i continuà la direcció de la fabricació de les peces de manera interina fins que la

²⁶⁰⁹ AGS, SGU, Llig. 827, Juan Rafael de Silby a José Patiño, s/f, [17-07-1734]. També s'hi embarcaren 24.000 bales del calibre 24 i 12.000 bales del calibre 16.

²⁶¹⁰ AGS, SGU, Llig. 827, Juan Rafael de Silby a José Patiño, s/f, [28-08-1734].

²⁶¹¹ AGS, SGU, Llig. 827, Antonio de Sartine a José Patiño, s/f, [11-06-1735].

²⁶¹² Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 16. Aurora RABANAL YUS, *Las reales fundiciones...*, p. 141.

²⁶¹³ Per avaluar els importants endarreriments que patia la fàbrica de canons barcelonina en aquells moments, sabem que Josep Serrat actuà com a avalador dels 98.003 rals que la hisenda reial devia a Francesc Mir per la seva tasca al capdavant de la foneria. ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 71r-74r, [31-07-1741].

²⁶¹⁴ Daniel VILARRÚBIAS CUADRAS, *La pólvora com a senyal de festa. La tronada i els trabucaires d'Igualada*, Igualada: Ajuntament d'Igualada i Institut Municipal de Cultura, 2015, p. 33, n. 36.

Corona decidís si voldria licitar un nou *asiento* o bé preferia continuar els treballs mitjançant una administració directa.²⁶¹⁵ Un any després, s'acabaria optant per renovar el contracte a favor de Barnola.

El fonedor igualadí presentà una proposta on especificava el nombre de peces que es fabricarien cadascun dels cinc anys que duraria el contracte. Cada dotze mesos s'obligaria a entregar vint-i-dos canons de bronze dels diferents calibres ordinaris, vint-i-quatre morters del calibre 12 i dotze morters *pedreros*.²⁶¹⁶ L'assentista es reservaria el dret de designar la quinzena de càrrecs i operaris que treballarien a la foneria juntament amb la vintena de peons i els oficials reials artillers encarregats del peritatge i la direcció tècnica.²⁶¹⁷

A banda, per bé que els metalls seguiria proporcionant-los la hisenda reial, el carbó i la llenya necessaris per fer funcionar els forns aniria a càrrec del contractista. Per fer front a les despeses de cada mes, Barnola sol·licità que es dotés la foneria amb una remesa mensual de 24.000 rals de billó.²⁶¹⁸ Finalment, Barnola aconseguí recuperar el preu de 60 rals de billó per quintar de bronze treballat, malgrat que aquesta xifra es rebaixà de la seva proposta inicial de 75 rals per quintar.

Aquest mestre fonedor, acompanyat del seu germà Francesc Barnola, esgotà completament el termini de cinc anys fixat a l'inici del contracte, que s'acabà allargant cinc anys més. Entre els dies 8 de febrer de 1742 i 15 d'abril de 1752 Barnola i les seues operaris havien obrat 2.620 quintars, 52 lliures i nou unces de metalls.²⁶¹⁹ Pel que fa a les quantitats cobrades, hi hauria unes grans variacions dependent dels anys i de la pressió productiva provinent de les necessitats bèl·liques. Així doncs, mentre que entre 1744 i 1745 arribaren a cobrar 200.000 rals de billó per totes les peces obrades, entre 1747 i 1748 es reduïren a 80.000.²⁶²⁰

²⁶¹⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 95r-100r, [27-09-1741]. Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 16.

²⁶¹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 375v-390r, [21-11-1742].

²⁶¹⁷ Aquests serien un ajudant, tres sobreestants, dos *molderos*, dos tallistes, dos obradors d'armes, dos ferrers, dos fusters i dos proveïdors de terres. Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 17.

²⁶¹⁸ *Ibídem*, p. 18.

²⁶¹⁹ Aquesta fàbrica tindria un valor estimat de 157.200 rals de billó. ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 375v-390r, [21-11-1742].

²⁶²⁰ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Lligs. 3-4, [1744-1748].

El dia 2 de juliol de 1755, el mestre fonedor presentà una proposta per renovar l'*asiento* durant deu anys més, mantenint les bases fixades en el plec de condicions de 1742.²⁶²¹ Finalment, Barnola continuaria al capdavant de la fabricació de canons a Barcelona fins l'any 1767, quan s'iniciarien de manera definitiva els treballs per traslladar la foneria a les seves noves dependències.²⁶²²

Precisament, durant el període en que Barnola s'ocupà de la fabricació de canons, el complex de la foneria experimentà algunes reparacions i remodelacions encarades a consolidar i ampliar la producció. El 1743 es repararen les estances que acollien el forn petit de canons, mentre que l'any 1749 el comandant d'Artilleria Juan Rafael Silby i l'enginyer Juan Martín Cermeño projectaren una important ampliació dels edificis que arribava a travessar la muralla de la ciutat.²⁶²³ Amb tot, no seria fins els anys 1766 i 1767 quan s'esdevingué el canvi més important en la fabricació de peces d'artilleria a Catalunya, amb l'arribada a Barcelona de l'enginyer suís Jean Maritz de la Barollière i de les seves noves tècniques de barrina en sòlid dels canons. Aquestes tècniques requerien una clara modificació dels aparells i peces de treball que fins llavors s'havien emprat en el complex de la Rambla, de manera que es trasllada la nova fàbrica amb l'equipament renovat dins del recinte de les Drassanes de Barcelona.²⁶²⁴ Així mateix, aquell període també veié la creació i establiment de la nova fàbrica de municions d'artilleria de Sant Sebastià de la Muga, que es va començar a construir a l'entorn de l'any 1768 i que fins l'esclat de la Guerra Gran forniria de municions els arsenals, bateries i santabàrbares de les fortaleses mediterrànies i dels vaixells de la monarquia borbònica de Carles III.²⁶²⁵ Malauradament, aquests interessants establiments i la seva història ja queden fora de l'objecte de la present recerca.

²⁶²¹ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 166. Martí apunta que hagué de presentar fiadors per valor de 36.000 lliures catalanes, però segons els apunts fets en el manual de la Intendència on hi ha el contracte de 1742 s'esmenta una bestreta de 30.000 rals. ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 375v-390r, [21-11-1742].

²⁶²² Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 17. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Las armas de foc...*, p. 151.

²⁶²³ Aurora RABANAL YUS, *Las reales fundiciones...*, pp. 141-146

²⁶²⁴ Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reales Drassanes...*, pp. 64-78. Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 66-67. Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia...», p. 22. Aurora RABANAL YUS, *Las reales fundiciones...*, pp. 147-151. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Las armas de foc...*, pp. 154-158.

²⁶²⁵ Marià BAIG I ALEU, «La reial foneria de Sant Sebastià de la Muga, 1768-1794» a Josep BATLLÓ, Pasqual BERNAT i Roser PUIG (Coord.), *Actes de la VII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Barcelona: SCHCT, 2003, pp. 181-187. *Ibidem*, «La Reial Foneria de Sant Sebastià de la Muga» a *Eix. Cultura industrial, tècnica i científica*, Núm. 13, 2022, pp. 44-49. Aurora RABANAL YUS, *Las reales fundiciones...*, pp. 219-233.

La composició dels canons i els morters no sols comportava la fosa de les boques de foc i la manufactura de la seva munició, sinó també de totes les peces accessorïes per fer-les veritablement útils, mòbils i maniobrables tant en plena campanya com a les fortaleses i tant a terra ferma com en les cobertes dels navilis de línia. Ens referim a les curenyes, els *avantrenes*, els carros i els *afustes* per morters. Les curenyes designaven els aparells o peces de fusta i ferro on es muntaven les peces d'artilleria perquè es pogués moure o maniobrar en tots els terrenys. Els *avantrenes* eren les peces mòbils del davant de les curenyes, que permetien enganxar-les a carros o atzembles perquè aquestes els poguessin moure o transportar.²⁶²⁶ Finalment, els *afustes* per morters es trobaven conformats per esplanades de fustes i ferramenta que permetien mantenir la peça del morter erecta a nivell del terra i un joc de peces mòbils per modificar la trajectòria dels projectils.

Essencialment, aquestes peces es construïen amb una base de fusta dura i resistent i ferro treballat, des de planxes de ferro fins a claus de totes mides.²⁶²⁷ El proveïment d'aquest tipus de gèneres no fou tan regular com el de la fosa de canons i morters. Entre els anys 1715 i 1746 hem localitzat quinze contractes específicament relacionats amb els diversos àmbits d'aquest proveïment:

Quadre núm. 78. Contractes per la composició, reparació i pintura de curenyes per l'artilleria licitats a la Intendència de Catalunya [1715-1746]					
Data	Objecte de l'asiento	Assentista	Fiadors	Termini	Volum econòmic estimat
01-10-1717	Construcció de curenyes i subministrament de peces de fusta	Miquel Jaumar, mestre fuster de Barcelona	Joan Baptista Riera macip de ribera, Francisco Alabau, flequer, Magí Monjo i Jacint Puig, mestres fusters, Miquel Valldejuli i Antoni Serra, negociants, tots de Barcelona	7 mesos	299.000 rals de billó

²⁶²⁶ Segons David Chandler, aquesta peça aparegué de manera general arreu dels camps de batalla europeus a les darreries del segle XVII. David CHANDLER, *The Art of Warfare...*, p. 187.

²⁶²⁷ Roure pel cos general, alzina pels *avantrenes* i pels eixos i radis de les rodes, pollancre per la resta d'eixos de rodes i parts corbes amb major fregament i desgast i àlber blanc per les curenyes de marina.

03-10-1717	Construcció de curenyes i subministrament de peces de ferro	Salvador Pera, mestre ferrer de Barcelona	Joan Roca, mestre ferrer i Eloi Molas, mestre clavetaire, ambdós de Barcelona	Mentre duri la fàbrica	86 rals catalans per cada quintar de ferro treballat
06-03-1718	Pintar curenyes	Joan Sans, pintor de Barcelona	Miquel Rocamador, terrissaire i Onofre Buet, daurador, ambdós de Barcelona.	3 mesos (si són menys de 400 unitats)	Llista de preus segons el calibre i tipus de la curenya
14-11-1718	Construcció de curenyes i subministrament de peces de fusta	Jaume Escarabatxeres, mestre fuster de Barcelona	Antoni Fàbregues, paraire, Jaume Ubach, doctor en drets, Benet Cuchillo, Josep tomàs i Genís Molist, mestres de cases i Jacint Puig i Onofre Solà, mestres fusters, tots de Barcelona	6 mesos	12.000 lliures catalanes o 128.568 rals de billó
13-02-1720	Construcció de 50 <i>explanadas</i> per l'artilleria de Lleida	Josep Borràs, mestre fuster de Barcelona	Antoni Vallescà, mestre de cases i Felip Ramon, mestre corder, ambdós de Barcelona	1 mes i mig	2.680 lliures catalanes o 28.714 rals de billó
23-02-1721	Construcció de curenyes i subministrament de peces de ferro	Salvador Pera, mestre ferrer de Barcelona	Joan Closas, mestre ferrer i Eloi Molas, mestre clavetaire, ambdós de Barcelona	Mentre duri la fàbrica	26 rals per quintar de ferro vell treballat i 76 rals per quintar de ferro nou treballat
07-01-1722	Subministrament de ferro per morters, curenyes i rodes	Salvador Pera, mestre ferrer de Barcelona	Joan Folch, carreter, Josep Carabent, hortolà i Josep Bruguera, velluter, tots de Barcelona	Mentre duri la fàbrica	48.661 rals de billó
17-02-1722	Construcció de curenyes i	Jaume Escarabatxeres,	Antoni Fàbregues, paraire i Onofre	3 mesos	5.628 lliures

	subministrament de peces de fusta	mestre fuster de Barcelona	Solà, mestre fuster de Barcelona		catalanes o 60.298 rals de billó.
27-04-1722	Pintar curenyes pel servei d'artilleria de Porto Longone	Joan Sans, pintor de Barcelona	Miquel Rocamador, terrissaire de Barcelona.	Amb la màxima brevetat	3.140 rals de billó
09-01-1726	Recomposició de 20 carros, 40 curenyes i 40 avantrenes enviats des de València	Salvador Pera, mestre ferrer de Barcelona	Eloi Molas, mestre clavetaire de Barcelona	Mentre duri la fàbrica	15.000 rals de billó
10-11-1732	Construcció de 70 curenyes i 7 <i>afustes</i> per morters	Salvador Pera, mestre ferrer i Josep Serrat, mestre armer, ambdós de Barcelona	Eloi Molas, mestre clavetaire de Barcelona	4 mesos	9.447 lliures catalanes i 8 sous o 121.216 rals de billó.
20-04-1735	Construcció de 39 curenyes de campanya i 29 <i>afustes</i> per morters	Salvador Pera, mestre ferrer i Josep Serrat, mestre armer, ambdós de Barcelona	No se'n requereixen	3 mesos	Amb els preus i condicions pactats el 10-11-1732
07-09-1735	Construcció de 128 curenyes i 86 <i>afustes</i> per morters	Salvador Pera, mestre ferrer i Josep Serrat, mestre armer, ambdós de Barcelona	No se'n requereixen	6 mesos	162.513 rals de billó.
24-01-1740	Construcció de 18 curenyes	Josep Serrat, mestre armer de Barcelona	Josep Cases i Bruguera, confiter i Antoni Artós, jove sastre, ambdós de Barcelona	45 dies	1.900 lliures o 20.437 rals de billó
20-09-1740	Construcció de 12 curenyes per la plaça de Tarragona i la torre de Salou	Josep Serrat, mestre armer de Barcelona	No se'n requereixen	1 mes	13.700 rals de billó.

Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746].

Tant l'objecte dels contractes com els moments en els que es donaren i les identitats dels assentistes que els emprengueren ens donen algunes pistes sobre les principals dinàmiques que vertebraren la provisió en aquest àmbit. Deu de les comandes que hem localitzat es donaren entre els anys 1717 i 1726, mentre que les altres cinc es donaren en moments d'important mobilització de recursos bèl·lics associats a la política mediterrània de la corona, com ho foren els anys 1732, 1735 i 1740. Així mateix, per bé que els primers *asientos* tingueren per objecte la contractació de diferents processos per la construcció de les peces –proveïment de fusta i obra general, subministrament de ferro i clavaó i pintura– a partir de la dècada de 1730 els contractes ja compregueren l'entrega de peces completes i pintades, amb un sol proveïdor encarregant-se de tots els processos. Aquesta progressiva concentració de les operacions també es deixà veure en l'àmbit de la contractació, passant de quatre assentistes principals a dos.

Tanmateix, els contractes més importants en termes d'unitats a entregar i del seu cost estimat són els primers que trobem. El primer fou concedit al mestre fuster Miquel Jaumar a principis d'octubre de 1717, que s'encarregà de reunir les fustes i peces necessàries per la construcció de quatre-centes setze curenyes, curenyes de Marina, *avantrenes*, caixes i esplanades per morters.²⁶²⁸ Tota la fàbrica ascendiria a uns 299.000 rals de billó i Jaumar i els seus companys reberen 74.750 rals com a bestreta.²⁶²⁹ La importància d'aquest avançament requerí de la participació d'alguns socis capitalistes d'entitat, com els negociants Miquel Valldejuli i Antoni Serra.²⁶³⁰ A finals de l'any següent, Jaumar s'implicà en el contracte de reparacions de les fortificacions de Girona i el seu rol al capdavant de la manufactura de curenyes l'emprengué el mestre fuster Jaume Escarabatxeres, que ja havia acumulat experiència en el subministrament de gèneres d'artilleria amb un contracte de mànecs per instruments de gastadors el 1717.²⁶³¹ A partir de 1718, tota la fabricació de curenyes se centralitzà dins de les naus dedicades a la mestrança d'artilleria de les Drassanes de Barcelona.²⁶³² Amb tot, cap dels dos assentistes monopolitzà la producció, atès que en casos particulars com

²⁶²⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 258v-264r, [01-10-1717].

²⁶²⁹ Finalment, sembla que n'acabarien cobrant 320.349 rals. Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», p. 107.

²⁶³⁰ Gemma GARCÍA FUERTES, «Les conseqüències de la Guerra...», pp. 1043-1044 i 1069-1070. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, p. 208.

²⁶³¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 295v-298r, [05-12-1717] i Vol. 180, ff. 621r-626v, [14-11-1718].

²⁶³² ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 621r-626v, [14-11-1718] i Vol. 120, ff. 583r-591v, [10-11-1732].

l'*asiento* de cinquanta explanades pels canons de Lleida de 1720 es donaren lliurement a altres contractistes com el fuster Josep Borràs.²⁶³³

Per altra banda, la pintura de totes les curenyes i altres *afustes* que es construïren durant els primers deu anys de govern borbònic del Principat anà a càrrec del pintor barceloní Joan Sans, que també s'encarregava de dirigir la pintura de tots els bucs de guerra que sortiren de les drassanes reials de Sant Feliu de Guíxols.²⁶³⁴ Totes les peces es pintaren seguint el següent esquema de colors:

«[...] debe ser roja en la madera conteniendo su mixtura la mitad almagre fino de la mejor calidad y la otra mitad de miny bien molido uno y otro y mezclado o batido con aceite de linaza. En los herrajes y clavazón pintura negra de humo de estampa y en cada cureña dos cifras con el nombre del Rey y sus Coronas Reales de color de Oro una a cada costado de la cureña en la forma que están ya otras pintadas».²⁶³⁵

Pel que fa al subministrament dels gèneres de ferro, el protagonisme indiscutible recaigué en Salvador Pera. El mestre ferrer barceloní ja comptava amb una experiència contrastada en aquest camp, atès que durant el setge de 1713-1714 havia dirigit la reparació i composició de peces d'artilleria per les forces resistents.²⁶³⁶ Com en tants d'altres casos que hem repassat, la seva passada militància austriacista no suposà cap inconvenient per encetar una prometedora carrera com a contractista amb la Intendència. Una carrera que s'inicià, justament, amb un important contracte per la provisió de ferros destinats a la composició de curenyes, *avantrenes* i explanades de morters. Pera pactà amb José Patiño l'entrega de tot el ferro necessari per la construcció de les peces que tenia encomanades Miquel Jaumar, que es preveia que podria ascendir a 3.932 quintars catalans de pes. El mestre ferrer acceptà dur a terme el subministrament a raó de 86 rals d'ardit per quintar, amb una reducció per l'entrega de sis-cents quintars de ferro vell per poder-lo obrar de nou.²⁶³⁷ L'acompanyarien com a fiadors el mestre ferrer Joan Roca i el mestre clavetaire Eloi Molas. Com veurem, la col·laboració entre Pera i Molas continuaria durant les dècades següents i que implicaria contractes de pràcticament tots els àmbits de la manufactura militar a Catalunya.

²⁶³³ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 17v-21r, [13-02-1720].

²⁶³⁴ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 97-98.

²⁶³⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 79v-81v, [06-03-1718].

²⁶³⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 126-1, Quadern 1, f. 30r, [30-07-1713] i f. 39r, [30-07-1713].

²⁶³⁷ Aquest preu situaria el valor total del contracte a per sobre dels 330.000 rals de billó. ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 264v-266v, [03-10-1717].

Pel cas específic que ens ocupa, Salvador Pera es consolidà com el principal subministrador de curenyes i *afustes* a Catalunya a mitjans de la dècada de 1720. A partir d'aquell moment i malgrat encara contractar-se a través d'*asientos* separats, la construcció de curenyes estigué estretament vinculada amb els grans contractes de gèneres d'artilleria en els que Pera també actuava com a principal proveïdor.

Precisament, a principis de 1730 Pera fou la via d'entrada en aquest sector del proveïment del manyà i mestre armer Josep Serrat, amb qui col·laborà estretament durant tota la dècada següent. Durant aquests anys, la demanda atada per la política mediterrània motivà que la fabricació de peces a Barcelona s'apuntalés amb l'arribada de carros, carretes i altres d'altres places de la monarquia. Per exemple, el dia 12 de juny de 1730 arribaren al port de la ciutat amb vint-i-tres carros de transport de peces del calibre 24, deu *avantrenes* del mateix calibre, quatre carros coberts i quatre carros *baleros*.²⁶³⁸ Així mateix, el creixement notable de la despesa militar i la inflació de contractes que es donà a partir de l'any 1732 motivà que Serrat i Pera s'esforcessin per vincular l'abonament de l'important *asiento* de construcció de curenyes i *afustes* per morters –que ascendiria a 162.513 rals de billó– a través de cartes de pagament sobre el primer terç del cadastre de 1736. Com ja hem vist en anteriors ocasions, aquesta seria una de les vies més emprades per intentar evitar els constants endarreriments de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya.

L'associació entre Salvador Pera i Josep Serrat s'acabà abruptament l'any 1739 i, tal i com succeí amb la resta d'àmbits del proveïment on ambdós menestrals havien col·laborat, Serrat fou qui continuà exercint com a contractista de la Corona mentre que Pera s'apartà momentàniament del subministrament militar.²⁶³⁹ Amb tot, la creixent tendència a concentrar els proveïments feu que a partir de l'any 1742, la construcció de curenyes i altres *afustes* ja passés a integrar-se dins d'*asientos* més grans i conjunts per la conformació de trens d'artilleria de campanya i de batre. Aquests contractes no sols incloïen les pròpies curenyes, sinó també grans quantitats de peces, materials, eines, municions, instruments... Els primers grans exemples d'aquest fet els trobaríem en els quatre *asientos* concedits a Ramon Canals entre 1742 i 1743 que tractarem més endavant. Amb tot, ja des de principis de la dècada de 1720, les reparacions o comandes més petites de peces per curenyes no solien donar-se a través de contractes particulars,

²⁶³⁸ AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [12-06-1730].

²⁶³⁹ Amb tot, l'any 1751 Pera figurava com a mestre ferrer de la Real Maestranza d'Artilleria de Barcelona. AHPB, 996/4, Notari Francesc Font, menor, ff.4v-5v, [09-03-1751].

sinó que solien entrar de manera general en grans contractes de “*géneros de artillería*”.²⁶⁴⁰

De fet, a banda dels contractes relacionats directament amb la fosa i equipament dels canons d'artilleria, la gran majoria dels *asientos* d'aquest sector de la provisió tingueren com a principal objecte el subministrament d'importants i variades quantitats de gèneres i *instrumentos* o eines d'artilleria i *gastadores*. Aquest tipus de comandes foren les més importants en termes numèrics que hem localitzat en els manuals de la Intendència de Catalunya, per davant de la manufactura d'armes de foc i de les construccions i reparacions de fortaliseses.

La composició dels encàrrecs varià tant en la seva magnitud com en la tipologia de les peces, eines i materials que caldria subministrar. Dins del concepte d'*instrumentos* per l'artilleria i gastadors s'hi solien incloure gairebé sempre les pales, els pics, les destrals, els aixades, els malls per partir llenya i els *marrazos* o dalls per desbrossar. En el cas que es destinessin a altres unitats que no fossin els artillers, enginyers o minadors, els aquesta designació també podia incloure sabres o bosses, com passà amb els contractes d'instruments per dragons empresos per Jacint Valls i Francesc Padró l'any 1717.²⁶⁴¹

Per altra banda, dins dels contractes anomenats de “*géneros de artilleria*” també s'hi incloïen de manera comuna eines especialitzades per les brigades de menestrals carreters, ferrers, fusters, armers, boters, serradors, fonadors, que acompanyaven els trens d'artilleria. Amb tot, aquestes comandes incloïen molts altres materials i peces necessaris pel manteniment i bon funcionament dels trens d'artilleria o de les bateries fixes de les fortaliseses.

Per poder copsar aquesta enorme heterogeneïtat, seguidament anomenarem tots els elements que el mestre fuster Esteve Subiràs s'encomanà a entregar a les Drassanes de Barcelona en un *asiento* de gèneres per l'artilleria signat el 23 d'agost de 1738: *Sacatrapos*, cartutxos de pergamí i de llauna per a metralla dels calibres 24 i 16, espoletes buides per a bombes i per a magranes de mà, rodes ferrades per a carruatges, espeques per llaurar la terra, aparells de retorn per les curenyes, rodets ferrats als seus extrems, pells d'ovella curades per a *lanadas*, xarxes de corda per a bales, rodets de ferro i coixinets per a morters, garbells de ferro, ingredients per a focs artificials –quitrà

²⁶⁴⁰ Una mostra clara d'aquest fet es troba a l'*asiento* de gèneres d'artilleria emprès per Salvador Pera el 1725. ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 78r-87r, [28-07-1725].

²⁶⁴¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 266v-269r, [08-10-1717] i ff. 310v-314r, [22-12-1717].

de pedra, aiguardent refinat, aigua de resina, oli de llinosa, oli de trementina, cua, paper d'estrassa, fil de cotó, pasteres de fusta, trespeus de ferro per calderes, ganivets d'aleta i tisores de sastre— peces de fusta diverses —com taulons, esplanades completes, rodes per a carros, *avantrenes*, carretes, galeres i curenyes— múltiples peces de ferro —com planxes de ferro nou, acer, totxos, mitjos totxos, llantes per a rodes, juntes pels carros, claus de cap pla, virolles i xavetes— fulles soltes de serra, tenalles, tisores per tallar fulla de plata per a llanterners, guarnicions de mules per a tir, colleres i jous per animals de tir, tirants de ferro per a moure el plom, caixes de noguera en brut per fusells, escales d'assalt en tres peces de dues *toesas* de llarg cadascuna, dalles per tallar herba, cabassos per la terra, martells d'orella, culleres per netejar les barrinades, brúixoles de punta major, agulles d'embalar, agulles de cosir, baules, pedrenyals, palles, teia, corda de llana per assenyalar, soldadura d'estany, escombres de palma, espelmes de cera, atxes de cera blanca de tres lliures i mitja, espelmes de seu, setrills de llauna, paper per traçar plànols, fanals de llenç i de llauna, oli de llinassa, pedres d'esmolador, carbó, llenya, arcs de fusta i manats de vímet per a tines i barrils, tendes de campanya d'infanteria, cavalleria, per majorals i obrers i pel parc d'artilleria, encerats per a càrrega, corretges amb sivella per lligar els jocs d'armes, cotó filat, tinta, plomes per escriure, sorra, paper d'escriure, tisores de totes les mides, lacre, cinta encarnada de fil, seda encarnada, taules grans i bancs de pi.²⁶⁴² Hem omès de la llista els instruments per carreters, fusters, ferrers, armers i boters que també es demanaren al mateix assentista.

Alguns d'aquests elements s'havien d'entregar en grans quantitat, com les espoletes per bombes i granades de mà que ascendien a 14.000 unitats, els cartutxos de pergami que ascendiren a 15.727 unitats o els 21.000 cabassos per moure terra, mentre que d'altres eren molt minses, com les tres tendes pel parc artiller o les 45 escales d'assalt. Tanmateix, aquest fou un dels contractes d'artilleria més complets que es donaren a Catalunya durant tot el regnat de Felip V, ascendint a un valor inicial de 27.000 lliures catalanes o 290.412 rals de billó.²⁶⁴³

Tal i com ja hem observat en altres àmbits de la provisió, en aquest sector del subministrament també es deixà notar de manera clara l'impacte de la demanda extraordinària motivada per les expedicions mediterrànies que es prepararen a

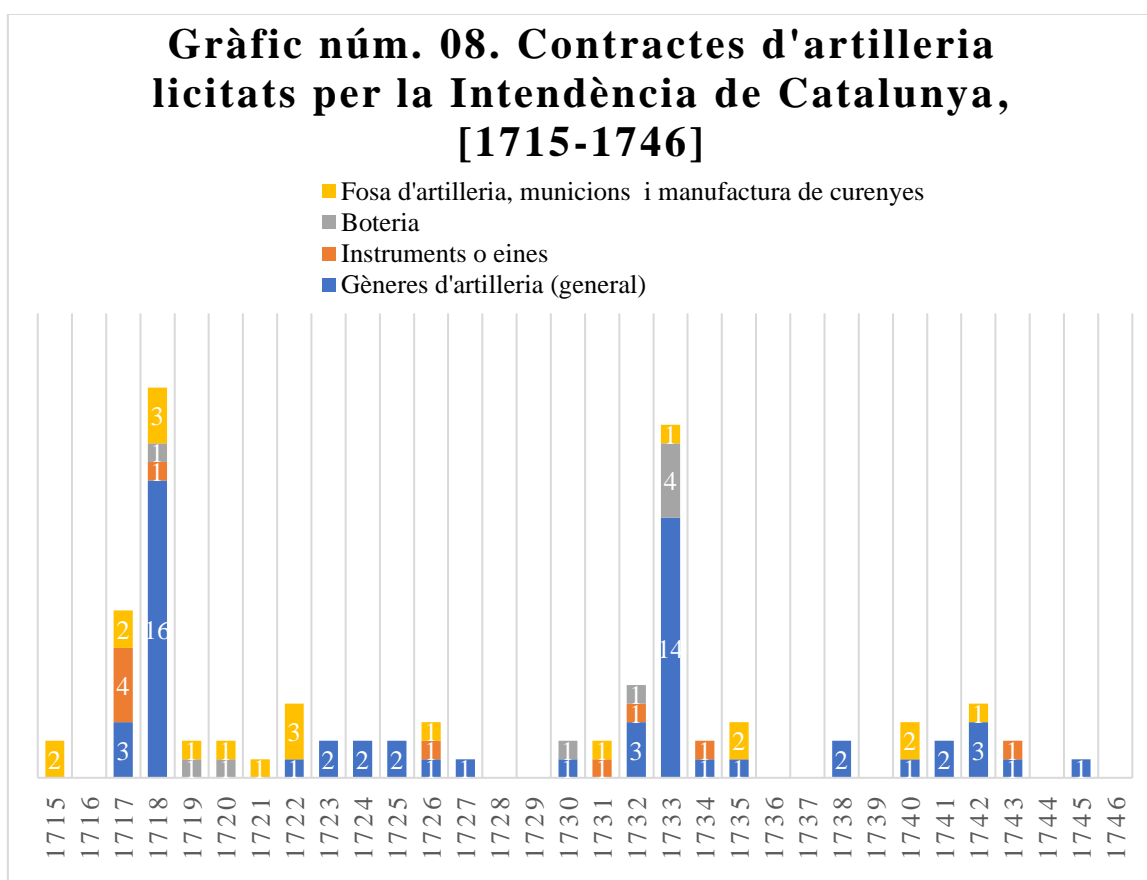
²⁶⁴² ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 155r-175v, [23-08-1738].

²⁶⁴³ Amb tot, acaba essent rebaixat a 22.500 lliures a causa de la proposta feta pel mestre fuster Josep Febrés i Companyia un cop ja iniciat el contracte. ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 353r-360r, [29-11-1738].

Barcelona. Precisament, el marquès de la Mina ja captà la importància que els proveïments d'artilleria tingueren a la Ciutat Comtal a causa dels preparatius per l'expedició de Sicília:

«De Pamplona y Vizcaya eran continuos los acarreos y transportes de bombas, granadas, balería y otros efectos de parque y municiones a Barcelona, donde se preparava numeroso tren de batir y de campaña, vestuarios, armamentos y todo era en España preparativos y asonadas de Guerra, y assí finalizó el año 1717».²⁶⁴⁴

Per altra banda, amb el pas del temps també s'aprecia una progressiva concentració del subministrament en menys contractes de major entitat.



Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746]. Elaboració pròpia.

Ambdues circumstàncies són clarament observables si analitzem les xifres d'*asientos* relacionats de manera més o menys directa amb l'artilleria. En total, dins del període analitzat hem localitzat un total de noranta-nou contractes. D'aquests, vint-i-un formarien part de les tasques de fosa de peces, bales, bombes i curenyes de totes menes,

²⁶⁴⁴ BNE, Man. 5590, *Memorias sobre la Guerra de Cerdeña...*, Vol. I, 1755, p. 64.

que ja hem analitzat. Uns altres deu es relacionarien amb la construcció d'elements de boteria per l'emmagatzematge o transport de les peces, municions o eines o també pel transport d'aigua i vi per l'Armada. Precisament, deu *asientos* tractaren de manera específica del subministrament d'instruments o eines per diverses unitats. Finalment, els cinquanta-vuit contractes restants comprenen tant petites comandes d'encerats i cordes pel transport de peces com grans *asientos* per la conformació de trens d'artilleria complets. D'aquest darrer tipus n'hem localitzat sis, licitats els anys 1733, 1734, 1742 i 1743 i clarament relacionats amb els exèrcits expedicionaris que es trobaven a Itàlia. Uns altres vint-i-cinc comprendrien diverses quantitats dels ja esmentats *géneros de artilleria*. Finalment, l'any 1733 es formalitzaren dotze contractes que tenen la particularitat que es negociaren de manera directa entre l'intendent Sartine i els prohoms o apoderats dels gremis de calderers, candelers de seu, carreters, cerers, llanterners, ferrers, torners i fusters durant el mes de gener.

Per bé que la majoria de les comandes s'hagueren d'entregar als magatzems d'artilleria de la Drassana de Barcelona, el destí dels gèneres de part dels *asientos* licitats fou fora de la Ciutat Comtal. A banda de tots els materials que es remeteren a Itàlia o a Orà durant les campanyes que s'hi desenvoluparen, també s'encarregaren diverses remeses de materials destinades a les bateries que defensaven algunes places del Principat. Entre els anys 1725 i 1727 es feren dos contractes destinats a la manufactura i enviament de pertrets d'artilleria a les places de Girona, Roses, Hostalric, Castellciutat, Cardona i Berga. El primer l'aconseguí el mestre fuster Pere Costa l'estiu del 1725. En aquells moments, Costa ja era un dels contractistes més experimentats de la Intendència i havia participat en dotze *asientos* relacionats amb la construcció i reparació d'equipaments i edificis militars, així com en la fabricació de galeres.²⁶⁴⁵ En aquesta ocasió, el mestre fuster es comprometé a tenir fabricats i remesos a Roses, Girona, Hostalric i Castellciutat diversos gèneres d'artilleria per valor de 7.550 lliures catalanes. A banda de la seva pròpia experiència, Costa comptà amb l'aval i col·laboració del mestre fuster Pere Febrés i del mestre clavetaire Eloi Molas.²⁶⁴⁶ El mateix Eloi Molas avalaria al

²⁶⁴⁵ Aprofundirem en la seva trajectòria en els capítols dedicats a les construccions navals i a la reparació de fortaleses.

²⁶⁴⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 78r-87r, [28-07-1725].

mestre ferrer Salvador Pera en un contracte molt similar de 23 de març de 1727, on a banda de les places esmentades també s'hi sumaren Cardona i Berga.²⁶⁴⁷

Com ja hem vist en l'àmbit de la provisió de queviures, durant la dècada de 1720 Barcelona jugà un paper important en la remesa de pertrets i provisions a la plaça italiana de Porto Longone. Aquest fet també es donà en el camp de l'artilleria. La primera mostra la trobaríem l'estiu de 1723 amb un contracte de gèneres d'artilleria destinats al presidi emprès pel ja esmentat Pere Costa i el mestre ferrer Salvador Pera.²⁶⁴⁸ El 21 de novembre de l'any següent, el mestre d'aixa Francesc Preses aconseguí un contracte per la manufactura de sis mil "*plattillos de pedreros*" que haurien de ser remesos a l'illa d'Elba.²⁶⁴⁹ En aquells moments, Preses era un dels quatre "*entretenidos*" que treballaven permanentment a la fàbrica de galeres de les Drassanes de Barcelona des de 1715.²⁶⁵⁰ Unes setmanes abans, el patró Josep Sayol ja havia acceptat efectuar un important enviament de pertrets d'artilleria –entre els que s'incloïen curenyes completes– cap a la plaça italiana.²⁶⁵¹

A banda del presidi italià també es remeteren gèneres d'artilleria al presidis nord-africans. A principis de febrer de 1723 el patró malagueny Juan Andrés Infante transportà sis-centes taules i dos-cents cinquanta quartons per esplanades d'artilleria a Ceuta.²⁶⁵² De la mateixa manera, l'any 1740 el fuster Pere Febrés s'encarregà d'executar un important *asiento* d'aquest àmbit destinat a la plaça d'Orà per valor de 5.000 lliures catalanes o 53.780 rals de billó.²⁶⁵³

Tal i com es desprèn dels diversos exemples descrits, durant el segon quart del Set-cents hi hagué una notable continuïtat i recurrència entre els contractistes que emprengueren aquests *asientos*. Per bé que en els primers anys de la postguerra ja hi havia hagut alguns contractistes amb una certa assiduïtat en el subministrament de certs productes particulars –com el mestre corder Josep Besora i les xarxes i cordes pel transport de

²⁶⁴⁷ En aquesta ocasió el contracte assolí el valor de 7.350 lliures catalanes i també hi participà el mestre carreter Joan Folch. ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 119v-128v, [23-03-1727].

²⁶⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 138v-145r, [13-07-1723].

²⁶⁴⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 218r-224v, [21-11-1724].

²⁶⁵⁰ A mitjans de la dècada següent, Preses viatjaria a les drassanes de Nàpols per aprendre nous mètodes constructius de galeres per ordre de Felip V. Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, p. 205.

²⁶⁵¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 189v-197r, [07-11-1724].

²⁶⁵² ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 29r-31r, [01-02-1723].

²⁶⁵³ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 9v-22r, [07-01-1740].

municions i de peces d'artilleria— aquesta tendència es feu molt més marcada a mitjans de la dècada de 1720.²⁶⁵⁴

Amb tot, els individus més prolífics d'aquest àmbit de la provisió tornaren a ser els ja esmentats Salvador Pera i Josep Serrat. Com hem vist, Pera s'inicià en aquest camp a través del subministrament de ferro per les curenyes de l'any 1717. Aquell mateix any i l'any següent es trobà implicat en dos *asientos* per la manufactura d'eines per la artilleria que tractarem de manera separada més endavant. Després de la Guerra de la Quàdruple Aliança, l'hem vist emprenent dos contractes més pel subministrament de peces de ferro per curenyes, *avantrenes* i altres *afustes* els anys 1721 i 1722. El mateix dia 7 de febrer de 1722 en que formalitzà el darrer d'aquests encàrrecs, Pera i els seus socis Joan Folch, Josep Carabent i Josep Bruguera negociaren i aconseguiren paral·lelament una important comanda de pertrets i “*mixtos*” d'artilleria per valor de 59.241 rals de billó.²⁶⁵⁵

Quatre anys després, alhora que tancà un nou contracte per la recomposició de diversos *afustes* enviats des de València, l'intendent Andrés Pérez Bracho també li feu una comanda de gèneres d'artilleria entre el que s'hi comptaven diverses quantitats i peces de erro nou, estany afinat, fanals de roba, encerats, claus, torns, pells i bàscules romanes.²⁶⁵⁶ Una comanda que el març de 1727 completaria amb l'*asiento* de pertrets per les bateries de diverses places del centre i el nord del Principat que ja hem apuntat. En tots tres contractes, Pera col·laborà amb Eloi Molas, amb qui mantenia una ferma i estable relació professional des de l'any 1717. De fet, durant els anys anteriors el clavetaire havia sigut el seu col·laborador més actiu en tots els contractes on es requerí la compra i subministrament de grans quantitats de ferro.²⁶⁵⁷ La seva intensa relació comercial amb el mercader ripollès Joan Jordana vertebrà part de les importants compres de ferro pirinenc que alimentaren aquests contractes.²⁶⁵⁸ Seguint en aquest àmbit, a finals de l'any 1727 Molas i Pera intentaren aconseguir infructuosament la

²⁶⁵⁴ Entre 1715 i 1718 Besora estigué implicat en cinc comandes d'aquests productes per l'artilleria. En el capítol dedicat a les eixàrcies i el cordam descriurem amb més detall els inicis de la seva trajectòria.

²⁶⁵⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 169v-174r, [07-01-1722].

²⁶⁵⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 234r-238v, [18-09-1726].

²⁶⁵⁷ Per la seva banda, Molas també havia emprés com a titular o avalador alguns *asientos* de provisió de ferro per la fàbrica de galeres. ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 31v-36r, [04-02-1723] i Vol. 115, ff. 168r-172r, [05-01-1726].

²⁶⁵⁸ El propi Salvador Pera també efectuà algunes compres. Arxiu Comarcal del Ripollès [ACRI], Fons Jordana, Ref. 1465/1, ff. 13v-14r, [28-05-1723 a 02-10-1723], f. 81v, [21-10-1723] i ff. 287v-288r, [06-03-1725 a 23-07-1725]. Per la producció de ferro i la seva comercialització a Ripoll vegeu Eudald GRAELLS I PUIG, *Els orígens industrials...*, pp. 57-77.

compra de 2.964 quintars de ferro vell que es trobaven en els magatzems reials de les places de Barcelona, Roses, Castellciutat, Lleida, Tortosa, Tarragona, Cardona, Berga, Girona i Hostalric.²⁶⁵⁹ Per la seva banda, Pera s'implicà en el proveïment de carns de Barcelona de l'any 1718 juntament amb el flequer Narcís Planell.²⁶⁶⁰

Malgrat tot, a principis de la nova dècada Salvador Pera i Eloi Molas ja s'havien convertit en els assentistes de pertrets de l'artilleria més solvents del Principat. Per aquesta raó, a mitjans d'abril de 1730 guanyaren sense competència la subhasta pública per un dels *asientos* més importants del període pel subministrament de:

«[...] diferentes géneros y pertrechos para el completo del tren grueso de artillería, para el aumento del tren de campaña, las herramientas para las compañías de minadores y obreros, para la recomposición de vente y ocho cureñas del tren de campaña, con sus avantrenes y para las sesenta y ocho cureñas de a veinte y quatro y sus avantrenes [...]».²⁶⁶¹

Algunes de les entregues més importants foren vuitanta mil cartutxos per fuselleria, vint mil cartutxos de pergamí per peces del calibre 24, sis mil bombes per morters i trenta-sis mil espoletes per granades de mà. Inicialment, Salvador Pera i Eloi Molas acceptaren dur a terme aquesta imponent comanda per un total de 49.905 lliures, nou sous i quatre diners. Malgrat la importància del preu plantejat, la Intendència no trobà cap altre postor que pogués disputar-los el contracte. Així doncs, l'intendent Sartine es veié obligat a reduir alguns pertrets per rebaixar els costos.²⁶⁶² Finalment, Pera acceptà la nova taba de gèneres a proveir per 42.963 lliures, 16 sous i vuit diners o 460.326 rals de billó. A banda d'Eloi Molas, aquest fou el primer contracte on Salvador Pera col·laborà de manera oficial amb el mestre armer Josep Serrat. Ambdós menestrals ja s'havien trobat competint per la compra de ferro vell de 1727. Durant el lustre anterior, Serrat ja s'havia posicionat com una nova promesa dins dels contractes de reparació i construcció d'armes. A partir d'aquest moment i durant els anys següents, la triple col·laboració entre Pera, Serrat i Molas vertebrà la major part de la gran contractació de productes i materials per la manufactura armera i artilleria feta a Catalunya.

²⁶⁵⁹ Se l'acabà enduent el mestre armer Josep Serrat. ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 285v-292r, [07-10-1727].

²⁶⁶⁰ AHCB, CDC, Manual (de Autos), 1B. XIII-101, ff. 88v-89r, [10-06-1733] i ff. 116r-116v, [23-08-1733].

²⁶⁶¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 327r-346v, [25-04-1730].

²⁶⁶² L'intendent ho comunicà al marquès de Castelar per obtenir el permís de la cort. AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [18-04-1730].

Pocs dies després de la concessió de l'*asiento*, el marquès de Castelar informà a l'intendent Sartine que remetria aviat 74.374 rals de billó «[...] que importan los géneros mas usuales».²⁶⁶³ Així mateix, aprofitava la missiva per felicitar a l'intendent per haver aconseguit una rebaixa estimada de 51.873 rals entre aquest contracte «[...] a lo que importaron otros de los que se aprontaron para la expedición de Sicilia».²⁶⁶⁴ De fet, la voluntat d'aconseguir aquesta rebaixa fou la principal motivació que hi hagué darrera de la voluntat de concentrar el subministrament de tots els gèneres per l'aprest del tren d'artilleria en un sol contracte, a diferència de la vintena de comandes diferents que es feren l'any 1718.

La bestreta fou entregada a Pera i els seus associats a mitjans de maig d'aquell any, però a finals d'aquell mes José Patiño ordenà que part dels diners que s'haurien de destinar a finançar aquest contracte s'haurien de fer servir per la manufactura urgent de vuit-centes selles per dragons.²⁶⁶⁵ Malgrat tot, l'intendent Sartine assegurava que en els treballs de subministrament de Pera:

«[...] se trabaxa con el maior vigor, y la calidad de los géneros se procura sea la mexor, pues para su examen y reconocimiento se han destinado dos oficiales de la artillería por el marques de Risbourg, y aviendo prevenido al Impressario azelere en especialidad la provisión de los géneros correspondientes al tren de campaña, atendiéndose al mismo tiempo a los del grueso, me asegura que para los quince o veinte días del próximo mes de junio estarán prontos los pertenecientes al Tren de Campaña».²⁶⁶⁶

Tanmateix, Patiño acabà ordenant una paralització momentània dels treballs i les entregues per poder destinar més fons a la fabricació de les selles. Aquesta aturada coincidí amb l'arribada de diversos pertrets d'artilleria remesos des d'Alacant per via marítima. Finalment, a mitjans de juny ja tornaven a estar totes les operacions en marxa i s'esperava tenir el tren de campanya complert a mitjans de juliol.²⁶⁶⁷ Un altre element que endarrerí l'entrega dels gèneres fou l'escassetat de fusta seca per la construcció, fet que havia motivat que es fessin algunes talles per suplir les mancances. Amb tot, l'ús de fusta verda per aquests treballs posava en perill la utilitat de les peces, de manera que es preferí aturar momentàniament les feines per esperar uns carregaments de fustes seques

²⁶⁶³ AGS, SGU, Llig. 826, Marquès de Castelar a Antonio de Sartine, s/f, [29-04-1730].

²⁶⁶⁴ *Ibíd.*

²⁶⁶⁵ AGS, SGU, Llig. 826, Marquès de Castelar a Antonio de Sartine, s/f, [20-05-1730].

²⁶⁶⁶ AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [22-05-1730].

²⁶⁶⁷ AGS, SGU, Llig. 826, Marquès de Castelar a Antonio de Sartine, s/f, [27-05-1730 i 10-06-1730] i Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [12 i 26-06-1730].

provinents de Saragossa i Alacant.²⁶⁶⁸ L'arribada de pertrets alacantins fou cada vegada més important a mesura que avançava l'estiu. En algunes ocasions, els vaixells de transport provinents del Regne de València s'aturaven als Alfacs on se sumaven al comboi vaixells carregats de les fustes aragoneses i de bales de canó dels magatzems tortosins que també s'enviaven a la ciutat comtal.

Durant els dos anys següents, Pera i Serrat continuaren col·laborant activament en diversos àmbits del sector. Serrat, juntament amb altres companys com el corredor d'orella Anton Seguí, aconseguí l'*asiento* de fabricació de bales de canó, bombes i granades per morters que en aquells moments de creixent demanda es trobava en ple funcionament.²⁶⁶⁹ Ja amb Salvador Pera i Eloi Molas, tots tres repetiren com a principals assentistes de gèneres pel nou tren d'artilleria que s'estava aparellant a la capital catalana, a banda de participar en altres contractes de boteria i tendes de campanya.²⁶⁷⁰ Sols els tres contractes de pertrets generals d'artilleria que emprengueren aquell any assoliren un volum econòmic de 200.773 rals de billó, que ascendirien a l'entorn dels 547.000 si hi suméssim la resta de comandes de tendes, curenyes i boteria que els mateixos socis emprengueren aquell any.²⁶⁷¹

L'enviament de tants gèneres a la Toscana i a Orà deixà els magatzems d'artilleria de les Drassanes de Barcelona amb uns estocs alarmantment baixos. Per aquesta raó, l'intendent Sartine i el comandant de l'artilleria del Principat Guillermo Benque decidiren intentar contractar part dels gèneres que calia reintegrar als magatzems a través dels propis gremis de la ciutat. Així doncs, durant el mes de gener de 1733 es reuní amb nou gremis de la ciutat per tractar la possibilitat de que emprenguessin aquests proveïments i s'entreguessin els gèneres entre els mesos de març i abril.

Amb tot, aquestes negociacions es feren de manera pública i amb la participació de tots els confreres que ho volguessin. Aquest fet afavorí que algunes de les comandes acabessin en mans d'individus amb experiència prèvia en aquest tipus de subministraments. Amb tot, també tenim exemples de contractes empresos pel comú del gremi. Vegem-ho en el següent quadre:

²⁶⁶⁸ AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castellar, s/f, [12-06-1730 i 24-07-1730].

²⁶⁶⁹ AHPB, 967/4, Notari Miquel Cabrer, ff. 32r-33r, [08-03-1731]. L'any anterior s'havien tret dels magatzems barcelonins 36.000 bales del calibre 24 i 500 bombes.

²⁶⁷⁰ Ja vam tractar les seves activitats en el marc dels aprestos per l'expedició de conquesta d'Orà a David FERRÉ GISPETS, «El papel de los asentistas...», pp. 349-367.

²⁶⁷¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 61r-67r, [21-02-1732], ff. 128r-131v, [24-03-1732] i ff. 174r-177r, [01-04-1732].

Quadre núm. 79. Comandes fetes per Antonio de Sartine a diversos gremis de Barcelona pel subministrament de gèneres d'artilleria [23-01-1733 a 06-02-1733]			
Gremi	Objecte del contracte	Apoderat	Fiadors
Torners i capsers	20.682 espoletes per granades de mà, 12.000 espoletes per bombes, guardafocs, "damisel·les" i "atracadors" per morters, pals de diverses mides per culleres, atacadors, raspadors...	Jacint Arnet, mestre torner de Barcelona	Rafael Barrera, Antoni, Domènech, Joseph Caís, Pere Ribas, Juan Manyosa, Ramon Artigas, Pedre Alemany, Pau Artigas, Vicenç Bellavista i Salvador Minguella, tots torners de Barcelona.
Pintors	Diverses peces d' <i>encerados</i> grans i de càrrega	Joan Porsell, mestre pintor de Barcelona	Joaquim Feu, pintor, i Francesc Seguí, manyà, ambdós de Barcelona
Corders	Xarxes de cànem per bales, cordes de diàmetres diversos, fil de Bramant, estopa i cànem sense treballar i 16.800 sacs	Josep Oliver, Ferran Buxó i Esteve Badia, prohoms del gremi de corders	Jacint Oriol, Pere Pau Oriol, Joan Pau Ramon, Pere Espona, Rafael Save, Miquel Roca, Josep Comellas, Domingo Missas, Joan Marí, Salvador Alabau, Francesc Vilallonga, i Ambrosi Papiol, tots membres del comú del gremi de corders.
EsparTERS	26.130 <i>capazos</i> o cabassos pel transport de terra	Miquel Vinyals i Jaume Vinyals, mestres esparTERS de Barcelona	Pablo Espalter i Miquel Vinyals menor, ambdós mestres esparTERS de Barcelona.
Fanalers i llanterners	Llanternes, fanals, planxes, embuts, culleres, jocs per espoletes... tots d' <i>hojalata</i>	Francesc Saladriga, mestre fanaler i pintor de vidrieres	Miguel Arrufo i Eloi Arrufo, mestres fanalers de Barcelona
Escudellers	Culleres per carregar canons dels calibres de 24, 16, 8 i 4 lliures, olles, calderes, planxes i tatxes de coure.	Miquel Bertran, prohoms del gremi d'escudellers de Barcelona	Tots els mestres del gremi d'escudellers de Barcelona
Sellers	Cups de vaqueta, guarnicions de mula i corretges diverses	Ramon Munts, cònsol del gremi de Sellers de Barcelona	Antoni Martí, mestre seller de Barcelona

Boters	Botes per pólvora, botes, tonells, galledes i tines per aigua, cèrcols i manats de vímet	Josep Xaus, prohom del gremi de boters	Josep Vidal, Jaume Ortal i Joan Xaus, mestres boters de Barcelona.
Carreters	Carros per canons, <i>avantrenes</i> , galeres de transports de municions, una farga de campanya, peces per rodes i eixos de recanvi	Josep Serrat, mestre armer de Barcelona	Salvador Pera, mestre ferrer i Eloi Molas, clavetaire, ambdós de Barcelona.
Ferrers	Quintars de ferro nou sense obrar, instruments per carreters, serradors, ferrers, armers, tonellers, torners, culleres, cassoles per fondre, tenalles per fer bales, claus...	Salvador Pera, mestre ferrer de Barcelona	Josep Serrat, mestre armer i Eloi Molas, clavetaire, ambdós de Barcelona.
Cerers	Espelmes i candeles de cera, atxes de cera, mistos i cera nova sense obrar	Josep Puig, mestre cerer de Barcelona	Ignasi Carrencà, mestre cerer de Barcelona
Candelers de seu	Seu fos, <i>sebo en pan</i> i llànties de seu	Joan Baptista Sunyer, candeler de seu de Barcelona	Joan Cavaller i Francesc Sunyer, mestres candelers de seu de Barcelona.
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 121, [1733].			

Així doncs, mentre els gremis de torners, esparters, corders, cerers, sellers, boters i escudellers decidiren emprendre les comandes de manera comuna, la confraria de carreters decidí cedir completament el contracte a l'assentista comú, Josep Serrat. De la mateixa manera, la important comanda tocant al gremi de ferrers anà a parar irremeiablement a Salvador Pera, que a banda de l'experiència i el capital posseïa una clara influència en el comú. En altre casos, per bé que els confreres acompanyaren al contractista principal, es confià amb individus amb una clara experiència en la provisió, com el gremi de cerers que confià amb el manyà Francesc Seguí per acompanyar a Joan Porsell al capdavant del contracte d'encerats.²⁶⁷²

²⁶⁷² Seguí ja havia participat en un *asiento* anterior l'any 1731 per la manufactura d'aixades on havia coincidit amb Josep Serrat. ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 297v-305v, [05-10-1731].

Amb tot, segurament el millor exemple d'aquesta dinàmica fou el cas del mestre fanaler i pintor de vidrieres Francesc Saladriga i Coromines. Saladriga ja havia emprès un petit *asiento* de diversos gèneres de llauna i dues-centes planxes de plom a principis de febrer de l'any 1718. Els gèneres de planxa ascendiren a 1.192 rals en total, mentre que les dues-centes planxes de plom les cobrarien a 85 rals el quintar.²⁶⁷³ Aquell mateix any avalà dues vegades al mestre fuster Josep Borràs i participà en els contractes de reparacions de la plaça de Girona i de provisió de fustes tortosines per la construcció de la Ciutadella.²⁶⁷⁴ A banda de les seves activitats com a assentista, Saladriga, fou un dels mestres pintors de vidrieres de Barcelona més rellevants de principis del Set-cents, encapçalant la importació de vidre venecià a Catalunya i arribant a dominar del gremi de ferrers llanterners i del col·legi de pintors de vidrieres.²⁶⁷⁵ Per bé que a causa de la seva carrera durant la postguerra de Successió se l'ha identificat com una figura proborbònica, l'hem trobat proveint cinc-cents canons de llauna a les tropes resistents barcelonines el setembre de l'any 1713.²⁶⁷⁶ Emperò, ignorem si va romandre a la ciutat durant tot el setge.

Retornant a Salvador Pera i Josep Serrat, malgrat que aconseguiren emprendre els dos *asientos* de més entitat de tots els que es licitaren aquell gener, també participaren sense èxit en les licitacions que hi hagué pels gremis de torners i pintors. No hem localitzat ni en la correspondència ni en els manuals de la Intendència els motius que dugueren a Sartine a emprendre la provisió per aquesta via, però coneixent el context en el que es donà, les particularitats contextuals i la trajectòria del sector del proveïment podem intentar plantejar alguna hipòtesi.

Per bé que fins ara hem observat una progressiva concentració de les grans comandes cap a menys *asientos* i contractistes des de finals de la dècada de 1720, també és cert que les provisions que es feren entre 1730 i 1732 es veieren clarament determinades per la pressa i urgència per la preparació i enviament dels trens d'artilleria als seus destins ultramarins. Alhora, hem pogut observar els importants volums econòmics que assolí el conjunt de contractes empresos per l'associació de Pera i Serrat. Finalment, no podem

²⁶⁷³ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 69v-73r, [05-02-1718].

²⁶⁷⁴ També participaria en la renovació del darrer *asiento* l'any 1720. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 662r-664r, 21-12-1718], Vol. 110, ff. 58r-72r, [26-01-1719] i Vol. 111, ff. 118v-121r, [09-07-1720].

²⁶⁷⁵ En aquest sector també hi destacà el seu soci en el contracte, Eloi Arrufó. Sílvia CAÑELLAS MARTÍNEZ, «De Venècia a Barcelona: els vitrallers i la importació de vidre pla al segle XVIII» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 39-40, 2019, pp. 181-204.

²⁶⁷⁶ ACA, Generalitat, Sèrie G, 121-5, ff. 81v-86r, [22-09-1713].

obviar el fet que aquests fets es donaren en un moment on José Patiño es trobà al zenit de la seva carrera com a ministre i pogué intentar aplicar les seves reformes cap a una racionalització de la despesa i el proveïment, prioritzant la seva administració directa. Així doncs, davant dels creixents costos de les comandes anteriors, la desaparició momentània de la urgència militar i l'estreta relació entre Sartine i Patiño, no es fa estrany pensar que l'intendent del Principat intentés reduir els costos de recomposició de les reserves d'artilleria a través d'una negociació directa amb els gremis de la ciutat.

Fos per un motiu o un altre, la presència de Serrat i Pera en els contractes seguí essent important durant els primers mesos d'aquell any.²⁶⁷⁷ Amb el retorn de la urgència a causa dels rumors de guerra feren que durant la segona meitat de 1733 s'haguessin de compondre dos nous trens d'artilleria a Barcelona, un de batre i un de campanya. Des de la Intendència es tornà al model de contractació concentrada, amb la licitació d'un gran contracte per la conformació d'ambdós trens. Com en les anteriors ocasions, la postura acceptada fou la de Josep Serrat i Salvador Pera. En aquesta ocasió, a banda de pactar els preus per cada gènere, els drets i exempcions dels empleats al contracte i altres variables comunes de la contractació, els assentistes oferiren un cronograma d'entrega amb una estimació de les dates en que cada gènere podria entrar als magatzems de l'artilleria de Barcelona. Seguidament el presentarem mantenint els noms originals en castellà de cadascun dels materials i eines que s'hi esmenten:

Quadre núm. 80. Terminis de manufactura i entrega de cadascun dels gèneres per compondre dos trens d'artilleria a Barcelona, [05-09-1733]	
Termini	Gèneres
2 dies	<i>Eslabones, pedernales, yesca, pajuelas.</i>
3 dies	<i>Cojinetes para morteros.</i>
8 dies	<i>Roquetes o moldes para cartuchos de a 24 y a 4, espumaderas de cobre, faroles de hojalata, serones de carga, tinta, arenilla, papel de escribir, manojos de oblea, seda encarnada.</i>
15 dies	<i>Pieles de carnero para lanadas, barriles de agua herrados, cubos de madera herrados, cubos de baqueta, mazos de madera enmangados y herrados, baquetas de fusil, cera virgen, cedazos con tambores y cubiertas, bancos para cargar espoletas, bancos para cargar bombarderos, moledores o palmetas, recaladores, macitas para cargar espoletas y una cabria completa.</i>

²⁶⁷⁷ Aquesta estreta relació amb les autoritats acabà ajudant a Serrat a aconseguir la comissaria de barri de Barcelona que havia quedat vacant per la mort de Francesc Vidal. ACA, RA, Reg. 226, ff. 108r, [29-07-1732 a 15-10-1732] i 160v, [10-11-1732 a 13-11-1732].

20 dies	<i>Cartuchos de hojalata de a 24, 16, 8, 4, soleras para cureñas, espeques labrados, botafuegos, tachuelas de cobre, hilo de hierro, hilo de alambre, pez griega y negra, carbón de cáñamo o de sauce, algodón hilado, alquitrán, esponjas de reserva en un barril, soldadura de estaño.</i>
25 dies	<i>Cucharas de hierro de varias medidas, lanadas, rascadores de hierro, espátulas, rascadores de bombas, espeques, pieles de cabra de hierro, ganchos para llevar bombas con sus cuerdas, cribas de hilo de hierro.</i>
30 dies	<i>Platos de chopo u de otra madera ligera para pedreros, levas y medias levas, lanzas labradas de reserva, cojinetes de avantrenes, viguetas de carromatos, brancales, clavos calamones, clavos chatos, clavos de cabeza llana y ancha, clavos de entablar, clavos de esplanadas, camisas y fajinas embreadas, achas de viento, cacerolas y cucharas para fundir balas de plomo, tijeras para cortar balas, bombas o globos con su armazón para redondear las balas.</i>
35 dies	<i>Trenantes con sus lanzas, carretoncillos de 4 ruedas.</i>
40 dies	<i>Galeras de transporte, fraguas de campaña completas, sobremuñoneras de los cuatro calibres, de morteros y de pedreros, cadenas para avantrenes con sus argollas, arpones, puntillas de todos los tamaños, llantas de todas las clases, estribos machos y hembras, agujetas, civijones grandes y pequeños, vilortas de civijones, casquillos de cuadra de eje, casquillos de punta de eje, abarcones de boca de tijera, barras de barras de viguetas, abrazaderas y casquillos de vigueta, pernos maestros de carromato y de barrales, guarda cantones, ganchos de balancines, clavijas de tijeras, chavetas con cadenilla y ordinarias, arandelas de todos los diámetros para los cuatro calibres de carromatos y demás carruajes, pezoneras, herraduras de caballo, clavos de herrar, picos de dos puntas reforzados y bien acerados, picos de escodas, picos de dos puntas a boca de escoplo, barrenas de todos los géneros, mazos de fierro de a 8 y 10 libras, martillos de una mano, cucharas para limpiar barrenos, barretas con su ojo al extremo para limpiar barrenos, sacatrapos, hojas de fierro para acuñar, martillos de oreja, barrenas de mano de todos los géneros, candiles, almaina grande de 25 a 30 libras, palanquetas grandes y medianas.</i>
45 dies	<i>Chafarotes para granaderos con guarnición de metal, sables para dragones guarnecidos de hierro, cuadernales o ternaes con sus roldanas para cabestantes, poleas armadas, aparejos reales o redondos, aparejos de retorno de tres ojos con cuerdas de dos pulgadas de grueso.</i>
50 dies	<i>Escalas de escalar de seis toesas de largo y en 3 piezas, caballos de frisia, hilo a carreto, cuerda de lana, soguetas de esparto o tamizas.</i>
60 dies	<i>Durmientes para esplanadas, tablones y puntales para minas, tablones para almacenes, viguetas de diferentes gruesos y longitudes, polines de a 7 u 8 pulgadas, tarracas dobles y sencillas, machos, bolvederos, tornillos grandes para enroscar, esarpas, nueces de las puntillas con sus adherentes, manetas, taladros, correones para taladros, granos de diferentes diámetros.</i>
90 dies	<i>Encerados grandes y encerados de carga.</i>
4 mesos	<i>Cartuchos de pergamino de a 24, 16, 8, 4 y hojas de pergamino.</i>
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 424r-427r, [05-09-1733].	

D'aquesta manera, podem observar com les entregues dels materials sense obrar i de les peces per reparació de curenyes i altres *afustes* serien els elements més ràpids d'entregar. Per altra banda, el gruix dels gèneres de ferro s'entregarien amb entre 20 i 30 dies de marge. La part més important de carros pel transport i instruments i eines per les quadrilles de ferrers, carreters, fonadors, armers, serradors i altres menestrals arribaria als 40 dies, mentre que les primeres espases i sabres en necessitarien 45. Tots aquells aparells necessaris per la conducció d'operacions de setge com les escales o els cavalls de Frísia arribarien deu dies més tard. Finalment, els gèneres que més tardarien serien els llenços encerats per protegir les càrregues dels elements i els cartutxos de pergami pels canons.

A diferència dels contractes anteriors, en aquest cas Serrat i Pera no pactaren un preu final pel total del proveïment, sinó que fixaren quantitats per cada unitat subministrada. Aquest fet també responia a la voluntat que mostraren Sartine i el comandant de l'artilleria de rebaixar una part substancial de la comanda i que se subministrés a part «[...] por el comisario real de guerra don Pedro de Rebollar se aprontasen a fin que por este medio tuviesen menor coste».²⁶⁷⁸

Les obres i entregues seguiren durant tota la segona meitat de l'any i s'allargaren fins al principi de 1734.²⁶⁷⁹ Mentre es trobaven actius en aquest proveïment, ja hem vist com Serrat i Pera s'implicaren en els *asientos* de pa de munició per l'exèrcit expedicionari i en el de la provisió de palla per la guarnició del Principat, entre d'altres. Aquesta intensa activitat no impedí que els assentistes també poguessin dedicar els seus esforços en altres iniciatives paral·leles al negoci dels proveïments. En aquest aspecte, Salvador Pera i Eloi Molas formalitzaren la creació d'una societat amb els ripollesos Josep Elies i Grau i Joan Elies i Rotllan:

«Per rahó y causa de una botiga de ferro que es deurà parar en la present Ciutat de Barcelona en las cases propias de dit Aloy Molas situades en lo carrer de la Plaza del Oli y així mateix per rahó y causa de qualsevols negocis y negociacions dependents y emergents de dita Botiga y efectes d'aquella».²⁶⁸⁰

Aquesta companyia tenia una durada inicial de tres anys i un capital comú de 3.200 lliures barcelonines a raó de 800 cada soci. Molas dirigiria les operacions a Barcelona mentre que Elies i Rotllan ho faria a Ripoll. Precisament, Josep Elies i Grau arrendà la

²⁶⁷⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 424r-427r, [05-09-1733].

²⁶⁷⁹ AGS, SGU, Llig. 827, Juan Rafael de Silby a José Patiño, s/f, [05-01-1734].

²⁶⁸⁰ AHPB, 973/3, Notari Josep Rojas i Albaret, ff. 104r-105r, [28-11-1733].

farga d'Espinosa i Martinet de Ripoll a la companyia perquè pogués explotar-la privativament durant els tres anys a raó de 700 lliures anuals.²⁶⁸¹ Els Elies esdevingueren uns dels principals promotors de les fargues berguedanes, moltes de les quals s'establiren durant aquest període.²⁶⁸² Sens dubte, aquest també fou un dels orígens principals del ferro que s'obrà i subministrà en els contractes que els socis barcelonins havien formalitzat amb la Intendència. Tanmateix, no seria pas l'única via de consecució de ferro per aquests *asientos*. El corredor d'orella Anton Seguí fou un dels principals clients del ja esmentat negociant ripollès Joan Jordana, a qui comprà importants carregaments de ferro obrat a les fargues pirinenques des de 1727.²⁶⁸³

A mitjans de març de 1734 tant Juan Rafael de Silby com José Patiño veieren la conveniència de modificar el plec aprovat per reduir algunes de les peces requerides i integrar-ne d'altres. Alhora, es remeteren nous fons a Barcelona per continuar les remeses.²⁶⁸⁴ Un mes després, els dos assentistes ja tractaren directament amb l'intendent i el comandant de l'artilleria per seguir els proveïments:

«[...] para el completo del Tren de Batir que está mandado apromptar en esta Plaza compuesto de veinte y quatro cañones y seis morteros y pedreros arreglada esta providencia a lo últimamente resuelto por la Corte».²⁶⁸⁵

Amb aquesta renovació, allargaren el termini del contracte durant tres mesos més. A finals de juny, els magatzems de Barcelona ja havien recuperat els estocs previs a la marxa dels trens d'artilleria cap a Itàlia.²⁶⁸⁶ Durant la resta de l'any 1734 i la majoria de l'any 1735, Pera i Serrat emprengueren diversos contractes més petits de construcció i recomposició de curenyes, així com de subministrament d'instruments per gastadors. L'únic *asiento* de pertrets d'artilleria d'aquells anys el trobaríem el dia 24 de desembre de 1734, quan tots dos assentistes acceptaren subministrar diversos gèneres per

²⁶⁸¹ Eloi Molas ja havia participat de la primera societat que Josep Elies emprengué per explotar aquesta farga l'any 1723. Roser COMAS i Josep SÁNCHEZ, «La farga de Sant Llorenç prop Bagà, a l'actual municipi de Guardiola de Berguedà» a *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, Núm. 135, 2018, pp. 57-64.

²⁶⁸² Vegeu un excel·lent estudi d'aquesta activitat a Roser COMAS i Josep SÁNCHEZ, *Les fargues del Berguedà, un patrimoni injustament oblidat*, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, 2021, pp. 67-99.

²⁶⁸³ ACRI, Fons Jordana, Ref. 1465/2, ff. 96v-97r, [25-01-1727 a 23-06-1727] i Ref. 1465/3, ff. 125v-126r, [07-01-1732 a 25-06-1732] i ff. 160v-161r, [09-10-1732 a 26-05-1733].

²⁶⁸⁴ AGS, SGU, Llig. 827, Juan Rafael de Silby a José Patiño, s/f, [20-03-1734].

²⁶⁸⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 122, ff. 159v-172r, [17-04-1734].

²⁶⁸⁶ AGS, SGU, Llig. 827, Juan Rafael de Silby a José Patiño, s/f, [19-06-1734].

minadors, ferrers, conductors de mules i altres destinats a la plaça d'Orà per valor de 42.201 rals de billó.²⁶⁸⁷

A principis d'abril de 1736, José Patiño informà a Juan Rafael de Silby que caldria formar dos nous trens d'artilleria per servir a un exèrcit de 50.000 homes, un de campanya i un de batre amb les peces i pertrets que començaven a retornar d'Itàlia.²⁶⁸⁸ Aquestes tasques s'anaren allargant en el temps a causa de la falta de peces del calibre 12, així com pel mal estat de bona part de les peces provinents de l'exèrcit expedicionari.²⁶⁸⁹ Per altra banda, a mitjans de desembre d'aquell any Silby envià una missiva a Casemiro de Ustàriz on criticà durament el projecte dels dos trens que havia enviat Guillermo Benque a Barcelona, expressant que després d'una primera lectura:

«[...] he reconocido algunas partidas imbertidas de lo que es la mente de Su Majestad otras excedentes y muchas diminutas; me ha parecido propio de mi obligación exponerlo a Vuestra Señoría en el papel de reparos adjunto siendo constante que rara es la partida a que no pudiera poner objeción fundada según practica y método regular a que ceñido y arreglado formé los dos proyectos que pasé a manos del Sr. Joseph Patiño acompañados de carta del 5 de mayo [...] hágolo presente a Vuestra Señoría por lo que puede importar al Real Servicio siendo en su perjuicio proyectar diminutamente por las perniciosas consecuencias que pueden originarse siendo las más expuestas atrasar las operaciones o malograrse y aumentarse los gastos si los remplazos se han de hacer en el tiempo de las urgencias respecto que siendo esta la principal atención no puede tener ni a la calidad de los géneros ni a su corte».²⁶⁹⁰

Sens dubte, la mort de Patiño poques setmanes abans i les tibantors entre els responsables logístics de l'artilleria endarreriren de manera notable tant la contractació com la posterior composició d'aquests trens d'artilleria. Durant els darrers mesos d'aquell any i els primers de 1737 sols es treballà en la recomposició de carros, curenyes i altres *afustes*, i la majoria de les feines les feren els majorals de la mestrança d'artilleria de les Drassanes.²⁶⁹¹

Per bé que a mitjans de febrer de 1737 Silby presentà a la cort la seva versió pròpia del projecte de Benque, no seria fins al mes d'agost de 1738 que s'acabaria licitant el contracte per completar-lo. Atès que ja hem fet servir els materials que s'havien

²⁶⁸⁷ En cas que se'ls ordenés, també podrien preparar una altra remesa per valor de 21.402 rals de billó més. ACA, RP, BGRP, Vol. 123, ff. 480v-489r, [29-12-1734].

²⁶⁸⁸ AGS, SGU, Llig. 830, José Patiño a Juan Rafael de Silby, s/f, [02-04-1736].

²⁶⁸⁹ AGS, SGU, Llig. 830, Juan Rafael de Silby a José Patiño, s/f, [04-08-1736].

²⁶⁹⁰ AGS, SGU, Llig. 830, Juan Rafael de Silby a Casemiro de Ustàriz, s/f, [08-12-1736].

²⁶⁹¹ AGS, SGU, Llig. 830, Juan Rafael de Silby a José Patiño, s/f, [08-09-1736 i 06-10-1736] i Juan Rafael de Silby a Casemiro de Ustàriz, s/f, [08-12-1736].

d'entregar com a mostra de la diversitat de gèneres que componien els *asientos* d'artilleria, no ens estendrem en la seva descripció.

La veritable novetat d'aquest contracte fou la intensa competència que hi hagué durant el procés de licitació. Per primera vegada des de l'any 1730 Josep Serrat i Salvador Pera hagueren de veure's amb una societat que podia competir de tu a tu amb ells. Aquesta fou la companyia encapçalada pels mestres fusters Esteve Subiràs i Ramon Canals. Aquests dos menestrals havien col·laborat des de principis de la dècada en contractes de construcció de cavallerisses navals i, a partir de l'any 1736, havien acumulat gairebé tots els *asientos* de reparacions de fortificacions del Principat.²⁶⁹²

Finalment, Subiràs i Canals oferiren la postura més baixa, i acceptaren emprendre tot el proveïment per 27.000 lliures catalanes o 290.412 rals de billó. Una mostra de la duresa de la licitació fou que Subiràs sols es pogué assegurar el contracte després de comprometre's a pagar 1.500 lliures catalanes a Serrat perquè acceptés la concessió.²⁶⁹³ A banda d'ells dos, també formaven part de la companyia el comerciant Bartomeu Camps i els sastres dels encants Celedoni i Segimon Anglarill, pare i fill.

La pugna pel contracte no s'acabà pas el dia de la concessió. Tres mesos més tard, el mestre fuster Pere Febrés presentà una proposta de rebaixa d'una sisena part del contracte que ja s'estava executant. L'agressiva postura estava avalada per Pere Febrés, Francesc Esqueu i Eloi Molas, un dels socis més antics de Salvador Pera. Malgrat tot, Esteve Subiràs acabà acceptant continuar el contracte amb la rebaixa proposada per Febrés. Així doncs, el preu final del contracte se situaria a les 22.500 lliures catalanes o 242.010 rals de billó.²⁶⁹⁴ Un mes després, Juan Rafael de Silby comunicà tots aquests canvis a la cort, avisant a Sebastián de la Cuadra que:

«[...] será indispensable prevenir al Capitán General del Principado de Cataluña Conde de Glimes no se mezcle con motivo alguno en librar de géneros correspondientes a los trenes porque de dejarle este arbitrio vendrían a faltar en las ocasiones que se necesiten, con precisión de entenderse siempre su reemplazo [...]».²⁶⁹⁵

Tot i que durant l'any 1739 no hi hagué cap contracte d'artilleria, fou un moment essencial per entendre els canvis al capdavant dels *asientos* d'aquests gèneres que es donaren durant la dècada següent. Durant aquell any, l'associació entre Josep Serrat i

²⁶⁹² Veurem la seva trajectòria amb major detall en el capítol dedicat als *asientos* de construcció.

²⁶⁹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 155r-175v, [23-08-1738].

²⁶⁹⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 353r-360r, [29-11-1738].

²⁶⁹⁵ AGS, SGU, Llig. 830, Juan Rafael de Silby a Sebastián de la Cuadra, s/f, [14-12-1738].

Salvador Pera arribà a la seva fi. Per bé que resulta complex determinar la causa final del trencament, tot apunta que Pera s'arruinà a causa de la seva participació en l'*asiento* de transports de pedra per les obres del nou *Palacio Real*. El dia 8 de setembre, la Intendència el processà perquè els seus béns no arribaven a cobrir els 20.000 ducats que se li concediren com a part de la bestreta d'aquest contracte. Així es descrivia al manual de la Institució:

«[...] por hallarse el suplicante otro de los Asentistas del transporte de pedernal á la fábrica del Real Palacio en la corte de Madrid, se obligó a fianzar con bienes raíces hasta en cantidad de 20.000 ducados libras de todos los cargos por cuyo motivo mandaron justipreciarse los que poseehe como propios el suplicante, los quales bienes no consideraron los expertos bastantes para la expressada cantidad de veinte mil ducados los que causó al suplicante algún temor y que se refugiase por ello a la Iglesia». ²⁶⁹⁶

L'any següent rebé el permís per vendre part dels seus béns i propietats per tal d'eixugar el deute de 127.180 rals i set maravedís que tenia amb la hisenda reial. En total, sembla que acabà venent quatre cases, dos horts i cinc peces de terra que havia comprat entre els anys 1715 i 1736. ²⁶⁹⁷

D'aquesta manera, Serrat perdé el seu col·laborador més estret des de feia deu anys en un moment de nou creixement de la demanda militar. ²⁶⁹⁸ Amb tot, aquest fet no l'impedí licitar i aconseguir els múltiples *asientos* de queviures, pa de munició, transports d'artilleria i hospitals de campanya que es feren per l'exèrcit de 15.000 homes que es destinaria a Mallorca durant tot el 1740. Aquests nous contractes li serviren per establir relacions de negocis amb altres contractistes consolidats o en ascens, com el mestre de cases Antoni Vallescà, amb qui col·laborà en l'*asiento* d'atzembles pel tren d'artilleria o Esteve Subiràs i la resta dels seus companys, amb qui emprengueren els contractes de pa de munició de l'exèrcit expedicionari i de set-centes mil racions d'Armada.

En el sector que ens ocupa, aquell any mantingué el contracte per la manufactura de curenyes i altres *afustes* amb l'aval dels sastres Josep Cases i Antoni Artós. Finalment, Serrat i Vallescà licitaren sense èxit un contracte de gèneres d'artilleria per la plaça d'Orà amb Pere Febrés, Francesc Esqueu, Eloi Molas i Pere Molas. Aquest *asiento*

²⁶⁹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 127, ff. 99r-102v, [08-09-1739].

²⁶⁹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 366r-s/f, [06-12-1740]. Pera acabaria servint directament a l'exèrcit expedicionari d'Itàlia l'any 1742. AGS, SGU, Llig. 864, Fra Benito de la Concepción, s/f, [1742].

²⁶⁹⁸ El trencament entre els dos es feu en termes poc amigables, atès que Serrat reclamà a Pera una de les propietats que havia venut defensant que era seva. ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 153v-155r, [1746].

comprenia notables quantitats de materials sense obrar i importants enviaments d'eines i instruments diversos. A causa de la intensa guerra de rebaixes en que es convertí la subhasta, Febrés i els seus socis l'acabaren aconseguint per un preu de 53.780 rals.²⁶⁹⁹

Sens dubte, la tensa situació entre Serrat i Salvador Pera, qui havia sigut el soci de més confiança d'Eloi Molas des de 1717, també motivà el creixement de la competència entre les societats d'ambdós contractistes. Aquesta dinàmica també fou ben present l'any 1741, quan es començaren a donar els contractes per l'equipament del nou exèrcit expedicionari. A finals de març d'aquell any, Molas, Febrés i els seus companys aconseguiren el primer *asiento* «[...] de los pertrechos y demás efectos de la Artillería que deven Apromptar en esta Ciudad y ponerse al públivo subasto para completo del tren de campaña premeditado con destino al exército de prevención».²⁷⁰⁰

A finals d'agost del mateix any arribà una nova ordre per licitar un altre contracte per acabar d'equipar aquests trens d'artilleria. En aquesta ocasió, tant les quantitats de materials sense obrar com les peces treballades ascendiren a nombres bastant més importants que en l'*asiento* anterior. Com en el procés precedent, es tornaren a enfrontar les companyies de Serrat i Molas, malgrat que l'èxit aquesta vegada fou del mestre armer.²⁷⁰¹

El contracte s'acabà concedint per un preu final de 157.038 rals de billó i Serrat l'emprengué acompanyat d'uns socis avaladors de la màxima confiança. Després de la mort d'Antoni Vallescà l'any 1740, Serrat s'havia associat de manera estable amb el seu gran competidor de 1738, Esteve Subiràs. Subiràs i els seus col·laboradors de confiança, els robavellers Anglarill i el mestre fuster Ramon Canals, es mantindrien com a socis del mestre armer durant la resta del regnat de Felip V.

Precisament, seria Ramon Canals qui emprendreia com a titular els quatre següents grans contractes pels trens d'artilleria de Barcelona i de Palma que es licitaren entre 1742 i 1743. Amb tot, els tres primers, que se li concediren el darrer dia d'octubre, el dia 5 de novembre i el dia 3 de desembre de 1742 foren anul·lats pocs dies després de les seves concessions atès que des de la cort no s'acceptaren.²⁷⁰² No seria fins el dia 3 de gener de

²⁶⁹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 9v-22r, [07-01-1740].

²⁷⁰⁰ Aquest contracte tingué un valor total de 34.742 rals de billó. ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 27r-40v, [29-03-1741].

²⁷⁰¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 85v-95r, [27-09-1741].

²⁷⁰² ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 307v-328r, [31-10-1742], ff. 328r-363v, [05-11-1742] i ff. 390r-404r, [03-12-1742].

1743 quan, finalment, es concedí el contracte dels dos trens d'artilleria a Ramon Canals.²⁷⁰³ L'acompanyaren com a avaladors els fusters Pere i Josep Febrés, pare i fill i Francesc Soler, el robaveller Segimon Anglarill i els mestres armers Josep Serrat i Francesc Canals.

Malgrat que en el plec de la Intendència no s'esmenta cap altra cancel·lació, a través de la correspondència d'Antonio de Sartine sabem que a principis del mes de febrer es tornaren a suspendre els treballs.²⁷⁰⁴ No seria fins a principis del mes de maig quan arribaren les següents ordres a Barcelona:

«El Rey ha resuelto se aprompten en esa Plaza, sin ruido, con la máxima reserva y puntual brevedad carruajes, armas, municiones y demás géneros que comprenden las relaciones adjuntas nº 1, 2, 3 para practicar su embarco y despachar el todo a Génova dirigido a don Juan Cornejo, ministro de S.M. en aquella República».²⁷⁰⁵

En la mateixa missiva s'encarregà a Ramon Canals i als seus socis que comencessin a remetre tots els gèneres i pertrets que es necessitaven per aparellar un tren d'artilleria de trenta peces dels calibres 24 i 10, dotze morters i cinc *pedreros*. Amb tot, una part de les feines es farien directament a la mestrança d'artilleria de les Drassanes.

De manera paral·lela, els mateixos socis aconseguiren l'*asiento* d'atzembles pels transports d'artilleria. Per poder-lo gestionar correctament, Ramon Canals es traslladà a Savoia amb l'exèrcit expedicionari i deixà a càrrec dels negocis i subministraments al Principat a la resta de socis de la companyia, en especial a Esteve Subiràs.²⁷⁰⁶ A partir d'aquest moment, les gestions d'ambdós contractes estigueren íntimament relacionades. Aprofundirem una mica més en aquesta administració en la següent secció de l'estudi.

Per acabar, el darrer contracte d'artilleria que es licità a la Intendència durant el regnat de Felip V –i, de fet, fins la fi de les operacions a Itàlia–, fou concedit a finals de 1745 al mestre fuster del rei Francesc Soler, que ja hem vist com a soci avalador de Serrat, Canals i Subiràs els anys 1742 i 1743. A diferència dels *asientos* anteriors es tractà d'una comanda més limitada, que comprenia quatre-centes unitats d'encerats de càrrega, mantes de cordellats i colleres de vaqueta, a més de sis cordes de càbria i dotze cordes dobles. Tot ascendí a 32.368 rals de billó, dels quals n'entregaren 16.134 com a

²⁷⁰³ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 1r-23v, [03-01-1743]. Si prenem en consideració les xifres pactades en els tres *asientos* anul·lats anteriorment, el volum econòmic d'aquesta gran comanda es mouria entre els 300.000 i els 500.000 rals de billó.

²⁷⁰⁴ AGS, SGU, Llig. 864, Antonio de Sartine a Gaspar de Antona, s/f, [07-02-1743].

²⁷⁰⁵ AGS, SGU, Llig. 864, Gaspar de Antona a Antonio de Sartine, s/f, [10-05-1743].

²⁷⁰⁶ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 256r-257r, [10-06-1743].

bestreta. Per tal d'avaluar-la, Soler presentà com a fiadors als fusters Francesc Costa i Josep Pons.²⁷⁰⁷ Aquest contracte tingué el seu origen en les repetides queixes que el marquès de la Torre envià al marquès de la Ensenada des de finals de l'any 1744 sobre les greus i constants mancances d'aquests gèneres que els animals de transport del tren d'artilleria de campanya de Savoia.²⁷⁰⁸

Abans d'abandonar aquest àmbit del proveïment i de passar a tractar el subministrament d'atzembles pels trens d'artilleria, intentarem parar atenció a dos petits conjunts de productes que, per bé que en moltes ocasions es contractaven dins dels grans *asientos* de gèneres, en diversos moments requeriren comandes de més entitat que s'executaren de manera separada.

El primer d'aquests àmbits és el que comprenia els diversos conjunts d'eines i utensilis necessaris per equipar les unitats d'artilleria, sapadors, minadors i altres quadrilles de menestrals que participessin en el manteniment dels trens d'artilleria. A més a més, en alguns casos també se'n remeteren per altres unitats de la tropa regular, com els dragons o el conjunt de la infanteria. Ens referim als ja esmentats contractes d'*instrumentos*. Entre els anys 1715 i 1746 n'hem localitzat deu de particulars en els manuals de la Intendència de Catalunya:

Quadre núm. 81. Contractes pel subministrament d'<i>instrumentos</i> per l'artilleria, sapadors, minadors, infanteria i dragons licitats a la Intendència de Catalunya [1715-1746]					
Data	Objecte de l'<i>asiento</i>	Assentista	Fiadors	Termini	Volum econòmic estimat
08-10-1717	2.400 sabres i 4.920 instruments per dragons	Jacint Valls, mestre ferrer de Barcelona	Miquel Pujol, Sebastià Rigó, mestres ferrers i Pere Mir, tapisser, tots de Barcelona	5-6 mesos	99.060 rals de billó
05-12-1717	12.000 instruments per minadors i artilleria	Jacint Valls i Salvador Pera, mestres ferrers de Barcelona	Miquel Pujol, Josep Cirera i Miquel Bovera, mestres ferrers de Barcelona	2 mesos	89.998 rals de billó

²⁷⁰⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 303r-312r, [06-12-1745].

²⁷⁰⁸ AGS, SGU, Llig. 864, Marquès de la Torre a marquès de la Ensenada, [31-10-1744].

05-12-1717	30.000 mànecs per instruments	Pere Febrés, mestre fuster de Barcelona	Salvador Pera, mestre ferrer i Jaume Escarabatxeres, mestre fuster, ambdós de Barcelona.	2 mesos	16.071 rals de billó
22-12-1717	1.230 bosses de 4 instruments per 10 regiments de dragons	Francesc Padró, mestre seller de Barcelona	Francesc Fages i Francesc Estruc, mestres sellers de Barcelona	3 mesos	15.428 rals de billó
19-08-1718	10.000 instruments per l'artilleria i minadors	Salvador Pera, mestre ferrer de Barcelona	Josep Cirera i Miquel Bovera, mestres ferrers de Barcelona	1 mes	57.454 rals de billó
21-11-1726	30.000 instruments per minadors i sapadors	Josep Camps, sastre i negociant de Barcelona	Josep Nadal, botiguer de teles, Josep Besora, mestre corder i negociant, i Baltasar Prats, pagès, i Jacint Valls, mestre ferrer, tots de Barcelona	4 mesos	189.638 rals de billó
05-10-1731	2.000 aixades de ferro	Francesc Esqueu, ferrer de Barcelona	Marc Ivern, Josep Juli, mestres de cases, Josep Borràs, mestre fuster, Josep Serrat, mestre armer i Francesc Seguí, mestre manyà, tots de Barcelona	«[...] en el más breve tiempo que se pueda»	14.999 rals de billó.
07-10-1732	4.000 aixades de ferro	Miquel Bovera, mestre ferrer de Barcelona	Francesc Esqueu, Francesc Gasch, Pere Màrtir Valls, ferrers i Narcís Moles, manyà, tots de Barcelona	3 mesos	37.499 rals de billó
12-12-1734	2.000 aixades de ferro, 5.000 mànecs per gastadors, 100 pics de ferro de	Josep Serrat, mestre armer i Salvador Pera, mestre ferrer,	No se'n requereix	20 dies (afustes) 45 dies (resta)	51.424 rals de billó

	dues puntes i 3 <i>afustes</i> per morters	ambdós de Barcelona			
31-01-1743	Instrumentes pels obriers de la mestrança d'artilleria pel tren de batre	Josep Ros, mestre ferrer de Barcelona	Josep Basachs, semoler, Josep Constansó, mestre de fer carros, i Francesc Esqueu, mestre ferrer, tots de Barcelona	1 mes	3.227 rals de billó
Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746]					

Fos quina fos la unitat a la que s'acabessin destinant les eines, la pràctica totalitat dels *asientos* estudiats comprenien sempre diverses quantitats de pales, aixades, pics i destrals. Així seria ja amb el primer dels contractes d'octubre de 1717 que emprengué el mestre ferrer Jacint Valls. Valls negocià directament amb José Patiño, que li encomanà l'entrega de 2.400 sabres i 4.920 instruments diferents per diversos regiments de dragons. La inclusió dels sabres en el contracte fou un element certament particular, però a causa de la necessitat i el bon coneixement del sector que tenia l'assentista el lliurament es feu efectiu sense massa problemes.²⁷⁰⁹ De fet, cal recordar que Valls fou un dels principals organitzadors de la producció d'espases per les tropes austriacistes des de l'any 1705.²⁷¹⁰ Així mateix, en l'altre *asiento* d'instruments per dragons que es feu aquell any no s'hi inclogueren sabres ni altres armes, atès que fou emprès pel mestre seller Francesc Padró.²⁷¹¹

Dos mesos després, el mateix contractista aconseguí una nova comanda pel subministrament de les parts de ferro de dotze mil instruments per sapadors que incloïen dues mil pales grans corbes, dues mil cinc-cents pales quadrades rectes, tres mil pics, cinc-cents pics-martell, dues-mil destrals de dos caps, cinc-cents aixades i mil cinc-cents destrals de partir llenya. Malgrat la importància de l'encàrrec, el termini de compliment s'ajustà en només dos mesos. Per poder-ho acomplir amb solvència, tant Valls com el seu soci Salvador Pera demanaren que se'ls concedís una llicència per

²⁷⁰⁹ Dos anys més tard Valls emprendria un altre *asiento* de sabres i destrals per dragons. ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 200r-201v, [21-07-1719].

²⁷¹⁰ AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 214, ff. 328r-329r, [27-10-1705].

²⁷¹¹ En aquesta ocasió, el contracte es trobava íntimament vinculat amb l'*asiento* de selles que el mateix individu havia aconseguit dos dies abans. ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 307r-310v, [22-12-1717] i ff. 310v-314r, [22-12-1717].

poder fer treballar els seus operaris els dies de festa i que part dels treballs es poguessin fer fora de Barcelona.²⁷¹²

La presència de Pera en aquest contracte no fou pas una coincidència. Valls, Pera i Eloi Molas col·laboraren activament en altres *asientos* de provisió de ferro que es donaren aquells anys.²⁷¹³ Per la seva banda, Pera també avalà al mestre fuster Pere Febrés en la comanda de trenta mil mànecs per instruments que li fou concedit aquell mateix dia 5 de desembre de 1717. Sense cap mena de dubte, tots dos contractes es trobaren estretament relacionats. I no foren els únics, atès que l'altre fiador de Febrés fou Jaume Escarabatxeres, amb qui Pera i Molas haurien de col·laborar durant l'any següent en la fabricació de curenyes i *afustes* per l'artilleria. Finalment, l'agost de 1718 el propi Salvador Pera emprengué com a titular un nou contracte per la provisió de deu mil instruments més per l'artilleria i els minadors. Malgrat que en pràcticament tots els aspectes es tractava d'un augment dels nombres de les mateixes eines que ja pactà en els contractes del 5 de desembre de 1717, el fet de remetre la peça sencera amb el mànec ja col·locat permeté ajustar una mica més els preus per unitat. Aquesta estreta activitat de Salvador Pera i les seves constants col·laboracions amb altres assentistes durant els anys 1717 i 1719 l'ajudaren a consolidar-se com el proveïdor de referència de gèneres de ferro que ja hem vist en seccions anteriors. Amb tot, en el camp dels encàrrecs d'*instrumentos* el mestre ferrer seguí tenint una aferrissada competència.

Aquesta concurrència augmentava substancialment quan el contracte assolía volums econòmics importants. L'exemple més clar d'això el trobaríem a finals de novembre de 1726, quan des de la Intendència es pregonà una nova comanda per la construcció de dotze mil pales, deu mil pics per cavar, dos mil pics de dues puntes, dues mil destrals i quatre mil destrals de dues cares. Durant la subhasta es presentaren tres postures diferents, una de Salvador Pera, una altra de Francesc Grau i Companyia –que l'any següent esdevindria un dels assentistes de la palla del Principat– i, finalment, una del negociant i sastre barceloní Josep Camps.²⁷¹⁴ Malgrat que la postura de Pera superà a la de Grau, finalment es rematà el contracte a Josep Camps per un valor total de 189.638 rals de billó. Per avalar aquesta quantitat, el sastre comptà amb el botiguer de teles

²⁷¹² ACA, RP, BGRP, Vol. 108, f. 284r, [05-12-1717].

²⁷¹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 102r-106r, [02-02-1718].

²⁷¹⁴ Dos anys abans, Camps ja havia participat com a fiador en l'*asiento* de dos bucs de galeres ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 141r-145v, [13-12-1725].

Josep Nadal, el pagès Baltasar Prats i el negociant i corder Josep Besora. Per dirigir les operacions, Camps recorregué a un veterà del sector, el mateix ferrer Jacint Valls.²⁷¹⁵

A partir d'inicis de la dècada de 1730 seria Josep Serrat qui començaria a intervenir en els contractes d'aquest ram en el marc de la seva política d'ampliació d'operacions. L'any 1731 el mestre armer avalà a Francesc Esqueu en un *asiento* per la provisió de dues mil aixades de ferro. A banda del manyà Francesc Seguí, en aquesta ocasió, també hi figuraren com a fiadors tres altres contractistes consolidats del sector de la construcció com Marc Ivern, Josep Juli i Josep Borràs. Un any després, el propi Esqueu avalà al també ferrer Miquel Bovera en una nova comanda de quatre mil aixades més de ferro. Atès que en aquest cas es requerí que les boques dels martells es reforcessin amb acer de Milà, els preus per aixada passaren de 15 a 17 sous i sis diners per unitat.²⁷¹⁶ Dos dies més tard, Bovera i la resta de socis de la companyia reconegueren que el mestre ferrer Francesc Borràs i el mestre de fer carretes Jaume Mas també es trobaven interessats en aquell contracte en una dotzena part cadascun.²⁷¹⁷

Com succeí de manera comuna dins d'aquest camp del proveïment, a partir de 1733 el subministrament d'instruments s'integrà plenament en els contractes pels trens de batre. Sols hi ha dues excepcions que es donaren pràcticament com a extensions dels *asientos* generals dels trens d'artilleria. La primera d'elles fou l'any 1734, quan Josep Serrat i Salvador Pera acceptaren fabricar i entregar dues mil aixades de ferro, cinc mil mànecs per gastadors, cent pics de ferro de dues puntes i tres *afustes* per morters.²⁷¹⁸

Finalment, el darrer contracte específicament d'instruments que hem localitzat es concedí a principis de l'any 1743, i respongué a les necessitats d'augmentar puntualment el subministrament d'eines per la mestrança d'artilleria del darrer dels dos trens d'artilleria que des de l'any anterior s'estaven conjuntant a Barcelona per passar a Savoia. Amb tot, es tractà d'una comanda molt poc important, que sols assolí els 3.227 rals de billó. Per bé que l'assentista principal fou Josep Ros, un dels seus fiadors fou el mestre ferrer Francesc Esqueu, a qui ja hem vist col·laborant amb Serrat l'any 1731.

²⁷¹⁵ Aquest contracte els valgué a Camps i a Nadal com a plataforma per aconseguir l'important *asiento* de *menajes* de 1727. ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 146v-157r, [05-04-1727].

²⁷¹⁶ El projecte comptà amb un dibuix amb les mides de les peces que es troba a ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 516v-523v, [07-10-1732].

²⁷¹⁷ La resta de socis en posseïen una sisena part cadascun. AHPB, 945/5, Notari Fèlix Babot i Llopis, ff. 39r, [12-10-1732].

²⁷¹⁸ Els preus i condicions foren clarament inspirats per les pactades l'abril anterior en l'*asiento* dels trens d'artilleria de batre i de campanya. ACA, RP, BGRP, Vol. 122, ff. 159v-172r, [17-04-1734] i ff. 308v-312v, [12-12-1734].

Per acabar aquesta secció dedicada als pertrets de l'artilleria, ens centrarem en un darrer tipus de productes que, per bé que comparteixen algunes dinàmiques productives comunes amb altres gèneres que hem vist fins ara, mereixen un esment particular tant per la notable continuïtat existent entre els seus contractistes com per la seva importància econòmica i presència en altres sectors. Les botes, bocois, tonells i pipes foren molt importants, tant pel transport i emmagatzematge de gèneres com també per la seva distribució i ús en les embarcacions dependents de l'Armada. Per aquesta raó, foren uns gèneres notablement demandats durant els moments de major tràfec en l'aprest i equipament de les naus o els trens d'artilleria que conformarien les forces expedicionàries destinades a Itàlia o al nord d'Àfrica. Entre els anys 1715 i 1746, a la Intendència de Catalunya es negociaren i concediren deu comandes d'aquests productes, que hem recollit en el Quadre número 82.

Com ja hem observat en el cas de les eines i instruments, les primeres grans comandes de botes arribaren a causa dels aprestos de la flota per la conquesta de Sicília de 1718. A finals d'abril d'aquell any, l'intendent Rodrigo Caballero licità públicament un *asiento* per «[...] aprestarse dos mil cubas para conducir agua y vino para el abasto de las Reales Tropas de la expedición».²⁷¹⁹ Per bé que es negocià amb diversos mestres boters, finalment s'acabà concedint la comanda a Antoni Valldejuli. Aquest boter barceloní es comprometé a fabricar aquests tonells de quatre càrregues cadascun amb fusta de roure i castanyer i amb arcs d'avellaner i castanyer. Per cada tonell acabat i entregat als magatzems de les Drassanes de Barcelona cobraria 42 rals d'ardit. En cas que es volguessin entregar tonells vells reparats, el preu es reduiria a 32 rals per peça. El termini de producció fou relativament curt, atès que el primer miler d'unitats s'hauria d'entregar poc més de tres setmanes després de la concessió. El miler restant hauria d'estar a punt el dia 30 de juny. D'aquesta manera, segons el tipus de botes subministrades, el total de la comanda podria ascendir a un volum econòmic d'entre 68.570 i 89.998 rals de billó. Sens dubte, unes quantitats gens menyspreables. Els també boters Lluís Sans i Josep Xaus acompanyaren a Valldejuli com a fiadors. Com veurem, aquest darrer seria el contractista de botam més prolífic de les dues dècades posteriors.

²⁷¹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 583r-585r, [26-04-1718].

Quadre núm. 82. Contractes pel subministrament de botes, tonells i altres recipients per l'artilleria licitats a la Intendència de Catalunya [1715-1746]					
Data	Objecte de l'asiento	Assentista	Fiadors	Termini	Volum econòmic estimat
26-04-1718	2.000 tonells nous de fusta de roure	Antoni Valldejuli, mestre boter de Barcelona	Lluís Sans i Josep Xaus, mestres boters de Barcelona	2 mesos	89.998-68.570 rals de billó
16-05-1718	330 botes i tines pel vaixell <i>El Catalán</i>	Francesc Matas, mercader de Mataró	Joan Pellicer, negociant de Barcelona	1 mes	241.600 rals de billó
02-08-1719	330 botes i tines pel vaixell <i>El Catalán</i>	Marià Riera, negociant de Barcelona	Joan Pellicer, negociant de Barcelona	1 mes i mig	241.600 rals de billó
22-08-1720	1.000 botes petites	Cònsols del gremi de boters	Llorenç Segarra i Josep Baiona, mestres boters de Barcelona	2 mesos	6.428 rals de billó
09-04-1730	12.450 <i>pipas</i> pel transport d'aigua i 9.000 cubetes per repartir aigua	Pau Gras, mestre fuster de Barcelona	Josep Vehils i Miquel Valldejuli, negociants, Antoni Valldejuli, Josep Xaus, Lluís Sans, Joan Xaus, Pere Verges pare i Pere Verges fill, Jaume Ortal i Jaume Font, mestres boters, tots de Barcelona	Entrega de 100 unitats diàries fins el complet de l'entrega	570.963 rals de billó
24-03-1732	6.000 botes de cuir pel transport de vi	Josep Serrat, mestre armer i Salvador Pera, mestre ferrer, ambdós de Barcelona	Eloi Molas, clavetaire de Barcelona	15 dies	35.356 rals de billó
29-01-1733	Botes per pólvora, per aigua, cèrcols per botes i manats de vímet	Josep Xaus, mestre boter de Barcelona	Josep Vidal, Jaume Ortal i Joan Xaus, mestres boters, tots de Barcelona	Un mes i mig	6.442 rals de billó

22-04-1733	Reparació i recomposició botes per a pólvora	Josep Xaus, mestre boter de Barcelona	Josep Vidal, mestre boter de Barcelona	Fins que duri la fàbrica	5-4 sous per cada recomposició
24-04-1733	Rebaixa per la reparació i recomposició botes per a pólvora	Josep Xaus, mestre boter de Barcelona	Josep Vidal, Pere Verges i Joan Xaus, mestres boters, tots de Barcelona	Fins que duri la fàbrica	3 sous per bota
30-08-1733	1.400 <i>pipas</i> i les cubetes que calgui	Josep Xaus, mestre boter de Barcelona	Josep Serrat, mestre armer, Josep Vidal i Joan Xaus, mestres boters, tots de Barcelona	1 mes	86.891 rals de billó.
Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746] i AGS, SGU, Llig. 826, [1730].					

De manera paral·lela, hi trobaríem els dos importants *asientos* per la manufactura de tot el botam necessari per equipar dos dels vaixells de guerra que s'havien construït a les drassanes de Sant Feliu de Guíxols entre 1718 i 1719. Com es pot veure pels costos estimats, es tractava d'unes comandes de gran entitat econòmica, de prop d'un quart de milió de rals de billó. Amb tot, aquests dos contractes es trobaven íntimament relacionats amb la pròpia Reial Fàbrica de Vaixells de Sant Feliu i malgrat licitar-se públicament es mantingueren dins l'òrbita dels contractistes més assidus de la drassana guixolenca. La prova més clara és la presència com a avalador en ambdós contractes del comerciant mataroní d'arrels guixolenques Joan Pellicer, que posseïa una estreta vinculació econòmica i familiar amb les construccions navals empordaneses.²⁷²⁰ A banda de Pellicer, per dotar de múscul econòmic les comissions, els dos contractes foren encapçalats pels negociants Francesc Matas de Mataró i Marià Riera, de Barcelona. Tots dos casos es contractaren el mateix nombre de botes –270– i de tonells –60– de diverses càrregues i s'acceptaren els mateixos preus per unitat.²⁷²¹

Retornant a la producció per l'artilleria, a mitjans del mes d'agost de 1720 el nou intendent José Pedrajas s'entrevistà amb els còsols del gremi de boters de Barcelona per encomanar-los la producció de mil botes petites per la conservació de la pólvora als magatzems reials de Barcelona. El comú del gremi presentà una proposta molt atractiva

²⁷²⁰ Tractarem més en detall les seves activitats en el capítol dedicat a les construccions navals. També l'hem vist com a assentista de queviures per les places de Girona, Hostalric i Roses de l'any 1719.

²⁷²¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 204v-206v, [02-08-1719].

pels interessos reials, prometent tenir-les totes a punt en un termini de dos mesos a raó de 12 sous per bocoi. L'única condició indiscutible que requeriren els boters fou la franquesa de drets de mil dues-centes canes de fusta seca que haurien de comprar fora de Barcelona i fer-la entrar. Pedrajas acceptà immediatament i els concedí una bestreta de 3.214 rals de billó per començar la fabricació.

Durant la resta de la dècada, el proveïment d'algunes partides de botes, galledes i bocois es feu a través dels *asientos* de gèneres d'artilleria.²⁷²² No seria fins als preparatius del nou tren d'artilleria que es feren a Barcelona el 1730 quan es donà la comanda econòmicament més rellevant de tot el període estudiat. A principis d'abril d'aquell any, l'intendent Antonio de Sartine feu pública una proposta de contracte per la fabricació de 12.450 *pipas* pel transport d'aigua –4.150 de quatre càrregues i 8.300 de dues càrregues– i 9.000 cubetes o galledes per repartir-la. Les cubetes haurien de ser de perfil ovalat, de fusta i amb un sol arc de ferro a l'embocadura. Pel que fa a les pipes, entre una tercera part i la meitat haurien de ser de fusta de castanyer. Els primers pregons i crides no tingueren cap concurrència. Pocs dies després, l'única postura que arribà a Sartine fou de Josep Serrat. A banda d'oferir una proposta de preus, el mestre armer sol·licità diverses prerrogatives i concessions que facilitessin el compliment de la comanda. A banda de l'exempció de drets d'entrada de tots els materials, Serrat també demanà:

«[...] que todas las cubas de roble, duelas y demás canas de madera que estuviere embargada en los Pueblos de este Principado se le ha de mandar entregar al suplicante pagando lo que tomare a los justos precios y tasas que en cada uno de los pueblos huviere».²⁷²³

A més a més, també s'hauria de manar que totes les fargues del Principat atuessin «[...] toda obra de Yerro hasta el cumplimiento de su asiento porque en este tiempo se han de emplear solamente en la fábrica del yerro para dichas pipas y cubetes».²⁷²⁴ Finalment, també requerí que es donessin totes les facilitats possibles per fer venir mestres boters de fora de Barcelona perquè treballessin en l'*asiento*. Les entregues es començarien vuit dies després de rebre la bestreta i comprendrien un centenar de pipes diàries de dues càrregues, 45 pipes de quatre càrregues i les cubetes que correspongués.

²⁷²² Un exemple en l'*asiento* de gèneres per les places del Principat a ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 119v-128v, [23-03-1727].

²⁷²³ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 307v-118v, [09-04-1730].

²⁷²⁴ *Ibidem*.

Poques hores després comparegué el mestre fuster Pau Gras, un veterà contractista del sector de la construcció naval i el proveïment de fusta des de 1720.²⁷²⁵ Gras proposà una lleu rebaixa de la postura de Serrat, fixant el preu de cada pipa de quatre càrregues a 57 rals d'ardits, cadascuna de dues càrregues a 35 rals i cada cubeta a 13 sous d'ardits. Amb aquests preus, el contracte ascendiria fins a un total de 570.963 rals de billó i la bestreta corresponent a 190.321 rals.²⁷²⁶ Per poder avalar aquesta quantitat, Gras presentà una nòmina de fiadors a l'alçada. Mentre que el múscul financer fou aportat pels negociants Josep Vehils i Miquel Valldejuli, la direcció de la fabricació recauria en els mestres boters Antoni Valldejuli, Josep Xaus, Lluís Sans, Joan Xaus, Pere Verges pare i Pere Verges fill, Jaume Ortal i Jaume Font.

Sens dubte, la gran quantitat d'unitats a subministrar i l'alt ritme d'entrega feu que Gras i els seus socis haguessin de recórrer a mestres boters de fora de Barcelona per completar la comanda. Sols un mes després d'aconseguir el contracte, el mateix Pau Gras encarregà al boter d'Olot Pere Marca que fabriqués cent cinquanta botes de dues càrregues cadascuna i les entregués al port de Roses per ser remeses a la capital.²⁷²⁷

Precisament, aquest encàrrec generà un xoc entre el comú del gremi de boters i els mestres encapçalats per Josep Xaus. Per tal de poder sufragar els pagaments de múltiples censals i altres deutes de la confraria, el mes de març de 1730 el gremi elevà una taxa interna per la que cada mestre havia de pagar una quantitat fixa a la confraria per cada bota manufacturada. Com hem vist, aquest fet coincidí temporalment amb una de les comandes més importants del període, fet que hauria contribuït enormement a sanejar els comptes de la confraria. Xaus i els seus companys es resistiren a pagar aquesta taxa adduint que «[...] solo ponían los maestros la Industria y el Trabajo, subministrandoles la madera el Impressario y todo lo demás necesario».²⁷²⁸ Finalment, la Reial Audiència accedí a anul·lar la imposició pels futurs contractes de proveïment, però obligà a Xaus i als seus companys a pagar el que calia per la comanda de l'any anterior, fet que efectivament contribuï a alleugerir els deutes del comú.

Malgrat que Serrat no pogué endur-se aquest important *asiento*, sí que aconseguí la comanda de sis mil botes de cuir pel transport de vi que es licità un any més tard per ser

²⁷²⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 121r-125r, [05-07-1720]. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 218.

²⁷²⁶ AGS, SGU, Llig. 826, Antonio de Sartine al marquès de Castelar, s/f, [10-05-1730].

²⁷²⁷ AHPB, 952/4, Notari Josep Llobet, ff. 17r-18v, [07-05-1730].

²⁷²⁸ ACA, RA, Reg. 147, ff. 96r-98r, [19-04-1731].

remesa a la flota expedicionària per la conquesta d'Orà. Amb l'arribada de 1733, ens trobem amb els darrers quatre contractes específics de botam que hem pogut localitzar. El primer fou el que l'intendent Sartine negocià directament amb Josep Xaus, prohom del gremi de boters, per la construcció en poc més d'un mes i mig de tres-centes quaranta botes per l'emmagatzematge de pólvora, setanta-sis botes, quaranta tines ferrades i setanta-set galledes per aigua, quatre mil cèrcols per botes i cinquanta manats de vímet. Ja hem vist que Xaus tenia una notable experiència prèvia, havent format part de gairebé totes les comades anteriors des de 1717. A finals d'abril, Sartine tornà a recórrer a ell per encomanar-li la recomposició de botes de pólvora dels magatzems reials de Barcelona i de la Ciutadella. Ell i els seus socis usuals –Josep Vidal i Joan Xaus– competiren amb el també boter Ramon Llimó per mantenir aquesta comanda dos dies després, acceptant una rebaixa de dos sous per peça.

El darrer contracte d'aquest àmbit es concedí al mateix Josep Xaus a finals d'agost d'aquell any. El mestre boter competí amb Antoni Valldejuli per emprendre la provisió de mil quatre-centes *pipas* en un termini d'un mes. Els preus foren els mateixos que en l'*asiento* de 1730 on, precisament, tots dos licitadors havien col·laborat activament. Amb tot, en aquesta ocasió Valldejuli no acabà avalant a Xaus. A banda dels seus socis de confiança, el principal fiador del contracte fou el mestre armer Josep Serrat. La col·laboració de Josep Xaus i Josep Serrat sembla marcar l'estela de com es desenvoluparien els proveïments de botes, barrils i altres cubetes durant la resta del regnat de Felip V. Pel que fa als bocois i botes d'artilleria i pólvora, la manufactura i subministrament es feu a través dels grans *asientos* de gèneres pels trens de campanya i de batre.²⁷²⁹ Per altra banda, és molt possible que les comandes de tonells, botes i dipòsits pel transport d'aigua i vi pels vaixells de l'Armada comencessin a ser gestionades directament per la secretaria de Marina, com succeí amb els contractes de gèneres de corda o fusta per l'arboradura que analitzarem més endavant. Precisament, el dia 3 d'octubre de l'any 1741 la pròpia companyia de Serrat emprengué una comanda de mil sis-centes *pipas* pel transport d'aigua pels vaixells de l'Armada per aquesta via.²⁷³⁰

²⁷²⁹ El mateix *asiento* pels trens d'artilleria de batre i campanya que assolí Serrat una setmana després en seria la primera mostra. ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 422r-422v, [05-09-1733].

²⁷³⁰ El repartiment dels beneficis d'aquest contracte portà alguns problemes interns a la companyia que acabà enfrontant a Josep Serrat amb el seu soci Francesc Soler l'any 1751. BC, Fullets Bonsoms, Núm. 10032, s/f, [18-01-1751].

Finalment, a banda de les comandes militars el sector del botam i alguns dels seus contractistes més assidus seguiren treballant activament per la creixent demanda privada. Durant la dècada de 1740, el propi Josep Xaus estigué activament implicat en la remesa de pipes d'aiguardent cap a Amèrica.²⁷³¹

6.4.2. Els transports d'artilleria

Mentre que el transport comú de pertrets durant els trànsits de tropes al Principat s'executà gràcies a les atzembles locals mobilitzades a través del servei de bagatges, el moviment de les peces dels trens d'artilleria de batre i de campanya requeria un major nivell d'expertesa i perícia que sols podia aconseguir-se a través de la contractació de carreters professionals.²⁷³² Com ja s'ha explicat en capítols anteriors, aquestes conduccions ja s'havien encomanat a individus del Principat durant els conflictes del regnat de Carles II i durant la Guerra de Successió.

Precisament, aquest tipus de trànsits sols solien fer-se a gran escala durant la conducció activa d'operacions militars. Així doncs, els contractes d'aquest àmbit que hem localitzat a Catalunya es troben directament relacionats amb les campanyes bèl·liques que emprengueren les tropes borbòniques al propi Principat o en l'àmbit mediterrani durant el regnat de Felip V.

Amb tot, durant els primers dos anys de la postguerra ja es feren algunes gestions per tenir a punt de marxa el tren d'artilleria. Una de les primeres iniciatives que es prengueren fou la d'adquirir algunes atzembles i carros pel transport. El dia 11 de gener de 1716, Joaquín de Subiela, *contralor* de la Ciutadella de Barcelona vengué a:

«Don Francisco Penón, capitán de los equipajes y tren de la artillería de este principado en este auto presente a quien conozco muy bien de una parte 21 mulas buenas y de edad

²⁷³¹ Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, pp. 120 i 215.

²⁷³² Aquesta circumstància fou comuna en la majoria d'exèrcits europeus de l'època. David CHANDLER, *The Art of Warfare...*, pp. 157-175. Pel cas de l'exèrcit francès a l'època de Lluís XIV, John A. LYNN, *Giant of the Grand...* pp. 118-121 i 510. Sobre els traginers i llogaters de mules a la Catalunya del Setcents, l'estudi de referència segueix sent Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII. Els traginers i els negociants de Calaf i Copons*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997. Per una sintètica aproximació als gremis del transport a Barcelona del període, vegeu Pere MOLAS RIBALTA, *Economia i societat...*, pp. 67-70.

capaz juvenil y con sus vicios así ocultos [...] de otra parte dos galeras con sus hierros y demás aparatos menos los tiros y ocho carros sin tiros». ²⁷³³

No seria fins a la preparació de l'expedició per la conquesta de Sicília que es tornaria a licitar un *asiento* per la provisió d'atzembles per l'artilleria. En aquest cas, tant José Patiño com la resta d'autoritats militars del Principat decidiren confiar en el principal assentista d'aquest àmbit que havia operat amb els Aliats durant el conflicte successori: el brodador barceloní Antoni Bellvitges.

Ja hem pogut comprovar com Bellvitges s'integrà ràpidament dins de les files borbòniques a partir dels anys 1714 i 1715, emprenent diverses provisions de llits per les tropes. Els aprestos que es feren a Barcelona durant els darrers mesos de l'any 1717 li donaren la oportunitat de recuperar l'activitat en un sector que coneixia bé i de continuar augmentant la seva nòmina de serveis a la corona. Així doncs, el desembre de 1717 fou nomenat oficialment assentista de mules pel servei de l'artilleria. ²⁷³⁴

Malauradament, durant l'execució d'aquest contracte Bellvitges no requerí els serveis del seu notari de confiança, el barceloní Fèlix Costa, de manera que no hem pogut seguir amb detall els avatars de la seva administració. Amb tot, sí que hem localitzat diverses escriptures formalitzades entre els anys 1720 i 1721 per dos capitans de cavalls per l'artilleria que havien servit a Sicília en el marc d'aquest *asiento* i que s'havien traslladat a Barcelona per cobrar part dels sous que se'ls devien a ells i als seus operaris. Un d'aquests capitans, Ginés Ros, havia actuat com a apoderat de Bellvitges a l'illa i s'havia encarregat de cobrar de la caixa de l'exèrcit expedicionari i de distribuir algunes quantitats entre la resta d'empleats en el contracte en nom del propi assentista. Per aquestes gestions, Bellvitges li devia un total de 28 dobles que li serien pagades en aquell mateix moment. ²⁷³⁵

Malgrat que a principis d'abril de 1719 la tresoreria de l'exèrcit li degué 30.000 rals, amb l'esclat de la Guerra de la Quàdruple Aliança Bellvitges passà a exercir com a assentista del tren de l'artilleria del Principat. ²⁷³⁶ A causa de les accions de les partides guerrilleres austriacistes, el 24 d'octubre d'aquell any perdé vuit mules de tir i quatre matxos de càrrega a la plaça de Cardona, on es trobaven transportant pertrets d'artilleria

²⁷³³ AHPB, 819/9, Notari Francesc Móra, ff. 84r-85r, [11-01-1716].

²⁷³⁴ Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización...», pp. 135-136.

²⁷³⁵ AHPB, 908/7, Notari Francesc Rossell, ff. 471v-472r, [22-12-1720], ff. 474v-475r, [31-12-1720], ff. 475r-475v, [05-01-1721] i 509r-509v, [13-06-1721].

²⁷³⁶ AHPB, 877/23, Notari Pau Cabrer, f. 41r, [08-04-1719].

per abastir el parc del castell. Per poder cobrar la indemnització corresponent, els oficials de la Intendència s'entrevistaren amb els carreters i llogaters de mules Pere Camins, Pere Fàbregues, Miquel Aparici i Joan Vadell que foren testimonis de l'atac perquè es trobaven ocupats en el comboi.²⁷³⁷

Hauria de passar una dècada des de l'acabament d'aquest conflicte perquè es tornés a licitar un *asiento* de transports d'artilleria. En el marc del trasllat de l'infant Carles de Borbó a Parma, a principis de setembre de 1731 es negocià a Barcelona una comanda de trenta-sis mules «[...] para embarcar y pasar a Italia para trabajar en todo lo que fuere del Real Servicio y de la Artillería».²⁷³⁸ Atès que el mercader Mateu Amich havia aconseguit un contracte pel transport de fustes a Barcelona des de diverses zones del Principat només quatre mesos abans, l'intendent Sartine decidí proposar-li directament si volia emprendre aquesta nova comissió.²⁷³⁹ Amic acceptà la proposta i es comprometé a aportar les esmentades trenta-sis mules per les que hauria de cobrar un jornal «[...] por cada una mula, mientras estuvieren al servicio y hasta llegar de retorno a esta ciudad al respecto de diez reales de vellón cada día».²⁷⁴⁰

Aquest contracte ens servirà per definir algunes de les característiques més comunes d'aquest tipus de proveïments que fins ara encara no hem plantejat. És important deixar clar que aquest tipus de contractes gairebé mai constituïren una autèntica “venda” dels animals que es pactaren, sinó un lloguer tant de l'atzembla com de tot el seu utilatge i del personal de conductors, capatassos i operaris necessaris per efectuar els transports. Per tant, la remuneració dels assentistes no es fixaria pas en una quantitat fixa per animal sinó, com hem vist, pel jornal de cada atzembla. En algunes ocasions –com en el cas d'aquest contracte d'Amic– els utillatges, cordes i guarniments foren substituïts a compte de la hisenda del rei. De fet, les guarnicions i ferradures de les mules formaren part dels grans *asientos* de gèneres d'artilleria.²⁷⁴¹

Així mateix, com que la tasca que durien a terme els animals i els seus conductors s'executaria en el propi front de batalla o en les seves immediacions, les possibilitats de que fossin capturats, malferits o directament morts eren molt reals. El cas del comboi de Cardona de 1719 que acabem de descriure n'és una bona mostra. Per assegurar un

²⁷³⁷ ACA, RP, BGRP, Processos, 1720, Núm. 4, Ae, Doc. 1, s/f, [17-06-1720] i Doc. 4, s/f, [04-07-1720].

²⁷³⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 239r-242r, [07-09-1731].

²⁷³⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 101r-112r, [16-05-1731].

²⁷⁴⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 239r-242r, [07-09-1731].

²⁷⁴¹ Alguns exemples a ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 60v-63r, [02-02-1718], Vol. 123, ff. 480v-489r, [29-12-1735] i Vol. 129, ff. 27r-40v, [29-03-1741].

reemborsament en cas de pèrdua dels animals, en les escriptures dels *asientos* es pactaven les quantitats que el contractista rebria per cada animal malaurat. En el contracte que ens ocupa, Sartine es comprometé a pagar 1.120 rals d'ardits per cada mula que fos morta o capturada per l'enemic.

Per altra banda, atès que es tractava d'una comissió que s'havia de dur a terme en terres italianes, també calia pactar les condicions del transport dels animals i els mossos i capatassos. La corona s'encarregaria d'organitzar i finançar tots els trasllats d'anada i tornada de les mules i els homes, així com l'aigua que requerissin. En canvi, el menjar per tots aniria a compte de l'assentista. En el cas que no pogués aconseguir-lo, també l'avançaria la hisenda del rei i l'import total es descomptaria dels lliuraments dels jornals de les mules. Finalment, en el cas que Amic fos rellevat del contracte abans de temps, la Corona es comprometia a traslladar tots els seus homes i animals de tornada a Barcelona.

Per poder començar les gestions ràpidament, Amic rebé una important bestreta de 28.000 rals d'ardits. Per assegurar aquesta quantitat, actuà com a fiador seu el mestre de cases Antoni Vallescà, qui ja l'havia acompanyat en el contracte anterior del transport de fustes.²⁷⁴² En el moment de la concessió d'aquest contracte, Vallescà ja era un dels assentistes més consolidats de la Intendència de Catalunya i un participant assidu en arrendaments i proveïments de Barcelona.²⁷⁴³ Més enllà de la seva tasca com a mestre de cases, l'any anterior havia emprès dos contractes per la construcció de cavallerisses navals pel transport de les muntures cap a Itàlia.²⁷⁴⁴

Menys de dos anys després, fou el mateix Antoni Vallescà qui aconseguí l'*asiento* d'atzembles pel tren d'artilleria de l'exèrcit expedicionari de 1733. En aquesta ocasió es tractava de fer entrar al servei dues-centes atzembles de càrrega i cent quaranta mules de tir que s'haurien de traslladar per terra fins al moll d'Antibes, on s'embarcarien fins a Itàlia per trobar-se amb el cos de l'exèrcit borbònic.

A principis de novembre de 1733, Vallescà presentà una proposta que comprenia el nomenament d'un comissari per cada cinquanta mules i cinquanta matxos de càrrega. El preu per cada jornal de mula es rebaixaria a nou rals de billó diaris, mentre que el de

²⁷⁴² ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 112r-113r, [16-05-1731].

²⁷⁴³ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 496-497.

²⁷⁴⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 347r-351v, [10-05-1730] i ff. 387v-398r, [15-06-1730].

cada matxo es fixaria en set rals i mig.²⁷⁴⁵ Aquesta diferència s'explicava per la preferència general per les mules que hi havia en aquest tipus de transports. Per la seva condició estèril i per les seves capacitats i equilibri naturals, eren animals molt més preparats pel transport de càrregues pesades en terrenys irregulars que no pas els cavalls, a banda de ser molt més valuosos en termes monetaris dins del mercat d'èquids.²⁷⁴⁶

Segons les disposicions de l'intendent, els animals havien d'estar aparellats i llestos per marxar cap a França a finals del mes de novembre. L'estretor del termini afavorí que s'aprovés aquesta disposició en el contracte amb l'objectiu de facilitar la compra dels animals:

«[...] nos a de ser permitido comprar, o que por justa tasación se nos adxudiquen todas las mulas y machos que de los repartidos en el País por disposición del señor Intendente General Don Antonio de Sartine se han pedido a los Pueblos de este Prinzipado y por providencia interina están haciendo el servicio en él para transportes de Artillería, Pertrechos y Municiones, bien entendido todas las mulas y machos que de ellos fueren aprobados y útiles para la fatiga de la Campaña con la obligación de pagarlos nosotros de contado a sus Dueños».²⁷⁴⁷

Tots els animals i comissaris rebrien els passaports i cartes de poder corresponents per passar a França. En el cas que els animals patissin qualsevol mal, s'haurien de pagar a l'assentista 900 rals per cada mula i 700 rals per cada matxo. A més a més, cada tir de vuit mules amb galera o carro que aportessin hauria de poder transportar dues mil dues-centes racions de pa de munició, o bé entre vint-i-cinc i trenta-cinc faneques de blat i ordi o qualsevol càrrega de gèneres d'artilleria de menys de cent vint arroves de pes. Finalment, un cop els animals i els seus capitans retornessin a Barcelona, se'ls haurien de pagar vuit dies de més perquè poguessin arribar fins a casa seva.

En aquesta ocasió, la bestreta concedida arribà als 60.000 rals de billó. Figuraren com a fiadors seus el mestre armer Josep Serrat i el fill d'Antoni, Francesc Vallescà. De fet, el mateix dia i davant del notari que actuava com a escrivà major de la Intendència, Antoni concedí un poder general al seu fill perquè pogués tractar en nom seu tots els assumptes

²⁷⁴⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 473r-475r, [20-11-1733].

²⁷⁴⁶ Així ja ho constata Núria Sales a Núria SALES I FOLCH, *Mules, ramblers i fires (segles XVIII i XIX)*, Reus: Centre de Lectura, 1991, pp.18-26.

²⁷⁴⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 473r-475r, [20-11-1733].

necessaris de l'*asiento*.²⁷⁴⁸ Sols setze dies abans, Serrat i Vallescà ja havien col·laborat per aconseguir el contracte per la fabricació del pa de munició del mateix exèrcit.²⁷⁴⁹

El mes següent Vallescà formalitzà el repartiment de la companyia davant del mateix notari. A diferència dels altres contractes que compartien, en aquesta ocasió es repartiren l'*asiento a parts* iguals entre els tres socis. Aquesta divisió feia que els Vallescà, controlessin la direcció del contracte i que fossin els responsables d'aportar la part principal dels fons que calia avançar per contractar animals i comissaris. La direcció general li fou encarregada a Francesc Vallescà, que es traslladaria a Itàlia amb els animals. L'acompanyarien Benet Vallescà i el ja conegut Mateu Amic, que cobrarien 15 i 20 pesos mensuals per les seves funcions com a secretaris i factors.²⁷⁵⁰

A banda de Vallescà, altres postors decidiren presentar plecs independents per passar a servir en els mateixos transports que també foren acceptats per l'intendent Sartine l'any següent. A mitjans d'abril de 1734, l'experimentat llogater de mules Josep Ferriol s'oferí a equipar, aportar i conduir cinquanta atzembles de càrrega i sis tirs de sis mules cadascun per servir al tren d'artilleria que hauria de passar a Itàlia. Malgrat presentar-se de manera independent, tant els preus per jornal com els termes generals del contracte foren exactament els mateixos que havia concertat Vallescà pocs mesos abans. L'única diferència substancial fou l'anticipació que rebé Ferriol i que ascendí a 72.000 rals.²⁷⁵¹ Com a avaladors, Ferriol presentà el traginer de Vic Jaume Griera i el mestre seller Francesc Padró. A tots dos els hem vist implicats en *asientos* de proveïment, be fos de transport de queviures com Griera o de manufactura de selles de muntar, com Padró.

A banda dels trens d'artilleria i els transports, també se subministraren atzembles pel transport d'equipatges d'alguns nobles que en aquells moments passaren pel Principat. L'any 1735, un apoderat de la duquessa d'Arcos anomenat Marcos García s'encarregà de buscar per l'equipatge del fill de la duquessa «[...] doce mulos buenos y a toda satisfacción para carga bien equipados con los arreos o aderezos acostumbrados a usar y llevar en dicho Principado».²⁷⁵²

²⁷⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 475r-476v, [20-11-1733].

²⁷⁴⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 451r-462r, [04-11-1733].

²⁷⁵⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. ff. 536v-538r, [14-12-1733].

²⁷⁵¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 122, ff. 88r-94v, [10-04-1734].

²⁷⁵² AHPB, 952/6, Notari Josep Llobet, ff. 146r-148r, [06-09-1735].

Aquell mateix 1735 Vallescà tenia 152 mules i 199 matxos de càrregues en actiu a l'exèrcit expedicionari.²⁷⁵³ Dos anys més tard, amb la retirada progressiva dels animals i comissaris del front de batalla, els socis de la companyia decidiren passar comptes per poder liquidar l'administració. A mitjans de juny de 1737 Antoni Vallescà es comprometé a pagar 2.856 lliures catalanes a Josep Serrat pel preu i valor de quaranta-set mules, dotze matxos i un cavall que havien servit en l'*asiento* i acabaven de retornar d'Itàlia.²⁷⁵⁴ Un mes i mig després, el mateix Serrat rebé un terç de les 138 mules que havien desembarcat a Barcelona.²⁷⁵⁵

Més enllà dels tirs de mules que eren propietat directa dels socis i que eren dirigits per conductors i mossos contractats, per tal d'aconseguir aparellar ràpidament tots els animals requerits els assentistes solien subcontractar directament a altres llogaters de mules o traginers perquè s'impliquessin en el contracte amb els seus propis tirs i carros. Quan s'acabava l'*asiento*, alguns dels proveïdors i sotsassentistes que participaren en els transports per aquesta via també reberen els pagaments que se'ls devien. A finals de 1738, el tragner d'Olot Narcís Pericot cobrà 1.972 lliures i 16 sous per un total de 274 jornals que dotze dels seus matxos de càrrega feren sota les ordres de Francesc Vallescà a Itàlia entre els anys 1733 i 1734.²⁷⁵⁶

La implicació de Serrat en aquest *asiento* li serví de clara experiència per poder aspirar a participar activament en el contracte de transports de pedra per la construcció del nou *Palacio Real* de Madrid, que s'havia iniciat l'any 1738. Pels pocs esments que hem trobat als manuals de la Intendència de Catalunya, tot apunta que inicialment fou la casa de negocis Alegre, dirigida per Agustí Gibert i Xurrich i associada al mercader Josep Puiguriguer, la que s'encarregà d'organitzar els transports de pedra o *pedernal* destinat a aquestes obres.²⁷⁵⁷ Alegre i Puiguriguer hi participaren com a socis de *Andrés de Prades y Compañía*, que actuaren com a titulars del contracte. L'encomana constava del transport de cent vuitanta mil càrregues de quaranta arroves cada càrrega per un preu general de 2.790.000 rals de billó.²⁷⁵⁸

²⁷⁵³ AGS, SGU, Llig. 864, *Nota de las Mulas y Machos que hay existentes en el Ejército de Ytalia*, s/f, [1735].

²⁷⁵⁴ AHPB, 967/10, Notari Miquel Cabrer, ff. 193v-195r, [17-06-1737].

²⁷⁵⁵ AHPB, 967/10, Notari Miquel Cabrer, ff. 275r-276v, [02-08-1737].

²⁷⁵⁶ AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, f. 482r, [22-11-1738].

²⁷⁵⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 127, ff. 8r-15v, [07-01-1739].

²⁷⁵⁸ AHPB, 967/13, Notari Miquel Cabrer, ff. 230r-232v, [09-04-1740].

Amb tot, a principis de gener de 1739 des de la cort es notificà a Agustí Gibert que la companyia de Francisco de la Fuente havia presentat una rebaixa d'una quarta part del total del contracte, reduint el preu per càrrega a 11 rals i cinc maravedís. Davant d'aquesta nova proposta, Andrés de Prades decidí no apel·lar ni igualar la nova proposta. Per tal de poder mantenir el ritme de proveïment durant el traspàs de la direcció, l'intendent interí José de Contamina i l'assessor de la Intendència Josep Francesc d'Alòs, es reuniren amb Gibert i Puiguriquer, així com amb Josep Serrat i Salvador Pera perquè els primers cedissin els carros i carreters que tenien encarregats als segons.

Serrat i Pera, juntament amb el mestre corder Josep Besora i Pedro Fuertes actuaren com a agents de Francisco de la Fuente al Principat, i foren els encarregats de pagar a Gibert i Puiguriquer 15.505 lliures, quatre sous i dos diners que era el valor estimat de tot el que «[...] tenían comprado y prevenido los primeros asentistas para el dicho Assiento, como y también por lo que gastaron para la manutención del ganado, sueldos y jornales de los arrieros u comisarios».²⁷⁵⁹

A canvi d'aquesta quantitat, Serrat i Pera reberen el comandament de cent disset mules, quaranta-dos carros i trenta-quatre arreus i aparells per les atzembles. D'aquests, deu carros es trobaven de camí a Madrid, un estava tornant a Barcelona i vint-i-set ja es trobaven a Barcelona i foren entregats a Serrat i Pera pels traginers Francesc i Manuel Bosch i Andreu Ferrer. A partir d'aquell moment, Serrat i Pera també llogaren a altres professionals per executar els transports, entre ells, el ja conegut contractista Mateu Amic.²⁷⁶⁰

El mes de febrer de 1739 Fuertes, Serrat, Pera i Besora acceptaren proveir sis mil càrregues més de pedra de les estipulades inicialment. Durant l'any següent es continuaren els carregaments i a principis d'abril de 1740, els socis facultaren a l'agent de negocis que es trobava a la cort Jaume Planells i Pinós perquè presentés a la tresoreria de la fàbrica del Palau en nom seu els vint-i-quatre rebuts que tenien pendents de cobrar per tots els transports efectuats.²⁷⁶¹ Com hem vist en la secció anterior, l'any 1740 Salvador Pera ja havia abandonat el contracte i es trobava empresonat pels deutes

²⁷⁵⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 127, ff. 8r-15v, [07-01-1739]

²⁷⁶⁰ AHPB, 967/13, Notari Miquel Cabrer, ff. 312v-313r, [10-05-1740], ff. 328r-328v, [20-05-1740] i f. 469v, [23-07-1740], f. 521r, [27-08-1740] i 535v-536r, [02-09-1740].

²⁷⁶¹ AHPB, 967/13, Notari Miquel Cabrer, ff. 230r-232v, [09-04-1740].

acumulats com a avalador d'aquest *asiento*. D'aquesta manera, Serrat s'hagué de buscar nous socis per seguir emprenent noves comandes.

Aquell mateix 1740 tingueren lloc a Barcelona els diversos preparatius per fer passar un cos de 15.000 homes a Mallorca per defensar-la de qualsevol atac anglès i preparar una futura ocupació de Menorca. En aquest marc, l'intendent Antonio de Sartine feu saber a diversos homes de negocis del país que s'oferiria un nou *asiento* per l'aparellament d'un tren de transport d'artilleria de 150 mules i 350 matxos de càrrega. Els únics postors que es presentaren foren els veterans Josep Serrat i Francesc Vallescà, que proposaren emprendre aquest proveïment continuant els termes, sous i condicions ja pactats en el contracte de 1733 encapçalat per Antoni Vallescà.²⁷⁶²

En base al plec original, finalment Serrat i Francesc Vallescà acceptaren pujar el límit de càrrega per cada tir de vuit mules a cent cinquanta arroves. Així mateix, rebaixaren els jornals de cada mula a vuit rals i mig i els de cada matxo de càrrega a set rals de billó. Per poder avalar la bestreta de 90.000 rals de billó, presentaren com a fiadors els altres dos grans assentistes de transports del Principat de les dècades anteriors, els traginers i llogaters de mules Josep Ferriol i Pere Lletjós.

Sols dos anys més tard, Josep Serrat tornà a postular-se com el principal interessat en emprendre el nou contracte de transports pel tren d'artilleria de l'exèrcit expedicionari que s'estava conformant a Barcelona a finals de 1742. La importància dels preparatius que es feren a la ciutat comportà que els diversos oficials de la Intendència es dividissin les tasques de direcció i contractació. Mentre que l'intendent Sartine s'encarregà de les tasques relacionades amb la composició més material dels gèneres que conformarien el tren d'artilleria de campanya, el regent de la Reial Audiència de Barcelona i assessor de la Intendència Josep Francesc d'Alòs i Rius fou el responsable de buscar un contractista que pogués aportar quatre-cents matxos de càrrega i cent cinquanta mules de tir.

Alós, que havia rebut aquesta encomana del mateix ministre José del Campillo, s'encarregà d'organitzar les crides públiques sobre aquest futur *asiento* tant a Barcelona com a la resta de caps de corregiment del Principat. Entre els dies 20 i 24 de gener de 1743 es presentaren cinc propostes diferents per aconseguir aquest contracte,

²⁷⁶² En aquells moments, la hisenda reial encara devia a Serrat i Vallescà 14.250 pesos o 213.750 rals de billó pels transports fets entre 1733 i 1737. ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 122v-130v, [21-03-1740].

encapçalades pel manyà Francesc Seguí, el robaveller Segimon Anglarill, el també manyà Pere Molas, el fuster Ramon Canals i, finalment, el mestre de cases Marc Ivern.

A les darreries d'aquell mateix dia, Josep Serrat presentà la seva pròpia postura, seguint les línies mestres marcades en els dos contractes que ja havia emprès anteriorment. Es repetirien gairebé al peu de la lletra les disposicions que ja hem descrit sobre les condicions i finançament del transport dels animals fins a Savoia, a més de les compensacions que es fixaren per cada tipus d'atzembla que morís o fos capturada. En aquest darrer aspecte, sí que hi trobem algunes modificacions fruit de l'experiència acumulada els anys anteriors. En comptes de dedicar un sol article del plec a fixar les quantitats amb les que se l'hauria d'indemnitzar per la pèrdua de cada animal, Serrat en dedicà cinc per definir cadascuna de les situacions en les que es podrien donar aquestes pèrdues. A banda de la mort per malaltia, ferida de guerra o captura per l'enemic, també hi figurava la següent situació:

«Que si al tiempo de la marcha viniese orden del general que mandará el Ejército, del Comandante de la artillería o de otro oficial que mandare continuar la marcha tanto de día como de noche sin poder dar descanso a las dichas mulas y acémilas y sucediese que se desfalleciese alguna o por la obscuridad de la noche se despeñase, será de cuenta de la Real Hacienda el satisfacérmelas a los precios declarados haciendo constar de dicha pérdida con certificación [...]».²⁷⁶³

Així mateix, Serrat no estaria obligat a reemplaçar cap animal mort o perdut si abans no se li havia abonat la quantitat pactada. Així mateix, si per fer arribar les noves atzembls calia transportar-les per via marítima, tots els nolis haurien de ser finançats per la tresoreria reial.

En aquesta ocasió fixaren els preus de jornal per cada mula a 13 rals de billó diaris i 12 rals de billó per cada matxo de càrrega i la bestreta sol·licitada en 7.000 dobles o 421.568 rals de billó. Els quatre-cents matxos serien conjuntats a Barcelona en el termini d'un mes i mig, i Serrat es comprometia a entregar-los:

«[...] guarnecidos de sus Bastos, Cabezadas, Cuerdas y todos los adherentes necesarios para llevar con seguridad las cargas; pero las ciento y cinquenta mulas tansolamente con Cabezadas y Ramales, quedando de la Real Quenta suministrar para estas del Parque de la Artillería las Colleras, Orcates, Cuerdas, Guarniciones, Tirantes y demás adherentes como asimismo los carros y galeras que hayan de tirar y también de cuenta de Su Majestad la conservación de todos los adherentes para mulas y machos».²⁷⁶⁴

²⁷⁶³ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 34r-55v, [24-01-1743].

²⁷⁶⁴ *Ibidem*.

Durant les hores següents a la presentació d'aquesta postura, el manyà Francesc Seguí i el francès Jean Meynard presentaren dues propostes més de rebaixa sobre els preus de jornals, que foren igualades i superades pel mateix Serrat. Finalment, la Intendència acabà concedint-lo al veterà assentista per 11 rals i mig de jornal de cada matxo de càrrega i 12 rals per jornal de mula.

Malgrat l'aferrissada competència que sembla despendre's de les constants postures i rebaixes, Serrat aconseguí tancar uns preus per jornal substancialment superiors als que havia pactat Antoni Vallescà en el contracte de 1734. De fet, en els diversos fiadors que l'avalaren davant de la Intendència hi trobem almenys dos dels postors que participaren en la licitació: Segimon Anglarill i Ramon Canals. Per altra banda, dos mesos abans d'aquesta subhasta, Josep Serrat, Francesc Canals i Josep Seguí havien col·laborat en un contracte per la manufactura de fusells pel nou regiment de fusellers de muntanya que estava aixecant Josep Florensa.²⁷⁶⁵

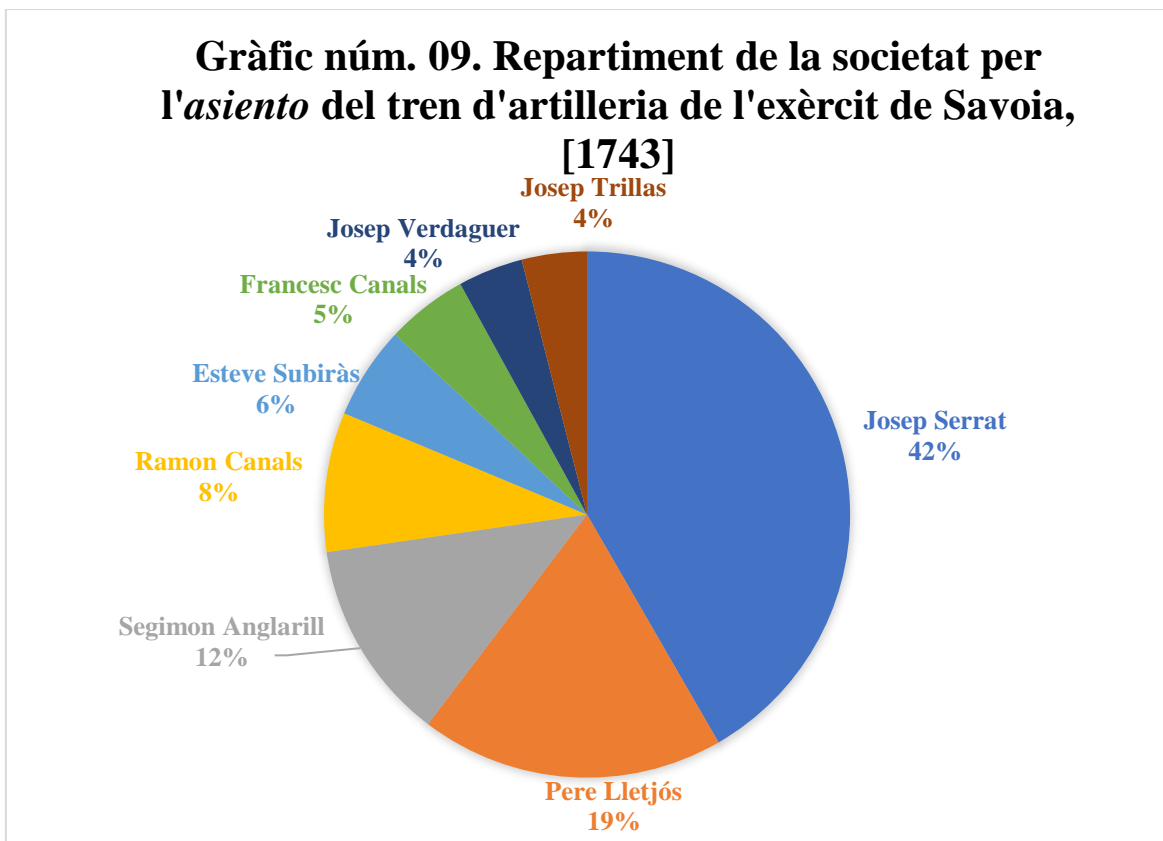
Així doncs, aquesta inflació de preus podria deure's a un pacte entre postors independents per compartir l'*asiento* i participar conjuntament dels beneficis? O bé es tractà d'una estratègia ideada pels membres de la pròpia companyia de Serrat per dirigir el ritme de la subhasta i controlar els mínims de preus que estarien disposats a acceptar? Qualsevol dels dos supòsits sembla ben possible.

L'endemà de la concessió, el mateix intendent Sartine recuperà les rendes de la negociació i informà a Serrat que havien arribat noves ordres a Barcelona per augmentar el nombre de mules necessàries a cent vuitanta. Aprofitant l'*allanamiento* del mestre armer, Sartine li proposà que moderés lleument els preus per jornal que se li havien acceptat el dia anterior. Serrat acabà cedint i de comú acord modificaren parcialment els jornals percebuts depenent del teatre d'operacions on acabessin actuant. Mentre les atzembles es mantinguessin a Savoia, els preus per jornal passarien a 11 rals per mula i 10 rals per matxo. En el cas que passessin a servir a Itàlia, els jornals encara es reduirien més, fins a 10 rals per mula i nou rals per matxo.²⁷⁶⁶ Malgrat aquestes reduccions, les quantitats seguiren sent superiors a les aconseguides els anys 1734 i 1740.

²⁷⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 80v-89r, [12-02-1743] i Vol. 133, ff. 280r-289v, [27-09-1742].

²⁷⁶⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 168r-178r, [25-04-1743].

A principis de juny, Serrat concedí un poder general a Ramon Canals perquè pogués actuar en nom seu al capdavant de la gestió del contracte sobre el terreny.²⁷⁶⁷ Aquell mateix dia, Serrat, Canals i la resta dels seus socis formalitzaren notarialment el repartiment de la companyia. A banda dels individus que ja actuaren com a principals i fiadors davant de la Intendència, veiem que formaren part de la societat altres col·laboradors comuns de Serrat. Ja hem vist anteriorment com el mestre flequer Josep Verdaguer i el doctor en drets Josep Trillas eren socis de Serrat en l'*asiento* del pa de munició per la mateixa expedició. Pel que fa al repartiment, podem veure com els individus més implicats en la gestió efectiva de l'*asiento* –Serrat, Canals i Lletjós– acumularen gairebé el 70% de la propietat de la societat.



Font: AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 251r-252v, [09-06-1743] i ff. 258r-258v, [10-06-1743]. Elaboració pròpia.

Amb tot, una de les principals característiques del repartiment fou la notable subdivisió i parcel·lació de les participacions més humils. Aquests socis més minoritaris ho foren

²⁷⁶⁷ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 249r-249v, [09-06-1743].

tant per una participació directa com per un acord paral·lel amb un altre company. Un dels exemples més clars d'aquesta darrera dinàmica és el del mestre fuster Esteve Subiràs, que malgrat haver sigut fiador de Serrat davant de la Intendència no figurà en el repartiment inicial de la societat. Amb tot, un mes després rebé un poder general per part de Ramon Canals perquè s'encarregués de representar-lo davant de la resta de socis durant tot el temps que el mestre fuster es trobés fora del Principat.²⁷⁶⁸ Aquell mateix dia, el propi Canals reconegué que Subiràs posseïa dues setenes parts de la seva participació.

Tots els participants en la societat havien col·laborat o es trobaven col·laborant activament els uns amb els altres en l'administració d'altres contractes de subministrament paral·lels, de manera que no resulta estrany que decidissin participar, almenys de manera testimonial, en aquest *asiento*. Així mateix, l'entrada de nous socis afavoriria l'accés a nous capitals directes que, en cas de necessitat o davant dels continus endarreriments de la reial hisenda, podrien donar estabilitat a la companyia.

Precisament, aquest múscul financer ajudaria a la companyia a poder entomar les noves comandes que els requeri la Intendència de Catalunya. A mitjans d'agost d'aquell any, mentre Canals i Serrat es trobaven a Savoia, Sartine feu cridar a l'apoderat de Serrat i a Segimon Anglarill per proposar-los d'aportar dos-cents matxos de càrrega i cent mules de tir més abans de que s'acabés el mes.²⁷⁶⁹ Ambdós acceptaren la proposta i iniciaren la provisió de manera immediata.²⁷⁷⁰ Malgrat tots els animals subministrats en el transcurs del període, no tots foren administrats directament per la societat una vegada arribaren al front. Per exemple, Josep Serrat cobrà 87.518 rals i 26 maravedís de billó pels jornals de 174 mules de tir i 134 matxos de càrrega que tingué ocupats a l'exèrcit expedicionari durant tot l'any 1744.²⁷⁷¹ Alhora, els assentistes catalans hagueren de col·laborar amb altres contractistes italians que s'encarregaren de proveir el gruix dels animals de càrrega. Per exemple, els napolitans Spineli i els milanesos Sepolina tenien ocupades 30 mules i 652 matxos de càrrega a finals de l'any 1744.²⁷⁷² Malgrat que a partir de l'any 1745 les noves comandes ja no quedaren registrades als manuals de la Intendència, tenim constància que Serrat seguí aportant noves atzembles pels trens

²⁷⁶⁸ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 256r-257r, [10-06-1743].

²⁷⁶⁹ L'agent de Serrat era Josep Casas i Bruguera, que administrava pràcticament tots els contractes del mestre de cases. AHPB, 967/19, Notari Miquel Cabrer, ff. 50r-50v, [21-05-1739].

²⁷⁷⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 244r-261v, [14-08-1743].

²⁷⁷¹ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 1, s/f, [12-12-1746].

²⁷⁷² AGS, SGU, Llig. 864, Marquès de la Torre a marquès de la Ensenada, [31-10-1744].

d'artilleria. A principis de març del mateix 1745 acceptà subministrar cent matxos de càrrega més als preus pactats en l'*asiento*.²⁷⁷³

La descentralització de l'administració i les particularitats d'aquest tipus d'*asiento* podien generar alguns problemes de coordinació. A principis d'estiu de 1745, Un dels capatassos de Serrat, el traginer Onofre Barrera, retornà a Barcelona sense els permisos corresponents i fou empresonat a les presons reials. Per poder-ne sortir, prometé públicament davant de l'intendent Contamina:

«[...] que volverá al Ejército de Saboya y continuará el servicio en el encargo que estaba a su cuidado siempre que se lo mandare dicho asentista Joseph Serrat todo lo que prometió atender y cumplir sin dilación ni excusa alguna con el salario acostumbrado de procurador y oficiales y restitución de todos los costes».²⁷⁷⁴

Amb tot, la distància i el fet d'actuar fora de les fronteres del Principat no implicava immediatament la deixadesa en la gestió comuna del contracte. Tenim un bon cas d'aquest fet en l'ajustament de comptes entre la vídua de Sallent Emerenciana Crespí i Escayola i la companyia d'assentistes que es donà a finals de juny de 1744, sols tres mesos després de la mort del seu marit a la vila de Frejús, al sud-est de la Provença. El pagès de Sallent Joan Crespí i Sala havia marxat com a comissari d'un dels combois d'atzembles de Serrat durant la primavera anterior. El dia 19 d'abril de 1743 havia dictat un testament perquè:

«[...] dins curts dies tinc de partir del present Principat de Cathalunya per anar segons se diu a la armada de Espanya que de present se troba en los estats del Rey de Saboya, y que tant per los perills de la vida en que se exposan los que serveixen al Rey, per lo dilatat camí que hi ha del present Principat al de Saboya».²⁷⁷⁵

I efectivament, efectuant un dels trasllats Joan Crespí morí davant del capellà José de Tello del primer batalló del regiment d'infanteria de Galícia, a la vila de Frejús. Per tal de poder cobrar tot el que se'ls devia del contracte, la seva vídua facultà al pagès Bernat Savila perquè passés a Barcelona i tractés directament amb els administradors de l'*asiento* la millor manera d'ajustar els comptes.²⁷⁷⁶ Sols un mes després de la formalització del poder i tres mesos després de la mort de Crespí, Josep Serrat

²⁷⁷³ AGS, SGU, Llig. 864, Marquès de la Ensenada a Antonio de Sartine, [13-03-1745].

²⁷⁷⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 100v-106r, [12-07-1745].

²⁷⁷⁵ ACBG, AHPM, Notari Joan Grau, Llig. F-160, ff. 112r-113v, [19-04-1743].

²⁷⁷⁶ ACBG, AHPM, Notari Joan Grau, Llig. F-138, ff. 33r-34r, [10-04-1744].

formalitza un pagament de 833 lliures i sis sous a Bernat Savila en concepte de tot el que es devia al finat per les compres d'animals i jornals treballats.²⁷⁷⁷

És important constatar que aquesta rapidesa no sempre s'aplicà en totes les gestions i finiments de comptes de la societat. Vegem com a exemple el cas dels traginers ripollesos Lluís i Jerònim Cassanyer, pare i fill, que tenien dues brigades de matxos servint a l'exèrcit d'Itàlia per ordre de Serrat i Canals. Per bé que el seu contracte particular expirà el 30 de setembre de 1746, Serrat no els abonà els darrers 1.425 rals i 10 maravedís de velló dels jornals que se'ls devien fins al mes d'agost de 1751.²⁷⁷⁸

Josep Serrat i Ramon Canals retornaren definitivament a Barcelona el mes de juny de 1746. Un cop a la Ciutat Comtal, Canals actuà com a nexa amb els nous directors de les operacions de l'*asiento* a Itàlia, Francesc Canals i Joan Pau Raventós. Ells dos serien els nous interlocutors amb la tresoreria de l'exèrcit del cos expedicionari d'Itàlia. Per la seva banda, Esteve Subiràs s'havia desplaçat al Milanesat, on dirigí les operacions dels tirs i combois que es trobaven al front de Savoia.²⁷⁷⁹

Davant de la reforma i reubicació dels trens d'artilleria que el marquès de la Torre ordenà a principis de 1746, es decidí llicenciar alguns dels tirs de mules de Serrat i mantenir en servei els de Vallescà, que resultaven econòmicament més beneficiosos a la corona.²⁷⁸⁰ Entre els mesos de febrer i març de 1746 Vallescà tenia ocupades setze brigades amb un total de vuit-centes deu atzembles, mentre que Serrat en tenia deu amb cinc-cents animals. A finals de setembre, tretze de les brigades de Vallescà se separaren del tir de l'artilleria per ocupar-se en el transport de queviures de l'exèrcit, mentre que les de Serrat es reduïren de deu a cinc tirs, amb sols dues-centes atzembles.²⁷⁸¹ Pels jornals de l'any 1747 en els que les seves atzembles s'ocuparen transportant queviures, Francesc Vallescà cobrà 119.660 rals.²⁷⁸² Tot i que el negociant gestionà de manera paral·lela el seu *asiento*, des de 1742 es trobava associat amb Serrat per operar

²⁷⁷⁷ AHPB, 1019/1, Notari Sebastià Prats ff. 170r-171r, [24-06-1744].

²⁷⁷⁸ AHPB, 1019/8, Notari Sebastià Prats ff. 248r-249r, [22-08-1751].

²⁷⁷⁹ AHPB, 1019/3, Notari Sebastià Prats, ff. 52v-54r, [17-02-1746].

²⁷⁸⁰ Vallescà tingué la majoria dels seus animals destinats a les immediacions de Niça i Sampiedarena, a Gènova. AGS, SGU, Llig. 864, Marquès de la Torre a marquès de la Ensenada, [22-10-1746].

²⁷⁸¹ AGS, SGU, Llig. 864, Marquès de la Croix a marquès de la Ensenada, [29-10-1746].

²⁷⁸² AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 4, Sec. 1, s/f, [05-08-1749].

conjuntament tant en els contractes de transport per l'artilleria com en els de la fabricació del pa de munició de l'exèrcit expedicionari.²⁷⁸³

El retorn de Serrat i Canals coincidí amb la mort del robaveller Segimon Anglarill. En el seu testament, dictat el dia 10 de gener de 1745, Anglarill reconeixia que l'any 1744 havia avançat el pagament de 1.500 lliures a diversos individus de Barcelona a compte de quatre relacions arribades des d'Itàlia en motiu de l'*asiento*.²⁷⁸⁴ A causa d'aquesta mort, a principis de novembre de 1746 Josep Serrat decidí presentar els comptes de tots els cobraments rebuts per la tresoreria reial per poder pagar el que calgués als seus hereus.²⁷⁸⁵

En el marc d'aquests ajustaments i de la progressiva desmobilització de les seves brigades, Serrat cedí a la Intendència diverses mules que havia estat dirigint però que eren propietat dels negociants genovesos Antonio Calsavigi i Pietro Forsadri perquè fossin venudes en subhasta pública a Barcelona. Les 342 lliures i un sou que obtingueren les autoritats militars de la ciutat serviren per cobrir les despeses administratives i de subsistència de les mules des de que deixaren el front.²⁷⁸⁶ Serrat i els seus socis no foren els únics que adquiriren atzembles sobre el terreny durant l'execució del contracte. Per exemple, el sotsassentista Joan Antoni Font i el comissari de tandes Joan Vallcendrera compraren quatre muls a Trotona per integrar-los a les brigades números 12, 48 i 53 del tren d'artilleria de l'exèrcit expedicionari per 372 lliures un sou i nou diners.²⁷⁸⁷

A principis de març de 1747 es començaren a remetre de manera contínua totes les brigades a Catalunya perquè poguessin reformar-se i desmobilitzar-se. Amb tot, els estralls de tants mesos de servei i la tèbia entesa entre Serrat i les autoritats militars feu que part dels comissaris dels tirs no es dirigissin a Barcelona un cop retornaven al Principat, sinó que molts d'ells s'encaminaven directament cap a les seves llars sense fer les gestions necessàries. Tot això dificultaria enormement els ajustaments posteriors i faria que l'exèrcit pogués quedar-se sense atzembles útils, tal i com comentà d'aquesta manera Pedro Rebolgar al marquès de la Ensenada:

²⁷⁸³ També en formaven part Segimon Anglarill i Pere Lletjós. AHPB, 967/19, Notari Miquel Cabrer, ff. 490r-491v, [18-12-1741].

²⁷⁸⁴ AHPB, 918/76, Notari Bonaventura Galí, ff.135r-138r, [10-01-1745].

²⁷⁸⁵ AHPB, 1019/3, Notari Sebastià Prats, ff. 378r-379v, [10-11-1746].

²⁷⁸⁶ AHPB, 996/4, Notari Francesc Font, menor, ff. 1r-3r, [21-01-1747] i ff. 11v-12r, [24-03-1747].

²⁷⁸⁷ AHPB, 996/4, Notari Francesc Font, menor, ff. 12r-13r, [22-04-1747].

«[...] el inconveniente de que el asentista Joseph Serrat se negó a entrar en convenio para lo sucesivo si poniendo ser imposible el que despedidas una vez o entradas en Cathaluña pudiesse nadie hebitar su disposición mediante que el todo de las gentes se hallan fatigadas y con deseos de ir a sus casas y que como entre las brigadas ay de toda Cathaluña y no poco de las montañas remotas y aun de Aragón se le figura impracticable la reunión sin que medien muchos meses después del aviso y ningún esfuerzo ni promesa ha bastado a superarle este reparo, no quedando de su cuenta en el ejército porción de brigadas que no solo sirvan de pie sino de sostener con su utilidad los precios empeños que se verá en la necesidad de contraer ahora para obligar a mucha parte de los que oy se retiren a estar a devoción y orden por el tiempo que se les señale».²⁷⁸⁸

Així doncs, a causa d'aquestes irregularitats, a principis de l'any 1748 el comerciant barceloní Francesc Galup rellevà a Josep Serrat i els seus socis al capdavant de l'*asiento* de transports d'artilleria de les tropes de Savoia, mantenint les mateixes condicions i preus del contracte de l'any 1743 i acceptant totes les modificacions fetes posteriorment.²⁷⁸⁹ Aquest nou assentista tenia uns intensos vincles amb la república genovesa, atès que la seva societat familiar es trobava vinculada a una companyia mare lligur. De fet, des de 1746 Galup havia deixat el Principat i mentre executà el contracte es trobava a Sevilla preparant el salt a les operacions interoceàniques de la societat.²⁷⁹⁰

La vinculació genovesa de Galup fou clarament útil per gestionar aquest *asiento* amb agents de confiança i fonts de capital sobre el terreny.²⁷⁹¹ Segons els comptes de la tresoreria de l'exèrcit, pels jornals de les cinc-centes mules que destinà a Itàlia durant els mesos que restaren d'aquell any, Galup i els seus socis cobraren un total de 350.000 rals, mentre que Vallescà i els seus agents sols en reberen 2.929.²⁷⁹² Aquesta quantitat es corresponia a la bestreta que Galup rebé el dia 16 de maig de 1748.

Amb tot, durant el mes d'agost d'aquell any les autoritats de la Intendència de Catalunya l'obligaren a retornar 243.081 rals i mig dels 350.000 que cobrà de bestreta perquè les seves 393 mules sols havien realitzat jornals per valor de 106.918 rals i mig

²⁷⁸⁸ AGS, SGU, Llig. 864, Pedro Rebollar al marquès de la Ensenada, [09-03-1747].

²⁷⁸⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 135, ff. 37r-60v, [14-02-1748]. Galup ja havia enviat una proposta d'*asiento* a la cort durant el mes de setembre de 1747. AGS, SGU, Llig. 864, Pedro Rebollar al marquès de la Ensenada, [26-09-1747].

²⁷⁹⁰ Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, pp. 120-121.

²⁷⁹¹ Galup també es trobava íntimament relacionat amb la família genovesa Bensi de Barcelona i el seu cercle immediat, on també hi havia els Mora, els Gispert o oficials reials d'entitat com Santiago de los Llanos *guardalmacén* de artilleria de Barcelona, Joan Carles MAIXÉ ALTÉS, *Comercio y banca en la Cataluña del siglo XVIII: la compañía Bensi & Merizano de Barcelona (1724-1750)*, A Coruña: Departamento de Historia e Instituciones Económicas, Universidad de Coruña, 1994, pp. 33, 95-96.

²⁷⁹² AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 4, Sec. 1, s/f, [05-08-1749].

de billó.²⁷⁹³ Aquest procés s'allargà almenys fins a finals de l'any 1749, quan Galup sol·licità que se li retornessin els 160.880 rals de billó que havia acabat pagant per ordre de la corona. Per afermar la seva sol·licitud, demanà que aquesta quantitat servís per pagar els deutes que la hisenda del rei tenia amb el negociant Josep Puig –un dels seus socis principals– a causa de l'*asiento* de cent-trenta mil faneques de blat i cent mil faneques d'ordi que havia compartit amb el comerciant Miquel Pujol.²⁷⁹⁴

El tancament del contracte de Josep Serrat també s'acabà dilatant de manera notable. Els comptes presentats pels diversos membres de la societat mostraren algunes diferències substancials, fet que acabà motivant l'obertura d'un procés de fiscalització documental i pecuniària que s'allargà durant dècades. Finalment, l'any 1761 s'arribà a un primer compte final, en el que els marmessors de Joan Pau Raventós –qui havia sigut caixer del contracte– i Francesc Canals hagueren de rebre de Serrat 296.008 rals i 28 maravedís de billó a causa dels comptes adulterats.²⁷⁹⁵ Per poder fer front als pagaments, Serrat s'hagué de vendre dues cases i una habitació que tenia al carrer de la Mercè de Barcelona.²⁷⁹⁶

Serrat, Galup i els seus socis no són pas la darrera mostra de l'important paper que jugaren els proveïdors catalans en aquest particular sector de la contractació militar. Malgrat que ens queda temporalment allunyat dels límits cronològics del present estudi, hem localitzat alguns deutors a l'entorn de les gestions empreses per Josep Forn i Milans com a assentista de matxos per l'exèrcit reial que es desplegaria contra Portugal entre 1762 i 1763. Agustín González Enciso ja es feu ressò de l'existència d'aquest contracte en un interessant capítol de llibre on aborda l'esforç de l'administració militar espanyola de principis del regnat de Carles III per poder mobilitzar tots els recursos possibles i necessaris per dur a terme aquesta campanya.²⁷⁹⁷ Forn i Milans tancà el contracte pel subministrament de tres mil atzembles el dia 11 de gener.²⁷⁹⁸ Tots aquests matxos de càrrega foren repartits en seixanta brigades que foren encomanades a

²⁷⁹³ ACA, RP, BGRP, Processos, 1748, Núm. 9, Bk, *Relación del dinero recibido de la Tesorería de este Ejército del cargo de don Francisco de Candas Inclán por anticipación de la Provisión de las acémilas de carga que se obligó a proveer a Francisco Galup y Compañía [...]*, s/f, [27-07-1748].

²⁷⁹⁴ AGS, SGU, Llig. 864, Francisco Gaudencio Puig a Manuel de Horcasitas, s/f, [15-12-1749].

²⁷⁹⁵ AHPB, 1019/22, Notari Sebastià Prats, ff. 111r-111v, [06-03-1765].

²⁷⁹⁶ AHPB, 1019/21, Notari Sebastià Prats, ff. 331r-334r, [05-09-1764].

²⁷⁹⁷ Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Spain's Mobilisation of Resources for the War with Portugal in 1762» a Huw BOWEN i Agustín GONZÁLEZ (Eds.), *Mobilising resources for war. Britain and Spain at work during the Early Modern Period*, Pamplona: EUNSA, 2006, pp. 159-190.

²⁷⁹⁸ Dues setmanes més tard, feu dues procures per assegurar tenir múltiples agents que poguessin gestionar l'*asiento* sobre el terreny i a la pròpia Barcelona. AHPB, 1019/19, Notari Sebastià Prats, ff. 42v-43r, [25-01-1762] i 59r-59v, [05-02-1762].

múltiples individus. Com en altres ocasions, traginers d'arreu de Catalunya s'implicaren en el contracte llogant-se a l'assentista amb els seus propis animals, aprestos i operaris. L'any 1764 Forn i Milans passà comptes amb alguns d'aquests professionals com el pagès de Llúvia Joan Cerdà.²⁷⁹⁹ A banda d'aquest assentista, un altre dels individus que participà en aquest contracte fou Ramon Casellas, negociant de Calaf, que aportà mil mules més al conjunt.²⁸⁰⁰

6.4.3. Les armes portàtils de foc i de tall

En el capítol dedicat a les primeres passes de la provisió durant la postguerra, ja hem avançat els importants efectes que les polítiques de prohibició de la tinença d'armes tingueren en l'organització de la producció armera catalana durant la resta del segle. Malgrat les mesures de control, les requisites i l'establiment d'una nova estructura productiva encarada a la manufactura militar que havia dirigit José Patiño a principis de 1715, a Catalunya hi seguia havent un trànsit soterrat tant d'armes com de municions i pólvora que preocupava a les noves autoritats del país. Unes armes que eren fetes servir per les múltiples partides irregulars que seguien recurrent el Principat i que desafiaven les justícies locals que es trobaven desarmades a causa de la pròpia política borbònica.

Davant d'aquesta situació, tant la Reial Junta Superior de Govern com el capità general Castel-Rodrigo acordaren repartir 5.389 armes als justícies locals d'entre les que s'havien requisat durant els mesos anteriors.²⁸⁰¹ Aquest canvi de política també tingué els seus efectes en l'àmbit productiu. Per tal de poder augmentar el control sobre els diversos menestrals del sector armer, el dia 10 de setembre de 1715 Castel-Rodrigo decidí anar més enllà del contracte d'exclusivitat que Patiño havia signat el gener anterior i ordenà la redacció d'una nova disposició legal que ordenés els seus límits i deures.

A banda de prohibir qualsevol venda o reparació d'armes privades o sense llicència sota pena de mort, aquest edicte també obligà a:

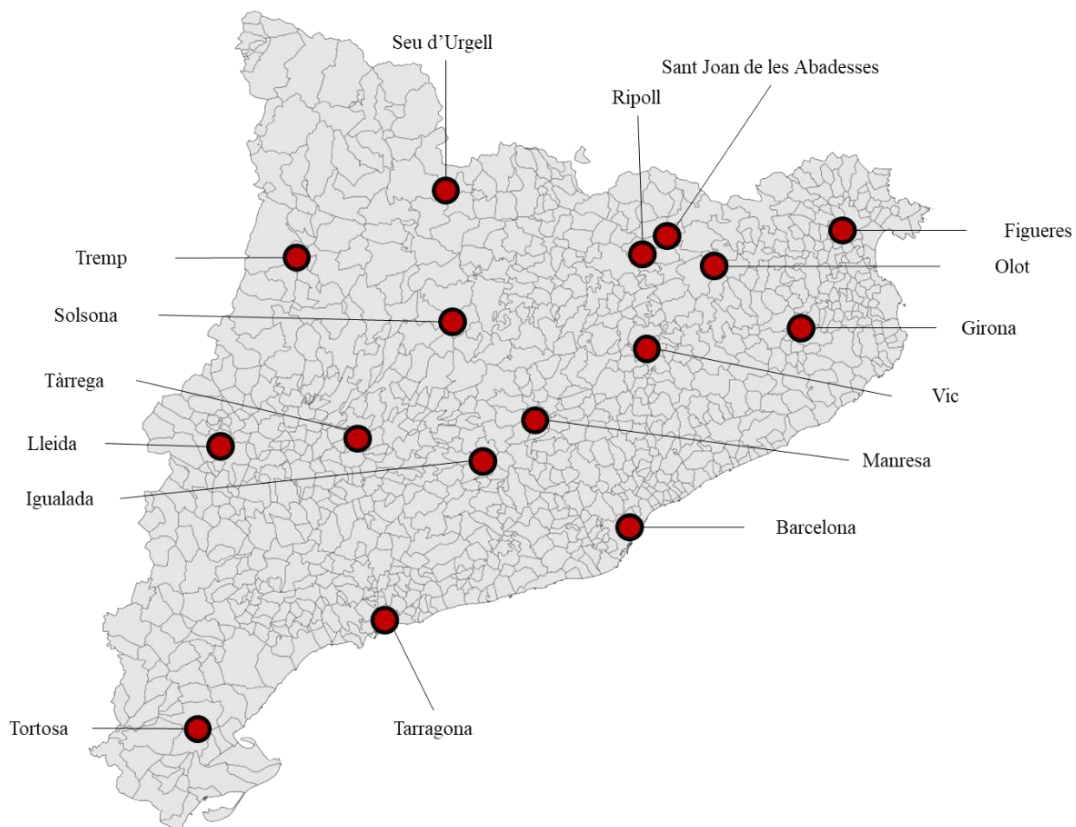
²⁷⁹⁹ AHPB, 1019/21, Notari Sebastià Prats, ff. 130v-131r, [26-04-1764].

²⁸⁰⁰ AHPB, 1019/21, Notari Sebastià Prats, ff. 189r-189v, [19-06-1764]. Podeu trobar referències de la seva activa trajectòria posterior a Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya i el mercat...*, pp. 230, 253 i 321.

²⁸⁰¹ Eusebi MAS VILASECA, *Catalans en armes...*, pp. 73-75.

«[...] todas las personas que tienen su profesión y ejercicio del arte macanica en fábrica de armas como son cañoneros, armeros vulgarmente nombrado en Cataluña Pedreñalers, encapadores que en Cataluña se llaman Ensapadors y otros que inmediatamente tuvieren su arte y manufatura en la fábrica de la parte principal de las que integran las armas y las constituyen perfectas, deberán exercer este oficio solamente los que tuvieren habilitación o domicilio en las ciudades y pueblos siguientes: Barcelona, Gerona, Figueras, Vique, Olot, Ripoll, Manresa, Solsona, Seo de Urgel, Tremp, Lérida, Tortosa, Tarragona, Tárrega e Igualada y los que vivieren en otros lugares del presente Principado será preciso que para exercer estas artes muden su domicilio y habitación en las sobreexpresadas [...]».²⁸⁰²

A banda de les tres poblacions on ja s'establien les principals comunitats d'armers catalans –Barcelona, Ripoll i Manresa– aquest edicte també recollia altres viles i ciutats amb guarnició de tropes o amb concentracions d'armers especialitzats, com els canoners de Solsona o els panys de Sant Joan de les Abadesses.

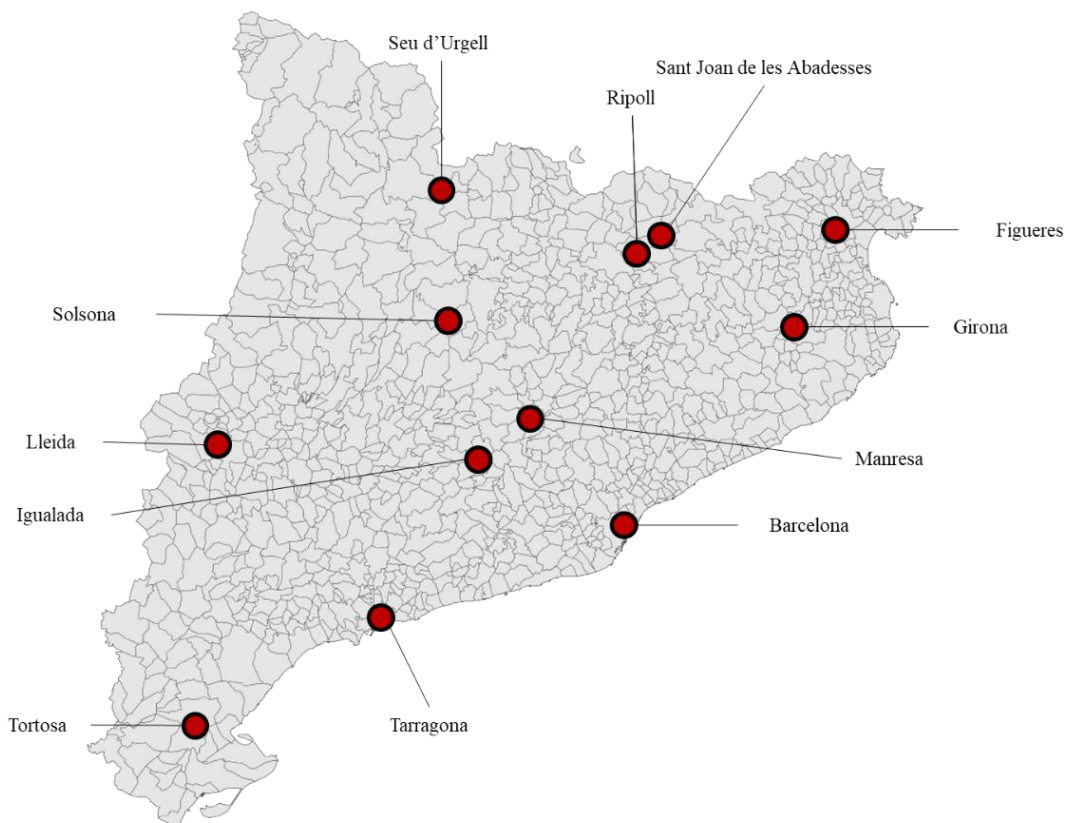


Mapa 17. Ciutats i viles on es concentra la producció armera a Catalunya [12-11-1715]²⁸⁰³

²⁸⁰² ACA, RA, Reg. 242, ff. 19v-22v, [12-11-1715].

²⁸⁰³ Elaboració pròpia. Font: ACA, RA, Reg. 242, ff. 19v-22v, [12-11-1715].

Finalment, però, després de projectar una dràstica reducció a sols set poblacions, la Reial Junta de Govern acabà fixant un total de dotze viles i ciutats on hi podria haver armers. En algunes d'aquestes sols hi havia un o dos menestrals especialitzats, que es dedicarien essencialment a la reparació i cura de les armes de la guarnició. Tanmateix, com veurem més endavant, aquesta distribució anà canviant amb el pas del temps. A més a més, els propis *asientos* d'armes licitats a la Intendència també contingueren les seves particulars limitacions productives que acabarien reduint el nombre de llocs on es podien fabricar els fusells, carabines i pistoles per les tropes reials.



Mapa 18. Ciutats i viles on es concentra la producció armera a Catalunya [1716]²⁸⁰⁴

Sens dubte, Barcelona jugà un paper fonamental en la vertebració d'aquest sistema productiu com a centre organitzador de la gran demanda militar. Aquesta circumstància afavorí que alguns dels mestres especialistes de la resta del Principat decidissin fer el salt a la capital per poder participar de manera més directa en el negoci dels *asientos* per

²⁸⁰⁴ Elaboració pròpia. Font: Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 27-28

les tropes. En alguns casos especials, foren les pròpies autoritats borbòniques les que tractaren directament amb aquests menestrals perquè es traslladessin a la Ciutat Comtal. L'exemple més notable seria el del mestre armer i canoner Joan Peresteve:

«[...] que para el concierto de los fusiles con los maestros cañoneros, armeros y encepadores de este Principado se necesita sumamente de maestros cañoneros que no los ay en la presente ciudad, por cuya falta se sigue gran perjuicio a dicho concierto, atrasándose por falta de cañones cuando sobran las llaves. [...] Por tanto concede licencia y permiso a Pedro Juan Esteve, maestro cañonero de la villa de Ripoll, para que pueda fabricar y trabajar cañones de fusil para dicho concierto de la bondad, calidad, medida y calibre ajustados en dicho auto y escritura de concierto de que se halla noticioso y cerciorado dicho Esteve dentro de la presente ciudad de BCN de para que los barrene con el agua del Riego de la Acequia Real y Condal sin que pueda hacer perjuicio en dicho Riego sus molinos y tierras [...]».²⁸⁰⁵

El mes de maig de 1715, el mateix José Patiño facultà a Peresteve per construir «[...] casilla o molino con todos sus arreos, aparatos e instrumentos necesarios para barrenar dichos cañones en la acequia o lugar más proporcionado al uso del agua».²⁸⁰⁶ Per finançar la necessària inversió inicial per la construcció de la nova barrina, la hisenda reial oferí a l'armer una bestreta de 60 dobles d'or, que el mestre canoner no podia avalar sols amb el seu patrimoni. Com a avalador de prestigi comptà amb el conegut mercader i geògraf Josep d'Aparici. La presència d'Aparici –col·laborador estret del superintendent– i l'assertivitat de Patiño en la consecució d'aquesta nova fàbrica a Barcelona ens fan pensar en que es tractà d'una aposta pròpia del milanès. El fet que l'any següent el propi Patiño li concedís l'ofici de mestre major de l'artilleria de les Drassanes sembla refermar aquesta assumpció.²⁸⁰⁷

Durant gairebé tres anys, la producció d'armes de foc per les tropes reials a Catalunya es regí per les succintes bases operatives pactades entre les comunitats d'armers de Barcelona, Ripoll i Manresa i José Patiño a principis de 1715. L'home de referència de la fabricació seria el pedrenyaler barceloní Josep Bornió, que alhora es mantindria en contacte estret amb els dos capatassos i representants dels menestrals ripollesos i manresans: Jaume Solís i Martí Jaumandreu, respectivament.

²⁸⁰⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [08-05-1715]. Per la trajectòria de Peresteve, segueix essent essencial el treball del musicòleg

Josep Rafael CARRERAS I BULBENA, «La família Peresteve, Armers de S.M. II. Joan Peresteve (1669-1737)» a *L'art de la Forja. Revista del Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona*, Núm. 8, 1918, pp. 135-138. Se'n pot trobar un exemplar a ACA, FCB, Ref. ANC1-83-T-17, s/f, [1918].

²⁸⁰⁶ *Ibidem*. També apunten que en cas de necessitar més aigua per les operacions, podrien traslladar els aparells de barrinar al Coll de Montcada.

²⁸⁰⁷ ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-295, s/f, [21-12-1720].

El primer gran canvi d'aquest model organitzatiu arribà a inicis de setembre de l'any 1717. Davant de la necessitat de fabricar noves partides de fusells per la guarnició i les tropes que es concentrarien a Barcelona durant els mesos següents, José Patiño feu cridar a diversos mestres armers de la ciutat per proposar-los d'emprendre un *asiento* on es fixaria una quantitat mínima d'entrega mensual de fusells per primera vegada. Recordem que, fins llavors, els menestrals del sector es trobaven obligats a treballar en exclusiva per les autoritats malgrat que no se'ls marquessin objectius productius tancats. Així doncs, aquest nou contracte representava una clara oportunitat per estabilitzar la manufactura després de mesos d'instabilitats i reorganitzacions.

No sorprèn pas que la proposta més ben posicionada per endur-se el contracte la presentés el mateix Josep Borniό. En ella, el mestre pedrenyaler s'oferia a entregar cada mes:

«[...] a disposici3n del se1or Intendente General quinientos fusiles montados y a punto de servir y disparar con su bayoneta cada uno, bien fabricados sus ca1ones, llaves, cajas, bayonetas y dem1as seg1n la muestra y modelo buenos y admisibles a disposici3n y reconocimiento de la persona destinada por Su Se1or1a»²⁸⁰⁸

En aquesta ocasi3n, la pr3pia proposta limit1 els espais productius a les ciutats de Barcelona, Tarragona, Girona, Manresa, Solsona i Vic i a les viles d'Olot, Ripoll i Sant Joan de les Abadesses, malgrat que els fusells sols es podrien muntar dins de les Drassanes de Barcelona. Per aquesta ra3, encara que a les altres poblacions hi hagu3s les instal·lacions, els materials i la m1 d'obra per poder dur a terme la fabricaci3n completa de les peces, s'haurien de conduir a Barcelona completament desmuntades i amb els panys separats dels canons. A causa d'aix3, sol·licitaren i se'ls conced1 l'exempci3n del pagament de drets d'entrada a qualsevol part del Principat. Per cada fusell amb baioneta muntada cobrarien 63 rals d'ardit. En el cas que volguessin fer servir alguns canons que es trobaven als magatzems reials barcelonins, podrien fer-ho restant el preu del can3 als 63 rals esmentats. Per poder començar la feina el m3s aviat possible, Borniό deman1 una important bestreta de 500 dobles o 30.112 rals de bill3. Per avalar aquesta quantitat, Borniό present1 una n3mina de fiadors on es trobarien alguns dels principals contractistes d'armes catalans del per1ode com els encepadors Bonaventura –o Ventura– Carbonell i Francesc Canals i Fornells o els pedrenyalers Francesc Baixeres i Josep Navarro. Tots ells eren barcelonins i tenien els tallers i cases als carrers de la Merc3 i

²⁸⁰⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 256r-258v, [16-09-1717].

dels Encants. Durant el conflicte successori, tant Baixeres com Carbonell i Canals havien sigut actius proveïdors d'armes per les tropes austriacistes, juntament amb el propi Bornió.

El plec aprovat per la Intendència ja comprenia que durant el primer mes no es podria assolir el nivell de producció desitjat atès que la major part dels esforços dels assentistes es destinarien a la preparació de la fàbrica i a establir pactes amb els altres armers perquè s'hi ocupessin. I així ho feren. Una setmana després de que se'ls concedís el contracte, tots quatre armers decidiren formalitzar notarialment la creació d'una companyia comuna que els servís de base per administrar la nova fàbrica.²⁸⁰⁹

Aquesta escriptura ens dona algunes pistes més de com es desenvoluparien les operacions. En primer lloc, es deixà clar que la xifra de cinc-cents fusells i baionetes sols seria la mínima producció contractada, podent augmentar fins a un miler de peces mensuals. Es repartiren els interessos de la companyia en cinc parts iguals i tots haurien d'aprovar qualsevol compra de peces o qualsevol pacte amb altres armers. Els diners del contracte es guardarien en una caixa de quatre panys que es desaria a casa de Josep Bornió i les claus es distribuïrien entre la resta dels socis. En cas que qualsevol d'ells volgués emprendre noves comandes amb la Intendència, els altres companys podrien decidir lliurement si voldrien integrar-s'hi o no.

L'oportunitat d'ampliar l'àmbit d'acció de la companyia no tardà en presentar-se. A principis de desembre del mateix any el nou intendent Rodrigo Caballero licità un contracte entre diferents mestres armers barcelonins per la neteja i recomposició de sis mil fusells que acabaven d'arribar des de Cadis i calia posar a punt per equipar les tropes de la futura expedició que ja s'estava preparant. La negociació fou conduïda per Caballero i pel comissari de guerra de Barcelona Baltasar Montero. L'única proposta que reberen fou la de Josep Navarro, que es comprometé a fer-ho per tres sous i mig d'ardits cada fusell. Aquest preu situaria el valor total del contracte a l'entorn dels 11.250 rals de billó.²⁸¹⁰ Per avalar-lo comptà tant amb els seus companys Josep Bornió i Francesc Baixeres com amb dos altres armers de la ciutat, Josep Verals i Josep Bonany.

Totes les feines s'haurien d'haver acabat en el termini de dos mesos. Per poder provar i aprovar a bon ritme les armes arreglades i les entregues d'armes generals, durant el mes

²⁸⁰⁹ AHPB, 908/7, Notari Francesc Rossell, ff. 241r-242v, [22-09-1717].

²⁸¹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 302r-304v, [14-12-1717].

de gener de 1718 l'intendent Rodrigo Caballero nomenà a Josep Grau com a segon mestre armer de les Drassanes perquè auxiliés a Peresteve al capdavant dels peritatges i aprovacions.²⁸¹¹ Aviat aquest auxili esdevingué un relleu a tots els efectes, atès que aquell mateix gener Peresteve emprendria una important comanda de quatre-cents fusells “*rayados*” per dragons. Per poder decidir quina companyia s’enduria el contracte, es manà a diversos mestres armers que

«[...] fabricasen cada uno un fusil por muestra, según la forma se les daba, habiéndolo executado dichos maestros, cada uno de ellos presentó su obra y vistos y reconocidos todos los fusiles rayados presentados y sus piessas calidad y perfección se ha visto que el mayor fusil de mayor primor, bien labrado y de buena calidad ha sido el presentado y fabricado por el maestro armero Pedro Esteban, vecino de esta ciudad [...]».²⁸¹²

Atès que es tractava de fusells amb l'ànima ratllada i requerien una major precisió tècnica i d'inversió de temps, fet que acabà apujant el preu per fusell fins als 135 rals de billó per unitat, fent que la comanda ascendís a 57.000 rals. També augmentà el termini d'entrega en relació a la fabricació de fusells comuns, passant de mig miler de fusells mensuals a quatre mesos per aquestes quatre-centes unitats.

Malgrat que Peresteve prengué el contracte com a assentista principal, tingué com a fiadors i interessats a Francesc Canals, Bonaventura Carbonell i Pere Carbonell. Un mes després, seria el propi Canals qui pactaria amb Rodrigo Caballero un nou *asiento* per la fabricació de tres-cents fusells amb baioneta pel cos de *Guardiamarinas* de l'Armada.²⁸¹³ Aquesta vegada seria Josep Bornió, juntament amb Bonaventura Carbonell i Josep Navarro qui l'avalarien.

Com podem veure amb aquests exemples, els membres de la societat solien actuar de manera coordinada i sense preeminències de cap mena. La flexibilitat organitzativa amb la que operaven els permetia licitar comandes amb una complexitat i unes especificitats tècniques molt diverses, sumant els seus esforços a altres professionals experts. El cas de Peresteve en la comanda de fusells ratllats seria simptomàtic, atès que era un dels millors canoners del país.

Per altra banda, amb l'objectiu d'equipar amb baionetes noves els nous fusells per dragons i d'altres que s'estaven fabricant pels cossos que arribaven a Barcelona,

²⁸¹¹ ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-296, s/f, [15-09-1728].

²⁸¹² ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 603r-607v, [22-01-1718].

²⁸¹³ El preu es fixaria en 77 rals d'ardit per unitat, una reduïda substancial en comparació a l'*asiento* anterior ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 63r-65v, [04-02-1718].

Rodrigo Caballero concedí una comanda per la manufactura de 796 baionetes en dos mesos al mestre ganiveter barceloní Francesc Maseres per valor de 398 lliures catalanes o 4.264 rals de billó. Per reduir costos, Maseres podria fer servir tot el ferro vell provinent de fulles d'espasa i baionetes en mal estat que es trobaven als magatzems de la ciutat.²⁸¹⁴

Aquell febrer la desgràcia colpejà la societat de Bornió amb l'aparent mort de Francesc Baixeres. Aquest traspàs portà diversos problemes judicials als armers, atès que la vídua de Baixeres volgué mantenir la part de la companyia que corresponia al seu marit, fent entrar en nom seu al jove pedrenyaler Agustí Moncau, nebot del finat. La resta de companys s'hi negaren de manera fulminant, al·legant que la part de Baixeres s'havia extingint amb la seva mort. Aquesta negativa acabà motivant que Margarita Baixeres acabés iniciant un plet al Tribunal de la Intendència, aconseguint que Baltasar Montero acceptés mantenir la societat activa mentre es resolía la situació.²⁸¹⁵

Els problemes de la companyia de Bornió permeteren que altres societats aconseguissin penetrar en el mercat d'*asientos* d'armes. El primer cas ja es donà el mes de març següent, quan l'intendent tornà a licitar el contracte per continuar la neteja i reparació dels sis mil fusells remesos des de Cadis que, finalment, Navarro no havia finalitzat. En aquest cas, totes les obres es farien:

«[...] dentro el recinto de las Atarazanas en el lugar más cómodo y al propósito y el Guarda Almacén subministrará diariamente cada un día por la mañana todos los fusiles que cada día podrá limpiar y componer el empresario y el empresario compuestos deberá volverlos al Almacén y tomar otros».²⁸¹⁶

La proposta més adequada pels interessos de la Corona fou la que presentà el fuster i encepador Salvador Mallol, acompanyat dels també encepadors Josep Bujons, Francesc Parera i Pere Aguilar.

Tanmateix, el mes de maig següent i malgrat els problemes legals, Bornió i els seus companys aconseguiren la renovació del contracte de producció de fusells tancat el 1717 amb una reducció del preu per unitat a 60 rals de billó. Fins llavors, Bornió i els seus havien aconseguit entregar amb èxit tres mil fusells i baionetes. La nova comanda també planificaria les entregues de tres mil unitats més que s'haurien d'entregar als

²⁸¹⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 1v-3v, [05-01-1718].

²⁸¹⁵ ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 3, L, Doc. 2, s/f, [12-02-1718].

²⁸¹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 83r-85r, [14-03-1718].

magatzems reials entre el juny i l'octubre, amb remeses mensuals d'entre sis-cents cinquanta i quatre-cents fusells i baionetes. Com en altres comandes, Borniό i Bonaventura Carbonell figuraren com a avaladors mentre que la titularitat del nou contracte passà a Francesc Canals i Josep Navarro.²⁸¹⁷

Com ja succeí el 1717, aquesta renovació no significà pas la reducció de la contractació en un monopoli. Sols una setmana després del contracte de Canals i Navarro es concedí una nova comanda a la ja coneguda companyia de Salvador Mallol, Pere Aguilar, Josep Bujons i Francesc Parera. En aquesta ocasió no es tractà de la manufactura de fusells sinó de la composició i neteja de quatre-mil escopetes que es trobaven als magatzems de les Drassanes.²⁸¹⁸ Com veurem, a mesura que les necessitats militars de les autoritats borbòniques catalanes es feren més evidents per la creixent pressió bèl·lica, els contractes per la neteja de les reserves d'armes segrestades l'any 1715 que encara es trobaven als magatzems de Barcelona –i de la resta de places del Principat– es feren més comuns.

Aquest moment de creixent demanda de fusells coincidí amb la introducció del nou model de pany “a la biscaïna” a les armes que s'havien de fabricar per les tropes del rei. Aquest canvi modificaria de manera molt notable les condicions productives, atès que canviava un dels elements més sensibles de l'arma, el mecanisme d'ignició. Per aquesta raó, calia fer conèixer les característiques d'aquest nou pany als armers del Principat i obrir un nou procés de licitació per la fabricació de les properes remeses de fusells. Malgrat els canvis –i després de reconèixer els panys i models remesos des de la cort– seria el veterà Bonaventura Carbonell qui s'enduria el contracte en nom de la mateixa societat que l'havia estat executant fins llavors.²⁸¹⁹ Aquest contracte modificaria els ritmes productius, marcant un creixement del nombre d'entregues mensuals de quatre-centes unitats el segon mes a sis-cents fusells a partir del cinquè mes després de la concessió. Per cada fusell amb baioneta, Carbonell i els seus socis cobrarien sis lliures catalanes o 64 rals de billó. Com ja succeí en *asientos* anteriors, participaren com a fiadors Francesc Canals i Josep Navarro, socis consolidats de Carbonell, a més de Joan Peresteve, amb qui continuarien la col·laboració iniciada l'hivern d'aquell any.

²⁸¹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 576r-580v, [12-05-1718].

²⁸¹⁸ Aquest *asiento* tindria un valor total de 51.427 rals de billó. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 602(bis)r-605(bis)v, [19-05-1718].

²⁸¹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 626v-631r, [31-10-1718].

A principis de gener de 1719, el mestre major Josep Grau i el comissari ordenador José Mauricio Sala realitzaren un inventari de totes les armes i peces d'armes que es trobaven emmagatzemades a les dependències de les Drassanes que necessitaven reparacions. Sens dubte, l'augment de la tensió al Pirineu a causa de la creixent mobilització francesa feu que les autoritats militars del Principat decidissin recórrer de manera encara més decisiva a la reparació de les armes antigues segrestades que es trobaven als magatzems.²⁸²⁰ A banda de les tasques de recomposició que es feren directament per part dels operaris de les Drassanes, també es licitaren nous contractes per fer avançar més ràpidament les feines. El més important fou el que es concedí el dia 17 de gener per la neteja de «[...] ochomil trescientos y nueve fusiles o los que hay mas o menos existentes en los Reales Almacenes de las Atarazanas [...]» en menys de tres mesos.²⁸²¹ Per bé que Joan Peresteve dominà la subhasta des del primer moment, just abans de que es rematés el contracte aparegué l'encepador Francesc Baixeres per proposar una rebaixa definitiva que li acabaria valent la concessió de l'*asiento*.

Emperò, si Baixeres havia mort a principis de 1718, com era possible que pogués participar d'aquestes comandes? Malauradament encara no hem pogut trobar una resposta satisfactòria a aquesta qüestió, atès que les fonts notarials que hem consultat, així com els manuals de la Intendència que hem analitzat no ens permeten treure'n l'aigua clara. Sens dubte, el procés judicial iniciat per Margarita Baixeres deixa ben clar que el seu marit morí aquell any 1718. Així mateix, no parla de l'existència de cap fill hereu, sinó que s'intitula com a hereva universal del seu difunt espòs.²⁸²² A més a més, presenta al seu nebot Agustí Montcau com a possible relleu de Baixeres a la societat. El propi Montcau formaria part de la llarga llista d'avaladors que acompanyarien al Francesc Baixeres de 1719 en aquest i altres *asientos* de fabricació i neteja d'armes. Així doncs, sens dubte existeix un vincle entre ambdós Francesc(s) Baixeres.

Amb la poca informació que tenim, podem elucubrar tres possibles explicacions d'aquest fet. La primera és que ambdós individus fossin la mateixa persona, i que l'aparent decés de 1718 fos producte d'algun malentès o mala informació que s'hagués donat mentre l'encepador es trobava fora de Barcelona.²⁸²³ Una altra opció seria que es

²⁸²⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 23r-24r, [14-01-1719] i ff. 200r-201v, [21-07-1719].

²⁸²¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 25r-31v, [17-01-1719].

²⁸²² ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 3, L, Doc. 3, s/f, [04-03-1718].

²⁸²³ Aquesta seria la visió comuna present en estudis anteriors que obviaren o desconeixien l'existència del procés de 1718. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 29.

tractés del pare o del fill del Baixeres finat, que decidís ocupar l'espai deixat per la mort del seu familiar. Finalment, la darrera explicació que proposem és que es tractés d'un cosí o familiar més distant del mort –com l'esmentat Moncau– que aprofités el traspàs de Baixeres per fer el salt al capdavant del taller familiar a Barcelona.

Fos com fos, Baixeres aconseguí aquest contracte de reparació d'armes acompanyat d'una nodrida representació de mestres ferrers-manyans i fusters-encepadors de la ciutat.²⁸²⁴ Aquesta potent societat aviat acumulà dos nous contractes més humils per la reparació, construcció i entrega de noranta-sis fusells ratllats per un valor acumulat de 10.440 rals de billó.²⁸²⁵

Per la seva banda, malgrat haver perdut la licitació pel gran *asiento* de reparacions de fusells, pocs dies després Josep Navarro n'aconseguí un altre per la neteja i recomposició de carabines, pistoles i canons solts que hi havia als magatzems. Per bé que continuava formant part de la societat de Bujons, en aquesta ocasió l'acompanyaren dos avaladors de fora de l'àmbit de la manufactura d'armes: el cirurgià Jerònim Ribes i el mestre aguller Joan Pau Genovès.²⁸²⁶

Així mateix, des del mes de novembre de 1719 Rodrigo Caballero havia estat negociant amb Bonaventura Carbonell un augment del nombre i la varietat d'armes que haurien d'entregar mensualment per tal d'equipar ràpidament les noves unitats que arribaven a Catalunya. El dia 3 de novembre Carbonell acceptà entregar cada mes dos-cents cinquanta fusells amb pany a la biscaïna, dos-cents cinquanta fusells per dragons, dues-centes cinquanta pistoles i cinquanta fusells ratllats. Aquesta seria la primera vegada que l'*asiento* “general” o “principal” d'entrega mensual inclogué altres tipus d'armes més enllà dels fusells.²⁸²⁷ Dos mesos després, Francesc Baixeres presentaria una proposta de rebaixa per intentar arrabassar el contracte a Carbonell i els seus antics socis. Finalment, el dia 28 de gener el mestre espaser de Barcelona Ramon Esteve presentà la rebaixa definitiva de preus que fou acceptada per l'Intendent.

²⁸²⁴ Els mestres ferrers-manyans foren: Francesc Torrents, Agustí Montcau, Josep Mollet, Josep Torrents, Josep Puig, Francesc Puig, Josep Barrals i Joan Sociats. Pel que fa als fusters-encepadors: Josep Bujons, Josep Baixeres, Miquel Padró, Pau Sala, Miguel Castells, Francesc Parera, Josep Bayé, Bernardí Altimira Joan Baptista Barrera i Joan Reguan. ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 25r-31v, [17-01-1719].

²⁸²⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 31v-34v, [17-01-1719] i 114r-117v, [15-03-1719]. En el darrer contracte se sumà a la companyia el manyà Sebastià Rigó.

²⁸²⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 49r-58r, [26-01-1719]. El cirurgià Ribes ja havia avalat al mestre fuster Josep Borràs en el seu *asiento* de mànecs per instruments de març de 1718.

²⁸²⁷ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 54.

Quadre núm. 83. Rebaixes de preus per l'<i>asiento</i> mensual d'armes [03-02-1720]				
Tipus d'arma	Postures			
	Bonaventura Carbonell	Francesc Baixeres	Ramon Esteve	Ramon Esteve (Rebaixa)
Fusell i baioneta amb pany a la biscaïna	64 rals d'ardits	60 rals d'ardits	56 rals i 26 maravedís d'ardits	60 rals d'ardits
Fusell i baioneta per dragons	60 rals d'ardits	52 rals i 17 maravedís d'ardits	49 rals i 9 maravedís d'ardits	46 rals d'ardits
Parell de pistoles	60 rals d'ardits	53 rals i 17 maravedís d'ardits	50 rals i 9 maravedís d'ardits	46 rals d'ardits
Fusell ratllat	90 rals d'ardits	90 rals d'ardits	86 rals i 26 maravedís d'ardits	60 rals d'ardits

Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 111, 6r-13r, [03-02-1720].

Moltes de les disposicions que ordenaven la producció foren les mateixes que ja s'havien pactat en contractes anteriors, com les poblacions on es podrien obrar les armes, les exempcions de drets d'entrada i de serveis com els allotjaments o els bagatges. Amb tot, s'introduí una clàusula d'exclusivitat en el treball d'aquest *asiento* per part de tots els individus que s'hi impliquessin. A més a més, es contemplava l'entrega:

«[...] cada mes 1.500 fusiles independientes de las pistolas y solo en caso de estar ocupadas por los enemigos Manresa y Ripoll se les rebajará el número correspondiente de afuera pero en todas partes han de poder hacer asientos independientes de este para la recomposición de armas viejas».²⁸²⁸

A causa del trasbals que ocasionà la invasió francesa del Principat, les operacions dels armers catalans es veieren certament afectades, atès que Ripoll i bona part dels principals nuclis productors de ferro que alimentaven la producció acabarien trobant-se en ple front de batalla. Per aquesta raó, la majoria de les operacions del sector que es donaren entre la primavera de 1719 i la tardor de l'any 1720 es dedicaren a la recomposició de les armes velles existents als arsenals. Una de les excepcions d'aquesta dinàmica fou el contracte per la manufactura de cent-cinquanta sabres i vuitanta destrals

²⁸²⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, 6r-13r, [03-02-1720].

que es concedí als mestres ferrers Jacint Valls i Francesc Cirera el dia 21 de juliol de 1719.²⁸²⁹

Aquesta dinàmica no sols es donà a Barcelona, que ja hem vist que comptava amb unes importants reserves als magatzems de les Drassanes, sinó que també a la resta de places fortes del Principat, amb especial atenció a aquelles que es trobaven prop del front de combat i que tenien una comunitat important de menestrals armers a prop. Una de les més importants seria la fortalesa de Cardona, que seria ràpidament aparellada i proveïda des de Manresa per poder sostenir un possible setge francès i organitzar la lluita contra les partides de fusellers austriacistes que campaven per la Catalunya Central. A principis de febrer de 1719, l'armer manresà Joan Quintana es comprometé amb Rodrigo Caballero a netejar, reparar i posar a punt 1.356 pistoles de xarpa que es trobaven als magatzems de la fortalesa de Cardona.²⁸³⁰

El paper d'aquest armer manresà esdevindria molt rellevant durant els mesos i anys següents. De fet, en la negociació de l'*asiento* de Ramon Esteve, l'espaser ja demanà a l'Intendent «[...] que si su señoría era servido mandar cesar la fábrica de fusiles que por vía de otro asiento se ejecutaba en la ciudad de Manresa y que durante este no se hiciese otro [...]».²⁸³¹ És ben possible que, de manera paral·lela a aquesta concessió, el mateix Rodrigo Caballero es trobés en contacte directe amb els armers manresans per intentar obtenir preus més ajustats. Finalment, però, el contracte s'acabà concedint a Ramon Esteve i a Joan Peresteve com a principals. Els avalaren diversos individus que ja formaven part de la societat que havia emprès la fàbrica de quatre mil escopetes l'any 1717 com Salvador Mallol, Miquel Castells, Josep Bujons, Francesc Perera, Miquel Padró i Pau Carreras.

Amb la concessió d'aquest *asiento* s'inicià una de les etapes de major inestabilitat contractual i reorganització de la manufactura armera catalana que es donà entre el 1716 i la fi del regnat de Felip V. Aquests canvis es donaren a diversos nivells i afectaren momentàniament la majoria de dinàmiques productives que s'havien donat fins llavors. La primera mostra que en trobem es donaria a mitjans del maig següent. El fet d'haver perdut l'administració del contracte mensual motivà que la companyia de Josep Bornió,

²⁸²⁹ El contracte tindria un valor total de 2.636 rals de billó i l'avalaren els mestres espasers Miquel Pons i Pere Ferrer. ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 200r-201v, [21-07-1719].

²⁸³⁰ Tota la comanda tindria un valor de 8.130 rals de billó. ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-294, s/f, [04-03-1719].

²⁸³¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 6r-13r, [03-02-1720].

Bonaventura Carbonell, Francesc Canals i Josep Navarro s'acabés liquidant el dia 20 de març de 1720 de comú acord entre els socis.²⁸³² Aquest fet permeté als seus antics membres la possibilitat de buscar nous companys per poder seguir optant a aconseguir els grans contractes de manufactura de fusells que tard o d'hora s'havien de tornar a oferir des de la Intendència de Catalunya.

Seguidament, l'estabilitat de l'*asiento* d'Esteve i Peresteve es veié momentàniament afectada a causa de la possibilitat que obriren les autoritats militars de tornar a modificar el pany dels fusells per equipar-los amb la anomenada *llave "a la española"* –és a dir el pany de miquelet– rebaixant així el preu dels fusells per ser més barata que la del tipus biscaí. Malgrat que els assentistes acceptarien gustosos el canvi, des de la cort es remeté una disposició prohibint el retorn al pany de sílex i obligant a equipar els fusells amb el pany dissenyat a la cort.²⁸³³

En plenes negociacions d'aquest possible canvi, Ramon Esteve i Joan Peresteve tancaren una comanda amb els encepadors ripollesos Llorenç Pradell i Josep Serrat.²⁸³⁴ Els dos ripollesos haurien d'entregar als assentistes barcelonins:

«[...] quatrecent canons de fusell per quiscun mes ço es cent quiscuna setmana y de estos se han de entregar setanta y sinch de cepats y acabats y los restants vint y sinch sens cepear los quals se cepearan en la present ciutat a càrrech de dits Impresaris comprenent ab dita partida de quatrecent canons de fusell aquell número de canons de pistolas que a dits Impresaris importará, haguda proporció al que correspon per canó de fusell per estar així també obligats dits Impressaris en entregar [...] los canons de fusell y pistolas respecte que se hauran de menester, los quals quatrecent canons de fusell o pistolas respecte hagen dits Pradell i Serrat de fer conduir y remetre a la present Ciutat y en dites Drassanas essent de llur càrrech y obligació pagar los ports del sep, tansolament y a càrrech de dits Impressaris pagar los ports dels Canons, panys y demes ferramenta així dels fusells com de las pistolas».²⁸³⁵

Per cada canó de fusell, Pradell i Serrat rebrien 20 rals i mig d'ardits, mentre que per cada parell de canons de pistola en cobrarien sols 11. A banda, per cada encep que poguessin obrar i enviar els pagarien entre sis i vuit rals. Sens dubte, la vinculació d'aquesta nova societat amb la comunitat d'armers de Ripoll fou molt estreta. A través de la figura cabdal de Joan Peresteve, els productors ripollesos aconseguiren penetrar de

²⁸³² AHPB, 908/7, Notari Francesc Rossell, ff. 422v-423v, [20-03-1720].

²⁸³³ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 148v-150r, [02-09-1720], ff. 191v-194v, [23-11-1720] i 230r-233v, [02-09-1720]

²⁸³⁴ Aquesta comanda ja fou localitzada per Eudald Graells a Eudald GRAELLS I PUIG, *Els orígens industrials...*, pp. 115-116.

²⁸³⁵ AHPB, 918/20, Notari Bonaventura Galí, ff. 123v-124v, [13-10-1720].

manera clara i ferma dins del mercat d'*asientos* barceloní, primer col·laborant activament amb els experts contractistes de la Ciutat Comtal –com Bornió o Baixeres– i més tard, com hem vist, encapçalant directament les postures. El paper protagonista dels armers ripollesos en la companyia d'assentistes encara es feu més important el mes de març de 1721, quan Francesc Perestevé i Ferriol Reinalts també s'integraren a la societat per poder organitzar la fabricació de més canons des de Ripoll.²⁸³⁶

Aquestes accions dels armers ripollesos foren seguides atentament des de Manresa, on es començà a conformar una associació al voltant de l'armer Joan Quintana. Ja hem vist com Quintana havia encapçalat la reparació de pistoles de Cardona. Segurament, ell mateix fou qui aprofità la relació que havia establert amb la Intendència durant l'execució d'aquest contracte per poder licitar de manera paral·lela la concessió de l'*asiento* a que es referiren Esteve i Perestevé en la seva escriptura de febrer de 1720.²⁸³⁷

Malgrat que immediatament no aconseguí l'èxit esperat, a principis de març de 1721 l'armer manresà presentà una primera proposta de rebaixa de quatre rals per cada fusell i parell de pistoles dels preus pactats per Esteve i Perestevé. El nou intendent Pedrajas l'acceptà, però donà l'oportunitat als assentistes originals de poder igualar el preu i mantenir el contracte.²⁸³⁸ Esteve i Perestevé es negaren d'entrada a acceptar aquesta rebaixa, adduint que no podien mantenir aquests preus i assumir els costos de fabricació dels panys nous.

Així doncs, finalment es traspassà el contracte a Quintana el dia 26 de març, que acceptà fabricar nou-cents fusells per dragons i cent fusells ratllats cada mes, tots amb les seves baionetes corresponents. En cas que se'ls encarreguessin pistoles o carabines, es restaria una unitat per cada parell de pistoles o carabina encomanada. La resta de termes de la producció es mantingueren intactes. Quintana presentà com a fiadors als mestres armers de Manresa Erasme Pla, Maurici Espona, Fèlix Dulachs, Rafael Camps i Bernat Escorsell i al canoner de Solsona Francesc Camps.²⁸³⁹

²⁸³⁶ AHPB, 918/21, Notari Bonaventura Galí, ff. 30r-30v, [03-03-1721].

²⁸³⁷ El primer treball que estudià aquesta companyia fou Jaume PLANS I MAESTRA, «La indústria metal·lúrgica...», pp. 29-31. També a Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 52

²⁸³⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 37r-40v, [02-03-1721].

²⁸³⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 63v-68v, [26-03-1721]. Camps havia rellevat al seu mestre i predecessor Francesc Coma a la fàbrica de canons de Solsona sols un any abans. ACA, RA, Reg. 129, ff. 99r-99v, [26-05-1720].

Dos dies després de la concessió a Barcelona, es comunicà la notícia a Manresa. Allà mateix, Quintana i els seus companys formalitzaren una escriptura notarial on es deixava clar que:

«Joan Quintana, Rafael Camps, Erasme Pla, Maurici Espona, Felix Dulachs, Francisco Camps canoner de Solsona i Joan Escorcell, junts amb Joseph Navarro pedrenyaler de la ciutat de Barcelona atenent que han emprès fer una fàbrica d'armes per lo Rei només. Esto es lo dit Quintana com a principal i los demès com a fiances emperò la veritat és que sols venen a ser principals en lo contracte de dita feina, fens i firmant amb companys acte de companyies, havent tots d'estar a la pèrdua i ganancia de dita fàbrica per iguals parts».²⁸⁴⁰

Alhora, es comprometeren a no treballar en cap altra fàbrica d'armes que no fos comuna. Per altra banda, aquest document ja recull la identitat de l'agent de la companyia manresana a Barcelona, que seria el veterà contractista Josep Navarro.²⁸⁴¹ Navarro s'encarregaria de totes les gestions amb la Intendència i amb la tresoreria de l'exèrcit. Ja fou ell qui acceptà una nova rebaixa d'un sou per fusell per evitar que Ramon Esteve recuperés l'*asiento* a finals del mes de maig. Així mateix, el dia 15 de juliol també acceptà que 1.840 dels dotze mil fusells i baionetes anuals que entregarien els armers manresans es destinarien a les Reials Guàrdies d'Infanteria.²⁸⁴²

A banda dels pactes amb la Intendència, Navarro també acabaria formalitzant una associació formal amb els seus principals competidors per subcontractar-los una part important de la producció de l'*asiento*. Malgrat les contínues rebaixes i xocs en les licitacions, Ramon Esteve i els seus companys necessitaven participar directament del contracte per poder mantenir els seus tallers actius. Per altra banda, Quintana i els seus eren incapaços d'entomar el total de la producció pactada amb els seus propis mitjans, de manera que els caldria trobar altres mestres que assumissin una part del contracte.

Així doncs, per poder solucionar les problemàtiques de cadascú, Quintana i Esteve pactaren que l'espaser barceloní i els seus companys s'encarregarien de fabricar quatre-cents fusells mensuals del miler que els manresans tenien encomanats. Les baionetes

²⁸⁴⁰ ACBG, AHPM, Notari Ignasi Casas Puig, Llig. 4943, ff. 222v-223r, [28-03-1721].

²⁸⁴¹ Quintana li concedí un poder general per representar la companyia davant de les autoritats militars del Principat el dia 3 d'abril. ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 71r-72v, [03-04-1721].

²⁸⁴² Aparentment, els únics canvis que s'haurien de fer fou substituir les guarnicions de ferro per llautó, reforçar la culata de l'encep i la baioneta hauria d'assolir els tres pams de llarg. ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 97r-98v, [03-04-1721], f. 114r, [15-07-1721], ff. 119v-120r, [06-08-1721].

serien fabricades exclusivament per Quintana, mentre que les compres de panys i canons serien conduïdes de manera única per Rafael Camps.²⁸⁴³

Finalment, la societat dels armers manresans s'acabà formalitzant de manera definitiva el dia 15 de juny de 1721. En aquest cas, els diversos socis pactaren el repartiment dels preus per cada fusell obrat, que s'establí en 11 sous per unitat obrada directament pels mossos i operaris de Quintana o Camps i 10 sous per cada fusell manufacturat pels tallers de la resta de socis. Com a condició per acceptar aquesta diferència de preu, Camps es comprometé a tenir sols dos fadrins ocupats en la fàbrica, alhora que Quintana sols podria col·laborar amb son oncle, Maurici Gerifau.²⁸⁴⁴ Aquest tret diferencial ens deixa ben clara la importància de Camps en el contracte. Segons ens apunta Ricard Martí, el solsoní sols feia un any que havia rellevat al seu mestre Francesc Coma al capdavant de la fabricació de canons de la seva ciutat però comptava amb l'aprovació i suport total de les autoritats borbòniques locals, atès que el consideraven un individu particularment fidel a la causa borbònica.²⁸⁴⁵

Així doncs, a principis d'estiu de 1721, la companyia d'armers manresana ja es trobava plenament ordenada i disposada per iniciar la producció dels fusells. Amb tot, durant els mesos que mantingueren l'*asiento* hi hagué dos elements que els dificultaren notablement el compliment de les comandes. El primer fou la dificultat per aconseguir ferro nou per la fabricació de les armes, atès que de manera tradicional els armers manresans solien importar bona part del seu ferro de fargues rosselloneses. A causa del tancament de la frontera que s'establí per evitar la propagació de la pesta de Marsella, aquestes importacions s'estruncaren de cop.²⁸⁴⁶ Els armers manresans demanaren a la cort la concessió d'un permís especial per poder continuar les compres de ferro a la farga de Serrallonga. Finalment, amb una reial ordre de 27 de setembre de 1721 la cort acordà permetre:

«[...] a estos fabricantes la introducción del hierro que necesitare para la fábrica de su obligación trayéndolo desde la Farga o Herrería de Serrallonga en el Condado del Rosellón de los vecinos de él hasta la Raya de la Frontera donde hagan una Hoguera y

²⁸⁴³ També acceptaren emprendre la seva part dels fusells de les Reials Guàrdies d'Infanteria a raó de 18 diners per fusell. AHPB, 930/15, Notari Antoni Cassani, ff. 125v-126r, [31-05-1721] i ff. 130r-130v, [14-06-1721].

²⁸⁴⁴ ACBG, AHPM, Notari Ignasi Casas Puig, Llig. 4943, ff. 246v-247v [15-06-1721].

²⁸⁴⁵ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 163.

²⁸⁴⁶ ACA, RA, Reg. 7, ff. 52r-54r, [03-08-1720]. Quelcom similar succeí l'any 1743, en plena Guerra de Successió d'Àustria, quan hi hagué un esclat de pesta a Messina que afectà de manera clara el trànsit marítim entre aquesta ciutat i Barcelona. ACA, RP, BGRP, Vol. 21, ff. 292v-297, [07-07-1743].

dejen echada en ella el hierro para que pasándole por las llamas le reciban y entren en este Principado».²⁸⁴⁷

Un cop assolit el permís, Quintana i els seus socis tancaren un acord amb el ferrer manresà Francesc Brossa perquè aquest «[...] importará pugi passar a les fargues de França per a transportar ferro de dites fargues al present Principat per la fàbrica d'armes de Sa Majestat [...]».²⁸⁴⁸ Entre Brossa i els armers finançarien un fons comú de 60 dobles d'or per poder comprar el ferro i els beneficis que se'n derivessin es repartirien de manera desigual, corresponent una quarta part al ferrer i les tres quartes parts restants als armers.

El segon element que dificultà la producció fou els constants canvis de condicions que patiren a causa tant del canvis de model de pany que tornà a impulsar la cort i de les particularitats productives associades a la fabricació dels 1.840 fusells per Reials Guàrdies. El dia 4 de juliol de 1722, l'intendent Pedrajas feu cridar a Josep Navarro perquè examinés tres models diferents de panys que s'havien remès des de Madrid, entre les que n'hi havia una de dissenyada i construïda a la cort per un mestre armer francès anomenat *Barzina*. Navarro revisà tots tres panys i afirmà que el de *Barzina* «[...] es de más coste y valor que la primera y que la segunda, respecto a tener la ultima del maestro Barzina mas manufactura el reparo que mantiene la nuez y punto».²⁸⁴⁹ Navarro es desplaçà a Manresa per presentar aquests canvis a Quintana i a resta de socis. A causa de les importants inversions de capital que els manresans havien fet per avançar la fabricació dels fusells no es podien arriscar a perdre el contracte. Així doncs, malgrat l'augment de preu que comportà la introducció del nou pany, acceptaren continuar la fabricació mantenir els preus pactats a inicis d'any.

Per bé que durant els mesos següents la fàbrica continuà activa, la introducció d'aquest nou pany marcaria l'inici del declivi de la societat d'armers manresans. La tensió interna entre els socis continuà creixent a causa de l'augment de dos-cents fusells i baionetes mensuals que Josep Navarro acceptà a finals de març de 1723.²⁸⁵⁰ Aquesta tensió acabaria esclatant l'estiu d'aquell mateix any, quan Fèlix Dulachs, Erasme Pla i Joan Escorcell es queixaren amargament que Quintana els havia anat apartant de la fabricació assegurant que el contracte signat el juliol de 1722 havia invalidat qualsevol

²⁸⁴⁷ ACBG, AM, Reials Cèdules, Ordres..., Llig. 1063, Any 1721, p. 13.

²⁸⁴⁸ ACBG, AHPM, Notari Ignasi Casas Puig, Llig. 4943, ff. 275r-276r, [01-11-1721].

²⁸⁴⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 304r-307v, [04-07-1722].

²⁸⁵⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 69r-71r, [31-03-1723].

asiento anterior i els pactes privats als que havien arribat els armers en el repartiment dels beneficis i les feines.²⁸⁵¹

Mentre els manresans intentaven recuperar l'estabilitat dins la companyia, el seu soci barceloní Josep Navarro decidí col·laborar de nou amb Ramon Esteve per aconseguir un petit *asiento* de 210 parells de pistoles.²⁸⁵² El mateix dia 20 de maig, l'espaser barceloní també emprengué una comanda de 144 rodelles i a mitjans del setembre següent acordà amb l'intendent Pedrajas la manufactura de dues mil «[...] espadas nuevas a la Española y en conformidad de la muestra para servicio de la caballería de Su Majestad» a raó de 45 rals de billó per espasa.²⁸⁵³ Per la seva banda, Peresteve aconseguí un important contracte per la fabricació de dues mil carabines i dos mil parells de a principis d'octubre d'aquell any que assoliria un preu total de 240.000 rals de billó.²⁸⁵⁴

El desgavell organitzatiu i la pressió per les entregues que patien Joan Quintana i la seva companyia aviat començaren a provocar problemes amb les autoritats militars barcelonines. El dia 2 de maig de 1723 la Intendència notificà als mestres armers de Barcelona Francesc Baixeres, Narcís Carreres, Pau Solà i Josep Sicha –que treballaven en l'*asiento* de Quintana– que si no entregaven un miler de fusells amb baioneta a les Drassanes en el termini de tres dies serien empresonats i se'ls segrestarien els béns.²⁸⁵⁵

Malgrat que fins l'estiu de 1724 els armers manresans seguiren remetent fusells als magatzems de les Drassanes, a finals d'aquell anys acabarien perdent irremeiablement l'*asiento* de fabricació mensual de fusells.²⁸⁵⁶ Un testimoni recollit per Bonaventura Carbonell l'any 1732 ens ofereix una clara descripció dels motius que dugueren a la revocació del contracte de Quintana. Aquest testimoni fou prestat per Rafael de Chavarri, comandant de les Reials Guàrdies Espanyoles, que l'any 1724:

«[...] hallándose oficial habilitado por el regimiento de Reales Guardias Españolas para instar y solicitar el cumplimiento de los fusiles que Juan Quintana y Compañía devian fabricar, en fuerça de contrata a su favor echa y firmada por el muy Ilustre Señor don Joseph de Pedrajas, Intendente General que entonces era de dicho Principado ante Gerónimo Sastre y Pasqual, notario, viendo que no obstante sus repetidas instancias el

²⁸⁵¹ Jaume PLANS I MAESTRA, «La indústria metal·lúrgica...», pp. 30-31.

²⁸⁵² ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 83v-85v, [20-05-1723].

²⁸⁵³ L'acompanyarien com a avaladors els mestres espasers barcelonins Josep Martí, Francesc Fages, Pau Martí, Miquel Pons, Pere Ferrer, Josep Baura, Josep Garriga i Francesc Esteve. ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 186v-189r, [17-09-1723].

²⁸⁵⁴ ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-296, s/f, [03-09-1727].

²⁸⁵⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 78r-78v, [02-05-1723].

²⁸⁵⁶ Aquell juliol ja revocaren el poder que havien concedit a Josep Navarro ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 64v-65r, [12-07-1724].

expressado Quintana y Compañía no cumplían a lo pactado en grave perjuicio del Real Servicio por la considerable falta de fusiles en tanto que la mayor parte del Regimiento quedava desarmado, hizo varias y repetidas instancias dicho muy Ilustre Señor don Joseph de Pedrajas, Intendente General referido para que los apremiasse. Y viendo que nada servía pare el fin, passó el declarante a instar la revocación de dicho asiento o contrato, como en efecto el sobremencionado Muy Illustre Señor Don Andres Pérez Bracho Intendente General que entonces se hallaba de dicho Principado la revocó, pasando a firmar otra a favor de dichos Buenaventura Carbonell y Francisco Canals, mandándoles la admitiesen con la forma que en aquella está estipulado».²⁸⁵⁷

Efectivament, tal i com recull aquesta descripció, serien els endarreriments en l'entrega dels fusells destinats a les Reials Guàrdies d'Infanteria els que acabarien motivant el relleu dels armers manresans. A partir del mes de desembre de 1724 la direcció de la fabricació passaria a mans de Bonaventura Carbonell i Francesc Canals, mentre que Quintana hauria d'entregar el més aviat possible els quatre-cents fusells i baionetes per la infanteria regular que es trobava treballant en el moment de la liquidació de l'*asiento*.²⁸⁵⁸

El problema de la companyia manresana es mantingueren fins i tot després de la pèrdua del contracte, dificultant el mateix tancament de la societat que tingué lloc a Manresa el mes de febrer de 1727. Després de revisar els comptes de l'*asiento*, Quintana i els seus companys es trobaren amb unes importants pèrdues per valor de 1.688 lliures i 17 sous o 18.086 rals de billó.²⁸⁵⁹ A més a més, encara devien altres quantitats a diversos proveïdors de materials i a alguns dels mestres a qui havien subcontractat per complir amb l'*asiento*.²⁸⁶⁰ Així mateix, alguns dels propis companys devien diners al conjunt de la societat. Sens dubte, el principal deutor era l'agent a Barcelona, Josep Navarro, a qui li reclamaren 646 lliures, vuit sous, quatre diners i una partida de malla.²⁸⁶¹

La breu però intensa trajectòria de la companyia d'armers manresans ens permet observar algunes de les dinàmiques més clares que determinaren el funcionament de la producció armera per l'exèrcit durant aquesta conjuntura. En primer lloc, les gestions i pactes entre la companyia manresana i alguns dels seus competidors directes en les subhastes dels *asientos* sembla apuntar que la ferotge competència per la consecució dels contractes no responia tant al perill de quedar-se sense poder participar de la

²⁸⁵⁷ AHPB, 969/6, Notari Joan Francesc Casals, ff. 178r-178v, [22-07-1732].

²⁸⁵⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 227v-231v, [06-12-1724] i ff. 231v-233v, [11-12-1724].

²⁸⁵⁹ ACBG, AHPM, Notari Ignasi Casas Puig, Llig. 4942, ff. 168r-174v, [03-02-1727].

²⁸⁶⁰ Amb tot, a principis de maig de 1726 Quintana ja havia aconseguit liquidar tots els deutes amb Ramon Esteve i els seus companys. AHPB, 944/10, Notari Sever Pujol, ff. 279r-279v, [09-05-1726].

²⁸⁶¹ Navarro es negà a pagar adduint que no havia pogut participar de l'elecció dels àrbitres del tancament de la societat. AHPB, 927/6, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 178v-179v, [08-07-1727].

fabricació –perquè acabarien treballant-hi igualment a causa de les particularitats productives del sector i la pressió productiva que comportava el volum de les comandes– sinó al fet de poder controlar la distribució de les feines i efectuar els pactes amb altres companyies d'armers des d'una posició de força.

Per altra banda, també ens ha permès veure els enormes riscos que corrien les companyies de menestrals d'entitat mitjana quan intentaven participar en contractes de gran magnitud i amb unes particularitats productives canviants i estretament dependents de la corona. Una bona mostra la trobem en els constants canvis en el tipus de pany i les quantitats mensuals a lliurar que es veieren obligats a acceptar per no trobar-se expulsats del contracte després d'haver dut a terme una important inversió inicial.

Finalment, el fracàs de Quintana significarà la consolidació final de la via “ripollesa” d'entrada al mercat d'*asientos* d'armes barcelonins personificada per Joan Peresteve, qui des de 1722 ja figurava com a mestre armer del Rei.²⁸⁶² Mentre que gairebé totes les operacions a Barcelona dels armers ripollesos foren administrades per un dels seus establert a la capital –i que a més comptava amb el favor de les autoritats militars–, els manresans deixaren totes les gestions a la Ciutat Comtal en mans d'un agent pròpiament barceloní i mantingueren la part més important de la producció i la direcció de la companyia des de Manresa. La distància i la dependència constant d'apoderats aparentment poc confiats –com Navarro– que actuessin pel seu compte afegia una nova dificultat en el bon funcionament de la fabricació, alhora que endarreriria i dificultava les possibles reaccions dels assentistes davant dels requeriments i canvis de l'administració militar.

És important constatar que aquesta creixent importància dels contractistes de fora de Barcelona despertà forts recels entre els membres de la confraria de Sant Eloi de ferrers manyans de la ciutat, que a finals de febrer de 1723 ja es queixaren amargament de que la majoria dels *asientos* d'armes en els que intentaven participar se'ls enduien els armers de Manresa i de Ripoll o bé alguns mestres fusters barcelonins. Aquest fet els dificultaria poder treballar a preus decents, alhora que els impediria recaptar la seva quota del cadastre sense endeutar-se.²⁸⁶³

²⁸⁶² ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-295, s/f, [27-10-1722].

²⁸⁶³ AHPB, 930/38, Notari Antoni Cassani, f. 133r, [22-02-1723].

Malgrat tot, durant la segona meitat de la dècada serien els armers ripollesos els que, juntament amb els seus socis barcelonins, recuperarien el protagonisme i es consolidarien com a principals organitzadors de la fabricació d'armes per la Corona al Principat. Amb tot, aquest ascens tingué lloc a banda del contracte de manufactura mensual de fusells, que durant tot el període es mantingué en mans dels armers barcelonins Bonaventura Carbonell i Francesc Canals.²⁸⁶⁴ Poques setmanes després de rellevar a Quintana al capdavant de la fàbrica de fusells per les Reials Guàrdies d'Infanteria, Andrés Pérez Bracho també els encarregà la continuació de l'*asiento* mensual d'armes, reduint el nombre de peces a entregar d'un miler al mes a sols quatre-centes unitats. A més a més, també es fixà que els assentistes sols es veurien obligats a entregar fusells d'infanteria o dragons, i no pas cap altre tipus d'arma. Precisament, la fabricació d'aquests altres tipus d'arma foren els que quedaren en mans dels armers ripollesos.

Com ja hem assenyalat abans, paral·lelament a la fàbrica dels armers manresans, l'intendent Pedrajas havia concedit a Joan Perestevé un *asiento* per l'entrega de dos mil jocs de carabina i parell de pistoles.²⁸⁶⁵ Totes s'haurien d'equipar amb pany a la catalana i amb baquetes de freixe i roure. Per fer-les, Perestevé podria valdre's de tots els mestres que no estaven ocupats en el contracte dels manresans. Ricard Martí ja apuntà la possibilitat de que aquesta comanda s'hauria anat allargant amb el temps, superant les quantitats fixades inicialment i mantenint la producció de manera paral·lela a la dels fusells.²⁸⁶⁶ Un estat de comptes presentat pel gendre de Perestevé i que es troba en el fons Carreras i Bulbena de l'Arxiu Nacional de Catalunya ens deixa ben clara la notable activitat que generà aquesta producció durant els anys 1724 i 1725.²⁸⁶⁷ Així mateix, en base a diversos rebuts que es conserven en l'esmentat fons documental, veiem com s'enviaren des de Ripoll diverses remeses de canons de carabina i pistola associades a aquest contracte fins el mes de març de 1730.²⁸⁶⁸

Precisament, bona part de les operacions del contracte serien dirigides per aquest gendre de Perestevé, que no seria altre que el manyà Josep Serrat, l'assentista més prolífic de la

²⁸⁶⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 227v-231v, [06-12-1724].

²⁸⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 199v-206v, [09-10-1723].

²⁸⁶⁶ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 54.

²⁸⁶⁷ ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-294, *Nota dels gastos y vingudes que jo Joseph Serrat he fet anant y venint de Ripoll per la feina de carrabinas, pistolas per compte de Joan Pere Esteve, s/f*, [1725].

²⁸⁶⁸ A banda, també hi ha diversos rebuts de nobles i oficials habilitats que encarregaren a Perestevé reparacions o obres d'armes privades. ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-294, s/f, [12-03-1730].

Intendència de Catalunya durant la primera meitat de segle. Serrat aprofità els problemes interns de la companyia de Quintana per aconseguir els serveis d'alguns dels socis més competents dels armers manresans, com Rafael Camps, Gregori Socarrats o Gaietà Aranyó.²⁸⁶⁹

Per altra banda, els principals traginers que vertebraren els enviaments de peces d'armes des de Ripoll a Barcelona foren Francesc i Domènec Xicoy. A banda de servir comandes pels Peresteve, des de 1725 també s'encarregaren de remetre importants quantitats de canons i panys de fusell per Bonaventura Carbonell i Francesc Canals.²⁸⁷⁰ Un subministrament que es mantingué estable almenys fins al final de la dècada.²⁸⁷¹ Així doncs, a partir d'aquell moment tots els principals contractistes de la Corona comptaren amb Ripoll com a base productiva essencial de peces per la manufactura armera.

Segurament, el sector armer menys afectat per aquesta vinculació amb la vila pirinenca fou el de la manufactura d'espases. Tot apunta que Ramon Esteve decidí centrar-se en aquest tipus de producció, abandonant paulatinament la resta de contractes de provisió d'armes en els que havia participat. Amb tot, això no significà que no intentés diversificar els seus negocis per altres vies, com ho foren els arrendaments municipals de Barcelona. Des de 1724 havia participat en el proveïment de carns de la ciutat i ho estigué fins a finals d'abril de 1725, quan demanà als arrendadors Jaume Tapier i Esteve Lionès que el traguessin de l'administració.²⁸⁷²

La participació en aquest arrendament li permeté entrar en contacte amb l'argenter i comerciant Francesc Roig i Vives, un dels individus que dominà el proveïment de carns a la ciutat durant les primeres dècades de govern borbònic.²⁸⁷³ És ben possible que aquests contactes amb Esteve foren els que motivaren a Roig i Vives a fer la compra a Gènova de:

«[...] dos caxas ab dos centas fulles de espadí cada una, o be, quatre centas ab una caixa que sien de Alemania y de Prússia, la mitat ab canal y altre mitat sens canal, y que sian gravades cosa de un palm; y dal punyo tingan un sol o un Sant Christo per marca, las quals trobantlas no

²⁸⁶⁹ ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-296, s/f, [05-08-1725].

²⁸⁷⁰²⁸⁷⁰ El juny de 1725, Francesc Xicoy reconegué que havia transportat a Barcelona 2.028 canons i 1.350 panys de fusell, per les que cobrà 101 lliures i dos sous de moneda catalana. ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 67v-68r, [22-06-1725].

²⁸⁷¹ Eudald GRAELLS I PUIG, *Els orígens industrials...*, p. 115. *Ibidem*, *Les armes de foc...*, pp. 59-60.

²⁸⁷² AHPB, 950/18, Notari Fèlix Avellà, ff. 263r-264v, [24-04-1725].

²⁸⁷³ Pere MOLAS RIBALTA, «Els arrendaments públics...», p. 92.

venint a costes mes que uns sis sous Catalans quiscuna se servís a comprar y en cas que costassen mes men avisarà antas de comprarlas».²⁸⁷⁴

A principis d'aquell any, Ramon Esteve havia sigut fiador del seu germà Francesc en un important contracte per la manufactura de 3.640 sabres per dragons.²⁸⁷⁵ Per avalar els 15.000 rals de billó de bestreta, els dos espasers comptaren amb fiadors d'altres sectors productius com els brodadors Gabriel Espinàs i Juan Lozada o el *confiter* Joan Pallarès. Segons algunes informacions posteriors, Ramon Esteve i el seu germà Francesc Esteve seguirien subministrant mensualment diverses entregues d'espases per la cavalleria i els dragons fins l'any 1730.²⁸⁷⁶

Tanmateix, alguns mestres ripollesos també intentaren participar del negoci de la provisió d'espases, encara que fos a través de petites comandes fora del circuit de la Intendència. Els Peresteve també feren alguns *espadins* per nobles i oficials alhora que des de 1720 també feien servir el molí de barrinar canons establert al Rec Comtal per esmoliar-hi sabres.²⁸⁷⁷ Retornant a aquest grup d'assentistes, veurem com Peresteve intentà ocupar un àmbit de contractació que començà a revifar a partir de 1725. Després de les males experiències que s'havien tingut amb Quintana i la rebaixa del ritme productiu de fusells que s'havien pactat amb Bonaventura Carbonell i Francesc Canals, l'intendent Andrés Pérez Bracho decidí impulsar de nou la recomposició a gran escala de les armes existents als magatzems de Barcelona com ja s'havia fet en el bienni 1719-1720.

Durant la primera meitat de la dècada, les feines de neteja i reparació d'armes havien continuat a petita escala i s'havien executat de manera comuna pels operaris de la mestrança d'artilleria de les Drassanes o pels mestres armers locals en el cas de les armes repartides pel Principat. El primer gran contracte de recomposició d'armes dels anys 1720 arribà el novembre de 1725 i esdevingué un nou àmbit de competència entre els menestrals armers estrictament barcelonins i el grup Peresteve. La comanda

²⁸⁷⁴ BC, Fons del Baró de Castellet, Arx. 431, s/f, [21-10-1725]. Per la trajectòria d'aquest mercader, vegeu Elisa BADOSA I COLL, «El comerç de Baccelona amb la resta d'Europa segons la correspondència de Francesc Roig Vives, 1719-1749» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 18, 1998, pp. 96-97. Aquesta no seria la darrera vegada que s'importarien fulles d'espasa d'Alemanya. El 1738 n'arribaren 600 fulles més, fet que causà alguns problemes amb el gremi de ferrers de tall. ACA, RA, Reg. 8, f. 175r, [22-11-1738] i Reg. 160, ff. 33r-35r, [28-04-1738].

²⁸⁷⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 9r-13r, [19-01-1725].

²⁸⁷⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 281v-291r, [13-02-1730]. Amb tot, l'any 1726 Ramon Esteve avisà a la resta de socis que la fabricació s'hauria d'aturar momentàniament per ordre de l'intendent. AHPB, 944/10, Notari Sever Pujol, ff. 331r-333r, [04-06-1726].

²⁸⁷⁷ Josep Rafael CARRERAS I BULBENA, «La família Perestevea,...II», p. 137.

comprenia la neteja i reparació de 3.994 fusells i baionetes en el termini de dos mesos. El procés de licitació estigué protagonitzat per dos individus, el mestre armer barceloní Francesc Puig i Josep Serrat, manyà, mestre armer i gendre de Peresteve. La pugna pel contracte fou certament dura, i després de vora d'una desena de rebaixes s'acabà fixant el preu total en 575 lliures o 6.161 rals de billó. L'*asiento* acabà en mans de Francesc Puig i la seva companyia, que incloïa vuit mestres armers barcelonins entre els que s'hi trobava el ja conegut Josep Navarro.²⁸⁷⁸

Malgrat el seu fracàs en la subhasta, aquesta fou la primera licitació de la Intendència en la que participà Josep Serrat i Sala. A partir d'aquí s'iniciaria la seva fulgurant carrera com a contractista que, durant els primers anys, estigué clarament vinculada als *asientos* de neteja d'armes. Com hem vist, abans d'implicar-se activament en la contractació havia acumulat diversos anys d'experiència treballant a les ordres del seu sogre. Aquesta vinculació familiar ha fet que s'hagi identificat a Serrat amb un possible origen ripollès.²⁸⁷⁹ Altres elements reforcen aquesta idea, atès que gràcies al seu testament sabem que el seu pare Bernat Serrat era originari de Sant Joan de les Abadesses.²⁸⁸⁰ També hem vist que l'any 1718 hi havia un encepador ripollès anomenat Josep Serrat que participà en el subministrament de canons i panys a Ramon Esteve i Bonaventura Carbonell. Ignorem si ja es tractava d'ell o d'un familiar, atès que el Serrat contractista sempre s'identificà com a manyà, armer o pedrenyaler, i no pas com a encepador. Amb tot, els orígens ripollesos semblen més que evidents.

Per altra banda, l'enllaç amb la filla de Joan Peresteve, Maria Peresteve, li oferí una grandíssima oportunitat per vincular-se activament als negocis del seu sogre, a qui segurament acompanyà en el seu salt a Barcelona després de la Guerra de Successió. Precisament, fou Peresteve qui finançà el seu examen com a mestre manyà al gremi de Barcelona.²⁸⁸¹ El matrimoni entre Josep i Maria s'allargaria fins la mort del primer l'any 1768 i els donà dos fills, tres filles i dues netes. La confiança entre ambdós cònjuges fou molt notable fins al darrer moment, atès que en el testament de Serrat, Maria hi apareixia com a:

²⁸⁷⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 119r-123v, [03-11-1725].

²⁸⁷⁹ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 111.

²⁸⁸⁰ AHPB, 1019/37, Notari Sebastià Prats, ff. 18v-22r, [11-06-1768].

²⁸⁸¹ Per aquesta raó, es gastaria un ral de vuit per passar la nit de l'examen i 32 lliures i 13 sous per les diverses despeses de l'examen. D'aquestes, 4 lliures i 13 sous serien pagades per Peresteve als prohoms del gremi de Barcelona. ANC, FCB, Ref. ANC1-83-T-294, *Nota dels gastos y...*, s/f, [1725].

«[...] caríssima muller mia, senyora majora poderosa y usufructuaria de tota la mia Universal Heretat y Béns durant sa vida natural, vivint vídua de mi i de mon cognom guardant. Lo qual usdefruit no sols vull que compregna aliments, sinó també tot lo ple e integro usdefruit de tota la mia Universal Heretat y Béns [...]».²⁸⁸²

Així doncs, aprofitant el suport econòmic de la seva família política i dels socis amb qui havia col·laborat durant els primers anys de la dècada, Serrat es mantingué ferm i actiu en el seu camí com a contractista malgrat el primer sotrac de finals de 1725. El juliol de l'any següent li arribà una nova oportunitat, quan l'intendent Pérez Bracho feu pregonar un altre *asiento* per la recomposició de 1.344 fusells amb guarnició de llautó i 656 fusells amb guarnició de ferro. Serrat oferí una postura tancada de 17.000 rals de billó, a banda de que proposà a l'intendent d'incloure al contracte les reparacions de quatre mil fusells més que es trobaven als magatzems de les Drassanes. Serrat es comprometia a treballar-los dins de les pròpies Drassanes, concentrant les operacions en un sol espai i retallant així part de les despeses de transport i de mà d'obra. Pérez Bracho acceptà sense cap altre condició, concedint així el primer contracte al mestre manyà. L'acompanyarien com a fiadors alguns veterans assentistes com els mestres encepadors Salvador Mallol, Francesc Baixeres i Miquel Castells o els manyans Pau Vendrell i Francesc Rigó.²⁸⁸³ Pocs mesos després, encara ampliaria aquesta comanda sumant-hi dos mil fusells més amb les mateixes condicions.²⁸⁸⁴

Per bé que a finals de 1726 Josep Bornió aconseguís dos petits contractes similars per la recomposició de canons de pistola i carabina, panys de carabina i espases, a partir de 1728 Serrat acabaria esdevenint pràcticament l'únic assentista de reparacions de tota Catalunya.²⁸⁸⁵ En una clara mostra dels seus primers esforços per racionalitzar i vertebrar l'administració militar del Principat, el nou intendent Antonio de Sartine contactà amb Serrat a principis de juliol d'aquell any per proposar-li l'extensió de les seves responsabilitats en un nou «[...] Assiento de Limpieza y conservación de las armas que se hallavan en los Almazenes de este Principado».²⁸⁸⁶ Mercès a un poder

²⁸⁸² AHPB, 1019/37, Notari Sebastià Prats, ff. 18v-22r, [11-06-1768].

²⁸⁸³ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 206v-212v, [05-07-1726].

²⁸⁸⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 269r-273r, [10-11-1726].

²⁸⁸⁵ Per tots dos contractes cobraria 5.600 rals de billó i l'acompanyarien els mestres armers i pedrenyalers Josep Navarro i Francesc Puig. ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 273r-282r, [10-11-1726] i ff. 282r-290v, [10-11-1726]. Bornió havia emprés comandes per unitats particulars durant els anys anteriors, i el 1724 havia aconseguit un permís per establir una nova barrina de canons a l'antic molí de pólvora de la Sèquia Reial de Barcelona que es trobava inactiu. Les obres foren dirigides pel mestre de cases del rei Pau Martí. ACA, RP, BGRP, Processos, 1724, Núm. 3, Tt, sf, [05-12-1724].

²⁸⁸⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 117, ff. 157v-164r, [04-07-1728].

notarial de novembre de 1727, sabem que en aquells moments Serrat ja havia assolit una posició similar de manera informal.²⁸⁸⁷

En aquest cas, Serrat hauria de nomenar un mestre armer a cada plaça d'armes del país perquè s'encarregués d'organitzar el manteniment dels arsenals, pagant-li el sou i els jornals dels operaris que fossin necessaris. També aniria a compte seu el finançament de tot l'oli, carbó, ferro, fusta, draps i eines necessàries per dur a terme les reparacions. A canvi, la Corona finançaria els armaris i estanteries on s'haurien d'emmagatzemar les armes noves, alhora que es comprometia a reparar totes les finestres dels magatzems per evitar que hi entrés pols o vent. Per cada fusell o conjunt de carabina i parell de pistoles que arreglessin els seus oficials cobraria dos diners d'ardits. Tant Serrat com la resta de mestres que designés rebrien les exempcions d'allotjaments i altres impostos locals o gremials.

Per bé que aquests pactes es feren directament entre Sartine i Serrat, el cercle immediat del mestre armer era ben coneixedor de l'existència d'aquestes negociacions. Per aquesta raó, abans de que es formalitzés la concessió, Joan Peresteve fill decidí presentar una rebaixa de la proposta del seu cunyat. Sartine acceptà momentàniament la proposta del jove Peresteve, a condició que en un termini de quatre dies presentés els fiadors suficients per avalar les 4.000 lliures de bestreta. Peresteve no els aconseguí i l'intendent acabà rematant el contracte a Serrat amb una rebaixa de mig diner per cada fusell i conjunt de carabina i parell de pistoles. A diferència del seu cunyat, Serrat comptà amb dos fiadors de confiança, els armers ripollesos Llorenç i Josep Pradell.

Així doncs, aquest *asiento* no només acabaria significant un autèntic punt de ruptura entre els armers Peresteve i Josep Serrat, sinó també el relleu i consolidació d'aquest darrer com a principal vincle dels armers ripollesos amb el mercat de la contractació militar a Barcelona.²⁸⁸⁸ Els anys següents no feren res més que consolidar aquesta tendència, alhora que obriren el camí a la important diversificació de la contractació que el mestre armer duria a terme durant les dècades següents.

A banda dels grans contractes de gèneres d'artilleria o del pa de munició, Serrat també s'implicà en el sector de la provisió d'espases. A principis de febrer de 1730, entrà com

²⁸⁸⁷ Aquell any designà a l'armer Jaume Sabater com a encarregat del magatzem d'armes de Lleida. AHPB, 944/13, Notari Sever Pujol, ff. 399r-399v, [04-11-1727].

²⁸⁸⁸ Ricard Martí esmenta que tots dos acabaren enfrontats en un plet al tribunal de la Intendència però, malauradament, encara no l'hem aconseguit localitzar. Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 112 i 160.

a fiador de l'espaser Josep Martí, que rellevà a Ramon Esteve al capdavant de la manufactura mensual de tres-centes espases per la cavalleria. Esteve es veia obligat a deixar la producció atès que havia sigut nomenat «[...] revisor por Su Magestad de todas las armas blancas y que este empleo le impide poder asistir a la mecánica del asiento, por tanto le aparecido sustituirlo».²⁸⁸⁹ Martí s'associà amb el germà de Ramon, Francesc Esteve, i amb els també espasers Josep Garriga i Josep Baurà. A més de Serrat, també el ferrer Pere Màrtir Valls, el brodador Gabriel Espinàs, el confiter Joan Pallarès i el manyà Fèlix Terrès. L'entitat econòmica d'algun d'aquests fiadors –com Espinàs– ens dona una clara imatge de la importància del contracte.

De fet, aquests mateixos individus protagonitzarien gairebé tots els contractes de provisió d'espases de la dècada. Sols dos anys més tard, Josep Baurà i Francesc Carreras aconseguirien una comanda per dirigir la composició de 7.801 espases de cavalleria amb fulles de Tolosa, a les que haurien d'equipar amb «[...] puños de plata falsa de Bolonia; casquillas dobles, quatro barretas y tornillos remachados, como también poner las vainas, correas, pomos y ganchos que las faltasen y echar en todas las dichas 7.801 espadas sus sobreyaynas de bezerro».²⁸⁹⁰ Finalment, Baurà i Carreras decidiren cedir el contracte a Josep Serrat i als espasers Simó Sala i Josep Martí i al mestre de cases Josep Martí i Juli.²⁸⁹¹

Precisament, durant aquest nou període els *asientos* mensuals de fusells, neteja d'armes i manufactura d'espases seguiren ben actius, alhora que també proliferaren les comandes particulars a causa de la creació de noves unitats que hi hagué des de l'inici de la dècada.²⁸⁹² Ja en trobem un exemple l'any 1731, quan l'espaser Francesc Esteve pactà amb Juan de Castro, sergent major del regiment de dragons de Numància la manufactura de tots els sabres que l'oficial li encarregués.²⁸⁹³

Quelcom similar succeí amb les armes per companyies de cavalleria de la costa de Granada que es mobilitzaren aquell mateix any. Mentre l'espaser Josep Martí s'encarregà de la manufactura de 330 unitats, Josep Serrat ho feu de 250 carabines i 250

²⁸⁸⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 281v-291r, [13-02-1730].

²⁸⁹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 343v-349r, [18-05-1732].

²⁸⁹¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. ff. 591v-597v, [18-11-1732] i ff. 612v-615v, [21-11-1732].

²⁸⁹² A principis de 1732, Serrat renovà per cinc anys més l'*asiento* de la neteja i recomposició d'armes del Principat, rebaixant el preu per unitat a un sol diner per fusell i conjunt de carabina i parell de pistoles. ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 4v-11r, [05-01-1732].

²⁸⁹³ AHPB, 972/4, Notari Jeroni Gomis, ff. 104r-104v, [05-04-1731].

parells de pistoles.²⁸⁹⁴ El propi Serrat aconseguiria dos nous contractes d'armes l'any 1733, un per la manufactura de nou-cents seixanta fusells amb baioneta, noranta pistoles i noranta-vuit sabres per dragons i una altra pel muntatge i la remesa de tres-cents cinquanta mosquets vells per remetre'ls al presidi d'Orà.²⁸⁹⁵ Totes dues assoliren un preu total de 60.999 rals de billó. De manera paral·lela, aquell mateix any deixà obrar a Vic tres-cents cinquanta parells de pistoles i vuitanta carabines pel regiment de cavalleria d'Andalusia que es trobava destinat a la ciutat.²⁸⁹⁶ Per la seva banda, l'any 1734 Josep Martí competí amb Ramon Esteve per un important *asiento* de sis-centes espases per tres companyies de guàrdies de *Corps*. Finalment, el contracte se l'enduria Martí per un preu de 51 rals de billó per espasa i l'avalaria el mateix Josep Serrat, juntament amb el mercader barceloní Francesc Lacoma.²⁸⁹⁷

En algunes ocasions, diversos menestrals crearen una societats efímeres per la provisió completa d'una unitat. En tenim una bona mostra pel cas de la provisió d'armes pel regiment de dragons de la Reina, un dels nous cossos d'elit que s'estava aixecant el 1735.²⁸⁹⁸ A mitjans d'abril d'aquell any, els manyans Francesc Seguí i Pere Molas, el clavetaire Eloi Molas, el ferrer Francesc Esqueu, el fuster Pere Febrés i el mestre de cases Joan Garrido formalitzaren la creació d'una companyia de sis mesos de durada per dividir en sis parts iguals:

«[...] lo aciento de fer y fabricar sis cents fusils de Dragó, sis centas pistoles y sis cents sabras per lo armament del regiment que novament se levanta anomenat de Dragons de la Reyna ab lo modo y forma que se troba expressat en la contracta que de llur propria ma han firmat ab Don Joan Urrutia com a comissionari de Don Joseph Ortador». ²⁸⁹⁹

Pere Febrés actuaria com a caixer mentre que Eloi Molas ho faria com a escrivà. Malgrat que es fixà la durada de la societat en sis mesos, és molt possible que decidissin continuar-la durant els anys següents, atès que l'any 1738 tots sis formaren part de la companyia que intentà aconseguir el gran *asiento* de gèneres d'artilleria que tenia el mestre fuster Esteve Subiràs.²⁹⁰⁰

Com ja succeí amb els membres del gremi de ferrers manyans de Barcelona l'any 1723, a finals de la dècada de 1730 alguns confreres ferrers de tall encapçalats per Francesc

²⁸⁹⁴ AHPB, 958/17, Notari Pau Mollar, ff. 400v-401v, [09-07-1731].

²⁸⁹⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 333r-335v, [24-04-1733] i ff. 368v-372v, [14-05-1733].

²⁸⁹⁶ Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic [ABEV], AVV/110, s/f, [21-02-1733].

²⁸⁹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 122, ff. 109r-114r, 08-04-1734

²⁸⁹⁸ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero...*, pp. 114-115.

²⁸⁹⁹ AHPB, 950/28, Notari Fèlix Avellà, ff. ff. 60r-61r, [14-04-1735].

²⁹⁰⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 353r-360r, [29-11-1738].

Gasch decidiren prendre mesures actives per aturar la intrusió professional en els contractes de producció del seu sector i els mals que aquest fet ocasionaven al seu gremi. Així descrivien la situació ells mateixos:

«Com se experimentassen molts danys y prejudicis al comú de Ferrers de tall de obra blanca de la present ciutat per raó dels asientos que prenien diferents persones que no eren de dit gremi com y també alguns individus de dit comú y immediatament haver presos dits assientos y dar compliment a lo ajustat y promès per dits asentistas los era precís haverse de valer de alguns dels individus de dit comú per ser peculiar lo fer y fabricar los sabres y espases y baionetes per los Regiments tant de infanteria com de cavalleria del Rei Nostre Senyor (Que Déu guarde) Per això a efecte de cuidar los prejudicis sen podrian seguir y perquè los assientos de sabres y espasas y bayonetas pogan fabricarse ab mayor justificació y acert entre los individuos de dit gremi baix firmats y al peu de dit acte continuats qui són Francisco Guasch, Joan Descals, Sebastià Pinyanos, Rafael Taranyo, Pasqual Bantats, Magí Lladó, Jacinto Valls, Pere Dalmau y Magí Closas, individuos del gremi de ferrers de tall de obra blanca».²⁹⁰¹

Tots nou acordaren que qualsevol d'ells que emprengués un *asiento* de provisió d'espases, sabres, baionetes o destrals hauria de repartir la feina entre els membres de la companyia en parts iguals. Totes les partides que no poguessin fabricar ells, les cedirien a la resta de membres del gremi. Així mateix, Magí Closas s'encarregaria de totes les feines d'esmolar que es derivessin dels contractes. En cas que un dels companys transgredís aquests pactes, hauria de pagar una multa de 50 lliures catalanes.

La companyia debutà amb èxit el mes d'octubre de 1739 amb la consecució d'un *asiento* per la manufactura de 140 sabres o espases:

«[...] de las mejores calidades y del diseño que se tenía por muestra para el servicio de las siete galeras de S.M. con su rótulo del nombre de cada galera y el número desde 1º hasta 20 correspondientes a veinte sables o espadas por cada galera de las referidas».²⁹⁰²

La negociació fou conduïda per Alejo Gutiérrez de Rubalcaba, intendent del departament de l'Armada del Mediterrani aprofitant la presència conjunta de les galeres Santa Teresa i San Felipe a la platja de Barcelona. Aquell mateix dia, els propis socis aconseguiren comprar «[...] todas las armas viejas, inútiles que según dixo se habían conducido de los Almacenes Reales de Cartagena a las referidas Galeras por si huviere quién quisiere comprarlas» per un preu total de 1.491 rals de billó.²⁹⁰³ Atès que tots fets es trobaven estretament relacionats, Francesc Gasch no hagué de pagar aquestes

²⁹⁰¹ AHPB, 952/8, Notari Josep Llobet, ff. 16v-18r, 15-06-1738

²⁹⁰² ACA, RP, BGRP, Vol. 127, ff. 190v-193r, [01-10-1739].

²⁹⁰³ ACA, RP, BGRP, Vol. 127, ff. 187v-190v, [01-10-1739].

quantitats sinó que es restarien dels 1.958 rals que haurien de rebre per la fàbrica de les espases.

En canvi, en les mateixes dates la fabricació d'armes de foc seguí plenament ocupada pels grans assentistes com Josep Serrat i els seus socis. El dia 10 d'agost de 1738, Serrat i Salvador Pera avalaren a Francesc Baixeres en un *asiento* per la fabricació de mil escopetes i mil parells de pistoles que es destinarien al regiment de fusellers de muntanya d'Antoni i Marc Xipell.²⁹⁰⁴ Per tota la fabricació rebrien 66.687 rals de billó.

Amb l'arribada de la dècada de 1740, la manufactura d'armes també es veié afectada per les dinàmiques de concentració de la contractació que ja hem observat en altres camps del proveïment. En els *asientos* de gèneres d'artilleria pels trens de Barcelona i Palma que negocià Josep Serrat l'any 1741 ja s'hi incloïen tres-cents vuitanta-set sabres i sis-cents *chafarotes* o coltells per granaders.²⁹⁰⁵

Així mateix, com ja succeí amb l'esclat de la Guerra de Successió de Polònia, l'inici de la Guerra de Successió d'Àustria també comportà la creació de noves unitats que s'equiparen tant de vestits com d'armes a través de les comissions dels seus oficials. El dia 14 d'abril de 1742, Josep Florensa –llavors assentista de vestuaris– rebé l'encàrrec del coronel-assentista del segon batalló del regiment de Granada Diego de Novoa y Villamarín de proveir sis-cents cinquanta-dos fusells i baionetes pel preu total de 38.462 rals de billó. Tal i com ja s'havia fixat en els *asientos* de vestuaris del mateix regiment, el cobrament d'aquests contractes es vinculà a l'abonament del segon terç del cadastre de la ciutat de Barcelona. Per poder executar la comanda, Florensa va decidir cedir-la al mestre armer d'Igualada Josep Rovira. A causa de diversos contratemps i malentesos, Josep Rovira no pogué fer arribar les armes a Barcelona i Florensa es veié completament impossibilitat per entregar el conjunt de la comanda abans del juliol d'aquell any, que era el termini que havia pactat amb Novoa.²⁹⁰⁶

Aquell mateix any, la Intendència de Catalunya subhastà un nou contracte per la fabricació d'armes per equipar les noves lleves del regiment de mil fusellers de muntanya que s'estava aixecant al Principat. La comanda incloïa la manufactura de cent-vint escopetes noves, quatre-centes pistoles guarnides i vuit-centes baionetes. Alhora, també s'haurien de netejar, reparar i muntar quatre-centes pistoles velles i dos-

²⁹⁰⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 176v-187v, [20-08-1738].

²⁹⁰⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 85v-95r, [27-09-1741].

²⁹⁰⁶ AHPB, 967/19, Notari Miquel Cabrer, ff. 596r-599r, [03/05-11-1742].

cents vuitanta canons d'escopeta. Després de diverses rebaixes, la postura guanyadora fou la de l'armer Francesc Canals, a qui ja havíem vist associat amb Bonaventura Carbonell en la fabricació de fusells durant la dècada de 1720. L'acompanyarien com a avaladors els manyans Francesc Seguí i Francesc Puig i els encepadors Francesc Baixeres, Fèlix Carbonell i Francesc Parera.²⁹⁰⁷

A excepció de Fèlix Carbonell, tota la resta tenien una consolidada experiència com a assentistes i el propi Francesc Canals formava part del nucli dur del grup de negocis de Josep Serrat, juntament amb el seu germà Ramon Canals. Precisament, el mes de febrer de 1743 Canals aconseguí un augment de la quantitat d'escopetes, baionetes i parells de pistoles per cinc-cents fusellers més i fou avalat pel propi Serrat i el seu germà, a més de Francesc Seguí i el fuster del rei Francesc Soler, veterà contractista de cavallerisses navals.²⁹⁰⁸ Aquesta seria la darrera referència que tenim de Serrat dins de la provisió d'armes per la tropa. A partir d'aquell moment, la seva atenció se centraria de manera gairebé total en altres sectors del proveïment molt més econòmicament importants i més atractius per assolir un ràpid ennobliment que arribaria l'any 1748.²⁹⁰⁹

A causa de la marxa dels Canals a Itàlia per administrar l'*asiento* de transports d'artilleria que tenien amb Serrat, l'any 1745 seria Francesc Soler qui emprendria un nou contracte per la fabricació de 1.292 escopetes de fusellers de muntanya i cinquanta fusells per dragons amb baioneta per un preu total de 57.738 rals de billó.²⁹¹⁰ Menys d'un mes després, també aconseguiria la comanda de les baionetes necessàries per equipar les escopetes.²⁹¹¹

L'any següent, Francesc Soler col·laborà amb Francesc Parera en els dos darrers contractes de fabricació d'armes de foc que donà la Intendència de Catalunya durant el regnat de Felip V. Es tractà de dues comandes d'escopetes per renovar completament les dels dos regiments de fusellers de muntanya que es trobaven a Itàlia «Por los inconvenientes que se han experimentado en la desigualdad del calibre de las escopetas con que se sirven los Fusileros de Montaña al de los fusiles de la Infantería».²⁹¹² En aquesta ocasió, es fabricarien totes amb canons del calibre 16 i no del 19, que era el més

²⁹⁰⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 280r-289v, [27-09-1742].

²⁹⁰⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 131, ff. 80v-89r, [12-02-1743].

²⁹⁰⁹ ACA, RA, Reg. 538 ff. 139v-157r, [26-09-1748]

²⁹¹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 16v-21v, [05-02-1745].

²⁹¹¹ En aquest cas, el preu del contracte es quedaria en sols 4.864 rals de billó. ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 33r-39r, [21-02-1745].

²⁹¹² ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 34v-47r, [08-02-1746].

comú. A més a més, també es farien noves totes les baionetes que es corresponguessin. Així doncs, sumant-hi les dues comandes, Soler, Parera i els seus socis acceptaren fabricar i entregar tres mil set-cents escopetes amb baioneta a raó de 49 rals d'ardits per unitat. Això faria ascendir el preu total del contracte a 194.250 rals de billó.²⁹¹³

A totes aquestes comandes pel subministrament d'armes noves caldria sumar-hi la continuació dels contractes de neteja i recomposició de les que es trobaven als magatzems del Principat. Com ja s'havia donat en conjuntures anteriors, d'aquests caldria diferenciar-ne dos tipus: els de la neteja permanent de les armes dels magatzems del Principat i els de recomposició de noves partides que arribaven a Barcelona provinents d'altres zones de la monarquia. En el primer cas tenim constància de que hi hagué mestres armers treballant a les places de la Seu d'Urgell, Tortosa, Balaguer, Hostalric, Girona, Lleida, Cardona, Berga i Roses, malgrat que el volum de treball fou certament humil. Entre tots ells sols cobraren 28.445 rals i 7 maravedís de billó per totes les armes netejades i reparades entre gener de 1743 i desembre de 1747.²⁹¹⁴

Pel que fa al segon tipus de contractes, tots els que es concediren a Barcelona entre els anys 1745 i 1746 foren empresos pel mestre armer de Sa Majestat Francesc Valls.²⁹¹⁵ Fins la mort de Felip V, Valls aconseguí tres *asientos* per la neteja d'armes de Barcelona. El primer fou per la recomposició de les peces de 3.399 fusells nous amb baionetes per la infanteria, 2.699 fusells i 1.300 pistoles per dragons i 1.478 carrabines i 596 pistoles per la cavalleria, provinents de les fàbriques de Plasencia. Totes elles havien arribat a Tortosa i s'havien remés a Barcelona per via marítima, abans de ser reenviades cap a les tropes expedicionàries. Algunes d'elles tenien defectes de fàbrica mentre que les altres només «[...] necesitan limpiarse por estar tomadas de robín por accidentalidad de humedades y aguas sobrevenidas del viaje y conducción».²⁹¹⁶ Els tres següents foren pràcticament calcats en tots els termes a excepció del nombre d'armes que calia arreglar, un de 2.040 fusells nous d'infanteria, un altre de 4.299 unitats i un darrer de 4.260 fusells més.²⁹¹⁷ Malgrat la aparent importància numèrica dels *asientos*,

²⁹¹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 47r-54r, [04-03-1746]. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 3, s/f, [05-08-1749].

²⁹¹⁴ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Lligs. 3-4, [1744-1748].

²⁹¹⁵ Valls figura com a armer del rei a Barcelona des de l'any 1738, quan fou l'encarregat de peritar les entregues d'escopetes de l'*asiento* de Francesc Baixeras. ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 176v-187v, [20-08-1738].

²⁹¹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 127r-142r, [06-08-1745].

²⁹¹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 175r-285r, [26-08-1745] i ff. 231r-241r, [24-09-1745] i Vol. 133, ff. 11v-24r, [11-01-1746].

Francesc Valls i els seus companys Antoni Canals i Carles Oliver tan sols cobraren 26.827 rals i 18 maravedís de billó.²⁹¹⁸

Aquestes dinàmiques es mantingueren ben actives durant els primers anys del regnat de Ferran VI. Inicialment, Isidre Coll s'encarregà dels *asientos* de recomposició de fusells durant l'any 1747. En aquells dotze mesos s'encarregà de netejar i reparar 1.801 fusells que estaven en molt més mal estat que els que s'havien encarregat en contractes anteriors. Per aquesta raó, Coll acabaria cobrant 36.696 rals i 14 maravedís de billó.²⁹¹⁹ Per altra banda, el fill de Francesc Valls –Onofre Valls– continuà enduent-se els grans contractes d'armes que es licitaren durant els primers anys del regnat de Ferran VI, als que també hi sumà els de neteja i cura de fusells a principis de la dècada de 1750.²⁹²⁰ Segons Ricard Martí, Onofre seria el mestre major de les Drassanes fins la dècada de 1760.²⁹²¹

Precisament, seria a partir de l'inici del regnat de Carles III quan la producció armera catalana destinada a l'exèrcit experimentà un creixement més notable, amb un protagonisme important tant dels assentistes privats com Eudald Pous, Francesc Planas, Josep Antoni Parés o Damià Barrera com dels propis gremis de Ripoll i Barcelona.²⁹²² Tanmateix, aquest important augment productiu també comportà alguns greus problemes per la qualitat de les peces subministrades que acabarien desembocant en importants plets contra alguns dels principals assentistes esmentats. El conegut “*pleito de las armas falsas*” de 1773-1782 en seria l'exemple més notable i més contundent, atès que aparentment comportaria la fi dels grans *asientos* d'armes al Principat.²⁹²³

²⁹¹⁸ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 2, s/f, [26-11-1746] i Sec. 3, s/f, [05-08-1749].

²⁹¹⁹ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 4, Sec. 1, s/f, [05-08-1749].

²⁹²⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 135, ff. 113v-123v, [26-08-1748], Vol. 137, ff. 70r-81r, [02-03-1750], Vol. 138, ff. 178r-184v, [01-09-1751].

²⁹²¹ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 161.

²⁹²² Eudald GRAELLS I PUIG, *Els orígens industrials...*, pp. 60-62. *Ibidem*, *Les armes de foc...*, p. 116. Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 55-56. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc...*, pp. 130-131 i 138-139. Aquest augment també es donaria en la producció de peces per l'exportació, en especial les destinades a l'Amèrica borbònica.

²⁹²³ Jordi MASCARELLA I ROVIRA, «Clarobscur d'una indústria pirenaica: la fàbrica d'armes de Ripoll davant les fronteres modernes» a *Trobades Culturals Pirinenques*, Núm. 9, 2013, p. 169. L'únic estudi monogràfic d'aquesta important querella és el de Juan Luís CALVÓ PASCUAL, «El pleito de las “armas falsas” (1773-1782) y la Fábrica de Cataluña» a *Catalogación de armas*, Octubre de 2007. [En línia. Consultat per darrera vegada el dia 10-02-2023 a <http://www.catalogacionarmas.com/public/pleytoAA.FF.pdf>].

6.4.4. Les municions de plom i les pedres de pedrenyal

Tal i com succeí amb la prohibició de la possessió privada d'armes de foc i de tall, les autoritats borbòniques també decidiren prohibir el comerç lliure de pólvora, bales, perdigons i pedres de fusell. Tal i com es constata en l'edicte promulgat per ordre del capità general Castel-Rodrigo del 3 d'agost de 1715, malgrat les disposicions preses des del mes de setembre de l'any anterior, pel que fa a les municions i la pólvora:

«[...] cuyos géneros save ay gran porción detenida en poder de los Paysanos y que de ellos se hace público comercio, teniendo estos materiales públicamente vendibles en las tiendas en varias ciudades, villas y lugares de este Principado [...]».²⁹²⁴

Per evitar aquestes pràctiques, les autoritats borbòniques decidiren vetar qualsevol tipus de comerç públic o privat d'aquests gèneres, alhora que la seva possessió sense permís es castigaria amb penes de presó. Malgrat tot, la necessitat de que les justícies locals i agents del nou règim poguessin accedir a tots aquests gèneres per poder fer ús de les armes que se'ls repartirien, acabà motivant que

«[...] prevenimos que en Barcelona, Tarragona, Tortosa, Tárrega, Manresa, Gerona Vique y Lérida a donde residen los Comandantes Generales de Districtos avrá un estanque o casa destinada de los Almasenes de las Munciones que son por cuenta de Su Majestad y en ella avrá provisión destinada de pólvora y valas proporcionadas para los usos a que se permiten las armas a las dichas justicias [...]».²⁹²⁵

Aquesta disposició seria la base sobre la que s'establiria l'administració general de l'estanc de pólvora i municions.²⁹²⁶ Un estanc que, a banda de l'organització, abastiment i administració dels diversos estancs territorials, també es trobaria estretament vinculada a la direcció de la fàbrica de bales i perdigons de Falset i a l'explotació dels meners de plom d'El Molar, així com al proveïment de pedres de fusell i escopeta extretes de les mines de Vilaverd. Pel cas de les mines de plom, tal i com ja descrigué Alba Alonso, durant tota la primera meitat del segle XVIII la seva explotació es fonamentà sobre un conjunt d'arrendaments i sotsarrendaments per part dels Medinaceli que funcionà de manera paral·lela i coordinada a l'estanc de municions fins que les mines passaren a ser controlades directament per la Corona entre 1750 i

²⁹²⁴ ACA, RA, Reg. 242, f. 10r-10v, [03-08-1715].

²⁹²⁵ ACA, RA, Reg. 242, f. 12r, [03-08-1715].

²⁹²⁶ A finals de desembre de 1715 s'hagué de renovar la prohibició incloent-hi la importació de pólvora i bales per part de comerciants estrangers que n'havien estat venent de manera irregular. ACA, RA, Reg. 242, ff. 31v-32v, [07-12-1715]. Aquestes disposicions s'anirien renovant al llarg de les dècades següents. ABEV, AVV/842, s/f, [17-12-1735].

1755.²⁹²⁷ Atès que la fabricació de la pólvora per l'exèrcit funcionà amb unes dinàmiques pròpies i diferencials que mereixen explicar-se a banda, en aquesta secció centrarem la nostra anàlisi en la fabricació i proveïment de municions per armes de foc portàtils i de les pedres de fusells.

De la mateixa manera que succeí en altres àmbits del proveïment, els primers anys posteriors a la Guerra de Successió es caracteritzaren per una inestabilitat notable en les vies de subministrament dels gèneres. Per bé que sabem que l'administració de l'estanc passà a mans d'un arrendador ben aviat, sols coneixem la identitat d'un dels estanquers anteriors a l'any 1718, que fou Lucas Garrido.²⁹²⁸ També tenim clar que, a partir de l'any 1717, l'administració de l'estanc de municions i el de la pólvora anaren per vies diferents, atès que aquest segon es vinculà directament a l'*asiento* general de Miguel Francisco Aldecoa. L'augment notable de la demanda de bales de fuselleria que generà la preparació de l'expedició de Sicília d'aquell any, motivà que l'intendent Rodrigo Caballero decidís concedir un *asiento* puntual per la fabricació de sis-cents cinquanta quintars de municions de plom per fusell i pistola dins de les dependències de les Drassanes. El contracte se l'endugué el mestre courer Joan Sorelló, que s'obligà a manufacturar sis-cents quintars de bales per fusell i cinquanta per pistola.²⁹²⁹

Sorelló formava part d'una important nissaga de courers barcelonins i, malgrat exercir com a tal, no posseiria botiga pròpia ni passaria l'examen de mestria fins l'any 1725.²⁹³⁰ És ben possible que aquestes circumstàncies facilitessin la seva ràpida ocupació en l'establiment d'aquesta fabricació a les Drassanes. Així mateix, ell sols hauria d'encarregar-se de contractar els operaris i dirigir els treballs, atès que les eines i els materials per la manufactura serien aportats per la hisenda reial. A banda de cobrar tres rals de billó per cada quintar de bales entregades, Sorelló i els seus socis també rebrien tota la cendra, l'escòria que quedés de la fosa del plom.²⁹³¹

Sols quatre dies després de que Sorelló comencés aquesta fabricació, el pastisser barceloní Josep Bover aconseguí la cessió de l'estanc de les municions i pedres de foc del Principat i la facultat d'extreure-les als regnes d'Aragó i de València. Bover rellevaria a Lucas Garrido sense passar per una nova licitació, atès que fou el mateix

²⁹²⁷ Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, pp. 361-362.

²⁹²⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 109, ff. 69v-70v, [25-05-1718].

²⁹²⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 86v-88v, [21-03-1718].

²⁹³⁰ Rafael CORNUDELLA I CARRÉ, «Els orígens de Miquel Sorelló...», p. 191.

²⁹³¹ L'acompanyaren com a fiadors l'albadiner Lorenzo López i el batedor d'or Miquel Mas. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 86v-88v, [21-03-1718].

Garrido qui el presentà com a successor adequat davant de Rodrigo Caballero. Aquest fet facilità enormement el traspàs de la gestió. A finals de maig d'aquell any, Garrido cedia a Bover la darrera compra de perdigons, bales i pedres fogueres que havia fet al mercader francès Pagan.²⁹³² Fent-ho, Bover també assumí un deute de 2.001 rals de billó que Garrido tenia amb la hisenda reial.²⁹³³

A banda dels seus propis béns mobles i immobles –que Garrido havia fet servir com a argument per validar la seva candidatura davant de l'intendent– a Bover l'acompanyarien com a fiadors el també pastisser Joan Padró i el mestre sabater Pere Pau Sora. Per bé que de Padró no en tenim més referències a banda del fet de que pertanyé al mateix gremi que Bover, sí que sabem que Pere Pau Sora havia sigut proveïdor de sabates per les tropes els primers anys del segle com també durant la Guerra de Successió.

Des de l'inici de la seva administració, Bover hagué de patir els efectes de l'aixecament guerriller de Pere Joan Barceló que tingué el seu epicentre a les muntanyes de Falset i les contrades properes, és a dir, la zona on se situaven tant les principals mines de plom com les fàbriques de municions. Durant l'any 1719, Carraslet i els seus homes passaren en nombroses ocasions per Falset, Garcia i Vilaverd, impeding el control del territori per part de les forces borbòniques i trastocant irremeiablement el ritme de la producció de les fàbriques de municions i pedres.²⁹³⁴

Malgrat que inicialment el termini del contracte de Josep Bover fos fins el mes de març de 1720, la seva administració fou estesa durant tres anys més. És ben possible que fos precisament la situació d'excepcionalitat provocada per l'aixecament guerriller i la invasió francesa afavorís una ràpida renovació que pogués assegurar el control d'aquest proveïment essencial, alhora que podria compensar les possibles pèrdues que l'assentista hagués tingut durant el primer trienni del contracte. Tanmateix, un cop acabada la guerra i dissolt el moviment insurgent, l'administració del contracte seguí patint greus problemes a causa del contraban. A mitjans de novembre de 1722, Bover remeté un dur memorial la Intendència on denunciava:

«[...] los muchos contrabandos que desde Falset se pasan de perdigones a los Reynos de Aragón y Valencia [...] igualmente con llevar en aquellas piedras de fusil y escopeta lo

²⁹³² ACA, RP, BGRP, Vol. 109, ff. 69v-70v, [25-05-1718].

²⁹³³ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 561r-565r, [24-03-1718].

²⁹³⁴ Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn...*, pp. 229-261.

que es en mucho menoscabo y perjuicio del suplicante por no vender de dichos géneros [...]».²⁹³⁵

Per aquesta raó, l'assentista sol·licità encaridament a les autoritats del Principat que li concedissin els poders necessaris per trobar els contrabandistes i que se'ls pogués castigar amb les multes que corresponguessin. Tota la recaptació d'aquestes sancions seria repartida a parts iguals entre la hisenda reial i el mateix Bover. Així mateix, l'estanquer s'oferia a pagar de la seva butxaca els sous dels guàrdies.

La bona predisposició de l'intendent José Pedrajas a acceptar l'oferiment de Bover l'incità a presentar una nova oferta per estendre el seu estanc quatre anys més, fixant un preu de cinc diners per cada lliura de perdigons. Aprofitant el malestar generat pel contraban i les irregularitats que se'n derivava, Bover inclogué en la seva nova postura la franquesa total de drets per l'exportació de pólvora, municions i pedres a l'Aragó i València. A canvi, encapçalaria la lluita contra els fraus, multant o engarjolant els contrabandistes i segrestant-los els gèneres irregulars i les atzembles. Pedrajas acceptà la seva proposta i marcà com a inici del nou contracte el desembre següent.

Tanmateix, pocs mesos després d'aconseguir la renovació, Josep Bover morí en exercici del seu càrrec. El seu fill –també anomenat Joan– comunicà el traspàs del seu pare a la Intendència el dia 16 d'abril de 1723. Tot i la disposició de Joan a continuar l'administració del seu pare fins l'any 1726, des de la comptadoria major es preferí iniciar un nou procés de licitació oberta.

El dia 25 de maig, poques hores després de l'inici dels pregons, el comerciant i jove sastre barceloní Pere Joan Artós s'oferí a emprendre immediatament la provisió apujant un diner per cada lliura de plom de la que havia donat el finat Josep Bover. A més a més, es comprometia a centralitzar pràcticament tota la fabricació de les bales i perdigons a l'interior de les Drassanes i a establir proveïments regulars als vuit principals caps de partit. Finalment, també sol·licità –i aconseguí– el permís de remetre els perdigons fabricats a Falset i les pedres de Vilaverd a València i l'Aragó.²⁹³⁶ Quan s'estava a punt de rematar el contracte, comparegué Joan Bover fill amb una taba de preus rebaixada i arreglada a cada plaça on hi hagués un estanc:

²⁹³⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 336r-339r, [12-11-1722].

²⁹³⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 86v-94v, [29-05-1723].

Quadre núm. 84. Preus per una lliure de pólvora, municions i pedres de foc de l'asiento de Joan Bover fill [1723]					
Llocs	Distància	Preu de la pólvora fina	Preu de la pólvora en grana	Preu de bales i perdigons	Preu per pedra
Barcelona		5 rals	3 rals	1 ral	2 diners
Manresa	9 llegües	5 rals i 4 diners	3 rals i 2 diners	1 ral i 2 diners	3 diners
Vic	9 llegües	5 rals i 2 diners	3 rals i 2 diners	1 ral i 2 diners	3 diners
Tarragona	12 llegües	5 rals i 2 diners	3 rals i 2 diners	1 ral i 2 diners	3 diners
Girona	14 llegües	5 rals i 3 diners	3 rals i 3 diners	1 ral i 3 diners	3 diners
Tàrrrega	15 llegües	5 rals i 3 diners	3 rals i 3 diners	1 ral i 3 diners	3 diners
Lleida	23 llegües	5 rals i 4 diners	3 rals i 4 diners	1 ral i 4 diners	3 diners
Tortosa	25 llegües	5 rals i 5 diners	3 rals i 5 diners	1 ral i 5 diners	3 diners
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 86v-94v, [29-05-1723].					

Finalment, la comptadoria acceptà la proposta de Bover i aquest presentà com a fiadors seus al barreter Jaume Mora, l'estanyer Josep Costa i el sabater Pere Pau Sora, que ja havia avalat al seu pare. Tot i la solidesa de la postura, sols un dia després de que es concedís el contracte arribà a la Intendència una nova proposta presentada per Josep Senillosa amb uns termes més favorables als interessos de la hisenda reial. Senillosa s'oferí a emprendre el contracte pagant a la hisenda reial 12 diners i mig d'ardits per cada lliura de bales i perdigons, i un diner d'ardits per cada pedra de fusell. Els oficials de la Intendència acceptaren la proposta immediatament i comunicaren aquesta resolució a Joan Bover per si volia igualar la proposta i mantenir l'estanc. Bover decidí no exercir el seu dret de prelación i es retirà.²⁹³⁷

Un cop acceptada definitivament la postura de Senillosa, el comerciat notificà a l'intendent que cedia la titularitat de l'estanc al seu soci Antoni Herms. Aquesta seria la seva primera col·laboració entre els dos en un *asiento* que hem pogut localitzar. Com ja hem vist en el capítol dedicat als vestuaris, aquesta estreta relació vinculària les carreres de tots dos durant la resta del segle. A banda d'ells dos, Herms també presentà com a avaladors al confiter Josep Rossell i a Pere Joan Artós. La presència d'aquest darrer sembla indicar que ja fou Herms qui estigué al darrere de la postura que es presentà

²⁹³⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 97r-105r, [11-06-1723].

quan el procés de licitació encara era obert.²⁹³⁸ El seu agent a Falset durant tota l'administració de l'estanc fou el comerciant Tomàs Vilanova.²⁹³⁹

Després d'iniciar el procés de renovació de l'arrendament a principis de juliol de l'any 1726, l'intendent Andrés Pérez Bracho concedí l'estanc al comerciant Josep Camps amb unes característiques molt similars a les pactades per Antoni Herms l'any 1723. Amb tot, aquesta seria la primera vegada que es tancaria l'administració de l'*asiento* per un preu fix inicial que compregués els tres anys del contracte, que Camps fixà en 5.000 lliures catalanes.

Una setmana després de la concessió, el comerciant Llorenç Batlles presentà un memorial a l'intendent on s'oferia a augmentar una sisena part el preu a pagar a la hisenda reial per lliura de bales venudes que havia proposat Camps. Després de dues setmanes de negociacions, Camps optà per retirar-se del contracte i reclamà a Batlles que li pagués 400 lliures d'axaus o "*prometidos*" per haver-lo rellevat, alhora que hauria de sufragar totes les despeses de notaria que es derivessin del canvi de noms de les escriptures dels contractes.

Finalment, Batlles s'endugué el contracte per un total de 5.833 lliures, sis sous i vuit diners d'ardits, que es correspondria anualment a 1.944 lliures i nou sous.²⁹⁴⁰ Amb tot, malgrat que en gairebé tots els documents oficials del contracte Llorenç Batlles figurés com el principal interessat de l'estanc, des d'un primer moment tant el propi confiter com la resta dels seus socis reconegueren que el major propietari del contracte fou el mestre cerer Francesc Elies.²⁹⁴¹

Els acompanyaren com a avaladors el negociant Pere Baldira, de Falset, el pagès Jaime Almarezo, de Móra d'Ebre, el també pagès Baptista Benet, de Garcia i el veler Nicolau Diern, de Barcelona. A banda d'aquest veler barceloní, criden l'atenció els tres fiadors provinents del territori on es trobaven les principals mines de plom del país i la fàbrica de municions. Així mateix, des dels segles anteriors tenim constància de diversos "crossers" o extractors de mena de la família Baldira, fet que sembla vincular

²⁹³⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 105r- 110v, [11-06-1723].

²⁹³⁹ AHPB, 899/28, Notari Josep Simon, f. 106v, [15-11-1728].

²⁹⁴⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 214v-219v, [01-08-1726].

²⁹⁴¹ «Constando como consta que Francisco Elias fue principal Assentista de dicha fábrica y que como tal, le han reputado y tenido los referidos tres socios no solo mientras duró la Sociedad si y también después definida [...]». ACA, RA, Plets Civils, Núm. 6, s/f, [17-03-1738]

estretament aquests avaladors amb els grups locals més relacionats amb l'extracció del mineral.²⁹⁴²

Més enllà dels seus avaladors, Llorenç Batlles i Francesc Elies també s'implicaren activament en l'administració de la producció de bales i perdigons. Fou el propi Elies qui es traslladà a Falset per poder tractar directament amb diversos individus locals que s'encarregarien de dirigir la fàbrica de les municions durant tot el període. Aquest pacte s'esdevingué el dia 16 de setembre de l'any 1726 i se signà en el convent de Sant Marçal dels pares servites. Allà Elies admeté com a socis del contracte al doctor Antoni Olivés, a Cosme Guasch i a Francesc Divorra, tots tres veïns de Falset. Aquest darrer, que acabaria esdevenint batlle de la localitat, «[...] fue elegido y nombrado por Administrador, Recetor y caxero de todo lo que se vendiesse en la misma fàbrica».²⁹⁴³ Així doncs, Divorra s'encarregaria de la gestió de la fabricació de les municions i de les vendes que es feren als Regnes d'Aragó i de València.²⁹⁴⁴

Per poder participar en la societat, Olivés, Guasch i Divorra haurien d'aportar un capital equivalent a les 2.000 lliures catalanes dins un termini de quinze dies. Segons els pactes inicials, aquestes quantitats es dividirien de la següent manera:

Quadre núm. 85. «Compte del modo se ha format capitals se han posat en la fàbrica de Falset» [1726]		
Contribució	Lliures	Sous
Antoni Olivés per 70 quintars de mena a 20 rals el quintar	140	
Antoni Olivés en diners efectius	360	
Cosme Guasch en 250 quintars de mena a 20 rals el quintar	500	
Francesc Divorra per 410 quintars de mena (250 quintars a 20 rals i 160 a 21 rals)	836	
Francesc Divorra per 74 quarters en <i>llevadís</i>	81	8
Francesc Divorra en diners efectius	82	12
Font: ACA, RA, Plets Civils, Núm. 6, s/f, [1737]		

²⁹⁴² Un tal Joan Baldira havia sigut molt actiu en la venda de plom durant les darreres dècades del regnat de Carles II i s'havia trobat afectat pels problemes existents entre la universitat de Falset i els oficials comtals, Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, pp. 194, 330-333 i 437. Quelcom similar succeiria amb la família Benet de negociants de Falset, *Ibíd.*, pp. 362, 456-458 i 632-633.

²⁹⁴³ ACA, RA, Plets Civils, Núm. 6, s/f, [17-03-1738]

²⁹⁴⁴ Guasch, Olivés i Divorra sols posseïen una octava part de la companyia cadascú, mentre que Elies se'n reservava quatre vuitenes parts. ACA, RP, BGRP, Processos, 1729, Núm. 2, Yy, sf, [28-11-1729].

Tanmateix, gairebé quatre mesos més tard, amb prou feines havien efectuat cap pagament. A banda, la seva gestió de la fàbrica havia sigut en molts àmbits clarament irregular. Així ho descrivia el propi Batlles als oficials de la Intendència:

«[...] y como muy ilustre señor los arriba nombrados Divorra, Guasch y Olivés no hayan cumplido hasta ahora en hazer constar el efectivo entrego y pago de las dos mil libras en que se obligaron a poner de capital por su parte y haya cumplido a mía remitiéndoles las cartas de pago no solo por las dichas dos mil libras si por otras cantidades sinquerer cumplir ni pagar la mitad contingente de lo que mi parte se halla obligado para la compra de los géneros que tenía Antonio Herms rehusando del mismo modo el remitir los estados de lo que hasta ahora se ha fabricado y vendido en la administración de la fábrica de Falset lo que es en grave daño del suplicante por el menoscabo que se sigue no solo por la fata de dichas remesas si bien por la manipulación que aquellas tienen sin intervención de mi parte ni de otro por la mía nombrado, mayormente sabiendo que por todo el Principado se venden perdigones sin saber de dónde salen de que los arriba nombrados quedan expresamente privados».²⁹⁴⁵

Per tal de poder solucionar aquesta situació i afermar el control de la fàbrica, l'assessor de la Intendència Josep Francesc d'Alòs acceptà que Batlles pogués designar un interventor que fiscalitzés l'administració d'Ivorra i la resta de socis.²⁹⁴⁶

La següent renovació de l'estanc s'inicià a finals del mes d'abril de 1729 i comprendria els tres anys existents entre els mesos d'agost d'aquell any i del 1732. En la taba que es pregonà, es reiteraren les prohibicions de qualsevol venda irregular d'aquests gèneres i l'obligació de fabricar-los únicament a Falset i Vilaverd. Així mateix, també es reconegué el dret que tindria l'assentista de l'estanc de nomenar un director, un visitador i dos guàrdies per assegurar el compliment de les condicions. La primera proposta que arribà fou presentada per Jerònim Moll i Llorenç Batlle, que s'oferiren a continuar el contracte per 6.000 lliures tots tres anys. A banda, també sol·licitaven poder comprar les menes de plom de tots els meners del Principat sobre els preus corrents dels darrers cinc anys per poder-les treballar a la fàbrica de municions. A més a més, se'l facultà a obrir noves fàbriques de bales i perdigons a banda de la de Falset a altres zones del país per poder explotar els meners sense haver de transportar el plom fins a aquella vila. Finalment, reclamaren 500 lliures d'axaus en cas que algú els volgués millorar la oferta.

L'intendent Sartine acceptà inicialment la seva proposta i la feu pública per trobar alguna possible millora. Poc temps després arribà una proposta clarament a l'alça de

²⁹⁴⁵ ACA, RP, BGRP, Processos, 1726, Núm. 4, C, s/f, [17-12-1726].

²⁹⁴⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 11, ff. 280v-283r, [10-11-1732].

Felip Martínez i Francesc Elies, que s'ofeireren a emprendre l'*asiento* pagant 7.200 lliures a la hisenda reial a banda de les 500 d'axaus a Moll i Batlle per treure'ls el contracte.²⁹⁴⁷ A banda d'Elies, Martínez també era cerer, però originari de Monistrol de Montserrat. D'entre els seus fiadors no n'hi hagué cap de Barcelona, essent un fet certament particular en un contracte de tanta entitat com aquest. L'avalaren Ramon Prui, pagès de sant Boi de Llobregat, Josep Amat de la Muntanya, també pagès del terme de Sant Pere de la part forana de Terrassa, Joan Pau Guardiola i Jaume Preses, pagesos de Viladecans i Jerònim Moll, paraire de Monistrol que sembla que abandonà a Llorenç Batlles per associar-se a Martínez i Elies.

Malgrat el seu èxit en la licitació, a partir del mes de gener de 1730 se succeïren una sèrie de propostes d'augment del preu del contracte que causaren un autèntic daltabaix a Martínez i Elies. El dia 5 de gener, el barceloní Francesc Figuerola envià un memorial a la Intendència on s'oferí a rellevar a Martínez augmentant el preu de l'*asiento* fins a les 8.400 lliures, emparant-se en la facultat de rebaixa o augment d'un sisè del preu precedent.²⁹⁴⁸ L'intendent Sartine donà deu dies a Martínez i Elies per decidir si volien igualar la proposta de Figuerola i mantenir-se al capdavant de l'administració. Per bé que els assentistes acceptaren el nou preu, Figuerola no es rendí i el dia 12 de gener tornà a proposar un augment d'una sisena part, situant el preu del contracte a les 9.800 lliures.²⁹⁴⁹

Tot i l'enorme inflació que comportà aquesta proposta, Martínez i Elies tornaren a igualar-la i mantingueren la titularitat del contracte fins l'any 1732. Tanmateix, aquest sobtat augment del preu afectà de manera clara els comptes de la societat i acabà derivant en l'inici d'un procés contra la pròpia hisenda reial per haver permès i acceptat les dues postures de Figuerola. La documentació produïda per aquest plet entre els anys 1734 i 1735 en ens permet conèixer què s'amagava darrera d'aquesta sobtada i intensa iniciativa de Figuerola per aconseguir l'*asiento*.

Martínez defensava que la hisenda reial no havia tingut en compte les enormes despeses a que havia hagut de fer front per poder iniciar el proveïment de manera efectiva. Segons els comptes que presentà, entre l'inici de la seva administració i la presentació de la primera proposta de Figuerola, Martínez i els seus companys havien hagut

²⁹⁴⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 65r-74r, [18-06-1729].

²⁹⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 291r-294v, [18-02-1730].

²⁹⁴⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 294v-299v, [18-02-1730].

d'avançar la quantitat de 9.339 lliures i 10 sous. Aquestes es distribuïrien de la següent manera:

Quadre núm. 86. Despeses inicials de l'estanc de bales, perdigons i pedres de fusells de Felip Martínez i Francesc Elies [1729]			
Concepte	LL.	S.	D.
Comprar plom, bales, perdigons i pedres que eren propietat dels darrers assentistes	4.642	16	6
Abastir la fàbrica de llenya i carbó i comprar els instruments de ferro que feien falta per continuar la fabricació	335	10	
Pels salaris del sotsdelegat, l'agutzil i altres oficials del partit de Montblanc.	52	8	
Per la construcció de la nova fàbrica a El Molar	4.308	16	
Total	9.337	50	6
Font: BC, Fons Torres Amat: Tor.372-Fol, ff. 216r-225r, pp. 3-4, [12-01-1735].			

Sens dubte, la partida més important es corresponia amb les despeses usuals de passament de comptes amb els darrers assentistes associades a l'obtenció del contracte. Amb tot, la quantitat més particular és la destinada a l'establiment de la nova fàbrica d'El Molar. Fent ús de la prerrogativa d'establir noves fàbriques que se li concedí amb l'*asiento*, Martínez havia decidit traslladar part de la producció a aquest nou terme.

Les raons que s'amagaven darrera d'aquesta arriscada i costosa iniciativa les trobem en un altre plet del mes de desembre de l'any 1729 i que, justament, tingué com a motiu principal la construcció de la nova fàbrica. En l'escriptura principal presentada per Felip Martínez, l'assentista denuncià que el governador baronial de les baronies d'Entença:

«[...] don Raymundo de Torme y el Doctor Antonio Olivés pretendieren impedirle de continuar la fábrica de plomo y perdigones que con justos títulos y motivos edificava en el lugar del Molar y que no obstante de haverles requerido y protestado de los daños que el suplicante persistieron después en ello [...] Y no solo esto, pero también haze sus instancias y aconseja a Francisco Divorra, baile de Falcet para que como Administrador que es de la compañía vieja u del Assiento pasado no permite que el suplicante fabrique plomo en la fábrica que dicha compañía tiene todavía alquilada del dicho Excelentísimo Marqués en la misma villa».²⁹⁵⁰

Divorra havia arribat a un acord verbal amb el seu antic soci Francesc Elies perquè el primer s'avingués a cedir les dependències de la fàbrica als nous assentistes perquè

²⁹⁵⁰ ACA, RP, BGRP, Processos, 1729, Núm. 2, Yy, sf, [28-11-1729].

poguessin continuar la producció. A canvi, Divorra rebria la part corresponent de l'arrendament que ell i els seus companys ja havien pagat durant els anys anteriors als propietaris directes de la fàbrica, els ducs de Medinaceli. Malgrat haver acceptat aquest pacte, Divorra acabà rebutjant que Martínez i els seus operaris ocupessin les instal·lacions de la fàbrica. Aquest fet fou el que motivà que el nou assentista decidís construir una nova fàbrica de municions prop dels meners d'El Molar i el dia 23 de novembre d'aquell mateix 1729 comprà uns terrenys de la localitat a Maria Clara Buis i el seu fill per poder-hi començar les obres. L'inici de les obres despertà una furibunda reacció tant d'Olivés i Divorra com del governador Raimundo de Torne, que veieren perillar el monopoli productiu que havia esdevingut una substancial font d'ingressos senyorials per la casa de Medinaceli des del seu establiment l'any 1693. Finalment, la sentència favorable a l'assentista per part del tribunal de la Intendència feu que les obres poguessin tirar endavant sota l'empara de l'alcalde major de Montblanc Lorenzo García de Oltra.

Precisament –i retornant al plet de 1734 sobre les rebaixes d'una sisena part– Martínez adduïa que les dues propostes fetes per Figuerola estaven plenament encarades a aprofitar-se de les inversions i gestions fetes per la seva societat en la creació d'aquest nou establiment:

«[...] porque vio puesta en ejecución la construcción de la nueva fábrica en el expresado lugar del Molar, y que de esta construcción se veía patentamente que avían de resultar muchos beneficios à su favor, aunque diesse por precio del asiento las dichas dos sextas partes más; pues vio claramente, que hallándose dicha fábrica trasladada en el dicho lugar del Molar, se horravan las costas de transportes de las menas, por hallarse en el mismo lugar los Croses de donde se sacan, el salario del Comprador y 600 libras que los Assentistas acostumbraban pagar por el alquiler de la fábrica de la Villa de Falset, cuyas costas importaban cada un trienio á lo menos 2.300 libras [...]».²⁹⁵¹

El model de producció de les municions s'havia mantingut majorment inalterat des de l'establiment de la fàbrica de Falset l'any 1693, centralitzant la fosa de bales i perdigons en aquesta vila mentre que bona part de les menes de plom provenien de Bellmunt, el Masroig, Marçà, Garcia i El Molar.²⁹⁵² La construcció d'aquesta nova fàbrica a les immediacions dels molers de Garcia i El Molar permetria no sols augmentar la producció i retallar-ne els costos sinó també evitar els furts i malbarataments que solien esdevenir-se en els transports de les menes des dels crosos fins al complex de Falset. Els

²⁹⁵¹ BC, Fons Torres Amat: Tor.372-Fol, p. 4, [12-01-1735].

²⁹⁵² Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, p. 347.

treballs d'establiment s'haurien dut a terme entre l'estiu i la tardor de 1729 i a principis de 1730 ja es trobaria pràcticament a punt de començar la producció.

D'aquesta manera, en aquell moment Figuerola hauria pretès aprofitar aquests canvis –i l'estalvi potencial de 2.300 lliures– fent valdre el costum de la hisenda reial de deixar presentar excepcionalment postures noves mentre el contracte es trobava en vigor en el cas que es tractés d'una millora d'almenys d'una sisena part del preu pactat. Amb tot, l'advocat de Martínez defensava que aquesta consuetud no es podia aplicar en contractes o arrendaments on l'objecte a arrendar havia canviat substancialment durant l'administració en exercici. En aquesta ocasió, la construcció de la nova fàbrica significaria un canvi autènticament decisor per l'estanc de les bales i les municions, fet que hauria d'haver invalidat les postures de Figuerola.²⁹⁵³ Finalment, l'assentista també defensava que les propostes d'augment havien arribat més de set mesos després de la concessió del contracte, fet que aniria en contra de la costum de deixar sols tres o quatre mesos per presentar noves postures un cop s'havia rematat un contracte públic.

Per tots aquests motius, Martínez demanà a la hisenda reial que li retornés les 2.600 lliures catalanes que havia pagat de més per haver acceptat els dos preus de Figuerola. Amb tot, els agents fiscals de la Intendència s'oposaren de manera clara a les demandes de Martínez, defensant que si l'assentista havia pogut muntar la nova fàbrica havia sigut per haver comptat «[...] con la protección y auxilio del regio fisco [...]».²⁹⁵⁴ A més a més, l'agent fiscal defensà que Martínez s'havia pogut lucrar de l'estanc des del primer dia, fet que li hauria permès finançar les inversions fetes, alhora que defensà el dret costumari que «[...] que en este Principado ha observado el fisco aceptar nuevas posturas y devolver sus arriendos al subasto sin atender al lapso de tiempo [...]».²⁹⁵⁵ Per tots aquests motius, es denegà la sol·licitud de l'assentista.

Retornant a l'administració de l'*asiento*, l'intendent Sartine prengué les disposicions necessàries per renovar el contracte durant la primavera de 1732. Malgrat que les primeres subhastes quedaren desertes, finalment acabà presentant una postura el cerer barceloní Francesc Elies, que fins llavors havia sigut soci de Felip Martínez i el seu agent a Barcelona durant els anys de l'anterior contracte.

²⁹⁵³ BC, Fons Torres Amat: Tor.372-Fol, pp. 6-7, [12-01-1735].

²⁹⁵⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 14, ff. 276r-283v, [26-08-1735].

²⁹⁵⁵ *Ibidem*.

Elies prengué com a base de la seva postura l'*asiento* de 1729 però negocià la inclusió de diversos punts en el redactat del contracte. En primer lloc, sol·licità que tots els carregaments de bales fabricades a la nova fàbrica d'El Molar fins a Cambrils per embarcar-les cap a Barcelona els haguessin de fer els conductors escollits per ell, i que «[...] no estén obligados los conductores a llevar otra guía hasta dicha villa de Cambriles que la que el Administrador de dicha fábrica les diere».²⁹⁵⁶

Seguidament, Elies expressava les dificultats creixents que es trobaven els assentistes per trobar plom per alimentar les fàbriques a causa de les importants taxes locals i baronials que els ajuntaments posaven als meners:

«[...] que para que los fabricantes de las menas de plomo de este Principado se apliquen con el mayor cuidado en buscar y sacar menas y alentar a que hagan los mismo muchos de los que de presente no van a los croces por causa de los excesivos derechos y tasas que sobre las menas les imponen algunos comunes de villas y lugares de donde las fabrican, de modo que de la que sacan en el término de Falcet les hacen pagar los Regidores de dicha villa un noveno, Y en el término de García un onceno, lo que resulta en gran perjuicio de esta Real Renta y del Asentista pues este con las pocas menas que de presente sacan no tiene la quarta parte de las que necesita para el asiento ni puede desempeñarse de dar el abasto menos que haga venir menas y plomo extragero. Y siendo como parece son los minerales Regalía del Rey Nuestro Señor (Dios le Guarde)».²⁹⁵⁷

Per aquesta raó, Elies demanà una exempció completa de tots els drets locals d'explotació de les mines per ell i per tots els meners que treballessin a compte de les fàbriques de municions «[...] excepto la decima que acostumbran a pagar a los señores Alodiales y dueños de los lugares que las saquen».²⁹⁵⁸

A banda d'aquestes franqueses de drets, el postor també proposà l'extensió del contracte de tres a cinc anys. D'aquesta manera, es podria afavorir una major inversió en la recerca de nous jaciments que encara no s'haguessin explotat i que ajudessin a fer remuntar la producció de les mines més conegudes, que amb pocs anys havia caigut de cent cinquanta quintars setmanals a tan sols vint. Per evitar nous casos com el de Figuerola, en aquesta ocasió també es fixà un termini màxim de quaranta dies per presentar qualsevol postura de millora del contracte un cop s'hagués rematat.

A canvi de totes aquestes modificacions, Elies s'obligà a pagar 2.400 lliures cadascun dels anys que durés el contracte. Així mateix, en comptes d'oferir altres companys com

²⁹⁵⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 410r-415v, [11-07-1732].

²⁹⁵⁷ *Ibíd.*

²⁹⁵⁸ *Ibíd.*

a avaladors, pactà amb l'intendent el pagament immediat de 600 lliures que corresponien als tres primers mesos del contracte. A partir d'aquell moment, Francesc Elies ja no deixà l'administració de l'estanc fins al regnat de Ferran VI.²⁹⁵⁹ A banda del Principat, aquest *asiento* també li permetia extreure tots els carregaments que desitgés a l'Aragó i València.

Algunes de les disposicions acceptades en el contracte aviat despertaren tensions amb algunes de les autoritats locals. Aquest fou el cas de la Selva del Camp, on el batlle Andreu Maymó i el seu cunyat Josep Gendre es negaren a entregar als agents de l'assentista algunes menes extretes del seu terme. Gendre no era pas un individu qualsevol. Es tractava d'un ciutadà honrat de Barcelona i un assentista de palla de la Corona entre 1725 i 1727.²⁹⁶⁰ Elies s'acabà presentant a Tarragona on s'acompanyà del comandant de la plaça Juan de Prado Potocarrero i de quatre guàrdies per forçar-los a lliurar el ferro als preus convinguts. Finalment, l'assentista presentà una querella al Tribunal de la Intendència per fer-los pagar les despeses del seu viatge a Tarragona.²⁹⁶¹ Per la seva banda, l'intendent remeté una carta als comuns de Falset i Garcia perquè deixessin de sotsarrendar el cobrament d'impostos sobre les mines, atès que es trobaven sota l'empara de les franquesses impositives associades a l'*asiento* de les bales. Aquesta carta es feu en motiu de la cessió del cobrament d'aquest "onzè" del terme de Garcia al reusenc Miquel Marçà l'any 1732.²⁹⁶²

Per altra banda, les diverses tensions i querelles que havien enfrontat Elies i els seus companys Llorenç Batlles i Felip Martínez amb Antoni Olivés, Cosme Guasch i Francesc Divorra acabarien desembocant en un enorme i llarg plet en els que se sumaren acusacions de mala gestió, impagament de deutes, omissió d'informació –entre d'altres– que s'allargaria més de cinquanta anys i hi implicaria els seus hereus.²⁹⁶³

Com en molts d'altres àmbits de la provisió, el creixement de l'activitat bèl·lica durant la dècada de 1730 també tingué el seu impacte en la producció de municions i pedres de fusell i escopeta. Malgrat l'exemple particular de Joan Sorelló de l'any 1718, de manera

²⁹⁵⁹ Es tracta de Francesc Elies pare, atès que l'hereu de la nissaga havia traspassat el març de 1733. AHPB, 967/17, Notari Miquel Cabrer, ff. 734r-735r, [03-03-1733].

²⁹⁶⁰ Amb tot, aquesta no era la seva primera topada amb les autoritats de la Intendència, atès que l'any 1730 ja el processaren per deure 1.715 lliures i set sous a la companyia de l'*asiento* de la palla. ACA, RP, BGRP, Vol. 10, ff. 32v-37r, [16-01-1730].

²⁹⁶¹ ACA, RP, BGRP, Processos, 1734, Núm. 3, Au, s/f, [11-09-1734].

²⁹⁶² ACA, RP, BGRP, Vol. 11, ff. 175r-176v, [30-07-1732].

²⁹⁶³ ACA, RA, Plets Civils, Núm. 6, s/f, [1732-1787]. Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, p. 361.

més comuna el subministrament d'aquests productes entrava dins dels grans *asientos* de gèneres d'artilleria. Per tant, era responsabilitat dels assentistes o oficials de l'artilleria efectuar les compres i tractes directament amb l'estanquer o tancar-ne la seva importació.²⁹⁶⁴

Precisament, en un dels diversos contractes que es feren pels dos trens de campanya i de batre que es prepararen a Barcelona l'any 1742, s'hi inclogué aquesta nota referida a les pedres de foc de fusell:

«Debiendo entender el Impresario que por lo que respecta a las ciento sesenta y siete mil quinientas y cincuenta y dos piedras de fusil a la francesa y española, la séptima parte de ellas las debe tomar del Asentista Francisco Elies a los mismos precios que las ha proveído a Joseph Serrat y a Pedro Febrés en asientos anteriores [...]».²⁹⁶⁵

Els encàrrecs d'aquesta magnitud foren usuals pel cas de les pedres, atès que coneixem l'existència de diverses comandes similars en anys anteriors. L'any 1732, els pagesos de Vilaverd Martí Oller i Joan Soler es comprometeren amb el comissari reial de guerra de Tarragona Fernando Alfonso a fabricar cent seixanta mil pedres de fusell, mentre que a principis de gener de 1733 els mateixos individus acceptaren una nova comanda de dues-cents vint mil pedres de fusell i trenta mil pedres de pistola.²⁹⁶⁶ L'any següent, el propi José Patiño encarregà unes altres cent mil unitats a Tarragona.²⁹⁶⁷ En els diversos contractes que hem estudiat, la demanda de pedres de fusell i escopeta sempre fou molt més important que la de municions. La pràctica totalitat d'aquests gèneres que es produïen al Principat ho feien a la localitat de Vilaverd, que avui es troba a la frontera entre la Conca de Barberà i l'Alt Camp. La centralització de la producció de pedres de pedrenyal en aquesta vila tingué un notable impacte en la seva estructura productiva. L'any 1739 hi havia setze "fabricants de pedrenyes", essent la major especialitat dins el conjunt de les activitats manufactureres locals, superant numèricament la suma de la resta de menestrals.²⁹⁶⁸

²⁹⁶⁴ En tenim algunes mostres de comandes de bales, perdigons i pedres dins d'aquests grans contractes a ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 327r-346v, [25-04-1730], Vol.120, ff. 61r-67r, [21-02-1732] i Vol. 128, ff. 9v-22r, [07-01-1740].

²⁹⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 133, ff. 328r-363v, [05-11-1742].

²⁹⁶⁶ AHT, FNT, Notari Ignasi Gelambí, Sig. 430, ff. 218r-218v, [13-10-1732] i ff. 219r-219v, [24-01-1733].

²⁹⁶⁷ AGS, SGU, Llig. 827, Juan Rafael de Silby a José Patiño, s/f, [20-03-1734].

²⁹⁶⁸ Josep Maria PORTA I BALANYÀ, «La població, la societat i la riquesa de Vilaverd en el segon quart del segle XVIII» a *Aplec de treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, Núm. 2, 1980, p. 56.

L'augment de la demanda de bales i pedres i l'estratègia de concentració de contractes empresa per Josep Serrat des de principis de la dècada acabaren fent que, l'any 1737, Francesc Elies hagués de competir amb el mestre armer barceloní per assegurar la continuïtat de la seva administració. Malgrat que Serrat guanyà la subhasta pública, finalment decidí cedir el contracte a Elies a canvi de 300 lliures d'axaus. En aquesta ocasió es mantingué el termini de l'administració en cinc anys però s'augmentaren modestament les anualitats a 2.480 lliures, fent un total de 12.400 lliures pel total del contracte.²⁹⁶⁹ Així mateix, l'assentista també aconseguí el permís per extreure bales i pedres a Mallorca i Eivissa.

Durant els primers anys de la dècada de 1740, Elies combinà la seva tasca com a assentista de les municions de guerra del Principat amb la de «[...] Director de la Real Renta de Azogue y sus agregados del presente Principado e Islas adjuntas».²⁹⁷⁰ Ambdues tasques no li impediren pas d'emprendre altres iniciatives comercials privades. Per exemple, a principis de l'any 1742 es trobava construint –o ampliant– un enorme pou de glaç al costat del mas Donadéu de Sant Fost de Campsentelles, que havia adquirit pocs anys abans. Per bé que durant les obres tingué diversos problemes amb els veïns i amb els monjos cartoixans de Montealegre per l'ús de pedres de Caldes, finalment sembla que tots s'acabaren solucionant i el pou pogué completar-se sense impediments.²⁹⁷¹

Coincidint amb aquestes inversions, a finals de la primavera de 1742 Elies tornà a estendre el contracte amb la Intendència per cinc anys més amb les mateixes anualitats de 2.480 lliures. A banda de les disposicions i condicions que ja hem vist en *asientos* precedents, veiem com l'escassetat productiva de les mines del Priorat que ja s'havia començat a advertir deu anys abans seguia sent un problema important, atès que l'assentista assegurava que «[...] con las poca menas que de presente sacan no tiene la quarta parte de las que necesita para el asiento, ni puede desempeñarse en dar el abasto menos que haga venir menas y plomo del extranjero».²⁹⁷² Amb tot, sent coneixedor dels treballs i aprestos que ja s'estaven conduint a Barcelona en motiu de la renovada tensió internacional, Elies demanà:

²⁹⁶⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 125, ff. 69v-85v, [01-08-1737].

²⁹⁷⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 20, ff. 7v-14v, [30-01-1742].

²⁹⁷¹ *Ibidem*. Enric PORCEL i Jordi TARRAGÓ, «El pou de glaç de can Donadéu» a *Campsentelles*, Núm. 7, 2004, pp. 39-40.

²⁹⁷² ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 85v-94v, [07-06-1742].

«Que si durante este asiento el Rey nuestro Señor (Dios le Guarde) mandasse fabricar algunas porciones de piedras para provisión de sus Reales Almacenes o por alguna expedición deva correr dicha provisión privativamente a cargo del suplicante, ofreciendo darlas a 4 libras, 3 sueldos y 4 dineros el millar, que es la mitad menos de la tasa que Su Majestad le tiene dada para la venta de dichos géneros en los estancos; lo que ofrece a fin de evitar los fraudes que los fabricantes de piedras suelen hazer en casos semejantes».²⁹⁷³

Finalment, també sol·licità que les franqueses d'impostos i càrregues municipals que se li havien concedit en virtut de l'*asiento* també es fessin extensius a l'esmentat mas Donadéu «[...] respecto de haver de emplear mucho tiempo las caballerías que en ella tiene por transporte de perdigones y diligencias personales para la conservación y aumento de esta renta».²⁹⁷⁴

Aquest seria el darrer contracte de l'estanc de bales, perdigons i pedres de fusell i escopeta que se signaria durant el regnat de Felip V. Repassant els manuals de la Intendència fins l'any 1752, tampoc hi hem localitzat cap altre *asiento* similar. Amb tot, sabem que exercí com a assentista de la fabricació de perdigons i bales fins l'any 1750 gràcies a dos processos oberts contra els sotsarrendadors de municions de guerra de Móra d'Ebre i de Batea dels anys 1748 i 1750.²⁹⁷⁵

És important constatar que, tal i com ja descrigué Alba Alonso, totes les mines de plom del Priorat passaren a ser administrades directament per la Corona entre els anys 1750 i 1755, sota el que es conegué com la "Concessió Règia".²⁹⁷⁶ Sens dubte, aquest canvi degué afectar notablement els termes generals de l'estanc i la seva execució. A partir de l'any 1755, una societat conformada per quatre pagesos de Vilaverd –Martí Oller, Ramon Oller, Joan Pau Oller i Joan Soler– aconseguiria per primera vegada en règim d'exclusivitat el subministrament de totes les pedres de fusell per les tropes durant quatre anys. Aquesta administració coincidiria amb un moment de gran demanda per part de l'estat, arribant fins a la producció de dos milions de peces anuals.²⁹⁷⁷

6.4.5. La producció pólvora i el seu emmagatzematge

²⁹⁷³ *Ibíd.*

²⁹⁷⁴ *Ibíd.*

²⁹⁷⁵ ACA, RP, BGRP, Processos, 1748, Núm. 11, A, s/f, [1748] i 1750, Núm. 9, Aj, s/f, [1750].

²⁹⁷⁶ Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença...*, pp. 310, 361 i 376,

²⁹⁷⁷ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 69.

El darrer gran àmbit productiu que també quedà plenament afectat per les disposicions preses per les noves autoritats borbòniques des dels primers mesos de la postguerra fou el de la manufactura de pólvora. Precisament, tal i com hem vist, els dos primers contractes fets per José Patiño després de la caiguda de Barcelona foren per la producció de pólvora per les tropes reials. Aquestes comandes serviren per recuperar momentàniament l'activitat del sector i abastir momentàniament les tropes de la guarnició. Amb tot, tant els nivells de producció pactats –de dos-cents quintars anuals– com la despesa que comportaria el model d'administració directa plantejat per Patiño no permeteren fer créixer de manera massa substancial el volum productiu.

Així doncs, la pólvora fabricada al Principat sols conformaria una part molt petita de la que necessarien les tropes que s'hi desplegaren. A principis de 1715 i durant la preparació de l'expedició de Mallorca, els magatzems catalans sols comptaven amb mil quintars de mala qualitat a Tortosa i mil de bons a Tarragona, la majoria provinents de les reserves que hi havia arribat durant el conflicte. Per aquesta raó, s'hagueren de comprar cinc mil quintars més a França.²⁹⁷⁸ Quelcom similar s'esdevingué en el cas de l'expedició de Sicília de 1718, on la pólvora de les fàbriques catalanes no passà del 23% del total que es remeté amb la flota.²⁹⁷⁹ Com veurem, aquesta dinàmica es mantingué constant durant tot el regnat de Felip V.

Tal i com es desprèn dels pactes amb polvorers tancats per Patiño, la ciutat de Manresa i el seu entorn esdevingueren la principal zona productora de pólvora de la Catalunya borbònica. Durant tot el segle XVIII, la propietat dels molins i refinadors de pólvora i salnitres restà en mans de dues importants nissagues manresanes: els Soler i els Dalmau. Totes dues famílies tingueren les arrels de la seva fortuna en el treball de les pells i a finals del Sis-cents ja posseïen els diversos molins polvorers situats a la riba del Cardener.²⁹⁸⁰ Els dos germans Soler que encapçalaven la família al tombant del segle, Josep i Maurici, eren propietaris d'un molí i un refinador de salnitres.²⁹⁸¹ L'hereu de la família, Josep Soler de la Plana, prengué partit per la causa borbònica durant el conflicte successori, i la fidelitat dinàstica li valgué el càrrec de regidor dels primers governs

²⁹⁷⁸ Eduardo PASCUAL RAMOS, «Preparativos y disposiciones de Felipe...», p. 1172

²⁹⁷⁹ Eduard MARTÍ FRAGA, «La Capacidad de...», pp. 42 i 50.

²⁹⁸⁰ Llorenç FERRER I ALÒS, *Sociologia de la industrialització. De la seda al cotó a la Catalunya Central (Segles XVIII-XIX)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011, pp. 49, 56 i 92. Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora...», p. 15.

²⁹⁸¹ Ramon SERRA I RIAL, «El casal barroc dels Soler de la Plana, un capítol oblidat del segle XVI manresà» a *Dovella*, Núm. 113, 2013, p. 37.

locals de la ciutat.²⁹⁸² Per altra banda, l'altre gran propietari de molins manresans, Damià Dalmau també fou blanquer i negociant. Juntament amb altres membres de la seva família, després de la Guerra de Successió participà activament en nombrosos arrendaments de drets municipals de Manresa i de les viles i llocs veïns, a banda d'emprendre diversos negocis de caire comercial.²⁹⁸³ Totes dues nissagues s'acabarien unint a mitjans de segle.²⁹⁸⁴

Els acords inicials de fabricació de pólvora signats amb els Soler i la resta de propietaris de molins de Manresa, Cardona i Sallent aviat s'integraren dins de l'administració general que posseïa l'assentista francès Jean Baptiste Duplessis.²⁹⁸⁵ Per bé que aquesta societat havia obtingut l'*asiento* general de la pólvora des de l'any 1701, la seva darrera encomana s'havia iniciat el mes de maig de 1714, i ja havia inclòs Catalunya com un més dels seus àmbits d'acció. Amb tot, els constants i importants endarreriments de la hisenda reial en fer efectius els pagaments que li devia tant per aquest contracte com per d'altres proveïments que subministrà durant la guerra, acabà motivant que Duplessis es retirés voluntàriament de l'*asiento* a principis de 1717.²⁹⁸⁶

Qui rellevaria a la societat francesa seria Miguel Francisco de Aldecoa i Jáuregui, un membre del cercle de negocis de Juan de Goyeneche i de Miguel de Arizcun, que aconseguí l'*asiento* general de la pólvora durant deu anys el dia 26 d'abril de 1717.²⁹⁸⁷ Els termes d'aquest contracte –que es repetirien de manera pràcticament idèntica en els *asientos* generals que es concediren posteriorment– ens permeten constatar el paper secundari que la pólvora fabricada al Principat, l'Aragó i Navarra tenia en relació a la provinent del Llevant sud peninsular. Mentre que les fàbriques catalanes, aragoneses i navarreses haurien de produir tres mil quintars castellans anuals de pólvora, les de Múrcia, Oriola, l'Alcázar i Granada n'haurien d'entregar vuit mil.

²⁹⁸² Francesc SERRA I SELLARÉS, «Les conseqüències econòmiques...», p. 198.

²⁹⁸³ Llorenç FERRER I ALÒS, *Sociologia de la industrialització...*, pp. 92 i 101.

²⁹⁸⁴ Llorenç FERRER I ALÒS, *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2007, pp. 325-327.

²⁹⁸⁵ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, *Copia del capítulo 9 de provisión de Pólvora de Aragón y Navarra que hubo a cargo de Don Juan Bautista Duplesis y Compañía que ajustaron en 14 de mayo de 1708*, ff. 64r-64v, [1718].

²⁹⁸⁶ Anteriorment ja l'havia renovat una vegada, l'any 1708. L'any 1717, la hisenda reial tenia un deute amb ell proper als 1.700.000 rals de billó. María Concepción HERNÁNDEZ ESCAYOLA, *Negocio y Servicio. Finanzas...*, pp. 257-258, n. 146.

²⁹⁸⁷ Rafael GUERRERO ELECALDE, *Las elites vascas en el gobierno de la monarquía borbónica. Redes sociales, carrera y hegemonía en el siglo XVIII (1700-1746)*, Tesi doctoral dirigida pel Dr. José María Imízcoz, Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011, pp. 364-365 i 388.

A més de les quantitats a proveir, també s'hi especificà la composició de la pólvora. Cada quintar castellà de pólvora s'hauria de produir de la mescla de vuitanta lliures de salnitre afinat, onze lliures de sofre i catorze lliures de carbó. Per assegurar la seva preservació i la seguretat en el transport, s'emmagatzemaria en botes de dotze cèrcols i un sac d'un quintar net de tara. Mentre que la consecució del carbó i el salnitre seria responsabilitat de l'assentista, la Corona s'encarregaria de subministrar el sofre, que venia majoritàriament de les mines d'Hellín, a Albacete. Per tal de gestionar els seus assumptes des de Barcelona, el dia 13 de setembre d'aquell mateix any designà a Juan Fernández Calderón com a *Juez Conservador* de la pólvora i els salnitres del Principat de Catalunya.²⁹⁸⁸

Amb tot, abans de rebre el seu nomenament oficial, Calderón ja havia començat les gestions per posar en marxa la producció. A principis del mes d'agost es traslladà a Manresa on intentà pactar amb els propietaris dels molins manresans que passessin a treballar per Aldecoa. Atès que no comptava amb cap certificació oficial, els manresans encapçalats per Josep Soler de la Plana reberen les seves propostes fredament. En aquells moments, Soler de la Plana ja mantenia una estreta relació epistolar amb el mercader i geògraf reial Josep Aparici. Almenys de l'inici dels tractes amb Duplessis, Aparici i el cerer Josep Puig eren socis i interessats en les fàbriques de pólvora manresanes i eren els seus agents a Barcelona. Mercès al fons documental d'Aparici que es conserva actualment a la Biblioteca de Catalunya podem conèixer amb bastant detall els principals avatars de l'administració de les fàbriques de pólvora catalanes entre els anys 1717 i 1729.

Davant de les propostes de Calderón i ignorant la retirada de Duplessis de l'*asiento*, Soler de la Plana informà a Aparici que la intenció de tots els polvorers de la ciutat era mantenir les entregues pactades amb l'assentista francès fins l'any 1719. Davant d'aquesta negativa, Calderón es reuní amb el batlle de la ciutat i el comandant de la guarnició perquè els forcés a acceptar el nou contracte amb el nou preu per quintar. Davant de les contínues resistències, quan Maurici Soler de la Plana intentà fer valdre els interessos del seu pare Josep, el seu oncle i els seus companys «[...] lo dit Calderón se valgué el dit comandant y envià en esta casa lo Sargento Major de la plassa ab dos

²⁹⁸⁸ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, ff. 101r-101v, [13-09-1717].

dragons Y sel ne portà en una presó de un quartel».²⁹⁸⁹ Mentre empresonava el fill de Josep Soler, Calderón es reuní amb el batlle a casa del notari Joan Pujol:

«Y en casa del dit notari lo secretari manà al batlle en virtut els paper el portava los intimàs fessan relació perquè se avia de posar per inventari tot lo que tinguessen de ingredients axí també de perols y qualsevol cosa tocant a pólvora. Y del mateix instant se pertí anant ti mirant en companyia del notari fent una minuta de todas las casas tinch ditas [...]».²⁹⁹⁰

Aquest inventari de tots els edificis i instal·lacions de producció de pólvora i salnitre que hi havia a la ciutat es dugué a terme el dia 23 d'agost i ens permet fer-nos una imatge clara de l'entitat de les fàbriques manresanes.²⁹⁹¹ En total, la ciutat comptava amb quatre refinadors i tres molins polvorers actius. Maurici Soler posseïa un refinador de pólvora al carrer de Socarrats, mentre que els de Joan Baptista Soler i Josep Soler de la Plana es trobaven al costat de la font de les Piques i el de Francesc Soler al carrer de Vilanova. Per altra banda, els molins polvorers se situaven tots fora del recinte de les muralles, a la zona de les Obagues. Damià Dalmau en posseïa un de quatre morters i dues maces, mentre que Soler de la Plana i Francesc Soler en tenien un cadascun també de dues maces.²⁹⁹² Un any després, Joan Baptista Soler aconseguiria el permís per construir-ne un altre a la zona dels Comtals, de quatre maces. Un permís que hagué de pactar amb el canonge Fèlix Ignasi Dalmau, que posseïa uns horts a la zona i que despertaria noves tensions durant els anys següents.²⁹⁹³

Després de totes aquestes accions de Calderón, Josep Soler de la Plana reconegué a Josep Aparici que l'endemà:

«[...] me fou forçós per lo temor de perdre tots los cabals de nostra Companyia lo donar oidos ab conveniència ab lo dit Calderón. Y convinguérem a fer mil quintars de pólvora cada any y nos som obligats per tres años que vindran a ser tres mil quintars posada en los almagatzems del Rey y cobrat lo resibo la pagarà a dotsa rals de vuit quintà castellà. Y de Bastreta donarà 300 doblas y se a de rescabalar en la fi de cada any se 100. Y la pólvora se despedirà per los estanchs la pagarà a raó de setsa rals de vuyt lo quintà. Y se a entregat al molí del Rey al dit Calderón la dita pólvora. Y en ser pasada se a de pagar al dit preu sens donar sach ni bota».²⁹⁹⁴

²⁹⁸⁹ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [11-08-1717].

²⁹⁹⁰ *Ibíd.*

²⁹⁹¹ Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora...», pp. 15-16.

²⁹⁹² ACBG, AHPM, Notari Joan Pujol, Llig. 4849, ff. 221v-222v, [23-08-1717].

²⁹⁹³ ACBG, AHPM, Notari Joan Pujol, Llig. 1320, s/f, [19-06-1718]. Agraïixo a Ernest Molins el seu avís sobre l'existència d'aquest document.

²⁹⁹⁴ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [25-08-1717]

Així doncs, finalment Soler de la Plana acceptà en nom de tota la companyia –que incloïa Josep Soler de la Plana, Damià Dalmau, Maurici Soler, Joan Baptista Soler, Francesc Soler de Manresa i Josep Aparici, Jacinto Cavaller, Josep Costa i Josep Puig de Barcelona– un contracte per la fabricació de mil quintars de pólvora anuals fins l’any 1720.²⁹⁹⁵ A finals d’aquell any, els polvorers manresans enviaren criats i agents a moure’s per diverses poblacions de l’Urgell i el Segrià –Anglesola, Vilagrassa, Arbeca, Preixana, les Borges Blanques, Castellans, Juneda, Lleida, Alguaire, Soses, Alcarràs...– amb l’objectiu d’assegurar el treball de les terres per la producció de salnitre.²⁹⁹⁶

Per fer front a l’important augment de la producció encarregat pel nou assentista, els polvorers manresans també feren reparar i posar a punt dos altres molins per ampliar la fabricació, el de Sallent, propietat de Joan Camps, i un altre a Monistrol de Montserrat.²⁹⁹⁷ Paral·lelament, Calderón també tancà un contracte amb el mestre de cases Valentí Bacardit i companyia perquè obressin seixanta quintars de pólvora en els quatre molins de Cardona. Aquesta proposta fou criticada durament per Josep Soler de la Plana perquè comportaria un augment de la competència per l’adquisició de salnitres que podia posar en perill el ritme de producció de Manresa. Finalment, però, sembla que no s’acabà executant.²⁹⁹⁸ A tots aquests establiments també caldria sumar-hi el molí de vuit maces que es trobava als afores de Barcelona, al costat dels molins fariners del rei que feien servir el Rec Comtal.

Durant l’estiu de 1718, ja començaren a arribar a Aparici notícies d’una possible extensió del contracte un cop finalitzats els tres anys que havien aparaulat amb Calderón, alhora que sonava un possible augment de la quantitat a produir fins als mil tres-cents quintars anuals. Josep Soler de la Plana no es mostrà molt receptiu a aquestes propostes, centrant totes les seves atencions a aconseguir els salnitres necessaris i a fer valdre les exempcions d’allotjaments, bagatges i càrregues municipals que posseïen com a assentistes del rei.²⁹⁹⁹

²⁹⁹⁵ ACBG, AHPM, Notari Joan Pujol, Llig. 4849, ff. 223r-225r, [24-08-1717].

²⁹⁹⁶ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, *Compte dels salitrayres treballaran y del que se obligaran a fer a poca diferencia de salitre*, ff. 14r-15v, [1718].

²⁹⁹⁷ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [06-04-1718].

²⁹⁹⁸ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, ff. 17r-22r, [1718-1719].

²⁹⁹⁹ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [21-09-1718] i s/f, [30-06-1718]

Aquesta eventual pujada de la demanda es trobava íntimament lligada a la campanya de conquesta de Sicília i a l'abastiment de l'exèrcit expedicionari. Amb l'allargament del conflicte i l'esclat de la Guerra de la Quàdruple Aliança, la producció polvorera també quedà afectada per l'estroncament de l'activitat econòmica causada per l'aixecament guerriller austriacista i pel pas constant de tropes cap al front pirinenc. Precisament, durant les fases més actives del conflicte, els polvorers manresans es dedicaren a refer la pólvora dolenta que es trobava als magatzems de la ciutat.³⁰⁰⁰

La nova invasió francesa del Principat coincidí amb l'acabament dels tres anys pactats inicialment amb Fernández Calderón. Per bé que ell seguís representant a Miguel Francisco de Aldecoa a Barcelona, Aparici també mantenia una relació epistolar directa amb l'assentista navarrès. A través d'aquestes cartes, a mitjans de juny de 1720 Aldecoa assegurà a Aparici que els tindria en compte quan negociés un nou contracte alhora que prenia totes les disposicions possibles per renovar-los l'encomana.³⁰⁰¹

I així va ser. A finals de juliol d'aquell any, Josep Aparici i Josep Soler s'oferiren a continuar el contracte tres anys més a condició que es milloressin les instal·lacions del molí de Barcelona, que se'ls pagués la pólvora entregada a vuit dies del rebut en moneda d'or o plata per poder-la transportar més fàcilment a Manresa i a l'Urgell i l'exclusivitat en la fàbrica de salnitres del Principat. Amb totes aquestes condicions, s'obligarien a entregar anualment mil tres-cents quintars de pólvora fins el darrer dia d'agost de 1723 pel preu de 12 escuts el quintar.³⁰⁰² Malgrat tots aquests canvis, Soler de la Plana i Aparici acordaren que el repartiment de la societat es mantingués inalterada i que «[...] es quedian a las sinch parts per los de Manresa y tres pars per los de Barsezona ques al que estava y no ya que mourà cosa sobre dit pacta que de aqueixa manera va bé per tots».³⁰⁰³

El creixement del volum de pólvora pactada amb els assentista general agreujà de manera notable el problema recurrent que tenien els fabricants catalans per adquirir tot el salnitre necessari per sostenir la producció contínua. Amb la prohibició de la importació d'aquest ingredient essencial des de les fàbriques aragoneses, els polvorers del Principat hagueren de redoblar els seus esforços per intentar recuperar els nivells de

³⁰⁰⁰ ACBG, AHPM, Notari Joan Pujol, Llig. 1321, s/f, [24-01-1720]. Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora...», p. 16.

³⁰⁰¹ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Miguel Francisco de Aldecoa a Josep Aparici, s/f, [15-06-1720].

³⁰⁰² BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, ff. 67r-68v, [27-07-1720].

³⁰⁰³ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [02-09-1720].

producció a les fàbriques de l'Urgell, les Garrigues i el pla de Lleida que ja s'havia vist afectat per la continua inestabilitat del territori des de la Guerra de Successió.³⁰⁰⁴ Tot i els avenços aconseguits, durant els mesos següents:

«[...] suscitaron entre ellos diferentes controversias y disturbios pretendiendo el señor don Miguel Francisco de Aldecoa que se había suspender la fábrica y anullar esta última contrata y diciendo y allegando que el a ver pasado a contratar con los asentistas de Cataluña fue únicamente por haver Su Majestad aumentado el asiento general asta quince mil quintales a causa de las urgencias de la guerra de Italia. Y que por este motivo habiendo ahora reducido otra vez el asiento general al primitivo pie de once mil quintales anuales cessaria la causa por la qual passó a contratar con los assentistas de Cathaluña y podría rescindir la contracta [...]».³⁰⁰⁵

L'execució d'aquestes ordres arribà el dia 24 de desembre de 1721, quan Calderón comunicà als fabricants de Manresa l'anul·lació del contracte i la paralizzació immediata de la fabricació de pólvora al Principat. Com no podia ser d'altra manera, aquest fet motivà una airada resposta dels manresans que no dubtaren a recórrer la decisió directament al rei i al Consell de Guerra a través de Josep Inocenci Aparici –fill de Josep Aparici– que residia a Madrid. Aquesta protesta despertà les ires de Fernández Calderón, que després de tenir-ne coneixement ordenà que es prenguéssin i engarjolés a Josep Aparici i Josep Puig a les presons reials de Barcelona, de les que sols en pogueren sortir després de pagar una fiança.³⁰⁰⁶

Atesa la gravetat de l'assumpte, Aldecoa mateix acabà presentant-se davant del Consell de Guerra. Després de negociar directament amb Josep Inocenci, totes dues parts formalitzaren una concòrdia amigable per finalitzar el plet. Els fabricants manresans acceptaren rebaixar la quantitat de pólvora que haurien de produir fins l'agost de 1723 a sols mil dos-cents quintars. Per la seva banda, Aldecoa es comprometé a allargar-los el contracte fins l'abril de 1727 –quan finia el seu *asiento* general–, encomanant-los la manufactura de dos mil quintars més. El preu per quintar es mantindria als 12 escuts o 120 rals de billó. Així mateix, Aldecoa pagaria a Aparici 600 dobles pel preu de la pólvora que els manresans havien seguit entregant a Barcelona mentre havia durat el plet.

No obstant, els problemes no s'acabaren aquí. A principis de maig de 1725 el rei manà aturar la producció de les fàbriques de pólvora del Principat i realitzar un inventari de

³⁰⁰⁴ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Costa a Josep Aparici, s/f, [12-02-1721].

³⁰⁰⁵ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, ff. 79v-80r, [1722].

³⁰⁰⁶ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, f. 91r, [22-01-1722].

tots els materials que hi havia. Els polvorers manresans acceptaren l'ordre però escrigueren preocupats a Miguel Francisco de Aldecoa demanant-li quins passos haurien de seguir per poder recuperar les inversions fetes des de principis d'any. Una preocupació que cresqué notablement quan s'ordenà que la tropa segrestés els dos-cents quaranta-cinc quintars de pólvora que es trobava als molins i la diposités al magatzem d'artilleria de la ciutat.³⁰⁰⁷

Aquesta aturada momentània de les fàbriques i els problemes per tornar-les a posar en marxa se sumaren a les grans dificultats per la consecució de salnitre que ja hem advertit en conjuntures anteriors. La conjunció de tots aquests fets feu que els polvorers manresans consideressin retirar-se unilateralment del contracte amb Aldecoa. Josep Aparici, però, es negà rotundament a fer-ho. Per convèncer a Josep Soler de la Plana de continuar la fabricació, feu servir els següents arguments que ens permeten comprendre amb una mica més de detall el pensament i tarannà de bona part dels assentistes catalans del moment:

«[...] lo de deixar de cumplir no me apar sia practicable perquè los asientos ab lo Rey sempre és més favorable als interessos del Rey que no als nostros perquè ab molta facilitat nos faran cumplir y nos atropellaran y nosaltres no podem fer lo mateix ab ells, a més de que o havem promès ab cartas que és lo mateix que actes y devem cumplir com a homens de bé per lo tracte successiu que pot tenir de entrar dins de un any en nou aciento que no nos estarà mal y apar que investir aso es exposarnos a un gran tropell y a un gran dany y no ne eixiriam bé».³⁰⁰⁸

Així i tot, la producció tornà a iniciar-se durant la primavera de 1726. El retard en la recol·lecció de terres per refinar salnitre havia fet que bona part dels jornalers que solien llogar-se per treballar en aquestes feines ja es trobessin implicats en les feines prèvies a la sega. Atès que Josep Soler de la Plana i els manresans eren els que s'encarregaven de les compres de salnitres als productors de l'Urgell, ells hagueren d'entomar l'encariment dels jornals avançant bona part dels diners de les seves pròpies hisendes a causa dels retards en les remeses de fons des de Barcelona. Aquest fet generà un creixent malestar entre alguns dels polvorers manresans, que aviat seria capitalitzat pel canonge Fèlix Ignasi Dalmau. El religiós intentà convèncer a Soler i la resta:

«[...] proposa com lo senyor don Fèlix Ignasi Dalmau, canonge de la Seu de Manresa, ab fortes instancias li havia recomanat digués y proposàs a tots sos companys de esta

³⁰⁰⁷ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Aparici a Miguel Francisco de Aldecoa, s/f, [12-05-1725]

³⁰⁰⁸ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Aparici a Josep Soler de la Plana, s/f, [27-01-1726].

ciutat si gustavan de entendre en nou assiento de pólvora finit lo present, que ell entrarie com a company detraentne tot lo superfluo dels companys de Barcelona, proposant donar nova forma y fentse arbitre en repartir los productos del ganancial del assiento segons los treballs [...]».³⁰⁰⁹

Aquesta no era pas la primera vegada que les accions del canonge afectaren la producció polvorera manresana. L'any 1723 Fèlix Ignasi Dalmau començà la construcció d'una nova presa al tram del Cardener on es trobaven els molins polvorers de Josep Soler de la Plana, Francesc Soler i Joan Baptista Soler, per poder alimentar uns tres nous molins paperers i dos nous molins per treballar filferro que plantejava construir en els terrenys que posseïa prop del mas dels Comtals. Aquesta nova presa feia créixer el cabal del riu, trencava la inèrcia de l'aigua i ofegava els canals de desguàs i les pròpies preses dels molins polvorers, afectant de manera clara el seu funcionament. Davant d'aquest fet, els polvorers manresans havien elevat una queixa al tribunal de la Intendència que resolgué ràpidament que s'aturessin els treballs de la nova presa. Amb tot, després de diverses al·legacions, ambdues parts acabaren arribant a un acord per permetre'n la construcció.³⁰¹⁰ Part d'aquest acord fou la cessió que Joan Baptista Soler feu a Dalmau del dret d'aigües aconseguit pel seu pare l'any 1690 per poder establir noves preses en aquell tram del riu per un cens de 6 sous anuals.³⁰¹¹

Malgrat els problemes descrits, Soler de la Plana es negà immediatament a trencar amb Aparici i Josep Puig, i els informà puntualment de tots els moviments del canonge i dels socis que sí es veien temptats per la proposta. Finalment, els moviments de Dalmau no tingueren efectes palpables i els esforços comuns dels polvorers manresans es tornaren en aconseguir el salnitre necessari per continuar la fabricació. D'aquesta manera, l'estiu de 1726 a cada soci li tocà visitar un espai diferent per tractar de manera directa amb els productors locals i fer avançar la recollida de les terres. Damià Dalmau passà a Lleida, Francesc Soler a Juneda i les Garrigues, Joan Baptista Soler a Anglesola i Agramunt i Maurici Soler a Linyola fins la vora del Segre. El cerer Josep Puig també hi aniria com a representant del grup de Barcelona i per enfortir els llaços malmesos durant les tensions primaverenques.³⁰¹²

³⁰⁰⁹ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [02-06-1726].

³⁰¹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 4, ff. 312r-314v, [26-08-1723], ff. 334v-341r, [07-09-1723] i ff. 350r-352r, [11-09-1723]

³⁰¹¹ ACA, RP, BGRP, Processos, 1729, Núm. 2, D, s/f, [07-09-1729].

³⁰¹² BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [12-08-1726] i s/f, [18-08-1726].

A principis de l'any 1727, Miguel Francisco Aldecoa aconseguí renovar l'*asiento* general pel subministrament de onze mil quintars castellans anuals durant deu anys. En aquesta ocasió, rebaixaria el preu per quintar de 210 a 180 rals de billó. Com en les anteriors ocasions, Aldecoa delegà l'administració de les fàbriques de Catalunya durant cinc anys a la companyia de fabricants de pólvora catalans encapçalada pel cerer Josep Puig.³⁰¹³ Cadascun d'aquests anys, s'hi haurien de produir cinc-cents quintars de pólvora pel rei, a banda de la que es vendria als "*estanquillos*" del Principat –i que seria sols una sisena part de tota la que haurien de proveir les províncies d'Aragó, Navarra i Catalunya–. Per cada quintar rebaixarien 15 rals de billó en comparació amb l'*asiento* anterior, fixant el preu en 105 rals.³⁰¹⁴ Les remeses es podrien entregar a Barcelona, Girona, Roses, Hostalric, Cardona, Berga, Castell-Ciutat o Tarragona. Mentre que la fabricació de la pólvora aniria a càrrec de la companyia de Puig, l'administració i sotsarrendament dels estancs del territori restaria en mans de Calderón.³⁰¹⁵

Malgrat que Puig figurés com a administrador i principal interessat, la gestió de la companyia seguia clarament vinculada a Josep Aparici, que exercia de nexa entre els fabricants del centre del Principat i l'alta administració i l'entorn cortesà. Ell mateix s'havia encarregat de tractar directament amb Miguel Gastón de Iriarte a la cort durant el procés de renovació de l'*asiento* general, on havia assegurat gaudir del favor del ministre Patiño perquè «[...] nadie conosse al señor Patiño más que yo que le serví durante el sitio de Barcelona y todo el tiempo que estuvo en esta Provincia interinamente en su consejo secreto de que he sacado me ha acomodado un hijo mio en Cádiz [...]».³⁰¹⁶ Per aquest motiu, aconseguí convèncer-lo de que no confiés en les propostes de rebaixa de la competència i seguís deixant la fabricació de pólvora a Catalunya en mans de la seva companyia.

Per altra banda, el geògraf reial continuava la seva estreta relació epistolar amb el fill de Josep Soler de la Plana, Maurici, que havia rellevat al seu pare al capdavant del grup de polvorers de Manresa i el mantenia al dia de les gestions per la consecució dels salnitres urgellencs. Els forts freds i nevades de l'any 1728, juntament amb els constants endarreriments en l'enviament de les noves ordres i circulars que reconeguessin les exempcions de càrregues municipals per incentivar la contractació de jornalers per

³⁰¹³ ACA, RA, Reg. 206, ff. 141-172, [14-05-1728] i Reg. 209, ff. 57r-81v, [08-05-1728].

³⁰¹⁴ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Miguel Gastón de Iriarte a Josep Aparici, s/f, [27-09-1727].

³⁰¹⁵ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Aparici a Miguel Gastón de Iriarte, s/f, [31-10-1727].

³⁰¹⁶ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Josep Aparici a Miguel Gastón de Iriarte, s/f, [20-12-1727].

treballar els salnitres, havien tornat a fet baixar alarmantment la producció d'aquest ingredient. Aquest fet havia paralitzat la fabricació de pólvora a Manresa i Barcelona durant el mes de desembre.³⁰¹⁷

Les tensions productives acabaren provocant un trencament entre els fabricants manresans. Per una banda, Damià Dalmau, Francesc Soler i Maurici Soler volgueren canviar les condicions de l'administració mentre que Maurici Soler de la Plana i Joan Baptista Soler defensaren seguir col·laborant estretament amb Aparici i Josep Puig.³⁰¹⁸ Dalmau i els seus criticaren durament les gestions a l'Urgell fetes per Soler de la Plana i proposaren formalitzar un pacte a part amb Aparici i Puig, mentre que aquest darrer carregà contra Dalmau acusant-lo d'ignorant i «[...] per experimentar que per ell lo mateix és sal que salitre y sol·licitar voluntàriament pendències y rinyes ab los fabricants del salitre».³⁰¹⁹ Sens dubte, aquests xocs es podrien vincular clarament als moviments que ja emprengué el canonge Fèlix Ignasi de Dalmau per assolir una major independència productiva del grup manresà, alhora que el relleu al capdavant de la societat amb l'encimbellament de Maurici Soler de la Plana com a referent dels polvorers manresans en lloc del seu pare podria haver despertat l'animadversió d'altres propietaris més consolidats com Damià Dalmau o el seu oncle Maurici Soler “del Raval”.

A més a més, tot això coincidí amb els greus estralls causats per una gran crescuda del Cardener que succeí a principis d'octubre de 1728, quan el riu «[...] a feta una avinguda fora de medida que arriba fins a las teulas dels molins. Y tot ho a descompost menos lo molí de Batiste que pica pólvora fina per los estanchs. Y de pólvora per fer entrega no nya feta».³⁰²⁰ Així mateix, mentre els molins s'intentaren tornar a posar a punt arribaren unes alarmants notícies des de Barcelona, on el capità general havia decretat que tots els dependents de l'administració de la pólvora –a més d'altres grups privilegiats com els familiars del Sant Ofici– perdessin les exempcions dels drets d'allotjament, bagatges i

³⁰¹⁷ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana i Joan Baptista Soler a Josep Aparici i Josep Puig, s/f, [19-12-1728].

³⁰¹⁸ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana a Josep Aparici i Josep Puig, s/f, [19-12-1728]

³⁰¹⁹ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana i Joan Baptista Soler a Josep Aparici, s/f, [26-11-1728].

³⁰²⁰ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [06-10-1728].

càrregues municipals per evitar els excessos que s'havien comès durant els darrers anys.³⁰²¹

Malgrat tot, les operacions continuaren. També seguiren les tensions internes entre els manresans, que a finals de 1728 s'havia traduït amb l'establiment de dues vies de comunicació amb Josep Aparici, la tradicional amb Maurici Soler de la Plana i la paral·lela de Damià Dalmau, que no perdia ocasió d'atribuir la migradesa de les compres de salnitres i el retard en les entregues a la mala gestió del jove Soler de la Plana. Unes crítiques contínuament desacreditades per aquest darrer en les seves pròpies cartes.³⁰²²

El favor que Aparici mostrava per Soler de la Plana acabà fent decantar a Damià Dalmau, Francesc Soler i Maurici Soler per trencar relacions amb el nucli barceloní de la companyia, i separar-se de l'*asiento*.³⁰²³ Així doncs, a partir d'aquest moment, Dalmau i els altres dos socis desapareixen de la correspondència i tota l'administració al centre de Catalunya passà a ser controlada per Maurici Soler de la Plana i Joan Baptista Soler. L'hivern de 1728 a 1729 fou extremadament fred, fet que dificultà enormement les feines de recol·lecció i transport del salnitre des de l'Urgell als refinadors de Manresa. L'únic que es pogué recollir va ser:

«[...] lo qual se havia treballar antes de caure la neu, que és una cosa de consideració. Y fins a tant se sia fossa y se mitigue lo fret no es possible a ningun dels salnitrayres lo poder treballar. Y lo camí que devem fer per anar allí que és passar per la Cegarra me a assegurat que i troba quatre palms de neu. Y en lo que Déu disposa no hi tenim que dir res».³⁰²⁴

La baixa qualitat dels salnitres també afectà el producte final, fent que la pólvora obrada al molí reial de Barcelona tingués "poca força".³⁰²⁵ En aquells moments, Maurici Soler de la Plana també començà a actuar com a agent d'Aparici en altres tipus de compres, informant-lo dels preus del blat a la Segarra i remetent carregaments de forment juntament amb els de pólvora.³⁰²⁶ Així mateix, la correspondència conservada pels darrers anys de l'*asiento* és molt més minsa que la dels primers. Sols sabem que l'any

³⁰²¹ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Miguel Gastón de Iriarte a Josep Aparici, s/f, [24-07-1728].

³⁰²² BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana i Joan Baptista Soler a Josep Aparici i Josep Puig, s/f, [21-10-1728], s/f, [10-11-1728] i s/f, [19-12-1728].

³⁰²³ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Damià Dalmau, Francesc Soler i Maurici Soler del Raval a Josep Aparici, s/f, [20-12-1728]

³⁰²⁴ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [24-01-1729]

³⁰²⁵ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [13-03-1729]

³⁰²⁶ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana a Josep Aparici, s/f, [11-07-1729] i s/f, [26-11-1729].

1731 Joan Baptista Soler passà a Barcelona per encarregar-se de posar a punt i dirigir la producció del molí polvorer del Rec Comtal. Mentre era fora de Manresa, la seva dona Margarida s'havia traslladat a viure al casal dels Soler de la Plana.³⁰²⁷ Per altra banda, a finals de 1730 es nomenà com a jutge conservador de l'*asiento* a Catalunya l'oficial Pedro Jerónimo de Quintana.³⁰²⁸

Malgrat que el contracte inicial de Miguel Francisco Aldecoa tingués una durada inicial de deu anys, l'any 1733 l'administració de la pólvora del conjunt de la monarquia passà a mans de Samuel Rognon i Carlos Valdoret després que milloressin en una quarta part els preus pactats l'any 1727. Rognon passaria a cobrar 138 rals i tres quarts de billó per quintar de pólvora obrada en comptes dels 185 que fins llavors havia cobrat Aldecoa.³⁰²⁹

Per bé que el fons de correspondència d'Aparici no hi hem trobada cap carta associada a aquesta administració durant la dècada de 1730, per alguns apunts trobats en documentació notarial manresana sabem que Josep Puig seguí exercint com a *reasantista* o organitzador de les fàbriques de pólvora del Principat entre els anys 1732 i 1737. Així mateix, la companyia seguia dividida en vuit parts, cinc pels propietaris manresans i tres pels barcelonins, com ja s'havia practicat des d'almenys 1720. Finalment, malgrat les tensions descrites, Damià Dalmau, Francesc Soler i Maurici Soler seguiren formant part de la companyia i reberen els seus rèdits com a tals.³⁰³⁰

Un cop acabada l'administració a principis de 1738, Francesc Soler fill rebé de Josep Puig 887 lliures, 16 sous i sis diners pels beneficis obtinguts com a posseïdor d'una octava part de l'*asiento* de fabricació de la pólvora a Catalunya entre 1732 i 1737. Aquestes xifres situarien els beneficis totals del contracte a l'entorn dels 76.400 rals.³⁰³¹ A l'inici d'aquest període, també actuà com a director de les fàbriques Don Pedro Ángel Gutiérrez. També s'encarregà d'aconseguir els permisos reials per l'explotació momentània dels boscos del Montsant per part del mestre boter Francesc Mir perquè

³⁰²⁷ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana a Joan Baptista Soler, s/f, [07-02-1731].

³⁰²⁸ Aquesta concessió es renovaria l'any 1738. ACA, RA, Reg. 208, ff. 104v-108r, [09-12-1730] i Reg. 215, ff. 236v-240v, [30-08-1738].

³⁰²⁹ Biblioteca de la Universitat de Sevilla [BUS], Fons Antic [FA], Porcones. Al·legacions Jurídiques, Plets, *El Rey. Por quanto vos Don Samuel Rognon, y Don Carlos de Valdoret, [...] os encargasteis del Asiento general de la polvora, que tenia a su cargo Don Miguel Francisco de Aldecoa [...]*, p. [30-07-1733]. [En línia a: <https://idus.us.es/handle/11441/120716>. Consultat per darrera vegada el dia 10-02-2023].

³⁰³⁰ ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4977, ff. 96v-97r, [22-04-1738].

³⁰³¹ ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4977, ff. 90r-91r, [20-04-1738]

pogués compondre mil dues-centes botes pel transport de pólvora destinades a Cartagena.³⁰³² A finals del mateix any, Mir emprengué una nova comanda de quatre mil botes més per les que li concediren permís per explotar els boscos del Montseny per obtenir-ne la fusta necessària.³⁰³³

Les disposicions per renovar el contracte general s'iniciaren a principis del mes de maig de 1737. Com en altres sectors del proveïment que es licitaven a la cort, des de la Intendència de Catalunya es feu pública l'obertura del procés per si hi havia algun individu o companyia que volgués presentar la seva postura.³⁰³⁴ Finalment, seria Dionisio de Almela qui aconseguí l'*asiento* general el mes de gener de 1738 fins l'any 1747.³⁰³⁵ En aquesta ocasió, es tornà a rebaixar el preu per quintar castellà de pólvora dels 138 rals pactats per Rognon i Valdoret fins als 106 rals i mig de billó.³⁰³⁶ Aquest relleu al capdavant de l'administració general de la pólvora de la monarquia també tingué els seus efectes a Catalunya.

Almela designà com a apoderat general seu al poderós noble i comerciant Bonaventura de Milans.³⁰³⁷ El mes de juny de l'any 1738, Milans també traspasà la facultat de representació al mercader Marià Pujol.³⁰³⁸ Amb tot, ni Milans ni Pujol dirigiren la fabricació de la pólvora. José de la Pizina i Ossio actuaria com a administrador general interí de les fàbriques de pólvora i salnitre durant els anys 1738 i 1739. Durant el primer any, confià l'administració de les fàbriques manresanes al botiguer de teles local Josep March. A principis de juliol de 1739, Pedro Jerónimo de Mena rellevà a De la Pizina y Ossio i March cedí el càrrec a Vicente Lacomba. Per tal de formalitzar aquest traspàs, es realitzà un nou inventari dels les fàbriques, molins, refinadors i estocs de pólvora i salnitre que hi havia a la ciutat.³⁰³⁹

³⁰³² ACA, RA, Reg. 227, f. 46r, [08-04-1733].

³⁰³³ ACA, RA, Reg. 154, ff. 4r-4v, [13-11-1733].

³⁰³⁴ ACA, RP, BGRP, Processos, 1737, Núm. 3, Ao, s/f, [24-05-1737].

³⁰³⁵ Almela no entrà amb el millor peu en aquesta administració, atès que l'intendent català Antonio de Sartine elevà una queixa al Consell de Guerra on criticava durament les paraules malsonants que havia dedicat als intendants en el seu plec d'*asiento*. Sartine es negà a imprimir-lo i fer-lo públic fins que no retirés aquestes expressions i es disculpés per l'ofensa causada. ACA, RP, BGRP, Processos, 1741, Núm. 4, A, s/f, [28-09-1741].

³⁰³⁶ Rognon havia aconseguit momentàniament una renovació del seu contracte per la que s'iniciaren les diligències per continuar la producció durant l'any 1737. Posteriorment, la postura d'Almela l'acabà rellevant. ACA, RA, Reg. 216, ff. 66r-72r, [15-05-1739].

³⁰³⁷ ACA, RA, Reg. 210, ff. 220v-247r, [11-10-1738].

³⁰³⁸ AHPB, 967/11, Notari Miquel Cabrer, f. 262r, [06-06-1738].

³⁰³⁹ ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4978, ff. 109r-110v, [09-07-1739] i f. 112v, [16-07-1739]. També es feren públiques algunes de les condicions del contracte a les principals viles i ciutats del Principat ABEV, AVV/842, s/f, [27-10-1738].

A Barcelona, a finals de l'any 1739, l'administrador dels molins reials del Clot i de la pólvora Pau Grasset pactà l'escura i manteniment de les rescloses del Rec Comtal que alimentaven els enginys amb els pagesos de Montcada Josep i Onofre Balaguer.³⁰⁴⁰ Grasset era el representant d'una societat composta per Bonaventura de Milans, Josep Cortada i Bru, Francesc de Sabastida i Joan Pongem.³⁰⁴¹ Així doncs, hi havia una estreta relació entre els apoderats de l'assentista general de la pólvora i els arrendataris dels molins reials de Barcelona.

A partir del primer dia de febrer de 1740, seria el comerciant barceloní Bartomeu Camps qui s'encarregaria d'administrar la fabricació i l'estanc de la pólvora a Catalunya i Mallorca, convertint-se en el darrer administrador català del regnat de Felip V i el primer del de Ferran VI. L'inici de l'administració de Camps no significà pas un relleu total de Pedro Jerónimo de Mena, sinó un pas cap a la subcontractació del darrer per part del nou assentista per continuar executant les seves funcions al Principat.³⁰⁴²

Per tal de subministrar la guarnició i els estancs del regne de Mallorca, a finals de febrer de 1740 Camps tancà un contracte amb el patró mallorquí Onofre Barceló pel transport continuat de pólvora per la guarnició de Mallorca.³⁰⁴³ Barceló ja posseïa l'encomana reial de transportar el correu entre Barcelona i Palma i treballava juntament amb el seu fill Antonio, qui esdevindria el cèlebre corsari i tinent general de l'Armada.³⁰⁴⁴ Un any més tard, nomenaria administrador de l'*asiento* a tot el Regne de Mallorca al comerciant de Palma Salvador Antich.³⁰⁴⁵

A diferència de casos anteriors, Bartomeu Camps també dirigí l'administració dels estancs locals de venda de pólvora fina. Per tal de donar les comissions necessàries, feu reunir a diversos dels estanquers a casa seva per llegir-los les disposicions i ordenances que prohibien la venda lliure d'aquests gèneres des de l'any 1715.³⁰⁴⁶ Una altra de les primeres iniciatives empreses per Camps durant el primer any de la seva gestió fou la d'encarregar al fuster boscatè Antoni Basset de Viladrau que pogués tallar i fer tallar

³⁰⁴⁰ AHPB, 967/12, Notari Miquel Cabrer, ff. 517v-518v, [19-11-1739].

³⁰⁴¹ AHPB, 967/13, Notari Miquel Cabrer, ff. 422v-424r, [22-06-1740].

³⁰⁴² AHPB, 993/6, Notari Vicenç Simon, ff. 27v-28v, [29-02-1740].

³⁰⁴³ AHPB, 993/6, Notari Vicenç Simon, ff. 26v-27v, [22-02-1740].

³⁰⁴⁴ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 69v-71v, [15-07-1741].

³⁰⁴⁵ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 56v-57v, [08-06-1741].

³⁰⁴⁶ AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 67r-69r, [15-07-1741].

als boscos de Tagamanent, Castanya i Riells deu mil canes de fusta de roure i faig per la fabricació de barrils per envasar-hi la pólvora.³⁰⁴⁷

A Manresa, Camps decidí delegar la seva autoritat al negociant Joan Casassas, que tornà a executar un reconeixement de les instal·lacions dels molins durant tot l'any 1740.³⁰⁴⁸

A principis de gener de l'any següent, el blanquer i polvorer manresà Damià Dalmau es comprometé amb Bartomeu Camps a:

«[...] hacer y fabricar a mis costas para la fábrica de dicha pólvora con las piezas necesarias de graneadores y soleadores junto con su repuesto para la pólvora y cuartos para los fabricantes que por mis títulos tengo y poseo yo dicho Damián Dalmau extra muros de la ciudad de Manresa en el rio nombrado Cardener a las Ubagas, más abajo del molino harinero de dicha ciudad».³⁰⁴⁹

La construcció es faria a compte de Dalmau, però Camps també hi participaria cedint la pólvora per les barrinades d'obertura dels nous recs i comprometent-se a pagar un substancial lloguer anual de 540 lliures catalanes fins la fi del contracte. Amb aquest pacte, la capacitat productiva de les fàbriques de pólvora manresanes creixerien de manera notable.³⁰⁵⁰ Aquesta quantitat contrastaria amb la que pagaria a Joan Baptista Soler pel lloguer dels seus dos molins dels Comtals, que sols ascendiria a les 30 lliures anuals.³⁰⁵¹ En total, entre els anys 1740 i 1741 Bartomeu Camps prengué possessió de gèneres i instal·lacions de Manresa per valor de 88.757 rals i 20 maravedís de billó.³⁰⁵² Aquests contractes i vendes comportarien un canvi decisiu en el mètode d'administració de la producció de pólvora que s'havia practicat fins llavors, on la gestió directa de les fàbriques deixaria d'estar en mans dels propietaris dels molins per passar als agents i comissionats del *reasantista* Bartomeu Camps.

Part d'aquest creixement de la producció polvorera fou assumit per la demanda provinent de la participació de les tropes de Felip V en una nova guerra europea. A finals del mes de maig de 1743, l'assentista del tren d'artilleria de campanya de l'exèrcit expedicionari Josep Serrat reconegué que el pareire de Bagà Miquel Esquius era propietari:

³⁰⁴⁷ AHPB, 993/6, Notari Vicenç Simon, ff. 89v-90r, [22-10-1740].

³⁰⁴⁸ ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4979, ff. 41r-43v, [29-02-1740], f. 114r, [04-05-1740], ff. 156v-159v, [07-06-1740] i ff. 159v-164r, [19-06-1740].

³⁰⁴⁹ AHPB, 993/6, Notari Vicenç Simon, ff. 5r-6v, [03-01-1741] i 6r(bis)-6v(bis), [04-01-1741].

³⁰⁵⁰ Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història de la indústria...*, p. 172.

³⁰⁵¹ ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4981, ff. 35r-35v, [22-02-1742] i ff. 100v-101v, [01-06-1742] i ff. 109v-111v, [11-06-1742]. Els molins tenien un valor estimat de 2.652 lliures, dos sous i sis diners.

³⁰⁵² AHPB, 993/7, Notari Vicenç Simon, ff. 25v-26v, [25-02-1741].

«[...] de tres matxos que té entregats en lo primer comboi que isqué de la present ciutat carregats de pólvora, encarregats a Jaume Casanovas, traginer de la vila de la Pobla de Lillet, ço es dos per compte de la vila de Bagà y lo altre per compte del lloch de Brucà al mateix Bisbat».³⁰⁵³

Aquell 1743, Joan Baptista Soler vengué diverses eines, peces i objectes dels seus molins i refinadors de salnitre a Bartomeu Camps a canvi de 556 lliures 19 sous i set diners d'ardits.³⁰⁵⁴ Aquestes vendes, juntament amb el pas a una administració per lloguer o arrendament dels molins i refinadors pròpiament dits per part dels agents de l'assentista general, constatarien un progressiu allunyament dels propietaris dels molins manresans de l'administració de les fàbriques. Com ja hem introduït a l'inici d'aquesta secció, pràcticament tots els manresans implicats en la producció polvorera es dedicaren a múltiples sectors de la inversió i els negocis. Joan Baptista Soler esdevindria un dels casos més il·lustratius d'aquest fenomen, atès que des de mitjans de la dècada de 1730 hauria començat a invertir en el sector ascendent de la filatura i teixit de vels de seda. A banda, també es consolidà com un gran inversor immobiliari, acumulant quatre cases dins de Manresa i quatre cases més a les afores, a banda de múltiples peces de terra i els ja coneguts molins polvorers.³⁰⁵⁵ També hem vist com Maurici Soler de la Plana diversificà el seu paper com, a intermediari comercial a principis de la dècada de 1730 i com Damia Dalmau sempre combinà les seves tasques com a blanquer i polvorer amb l'arrendament de càrregues municipals de diverses poblacions bagenques.

Mentre que Camps acumulava possessions a Manresa i els seus agents prenién un paper més directe en l'administració de les fàbriques, la gestió del molí de pólvora del Rec Comtal de Barcelona seguí funcionant de la mateixa manera que ho havia fet fins llavors, amb un arrendament general. La direcció de la fabricació anà a càrrec del negociant barceloní Andreu Aznar i les operacions del molí foren executades pel moliner Miquel Vases.³⁰⁵⁶ Les contínues crescudes i baixades de cabal del riu Besós i les escures de les comportes dels canals feren que cada any es perdessin nombrosos dies hàbils de treball que estroncaven la producció de pólvora del molí. L'any 1745, Miquel Vases reconegué que entre els mesos d'abril i octubre havien hagut d'aturar la producció vint-i-tres dies per aquests motius, mentre que el 1746 en foren setanta-

³⁰⁵³ AHPB, 967/13, Notari Miquel Cabrer, ff. 230v-231r, [22-05-1743].

³⁰⁵⁴ ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4983, ff. 68r-69r, [26-03-1743].

³⁰⁵⁵ Llorenç FERRER I ALÒS, *Sociologia de la industrialització...*, pp. 59-60.

³⁰⁵⁶ AHPB, 993/8, Notari Vicenç Simon, ff. 18v-19v, [28-02-1743], ff. 34v-35r, [09-05-1743] i ff. 60r-60v, [30-09-1743].

set.³⁰⁵⁷ L'any 1747, pel propi desgast dels mecanismes interns del molí, l'arbre central sortí del seu lloc i l'hagueren de reparar el propi Vases i el mestre fuster Bernat Bonafont, podent sols fer anar dues masses alhora.³⁰⁵⁸

A partir d'aquell mateix 1747, el proveïment de pólvora per les tropes i els estancs deixà definitivament de contractar-se a través d'un *asiento* i passà a ser administrat de manera directa per la hisenda reial. Així doncs, Bartomeu Camps esdevingué el darrer sotsassentista d'aquests gèneres del Principat. Sabem que el comerciant barceloní no continuà com a administrador per compte del rei, atès que l'any 1748 feu diverses gestions per deixar de pagar les pensions anuals associades a diverses terres adjacents al refinador de salnitre de la font de les Piques de Manresa que havia llogat per ampliar l'espai de treball l'any 1743.³⁰⁵⁹

L'any 1752 l'administració general de les fàbriques de pólvora catalanes anava a càrrec de Manuel Gil de Palacios i la direcció del molí de pólvora de Barcelona requeia en Jaime Laviña.³⁰⁶⁰ Gil de Palacios seguiria en el càrrec cinc anys després, quan juntament amb l'administrador dels molins i refinadors de Manresa Josep d'Anglada i el seu interventor Vicente Vélez estengueren l'arrendament dels dos molins propietat de Josep Soler –hereu de Joan Baptista Soler– que es trobaven als Comtals durant cinc anys més per una renda anual de 100 lliures catalanes.³⁰⁶¹ Un augment notable comparat amb les 30 lliures que el seu predecessor havia obtingut el 1742.

Aquesta dinàmica fou la que es mantingué durant els regnats de Ferran VI i de Carles III. L'any 1775, Simó Dalmau –fill i hereu de Damià Dalmau–³⁰⁶² tancà un nou contracte per arrendar els seus molins i refinadors durant cinc anys més, que el 1780 es renovà fins 1789 juntament amb el seu fill Damià.³⁰⁶³ A partir d'aquell moment, Damià Dalmau vengué definitivament els molins al Rei i l'administració de les fàbriques de pólvora passaria a ser dirigida directament per un agent de la Corona sense cap més intermediari. Amb tot, la implicació local en la producció i el transport de la pólvora seguí essent important, com ho demostra l'arrendament de tots els trasllats de pólvora

³⁰⁵⁷ AHPB, 993/9, Notari Vicenç Simon, ff. 80v-81r, [20-10-1745] i ff. 159v-160r, [18-10-1746].

³⁰⁵⁸ AHPB, 993/10, Notari Vicenç Simon, ff. 15r-15v, [04-04-1747].

³⁰⁵⁹ ACA, RP, BGRP, Processos, 1748, Núm. 8, Aa, s/f, [04-12-1748].

³⁰⁶⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 139, ff. 57v-59r, [03-10-1752].

³⁰⁶¹ ACBG, AHPM, Notari Josep Sala i Thomasa, Llig. 5102, ff. 20r-25r, [05-01-1757].

³⁰⁶² Des de l'any 1749 es trobava administrant en peu d'igualtat tots els negocis del seu pare. ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4989, ff. 458v-459v, [07-12-1749].

³⁰⁶³ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, p. 69.

de la capital bagenca a Barcelona al traginer manresà Josep Domènech.³⁰⁶⁴ Aquesta activitat continuaria essent important a la capital del Bages, que continuaria essent la principal localitat productora de pólvora de Catalunya fins la invasió napoleònica de 1808.³⁰⁶⁵

6.4.5.1. L'emmagatzematge i distribució de la pólvora i els perills de la seva producció

Els perills associats a la fabricació i emmagatzematge de la pólvora comportaren diverses iniciatives de construcció i reconstrucció dels espais productius i de dipòsit d'aquest producte essencial. La gran majoria d'aquestes actuacions constructives foren empreses tant per grans contractistes de la Corona –en el cas de Barcelona– com també per mestres de cases, fusters o constructors de l'àmbit local, com es donaria en zones com Manresa o altres ciutats i places fortes del país.

Sens dubte, les primeres iniciatives d'aquesta mena es donaren durant els anys de la immediata postguerra i s'encararen a posar a punt els molins i altres espais productius que havien quedat tocats per l'acció bèl·lica. L'exemple més clar el trobaríem en la reedificació i ampliació del ja citat molí polvorer del Rec Comtal, que entre els mesos de febrer i març de 1716 es donà per *asiento* al mestre fuster barceloní Miquel Jaumar. Per totes les operacions d'estabilització de l'estructura, i d'edificació d'una casa i d'un garbellador annexos, Jaumar feu una primera oferta de 2.450 lliures que acabaria reduint a 2.041 lliures, 13 sous i quatre diners o 21.867 rals de billó.³⁰⁶⁶ Al mestre fuster l'acompanyaren com a avaladors l'estudiant Miquel Ebrart, l'apotecari Josep Cors i el mestre de cases Antoni Vallescà.

A excepció del de Barcelona, la majoria dels molins polvorers del Principat eren de titularitat privada o pertanyien als governs locals de cada població, de manera que les seves reparacions no es contractarien a través de la Intendència, sinó per part de cada propietari particular. En canvi, les edificacions i reparacions de polvorins i magatzems

³⁰⁶⁴ Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora...», p. 17.

³⁰⁶⁵ Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història de la indústria...*, p. 174.

³⁰⁶⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [08-03-1716].

de pólvora sí que es gestionarien a través de la Intendència, atès que es tractava d'instal·lacions de titularitat reial.

Precisament, l'emmagatzematge d'aquest producte tant volàtil era una de les principals preocupacions de les autoritats i presentava dues clares necessitats que calia conjuntar. Per una banda, la del control de les reserves i la seva distribució per evitar fraus, robatoris i contraban. Per l'altra, la de fer-ho d'una manera segura que no posés en perill la població que residia prop dels magatzems. Mentre que les grans fortaleses del Principat gaudien de polvorins propis i integrats dins de les seves defenses, bona part dels dipòsits de la resta de poblacions es trobaven integrats dins del traçat urbà. De fet, en moltes ciutats i viles la pólvora s'emmagatzemava en espais reconvertits en magatzems, com la capella dels Requesens de Lleida.³⁰⁶⁷

I és que des de ben aviat es veieren els enormes perills de concentrar els dipòsits de pólvora en un gran polvorí que es trobés dins de les muralles de la ciutat de Barcelona. El dia 12 de setembre de 1717 la Ciutat Comtal patí una enorme explosió d'un polvorí a causa, aparentment, d'un fenomen meteorològic. Així ho descrigué el dietari escrit pels administradors de la ciutat:

«[...] cerca de las dos horas de la matinal se mogé en los ayres una gran tempestat de trons y rayos y gran pluja y permeté la Divina Magestat que un rayo pagàs foch a un magatzem de pólvora fet ab parets de tapia y teulada seca que hi havia en las hortes que median de la Drassana a Sant Pau en lo qual se trobaven poch mes de mil quintars de pólvora per haversen treta molta los días antecedents per la expedició de Sardeña. Y feu tal estruendo aquest fracàs y ocasionà tanta ruhina a la ciutat que tots los barris y casos de aquella feren moviments, espatllà molts envans de cases, rompré y obrí portes etiam les principals de les cases, destruí les vidrieres, consentí la muralla y una peça que tenia en ella la llansà al Vall, matà alguns sentinelles y paisans y feu grans estragos per tota la ciutat y en espacial al barri del Raval».³⁰⁶⁸

A banda dels ferits i les víctimes mortals, bona part dels convents i esglésies de la ciutat patiren greus desperfectes, a banda d'un gran nombre d'edificis particulars. Per poder evitar més desastres com aquests, a principis de 1719 es concedí un contracte al mestre de cases Josep Monner i als mestres fusters Josep Borràs i Magí Monjo per edificar un petit magatzem de pólvora prop d'on es trobava la llanterna del port.³⁰⁶⁹ Amb tot, això no fou suficient i a mitjans de l'any 1721 es licità un *asiento* per l'edificació de dos

³⁰⁶⁷ Iolanda ENJUANES i Guillem ROCA, «1716: Un retrat de Lleida a través dels documents de l'Arxiu Municipal» a *Shikar*, Núm. 7, 2020, p. 17.

³⁰⁶⁸ AHCB, CDC, Dietari de l'antic Consell barceloní, 1B. XXV-44, f. 86r, [12-09-1715]. Hi segueix una relació dels ferits i les destrosses ocasionades entre els ff. 86v-89r.

³⁰⁶⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 41r-49r, [04-01-1719].

nous magatzems de pólvora a la ciutat. S'haurien de construir a les immediacions de la muralla, i els assentistes s'haurien d'encarregar de totes les fases del procés, des de l'excavació del terreny fins als acabats dels teulats. Les parets s'haurien de fer gruixudes i amb pedra extreta de les pedreres de Montjuïc. Tots els treballs s'haurien d'acabar en el termini de dos mesos. Després d'una llarga licitació, seria el mestre de cases Anton Reit qui s'enduria el contracte amb una rebaixa de 1525 lliures catalanes del preu final de l'obra segons la taba original acceptada per l'intendent.³⁰⁷⁰ A banda d'aquests nous edificis i dels polvorins de Montjuïc i la Ciutadella, els altres dipòsits de pólvora de la ciutat es trobaven en dependències poc adequades i mal mantingudes com la Torre d'en Gualbes o les torres de Sant Sever.³⁰⁷¹

Tots aquests magatzems acabarien emplenant-se de manera notable, atès que Barcelona seguí sent el principal punt d'emmagatzematge i control de la pólvora del Principat. Des de la fi de la guerra, el veterà assentista de transports i soci de l'*asiento* d'hospitals Antoni Bellvitges s'havia encarregat de:

«[...] los transportes de toda la pólvora que por cuenta de la Real Hacienda había de conducir de dentro esta plaza de Barcelona a las demás del Principado y a los demás transportes y trabajos concernientes a la Atarazanas de esta plaza, tanto en la conducción de artillería como de otros géneros así como les es estado mandado».³⁰⁷²

El dia 22 de febrer de l'any 1722, un tal Ginés Ros s'oferí a rellevar a Bellvitges rebaixant el preu de cada galera carregada de pólvora que es remetés de Barcelona a Lleida o Balaguer a 40 rals catalans. Per executar els transports a aquestes places aportaria les atzembles i carros coberts necessaris. Per totes aquelles viles i ciutats del Principat on no hi poguessin arribar carros, conduiria la pólvora amb caravanes de matxos a raó de set rals diaris per cada viatge d'anada i tornada. També s'oferí a dur a terme tots els transports d'artilleria necessaris des dels magatzems de les Drassanes per vuit rals de billó de jornal per cada mula o matxo.

L'intendent notificà la rebaixa de Ros a Antoni Bellvitges fill, que el dia 27 de febrer contestà amb un memorial propi on proposà seguir duent a terme els transports adaptant els preus a la rebaixa proposada. Sols reclamà que el sou per mula ocupada en el transport d'artilleria fos de nou rals, i no de vuit. A més a més, la tropa hauria

³⁰⁷⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 114v-118v, [28-07-1721].

³⁰⁷¹ Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle XVIII*, Vol. I, Barcelona: Casa Editorial Bosch, 1951, p. 389.

³⁰⁷² ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 199r-199v, [01-03-1722].

d'encarregar-se d'escortar els trasllats més sensibles per assegurar la integritat dels comissaris dels combois. Tot i aquest augment, la Intendència considerà la postura de Bellvitges més adequada i continuà confiant-li aquests transports.³⁰⁷³ Pel cas invers, la majoria de transports de pólvora des de les fàbriques de l'interior de Catalunya cap als magatzems barcelonins o als estancs d'altres poblacions es feu a través de traginers contractats pels propis fabricants o per l'assentista encarregat de l'administració general. Pel cas dels productors manresans, a finals de la dècada de 1720 solia encarregar-se d'aquesta tasca el traginer local Bonaventura Bosch.³⁰⁷⁴

Retornant a les disposicions relatives a l'emmagatzematge, a principis de l'any 1723 el mestre de cases Josep Vallescà empenqué un important contracte de reparacions generals a la ciutat. A banda de diverses obres a les Drassanes o al baluard de Migdia, foren molt rellevants les seves actuacions a l'entorn dels diversos magatzems de pólvora de la ciutat.³⁰⁷⁵ Al polvorí de la torre de Sant Sever s'hi refé tot l'entaulat, mentre que al magatzem del camp dels cecs i de la torre de Sant Antoni s'hagueren de substituir tots els sostres i teulades.

Aquestes reparacions eren essencials per evitar explosions accidentals com les descrites. Amb tot, malgrat les obres executades per la companyia de Vallescà, a principis de juliol del mateix any l'ajuntament de la ciutat debaté sobre els perills notables que comportava tenir els magatzems de pólvora escampats per la ciutat i a prop dels edificis residencials. En el debat, es fan clares referències al desastre de l'explosió del polvorí de 1717 a la pròpia Barcelona o un fet similar ocorregut a Tarragona, on volà una de les torres que feia de polvorí a causa d'una espurna. Aquestes consideracions també vindrien motivades per dos incidents recents ocorreguts el març anterior, quan una centella caigué a la torre d'En Gualbes, molt a prop d'un dels polvorins, fet que es repetí el juny següent a prop dels corrals immediats. Per això, sol·licitaren que la pólvora es tragués dels polvorins de les torres i es posés en espais menys propensos a la caiguda de llamps.³⁰⁷⁶

La pólvora s'acabà redistribuint dins dels magatzems existents, derivant-la de manera especial als polvorins soterranis de la Ciutadella i del castell de Montjuïc. Per tal

³⁰⁷³ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 200r-203r, [01-03-1722].

³⁰⁷⁴ BC, Fons del Baró de Castellet, 40/2-4, Maurici Soler de la Plana a Joan Baptista Soler, s/f, [07-04-1729] i s/f, [07-02-1731].

³⁰⁷⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 24r-29r, [29-01-1723].

³⁰⁷⁶ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-6, ff. 310v-312r, [08-07-1723]. D'aquesta reunió se'n fa ressò Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, p. 389.

d'ampliar les capacitats del castell de Montjuic, l'any 1733 licità un *asiento* per la construcció de dos nous magatzems a la falda occidental de la muntanya, que haurien de comptar amb un cos de guàrdia propi. Totes les obres s'haurien de fer seguint els plànols dissenyats per l'enginyer Pròsper de Verboom i els treballs preparatoris per col·locar els fonaments i reunir els materials de construcció s'haurien d'iniciar immediatament després del remat del contracte. Com ja havia succeït en anteriors ocasions, seria un mestre de cases de la família Vallescà qui s'enduria l'obra. Aquesta vegada tornaria a ser Antoni Vallescà, a qui acompanyarien el seu fill Francesc i el seu nebot Marià.³⁰⁷⁷ Amb tot, aquest fet no aturà les sol·licituds a les autoritats per continuar la reubicació dels magatzems davant de la por a possibles noves explosions «[...] si la Divina Misericordia no templa la ira de su irritada Justicia [...] respecto de hallarse los Almacenes con grande porción de pólvora».³⁰⁷⁸

A fora de Barcelona també es començaren a fer obres per treure alguns dels magatzems de pólvora de l'interior de les places. Aquell mateix any 1733, es presentà un primer projecte de polvorí exterior a Tortosa amb l'objectiu de retirar la pólvora dels magatzems de l'església del Temple. Finalment, les obres no s'acabaren iniciant. Deu anys després es renovà el projecte amb uns nous plànols però sembla que la iniciativa patí el mateix destí.³⁰⁷⁹ L'autèntic canvi arribà amb el trasllat dels dipòsits de pólvora a un nou magatzem prop de l'assut de Xerta a principis de 1750.³⁰⁸⁰ Quelcom similar també succeí a la ciutat de Girona, on a finals de 1718 ja hi havia hagut una gran explosió del polvorí que matà quatre artillers i un alferes alhora que desfermà un incendi que posà en perill bona part de la ciutat.³⁰⁸¹

Els perills propis de la pólvora no sols afectaven els polvorins i dipòsits, sinó també –i de manera molt especial– els molins on es produïa. Pel que fa a la ciutat de Manresa, coneixem l'existència de dues explosions de molins durant el regnat de Felip V. La primera tingué lloc el mes de juliol de 1736, quan el molí gran dels Comtals quedà completament destrossat per un esclat de la pólvora que s'hi trobava emmagatzemada combinada amb la sequedat de l'ambient típica dels estius manresans. Així en

³⁰⁷⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 9r-23v, [03-01-1733].

³⁰⁷⁸ ACA, RA, Reg. 158, ff. 3r-4r, [24-08-1736].

³⁰⁷⁹ Es poden veure uns plànols amb perfils dels magatzems que es feren a Tortosa entre 1743 i 1747 a ACA, Ordres Religioses i Militars [ORM], Gran Priorato, Vol. 123, Carpeta 7, Plànol 8, [1743?].

³⁰⁸⁰ Miquel A. BAILA PALLARÉS, «Baluards i revellins: el bastiment d'un nou sistema defensiu a la ciutat de Tortosa (segles XVII i XVIII)» a *Cuadernos de geografía*, Núm. 63, 1998, p. 100.

³⁰⁸¹ Ramon ALBERCH I FUGUERAS, «L'incendi i la fugida de Girona de l'any 1718» a *Revista de Girona*, Núm. 124, 1987, pp. 100-101. Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, p. 390.

descrigueren l'estat els velers Josep Morros i Genís Pasqual que foren els primers en arribar al lloc:

«[...] trabajando juntos de nuestro oficio en una casa a hora que era entre un quarto y dos de las ocho horas de la mañana ohimos un grande estruendo y juzgando seria haberse volado algún molino de los que fabrican pólvora en el término de esta ciudad, fuimos a ver dichos molinos, y habiendo llegado a los que son sitios en la heredad nombrada dels Condals, vimos haberse bolado el molino grande de fabricar pólvora, sin quedar otra cosa en el que parte de las paredes foráneas, y tres arcos, todo muy contentido y que no pueden servir sin repararse; y vimos actualmente que las maderas del dicho molino estaban quemando y las más cómo las texas del texado estaban á pedazos boladas por el rededor del molino».³⁰⁸²

Els dies següents Joan Baptista Soler feu diversos inventaris de les eines i reserves de materials que s'hi trobaven en el moment de l'explosió. Totes les pèrdues ascendiren a 348 lliures, 12 sous i tres diners.³⁰⁸³ L'accident acabà amb la vida del moliner de pólvora Ignasi Bosch. Malauradament, no hem pogut localitzar el contracte de reedificació del molí, però ja hem vist com a finals d'aquella dècada tornava a estar en ple funcionament.

Precisament, l'altra explosió que coneixem també es donaria un mes de juliol, però de l'any 1745. El dia 21 d'aquell mes i any explotaren tots tres molins que eren propietat de Damià Dalmau:

«[...] por haberse pegado fuego a ellos, sitios a la orilla del río Cardaner más abajo del molino de la arina nombrado de la ciudad de cuyo estrago murió un hombre y dos más han quedado heridos y maltratados y ha peligro de muerte y a más de esto el estruendo causó grandes sustos y temores a los vecinos de esta ciudad y temblores a los templos y edificios de ella».³⁰⁸⁴

Aquesta explosió motivà que l'ajuntament i el capítol de canonges de la Seu decidissin sol·licitar a les autoritats de Barcelona un permís especial per construir un nou magatzem per la pólvora fora de la ciutat. D'aquesta manera, es podria deixar de fer servir el que els assentistes i fabricants tenien llogada prop de l'església major.³⁰⁸⁵ Com en el cas anterior, per bé que no hem localitzat cap contracte de reedificació en els manuals dels notaris amb qui solia treballar Damià Dalmau, sabem que pocs mesos

³⁰⁸² ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4975, f. 40v, [13-07-1736].

³⁰⁸³ ACBG, AHPM, Notari Francesc Ratllat i Fargas, Llig. 4975, ff. 40v-41v, [13-07-1736] i ff. 48r-50r, [19-07-1736].

³⁰⁸⁴ ACBG, AM, Acords, Llig. I-51, s/f, [23-07-1745].

³⁰⁸⁵ Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història de la indústria...*, pp. 173-174.

després de l'esclat els molins es reedificaren completament i recuperaren els ritmes de producció que havien assolit prèviament.

Aquestes explosions no foren pas quelcom exclusiu de les fàbriques manresanes. Tal i com ja recollí Jaume Carrera i Pujal, l'any 1757 esclatà el molí de pólvora del Rec Comtal de Barcelona. Com en el cas de Manresa, aquest fet despertà algunes demandes al capità general perquè es prenguessin mesures destinades a treure de la ciutat els darrers magatzems de pólvora i evitar possibles accidents futurs. Amb tot, aquestes reclamacions no serien escoltades i s'allargarien en el temps fins ben entrat el regnat de Carles III.³⁰⁸⁶

6.5. Les fortificacions i altres obres militars

6.5.1. Les grans construccions a Barcelona. La nova Ciutadella i l'ampliació de les Drassanes

Una de les grans prioritats del nou govern borbònic del Principat fou reparar, adequar i ampliar les principals fortificacions de Barcelona i assegurar, així, l'acomodament de la nova guarnició de la ciutat i la subjecció de la capital catalana.

Aquesta estratègia es fonamentà en dues grans actuacions de planificació urbana que canviaren notablement la fesomia urbana de la ciutat: la coneguda erecció de la nova Ciutadella de Barcelona i la nova fortificació de les Drassanes.

6.5.1.1. La Ciutadella de Barcelona

Segons Josep Maria Torras, el marquès de Bedmar fou un dels primers en plantejar la necessitat de construir una fortificació d'aquestes característiques.³⁰⁸⁷ Amb tot, en base

³⁰⁸⁶ Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, pp. 390-391.

³⁰⁸⁷ És important notar que ja hi havia hagut projectes anteriors de característiques similars. N'és especialment conegut el que es feu durant el regnat de Felip IV, després de la conquesta de Barcelona per les tropes de Joan Josep d'Àustria l'any 1652. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 266-

a la documentació consultada per Josep Catà i Antoni Muñoz, el projecte d'erecció de la Ciutadella de Barcelona nasqué de la ment de l'enginyer general de l'exèrcit borbònic, el flamenc Joris Pròsper de Verboom. A mitjans de gener de 1715, Verboom ja hauria aconsellat a Felip V la conveniència de construir una fortalesa que guardés la capital catalana per evitar noves torbacions.³⁰⁸⁸ Aquesta proposta contrastava amb algunes d'altres que corrien per la cort i que es decantaven per un complet desballestament de les defenses de Barcelona, fet que allargà les discussions sobre els propers passos a prendre fins el mes de març.³⁰⁸⁹ El dia 9 d'aquell mes, Verboom rebé l'encàrrec de projectar la futura fortalesa i la seva integració dins del perímetre de la muralla barcelonina. En aquest projecte fou quan es designà el barri de la Ribera com el lloc més idoni per efectuar-hi la construcció, malgrat els eventuais danys i destruccions d'habitatges i instal·lacions manufactureres que s'hi trobaven, especialment a l'entorn del Rec Comtal.³⁰⁹⁰

Finalment, malgrat la competència amb els plans del mariscal de camp Lacherain, Felip V decidí aprovar el projecte del flamenc el dia 25 de maig d'aquell mateix any, alhora que designà a Ignasi Fontaner i Martell com a tresorer de les obres.³⁰⁹¹ Com ja apuntà Albert García Espuche, Fontaner havia sigut pagador de les tropes de Carles III durant la Guerra de Successió i havia allotjat al candidat austriacista a la seva torre d'Horta. Aquest fet no l'impedí exercir de tresorer de les fortificacions de Barcelona fins la seva mort el 1717 ni casar la seva filla amb l'hereu de l'influent Josep d'Alòs i Ferrer, Joan d'Alòs i Rius.³⁰⁹² A més a més, a mitjans de gener de 1715, Fontaner i el seu soci Francesc Jofre ja havien rebut la tresoreria general dels béns confiscats a austriacistes a Barcelona i altres parts del Principat, que es trobava dirigida per Josep Matas.³⁰⁹³

269. Per una aproximació a aquest procés, vegeu Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)*, Barcelona: Rafel Dalmau, 2008.

³⁰⁸⁸ Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica...*, p. 127.

³⁰⁸⁹ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Los terrenos de la Ciudadela*, Barcelona: Henrich y Cia., 1911, p. 11.

³⁰⁹⁰ Es calculà un cost estimat de tota l'obra al voltant de les 111.331 dobles i sis rals de plata. Un cop acabada, podria consolidar la guarnició permanent de Barcelona a l'entorn dels vuit o nou batallons regulars. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 196-197.

³⁰⁹¹ Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica...*, pp. 130-132. Segons apuntà Mateu Bruguera, Lacherain comandà un dels sectors de la reserva francesa durant l'assalt final de Barcelona el dia 11 de setembre de 1714. Mateu BRUGUERA, *Historia del memorable...*, Vol. II, p. 316.

³⁰⁹² Albert GARCIA ESPUCHE, «Lliçons del setge de...», p. 17. Ramon TARTER I FONTS, «Personatges moianesencs en la Guerra de Successió» a *Dovella*, Núm. 109, 2012, pp. 9-10.

³⁰⁹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 105, ff. 27r-28r, [19-01-1715]. Jofre també l'acompanyà com a fiador per l'administració de la tresoreria de la Ciutadella, a més del botiguer de teles Josep Vidal. Gemma GARCÍA FUERTES, «Les conseqüències de la Guerra...», pp. 1060-1061.

Així doncs, amb unes ordres clares i amb la disposició econòmica consegüent, Verboom i Fontaner iniciaren els passos des de Barcelona per fer les preparacions prèvies a l'inici de les obres. El dia 1 de juny s'elaboraren les instruccions i reglament per les obres. Mentre s'acabaven els plànols i es feien els passos necessaris per buidar les cases i edificis que s'haurien d'aterrar, on també s'hi comprenien els convents de Sant Agustí i Santa Clara.³⁰⁹⁴ A banda de poder disposar d'alguns fons d'arbitris i rendes confiscades, el tresorer Fontaner rebé 25.000 dobles en lletres de canvi provinents de la cort per poder iniciar el més aviat possible les tasques de neteja del terreny.

Aquesta primera injecció de fons permeté subhastar alguns dels primers contractes de menys entitat associats a aquesta obra. Precisament, les gestions per aconseguir el forniment de materials que haurien de permetre l'inici de les obres de la Ciutadella foren conduïts, en primera instància, sota l'estricta supervisió tècnica dels responsables del projecte, els enginyers del rei Pròsper de Verboom i Alexandre de Retz.³⁰⁹⁵ Ells redactaren les capitulacions que serien posades en subhasta pública per obrir la licitació de la provisió de pedra i calç per la construcció. Atesa la importància dels treballs i la nombrosa concurrència d'individus i companyies que pretenien aconseguir el contracte, es traslladà el procés de subhasta i remat a l'antic palau de la Diputació. El dia 9 d'agost, al Saló de Sant Jordi s'executaren les diligències finals abans de la concessió de l'*asiento*.

Per bé que la postura pretesament més afavorida per aconseguir-lo fou la de la *Compañía de Minadores de la villa de Marcella*, finalment acabà essent la societat del mestre de cases barceloní Jaume Millàs la que l'aconseguí.³⁰⁹⁶ Recordem que Millàs havia emprès nombroses reparacions de les muralles de la Barcelona austriacista associat al mestre de cases Pere Faneca. A Millàs l'acompanyaren com a fiadors i principals algunes de les principals figures de la construcció barcelonina del tombant de segle, com els mestres de cases Pau Martí, Francesc Vallescà o Josep Juli major. A banda, com a avalador capitalista de la societat també hi figurà el poderós Josep Matas i Calvet, de Mataró.³⁰⁹⁷ En aquells moments, Matas posseïa la direcció de les

³⁰⁹⁴ Salvador SANPERE I MIQUEL, *Los terrenos de la Ciudadela*, pp. 30-32. Algunes descripcions del terrible procés de desallotjament del barri a Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 272-278.

³⁰⁹⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [15-08-1715].

³⁰⁹⁶ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 323.

³⁰⁹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [15-08-1715].

confiscacions de tot el Principat i la tresoreria general dels drets del General i de la ciutat de Barcelona.³⁰⁹⁸

Segons les capitulacions acordades, els assentistes haurien d'entregar a les immediacions del baluard de Llevant dotze mil quintars de calç de pedra de riu de la millor qualitat en un termini de tres mesos. Alhora, haurien de proveir uns dos-cents mil quintars de lloses i llambordes provinents de la pedrera de Sant Bertran, que servirien tant per la nova obra com per les reparacions del perímetre de la muralla. Finalment, també haurien d'entregar cinquanta mil quintars més «[...] de piedras a la mano llamadas Reble [...]» que haurien de pesar entre un i deu quintars cadascuna, a més d'altres pedres de major magnitud per servir com a fonaments de la Ciutadella.³⁰⁹⁹ Per traslladar tots aquests materials, se'ls facilitarien bagatges, atzembles, carretes i quadrilles que les dirigissin. Pel que fa a la pedra, se'ls donà un termini de quatre mesos i mig.

Per efectuar l'enderrocament de les cases del barri de la Ribera, les autoritats borbòniques ja mobilitzaren de manera forçada un gran nombre de peons i obrers dels sectors de la construcció tant de Barcelona com dels afores. A finals de setembre es publicà un ban on s'obligà a mestres de cases i fusters de la ciutat a treballar en l'obertura dels fonaments de la fortalesa i en la neteja de l'esplanada per un irrisori jornal de 21 quartos al dia.³¹⁰⁰ Aquestes passes inicials es feien a l'espera de rebre les primeres postures solvents per licitar el contracte principal de la Ciutadella. Una espera que s'allargava de manera notable. Amb tot, tal i com reconegué el propi Verboom al ministre Miguel Fernández Durán en una missiva del dia 17 de juliol:

«Hasta ahora no se ha podido executar el Asiento de todas las obras de la Ciudadela por dos motivos, el uno es quedar parte de ella por delinear, y el otro que es el principal por no haber venido asentista alguno de todos los dominios del Rey, no obstante las publicaciones hechas por todo el Reyno tanto tiempo ha; y no hallarse otros sino los maestros de esta ciudad y un francés de Marsella, y se ha sabido que en el asiento de las piedras que tomaron los catalanes se ha unido con ellos, lo que pudiera ser de gran perjuicio a los intereses del Rey [...] queriendo tomarlas a muy alto precio por hallarse solos».³¹⁰¹

³⁰⁹⁸ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 207.

³⁰⁹⁹ *Ibidem*.

³¹⁰⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, p. 280.

³¹⁰¹ AGS, SGU, Llig. 3649, Pròsper de Verboom a Miguel Fernández Duran, s/f [17-07-1715]. Fragment transcrit a Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica...*, p. 133. Aquesta data podria no correspondre's amb l'autèntica de l'enviament de la carta, atès que es fa referència a la

Tanmateix, el procés no s'allargà massa més a causa de la seva prioritat dins de la política borbònica de la immediata postguerra.³¹⁰² A més a més, de ben segur que el perill de que els materials acumulats per la companyia de Millàs es deixessin perdre a causa de la seva exposició als elements i les tensions derivades de la neteja de l'esplanada també planava sobre les autoritats responsables.

Així doncs, a principis del mes de novembre es decidí executar la licitació definitiva de l'*asiento* general de la Ciutadella. Després d'haver ensenyat les tabes i els plànols als delegats de les diverses companyies interessades, es reuniren els delegats en una mateixa sala. Allà se separarien els francesos i els hispans a ambdós costats, on dos secretaris llegirien els darrers pregons en les seves respectives llengües. Aquest contracte consistiria en l'erecció d'una fortalesa amb «[...] cinco baluartes con sus revellines, fosos, estrada recubierta y esplanada que se ha de fabricar en Barcelona azia el parage del baluarte de Levante parte dentro y parte fuera de la Plaza».³¹⁰³

A banda de l'obra en si, també s'encarregava el proveïment de les fustes i el material necessari per l'execució dels treballs, l'excavació dels fossars i la construcció de les bastides. Ahora, s'hauria de posar una especial cura en la confecció de tots els corredors de comunicació, els parapets, portes, escales, magatzems de pólvora i cavallerisses. En canvi, es deixà fora d'aquesta encomana gairebé tota la resta de dependències interiors com els «[...] quarteles, Iglesia, casa del gobernador y estado mayor, arsenal, casa para los clérigos, almacenes de víveres, panadería, cantina, hospital [...]».³¹⁰⁴

Es marcà com a termini per executar els treballs un any i mig des de l'inici dels fonaments de la fortalesa, que s'hauria de donar com a màxim dos mesos després del remat del contracte. A causa de la importància de la comanda, la reial hisenda es comprometé a donar una bestreta corresponent a la desena part del cost total estimat de l'obra, que hauria ascendit a l'entorn de les 150.000 dobles. Verboom vinculà aquest augment de les projeccions a l'encariment notable dels materials d'obra que hi havia a

concessió del contracte per la provisió de pedra a una companyia catalana –la de Millàs–, fet que no es produí fins un mes després de l'esmentada data.

³¹⁰² Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 279.

³¹⁰³ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [28-08-1715].

³¹⁰⁴ *Ibidem*.

la ciutat a causa de la competència existent motivada per la generalització de les tasques de reparació fetes de manera privada arreu de la ciutat.³¹⁰⁵

Tot i la concurrència de nombroses societats catalanes, aragoneses i franceses, el pes de la licitació recaigué sobre la ja esmentada *Compañía de Minadores de la villa de Marcella* representada per Henri Guien, la societat també francesa dels mestres de cases Antoine André i Louis Cailhau i, finalment, la companyia catalana encapçalada pel mestre de cases tortosí Anton Debon. La societat d'André i Cailhau fou la que oferí una millor postura pels interessos de la reial hisenda, acceptant una important rebaixa de 30.000 dobles del total del cost de l'*asiento*. Per bé que els mestres francesos tingueren pràcticament concedit el contracte, l'obligatorietat de presentar fiadors solvents evità que se'ls concedís en aquesta primera instància. Quelcom similar succeí tant amb la *Compañía de Minadores* marsellesa o amb la d'Anton Debon, que foren incapaces de presentar avaladors abans de la fi del primer termini el dia 5 de novembre.

Això feu que les autoritats de la Intendència haguessin de tornar a executar un remat amb noves condicions de taba. D'aquesta manera donaren temps a les companyies perquè aconseguissin els fiadors alhora que obrien l'oportunitat a noves societats de poder entrar a la licitació. Tanmateix, per bé que la companyia de Jaume Millàs intentà posicionar-se per obtenir el contracte, aviat abandonaren la cursa. Finalment tornaren a quedar les mateixes tres companyies que en l'anterior remat. En aquesta ocasió, Debon presentà la taba més barata, però foren Henri Guien i Louis Cailhau els que acabaren presentant rebaixes d'entre 9.000 i 10.000 dobles del preu final.

En aquesta nova licitació també s'integraren en la redacció del contracte altres elements sol·licitats pels futurs assentistes, com ho serien la bonificació dels dies que no es pogués treballar a causa del mal temps, l'aprofitament de les pedres de les muralles reduïdes durant el setge, la franquesa de drets de tots els materials provinents de fora del Principat o que les autoritats facilitessin l'allotjament dels dependents de la companyia guanyadora a prop de les obres.

Després de nombroses rebaixes tornà a guanyar la postura de Louis Cailhau, a qui se li rematà el contracte el dia 13 de novembre. Els francesos tingueren fins el dia 16 de novembre per aconseguir els avals. Finalment, després d'un darrer ultimàtum de quatre

³¹⁰⁵ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, p. 199. Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana...», p. 137.

hores, Cailhau i André presentaren com a fiadors a Pierre Huet, assentista de les fàbriques del pa de munició dels regnes de València, Aragó, principat de Catalunya i les illes de Mallorca i Eivissa, a Esteve Ricard, mercader de Tolosa i a Claude Fougasse, mercader francès establert a Cartagena.

Aquestes fiances s'havien gestat privadament durant els dies anteriors. Tots els fiadors estaven estretament relacionats amb l'activa comunitat de proveïdors i mercaders francesos establerts a Barcelona després de la caiguda de la ciutat. Esteve Ricard, com a apoderat dels interessos de Pierre Huet, havia tancat amb el també francès Nicolas Gréban una participació de 13/56 parts en el contracte d'arrendament de les carns de Barcelona durant dos anys que Gréban havia aconseguit juntament amb els negociants Segimon Milans i Joan Pau Llorens, el botiguer de tall Melcior Guàrdia i l'argenter Francesc Roig i Vives.³¹⁰⁶

Aquestes fiances no complien els requisits bàsics per ser considerades acceptables per l'intendent Nicolás de Hinojosa. Un dels elements clau era el fet que cap dels fiadors posseïa comerç, casa o béns mobles a la ciutat, fet que faria més dificultós qualsevol embargament en cas d'incomplir-se el contracte. Aquest fet despertà una furibunda resposta dels assentistes francesos, que a banda de reclamar que aquesta condició no figurava al contracte inicial, a banda de que, segons ells:

«[...] sería muy particular perjuicio a los intereses de Su Magestad que en los contratos de bienes fiscales solo se admitieran fiadores catalanes, pues así cualquier forastero no podría jamás entrar en postura quedando siempre el remate a favor de catalanes por el precio que quisieran por la precisión de haber encontrado ellos fiadores de su nación [...]».³¹⁰⁷

Hinojosa els contestà l'endemà i els feu saber que tots els termes pactats en el contracte havien expirat al no haver facilitat les fiances idònies. Immediatament després, Hinojosa feu cridar a Henri Guien com a apoderat de la *Compañía de Minadores* marsellesa i els concedí el contracte a l'espera de rebre els corresponents avals. Guien presentà com a fiadors a Jean Baptiste Potelet, Josep Carreras i Ribot i Joan Vandenet, els dos darrers residents a Barcelona. En el mateix procés de presentació de les fiances, els propis avaladors sols reconegueren posseir béns i rendes per valor de 53.000 lliures catalanes, molt per sota del que requeria la Intendència.

³¹⁰⁶ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 30v-32r, [13-01-1715] i ff. 108v-110v, [06-10-1715].

³¹⁰⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [28-08-1715].

Cailhau i André s'afanyaren a interposar una nova apel·lació davant de l'intendent el dia 18 de novembre. En aquesta, al·legaren que els seus avaladors feia molt de temps que vivien en territoris sota la sobirania de Felip V i que no calia témer que no tinguessin possessions a Catalunya atès que tots ells posseïen gran fortunes personals. A més a més, proposaren deixar en dipòsit 14.000 pesos de la seva pròpia butxaca com a assegurança per poder iniciar les obres mentre es feren les comprovacions pertinents dels fiadors. Precisament, l'endemà mateix Pierre Huet nomenà a Esteve Ricard perquè en nom seu:

«[...] presente paraque por nosotros y en nombre nuestro y de cualquier de nosotros solidariamente pueda comparecer y comparezca delante de Su Majestad (Que Dios guarde) y de sus ministros y dar y ofrecer caución de fianzas por Luís Cailhau y Antonio André por la fábrica y construcción que han emprendido de la Ciudadela que se ha de hazer en esta ciudad de Barcelona y que se les ha librado a trese de este mes de noviembre y para esto obligar a nosotros dichos constituyentes juntos con dicho señor Esteban Ricard y otros que será menester y que dicho Ricard podrá elegir solidariamente en personas y bienes para la seguridad del cumplimiento de dicha obra de los dineros que Su Majestad ha de adelantar para la dicha fábrica y de todo lo contenido en los capítulos de la tabba y para esto hazer todos los autos, escrituras [...]». ³¹⁰⁸

Tot i aquests darrers serrells que impediien el tancament del contracte, la notícia de que s'havia concedit l'*asiento* de la Ciutadella aviat corregué per tota Barcelona. La junta d'administradors de la ciutat se'n feu ressò d'aquesta manera al seu dietari:

«A dia 18 de novembre de aquest any 1715 se donà principi a la fabrica de la reial Ciutadella que de ordre de Sa Magestat (Déu lo guarde) se construeix en la present ciutat en la Ribera y Pla d'en Lluy, per lo qual efecte se demoliren moltes cases y carrers enters y lo convent de monges de Santa Clara». ³¹⁰⁹

Finalment, però, les gestions de Cailhau i André no arribaren a bon port. El mateix dia 19 de novembre, l'intendent els comunicà que ja havia cedit el contracte a Guien i la companyia de Marsella. Malgrat que l'endemà Guien sumà el cavaller Antoni de Berenguer als seus tres fiadors inicials, l'intendent el jutjà inútil atès que fou «[...] insubsistente por ocasión de tener éste todos sus bienes secuestrados». ³¹¹⁰ Aquesta darrera negativa els feu abandonar el procés de licitació.

³¹⁰⁸ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 128v-129r, [19-11-1715].

³¹⁰⁹ AHCB, CDC, Dietari de l'antic Consell barceloní, 1B. XXV-44, f. 30r, [18-11-1715].

³¹¹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [28-08-1715]. Existeix la possibilitat de que aquest Antoni de Berenguer fos Antoni Francesc de Berenguer i de Novell, qui fou diputat militar de la Generalitat i qui encapçalà l'expedició austriacista de 1713. Se'l descriu com a originari de Lleida però domiciliat a

A l'entorn de les deu de la nit d'aquell 20 de novembre, Anton Debon es presentà de nou davant de l'intendent. Allà hi presentà la seva darrera postura, amb una rebaixa de 27.000 dobles i un termini de poc més d'un dia per presentar avals vàlids. L'endemà Debon presentà les primeres fiances, que constaven del noble don Miguel Saba i González i del negociant Francesc Jofre en nom de «[...] la compañía de hombres de negocios que tiene formada en esta ciudad».³¹¹¹ El fet que Jofre fos soci d'Ignasi Fontaner com tresorer de l'obra de la Ciutadella i de les fortificacions de Barcelona, alhora que exercí com a tresorer del segrest de béns al Principat, sembla apuntar a una més que evident connivència de les pròpies autoritats de la Intendència per concedir el contracte a la societat de Debon. A banda d'aquests dos grans avaladors, Debon també presentà com a fiances a la resta de membres de la seva societat. Una companyia que agrupava a múltiples mestres de cases i fusters de dins i fora de Barcelona com Joan Fiter, Anton Reit, Josep Sorts, Joan Català, Bonaventura Ribera o Rafael Bertran, tots de la capital catalana o José Briz, originari de Saragossa, Antoni Pons, Roc Xambó i Jacint Vidal, provinents de Tortosa però habitants a Barcelona i Llorenç Garrido, de Tarragona. Alguns, com Anton Reit, eren veterans contractistes que havien participat en contractes d'administracions anteriors, tant barcelonines com reials. Els mateixos Anton Debon i Roc Xambó havien deixat la seva Tortosa natal per la seva filiació austriacista després de la caiguda de la ciutat a mans borbòniques l'any 1708 exiliant-se a Barcelona.³¹¹² Altres, com José Briz, havien tingut un paper enormement rellevant en l'esforç de guerra borbònic.³¹¹³

Amb tot, aquestes fiances no acabaren de convèncer a l'intendent Hinojosa, que els donà tres dies més per buscar-ne d'altres que fossin més adequades. El dia 25 se sumaren a la resta dels avaladors els confiters barcelonins Pere Màrtir Esteve i Llorenç

Barcelona. Precisament, Mateu Bruguera esmenta que Antoni Francesc de Berenguer fou oïdor reial per Lleida. Mateu BRUGUERA, *Historia del memorable...*, Vol. I, p. 127.

³¹¹¹ De tota la companyia sols hi figura a més de Jofre el botiguer de teles Josep Vilar, que era el seu fillastre. ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [28-08-1715]. El mateix Verboom es feu ressò de l'anomenada que tenia Jofre entre els barcelonins. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, p. 110.

³¹¹² Debon no tornà mai a la ciutat, però Xambó recuperà el seu lloc com a mestre d'obres de la seu tortosina l'any 1718. Un ofici que havia obtingut l'any 1707 i que mantingué fins el 1755. Jacobo VIDAL FRANQUET, «Sobre pedres i mestres: Una aportació documental a la història de l'arquitectura setcentista de la ciutat de Tortosa» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 23, 2003, pp. 556-558.

³¹¹³ Tal i com apuntà Manuel Arranz, Reit havia acumulat una gran experiència dirigint obres públiques per comissió del Consell de Cent, el primer govern borbònic català o l'administració carolina. Per la seva banda, Briz serví durant bona part de la guerra a la *Dirección de obras de puentes portátiles y firmes*, treballant en la construcció de ponts i pontons de campanya. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 79 i 385-386.

Esteve, que eren oncle i nebot. Amb aquestes dues darreres incorporacions, finalment la Intendència acceptà concedir el contracte a Debon. Amb tot, atesa la importància econòmica de l'administració, Hinojosa decidí sumar una nova condició al plec inicial, que fou limitar al màxim la quantitat de diners que Debon i els seus socis podrien extreure de la caixa de les obres. D'aquesta manera, els assentistes sols podrien retirar les quantitats necessàries per sufragar les despeses setmanals i el pagament dels jornals dels treballadors. Qualsevol despesa extraordinària hauria de ser aprovada tant pel tresorer com pel mateix intendent.

Finalment, es fixà la taba de preus a les quantitats pactades amb Debon, amb una rebaixa final del total del preu de 22.000 dobles d'or. El termini final de la construcció hauria de ser de vint mesos, que començarien des de la col·locació de la primera pedra. A la concessió final també se sumaren a la companyia d'assentistes el doctor en ambdós drets Joan Bertran i Tau i el seu germà, el mestre de cases Pere Bertran i Tau.³¹¹⁴ En els anys següents, Bertran esdevindrà el principal administrador de la companyia que emprendreia les obres interiors de la fortalesa i que estava composta per bona part dels mateixos socis que conformaven la societat encapçalada Debon. Tot i les iniciatives empreses per Louis Cailhau i Antoine André per tal de declarar inútil la concessió i defensar la seva postura a través dels seus delegats a Barcelona, la Intendència es mostrà completament inflexible.³¹¹⁵

Així doncs, amb la concessió del contracte es donà l'autèntic impuls definitiu per la construcció de la Ciutadella. D'aquesta manera, seguiren les contínues crides per acumular mà d'obra i atzembles pel transport de materials i runes. A mesura que havia anat passant el temps, el radi de mobilització s'havia anat ampliant més enllà del pla de Barcelona, abastant la pràctica totalitat del Principat. Per bé que a principis de novembre de 1715 s'haguessin censat un total de nou-cents vuitanta-set animals de càrrega i tir susceptibles de ser ocupats en les obres, segons Josep Maria Torras finalment sols hi acabaren treballant sis-cents vuitanta-set.³¹¹⁶

El cas de la vegueria de Manresa i la sotsvegueria del Lluçanès ens dona algunes pistes de com s'executà aquesta mobilització. La col·laboració estreta de la delegació de la sotsintendència manresana, presidida per l'alcalde major Carles Riu i Rovira fou clau

³¹¹⁴ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 34.

³¹¹⁵ Nomenaren procuradors seus a François Batalla i Esteve Ricard, socis seus residents a Barcelona. AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 134v-135r, [07-12-1715].

³¹¹⁶ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 280-281.

pel bon desenvolupament d'aquesta tasca. Ell s'encarregà de repartir les deu cavalcadures grans i deu de petites que els tocaven pel cens entre les divuit poblacions principals de la vegueria. Manresa fou la principal proveïdora amb tres bagatges majors, mentre que la resta de poblacions sols n'aportaren una cadascuna.³¹¹⁷ Totes les muntures foren examinades per dos veterinaris o manescals escollits de manera paritària per Carles Riu i pel comissari Miquel Millans, enviat a Manresa per Miguel Saba y de González, Joan Bertran i José Briz, com a representants de la societat administradora del contracte el dia 24 de juny de 1716. Ambdós manescals aprovaren els animals per la tasca i procediren a enviar-los a Barcelona el dia 3 de juliol de 1716.³¹¹⁸

Els retards en l'enviament d'algunes d'aquestes cavalleries fou un llast notable per fer efectiu l'inici de les obres. A banda de les sospites de sedició que aquest fet feu néixer entre els comandants borbònics més implicats en la construcció, també acabaren motivant que es fes participar en els treballs a quadrilles conformades per soldats de la guarnició de la ciutat.³¹¹⁹ A tot això, caldria sumar els retards en el pagament de les partides de materials per la construcció que l'enginyer Verboom vinculà a la migradesa dels fons que es destinaven a la construcció.³¹²⁰

Simultàniament a l'inici en ferm de les obres de la Ciutadella, la companyia d'Anton Debon també obtingué nou contracte per la reparació de les muralles de Barcelona. tot i la seva concessió a mitjans de febrer de 1716, aquest conjunt de treballs s'hagueren de posposar a causa de la prioritat que les autoritats borbòniques donaren a l'erecció de la Ciutadella.³¹²¹ Aquesta prioritat també coincidí amb un lleu augment de l'eventual preu final que assolirien les obres de la fortalesa. En una nova estimació, Pròsper de Verboom feu arribar la xifra a les 155.860 dobles o 9.386.512 rals de billó. I el ritme de les obres principals seguí augmentant. Finalment, es posà la primera pedra de la fortalesa el dia 7 de març de 1716.³¹²²

Tot i la importància de les partides de materials de construcció encarregades a proveir per Jaume Millàs durant l'any 1715, l'avenç de les obres de la fortalesa principal i de la

³¹¹⁷ Francesc SERRA I SELLARÉS, «Les conseqüències econòmiques...», p. 194.

³¹¹⁸ ACBG, AHPM, Notari Joan Pujol, Llig. 4849, ff. 97v-98r, [02-07-1716].

³¹¹⁹ A aquests soldats se'ls pagà un sobresou d'un ral de plata en la seva paga. Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 281-282.

³¹²⁰ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La resistència cívica contra...», p. 362.

³¹²¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [14-02-1716]. AHN, DyC, Llig. 418, Núm. 8, s/f, José Patiño a Miguel Fernández Duran, [07-03-1716].

³¹²² AHCB, CDC, Dietari de l'antic Consell barceloní, 1B. XXV-44, f. 37v, [07-03-1716]. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Los terrenos de la Ciudadela*, p. 46.

resta de treballs que es feien a d'altres fortificacions de la ciutat feu créixer notablement els requisits materials per continuar la seva execució. Així doncs, els contractistes hagueren de comptar amb un nou proveïdor de calç que suplís aquestes noves necessitats de manera ràpida i solvent. Finalment, fou la societat francesa encapçalada per Claude Fougasse i Pierre Lalande qui s'encarregà de proveir dos-cents mil quintars de calç per la Ciutadella provinents de les fàbriques de Montgat. Fougasse fou nomenat director i caixer del contracte.

Tot i residir a Cartagena, Fougasse es trobava integrat dins l'estreta xarxa de relacions econòmiques existents dins la colònia francesa que operava a Catalunya. Juntament amb Pierre Huet s'havia ofert com a possible fiador de la companyia de Cailhau i André davant de l'*asiento* general de la construcció de la Ciutadella.³¹²³ Coneixem l'existència d'aquesta provisió i del paper d'aquests contractistes francesos mercès als comptes de la societat que foren legalitzats pel notari barceloní Domènec Rojas. A principis de febrer de 1718 s'inicià el procés de liquidació d'aquesta societat.³¹²⁴ Lalande i Fougasse es repartiren la societat a parts iguals.

Mercès als comptes elaborats durant aquest procés, que s'han conservat sencers, podem conèixer alguns dels elements més característics d'aquesta provisió. En primer lloc, és important constatar que Montgat esdevingué el punt central de la producció i remesa de la calç cap a la Ciutadella i les obres de la Porta Nova.³¹²⁵ Aquesta centralitat es derivà del fet que Esteve Fougasse exercís com a director d'aquestes fàbriques des de l'inici de la comanda fins a finals d'agost de 1716. Tanmateix, no tota la calç que Fougasse i els seus socis enviaren a Barcelona fou produïda a Montgat, sinó que també provenia de Badalona i d'altres fàbriques escampades pel Vallès. Els transports d'aquesta calç foren tots finançats per la pròpia companyia d'assentistes i s'executaren tant per terra com per mar. En els casos en que les remeses es feren per via marítima, els proveïdors també s'encarregaven de pagar els preus de la càrrega i descàrrega dels gèneres a la platja de

³¹²³ AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 128v-129r, [19-11-1715]. No seria estrany, tampoc, que guardés alguna relació familiar estreta amb la marselesa Marguerite Fougasse, mare del cèlebre erudit José Carbonel Fougasse establerta a Alacant. Vegeu Rosario DIE i Armando ALBEROLA, «José Carbonel Fougasse (1707-1801): el rastro de un erudito en la España ilustrada» a *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, Núm. 30, 2012, pp. 67-86.

³¹²⁴ AHPB, 863/72, Notari Domènec Rojas, Doc. 51, s/f, [22-06-1718].

³¹²⁵ Les fàbriques de calç de Montgat es trobaven situades a la partida coneguda com Les Mallorquines i fou durant el segle XVIII quan tingueren el seu moment de gran expansió amb la construcció de diversos forns de calç. Marta LLORET BLACKBURN, *Inventari Patrimoni Cultural de Montgat. Memòria tècnica*, Montgat: Ajuntament de Montgat, 2009, p. 15.

Montgat i al moll de Barcelona i el seu trasllat des de la costa fins a la fàbrica de la Ciutadella.

El dia 31 d'agost de 1716 hi hagué un relleu al capdavant de les fàbriques de Montgat. Claude Fougasse deixà pas a la direcció a Clement Flaman i Jaime Abarca, que s'encarregaren de la seva gestió fins la fi de l'*asiento* el maig de 1717. Jaime Abarca, cirurgià de la Ciutadella, acompanyava a Flaman en l'administració. L'estructura productiva bastida durant l'administració de Fougasse seguí funcionant. Amb tot, sembla que les fàbriques del Vallès, algunes d'elles dirigides per mestres d'origen biscaí, prengueren una major importància i arribaren a superar en producció a les de Montgat.³¹²⁶

Aquest *asiento* de calç fou un dels punts més problemàtics de tota l'obra de la Ciutadella. El mateix any 1716 s'iniciaren dos processos judicials al Tribunal de la Intendència contra Fougasse i Lalande per excessos comesos en la tala de llenya pels forns de calç iniciats pel veí de Barcelona, Francesc Marí i per Jerònim de Generes i Mèlich.³¹²⁷ Com veurem una mica més endavant, aquests plets no foren res més que l'inici d'una tortuosa querella que acabà implicant al assentistes de calç, l'enginyer Verboom i el futur intendent Rodrigo Caballero en una fosca trama de corrupció i malversació de fons.

Abans d'adreçar aquest assumpte, però, acabarem de repassar els *asientos* de provisió de materials que es licitaren en aquesta primera fase de construcció. A banda de la calç, l'altre gran material necessari per la construcció de la Ciutadella fou la pedra. Per poder treballar en l'extracció de la pedra, es contractà a una societat encapçalada per Bartomeu Reit i Salvador Pera perquè proveïssin «[...] la ferramenta se ha de menester per treballar los molers en las pedreres de la muntanya de Montjuïc per la fàbrica de la Ciutadela se està fabricant en la present ciutat».³¹²⁸ Per aquesta tasca, encarregaren als joves ferrers Francesc Borràs i Damià Prats perquè s'ocupessin «[...] en lo poder llussar i rebullir i acerar tota la ferramenta que els aportaran los molers que treballaran en les pedreres de dita muntanya de Montjuïc per servei de la obra de dita Ciutadella».³¹²⁹ Tal i com apunta Juan Miguel Muñoz Corbalán, la companyia de Fougasse també

³¹²⁶ Dels forns del Vallès es remeteren 84.684 quintars i 3 arroves de calç a la Ciutadella, mentre que des dels de Montgat en foren 50.554. AHPB, 863/72, Notari Domènec Rojas, Doc. 51, s/f, [22-06-1718].

³¹²⁷ ACA, RP, BGRP, Processos, 1716, Núm. 5, Ah, [1716] i 1716, Núm. 7, E, [1716].

³¹²⁸ AHPB, 819/9, Notari Francesc Móra, ff. 93r-93v, [11-02-1716].

³¹²⁹ *Ibidem*.

s'encarregà del transport de la pedra des de les pedreres fins a l'obra fins l'any 1717. En aquell moment, Anton Debon tornà a emprendre la provisió, obrint noves pedreres a la zona de Santa Madrona a la falda de Montjuïc.³¹³⁰ Precisament dins del mateix sector del ferro, la companyia d'Anton Debon també subcontractà la manufactura i el proveïment:

«[...] de las eynas y demès cosas de ferro se tindrien de menester y fer a obs de dita fàbrica de dita Ciutadela y dels qui treballan en ella y dels forts de la Dressana, Sant Francesch y dels Tellers que se havian de construir y així mateix del Baluart del Portal Nou y bretxes de la muralla que se havian de reparar y retornar com llargament consta en los referits actes de assiento [...]».³¹³¹

Aquesta companyia estava encapçalada pel jove mestre manyà Joan Crusats, el tinent coronel reformat Joan Anton Peix i el “cavalleraire” Anton Peix i la seva propietat es repartia en tres parts iguals. Crusats, com a delegat de la companyia fou el que emprengué aquesta provisió, que es trobava dividida en dos *asientos*. Les seves tasques també comprendrien la seva assistència obligatòria a la ferreria que tenien establerta a l'obra de la Ciutadella «[...] per pendrer las midas de las feinas se tindran de fer com per distribuir ditas feinas entre los oficials que tindran de fer aquellas y després de fetas dega entregar aquellas als impresaris de la Ciutadella».³¹³² Per la seva banda, Joan Anton Peix s'encarregaria de:

«[...] fer venir o comprar tot lo ferro que se oferirà haverse de menester per tota la feina que dit Joan Crusats està obligat [...] lo qual ferro se posarà en magatzem fora de la dita Ciutadela, traent del magatzem que vuy tenen en dita Ciutadela tot lo ferro que en ell se troba y fentlo aportar en lo nou magatzem que se pendrà».³¹³³

Finalment, Anton Peix hauria d'administrar i dur el compte del ferro que entraria i sortiria del magatzem, comprovant que totes les partides estigueren aprovades per Joan Crusats o pels oficials sancionats pels assentistes generals. El mateix Anton actuaria com a caixer de la societat i s'encarregaria d'executar les compres de ferro i els jornals dels operaris.

Els lliuraments quinzenals de les quantitats que els assentistes generals els haguessin de pagar per la feina feta s'haurien d'abonar a Crusats o a Anton Peix. Aquest fet es devia, entre d'altres al control que caldria tenir dels pagaments perquè totes les obres de la

³¹³⁰ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Iglesia de la Ciutadela de Barcelona o Francia y Flandes en la Ciudad Condal del siglo XVIII» a *Locus Amoenus*, Núm. 1, 1995, p. 177-178.

³¹³¹ AHPB, 900/28, Notari Francesc Duran, f. 275r, [31-07-1716].

³¹³² AHPB, 900/28, Notari Francesc Duran, f. 276r, [31-07-1716].

³¹³³ AHPB, 900/28, Notari Francesc Duran, f. 275v, [31-07-1716].

Ciudadella «[...] se acostuma a pagar ab ardots ab los papers dels quals regularment faltan alguns diners a més de trobarseni de pallo fi».³¹³⁴

Per bé que Crusats actuà com a director principal de l'obra, el paper dels membres de la família Peix en aquest contracte és d'allò més rellevant. Els Peix foren una nissaga rossellonesa originària del terme de Toès, a la comarca del Conflent.³¹³⁵ Toès posseïa una important farga de ferro, que a partir de finals del segle XVI passà a mans de Tomàs de Banyuls i de Llupià, senyor de Nyer.³¹³⁶ A partir d'aquesta adquisició, els Peix i d'altres famílies del terme es traslladaren a altres espais del Pirineu a la recerca de noves oportunitats dins del sector de la producció ferrera. Els Peix s'establiren a Queralbs i després de treballar en diverses fargues acabaren esdevenint els principals proveïdors de menes de tota la vall de Ribes.³¹³⁷ A mitjans del Set-cents, un dels membres de la família, Pau Peix, feu el salt al berguedà, on arrendà una de les fargues de Sant Llorenç prop Bagà. A banda, altres membres d'aquesta nissaga seguiren treballant en nombroses fargues del territori.³¹³⁸ Així doncs, malgrat les seves ocupacions alienes al sector metal·lúrgic, Joan Anton Peix i Anton Peix constituïrien una de les connexions més estratègiques per assegurar l'abastiment de ferro per la construcció de la Ciudadella a través de les seves vinculacions familiars. Les úniques obres de ferro que quedarien fora del seu àmbit serien els estanyats, que anirien a compte de la pròpia companyia Bertran. Malgrat aquest acord, l'any 1741 Crusats inicià un procés contra els hereus de Joan Bertran per no haver percebut res per aquests treballs en l'ajustament que es feu de totes les feines executades entre els anys 1718 i 1728.³¹³⁹

El tancament de tots aquests contractes d'abastiment de calç, pedra i ferro afavorí que els treballs avancessin de manera substancial durant la segona meitat de l'any 1716 i principis de 1717. En aquells moments s'acabaren de demolir bona part de la cortina i el baluard del Portal Nou. Aquest fet deixava la plaça de Barcelona notablement indefensa

³¹³⁴ AHPB, 900/28, Notari Francesc Duran, f. 276r, [31-07-1716].

³¹³⁵ Roser COMAS i Josep SÁNCHEZ, «La farga de Sant Llorenç...», p. 59.

³¹³⁶ Aquesta adquisició s'emmarcà en una important iniciativa empresa tant per la família Banyuls com per altres nissagues nobiliàries dels comtats del Rosselló i la Cerdanya per recuperar o aconseguir el domini de les diverses fargues i meners d'aquell sector del Pirineu durant la segona meitat del segle XVI. Núria SALES I FOLCH, *Senyors bandolers, miquelets...*, pp. 50-66.

³¹³⁷ Jaume NIETO I SIERCO, «Fargues a la Vall de Ribes (segles XV-XVI-XVII). Una aproximació històrica dels seus inicis, a través dels seus protagonistes» a *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, Vol. 2007-2008, 2009, pp. 215-126.

³¹³⁸ Roser COMAS i Josep SÁNCHEZ, *Les fargues del Berguedà...*, pp. 110-111.

³¹³⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 19, ff. 138r-140r, [28-03-1741].

en cas d'un possible atac. És per aquesta raó que el gruix dels treballs se centraren en l'adequació i reconstrucció del perímetre exterior de la fortificació, tancant de nou el perímetre emmurallat de la plaça.³¹⁴⁰

Precisament, aquests treballs es feren en algunes de les zones menys urbanitzades del terreny. Aquest fet determinà que, tot i el bon ritme de les obres, encara hi havia alguns espais del que acabaria esdevenint l'esplanada de la fortalesa que tenien cases habitades. Davant d'aquesta situació, a finals d'abril de l'any 1717, l'ajuntament de Barcelona hagué de promulgar un edicte perquè:

«[...] dins de cert termini los naturals que tenian cases als quartos desta ciutat cerca la Real Ciutadella que a est efecte quedavan avaluades y las demolissan y se aprofitessin de la desferra, altrament passat dit termini se demoliran de ordre al Rey a gestos dels amos de dites cases que pagarien la desferra».³¹⁴¹

De manera més o menys concorrent a aquestes darreres tasques d'adequació del terreny, els dies 27 de març i 7 d'abril de 1717 la societat d'Anton Debon adjudicà dos *reasientos* a la societat encapçalada pel negociant Agustí Teixidor, el pareire Francesc Llussà i Josep Pena tots de Barcelona. Tots tres foren avalats pel tinent Josep Duran del regiment d'infanteria de Barcelona i pel sergent reformat de cavalleria Joan Penó del regiment de Flandes. Aquests subcontractes es feren:

«[...] per rahó de trauger, transportar y acomodar las terres que seran necessarias per finir y perfeccionar los Baluarts de la Reyna y del Príncipe Don Felip, cortinas, revallí y contraescarpa ab sa fundició y tot lo adherent annexo y connexo de dits Baluarts tant de dins com de fora de la Plassa».³¹⁴²

El sotsarrendament d'aquestes obres acabà desembocant en algunes desavinences entre els sotsarrendadors i els assentistes principals Debon i Bertran. Per tal de solucionar-les ambdues parts escolliren àrbitres delegats que permetessin arribar a un acte de compromís. Aquest no fou l'únic problema associat a un *reasiento* a que s'hagueren d'enfrontar els constructors de la Ciutadella. Precisament, els sotsassentistes que emprengueren l'erecció del baluard del Príncipe Ferran també reclamaren un àrbitri per poder solucionar algunes discòrdies sorgides entre ells i la companyia de Debon.³¹⁴³

I és que durant l'estiu de 1717, les obres s'alentiren a causa de les grans calorades d'aquell any i de les fortes tempestes que les seguiren. Amb tot, tant Verboom com els

³¹⁴⁰ Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica...*, p. 131.

³¹⁴¹ AHCBC, CDC, Dietari de l'antic Consell barceloní, 1B. XXV-44, f. 70v, [26-04-1717].

³¹⁴² AHPB, 930/37, Notari Antoni Cassani, Doc. 1, s/f, [08-07-1720].

³¹⁴³ AHPB, 930/37, Notari Antoni Cassani, Doc. 17, s/f, [27-02-1726].

seus col·laboradors esperaven poder tancar de manera efectiva el perímetre de la plaça abans d'acabar l'any.³¹⁴⁴ Aquests condicionants climàtics se sumaren a les contingències econòmiques que les obres patien de manera recurrent des de finals de l'any 1715.³¹⁴⁵ Aquestes estretors no sols es devien a les creixents despeses del contingent militar a Barcelona o als preparatius per l'aprest de les expedicions militars navals, sinó també a possibles malversacions dels fons dedicats als materials.³¹⁴⁶

A dia d'avui coneixem una mica més els principals elements que conformaren aquestes possibles malversacions mercès a les biografies de dos dels protagonistes que s'hi trobaren implicats, l'enginyer Pròsper de Verboom i el nou intendent de Catalunya, Caballero y Llanes. Segons apunta Juan Miguel Muñoz, a principis de desembre de 1717 arribà a la cort un informe elaborat per un individu que al·legava haver treballat a la fàbrica de la Ciutadella i on hi descrivia nombroses males pràctiques dutes a terme tant pels assentistes de materials com pels oficials tècnics de la Corona amb l'objectiu d'embutxacar-se part dels fons destacats a aquesta provisió.³¹⁴⁷ L'informe d'aquest individu, un francès que responia al nom d'Ausiàs Giraud, fou ràpidament remès a la Intendència de Catalunya on feia pocs mesos que havia arribat un nou titular, l'andalús Rodrigo Caballero y Llanes.

En els pocs mesos de la seva administració, el nou intendent ja havia tingut algunes desavinences amb l'enginyer Verboom per la poca diligència en la reparació de les malvestats causades per les pluges tardorenques a la construcció de la Ciutadella. Quan fou informat d'aquesta possible trama i de la implicació d'homes de gran confiança de Verboom com l'enginyer Alexandre de Retz, Rodrigo Caballero començà a fiscalitzar activament els comptes de la construcció. Alhora, requerí a Verboom que avancés el ritme de les obres i alleugerís el nombre d'oficials tècnics que hi tenia ocupats per tal de reduir els costos de l'obra que s'havien disparat notablement.³¹⁴⁸

³¹⁴⁴ Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica...*, pp. 142-143.

³¹⁴⁵ A finals de 1715, els deutes de la tresoreria de la Ciutadella amb la tresoreria general de l'exèrcit de Catalunya ja arribaven als 60.000 rals. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, p. 108.

³¹⁴⁶ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 282-283. A banda, caldria sumar-hi els efectes del pagament dels sous dels treballadors amb moneda d'ardits falsa. L'enginyer Verboom era ben conscient d'aquests problemes, tal i com ho comentava a Miguel Fernández Duran a finals de juliol de 1717. Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, pp. 605-606.

³¹⁴⁷ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, p. 113.

³¹⁴⁸ Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes...*, pp. 365-367.

L'actitud inquisitiva de l'Intendent feu enfadar notablement a l'enginyer, que per la seva banda començà a remetre informes a la cort queixant-se'n. Alhora, negava qualsevol rumor sobre la seva implicació en cap trama de malversació i vinculava els endarreriments en les obres a les males condicions climàtiques. A principis de gener, les acusacions de Rodrigo Caballero contra Verboom i els seus col·laboradors foren més directes, fet que provocà una airada reacció de l'enginyer flamenc. Amb un nou memorial a la cort, Verboom defensà activament la seva feina a la Ciutadella i respongué personalment per Alexandre de Retz. Alhora, acusà al delator Giraud de ser un agent del cònsol francès de Barcelona, que l'havia recomanat per treballar a les obres de la fortalesa.³¹⁴⁹ Alhora, també afirmà que aquelles delacions les feia per despit personal, a causa d'haver-lo sentit reclamar que li devien algunes quantitats de diners pels treballs fets en aquestes obres.

La vinculació del delator amb el cònsol francès de Barcelona tampoc sembla casual. Precisament, a banda dels oficials i enginyers, el principal blanc de l'informe de Giraud fou la companyia d'assentistes de calç, que segons el delator haurien subornat els oficials de l'obra amb 200 dobles perquè fessin els ulls grossos amb la mala qualitat dels materials entregats.³¹⁵⁰ Una companyia, recordem, encapçalada pels homes de negocis francesos Claude Fougasse i Pierre Lalande, i avalada pel negociant Pierre Huet.³¹⁵¹ A més a més, es tractava de la mateixa societat que havia perdut el contracte general per l'erecció de la Ciutadella a finals de 1715.

Després de revisar els informes i comptes remesos a la cort, el dia 17 de gener de 1718 el secretari Miguel Fernández Duran decidí concedir plens poders a l'intendent Rodrigo Caballero perquè rellevés als oficials sospitosos d'haver conduït les males pràctiques. Alhora que li ordenà que millorés el model d'administració de les obres practicat fins llavors amb l'objectiu d'avançar el ritme de construcció. Aquesta decisió acabà derivant en un progressiu arraconament de Verboom al capdavant de les obres.³¹⁵²

A finals del mes de gener, Rodrigo Caballero reuní a totes les quadrilles de treballadors que es trobaven actives tant en les obres interiors com exteriors de la Ciutadella. Allà els revelà un important canvi en les dinàmiques de treball, que passarien a regir-se per una

³¹⁴⁹ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, pp. 113-114.

³¹⁵⁰ Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes...*, pp. 367-370.

³¹⁵¹ Huet havia començat a col·laborar amb Fougasse quan intentaren emprendre l'*asiento general* de l'obra de la Ciutadella. AHPB, 877/21, Notari Pau Cabrer, ff. 134v-135r, [07-12-1715].

³¹⁵² Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes...*, pp. 370-371.

política d'objectius diaris estrictament controlats pels oficials tècnics. El descontent dels operaris se sumà a la tensió generada contra l'enginyer Verboom, que davant de la creixent hostilitat popular generada pels rumors del desfalc decidí dirigir-se a la cort per poder defensar-se davant del rei i de Fernández Duran.³¹⁵³

Sens dubte, tot i la discreció amb la que s'intentà dur aquest assumpte, la tensió per aquests possibles excessos aviat s'escampà per la ciutat. Davant d'aquesta situació, la companyia de provisió de la calç per les obres decidí finir el seu contracte a mitjans del mes de febrer següent. El tancament dels comptes de la societat no deixà dubte de la desastrosa administració del contracte. El dia 18 de febrer de 1718 el *reasiento* finalitzà amb una pèrdua acumulada de 2.783 lliures, quatre sous i vuit diners de moneda catalana. Mentre que les despeses de la fàbrica, el transport i l'entrega de la calç ascendien a 32.253 lliures i 15 sous, sols s'havien cobrat 29.470 lliures, 10 sous i quatre diners. Pel cas específic de les fàbriques de Montgat, l'administració encara fou més desastrosa. Per unes despeses de 13.313 lliures, un sou i nou diners sols cobraren 622 lliures, 17 sous i 3 diners.³¹⁵⁴

A banda, la companyia tenia quatre deutors biscaïns que acumulaven una mancança de 283 lliures i sis diners. Segons reclamaren Fougasse i Flaman, una porció de 60.737 quintars de calç que manaren fer a Montgat per administració encara no s'havien comptabilitzat dins de l'administració de l'*asiento* i quedaven pendents de cobrar.

Tanmateix, aquestes pèrdues no sols s'atribuïren a la deixadesa dels creditors i de l'administració. Pierre Lalande reclamà a Fougasse i Flaman que aportessin proves justificatives de diverses despeses que els pèrits que tancaren els comptes de la societat no havien pogut trobar. Una sol·licitud que sembla íntimament lligada a la investigació per malversació general que hem descrit. Per la seva banda, Fougasse reclamà una part notable d'aquest deute a Lalande, adduint que ell havia avançat dels seus propis diners les quantitats necessàries per executar les inversions inicials de les fàbriques de Montgat, com la construcció dels forns o la compra de boscos per llenya.³¹⁵⁵

Aquests deutes finals de l'administració se sumaren al conjunt de problemes legals que arrossegava la companyia, s'acabaren convertint en un nou plet obert al tribunal de la Intendència aquell mateix 1718. En aquesta ocasió, la querella enfrontà als dos socis

³¹⁵³ *Ibíd.*, pp. 371-373.

³¹⁵⁴ AHPB, 863/72, Notari Domènec Rojas, Doc. 51, s/f, [22-06-1718].

³¹⁵⁵ AHPB, 863/72, Notari Domènec Rojas, Doc. 51, s/f, [19-06-1718].

principals del contracte.³¹⁵⁶ Mercès a la intervenció del jutge de la causa, Josep d'Alòs i Rius, el procés acabà amb una esmena dels comptes i una lleu reducció de les pèrdues de la companyia. Finalment, per tal de liquidar del tot l'administració, Pierre Lalande fou obligat a pagar 700 lliures, 16 sous i un diner a Claude Fougasse.³¹⁵⁷

Per bé que el procés constructiu de la Ciutadella derivà en noves querelles legals a causa de l'explotació de fusta de Tortosa, cap d'elles assolí les dimensions ni la importància que tingué aquesta. És impossible separar aquesta investigació i els problemes que se'n derivaren del context en el que succeí. Els constants endarreriments en el pagament de les comandes i el pagament massiu en moneda d'ardits falsa –que acabà causant una important crisi monetària al país– se sumaren a la natural competència entre els assentistes i a la laxitud i discrecionalitat en el control dels treballs de Verboom i els seus col·laboradors. Recordem que, almenys des de principis del 1716, la majoria dels assentistes de materials per les obres no cobraven amb moneda física, sinó amb vals. Quan s'intentà mitigar aquesta situació amb la introducció massiva de *dinerillos* aragonesos, els efectes foren notablement desastrosos.³¹⁵⁸ Aquesta situació s'allargaria durant tota l'obra, mitigant-se només amb les eventuais arribades de lletres de canvi efectives des de la cort que permetessin efectuar els pagaments necessaris de manera momentània.³¹⁵⁹

És difícil afirmar fins a quin punt les acusacions creuades de totes les parts implicades s'apropen al que realment succeí. Amb tot, resulta innegable l'existència d'irregularitats tant en el compliment del contracte de provisió de calç i de construcció de la fortalesa per part dels assentistes i en la seva remuneració per part de la corona. Així mateix, la seva descoberta acabà resultant en un important canvi en la direcció tècnica del contracte i en l'execució de les obres a causa de la sortida de Verboom, primer cap a Madrid i després cap a Sicília.

Per bé que aquestes investigacions i la consegüent tensió que generaren tingueren els seus efectes en la continuïtat de l'obra de la Ciutadella, no impediren que se seguissin licitant nous contractes que permetessin avançar l'estat de la fortalesa. A principis de febrer de 1718 es feu una crida per trobar contractistes que volguessin emprendre

³¹⁵⁶ ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 2, Y, [1718].

³¹⁵⁷ AHPB, 863/72, Notari Domènec Rojas, Doc. 51, s/f, [19-06-1718].

³¹⁵⁸ L'enginyer Verboom era ben conscient d'aquests problemes, tal i com ho comentava a Miguel Fernández Duran a finals de juliol de 1717. Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, pp. 605-606.

³¹⁵⁹ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, pp. 108-109.

l'excavació, anivellament i neteja del terreny interior de la Ciutadella. Després d'algunes rebaixes sobre la taba de preus, s'endugué el contracte el negociant Domènec Carbonell, acompanyat dels fiadors Andreu Aznar, negociant de Barcelona i Pere Oliveres, pagès de Sant Feliu de Codines habitant a Barcelona.

Aquests empresaris haurien de pagar les tots els treballadors necessaris per excavar els terrenys a l'interior dels murs de la fortalesa al preu de 15 rals i sis diners per *toesa* cúbica retirada «[...] hasta encontrar la arena o la argila sobre que puedan empezarse y estripar los fundamentos de la obra».³¹⁶⁰ A banda, també s'encarregarien de traslladar tota la sorra i argila extreta cap als baluards i revellins que s'estaven construint.

Sols un mes més tard se subhastà el primer contracte que comprenia les condicions «[...] de la construcción de dos cuerpos de cuarteles para las tropas, un arsenal y una iglesia que se han de edificar en los parages señalados dentro de la Ciudadela de Barcelona».³¹⁶¹ A banda d'aquests edificis, el contracte també incloïa l'erecció de la casa del governador i de l'estat major de la plaça, així com l'arsenal. En aquesta ocasió, el titular del contracte fou el doctor en ambdós drets Joan Bertran, amb una companyia composta per diversos membres de la societat que estava duent a terme les obres de l'*Asiento General* de la fortalesa.³¹⁶² Prengueren la responsabilitat d'efectuar-les dins del termini d'un any, aportant-hi tots els treballadors i eines necessàries. Tots els materials necessaris haurien de ser proveïts pels mateixos assentistes pagant-los a preus corrents. Pel que fa a la fusta, podrien comprar-la tota als futurs contractistes de l'explotació dels boscos de Tortosa als preus acordats.

La definitiva marxa de Pròsper de Verboom per participar en la campanya de Sicília de 1718 obligà a buscar un relleu al capdavant de la direcció tècnica de les obres de la fortalesa. Aquesta tasca fou dividida entre els enginyers Juan de la Ferrère, que s'encarregà de la neteja de l'esplanada i l'enderroc de les cases i Alexandre de Retz, que hauria d'acabar de dissenyar i dirigir les obres dels edificis interiors de la fortalesa.³¹⁶³

³¹⁶⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 607v-609r, [11-02-1718].

³¹⁶¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff.110v-133r, [14-03-1718]. Segons Juan Miguel Muñoz Corbalán, la Intendència de Catalunya ja ho havia intentat licitar durant el mes d'octubre de 1717 de manera infructuosa. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Iglesia de la Ciudadela...», p. 174.

³¹⁶² Aquests foren Miquel Saba i González i els mestres de cases Pere Màrtir Esteve, Joan Fiter, Pere Bertran, Josep Sorts, Antoni Pons i José Briz. En aquesta ocasió els acompanyà el mestre fuster Miquel Soler.

³¹⁶³ Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica...*, p. 144.

Sembla que les acusacions de malversació que havien pesat sobre Retz no tingueren cap efecte en la seva designació.

De fet, una de les primeres tasques que supervisà l'enginyer francès fou el lliurament d'un contracte per pintar diversos equipaments de la fortalesa al mestre pintor barceloní Joan Savall. En només dos mesos, Savall hauria de pintar:

«[...] los dos puentes de la Real Ciudadela con sus cuerpos de guardia, con el cuerpo de guardia y rastillos del baluarte de señor Príncipe Don Carlos y los demás rastrillos de toda la estacada de la Ciudadela pintándolo todo colorado, dándole dos manos con aceite de linaza, con acerol y almagra en la conformidad en la que está en la Puerta Nueva».³¹⁶⁴

La Intendència facilitaria a Savall tota la fusta i les bastides necessàries i els materials serien francs de drets d'entrada. El total de l'obra costaria 94 dobles i l'avalarien el confiter Salvador Novell i el batedor d'or Miquel Mas. Mig any després, el mateix Savall s'encarregaria de pintar tots els "rastrillos" de les entrades de la fortalesa.³¹⁶⁵

Unes setmanes més tard, Joan Bertran arribà a un acord amb els mestres de cases barcelonins Josep Cave, Pau Costa i Anton Gelambí perquè s'encarreguessin de construir la casa i oficines del governador de la Ciutadella a l'interior de la fortalesa. Des d'un primer moment, el ritme de les obres avançà molt lentament. Dos anys després de la contractació, Pau Costa sol·licità apartar-se del *reasiento*. Joan Bertran acceptà el relleu de Costa pel mestre de cases cardoní Bonaventura Ribera.³¹⁶⁶

Per no entorpir l'avenç de la construcció dels edificis i equipaments de l'interior de la fortalesa, el proveïment de fustes esdevingué la nova prioritat per la continuïtat de les obres. Per aquesta raó, tot i l'excepcionalitat política i militar que vivia el Principat a inicis de l'any 1719, l'intendent Rodrigo Caballero decidí subhastar públicament un contracte pel tall i transport de fustes des dels boscos de Tortosa fins a Barcelona per servir a la construcció dels esmentats edificis interiors.³¹⁶⁷ La Intendència acceptà inicialment el plec de preus ofert per la companyia del mestre fuster Miquel Soler, que fou rebaixat posteriorment per la societat encapçalada per un altre fuster, Josep Borràs. Borràs es comprometé a efectuar la provisió de totes les fustes necessàries amb una

³¹⁶⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 612(bis)r-614(bis)r, [29-08-1718].

³¹⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 72v-76r, [28-01-1719].

³¹⁶⁶ AHPB, 958/18, Notari Pau Mollar, ff. 68r-71v, [15-02-1732].

³¹⁶⁷ Totes les diligències del procés, amb les tabes i postures es poden trobar a ACA, RP, BGRP, Processos, 1718, Núm. 2, O, s/f, [1718-1719].

reducció del preu final del contracte de 2.500 lliures, a les que sumaria 300 dobles “d’axaus” per Soler.³¹⁶⁸

Quatre fusters barcelonins acompanyaven a Borràs com a fiadors: Miquel Jaumar, Magí Monjo, Josep Rubió i Jordi Casadevall. Tots ells havien tingut experiència prèvia acreditada i ja havien acompanyat a Borràs en el contracte per la reparació de les fortificacions de Girona que s’havia concedit el dia 21 de desembre de 1718.³¹⁶⁹ Monjo i Casadevall havien participat en *asientos* de provisió de curenyes, de reconstrucció d’equipaments estratègics com magatzems de pólvora i la llanterna del port o en el forniment de paper per l’artilleria. Per la seva banda, tant Miquel Jaumar com Josep Rubió havien acumulat una notable experiència en l’execució de contractes molt diversos amb la Intendència. Aquests anaven des de la reparació i manufactura de caixes per armes i generes d’artilleria fins a la construcció de cavallerisses per les expedicions navals de 1717 i 1718.

De fet, Manuel Arranz identificà a Josep Rubió com un “fuster boscatèr”, és a dir, un especialista en la tria, taxació i extracció de fustes per la construcció. Rubió solia col·laborar estretament amb el seu germà Bruno i amb el seu cunyat Pere Costa en aquest tipus d’exploracions, traslladant-se fins als boscos del Montcaro i de Beseit per coordinar les explotacions.³¹⁷⁰ A banda d’aquests fiadors de naturalesa tècnica, també hi figuraven com a avaladors el macip de ribera Joan Baptista Riera, el flequer Francesc Alabau, el mestre aguller Joan Comas, el mestre sastre Francesc Corominas i el mestre ferrer llanterner i pintor de vidrieres Francesc Saladriga. Com ja hem vist anteriorment, Saladriga, de parentiu incert amb el sastre que l’acompanyava com a fiador en aquesta ocasió, posseïa una important experiència prèvia on ja havia col·laborat amb Pere Costa i amb els altres mestres fusters que acompanyaven a Borràs.

Pocs mesos després d’aquest primer *asiento* arribà la concessió del segon contracte per la construcció dels edificis interiors de la Ciutadella. Aquestes noves obres comprenien l’erecció dins del termini d’un any d’un hospital, un magatzem de queviures a prova de bombes, una cantina completament equipada, un forn per la manufactura i distribució del pa de munició i dues casernes més per acollir els soldats de la guarnició. A causa de la seva erecció de bell nou, aquestes casernes seguien les primeres de Barcelona que

³¹⁶⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 58r-72r, [26-01-1719].

³¹⁶⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 662r-664r, [21-12-1718].

³¹⁷⁰ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d’obres...*, p. 422.

seguirien el model de caserna creat per l'enginyer Verboom entre finals de 1718 i principis de 1719.³¹⁷¹ La companyia de Joan Bertran fou novament l'adjudicatària d'aquest contracte, al que menys d'un mes després s'hi sumà l'encàrrec per la construcció del reducte de la Creu de Sant Ferran, situat entre els baluards del Príncep Carles i de l'Infant Felip. Aquestes darreres obres s'haurien de finalitzar en poc més de dos mesos des del pagament de la bestreta.³¹⁷²

Malgrat les dificultats bèl·liques d'aquells 1719 i 1720, les fonts apunten a l'existència d'avenços notables en l'erecció de les dependències interiors de la fortalesa. Per poder-ho fer, fou necessari seguir mobilitzant mà d'obra local. Precisament, a mitjans d'abril de 1719 el capità general marquès de Castel-Rodrigo remeté a Pedro Rubio un reglament per fer efectiva una nova mobilització de sis-cents seixanta peons i vuit-centes seixanta atzembles per treballar a les diverses obres que es duïen a terme a totes les fortificacions de Barcelona. D'entre tots, cent peons i vuitanta atzembles es dedicarien als treballs de la Ciutadella.³¹⁷³

Les majors dificultats es trobaren en la construcció de l'església i l'arsenal, pels que a mitjans de l'any 1720 es començaren a trobar curts de fustes. Tot i que des de la Intendència s'inicià un nou procés de subhasta pública, la millor postura tornà a ser la del mestre fuster Josep Borràs, que havia emprès l'anterior provisió d'aquests mateixos gèneres. La seva postura de 13.627 lliures pel total del contracte vencé a la del també fuster Josep Marçal. L'acompanyaren en aquest contracte els seus antics col·laboradors Pere Costa i Francesc Saladriga.³¹⁷⁴

Borràs i els seus socis forniren de fusta les obres durant pràcticament cinc anys. Durant aquest temps, les relacions entre els socis del contracte no sempre foren les millors. Per exemple, l'any 1724, Josep Borràs inicià un plet contra Francesc Saladriga i Francesc Corominas per alguns deutes pendents que aquests darrers tenien a causa del transport de fustes.³¹⁷⁵ El dia 26 de juliol de l'any 1726 reberen una comunicació de l'intendent i la companyia de Joan Bertran demanant-los que deixessin d'enviar fusta. Els assentistes

³¹⁷¹ Jordi OLIVERAS SAMITIER, «La arquitectura para cuarteles en el siglo XVIII» a Antonio DE LIZAURO Y DE UTRILLA (Dir.), *La Ilustración en Cataluña: la obra de los ingenieros militares*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2010, pp. 378-381.

³¹⁷² ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 128v-131r-140r, [02-04-1719].

³¹⁷³ *Archivo Histórico de la Nobleza*, [AHNOB], *Archivo de los duques de Baena* [BAENA], *Correspondencia de Administración*, Vol. 174, Doc. 110-111, s/f, [15-04-1719].

³¹⁷⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 118v-121r, [09-07-1720].

³¹⁷⁵ ACA, RP, BGRP, Processos, 1724, Núm. 4, Bc, [1724].

de les obres interiors adduïen a la lentitud de l'avanç de les obres dels edificis i a la possibilitat de que es malbaratés la fusta acumulada a causa d'haver-la de deixar a la intempèrie.³¹⁷⁶ Amb tot, la mateixa administració de l'*asiento* de les obres interiors havia tingut els seus alts i baixos durant aquests anys. A principis de juliol de 1721, la societat dels mestres de cases Francesc Torrents, Jerònim Torrents, Benito Cuchillo, Roc Xambó i Miquel Foix i dels mestres fusters Baptista Bonet, Onofre Solà i Francesc Llopart havia ofert a la Intendència emprendre el contracte amb una rebaixa de 9.000 dobles i 2.000 dobles d'axaus. Tot i que Rodrigo Caballero acceptà aquesta rebaixa, la cessió sols durà un any i no tingué un impacte substancial en l'avanç dels treballs.³¹⁷⁷

Tal i com apunta Juan Miguel Muñoz, a principis de 1725 es donà per finalitzat el contracte inicia l'Anton Debon per la construcció del recinte emmurallat de la fortalesa. El preu final de les obres ascendí a les 215.512 dobles o 12.979.026 rals i deu maravedís de billó, als que foren restats 1.320.000 rals a causa de la rebaixa que havien ofert per l'obtenció del contracte. Finalment, doncs, la quantitat de final es quedà n193.594 dobles o 11.659.026 rals i 16 maravedís de billó.³¹⁷⁸

Amb el pas del temps, algunes de les obres fetes durant les primeres fases de la construcció començaren a requerir algunes reparacions o recanvis. Una de les primeres actuacions que es feren en aquest sentit fou la renovació completa de totes les palissades de la fortalesa a finals de l'any 1725.³¹⁷⁹ La renovació tornà a córrer a càrrec de la companyia d'assentistes de les obres interiors de la fortalesa, tot i que en aquesta ocasió el titular del contracte fou el mestre fuster del rei Miquel Soler. Soler s'encarregà de reemplaçar totes les palissades dels camins coberts, forts i entrades de la fortalesa. Aquesta obra inclouria unes tres mil cinc-centes palissades i set mil llistons a raó de sis rals d'ardit per cada *toesa* lineal arreglada. El tornaren a avalar Llorenç Esteve i el mestre de cases Pere Bertran.³¹⁸⁰ Sembla que l'administració de Soler d'aquesta renovació portà alguns problemes amb la resta de socis de la companyia, que l'acusaren

³¹⁷⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, f. 249r, [26-07-1726].

³¹⁷⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 111r-111v, [02-07-1721].

³¹⁷⁸ AGS, SGU, Llig. 3312, *Certificado del importe de las obras exteriores de la Ciudadela de Barcelona*, [23-06-1738]. Fragment transcrit a Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, p. 113.

³¹⁷⁹ ACA, RP, BGRP, Processos, 1725, Núm. 5, B, s/f, [1725]

³¹⁸⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 128v-136v, [17-11-1725].

de cometre frau en l'ús de les fustes de melis per les obres interiors i haver causat l'endarreriment de l'erecció d'edificis essencials com el magatzem.³¹⁸¹

Finalment, però, aquesta denúncia resultà basar-se en indicis molt febles. Tot i que a principis de setembre de 1727 el pagès de Barcelona Isidre Vila i el jornalier Pere Joan Pernau testimoniaron que havien sigut testimonis de les males pràctiques durant l'*asiento*, a principis de 1728 rectificaren els seus testimonis. Vila i Pernau havien servit com a oficials en la fàbrica dels edificis de la Ciutadella però no havien estat treballant en l'erecció del magatzem de la fortalesa ni podien afirmar que no s'havia conclòs per culpa de la manca de fustes tortosines. En canvi, si que afirmen que en algunes ocasions retiraren fustes del magatzem de la ciutadella per portar-les a casa d'alguns companys de la societat principal com Jacint Vidal. També afirmen que veieren a Miquel Soler carregar fustes a la platja de Barcelona que conduí a l'interior de Barcelona on es construïa una casa, però no podien afirmar que es tracta de fusta provinent de l'explotació de l'*asiento*.³¹⁸²

Durant gairebé tota la dècada de 1720, les obres noves de l'interior de la fortalesa seguiren avançant molt lentament, a més d'aturar-se en nombroses ocasions. La presència de l'enginyer Alexandre de Retz a les obres fou l'element més determinant per fer avançar el ritme dels treballs. Un altre d'aquests factors fou el pagament efectiu dels treballs. Joan Catà, un dels socis principals de la potent societat comercial de Dalmases, Catà i Piria fou l'agent econòmic que actuà com a prestador i facilitador dels pagaments per l'execució del contracte de les obres interiors de la Ciutadella, actuant com a intermediari de la societat de Jaime Felipe Valente de Madrid. Les relacions entre aquest agent financer i la societat de Bertran no sempre foren les millors. Per exemple, a principis de 1727, Joan Bertran, Llorenç Esteve i Miquel Soler reconegueren a Joan Catà un deute de 2.240 lliures que eren el romanent de les 2.912 lliures que els havia avançat per emprendre les tasques derivades d'aquest *asiento*.³¹⁸³

Mentre que l'arsenal, les casernes i la casa del governador foren erigides de manera prioritària les obres de l'església quedaren molt més endarrerides.³¹⁸⁴ Tanmateix, bona part dels edificis escara estaven inacabats a principis de la dècada de 1730. Per aquesta

³¹⁸¹ ACA, RP, BGRP, Processos, 1728, Núm. 4, LII, s/f, [1728].

³¹⁸² AHPB, 927/6, Notari Bartomeu Cervaró, ff. 21v-24r, [21-01-1728].

³¹⁸³ Aquest deute li seria retornat amb quatre lletres de 560 lliures cadascuna que es pagarien durant tot l'any 1727. AHPB, 958/13, Notari Pau Mollar, ff. 29v-31r, [10-01-1727].

³¹⁸⁴ El temple no es tancà fins a finals de desembre de 1724. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Iglesia de la Ciudadela...», pp. 181-182.

raó, a principis del mes de febrer de l'any 1732 els tres mestres de cases que havien emprés les obres de la casa del governador decidiren sol·licitar a Bertran que es fes efectiu el tancament dels comptes i la cancel·lació del contracte. Tot això ho feren perquè tot i que

«[...] y com dits Cave, Gelambi y Ribera hajan construït la dita casa del Governador y officinas de ella, bé que encara no tota acabada per haverse suspès lo rematarla y per lo present no tenir dit Doctor Bertran i Companyia orde de prosseguirla y acabarla de perfeccionar [...]».³¹⁸⁵

A més a més, amb el pas dels anys tots tres havien deixat Barcelona. Josep Cave es trobava a Tivissa, Anton Gelambí a Montblanc i Bonaventura Ribera s'havia traslladat al camp de Gibraltar. Finalment, Joan Bertran acceptà la liquidació del contracte, per la qual els hagué de pagar de 311 lliures, 19 sous i nou diners. La companyia de Bertran acceptà pagar-ho tot durant el següent mes d'octubre. A conseqüència d'aquest acord es donà per finit el *reasiento* i, per tant, no es podria requerir a Cave, Gelambí i Gurena que acabessin les obres incompletes de la casa del governador.

Sembla que coincidint amb la retirada d'aquests sotsassentistes, la Intendència de Catalunya procurà donar un nou impuls a la construcció. A mitjans de març de l'any 1732, l'intendent Antonio de Sartine licità una nova remesa de diverses fustes de pi melis dels boscos de Tortosa. A banda de manar tallar quaranta bigues mestres, vuit-centes trenta-quatre fustes de biga, dos mil cabirons i quatre-centes trenta-tres dotzenes de taules, també s'encarregà la provisió de recanvis per divuit bigues de 41 pams, noranta-vuit bigues de 40 pams, cinquanta bigues de 38 pams i seixanta-set dotzenes de taules de 16 pams de llarg que serviren per canviar i reparar els dels edificis i murs de la Ciutadella. Atesa la pressa que requerí aquesta provisió, la Intendència comptà amb els germans Bruno i Josep Rubió, dos grans experts en aquest àmbit que acceptaren totes les condicions del contracte pel preu de 8.700 lliures.³¹⁸⁶

A partir de l'any 1733, les tasques de manteniment i cura de la Ciutadella passaren a integrar-se dins del contracte general de reparacions de la plaça de Barcelona per sis anys que s'endugué Josep Juli i Vinyals i companyia.³¹⁸⁷ Amb tot, aquest *asiento* explicitava de manera molt clara que no s'hi incloïa l'acabament dels edificis nous de la fortalesa, que seguiren en mans de la societat de Joan Bertran.

³¹⁸⁵ AHPB, 958/18, Notari Pau Mollar, ff. 68r-71v, [15-02-1732].

³¹⁸⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 115r-120r, [19-03-1732].

³¹⁸⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 446v-451r, [31-10-1733].

Les notables dilacions en l'acabament de les obres també afectaren de manera determinant a la gestió dels dos contractes generals de Joan Bertran, tant el de les fortificacions com el dels edificis interiors. A principis de gener de 1738, a causa de diversos traspassos i canvis en la composició de la societat, es feu necessari tornar a legalitzar els termes de la companyia. Els nous components foren els ja coneguts Miquel Soler, José Briz, Antoni Pons, Llorenç Esteve. A ells s'hi sumaren el mestre de cases Pere Bertran, com a hereu dels seus germans Joan i Rafael Bertran, Josepa Sorts, vídua del mestre de cases Josep Sors, el també mestre de cases Josep Fiter, com a hereu del seu pare Josep Fiter i el comerciant de Barcelona Antoni Tardiu, per la cessió de la participació de don Miguel Saba y González.³¹⁸⁸

Tots aquests socis acceptaren anomenar com a apoderats seus a Llorenç Esteve i a Antoni Tardiu, així com al notari reial i causídic Antoni Pujol, perquè en nom del conjunt de la companyia:

«[...] puedan regir, gobernar y administrar, rigen, gobiernen y administren todos los bienes, haveres, créditos, negocios y dependencias anexos y conexos de ambas referidas compañías y todo lo perteneciente a ellas y cada una de ellas, beneficiándolo, gobernándolo, rigiéndolo y dando todas las ordenes, providencias y demás que convenga y mire al mayor beneficio de dichas compañías y negocios».³¹⁸⁹

Uns mesos després, Pere Bertran deixà clar que aquestes gestions es feren per «[...] ser preciso sacar de la Contaduría Principal de este Ejército y Principado de Cataluña una certificación de alcance de las citadas obras».³¹⁹⁰ Malauradament, el rastre documental a partir d'aquest moment esdevé més escadusser i desconeixem a quin moment s'aconseguí liquidar els dos contractes de construcció i la societat que els emprengué. La notable quantitat de plets i processos associats tant als contractes de construcció generals com als múltiples *reasientos* que se'n derivaren segurament foren un dels motius principals que expliquen la dilatació de totes aquestes gestions.

Tot i que ignorem el desenllaç final d'aquesta administració, sí que podem constatar que la dinàmica encetada per l'*asiento general* per les reparacions de totes les fortaleses de

³¹⁸⁸ AHPB, 958/24, Notari Pau Mollar, ff. 12r-12v, [03-01-1738]. Tardiu es trobava emprant l'arrendament de la provisió i venda de neu i de gel de la ciutat de Barcelona entre els anys 1735 i 1740, per la que invertí la important quantitat de 63.010 lliures. Ezequiel GIMÉNEZ RODRÍGUEZ, «Sobre el consumo de hielo y nieve en la Cataluña del siglo XVIII» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1988, p. 310.

³¹⁸⁹ AHPB, 958/24, Notari Pau Mollar, f. 13v, [03-01-1738], ff. 19r-19v, [07-01-1738] i ff. 171r-171v, [28-04-1738]. La cita es troba en el primer foli.

³¹⁹⁰ AHPB, 958/24, Notari Pau Mollar, ff. 287v-289v, [22-06-1738].

Barcelona de 1733 fou continuada en les seves licitacions posteriors. A mitjans de l'any 1740, amb l'acabament de la concessió del contracte de Josep Juli, la Intendència tornà a licitar aquesta administració incloent-hi la cura dels edificis i murs de la Ciutadella.³¹⁹¹

Segons apunta Lluís Cortada, durant l'any 1748 encara no s'havien finalitzat ni la casa del governador ni algunes parts de les casernes de cavalleria. Bona part dels acabats d'aquests edificis serien dissenyats per Alexandre de Retz, Francisco de Pierre, Fermín de Loyola i Andrés de los Cobos.³¹⁹² I no només s'allargaren els processos d'acabat de les obres, sinó també les liquidacions econòmiques dels contractes. Un clar exemple d'això el trobaríem en el cas de Pere Bertran i Pahissa, fill i nebot respectivament dels assentistes principals de la Ciutadella Pere i Joan Bertran i Tap. Durant les dècades de 1750 i 1760, Bertran i Pahissa aprofità la seva pròpia relació establerta amb la Intendència de Catalunya per recuperar els deutes que la Corona encara tenia amb el seu pare i el seu oncle a raó de les obres de la Ciutadella. Tal i com assenyala Manuel Arranz, l'hereu aprofità bona part d'aquestes quantitats per invertir-les en grans operacions immobiliàries.³¹⁹³

6.5.1.2. *Les fortificacions de les Drassanes*

L'altre gran espai que hauria de ser objecte d'una nova fortificació per assegurar ambdós flancs de Barcelona fou el complex de les Drassanes. Tal i com s'esdevingué en el cas de la Ciutadella, entraren en competència els plans de fortificació elaborats pel del mariscal de camp Lacherain i per l'enginyer Pròsper de Verboom. El pla de Lacherain pretenia edificar-hi una fortificació de base quadrangular que s'hauria de bastir després de l'enderroc total de les dependències antigues.³¹⁹⁴ De fet, Lacherain proposà aquesta reforma dins del mateix projecte de bastiment de la Ciutadella.

Finalment, la Corona acabà acceptant el pla de Verboom a la tardor de 1715.³¹⁹⁵ El cost de les obres projectades arribaria als 202.460 rals de plata o 6.326 dobles.³¹⁹⁶

³¹⁹¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 225r-265r, [18-08-1740].

³¹⁹² LLUÍS CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme...*, Vol. II, p. 67.

³¹⁹³ Ell mateix s'acabà casant l'any 1753 amb Teresa Colomer, vídua d'un oficial de la tresoreria de l'exèrcit de Catalunya. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 42-43.

³¹⁹⁴ LLUÍS CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme...*, Vol. II, p. 50.

³¹⁹⁵ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, p. 148.

L'intendent Patiño es comprometé a fer tot el possible per aconseguir fins a 8.000 dobles que financessin els treballs malgrat «[...] el corto tiempo que me detendré en esta Ciudad hasta el arribo de mi subcesor que llegará muy presto».³¹⁹⁷ El projecte de les obres, executat per l'enginyer flamenc, proposava la construcció de diversos polvorins segurs i blindats amb capacitat de fins a set mil quintars de pólvora obrada, alhora que s'ampliarien les naus dedicades a la recepció i emmagatzematge de vestuaris i equipament per la tropa, així com les dependències que serviren per la palla, llenya i forment.³¹⁹⁸ Aquest pla inicial fou moderat des de la pròpia corona, que deixà de banda l'ampliació dels magatzems i l'eventual construcció de noves casernes a l'interior per centrar-se en la reparació de les muralles del complex.

Després d'acceptar el nou projecte a finals de novembre –que també incloïa la reparació dels baluards de Tallers, Porta Nova i altres bretxes d'aquella zona de la muralla– s'ordenà iniciar els pregons públics per trobar una companyia que executés les obres.³¹⁹⁹ Tal i com s'esdevingué en el cas de la Ciutadella, hi entraren en competència tres importants companyies de constructors, dues de franceses i una de catalanoaragonesa. Per bé que la postura inicial de la societat de Pierre Captier i la rebaixa de la companyia de Marsella –representada pel tinent coronel d'enginyers Bartolomé Amphoux Party–³²⁰⁰ foren les més competitives, la Corona s'acabà decantant per acudir a la companyia encarregada de la construcció de la Ciutadella.³²⁰¹

Des de la Corona es preferí clarament aquesta darrera opció, adduint com a motiu principal la predilecció natural de les societats formades per vassalls del rei Catòlic a les estrangeres.³²⁰² Una preferència que, com en casos anteriors, també s'explicava per una major facilitat per segrestar els béns dels seus membres en el cas que es produís una mala administració de l'*asiento*.³²⁰³ Les suspicàcies de l'administració borbònica no

³¹⁹⁶ AHN, DyC, Llig. 418, Núm. 8, s/f, *Estimación de las obras propuestas para las Reales Atarazanas, según los planos y perfiles adjuntos*, [24-08-1715].

³¹⁹⁷ AHN, DyC, Llig. 418, Núm. 8, s/f, José Patiño al marquès de Grimaldo, [15-09-1715].

³¹⁹⁸ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 149-150.

³¹⁹⁹ AHN, DyC, Llig. 418, Núm. 8, s/f, Nicolás de Hinojosa a Miguel Fernández Durán, [16-11-1715].

³²⁰⁰ Es tracta de l'iniciador d'una notable nissaga d'enginyers militars que serviran als Borbons espanyols fins la fi del segle XVIII. María Jesús REGUEIRO BURGO, «El ingeniero militar Bartolomé Amphoux Bonavía y su proyecto de construcción del cuartel de Inválidos de San Fernando de Lugo» a *CROA: boletín de Asociación de Amigos del Museo de Castro de Viladonga*, Núm. 19, 2009, pp. 98-115.

³²⁰¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [14-02-1716].

³²⁰² Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, p. 151.

³²⁰³ Les observacions de l'intendent Hinojosa en aquest cas deixen clara la idoneïtat de les fiances que Debon ja presentà per l'*asiento* de la Ciutadella. AHN, DyC, Llig. 418, Núm. 8, s/f, marquès de Bedmar a Miguel Fernández Durán, [28-01-1716].

sorgien pas del no res. Com ja hem apuntat en els epígrafs dedicats a la Ciutadella, en el moment en el que es donà aquest contracte ja s'havien experimentat alguns problemes i endarreriments en el pagament de les comandes de materials pels assentistes, fet que havia estimulat el naixement de males pràctiques en la gestió dels contractes. Aquestes desconfiances de l'administració quedaren plasmades en el mateix *asiento*, on es concedí als contractistes la franquesa de tots els drets d'entrada dels materials i farratges per dur a terme les obres, però se'ls prohibí franquejar els drets de les dietes per alimentar els operaris i treballadors. La corona s'hi negà adduint que:

«[...] no se puede permitirlos entrarlos dentro de la ciudad mientras las murallas de las Atarazanas no se hallen bastantemente levantadas para impedir los fraudes que se pudiesen executar en perjuicio de los arrendadores de estos derechos [d'entrada] y entretanto se podrán establecer unas barracas o tiendas fuera de los muros de la Ciudad y sus pedreras [...]».³²⁰⁴

Tant el capità general Castel-Rodrigo com l'enginyer Verboom i l'intendent Hinojosa hagueren d'acceptar la proposta de la societat encapçalada per Anton Debon, malgrat les notables reticències de Verboom, que la veia incapaç d'entomar amb solvència dues construccions de tanta entitat. Finalment, es decidí concedir el contracte a aquesta societat, però n'aplaçaren l'inici de les obres fins l'acabament de l'erecció de la Ciutadella.³²⁰⁵

Amb tot, algunes parts del complex es trobaven en tan males condicions que fou necessari avançar-hi els treballs de manera particular. A banda de les seqüeles dels bombardejos de 1713 i 1714, la gran explosió que hi hagué a l'estiu de l'any 1717 al magatzem de pólvora situat als horts de Sant Pau malbaratà diversos arcs i panys de paret. Després que dos pèrits experts reconeguessin els estralls causats, es determinà que caldria reedificar dos pilars de pedra, set arcs complets i refer part dels teulats. Serien prioritaris aquells taulats dels magatzems de vestuaris i d'artilleria, atès que es trobaven ben plens per les preparacions de l'expedició de conquesta de Sicília. Així doncs, després de subhastar públicament el contracte i de rebre diverses postures durant els primers dies de gener del 1718, el mestre fuster Josep Borràs aconseguí la concessió pel preu total de 4.944 lliures.³²⁰⁶

³²⁰⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [14-02-1716]. Es tracta d'un article separat de la taba principal del contracte.

³²⁰⁵ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, p. 151.

³²⁰⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 5r-10r, [09-01-1718].

Durant els primers cinc anys de la postguerra, les instal·lacions de les Drassanes foren sotmeses a una enorme pressió material i humana. L'aparellament de les expedicions mediterrànies la convertí en el principal punt d'acumulació de pertrets militars de la ciutat, seguit pel magatzem de queviures de la Ciutadella i algunes dependències de l'antic edifici de la Llotja.

A banda, la mateixa fàbrica de galeres acabà generant alguns problemes que requeriren intervencions constructives. Per exemple, per avarar els bucs de dues galeres a la primavera del mateix 1718, els encarregats de les operacions hagueren de demolir algunes tàpies del complex per permetre el pas dels bucs, que després s'hagueren de reedificar.³²⁰⁷

Tot i els plans per assegurar la transformació defensiva del complex, amb el pas dels mesos prengueren una major rellevància els problemes derivats de la falta d'espai dins de la fàbrica de galeres i el mal estat de les instal·lacions. L'any 1723, en el marc d'un contracte més ampli que incloïa la reparació del magatzem de la pólvora de Sant Sever i la recomposició del baluard de Migdia, el mestre de cases Josep Vallescà s'obligà a executar diverses obres i reparacions dins del recinte de les Drassanes. Aquestes actuacions constaven de refer teulats, compondre canals d'aigua, assegurar pilars, enderrocar i reconstruir la paret del magatzem de carbó que hi havia davant del Mar i arreglar i compondre finestres, portes, empedrats, escales i canals dels altres magatzems.³²⁰⁸ L'acompanyaren en aquest contracte el mestre ferrer i assentista consolidat Salvador Pera i el seu estret col·laborador el clavetaire Eloi Molas. També hi participaren com a fiadors el mestre carreter Pau Sedó i el mestre ferrer Joan Closas.

La creixent demanda de producció de noves galeres que es donà després de la Guerra de la Quàdruple Aliança encara feu més imperiosa la necessitat de netejar i deixar lliure el màxim de metres quadrats possibles per la construcció de nous bucs. Alhora, la voluntat de comissionar embarcacions de major mànega acabà derivant en noves sol·licituds per poder engrandir l'espai entre les columnes de les naus del complex l'any 1724.³²⁰⁹ El contracte per ampliar l'espai hàbil fabricant una vintena d'arcs nous amb fonaments renovats i pedra de bona qualitat se l'endugué Pere Costa.³²¹⁰ Aquest mestre fuster era un excel·lent coneixedor de l'espai i de les seves carències, atès que s'havia encarregat

³²⁰⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 609v-613r, [20-03-1718].

³²⁰⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. fol. 24r-29r, [29-01-1723].

³²⁰⁹ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, p. 151.

³²¹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 144v-154v, [13-10-1724].

dels dos darrers *asientos* de construcció de bucs de galera que s'avararien a finals d'aquell mateix any.

Amb tot, les obres no pogueren avançar amb tot el ritme necessari, precisament, a causa de l'enorme quantitat de pertrets d'artilleria que ocupaven la meitat del recinte. Una de les primeres iniciatives empreses el 1725 per intentar mitigar aquest problema fou la venda pública de vuit-cents sacs inútils de la *Dirección General de Víveres* del Principat.³²¹¹ Entre el març i el maig de 1725 s'aconseguí que diverses quadrilles de presidiaris traslladessin part d'aquests pertrets fora del recinte. Tot i això, l'espai alliberat resultà insuficient i les constants arribades de nous gèneres no semblaven tenir aturador.³²¹² Amb tot, com veurem aquesta pugna per l'ocupació de l'espai de les Drassanes no feu aturar les gestions per seguir la construcció de noves galeres.

La dècada següent es caracteritzà per l'agudització de les pugnes internes per l'ocupació de l'espai a causa de l'augment de la construcció i remesa de pertrets militars derivats de les expedicions italianes. Amb tot, la centralització dels recursos humans i materials en aquest abastiment no permeté dur a terme nous projectes d'ampliació o fortificació del complex, limitant les actuacions en els edificis a reparacions superficials o a esmenar les destrosses provocades per l'acció del mar.³²¹³ Sens dubte, la progressiva decadència de la fàbrica de galeres també afavorí aquesta desinversió.

Com ja succeí amb la Ciutadella, la cura de les reparacions i petites ampliacions del complex passaren a córrer a compte de la companyia de constructors dirigida per Josep Juli en virtut del contracte general que aconseguí el darrer dia d'octubre de l'any 1733. En virtut d'aquest *asiento*, durant sis anys totes les reparacions o ampliacions que comportessin una despesa menor de 12.000 pesos no es podrien licitar obertament ni concedir-se a una tercera companyia sense el consentiment de Juli.³²¹⁴ Cap de les actuacions que es feren a les Drassanes durant aquest temps superà aquesta xifra. Sabem que durant l'any 1736 es repararen alguns paviments i teulats i es milloraren les canonades de desguàs del clavegueram. Així mateix, el projecte de millorar tota la xarxa casernària de Barcelona de l'any 1739 havia de comportar canvis en la disposició

³²¹¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 67v-68r, [22-06-1725].

³²¹² Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 153-154. Aquell mateix 1725 s'havien entregat als magatzems de les Drassanes partides provinents de contractes d'armes de foc portàtils, espases i encerats. ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 67v-68r, [22-06-1725], ff. 77v-78r, [27-06-1725] i ff. 105r-107r, [02-10-1725].

³²¹³ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 154-155.

³²¹⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 446v-451r, [31-10-1733].

interior del complex, però les obres avançaren molt lentament fins la seva paralització l'any 1741.³²¹⁵

El canvi de mans de l'*asiento general* de reparacions a finals de 1740 tampoc portà cap canvi substancial. Aquesta situació sembla que s'allargà durant el que restava del regnat de Felip V i del seu fill Ferran VI. Tot i les actuacions de millora i reedificació practicades, el mal estat de la façana marítima del complex i del seu moll d'avarada foren alguns dels motius que fonamentaren el tancament de la fàbrica de galeres de Barcelona el novembre de l'any 1745.³²¹⁶ No fou fins a mitjans del regnat de Carles III que es tornaren a proposar remodelacions importants del complex.³²¹⁷ El més important fou el projecte de construcció dels dos mitjos baluards de Sant Francesc i de Santa Madrona a mitjans de la dècada de 1770.³²¹⁸

6.5.2. Les muralles, el recinte casernari de Barcelona i altres edificacions de naturalesa militar

6.5.2.1. Les fortificacions de la ciutat i el castell de Montjuïc

Després dels intensos mesos de bombardeig al que foren sotmeses les defenses de Barcelona, la major part del perímetre emmurallat de la ciutat es trobava en unes condicions molt precàries. Com ja han ressaltat diversos autors, el mateix enginyer general Verboom era molt conscient de les mancances de les defenses barcelonines tant per les seves investigacions i informes elaborats durant el seu captiveri a la ciutat el 1712 com pel seu rol en la direcció del setge de 1713-1714.³²¹⁹

Les primeres actuacions substancials per la reedificació de les muralles enderrocades es feren esperar gairebé a causa dels debats existents entre les noves autoritats militars

³²¹⁵ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Atarazanas de Barcelona. Proyecto de reestructuración del sistema cuartelario urbano bajo el reinado de Carlos III» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1988, p. 136.

³²¹⁶ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 156-157.

³²¹⁷ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Atarazanas de Barcelona. Proyecto de reestructuración del sistema cuartelario urbano bajo el reinado de Carlos III» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1988, pp. 133-149

³²¹⁸ Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reales Drassanes...*, pp. 92-99

³²¹⁹ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, pp. 44-47 i 48-59. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra...*, pp. 123-125.

borbòniques sobre la forma i les pautes que haurien de vertebrar el nou sistema defensiu de la ciutat i del conjunt del Principat.³²²⁰

Així doncs, el primer procés de subhasta pública d'un *asiento* per la reparació de les muralles barcelonines s'inicià durant el mes de novembre de 1715. Com es pot despendre de les dates, aquesta licitació coincidí plenament amb el procés de concessió del propi contracte de la Ciutadella. Sens dubte, ambdós processos estaven íntimament vinculats i els licitadors que participaren en les subhastes foren essencialment els mateixos. Precisament, davant de les dificultats d'emprendre el contracte general per la construcció de la nova fortalesa, Pierre Captier i la seva societat de mestres de cases, fusters i picapedrers de Marsella intentaren aconseguir un *asiento* «[...] de la fábrica y construcción que se ha de hazer de los bastiones de las Atarassanas, Tallers, reparación del bastión de la Puerta Nueva, brechas y otras reparaciones separadas de la Ciudadela de esta Ciudad».³²²¹ De fet, les condicions, preus i acords establerts en els contractes de la Ciutadella esdevingueren el marc de referència més directe i comú tant en els plec de condicions de l'administració com en les postures presentades pels possibles contractistes.

Després dels pregons i ofertes usuals, es fixà el dia 24 de novembre pel remat d'aquest contracte. En els informes i tabes de materials que s'haurien d'emprar en les obres s'hi troben algunes referències directes a la construcció de la Ciutadella com, per exemple, l'ús de pedra de la mateixa qualitat que la que es feia servir en l'erecció de la fortalesa. Precisament, la procura dels materials seria responsabilitat completa dels contractistes, per la qual comptarien amb la franquesa de drets d'entrada. També s'haurien d'encarregar d'aconseguir els mitjans i el personal necessari per efectuar els transports dels materials i de la terra. Amb tot, el pagament dels jornals i dels transports el faria la hisenda del rei. La majoria de les operacions que es licitaren se centraven en la reparació dels baluards de la Porta Nova i dels Tallers, així com els murs de les Drassanes, als que ja ens hem referit. Pel cas del baluard dels Tallers, calia aplanar els espais de l'entorn per poder-hi fer els fonaments d'una caserna per acollir la guarnició. Totes aquestes obres s'haurien de completar en un termini de deu mesos que començarien a comptar des de la concessió del contracte. Per assegurar el bon avenç

³²²⁰ MERCADER, pp. 195-196.

³²²¹ AHPB, 877/2, Notari Pau Cabrer, ff. 2v-3r, [08-01-1716].

dels treballs, els assentistes podrien «[...] emplear en sus trabajos de las tropas de la guarnición, los soldados que se hallare convenientes».³²²²

Novament, la subhasta fou ben concorreguda. La primera postura fou la de la companyia francesa de Captier, seguida de diverses baixes entre les que destacà la de la Companyia de Marsella representada per Bartolomé Amphaux. Captier i Amphaux tornaren a enfrontar-se en una dura batalla de rebaixes que acabà guanyant Captier amb l'oferta de 10.000 lliures de rebaixa final del total dels preus. Amb tot, es repetiren els problemes sobre l'adequació dels fiadors presentats per Captier i la Corona decidí concedir l'*asiento* a la companyia encapçalada per Anton Debon, que ja havia obtingut el de la nova fortalesa.

Aquest contracte fou seguit d'un altre *asiento* més modest per la reedificació de la contraescarpa del fossar de l'antic Portal del Mar i per recalçar els fonaments del petit baluard que el guardava. El procés de concessió i l'assessoria tècnica seguiren en mans de Verboom i Retz. En aquesta ocasió s'endugué la concessió el mestre de cases i picapedrer barceloní Magí Baixeres, acompanyat com a fiador del també mestre de cases Josep Tintorer.³²²³ Segons Arranz, en aquell moment Baixeres també es trobava implicat en el contracte de provisió de pedres per la Ciutadella, malgrat que no n'hem pogut localitzar cap rastre documental.³²²⁴

La concentració dels grans contractes de construcció i reparacions en una sola companyia derivà en l'abandonament progressiu de les actuacions en el perímetre de les muralles barcelonines en favor d'avançar l'erecció de la nova fortalesa. Això no obstant, els temors davant d'una nova invasió francesa generaren una nova necessitat de posar a punt les defenses del Principat. Així doncs, en el marc de les reparacions generades a causa de l'inici de la Guerra de la Quàdruple Aliança, se subhastà un nou contracte general per efectuar diverses obres i reparacions a totes les fortificacions de Barcelona.

El procés s'inicià durant el mes de desembre de l'any 1718 i ja es deixaren clars quines serien les quantitats màximes que la tresoreria general de l'exèrcit podria destinar a les obres. Aquestes serien de 4.000 pesos pel perímetre defensiu de la plaça i 2.000 per les defenses del castell de Montjuïc. La urgència per tenir els treballs acabats ràpidament

³²²² ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [14-02-1716].

³²²³ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [09-03-1716].

³²²⁴ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 28.

fou palmària, atès que es reclamà que s'acabessin les obres a finals del mes de febrer de 1719.³²²⁵

Josep Prats i Companyia s'oferiren a emprendre'l amb els preus de materials i jornals que tenien els assentistes de la Ciutadella. Després de diverses rebaixes, se l'acabà enduent el veterà contractista d'origen osonenc Anton Reit, que acumulava una llarga experiència en l'execució d'obres públiques i en reparacions de les muralles de Barcelona des de finals del regnat de Carles II.³²²⁶ Curiosament, d'entre els fiadors d'aquest contracte sols hi trobem un altre mestre de cases, Josep Claret. Els altres avaladors foren l'abaixador i paraire Francesc Martí, l'escudeller Miquel Rocamador i el pintor Joan Sans.

Des de bon principi, els terminis fixats per completar les obres foren impossibles d'acomplir. La concurrència de tants treballs de fortificació i el propi ritme de les activitats constructives dilataren notablement l'avenç dels treballs. Aquest fet posà en alerta les autoritats militars barcelonines a causa de la possible indefensió en que quedava la plaça davant de les primeres mostres serioses d'alçaments insurrectes de caire austriacista a l'interior català.³²²⁷

Així doncs, el capità general decidí intervenir directament per fer avançar el ritme dels treballs. Les seves disposicions s'encararen a la mobilització de mà d'obra i atzembles. Així doncs, a mitjans d'abril de 1719, el marquès de Castel-Rodrigo ordenà la mobilització de sis-cents seixanta peons i vuit-centes seixanta atzembles que es distribuïrien a les diverses obres obertes que hi havia en aquell moment a la Ciutat Comtal segons queda recollit al Quadre número 87.

Com es desprèn d'aquest repartiment, les autoritats militars del Principat prioritzaren notablement la reparació i reedificació del reducte de Sant Francesc, per assegurar el flanc sud de les muralles de Barcelona. De les vuit-centes seixanta atzembles que haurien de mobilitzar-se, cent seixanta haurien de ser de les que tenien els membres del gremi d'hortolans i d'altres confraries de Barcelona. A banda, s'hauria de procurar que els nous peons fossin individus «[...] de los mas fuertes y capaces. No debiendo ser admitidos los demasiado jóvenes y flacos por el trabaxo i la fatiga».³²²⁸

³²²⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 3v-10v, [02-01-1719].

³²²⁶ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 385-386.

³²²⁷ Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn...*, pp. 197-206.

³²²⁸ AHNOB, BAENA, *Correspondencia de Administración*, Vol. 174, Doc. 110-111, s/f, [15-04-1719].

Quadre núm. 87. «Disposiciones y arreglamentos para 1.000 peones y 700 asémilas mandados para las obras de la Plaza de Barcelona, su Ciudadela, y el de Monjuich» [15-04-1719]		
Obres on s'han de destinar	Peons	Atzembles
Per les obres generals de la Plaça	150	200
Pel reducte de la Creu de Sant Francesc, on es treballarà alternativament de dia i de nit	300	280
Per la Lluneta, que s'ha de treballar de dia	60	120
Per Montjuïc	30	40
Per la Ciutadella	100	80
Per acabar d'omplir l'antiga sèquia [Rec Comtal] que corria per on hi ha l'esplanada de la Ciutadella	20	80
Per transportar les arenes de totes les obres esmentades, que han de ser específicament dels hortolans i barris de Barcelona	0	60
Total	660	860
Font: AHNOB, BAENA, <i>Correspondencia de Administración</i> , Vol. 174, Doc. 110-111, s/f, [15-04-1719].		

Castel-Rodrigo també ordenà que es repetissin les disposicions que ja hem vist pel cas de la vegueria de Manresa dels anys 1715 i 1716, fent que cada sotsdelegat de la Intendència a cada corregiment destinés un comissari encarregat de revisar els animals i un altre encarregat dels peons mobilitzats abans de conduir-los a Barcelona. Els jornals dels animals correria a compte de les companyies d'assentistes responsables, mentre que els dels peons seria remunerat a través d'una rebaixa del cobrament del cadastre de la seva població. Per executar les rebaixes, cada dia es remetrien informes dels jornals treballats a cada ajuntament.

Tot apunta que amb aquesta mobilització extra de personal i força motriu, les obres pogueren continuar-se a satisfacció de totes les parts. D'aquesta manera, la relació de la companyia de Reit amb la Intendència continuà durant els anys següents. A finals de juliol de 1721 aconseguiren un contracte per l'edificació de dos magatzems de pólvora prop de les muralles de la ciutat.³²²⁹ Així mateix, durant aquest temps també estigué implicat en diverses reparacions d'espais públics de la ciutat, entre elles, la reconducció de l'antic rec comtal a causa de la construcció de la Ciutadella.³²³⁰

A principis de 1724, l'intendent José Pedrajas tornà a cridar a Reit per proposar-li un canvi de condicions que hauria de permetre encarar la fase final del contracte de

³²²⁹ Tant el prenedor com els fiadors foren exactament els mateixos que en el passat contracte de reparació de les fortificacions. ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 114v-118v, [28-07-1721].

³²³⁰ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-4, f. 573v, [30-10-1721]. ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 318r-319v, [07-08-1722].

reparacions. Tot i la bona predisposició d'ambdues parts, durant els primers treballs s'havia donat un canvi substancial en els materials emprats que obligà a licitar de nou el contracte amb una nova taula de materials i preus. Segons s'explica en la mateixa subhasta del contracte, l'experiència dels darrers anys havia demostrat que era molt més convenient –i econòmic– emprar maons o totxanes com a material bàsic per la reparació de les muralles en comptes carreus de pedra. El mateix Reit ja havia sigut bonificat per aquest canvi, atès que en la licitació original s'havien fet els càlculs estimats del cost del contracte en base a l'ús general de pedra.

Així doncs, el un nou plec de condicions que recollia el canvi de carreus a maons aprovat per l'enginyer Alexandre de Retz es tornà a posar en pregó públic. En aquest cas, el contracte fou concedit per la reparació i obres de «[...] los Rampartes, Parapetos, Banquetas, excavación, estrada encubierta, y explanada de la Plaza de Barcelona y del Monjuich». ³²³¹ Les primeres postures foren presentades per les companyies de mestres de cases encapçalades per Marc Ivern i Agustí Cirera. Reit, que en aquells moments no es trobava a Barcelona, envià a dos delegats seus perquè el representessin durant la subhasta. Un dels apoderats de Reit al·legà que la seva companyia ja havia acomplert dues terceres parts de les obres i que, per tant, tenien dret d'acabar-les. A banda, també afirmaren que «[...] con satisfacción de los señores ingenieros de que se le estaba debiendo por la Real Hacienda cantidad considerable llamó subirlo al fiscal de esta Superintendencia General de Rentas Generales». ³²³²

Des de la fiscalia es donà la raó a la companyia de Reit, malgrat que la postura més beneficiosa pels interessos de la Corona fos la presentada per Agustí Cirera. Així doncs, es demanà a Reit si acceptava dur a terme la resta del contracte adaptant-se als preus de Cirera. La resposta fou afirmativa. En aquest cas, el pas del temps havia dut alguns canvis entre els avaladors del mestre de cases Francesc Martí i Josep Sans havien abandonat la companyia, mentre que l'escudeller Miquel Rocamador hi continuava. En canvi, hi havia entrat el germà d'Antoni, el mestre ferrer Bartomeu Reit que ja havia col·laborat activament en les obres dels anys precedents. Finalment, a causa del decés del mestre de cases Josep Claret hi entrà la seva vídua Maria Rosa, en nom seu i dels seus fills. De fet, els mateixos Anton Reit i Miquel Rocamador firmaren a favor d'aquest aval com a marmessors de Josep Claret i curadors dels seus hereus.

³²³¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 24r-32r, [23-03-1724].

³²³² *Ibidem*.

A causa de les obres executades fins llavors, el ritme de contractació per les fortificacions barcelonines fou molt menys actiu durant els anys següents. Reit seguí emprenent contractes amb l'administració militar del país –com el de la finalització de les obres de la fortalesa de Castellciutat– alhora que treballà molt activament per nombrosos clients privats.³²³³ Durant aquest temps començà a col·laborar més activament amb una altra de les grans companyies de mestres de cases de Barcelona, la d'Antoni Vallescà. Precisament, els dos mestres i Miquel Rocamador aconseguiren el contracte per adobar algunes portes, garites i cossos de guàrdia de la plaça, renovant empedrats i reparant el pont llevadís de la Porta Nova. Per tal de guanyar la licitació, s'oferiren a construir totes les garites necessàries de manera gratuïta, a canvi que se'ls deixés tallar llenya amb les mateixes condicions que tenia Vallescà per l'*asiento* de millores de les casernes.³²³⁴ Tanmateix, l'execució de tots aquests contractes vingué acompanyada d'importants problemes derivats dels endarreriments de la hisenda reial. Acusat pels seus creditors, a finals de juliol de 1728 elevà una súplica a l'intendent Sartine perquè tractés amb la cort a favor seu. D'aquesta manera, Sartine escrigué a Patiño recomanant:

«[...] que se les socorra en cuenta de lo mucho que se les debe para satisfacer a sus Acrehedores que, le consta, los estrechan, y puedan proseguir en algunas obras como es indispensable; pues por falta de providencia, estando comenzadas, se hallan dispuestas a malograrse lo adelantado».³²³⁵

Finalment, Patiño acceptà que es liquidessin tots els deutes amb l'assentista a mitjans d'octubre d'aquell mateix any. No es tornaria a donar un contracte de reparacions d'aquesta magnitud fins a principis de la dècada de 1730. Després de dur a terme una revisió de l'estat d'alguns edificis de la plaça, es feu avinent la necessitat d'efectuar algunes reparacions. Les autoritats militars locals i els enginyers del rei convingueren que caldria trobar una solució a llarg termini per assegurar el bon manteniment de les fortificacions de la ciutat sense haver de licitar una multitud d'*asientos* particulars. D'aquesta manera, a principis de setembre de 1733 es començà a pregonar públicament un:

«[...] asiento por el término de seis años todos los reparos que se hubieren de hazer en las fortificaciones y edificios reales de esta Plaza de Barcelona, su Ciudadela, Castillo

³²³³ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 68r-77v, [23-06-1725]. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 386-387.

³²³⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 154v-159v, [22-12-1725].

³²³⁵ AGS, SSH, Llig. 550, Núm. 1, Antoine de Sartine a José Patiño, s/f, [07-08-1728].

de Montjuich, Fuerte Pío, Torre del Río Llobregat y demás partes de sus dependencias, estendiéndose también este Asiento para las obras nuevas que en discurre de él mandare Su Majestad se erigían en los mencionados parajes».³²³⁶

Aquesta encomana comprenia totes les obres, restauracions, reparacions i ampliacions que tinguessin una estimació pressupostaria igual o inferior als 12.000 pesos. Les úniques obres en curs o projectades que no s'hi incloïen eren la finalització dels edificis interiors de la Ciutadella i la prolongació del moll de Barcelona, que corrien per *asientos* separats. A causa de la importància econòmica i temporal del contracte, es deixaren diverses setmanes per rebre les postures de les diferents companyies que hi volguessin entrar.

Després de nombroses rebaixes dels preus fixats en la primera postura presentada per Josep Rabassa i Companyia, el mestre de cases Josep Juli oferí una baixa total del 25% de tots els preus dels materials. Cap dels altres postors pogué competir amb aquesta oferta, ni tan sols Antoni Vallescà. En aquells moments, Juli era un assentista tan consolidat com Vallescà o Reit. A banda de la seva experiència amb contractes licitats a la Intendència, ell i els seus socis i operaris també havien estat treballant de manera activa en diverses obres municipals de Barcelona des de l'any 1729.³²³⁷ A més a més, l'acompanyaven com a fiadors altres importants proveïdors de l'exèrcit com els fusters Ramon Canals, Josep Borràs i Esteve Subiràs o els mestres de cases Marc Ivern, Jaume Sala i Josep Casals.

Mig any després d'aconseguir el contracte, Juli formalitzà notarialment la companyia que s'encarregaria d'aquesta administració durant els sis anys estipulats.³²³⁸ La societat i l'*asiento* es dividiren a parts iguals entre Juli i els seus fiadors. Tots set companys haurien de contribuir en termes d'igualtat abonant qualsevol partida de diners que es necessités per complir el contracte. Entre tots abonarien la construcció d'una caixa amb quatre panys i quatre claus on s'hi guardarien tots els diners i documents d'aquesta administració. Les claus quedarien repartides de la següent manera: una per Josep Juli, una altra per Josep Casals i Ramon Ivern, la tercera per Esteve Subiràs i Ramon Canals i la darrera per Josep Borràs i Jaume Sala. Així, almenys un de cada hauria de ser present cada vegada que calgués obrir la caixa per fer qualsevol desemborsament. Josep Juli

³²³⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 446v-451r, [31-10-1733].

³²³⁷ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-16, ff. 18r, [10-02-1733].

³²³⁸ AHPB, 950/27, Notari Fèlix Avellà, ff. 171v-173r, [15-06-1734].

s'encarregaria dels cobraments i altres gestions amb l'administració militar i Ramon Canals de l'escrivania. Cap d'ells percebria un salari per aquestes funcions.

Atès que en la majoria d'ocasions els companys treballarien en obres i espais diferents, acordaren que cadascun elaborés albarans i comptes semestrals que haurien de compartir amb la resta de socis. Així mateix, per evitar la desigualtat en la distribució de feines es deixà clar que tots els treballs de fusteria es repartirien en peu d'igualtat entre mestres d'obres i mestres fusters. Aquest fet afectava especialment al nombre de fadrins que cadascun dels socis podria destinar als treballs i la seva qualitat. Els repartiments de feines i la possible concessió de *reasientos* quedarien en mans de Josep Juli, Ramon Ivern, Josep Borràs i Esteve Subiràs.

La gran entitat del contracte, la descentralització dels treballs i la conjunció de diverses societats de menestrals en una "companyia-marc" requeria una bona organització interna. Es tractava d'una gran administració, que comportava una mobilització humana i econòmica notable. Entre el dia 9 de novembre de 1736 i el 31 de març de 1739 el tresorer de l'exèrcit de Catalunya Manuel Vallejo pagà per raó de les despeses de fortificació, obres i reparacions del Principat 665.313 rals i vuit maravedís d'ardits.³²³⁹

Tot i que el contracte se circumscrigué inicialment a la ciutat de Barcelona, els mateixos companys també acabaren obtenint els *asientos* per les reparacions de les fortificacions de Tortosa, Cardona i Berga que es licitaren a la vegada l'any 1736.³²⁴⁰ En aquell moment ja s'havien sumat a la companyia dos socis capitalistes importants, els sastres dels encants de Barcelona Celedoni i Segimon Anglarill.

Aquesta concentració natural de contractes desembocà en una ampliació de l'àmbit d'acció de l'*asiento* original de reparacions de Barcelona. A mitjans de l'any 1740 es començaren els preparatius per renovar-lo i ja s'hi inclogueren:

«[...] las fortificaciones y edificios reales de esta Plaza de Barcelona, su Ciudadela y demás Plazas, Castillos y Torres de la Marina dependientes de cada Plaza de este Principado de Cataluña exceptuando las de Gerona, Rosas y Hostalrich».³²⁴¹

En la taba original –publicada el dia 20 de juliol– es recollien les principals condicions amb les que s'hauria de gestionar el nou contracte, que tindria una durada de cinc anys. Sempre que fos requerit per l'intendent, l'assentista principal i els seus socis haurien

³²³⁹ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 1, Sec. 3, s/f, [1736-1739].

³²⁴⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 124, ff. 71v-90v, [30-08-1736] ff. 91r-115v, [30-08-1736].

³²⁴¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 225r-265r, [18-08-1740].

d'acudir immediatament per executar les obres que fossin necessàries amb els millors materials, els professionals més adequats i la diligència més absoluta. Després d'una avaluació inicial de les feines a fer, els assentistes podrien convenir amb la Intendència i els enginyers del rei els terminis estimats amb que s'haurien de dir a terme. Qualsevol defecte en les obres fetes s'hauria d'arreglar immediatament per compte i cost dels propis assentistes. En cas d'arribar a la fi del contracte i trobar-se ocupats en alguna obra, haurien d'acabar els treballs encara que fos fora del termini de la seva administració. Totes les actuacions que fessin i els materials que s'hi utilitzessin haurien de ser aprovats pels arquitectes i enginyers del rei. Precisament, l'enginyer en cap de l'obra hauria de lliurar-los els certificats de finiment de l'obra que els permetria cobrar els treballs davant de la tresoreria de l'exèrcit.

Després d'iniciar els pregons, Esteve Subiràs presentà la primera proposta de taba de preus. El comptador principal de l'exèrcit Baltasar Montero li comunicà que la Intendència no podria acceptar-la a causa si no plantejava una rebaixa notable dels preus que sol·licitava. El mestre fuster acceptà i proposà una primera adequació dels preus. A banda, sol·licitava que de manera general se'ls avancés un terç estimat de cada obra o reparació que s'hagués d'emprendre. També requerí l'auxili tant de l'intendent com de les autoritats locals per la consecució de totes les fustes de melis de Tortosa que fossin necessàries per complir amb el contracte, així com els bagatges, carros i operaris per traslladar-los on fes falta. Finalment, oferí una extensa relació de preus dividida en quatre seccions:

1. «*Excavaciones y demoliciones*»
2. «*Mampostería cantería y albañilería, obra cocida y de yeso*»
3. «*Carpintería de madera de melis, de pino y de roble*»
4. «*Hierro, cobre, plomo y otros hierros*».³²⁴²

Aquesta distribució dels preus i les condicions demanades inicialment per Subiràs acabarien esdevenint el model base i estàndard que s'imposaria en la pràctica totalitat dels *asientos* de reparacions i obres a instal·lacions militars catalanes que es concediren després.

La creixent proposta econòmica inicial d'aquesta societat podia explicar-se en relació a la posició preeminent que tenien com a possessors del contracte anterior. Havent sigut

³²⁴² *Ibíd.*

capaços d'entomar amb èxit l'administració inicial i d'ampliar-la amb altres contractes de fora de Barcelona, difícilment es podria trobar alguna altra companyia tan solvent per poder dur a terme aquest contracte durant cinc anys més. L'assumpció d'aquests condicionants hauria fet que el fuster i els seus socis haguessin optat per inflar els preus de la taba inicial per poder tenir més marge per negociar i obtenir una concessió menys ajustada que la de l'*asiento* finit.

L'única competència que tingué la societat de Subiràs fou la postura de rebaixa de dos rals per *toesa* cúbica de maçoneria que presentà el robaveller o paller Baltasar Bacardit.³²⁴³ Subiràs doblà la rebaixa, augmentant-la a quatre rals, alhora que oferia una rebaixa de cinc rals per cada peu cúbic de fusta que es fes servir per la construcció de portes i finestres. Finalment, l'intendent rematà l'*asiento* a favor seu. A banda dels socis inicials de la companyia, també hi figurà com a avalador el corder Sebastià Campanyó.

Els anys que seguiren a la concessió d'aquest contracte foren d'una notable activitat en diversos camps de la provisió militar per tots els implicats. L'estreta vinculació econòmica de Subiràs, Canals i els Anglarill amb el mestre armer i prolífic assentista Josep Serrat els dugué a participar activament en una gran quantitat de contractes. Aquests anaren des del pa de munició i racions d'Armada fins a les atzembles pel tren d'artilleria, passant per la manufactura de galeres, armes, curenyes, o tendes de campanya. Així mateix, les provisions anaren destinades tant a abastir la guarnició permanent del Principat com a equipar l'exèrcit expedicionari enviat al Piemont.

Aquesta multiplicitat d'àmbits de proveïment no impedí a Subiràs sol·licitar la renovació del contracte de reparacions de les fortaleses catalanes directament a la cort. Després de rebre el plec de condicions a mitjans de l'any 1745, el marquès de la Ensenada el remeté a l'intendent Contamina amb l'ordre de pregonar-lo públicament a Barcelona després de retirar dues condicions sol·licitades per Subiràs: la concessió de fur militar per tots els individus que prenguessin part en el contracte i el dret de portar armes per part dels assentistes principals.³²⁴⁴

La proposta incloïa una extensió del contracte per tres anys més, fins al mes de setembre de 1748 amb una rebaixa del 6% de tots els preus de les obres que es fessin durant

³²⁴³³²⁴³ Bacardit es trobava als inicis de la seva prometedora carrera com a proveïdor i arrendador, que arribaria al seu zenit amb la consecució de l'*asiento* general de vestuaris de 1763. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, p. 209.

³²⁴⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 196r-230r, [12-09-1745].

aquell temps. Una de les preocupacions principals de Subiràs eren els endarreriments en el pagament dels treballs. Segons apareixia en la mateixa proposta, la tresoreria general els devia 67.573 rals d'obres ja executades. Aquesta quantitat és més que notable si tenim en compte els darrers rèdits anuals que havia importat el contracte. Per les obres fetes l'any 1744 perceberen 26.475 rals. L'any següent, sumant-hi les obres fetes a Barcelona, Cardona, Berga i Lleida arribaren als 29.374 rals i 31 maravedís.³²⁴⁵ Sens dubte, el drenatge constant de recursos econòmics que comportava la participació de les tropes de Felip V al teatre italià de la Guerra de Successió d'Àustria limità notablement les iniciatives constructives que es podien emprendre a Catalunya i a la resta de la Península.

Precisament, malgrat haver requerit en nombroses ocasions l'empara a la cort, el secretari de Guerra sempre els havia respost «[...] que las presentes urgencias de la Monarquía no permitían dar la satisfacción de lo que se estaba debiendo a los asentistas de las obras de fortificación».³²⁴⁶ Per aquesta raó, la primera de les condicions que Subiràs posà per continuar l'*asiento* fou el pagament immediat de tots els endarreriments, vinculant-los al cobrament del segon terç del cadastre dels tres anys següents.

Excepte els primers punts de la proposta, la resta del plec seguia gairebé fil per randa el mateix esquema, distribució i condicions que el plec aprovat cinc anys abans. A banda de Subiràs, signaren la proposta el seu germà, Joan Subiràs i Josep Juli. Esteve també signà en nom de Ramon Canals, que no ho havia pogut fer per trobar-se a Itàlia gestionant el tren d'artilleria de l'exèrcit expedicionari.³²⁴⁷

Després de retirar les clàusules esmentades pel marquès de la Ensenada, s'iniciaren els pregons dia 12 de setembre. En aquesta ocasió, la licitació fou molt més concorreguda. Es presentaren les postures a la baixa del fuster Francesc Soler i del mestre de cases Ramon Ivern. Tanmateix, Subiràs i els seus socis igualaren totes les baixes, i l'intendent els acabà concedint el contracte amb una reducció del 20% en tots els preus proposats inicialment.

³²⁴⁵ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 1, s/f, [12-12-1746] i Sec. 2, s/f, [26-11-1746]. Malauradament no hem pogut localitzar els comptes generals dels anys 1741-1743.

³²⁴⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 196r-230r, [12-09-1745].

³²⁴⁷ Canals i Subiràs eren socis en aquest contracte, compartint un terç d'una cinquena part del total. Per poder gestionar els seus assumptes a Barcelona, Canals donà plens poders a Subiràs a principis de juny de 1743. AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 256r-258v, [10-06-1743] i ff. 258v-259r, [10-06-1743].

Els anys següents creixeren de manera progressiva les quantitats cobrades per la societat a causa de l'*asiento*. El 1746 cobraren 35.772 rals i 18 maravedís. I tot i per 1747 sols reberen 21.218 rals i dos maravedís, per l'annualitat de 1748 arribaren als 121.001 rals.³²⁴⁸ Malgrat que en els comptes generals no s'hi especifiquen les raons d'aquest crescut darrer pagament, és ben possible que respongués a la liquidació del contracte general de reparacions.

Amb l'acabament de la guerra a Europa, la retirada de l'exèrcit expedicionari d'Itàlia i el canvi de política de Ferran VI, es tornaren a projectar noves grans remodelacions de les fortificacions del Principat. D'aquesta manera, el marquès de la Ensenada decidí aprofitar la fi de l'*asiento* de Subiràs per canviar la tendència a la concentració contractual practicada durant la dècada anterior. Per poder obtenir els millors tractes possibles i assegurar el bon compliment de totes i cadascuna de les obres proposades, durant l'any 1749 es dividiren les reparacions del Principat en quatre *asientos* diferents: un per les actuacions a la plaça de Barcelona. Un altre per les de Girona, Roses i Hostalric. El tercer per les places de Tortosa, Tarragona i totes les seves dependències. Finalment, un darrer contracte agruparia els treballs fets a les fortaleses de Lleida, la Seu d'Urgell, Cardona i Berga.

L'*asiento* per les obres de Barcelona fou licitat durant el mes de gener de 1749. Després de pregonar les noves condicions i de rebre les primeres postures, es marcà el dia 3 de febrer per executar el remat. S'hi enfrontaren dues companyies amb postures molt competitives. La de Francesc Cabanyeres de Barcelona –soci del seu germà Miquel i del mestre fuster Joan Camps– i la de Pere Bertran i Pahissa, fill i nebot dels contractistes Joan i Pere Bertran i Tap de la Ciutadella.

Finalment, després d'una intensa i continua sessió de baixes i canvis de postura, la societat de Bertran sortí vencedora. Finalment, reberen el contracte per totes les obres a fer a les instal·lacions militars barcelonines entre el primer dia de gener de 1749 i el darrer dia de desembre de l'any 1753.³²⁴⁹ Malgrat no rebre aquesta concessió, la companyia de Cabanyeres i Camps acabà formant part de la gran societat adjudicatària que aconseguí el contracte per la construcció del castell de Sant Ferran de Figueres.³²⁵⁰

³²⁴⁸ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 3, s/f, [05-08-1749], Llig. 4, Sec. 2, s/f, [02-08-1750] i Sec. 3, s/f, [22-08-1750].

³²⁴⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 149v-187v, [27-02-1749].

³²⁵⁰ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 84 i 91.

El nucli dur de la societat de Pere Bertran l'acompanyà com a avalador en aquest primer contracte. Hi foren presents els mestres de cases Marc i Ramon Ivern, antics socis i col·laboradors del seu pare i experts participants en els contractes anteriors de Vallesà i Subiràs. També comptaren amb el mestre ferrer Josep Ros.³²⁵¹

Sens dubte, aquest contracte els portà beneficis molt substancials. Segons els comptes de la tresoreria general, Bertran i els seus socis cobraren 283.044 rals i 29 maravedís d'ardits per les obres fetes els primers sis mesos de l'any 1751 i la notable quantitat de 901.067 rals i 6 maravedís pels treballs empresos i conclusos entre el juliol de 1752 i el desembre de 1753.³²⁵² Amb tot, l'any 1753 Esteve Subiràs i la seva companyia també tornaren a treballar activament en les obres de fortificació de Barcelona, arribant a cobrar la importantíssima suma de 398.608 rals i 12 maravedís.

La companyia de Pere Bertran i Pahissa encetà la seva fulgurant trajectòria en el camp de la construcció i les reparacions militars a Barcelona amb aquest contracte. Bertran i els seus socis monopolitzarien aquest sector renovant de manera contínua l'*asiento general* de reparacions de la plaça fins l'any 1778. A banda dels fiadors del primer contracte, amb el temps també se sumaren a la companyia els mestres de cases Marià Bosch i Josep Hipòlit, a més del mestre major de les reials obres de fortificació Francesc Bosch i Mas.³²⁵³

6.5.2.2. *Les casernes*

Com ja hem apuntat anteriorment, les primeres disposicions encarades a gestionar l'acolliment de la guarnició de Barcelona anaren estretament vinculades a la designació d'espais desocupats que posseïen les condicions mínimes per esdevenir casernes. Molts d'aquests espais no només havien tingut un ús completament diferent fins a l'inici del setge de Barcelona, sinó que també es trobaven en molt males condicions a causa dels bombardejors.

Per aquesta raó, el superintendent Patiño ordenà a la junta d'administradors de la ciutat que designés oficials i operaris que executessin la neteja de les noves casernes. Els

³²⁵¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 149v-187v, [27-02-1749].

³²⁵² AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 5, Sec. 3, s/f, [08-05-1753] i Sec. 4 s/f, [09-03-1754].

³²⁵³ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 41-43.

administradors acceptaren aquesta encomana, hi enviaren els obrers vinculats a la casa de la ciutat i ho finançaren amb els fons destinats a la neteja de carrers i clavegueres.³²⁵⁴ Així mateix, també anà a càrrec de l'administració barcelonina la il·luminació interior de les casernes. Així doncs, des de l'ajuntament barceloní s'ordenà al candeler de seu Bernat Balaguer que continués donant les candeles pels quarters de la ciutat com ho havia estat fent fins llavors. A més a més, els arrendataris de la carn de Barcelona haurien de proveir de seu a Bernat Balaguer per la fàbrica d'aquestes candeles.³²⁵⁵

Després de la neteja i les primeres adequacions, fou necessari començar a transformar tots aquests nous espais i adequar-los com a casernes. Un dels primers passos que s'emprengué en aquest sentit des de l'administració borbònica fou la licitació d'un contracte per la provisió de sòls o empostissats de fusta per cobrir els terres de les casernes. A finals d'agost de 1716 acudiren a les dependències de l'intendent nou postors que volien emprendre aquesta provisió. D'entre tots, la postura més beneficiosa per la hisenda reial fou la de Jaume Escarabatxeres. Aquest mestre fuster de Barcelona es comprometé a dur a terme una fàbrica de nou-centes trenta canes d'empostissats de fusta per les casernes de la ciutat a raó de nou rals i sis diners per cana, que farien un total de 441 lliures i 15 sous. Aquests sòls es destinarien a les casernes dels baluards de Migdia i del Rei, als antics edificis de la Llotja i de la Universitat i a les de les Drassanes.³²⁵⁶ L'acompanyarien en aquest contracte tres altres mestres fusters barcelonins, Jaume Sadurní, Ramon Oller i Miquel Nay.

El creixement de la pressió demogràfica militar a causa de la concentració de tropes per les expedicions de Sardenya i Sicília aviat feu evident que caldria remodelar les dependències que s'havien destinat com a casernes després de l'ocupació de la ciutat. Així doncs, després de que els mestres de cases del rei –encapçalats pel veterà Pau Martí– reconeguessin els espais i presentessin els projectes i plànols de les noves casernes, es concedí la construcció de tots els quarters per *asiento*.

Segons l'informe elaborat per Martí caldria actuar en totes les dependències casernàries de la ciutat: Seria necessari adequar l'edifici de l'Estudi General, transformar els subterranis del baluard del Rei en un quarter habitable i reedificar la caserna de la Torre de les Puces on s'hi haurien de construir les dependències pels oficials seguint el model

³²⁵⁴ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, ff. 52r-52v, [03-04-1715].

³²⁵⁵ Aquestes ordres es repetiren l'any següent amb el mateix Bernat Balaguer. AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, ff. 178r-178v, [04-04-1716] i ff. 276v-277v, [20-02-1717].

³²⁵⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 42r-43r, [02-09-1716].

de les que hi havia a les Drassanes. Precisament, a les Drassanes s'haurien de reparar els cossos de guàrdia i les escales que els connectaven fins a l'esmentada Torre de les Puces. A més a més, s'haurien de refer i ampliar les casernes i les cuines per poder-hi acollir més soldats.³²⁵⁷ Totes aquestes operacions coincidiren amb la voluntat de la Corona d'acabar amb els problemes i excessos dels allotjaments arreu de la Península a través d'una nova política de construcció de casernes que tingué les seves primeres passes amb el *Real Reglamento de 8 de Abril de 1718 para establecer Cuarteles en España, Islas ,y Presidios*.³²⁵⁸

Atesa la complexitat de les obres, la licitació s'allargà uns dies, fins que el 27 de març de 1718 el mestre de cases barceloní Joan Baptista Bonet aconseguí el contracte per 9.000 lliures catalanes, reduint a la meitat el preu de la primera postura presentada.³²⁵⁹ Tots els treballs s'haurien de concloure a finals del mes de juny d'aquell mateix 1718. Malgrat la concessió del contracte, l'allargament dels processos causà que l'ajuntament de Barcelona hagués d'enviar alguns operaris propis a netejar i fer hàbil ell lloc comú de la caserna dels Estudis.³²⁶⁰ Recordem que en aquells moments se seguien acumulant tropes a Barcelona per l'aprest de l'expedició de conquesta de Sicília, que no salparia fins a mitjans de juny. Un contingent expedicionari que gairebé doblava l'aparellat l'any anterior.³²⁶¹

Tot i la seguretat amb que emprengué el contracte, la companyia de Joan Baptista Bonet es veié incapaç de dur a terme totes les obres contractades. Segurament, l'ocupació completa de les casernes durant els primers mesos de la concessió no facilità gens els treballs. Per tal de pal·liar algunes de les mancances més immediates, a mitjans d'agost del mateix 1718 l'ajuntament ordenà al mestre de cases de la ciutat Pere Bertran que edificués:

«[...] un portal nou ab sa escala en la part dels Estudis de dita ciutat per natajar lo lloch comú del quartel de dits Estudis a fi de obviar lo dany que ocasionà per rahó de sucier dit lloch comú tota la aygua del enuig que ix de la torra y un al Raval pera que ab dita forma se puga cuydar lo dit lloch comú per la part de dits Estudis fent al davant de dit

³²⁵⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. ff. 88v-98v, [27-03-1718].

³²⁵⁸ José Omar MONCADA MAYA, «El cuartel como vivienda colectiva durante el siglo XVIII. El caso de España y sus posesiones de ultramar» a *Scripta Nova: Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, Núm. 146, 2003. [En línia a [https://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-146\(007\).htm#6](https://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-146(007).htm#6). Consultat per darrera vegada el dia 02-01-2023]. José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de...*, Vol. II, pp. 381-394.

³²⁵⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 109, ff. 180r-194r, [27-03-1718].

³²⁶⁰ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, f. 544r, [31-03-1718].

³²⁶¹ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de...», p. 232.

lloch comú un pou que se puga baixar-hi [...] per netejar y cuydar la immundícia de dit lloch comú cobrint lo dit pou ab bonas llambordas [...]».³²⁶²

Després de diversos endarreriments, Bonet i els seus socis Ramon Miró, Francesc Torrents i Benito Cuchillo abandonaren l'*asiento* a principis de l'any 1719.³²⁶³ Davant d'aquesta situació i amb l'ombra de l'esclat d'una nova guerra amb França ben present, l'intendent Rodrigo Caballero efectuà una nova licitació amb els mestres que havien participat en la darrera subhasta i que es trobessin a Barcelona. Atès que part dels treballs i la provisió de materials constructius ja s'havien avançat, el mestre de cases Jeroni Torrents s'oferí a finalitzar les obres per 5.700 lliures.³²⁶⁴ Torrents tenia vinculació familiar amb els mestres de cases barcelonins Francesc Torrents pare i Francesc Torrents fill, que en aquells moments ja es trobaven implicats en la reparació de les fortificacions de Roses.³²⁶⁵

Durant tot aquest temps, la neteja i les petites reparacions de les instal·lacions de les casernes seguien corrent a càrrec de l'ajuntament. Per exemple, a finals de març de 1719 el consistori demanà un préstec als arrendataris de les carns de la ciutat la quantitat de 44 lliures i 16 sous per poder pagar «[...] los gastos echos en la limpia del Quartel de los Estudios que se ha executado el presente mes».³²⁶⁶ L'any següent, el mestre de cases Josep Juli i el mestre fuster Domingo Gras cobraren del consistori per compte de les obres que havia fet a diverses casernes de la ciutat.³²⁶⁷ Com es desprèn dels acords de l'ajuntament, sembla que tant pels anys 1720 i 1721 aquestes feines es donaren a través d'una licitació pública.³²⁶⁸ Així mateix, a finals de juliol de 1722 se sol·licità al consistori que netegés el pou de la caserna de Junqueres perquè impedia abeurar els cavalls de la guarnició allotjada.³²⁶⁹ De la mateixa manera, per ordre de l'intendent Rodrigo Cavallero l'ajuntament passà a encarregar-se de subministrar diàriament totes les espelmes i oli necessaris per les casernes i cossos de guàrdia de la ciutat des del

³²⁶² AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, ff. 595r-595v, [16-08-1718].

³²⁶³ Els descendents de Cuchillo reclamaren a la Intendència que, en el moment de la seva mort l'any 1752 encara se li devien 11.170 rals d'ardit de les feines fetes per aquest contracte i el de la neteja del port que emprengué amb Josep Serrat. ACA, RP, BGRP, Vol. 139, f. 30r-31v, [1752].

³²⁶⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 99r-114r, [13-03-1719].

³²⁶⁵ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 468 i 473.

³²⁶⁶ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-2, ff. 195v-196r, [30-03-1719].

³²⁶⁷ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-3, ff. 269v-270r, [18-06-1720].

³²⁶⁸ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-4, f. 374r, [01-06-1721].

³²⁶⁹ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-5, ff. 512r-514r, [24-07-1722].

primer de maig de 1719. Fins llavors, aquesta provisió havia anat a compte de la hisenda reial.³²⁷⁰

Tal i com explicà Juan Miguel Muñoz, entre els anys 1721 i 1722 nasqué una agra polèmica entre el cos d'enginyers a Catalunya i les autoritats de la Intendència i la Capitania General a causa de l'execució dels projectes de caserna pels Estudis i les Drassanes. Alexandre de Retz passà a reconèixer les obres fetes per la companyia de Pere Bertran i elaborà un informe enormement negatiu, criticant profundament les obres executades i la qualitat dels materials emprats. Alhora, carregà directament contra els qui considerà responsables d'aquestes mancances:

«Todas estas obras mal construídas han sido dirigidas por los Maestros Albañil y Carpintero del rey, Pablo Martí y Domingo Gras [...] Y el intendente tiene demasiada confianza en ellos sobre todas las obras, lo que ha ocasionado todas estas malas disposiciones y construcciones y el no zelar en que lo executen con la solidez y polidez que se deben [...] y que la Real Hacienda se emplea muy mal».³²⁷¹

Ignorem si les crítiques de Retz responien a veritables carències físiques de les construccions o, tal i com apunta Muñoz, a un desacord sobre la política casernària de la ciutat i l'execució dels plans de caserna elaborats per Verboom. Tanmateix, aquest fragment també ens serveix per comprovar les responsabilitats directives que entomaren Pau Martí i Domingo Gras en el conjunt de construccions militars que es donaren en aquell moment a Barcelona. Tant Martí com Gras ja havien tingut responsabilitats similars durant el període austriacista de la ciutat. Martí havia dut a terme obres de millora de les fortificacions barcelonines l'any 1713 mentre que Gras havia sigut l'empresari encarregat del manteniment de les casernes des de 1710 i també havia treballat estretament amb Josep Juli en la revisió de les defenses de la ciutat de 1712.³²⁷² D'aquesta manera, l'expertesa i ascendent de tots dos sobre la resta de professionals constructors i fusters de la ciutat aviat foren reconeguts per les autoritats borbòniques i els valgué una ràpida integració dins del nou règim. Des de la seva nova posició com a mestres del rei a l'empara de la Intendència seguiren col·laborant amb els seus antics socis que actuaren com a contractistes. Un fet que, com hem vist, aixecà algunes suspicàcies en altres agents del rei.

³²⁷⁰ AHCB, AB, Polític, Reial, Decrets, Vol. 1D. III-5, f. 139r, [28-04-1719].

³²⁷¹ Fragment citat a Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Los cuarteles de Barcelona durante...», p. 715.

³²⁷² AHCB, CDC, Registre de deliberacions, Vol. 215, ff. 357v-358r, [22-10-1706], Vol. 219, f. 84v, [14-01-1710] i f. 146r, [21-03-1710], Vol. 220, ff. 34v, [13-01-1712] i Vol. 222, ff. 210v-211r, [13-08-1713].

Entre els anys 1722 i 1723, passats els rigors bèl·lics de la invasió francesa, l'ajuntament barceloní començà a elevar súpriques a Felip V perquè el monarca els lliurés de part de la càrrega econòmica que comportava l'allotjament de la guarnició de la ciutat.³²⁷³ Mentrestant, calia mantenir habitables les casernes i pavellons ocupats per la tropa. A principis de 1723, el mestre de cases Josep Vallescà i els seus socis s'obligaren a dur a terme nombroses reparacions a la caserna del baluard de Migdia, renovant-hi algunes bigues i llaunes, canviant sostres i terres i remodelant les escales i xemeneies.³²⁷⁴

A finals de juliol de 1724, l'intendent Andrés Pérez Bracho licità un nou contracte per dur a terme diverses reparacions i reedificacions a les casernes i cossos de guàrdia de tota la plaça i del castell de Montjuïc que s'haurien de concloure abans del mes de setembre. S'hi incloïen les casernes del baluard del rei, de la Llotja, de les Drassanes, dels Estudis i el de cavalleria de davant de Jonqueres. També els cossos de guàrdia de la Porta Nova, del Born i tots els del castell de Montjuïc, a banda de la construcció de bell nou d'un cos de guàrdia per oficials i soldats a la Porta Nova del mar. Tot i l'existència de diverses postures, l'intendent sols acceptà com a vàlida la presentada pel germà de l'assentista precedent, Antoni Vallescà i Companyia. El mestre de cases oferí una taba de preus competitiva i demanà una notable bestreta de 400 pesos. Per avalar aquesta quantitat, presentà com a fiadors a Josep Juli major, Josep Juli Fabregat, Pere Campets i Marc Ivern.

Tot i aquest continu encàrrecs de reedificació i reparacions, l'acomodament de la guarnició militar a Barcelona i de la resta del territori seguí causant nombrosos problemes a les autoritats polítiques i militars del Principat. Pocs mesos després de la concessió d'aquest contracte, el capità general comte de Montemar es lamentava de les tensions entre civils i militars que generaven els allotjaments de tropes, alhora que també enrarien les relacions entre els oficials i la soldadesca al no habitar en els mateixos espais.³²⁷⁵

Amb tot, la manca de fons seguí sent la principal raó per la que no s'emprengué una autèntica renovació de les casernes de la ciutat. Per tal de trobar-hi una solució efectiva, l'assessor de la Intendència Josep Francesc d'Alòs i Rius proposà la creació d'una junta

³²⁷³ Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, Vol. I, p. 378.

³²⁷⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. fol. 24r-29r, [29-01-1723].

³²⁷⁵ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Los cuarteles de Barcelona durante...», p. 720.

particular conformada pel corregidor, quatre regidors i un recaptador que s'encarregaria de cobrar una part de diversos impostos d'entrada sobre els vins, aiguardents i carn de moltó. Sembla que aquesta junta treballà durant la segona meitat de l'any 1724, enviant diverses propostes i plans a la cort.³²⁷⁶

Finalment, la vigília de Nadal d'aquell any s'acordà que l'ajuntament contribuiria amb un terç del cost de tota la construcció dels nous quaters estimada al voltant de les 16.000 dobles. A canvi, la Corona els permetria establir un nou impost sobre alguns arbitris particulars de la ciutat. Tota la recaptació s'ingressaria a la Taula de Comuns Dipòsits de la ciutat.³²⁷⁷ Les principals rendes que foren carregades de nou per a aquesta futura construcció provindrien de l'administració de les carns de la ciutat. Les perspectives d'aquest nou acord foren tan positives, que a principis de 1725 el mateix comte de Montemar comunicà als membres del consistori la seva voluntat de construir vuit noves casernes per la infanteria i una per la cavalleria, una obra que tindria un valor estimat d'unes 43.000 dobles com a mínim.³²⁷⁸ Finalment, l'ajuntament començà a cobrar i ingressar quantitats per aquest fi durant el mes d'abril de 1725.³²⁷⁹

Tanmateix, la recaptació dels impostos no es traduí en una immediata arrencada de cap projecte constructiu. Contràriament, durant els anys següents se seguiren prioritzant les reparacions de les instal·lacions existents, moltes vegades a redós de les crítiques o súpliques elevades pels assentistes de llits i utensilis. Per exemple, a principis d'abril de 1729, s'envià al mestre fuster del rei Miquel Soler i al seu soci Pere Costa per reconèixer els estats dels sòls i tarimes de les casernes de Sant Felip i l'anomenada "de Sant Jaume". Allà, els pèrits hi observaren el mal estat de bona part de les fustes i dels claus emprats.³²⁸⁰

La inacció política local i la inoperància de la tresoreria general de l'exèrcit per poder satisfer la part que li tocava de la futura construcció foren dues clares raons de l'estancament de qualsevol iniciativa per començar la fàbrica de les noves casernes. La

³²⁷⁶ *Ibíd.*, p. 722

³²⁷⁷ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-7, ff. 390r-391v, [24-12-1724].

³²⁷⁸ Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, Vol. I, pp. 379-380.

³²⁷⁹ AHCB, Reial Junta de Pavellons [RJP], FI15-C004.05, s/f, [20-04-1726].

³²⁸⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 33r-34r, [05-04-1729].

conseqüència més immediata fou la continuïtat dels problemes, irregularitats i tensions derivats dels allotjaments.³²⁸¹

De fet, un dels principals motius pels que no s'avançà en la construcció de casernes malgrat aquestes disposicions fou, justament, als endarreriments en la recaptació de l'impost i l'ús dels fons recaptats per altres necessitats. Un clar exemple el trobaríem en plena preparació per la sortida del port de Barcelona de la flota que s'havia de sumar a l'expedició naval destinada a Itàlia la tardor de 1733. En aquells moments, la tresoreria de l'exèrcit de Catalunya es trobava greument mancada de fons, i l'intendent Sartine demanà a l'ajuntament de Barcelona:

«[...] que del dinero tiene en Depósito en el Muy Ilustre Ayuntamiento procedente en el repuesto del trigo que deve hazer en el pósito y del fondo que también deve existir de los Pavellones entregue al Thesorero de este ejército las cantidades con que de uno y otro ramo se hallare».³²⁸²

Els mateixos membres de l'ajuntament van reconèixer l'existència de certes quantitats de diners del pòsit de blat. En canvi, pel que fa al fons que hi hauria d'haver de l'administració de pavellons no hi havia ni un ral. Per una part, a causa dels notables endarreriments en el cobrament del cadastre. D'aquests cobraments en mancava la quantitat de 16.718 lliures, 2 sous i 8 diners que s'haurien d'haver destinat a la construcció de casernes. Per l'altra, de les que si s'havien cobrat, ja n'havien destinat 362 lliures i dos sous i sis diners a l'administració de l'hospital de la Santa Creu.

Malgrat ser coneixedor dels problemes econòmics que arrossegava aquesta administració, el capità general del Principat continuava pressionant a les autoritats locals barcelonines perquè l'informessin dels avenços empresos en la fàbrica de les casernes. A finals de l'any 1732 escrigué als regidors sobre:

«[...] la importancia de remediar los perjuicios que ocasiona en esta ciudad el alojamiento de los militares en Casas de los vecinos, movió el ánimo del Rey a mandar en el año de 1724 se hiciesen cuarteles cómodos para la tropa con sus Pavellones correspondientes y que a este fin se impussiesen varios arbitrios; y queriendo Su Magestad saber el estado de la exacción de estos, y lo que se ha adelantado la fábrica de los referidos edificios, me informará luego el Ayuntamiento de esta Ciudad de todo lo

³²⁸¹ Vegeu un acurat repàs del problema a través de les fonts municipals a Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, Vol. I, pp. 380-381. També a Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Los cuarteles de Barcelona durante...», pp. 723-724.

³²⁸² AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-16, ff. 97v-98r, [16-11-1733].

que ocurriere en el assumpto para en su vista reconocer la forma que se pudiere tomar para su consumación y su adelantamiento».³²⁸³

Tot i aquestes sentides paraules i mostres de preocupació, pocs mesos després el mateix capità general ordenà que es formés una junta de regidors per repartir a la ciutat les bolletes per allotjar els oficials de quatre batallons de Reials Guàrdies Valones que passaven a Barcelona.³²⁸⁴

Tant la continuïtat dels allotjaments d'oficials com les demandes per emprendre la construcció de casernes es repetiren els anys següents. Tal i com ja apuntà Jaume Carrera Pujal, el desconeixement i la falta de comunicació entre les administracions fou notable.³²⁸⁵ El mateix José Patiño remeté una ordre a l'ajuntament barceloní per conèixer l'estat de les obres i dels fons, preguntant si encara es cobraven els recàrrecs en l'impost de les carns o si s'havia suspès.³²⁸⁶ Per la seva banda, des de la cort s'intentà renovar el projecte inicial de Verboom amb una nova proposta elaborada per l'enginyer Miguel Marín. Per bé que Marín entregà un nou pla d'acció amb notables modificacions per adaptar-se al creixement de la guarnició de la ciutat –que s'havia enfilat fins als deu batallons–, els problemes econòmics seguiren sent el taló d'Aquil·les del projecte.³²⁸⁷

A principis de la dècada de 1740 i amb l'objectiu de canviar d'una vegada per totes aquestes dinàmiques immobiliàries, la Corona decidí crear a Barcelona una *Real Junta de Pavellones* o *Real Junta de Fortificaciones* a l'estil de les que ja s'havien establert a Cadis, Màlaga, Madrid o Girona.³²⁸⁸ L'ordre de creació arribà a l'ajuntament de la ciutat el dia 15 de març de 1740.³²⁸⁹

Aquest nou organisme s'encarregaria de recaptar els fons necessaris per dur a terme la fàbrica de les casernes i fer efectives les construccions a través de la compra dels immobles i terrenys on s'haurien d'erigir. Per poder-ho executar, els membres de la Junta proposaren recuperar el recàrrec sobre l'administració de les carns i efectuar un repartiment sobre les cases i tallers de la ciutat. Aquestes mesures extraordinàries s'haurien d'estendre durant cinc anys, que seria el termini estimat per completar la fàbrica de totes les casernes. Pel cas específic del repartiment sobre cases, botigues i

³²⁸³ AHCB, AB, Polític, Reial, Decrets, Vol. 1D. III-16, ff. 162r-162v, [11-10-1732].

³²⁸⁴ AHCB, AB, Polític, Reial, Decrets, Vol. 1D. III-17, f. 9r, [17-02-1733].

³²⁸⁵ Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, Vol. I, p. 381.

³²⁸⁶ AHCB, AB, Polític, Reial, Decrets, Vol. 1D. III-18, f. 87r, [19-05-1736].

³²⁸⁷ També a Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Los cuarteles de Barcelona durante...», p. 719.

³²⁸⁸ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Real Junta de Fortificaciones de Barcelona» a *Espacio, tiempo y forma. Serie VII*, Núm. 5, 1992, pp. 351-374.

³²⁸⁹ AHCB, AB, Polític, Reial, Decrets, Vol. 1D. III-18, ff. 212r-221v, [15-03-1740].

obradors, a finals d'aquell mateix any s'acabà determinant que esdevindria un impost permanent que haurien de recaptar els gremis de la ciutat i que serviria per abolir definitivament el servei d'allotjaments.³²⁹⁰

Tanmateix, la primera part d'aquest projecte topà aviat amb un gravíssim problema que tornà a frenar qualsevol avenç substancial. Per bé que el repartiment sobre els edificis sí que es pogué posar en pràctica immediatament, la recuperació del recàrrec sobre les carns de la ciutat fou impossible. La mateixa corona ho acabà impedit a causa de «[...] ser gravosso en general el exigirle por el subido precio que oy tienen [les carns] en todo el Principado».³²⁹¹

Malgrat tot, l'existència d'un fons acumulat dels antics cobraments dels impostos que ascendia als 25.000 rals i la decisió ferma de les autoritats d'acabar d'una vegada per totes amb els problemes d'allotjaments feu que es tiessin endavant les primeres disposicions efectives per iniciar les obres d'una nova caserna.³²⁹² L'entorn escollit per edificar la primera nova caserna de la ciutat fou l'antic edifici de la Llotja.

Durant tot el mes de novembre de 1740 es licità el contracte de construcció des de la mateixa *Real Junta de Fortificaciones* de Barcelona.³²⁹³ Finalment, guanyà la subhasta la companyia de Ramon Ivern. Tot i que inicialment sols es tractés d'un pavelló, Ivern fou intitulat com a assentista de la fàbrica de tots els pavellons que es feien a la ciutat. Per poder dur a terme una tasca d'aquesta entitat, donà poders al seu soci Ramon Canals perquè pogués tenir plens poders i facultats per actuar en aquesta fàbrica en peu d'igualtat amb ell.³²⁹⁴

Per poder executar el projecte tal i com s'havia recollit en els plànols de Miguel Marín, la primera intervenció d'Ivern i els seus homes fou l'enderroc del cos de guàrdia de cavalleria que s'havia annexat a la paret de la Llotja durant les remodelacions de 1718-1719. Així mateix, també s'aterrà la casa del General que havia acollit el Consolat de

³²⁹⁰ Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, Vol. I, pp. 382-384.

³²⁹¹ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-23, f. 183r, [14-10-1740]. Efectivament, pel cas específic de la capital, el preu de lliura de carn havia passat de quatre sous i quatre diners l'any 1724 a cinc sous a gairebé cinc sous l'any 1740. Amb tot, l'any següent assolí el preu més alt de cinc sous i cinc diners per lliura. Gaspar FELIU I MONTFORT, «Precios y salarios en la Cataluña...», Vol I., p. 77.

³²⁹² Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Real Junta de Fortificaciones...», pp. 369-371.

³²⁹³ Bona part de la documentació i plànols del procés de concessió es troben a AHCB, RJP, FI15-C004.06, s/f, [1740-1741].

³²⁹⁴ AHPB, 950/34, Notari Fèlix Avellà, ff. 47r-47v, [28-01-1741].

Mar i els magatzems de grans des de l'any 1727.³²⁹⁵ Aquest ritme de treballs, però, no durà massa.

Els mesos següents a l'inici de les obres veieren un retorn dels problemes econòmics, que aviat se sumaren a l'inici d'un nou cicle bèl·lic a Itàlia que requerí una redistribució dels esforços econòmics i humans. Així doncs, l'execució dels plans previstos tornà a passar a un segon pla a causa de les dificultats en el finançament.³²⁹⁶ De fet, no es pogué ni completar l'únic pavelló iniciat. Segons apunten Magda Bernaus i Gemma Caballé, les obres de la Llotja no passaren de l'acabament dels fonaments i dels sòcols de les habitacions.³²⁹⁷

Aquesta és la darrera referència a cap construcció de casernes que tenim pel que resta del regnat de Felip V. Per bé que la Junta de Pavellons seguí activa, cobrant els impostos i pagant els seus agents i treballadors, no s'emprengué cap nova construcció.³²⁹⁸ No seria fins a les acaballes del regnat de Ferran VI i, molt especialment, durant el regnat de Carles III que s'emprendrien de nou –i amb èxit– grans iniciatives de reforma del sistema casernari barceloní.³²⁹⁹

6.5.2.3. *El port*

L'enorme importància estratègica que prengué el port de Barcelona per assegurar la projecció de poder de les tropes espanyoles durant tot el regnat de Felip V motivà que la seva cura esdevingués una clara prioritat militar. Fins llavors, l'administració i cura de les instal·lacions portuàries havia sigut una prerrogativa pròpia del Consell de Cent de Barcelona. Segons Manuel Arranz i Ramon Grau entre 1663 i 1712 es licitaren a l'entorn de 150 contractes relacionats amb aquesta administració, acumulant-hi una inversió propera a les 350.000 lliures.³³⁰⁰

³²⁹⁵ Magda BERNAUS i Gemma CABALLÉ, «De llotja de mercaders a...», p. 792.

³²⁹⁶ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Real Junta de Fortificaciones...», p. 373.

³²⁹⁷ Magda BERNAUS i Gemma CABALLÉ, «De llotja de mercaders a...», p. 793.

³²⁹⁸ També continuaren els problemes per mantenir el ritme dels cobraments i els constants endarreriments en la recaptació de fons. AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-29, ff. 105v-106v, [20-06-1746].

³²⁹⁹ Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle...*, Vol. I, pp. 386-388. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Real Junta de Fortificaciones...», p. 373.

³³⁰⁰ Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana...», p. 123.

Un cop assentat el domini borbònic de Barcelona, les noves autoritats del Principat tingueren ben clara la importància del port de la ciutat com un punt estratègic i logístic clau dins el sistema defensiu i de control del territori.³³⁰¹ Així mateix, el paper de Barcelona dins l'estructura defensiva mediterrània de la monarquia aviat prengué un important protagonisme a causa dels aprestos per l'expedició de conquesta de Mallorca. Aquesta rellevància –que encara cresqué més després de l'expedició de Sardenya– motivà que des de la direcció de les obres reials del Principat encapçalada per l'enginyer Pròsper de Vebroom es tingués una especial atenció en el manteniment de les instal·lacions portuàries. Precisament, la importància de la cura de tots els principals ports de la monarquia quedà clarament materialitzada en la coneguda *Instrucción y Ordenanza* de 4 de juliol de 1718, elaborada pel mateix enginyer flamenc.³³⁰²

Una de les principals prioritats d'aquesta política fou el manteniment i millora de les instal·lacions de guaita i senyalització de l'entrada del port. Aquesta tasca era molt sensible i crucial per mantenir la seguretat i agilitzar l'entrada i sortida d'embarcacions havia sigut eminentment dirigida des d'una llanterna de fusta situada a l'extrem del moll i des de l'antic cap de la muralla marítima de Barcelona a recer del Baluard de Santa Clara. Precisament, en motiu de la construcció de la Ciutadella s'aterrà gairebé tot el baluard de Santa Clara, a excepció de la Torre de Sant Joan, que fou integrada dins el perímetre de la nova fortalesa. La raó principal d'aquesta integració fou el seu rol com a far d'orientació per les embarcacions.³³⁰³

Pel que fa a la llanterna del port, es tractaria d'una estructura de fusta semi-permanent que s'hauria traslladat al cap del port al llarg del segle XVII.³³⁰⁴ Per bé que havia sobreviscut als efectes més terribles de la Guerra de Successió, a mitjans de l'any 1718 la deixadesa en el manteniment n'havia afavorit una ràpida degradació. A aquelles alçades, el port barceloní ja havia experimentat l'aprest de tres importants expedicions militars i una tímida recuperació del trànsit de mercaderies marítimes. Aquest fet motivà

³³⁰¹ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «El puerto de Barcelona en la primera mitad del siglo XVIII. Urgencias estructurales e infraestructurales a toda costa durante el reinado de Felipe V», a Pablo RODRÍGUEZ-NAVARRO (Ed.), *Defensive Architecture of the Mediterranean. XV-XVIII Centuries*, Vol. I, València: Editorial de la Universitat Politècnica de València, 2015, p. 271.

³³⁰² Ibídem, p. 272. L'ordenança sencera es troba a José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de...*, Vol. VI, pp. 753-796. Les pàgines dedicades als ports de mar són als articles 20 i 21 i del 53 al 62 de l'ordenança, pp. 764 i 786-792.

³³⁰³ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, pp. 136-137.

³³⁰⁴ Sílvia CANALDA I LLOBET, «El retrat del port de Barcelona pel pintor Mariano Sánchez, 1788» a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 22, 2015, pp. 43-46.

que el resolut intendent Rodrigo Caballero decidís licitar un *asiento* per assegurar el manteniment i totes les reparacions necessàries de la llanterna.

Les primeres frases del procés de licitació ens ofereixen una bona mostra de la importància d'aquest equipament:

«[...] en consideración que la linterna que está al cabo del puerto todas las noches encendida para la guía y resguardo de las embarcaciones assi de las que están sustas en este Puerto y playa como para las que de noche llegan y señaladamente para que en las noches de tempestad unas y otras puedan mejor guardarse de peligros y naufragios cuya conservación y manutención corría antes a cargo del común de la Ciudad [...]». ³³⁰⁵

Així doncs, després d'expressar totes les feines de fusteria, serralleria, vidrieria, obra d'estany i erecció de bastides es proposà un preu inicial per l'*asiento* de 12.500 rals o 1.250 lliures de moneda catalana. Immediatament arribaren tres propostes d'alguns proveïdors que ja havien treballat amb Caballero durant la preparació de l'expedició de Sicília: Jaume Escarabatxeres, Jacint Puig i Josep Borràs.

Finalment, la postura acceptada fou la del fuster Josep Borràs, que acceptà dur a terme les obres per 700 lliures catalanes. A banda de les rebaixes en els preus, la solvència de la companyia de Borràs i la seva experiència recent en obres clau de la façana marítima de la ciutat foren els principals motius de l'adjudicació. Sols deu mesos abans, Borràs havia emprès amb èxit les obres de reparació de les Drassanes. ³³⁰⁶ Aquesta llanterna de fusta es mantingué activa fins la fi del regnat de Felip V i durant tot el regnat de Ferran VI. L'estructura definitiva de pedra i totxo no es construiria i s'inauguraria fins la dècada de 1770. ³³⁰⁷

Més enllà de les reparacions i després del tràngol de la Guerra de la Quàdruple Aliança, l'enginyer Verboom projectà diverses operacions de reforma, ampliació i adequació del port l'any 1721. Una de les actuacions principals que es plantejaren en aquest pla seria la prolongació de l'escullera existent a la zona de la llanterna i la construcció de dos espigons per resguardar el port de l'entrada constant de sorres provinents de la desembocadura del Besós. ³³⁰⁸ El mateix enginyer deixava clara la importància de l'execució d'aquests treballs pels beneficis que:

³³⁰⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 636v-637v, [18-11-1718].

³³⁰⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 5r-10r, [09-01-1718].

³³⁰⁷ Sílvia CANALDA I LLOBET, «El retrat del port de...», p. 44.

³³⁰⁸ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, pp. 200-206.

«[...] el Real Servicio y al bien público [...] así por la situación del puerto tan a propósito para todo, sin haver otro en toda la costa desde los Pirineos asta Alicante, como por el público beneficio del comercio de aquel Principado y de las rentas que produce a Vuestra Majestad».³³⁰⁹

La marxa de Verboom a Andalusia i la prioritització d'altres intervencions i reparacions de la plaça frenaren qualsevol iniciativa de començar els treballs al port. Els projectes de millora de la infraestructura portuària barcelonina no tornaren a ressorgir amb força fins a principis de la dècada de 1740.

L'any 1743, l'enginyer Miguel Marín –un dels col·laboradors més estrets de Verboom– va elaborar i presentar una imponent proposta de remodelació de les instal·lacions del Port de Barcelona on s'hi proposava la creació d'un arsenal de l'Armada amb capacitat per set fragates i set galeres.³³¹⁰ Malgrat haver retocat el projecte dos anys després i acompanyar-lo d'un excel·lent plànol, la seva execució aviat quedà completament desestimada.³³¹¹ Tanmateix, tal i com assenyala Mercè Tatjer, la distribució i orientació dels edificis de l'arsenal en el plànol de 1745 influïren notablement en la construcció posterior del barri de la Barceloneta.³³¹²

Per bé que el projecte no s'acabés executant, sí que s'emprengueren mesures per millorar i mantenir l'escullera del port. Aquestes obres, licitades l'abril de 1743, també inclourien la formació dels fonaments per la futura prolongació dels espigons plantejats per Verboom i per Miguel Marín entre 1721 i 1731.³³¹³

Tot i la competència amb la gran companyia d'assentistes catalans del moment encapçalada per Josep Serrat, s'endugué el contracte el jove mestre de cases Pere Bertran i Pahissa. Com a membre més jove de la gran nissaga de constructors Bertran, en aquesta ocasió actuà com a representant de la societat del seu pare, el veterà assentista de la Ciutadella Pere Bertran i Tap.³³¹⁴ Aquest fou el primer *asiento* on

³³⁰⁹ AGS, Secretaria de Marina [SM], Llig. 382/5, Pròsper de Verboom al marquès de Castelar, s/f, [08-03-1721]. Fragment transcrit a Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «El puerto de Barcelona...», p. 273-274. Les obres es taxaren a l'entorn de les 45.000 dobles.

³³¹⁰ Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, «Un projecte d'arsenal de marina a la Barcelona il·lustrada» a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 22, 2015, pp. 57-66.

³³¹¹ L'oposició i les crítiques a la cort pels possibles efectes que aquestes obres podrien tenir en el paper i rellevància de l'arsenal de Cartagena foren alguns dels elements que motivaren el seu abandonament. *Ibidem*, pp. 60-62.

³³¹² Mercè TATJER I MIR, «La Barceloneta com a centre de producció i aprovisionament naval, 1750-1950», a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 22, 2015, pp. 68-72.86.

³³¹³ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, pp. 206-208.

³³¹⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 120v-145r, 20-04-1743

col·laboraren pare i fill. Segons Manuel Arranz, l'any següent n'emprengueren un altre per la reedificació de la llanterna del port.³³¹⁵

A banda de les reparacions i obres de millora, l'àmbit de gestió del port on la contractació privada tingué més importància fou la relacionada amb la neteja de sorra i àncores perdudes. Tal i com ja hem apuntat anteriorment, la contínua entrada de sorres, fang i altres deixalles al port provinents del Besós i dels desguassos de les sèquies de la ciutat fou la principal preocupació de les autoritats borbòniques barcelonines en relació al moll, almenys, fins a mitjans de la centúria.³³¹⁶

De fet, aquesta fou una de les primeres encomanes privades fetes per José Patiño després d'entrar a Barcelona per primera vegada. El dia 4 d'octubre de l'any 1714, el Superintendent concedí al corredor d'orella barceloní Josep Ferreres un *asiento* per la neteja de les arenes del port de la Santa Creu de Barcelona durant un termini de sis anys.³³¹⁷ Atesa la tradicional vinculació d'aquest tipus de contractes a l'administració local barcelonina, durant aquests primers anys el nou consistori borbònic es mantingué estretament relacionat amb la gestió del contracte. Al mes d'abril de 1715, es designaria un dels administradors de la ciutat per tenir cura de les pontones i gànguils que s'hi feien servir.³³¹⁸

Aquestes embarcacions especialitzades foren la principal eina dels assentistes per dur a terme la seva tasca. Les pontones eren vaixells dissenyats per dragar el fons marí mitjançant una gran cullera circular amb rodes laterals per fer-la funcionar. Estaven aparellades per aguantar grans pesos i tensions, així com per mantenir sempre l'estabilitat. Aquestes particularitats feien que no es pogués moure per si sola i havia de ser remolcada per embarcacions més petites. Per altra banda, les sorres extretes no es dipositaven en la mateixa embarcació, sinó que es posaven als gànguils de transport. Aquests altres vaixells sí que estaven dissenyats per navegar a vela i tenien un gran espai quadrangular al centre on es dipositaven els materials extrets per les pontones. Després d'haver-se allunyat del port i d'haver-se desplaçat a les zones designades per

³³¹⁵ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 42.

³³¹⁶ Un informe de Joan Francesc d'Alòs elaborat el 1742 i remès al secretari de Guerra dona una bona imatge de la continuïtat d'aquest problema durant tot el regnat de Felip V. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, p. 202.

³³¹⁷ Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada...*, p. 556.

³³¹⁸ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, ff. 52v-53r, [04-04-1715].

despendre's de la càrrega, aïllaven de manera estanca l'espai de càrrega i obrien una portella inferior que permetia abocar la sorra, els llims i les deixalles al mar.³³¹⁹

Aquestes tasques inicials de neteja foren molt rellevants, atès que tal i com afirmà l'enginyer Verboom les sorres del port no s'havien netejat en cap ocasió durant els dos darrers anys de la Guerra de Successió. I de fet, durant els primers anys del contracte sols hi havia ocupades dues pontones, una quantitat completament insuficient per fer front al ritme de l'acumulació de sediments i brutícia.³³²⁰

Tot sembla apuntar que Josep Ferreres mantingué la titularitat del contracte fins el seu traspàs. El març de l'any 1724 s'intenta renovar l'*asiento* amb un nou procés de subhasta pública que guanyà el mestre fuster barceloní Pere Campets. Amb tot, havent demanat una important bestreta de 1.200 pesos, la poca idoneïtat dels seus fiadors feu que no se li acabés concedint el contracte.³³²¹

El procés es repetí uns mesos més tard. En aquesta ocasió s'acabà enduent el contracte el mestre de cases barceloní Joan Garrido. Aquesta encomana s'allargaria durant cinc anys i durant els primers quatre mesos Garrido hauria de:

«[...] fabricar o hacer fabricar dos pontones y quatro gánguiles nuevos, buenos y aptos para dicha limpia y pasados dicho término empezar luego dicha limpia con los dichos dos pontones y quatro gánguiles en un mínimo tiempo por el tiempo de los cinco años útiles el tiempo que dichos pontones y gánguiles podrán estar y mantenerse en el mar. Por quanto se deberá descontar el tiempo que dichos gánguiles y pontones deberán sacarle del mar para componerse, calafatearse y remendarse y el tiempo que por tempestad en el mar no podrá executarse dicha limpia».³³²²

Per tota aquesta obra, rebria 1.800 pesos de plata com a bestreta. A banda, se li pagarien un diner i tres quarts d'un altre per cada quintar de sorra i deixalles que tragués del port. Totes les sorres les hauria de dipositar a una llegua i mitja endins del mar, distanciant-se del port fins que s'albiessin les muntanyes de Montserrat. Els honoraris d'aquesta administració estarien vinculats als drets de portes de la ciutat:

«[...] debe pagarse al Impressario de los caudales de los reales derechos de puertas por manos del tesorero o receptor de dichos reales derechos con solo el certificado del

³³¹⁹ Podeu trobar els plànols d'una pontona i un gànguil i una descripció més acurada de les seves característiques a Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Historia de un triunfo...*, p. 267.

³³²⁰ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, pp. 204-205. L'únic contracte anterior a Ferreres que coneixem fou empres per l'hortolà Jaume Munts i el mestre de cases Francesc Vallescà l'any 1704. AHPB, 900/8, Notari Francesc Duran, ff. 282r-283v, [13-10-1704].

³³²¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 17r-24r, [18-03-1724].

³³²² *Ibidem*.

número de quintales sacados en dicho mes echo y firmado de la persona que Su Señoría el señor Intendente a este fin nombrare».³³²³

Recordem que Joan Garrido encapçalava una gran societat creada per l'execució de diversos contractes de transport de fustes per la fàbrica de galeres de les Drassanes el 1722.³³²⁴ Alguns dels individus que acompanyaren a Garrido en aquest contracte com a fiadors ja l'haurien avalat en contractes anteriors. El mestre picapedrer Magí Baixeres ja havia acompanyat a Garrido en el contracte pel transport de quilles de 1723, mentre que el mestre de cases Francesc Torrents formava part de la societat que emprenia aquest mateix contracte. A banda, també hi figuraren com a avaladors el barreter d'agulla Francesc Vila, el manyà i ferrer Francesc Costa, el mestre de fer carros Antic Llussà i els argenters Baltasar Bertran i Josep Morogull.

L'agost de 1728, Antonio de Sartine acceptà la proposta del mariner barceloní Francisco Palet de pescar totes les àncores abandonades i perdudes dins del port de Barcelona. Amb aquesta neteja es facilitaria l'entrada de naus al port i s'asseguraria que no patissin danys greus per culpa d'aquests materials abandonats. Sartine acceptà la proposta a canvi de que la hisenda reial rebés una desena part del valor de venda de cadascuna de les àncores rescatades.³³²⁵ Aquesta concessió fou supervisada pels enginyers del rei, atès que es tractava d'una de les seves competències segons les ja esmentades ordenances de 1718.³³²⁶

Tornant a la neteja de les sorres, Garrido mantingué la titularitat del contracte fins l'any 1732. L'intendent Sartine aprofità la momentània tranquil·litat que experimentà el port de la ciutat després dels treballs fets per l'enviament de part de la flota per la conquesta d'Orà per dur a terme una nova licitació. Garrido presentà una proposta amb uns preus per quintar a l'alça i amb una renovació total de les embarcacions. Tanmateix, la dura competència que trobà l'acabà fent perdre la subhasta. Hi licitaren Marc Ivern i Josep Borràs, a banda del comerciant barceloní Francesc Mitjans. Els recels mostrats pel comptador de Catalunya a José Patiño també tingueren un pes important en la pèrdua inicial del contracte per part de Garrido. Els temors del comptador tenien la seva base en la possible aliança entre l'assentista i el capatàs encarregat de sancionar els quintars de

³³²³ *Ibíd.*

³³²⁴ AHPB, 917/4, Notari Gaspar Grases, ff. 33r-33v, [23-04-1722].

³³²⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 117, ff. 176r-180r, 13-08-1728

³³²⁶ Concretament a l'article 57. José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de...*, Vol. VI, p. 57.

sorres retirats pel contracte atès «[...] que si el sobrestante se une con el Asentista, puede hacerse pagar a la Real Hacienda más de lo que devengue».³³²⁷

Finalment, la postura guanyadora fou la del mestre armer Josep Serrat. Serrat oferí una postura molt agressiva, mantenint el preu per quintar extret a un diner i tres quarts però amb una rebaixa final del total del contracte de 17.600 lliures.³³²⁸ L'acompanyarien com a avaladors els seus socis més propers, Salvador Pera, Eloi Molas, Anton Seguí i Josep Vehils. Tots ells s'havien consolidat com a proveïdors amb els diversos contractes empresos tant per l'armament de l'escorta de l'infant Carles l'any 1731 com, molt especialment, pel seu paper en l'aprest de les naus i unitats destinades a Orà.³³²⁹

Amb aquest primer *asiento*, Josep Serrat inicià una relació amb aquesta encomana que s'allargà fins la seva mort. Malgrat haver deixat la subhasta en els seus moments inicials, Garrido continuà la seva vinculació amb la neteja del port a través de la seva associació amb Serrat.³³³⁰

De fet, Garrido acabà posseint gairebé la meitat de les trenta tres parts en les que es dividí del contracte, repartint-se la propietat amb Serrat a raó de quinze i divuit parts respectivament. Mantindrien els diners i els llibres de l'*asiento* en una caixa comuna de quatre panys amb les claus repartides paritàriament. Ambdós anomenarien un capatàs que s'encarregaria de la gestió efectiva de les feines del contracte i tindria la seva seu a la barraca situada prop del moll on es trobaven amarrades les pontones i els gànguils. El mateix dia que es fixà aquest repartiment del contracte, Serrat decidí formalitzar notarialment la divisió d'interessos de les seves divuit parts. El titular es reservà vuit d'aquestes parts mentre que Salvador Pera i Josep Vehils en tingueren cinc cadascun.³³³¹

Uns mesos més tard, Josep Vehils decidí subdividir i compartir la propietat de les seves cinc parts amb Anton Seguí i Pau Gras. Finalment, la societat quedà repartida de la següent manera:

³³²⁷ Per aquesta raó, s'ordenà que el comissari de Marina del port s'encarregués de supervisar les operacions i les quantitats. AGS, SSH, Llig. 606, Núm. 2, Comptador de Catalunya a José Patiño, s/f, [29-07-1731].

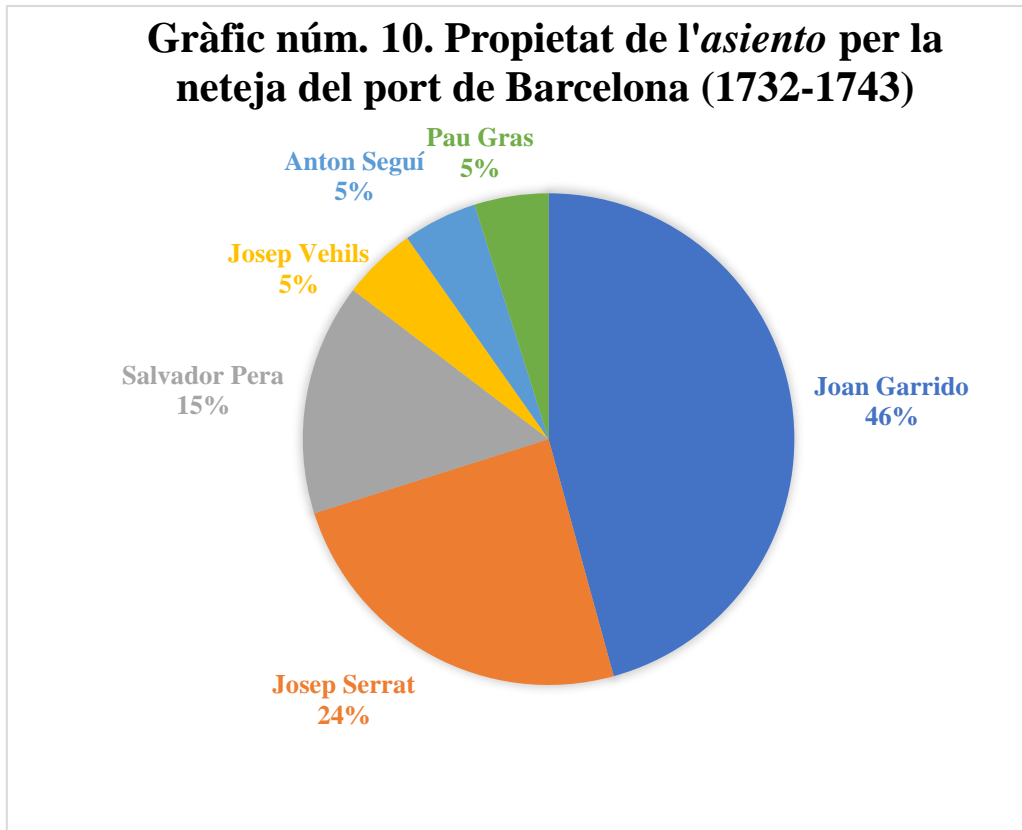
³³²⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 635r-646v, [10-12-1732].

³³²⁹ David FERRÉ GISPETS, «El papel de los asentistas...», pp. 358-360.

³³³⁰ AHPB, 952/5, Notari Josep Llobet, ff. 63v-65v, [04-01-1733]. AHPB, 996/1, Notari Francesc Font, menor, ff. 23v-26v, [07-10-1733].

³³³¹ AHPB, 952/5, Notari Josep Llobet, ff. 65v-66r, [04-01-1733].

Gràfic núm. 10. Propietat de l'*asiento* per la neteja del port de Barcelona (1732-1743)



Font. AHPB, 952/5, Notari Josep Llobet, ff. 85v-86r, [25-05-1733]. Elaboració pròpia.

Tot i que no hem pogut localitzar cap divisió de la propietat pel cas de Garrido, creiem molt possible que també es trobés repartida entre els seus socis de l'administració precedent. Pel que fa a la part de Serrat, la distribució de la propietat il·lustra el creixent pes del mestre armer al capdavant de la societat i la participació marginal del negociant Vehils qui, a priori, seria l'individu més econòmicament potent de la companyia.

A partir d'aquest moment, les notícies de l'administració de l'*asiento* es tornen més escasses. Per contractes posteriors, sabem que entre 1733 i 1743 s'amplià el nombre d'embarcacions destinades a la neteja del port, assolint les quatre pontones i vuit gànquils.

Després d'haver renovat el contracte una vegada a Serrat sense obrir cap licitació, a mitjans de 1743 l'intendent decidí obrir de nou la contractació al públic. Aquesta nova licitació coincidí temporalment amb l'etapa més activa com a projectista de l'enginyer reial Miguel Marín. A banda d'elaborar el ja esmentat projecte per un futur arsenal de la ciutat, ell i els seus col·laboradors es dedicaren a prendre nombroses mesures de la

profunditat de la rada de Barcelona.³³³² En base a aquestes operacions, s'especificà que s'haurien de multiplicar els esforços per extreure llims i arenes fins a aconseguir una profunditat uniforme d'entre divuit i vint peus a tot el port. Així mateix, el nou contractista hauria de comprometre's a construir dues pontones i quatre gànguils nous corrent amb totes les despeses i podent utilitzar les fustes del magatzem de les Drassanes.

A banda d'aquestes novetats, es mantingueren la pràctica totalitat de les condicions acceptades per Serrat l'any 1732. La licitació s'inicià els primers dies d'abril de 1743 i el contracte acabà en mans del jove Felip Neri Pujals, gendre de Josep Serrat.³³³³ La Intendència acceptà la seva darrera proposta de dos diners per cada quintar de sorra extreta i una rebaixa final del 6% del total del preu acumulat. A banda, se'ls concedirien cinc mesos per la construcció dels gànguils i pontones i el dret de poder contractar mestres d'aixa i calafats tant de dins com de fora de Barcelona.

En aquesta ocasió, Josep Serrat i la resta dels seus col·laboradors i socis usuals durant aquell període entraren en el contracte com a fiadors. Entre tots acumulaven un patrimoni superior a les 60.000 lliures catalanes. El més acabalat era Serrat, amb una fortuna superior a les 20.000 lliures, seguit de Pau Gras amb 10.000 i Segimon Anglarill, Ramon Canals i Esteve Subiràs amb 8.000 cadascun. El més humil era el veterà fuster del rei i prolífic assentista Francesc Soler. Malgrat no figurar com el prenedor del contracte, Felip Neri no tardà en concedir plens poders al seu sogre per la gestió del contracte.³³³⁴

Tot i la renovada confiança que l'intendent mostrà en els assentistes, els recomptes de les quantitats de sorra extreta no sempre s'acceptaren sense reticències. A principis de juny de 1744, Joan Circuns fou requerit a testificar per confirmar els carregaments d'arena i fang trets per compte de l'*asiento* durant aquell any.³³³⁵

El contracte amb Pujals s'allargà fins a finals de l'any 1748. Malgrat obrir una nova licitació a finals de gener de 1749, guanyà la proposta presentada pel paller Ignasi Creus, un apoderat de Pujals. El nou preu pactat seria d'un diner i tres quarts per peu cúbic d'arena o fang extret. La resta de condicions del contracte seguiren al peu de la

³³³² Marín considerava la neteja del port com una pota més del seu projecte general de reforma. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom...*, pp. 207-208.

³³³³ ACA, RP, BGRP, Vol. 130, ff. 145r-168r, [19-04-1743].

³³³⁴ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 234r-234v, [25-05-1743]

³³³⁵ AHPB, 1026/1, Notari Joan Costa, ff. 124r-124v, [07-06-1744].

lletra les sancionades i aprovades cinc anys enrere. A banda de Felip Neri, en aquesta ocasió només figuraren com a fiadors Pau Gras i Josep de Serrat, que ja havia assolit l'ennobliment pels seus nombrosos serveis a la Corona l'any 1748. La corona els considerà subjectes:

«[...] idóneos y bastantes para la seguridad de hasta en cantidades de veinte y cinco mil libras que se consideraba suficiente [...] respecto a que sobra la habilitación que tienen por el antecedente Asiento han adquirido desde entonces otros bienes de arraigo que les hace más idóneos».³³³⁶

Bé fos a través dels seus familiars i socis o bé de manera més directa, Serrat mantingué el control del contracte i la propietat de les pontones i els gànguils que hi treballaren fins la seva mort l'any 1768. Precisament, en la seva execució testamentaria la seva vídua María de Serrat donà plens poders al seu fill Francesc perquè pogués:

«[...] firmar el estado del mes de junio proximo pasado y los estados mensuales que vencieren del Asiento de las Pontonas de la limpia del puerto de esta Ciudad que estaba a cargo de dicho mi difunto marido».³³³⁷

Així mateix, en el seu extens inventari de béns hi figuren les següents possessions relacionades amb aquesta tasca:

«Ítem un Magatsem per las Pontonas situat en dit Arrebal marítim que ocupa lo lloch de dos casas ab alguns efectes per lo servey de ditas pontonas.

Ítem set pononas à saber quatre grossas ab sis ancoras, sis restos, dos culleras y dos cadenas de ferro en cada una; Dos pontonas mitjanes ab sis ancoras, sis restos, dos culleras y dos cadenas de ferro cada una; dos pontonaz xicas ab iguals guarniments a proporció y una pontona ab tots sos ormeitgs y tot lo altre sens ormeigs usats.

Ítem tretse gànguils, los dotse ab tots sos ormeigs y lo altre sens ormeigs usats».³³³⁸

6.5.3. Reparacions i manteniment de fortificacions i casernes arreu del Principat

Tal i com s'havia esdevingut a la Barcelona de la immediata postguerra, en moltes de les places fortes i poblacions del Principat s'hagueren d'emprendre obres i reformes encarades a satisfer dues de les grans necessitats de la nova política militar borbònica.

³³³⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 137, ff. ff. 194v-216v, [21-04-1749].

³³³⁷ AHPB, 1019/25, Notari Sebastià Prats, ff. 275r-275v, [07-07-1768].

³³³⁸ AHPB, 1019/25, Notari Sebastià Prats, f. 102v, [12-07-1768].

La primera d'elles fou l'adquisició i adequació d'espais hàbils per poder donar habitació a les noves guarnicions territorials. Les malvestats dels darrers anys de conflicte havien deixat molts edificis i cases o bé desocupats o pràcticament inhabitables.³³³⁹ Aquestes compres i les treballs d'adequació foren sufragades per les cansades arquitectures locals de cadascun dels comuns afectats. Una pràctica que, com veurem, es repetiria durant la resta del període estudiat.

La segona gran necessitat fou la d'adaptar la xarxa de petites i mitjanes fortificacions existents arreu de Catalunya als nous principis i prioritats de la corona. És sobradament conegut el debat sobre l'aterrament de fortificacions i cases fortes que hi hagué durant els primers mesos de la postguerra i els seus resultats immediats.³³⁴⁰ Amb tot, el retorn de la tensió internacional provocat per les expedicions de Sardenya i Sicília també impactà directament en aquest àmbit. Tant fou així que a causa de la creixent tensió fronterera amb al França de la Regència tornà a posar de manifest la necessitat d'aparellar una ferma línia defensiva de places fortes que pogués resistir una nova ofensiva gal·la.

Així doncs, el capità general Castel-Rodrigo inicià una ronda de consultes amb els comandants de les places catalanes per saber els estats de les fortificacions durant els mesos de juliol i agost. Entre finals d'agost i principis de novembre, l'intendent Rodrigo Caballero es traslladà personalment a totes les places acompanyat del personal tècnic necessari per elaborar els plecs de condicions i tabes de preus que s'haurien de posar a subhasta poques setmanes més tard.³³⁴¹

Així doncs, durant el mes de novembre s'iniciaren els pregons per cinc grans contractes de reparació de fortificacions. No és estrany que les places fortes més properes a la frontera pirinenca tinguessin prioritat pel que fa a la seva reparació. El primer que es concedí fou el de la fortalesa de Roses.³³⁴² Després de dues postures prèvies, el mestre de cases Francesc Torrents n'aconseguí la concessió.³³⁴³ Torrents i els seus socis Josep

³³³⁹ Vegi's el cas de Cambrils com a exemple il·lustratiu. Cambrils no fou mai front actiu del conflicte, malgrat patir les exaccions d'ambdós contendents i el pas recurrent de tropes. L'any 1716, la vila comptava amb 21 cases deshabitades i una dotzena en ruïnes, a banda de nombrosos patis i parets destrossats. Manel TARÉS I LAGUNAS, *La introducció del règim...*, p. 270.

³³⁴⁰ Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya...*, pp. 195-196. Lluís ROURA I AULINAS, *Subjecció i revolta...* pp. 56-58.

³³⁴¹ Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes...*, pp. 415-416.

³³⁴² Tal i com es preveia, Roses acabà esdevenint una plaça clau durant el conflicte. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «Conflicto armado con Francia...», pp. 576-577 i 585-589.

³³⁴³ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 641r-646r, [18-11-1718].

Costa, Jaume Fité i Josep Cortada es comprometeren a efectuar totes les actuacions necessàries als baluards de Santa Maria, Sant Andreu, Sant Jaume i Sant Joan de la ciutadella de la ciutat pel preu total del contracte de 5.280 lliures.

En aquells moments, Torrents es trobava implicat en la reparació de casernes de Barcelona empresa per Pere Bertran. La concessió d'aquest contracte podria haver motivat la seva ràpida sortida de l'obra de Bertran per traslladar-se a Roses.³³⁴⁴ Tots els treballs haurien de ser dirigits pels homes de l'enginyer delegat de Girona.³³⁴⁵ Amb tot, la importància estratègica de la plaça motivà que esdevingués prioritària en l'adjudicació de fons per la seva reforma. Per exemple, l'intendent Rodrigo Caballero requerí als receptors del cadastre del partit de Berga per poder destinar les 22.000 lliures que s'esperaven recaptar a les obres de Roses, malgrat que també se'n efectuaven al mateix castell de Berga.³³⁴⁶

Un mes més tard, també es formalitzà un contracte per reparar i posar a punt per la defensa la veïna plaça de Girona.³³⁴⁷ La por a una possible penetració en profunditat pel pla de l'Empordà cap a la capital corregimental feu que el capità general Castel-Rodrigo ordenés un ràpid reforç de les muralles de la ciutat. Per fer-ho confiaren en un assentista ben conegut per l'intendent, el mestre fuster barceloní Josep Borràs. Borràs s'hauria de traslladar a la pròpia Girona i treballar estretament amb el comissari ordenador José de León, que s'encarregaria de la direcció de les obres localment i de pactar els preus dels materials amb els constructors. Per poder iniciar els treballs se'ls donarien 500 lliures per avançat. En aquesta ocasió es tractà d'una encomana directa i, per tant, no hi hagué licitació ni altres postures. La confiança de Rodrigo Caballero en Borràs es tornà a deixar veure poques setmanes després d'aquest contracte, quan el mateix Borràs i la seva companyia –conformada Josep Rubió, Miquel Jaumer, Francesc Saladriga i Joan Baptista Riera– emprengueren l'important *asiento* de transport de fustes pels edificis interiors de la Ciutadella.³³⁴⁸

³³⁴⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 99r-114r, [13-03-1719].

³³⁴⁵ Fins pràcticament a finals de segle, la plaça no tindrà un enginyer propi. Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Les fortificacions reials del golf de Roses en època moderna*, Roses: Ajuntament de Roses, 1998, p. 226.

³³⁴⁶ Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes...*, p. 421.

³³⁴⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 662r-664r, [21-12-1718].

³³⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 58r-72r, [26-01-1719].

Els darrers tres contractes que es licitaren acabarien en mans del mestre de cases berguedà establert a Barcelona Agustí Cirera.³³⁴⁹ El primer dels *asientos* fou per les reparacions de les muralles i fortalesa de Berga.³³⁵⁰ Cirera es comprometé a tenir totes les obres requerides completament acabades dins el termini de dos mesos per una rebaixa final de 75 dobles del preu final. Tant ell com els seus fiadors Josep Vidal, Isidre Altabó, Mateu Comenja i Ramon Tintorer sumaren a la proposta una llista amb les seves possessions immobiliàries per avalar la bestreta de 300 lliures. Mercès a això sabem que Cirera no era l'únic amb una vinculació directa amb Berga, atès que Vidal també hi posseïa dues cases pròpies.

Tal i com esdevindria una constant durant la resta del segle, el contracte de les obres de Berga se subhastà de manera conjunta amb les del castell i plaça de Cardona. En aquest cas es tractava d'actuacions als parapets, banquetes, troneres i palissades. Tot es faria dins l'esmentat termini de dos mesos, rebent 300 lliures de bestreta i amb una rebaixa final de 40 dobles.³³⁵¹ Els treballs de Cardona foren especialment prioritzats per part del capità general Castel-Rodrigo, que la considerava una plaça essencial per controlar el rerepaís català.³³⁵²

El darrer *asiento* aconseguit per Cirera i la seva companyia fou el de la reparació i reforma de les fortificacions de Castellciutat i la Seu d'Urgell.³³⁵³ Juntament amb Roses i Puigcerdà, Castellciutat constituïa una de les places més estratègicament rellevants per frenar qualsevol ofensiva francesa. Cirera tornà a rebre el mateix termini i oferí la mateixa rebaixa final. Atesa la importància del contracte i de les obres, així com el natural augment del preu dels materials en un context i una situació geogràfica com les de la Seu d'Urgell i Castellciutat, en aquesta ocasió la bestreta ascendí fins a les 400 lliures.

Mercès a les investigacions de Julio Martínez sabem que durant l'any 1719 l'intendent Rodrigo Caballero destinà altres quantitats importants per executar obres a les defenses d'Hostalric, Lleida i Tarragona. És ben possible que aquestes quantitats fossin emprades pels comandants de cada plaça per contractar mestres locals que les duguessin a

³³⁴⁹ Cirera havia nascut a Berga el 1682 i era fill d'un moliner local. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 115.

³³⁵⁰ Tenia un valor estimat de 30.000 rals. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 646r-651v, [28-11-1718].

³³⁵¹ Tenia un valor estimat de 20.000 rals. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 651v-657v, [28-11-1718].

³³⁵² Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes...*, p. 433.

³³⁵³ Tenia un valor estimat de 1.114 dobles de dos escuts de valor, és a dir 89.120 rals de billó. ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 657v-662r, [19-12-1718].

terme.³³⁵⁴ Així mateix, mentre executava aquestes gestions Rodrigo Caballero també descobrí una trama fraudulenta existent entre l'assentista de les obres de Tortosa Miguel García, el comandant de la plaça i l'enginyer encarregat dels treballs. Després d'examinar degudament els crescuts costos de la fabricació i d'entrevistar-se amb diversos testimonis, l'intendent condemnà a l'assentista García a que rebaixés part dels materials de les obres que constaven com a treballats. Alhora, li descomptà 100 lliures valencianes del total de l'*asiento* i se li embargaren els 233 rals que se li devien del contracte.³³⁵⁵ Malauradament, ignorem l'origen del contracte de García i les circumstàncies que n'envoltaren la concessió.

Més enllà de les grans places, a d'altres ciutats i viles també es dugueren a terme diverses obres per posar a punt les defenses i casernes locals. El cas de Manresa en seria un clar exemple. Segons Francesc Serra, les autoritats locals manresanes encarregaren diverses actuacions per millorar el perímetre emmurallat de la ciutat a dos importants constructors de la ciutat.³³⁵⁶ Així doncs, el mestre de cases Josep Bach i el mestre fuster Fèlix Bagà cobraren un total de 341 lliures i dotze diners provinents de les arques municipals per la seva feina.³³⁵⁷

Sorprenentment, quelcom similar succeí a la plaça de Puigcerdà. Entre el gener de 1718 i l'abril de 1719, l'ajuntament de la vila destinà 669 lliures, nou sous i deu diners a sufragar diverses partides de naturalesa militar com el pagament de la cera de les casernes o l'enviament de correus d'informació. Amb tot, les partides més substancials es destinaren a l'adequació i reparació dels quarters de la vila.³³⁵⁸ Puigcerdà fou la primera plaça catalana que caigué a mans dels francesos l'any 1719, obrint la porta a l'ocupació de pràcticament tota la conca de Tremp. S'hi estigueren fins el dia 20 de gener de 1720, quan es retiraren estratègicament de gairebé tot el sud de la Cerdanya.³³⁵⁹ Precisament, els combats que patiren les viles de la Cerdanya durant la Guerra de la Quàdruple Aliança deixaren les casernes de Puigcerdà completament destrossades i inútils, amb parets pràcticament derruïdes a causa dels bombardejos. De seguida que les tropes espanyoles recuperaren el control de la plaça, l'intendent José

³³⁵⁴ Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes...*, pp. 421-422.

³³⁵⁵ *Ibíd.*, pp. 434-437

³³⁵⁶ Francesc SERRA I SELLARÉS, «Les conseqüències econòmiques...», pp. 190-193.

³³⁵⁷ ACBG, AHPM, Notari Maurici Bohigues, Llig. 4881, ff. 220r-223v, [18-09-1719].

³³⁵⁸ ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre de despeses fetes pel manteniment de la tropa, CU: 4949, ff. 14r-15r, [27-04-1719].

³³⁵⁹ Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «Conflicto armado con Francia...», pp. 562 i 595.

Pedrajas ordenà als regidors de la vila que s'apliquessin econòmicament i humanament a la reparació de les casernes.³³⁶⁰

Així doncs, tant l'ajuntament de Puigcerdà com els comuns del conjunt de viles de la Cerdanya acordaren contribuir econòmicament de manera gairebé paritària a finançar el proveïment dels materials i mà d'obra per la construcció d'unes noves casernes. Aquests edificis haurien d'acollir l'estat major de la plaça, un batalló d'infanteria i un esquadró de cavalleria. Aquesta construcció tindria un cost estimat de 8.938 lliures catalanes que es dividirien entre les viles cerdanes —4.088 lliures— i la Corona —4.850 lliures—. ³³⁶¹

Els efectes de la Guerra de la Quàdruple Aliança també es deixaren notar en els projectes de renovació de fortificacions que aparegueren els anys posteriors al conflicte. Tant l'enginyer Pròsper de Verboom com el seu col·laborador Alexandre de Retz elaboraren plans sobre les forteses de Lleida, Roses, Girona i Castellciutat.³³⁶² D'aquesta manera, pocs anys després de l'acabament del conflicte s'inicià una nova campanya de contractació d'obres.

A mitjans de novembre de 1724 una companyia barcelonina encapçalada pel mestre barreter d'agulla Francesc Vila aconseguí un important contracte per executar reparacions a tots els magatzems, casernes i cossos de guàrdia de la plaça de Lleida. A banda, haurien de reedificar i posar a punt el baluard de la Reina de la mateixa ciutat.
³³⁶³

Per bé que la primera postura presentada a la subhasta havia sigut la d'una societat lleidatana, aviat les rebaixes i potència econòmica de les postures presentades per companyies barcelonines no els deixaren cap marge de maniobra. La societat guanyadora estava conformada per una heterogènia barreja professional que comprenia cinc mestres de cases, un mestre fuster, un mestre serraller, un negociant i un comerciant, un argenter, un teixidor de lli i un hortolà del Portal Nou, a banda del mateix barreter Francesc Vila. Totes aquestes fiances foren necessàries per acumular prou capital per assegurar la bestreta de 200 dobles del contracte. Vila no era pas un

³³⁶⁰ A banda de les reparacions, també s'haurien d'implicar en la compra de llits i roba de llit per la guarnició. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre de despeses fetes pel manteniment de la tropa, CU: 4949, ff. 18r-18v, [31-07-1720].

³³⁶¹ ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre de despeses fetes pel manteniment de la tropa, CU: 4949, ff. 9r-9v, [1720?].

³³⁶² Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Les fortificacions reials...*, pp. 227-228.

³³⁶³ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 201r- 217r, [14-11-1724].

nouvingut al món dels *asientos*. Poques setmanes abans ja havia participat com a fiador del contracte per la neteja de sorra del port de Barcelona.³³⁶⁴

Malgrat la pretesa solidesa de la postura de Vila, pocs mesos després, els lleidatans Manuel Clavaguera i Pere Llopart oferiren una rebaixa d'una sisena part del preu total del contracte. Després que el barceloní rebutgés l'oportunitat d'igualar la nova proposta, l'intendent Andrés Pérez Bracho concedí l'*asiento* a Clavaguera i Llopart.³³⁶⁵ Aquesta companyia estava pràcticament conformada al complet per lleidatans i mostrava una diversitat comparable a la de la societat de Vilar. A banda d'alguns socis tècnics com el mestre de cases Francesc Puigcantó i el fuster Llorenç Martorell, la resta d'integrants provindrien de sectors comercials o, fins i tot, de la noblesa, com Baltasar Caraltó i Sabata.³³⁶⁶ Amb tot, els socis clau per assegurar el contracte foren els barcelonins Francesc Llopart i Josep Juli i Vinyals.

Paral·lelament, el veterà assentista de reparacions de les muralles de Barcelona Anton Reit, aconseguí el contracte per la remodelació de la fortalesa de Castellciutat i les fortificacions de la Seu d'Urgell.³³⁶⁷ L'enginyer Alexandre de Retz havia projectat la construcció de nous elements de protecció a l'entorn dels reductes situats obre els rius Segre i Valira.³³⁶⁸ El fill d'Anton Reit, Josep Reit, actuà com a agent i factor de les obres a la mateixa Castellciutat, on s'acabà traslladant permanentment mentre en durà l'administració del contracte.³³⁶⁹ En aquest contracte hi estigué acompanyat de l'escudeller Miquel Rocamador i dels mestres de cases Pere Campets, Antoni Vallescà i Faust Vallescà, nebot d'Antoni.

Segons una acta notarial formalitzada el setembre de 1726, tots els membres d'aquesta companyia havien acabat entrant com a socis en l'administració de l'*asiento* d'obres de Lleida.³³⁷⁰ Un mes després que Clavaguera i Llopart l'aconseguissin, Reit, Rocamador, Campets i els Vallescà acordaren participar en peu d'igualtat amb la resta de companys

³³⁶⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 106v-114v, [18-08-1724].

³³⁶⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 16r-19v, [21-02-1725].

³³⁶⁶ Pel que fa a la resta de lleidatans, Joan Batut i Julià Lacabrera eren comerciants i Ramon Solanet botiguer de teles.

³³⁶⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 68r-77v, [23-06-1725].

³³⁶⁸ Vegeu els plans i traçades a José RAMIÓ PUJADAS, «Aproximación al estudio del sistema defensivo de Castellciudad y Seo de Urgel: génesis histórica» a *Revista de Historia Militar*, Vol. 26, Núm. 52, 1982, pp. 69-72.

³³⁶⁹ Maria GARGANTÉ LLANES, *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*, Lleida: Pagès editors, 2006, p. 174.

³³⁷⁰ Inicialment, els mestres de Lleida havien cedit la seva representació a Miquel Rocamador, que en nom seu el donà a Josep Juli. AHPB, 944/10, Notari Sever Pujol, ff. 547r-548v, [24-09-1726] i ff. 549r-549v, [25-09-1726].

originals en tots els treballs derivats d'aquest contracte. Així mateix, estigueren d'acord a concedir un poder de representació únic a Josep Juli i Fabregat perquè tractés amb la Intendència i la tresoreria de l'exèrcit. Aquest rol administratiu de Juli li serviria de preparació per les futures administracions generals d'obres del Principat que emprendria amb Esteve Subiràs.

Finalment, el darrer contracte d'aquest període del que ens ocuparem és el que conjuntà les reparacions de les places de Girona, Roses i Hostalric i que s'endugueren el mestre d'obres Josep Petit i el mestre fuster Mariano Barnoya l'any 1724.³³⁷¹ Aquests treballs foren projectats inicialment per l'enginyer Verboom i els supervisaren els francesos Alexandre de Retz i Jean Bernard Frosne.³³⁷² Tota l'obra tenia un pressupost teòric de 6.993 dobles, que es dividien en 1.783 per Girona, 2.560 per Hostalric i 2.650 per Roses.

Mentre que per Girona i Hostalric no es fixaren masses àmbits d'actuació, pel cas de Roses sí que s'especificaren algunes actuacions més concretes. A banda de renovar el castell de la Trinitat, també haurien de rehabilitar gairebé completament les casernes, els magatzems reials de palla i de queviures, l'arsenal i les cases del comandant de la plaça i del tinent de corregidor.³³⁷³ Aquest *asiento* fou el primer que emprengué com a titular el mestre de cases Josep Petit. A partir d'aquest moment, ell i els seus col·laboradors esdevindrien pràcticament omnipresents en les actuacions d'aquesta naturalesa que es feren a les places del corregiment de Girona. No en va l'acompanyaren en el contracte una nodrida representació del gremi de la construcció de la ciutat: el seu fill Manuel Petit, Magí Güell, Antoni Cisterna i el seu fill Josep Cisterna, Honorat Freixes i Narcís Ferrer, tots mestres de cases i el mestre fuster Jaume Daví.

Les tasques com a assentistes dels membres d'aquesta companyia continuaren els anys següents. Per exemple, el dia 19 de gener de 1728, Josep Petit rebé 3.136 rals per 16 quintars de pólvora que es feren servir per les obres del moll de Palamós i que Petit havia avançat.³³⁷⁴ Així mateix, el setembre de l'any 1732 es concedí un contracte al fuster Jaume Daví i al mestre de cases Isidro Gutiérrez per bastir un dic entre els rius

³³⁷¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 156r-183v, [18-10-1724].

³³⁷² LLUÍS CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme...*, Vol. II, p. 28.

³³⁷³ Vegeu els plànols reproduïts a Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Les fortificacions reials del golf...*, pp. 227-233.

³³⁷⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 117, ff. 28v-29v, [24-01-1728].

Ter i Onyar al davant del baluard de Santa Maria.³³⁷⁵ En aquells moments, s'havien sumat a la companyia general els mestres de cases Manel Lliura, Antoni Font, Esteve Canonge i els mestres fusters Joan Cussanes i Jaume Pons. A l'octubre següent aconseguiren l'important contracte per la renovació del pont major de la ciutat.³³⁷⁶

Més enllà de les actuacions en les grans places fortificades, després de la Guerra de la Quàdruple Aliança també començaren a aparèixer les primeres grans iniciatives locals per la construcció de noves casernes fora de Barcelona. Recordem que l'any 1718, l'enginyer Verboom ja havia bastit un primer projecte casernari pel conjunt del territori i que, a partir de 1724, s'iniciaren les primeres actuacions per renovar les casernes d'arreu del Principat.³³⁷⁷

Una de les primeres propostes de les que tenim coneixement fou la que s'elaborà a Manresa l'any 1722. Per tal d'evitar nous problemes d'allotjaments, els membres de l'ajuntament manresà presentaren al governador de la plaça un projecte per ampliar les dependències de la caserna situada al costat de la Seu. Allà s'hi construiria un pavelló per oficials, alhora que es crearia un nou pavelló per la cavalleria a les immediacions del portal de Valldaura.³³⁷⁸ Atès que el nou projecte no tenia masses possibilitats de tirar endavant, dos anys més tard el mateix consistori procurà remodelar els quarters ja existents amb la construcció d'un nou pou, recompondre les parets, escales, cuines, murs i finestres de les casernes i reparar els rastells i cossos de guàrdia de les muralles. S'encarregaren de tot els mestres de cases locals Josep Termes i Joan Salgot, juntament amb el mestre fuster Fèlix Bagà.³³⁷⁹

Una altra població que renovà i amplià les seves casernes a finals de la dècada de 1720 fou Tortosa. Les noves casernes es plantejaren entre els anys 1724 i 1725, malgrat que l'aprovació del projecte s'allargà fins l'any 1727.³³⁸⁰ Per poder emprendre la construcció, la Corona acceptà aportar 6.000 pesos que es descomptarien dels pagaments del cadastre. El dia 26 d'agost d'aquell any s'iniciaren les obres, dirigides

³³⁷⁵ Foren avalats per Narcís Grau i Esteve Ferrer AHG, Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 528, s/f, [01-09-1732].

³³⁷⁶ Montserrat MOLÍ FRIGOLA, «Història dels ponts de la ciutat de Girona. La reconstrucció del Pont Major (1731-1763) i l'inici de la urbanització de la ciutat» a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, Vol. 32, 1992, pp. 31-59.

³³⁷⁷ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Los cuarteles de Barcelona durante...», pp. 714-716.

³³⁷⁸ Unes obres que assoliren un elevadíssim cost estimat de gairebé 35.000 lliures. ACBG, AM, Cartes rebudes, Llig. 1085, Ajuntament de Manresa a Juan Francisco de la Mota, s/f, [?-?-1722].

³³⁷⁹ ACBG, AHPM, Notari Maurici Bohigues, Llig. 4881, ff. 63v-65r, [08-10-1724 i 15-10-1724].

³³⁸⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 116, ff. 204r-249v, [23-06-1727].

per l'enginyer de la plaça Andrés de los Cobos.³³⁸¹ Aquests dos quarters es començaren a bastir a la zona del Sitjar i l'any 1728 patiren una notable modificació en la planificació. Tal i com es donà en altres casos, aquests canvis en el projecte i els problemes de finançament feren que les obres es dilatessin de manera notable.³³⁸² No seria fins l'any 1738 que l'enginyer Miguel Marín revifà el projecte remetent una nova còpia modificada al duc de Montemar, ministre de Guerra. Malgrat tot, les dinàmiques de la nova guerra europea i les estretors pressupostàries del consistori tortosí feren allargar els acabats de l'obra fins l'any 1751. Això no impedí que durant els diversos trànsits de tropes que hi hagué a la plaça durant la dècada de 1740 les instal·lacions ja acollissin diverses unitats. Com ja s'havia esdevingut a Manresa, els costos de l'obra foren assumits per l'ajuntament de la ciutat, alhora que els materials i la mà d'obra que hi treballaren també foren locals.³³⁸³

La participació econòmica dels ajuntaments en les obres de naturalesa militar que es feien a les seves jurisdiccions fou comú arreu del Principat. Per bé que a Girona hi hagués un *asiento* de reparacions en vigor, això no impedí que l'ajuntament hagués de finançar bona part de les actuacions que es feren a la ciutat. A mitjans del 1729 la ciutat de Girona sol·licità 200 dobles per la reparació del baluard de Figuerola i el mur del Mercadal, però l'intendent Sartine s'hi negà adduint que «[...] por las estrecheces del Real Herario no se puede suministrar».³³⁸⁴ Un any més tard ho tornaren a intentar amb la sol·licitud de concessió de 209 lliures i 10 sous per renovar els maons de la caserna de Gironella de la ciutat.³³⁸⁵ De la mateixa manera, la recomposició de les dependències del magatzem de palla reial de la ciutat que es feren a finals de l'any anterior també acabaren corrent a compte de l'ajuntament i no pas de la hisenda reial.³³⁸⁶

³³⁸¹ Maria del Mar ROVIRA I MARQUÉS, «La projecció i construcció dels quarters militars de Tortosa al segle XVIII» a *Recerca*, Núm. 16, 2015, p. 215.

³³⁸² Miquel A. BAILA PALLARÉS, «Baluards i revellins...», pp. 98-99.

³³⁸³ Maria del Mar ROVIRA I MARQUÉS, «La projecció i construcció dels...», pp. 220-226. Les pedres que es feren servir per la construcció provenien de Camp-redó i foren treballades per Roc Xambó. Jacobo VIDAL FRANQUET, «Sobre pedres i mestres...», pp. 553-554.

³³⁸⁴ AMG, Correspondència amb l'administració militar, UI 1389, RG 564017, Antonio de Sartine a José Vallejo, s/f, [22-10-1729].

³³⁸⁵ ACA, RA, Reg. 14, f. 163r-164v, [03-11-1731]. Entre els anys 1723 i 1729 s'acabaren d'adaptar com a casernes els edificis de l'antiga Universitat Literària, el recinte de Sant Agustí i el de Sant Pere. Guerau PALMADA I AUGUET, *La muralla de Banyoles*, Banyoles: Ajuntament de Banyoles i Diputació de Girona, 2008, p. 65

³³⁸⁶ AMG, Correspondència amb l'administració militar, UI 1389, RG 564017, Antonio de Sartine a Corregidor i Ajuntament de Girona, s/f, [01-10-1729]

La iniciativa local també estigué al darrere de noves construccions casernàries que poguessin alleujar l'impacte que els allotjaments tenien en les hisendes i vides dels seus veïns. A principis de la dècada de 1730, altres viles que solien patir un notable trànsit militar per la seva situació dins de la xarxa de vies del país feren sol·licituds per poder construir noves casernes. Figueres fou una de les més primerenques l'abril de 1730. Els regidors de la vila demanaren permís per poder construir casernes i pavellons amb capacitat per dos esquadrons. Atès que no tenien prou recursos per dur a terme les obres estimades en 14.000 lliures, sol·licitaven poder fer servir fons provinents de part de la gabella de la pesca seca i salada i vendre algunes cases que havia adquirit l'ajuntament per fer de caserna improvisada.³³⁸⁷ La seguí Martorell l'any 1731 i els monjos de Santes Creus en nom de la vila de Vilafranca l'any 1733.³³⁸⁸

Un altre projecte similar fou el de Banyoles. El mes de desembre de 1727, batlle i dos regidors de la vila es reuniren per trobar una solució per allotjar els soldats del regiment de cavalleria de Batavia que feia onze mesos que es trobaven acollits en cases particulars. Les autoritats locals, juntament amb el prior del monestir de Sant Esteve, elevaren una súplica a la Corona que no fou acceptada fins l'any 1740.³³⁸⁹ Un cop rebuda l'autorització per la construcció es buscà un espai fora les muralles per iniciar les obres. Des de l'inici dels treballs d'adequació del terreny hi hagué problemes amb el projecte plantejat per l'enginyer francès José Fabré.³³⁹⁰ Després d'adaptar i ampliar la capacitat del quarter a dos esquadrons de cavalleria complets, s'iniciaren les obres per part del mestre de cases Josep Cisterna de Girona, soci de la companyia de Josep Petit i del seu *asiento* de reparacions. El canvi de projecte també feu créixer la tensió entre el constructor i l'ajuntament, atès que creixien notablement els costos de materials i mà d'obra que no estaven contemplats en el contracte inicial. Les diferències acabaren amb l'abandonament dels treballs per part de Cisterna i la paralització de les obres. No fou fins l'any 1758 que es pogueren iniciar de nou la construcció i completar l'edifici.³³⁹¹

Durant aquests primers anys del nou govern borbònic també es començaren a construir diverses fortificacions estratègiques al sud del Principat. Unes estructures defensives

³³⁸⁷ ACA, RA, Reg. 13, ff. 102r-103r, [20-04-1730].

³³⁸⁸ ACA, RA, Reg. 14, ff. 1r-2v, [02-03-1731], Reg. 212, ff. 49v-52r, [11-10-1731] i Reg. 152, ff. 155v-156r [08-05-1733]. Pel cas de Martorell, l'assumpte acabà endarrerint-se a causa d'un plet. ACA, RA, Reg. 158, ff. 152r-152v, [29-01-1737].

³³⁸⁹ Guerau PALMADA I AUGUET, *La muralla de Banyoles...*, pp. 64-65.

³³⁹⁰ LLUÍS CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme...*, Vol. II, p. 190.

³³⁹¹ Guerau PALMADA I AUGUET, *La muralla de Banyoles...*, pp. 66-68.

especialment destinades al control de punts estratègics i a la vigilància de la costa davant del sempre present perill corsari. El 1719 es començaren les obres del fort de Sant Felip al coll de Balaguer, projectat per l'enginyer francès Louis de Langot. Els treballs foren empresos i dirigits per una companyia encapçalada pel notari local Ignasi Gelambí, i de la que formaven part els mestres de cases Jaume Joan Lleonart, Josep Gonzalez, Andrés González i Sebastià Ferrer i el mestre fuster Joan Bonet. Més enllà de la seva pròpia feina, també contractaren els mestres fusters tarragonins Francesc Gassó, Manel Serrahima i Josep Joan, per la construcció de catorze portes de fusta per la caserna i la porta principal del fort.³³⁹² Així mateix, durant els treballs també mobilitzaren mà d'obra als pobles propers. Un clar exemple en serien els pagesos de Mont-roig del Camp Pere Pallejà, Francesc Salvador, Francesc Ciuret, Blai Benages, Miquel Nolla, Pere Magí Arnal, Josep Pujol i Antoni Soler, que cobraren 64 lliures, 13 sous i sis diners per diferents jornals en que s'ocuparen a les obres.³³⁹³

Per altra banda, l'any 1732 es construí una bateria a les immediacions del Caputxins de Tarragona que s'amplià amb dos nous forts-bateria l'any 1748.³³⁹⁴ Malauradament, en aquest cas encara no hem pogut localitzar cap document que ens permeti conèixer els mestres que emprengueren les obres i el seu finançament. Amb tot, sí que sabem que a finals del regnat de Felip V estigueren supervisades i reparades pel mestre fuster Francesc Rovira.³³⁹⁵ Per la seva banda, l'any 1745 Francesc i Sadurní Català treballaren en la construcció de diverses bateries similars a la platja de Mataró, per les quals cobraren 344 rals i 15 maravedís.³³⁹⁶

Però de moment no avancem més en la cronologia. Com ja hem vist en el capítol anterior, a partir de l'any 1733 es produí una progressiva concentració dels grans contractes de reparacions i obres militars en mans de la societat de Josep Juli i Vinyals i Esteve Subiràs. Ambdós havien acumulat una ràpida experiència tant pel que fa a les obres privades i públiques –militars i civils– de Barcelona com també en *asientos* de reparació arreu del Principat com el de Lleida de 1724. Per bé que durant els primers

³³⁹² Totes assoliren un preu de 64 lliures. AHT, FNT, Notari Rafael Lluç, Sig. 281, ff. 445v-447v, [20-08-1720].

³³⁹³ AHT, FNT, Notari Rafael Lluç, Sig. 281, ff. 448r-451v, [22-08-1720].

³³⁹⁴ LLUÍS CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme...*, Vol. II, pp. 29-31.

³³⁹⁵ També s'encarregà de les bateries de la platja de Salou. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 4, Sec. 1, s/f, [05-08-1749] i Sec. 2, s/f, [02-08-1750].

³³⁹⁶ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 2, s/f, [26-11-1746].

anys centraren els seus esforços a Barcelona, Juli i Subiràs aviat procuraren seguir augmentant els seus àmbits d'acció amb nous contractes.

L'oportunitat de continuar creixent arribà l'any 1736. En aquell moment, la Intendència es decidí reforçar els sistemes defensius de les places del sud i el centre del país. El dia 30 d'agost d'aquell any es licitaren simultàniament dos nous contractes per les reparacions de les places de Tortosa i de Cardona i Berga. A Cardona les reparacions se centrarien gairebé totalment en calçar de nou diversos panys de la muralla i en refer les garites i cossos de guàrdia.³³⁹⁷ L'única actuació més enllà dels murs seria per aïllar el magatzem de pólvora de la humitat. En canvi, a Berga les principals actuacions haurien de ser als diversos edificis reconvertits en quarters de la ciutat i a la cantina que servia com a magatzem d'artilleria. A banda de reparacions també s'haurien de construir nous llocs comuns, cuines, xemeneies i canviar gairebé tots els teulats. L'única actuació a les muralles seria per refer un pany que s'havia derruït pocs mesos abans.³³⁹⁸ L'assentista rebria anticipadament 300 dobles i tindria fins el mes de gener de 1737 per acabar les obres de l'interior. Les de la muralla, centrades a l'entorn del baluard de Sant Ambrosi, podien iniciar-se a la primavera vinent.

Pel cas de Tortosa, s'hi anoten un llarguíssim nombre de reparacions i nous equipaments que caldria construir com escales, teulats, rastells de les portes i empostissats que s'havien de fer principalment a les muralles de la ciutat, als magatzems militars, a la casa del governador de la plaça i a tots els cossos de guàrdia.³³⁹⁹ Es donà a l'assentista un termini de sis mesos, totes les franquícies dels materials que s'hi haurien de fer servir i una bestreta de 100 dobles.

Com ja hem dit, ambdós *asientos* foren empresos per la societat de Josep Juli i Vinyals, malgrat que ell només hi aparegués com a fiador. Tant la licitació com la titularitat dels contractes fou per Esteve Subiràs i Ramon Canals, dos dels membres més consolidats de la companyia. En aquesta ocasió també hi entrà Bruno Rubió, que en aquells moments es trobava a la pròpia Tortosa dirigint l'explotació de fustes dels boscos reials.

L'únic gran contracte de reparacions concedit a la dècada de 1730 i que no emprengué la companyia de Juli i Subiràs fou el de les obres de Girona, Roses i Hostalric. En

³³⁹⁷ Des de l'any 1733 que els comandants militars de la fortalesa havien avisat a les autoritats barcelonines de la conveniència de fer compondre les muralles de la plaça per evitar les constants desercions de la guarnició. ACA, RA, Reg. 153, ff. 202r-203r, [24-09-1733].

³³⁹⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 124, ff. 91r-115v, [30-08-1736].

³³⁹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 124, ff. 71v-90v, [30-08-1736].

aquest cas, tot el procés de licitació no es feu a Barcelona sinó directament a la capital del corregiment. Els pregons tingueren lloc durant les darreres setmanes de juliol de 1736 i es fixà el primer dia d'agost per fer la subhasta i el remat final. Mentre que per Hostalric no s'especificaven actuacions concretes, tant a Roses com a Girona les reparacions s'haurien de centrar en els cossos de guàrdia, les casernes i els magatzems de pólvora. Se l'acabà enduent el fuster de Girona Joan Andoca després de rebaixar un 1% de la taba de preus que ell mateix havia presentat.³⁴⁰⁰ Per respondre de la bestreta de 560 lliures, l'avalaren Jaume Daví, Josep Cisterna, Rafael Gingi, Pere Mitjavila, Antoni Font i Josep Ferrer. Alguns d'ells, com Daví o Cisterna, ja havien sigut fiadors en el contracte d'obres de 1718 i de 1724.

Aquest *asiento* fou el darrer que es concedí a Girona en base a un plec de reparacions concretes. En aquells moments, la plaça es trobava en un moment de gran efervescència constructiva, especialment a l'entorn dels rius Ter i Onyar. La lluita per trobar una solució als notables danys que provocaven les crescudes dels rius s'havia allargat durant les primeres tres dècades del segle sense assolir l'èxit esperat amb cap de les actuacions preses i amb un sobrecoast galopant per les arquees locals i reials.³⁴⁰¹ Per tal d'organitzar millor tots els projectes existents i poder dissenyar una política de reparacions i millores a més llarg termini, des de la Corona s'impulsà la creació d'una *Junta de Reales Obras* seguint el model d'òrgans similars establerts a Cadis i Màlaga.³⁴⁰²

Aquesta institució seria dirigida pel governador militar de la plaça, l'enginyer major, el comissari de guerra i dos regidors. La seva funció principal seria la recaptació de 16.000 lliures anuals a través de les subhastes i sotsarrendaments de rendes i impostos de la ciutat per destinar-los a obres i reparacions. Un cop acabat l'any, el comptador principal de la Junta –un dels regidors escollits– faria arribar els comptes al comptador principal de l'exèrcit, que les examinaria i sancionaria abans de prendre qualsevol nova disposició. Els principals executors dels treballs foren alguns dels mateixos mestres de

³⁴⁰⁰ AHG, Notarials, Girona 11, Ignasi Roig, Vol. 528, s/f, [01-08-1736]

³⁴⁰¹ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Les reformes hidràuliques al Ter i les fortificacions de Girona (1715-1746)» a *Revista de Girona*, Núm. 164, 1994, pp. 48-53.

³⁴⁰² Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Real Junta de Fortificaciones...», pp. 357-358. De fet, la ciutat ja havia experimentat alguns intents de centralització i control de les obres durant els primers anys de la dècada, coincidint amb l'estada com a enginyer titular de la plaça d'Esteban de Panón. Això es deixà veure clarament durant les obres empreses pel pas de l'infant Carles l'any 1731. Montserrat MOLÍ FRIGOLA, «Història dels ponts de...», pp. 35-36.

cases i fusters que monopolitzaren el mercat d'*asientos* de reparacions de la ciutat, com Jaume Daví.³⁴⁰³

Així doncs, la creació d'aquest organisme centralitzà la discussió, projecció i execució de totes les obres reials que es feren a la ciutat però també a les viles de l'entorn. Precisament, els punts de l'onzè al vintè del reglament fundacional se centraven en la manera en com es donarien les obres per *asiento*. Es donà una clara prioritat als preus i qualitats estimats inicialment en cada projecte per l'enginyer encarregat. D'aquesta manera, els futurs assentistes només podrien aspirar a rebaixar un tant per cent e tots els preus per aconseguir el contracte, fet que els impediria especular amb els preus o que les obres no es fessin per haver-les concedit a postures poc realistes. Així mateix, la Junta seria l'encarregada de celebrar les subhastes públiques i supervisar totes les propostes. En base a aquests punts, es prioritzaria la concessió de contractes de reparacions generals amb un termini cronològicament ampli. Aquest fet facilitaria l'execució de les obres, evitant haver de licitar un nou *asiento* per cada reparació que fos necessària.³⁴⁰⁴

Pocs mesos després de la seva creació, l'organisme posà en pràctica aquest nou model de contractació. A mitjans d'octubre d'aquell 1737 es donà el primer *asiento general* per: «[...] las Obras y reparos, precios y demás que Su Magestad mandare hazer durante el mencionado tiempo en las Plazas de Hostalrich y Rosas, Castillo de la Trinidad y Fuerte de las Medas».³⁴⁰⁵

Aquest contracte tindria una durada de vuit anys. Cadascuna de les places de fora de Girona rebria un estipendi mensual que s'hauria d'emprar per finançar les reparacions. Per Hostalric 100 escuts i per Roses, el castell de la Trinitat i el fort de les Medes 150 escuts. Així no hi hauria retards en cas que fos necessari treballar-hi de manera immediata. Cada vegada que hi hagués un nou projecte, s'avisaria amb temps a l'assentista i se li donaria un pla d'estimació dels materials i temps que s'hi haurien de destinar elaborat per l'enginyer de la plaça.

La primera proposta que es presentà fou del mateix Joan Andoca que havia aconseguit el darrer contracte. Després de nombroses rebaixes, Josep Petit i Companyia acabà

³⁴⁰³ AMG, Correspondència amb l'administració militar, UI 1389, RG 564016, s/f, Miguel de Ripa a Ajuntament de Girona, [12-12-1746].

³⁴⁰⁴ Amb tot, també es reservaven el dret de poder licitar *asientos* paral·lels al general o dur a terme obres per administració directa. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Real Junta de Fortificaciones...», pp. 359-362.

³⁴⁰⁵ AHG, Notarials, Girona 11, Gislè Martorell, Vol. 579, s/f, [14-10-1737]

enduent-se la subhasta amb una rebaixa dels preus presentats per Andoca del 21%. L'acompanyaren com a avaladors el seu fill Josep i el seu germà Manuel, juntament als mestres de cases Honorat Freixes i Salvador Fèlix.³⁴⁰⁶

Durant aquest temps, a banda de les fortificacions del corregiment, Josep Petit i el mestre de cases Joan Vilar també s'encarregaren de la recomposició del camí fronterer del Pertús a Bellaguarda, licitat des de la Intendència de Perpinyà el dia 9 de juny de 1741.³⁴⁰⁷ Un camí d'una gran rellevància estratègica per vertebrar els passos de tropes cap a França i el futur front del Piemont.

Un cop finalitzà l'*asiento general* l'any 1746, Josep Petit i Companyia renovà el contracte per vuit anys més després de guanyar una nova subhasta.³⁴⁰⁸ En aquesta ocasió el tronà a acompanyar el seu fill Josep, però també hi sumà el mestre de cases Pere Ferrer i el mestre fuster Benet Guitart. Uns mesos després donà noves fiances, malgrat les que ja l'acompanyaren inicialment eren adequades i ell mateix havia avançat els diners per l'adquisició de materials per les reparacions. En aquesta ocasió Petit comptà amb el fabricant de botons Jerònim Cargol i el mestre de cases Narcís Garau.³⁴⁰⁹

Tornant a la companyia de Josep Juli i Vinyals i Esteve Subiràs, el procés de concentració dels *asientos* de reparacions d'arreu del Principat tingué una clara continuïtat fins l'any 1749. A partir de l'any 1740, Subiràs, Juli i els seus companys refermaren la seva posició com a principals contractistes d'obres militars de Catalunya. Aquell any assumiren un *asiento general* que comprengué totes les reparacions i obres d'aquest àmbit que s'haurien de fer al Principat durant vuit anys, a excepció de les del corregiment de Girona.³⁴¹⁰ Tot i aquesta separació, el model de funcionament d'aquest nou contracte estigué regit pels mateixos principis organitzatius que hem vist instaurar en el cas gironí. Sens dubte, la creació de la *Real Junta de Obras* de Barcelona el 1740 fou determinant per aquest canvi.³⁴¹¹

L'any 1744, la companyia rebé un total de 26.475 rals per totes les reparacions executades a diversos paratges indeterminats de Catalunya.³⁴¹² Pels anys següents, els

³⁴⁰⁶ Per algunes dades vitals més de tots aquests membres dels gremis de constructors i fusters de Girona vegeu, pp. 51-57.

³⁴⁰⁷ AHG, Notarials, Girona 11, Gislè Martorell, Vol. 579, s/f, [17-06-1741].

³⁴⁰⁸ AHG, Notarials, Girona 11, Gislè Martorell, Vol. 579, s/f, [19-10-1746].

³⁴⁰⁹ AHG, Notarials, Girona 11, Gislè Martorell, Vol. 579, s/f, [19-04-1747].

³⁴¹⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 225r-265r, [18-08-1740].

³⁴¹¹ Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Real Junta de Fortificaciones...», pp. 351-352.

³⁴¹² AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 1, s/f, [12-12-1746].

comptes ens donen una mica més d'informació de cadascuna de les places a les que es destinaren els diners de la hisenda reial. Per exemple, el 1745 es feren obres i reparacions a Lleida, Cardona, Berga i Barcelona per valor de 29.374 rals i 31 maravedís que es repartiren de la manera en que es recull al Quadre número 88.

Quadre núm. 88. Pagaments fets per part de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya a Esteve Subiràs i Cia. [1745]		
Plaça/Àmbit de les obres	Rals	Maravedís
Cossos de guàrdia de Barcelona	3.021	19
Castell i plaça de Cardona	10.564	18
Castell i plaça de Berga	9.802	29
Castell i plaça de Lleida	5.985	32
Total:	29.374	31
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 2, s/f, [26-11-1746].		

Amb tot, la concessió de Subiràs i els seus socis no impedí que hi hagués altres individus i companyies que també participessin d'aquests negocis. Alguns d'ells ho feren a través d'un *reasiento* pactat amb la companyia d'assentistes generals. Aquest fou el cas del mestre de cases Magí Borràs, habitant a Guissona.³⁴¹³

Borràs acordà amb Juli i Subiràs que emprendreia per compte seu totes les obres de construcció i reparació que es fessin a la plaça de Lleida seguint els plànols i direccions de l'enginyer Pere de Brosses i Garay. Aquestes obres tenien un pressupost designat de 16.762 rals i Borràs hauria de córrer amb totes les despeses i riscos de l'administració.³⁴¹⁴ Josep Juli seguiria mantenint la relació directa amb la Intendència i la tresoreria i efectuaria els enviaments dels rebuts i dels diners a Borràs. L'any següent Subiràs, Juli i companyia cobraren un total de 35.772 rals i 18 maravedís per totes les obres de fortificació fetes al Principat. L'única plaça esmentada específicament en els comptes finals fou la de Lleida, on es destinaren 11.008 rals i 8 maravedís.³⁴¹⁵ Aquesta

³⁴¹³ Borràs acabaria esdevenint un dels grans mestres constructors de Lleida. Segons Isidre Puig, Borràs fou originari de Cervera es desplaçà a Lleida per la febre constructiva de mitjans de segle. Abans de fer aquest salt, deixà Cervera per establir-se a Guissona on treballaria estretament amb els mestres de la família Biosca. Isidre PUIG I SANCHÍS, «D'arquitectura i mestres de cases a la Lleida del segle XVIII: els Batiste» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 17, 2004, p. 234. Maria GARGANTÉ LLANES, *Arquitectura religiosa del...*, pp. 157-160.

³⁴¹⁴ AHPB, 950/38, Notari Fèlix Avellà, ff. 252v-253v, [08-11-1745].

³⁴¹⁵ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 3, s/f, [05-08-1749].

col·laboració entre Borràs i la companyia de Juli i Subiràs es mantingué durant tres anys més i fou renovada l'any 1748 amb una nova capitulació.³⁴¹⁶

Quadre núm. 89. Pagaments fets per part de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya per les obres militars de fora de Barcelona [1747-1748]			
1747			
Receptor/contractista	Plaça/Àmbit de les obres	Rals	Maravedís
Bonaventura Guitart, tresorer de la Junta d'Obres de Girona	Girona (general de la plaça)	20.357	9
Josep Petit i Cia.	Fortificacions de Girona, Roses i Hostalric	18.917	17
Francesc Rovira, fuster	Bateries del port de Salou	1.057	21
Esteve Subiràs i Cia.	Places fortes del Principat	21.218	2
Total:		61.550	15
1748			
Receptor/contractista	Plaça/Àmbit de les obres	Rals	Maravedís
Josep Petit i Cia.	Fortificacions de Roses i Hostalric	41.440	11
Francesc Rovira, fuster	Fort de Sant Felip al Coll de Balaguer	2.000	
Esteve Subiràs i Cia.	Places fortes del Principat	121.001	
Bonaventura Guitart, tresorer de la Junta d'Obres de Girona	Girona (general de la plaça)	2.936	16
Narcís Garau i Cia.	Fortificacions de Girona	25.703	28
Total:		193.081	21
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 4, Sec. 1, s/f, [05-08-1749] i Sec. 2, s/f, [02-08-1750].			

Altres mestres de cases i fusters del país més humils s'ocuparen en obres i treballs més modestos que es feren per administració directa de les autoritats militars territorials. Per exemple, l'any 1746, Silvestre Laflor cobrà pels jornals dedicats a les reparacions fetes al glacis i muralla de Barcelona 1.307 rals i 4 maravedís.³⁴¹⁷ Un any després, Ignacio Méndez cobrà 728 rals per reparar les bateries de marina de la platja de Tarragona.³⁴¹⁸ Paral·lelament, se seguiren fent obres civils de gran entitat. El 1746 Francesc Ribera cobrà 16.134 rals i 15 maravedís com a:

³⁴¹⁶ AHPB, 950/41, Notari Fèlix Avellà, ff. 227r-228r, [22-08-1748].

³⁴¹⁷ L'any anterior, Laflor ja havia cobrat 857 rals i 3 maravedís per executar les mateixes tasques durant set mesos. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 1, s/f, [12-12-1746].

³⁴¹⁸ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 4, Sec. 1, s/f, [05-08-1749]

«[...] apoderado de los individuos que componen la Junta de Reales Obras mandadas executar en la Plaza de Lérida por vía de préstamo para los gastos que se ocasionaron en los mandados executar en el puente de aquella Ciudad». ³⁴¹⁹

Els dos darrers anys de l'*asiento* general de Juli i Subiràs s'experimentà un creixement notable de les quantitats de diners dedicades a les obres i reparacions a Catalunya, tal i com es desprèn del Quadre número 89.

La fi del contracte general coincidí amb l'acabament de la intervenció espanyola a la Guerra de Successió d'Àustria i amb els primers anys del regnat de Ferran VI. Aquests canvis de dinàmica aviat tingueren un impacte directe en la política de fortificacions i obres reials del Principat. El dia 16 de desembre de 1748, el marquès de la Ensenada envià una ordre a l'enginyer Miguel Marín i a la Intendència de Catalunya per posar en marxa una nova licitació:

«[...] rematándose en el mejor Postor, dividiendo a este fin el Asiento en quatro partes, la una para esta Plaza y su dependencia, otra para Gerona, Rosas y Hostalrique, otra para Tortosa y Tarragona y sus dependencias y la otra para Lérida, Seu de Urgel, Cardona y Berga». ³⁴²⁰

La durada dels nous contractes seria de cinc anys i el model de licitació i l'estructura de les propostes seguí gairebé fil per randa el model fixat l'any 1740. Com ja hem vist en el capítol anterior, el contracte per Barcelona passà a mans de Pere Bertran i Pahissa. Pel que fa a Girona, se l'endugué Narcís Garau i Companyia, que ja havia estat duent a terme aquestes feines l'any 1748. ³⁴²¹ Garau formava part de la mateixa societat que Josep Petit major i Josep Petit, que figuraren com a fiadors i interessats en el contracte. També ho feren els mestres de cases Esteve Ferrer de Girona i Pere Ferrer de Roses, col·laboradors consolidats de la mateixa societat.

L'*asiento* de Lleida, la Seu d'Urgell, Cardona i Berga al mestre de cases l'aconseguí Magí Borràs. ³⁴²² Amb aquest contracte, Borràs passà a ser el titular de l'administració que ja havia estat dirigint i executant per delegació de Juli i Subiràs des de 1746. Els seus germans Fèlix i Pau Borràs actuaren com a fiadors seus, a més de Raimon Rimbau, Dídac Roteta i Josep i Remig i Burria. Amb tot, gràcies a Maria Garganté sabem que pare i fill Burria sortiren del contracte i de la societat el dia 2 de març de 1750. ³⁴²³ Magí

³⁴¹⁹ AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 3, s/f, [05-08-1749].

³⁴²⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 58r-90r, [09-02-1749].

³⁴²¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 34r-58r, [09-02-1749].

³⁴²² ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 58r-90r, [09-02-1749].

³⁴²³ Maria GARGANTÉ LLANES, *Arquitectura religiosa del...*, p. 158.

Borràs també intentà aconseguir l'*asiento* per les obres de Tarragona i Tortosa. De fet, la taba principal de preus que es presentà fou elaborada per la seva societat. Finalment, després de diverses rebaixes se l'acabà enduent la companyia d'Esteve Subiràs.³⁴²⁴ Així doncs, malgrat haver passat per un nou procés de licitació tots els contractes territorials seguiren en mans de pràcticament els mateixos contractistes que els havien estat executant els anys anteriors. La competència entre ells durant les subhastes tampoc afectà a possibles col·laboracions entre ells. Els mateixos Esteve Subiràs i Magí Borràs col·laboraren activament en les obres de la Universitat de Cervera durant la dècada de 1750.³⁴²⁵

Quadre núm. 90. Pagaments fets per part de la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya per les obres militars de fora de Barcelona [1752-1753]			
1752			
Receptor/contractista	Plaça/Àmbit de les obres	Rals	Maravedís
Esteve Subiràs i Cia.	Tarragona i Tortosa	86.118	16
Magí Borràs i Cia.	Lleida, Castellciutat, Cardona i Berga	117.714	24
Narcís Grau i Cia.	Girona, Roses, Hostalric, Cadaqués, Tosa, Sant Feliu de Guíxols i Palamós	83.860	27
Total:		287.693	33
1753			
Receptor/contractista	Plaça/Àmbit de les obres	Rals	Maravedís
Esteve Subiràs i Cia.	Tarragona i Tortosa	22.184	1
Magí Borràs i Cia.	Lleida, Castellciutat, Cardona i Berga	96.762	15
Narcís Grau i Cia.	Girona, Roses, Hostalric, Cadaqués, Tosa, Sant Feliu de Guíxols i Palamós	21.960	26
Josep de Serrat i Esteve Subiràs i Cia.	Obres de la nova plaça de guerra «[...] que se construye en la montaña de Capuchinos inmediata a la ciudad de Figueras en el Ampurdán» [Castell de Sant Ferran de Figueres]	1.352.616	7
Total:		1.493.522	15
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 5, Sec. 3, s/f, [08-05-1753] i Sec. 4 s/f, [09-03-1754].			

³⁴²⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 90r-117r, [09-02-1749].

³⁴²⁵ Maria GARGANTÉ LLANES, *Arquitectura religiosa del...*, pp. 158-159.

On sí que es notà un canvi substancial fou en la quantitat de les partides monetàries que la Corona destinà a les obres fetes al Principat. En el Quadre número 90 hi podem veure una mostra clara del notable augment de les xifres pagades els anys 1752 i 1753. Precisament, en aquesta llista de preus hi podem veure un dels principals motius de l'enorme creixement de la inversió en fortificacions a Catalunya: l'inici de la construcció del castell de Sant Ferran de Figueres. Juntament amb la Ciutadella de Barcelona, aquesta fortalesa fou la principal obra de fortificació que es bastí al Principat durant el segle XVIII.

La decisió de construir una fortalesa com aquesta a la zona de l'Empordà s'emmarca dins de la nova estratègia defensiva empresa pel marquès de la Ensenada.³⁴²⁶ Els anys 1751 i 1752 s'iniciaren les prospeccions i reconeixements geogràfics per ordre del marquès de la Mina, capità general del Principat.³⁴²⁷ Aquestes visites foren practicades pels enginyers Pedro de Lucuce i Juan Martín Cermeño.³⁴²⁸ Aquest darrer acabaria essent nomenat enginyer en cap del Principat el 21 de març de 1753 i s'encarregaria de la direcció general de les obres de Sant Ferran.³⁴²⁹ Després de repassar la seva llarga trajectòria professional com a assentista, no ens sorprèn pas que la primera postura que rebé la Intendència de Catalunya per emprendre la construcció de la nova fortalesa fos d'Esteve Subiràs i Companyia. Durant el procés de licitació, Subiràs pactà amb el gran assentista català del moment i antic soci seu, Josep de Serrat, i tots dos presentaren una nova postura que resultà guanyadora. Finalment, emprendrien l'obra amb una rebaixa final de 450.000 pesos –l'entorn de 6.300.000 rals d'ardits– i una bestreta de 40.000 pesos –560.000 rals d'ardits–.³⁴³⁰ En aquest contracte també hi participaren activament el seu soci preferent Josep Juli i Vinyals i Pere Costa i Rubió –fill del contractista i fuster Pere Costa–.³⁴³¹ Així mateix, també seria a partir de la dècada de 1750 quan des

³⁴²⁶ Ernesto BAREA AMORENA, *Jaime de Guzmán y Spinola...*, p. 146.

³⁴²⁷ Carlos DÍAZ CAPMANY, «La construcció de la plaça forta de Sant Ferran a Figueres» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 36, 2003, p. 270.

³⁴²⁸ Per les figures d'aquests dos importants enginyers i el seu paper en aquestes obres vegeu Pedro DE LUCUCE Y PONCE, *Precauciones contra alborotos...* i Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, «El proyecto de la fortaleza de San Fernando de Figueres. Una aportación al conocimiento de la dirección interina de Juan Martín Cermeño al frente de los ingenieros reales» a *Espacio, Tiempo y Forma. Historia del Arte*, Núm. 7, 1994, pp. 201-211.

³⁴²⁹ Carlos DÍAZ CAPMANY, «Els enginyers de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 38, 2005, p. 296.

³⁴³⁰ Per una breu descripció del procés de licitació i de la construcció de la fortalesa vegeu Carlos DÍAZ CAPMANY, «La construcció de la plaça...», pp. 280-295. El preu estimat del total del contracte era de 18.821.337 rals d'ardits, sense comptar-hi el preu del ferro, la fusta per les bastides i les cintres o la manufactura de les finestres, portes i ponts llevadissos.

³⁴³¹ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 129 i 260.

de la mateixa cort de Ferran VI s'emprengué una nova campanya de construcció de pavellons i casernes. Fou precisament aquesta intensa política casernària, executada sempre a remolc de les iniciatives, súpliques i peticions locals, la que donà lloc al naixement de la primera xarxa de quarters militars permanents fora de Barcelona. En són bons exemples els casos de les viles i ciutats de Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, Reus, Valls, Tàrraga, Igualada i Mataró estudiats per Lluís Cortada.³⁴³² Tanmateix, en moments de gran creixement de l'activitat militar com ho fou la Guerra Gran (1793-1795) a finals de segle, aquesta nova infraestructura casernària es posà al límit i les autoritats locals d'arreu del Principat hagueren de continuar suplint les eventuais mancances a través de l'allotjament de l'oficialitat en cases particulars.³⁴³³

6.6. La construcció naval i la provisió de fustes³⁴³⁴

A causa de les intenses iniciatives de renovació de l'Armada iniciades a la fi de la Guerra de Successió, la provisió de fustes per la construcció naval fou una clara prioritat per les noves autoritats borbòniques. Les arrels d'aquesta política d'explotació forestal i el seu impacte en l'economia han despertat un notable interès investigador que ha quedat ben plasmat en múltiples publicacions recents.³⁴³⁵

Com hem vist anteriorment, l'extracció de fusta dels boscos catalans destinada a la Marina –especialment els Pirinencs i del Montseny– ja havia tingut una primera etapa de creixement durant el canvi de segle. En aquells moments, l'entrada de companyies d'explotació malteses, franceses i navarreses fou notablement intensa i els seus avenços sols es veieren frenats per l'esclat del conflicte successori.

³⁴³² En els seus dissenys i aparellaments hi tingueren un gran pes els enginyers Juan i Pedro Martín Cermeño. LLUÍS CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme...*, Vol. II, pp. 175-198 i 207-214.

³⁴³³ Vegeu-ho en el cas de Manresa a Gemma RUBÍ i Lluís Ferran TOLEDANO, «La Guerra del Pendís o la fallida de l'autoritat de l'Estat. Els manresans i la Guerra Gran (1793-1795)» a Marc TORRAS I SERRA (Coord.) *Manresa de la Guerra dels Segadors a la Guerra Gran*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2014, pp. 297-329.

³⁴³⁴ Pels possibles dubtes en el vocabulari nàutic específic que emprarem en aquest apartat, vegeu Sara RIBES ROSA, *Vocabulari nàutic*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2018.

³⁴³⁵ Alguns exemples notables i recents a Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Historia de un triunfo...*, pp. 14-37. Rafael TORRES-SÁNCHEZ i Oscar RIEZU-ELIZALDE, «¿En qué consistió el triunfo...?», pp. 195-226. Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 238-281. Vicente RUIZ GARCÍA, «Maderas de Cataluña para la marina de la ilustración. Fuentes para el estudio de los bosques catalanes y su relación con la construcción naval en el siglo XVIII» a *Brocar. Cuadernos de Investigación Histórica*, Núm. 42, pp. 97-123.

Un cop acabat el conflicte successori, les noves autoritats borbòniques del Principat no tardaren a posar en marxa diverses iniciatives per assegurar de nou el proveïment d'aquests gèneres. Des dels mesos de febrer i març de 1715, diversos comissaris militars s'escamparen pel territori buscant fustes útils tant per la construcció i reparació d'edificis militars com per la construcció naval. En alguns casos, aquests comissaris manaren requisar partides de fusta que ja estaven tallades per altres usos. Una bona mostra d'aquesta circumstància la trobaríem en el cas de Francesc Margarit, pagès de Sant Esteve Sesrovires. El dia 27 de març de 1715, Margarit elevà una súplica al superintendent Patiño perquè li desembargués unes fustes que havia tallat per construir-se una casa i que un comissari «[...] en nombre de Vuestra Señoría se las quería tomar con motivo de ser para el servicio del Rey».³⁴³⁶

El rebuig local que causaren aquestes primeres iniciatives de provisió a través d'administració directa del proveïment feren que des de la Superintendència del Principat es tornés a recórrer de manera general a proveïdors privats.³⁴³⁷ Així doncs, la contractació per *asiento* seguí sent una de les vies preferents per abastir de fustes les obres, treballs i construccions empreses per iniciativa de l'administració militar a Catalunya. Des de principis de l'any 1715, el Consell d'Índies concedí un contracte pel forniment de fustes, cànem, cordes, quitrà, ferro i lona a les drassanes del cantàbric i de Barcelona a Joan Josep Capella i Berart.

Aquest *asiento* també incloïa l'explotació dels boscos catalans a raó de dos rals i mig d'ardits per arbre tallat. El contracte de Capella hauria tingut un notable impacte en la gestió logística de la Catalunya del moment si no hagués quedat pràcticament anul·lat a causa del pas de la gestió de tots els afers navals a la secretaria de Guerra l'abril de 1715.³⁴³⁸ Malgrat els intents de Capella i Antoni de Campí d'Escaló per aconseguir un nou contracte l'any 1717, totes les seves iniciatives sembla que foren infructuoses.³⁴³⁹ El canvi de competències afavorí que la direcció i supervisió de l'explotació dels boscos

³⁴³⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, f. 208r, [27-03-1715]. Quelcom similar passà amb Sebastià Bonet de Sant Feliu de Guíxols, al qual se li devien 11.270 rals de billó per les tales d'arbres fetes entre desembre de 1714 i abril de 1715. AGS, SSH, Llig. 550, Núm. 1, s/f, [01-10-1727].

³⁴³⁷ Rafael TORRES-SÁNCHEZ i Oscar RIEZU-ELIZALDE, «¿En qué consistió el triunfo...?», p. 208.

³⁴³⁸ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 52-54.

³⁴³⁹ Antoni de Campí afirmava que el seu pare, Llorenç Campí ja havia tingut un *asiento* per fabricar arbres de vaixells, fusteria i altres gèneres de fusta per armar navilis i galeres l'any 1703. AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. 39v-40v, [30-06-1717].

reials encarada al proveïment naval i militar quedés en mans de la nova Superintendència de Catalunya.³⁴⁴⁰

Tal i com hem explicat en els capítols dedicats a l'erecció i reparació de fortificacions i casernes, en bona part de les ocasions l'intendent encarregà el proveïment de les fustes necessàries per les obres a la mateixa companyia adjudicatària que les empenia. D'aquesta manera, se'ls concedia el permís d'explotar els boscos privats i de reialenc que consideressin, sempre sota la supervisió d'oficials del rei i pagant els preus corrents i justos als propietaris dels terrenys. En altres ocasions, seria la mateixa Intendència la que licità contractes específics pel proveïment de fustes. Això sí, tots ells solien vincular-se clarament a algun projecte particular, ja fos urbanístic, de fortificació o de construcció naval.

En aquest darrer camp, durant el regnat de Felip V la producció de naus per l'Armada a Catalunya es concentrà en dos grans àmbits i administracions. Una d'elles, fou la vetusta fàbrica de galeres reials que hi havia instal·lada a les Drassanes de Barcelona des del regnat de Pere III el Cerimoniós. Com veurem, malgrat les difícils condicions materials i la competència per l'espai que comportava la presència dels magatzems de vestuaris i artilleria, la construcció de galeres continuà gairebé ininterrompudament a Barcelona fins l'extinció definitiva de la fàbrica l'any 1745.³⁴⁴¹ L'altre gran iniciativa reial per la construcció naval que hi hagué a la Catalunya de la primera meitat del Setcents fou la creació de la Reial Fàbrica de Vaixells de Sant Feliu de Guíxols. Malgrat que sols estigué en funcionament durant set anys, la seva rellevància en el marc de la política de recuperació naval borbònica de la postguerra i l'excepcionalitat de la seva localització i establiment la converteix en un espai de gran interès analític.

6.6.1. La fàbrica de vaixells de Sant Feliu de Guíxols

Una bona mostra de l'interès historiogràfic despertat per aquesta fàbrica és l'estudi monogràfic elaborat per Pablo de la Fuente de Pablo i per Marcel Pujol Hamelink i

³⁴⁴⁰ En algunes ocasions, les concessions de la Intendència se solapaven amb l'operació dels agents dels grans assentistes peninsulars. L'any 1720, per exemple, la casa de negocis Goyeneche tenia a Tortosa a Juan Valeras de Latres per explotar-ne els boscos en virtut dels seu *asiento* general. Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas...», p. 103.

³⁴⁴¹ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 88-90 i 157-158.

editat per l'ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.³⁴⁴² Aquesta obra ens permet conèixer amb una notable profunditat els avatars principals que en caracteritzaren la seva activitat. Així doncs, en aquest breu capítol emprarem les dades aportades per aquests dos autors i alguns d'altres, per mirar de conjuntar les activitats empreses a Sant Feliu dins l'estructura de proveïment militar catalana del moment.

Com en la majoria d'àmbits de la contractació militar que hem analitzat, la figura de José Patiño fou determinant per l'establiment d'aquesta fàbrica a la costa empordanesa i la seva vertebració inicial. Durant el seu darrer any a la Superintendència de Catalunya, Patiño rebé l'ordre des de la cort d'iniciar la producció de vaixells de guerra al Principat. Aquesta directiva tenia com a principal objectiu complementar les construccions de navilis que des de 1713 s'havien fet a les drassanes de Biscaia.³⁴⁴³ L'encàrrec inicial no incloïa la localització on s'hauria de crear aquesta fàbrica de vaixells, de manera que fou el propi superintendent Patiño qui acabà escollint Sant Feliu de Guíxols com l'espai més adient per situar-la.

La vila empordanesa conjuntava les característiques geogràfiques i socioeconòmiques adequades per poder aparellar ràpidament i solvent una estructura productiva complexa com la que requeria la construcció de naus de guerra. A banda de disposar d'una platja ampla, oberta i hàbil, tant els propis guixolencs com els seus veïns propers posseïen una llarga tradició de dedicació als oficis del mar, entre els quals, la construcció i reparació d'embarcacions de pesca i de transport de cabotatge. A més a més, la seva situació propera als boscos de Requesens i del Montseny facilitava l'extracció i transport de fustes de roure i de pi necessàries per dur a terme la fàbrica. Finalment, la marcada fidelitat dinàstica demostrada pel senyor jurisdiccional de la vila –l'abat Panyelles del monestir benedictí– podria facilitar les operacions i la consecució de mà d'obra en un territori encara molt afectat per les conseqüències del conflicte successori.³⁴⁴⁴

A través dels contractes que es concediren a la Intendència de Catalunya podem seguir els principals avatars que afectaren la fàbrica des del seu mateix establiment. Tots els que hem localitzat es troben citats al Quadre número 91. Tota la gestió s'inicià, justament, amb la provisió de fustes de Tortosa per part del mercader barceloní Joan

³⁴⁴² Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, *La Reial fàbrica de vaixells de Sant Feliu de Guíxols (1715-1721)*, Sant Feliu de Guíxols: Publicacions de Sant Feliu de Guíxols, 2010. El mateix Pablo de la Fuente de Pablo hi dedicà gairebé la meitat del seu, pp. 19-121.

³⁴⁴³ Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Historia de un triunfo...*, p. 136.

³⁴⁴⁴ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 48-51.

Pongem.³⁴⁴⁵ Pongem aconseguí el contracte per l'explotació i trasllat de fustes dels boscos de la zona a través de l'Ebre fins al davant del moll tortosí durant cinc anys. Dècades després del finiment d'aquest contracte, Pongem fou un dels pioners de la indústria cotonera barcelonina, creant una fàbrica d'indianes a la ciutat l'any 1751.³⁴⁴⁶ A banda, Pongem fou avalat pel corredor d'orella d'origen mataroní Josep Matas. En aquells moments, Matas es trobava exercint de comissari de barri de Barcelona i de director de segrestos del Principat. Sens dubte, es tractava d'un individu de la completa confiança de l'intendent i amb prou capacitat econòmica per assegurar el bon funcionament del contracte.

Quadre núm. 91. Contractes licitats a la Intendència de Catalunya per la Reial Fàbrica de Vaixells de Sant Feliu de Guíxols i vaixell al que es lligaren [1716-1718]			
Data	Concepte	Assentista principal	Fiadors
23-02-1716	Proveïment d'arbres per la construcció de vaixells de guerra	Joan Pongem	Josep Matas, corredor d'orella de Barcelona
20-03-1716	Construcció d'un vaixell de guerra [<i>San Felipe el Real</i>]	Jean/Juan Campos, comerciant de Marsella	Matíes Riba, pagès de La Roca del Vallès
30-06-1716	Manufactura de bossells per un vaixell de guerra [<i>San Felipe el Real</i>]	Louis Croves, mestre bosseller o <i>motonero</i> de Toló	Laurent Gaudemar, ferrer major de la Reial Fàbrica de Vaixells de Sant Feliu
21-10-1717	Transport de fustes per la construcció d'un vaixell de guerra [<i>Cambi</i>]	Josep Ferriol, mercader i llogater de mules de Barcelona	Josep Bolós, mestre seller i Pau Canals, llogater de mules, ambdós de Barcelona
12-05-1718	Gèneres de ferro i eines per un vaixell de guerra de 60 canons [<i>Cambi</i>]	Francesc Cirera, mestre ferrer de Barcelona	No n'hi ha
16-05-1718	Proveïment de botes per un vaixell de guerra de 60 canons [<i>Catalán</i>]	Francesc Matas, de Mataró	Joan Pellicer, negociant de Mataró

Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 106-107 i 180.

³⁴⁴⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 107, ff. 16v-17v, [23-02-1716].

³⁴⁴⁶ Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Empresari i capitalista a la manufactura catalana del segle XVIII. Introducció a l'estudi de les fàbriques d'indianes» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 4, 1974, pp. 24-28 i 49.

Les fustes tortosines es farien servir per la fàbrica de vaixells de Sant Feliu, però també per les construccions barcelonines i per la fàbrica de galeres de les Drassanes de Barcelona. Així doncs, fou necessari recórrer a l'explotació de boscos més propers com els ja esmentats de les Gavarres i el Montseny. Per bé que aquestes tasques foren administrades directament pels oficials de la Intendència i no pas per *asiento*, la col·laboració activa dels agents econòmics i polítics locals fou imprescindible per assegurar l'èxit del proveïment.³⁴⁴⁷

Tota aquesta quantitat de fusta fou necessària per emprendre la construcció del primer vaixell, l'imponent navili *San Felipe*, de vuitanta canons i tres cobertes. La fabricació d'aquesta nau fou pràcticament monopolitzada per assentistes francesos. El contracte general de construcció se l'endugué el mercader marsellès conegut com a Juan Campos i Cia.³⁴⁴⁸ Tres mesos després, es concedí un nou contracte per la provisió de bossells o *motones* que s'haurien de fer servir per la mateixa fàbrica. Aquest *asiento* se l'endugué Louis Croves, *maestro de motonería* veí de Toló, acompanyat del seu paísà Laurent Gaudemar.³⁴⁴⁹

La presència tècnica francesa també fou important durant aquesta primera construcció, tal i com ho paleses els oficials i operaris constructors que formaren part de la plantilla de la fàbrica. Precisament, el mateix director de la fàbrica fou un mestre d'obres navals francès anomenat Francisco Reyfard.³⁴⁵⁰ Tanmateix, la presència catalana no ha de ser menystinguda, especialment per totes aquelles feines menudes que requeriren la creació i mobilització de tot un conjunt d'indústries auxiliars que s'establiren a Sant Feliu.³⁴⁵¹ Així mateix, la fabricació d'una part del cordam anà a càrrec del mestre corder barceloní Josep Besora. Coneixem aquesta comanda atès que en un *asiento* posterior de cordes per l'artilleria que emprengué el mateix mestre s'hi especificà que proveiria les cordes sota els mateixos termes que ja pactà amb Patiño pel forniment del *San Felipe*.³⁴⁵²

³⁴⁴⁷ Sebastià Bonet de Sant Feliu o Josep Bofill, Joan Pujades i Pau Serra de Tordera són alguns agents d'aquesta col·laboració citats a Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, *La Reial fàbrica de vaixells...*, p. 46.

³⁴⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 106, s/f, [20-03-1716].

³⁴⁴⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 107, s/f, [30-06-1716].

³⁴⁵⁰ Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, *La Reial fàbrica de vaixells...*, p. 39.

³⁴⁵¹ *Ibídem*, pp. 44 i 49-52.

³⁴⁵² ACA, RP, BGRP, Vol. 108, f. 288r, [05-12-1717].

El canvi d'orientació de la política espanyola i el naixement d'una nova tensió entre els antics aliats d'ambdós costats dels Pirineus acabà afectant definitivament aquest esquema productiu. Un cop finalitzat i avarat el primer vaixell l'estiu de 1717, hi hagué un important canvi al capdavant de l'*asiento* general de construcció. Juan Campos i la seva companyia foren substituïts per la societat italiana encapçalada per Bernardo Cambi, que operava des de Madrid. Com afirma Pablo de la Fuente, aquest canvi acabà modificant notablement l'estructura productiva i les relacions laborals que hi havia a les drassanes de Sant Feliu.³⁴⁵³

Un dels primers efectes d'aquests canvis fou el contracte aconseguït pel veterà assentista de transports Josep Ferriol, que l'octubre de 1717 s'oferí a executar el transport per terra de totes les fustes tallades i preparades des dels boscos fins a la drassana de Sant Feliu en un termini de cent vint dies hàbils a raó de 13 diners el quintar.³⁴⁵⁴ En virtut al contracte concedit, Ferriol i els seus comissaris de transport podrien valer-se de tots els carros i atzembles que hi hagués a l'entorn de Sant Feliu pagant-los els jornals corrents.

Ferriol continuaria executant aquests transports més enllà dels dies fixats en el plec aprovat per la Intendència. Ho faria associat a Francisco Reyfard, qui havia mantingut la seva posició al capdavant de la fàbrica guixolenca per delegació del nou assentista Cambi. Des de la seva nova posició com a interessat, Reyfard s'associà amb Ferriol i aconseguí una part substancial del negoci del transport. A mitjans de juliol de 1718 posseïa la meitat de les mules i carros que es trobaven ocupats en aquests trasllats.³⁴⁵⁵

En aquells moments, la drassana empordanesa es trobava en ple procés de construcció d'un nou vaixell de seixanta canons, que seria conegut com el *San Bartolomé* o el *Cambi* en honor al nom del nou assentista. Durant els mesos anteriors s'havien contractat localment les curenyes a Luís Lalos, l'escairat de la fusta a Marcos Antonio de la Llera, la decoració escultòrica a Honorato Sicard i el tallamar a Luís Croves.³⁴⁵⁶

Per bé que molts dels proveïdors seguiren essent francesos, alguns dels contractistes catalans que s'havien implicat en la provisió de gèneres per el *San Felipe* seguiren

³⁴⁵³ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 67-68.

³⁴⁵⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 270r-272v, [21-10-1717].

³⁴⁵⁵ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 69-70.

³⁴⁵⁶ Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, *La Reial fàbrica de vaixells...*, pp. 102-103.

vinculats a la nova fàbrica.³⁴⁵⁷ Per exemple, Josep Besora –acompanyat del també corder Joan Oriol– fou l'encarregat de revisar les eixàrcies i el cordam que es remeté des de Cadis i que no presentava gaires bones condicions.³⁴⁵⁸ De fet, aquell mes d'octubre Reyfar envià alguns dels gèneres de cànem de fabricació neerlandesa des de Sant Feliu fins a Barcelona perquè Besora els reparés.³⁴⁵⁹

D'altres hi entraren de nou, com els mercaders Benet i Joan Pellicer. Aquesta associació de pare i fill guixolencs prengueren com a titulars la provisió de la ferramenta necessària per fer el vaixell. Amb tot, sembla que aquest encàrrec no fou pas executat de manera efectiva per ells. Segons Pablo de la Fuente, l'autèntic proveïdor d'aquests gèneres hauria sigut el ferrer de Toló Bernardo Bargeol. Tot això formaria part d'un esquema fraudulent ideat pel director de la fàbrica Juan Reynard. Segons explica l'autor, Reynard encarregà inicialment el proveïment a Bargeol per iniciativa pròpia, però decidí pactar amb els Pellisser perquè aquests presentessin una postura més crescuda davant de l'assentista general. Cambi, que no era massa coneixedor de les complexitats de la construcció naval i a més es trobava a la cort, hauria acceptat aquesta postura com si fos la única presentada. Així doncs, mentre que Bargeol efectuà el proveïment als preus pactats inicialment, Cambi els pagà segons la taba de preus presentada per Pellisser com si ell fos el veritable contractista. La diferència existent entre uns i altres hauria acabat a les butxaques de Reynard i Pellisser.³⁴⁶⁰

El mateix Joan Pellicer s'associà al mataroní Francesc Matas per aconseguir el contracte de manufactura i entrega de totes les botes i tonells necessaris per equipar el vaixell a mitjans de maig de 1718.³⁴⁶¹ Algunes eines necessàries per les obres es contractaren a través d'un *asiento* licitat per la Intendència aquell mateix mes. El mestre ferrer barceloní Francesc Cirera s'encarregà de fer-les i entregar-les dins del termini de dues setmanes.³⁴⁶² Finalment, un altre dels acabats que es contractà aquell maig fou el de la

³⁴⁵⁷ Un dels francesos que continuà fent la mateixa provisió fou el mestre de fer bossells Louis Croves, de Toló. *Ibidem*, p. 153.

³⁴⁵⁸ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 73 i 98.

³⁴⁵⁹ El mateix Besora parla de «una gúmena o cable de fàbrica Olandeza que Don Francisco Reyfar [...] le remitió de dicha villa a esta Ciudad» per la que havia de cobrar sis dobles. AHPB, 877/23, Notari Pau Cabrer, ff. 22r-22v, [06-01-1719]

³⁴⁶⁰ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 71-72.

³⁴⁶¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 558v-561r, [16-05-1718].

³⁴⁶² ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 620v-622r, [12-05-1718].

pintura del buc, que acabà fent el mestre barceloní Joan Sans.³⁴⁶³ Per poder pagar totes aquestes operacions, Reyfard rebé 1.500 dobles de mans del corredor Josep Matas.³⁴⁶⁴

Malgrat les circumstàncies i dificultats descrites, el vaixell fou avarat amb èxit a finals d'agost de 1718. Un cop a l'aigua, els darrers treballs i acabats no es conclogueren fins el dia 30 de setembre.³⁴⁶⁵ La darrera de les naus que es construí a Sant Feliu fou el *Catalán*. Aquest vaixell seguia la mateixa línia de disseny i especificitats tècniques del seu immediat predecessor. Aquest fet permeté que les obres de construcció comencessin de seguida que s'avarà el Cambi, atès que no calgué adaptar la grada de construcció. Les continuïtats en la majoria dels casos són evidents. Ferriol tornà a encarregar-se del transport de les fustes, els Pellicer de la ferramenta i Joan Sans de la pintura del vaixell i de les seves curenyes.³⁴⁶⁶

Potser la novetat més destacable d'aquesta tercera construcció fou l'encàrrec que Reynard tancà amb els mestres corders Ignasi Buxó i Jerònim Fàbregues de Barcelona per la manufactura de tot el cordam necessari tant per la construcció i avarada del buc com per equipar-lo per la navegació.³⁴⁶⁷ Tots aquests encàrrecs es compliren a marxes forçades durant l'hivern de 1718 i la primavera de 1719. La situació de tensió a la frontera pirinenca fou el fet determinant que conduí a l'acabament en fals del *Catalán* i la seva apressada avarada la primera setmana de juny de 1719.³⁴⁶⁸

De fet, durant les darreres fases constructives ja es començaren a traslladar alguns mestres i operaris francesos cap a Santoña per ordre de l'assentista Cambi. Allà treballarien en la construcció de dos bucs de seixanta i setanta canons fins que les drassanes foren cremades el mateix estiu de 1719 per les tropes franceses.³⁴⁶⁹ Per bé que l'esclat de la Guerra de la Quàdruple Aliança motivà la interrupció immediata dels treballs a Sant Feliu, fou aquesta deslocalització de la mà d'obra especialitzada la que sentencià permanentment el futur de la fàbrica de vaixells empordanesa.

Així doncs, per evitar qualsevol destrucció per part d'un possible atac francès i per salvaguardar els operaris i oficials de l'acció de les partides de miquelets, es decidí traslladar el *Catalán* al port de Barcelona, on rebria els darrers acabats. Precisament, el

³⁴⁶³ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 97-98.

³⁴⁶⁴ Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, *La Reial fàbrica de vaixells...*, p. 104.

³⁴⁶⁵ *Ibíd.*

³⁴⁶⁶ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 100-102.

³⁴⁶⁷ Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, *La Reial fàbrica de vaixells...*, pp. 112-113.

³⁴⁶⁸ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, p. 102.

³⁴⁶⁹ Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, *La Reial fàbrica de vaixells...*, pp. 115-116.

darrer contracte que coneixem relacionat amb la fàbrica de Sant Feliu fou el de la provisió de tota la boteria del nou vaixell. Aquesta fou manufacturada pel negociant barceloní Marià Riera quan la nau ja es trobava ancorada a la Ciutat Comtal l'agost de 1719.³⁴⁷⁰ En aquest contracte hi figurà com a avalador el negociant Joan Pellicer, finint d'aquesta manera la seva llarga vinculació amb la drassana guixolenca.

Aquest breu repàs a la trajectòria i avatars de la Reial Fàbrica de Vaixells ens ha servit per constatar l'existència d'una important vinculació entre el complex empordanès i la comunitat d'assentistes catalans que participava usualment de les subhastes de la Intendència de Barcelona. Trobem diversos exemples de proveïdors que forniren de materials la fàbrica de Sant Feliu mentre es trobaven executant altres contractes de provisió de gèneres similars aconseguits. Un clar exemple en seria el mestre pintor barceloní Joan Sans, que mentre organitzava la pintura dels bucs del *Cambi* i el *Catalán* també executà un contracte per la pintura de curenyes i trens de canó de terra i de marina.³⁴⁷¹ Així mateix, el negociant Joan Pellicer aprofità la seva vinculació familiar i connexions econòmiques a les terres gironines per emprendre un contracte de proveïment de 884 quintars de porc salat a les places de Roses, Girona i Hostalric.³⁴⁷²

Aquest fet també és aplicable als pèrits i assessors. Des de finals de 1717, Josep Besora havia esdevingut un dels principals proveïdors de gèneres de canem i cordes per l'artilleria de la Intendència.³⁴⁷³ Per la seva banda, el gener de 1718 Joan Oriol també havia emprès un *asiento* de provisió de cinc-cents *sacones* de llana pel servei de l'artilleria per un preu total de 10.000 rals.³⁴⁷⁴ Sens dubte, la relació de confiança i contacte establerta entre aquests mestres i l'intendent Rodrigo Caballero en el marc dels preparatius de l'expedició de conquesta de Sardenya els convertí en els tècnics experts adients per supervisar i reparar els materials remesos a Sant Feliu des d'altres parts de la monarquia.

El cessament de les operacions a Sant Feliu no comportà pas la fi de les construccions navals militars al territori. De fet, a mitjans de març de 1720 Rodrigo Caballero tornà a licitar un contracte per transportar deu quilles o carenes que s'havien tallat als boscos

³⁴⁷⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 204v-206v, [02-08-1719].

³⁴⁷¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 79v-81v, [06-03-1718].

³⁴⁷² Per aquest proveïment, Pellicer cobraria 7.956 pesos, dels quals 5.304 foren per avançada. ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 118v-121v, [20-03-1719].

³⁴⁷³ L'any 1717 ja havia emprès dos importants asientos d'aquests gèneres. ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 286r-290r, [05-12-1717] i ff. 290r-293r, [05-12-1717].

³⁴⁷⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 49v-50v, [29-01-1718].

del Montseny per compte del rei fins a les immediacions de Sant Celoni. El pagès Pere Joan Riudaura, del terme de Sant Cristòfol de Fogars se l'endugué per un total de 45 dobles.³⁴⁷⁵

Així mateix, durant el mes d'abril de 1720 l'intendent general José Patiño encarregà a Marcos Antonio de la Llera "esquadrear" els arbres que haurien de servir per les fàbriques de vaixells existents a l'Empordà, el Vallès i altres zones del Principat.³⁴⁷⁶ De la Llera era comissari de Marina i havia sigut responsable de la tresoreria de la fàbrica del *Cambi* i el *Catalán*. A banda, el 14 de febrer de 1718 ja havia sigut contractat per Reyfard per executar la mateixa provisió a raó de sis rals per cana de fusta escairada.³⁴⁷⁷ En aquesta ocasió rebaixà el preu per cana a quatre rals i mig. L'acompanyà com a fiador l'aragonès Antonio de Nebra, que també havia sigut tresorer de la fàbrica de Sant Feliu durant la construcció del *San Felipe el Real*.

Tot i la importància de les drassanes de Sant Feliu, durant el temps en el que estigué activa a altres llocs de Catalunya també es construïren embarcacions necessàries per l'esforç de guerra. En el marc dels preparatius per l'expedició de conquesta de Sicília, el comissari ordenador de Marina Espíritu Pascali encarregà al mestre d'aixa Honorato Godimar i els seus companys que construïssin «[...] hacer y construir dos pontones de veinte y ocho pies de largo, catorce de ancho y seis de alto con cada uno su torno y puente levadizo para el desembarco [...]».³⁴⁷⁸

Malgrat la seva curta vida, la Reial Fàbrica de Vaixells de Sant Feliu tingué un notable impacte dins el conjunt de la construcció naval empordanesa i catalana del Set-cents. Segons Pablo de la Fuente, la seva influència es deixà sentir en el projecte d'arsenal de Barcelona que plantejà l'enginyer Miguel Marín l'any 1743 i que aquest autor considera com, "l'epít·leg barcelonès" de la fàbrica de vaixells de Sant Feliu.³⁴⁷⁹ Entre els motius que aporta per considerar-lo d'aquesta manera, en sobresurt el pes d'una comunitat de barcelonins interessats en els contractes de proveïment de l'Armada encapçalada per alguns individus que ja participaren de la provisió de la drassana guixolensa, com els Besora i els Buxó o el mestre calafat Jaume Ribalta.

³⁴⁷⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 60v-62v, [14-03-1720].

³⁴⁷⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 87r-91v, [09/30-04-1720].

³⁴⁷⁷ Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, *La Reial fàbrica de vaixells...*, pp. 54 i 102.

³⁴⁷⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 618v-620v, [08-05-1718]. Ignorem la seva possible relació familiar amb Laurent Gaudemar o Godimar, mestre ferrer major de la drassana de Sant Feliu.

³⁴⁷⁹ Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus...*, pp. 106-118.

Abans d'acabar aquest breu capítol, és necessari alguns altres àmbits de la construcció i provisió naval que també foren empreses per proveïdors catalans. La presència constant de flotes de l'Armada a Barcelona generà algunes comandes de provisió de gèneres, eines i materials necessaris pels navilis que no es trobaven associats a cap nau en particular. El prolífic fuster i assentista barceloní Francesc Soler n'emprengué un a finals de desembre de 1744 que comprenia els següents productes:

Quadre núm. 92. Llista de productes a proveir a Barcelona pels vaixells de l'Armada [30-12-1744]	
Tipus de gènere	Unitats
<i>Remos para lancha y bote</i>	1.500
<i>Hojas de lata</i>	5.000
<i>Vidrios ordinarios</i>	1.500
<i>Cobre en plancha</i>	250 lliures catalanes de pes
<i>Lantías para bitácora de hoja de latón</i>	3
<i>Hojas de talco</i>	3.000
<i>Ampolletas de cuatro horas</i>	4
<i>Ampolletas de media hora</i>	18
<i>Ampolletas de minuto</i>	18
<i>Ampolletas de cuarto y minuto</i>	30
<i>Ampolletas de medio minuto</i>	30
<i>Hilo de alambre</i>	25 lliures catalanes de pes
<i>Bañaderos</i>	100
<i>Piedras de amolar de 4 palmos y 1 cuarto de diámetro</i>	6
<i>Piedras de amolar de 3 palmos y 1 cuarto de diámetro</i>	6
<i>Hojas de pergamino</i>	30
<i>Vertaderos</i>	500
<i>Agujas de variación</i>	6
<i>Agujas de maerar</i>	12
<i>Agujas de marear de bote y lancha</i>	4
<i>Pinceles de alquitranar con sus mangos</i>	60
<i>Arcas de cirugía toda completa de que se entregara nota y relación del número y nombre de hierros</i>	1
<i>Escobas de rama</i>	3.000
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 131, ff. 227v-234v, [30-12-1744].	

Soler es comprometé a entregar tots aquests estris, materials i eines als magatzems de Marina de Barcelona dins del termini de menys d'un mes per 30.500 rals d'ardits. Un any després, també n'aconseguí un altre per la manufactura i entrega de 14.000 a 15.000 sacs pel transport de farina i ordi dins dels vaixells de l'Armada.³⁴⁸⁰

Finalment, encara que no es destinessin al servei actiu de Marina, a les drassanes existents al Principat també es varen construir altres embarcacions que foren essencials pel desenvolupament d'algunes activitats de caire logístic. L'any 1731 el mercader barceloní Bonaventura Milans va fer construir quatre pincs a les drassanes d'Arenys de Mar «[...] los quales se han de emplear en el Real Servicio de S.M. para conducir víveres y otros pertrechos a los dichos Presidios de Africa».³⁴⁸¹ Aquests vaixells foren comissionats per ordre de don Pedro de Astrearena, assentista general dels queviures de l'esquadra de galeres del Mediterrani i del presidis de Melilla, penyal de Vélez, Alhucemas i de la plaça de Ceuta, com a agent seu a Barcelona s'encarregà de contractar, supervisar i finançar la construcció de les naus i a nomenar els quatre capitans que els dirigirien.³⁴⁸² Recordem que la nissaga Milans era originària d'Arenys, fet que de ben segur facilità que la fabricació i els capitans dels pincs fossin tots arenyencs.

6.6.2. La fàbrica de galeres de les Drassanes

L'altre gran sector de la construcció naval militar que recuperà la seva activitat immediatament després de la Guerra de Successió fou la fàbrica de galeres de les Drassanes de Barcelona. Com recull el recent estudi de Jorge Aguilera i Alfredo Chamorro, tot i l'encomana per part de la Corona per iniciar ràpidament a construcció de dos bucs de galera, el superintendent restituït Joan Antoni Marimon es queixà amargament que bona part de les dependències de la fàbrica es trobaven plenes de peces

³⁴⁸⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 132, ff. 22v-29r, [12-02-1745].

³⁴⁸¹ AHPB, 967/5, Notari Miquel Cabrer, ff. 5r-5v, [04-01-1732].

³⁴⁸² AHPB, 967/4, Notari Miquel Cabrer, ff. 252r-257r, [15-12-1731].

d'artilleria i altres pertrets de guerra «[per] no haber otros almacenes capaces donde poner estos géneros, por su gran cantidad».³⁴⁸³

A finals de l'any 1717 es feu efectiu un primer contracte per la construcció de «[...] dos buques de Galeras sencillas con sus esquifes y que queden concluidas en punto de varar por todo el mes de abril próximo venidero».³⁴⁸⁴ El mestre major de la fàbrica de galeres Luís Verde supervisaria tota la fàbrica, proveint al futur assentista de tots els plànols, mides i tipus de peces necessàries per la construcció. La fusta per la fàbrica seria proveïda per la pròpia hisenda reial però la resta de materials correrien a compte dels assentistes, que sempre haurien de seguir les indicacions del mestre major pel que fa a les mides i les qualitats de cada gènere.

Els problemes d'espai continuaven dificultant l'avenç dels treballs. El mateix intendent Rodrigo Caballero ordenà que es desocupés l'espai de les Drassanes designat per la construcció dels dos bucs, constatant que no es podien iniciar les obres fins que es fes efectiva la neteja. A mitjans de desembre, el negociant veí de Barcelona Francesc Bartomeu comparegué a les Drassanes i donà la seva postura pel preu de 105.000 rals d'ardit o 1.875 dobles a raó de 56 rals per dobla. Aquesta proposta fou supervisada pel superintendent Joan Antoni Marimon i discutida tècnicament per Luís Verde. Posteriorment es remeté a la cort, on fou aprovada per Miguel Fernández Duran.

Així doncs, a finals del mateix mes Caballero, Marimon i Verde acceptaren concedir el contracte a Bartomeu. Per assegurar la bona administració de la bestreta –que ascendia a la meitat del preu estimat del contracte–, el negociant presentà com a fiador al mestre fuster de Barcelona Pere Costa. Per les característiques tècniques de l'*asiento* i els materials a proveir, no resulta agosarat apuntar que l'execució efectiva dels treballs anà a càrrec de Costa i els seus socis. Com veurem, a partir d'aquest moment Costa esdevindrà un dels contractistes més prolífics amb les Drassanes i un dels majors experts constructors de galeres fins a mitjans de la dècada de 1720.

Atès que la construcció avançà a bon ritme, a principis de març de 1718 es començà a pregonar públicament un contracte:

³⁴⁸³ AHN, DyC, Llig. 418, Núm. 8, s/f, Nicolás de Hinojosa al marquès de Grimaldo [19-10-1715]. Transcrit i citat a Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, p. 149.

³⁴⁸⁴ AHPB, 871/21, Notari Francesc Busquets (menor), ff. 129r-129v, [26-12-1717].

«[...] para el varo y bazada de dichas dos galeras puestas dentro de las Atarassanas y el favor y ayuda para trincarlas y vararlas de la chusma de las Galeras que se hallaran en el muelle, según ha sido costrumbre en echar a la mar las demás galeras que se han fabricado en estas Atarassanas y por quenta del dicho Impressario ha de correr toda la pernería que fuera menester para clavar las escalas que se han de fabricar para el varo y asimismo toda la clavazón menuda de clavos dobleses y dinales, doce anillos de hierro para la vazada, doce fallas, quatro cabos de trincar de seis pulgadas de grueso y de ciento cuarenta brazos de largo, quatro prodanos de siete pulgadas de grueso y cien brazos de largo y así mismo, hacer los dos escaros de las dos galeras, el sebo, cuerdas de esparto, las de cáñamo para estrovas de tallas y miembros para amarrar los vazos con las galeras, zapas, palos, espuestas de esparto para arrancar la tierra y llenar las fosas [...]».³⁴⁸⁵

A banda de tots aquests materials, l'adjudicatari també s'hauria d'encarregar de derruir algunes de les tàpies de les Drassanes per permetre la sortida de les galeres i, un cop extretes, tornar-les a reedificar. Després de diversos pregons, el mateix assentista Francesc Bartomeu presentà la primera postura. Tot i que en aquesta proposta inicial s'oferís a fer-ho tot per 450 dobles, acceptar rebaixar-ho a 400.

El ritme de la construcció aviat requerí l'arribada de més fustes per assegurar la continuïtat dels treballs. El mes de juliol de 1720, el fuster barceloní Miquel Jaumar, juntament amb els també fusters Pau Gras i Magí Monjo aconseguiren un contracte per l'explotació i adequació de fustes del Llobregat i del Vallès per la manufactura de galeres.³⁴⁸⁶ A banda dels tres-cents cinquanta pins i cent noranta-quatre arbres d'altres espècies, els fusters barcelonins haurien de tallar cent pins més i diversos arbres més, "esquadrar-los" i deixar-los preparats pel transport cap a la ciutat. Des de feia més d'un any, Jaumar ja es trobava implicat en la provisió de fustes de Tortosa per la construcció dels edificis de la Ciutadella i, per tant, posseïa tant el coneixement tècnic com les relacions laborals necessàries per efectuar aquesta comanda.³⁴⁸⁷

Gairebé dos anys més tard, coincidint amb el finiment de la fàbrica de navilis de Sant Feliu de Guíxols, la Intendència de Catalunya subhastà públicament un contracte per fer transportar a les Drassanes de Barcelona les fustes tallades arreu del Principat que haurien servit per futures construccions a Sant Feliu. D'aquesta manera, s'aprofitarien per la fàbrica de galeres totes aquelles peces d'arbres provinents dels termes empordanesos de Matajudaica i Ullastret. Per bé que la primera proposta que rebé l'intendent fou de dos importants i experts assentistes com el mestre fuster Pere Costa i

³⁴⁸⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 609v-613r, [20-03-1718].

³⁴⁸⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 111, ff. 121r-125r, [05-07-1720].

³⁴⁸⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 110, ff. 58r-72r, [26-01-1719].

el seller Josep Ferriol, finalment s'endugué el contracte una companyia conformada per diversos mestres de cases i fusters encapçalada per Joan Garrido. Garrido acceptà les condicions originals proposades per Costa i Ferriol pel que feia als preus per esquadrar els trocs a nou rals d'ardit per tronc. També mantingué el preu per transport fins les Drassanes a raó d'un sou per quintar i llegua –si era per via terrestre– o de sis diners per quintar i llegua –si era per via marítima–. Per endur-se el contracte, Garrido i els seus socis acceptaren rebaixar 500 pesos del total que haurien de cobrar per totes aquestes feines i, alhora, pagar 300 pesos més “d'axaus” o “prometidos” a Costa i Ferriol perquè abandonessin la seva postura.³⁴⁸⁸

Tres dies més tard, Garrido i els seus companys formalitzaren la creació d'una societat per l'execució d'aquest i altres futurs *asientos*. Aquesta companyia estaria conformada per l'arrier Magí Bertran, els ja coneguts fusters Pau Gras i Miquel Jaumar, els mestres de cases Josep Vallescà, Francesc Torrents i Francesc Torrents, pare i fill, Llorenç Garrido i Joan Garrido, també pare i fill, el corder de viola Josep Batlle menor, el sastre Josep Vehils i el negociant Segimon Milans tots ciutadans i habitants de Barcelona i Jeroni Torrents, mestre de cases habitant de Moià. Tant en les darreres línies del procés de concessió del contracte com en la constitució de la societat, s'especificà que la titularitat efectiva de l'*asiento* acabaria recaient en Magí Bertran i no pas en Joan Garrido:

«[...] és pactat entre ditas parts que del aciento o arrendament de la fusta de transport sie principal lo dit Magí Bertran y que est ab las dos galeras y mulas y que per lo salari de ditas dos galeras, catorze mulas y mossos se li haze de donar per quiscun dia set lliuras y quatre sous moneda barcelonesa».³⁴⁸⁹

Els guanys i les pèrdues del contracte es repartiren a parts iguals excepte pels casos de Francesc Torrents menor i Llorenç Garrido, que compartiren una de les parts. Recordem que Llorenç Garrido havia format part de la companyia constructora responsable de l'erecció de la Ciutadella i que durant els primers anys de la postguerra havia treballat principalment a Tarragona. Sols per tots aquells negocis i pagaments derivats de l'administració de la fusta, Magí Bertran n'arribaria a posseir una part i mitja. En el cas que la companyia emprengués altres contractes amb l'administració reial, la participació de Bertran es reduiria i igualaria amb la de la resta de companys. Pau Gras seria l'encarregat de rebre i distribuir els pagaments als empleats, sempre en base als rebuts

³⁴⁸⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 112, ff. 240r-247r, [20-04-1722].

³⁴⁸⁹ AHPB, 917/4, Notari Gaspar Grases, f. 33r, [23-04-1722].

dels trànsits. Qualsevol membre de la companyia que volgués implicar-se directament en l'execució del contracte, hauria de cobrar 14 sous barcelonesos, a banda del que costés el lloguer de les muntures necessàries per traslladar-se fora de Barcelona.

Sens dubte, d'entre tots els individus que conformen la companyia, en sobresurten el poderós mercader Segimon Milans i el sastre i veterà assentista Josep Vehils. El seu rol quedà clarament descrit en un dels punts de la constitució de la societat:

«Ítem és pactat que en cas que per rahó del treball de fer fer la fusta se necessità haverse de menester algun diner, tingan la obligació los sobredits Pau Gras, Joseph Vehils y Sagimon Milans de bestraurer lo dit diner».³⁴⁹⁰

La presència de Milans també podria explicar-se pel seu càrrec de tresorer de la Butlla de la Santa Croada. Precisament, una de les atribucions d'aquest càrrec fou l'administració dels fons dedicats a la fàbrica de galeres.

A partir de 1722 es tornaren a renovar els esforços per acabar dues galeres completes i una de capitana.³⁴⁹¹ Per una tasca d'aquesta entitat, les fustes proveïdes fins llavors resultaven insuficients, de manera que es licità un nou contracte per aconseguir més fusta dels boscos del sud del Principat. En aquesta ocasió, fou el mestre fuster barceloní Josep Marçal qui s'endugué el contracte per executar «[...] el corte, debasto, cuadro y transporte de dichos árboles».³⁴⁹²

Pocs dies després d'aquest encàrrec, Joan Antoni Marimon validà la concessió d'un altre contracte per la fabricació dels bucs de dues galeres senzilles amb els seus esquifs corresponents. Per una obra d'aquesta entitat, el superintendent de la fàbrica de galeres confià en el consolidat mestre fuster Pere Costa, que presentà la seva postura a través d'un intermediari. Costa i els seus dos avaladors, Josep Rubió i Francesc Costa, s'encarregaren d'executar aquesta fàbrica per 5.200 lliures catalanes o 55.712 rals de billó.³⁴⁹³

Per poder executar aquesta fabricació, el mateix Marimon licità un altre contracte per la provisió del gèneres de ferro necessaris per la construcció dels bucs i de tots els seus aparells com «[...] cadenas de járcia, batallolas, alcachofa, hanillas, huzas, auzotes con

³⁴⁹⁰ AHPB, 917/4, Notari Gaspar Grases, f. 33v, [23-04-1722].

³⁴⁹¹ Carles DORICO ALUJAS, «Decoració escultòrica d'una galera setcentista construïda a la drassana reial de Barcelona» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. XXXII, 2014, pp. 249-310, pp. 255-256.

³⁴⁹² ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 2r-6r, [03-01-1723].

³⁴⁹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 9r-12v, [31-01-1723]. Segons Manuel Arranz, Francesc Costa era germà o nebot del propi Pere Costa. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 129.

sus hembras [...]».³⁴⁹⁴ tal i com succeí en l'*asiento* anterior, aquest encàrrec també recaigué en un proveïdor veterà, el mestre ferrer Salvador Pera. Pera s'oferí a subministrar tot el ferro obrat de la manera en que ho especificués Marimon i col·locarlo pel preu de nou lliures d'ardits per cada quintar de ferro.

L'acompanyaren en aquest contracte el seu fidel soci i col·laborador Eloi Molas, clavetaire i el també ferrer Joan Closas. Sols una setmana abans, Pera, Molas i Closas havien acompanyat com a fiadors a Josep Vallescà en un *asiento* de reparacions de diverses dependències militars de Barcelona que també hi incloïen les Drassanes.³⁴⁹⁵ La relació entre ambdós contractes és documentalment incerta, però la concurrència temporal i humana apunta a l'existència d'una possible relació.

A causa dels avenços en la fàbrica, aviat es tornà a requerir més fusta per sostenir el ritme constructiu. Per aquesta raó, Marimon encomanà de nou a la companyia de Joan Garrido el transport de diverses partides de fustes a les Drassanes. En nom de la seva companyia, Garrido acceptà portar a Barcelona 24 quilles des del bosc de Matamala de Sant Hilari Sacalm i 40 troncs de faig des de davant de Santa Fe del Montseny pel preu de 285 dobles senzilles.³⁴⁹⁶ En aquesta ocasió, se sumà a la societat com a fiador el picapedrer Magí Baixeres.

Tanmateix, aquestes fustes no serien suficients per mantenir la continuïtat dels treballs. És per això que una setmana després d'aquesta comissió es licità i concedí un altre contracte per la provisió de 144 noves peces de fusta de noguer. Després d'una activa subhasta, el mestre fuster Jaume Serra, de Barcelona, passà per davant de la postura de Pere Costa oferint una rebaixa de tres dobles i mitja al preu final. L'acompanyaren el mestre fuster Josep Valls i el mestre manyà Joan Crusats, ambdós de Barcelona.³⁴⁹⁷

Davant de les previsions d'augmentar la fàbrica de galeres amb una nova capitana i una nova patrona, a principis de juliol d'aquell mateix any, el superintendent Marimon manà publicar una oferta de contracte per la provisió de vuit-cents sis roures i seixanta-cinc pollanques dels boscos de diverses viles i llocs del Vallès i la falda del Montseny que recollim en el Quadre número 93. Com en els contractes precedents, la subhasta fou notablement renyida i el guanyador hagué de pagar 100 lliures "d'axaus" a Joan Folch i

³⁴⁹⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 31v-36r, [04-02-1723].

³⁴⁹⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 24r-29r, [29-01-1723].

³⁴⁹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 44r-48v, [27-02-1723].

³⁴⁹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 113, ff. 50v-55v, [04-03-1723].

100 més a Pere Pau Genovès per rebaixar-los la postura i endur-se el contracte. Finalment fou concedit al mestre fuster barceloní Pau Sedó. A Sedó l'acompanyaven com a avaladors quatre carreters de la mateixa ciutat Joan Folch, Pau Coll, Josep Ostensó i Onofre Casanovas. Tots ells s'obligaren a complir amb aquest encàrrec a canvi de 4.850 lliures catalanes.

Quadre núm. 93. Llista de roures i pollanques per la fàbrica de galeres de les Drassanes de Barcelona i els termes d'on s'han d'extreure [06-07-1723]		
Termes	Roures	Pollanques
Llerona	92	2
Cardedeu	54	16
Vilamajor	5	1
Llinars del Vallès	15	
Sant Julià d'Alfou	9	5
Benlloch	56	
L'Ametlla del Vallès	86	7
Corró d'Aucall i Marata	22	2
Bigues	24	10
Canovelles	53	
Palau Solità	41	
Granollers	6	
Lliçà de Munt	85	
Lliçà de Vall	40	
La Roca	74	6
Santa Eulàlia	46	5
Sabadell	6	
Montmeló	4	
Parets	14	
Montornès	5	
La Garriga	17	11
Santa Perpètua	17	
Polinyà	6	
Barberà	6	
Ripollet	10	
Reixac	13	
Total	806	65
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 113, 125r-133r, [06-07-1723].		

Finalment, a les darreries d'aquell any Pere Costa i els seus socis Rubió i Costa aconseguiren l'encàrrec per la construcció del buc de galera capitana i del seu esquif en el termini de cinc mesos després de la concessió del contracte. Sols per aquest buc rebrien 3.950 lliures catalanes.³⁴⁹⁸

A mitjans de març de 1724, les tasques de construcció de Costa i el seu equip devien estar pràcticament finides, atès que es licità un nou contracte per la decoració escultòrica d'aquesta galera capitana. Aquest contracte i les seves particularitats han sigut excel·lentment estudiades per Carles Dorico.³⁴⁹⁹ Per bé que la direcció escultòrica acabés recaient en els mestres escultors Francesc Font i Francesc Julià de Barcelona – que prengueren el contracte amb el manyà Pere Aguilar i el flequer Josep Sementer– aquests no foren pas els únics artesans que s'hi ocuparen.³⁵⁰⁰ Tal i com ja ha descrit Dorico, aquesta encomana mobilitzà nombrosos escultors de dins i de fora de la ciutat, arribant a ocupar alguns dels darrers grans representants del barroc català com Josep Sunyer o Jacint Morató, a banda d'una gran quantitat d'operaris vinculats a l'escultor vigatà Pere Costa i Cases –que no guardava relació directa amb l'assentista barceloní del mateix nom i primer cognom–.³⁵⁰¹

Tot el procés d'escultura acabà allargant-se tres mesos més del que originalment s'havia estipulat. Aquest fet ocasionà l'endarreriment de la resta d'operacions necessàries per finalitzar la galera. Una de les més importants fou la de daurar el buc i les decoracions escultòriques de la nau. Aquest contracte se l'endugué el daurador de Barcelona Francesc Mas, acompanyat per dos individus que ja havien figurat com a fiadors en contractes anteriors d'aquesta construcció, el clavetaire Eloi Molas i el flequer Josep Sementer.³⁵⁰² Sementer havia sigut el caixer i principal administrador del contracte escultòric, mentre que Molas era un dels homes forts dins de la contractació de gèneres de metall per l'exèrcit a causa de la seva estreta col·laboració amb Salvador Pera. És ben possible que Mas treballés conjuntament amb Pera, atès que aquest segon fou el que negocià amb la Intendència la concessió del contracte per compte de Mas.³⁵⁰³ Aquesta

³⁴⁹⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 229v-235r, [13-12-1723].

³⁴⁹⁹ Carles DORICO ALUJAS, «Decoració escultòrica d'una...», pp. 258-287.

³⁵⁰⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 12v-15v, [17-03-1724].

³⁵⁰¹ Per un excel·lent i sintètic recull biogràfic de tots els escultors implicats vegeu Carles DORICO ALUJAS, «Decoració escultòrica d'una...», pp. 288-303.

³⁵⁰² Tota l'operació es concedí per 1.125 dobles líquides i hauria de durar un màxim de sis setmanes. ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 120v-128r, [04-09-1724].

³⁵⁰³ *Ibidem*. Carles DORICO ALUJAS, «Decoració escultòrica d'una...», pp. 260 i 271.

col·laboració ens apunta a l'existència d'una relació econòmica certament estreta entre totes les societats d'artesans que participaren en l'aparellament de la galera.

Un mes després, el superintendent de les Drassanes donà per contracte l'execució de totes les preparacions necessàries per avarar la galera al comerciant barceloní Francesc Mitjans.³⁵⁰⁴ Amb tot, atesos els continus retards en els treballs, l'*asiento* no recollí cap data d'execució de l'avarada. Mitjans tingué com a fiadors d'aquesta encomana el mestre de cases Pere Campets i el mestre fuster Pere Febrés, a banda de l'argenter Josep Rams i el comerciant Anton Cavalleria. Com en el cas anterior, els dos mestres especialistes de la construcció ja mantenien una estreta relació tant amb la Intendència com amb el proveïment naval. Per una banda, Pere Febrés era partícip de la companyia de Pere Costa que des de finals d'octubre d'aquell mateix 1724 s'encarregava d'ampliar els arcs de les Drassanes.³⁵⁰⁵ Per altra banda, Pere Campets havia guanyat una de les primeres subhastes per aconseguir el contracte de neteja de sorra del port de Barcelona a mitjans del mes de març anterior. Malauradament no l'havia pogut executar per manca de fiadors solvents.³⁵⁰⁶ Amb tot, aquell mateix any havia format part com a avalador del contracte per les obres de les casernes i cossos de guàrdia de tot Barcelona i Montjuïc emprès per Antoni Vallescà.³⁵⁰⁷

Un cop acabades aquestes galeres, la fàbrica de les Drassanes pogué emprendre una nova construcció. Amb poc més de tres dies de diferència, el superintendent Marimon concedí dos contractes per iniciar els treballs. El primer tenia com a objecte el proveïment d'una important partida de fustes de noguer serviria per la construcció d'un buc de galera patrona i un altre de senzilla. Se l'endugué com a titular el mestre d'aixa de Canet de Mar Jaume Ferrer i Cases pel preu de 100 dobles. L'acompanyaren com a fiadors el veterà mestre fuster Josep Rubió i el negociant i sastre barceloní Josep Camps. Totes les fustes s'haurien d'entregar a les drassanes abans del dia 16 de gener de l'any següent.³⁵⁰⁸

El segon *asiento* fou per la construcció d'aquests dos bucs de galera i de quatre esquifs. En aquesta ocasió l'emprengué el mestre d'aixa barceloní Francesc Janer. Janer es comprometé a tenir completa l'obra en el termini de quatre mesos des de la concessió

³⁵⁰⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 140r-144v, [04-10-1724].

³⁵⁰⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 144v-154v, [13-10-1724].

³⁵⁰⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 17r-24r [18-03-1724].

³⁵⁰⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 114, ff. 81r-88r, [31-07-1724].

³⁵⁰⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 141r-145v, [13-12-1725].

del contracte per un total de 6.240 lliures catalanes. Els seus avaladors foren el mestre fuster Josep Riera i els mestres calafats Jaume i Jacint Ribalta de Barcelona. A banda d'aquests membres de naturalesa més tècnica, també foren fiadors d'aquests contracte el mestre sastre Joan Camprubí i el seu fill, el doctor Joan Camprubí. Joan Camprubí havia acumulat una gran quantitat d'experiència en l'execució d'*asientos* de vestuaris i de provisió de roba de llit per l'exèrcit des dels primers anys del regnat de Felip V, sempre associat al mestre brodador Antoni Bellvitges. Constituïa, per tant, un avalador d'excepció.

Com en anteriors ocasions, el següent contracte que es licità fou pel proveïment de ferro. A diferència del cas de Janer, aquest fou concedit a la mateixa societat que ja s'havia endut l'anterior *asiento* d'aquests gèneres. Així doncs, la companyia de Salvador Pera i Eloi Molas acceptà proveir tots els gèneres i materials de ferro passats per martinet i que fossin necessaris per fabricar les dues galeres a raó de cinc lliures i quatre sous el quintar.³⁵⁰⁹

Aquest preu constituïa una rebaixa substancial a comparació de les nou lliures d'ardits per quintar que havien acordat en el contracte de 1723. La principal diferència es troba en que en l'anterior contracte es tractava d'un preu fixat tant pel proveïment del material com per la seva obra. En aquesta ocasió, l'obratge del ferro es licità en un contracte a part dos dies després. Tot i que Molas intentà endur-se'l de manera immediata, finalment hagué de competir amb la postura a la baixa presentada pel jove ferrer Pere Anton Joan. Finalment, Molas acceptà el preu proposat per Joan de 20 rals per quintar treballat, alhora que es comprometé a pagar un ral al jove ferrer de cada quintar que cobrés per part de l'administració. L'acompanyà de nou Salvador Pera com a assentista.

Malauradament, aquest és el darrer esment d'un contracte relacionat amb la construcció de galeres que trobem als fons de la Intendència de Catalunya. Amb tot, gràcies a l'estudi de Jorge Aguilera i Alfredo Chamorro dels fons de l'Arxiu del Museu Marítim de Barcelona sabem que la fàbrica de galeres seguí en plena marxa durant els anys següents, combinant l'administració directa d'algunes tasques amb la concessió d'altres per via d'*asiento*. Precisament, el mestre fuster Josep Borràs que tornava a encarregar-se de la provisió de fustes per la fàbrica durant l'any 1733 es queixà amargament dels costos que hi havia hagut en l'extracció de les fustes a causa de l'abruptesa del terreny

³⁵⁰⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 115, ff. 168r-172r, [05-01-1726].

on s'havien tallat. Tres anys més tard, algunes greus mancances amb la qualitat dels bucs construïts per *asiento* que els tècnics de les Drassanes havien observat motivaren que s'elevés una petició per prioritzar la construcció per via d'administració directa.³⁵¹⁰

Tanmateix, encara tenim constància d'un darrer contracte per la manufactura i entrega de dos bucs de galera senzilla que aconseguí el veterà assentista i mestre fuster Ramon Canals per un preu de 7.187 lliures i 10 sous.³⁵¹¹ Aquesta construcció s'allargà almenys dos anys a causa de les mancances en el proveïment dels materials. El dia 10 de juny de 1743, Ramon Canals nomenà procurador al seu soci –i company en altres *asientos*– Esteve Subiràs perquè administrés i rebés tots els cobraments que se li devien per la fàbrica d'aquestes dues galeres.³⁵¹² Així mateix, també tindria el poder de presentar els comptes finals del contracte.³⁵¹³ Finalment, les dues galeres s'avararen el novembre d'aquell mateix any.

Les males condicions dels pavellons on s'havia de dur a terme la fàbrica –a causa dels temporals i el poc manteniment de l'espai– juntament amb la prioritització constructiva d'altres tipologies de naus i la constant competència per ocupar l'espai de les Drassanes amb els magatzems de pertrets i la mestrança d'artilleria marcaren el declivi i la posterior fi de la fàbrica de galeres barcelonina. Amb el nou *Reglamento de Galeras* emès pel marquès de la Ensenada el dia 9 de novembre de 1745, se centralitzà tota la producció de galeres de l'Armada a l'arsenal de Cartagena. Bona part dels operaris i oficials que havien treballat fins llavors a Barcelona es traslladaren a la nova fàbrica.³⁵¹⁴

6.6.3. Fustes catalanes fora de Catalunya: les bigues per l'arsenal de la Carraca

A banda de la construcció naval, les fustes explotades en els boscos del Principat també es destinaren a altres zones de la monarquia. Un dels destins més importants de les

³⁵¹⁰ Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 156 i 323.

³⁵¹¹ *Ibíd.*, p. 323.

³⁵¹² Aquesta delegació es feu a causa de la marxa de Canals al Piemont per gestionar l'*asiento* del tren d'artilleria de l'exèrcit expedicionari.

³⁵¹³ AHPB, 967/16, Notari Miquel Cabrer, ff. 255r-256r, [10-06-1743].

³⁵¹⁴ Molts d'ells formaven part de llinatges de fusters i mestres d'aixa que hem anat veient implicats en la fàbrica durant tot el regnat de Felip V, com els Ferrer o els Janer. Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona...*, pp. 156-158.

fustes catalanes durant el regnat de Felip V fou la ciutat de Cadis, on durant la dècada de 1730 s'ampliaren de manera notable els magatzems de l'arsenal de la Carraca.

L'arsenal reial s'havia projectat per primera vegada a l'entorn de l'any 1717 i fou emprès de manera activa i prioritària pel llavors superintendent general de Marina José Patiño. Les obres per l'adequació del terreny i de la provisió de materials per la construcció s'iniciaren immediatament. A finals de setembre de l'any 1729, la Corona decidí que el complex de la Carraca també hauria de comptar amb unes noves drassanes que s'haurien de construir de manera simultània a la resta d'obres.³⁵¹⁵

A l'inici de la dècada de 1730, es començà l'erecció dels dos conjunts de dotze i tretze magatzems que se situarien a ambdós cantons de la porta principal de l'arsenal. Per poder-los bastir, fou necessari remetre fustes hàbils per les bigues i altres elements estructurals. Així doncs, l'intendent Sartine de Catalunya donà per *asiento* l'extracció, manufactura i transport fins a la badia dels Alfacs de tres-centes vuitanta-set bigues, vint-i-set fustes senzilles i vint-i-set cartel·les que servien pels teulats i cobertures dels magatzems. S'hi presentaren dos mestres fusters de llarga experiència en aquest camp, Miquel Soler i Josep Rubió. Finalment se l'endugué Rubió, que oferí una rebaixa de 1.000 rals a la taba de preus proposada per Soler. Ell i els seus fiadors –el negociant Josep Serra i Gallart i el fuster Francesc Canals i Fornells– acceptaren executar aquest proveïment en el termini de tres mesos.³⁵¹⁶

L'execució del contracte degué ser exitosa, atès que poc més de cinc mesos després Sartine en licità un altre per la provisió i tala de fins a 3.514 peces de tipus de fusta diferents. En aquesta ocasió, el contracte no es rematà per una taba de preus, sinó per una quantitat fixa per tota la provisió. Tot i que hi hagué una notable competència, l'intendent tornà a confiar en Josep Rubió, que oferí la postura més avantatjosa de 8.300 lliures. En aquesta ocasió el seguí acompanyant com a fiador Francesc Canals, però enlloc de Josep Serra hi entraren els mestres fusters Tomàs Vila i Josep Bonet, tots de Barcelona.³⁵¹⁷ Josep Rubió seguí associat estretament al seu germà Bruno. Precisament, per la gestió d'aquests dos *asientos* Josep cedí un poder general a Bruno perquè pogués

³⁵¹⁵ José QUINTERO GONZÁLEZ, «La Carraca, el Arsenal del Sur» a Juan MARCHENA i Justo CUÑO (Eds.), *Vientos de guerra: apogeo y crisis de la Real Armada, 1750-1823*, Vol. III, Madrid: Ediciones Doce Calles, 2018, pp. 204-207.

³⁵¹⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 20v-30v, [22-01-1731].

³⁵¹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 139r-154r, [06-06-1731].

actuar en peu d'igualtat tant per fer efectius els pagaments i gestions amb la Intendència com per dur a terme les diligències als boscos de Tortosa.³⁵¹⁸

Una nova comanda de transport de 1.207 bigues i altres peces de fusta de Tortosa pels magatzems de la Carraca fou licitada el mes de maig de 1733. Els germans Rubió tornaren a endur-se-la, guanyant la subhasta pública amb una postura de 4.200 lliures en total.³⁵¹⁹ La notable experiència prèvia i la més que consolidada xarxa d'agents i comissionats que els dos germans havien establert al llarg dels anys a les terres de l'Ebre els havia convertit en uns formidables oponents en aquestes subhastes.

De fet, en la següent comanda de fustes tortosines destinades a Cadis l'intendent ja no es donà per subhasta pública, sinó que es feu cridar directament a Josep Rubió per executar-la. L'ordre d'augment dels enviaments fou remesa pel propi José Patiño el dia 29 de març de 1735, amb la voluntat de recuperar el ritme de les obres després de l'alentiment ocasionat per l'esclat de la Guerra de Successió de Polònia i el Primer Pacte de Família.³⁵²⁰ Rubió acceptà extreure i traslladar a la badia dels Alfacs tretze fustes de pi i noranta bigues de diferents mides en el termini de dos mesos per 6.720 rals d'ardit.³⁵²¹

La darrera comanda destinada a Cadis que hem localitzat seguí aquest mateix model. L'any 1736, després d'haver sigut requerit per l'intendent Sartine i el comptador principal de l'exèrcit Baltasar Montero, Josep Rubió acceptà enviar 665 bigues més per l'arsenal gadità en un termini de poc més de dos mesos i per un total de 19.950 rals d'ardits.³⁵²²

El ritme dels treballs a la Carraca s'alentí de manera notable durant els anys següents. Això succeí a causa de la mort de Patiño, la manca de fons i l'abandonament dels plans d'ampliació per centrar els esforços constructius en la reparació dels danys causats pels temporals marítics i el desgast dels equipaments.³⁵²³ Aquest fet, juntament amb l'inici d'un nou cicle bèl·lic l'any 1739 que s'allargaria fins a la fi del regnat de Felip V i que seguiria paralitzant l'ampliació de l'arsenal explicaria la desaparició d'aquest tipus de contractes dels registres catalans.

³⁵¹⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 154r-155v, [12-06-1731].

³⁵¹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 335v-341r, [12-05-1733].

³⁵²⁰ José QUINTERO GONZÁLEZ, «La Carraca, el Arsenal...», p. 208.

³⁵²¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 123, ff. 75r-79v, [16-05-1735].

³⁵²² ACA, RP, BGRP, Vol. 124, ff. 67r-70r, [14-08-1736].

³⁵²³ José QUINTERO GONZÁLEZ, «La Carraca, el Arsenal...», pp. 208-209.

6.6.4. La provisió d'eixàrcies, cordam i arboradura per les embarcacions

Aquest és, juntament amb el de la construcció i reparació de forteses, l'àmbit de la provisió militar a la Catalunya borbònica més ben estudiat per la historiografia recent. Això és a causa de l'activitat investigadora i divulgadora duta a terme per Manuel Díaz Ordóñez des de mitjans de la dècada de 1990. Els nombrosos treballs de Díaz Ordóñez ens han permès conèixer tant les estructures de contractació com les estratègies productives, així com bona part dels individus i companyies que hi participaren.³⁵²⁴ Precisament, l'estudi de cas més complet que trobem a les seves obres és dedicat a un contracte emprès per una companyia catalana durant els darrers anys del regnat de Felip V, la de l'*asiento de jarcias* de 1741 a 1751.³⁵²⁵

Així doncs, el present capítol es vertebrarà a l'entorn dels individus, companyies i fets estudiats, analitzats i descrits pels treballs de Díaz Ordóñez, intentant integrar els protagonistes principals d'aquest negoci dins la comunitat d'assentistes catalans, les particularitats de les seves carreres i la seva acció més enllà del proveïment de gèneres de cànem.

Com en molts altres àmbits de la provisió militar de la monarquia borbònica espanyola, durant els primers anys del regnat de Felip V se seguí confiant en grans assentistes privats que poguessin fornir amb solvència tots els gèneres de cànem i brees necessaris per alimentar la renovació de l'Armada iniciada després de la Guerra de Successió.³⁵²⁶ Així mateix, els primers grans contractes d'aquests gèneres restaren a mans d'alguns dels proveïdors més consolidats de la corona. Un d'ells fou el navarrès Juan de Goyeneche, que entre els anys 1717 i 1721 tingué dos primers *asientos* de provisió d'eixàrcies i arboradura associat als seus companys usuals, el seu nebot Juan Francisco de Goyeneche i Juan Bautista Iturralde.³⁵²⁷ A partir de l'any 1722 Goyeneche i els seus

³⁵²⁴ Bona part d'aquests treballs seran citats a continuació durant l'exposició del capítol.

³⁵²⁵ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 421-598.

³⁵²⁶ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El reformismo borbónico y el suministro de jarcia para la Armada Española. 1720-1740» a Eugenio DOS SANTOS (Coord.), *Actas do XII Congresso Internacional de AHILA*, Vol. 5, Porto: Universidade do Porto, 2001, p. 278. María BAUDOT MONROY, «La política naval española...», p. 24.

³⁵²⁷ Juan Francisco fou el prenedor del contracte d'eixàrcies i el seu oncle del d'arboradura. Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, *Negocios y finanzas...*, pp. 128-129. Recordem que Juan de Goyeneche ja

socis renovaren el contracte, proposant un proveïment anual de sis mil quintars anuals durant deu anys.³⁵²⁸ Per bé que s'acceptà la proposta, a partir de 1727 l'Armada també tornà a comptar amb els proveïdors gallecs d'origen flamenc de les factories de Sada, que seguirien treballant amb la Corona fins l'any 1745.³⁵²⁹

Paral·lelament a aquests grans *asientos*, els primers anys de la provisió de cànem i dels seus gèneres derivats a Catalunya es caracteritzaren per una contractació puntual tant a través de la Intendència com també a través de comandes comissionades pels oficials reials. Tal i com hem vist en seccions anteriors, una bona mostra d'aquesta darrera via foren els proveïments de part del cordam pels navilis *San Felipe El Real* i *Catalán*, que es contractaren amb els mestres corders Josep Besora i Ignasi Buxó. Tant l'un com l'altre també havien actuat de revisors del cordam i les eixàrcies enviades des dels arsenals de l'Armada per aquestes construccions.³⁵³⁰ Com veurem, aquests dos individus i les seves nissagues esdevindrien els principals protagonistes d'aquest sector del proveïment durant el regnat de Felip V.

Els Besora serien els principals protagonistes de la contractació d'aquests gèneres durant la postguerra. Ja hem vist que, durant els darrers compassos del conflicte successori, Josep Besora ajudà econòmicament a alguns membres notables de l'austriacisme català com els barons d'Esponellà.³⁵³¹ Per altra banda, ja col·laborà activament en el pagament de 250 dobles i més de quatre-centes xàvegues per sufragar part de les 600 dobles del repartiment que li tocà com a una de les grans fortunes de negocis barcelonines el novembre de 1714. Joan Buxó també es veié afectat per aquest repartiment, pagant les 300 dobles que li havien assignat.³⁵³² Així doncs, en base a la diferència de quantitats que hagueren d'aportar, podem aventurar com a l'immediat inici de la postguerra Besora comptava amb un patrimoni i unes capacitats econòmiques superiors a les de Buxó.

Precisament, Besora dedicà els primers anys de la postguerra a refer part de les seves operacions comercials paralizades durant el conflicte. A principis d'octubre d'aquell 1714 Besora intentà recuperar una partida de més de dos mil quartans d'oli que li havien

havia emprès un contracte de provisió d'astes i arbres de vaixell, taules, brea i quitrà l'any 1703. Rafael TORRES-SÁNCHEZ i Oscar RIEZU-ELIZALDE, «¿En qué consistió el triunfo...?», pp. 204-205.

³⁵²⁸ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El reformismo borbónico y...», p. 280.

³⁵²⁹ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 220-261

³⁵³⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 286r-290r, [05-12-1717].

³⁵³¹ AHPB, 877/20, Notari Pau Cabrer, ff. 54r-55v, [15-09-1714].

³⁵³² BC, Fons del Cadastre, Caixa 6, Doc. 279, s/f [1714].

embargat per l'abastiment de la ciutat just abans de que el vengués a Salvador Feliu de la Penya. Finalment, els nous administradors barcelonins decidiren que l'oli es vendria des del propi consistori.³⁵³³ Els anys següents continuà gestionant importants compres d'oli. El dia 3 de desembre de 1717, juntament amb Josep Ros i Julià, compraren set mil cinc-cents canters tortosins d'oli al noble aragonès don José Matías de Llussàs, d'Albelda.³⁵³⁴ Paral·lelament, el germà de Josep, Francesc Besora avalà al botiguer de teles barceloní Miguel Lacomà quan aquest emprengué l'*asiento* del pa de munició de Catalunya entre novembre de 1715 i l'octubre de 1716. A banda, ell i el seu soci Salvador Teixonera s'implicaren directament en l'administració d'una part de les fàbriques de pa, per la qual se'ls devien encara 1.200 dobles el mes de març de 1718. En aquells moments, Besora estava negociant amb l'assentista general de queviures de la monarquia per obtenir novament aquest contracte.³⁵³⁵

Tornant al sector del cànem, els Besora consolidaren el seu camí com a proveïdors de cordam i altres gèneres similars per l'exèrcit i l'armada de Felip V amb diversos *asientos* puntuals tancats amb la Intendència de Catalunya. Recollim tots els que hem localitzat entre 1714 i 1732 en el Quadre número 94. Tot apunta que l'inici de la relació d'aquesta nissaga amb la Intendència es donà en el marc dels aprestos barcelonins de la flota expedicionària destinada a l'illa de Sicília. A partir de l'hivern de 1717, Josep Besora i els seus familiars emprengueren cinc notables contractes de cordam i sacs, essent la majoria d'ells destinats a l'ús d'artilleria o del transport naval. Aquestes comissions assoliren una important quantitat econòmica, que encara cresqué més quan a principis d'octubre de 1718 els Besora i el seu soci Miquel Cabrer aconseguiren un important *asiento* pel proveïment de queviures a les places de Barcelona, Girona, Roses, Castell-Ileó, Castellciutat, Cardona, Berga i Hostalric.³⁵³⁶

Com hem vist, aquest no fou el primer contracte de la família fora del camp dels gèneres de cànem, però sí que fou el més important. Per totes les comandes empreses aquell 1718, Josep Besora arribà a percebre 696.524 rals de billó de les tresorereries

³⁵³³ AHCB, AB, Acords, Vol. 1D.I-1, ff. 10r-10v, [22-10-1714].

³⁵³⁴ AHPB, 877/22, Notari Pau Cabrer, ff. 170r-170v, [03-12-1717].

³⁵³⁵ AHPB, 877/22, Notari Pau Cabrer, ff. 40v-41r, [15-03-1718]. Aquests deutes també comprenien una partida de 250 quarteres de blat que havia sigut adquirida irregularment per l'assentista Bernat Font a Besora. La denúncia de Besora a Font acabà arribant a la cort, on la postura de l'assentista de pa de munició fou defensada pel mercader Bartomeu Rossell. AHPB, 888/8, Notari Fèlix Costa, ff. 63v-65r, [13-08-1718].

³⁵³⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 614r (bis)-620v (bis), [08-10-1718].

reials.³⁵³⁷ Amb tot, els proveïments de cordes per l'expedició de Sicília no estigueren exempts de polèmica. L'any 1721 tres individus que col·laboraren amb Besora iniciaren un plet contra el corder i comerciant barcelonès al Tribunal de la Intendència per diverses quantitats que se'ls devien per raó dels *asientos* de 1718.³⁵³⁸

Quadre núm. 94. Participació dels membres de la família Besora als contractes concedits per la Intendència de Catalunya [1717-1733]			
Data	Gèneres a proveir	Assentista principal	Fiadors
05-12-1717	Cordes per l'artilleria	Josep Besora, mestre corder de Barcelona	Ramon Besora, confiter i Francesc Besora, passamaner, tots de Barcelona
05-12-1717	50.000 sacs de terra pels gastadors de l'artilleria	Josep Besora, mestre corder de Barcelona	Ramon Besora, confiter i Francesc Besora, passamaner, tots de Barcelona
29-01-1718	Cordes per l'artilleria	Josep Besora, mestre corder de Barcelona	Ramon Besora, confiter de Barcelona
20-03-1718	7.000 sacs de cànem	Josep Besora, mestre corder de Barcelona	Ramon Besora, confiter de Barcelona
14-04-1718	16.000 sacs per transportar queviures	Josep Besora, mestre corder de Barcelona	Ramon Besora, confiter i Francesc Besora, passamaner, tots de Barcelona
08-10-1718	Queviures per la Ciutadella de Barcelona, Girona, Roses, Castell-Lleó, Castellciutat, Cardona, Berga, Hostalric,	Josep Besora, mestre corder de Barcelona	Ramon Besora, confiter, Francesc Besora, passamaner, i Melcior Guàrdia, botiguer de teles, tots de Barcelona
07-11-1724	Fabricació i transport de gèneres d'artilleria	Francesc Preses, mestre d'aixa	Ramon Besora, confiter i Francesc

³⁵³⁷ Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización...», p. 151.

³⁵³⁸ ACA, RP, BGRP, Processos, 1721, n° 3, Ap, s/f, [1721].

	destinats a Porto Longone		Besora, passamaner, tots de Barcelona
21-11-1724	6.000 <i>platillos</i> per canons pedrers destinats a Porto Longone	Francesc Preses, mestre d'aixa de Barcelona	Ramon Besora, confiter i Francesc Besora, passamaner, tots de Barcelona
02-10-1725	220 encerats per cobrir càrregues	Ramon Besora, confiter de Barcelona	Francesc Besora i Pere Blanch, ambdós corders de Barcelona
21-11-1726	30.000 instruments de gastadors per l'artilleria	Josep Camps, negociant de Barcelona	Josep Nadal, botiguer de teles, Baltasar Prats, pagès, Jacint Valls, ferrer i Josep Besora, mestre corder, tots de Barcelona
05-04-1727	18.000 barrets, 12.000 parells de sabates, 1.500 parells de botes, 1.500 parells de botins i 6.000 bosses a l'alemanya pel vestuari de les tropes	Josep Nadal, botiguer de teles de Barcelona	Josep Ortador, comerciant i Josep Besora, mestre corder, ambdós de Barcelona
15-05-1730	347 <i>cinchas-embarcaderas</i> i 4.000 <i>cinchas-cama</i> per les cavallerisses navals	Jaume Gay, corder de Barcelona	Pere Pau Illas i Josep Besora, mestres corders, Francesc Besora, passamaner, tots de Barcelona
19-02-1733	Diversos cables per l'Armada	Josep Besora, mestre corder de Barcelona	Josep Besora i Roger, corder, Francesc Besora, passamaner i Pau Vilallonga, argenter tots de Barcelona i Josep Rams, argenter de Mataró
Font: ACA, RP, BGRP, Vols. 105-120 i 180.			

Més enllà d'aquestes querelles, podem ubicar Josep Besora i els seus socis en el conjunt de la burgesia comercial i manufacturera barcelonina a principis de la dècada de 1720 mercès al repartiment de 60.000 lliures que es feu a la ciutat per comprar setze mil quarteres de blat pel pòsit. En aquest repartiment, Josep Besora consta com el vint-i-novè contribuent de la ciutat, mentre que Ramon i Francesc es trobaven als llocs 172 i 262 respectivament.³⁵³⁹ Tal i com es desprèn del quadre presentat, a finals de 1724, aquests dos darrers acompanyaren com a fiadors al mestre d'aixa Francesc Preses en dos contractes de gèneres d'artilleria destinats a la plaça italiana de Porto Longone, que aviat foren seguits per dos *asientos* més de magnituds molt diferents, un d'encerats per tapar càrregues i l'altre per trenta mil instruments de gastadors destinats a l'immediat setge de Gibraltar.³⁵⁴⁰

Malgrat que Josep Besora no aparegués ni com a principal ni com a fiador en aquests contractes, això no vol pas dir que no hi estigués implicat. El cap visible de la nissaga seguí ben actiu en el camp de la provisió, diversificant encara més els seus àmbits d'acció. Una bona mostra d'aquesta dinàmica fou la seva participació com a fiador en l'important *asiento* de *menajes* emprès pel botiguer de teles Josep Nadal. Aquest contracte –i els que se'n derivaren– fou el que consolidà les relacions dels Besora amb altres grans proveïdors de la burgesia barcelonina com els de la societat de Jaume i Josep Duran.³⁵⁴¹ Precisament, allà entra en contacte amb un dels principals agents dels Durant en aquell moment, el comerciant Josep Ortador. Com veurem, aquesta relació fou clau perquè el corder barceloní pogués gestionar el seu primer gran *asiento* de cordam amb la secretaria de Marina.

Amb tot, a partir de 1727 i a causa de les pèrdues i el desgast que experimentaren les esquadres que participaren a la Guerra contra la Gran Bretanya fins el 1729, la secretaria de Marina sol·licità a l'intendent Sartine que contractés diverses partides de cànem per afrontar les reparacions necessàries amb proveïdors barcelonins. Segons Manuel Ordóñez, el contractista més prolífic d'aquestes comandes fou el corder Ignasi

³⁵³⁹ Gemma GARCÍA FUERTES, «Les conseqüències de la Guerra...», p. 1.063.

³⁵⁴⁰ Ramon Besora desapareix dels contractes a causa del seu decés l'any 1728. AHPB, 958/32, Notari Pau Mollar, s/f, [18-10-1728].

³⁵⁴¹ Besora sols formà part d'aquest contracte fins el dia 10 de maig de 1728. AHPB, 967/1, Notari Miquel Cabrer, f. 100v, [10-05-1728].

Buxó.³⁵⁴² Josep Besora, que també hi participà, aconseguí el permís per armar dos vaixells en cors que protegissin els seus enviaments a Santander.³⁵⁴³

A banda dels Besora i els Buxó, altres membres del gremi de corders de Barcelona també aconseguiren alguns dels múltiples contractes de gèneres de cànem que a partir de l'any 1730 començaren a licitar-se a la Intendència. Un clar exemple seria el del mestre corder Jaume Montserrat, que avalat per la societat de Josep Serrat i Salvador Pera acceptà iniciar la fabricació de mil xàvegues de corda de cànem d'un quintar castellà de palla cada vuit dies que fossin menester pel reial servei.³⁵⁴⁴ Aquest *asiento* constituïria el primer intent de la companyia de Serrat i Pera d'entrar en aquest nou camp de la provisió, fent un lleuger salt des del seu àmbit preferent del proveïment fins aquell moment, el de les armes i l'artilleria. Aquesta dinàmica aniria en augment els anys posteriors, sempre a remolc del creixement de la contractació generat per les expedicions italianes i nord-africanes dels primers anys de la dècada.

Els dos següents *asientos* aconseguits pels Besora també es troben clarament vinculats a les flotes destinades a la Toscana i a Nàpols. El primer seria el de les corretges per les cavallerisses de transport fetes pel mestre corder Jaume Gay el 1730 i del que Josep Besora en seria el propietari majoritari.³⁵⁴⁵ La relació entre Besora i Gay era certament estreta, atès que quan el segon es presentà com a possible mestre visurador de les obres de cordam del seu gremi l'any 1737 el desestimaren perquè «Dicho Gay es hechura de Besora, con quien ha estado de Aprendiz y socio en el Assiento, a fin que no se puedan averiguar las faltas de sus obras como las han manifestado los prohombres».³⁵⁴⁶

El segon, que ja encapçalaria el mateix Josep com a prenedor, fou per la manufactura i provisió de quatre cables, tres calabrots, quatre guindaresses, diverses vetes i vuit quintars de corda enquitranada el febrer de 1733. El fill de Josep, Josep Besora i Roger, juntament amb Francesc Besora i els argenters Pau Vilallonga i Josep Rams figuraren ja com a avaladors. Aquesta associació seria la mateixa que, a finals d'aquell any, aconseguiria el seu primer gran *asiento* a la cort.

³⁵⁴² Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 309-310.

³⁵⁴³ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El reformismo borbónico y...», p. 287, n. 28.

³⁵⁴⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 379r-387v, [16-06-1730].

³⁵⁴⁵ Gay i Besora ja havien col·laborat com a avaladors i socis en l'*asiento* de *menajes* de Josep Nadal del 1727.

³⁵⁴⁶ ACA, RA, Reg. 159, ff. 45v-46v, [08-08-1737].

El 1733 marcà l'inici d'una nova etapa per la contractació de gèneres de cànem a Catalunya. Aquests canvis ja s'havien iniciat pel global de la monarquia l'any anterior, quan es concedí un important *asiento* de cordam, bossells i racaments al comerciant anglès John Burnaby.³⁵⁴⁷ Les imperioses necessitats de l'activa política naval d'aquells anys aviat se sumarien als primers incompliments de l'assentista britànic, motivant que les autoritats que governaven l'Armada seguissin buscant vies paral·leles de proveïment. A Barcelona aquesta política es deixà veure amb la mobilització de diversos gremis de la ciutat per emprendre comandes encarregades directament per l'intendent Sartine durant les primeres setmanes de 1733. El dia 26 de gener de 1733 l'apoderat del gremi de corders de Barcelona pactà amb l'intendent el proveïment de diversos gèneres de cànem que anaven des de dues-centes vint xarxes pel transport de bales fins a quatre-cents parells de tirants, passant per cent noranta-cinc quintars de maromes de diverses mides, dos-cents cinquanta-nou sacs i tela per construir-ne setze mil vuit-cents més, entre d'altres.³⁵⁴⁸ Emprehueren l'*asiento* com a titulars els tres prohoms del gremi, que foren acompanyats per dotze mestres més com a avaladors.

Segons Manuel Ordóñez, Ignasi Buxó fou el principal interessat en aquest contracte del gremi.³⁵⁴⁹ Aquest fet prendria una major rellevància quan el mateix Buxó emprehgué dos nous *asientos* a part per la fabricació de diversos cables, calabrots, guindaresses, vetes i vaivens enquitranats, molt similar al que es concediria a Josep Besora en aquells mateixos dies.³⁵⁵⁰

La bona marxa d'aquests contractes i les bones perspectives de negoci feren que Josep Besora i el seu hereu decidissin provar d'aconseguir un *asiento* general per la provisió anual de fins a quatre mil quintars de cordam anuals pels arsenals de Cadis i de Cartagena. Així doncs, a mitjans de març d'aquell any remeteren un plec a la secretaria de Marina que recollia la seva proposta de condicions. Finalment, la Corona els acceptà la postura i els concedí el contracte a finals d'agost.³⁵⁵¹ D'aquesta manera, els Besora i els seus socis es comprometeren a poder dur a terme aquests proveïments durant deu anys. Per assegurar la posició, pare i fill Besora comptaren amb diverses fiances que foren dipositades a la Intendència de Catalunya.³⁵⁵² Foren els mateixos individus que ja

³⁵⁴⁷ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El riesgo de contratar...», pp. 65-73.

³⁵⁴⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 41v-49v, [26-01-1733].

³⁵⁴⁹ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «La burguesía barcelonesa...», pp.157-158.

³⁵⁵⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 237r-243r, [16-02-1733] i ff. 243r-248v, [09-02-1733]

³⁵⁵¹ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, p. 327.

³⁵⁵² ACA, RP, BGRP, Vol. 124, ff. 133r-135v, [23-05-1734].

els acompanyaren en el petit contracte de provisió de cordes de principis del mateix any: el passamaner i germà/uncle Francesc Besora i els argenters Pau Vilallonga i Josep Rams, a qui se sumà el corder Jacint Oriol.

Com ja hem vist en altres camps del proveïment, l'arribada de les grans comandes solia comportar tensions amb els gremis implicats, bé fos per la voluntat de repartir les feines o bé per les exempcions impositives associades als contractes. En aquest cas, la confraria de corders es queixà a la Reial Audiència de que Besora i els seus companys s'havien negat a pagar la taxa de tres sous per cada quintar de cànem obrat que el rei els havia concedit. El tribunal donà la raó al prohoms, atès que les franquesses concedides no comprenien les taxes gremials.³⁵⁵³ Per altra banda, els mateixos jutges sí que els concediren un permís especial per portar espasa i armes de foc a sobre durant els trasllats que fessin pel compliment del contracte.³⁵⁵⁴

Els anys següents els Besora remeteren nombrosos vaixells carregats de cordam i cànem treballat cap a la costa andalusa i cap a Itàlia. Alguns d'aquests carregaments foren revisats molt severament pels pèrits dels arsenals de Cartagena i Cadis, fet que posà en entredit la seva capacitat com a assentistes als ulls de l'intendent Sartine i del secretari Patiño.³⁵⁵⁵ Els Besora pogueren defensar la seva posició a la mateixa cort gràcies al seu delegat Josep Ortador. Ortador tenia relació directa amb el totpoderós Patiño des de que a mitjans de 1732 s'havia desplaçat a Sevilla per obtenir un nou contracte de vestuaris per Josep i Jaume Duran.³⁵⁵⁶ Gràcies a Ortador, els Besora podien conèixer les maniobres i denúncies fetes a la cort i el clima que s'hi respirava. Alhora, aprofità la seva influència per fer prevaldre els interessos del corders, criticant el zel dels pèrits navals i posant en valor la seva funció com a proveïdors davant dels incompliments de l'assentista general Burnaby. Els anys següents les demandes de l'Armada seguiren mantenint-se en les magnituds acordades, sempre properes als esmentats quatre mil quintars anuals.

Fou durant aquell període quan Josep Besora i Roger recollí el testimoni del seu pare al capdavant de la societat. Josep Besora major no es retirà pas, sinó que continuà molt actiu en la gestió financera i en l'adquisició de matèries primeres tant al Principat com a

³⁵⁵³ ACA, RA, Reg. 155, ff. 145r-145v, [24-12-1734].

³⁵⁵⁴ ACA, RA, Reg. 157, ff. 33r-33v, [06-02-1736].

³⁵⁵⁵ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 329-331.

³⁵⁵⁶ AGS, SGU, Llig. 5354, s/f, [02/21-07-1732].

fora.³⁵⁵⁷ La creixent tensió al Carib i el fracàs total de l'*asiento* de Burnaby obrí una nova oportunitat perquè Besora i Roger pogués consolidar-se com el principal proveïdor de cordam de l'Armada. El jove corder presentà una primera postura l'estiu de 1738, per la que s'obligaria a:

«[...] proveer y entregar en los Reales Almacenes de Marina de los Departamentos de Cádiz y Cartagena, 7.500 quintales de jarcia alquitranada en cada un año, de las menas y vitolas que se les pidiere. Los 6.000 quintales de ellos en los Reales Almacenes de Marina del Departamento de Cádiz y los 1.500 restantes en los de Cartagena con obligación que si para el Servicio y Armamento de los bajeles de Vuestra Majestad se ofreciese mayor porción, proveerán y entregaran la que se les pidiere hasta en cantidad de 12.000 quintales cada año en el Departamento de Cádiz y los 3.000 en el de Cartagena, y asimismo toda la cuerda, mecha, estopa de calafatear blanca y alquitranada que se necesitasen en dichos Departamentos».³⁵⁵⁸

La concessió del contracte no succeí fins a mitjans de 1738. Aquest endarreriment es degué als primers moviments fets per un grup de comerciants barcelonins encapçalats per Josep Puiguriquer i Clariana i Agustí Gibert i Xurrich amb l'objectiu d'aconseguir l'*asiento*. Aquest important grup de negocis, del que també formava part el poderós mercader Miquel Alegre, ja havia intentat negociar amb Besora i Roger el repartiment d'un possible futur contracte sobre una base de col·laboració a finals de 1737. Les repetides negatives del corder barceloní motivaren una resposta més agressiva de Gibert i Puiguriquer, que aprofitaren tot el capital social, econòmic i relacional del que disposaven els membres del seu grup per iniciar una campanya contra Besora a través de pressions i suborns fets a individus que es trobaven a diversos nivells de l'administració de l'Armada.³⁵⁵⁹

La culminació d'aquesta campanya fou la presentació d'un nou plec de rebaixa dels preus que la secretaria de Marina havia pactat amb Besora. Aquesta postura estava encapçalada pels coneguts mestres corders Ignasi i Joan Buxó, pare i fill i fou presentada a la cort per l'actiu agent Jaume Planell i Pinós.³⁵⁶⁰ La nòmina d'avaladors és més que notable, comptant amb algunes de les principals fortunes comercials de la ciutat com Salvador Golorons i Alemany, Josep Puiguriquer i Clarina, Francesc Puget i

³⁵⁵⁷ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 333-335.

³⁵⁵⁸ ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 237v-281r, [16-11-1738]. Josep havia delegat la seva representació a Antoni el dia anterior.

³⁵⁵⁹ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 342-350. Es poden veure amb detall les diverses pràctiques de pressió que ratllaven la corrupció a *Ibidem*, «Lo legal y lo ilegal en la...»

³⁵⁶⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 126, ff. 281r- 297v, [16-11-1738].

companyia i Agustí Gibert i Xurrich com a administrador de la Companyia Alegre i Gibert.³⁵⁶¹

Finalment, malgrat la competència i la forta oposició que s'havia esdevingut entre ambdós postors, Josep Besora i Roger acabà rebaixant de manera notable les seves pretensions econòmiques en un nou plec, alhora que procurava complir puntualment amb les entregues de cordam i eixàrcies estipulades en el seu contracte anterior. La corona decidí concedir-li l'*asiento* el mes de febrer de 1739.³⁵⁶² En aquesta ocasió, perquè la societat guanyés múscul econòmic també hi entraren com a avaladors el brodador barceloní Gabriel Espinàs –que ja tenia experiència com a proveïdor de vestuaris– i el mestre de cases reusenc Pere Joan Llagostera.³⁵⁶³

Tot i l'èxit en la negociació, aviat la fàbrica de Besora es veié acusada per tota mena de problemes. En primer lloc, el creixent zel en el control de la qualitat i dels processos productius impulsats des de la pròpia Armada a causa dels excessos comesos per Burnaby restringí notablement la llibertat d'acció de l'assentista català.³⁵⁶⁴ Aquestes cotilles administratives se sumaren al fet d'haver de gestionar els pavellons de treball de Cadis des de Barcelona i els endarreriments en l'arribada dels carregaments de materials i productes. Tots aquests fets generaren un creixement de la desconfiança per part de l'administració militar cap a l'assentista català que acabà derivant en una ordre de trasllat de tota la fabricació de corda a Cadis. Malgrat que Besora ja havia iniciat els preparatius pel trasllat, un nou problema amb els seus propis avaladors acabà convencent als oficials de l'Armada que calia buscar un nou proveïdor.³⁵⁶⁵

No és estrany que el primer a qui recorregué la secretaria de Marina per buscar un substitut de Besora fos Jaume Planell, l'agent madrileny de Puiguirguer i Gibert. Entre finals de 1738 i 1740, el seu grup de negocis intentà fer un notable salt a la cort a través de procurar aconseguir diversos grans contractes de proveïments. A banda del que ens

³⁵⁶¹ Per una aproximació sintètica a la base de les seves activitats. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 322-341 i 403.

³⁵⁶² Una concessió que coincidí temporalment amb la seva participació com a fiador en el contracte de transports de pedra per la construcció del nou Palau Reial de Madrid. AHPB, 967/13, Notari Miquel Cabrer, ff. 230r-232v, [09-04-1740]. Una fiança que acabaria desembocant en un plet entre Francesc Besora i l'assentista principal Josep Serrat. ACA, RP, BGRP, Vol. 18, ff. 84v-87v, [22-04-1739].

³⁵⁶³ Llagostera participaria en les subhastes públiques per la construcció de la nova escala de les casernes de Reus l'any 1759. Anna Isabel SERRA MASDEU, «Subhastes d'obres arquitectòniques: espais, sistemes i pautas usades a l'arxidiòcesi de Tarragona al final del segle XVIII» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 31, 2013, p. 259.

³⁵⁶⁴ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El reformismo borbónico y...», pp. 283-284.

³⁵⁶⁵ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 354-361.

ocupa, a principis de 1739 es trobaven implicats en l'*asiento* d'abastiment de pedra per la construcció del nou *Palacio Real* de Madrid.³⁵⁶⁶ A més a més, com hem vist, a mitjans de 1740 intentaren aconseguir –sense èxit– l'*asiento* general de vestuaris que es trobava en possessió de Matías de Valparda.³⁵⁶⁷ La majoria d'aquests esforços i gestions poden seguir-se a través de la profusa bibliografia comercial conservada dins del Fons Castellet de la Biblioteca de Catalunya.³⁵⁶⁸

La negativa de la Corona a concedir-los aquest darrer contracte feu que la companyia focalitzés tots els seus esforços en els negocis de l'Armada. La secretaria de Marina rescindí l'*asiento* de Besora l'estiu de 1740 i des de llavors ja s'iniciaren els contactes oficials amb Josep Planell. D'aquesta manera, durant els darrers mesos de 1740, Planell efectuà totes les gestions necessàries per tancar els serrells de l'eventual contracte i poder iniciar els proveïments a partir del gener de 1741. Aquell mateix desembre es concedí l'*asiento* als nous titulars, Ignasi i Joan Buxó. Els dos corders presentaren les seves fiances davant de l'intendent Sartine el dia 9 de desembre. Com no podia ser d'altra manera, els acompanyaven com a avaladors els mercaders Josep Puiguriquer, Salvador Golorons, Francesc Puget i Agustí Gibert, en nom seu i com a representant de la companyia Alegre.³⁵⁶⁹

Uns mesos després es formalitzà notarialment la societat, efectuant un nou repartiment que integrava com a socis efectius a Jaume Planell i al militar luxemburguès Jean Baillet i Grandcourt, amb uns nivells de participació molt diferents. Finalment, la societat es dividí en quaranta-sis parts i mitja, que quedaren distribuïdes tal i com queda reflectit al Gràfic número 11.

A excepció dels corders titulars i de Salvador Golorons, la resta d'avaladors es repartiren la propietat en porcions de magnitud similar. Inicialment, Josep Puiguriquer havia acumulat setze parts i mitja de la societat, però reconegué que nou d'aquestes parts serien en realitat de l'oficial Jean Baillet i Grandcourt. D'aquesta manera, el luxemburguès passà a ser el principal interessat en el contracte. Baillet havia arribat a Barcelona com a ajudant de camp del regiment de Reials Guàrdies Valones durant la

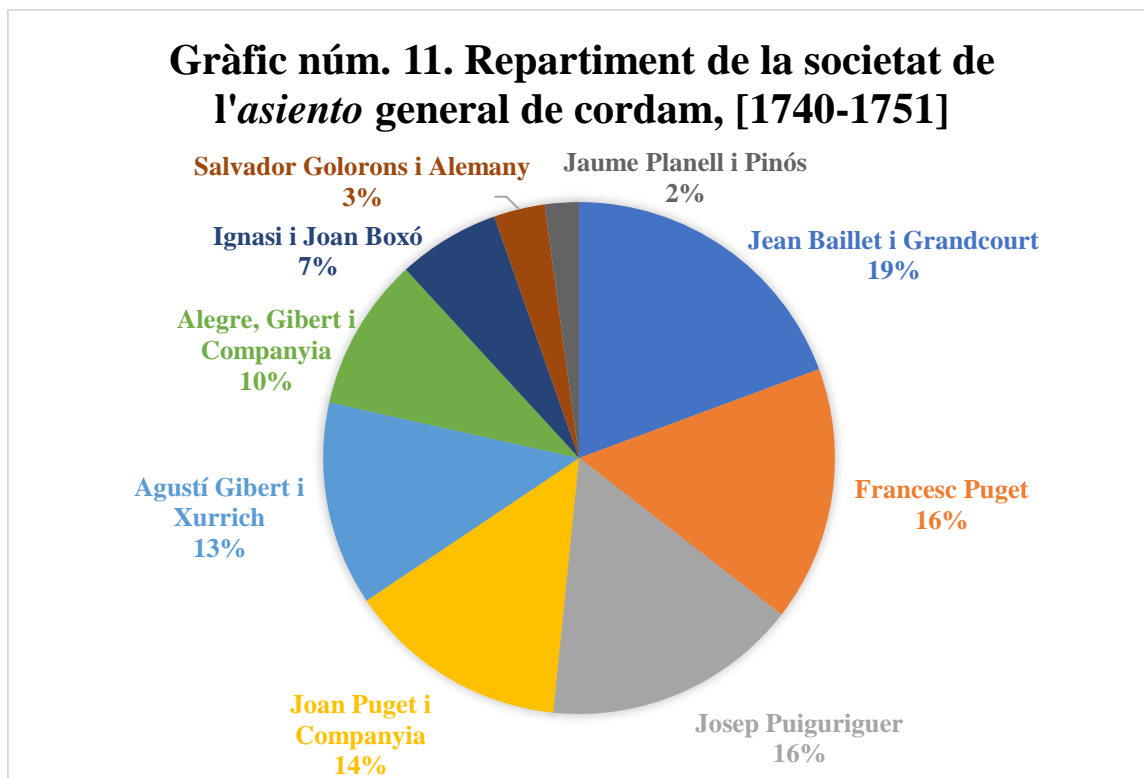
³⁵⁶⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 127, ff. 8r-15v, [07-01-1739].

³⁵⁶⁷ AGS, SGU, Llig. 5357, Casimiro de Ustáriz a Fernando Verdes Montenegro, s/f, [01-07-1740] i duc de Montemar al marquès de Villadarias, s/f, [21-03-1741].

³⁵⁶⁸ Pel cas dels vestuaris a BC, Fons del Baró de Castellet, 83/1 [1730-1760] i 97/1 [1740]. Pel global de les relacions amb Planell a Madrid entre 1737 i 1743 BC, Arx. 354 [1737-1739] i 355 [1740-1743].

³⁵⁶⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 128, ff. 335r-362v, [09-12-1740].

postguerra. L'any 1720 es casà amb la tarragonina Isabel de Montoliu i de Boixadós.³⁵⁷⁰ Isabel era filla del noble Pere de Montoliu i de Ribes, un dels individus més influents de la Tarragona del tombant de segle que també posseïa termes a la plana lleidatana.³⁵⁷¹ En el moment en el que entra a l'*asiento* de cordam, Baillet havia deixat les Reials Guàrdies per ocupar una plaça permanent com a tinent del rei a la Ciutadella de Barcelona.³⁵⁷² És possible que tant el seu rol com a oficial del rei com la vinculació familiar de la seva esposa amb el Camp de Tarragona i el Pla de Lleida –zones especialment donades al conreu del cànem–³⁵⁷³ fossin els motius que dugueren a la participació de Baillet de manera tan important en aquesta companyia.



Font: Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «La burguesía barcelonesa...», p. 160. Elaboració pròpia.

³⁵⁷⁰ Thomas GLESENER, «Les frontières de la nation. L'identité corporative d'un régiment étranger dans l'armée espagnole (XVIIIe siècle)» a Michel BERTRAND, i Natividad PLANAS (Dir.), *Les sociétés de frontière. De la Méditerranée à l'Atlantique (XVIe-XVIIIe siècle)*, Madrid: Casa de Velázquez, 2011, p. 249. Francisco Andújar el cita amb el nom hispanitzat i amb un altre cognom: Juan Matías Baillet de Latour. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La "confianza" real: extranjeros...», p. 519, n. 46.

³⁵⁷¹ Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Els Montoliu tarragonins del segle XVIII» a *Paratge*, Núm. 9, 1998, pp. 23-38.

³⁵⁷² Thomas GLESENER, «Les frontières de la nation...», p. 250.

³⁵⁷³ Llorenç FERRER I ALÒS, «Més enllà dels gremis i de les fàbriques d'indianes. La diversitat de formes de produir a la Catalunya del segle XVIII i la primera meitat del segle XIX» a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, Núm. 83, 2017, pp. 201-202.

Amb tot, segons Manuel Díaz aquesta nova participació majoritària no implicà un canvi en la direcció efectiva de la societat, atès que els seus interessos seguiren estant representats per Puiguriguer.³⁵⁷⁴ Agustí Gibert, Josep Puiguriguer i Francesc Puget ocuparien els principals càrrecs de la direcció econòmica i logística de la companyia mentre que els Buxó s'encarregarien de la part tècnica de la fabricació i transformació del cànem en el cordam.³⁵⁷⁵ Joan Baptista Borrell actuaria com a comptador de la societat i agent de relació amb l'administració fiscal. A banda, també comptaren amb una àmplia xarxa de corresponsals escampats arreu del Principat que s'encarregarien de gestionar les compres de cànem. Alguns d'ells foren individus de gran rellevància econòmica dins l'àmbit local, com el negociant Ignasi Feliu a Girona, Josep Riera a Igualada o la família Porta a Cervera.³⁵⁷⁶ Alguns, com l'esmentat Josep Riera, s'havien destacat com a proveïdors de palla o pa de munició per les tropes durant els anys anteriors.³⁵⁷⁷ Gibert, Puiguriguer i Puget també comptaren amb diversos corresponsals a la resta de la monarquia i arreu d'Europa mercès a la seva àmplia experiència comercial.

Manuel Díaz Ordóñez ha estudiat amb gran detall les estratègies comercial i productives d'aquesta societat des de l'adquisició del cànem, la brea i el quitrà fins a l'enviament i entrega dels gèneres acabats als magatzems dels diversos arsenals de Marina de la monarquia, passant per tots els passos de la transformació i manufactura dels cànems. La immensa majoria de les collites comprades ho foren a Catalunya, mentre que les adquisicions a Amsterdam, Marsella i el Piemont foren les segones en importància. Alhora, les primeres fases de la producció de cordam es mantingueren als magatzems de Barcelona mentre que molts dels acabats passaren a fer-se a les fàbriques dels arsenals de Cartagena i Cadis (la Carraca). Per aquestes operacions comptaren amb operaris que ja havien treballat en els *asientos* anteriors de Josep Besora i Roger.³⁵⁷⁸

Per poder mantenir el règim d'enviaments necessaris entre Barcelona i els arsenals de la resta del litoral peninsular fou imprescindible comptar amb una bona flota de naus de cabotatge que permetés establir una xarxa logística i de transport prou sòlida. Malgrat

³⁵⁷⁴ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 428-429.

³⁵⁷⁵ Pere Molas posa als Buxó com a exemple de la introducció de noves formes de producció concentrada a Barcelona. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 205 i 207.

³⁵⁷⁶ *Ibídem*, pp. 430-446.

³⁵⁷⁷ AHPB, 934/21, Notari Josep Francesc Fontana, ff. 4v-5v, [07-01-1726] i AHPB, 939/10, Notari Fèlix Cortès i Rubinat, ff. 172r-172v, [24-05-1727].

³⁵⁷⁸ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 465-528.

les consolidades capacitats comercials de la casa Alegre i els seus membres, aquest fet motivà que els membres d'aquesta societat també invertissin activament en el sector de la construcció i l'armament naval. Aquesta acumulació esdevindria una de les bases més sòlides per poder emprendre les seves posteriors aventures comercials americanes.³⁵⁷⁹

La gran demanda derivada dels conflictes combinats de la Guerra de l'Orella de Jenkins (1739) i de la Guerra de Successió d'Àustria (1740) feu que el volum de negoci de la societat fos certament notable. Així ho demostren els pagaments fets a través de la tresoreria de l'exèrcit Catalunya a Joan Buxó i Bruguera:

Quadre núm. 95. Pagaments fets per la tresoreria de l'exèrcit a Catalunya a Joan Buxó i Bruguera pels enviament de gèneres de cànem per l'Armada [1744-1748]	
Concepte	Rals de billó
Per les eixàrcies proveïdes entre els mesos de juliol i setembre de 1744 pel servei de l'esquadra de Cadis	450.000
Per les eixàrcies proveïdes entre els mesos d'agost i desembre de 1745 a Cartagena	900.000
Per les eixàrcies proveïdes entre els mesos de gener i desembre de 1746 a Cartagena	900.000
Per les eixàrcies proveïdes entre els mesos de gener i desembre de 1747 pels vaixells de l'Armada Reial	900.000
Per les eixàrcies proveïdes entre els mesos de gener i desembre de 1748 pels vaixells de l'Armada Reial	900.000
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3-4, [1744-1749]	

De fet, la companyia assolí un important volum de negoci total que superava el milió de lliures catalanes entre 1741 i 1754. Tanmateix, l'*asiento* acabà de manera efectiva la primavera de 1752 i deixà uns beneficis nets pels assentistes de 25.953 lliures o 279.150 rals i 16 maravedís de billó.³⁵⁸⁰

³⁵⁷⁹ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «La burguesía barcelonesa...», pp. 162-175. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...* Vol. IV, pp. 451-517. Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, pp. 65-68. És ben coneguda la relació dels socis de Buxó, els Alegre, Gibert i Puiguriguer amb la fundació de la Reial Companyia de Barcelona per comerciar amb Amèrica José María OLIVA MELGAR, *Cataluña y el comercio privilegiado con América en el siglo XVIII*, Barcelona: Edicions de la Universitat Barcelona, 1987, pp. 78-91.

³⁵⁸⁰ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 463-464 i 596-598.

A banda de l'evident èxit del contracte, deu anys de proveïments també generaren tensions i malestars entre els assentistes i alguns dels agents econòmics amb els que hagueren de col·laborar. El més notable fou el propi gremi de corders de Barcelona, que tot i l'enorme implicació de pràcticament tots els seus membres en els treballs per l'Armada no dubtaren a lluitar activament per la defensa de les seves prerrogatives davant alguns excessos dels contractistes. Els dos focus de tensió més evidents foren a l'entorn del pagament de les taxes gremials –que els assentistes consideraven que no calia pagar en virtut de les exempcions concedides per l'*asiento*– i les vendes irregulars a particulars de gèneres manufacturats en les fàbriques del cordam reial.³⁵⁸¹ Altres vegades eren els mateixos operaris que s'extralimitaven i tenien problemes entre ells.³⁵⁸²

La importància dels *asientos* de cordam de les dècades de 1730 i 1740 també es deixà veure en l'augment substancial de la producció de cànem al camp català. Per bé que al Principat els teixits de cànem per robes i espadenyes foren un dels grans demandants d'aquesta fibra, és indubtable que les intenses campanyes de compres fetes pels agents locals dels assentistes barcelonins tingueren un paper notable en l'augment de les plantacions i de la producció.³⁵⁸³ Així doncs, l'any 1750 Catalunya s'havia convertit en la principal regió productora de cànem de major qualitat de tota la monarquia, seguida de prop per l'Aragó i després València.³⁵⁸⁴

Tal i com hem apuntat, la societat Alegre, Gibert i Xurrich intentà penetrar en el mercat d'*asientos* militars de la cort intentant aconseguir contractes d'àmbits molt diversos del proveïment. A banda dels vestuaris i el cordam, a principis de la dècada de 1740 també s'embarcaren momentàniament en l'*asiento general* per la provisió d'arboradura, taulons, peces quadrades, brea negra i quitrà per l'Armada i els arsenals de Cartagena, Cadis i Ferrol. És important notar que aquesta iniciativa es troba cronològicament a prop de la visita de reconeixement dels boscos catalans feta pel capità de l'Armada Juan Valdés amb l'objectiu d'inspeccionar i trobar fustes hàbils per la construcció naval.³⁵⁸⁵

³⁵⁸¹ *Ibíd.*, pp. 589-593.

³⁵⁸² Per exemple, l'any 1748 el corder vilafranquí Antoni Font fou processat per les ferides fetes a un altre corder de la fàbrica de cànem. ACA, RP, BGRP, Processos, 1748, Núm. 9, I, s/f, [1748].

³⁵⁸³ Llorenç FERRER I ALÒS, «Més enllà dels gremis...», p. 202

³⁵⁸⁴ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El "triumfo" de la administración directa en el abastecimiento estratégico de jarcia y lona a la Real Armada española en el arsenal de Cartagena en 1751» a *Obradoiro de historia moderna*, Núm. 26, 2017, pp. 157-164.

³⁵⁸⁵ Alfredo José MARTÍNEZ GONZÁLEZ, «La elaboración de la Ordenanza de Montes de Marina, de 31 de enero de 1748, base de la política oceánica de la monarquía española durante el siglo XVIII» a *Anuario de Estudios Americanos*, Vol. 71, Núm. 2, pp. 582-583.

El principal contracte de provisió de fustes, arbres de vaixell, resina, brea i pega negra havia passat de mans neerlandeses al grup comercial navarrès de Juan de Goyeneche a principis de segle. A partir de la dècada de 1730, a Catalunya hi hagué una progressiva penetració en el negoci de l'explotació forestal per l'Armada de contractistes mitjans locals.³⁵⁸⁶ Com ja hem vist, moltes d'aquestes comandes estigueren vinculades a la construcció naval de les Drassanes barcelonines i de la resta de la costa catalana. Tanmateix, l'explotació dels boscos tortosins aviat també s'encaminà cap a l'exportació envers els arsenals del sud de la península.

Aprofitant les potencialitats dels boscos tortosins, el grup de negocis de Gibert i Puiguriguer intentà tancar un contracte general pel termini de dotze anys, de nou a través dels serveis de representació de Jaume Planell. La postura que presentaren fou acceptada el setembre de l'any 1741 a la cort i el 23 de gener de 1742 arribaren a la Intendència de Catalunya les fiances necessàries per assumir la important bestreta de 36.000 pesos o 540.000 rals de billó.³⁵⁸⁷ El contracte inclouria el bastiment d'una important factoria al delta de l'Ebre, que alhora aprofitaria la badia dels Alfares per organitzar les trameses cap a Cartagena, Cadis i el Ferrol. Alhora, els drets d'explotació forestal no només inclourien els arbres del massís dels Ports sinó que arribarien fins al Pallars i el Pirineu occidental català. Per les operacions a Tortosa comptaren amb Bruno i Anton Rubió, que formaven part de la important nissaga de fusters boscaters que havien treballat al territori almenys des de la dècada de 1720.³⁵⁸⁸

Així doncs, entre 1741 i 1742 a Catalunya hi hagué un important grup comercial que havia aconseguit emprendre alhora dos dels principals *asientos* de proveïment que licitava l'Armada reial. Aquesta circumstància coincidí temporalment amb l'elaboració d'un nou projecte per la construcció d'un arsenal a Barcelona signat per l'enginyer Miguel Marín. D'aprovar-se, podria afavorir el trasllat de la capitania del Departament marítim a la capital catalana. Segons Pablo de la Fuente i Marcel Pujol, els plànols i projeccions elaborats per l'enginyer del rei Miguel Marín podrien ser el resultat d'una campanya organitzada per aquest grup d'individus i companyies barcelonines que havien apostat fort en la provisió de gèneres essencials per l'Armada com la fusta o el

³⁵⁸⁶ Rafael TORRES-SÁNCHEZ i Oscar RIEZU-ELIZALDE, «¿En qué consistió el triunfo...?», pp. 204-208.

³⁵⁸⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 129, ff. 15r-37v, [23-01-1742].

³⁵⁸⁸ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 422.

cordam.³⁵⁸⁹ Ja hem vist l'impacte que tingué en l'organització de la producció la centralització de la fabricació als arsenals de Cartagena i Cadis en els contractes de Besora i dels Buxó. Així doncs, amb la construcció d'unes dependències com aquestes a Barcelona els assentistes haurien pogut mantenir i ampliar substancialment les seves operacions amb l'Armada, alhora que retallaria notablement les despeses del transport i afavoriria el manteniment d'aquestes comandes en mans de proveïdors locals.

Malauradament, el projecte no s'acabà materialitzant. De fet, quan finalment es presentà la proposta, Gibert i Puiguriguer ja no posseïen el contracte d'arboradura. En aquesta ocasió, el mercader madrileny Jerónimo Ruesga aplicà a la societat barcelonina una estratègia de pressió molt similar a la que ells aplicaren a Josep Besora i Roger per la consecució de l'*asiento* de cordam. Després d'intentar pactar un repartiment del contracte, Ruesga i els seus socis aragonesos i catalans presentaren una postura amb una substancial rebaixa de preus que acabà amb una nova concessió i la liquidació del contracte de Gibert i Puiguriguer.³⁵⁹⁰

Quadre núm. 96. Pagaments fets per la tresoreria de Catalunya pels enviament de gèneres d'arboradura per l'Armada [1744-1748]			
Cobrador	Concepte	Rals de billó	Maravedís
Josep Queralt	Pels gèneres i jornals com a assentista d'arboradura, fusta i betums de juliol i agost de 1744	16.238	19
Juan Pinzón	Mestre major d'arboradura destinat a Tortosa per supervisar els talls entre els mesos de març i desembre de 1745	3.554	12
Juan Pinzón	Mestre major d'arboradura destinat a Tortosa per supervisar els talls entre els mesos de març i desembre de 1746	2.734	4
Don Pedro de Simon ³⁵⁹¹	Pels proveïments fets a raó de l' <i>asiento</i> d'arboradura l'any 1747	487.500	
Don Pedro de Simon	Pels proveïments fets a raó de l' <i>asiento</i> d'arboradura l'any 1748	450.000	
Font: AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Lligs. 3-4, [1744-1749].			

³⁵⁸⁹ Pablo DE LA FUENTE i Marcel PUJOL, «Un projecte d'arsenal de marina...», pp. 63-64.

³⁵⁹⁰ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 527-528.

³⁵⁹¹ Pedro de Simon operava a mig camí entre Barcelona i Tortosa i s'encarregava de mantenir les instal·lacions i organitzar la distribució de fustes des del magatzem d'arboradura de la Ciutat Comtal. ACA, RP, BGRP, Vol. 136, ff. 306v-310v, [12-09-1749].

Ruesga i els seus socis seguiren explotant els boscos catalans fins l'any 1753, quan se'ls acabà el contracte. Fins l'any 1744 el seu home a Tortosa fou el mercader veí de la ciutat Josep Queralt. A partir de llavors s'hi remeté directament el mestre major d'arboradura Juan Pinzón. Amb l'arribada al tron de Ferran VI, també hi hagué un augment substancial de l'explotació forestal i de les quantitats econòmiques pagades per la tresoreria catalana en motiu d'aquest contracte tal i com es pot comprovar en el Quadre número 96.

Aquest gran creixement de la facturació coincidí amb el determinant canvi legal que vertebraria l'explotació forestal destinada a l'Armada la resta del segle, la *Ordenanza de Montes de Marina* de 31 de gener de 1748.³⁵⁹² A partir d'aquests moments i durant els regnats de Ferran VI i Carles III, Catalunya es consolidà un dels principals territoris proveïdors de fustes per la construcció militar naval espanyola, bé fossin les dels propis boscos catalans o les provinents d'altres províncies de la monarquia per via del transport fluvial i marítim.³⁵⁹³ Un creixement del subministrament que, alhora, no tardà a provocar xocs i tensions entre els agents dels assentistes i els professionals locals encarregats d'aquests trasllats.³⁵⁹⁴

6.6.5. La construcció de cavallerisses per al transport naval

Per finalitzar aquesta secció dedicada a les construccions navals, pararem atenció a un conjunt de contractes que es licitaren entre 1717 i 1733 a Barcelona i que tingueren un paper molt rellevant en el desenvolupament de les expedicions mediterrànies d'aquell segle. Ens referim a la construcció de cavallerisses i pessebres navals pel transport segur de muntures i atzembles.

Les campanyes de conquesta de Sicília i Sardenya, així com el viatge de l'infant Carles a la Toscana de 1731, la conquesta d'Orà de 1732 i la participació espanyola a la Guerra de Successió de Polònia de 1734, constitueixen grans exemples d'operacions amfibies i

³⁵⁹² Alfredo José MARTÍNEZ GONZÁLEZ, «La elaboración de la Ordenanza...», pp. 588-600.

³⁵⁹³ Vicente RUIZ GARCÍA, «Maderas de Cataluña...», pp. 116-121.

³⁵⁹⁴ En tenim una mostra clara en la querella existent entre el gremi de llogaters de mules de Girona i Pablo Robledo, director de l'asiento d'arboradura al Principat a principis de la dècada de 1750. *Respuesta por el Gremio de Alquiladores de mulas, de la presente Ciudad, a las dudas dadas por el señor Don Pedro de Ávila, Ministro de la Real Audiencia, y Auditor de Marina. En el pleyto que sigue dicho Gremio, con Don Pablo Robledo, director del Real Assiento de Arboladura*, Barcelona: Impremta de Josep Altès, 1755.

d'una altíssima dificultat tècnica.³⁵⁹⁵ Per bé que la infanteria i la infanteria naval fossin les protagonistes de les accions de desembarcament i la presa dels caps de platja, les unitats de cavalleria resultaven imprescindibles per poder consolidar les posicions ocupades en territori enemic, guanyar mobilitat operativa i aconseguir intel·ligència. A banda, les forces expedicionàries també requerien atzembles pel transport dels utilatges propis de la tropa com les tendes de campanya, les reserves de municions i pólvora o altres gèneres d'artilleria. Precisament, el mateix tren d'artilleria requeria d'una quantitat notable d'animals de tracció.

Per bé que aquestes atzembles podien adquirir-se directament sobre el terreny –bé fos comprant-les o bé requisant-les– sempre fou necessari comptar amb un primer cos de transport que pogués acompanyar la tropa fins a consolidar la posició i accedir als proveïdors i recursos del territori. Així mateix, la consecució de muntures per la cavalleria esdevenia molt més complexa, atès l'entrenament i el condicionament a que calia sotmetre l'animal perquè respongués a les ordres del genet en contextos de gran tensió.

Així doncs, per dur a terme operacions d'aquesta naturalesa esdevenia imprescindible poder transportar els cavalls necessaris per dur a terme totes aquestes funcions des de la base logística inicial. Les cavallerisses o quadres de transport foren l'element clau que permeté –sempre que estiguessin ben acabades– el trasllat segur de les muntures per via marítima.

Durant la preparació i aparellament de l'expedició d'estiu de 1717, el superintendent de Marina José Patiño supervisà personalment el procés de licitació d'un contracte per la construcció de dues mil noves cavallerisses a les embarcacions noliejades i assenyalades al port de Barcelona. Aquest contracte es gestionà i licità al mateix moment en que la flota aparellada hissava les veles i deixava la Ciutat Comtal el 24 de juliol. Els primers cossos de cavalleria que salparen amb el gruix de l'expedició foren carregats en vaixells provinents d'altres places i que ja es trobaven habilitats. En canvi, tal i com narrà posteriorment el mateix marquès de la Mina, els primers reforços que reberen les tropes espanyoles una vegada ja havien desembarcat a l'illa foren tres esquadrans de cavalleria

³⁵⁹⁵ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «Presentación dossier: La logística anfibia. El poder naval del Imperio español en el Mediterráneo durante el siglo XVIII» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 10-22.

provinents de Barcelona.³⁵⁹⁶ Precisament, aquestes unitats foren les que es traslladaren en les cavallerisses licitades i construïdes a la ciutat.

Segons el plec de condicions, l'assentista hauria de construir l'estructura de la cavallerissa i els pessebres per alimentar cavalls de manera integrada, i amb fusta de pi de la millor qualitat i d'una alçada de vuit peus i mig des de la coberta. També hauria d'assegurar els sòls i empostissats per afermar la resistència de la coberta davant del pes dels cavalls. Tota la fusta i ferrament necessàries serien pagades pel contractista i la urgència de l'obra limitava el termini per acabar les feines a només vint dies des del pagament de la bestreta. Per aquest motiu, no se li limitaria cap compra de fustes a particulars i es podria valdre de les llanxes de la Corona per transportar els materials als bucs.

El dia 27 de juliol es començaren a fer els pregons públics de les condicions i aquell mateix dia es presentaren les primeres postures per part del veterà mestre fuster Pere Costa. Els dies següents hi hagué tres rebaixes i es marcà el dia 2 d'agost per rematar i concedir el contracte. Finalment, fou el propi Costa qui l'aconseguí per un preu total de 3.700 pesos.³⁵⁹⁷ Costa estava acompanyat del seu cunyat Josep Rubió, qui llavors ja era un reputat especialista en l'extracció i transformació de fustes en materials de construcció. Sens dubte, aquesta experiència seria clau per aconseguir els gèneres de fusta necessaris pel contracte ràpidament.

A banda dels Rubió, Costa havia treballat estretament amb diversos mestres fusters de la ciutat des del canvi de segle, i tenia un important ascendent entre els seus companys d'ofici que aquell any li valgué la posició de receptor del seu gremis.³⁵⁹⁸ Indubtablement, aquesta influència li serviria per mobilitzar tota la mà d'obra requerida per complir l'estret termini.

Tot apunta que el superintendent Patiño quedà satisfet per la feina feta, atès que Costa i Rubió emprengueren diverses provisions de gèneres d'artilleria en el marc dels aprestos per l'expedició de Sicília.³⁵⁹⁹ Alguns mesos després d'haver sortit l'expedició i d'haver consolidat l'ocupació de bona part de l'illa, arribà a l'intendent Rodrigo Caballero que haurien d'embarcar-se:«[...] porción de caballos de las Reales Tropas para cuyo

³⁵⁹⁶ BNE, Man. 5590, *Memorias sobre la Guerra de...*, Vol. I, 1755, p. 33.

³⁵⁹⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 108, ff. 253r-255v, [02-08-1717].

³⁵⁹⁸ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 128.

³⁵⁹⁹ Entre d'altres, ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 54v-58r, [02-02-1718] i ff. 65v-68r, [02-02-1718].

transporte en las embarcaciones deben construirse caballerizas en la misma conformidad que en las últimas expediciones se ha practicado».³⁶⁰⁰

D'aquesta manera, Caballero feu cridar a Costa i Rubió i els proposà continuar la tasca desenvolupada l'any anterior, aquesta vegada manufacturant set-centes unitats conjuntes de cavallerissa, pessebre i empostissat. A diferència del que succeí l'any anterior, aquesta vegada la fusta per la construcció fou proveïda per la Intendència així com les anelles de ferro que caldria clavar a les parets del vaixell per fixar els cavalls amb cingles i corretges. Molta d'aquesta fusta provindria de les cavallerisses manufacturades l'any 1717 i que s'haurien desmuntat quan retornaren els vaixells. Aquest fet era enormement comú, atès que el muntatge d'aquestes estructures se solia fer en naus requisades o privades que sols s'havien noliejat per compte de la Corona i de l'Armada per efectuar transports en moments puntuals.³⁶⁰¹

Per la seva banda Costa i Rubió haurien d'organitzar i pagar la mà d'obra i tota la ferramenta i claus necessaris. Les consideracions tècniques foren pràcticament calcades a les de 1717, augmentant l'èmfasi en assegurar els punts d'amarrada dels animals a les mures de les naus. Atès que s'obrí la possibilitat de seguir construint més unitats després de les set-centes primeres, l'intendent i els assentistes no acordaren un preu tancat per tot el contracte, sinó un preu per unitat de 13 rals d'ardit. Aquesta esdevindria l'estratègia habitual els properes contractes. Finalment, Pere Costa acabà percebent la important quantitat de 237.150 rals de billó per la feina feta en aquest contracte i esdevingué un dels assentistes catalans econòmicament més beneficiats per l'expedició de 1718 segons els càlculs d'Eduard Martí.³⁶⁰²

Dotze anys més tard, la tensió pre-bèl·lica al nord d'Itàlia a causa de l'enviament de tropes imperials el desembre de 1729 feu que s'iniciessin diversos preparatius militars davant d'un possible esclat de les hostilitats.³⁶⁰³ Un dels contractes que es licità a mitjans de 1730 a causa d'aquests aprestos fou el de la manufactura de tres-centes setanta-sis noves *cinchas-embarcaderas* i quatre mil noves *cinchas-cama* que es

³⁶⁰⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 180, ff. 664r-667r, [26-12-1718].

³⁶⁰¹ Armando Alberola ens descriu algunes d'aquestes pràctiques en motiu de l'expedició a Armando ALBEROLA ROMÁ, «En torno a la política revisionista de Felipe V: los fletamentos de buques extranjeros en el puerto de Alicante y su empleo en la expedición a Sicilia del año 1718» a *Revista de Historia Moderna*, Núm. 10, 1991, pp. 263-285.

³⁶⁰² Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización...», p. 151. Didier OZANAM, «La política exterior...», pp. 611-612.

³⁶⁰³ Antonio DE BÉTHENCOURT MASSIEU, *Relaciones de España bajo...*, pp. 70-73.

destinariem al trasllat de muntures. Les primeres tenien la funció de traslladar l'animal de les embarcacions auxiliars a les naus de transport i viceversa, mentre que les segones servien per assegurar les muntures durant el viatge. Així doncs, el dia 15 de maig se celebrà la darrera subhasta i es rematà el contracte a favor del mestre corder de Barcelona Jaume Gay. Se li donà a raó de 24 rals d'ardits cada peça per embarcar i 15 rals per cada corretja de transport, que farien un total de 69.024 rals d'ardit per tota la comanda.³⁶⁰⁴

Gay estigué avalat en aquest contracte per dos importants mestres corders barcelonins, Pere Pau Illas i Josep Besora, així com del cordoner Francesc Besora. Tant Josep com Francesc ja acumulaven una llarga experiència com a assentistes i s'havien consolidat com alguns dels proveïdors més recurrents en les licitacions de la Intendència. De fet, en la composició de la societat que es creà per aquest contracte Josep Besora acumulà sis de les vuit parts en que dividiren l'*asiento*, mentre que Gay sols en posseïa una.³⁶⁰⁵

Un mes després d'iniciar la producció de corretges es rematà un nou contracte per la construcció de totes les cavallerisses navals «[...] que fueren menester dentro de las embarcaciones que se señalaren del puerto de esta Capital».³⁶⁰⁶ El ritme de treball es fixà en vuit-centes unitats cada setmana. Després d'una intensa subhasta on hi presentaren postures quatre importants mestres fusters barcelonins, s'acabà enduent l'*asiento* el mestre de cases Antoni Vallescà, acompanyat del seu germà Faust i del seu fill Francesc, així com de Pere Campets, també mestre de cases. En aquest cas, Vallescà i els seus socis cobrarien 29 rals per cada conjunt de cavallerissa i pessebre. Un mes abans, la mateixa companyia havia aconseguit un important contracte pel proveïment de dinou mil dues-centes taules de pi de 12 pams i dos mil cinc-cents quartons de tres vares de llarg.³⁶⁰⁷ És molt possible que bona part d'aquestes fustes fossin destinades a la fabricació de les cavallerisses.

El contracte de Vallescà no tingué continuïtat l'any següent, quan es tornà a requerir la construcció de noves cavallerisses a causa de l'aprest de l'expedició que hauria d'acompanyar l'infant Carles a la Toscana. El nou *asiento* l'aconseguí el mestre fuster Francesc Soler i Campins, que ja havia presentat tres postures diferents durant la licitació del contracte de 1730. Tot i ser el primer contracte que formalitzà amb la

³⁶⁰⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 361r-367r, [15-05-1730].

³⁶⁰⁵ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, p. 312.

³⁶⁰⁶ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 387v-398r, [15-06-1730].

³⁶⁰⁷ ACA, RP, BGRP, Vol. 118, ff. 347r-351v, [10-05-1730].

Intendència, Soler havia acumulat experiència treballant amb el seu pare, l'assentista de la Ciutadella i fuster del rei Miquel Soler, i el seu sogre, el mestre de cases Josep Martí i Juli.³⁶⁰⁸

A banda de les cavallerisses i els pessebres, en aquesta ocasió també s'encarregava a l'assentista la construcció de *dispensas* per l'equipatge i els queviures i de *lugares comunes* per la tropa que s'haurien de construir dins dels mateixos vaixells. La postura final de Soler fou de 11 sous i sis diners per cada joc de cavallerissa i pessebre, de 11 sous i sis diners per cada *dispensa* i vuit sous i sis diners per cada *lugar común*.³⁶⁰⁹

Malgrat comptar amb familiars directes de tanta entitat, cap d'ells figurà en el contracte. Això sí, l'avalaren dos mestres fusters que acabarien esdevenint alguns dels assentistes més prolífics de Catalunya a les dècades de 1730 i 1740: Ramon Canals i Esteve Subiràs. Per tots dos, aquest fou el seu primer *asiento* que emprengueren amb la Intendència de Catalunya i el que marcà l'inici de les seves fulgurants carreres. Amb tot, aquell mateix any Canals ja ocupava l'important càrrec de receptor de la seva confraria.³⁶¹⁰

A causa dels preparatius per la futura expedició de conquesta d'Orà que es feren a Barcelona la primavera de 1732, l'intendent Antoine de Sartine renovà el contracte de Soler amb les mateixes condicions, preus i fiadors. L'únic canvi substancial que s'introduí fou el fet que Soler i els seus operaris haurien de ser presents a qualsevol embarcament de cavalls que es fes al port de Barcelona. D'aquesta manera, podrien ajustar les cavallerisses a les muntures per evitar ferides o problemes.³⁶¹¹

Mentre que els treballs s'iniciaren amb els materials que encara quedaven dels *asientos* anteriors, una setmana més tard s'encarregà al comerciant barceloní Mateu Amich que entregués als magatzems de Barcelona cinc mil taulons, tres mil cinc-cents taules, dues mil llates de fusta i mil cabirons de pi per la fàbrica de les següents.³⁶¹² El preu del contracte ascendia a 31.833 rals d'ardit. Malgrat que Antoni Vallescà avalà la postura d'Amich i entrà al contracte com a fiador, ateses les comandes posteriors ens inclinem a creure que fou Vallescà qui va acabar fent efectiva la provisió. La resta d'aquella

³⁶⁰⁸ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 454-455. Francesc rellevària al seu pare com a fuster del rei l'any 1737. ACA, RP, BGRP, Vol. 16, ff. 104v-105v, [11-06-1737].

³⁶⁰⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 119, ff. 165r-181r, [28-07-1731].

³⁶¹⁰ Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, p. 95.

³⁶¹¹ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 126r-128r, [20-03-1732].

³⁶¹² ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 140r-146v, [27-03-1732].

primavera, Anton i el seu fill Francesc participaren en tres contractes més que acumularen una provisió de catorze mil taules, mil cabirons i mil llates de fusta més.³⁶¹³

A mitjans de maig d'aquell mateix 1732, l'intendent feu cridar al corder Jaume Gay i l'informà que havia rebut dues ordres de José Patiño sobre «[...] los daños y perjuizios que han resultado al Real Servicio por la defectuosa construcción de las primeras [corretges]». ³⁶¹⁴ A més a més, també havia elaborat un estat de totes les reparacions que s'hagueren de fer a les seves corretges en el trànsit cap a Itàlia per evitar cap dany sever a les muntures del regiment de dragons de Batàvia. Malauradament, alguns cavalls s'acabaren veient afectats a causa del trencament d'alguns lligams. Per aquesta raó, Sartine reclamà a Gay que indemnitzés la Corona per tots els danys que havia provocat i que restituís les corretges trencades per unes de noves. Finalment, el dia 30 d'agost de 1733, Gay entregà cent setanta-vuit corretges noves al magatzem d'artilleria de les Drassanes que foren supervisades i aprovades pels pèrits Ignasi Buxó del gremi de corders i Bernat Fontanells del gremi de teixidors de lli.³⁶¹⁵ Emperò, aquesta entrega no fou pas la darrera conseqüència d'aquest contracte. A causa de l'augment inesperat de la càrrega de treball i dels materials que s'hi hagueren d'emprar, la companyia acabà patint unes pèrdues properes a les 3.000 lliures catalanes. Aquest fet generà un agre conflicte entre els socis pel tancament de la societat i el repartiment dels deutes que s'allargà fins el 1738 quan els companys signaren una darrera concòrdia.³⁶¹⁶

Durant aquell mes d'agost de 1733 es pregonà i rematà a Barcelona el darrer contracte de cavallerisses que coneixem per la resta del regnat de Felip V. Segons explica Agustín González Enciso, d'entre totes les preocupacions derivades dels grans esforços logístics que es feren a les principals places marítimes de la monarquia, la que més preocupava a Patiño aquell agost fou la construcció de cavallerisses per traslladar les unitats de cavalleria i dragons a Itàlia.³⁶¹⁷

L'arrel d'aquesta preocupació venia del secretisme amb el que es duïen a terme els aprestos davant de la vigilància internacional. De fet, entre els mateixos oficials reials hi seguia havent un desconeixement bastant generalitzat de l'eventual destí de la flota que s'estava aparellant. El fet que s'estiguessin duent a terme preparacions i acumulacions

³⁶¹³ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 187v-190r, [04-04-1732], ff. 349r-352v, [19-05-1732], ff. 401r-402v, [04-07-1732].

³⁶¹⁴ ACA, RP, BGRP, Vol. 120, ff. 355r-361r, [17-05-1732].

³⁶¹⁵ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 421r-421v, [30-08-1733].

³⁶¹⁶ Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio...*, pp. 314-316.

³⁶¹⁷ Agustín GONZÁLEZ ENCISO «La Marina a la conquista...», pp. 27-28.

de pertrets tant a Alacant com a Barcelona deixava obertes les possibilitats tant d'una operació al nord d'Àfrica com d'una nova aventura italiana. Així doncs, tant a la plaça valenciana com a la catalana es dugueren a terme noves construccions de cavallerisses per preparar ràpidament les naus de transport que es noliejarien cap a aquest nou destí. A Alacant s'encarregà la construcció de dues mil unitats, que es construïrien en embarcacions de càrrega mitjanes que ja s'havien aparellat al port de la ciutat. A mesura que estaven a punt, els vaixells salpaven cap a Barcelona on s'unirien al conjunt de la flota.³⁶¹⁸

A la Ciutat Comtal, l'experiència acumulada en les provisions d'anys anteriors fou vital per assegurar el bon compliment de les ordres de Patiño. A mitjans d'agost Sartine publicà a un plec de «Condiciones con que se han de fabricar las caballerizas con sus pesebreras, dispensas, tabladros, y lugares comunes en las embarcaciones que se destinaren a ese efecto en el muelle de esta Ciudad».³⁶¹⁹

El mateix títol de les condicions sembla apuntar a que es tractaria d'una comanda pràcticament igual a les fetes els anys precedents. Tots els treballs s'haurien de fer seguint els models construïts al pinc del patró Miquel Molas que es trobava ancorat al port. Tots els materials que es fessin servir haurien de ser aprovats pel comissari de marina Antonio Gallego de Montemayor i pels mestres majors de fusteria i ferreteria de l'exèrcit a Catalunya, Pere Costa i Joan Closes. D'aquesta manera, Costa tornava a participar de manera activa en la construcció de cavallerisses després dels seus contractes de 1717 i 1718, malgrat que aquesta vegada fos com a pèrit supervisor de la qualitat dels materials i dels acabats.

Una de les característiques diferencials d'aquest contracte fou que i espais comuns i empostissats que caldria construir no sols serien per les unitats de cavalleria sinó també per les d'infanteria, fet que multiplicaria notablement la feina a fer i les embarcacions que serien objecte d'intervencions. Amb tot, el ritme constructiu es fixà en quatre-centes cavallerisses setmanals, rebaixant a la meitat el que es pactà amb Antoni Vallescà el 1730. Finalment, l'assentista també s'hauria d'encarregar d'anomenar quadrilles de

³⁶¹⁸ *Ibíd*em, pp. 30-31.

³⁶¹⁹ ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 410v-414r, [28-08-1733].

mestres i operaris que s'embarquessin a la flota per poder realitzar les reparacions i ajustos que fossin necessaris durant el viatge de qualsevol dels espais construïts.³⁶²⁰

Com en les anteriors ocasions, el plec més beneficiós per la hisenda reial fou el presentat per Francesc Soler, acompanyat d'Esteve Subiràs i Ramon Canals com a fiadors. Sens dubte, l'experiència prèvia i la seva capacitat de mobilització de mà d'obra i de recursos materials fou l'element que els permeté presentar la proposta més competitiva. Soler s'oferí a fer totes les obres a raó dels següents preus:

Quadre núm. 97. Preus donats per Francesc Soler i Cia. per l'asiento de cavallerisses pel transport naval [28-08-1733]	
Concepte	Preu (rals d'ardit)
Per cada joc de cavallerissa i pessebre	41
Per cada dispensa de cavalleria	47
Per cada dispensa d'infanteria	98
Per cada espai comú	25
Per cada dotzena de taules, cabirons i llates que es fessin servir pels empostissats de la infanteria	33
Per la manufactura de cada empostissat per la infanteria	84
Font: ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 410v-414r, [28-08-1733].	

A més de sol·licitar l'exempció de tots els drets d'entrada dels materials que s'haurien d'emprar, també posà la següent condició:

«Que si me mandaren cesar en la construcción de caballerizas, dispensas y lugares comunes seme han de recibir en los almacenes de la marina la madera y clavazón que tuviere sin emplear en los buques, pagándoseme el justo valor de los géneros el que deberán declarar uno o mas expertos que se pongan por parte de S.M. y otro por la mía con intervención del ministro que nombrare el señor Intendente a este intento».³⁶²¹

Malgrat que la postura de Soler fos acceptada directament per l'intendent Sartine, els preus foren comparativament molt superiors als que s'havien pactat en anteriors ocasions. Aquest fet podia respondre al coneixement que els assentistes tenien de la

³⁶²⁰ Per exemple, en virtut d'aquesta condició, l'any 1745 s'embarcaren onze mestres fusters barcelonins per cuidar de les cavallerisses de la brigada de Carabiners Reials que s'havia de traslladar cap a Itàlia. Entre tots cobraren la quantitat de 5.487 rals pels jornals que passaren embarcats. AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Llig. 3, Sec. 2, s/f, [26-11-1746].

³⁶²¹ *Ibidem*.

prioritat amb la que es licità el contracte i la necessitat que tenia la Corona de poder aparellar a temps tots els transports de tropes. Això no evità que el mestre fuster Magí Serra –que ja havia intentat endur-se el contracte de cavallerisses de juny de 1730– presentés una rebaixa d’una sisena part del total del preu que acabés tenint l’*asiento*. Amb tot, Soler invocà el seu dret de precedència i mantingué la titularitat del contracte acceptant la rebaixa proposada per Serra.³⁶²²

L’enorme quantitat de fusta i ferramenta necessària per la fàbrica de les cavallerisses feu que fos necessària la importació de grans partides d’aquests gèneres des de fora de Barcelona. L’enviament d’aquests materials a través de vaixells des de Mataró i Arenys també portà alguns problemes amb el gremi de descarregadors de Mar de Barcelona, atès que part de les fustes necessàries per la manufactura dels pessebres foren descarregades de les naus de càrrega pels mateixos mariners.³⁶²³

Subiràs i Canals, com a responsables de la compra i trasllat dels materials, no volgueren enemistar-se amb un gremi tan rellevant pel bon funcionament de les operacions al port, de manera que optaren per pactar una solució amb els prohoms. El resultat més immediat d’aquest acord fou el pagament de 125 lliures al gremi per:

«[...] de descarregar totes les pots y altres gèneros de fusta que se han descarregat en lo port de la present ciutat fins lo dia vint y set de octubre pròxim passat y també per los gastos fets a instància de dita confraria contra los patrons aportaren dits gèneros de fusta per haver aquells descarregat de sa pròpia autoritat [...]».³⁶²⁴

Més enllà d’aquest contratemps no coneixem cap altre situació similar que dificultés el compliment del contracte. Així doncs, aquesta és la darrera referència a la construcció de cavallerisses que trobem als manuals de la Intendència de Catalunya pel que resta del regnat de Felip V.

Amb tot, atès que a partir de l’any 1741 es tornaren a efectuar preparatius i aprestos per l’enviament de noves flotes expedicionàries a Itàlia, la construcció d’aquests elements essencials pels transport de muntures tornà a iniciar-se amb força, per bé que no es licità cap nova comanda. Mercès als comptes de la tresoreria de Catalunya sabem que Francesc Soler seguí treballant en campanyes de construcció similars des del dia 24 de juny de l’any 1741. Recollim algunes de les quantitats que percebé per aquestes feines

³⁶²² ACA, RP, BGRP, Vol. 121, ff. 422r-422v, [05-09-1733].

³⁶²³ AHPB, 950/26, Notari Fèlix Avellà, f. 165r, [05-09-1733].

³⁶²⁴ AHPB, 950/26, Notari Fèlix Avellà, f. 222r, [05-11-1733].

al Quadre número 98. És ben possible que Soler s'ocupés d'aquestes construccions en base a les condicions ja pactades l'any 1733, o bé que s'integressin dins d'algun dels nombrosos contractes en els que participà durant aquests anys com a soci de Josep Serrat, Esteve Subiràs, Ramon Canals o Ramon Ivern i que l'acabaren convertint en l'assentista més actiu de la Intendència de Catalunya durant els darrers anys del regnat de Felip V.³⁶²⁵

Quadre núm. 98. Quantitats cobrades per Francesc Soler a raó dels treballs fets per la fàbrica de cavallerisses, <i>dispensas</i>, espais comuns i empostissats [1744-1747]		
Concepte	Rals	Maravedís
Per la construcció de cavallerisses, <i>dispensas</i> , espais comuns i empostissats entre març i desembre de 1744	7.609	
Per una caixa de cirurgia completa, 500 remes per llanxes i per la construcció de cavallerisses, <i>dispensas</i> , espais comuns i empostissats entre desembre de 1744 i gener de 1745	49.874	32
Per la construcció de cavallerisses, <i>dispensas</i> , espais comuns i empostissats entre gener i desembre de 1746	14.351	5
Per la construcció de cavallerisses, <i>dispensas</i> , espais comuns i empostissats i resta de la fi de la seva fàbrica d'aquests espais de 1747	20.519	33
AGS, DGT, Inv. 16, Guió 9, Lligs. 3-4, [1744-1749].		

³⁶²⁵ Vegeu-ho en el capítol 5.2 que hem dedicat a les vies de contractació en aquest mateix treball.

A TALL DE CONCLUSIÓ. EL NEGOCI DEL PROVEÏMENT MILITAR A LA CATALUNYA DE LA PRIMERA MEITAT DEL SET-CENTS

Havent repassat les trajectòries i evolució de la participació privada en cadascun dels múltiples sectors del proveïment de l'exèrcit desplegat a Catalunya fins l'inici del regnat de Ferran VI, ha arribat el moment de recapitular i conjuntar els àmbits que hem tractat fins ara.

Com hem vist durant els primers capítols del present estudi, la participació catalana en el proveïment dels exèrcits reials fou certament activa des de molt abans de l'arribada del canvi dinàstic. Durant els anys que seguiren a la Guerra dels Segadors, aquestes tasques es caracteritzaren per la notable concentració de la contractació en mans de grans assentistes com Francesc de Montserrat, Francesc Argemir o Pau Feu i dels seus agents. Tots ells actuaren com a socis preferents de l'aragonès Pedro de Pomar, que fou el principal assentista de l'exèrcit a Catalunya fins la dècada de 1670 o de Jose de Aguerri i la casa comercial del marquès de Valdeolmos. Per bé que les seves carreres s'iniciaren en moments diferents de la segona meitat del segle XVII, a la dècada de 1680 ja es trobaven implicats en les principals comandes militars que es donaren al Principat. Alhora, tots ells tingueren a la seva disposició una àmplia xarxa de col·laboradors barcelonins i de la resta del territori que actuaren activament com a agents seus en aquestes tasques de proveïment. El comerciant vigatà Puigrubí en seria un cas ben representatiu. Aquest model de combinació de l'administració delegada dels grans assentistes cortesans amb la contractació directament gestionada amb la Corona fou una dinàmica general que hem observat de manera constant durant tot el període estudiat.

Amb el creixement de la presència militar al Principat a finals de la dècada de 1680 a causa de la constant hostilitat amb la França de Lluís XIV i de l'aixecament dels Barretines, les necessitats materials, alimentàries i financeres de l'exèrcit es multiplicaren, permetent l'entrada al mercat dels *asientos* a alguns dels nous membres de la puixant burgesia comercial barcelonina. Molts d'aquests nous proveïdors –com Joan Kies, Arnold Jäger, Joan Lapeira o Jaume Duran– havien aconseguit un notable èxit empresarial i consolidació econòmica mercès al comerç internacional de vi i aiguardent o a la venda de tabac i altres drogues a la conjuntura de creixement o

“redreç” de les dècades de 1670 i 1680. La seva participació activa en els grans contractes de proveïment de grans per les tropes esdevingué una clara plataforma pel seu ennobliment els darrers anys del regnat de Carles II.

Alguns d'aquests personatges s'iniciaren en els negocis amb l'exèrcit de la mà de Montserrat o Argemir, però la seva capacitat i iniciativa els permeté consolidar-se com a proveïdors independents i amb una gran rellevància i projecció. El cas més notable seria el del flequer Joan Colomer, que aconseguí el monopoli de la provisió del pa de munició de manera ininterrompuda des de l'any 1680 fins l'esclat de la Guerra de Successió.

Tal i com era costum, l'equipament de les unitats aixecades per la Diputació i el Consell de Cent fou conduït a través de petites comandes licitades públicament per les pròpies institucions. Aquests contractes foren empresos per diversos menestrals de la ciutat i esdevingueren una autèntica porta d'entrada al camp del negoci militar per part d'individus i companyies d'artesans més modestes. Alguns d'ells, com el barreter Joan Capella, els sastres Felip Gavalrà i Pere Casajoana o el barreter Josep Prats es mantindrien actius com a proveïdors tant de les unitats aixecades per les institucions catalanes austriacistes a partir de 1706 com dels regiments borbònics durant el regnat de Felip V.

Durant aquest període també s'acabaren encetant algunes dinàmiques de provisió que seguiren ben presents durant les dècades següents. En són dues clares mostres la concentració de la fabricació de municions de plom a la baronia de Prades amb l'establiment de la fàbrica de Falset l'any 1693 o l'arribada de les primeres grans comandes de vestuaris per les tropes que es donaren a agents catalans entre els anys 1699 i 1700. Per bé que els estudis d'Antonio Espino, Albert Garcia Espuche, Carmen Sanz i Benet Oliva que han tractat –directament o indirectament– el proveïment militar al Principat ens han servit com un punt de referència per observar algunes recurrències amb l'època borbònica, malauradament no hem pogut aprofundir tant com voldríem en el coneixement de les pràctiques de contractació militar que es desenvoluparen a Catalunya durant aquestes darreres dècades del Sis-cents. Creiem que seria de gran interès reprendre el fil iniciat per aquests investigadors aplicant una metodologia de consulta documental i anàlisi creuada de fons notariais i registres de l'administració per tal de traçar amb més solidesa aquestes continuïtats i discontinuïtats en les dinàmiques

de proveïment de les tropes i l'execució de les comandes que es donaren en aquell moment i les que hem descrit i analitzat durant la primera meitat del segle XVIII.

Quelcom similar succeeix amb el primer lustre de govern borbònic del Principat. Més enllà d'haver constatat una continuïtat substancial en les pràctiques de provisió i de les trajectòries d'alguns dels contractistes més consolidats i prometedors de finals del regnat anterior –com Joan Colomer i Antoni Bellvitges– aquesta particular conjuntura política també ens ha servit per observar com el proveïment de la tropa i l'acció dels assentistes de la Corona al Principat també tingueren un paper notable dins del debat constitucional generat per la celebració de les Corts de 1701-1702. N'hem pogut observar alguns exemples a l'entorn dels excessos en els repartiments de palles, l'explotació dels boscos pirinencs per part de contractistes francesos i navarresos o, molt especialment, sobre la limitació i les irregularitats comeses emparant-se en les exempcions de drets concedides per la monarquia als assentistes. Tanmateix, en aquesta ocasió sols hem tractat aquests casos en base a la documentació produïda per les sessions de les Corts i als Dietaris de la Generalitat. Sens dubte, la consulta creuada dels fons de correspondència i deliberacions de la Diputació i de processos de la Reial Audiència i del seguiment notarial de les activitats dels principals contractistes implicats en aquestes irregularitats i els seus agents ens permetria aprofundir en el coneixement tant de les particularitats de la provisió i la progressiva penetració dels assentistes francesos com també de les tensions que generà amb les institucions catalanes, especialment a l'entorn de la fiscalitat. Unes tibantors que, com hem vist, també tingueren un impacte substancial en les negociacions que es donaren a les Corts de 1705-1706 entre els Braços i les noves autoritats reials de Carles III d'Habsburg, quan la Guerra de Successió ja havia arribat a la Península.

Precisament, el conflicte successori trastocà de manera molt important les trajectòries de tots els principals empresaris militars catalans i, de manera decisiva, l'estructura de proveïment dels exèrcits. La presència continuada de les tropes Aliades al Principat durant pràcticament tot el conflicte i el decantament majoritari del Principat pel bàndol austriacista motivà que la majoria d'assentistes catalans passessin a oferir els seus serveis a les diverses unitats angleses, neerlandeses, austríaques i portugueses que conformaren l'exèrcit aliat. N'hem tractat amb detall els casos de Joan Colomer i Llorenç Giralt per la provisió de pa de munició i d'Antoni Bellvitges pels transports d'artilleria, dos sectors essencials per l'execució de les campanyes de grans moviments

que caracteritzaren les ofensives de 1707 i 1710. A raó d'aquestes activitats, establiren relacions directes tant amb els agents dels grans contractistes estrangers de les forces aliades a la Península com José Cotissos o Michael Richards, així com els principals oficials encarregats de les respectives tresoreries dels exèrcits, com John Mead per les tropes britàniques.

Així mateix, molts d'ells s'implicaren en l'equipament complet de les noves unitats regulars mobilitzades al territori per les institucions catalanes, com els regiments de la Diputació i de Barcelona, tal i com ho havien fet en conflictes anteriors. En aquest darrer àmbit foren de gran importància els armers com Jacint Valls, Salvador Mallol i Josep Bornió o el sastre Joan Camprubí, a banda de múltiples sabaters, barreterers i cinters que treballaren directament amb els oficials habilitats tant de les unitats aixecades a Catalunya com de les estrangeres.

Amb la retirada definitiva de tots els contingents aliats i l'ofensiva borbònica de 1713, la mobilització de recursos efectuada per les institucions catalanes per sostenir econòmicament i material la resistència afectà de manera molt important a alguns dels individus i companyies situats a la cúspide de la societat barcelonina del moment i que havien decidit romandre a la ciutat. Els Dalmau, els Duran, els Catà, Llorenç Giralt o el cercle de Salvador Feliu de la Penya en serien les mostres més clares, posant a disposició de les autoritats barcelonines els seus contactes comercials per la importació de queviures, pertrets i municions i aportant notables quantitats econòmiques a la caixa dependent de la Junta de Mitjans. La seva relació directa amb alguns dels principals líders polítics tant del Consell de Cent com de la Diputació i del Braç Militar s'anà fent més estreta amb el pas de les setmanes, alhora que la seva influència política i incidència en la presa de decisions també creixé de manera notable. Aquestes tendències difuminaren progressivament els límits entre els interessos privats i públics, afavorint el naixement de xocs, tensions i malfiances entre financers, proveïdors i decisors polítics i militars a l'entorn de la gestió dels recursos i la conducció de les operacions de resistència. Així mateix, per alguns d'aquests individus com els Dalmau i els Feliu de la Penya, el seu alt nivell d'implicació en aquestes tasques acabaria significat tant la ruïna econòmica com l'ostracisme polític un cop consumada la victòria militar borbònica.

Els préstecs i donacions d'aquests cercles comercials –a banda dels fets per altres individus, corporacions i institucions religioses de la ciutat– se sumarien als segrestos de béns i hisendes practicats per les pròpies autoritats resistents. A banda dels productes

de valor i l'ocupació d'edificis, aquests segrestos també inclogueren la venda forçosa de gèneres que s'emprarien per l'equipament de les tropes resistents. Alhora, aquesta situació d'excepcionalitat també motivà una reorganització total de la producció militar, concentrant la majoria de treballs de manufactura, confecció i reparació d'equipament, armament i artilleria al complex de les Drassanes, on es trobava el principal polvorí i magatzem militar de la ciutat. La direcció i organització d'aquests treballs recaigué en alguns menestrals que jugarien un paper important com a assentistes durant les dècades posteriors, com el mestre ferrer Salvador Pera o el fonedor de canons Pere Ribot. Quelcom similar passaria amb els transports de pertrets dins de la ciutat on sota la direcció de Pau Ferrer s'hi implicaren diversos tirs de mules propietat d'Antoni Bellvitges i Josep Ferriol, que es convertirien en contractistes d'aquests gèneres per les tropes de Felip V a partir de la immediata postguerra. Així doncs, davant de les imperioses necessitats materials requerides pel sosteniment de la resistència armada, les institucions catalanes remodelaren de cap a peus el sistema de proveïment de les tropes que restaren sota el seu comandament. Malgrat les evidents mancances logístiques i desconfiances polítiques que provocà la desesperada situació bèl·lica, les autoritats austriacistes pogueren comptar amb una nòmina de proveïdors experimentats que no dubtaren a participar activament en la gestió material de l'esforç de guerra.

També hem pogut observar la presència d'alguns catalans que ja s'implicaren activament en la gestió logística de l'esforç militar borbònic des de l'arribada de la guerra a la Península. Per bé que aparentment no ho feren com a proveïdors, diversos prohoms borbònics del Principat, com Josep d'Alòs i Rius, començaren a jugar un paper administratiu important a partir de la presa de Lleida de 1707, molt especialment a l'entorn de la gestió dels magatzems i la distribució dels queviures i pertrets que s'hi acumularen.

Tanmateix, fins a la darrera fase del conflicte, la pràctica totalitat dels proveïments de l'exèrcit de les Dues Corones que operà a Catalunya provingué de tres grans orígens. En primer lloc, una part gens menyspreable dels recursos financers i materials provingué dels grans contractistes de la Corona que operaven des de la cort. Molts d'ells serien castellans o navarresos, com les cases comercials de Juan de Goyeneche o dels marquesos de Valdeolmos i de Santiago, que subministraren el front català a través d'alguns dels seus agents com el negociant navarrès José de Soraburu.

Per altra banda, un nombre substancial i creixent d'aquests assentistes que tancaren comandes de provisió amb l'alt comandament borbònic de Madrid serien d'origen francès. Molts d'ells com Onofroy de Servigny, Jean Baptiste Duplessis, Jean Lelarge o Maximilien Triton ja havien tancat importants *asientos* de vestuaris, pólvora i armes des de l'any 1703, i continuaren mantenint la provisió durant tot el conflicte. Altres, com el mercader –i futur intendent de Catalunya– Antonio de Sartine entraren amb força a partir de 1708, primer cooperant amb altres comerciants de la cort, i després ja associat sols a un altre home de negocis francès. A un nivell menor, altres agents gals jugaren un paper clau en la transmissió d'informació que afavorís el proveïment dels contingents borbònics que operaren al Principat, com el mercader francès Antoni Vaquer. A tots ells caldria sumar-hi els constants enviaments de queviures, pertrets, armaments i municions que adquiria directament la corona francesa i remetia a la Península per proveir els contingents que hi tenia destinats.

Finalment, les constants fallides del sistema logístic i la incapacitat d'alguns dels contractistes de complir amb les comandes acabà motivant que les unitats s'acabessin proveïnt sobre el terreny a través de la requisita o captura de gèneres a l'enemic i dels segrestos i compres forçoses de collites o magatzems. Aquestes pràctiques, que també dugueren a terme de manera comuna els contingents austriacistes i altres exèrcits del moment, anirien prenent un creixent protagonisme –i una major rapacitat– a mesura que avançava el conflicte, arribant a emprar-se com una arma més.

Com hem vist, totes tres vies de provisió arribaren al seu moment més àlgid durant la definitiva ocupació del Principat i el setge de Barcelona. Seria precisament durant aquestes darreres campanyes de la guerra a la Península on hi trobaríem les arrels més fermes tant del sistema de proveïment borbònic que acabaria sobrevivint al conflicte i consolidant-se durant la resta del segle, com també de les dinàmiques de col·laboració i participació activa d'un nombre creixent de proveïdors catalans en el sosteniment i equipament de les tropes de Felip V.

Sens dubte, un dels fets més rellevants que succeí durant aquells anys fou l'establiment de la Superintendència de Catalunya per part de José Patiño i el bastiment d'una primera xarxa logística estable i coordinada juntament els seus assistents, alguns d'ells catalans com Josep d'Alòs i Josep Aparici, entre d'altres. Tant l'experiència de gestió com les relacions personals establertes durant aquells mesos tindrien un clar impacte durant els anys que Patiño seguí com a superintendent, així com en moments posteriors quan es

trobà ocupant les cadires ministerials més importants de la monarquia. Alguns dels punts més rellevants d'aquest desplegament foren la creació de bases de subministrament avançades a la circumval·lació de Barcelona i a les viles de la immediata rereguarda, com Martorell i Mataró. Aquest darrer cas, juntament amb el moll provisional creat a la desembocadura del Llobregat, es convertirien en els dos punts logístics de major entitat, atès que permetien la recepció de combois navals de subministrament originaris de França o d'altres grans ports del llevant peninsular.

Per altra banda, la convocatòria de la Junta de Braços a Barcelona i la proclamació de la resistència a ultrança el juliol de 1713 havia motivat l'inici d'un notable èxode des de la Ciutat Comtal a les poblacions veïnes, especialment a Mataró. Molts d'aquests refugiats formaven part dels grups més benestants del territori, que s'havien mantingut al costat de les autoritats austriacistes fins la retirada definitiva de les tropes imperials però que havien optat per no acompanyar altres dirigents polítics, militars, religiosos i negociants tant catalans com de la resta de la monarquia a l'exili vienès o italià.

Així doncs, bona part d'aquests refugiats s'uniren a altres comerciants de la resta del país que ja havien col·laborat en el subministrament de les tropes borbòniques durant els anys anteriors –com els arenyencs Milans– per dedicar-se activament al sosteniment financer, material i alimentari dels cossos que assetjaven Barcelona i ocupaven el Principat. N'hem repassat les accions d'alguns dels més notables, com els Matas, els Fornés o els Massiques, a banda dels ja esmentats Milans. Com ja estudià Benet Oliva, molts d'aquests individus acabaren integrant-se ràpidament dins de la nova administració provisional borbònica, assumint càrrecs de notable rellevància econòmica com la direcció de segrestos i confiscacions del Principat, la tresoreria general de la Santa Croada –i de la fàbrica de galeres– de Barcelona o l'administració de la Taula de Canvis.³⁶²⁶ De manera paral·lela a aquests nomenaments, Patiño i els seus col·laboradors s'afanyaren a transformar i adaptar el sistema de proveïment de les tropes per respondre a les noves necessitats de la guarnició de la postguerra.

Precisament, la consolidació dels importants canvis polítics i administratius derivats del naixement de la Nova Planta acabaren transformant de manera molt notable la pràctica del subministrament militar a Catalunya. Més enllà del paper de la nova Intendència com a òrgan administratiu predilecte per la gestió de la contractació militar al Principat,

³⁶²⁶ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», p. 207.

també cal sumar-hi la nova legislació encarada a controlar, concentrar i limitar la producció d'armes i pólvora, així com la consegüent desaparició de les unitats regulars aixecades, administrades i mantingudes per les institucions catalanes, que tancà una de les vies de negoci més consolidades i comunes pels proveïdors barcelonins més humils.

Tots aquests canvis nascuts dels rigors, necessitats i voluntats polítiques creades durant el conflicte successori es mantingueren ben actives durant la resta del segle. Amb tot, segurament l'element d'un major impacte en el nostre subjecte d'estudi fou l'establiment a Catalunya d'una nombrosa guarnició militar permanent que feu créixer de manera notable la població castrense del territori. Les unitats desplegades al Principat, juntament amb les que s'hi sumaren en conjuntures puntuals, esdevingueren una de les eines prioritàries de la Corona per la consecució dels canviants objectius de les polítiques interiors i exteriors de la monarquia durant tot el regnat de Felip V.

A l'aquietament de la resistència armada austriacista i la subjecció completa del territori, aviat s'hi sumaren les ofensives expedicionàries per la recuperació dels territoris insulars que encara quedaven sota l'afeblida autoritat austriacista. Amb l'ocupació de Mallorca i les Pitiüses, el focus d'atenció internacional se centrà en la recuperació dels territoris italians que havien format part de l'herència hispànica fins l'esclat de la Guerra de Successió i que es trobaven en possessió del duc de Savoia i de l'emperador Carles. Una estratègia que combinà l'ús intensiu de la força militar amb una notable ofensiva diplomàtica destinada a conjuntar les aspiracions irredemptistes de Felip V amb la defensa dels drets dinàstics dels fills nascuts del seu matrimoni amb Isabel de Farnesio, hereva de la casa ducal parmesana. El Principat i la seva guarnició jugaren un paper clau en el sosteniment logístic d'aquesta agressiva política militar mediterrània fins a mitjans de segle, quan la mort de Felip V i la fi de la Guerra de Successió d'Àustria acabà amb la consolidació definitiva als trons de Nàpols i Parma dels infants Carles i Felip.

A banda d'aquests grans objectius dinàstics, la Corona també hagué de fer front a les tensions militars derivades de la relació amb dos poders veïns, els sultanats nord-africans i les bases britàniques d'ultramar. En tots dos casos, la monarquia borbònica mobilitzà de manera activa les seves tropes i esquadres navals tant en grans operacions militars que tingueren l'objectiu de recuperar antigues possessions hispàniques perdudes durant la Guerra de Successió –Orà i Menorca– com també a través de l'acció corsària contra el trànsit comercial enemic i la guarda de les costes i naus pròpies. Per bé que els

preparatius no sempre acabessin donant lloc a una operació efectiva –com la possible ocupació de Menorca de 1740–, el seu impacte fou substancial i acabà implicant-se en les dinàmiques de mobilització de la Guerra de Successió d'Àustria.

Tant Principat com la seva guarnició militar es veieren clarament afectats per aquests múltiples fronts d'actuació. L'aparellament d'importantes flotes expedicionàries feia créixer o decreïxer de manera dramàtica el contingent present al Principat, alhora que el trànsit constant de tropes i l'establiment de quarters de reunió per les unitats de nova creació posava en tensió l'estructura casernària i logística territorial. Una tensió que tingué una especial incidència a l'entorn de les principals vies i nusos de comunicació del territori que vinculaven la seva capital i principal centre administratiu i logístic tant amb la resta de províncies d'on provenien les noves unitats com amb la frontera francesa. Així mateix, les dinàmiques que impactaren en la magnitud de la població militar del Principat també ho feren en la necessària mobilització de recursos pel seu sosteniment comú i per la conducció de les operacions als diversos fronts mediterranis.

Fos en l'aprest de les expedicions mediterrànies com en la gestió de les necessitats habituals de la guarnició i de la infraestructura militar del territori, el protagonisme en aquests esforços recaigué en l'intendent de Catalunya. La institució i els seus membres esdevindrien el vincle més estret entre la comunitat de contractistes barcelonins i catalans i l'administració militar general durant pràcticament tot el regnat de Felip V. Això es troba clarament vinculat a la rellevància que assolí en aquest àmbit des de la seva creació i la forta empremta que hi deixà José Patiño durant els primers anys del seu funcionament. Precisament, les reformes del model de provisió que el mateix Patiño inicià durant la dècada de 1730 encara enfortí més la figura de l'intendent. Amb tot, per bé que al llarg d'aquest període l'autoritat executiva del subministrament recaigués en el propi intendent, la institució seguí subcontractant-lo a través d'*asientos* o encomanes d'administració, buscant en cada ocasió la via més eficient i barata d'assegurar el proveïment.

Perseguint aquest mateix objectiu, la Corona també concedí contractes i tancà comandes a través de dues altres vies administratives. Els *asientos* generals de la monarquia foren eminentment gestionats des de les pròpies secretaries de la cort. Aquests serien els contractes que comportarien uns beneficis més substancials i uns desafiaments logístics superiors, amb una àmplia cobertura geogràfica que solia cobrir diverses províncies o la totalitat de la Península i uns terminis de compliment que es movien entre els tres i els

deu anys. Per tant, en moltes ocasions serien acumulats pels grans grups comercials i financers que operaven a la cort, com els ja esmentats Goyeneche, Valdeolmos, Arizcun o Mendinueta. Per conduir les operacions al Principat, aquests assentistes delegaven les funcions en directors de la seva confiança que podien formar part del mateix grup de negocis o bé formar part d'una societat alternativa amb una gran implantació i influència al territori. Algun d'aquests agents, com Juan de Urrutia, acabà prestant els seus serveis tant a l'assentista general com directament a la pròpia corona a través de les tasques de gestió per administració directa, sense oblidar la possibilitat d'emprendre alguns contractes de manera personal o amb alguns socis catalans. A partir de 1730, certes societats catalanes aconseguiren els primers grans *asientos* directament gestionats amb les secretaries reials. Per fer-ho, hagueren de comptar amb la inestimable acció dels seus agents destinats a la cort, bé fos a Sevilla o a Madrid. Aquests agents hi podien ser enviats *ex professo* des de Barcelona, com Josep Ortador, o bé residir-hi permanentment, com Jaume Planell i Pinós.

Finalment, en algunes ocasions les pròpies unitats hagueren de procurar-se per elles mateixes els seus subministraments més enllà de les institucions que conformaven l'administració militar. Aquest fet podria respondre tant a la incapacitat dels assentistes o a la inexistència d'agents i magatzems seus a prop d'on es trobaven els soldats com al sorgiment de necessitats momentànies i imperioses durant els trànsits de tropes. Així mateix, en contextos en els que calgué equipar de manera tant ràpida les unitats que els ritmes de subministrament pactats amb els assentistes fossin insuficients, la pròpia monarquia podria ordenar que es traslladés la responsabilitat d'organitzar i tancar algunes fases del proveïment als oficials responsables de cada unitat. N'hem vist un cas clar amb els grans *asientos* de vestuaris de principis de la dècada de 1730, on els contractistes acceptaren subministrar a la tropa directament les robes i els diners perquè els oficials habilitats tanquessin pactes particulars per assegurar la confecció.

A aquestes tres vies de contractació caldria sumar-hi també els encàrrecs fets per ajuntaments de ciutats i viles d'arreu de Catalunya a contractistes locals del sector de la construcció per la reparació de muralles, casernes o magatzems de la provisió que no es trobaven compresos en els grans *asientos* de reparacions de fortificacions licitats per la Intendència. Així mateix, molts dels individus que participaren del negoci militar no ho feren a través de la contractació directa amb l'administració, sinó a partir de la col·laboració amb els assentistes que obtingueren les comandes. Aquesta col·laboració

podria ser formal –a través d'un *reasiento* o sotsarrendament– o bé informal, seguint les pràctiques comunes de contractació privada que es donaven en l'activitat econòmica habitual.

La prioritització d'una o altra via i model de contractació per part de la Corona es trobà estretament vinculada tant a l'esmentada voluntat de cercar sempre l'opció més eficient i barata. Alhora, es veié clarament afectada per les múltiples iniciatives de reforma que experimentà la burocràcia borbònica a causa de l'aplicació dels programes dels canviants homes forts de la monarquia com el cardenal Alberoni, José del Campillo o el marquès de la Ensenada, a banda del ja esmentat Patiño. Tots ells intentaren modificar en major o menor mesura les particularitats del proveïment dels exèrcits i armades, bé fos a través de la prioritització de l'administració directa o bé a través de la concentració de comandes i encomanes en un grup reduït d'assentistes privilegiats. Tanmateix, l'èxit i impacte d'aquestes reformes es veié sempre condicionat pels requeriments materials i polítics de cada conjuntura, que limitaren –o afavoriren– el nivell d'aplicació dels canvis.³⁶²⁷

Una mostra clara de com aquestes reformes i les canviants polítiques de la monarquia afectaren a la conducció del proveïment tant a la Cort com a Catalunya es pot observar amb la notable presència francesa en les subhastes d'*asientos* i en molts dels grans contractes que es licitaren a través de la Intendència. Com ja hem constatat, aquest fet fou una clara conseqüència de la importància del suport de Lluís XIV al seu net durant el conflicte successori i de les dinàmiques privades de penetració econòmica al mercat hispànic que ja es donaren els darrers anys de vida de Carles II.

El viratge polític motivat per l'ascens del cardenal Alberoni generà una creixent hostilitat cap als grups de poder i influència gal·la que fins llavors havien dominat la cort i els negocis que s'hi tancaven. Per bé que les autoritats militars del Principat penalitzaren en diverses subhastes a les companyies marselleses que intentaren aconseguir contractes d'entitat per no posseir béns suficients en territoris sota la sobirania de Felip V, moltes d'aquestes societats persistiren en el seu intent de mantenir-se en un mercat que també consideraven propi. Pel que fa a les limitacions esmentades, en tenim un clar exemple en la licitació de l'*asiento* general per la

³⁶²⁷ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Administración o asiento. La política estatal de suministros militares en la monarquía española del siglo XVIII» a *Studia historica. Historia moderna*, Núm. 35, 2013, pp. 159-199. Sergio SOLBES FERRI, «Secretarías, asentistas y militares...», pp. 159-193.

Ciutadella de 1715, on les propostes finals de la *Compañía de Minadores de la villa de Marcella* i de la societat de Louis Cailhau i Antoine André foren desestimades malgrat ser les més avantatjoses econòmicament per no presentar prou avals solvents amb hisendes al Principat que es poguessin segrestar en cas d'incompliment. Amb tot, fins el definitiu esclat de la Guerra de la Quàdruple Aliança la presència francesa fou notable en el camp del proveïment del pa de munició –amb Laurent Curada i Nicolás Gréban– o bé en la construcció de vaixells a les drassanes de Sant Feliu de Guíxols, dirigida per Francisco Reyfard. A partir de 1719, la presència francesa en els contractes de provisió gestionats a Catalunya seria testimonial.

Fos quina fos la via i model de contractació més accessible en cada moment, hem vist com existeix una clara continuïtat en les dinàmiques de participació dels contractistes catalans en el negoci del proveïment de l'exèrcit entre el tombant de segle, la Guerra de Successió i la immediata postguerra. A partir de l'anàlisi sectorial que hem dut a terme, hem pogut observar algunes recurrències molt clares i directes en els contractistes que treballaren en els camps de la manufactura d'armes i pólvora, construccions i reparacions militars, confecció de peces de vestuari o selles de muntar i dels transports d'artilleria. Salvador Mallol, Bonaventura Carbonell, Anton Reit, Antoni i Francesc Vallescà, Ramon Munts, Joan Camprubí i Antoni Bellvitges són alguns dels casos més evidents d'aquesta continuïtat, atès que bona part d'ells oferí els seus serveis com a proveïdor a les administracions de Felip V i Carles III d'Habsburg –alguns, fins i tot, a Carles II– de manera indistinta. D'altres sectors mostraren algunes continuïtats més tènues o a més llarg termini, com ho seria la presència de Llorenç Giralt i els seus col·laboradors en els contractes de fabricació i distribució del pa de munició. Finalment, també hi hauria alguns sectors sense continuïtats aparents, com ho seria el d'hospitals. Amb tot, no podem oblidar que un dels socis principals de la companyia de Salvador Cerdanya –que monopolitzà aquest contracte durant el regnat de Felip V– fou el doctor Francesc Sanpera, qui havia posseït l'ofici de Protometge de Catalunya des de 1698 fins 1714. Tots ells constitueixen una prova més que evident de la importància de l'experiència consolidada en la consecució i execució dels *asientos* de proveïment, així com de la capacitat d'adaptació de la societat catalana després d'experimentar un dels moments més traumàtics de la seva història.

Les fortunes més importants que s'implicaren en la provisió ho feren en relació directa amb l'alta oficialitat del Principat o amb els grans assentistes de la cort. Els grups de

negocis encapçalats per les famílies Milans i Duran s'implicaren de manera molt activa en els àmbits de la provisió que tenien un major volum econòmic, a banda de jugar un paper fonamental com a financers de les tropes amb el gir de lletres de canvi i el préstec o avançament de grans quantitats d'efectiu. Els membres de les dues nissagues actuaren com a proveïdors, factors i agents a Barcelona dels grans assentistes de queviures de la monarquia –tant els generals com els de l'Armada–, alhora que a partir de l'any 1727 també s'implicaren en l'àmbit dels grans contractes de vestuaris. Els Josep i Jaume Duran ho feren primer, iniciant-se en el sector a través dels contractes de *menajes* de la Intendència per després fer el salt a la licitació directa a la cort a partir de 1732. Per la seva banda, Josep Esmandia i Milans també formà part de la companyia de Vicens Pujol i Bernat Glòria, amb la que aconseguiren importants comandes d'uniformes entre 1744 i 1747. Mentre que altres membres de les branques principals i secundàries d'aquestes societats familiars seguiren actius en aquests i altres camps del proveïment militar, a finals de la dècada de 1730 serien els membres del potent grup comercial Alegre qui faria el salt a la cort per intentar aconseguir grans *asientos* de subministraments d'eixàrcies, vestuaris i arboradura a través de les gestions i iniciatives d'Agustí Gibert.

Com hem avançat, aquests membres de l'alta burgesia mercantil també aconseguiren alguns dels principals *asientos* que es gestionaren a través de la Intendència de Catalunya. Segurament els més notables serien els de racions per l'Armada en els contextos de les grans expedicions mediterrànies o pel forniment de les places principals fortes del Principat. Mentre que els primers foren monopolitzats pels Duran els anys 1717 i 1718 –i per Josep Serrat i els seus socis fins la dècada de 1740– en els segons hi podem trobar implicades algunes de les altres fortunes barcelonines més importants. L'exemple més clar el trobaríem en el contracte de 814.050 racions per les places catalanes de 1727, on el matalasser Pau Turet s'associà amb diversos representants dels principals grups de negocis de Barcelona com Esteve Matas, Melcior Guàrdia, Miquel Alegre, Francesc Roig i Vives, Josep Ros i Julià i Sebastià Vidal.

Tal i com es desprèn de l'esmentada anàlisi sectorial, la majoria de comandes que es tancaren amb proveïdors catalans durant el període estudiat foren gestionades per aquesta mateixa institució. Els contractes licitats per la Intendència foren el conjunt que mostra una major heterogeneïtat, tant pel que fa al seu volum econòmic com als àmbits de proveïment. Així mateix, a diferència dels grans *asientos* de la cort i els encàrrecs fets pels oficials habilitats, i malgrat les notables fluctuacions conjunturals en el volum

de comandes, la contractació a través de la Intendència fou constant durant tot el període estudiat, permetent una certa continuïtat en les carreres d'alguns assentistes.

Aquest fet acabà facilitant que hi hagués certs individus que en moments diferents s'erigissin en els proveïdors principals d'un sector particular, atès que la seva experiència i relació amb l'autoritat militar els facilità l'encadenament de contractes. N'hem vist múltiples mostres en els capítols precedents, des de Pere Costa i els contractes de fustes i galeres a Salvador Pera i els *asientos* d'artilleria, passant per Josep Besora i els gèneres de cànem o els diversos mestres armers que es disputaren els contractes mensuals de manufactura de fusells, carabines, pistoles i espases.

La concessió de nombroses comandes de petita entitat econòmica permeté la participació directa en el negoci del subministrament militar de menestrals i professionals manuals que s'acabaren consolidant com alguns dels assentistes més prolífics i solvents de la Corona a Catalunya. Josep Serrat, Eloi Molas, Ramon Canals, Francesc Soler, Esteve Subiràs i el citat Salvador Pera en serien els exemples més notables, tal i com es desprèn de les seves trajectòries que hem tractat al llarg de l'estudi. Molts d'ells s'iniciaren en el negoci a través de la figura del fiador, formant part de les societats d'altres assentistes que els oferiren la possibilitat d'acumular experiència i coneixement de les particulars dinàmiques d'aquest àmbit de negocis, alhora que els permetia establir un primer contacte amb les autoritats militars encarregades de la contractació. Aquest seria l'exemple de Josep Serrat, que s'inicià en el proveïment militar de la mà del seu sogre Joan Peresteve. També succeiria amb Eloi Molas, que començà la seva carrera com a proveïdor de la mà de Salvador Pera. Aquest darrer seria un altre clar exemple d'assentista que havia participat activament en el subministrament de la darrera resistència austriacista i que seguiren actius en el sector des de la mateixa postguerra. Altres, com Canals, Soler i Subiràs entraren en el món de la contractació militar a través de comandes molt particulars i que requerien un notable grau d'especialització tècnica. En aquest cas, es tractaria de la construcció de cavallerisses navals. Un cop integrats i consolidats en aquest camp, podrien començar a ampliar els seus àmbits de subministrament a través de l'acumulació de noves comandes i la seva participació associada en *asientos* empresos per altres contractistes.

Una clara mostra de les pràctiques organitzatives que fonamentaren aquestes col·laboracions i associacions la trobaríem en la companyia creada l'any 1735 entre

l'esmentat Eloi Molas i el manyà Francesc Seguí, on pactaren participar de manera conjunta i igualitària durant el període de tres anys:

«[...] en y sobre qualsevols asientos que lo un o altre dels dos emprenga durant lo dit temps de coses tocants al Rey de qualsevol espècie o genero que sien. Y també en y sobre tots i qualsevols asientos que emprenguessin Joseph Molas, clavataire fill de Eloi Molas y Francisco Canals, jove manyà gendre de dit Francisco Seguí [...]».³⁶²⁸

Alhora, aquesta societat puntual i limitada es conformava com una autèntica “companyia marc”, atès que més enllà de la conjunció dels interessos dels individus que la conformaren també hi implicaven els dels socis i col·laboradors particulars que tenien cadascun d'ells. La flexibilitat i facilitats productives associades a aquest model d'organització foren les que els acabaren permetent una major i millor mobilització de mà d'obra, capital econòmic i coneixement tècnic suficients per emprendre amb solidesa i eficiència proveïments de sectors i àmbits tan diferents. La seva consolidació en aquest nivell de la contractació els acabaria facilitant poder accedir i dominar els *asientos* més importants que es donaren a través de la Intendència durant la darrera dècada del regnat de Felip V.

Alguns dels contractes licitats per l'intendent foren els que vertebraren l'expansió territorial de les activitats de proveïment fora del nucli barceloní a través de la pràctica comuna del *reasiento*. La distribució de palla i la fabricació de pa de munició en serien els casos per antonomàsia, mentre que els encàrrecs de reparació de fortificacions també en compartirien algunes dinàmiques. Amb tot, per bé que aquestes pràctiques permeteren la participació en el proveïment d'individus d'arreu del Principat, la direcció dels *asientos* principals d'on se'n derivaren els múltiples subcontractes estigué pràcticament sempre en mans de contractistes barcelonins.

Més enllà de servir-nos per analitzar i descriure totes aquestes dinàmiques, l'estudi en conjunt dels contractes licitats per la Intendència ens ha permès obtenir unes bases documentals notables per construir una imatge de conjunt del que hem denominat en nombroses ocasions com la “comunitat d'assentistes catalans” de la primera meitat del segle XVIII. A través de l'aplec sistemàtic de noms, ocupacions, orígens i altres referències d'interès que hem recollits als manuals de la institució hem procedit a realitzar els buidatges dels fons notariaus barcelonins i d'altres poblacions del Principat,

³⁶²⁸ AHPB, 950/28, Notari Fèlix Avellà, ff. 4v-5v, [08-01-1735].

així com dels fons de l'alta administració de la monarquia, que es troben a l'*Archivo General de Simancas*.

A través de la conjunció de dades de tots tres àmbits de recerca documental –juntament amb les referències que hem pogut extreure de la prolífica producció historiogràfica generada durant els darrers anys a l'entorn del proveïment militar al conjunt de la monarquia i de la història econòmica catalana– hem pogut observar i traçar les múltiples dinàmiques de participació en el negoci del proveïment de l'exèrcit que es donaren a la Catalunya del moment i que en notables ocasions acabaven implicant els mateixos individus o els seus socis i col·laboradors immediats en les múltiples vies d'accés a la contractació militar.

A banda de servir-nos per definir les trajectòries de múltiples assentistes d'entitats i orígens socioeconòmics molt diversos, aquesta tasca també ens ha permès observar com, malgrat comptar amb una nòmina de contractistes coneguts propera als set-cents individus, l'autèntic pes del proveïment de les tropes –i els seus majors beneficis– foren concentrats en un nombre molt més reduït d'individus. Dels sis-cents setanta-un principals i fiadors que treballaren amb la Intendència entre 1714 i 1746, quatre-cents vint-i-un –el 62,7% del total– sols ho feren amb una sola comanda.³⁶²⁹ Cent cinc individus més –el 15,6%– sols en tancaren dues. Vuitanta-nou individus acumularen entre tres i cinc participacions en *asientos* –13,3%–, mentre sols trenta-cinc aconseguiren una certa continuïtat que els permetés tancar entre sis i deu comandes – 5,2%–. Per contra, els vint individus restants acumularen entre onze i seixanta-una participacions comandes diferents, essent sols el 3% del total de contractistes.

I no només això, tots aquests vint primers individus formaven part de les dinàmiques associatives encapçalades pels principals contractistes que ja hem identificat –Serrat, Pera, Subiràs, Canals, Vallescà, Soler, Pujol...–, de manera que pràcticament tots es trobaren associats els uns als altres en algun moment del període estudiat, formant una xarxa certament estreta que s'anà tancant a mesura que passaren les dècades. Segurament l'única excepció seria la companyia de l'*asiento* de vestuaris de Vicens Pujol, Bernat Glòria i Josep Esmandia que funcionà a part d'aquest sistema de col·laboració i es trobà vinculada a les dinàmiques pròpies del seu sector i dels contracte

³⁶²⁹ ACA, RP, BGRP, Vols. 105-133 i 180, [1714-1746]. Aquestes seran també les fonts de les xifres subsegüents.

tancat a la cort, malgrat que les comandes li fossin comunicades i el pes de la seva gestió recaigués en l'Intendent català.

Per altra banda, tots els assentistes més actius serien d'origen barceloní. Aquest fet, especialment vinculat a la centralització de l'aparell logístic de l'exèrcit i de les principals infraestructures d'emmagatzematge i producció militar a la capital catalana així com al rol de la ciutat com a punt de concentració de tropes i esquadres durant les campanyes, motivà que el 75% de tots els individus que aconseguiren *asientos* amb la Intendència tinguessin aquest origen.

Precisament, la tipologia dels contractes seria un altre element que afavoriria la concentració de la contractació, la producció i els beneficis de bona part de les comandes. Els professionals dels sectors de la confecció, de la manufactura armera, el treball del ferro, la fusta i el cànem o de la construcció foren els més directament implicats en el proveïment, juntament amb els membres dels sectors comercials de la ciutat. Amb tot, com hem vist, la capacitat de gestió dels *asientos* quedà limitada a un nombre certament reduït d'aquests individus, que foren els que pogueren incidir de manera clara en les condicions de producció i els preus pels quals haurien de treballar la resta de mestres i operaris implicats en les tasques de proveïment però que no es trobaven en el nucli formal de la companyia adjudicatària.

Alhora, la majoria de petits contractes que hem estudiat –i que eren els que integraven a la participació en aquest àmbit dels negocis a companyies més modestes– es trobaven estretament relacionats amb els pics de demanda generats per la preparació de les expedicions mediterrànies. Per bé que aquests foren ben nombrosos durant la primera dècada de la postguerra, també hem observat com aquesta proximitat es va reduint a mesura que avança el regnat de Felip V, consolidant a tots els nivells una tendència a la concentració de la contractació en grans comandes. Durant la dècada de 1740, les mostres d'aquests *asientos* més petits en els registres de la Intendència són testimonials, i especialment centrats en la producció i neteja d'armes. Aquests canvis respongueren eminentment a una progressiu enfortiment del sistema de proveïments de l'exèrcit al Principat mercès a l'experiència immediata, a les dinàmiques de reducció del nombre d'assentistes empreses des de la cort i a la consolidació d'un nucli més actiu i relacionat de contractistes barcelonins de confiança que oferien a la Corona una via eficient i –fins a cert punt– fiable, per mobilitzar a una escala major els recursos necessaris per la provisió per via delegada. La progressiva aglutinació de múltiples elements que entre

1715 i 1725 o el 1733 es licitaven per via separada en els *asientos* dels trens d'artilleria dels anys 1740 en seria, potser, l'exemple més representatiu.

Tant la concentració de les gestions administratives dels contractes com les notables recurrències entre els individus i societats que aconseguiren la titularitat dels contractes foren circumstàncies comunes tant dels assentistes barcelonins com també de la resta del Principat. Hem vist clars exemples de continuïtats entre els *reasantistas* de pa de munició i de palla durant tot el període, molts dels quals ja estaven implicats en el proveïment dels mateixos gèneres mentre es trobava vigent la *Dirección General de Víveres* de Catalunya entre els anys 1721 i 1725. Els membres de les famílies Gironella o Farguella de Berga, el negociant de Tàrraga Antonio Nebra o el pagès Ramon Tomàs en serien una petita mostra.

És ben cert que hi ha un nombre d'individus indeterminat que no hem pogut identificar i que participà del negoci del proveïment fora d'aquests cercles més actius, usualment a partir de les comandes puntuals tancades amb oficials habilitats o amb les autoritats locals. Amb tot, ateses les particularitats d'aquest tipus de negocis, se'ns fa difícil creure que en base a un flux tan esporàdic de contractes es pogués consolidar una carrera com a assentista sense fer el salt a la resta de principals vies de contractació.

Així doncs, per bé que hem observat i descrit l'existència d'aquesta comunitat d'assentistes catalans, i els importants beneficis que comportà per alguns dels individus i societat que hi participaren, també n'hem constatat la particular i progressiva concentració de les comandes més importants i de les activitats de provisió més actives en mans d'un grup certament reduït. És a dir, per bé que tots els proveïdors que tancaren un contracte amb l'administració pel subministrament de les tropes poguessin ser considerats assentistes, no tots els assentistes que hem tractat foren capaços o tingueren la intenció de dedicar-se de manera prioritària a aquest camp dels negocis.³⁶³⁰

Aquest procés de reducció del nombre d'assentistes tingué un impacte notable en l'organització de la producció que hagué de conformar les comandes aparaulades. En aquest esquema concentrat, els membres de la societat que posseïa la titularitat del contracte guanyaven un enorme pes en la negociació amb els seus proveïdors i amb les institucions que organitzaven la manufactura a causa de la discrecionalitat que els

³⁶³⁰ Aquesta consideració àmplia del que és un assentista o contractista militar que hem mantingut durant tot el treball té el seu origen en alguns dels treballs provinents de la historiografia britànica que ha tractat el *Contractor State*. Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de...», p. 31.

concedia del gran volum dels encàrrecs. Alhora, els contractistes també es veien pressionats per la necessària rebaixa progressiva d'alguns dels preus per unitat que solia associar-se a la consecució i renovació dels contractes. La conjunció d'ambdós factors acabaria motivant que, davant de les eventuals reticències dels professionals agremiats a treballar per preus més baixos o de les limitacions productives en termes de temps i mà d'obra implicada, els assentistes recorreguessin a pràctiques paral·leles a les encapçalades pels gremis, com la contractació de mà d'obra no agremiada o de mestres d'altres especialitats per la manufactura de peces concretes i la conducció d'una producció sense supervisió ni control bàsic de qualitat.

Hem pogut comprovar algunes mostres dels efectes que tingueren els grans contractes en un sector de la producció particularment afectat per la demanda militar com ho fou el de la confecció del vestuari de les tropes. Mentre que els xocs i pugnes per assegurar l'observança de les ordenances gremials i obtenir part dels beneficis provinents de la demanda fou present des de l'inici de les grans comandes de vestuaris a mitjans de la dècada de 1720, aquestes augmentaren de manera notable i progressiva vers l'inici de la dècada de 1740, arribant al seu zenit amb la prohibició dels repartiments a tots els gremis de la ciutat el mes de novembre de 1744 decretada pel marquès de la Ensenada.

Aquestes pràctiques de reacció i resistència gremial també es donaren en altres sectors. Un exemple de continuïtat gairebé mimètica amb els arguments i formes dels repartiments de la confecció el trobaríem l'any 1743, amb l'ordenança per la cessió de la meitat de la comanda per l'exèrcit que emprengué qualsevol dels membres de la confraria d'espasers i llancers de Barcelona:

«[...] en atención de hallarse en dicha confradía muchos individuos pobres, impossibilitados, no solo de poder pagar las Reales Contribuciones y cargos del común si y también de mantenerse con la decencia correspondiente a su oficio, a causa de no tener maniobras para trabajar, naciendo de haver en dicho gremio algunos Individuos que a impulsos de sus grandes spirtus y caudales emprenden las obras bastantes crecidas [per la tropa] trabajándose las ellos mismos, sus mancebos y aprendices y quienes quieren».³⁶³¹

En el curs de l'estudi, n'hem vist els exemples del gremi de ferrers manyans de la mateixa ciutat, que ja mirà de lluitar contra pràctiques similars l'any 1723, mentre que l'any 1738 també ho feren alguns destacats membres del de ferrers de tall en

³⁶³¹ ACA, RA, Reg. 211, ff. 145r-152r, [12-11-1743]. AHCB, AB, Polític, Representacions, 1D.IV-17, ff. 273v-278r, [16-08-1743].

connivència estreta amb la seva confraria. També en trobem mostres fora de Barcelona, com succeí amb la renovació de les ordenances del gremi de Sant Eloi de Manresa que restringí de manera clara tant la capacitat de contractació de mà d'obra com la limitació del tipus de feines de manufactura de caràcter militar que podia fer cada sector especialista que conformava el gremi –ferrers de tall, d'obra blanca, d'obra negra, calderers, daguers, manyans, canoners i basters–.³⁶³² Considerem que seria molt convenient seguir estudiant la documentació gremial i notarial tant a Barcelona com a d'altres de les principals viles i ciutats del país on hi hagué un major nombre de comandes militars per tal de poder analitzar amb més detall tant l'impacte d'aquestes dinàmiques de conflictivitat així com el paper dels contractistes en el govern de les seves confraries.³⁶³³ Amb tot, el que sí que semblen apuntar totes aquestes iniciatives i reaccions és la més que evident voluntat per part dels contractistes que emprengueren comandes de major entitat a Catalunya, bé fossin de vestuaris, de gèneres de corda o altres, d'intentar escapar-se de les tradicionals dinàmiques corporatives de redistribució del treball en favor d'una producció menys regulada i, sens dubte, més barata.³⁶³⁴

La conjunció de tots aquests elements ens permet confirmar tant la continuïtat com el progressiu enfortiment amb el pas de les dècades d'algunes de les dinàmiques de limitació –tant geogràfica com humana o empresarial– de l'impacte econòmic beneficiós que comportà aquesta demanda en el conjunt de l'economia catalana de la primera meitat del XVIII. Per bé que bona part d'ells ja foren observats i ressaltats puntualment en algunes de les obres que hem repassat en els primers capítols d'aquest estudi, com les de Jaume Torras, Francesc Valls, Antoni Simon, Pere Molas, Josep Maria Torras, Josep Maria Delgado o Eduard Martí, el nostre estudi ens ha permès observar la seva permanència i les seves particularitats al llarg d'un període cronològicament més ampli i amb conjuntures econòmiques i condicionants estratègics

³⁶³² ACBG, AHPM, Notari Carles Perera, Llig. 4954, ff. 138r-144v, [25-05-1733].

³⁶³³ Una conveniència especialment notable atès el renovat interès en la història gremial que hi ha hagut durant les darreres dècades i el notable coneixement acumulat de les corporacions catalanes d'època moderna que tenim mercès als pioners treballs de Pere Molas i els seus continuadors. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 133-259. Llorenç FERRER I ALÒS, «El gremio cuando interesa. Producción y comercialización de pañuelos de seda en Manresa (Cataluña) en el siglo XVIII» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 1, 2022, pp. 410-412. En tenim algunes pistes pel cas dels mestres d'aixa a Josep Maria DELGADO RIBAS, «Barcelona i el model econòmic...», pp. 236-237.

³⁶³⁴ Podem confirmar, doncs, la consolidació de les dinàmiques gremials causades per la demanda militar que ja foren apuntades per Josep Maria Delgado a Josep Maria DELGADO RIBAS, «L'economia del set-cents...», pp. 149-150.

clarament diferents, com ho serien la de la primera postguerra o la de les dècades de 1730 i 1740.

Per altra banda, també hem constatat el manteniment d'algunes de les càrregues econòmiques municipals associades al sosteniment de les tropes durant la totalitat del regnat de Felip V. A banda de les despeses derivades del manteniment i ampliació de les casernes o altres equipaments militars locals, i de les conegudes taxes associades als utensilis, bagatges i allotjaments, també hem observat l'impacte certament general dels repartiments de palles o del *servicio de forrajés* per la cavalleria.³⁶³⁵ Aquestes càrregues afectaren de manera completa a tot el Principat, però els seus efectes es deixaren sentir prioritàriament a les poblacions que es trobaven prop de les principals vies de comunicació del país. Així doncs, per bé que la Corona decidís contractar proveïdors privats per cobrir algunes d'aquestes necessitats, el bon funcionament dels subministraments i bona part del seu cost seguí depenent estretament de les autoritats locals i, per extensió, de tota la població que no gaudia d'exempcions de taxes i serveis.

Així doncs, coincidim amb els autors citats en la necessitat de matisar clarament la concepció malauradament encara en boga que identifica la demanda produïda per l'exèrcit borbònic desplegat a Catalunya durant el regnat de Felip V com una pota més dins d'una pretesa política de protecció i privilegi de l'economia productiva catalana endegada pel primer Borbó espanyol.³⁶³⁶ N'hem vist alguns exemples clars que van des d'una tímida defensa dels efectes positius d'aquest flux de negoci fins a una reivindicació ferma i sense pal·liatius de Felip V i els seus continuadors com els creadors del marc fonamental que permeté el creixement català.³⁶³⁷ Després d'haver tractat el fenomen del proveïment militar al Principat a través dels seus múltiples condicionants, protagonistes, etapes, canvis i continuïtats que es donaren durant tot aquest període, tenim més clar que mai que el plantejament d'aquesta demanda com una gràcia protectora o "privilegiadora" de la burgesia i l'economia catalanes no pot ser qualificat de res més que d'una lectura pobra, superficial i certament parcial d'aquest complex fenomen.³⁶³⁸

³⁶³⁵ Vegeu-ne un exemple més, pel cas de Gurb, de l'any 1735. ACA, RA, Reg. 156, ff. 20r-20v, [28-05-1735].

³⁶³⁶ Francesc Valls ho deixà meridianament clar a Francesc VALLS JUNYENT, «Els debats entorn...», pp. 259-260. Altres expressions similar a Jaume TORRAS ELIAS, *La industria antes...*, pp. 157-158 i a Eduard MARTÍ FRAGA, «El efecto de la política...».

³⁶³⁷ Vegeu-ne una mostra als autors i obres citades a l'epígraf 1.2.9 del present estudi.

³⁶³⁸ Josep Maria DELGADO RIBAS, «L'economia del set-cents...», p. 150.

Una lectura que, malgrat tot, cal entendre que segueix ben associada a la concepció historiogràfica tradicional sobre els efectes transformadors de la demanda militar a Catalunya, i que té els seus fermes orígens en diverses obres de naturalesa històrica i de descripció econòmica aparegudes durant les darreres dècades del mateix segle XVIII. Precisament, creiem és important entendre la importància del propi context en el que la gran majoria dels autors catalans, castellans i de fora de la monarquia que van parlar tan positivament l'impacte de la producció militar catalana descrigueren aquesta producció i n'intentaren explicar les arrels.

Pedro Rodríguez de Campomanes, Henry Swinburne, Joseph Townsend o els propis Jaume Caresmar i Antoni de Capmany observaren una Catalunya i un proveïdors catalans que havien arribat al zenit del seu paper com a subministradors de pertrets per les tropes espanyoles després d'una etapa de notable estabilitat i continuïtat dels negocis. Vegem-ho amb uns quants exemples. Des de l'any 1763 i fins el 1775, la societat de Baltasar Bacardí i Esteve Mestres monopolitzava la confecció de vestuaris militars de la monarquia, que se seguiren produint majoritàriament a Barcelona almenys fins l'any 1783.³⁶³⁹ Per altra banda, durant tota la dècada de 1760, el capità d'artilleria Pedro Masini encarregà la manufactura de més de seixanta mil armes destinades a les tropes només als fabricants de Ripoll.³⁶⁴⁰ Així mateix, els armers catalans representats per Damià Barrera i Josep Antoni Parés emprengueren diverses grans comandes de milers de fusells, escopetes i pistoles entre els anys 1770 i 1773, abans de patir un fre sobtat a causa de l'inici d'una llarga querella per la mala qualitat dels productes entregats.³⁶⁴¹ Aquests grans encàrrecs coincidirien temporalment amb el trasllat a les Drassanes i modernització de la foneria de canons de bronze de Barcelona sota la direcció de Jean Maritz i amb l'establiment de la important fàbrica de municions de Sant Sebastià de la Muga, que iniciaria la seva producció continuada entre 1771 i 1772.³⁶⁴² Finalment, per bé que en una conjuntura temporal una mica anterior, al Principat també s'havien dut a terme la construcció de l'imponent castell de Sant Ferran de Figueres i la remodelació, ampliació i millora de les fortificacions del castell de Montjuïc i una sola companyia de mestres de cases barcelonins –la de Pere Bertran i

³⁶³⁹ Sergio SOLBES FERRI, «El asiento general en la provisión del...», pp. 163-192. Per comprovar l'impacte territorial d'aquests subministrament, vegeu les referències als assentistes que es troben en l'informe sobre les fàbriques de draps de Catalunya elaborat per la Junta de Comerç de Barcelona l'any 1763. AHCB, Fons de la Junta de Comerç de Barcelona, Vol. 81, FI-05-2A.4, ff. 103v, 228r..., [1763].

³⁶⁴⁰ Eudald GRAELLS I PUIG, *Les armes de foc...*, pp. 60-62.

³⁶⁴¹ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 55-57.

³⁶⁴² Aurora RABANAL YUS, *Las reales fundiciones...*, pp. 147-151 i

Pahissa– havia monopolitzat les reparacions militars a Barcelona des de 1749 fins el 1778.³⁶⁴³

Sens dubte, aquesta important presència econòmica però també física i visual de la demanda militar acabà impactant notablement en les disquisicions sobre els orígens de la riquesa productiva i comercial del Principat i la seva associació –especialment en l'àmbit manufacturer– a la producció per l'exèrcit durant les primeres dècades del XVIII. Una associació que també bevia de la concepció existent al territori i feta avinent a través de publicacions anònimes, des d'abans del canvi dinàstic, de que la presència d'un exèrcit sobre el terreny actuava com un agent de redistribució de la riquesa de les altres províncies de la monarquia.

Amb tot, tal i com hem pogut constatar en l'anàlisi de les seves obres publicades, tant Jaume Caresmar com, molt especialment, Antoni de Capmany, ja condicionaren qualsevol d'aquests possibles efectes positius a l'existència d'una capacitat pròpia i distintiva del territori i de la seva població per emprendre les comandes del proveïment. És a dir, la particular “laboriositat” dels catalans en els termes emprats pels propis autors. Malauradament, bona part dels historiadors i investigadors més recents que es fan seves aquestes valoracions tan afavoridores de l'impacte econòmic de la demanda militar a la Catalunya del Set-cents tendeixen a obviar o prestar una menor atenció a aquest fet essencial.

Seguint l'estela ja marcada per Francesc Valls, no només creiem que foren les “condicions prèvies” a l'arribada dels Borbons al tron de Madrid les que fonamentaren la recuperació i enlairament de l'economia catalana del XVIII, sinó que també defensem que, més enllà dels motius estratègics que motivaren la presència i el trànsit continu d'unitats militars, la concentració de part important de la producció per la tropa a Catalunya a partir de 1714 no es pot entendre sense tenir en compte el potencial de la sòlida estructura productiva del territori i dels múltiples agents econòmics que la conformaven.³⁶⁴⁴

La sola existència a Barcelona –i a la resta del país– d'un conjunt heterogeni d'individus d'orígens socioeconòmics diversos capaços de suplir les necessitats immediates de l'exèrcit reial, bé fossin financeres o materials, després de patir l'impacte directe d'un

³⁶⁴³ Carlos DÍAZ CAPMANY, «La construcció de la plaça...», pp. 265-295. Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*, pp. 41-43.

³⁶⁴⁴ Francesc VALLS JUNYENT, «Els debats entorn...», p. 260

dels conflictes més destructius del període n'és l'exemple més evident. Uns individus que, mercès a la solvència de les seves activitats com a proveïdors, acabaren bastint una relació essencial de confiança tant amb les autoritats militars del Principat com també amb les altes instàncies de la monarquia. Aquest fet motivà que es continués requerint els seus serveis malgrat els diversos canvis de model de contractació com succeí, per exemple, amb Josep Ortador i la fabricació de vestuaris durant la dècada de 1730. Una solvència en el compliment de les comandes que permeteren a la Corona assolir l'estabilitat que tan desitjava per assegurar el bon funcionament de les seves polítiques i iniciatives en l'àmbit militar.

Més enllà de l'experiència acumulada en pràctiques similars durant les dècades anteriors al canvi dinàstic, els proveïdors catalans comptaven amb l'existència d'una sòlida i diversificada xarxa productiva preindustrial arreu del rerepaís capaç de mobilitzar mà d'obra urbana i rural que podia fer front als pics de demanda derivats, per exemple, de les grans comandes de vestuaris i *menajes*.³⁶⁴⁵ Alhora, les formes tradicionals de propietat agrària i d'explotació de la terra també permeteren una flexibilitat productiva que facilitaria l'especialització de certs cultius pel forniment d'una demanda creixent de matèries naturals com el cànem.

Seguint els valuósissim estudis d'Albert Garcia Espuche, aquests dos àmbits també es troben estretament vinculats al creixement i consolidació d'una sistema urbà complex que tindria els seus orígens al tombant dels segles XVI i XVII i que permeté una intensificació de les relacions econòmiques i poblacionals entre la capital del Principat i les poblacions d'un segon i tercer ordre que vertebrarien altres xarxes menors.³⁶⁴⁶ Hem pogut veure en funcionament moltes d'aquestes connexions a través de la notable parcel·lació i descentralització dels *asientos* de palla i de pa de munició, o bé amb la intensa relació entre els armers contractistes barcelonins i els centres productors de Manresa i Ripoll, així com amb la gestió del proveïment de la pólvora i dels contractes de reparacions de fortificacions administrats generalment des de Barcelona però executats arreu del país. Així mateix, la profunda integració de la Ciutat Comtal –i bona part de les poblacions del litoral català– dins de les grans xarxes del comerç mediterrani

³⁶⁴⁵ Llorenç FERRER I ALÒS, «Més enllà dels gremis...». Antoni SIMON I TARRÉS, *Els orígens del miracle...*, pp. 61-87.

³⁶⁴⁶ Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo...* Per l'impacte a principis del segle XVIII, vegeu Jaume DANTÍ I RIU, «L'articulació econòmica del territori a Catalunya després de la Nova Planta» a Narcís FIGUERAS i Josep SANTESMASES (Dirs.), *Després de les Noves Plantes: canvis i continuïtats a les terres de parla catalana*, Valls: Cossetània Edicions, 2014, pp. 253-268.

permeté als assentistes comptar sempre amb l'opció d'importar materials i gèneres tant de l'exterior com d'altres zones de la monarquia per poder complir amb les importants demandes puntuals de queviures o materials per la confecció de vestuaris, equipaments o armes.

Tampoc podem oblidar com la notable versatilitat de les formes tradicionals d'associació laboral del territori –les companyies d'artesans o de negocis i les nombroses confraries d'oficis– permeté tant l'accés al mercat d'*asientos* d'una notable varietat de menestrals com també la seva consolidació i creixement com a contractistes al llarg del període a través de les diverses vies d'acumulació de contractes i penetració en sectors diversos del subministrament. Alhora, aquestes associacions afavoririen la conjunció de la informació i els capitals financer i tècnic necessaris per emprendre grans comandes i organitzar una producció solvent, estandarditzada i amb els controls de qualitat requerits per complir amb les condicions exigides per la corona.³⁶⁴⁷ Unes pràctiques que, com ja hem avançat, no estigueren exemptes de tensions i pugnes per la capitalització del benefici de les comandes i els repartiments forçosos davant dels efectes i males praxis provocades pel creixement del volum de la demanda i de les comandes.

Precisament, l'estudi detallat de les particularitats del proveïment militar durant el regnat de Felip V ens ha permès fer visibles algunes d'aquestes xarxes de contactes, interessos i negocis que s'estenien per tot el Principat i la seva vertebració a través d'aquestes pràctiques associatives pròpies. Unes relacions que, sens dubte, van molt més enllà del fet puntual de la provisió i que constitueixen un dels fonaments més sòlids i consolidats de l'economia catalana del segle XVIII.

Per tant, ens reafirmem en que la concepció de la demanda militar borbònica com una de les bases que permeteren la “recuperació” posterior a la Guerra de Successió i el consegüent *take-off* de l'economia catalana durant el Set-cents no es correspon amb la realitat històrica que hem pogut observar, atès que obvia la naturalesa irregular, puntual i concentrada d'aquest tipus de comandes alhora que menysté les capacitats, iniciatives i potencialitats econòmiques dels individus i de la xarxa de relacions de producció i d'intercanvi que feren possible el seu compliment. Sense l'existència de tots aquests

³⁶⁴⁷ Stephan R. EPSTEIN i Maarten PRAK, «Introduction» a Stephan R. EPSTEIN i Maarten PRAK (Eds.), *Guilds, Innovation and the European Economy, 1400-1800*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, pp. 1-24. LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, pp. 247-252.

factors, des d'un primer moment la Corona hauria decidit pragmàticament concentrar aquests treballs i subministraments a altres parts del seu domini on hi trobés opcions alternatives que garantissin una major eficiència en la provisió, malgrat que geogràficament Barcelona seguís essent el port amb una major projecció vers el destí de les expedicions.³⁶⁴⁸ Quelcom que efectivament passaria durant les darreres dècades del segle, quan bona part d'aquestes activitats es traslladaren a Cadis i Andalusia per aquestes mateixes raons, donant com a resultat que els principals preparatius logístics per la presa de Menorca de 1782 fossin conduïts als arsenals gaditans.³⁶⁴⁹

Un altre element que referma aquest argument és que, malgrat que el pes més important dels aprestos i treballs d'aquestes expedicions mediterrànies de la primera meitat del segle fou concentrat al Principat, l'enorme mobilització de recursos materials i humans que requerí la seva preparació i conducció no sols afectà a Catalunya, sinó que també hi implicà moltes altres províncies de la monarquia. Aquest fet es notà especialment a la resta de grans ports mediterranis de la Península, però també a Cadis o al Ferrol. Tal i com hem vist al llarg de l'anàlisi sectorial, tant per les expedicions de 1717 i 1718, com per les de 1731, 1734 i 1742-1743, arribaren a Barcelona per via marítima múltiples partides de pertrets, municions i altre material de guerra provinent de València, Múrcia, Andalusia o Galícia. A tots aquests, caldria sumar-hi les armes i municions remeses des del País Basc i Navarra, la confecció d'uniformes i altres peces a Madrid i les compres bladeres a Castella la Nova.³⁶⁵⁰ Per tant, davant de les limitacions pròpies d'una estructura productiva territorial tan diversa com la de l'Espanya de Felip V, els oficials que hagueren de dirigir aquestes tasques de proveïment recorregueren a totes les vies, instàncies i individus que consideraren més hàbils, preparats i capaços per mobilitzar de manera solvent tots els recursos necessaris, fossin a Barcelona, Madrid, Alacant, Cartagena, Cadis o el Ferrol.

Com no pot ser d'altra manera, tots aquests fets no neguen l'evidència de que el negoci dels *asientos* militars comportà substanciosos beneficis econòmics a diversos dels

³⁶⁴⁸ La voluntat dels agents de la Corona de cercar les vies més eficients, pragmàtiques i segures per la provisió és notablement emfatitzada per Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de...», p. 24 i Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Administración o asiento...», pp. 170-172.

³⁶⁴⁹ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Geoestrategia y recursos...», pp. 265-274.

³⁶⁵⁰ Així mateix, pels casos de la presa de Ceuta i d'Orà fou Barcelona que la remeté provisions a Alacant i Cartagena. Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Pagar la batalla. Campillo y el dinero para el ejército de Nápoles y Lombardía, 1734-1735» a *Memoria y civilización: anuario de historia*, Núm. 23, 2020, pp. 603-632. Eduard MARTÍ FRAGA, «La Capacidad de...», pp. 37-53. David FERRÉ GISPETS, «El papel de los asentistas...», pp. 349-367. Sergio SOLBES FERRI, «Secretarías, asentistas y militares...», pp. 166-186.

catalans que els emprengueren, alhora que també serví com una via accessible i ràpida d'ascens social per part d'alguns dels proveïdors més humils. N'hem citat múltiples exemples tant al cos del present treball com en els primers paràgrafs d'aquest mateix capítol conclusiu. Alhora, és innegable la rellevància econòmica que assoliren les comandes militars en sectors com el de la confecció, fet més que visible en les descrites pugnes gremials per assegurar el repartiment dels beneficis.

Tanmateix, també hem pogut observar que dins del sector que es trobava a la cúspide socioeconòmica de la comunitat d'assentistes catalans, els exemples d'assentistes exclusius o d'individus que fonamentaren la seva riquesa essencialment en el proveïment de l'exèrcit borbònic són merament testimonials.

Segurament, l'exemple més evident seria el de l'argenter Salvador Cerdanya, que a partir de la seva participació en els *asientos* d'hospitals, llits i utensilis aconseguí una notable posició econòmica que l'acabà duent a traslladar-se a Saragossa. Un altre cas notable seria el de Francesc Clota, que a través de la participació en la direcció de les fàbriques de pa de munició aconseguida pel seu pare des de 1723 pogué aconseguir prou capital per invertir en el comerç interoceànic i en la manufactura d'indianes a partir de la dècada de 1740.³⁶⁵¹ Amb tot, Clota combinà de manera constant la seva activitat com a assentista de la tropa amb l'administració de les fleques o de la venda de carn de Barcelona i la participació en el negoci de les assegurances i el comerç marítim, un negoci en el que el seu pare ja havia participat des de l'any 1707.³⁶⁵² Amb tot, tant Cerdanya com Clota no provenien directament d'una consolidada trajectòria mercantil, sinó de les capes més altes dels estaments d'artistes i menestrals.

I és que, per la pràctica totalitat dels membres de les grans nissagues comercials catalanes que emprengueren contractes de proveïment militar, la participació en aquest àmbit de negocis s'integrava dins de la pràctica comuna de diversificació de la inversions –comercials, manufactureres, d'arrendament de rendes reials o municipals...– pròpies de la burgesia mercantil catalana del tombant dels segles XVII i XVIII que ja definí Pierre Vilar i que han afermat altres estudis posteriors com els de Pere Molas,

³⁶⁵¹ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 289-292.

³⁶⁵² AHPB, 967/7, Notari Miquel Cabrer, ff. 74v-75v, [28-03-1734] i AHPB, 967/9, f. 10r, [10-01-1736], ff. 113r-114v, [26-04-1736] i ff. 278r-278v, [04-08-1736]. Per la participació de Jaume Clota en el negoci de les seguretats marítimes vegeu James K. J. THOMSON, *Els orígens de la industrialització...*, p. 143.

Isabel Lobato i Albert García Espuche.³⁶⁵³ Molts d'ells, com els integrants dels grups familiars Milans i Duran però també els Glòria i els Alegre, aconseguiren les comandes més importants i jugaren un paper essencial en el proveïment i finançament de les tropes durant tot el regnat de Felip V. Amb tot, aquest no es convertí pas en el seu principal àmbit d'inversió més enllà de moments molt puntuals, com succeí amb la preparació de l'expedició de 1718.³⁶⁵⁴ De fet, com ja hem apuntat, aquest primer gran pic de demanda agreujà profundament la crisi monetària que patia Principat, afectant especialment a aquests grans prestadors i pagadors de les tropes, a banda d'altres proveïdors que foren pagats amb "creuets" aragonesos.³⁶⁵⁵ Uns problemes monetaris que es repetirien a una escala menor deu anys després, quan s'avisà que la moneda antiga de plata quedaria inservible a finals del mes de juliol de 1728. A la ciutat de Tarragona, els pagaments fets per la tropa a diversos petits proveïdors i botiguers locals amb aquesta moneda generà importants tensions.³⁶⁵⁶

També hem observat aquestes pràctiques de diversificació de la inversió i la participació activa en negocis alternatius al proveïment militar en contractistes d'altres nivells socioeconòmics. Els casos del mestre clavetaire Eloi Molas, les nissagues Dalmau i Soler de propietaris de molins polvorers manresans i la gran majoria dels mestres fusters i mestres de cases que hem tractat –com els Vallescà, els Garrido o els Bertran– en són exemples ben diversos.³⁶⁵⁷ Quelcom similar succeí amb Josep Serrat que, a banda d'actuar com a agent a la Ciutat Comtal d'importants senyors jurisdiccionals com l'abat de Ripoll, també participà en una companyia de venda de ferro a Manresa amb altres socis i acabà acumulant un notable patrimoni immobiliari i rendista arreu del Principat.³⁶⁵⁸

³⁶⁵³ Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...* Vol. IV, pp. 625-626. Pere MOLAS RIBALTA, «Els arrendaments públics...», pp. 103-107. LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios...*, p. 249. Albert GARCIA ESPUCHE, *La ciutat del Born...*, pp. 385-439. Ibídem, *Barcelona entre dues...*, pp.

³⁶⁵⁴ Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans...», pp. 215-220. Gemma GARCÍA FUERTES, «De la conspiración austracista...», pp. 157-159. Aquest també seria el cas de Bernat Glòria Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, «La burguesía barcelonesa...», pp. 31-97.

³⁶⁵⁵ Uns costos que foren mitigats a través de compres massives –i irregulars– d'aquesta moneda per fer canvis per part de Josep i Jaume Duran. Josep Maria DELGADO RIBAS, «La corrupción como...», pp. 78-79.

³⁶⁵⁶ ACA, RA, Reg. 141, ff. 27v-30r, [21-07-1728].

³⁶⁵⁷ AHPB, 973/3, Notari Josep Rojas i Albaret, ff. 104r-105r, [28-11-1733]. Llorenç FERRER I ALÒS, *Sociologia de la industrialització...*, pp. 59-60, 92 i 101. Les trajectòries de fusters i mestres de cases es troben totes a Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres...*

³⁶⁵⁸ AHPB, 950/24, Notari Fèlix Avellà, ff. 141r-141v, [28-07-1731]. AHPB, 967/10, Notari Miquel Cabrer, ff. 350r-352r, [19-09-1737]. AHPB, 1019/35, Notari Sebastià Prats, ff. 93r-105v, [12-07-1768]. David FERRÉ GISPETS, «Militarització, col·laboració i benefici...», p. 493. També participà en la

Aquesta voluntat transversal de participar i consolidar vies paral·leles de negocis no ens ha de sorprendre. Pere Molas ja observà aquestes dinàmiques en el seu estudi general de l'activitat gremial, posant un especial èmfasi a la interacció entre la producció a través de les vies comunes de negoci i les activitats paral·leles com una de les bases de l'ascens socioeconòmic d'alguns menestrals durant la primera meitat del Set-cents.³⁶⁵⁹ Al llarg del present estudi hem pogut trobar diversos exemples de l'alt cost d'oportunitat i dels notables riscos que corrien els productors que s'implicaven en els negocis de proveïment, especialment per aquells amb unes capacitats econòmiques mitjanes o petites. La inestabilitat de la demanda i del model de contractació se sumaria als retards constants en els pagaments per part de la tresoreria de l'exèrcit i a les múltiples pugnes i rebaixes per la consecució dels contractes que podien comportar la pèrdua d'una comanda després d'haver realitzat les inversions inicials. Segurament l'exemple més clar del nivell al que es podrien arribar a dilatar les liquidacions per part de la tresoreria de l'exèrcit, Pere Bertran i Pahissa, fill de Joan Bertran i assentista de les obres militars de Barcelona durant els regants de Ferran VI i Carles III, aprofità els contractes que aconseguí durant les dècades de 1750 i 1760 per recuperar els deutes que la Corona encara tenia amb el seu pare i el seu oncle a raó dels endarreriments per les obres de la Ciutadella de Barcelona.

Així mateix, l'aval amb els béns propis necessari per rebre les bestretes podia acabar convertint-se en la causa principal de la ruïna econòmica d'un proveïdor. N'hem descrit diversos casos, però segurament un dels més il·lustratius seria el del pagès Jaume Serrat de les Medes, que fou empresonat i se li embargaren tots els seus béns durant més de set anys a causa que el sotsassentista de palla de Girona a qui avalava incomplí els pactes amb la companyia d'Isidre Martorell. La carrera del propi Salvador Pera, malgrat haver-se consolidat com un dels proveïdors catalans més actius de les dècades de 1720 i 1730, s'estroncà definitivament a causa de no poder fer front a la bestreta requerida per l'*asiento* de conducció de pedra per la construcció del *Palacio Real*.

Per totes aquestes raons, la conjunció dels contractes per l'exèrcit amb altres activitats encarades al sector privat fou l'estratègia més emprada per tots aquests proveïdors d'origens més modestos, esdevenint usualment el primer un complement del segon. La

creació de la Reial Companyia de Comerç de Barcelona. José María OLIVA MELGAR, *Cataluña y el comercio privilegiado...*, pp. 21-28, n. 18 i 23.

³⁶⁵⁹ Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 201-204 i 210-212. *Ibidem*, *Economia i societat a...*, pp. 80-85.

tendència sols s'invertiria en els casos dels individus més actius com Serrat, Pera, Molas, Canals, Subiràs, Soler, Anglarill, Besora..., que prioritzarien les seves tasques com a assentistes mercès a les potencials possibilitats de diversificació sectorial i continuïtat que assoliren dins d'aquest camp dels negocis. Tanmateix, ja hem constatat com aquesta via de promoció es veié clarament condicionada per múltiples limitacions que reduïren de manera notable els individus i companyies que acumularen el capital econòmic, tècnic i humà necessaris per consolidar-se com a assentistes habituals.

On sí que els contractes de l'exèrcit esdevingueren la principal font d'ingressos i activitat econòmica durant pràcticament tot el Set-cents fou en el sector de la fabricació d'armament. Amb tot, com ja hem vist, es tractava clarament d'un autèntic mercat captiu a causa de la nova legislació borbònica. I, de fet, seria aquesta estreta dependència de les comandes per l'exèrcit la que acabaria portant a la fallida i posterior desaparició de la manufactura armera catalana quan la Corona decidí orientar tota la producció a les fàbriques d'armes del País Basc i Navarra a finals del segle.³⁶⁶⁰

Així doncs, havent constatat els importants costos d'oportunitat d'aquest tipus de negocis, la seva integració dins la pràctica comuna i estesa d'inversió diversificada, i després de comprovar no només la vigència de la concentració de la direcció de les activitats del proveïment sinó el seu enfortiment al llarg de la primera meitat de la centúria, no podem fer res més que constatar la validesa dels arguments emprats per Francesc Valls, Jaume Torras o Josep Maria Delgado en les seves consideracions sobre la limitació de l'impacte positiu que els beneficis econòmics d'aquest tipus de negocis tindrien en el conjunt de l'economia catalana del moment.

Tanmateix, al llarg dels capítols passats també hem intentat deixar clar que l'obtenció de rèdit econòmic sols fou una de les múltiples i canviants motivacions que podien dur a contractistes de sectors productius i econòmics tan diferents a participar activament en la provisió de les tropes.³⁶⁶¹ Creiem que pot ser útil fer un cop d'ull a aquestes múltiples aspiracions per acabar de complementar la nostra anàlisi de la naturalesa dels proveïdors catalans que s'implicaren en la contractació militar.

Un dels elements més importants a considerar és l'impacte que tingueren en la creació i gestió d'aquestes motivacions les traumàtiques conseqüències de la Guerra de Successió

³⁶⁶⁰ Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 197-198. Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Las armas de foc...*, pp. 163-166.

³⁶⁶¹ Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de...», pp. 36-37.

Hispànica. En un context d'altíssima tensió política com l'existent després de l'any 1714, la participació en aquest tipus de comandes actuà com una eina de consolidació de les fidelitats mantingudes durant el conflicte successori, alhora que també esdevingué una via ràpida per la integració social i política d'aquells individus que havien format part activa –o no– del bàndol austriacista.

La col·laboració activa en la mobilització de recursos a través de l'ocupació personal en les tasques de proveïment o de la inversió de la pròpia hisenda per sostenir materialment i econòmica part de l'esforç de guerra de les tropes del rei sempre fou un dels principals arguments i mèrits adduïts en les sol·licituds de concessió de dignitats nobiliàries o d'oficis reials. Ja hem vist com aquesta fou una de les principals aspiracions dels proveïdors catalans que s'ocuparen del sosteniment dels exèrcits de Carles II a la dècada de 1690. En aquest cas, les referències al finançament i subministrament de les tropes de Felip V en els ennobliments de Josep Duran i Mora i el pas a Bonaventura Milans és ben conegut:

«Por tanto teniendo consideración a los servicios que ha ejecutado y ejecuta Don Joseph Duran, vecino de la ciudad de Barcelona adelantando y supliendo en diferentes ocasiones cantidades de dinero para urgencia de mi Real Servicio y facilitando la subministración de considerables porciones de granos para la provisión de víveres de mis Reales Tropas [...]».³⁶⁶²

«[...] por parte de Vos Joseph Milans me ha sido hecha relación que sois ciudadano honrado de Barcelona y residente en la villa de Arenys de Mar, que vuestra casa y familia han servido a satisfacción de Mis Ministros en aquel mi Principado haciendo con sus caudales en las urgencias, que se ha ofrecido al alivio de mis Reales Tropas, como actualmente lo están practicando, suplicándome sea servido de concederos el Privilegio de cavallero en cabeza de Buenaventura Milans, vuestro padre y difunto [...]».³⁶⁶³

Amb tot, no foren pas els únics. Durant les dècades següents, també s'adduïren els serveis prestats al rei en la provisió i finançament de les tropes en les demandes d'ennobliment de Fèlix Benages –soci de Milans–, Josep Esmandia i Milans, Francesc Busquets i Pausa, Francesc Clota i Miquel Pujol.³⁶⁶⁴ En altres casos, com els de Josep Aparici, Jaume Fàbregues o Agustí Gibert i Miquel Alegre, malgrat conèixer clarament les seves activitats com a proveïdors, els volums que hem pogut consultar no hi recullen

³⁶⁶² ACA, RA, Reg. 328, ff. 14v-17v, [28-10-1727].

³⁶⁶³ ACA, RA, Reg. 329, ff. 74v-77r, [08-09-1739].

³⁶⁶⁴ ACA, RA, Reg. 328, ff. 55r-58r, [13-09-1729]. Reg. 329, ff. 80v-87r [20-08-1739], ff. 104r-106r [24-03-1740], ff. 106r-109r [10-05-1740]. Reg. 538, ff. 132r-136v, [30-07-1748]. Reg. 539, ff. 282v-285v, [18-07-1752].

esments directes que les vinculin a la concessió del títol.³⁶⁶⁵ A banda dels contractistes principals o titulars, l'ostentació d'aquests mèrits també seria aprofitada per alguns dels delegats a Barcelona dels gran assentistes de la corona. José de Quevedo, Miguel de la Torre o Lluís Pascali reberen o se'ls confirmaren dignitats durant l'exercici de les seves funcions com a agents de la provisió de queviures o de l'administració d'hospitals a Catalunya.³⁶⁶⁶

Alguns d'aquests agents i apoderats també assoliren importants posicions dins de la milícia borbònica. El cas més notable seria el de Josep Ortador, qui després d'actuar com a testaferró i agent a Sevilla i Madrid per assentistes com Josep Nadal, Isidre Martorell i la família Duran, i esdevenir director de la fabricació de vestuaris a Catalunya per administració directa de la Corona els anys 1734 i 1736, aconseguí el càrrec de comissari de guerra i s'encarregà de supervisar la companyia de *Granaderos Reales a Caballo*.³⁶⁶⁷ Els anys anteriors, la seva tasca com a proveïdor ja li havia valgut l'ofici d'administrador de la Taula de Comuns Dipòsits l'any 1731 i la regidoria de Barcelona l'any 1735.³⁶⁶⁸

Així mateix, tal i com ja hem observat pels moments immediatament posteriors a la fi de la guerra, els serveis com a assentistes d'alguns membres de la comunitat mercantil resguardada a Mataró obtingueren càrrecs importants a diversos nivells de la nova administració borbònica.³⁶⁶⁹ Aquests mèrits, així com l'acreditada fidelitat dinàstica, també foren adduïts pels diversos individus que es postularen per obtenir la plaça de cònsol mercader de la Llotja de Mar que quedà vacant l'any 1736 per la mort del també assentista Josep Nadal.³⁶⁷⁰

Precisament, les estretes relacions entre els principals agents econòmics del Principat i les autoritats militars establertes durant aquests proveïments, també afavoriren una millor recepció a la cort de les propostes d'organització corporativa del cos de comerç

³⁶⁶⁵ ACA, RA, Reg. 330, ff. 189r-192v, [08-05-1747]. Reg. 539, ff. 180r-183v, [10-03-1752], ff. 286r-289r, [04-04-1754], ff. 289r-292, [06-04-1754].

³⁶⁶⁶ ACA, RA, Reg. 330, ff. 21r-82r, [05-06-1742], ff. 113r-116v, [16-09-1744], ff. 117r-120r, [24-09-1744], ff. 137r-179r, [20-12-1745].

³⁶⁶⁷ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Nobleza catalana al Servicio...», p. 301.

³⁶⁶⁸ ACA, RA, Reg. 214, ff. 112v-114r, [25-01-1735].

³⁶⁶⁹ També a nivell local, com succeí en el cas de l'elecció del nou majordom de propis i arbitris de Mataró de 1720 Joan GIMÉNEZ BLASCO, «Els mataronins de la...», p. 52.

³⁶⁷⁰ ACA, RA, Reg. 125, ff. 134r-137r, [16-05-1736]. Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 228-231. Nadal ja havia detallat els serveis prestats en forma d'*asientos* de provisió i préstecs a la tresoreria de l'exèrcit durant el conflicte successori tant per ell com per la seva família. ACA, RA, Reg. 137, ff. 204v-207r [24-07-1725].

català i de defensa dels seus interessos davant de les noves ofensives fiscals de la monarquia. Una bona mostra d'aquest darrer cas la trobaríem l'any 1734, quan els comerciants barcelonins enviaren un airada reclamació al consell d'Hisenda perquè no s'apliqués un augment del cobrament del pariatge decretat per l'intendent Sartine. Segons Ildefonso Pulido, el ministre i els consellers «[...] optaron por recomendar al intendente transigir en un tema que podía causar un malestar creciente en un grupo social de gran influencia económica».³⁶⁷¹ Una influència encara més notable tenint en compte que en aquells moments la gestió logística dels exèrcits borbònics que es trobaven desplegats al centre d'Itàlia encara es conduïa en bona part a través de Barcelona.

Paral·lelament, aquesta influència també fou clarament aprofitada per Jaume Duran i Pujades l'any 1732 quan elevà una proposta a la cort per l'establiment d'una nova Junta de Comerç a Barcelona.³⁶⁷² No oblidem que precisament aquell any la societat de negocis de Duran havia emprès tres importants comandes de vestuaris i robes per l'exèrcit que foren negociades directament amb José Patiño pel seu apoderat, l'esmentat Josep Ortador. Segons Mamés Cisneros, ja hi havia hagut un primer intent de recuperació de la Junta de Comerç de Barcelona de 1692 l'any 1718, coincidint també amb un moment essencial de preparatius militars a la ciutat que no prosperà, justament, per l'oposició de Patiño.³⁶⁷³ Catorze anys més tard, Jaume Duran elevà una completa proposta a la cort de setze punts on es definia la conveniència de restablir aquesta institució per incentivar el comerç del Principat. Precisament, en el setzè dels punts, Duran feu una apreciació que no ens pot passar desapercebuda:

«Y finalmente se hace presente que, así como es consecuencia legítima que las armas no subsisten sin los soldados, éstos sin dinero y éste sin el comercio, lo es también el que, faltando el comercio, se pierden el interés del Reino y el aumento de la navegación y marinería [...] y mostrará brevemente la experiencia la grande utilidad que de esta creación ha de resultar, no solo en beneficio del Real Erario en aumento y conservación de marineros, sino en universal provecho de toda la Monarquía».³⁶⁷⁴

³⁶⁷¹ Ildefonso PULIDO BUENO, *Jose Patiño: el inicio...*, p. 306.

³⁶⁷² Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, p. 251. Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Felip...*, p. 208.

³⁶⁷³ També hi hagué un segon intent infructuós l'any 1728. Mamés CISNEROS SALA, «La Junta de Comerç i la seva relació amb les institucions de la cort a la segona meitat del segle XVIII» a Joaquim ALBAREDA (Ed.), *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya moderna (segles XVII-XIX)*, Barcelona: Editorial Base, 2007, p. 262.

³⁶⁷⁴ Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica...*, Vol. II, p. 559.

Sens dubte, coneixent el context en el que s'escrigué el document, aquest esment del comerç com la base de subsistència de l'exèrcit no és pas casual. Tres anys després, finalment es formalitzà la creació d'una *Junta Particular de Comercio Terrestre y Marítimo* de Barcelona, que hauria d'actuar com una delegada de la Junta de Comercio central.³⁶⁷⁵ Guiant-nos pels noms dels deu membres del primer "govern" d'aquesta nova institució, hi observem una clara presència dels individus econòmicament més actius del Principat i que participaren de manera certament activa en el negoci dels *asientos* i els arrendaments públics, com els ja esmentats Josep Duran, Bonaventura Milans, Bernat Glòria o Miquel Alegre, entre d'altres.³⁶⁷⁶

Amb tot, la vida de la institució fou molt curta i les seves iniciatives no tingueren un impacte substancial. A finals de la dècada de 1750, a tots ells –o als seus successors directes– se sumaren altres grans mercaders amb experiència com a proveïdors de l'exèrcit com Agustí Gibert, Francesc de Clota i Josep Puiguriquer per conformar la definitiva Junta de Comerç de Barcelona que es creà amb la Reial Cèdula de 16 de març de l'any 1758.³⁶⁷⁷ Quelcom similar succeí amb la creació de la coneguda *Real Compañía de Comercio de Barcelona*, que malgrat les defuncions ocorregudes entre la primera sol·licitud del privilegi de creació el 1748 i el seu establiment definitiu el 1755, també comptà amb una nodrida representació d'individus amb experiència en el proveïment entre els seus principals valedors.³⁶⁷⁸ Com recentment apuntà Agustín González Enciso, aquesta participació activa en grans corporacions de comerç també seria una constant pels grans assentistes de la Corona de la segona meitat del Set-cents.³⁶⁷⁹

Alhora, aquest fet tindria el seu pes en les sol·licituds de permisos i franqueses particulars demanades per alguns d'aquests individus amb l'objectiu d'aconseguir, per exemple, la dignitat de posseir una fàbrica reial. En tenim un exemple claríssim en la sol·licitud d'establiment de la *Fábrica Real de Antes y Gamuzas de la Ciudad de*

³⁶⁷⁵ Mamés CISNEROS SALA, «La Junta de Comerç i la...», p. 263.

³⁶⁷⁶ Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social...*, pp. 254-262.

³⁶⁷⁷ Mamés CISNEROS SALA, «La Junta de Comerç i...», pp. 262-263. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 218-221 i 224-228. Ibídem, *Comerç i estructura social...*, pp. 218-219.

³⁶⁷⁸ Entre els finats des de 1748 hi havia proveïdors contrastats i de llarga trajectòria com Anton Seguí i d'altres de puntuals però amb contractes de gran entitat econòmica com Josep Esmandia, Josep Roig i Vives o Miquel Pujol. També hi serien el 1755 Bernat Glòria, Bonaventura de Milans i Agustí Gibert. El millor treball per conèixer aquesta companyia privilegiada és José María OLIVA MELGAR, *Cataluña y el comercio privilegiado...*, pp. 21-31 i 77-97. Per un resum de l'organització prèvia de les companyies i dels individus que l'acabarien conformant vegeu Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera...*, pp. 63-71.

³⁶⁷⁹ Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de...», pp. 28-29

Barcelona en uns molins de la Verneda i uns molins de nocs de Santa Coloma elevada al rei per part de Silvestre Artés i Francesc Coll l'any 1744, on el principal argument fou l'experiència immediata com a subministradors de pells destinades al vestuari de les tropes.³⁶⁸⁰ Malgrat no especificar-ho en la concessió, és ben possible que els notables mèrits com a proveïdor de barrets per les tropes del mestre barreter Josep Prats afavorissin que aconseguís diverses franqueses i exempcions per la fàbrica de barrets fins que creà a Barcelona l'any 1747.³⁶⁸¹

Per tots els proveïdors d'origens socioeconòmics aparentment més modestos, l'entrada en el món dels contractes militars també constituí una oportunitat per l'obtenció d'altres beneficis, més enllà dels purament econòmics que es derivaven del compliment de les comandes. Com ja hem constatat, el servei a la Corona esdevingué una via directa i ràpida per la consecució de dignitats nobiliàries. L'armer Josep Serrat en seria novament l'exemple, atès que l'any 1748 se li concedí:«[...] la Gracia y Privilegio de Cavallero del Principado de Cathaluña en cosideración al merito que haveis hecho en el desempeño de varios assientos que haveis tenido en campaña y en el de otros encargos que se han puesto a vuestro cuydado [...]».³⁶⁸² Deu anys abans, el pagès de Vilabertran Baldiri Terrades –un dels sotsassentistes amb qui Serrat col·laborà activament– també aconseguí la ciutadania honrada de Barcelona mercès als seus serveis com a proveïdor.³⁶⁸³ Quelcom similar succeiria amb el negociant berguedà d'origens camperols Francesc Gironella.³⁶⁸⁴

A banda de la consecució de títols, la participació en el negoci del proveïment també afavorí que alguns contractistes aconseguissin oficis reials especialment vinculats a la revisió i peritatge de les entregues de gèneres destinats a la tropa. N'hem vist els exemples del mestre de cases Pau Martí, els mestres fusters Miquel Soler i Francesc Soler o els mestres armers Antoni Rovira, Joan Peresteve i Francesc Valls.³⁶⁸⁵

Tanmateix, un dels principals elements que motivà la participació de molts d'aquests menestrals, artistes, pagesos i petits comerciants en el negoci dels *asientos* fou la concessió de privilegis, exempcions fiscals i facilitats productives que s'associaven als

³⁶⁸⁰ ACA, RP, BGRP, Vol. 22, ff. 110r-116v, [25-01-1744].

³⁶⁸¹ ACA, RA, Reg. 490, ff. 197v-205v, [17-06-1747].

³⁶⁸² ACA, RA, Reg. 538, f. 151, [26-09-1745].

³⁶⁸³ ACA, RA, Reg. 329, ff. 51v-53v, [09-05-1738].

³⁶⁸⁴ ACA, RA, Reg. 330, ff. 130v-137r [19-08-1745].

³⁶⁸⁵ També ho acabarien sent el fill de Joan, Onofre Peresteve, i el fill de Francesc, Onofre Valls. Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de...*, pp. 160-161.

contractes licitats per l'administració reial.³⁶⁸⁶ En base a les sol·licituds i plecs de condicions estudiats, una de les més comunes fou la franquesa de drets d'entrada i eixida, pas i pontatge de les mercaderies, gèneres o peces necessàries pel compliment de les entregues.

En altres ocasions també es concediren facilitats per la contractació de bagatges per facilitar els trasllats de grans o fustes, així com la possibilitat de recórrer als corregidors i justícies locals per forçar la contractació de personal. En el camp del proveïment de fustes, a banda de la mobilització forçosa de personal pel trasllat del gèneres també es podien atorgar per la contractació de mà d'obra pels propis treballs de tall i preparació de la fusta. Així mateix, es permeté a alguns assentistes el dret d'explotació de boscos i meners tant de reialenc com de titularitat privada, sempre que es comprometessin a pagar els preus corrents o usuals pel material extret.

Pels àmbits de la provisió de queviures o de vestuaris, igualment s'atorgà als contractistes la possibilitat d'emprar materials o aliments que es trobessin segrestats a les duanes d'arreu del Principat.³⁶⁸⁷ A tots ells caldria sumar-hi algunes concessions particulars que respondrien a contextos molt puntuals, com el permís d'importació de ferro rossellonès per la manufactura d'armes durant el tancament de fronteres causat per la pesta de Marsella de 1720, o els permisos d'importació de pells del nord d'Àfrica i el Llevant mediterrani per la confecció de peces de vestuaris malgrat les prohibicions d'ús de gèneres estrangers instaurades el 1719.

Més enllà de les facilitats productives, segurament les dignitats associades als *asientos* militars més atractives per aquest conjunt majoritari de la comunitat d'assentistes catalans foren aquelles que comportaren l'exempció personal de serveis que tenien un impacte notable a les seves hisendes privades. Ens referim especialment a les imposicions d'allotjaments, bagatges, quintes, utensilis i càrregues municipals. El fet que usualment totes aquestes exempcions poguessin traspasar-se i ampliar-se als operaris, treballadors i col·laboradors que participessin en les comandes els feia clarament atractius per part de les companyies d'artesans.³⁶⁸⁸

³⁶⁸⁶ Rafael TORRES SÁNCHEZ, «"Servir al rey", más una comisión...», pp. 155-158.

³⁶⁸⁷ David FERRÉ GISPETS, «Militarització, col·laboració i benefici...», p. 495.

³⁶⁸⁸ Fet que té molts paral·lels amb les franquícies sol·licitades per alguns propietaris de les primeres grans fàbriques d'indianes de Barcelona. Alejandro SÁNCHEZ SUÁREZ, «La era de la manufactura...», pp. 73-74.

Ja hem comprovat com aquestes societats es trobaven usualment conformades per un nombre substancial d'individus que, alhora, organitzaven una quantitat gens menyspreable de mà d'obra. Aquesta circumstància solia generar una inflació notable del nombre d'exempts a cada ciutat, vila o lloc, fet que obligava a limitar molt els repartiments sobre una part determinada de la població.³⁶⁸⁹ D'aquesta manera, la pugna pel manteniment i l'observació d'aquestes franqueses entre els proveïdors i les autoritats municipals d'arreu del territori fou notable. Això acabà afavorint que en alguns contractes s'intentés reduir l'abast de la prerrogativa sols als assentistes principals, com succeí l'any 1728 amb els fabricants de pólvora.³⁶⁹⁰ Així mateix, la Corona també procurà limitar la concessió del fur militar, que alguns assentistes solien incloure a les seves postures inicials. Amb tot, aquesta protecció judicial seguiria essent una concessió usual en els grans *asientos* de la segona meitat del segle.³⁶⁹¹ Finalment, tampoc podem oblidar aquelles concessions més relacionades amb el prestigi individual, com ho podria ser el dret de dur espasa o de lluir els colors del rei amb una escarapel·la.³⁶⁹²

Així doncs, tant la possibilitats d'aconseguir dignitats, gràcies i oficis que permetessin consolidar un ascens social com la consecució de franqueses i aforaments i l'oportunitat de demostrar la fidelitat dinàstica se sumarien a l'evident perspectiva d'obtenir substanciosos beneficis econòmics o d'apuntar els ingressos comuns com els principals arguments que motivarien l'activa participació d'un grup tan heterogeni d'individus i companyies catalans en el sector de la contractació militar. Tots aquests elements són essencials per comprendre els múltiples efectes i facetes de les activitats de proveïment, fugint de lectures simplistes o reduccionistes i entenent que les aptituds, aspiracions i "capacitat d'acció" –*agency*– d'aquests contractistes militars jugaren un paper certament rellevant més enllà de les pròpies estratègies de la corona.

Aquesta aproximació analítica permet acostar-nos a les trajectòries individuals dels diversos empresaris militars entenent-los com un subjecte actiu dins de la relació contractual o de negocis que estableix amb l'administració militar i reial. Malgrat que

³⁶⁸⁹ Aquestes exempcions se sumarien a les que també tenien els eclesiàstics, familiars del Sant Ofici o els propis regidors municipals. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Misèria, poder i corrupció...*, pp. 65-76. David FERRÉ GISPETS, «Els gremis manresans i el...», p. 354, n. 73.

³⁶⁹⁰ A banda de l'esmentada limitació, les exempcions d'allotjaments no sempre es complien, especialment en poblacions allunyades de la capital. Vegeu-ne un exemple de Valls i un de Cardona relacionats amb l'estanc de pólvora a ACA, RA, Reg. 226, ff. 177v, [20-12-1732].

³⁶⁹¹ Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «El fuero militar en el siglo XVIII. Un estatuto de privilegio» a *Chronica nova: Revista de historia moderna de la Universidad de Granada*, Núm. 23, 1996, pp. 21-23. Rafael TORRES SÁNCHEZ, «"Servir al rey", más una comisión...», pp. 156-157.

³⁶⁹² Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de...», pp. 32.

hem vist clares mostres del poder de decisió i capacitat d'incidència de la Corona en el compliment dels contractes i en la fixació dels condicionants productius, també hem pogut comprovar les diferents estratègies empresarials de resposta activa i adaptació que emprengueren els assentistes que els dugueren a terme. Així mateix, les seves pròpies ambicions i necessitats personals també jugaren un paper clau en el nivell de participació que tingueren en aquest àmbit de negoci i en els beneficis particulars que n'esperaven obtenir.

Precisament, la col·laboració nascuda de la conjunció entre les necessitats de la Corona i les aspiracions dels contractistes és l'element més important que vertebrava el marc analític del *Contractor State*.³⁶⁹³ El nostre estudi ofereix múltiples exemples de com es donà aquesta col·laboració a Catalunya al llarg del regnat de Felip V, observant els efectes que hi tingueren les peculiaritats conjunturals, la diversitat productiva sectorials i les trajectòries pròpies de bona part dels individus i companyies que en formaren part. Alhora, la rellevància del paper jugat per l'exèrcit en molts dels àmbits que regiren la vida política, social i econòmica de la Catalunya del moment també ens ha permès entendre millor el paper que tingué l'acostament i col·laboració estreta que es donà entre les noves autoritats borbòniques i el conjunt d'individus que emprengueren els contractes de proveïment en els processos d'integració i assentament social del nou règim. Com ja hem afirmat en un article que recentment ha vist la llum:

«[...] l'exèrcit borbònic a Catalunya esdevingué alhora el principal agent de coerció i control i la plataforma prioritària per assolir la col·laboració local i les fidelitats que permetessin afermar el règim de la Nova Planta.[...], ambdues dimensions són indissociables, complementàries i vitals per entendre la magnitud de la militarització política i administrativa que comportà el canvi dinàstic al Principat».³⁶⁹⁴

Mentre que la important presència militar ha sigut tradicionalment i fàcil vinculable a la coerció, també és necessari entendre com les múltiples mostres de cooperació que hem observat es troben clarament influïdes per la voluntat de mitigar o superar els efectes persistents d'algunes de les polítiques nascudes de la fi de la Guerra de Successió. I no ens referim sols a la lluita constant per aconseguir exempcions pels serveis d'allotjaments i bagatges o de franqueses de drets municipals, sinó també a la voluntat de recuperar la capacitat d'autoorganització que s'havia perdut, per exemple, amb el deballestament econòmic i administratiu d'algunes de les institucions que els

³⁶⁹³ *Ibíd.*, p. 24.

³⁶⁹⁴ David FERRÉ GISPETS, «Militarització, col·laboració i benefici...», p. 496.

acostumaven a vertebrar socialment, com el cos de comerciants matriculats o el Consolat de la Llotja de Barcelona.³⁶⁹⁵ Creiem que seria de gran interès poder aprofundir més en el coneixement d'aquestes dinàmiques, especialment atesos els suggestius estudis i propostes de recerca de Josep Maria Delgado i Josep Maria Torras que recentment han aparegut a l'entorn de la integració, la construcció de fidelitats i la resistència de les elits catalanes a la Nova Planta i el paper que hi jugà la corrupció política i econòmica.³⁶⁹⁶ Unes propostes que arriben en un moment on aquest àmbit d'estudi per les èpoques moderna i contemporània es troba en gran efervescència en la historiografia europea, espanyola i catalana com ho mostren, per exemple, les interessants aportacions dels membres del grup de recerca PICEC.³⁶⁹⁷

Per altra banda, molts dels elements i dinàmiques que hem observat en el camp de la contractació militar a Catalunya també foren presents en altres contextos geogràfics més o menys contemporanis. Per exemple, en la seva síntesi sobre l'impacte econòmic del proveïment de l'exèrcit sobre les xarxes empresarials britàniques de mitjans del Set-cents, Gordon Bannerman descriu unes pràctiques de parcel·lació de contractes, bastiment de sistemes descentralitzats però jerarquitzats de proveïment, repartiment de riscos econòmics entre contractistes, mobilització de mà d'obra i consecució de reconeixement social i de beneficis extraeconòmics molt similars a les que hem observat a Catalunya.³⁶⁹⁸

El mateix autor dedicà un interessantíssim capítol del seu volum *Merchants and the Military in Eighteenth-Century Britain* al creixent paper jugat pels proveïdors locals en el sosteniment de la guarnició que s'establí a Escòcia després del darrer aixecament jacobita de 1745. En aquest àmbit també hi trobem clars paral·lelismes amb el cas català, des de l'establiment d'una crescuda guarnició permanent destinada al control del territori després de la revolta –i la consegüent adequació de la infraestructura militar del país– al pes de l'experiència prèvia en la concessió dels contractes i de l'ús actiu que en feu la corona britànica com a eina de consolidació i premi de les fidelitats locals durant l'aixecament.³⁶⁹⁹ Alguns d'aquests elements també han sigut estudiats per Victoria

³⁶⁹⁵ Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses...*, pp. 218-219.

³⁶⁹⁶ Josep Maria DELGADO RIBAS, «La corrupción como...», pp. 73-87. *Ibidem*, «Barcelona i el model econòmic...», pp. 228-242. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Misèria, poder i corrupció...*, pp. 21-114.

³⁶⁹⁷ Gemma RUBÍ i Lluís Ferran TOLEDANO (Coords.), *Investigar la historia de la corrupción. Conceptos, fuentes y métodos*, Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma, 2021.

³⁶⁹⁸ Gordon BANNERMAN, «The impact of war...», pp. 30-34.

³⁶⁹⁹ Gordon BANNERMAN, *Merchants and the...*, pp. 103-120.

Henshaw en la seva tesi sobre la presència militar britànica a terres escoceses durant la primera meitat del Set-cents.³⁷⁰⁰

Com es desprèn de les darreres pàgines, el marc cronològic i temàtic fixat per la realització d'aquest estudi ens ha motivat a deixar obertes múltiples vies d'investigació que ens permetrien conèixer amb una major profunditat altres àmbits del proveïment i la contractació militar al Principat durant l'època moderna. A banda de les possibles comparacions amb altres contextos europeus o peninsulars, una de les principals vies d'ampliació de la present investigació seria continuar el buidatge de les fonts administratives i notariales i l'anàlisi creuada de dades per la resta dels regnats de Ferran VI i Carles III, seguint les trajectòries dels assentistes que es consolidaren a partir de la dècada de 1740. Aquesta recerca ens permetria observar les pautes d'adaptació de les segones i terceres generacions d'assentistes al mercat del proveïment, les continuïtats familiars i empresarials entre les companyies de la primera meitat del segle i les de la segona alhora que es podria caracteritzar amb més detall els efectes que tingué pels contractistes catalans la redirecció de la demanda i de l'aprest de les grans campanyes militars cap a Andalusia.

Precisament, un dels elements més atractius que podrien esdevenir el focus principal d'una futura recerca seria la realització d'un estudi monogràfic de la trajectòria del contractista català més actiu del Set-cents, el mestre armer Josep Serrat i Sala. Tot i que al llarg dels diversos capítols d'estudi sectorial hem pogut descriure bona part dels seus negocis i estratègies d'integració empresarial, la nostra recerca arxivística ens ha permès recopilar altres dades de la seva activitat inversora, patrimonial i familiar que hem optat per no integrar a l'estudi per no carregar-lo excessivament de dades. Serrat fou, sens dubte, l'exemple més notable del que seria un assentista exclusiu dins de la comunitat de contractistes catalans. Amb tot, la seva llarga carrera, la notable diversificació en les seves activitats de subministrament, la seva clara inversió immobiliària arreu del Principat i posterior ennoblement el convertiria en un autèntic cas excepcional. De fet, el seu imponent creixement social anà més enllà del seu ennoblement, situant els seus fills dins dels cercles més íntims del poder i l'economia barcelonines. De la seva prole en

³⁷⁰⁰ Victoria HENSHAW, *Scotland and the British army, c.1700-c.1750*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Michael SNAPE, University of Birmingham, 2011. Creiem fermament que seria de gran interès poder explorar amb major detall i de manera comparativa els casos de Catalunya i d'Escòcia per poder traçar més sòlidament aquestes similituds i diferències que hem observat. Esperem poder-ho fer en futures ocasions.

destaca la seva neta, Maria Gertrudis de Serrat i Trillas, qui es casà amb el darrer cònsol francès a la Ciutat Comtal abans de l'esclat de la Revolució Francesa, Jean Baptiste Aubert.³⁷⁰¹ Es tracta, doncs, d'un personatge que bé mereix una monografia pròpia que esperem poder emprendre properament.

Així mateix, tal i com ja hem apuntat a la introducció de la tesi, també ens queda pendent entomar l'estudi de l'impacte econòmic dels nombrosos *fletes* que es tancaren amb patrons d'arreu de la costa catalana per assegurar el transport de tropes i pertrets durant les grans expedicions mediterrànies. Malgrat no haver-los integrat en el conjunt del treball, som ben conscients de la rellevància d'aquesta via de mobilització de recursos i mà d'obra mercès a la consulta tant els manuals generals de la Intendència on quedaren recollits bona part dels noliejaments com dels més específics *Libros de Fletes* que es troben al mateix Arxiu de la Corona d'Aragó. Creiem que el buidatge sistemàtic d'aquestes fonts i el seu creuament amb els registres notariais preservats tant a Barcelona com als arxius comarcals del Maresme, Alt i Baix Penedès, Alt i Baix Empordà i els arxius històrics de Tarragona i Girona –així com l'arxiu Fidel Fita d'Arenys de Mar– ens poden donar una valuosíssima informació de les dinàmiques de relació entre les comunitats marineres d'arreu del territori, la integració entre el negoci comercial i el servei reial i, no ho oblidem, la interacció entre aquest model de mobilització i l'establiment de la famosa Matrícula de Mar.³⁷⁰² L'existència de diversos treballs tant de la darrera dècada com de més clàssics sobre casos concrets de comunitats marineres catalanes del XVIII ens fan pensar que un estudi d'aquestes característiques pot ser de clar interès.³⁷⁰³

Així mateix, creiem que l'aplicació de la mateixa metodologia de recerca i creuament de dades notariais, administratives i bibliogràfiques de manera continuada durant les diverses dècades del regnat de Carles II o, fins i tot, per l'estudi de la Guerra dels Segadors ens permetria entendre amb una major profunditat les arrels de l'experiència

³⁷⁰¹ Enric MOREU-REY, *Revolució a Barcelona. El 1789*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1967, pp. 20-21.

³⁷⁰² Els volums dedicats als *fletes* són a ACA, RP, BGRP, Vols. 181-193, [1718, 1730, 1733-1736 i 1740-1748].

³⁷⁰³ Joaquim LLOVET I VERDURA, *La matrícula de mar i la província de marina de Mataró al segle XVIII*, Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró, 1980. Ricard CANTANO CARBALLO, *Contribució dels patrons i barques de Canet al comerç marítim català del segle XVIII*, Canet de Mar: centre d'Estudis Canetencs, 2014. Ibídem, «Els patrons de Canet i la ruta Barcelona-Cadis (1720-1736)» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL, Diego SOLA i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, pp. 552-581. Montserrat JIMÉNEZ SUREDA, «La legislació borbònica sobre mariners hispànics en el segle de les llums» a *Estudis del Baix Empordà*, Núm. 39, 2020 pp. 143-163.

catalana en la provisió militar i les capacitats d'adaptació a models de proveïment tan diferents del que es donà a partir de 1713. El buidatge de dades extretes de les obres que han tractat aquest camp a Catalunya i a la Cort, així com dels registres notariaus consultats a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona que hem realitzat per l'elaboració dels capítols del present treball constitueix una notable base des de la que plantejar una investigació d'aquestes característiques. Aquesta via de recerca també oferiria la possibilitat de conèixer amb més detall els models de contractació propis emprats per equipar les unitats aixecades per les institucions catalanes, així com la creixent tensió originada per les contrafaccions associades a les exempcions concedides als assentistes reials.³⁷⁰⁴ A més a més, la intensa relació de Francesc de Montserrat o Francesc Argemir com a socis i agents a Catalunya de grans assentistes cortesans, així com la seva important xarxa de contactes estesa arreu del Principat obre unes interessants possibilitats interpretatives i comparatives. Les opcions, doncs, són molt nombroses.

Tal i com hem constatat des de la introducció, a causa de la gran pressió militar existent durant bona part dels segles XVII i XVIII, el subministrament de les tropes fou un fenomen que tingué un impacte més o menys directe però innegable en una gran quantitat d'àmbits de la vida i l'activitat econòmica dels habitants del Principat. A través del seu estudi, no només hem pogut analitzar la complexa estructura que el vertebrà i els avatars del seu funcionament, sinó que també hem tingut l'oportunitat d'observar algunes de les grans dinàmiques polítiques, militars i socioeconòmiques que es donaren a la Catalunya de la primera meitat del Set-cents. Esperem que aquesta tesi doctoral pugui esdevenir una eina més que ens ajudi a comprendre, almenys una mica millor, aquest període tan transcendent per la història del nostre país.

³⁷⁰⁴ Pel cas de la mobilització de recursos militars per part de les institucions catalanes del Sis-cents, es tracta d'un camp amb una notable vigència, com es desprèn de la recentíssima publicació d'un volum dedicat a la mobilització humana feta pel Consell de Cent de Barcelona a través de la Coronela entre 1640 i 1714 elaborat per Victor Jurado Riba. Victor J. JURADO RIBA, *Gremis en armes a la Barcelona moderna (1640-1714). El Consell de Cent, la Coronela i el gremi de revenedors en la defensa de la ciutat*, Barcelona: Associació Antic Gremi de Revenedors 1447, 2023.

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRÀFIQUES

Fonts arxivístiques

Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic [ABEV]

- Arxiu de la Vegueria de Vic, Lligalls: AVV/110, AVV/842.

Arxiu de la Corona d'Aragó [ACA]

Consell d'Aragó [CA]

- ACA, CA, Lligalls: 281, 556, 557, 558, 600.

Generalitat de Catalunya [Generalitat]

- Sèrie G, Lligalls: 76, 121-5, 123, 126-01, 126-02.
- Sèrie N, Lligalls: 262, 386.

Reial Audiència de Catalunya [RA]

- Plets Civils, Números: 6, 618, 23885, 26449, 26744, 28574.
- Registres, Números: 7, 8, 13, 14, 35, 120, 125, 126, 129, 137, 140, 141, 146, 147, 148, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 165, 180, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 226, 227, 228, 229, 242, 328, 329, 330, 369, 490, 506, 538.

Batllia General del Reial Patrimoni [BGRP]

- Volums: 4, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193.
- Processos:

1716, Núm. 5, Ah

1720, Núm. 4, Ae

1716, Núm. 7, E.

1720, Núm. 4, O

1718, Núm. 1, H i Rr

1721, Núm. 3, Ap, Bb i V

1718, Núm. 2, O, R i Y

1722, Núm. 6, B

1718, Núm. 3, L

1724, Núm. 3, Tt

1718, Núm. 3, Z

1724, Núm. 4, Bc

1720, Núm. 3, Ap

1725, Núm. 5, B

1726, Núm. 4, C	1739, Núm. 4, At
1728, Núm. 4, Ll	1741, Núm. 4, A
1729, Núm. 2, Yy i D	1748, Núm. 8, Aa
1733, Núm. 5, R	1748, Núm. 9, Bk
1734, Núm. 3, Au	1748, Núm. 9, I
1735, Núm. 3, M	1748, Núm. 10, N
1736, Núm. 3, Ao i Ap	1748, Núm. 11, A,
1737, Núm. 3, Ao	1749, Núm. 10, Af
1738, Núm. 3, Az	1750, Núm. 9, Aj

Notarials, Mataró

- Notari Antoni Gusi, Sèrie General, Lligalls: 530.
- Notari Martí Simon, Sèrie General, Lligalls: 436, 437.

Ordres Religioses i Militars [ORM]

- Gran Priorato, Volum 123, Carpeta 7, Plànol 8.

Arxiu Comarcal de l'Anoia [ACAN]

Arxiu Notarial d'Igualada [ANI]

- Notari Onofre Melcion, Lligalls: 9-243, 9-244.
- Notari Vicenç Cots, Lligall: 9-260.

Arxiu Comarcal del Baix Camp [ACBC]

- Ajuntament de Reus, Codi d'instal·lació: ACBC280-20-T1-2193.

Arxiu Comarcal del Bages [ACBG]

Antic Arxiu Municipal [AM]

- Acords, Lligall: I-51.
- Cartes rebudes, Lligall: 1085.
- Guerres del segle XVIII, Lligall: 58.
- Reials Cèdules, Ordres..., Lligall: 1063.

Arxiu Històric de Protocols de Manresa [AHPM]

- Notari Joan Pujol (1699-1748). Lligalls: 1320, 1321, 1333, 4849, 4850.
- Notari Maurici Bohigues (1701-1735). Lligalls: 4880, 4881.
- Notari Fèlix Soler (1707-1745). Lligalls: 4898, 4900.
- Notari Ignasi Casas Puig (1710-1734). Lligalls: 4942, 4943.
- Notari Carles Perera (1731-1736): Lligall: 4954.
- Notari Jaume Thomàs (1733-1744). Lligalls: 4962, 4963.
- Notari Francesc Rallat i Fargas (1734-1783). Lligalls: 4977, 4978, 4979, 4981, 4983, 4989.
- Notari Joan Grau (1735-1787). Lligalls: F-138 i F-160.
- Notari Josep Sala i Thomasa (1743-1758). Lligall: 5102.

Arxiu Comarcal del Berguedà [ACBR]

- Fons Família de Gironella, Seccions: T2-9, T2-25.

Arxiu Comarcal de la Cerdanya [ACCE]

- Ajuntament de Puigcerdà, Correspondència, Codi d'instal·lació: 125/2660
- Ajuntament de Puigcerdà, Llibre de despeses fetes pel manteniment de la tropa, Codi d'instal·lació: 4949.

Arxiu Comarcal de la Garrotxa [ACGAX]

Fons Notarials d'Olot [FNO]

- Notari Jaume Oliveres i Gurri, Registres: 1028, 1029, 1030, 1031, 1037.

Arxiu Comarcal del Ripollès [ACRI]

- Fons Jordana, Referències: 1465/1, 1465/2, 1465/3.

Arxiu Comarcal del Vallès Occidental [ACVOC]

- Ajuntament de Terrassa, Codis d'instal·lació: ACVOC90-36-T2. Documents: 41, 50, 53, 71, 147, 170, 189, 190, 203, 245, 284, 298, 310.

Archivo General de Índias [AGI]

- Escribanía de Cámara de Justicia, 1004A.

Archivo General de Simancas [AGS]

Contaduría del Sueldo [CDS]

- Secció 2^a, Lligall 348.

Dirección General del Tesoro [DGT]

- Inventari 16, Guió 9, Lligalls: 1, 2, 3 i 4.

Guerra Antigua [GA]

- Lligalls: 3516, 3525 i 3543-1

Secretaría de Guerra [SGU]

- Lligalls: 826, 830, 864, 1811, 2699, 3312, 3649, 5352, 5354, 5355, 5356, 5357, 5358, 5359, 5360, 5361.
- Suplemento [Sup.], Lligalls: 199, 218, 240.

Secretaría de Hacienda [SSH]

- Lligalls: 550, 551, 552, 606.

Tribunal Mayor de Cuentas [TMC]

- Lligalls: 3218, 3219, 3220, 3221, 3222, 3223, 4331, 4387, 4434, 4435, 4336.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona [AHCB]

Consell de Cent [CDC]

- Registre de deliberacions, Volums: 188, 191, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223.
- Lletres Comunes, Volum: 126.
- Manual (de Autos), Volum: 1B. XIII-101,
- Dietari de l'Antic Consell Barceloní, Volum: 1B. XXV-44
- Política-Guerra, Volum: C-III.6

Ajuntament Borbònic [AB]

- Acords, Volums: 1D.I-1, 1D.I-2, 1D.I-3, 1D.I-4, 1D.I-5, 1D.I-6, 1D.I-7, 1D.I-16, 1D.I-20, 1D.I-23, 1D.I-29.

- Polític, Reial, Decrets, Volums: 1D. III-5, 1D. III-16, 1D. III-17, 1D. III-18, 1D. III-19.
- Polític, Representacions, Volums: 1D.IV-1, 1D.IV-2, 1D.IV-3, 1D.IV-8, 1D.IV-13, 1D.IV-16, 1D.IV-17.

Fons de la Junta de Comerç de Barcelona

- Volum 81, FI-05-2A.4

Gremials

- Llibre de consells de la confraria de Sant Marc de Sabaters, Referències: 126-2B.1/95, 126-2B.1/96, 126-2B.1/97.
- Sastres, Referència 5-8, Confección del vestuario de la caballería, dragones e infanteria, [24-03-1779].

Manuscrits

- Volum: C06-B175, *Estado de la Guerra para el año de 1723* [1723].

Reial Junta de Pavellons [RJP]

- Signatura: FI15-C004.05, [1725-1726], FI15-C004.06, [1740-1741].

Arxiu Històric de Girona [AHG]

- Cort Reial de Girona, Referències: 78/960.

Arxiu Notarial de Girona. Notaria Número 11

- Notari Ignasi Roig, Volums: 527, 528.
- Notari, Gislè Martorell, Volum: 579.

Archivo Histórico Nacional [AHN]

Consejo de Estado [Estado]

- Lligalls: 272, 346, 365, 397, 410, 411, 433, 466, 500, 766.

Diversos-Colecciones [DyC]

- Lligall 155, número 19 i lligall 418, número 8.

Archivo Histórico de la Nobleza, [AHNOB]

- Archivo de los duques de Baena, Correspondencia de Administración, Vol. 174, Document 110-111.

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona [AHPB]

- Notari Jaume Sayós (1647-1668): AHPB, 733/11, 733/16.
- Notari Bonaventura Vila (1657-1688): AHPB, 766/22, 766/23, 766/26, 766/28.
- Notari Francesc Llauder (1662-1718): AHPB, 787/12, 787/13, 787/14.
- Notari Josep Virgili (1667-1709): AHPB, 797/16, 797/17.
- Notari Josep Vila, major (1671-1690): AHPB, 810/9.
- Notari Josep Güell (1671-1710): AHPB, 811/31, 811/33.
- Notari Rafael Albià (1673-1717): AHPB, 818/88.
- Notari Francesc Móra (1673-1724): AHPB, 819/9.
- Notari Carles Garau (1676-1701): AHPB, 833/6, 833/9.
- Notari Tomàs Simon (1677-1727): AHPB, 839/81.
- Notari Pere Màrtir Vila (1679-1709): AHPB, 849/7.
- Notari Domènec Rojas (1684-1721): AHPB, 863/72.
- Notari Francesc Busquets, menor (1686-1734): AHPB, 871/13, 871/17, 871/21.
- Notari Vicens Gavarró menor (1687-1706): AHPB, 873/8.
- Notari Antoni Navarro (1688-1721): AHPB, 876/35.
- Notari Pau Cabrer (1688-1725): AHPB, 877/17, 877/18, 877/19, 877/20, 877/21, 877/23, 877/29.
- Notari Joan Francesc Verneda (1689-1707): AHPB, 880/23.
- Notari Jeroni Casetas (1689-1729): AHPB, 888/4, 884/6, 884/7, 884/8, 884/9, 884/10, 884/11, 884/12, 884/13, 884/14, 884/15.
- Notari Fèlix Costa (1690-1735): AHPB, 888/6, 888/7, 888/8, 888/9, 888/10, 888/11, 888/12.
- Notari Josep Simon (1694-1737): AHPB, 899/28.
- Notari Francesc Duran (1695-1718): AHPB, 900/8, 900/27, 900/28, 900/29.
- Notari Francesc Rossell (1698-1741): AHPB, 908/6, 908/7.
- Notari Bonaventura Olzina (1710-1735): AHPB, 946/15.
- Notari Gaspar Grases (1701-1745): AHPB, 917/4.
- Notari Bonaventura Galí (1701-1757): AHPB, 918/20, 918/21, 918/76.
- Notari Josep Mas i Favar (1703-1735): AHPB, 923/15.
- Notari Josep Cols (1718-1754): AHPB, 925/4.
- Notari Francesc Bosch i Soler (1704-1739): AHPB, 926/3.

- Notari Bartomeu Cervaró (1704-1743): AHPB, 927/4, 927/5, 927/6, 927/8, 927/15, 927/17, 927/19.
- Notari Antoni Cassani (1705-1732): AHPB, 930/7, 930/13, 930/14, 930/15, 930/17, 930/25, 930/37.
- Notari Josep Francesc Fontana (1706-1750): AHPB, 934/21, 934/22, 934/24, 934/27, 934/28, 934/34.
- Notari Fèlix Cortès i Rubinat (1707-1739): AHPB, 939/10, 939/11, 939/12, 939/13, 939/14, 939/33, 939/40.
- Notari Sever Pujol (1709-1745): AHPB, 944/12, 944/13, 944/14, 944/16, 944/17, 944/18, 944/19, 944/20.
- Notari Francesc Babot i Llopis (1709-1751): AHPB, 945/5.
- Notari Fèlix Avellà (1713-1755): AHPB, 950/15, 950/18, 950/19, 950/20, 950/21, 950/22, 950/23, 950/24, 950/25, 950/26, 950/27, 950/28, 950/29, 950/30, 950/31, 950/32, 950/33, 950/34, 950/35, 950/36, 950/37, 950/38, 950/39, 950/41.
- Notari Josep Llobet (1715-1745): AHPB, 952/4, 952/5, 952/8.
- Notari Pau Mollar (1722-1743): AHPB, 958/13, 958/14, 958/16, 958/17, 958/18, 958/23, 958/24, 958/32.
- Notari Miquel Cabrer (1727-1744): AHPB, 967/1, 967/3, 967/4, 967/5, 967/6, 967/7, 967/8, 967/9, 967/10, 967/11, 967/12, 967/13, 967/14, 967/15, 967/16, 967/17, 967/18, 967/19, 967/20, 967/21, 967/23.
- Notari Joan Francesc Casals (1727-1753): AHPB, 969/6.
- Notari Jeroni Gomis (1727-1768): AHPB, 972/4.
- Notari Josep Rojas i Albaret (1728-1757): AHPB, 973/3.
- Notari Joan Baptista Plana i Circuns (1731-1774): AHPB, 992/3.
- Notari Vicenç Simon (1731-1774): AHPB, 993/3, 993/5, 993/6, 993/7, 993/8, 993/9, 993/10, 993/11.
- Notari Francesc Font, menor (1732-1758): AHPB, 996/1, 996/4.
- Notari Carles Rondó (1732-1768): AHPB, 997/42.
- Notari Joan Olzina i Malet (1732-1769): AHPB, 998/36.
- Notari Josep Troc i Avellanós (1735-1747): AHPB, 1003/1.
- Notari Jaume Tos i Romà (1738-1766): AHPB, 1013/2.
- Notari Joan Cussana (1742-1758): AHPB, 1016/13.

- Notari Sebastià Prats (1740-1777): AHPB, 1019/1, 1019/2, 1019/3, 1019/5, 1019/8, 1019/19, 1019/20, 1019/21, 1019/22, 1019/25, 1019/35, 1019/37.
- Notari Joan Costa (1742-1775): AHPB, 1026/1.

Arxiu Històric de Tarragona [AHT]

Fons Notarials de Reus [FNR]

- Notari Francesc Barreter, Caixa: 295

Fons Notarials de Tarragona [FNT]

- Notari Rafael Lluç, Signatura: 281.
- Notari Josep Besora, Signatura: 367.
- Notari Ignasi Gelambí, Signatura: 430.

Arxiu Municipal de Girona [AMG]

- Correspondència amb l'administració militar, UI 1389, RG 564016 i 564017.

Arxiu Nacional de Catalunya [ANC]

- Fons del Palau-Requesens: ANC1-960-T-4538,
- Fons Carreras i Bulbena [FCB]: ANC1-83-T-17, ANC1-83-T-293, ANC1-83-T-294, ANC1-83-T-295, ANC1-83-T-296.

Archivo de la Real Chancillería de Valladolid [ARCV]

- Sala de Vizcaya, Caixa 4543, Document 3

Arxiu de la Seu de Manresa [ASM]

- Corregiment, Volum: V-37.

Biblioteca de Catalunya [BC]

Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu [AH]

- Llibres: 144

Fons del Baró de Castellet

- Fons del Baró de Castellet: 33/1, 40/2-4, 76/3, 83/1, 97/1.
- Fons del Baró de Castellet, Arxius: 354, 355, 431, 743.

Fons del Cadastre d'Aparici

- Fons del Cadastre, Caixes: 1, 6 i 7.

Fons de la Junta de Comerç [JC]

- Fons de la Junta de Comerç, Manuscrit: 143bis.

Fons Torres Amat

- Fons Torres Amat: Tor.372-Fol

Fulletts Bonsoms

- Fulletts Bonsoms, Números: 4655(bis), 7607, 10032, 10107, 12807, 12869 i 21649.

Biblioteca Nacional de España [BNE]

- Manuscrits: 5590, 5591 i 5592. *Memorias sobre la Guerra de Cerdeña, Sicilia y Lombardía con reflexiones militares del Excelentísimo Jaime Miguel Dávalos Spinola, Marqués de la Mina*, 3 Volums, [1755].

Biblioteca de la Universitat de Sevilla [BUS],

- Fons Antic, Porcones. Al·legacions Jurídiques. Plets, *El Rey. Por quanto vos Don Samuel Rognon, y Don Carlos de Valdoret, en pliego, que disteis en veinte y seis de Marzo de este año (que he tenido por bien aprobar) os encargasteis del Asiento general de la polvora, que tenia a su cargo Don Miguel Francisco de Aldecoa haciendo en él la mejora de un quarto*, pp. 1-12, [30-07-1733]. [En línia a: <https://idus.us.es/handle/11441/120716>. Consultat per darrera vegada el dia 10-02-2023].

Obres publicades abans de l'any 1800

Alegación jurídica por Juan Tresserra, negociante, vezino de esta ciudad de Barcelona, contra don Joseph Cortissos hebreo / A relación del eruditissimo Ioseph Pasqual doctor de la Regia Corte, actuario Casetes, 1710. [En línia: <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/guerrasucce/id/8341>. Consultat per darrera vegada el dia 28-07-2022].

An Impartial Enquiry Into the Management of the War in Spain: By the Ministry at Home, and Into the Conduct of Those Generals to Whose Care the Same Has Been Committed Abroad, London: Printed and sold by John Morphew, 1712. [En línia: <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/lilibimps16/id/37048>. Consultat per darrera vegada el dia 28-07-2022].

Antoni D'ALÒS I RIUS, *Instrucción militar que el Excmo. S. D. Antonio de Alos y de Rius, Marques de Alós, Gentil-Hombre de Camara del Rey de las Dos Sicilias, Teniente general de los Reales Exercitos de S.M.C., Capitan General del Exercito y Reyno de Mallorca...* Barcelona: Impremta de Manuel Texero a la Rambla de Sant Josep, 1800.

Vicente BACALLAR Y SANNA, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V, El Animoso, Vol. II, Gènova: Mateo Garviza, 1725.*

José CADALSO, *Cartas Marruecas del coronel D. Joseph Cadalso, Barcelona: Impremta de Piferrer, 1796.*

Constitucions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capítol de cort LXXXII, de las corts per la S.C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV. nostre Senyor celebradas en la ciutat de Barcelona any MDCCII. Barcelona: Impremta de Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704.

Constitucions, capítols, y Actes de Cort, fetas, y atorgats, per la S.C.R. Magestat del rey nostre senyor Don Carlos III rey de Castella, de Aragó, Comte de Barcelona, &c. en la Cort celebrà als Cathalans, en la Ciutat de Barcelona, en la casa de la Deputació del General de Catalunya, en lo any de 1706, Barcelona: Impremta de Rafael Figueró, 1706.

Étienne DE SILHOUETTE, *Voyage de France, d'Espagne, de Portugal et d'Italie, Tom 2, Vol. IV, Paris: Chez Merlin, libraire, rue de la Harpe, à Saint Joseph, 1770.*

Jerónimo DE USTÁRIZ, *Theorica y practica de Comercio y de marina: en diferentes discursos y calificados exemplares, Madrid: En la imprenta de Antonio Sanz, 1742.*

Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña, 3 Volums, Barcelona: Impremta de Joan Pau Martí, 1709.*

James FITZ-JAMES STUART, *Mémoires du maréchal de Berwick, écrits par lui-même, Paris: Moutard, 1778.*

Paul François NODOT, *Le munitionnaire des armées de France qui enseigne à fournir les vivres aux troupes avec toute l'économie possible*, Paris: Chez Cusson&Wit, 1697.

José Antonio PORTUGUÉS, *Colección General de las Ordenanzas Militares, sus innovaciones, y aditamentos, dispuesta en diez tomos*, 10 Volums, Madrid: Imprenta de Antonio Marín, 1765.

Reglamento, y ordenanza, que deben observar los ministros, y empleados en los hospitales, que estan establecidos, y que se establecieron en las plazas, y asimismo en los que se ofreciere formar para el exercito, cuyo metodo, y regimen manda Su Magestad se practique con la mayor observancia, para el mejor desempeño de su Real Servicio, Pamplona: Imprenta de Benito Cosculluela, 1792.

Respuesta a las dudas, que ha dado muy Illustre y muy reverendo señor Fr. Félix de Vilaplana, Abad del Real Monasterio de nuestra Señora de Ripoll, y Canciller de Competencias, en la causa de contención, que sigue el Egregio Conde de Zueueucghem, Mariscal de Campo, y Comandante del Regimiento de Reales Guardias Valonas. Contra quatro soldados granaderos de el mismo Regimiento, y el Procurador Fiscal de la Curia Eclesiástica de Tarragona. Barcelona: Impremta de Maria Martí, viuda, administrada por Domingo Taller, 1724.

Respuesta por el Gremio de Alquiladores de mulas, de la presente Ciudad, a las dudas dadas por el señor Don Pedro de Ávila, Ministro de la Real Audiencia, y Auditor de Marina. En el pleyto que sigue dicho Gremio, con Don Pablo Robledo, director del Real Assiento de Arboladura, Barcelona: Impremta de Josep Altès, 1755.

Pedro RODRÍGUEZ CAMPOMANES, *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, Madrid: Imprenta de Antonio Sancha, 1774.

Pedro RODRÍGUEZ CAMPOMANES, *Discurso sobre la educación popular de los artesanos, y su fomento*, Madrid: Imprenta de Antonio Sancha, 1775.

Francesc ROMÀ I ROSSELL, *Disertación histórico-político-legal por los colegios y gremios de la ciudad de Barcelona, y sus privativas*, Barcelona: Thomàs Piferrer, Impressor, 1766.

Jerònim SASTRE I ROVIRA, *Evidencia legal por D. Bernardo Abolin contra Salvador Serdaña y Antonio Belluiges en el pleyto entre dichas partes pendiente ante el Muy Ilustre Señor Intendente General del Real Exercito y Principado de Cathaluña, que empezó ante el Muy Ilustre Señor Auditor General de Guerra en dicho Principado, baxo la censura del noble don Ioseph Francisco de Alòs y de Riu [...]*, Barcelona: Reial Audiència de Catalunya, 1722.

Charles SEVIN DE QUINCY, *Histoire militaire du règne de Louis-le-Grand, roi de France*, 8 Volums, Paris: Chez Denis Mariette, 1726.

Henry SWINBURNE, *Travels through Spain in the years 1775 and 1776*, Vol. I, London: Printed by J. Davis, 1787.

Joseph TOWNSEND, *A journey through Spain in the years 1786 and 1787: with particular attention to the agriculture, manufactures, commerce, population, taxes, and revenue of that country and remarks in passing through a part of France*, Vol. I, London: Printed for C. Dilly, in the Poultry, 1791

Arthur YOUNG, *Travels During the Years 1787, 1788 and 1789. Undertaken More Particularly with a View of Ascertaining the Cultivation, Wealth, Resources, and National Prosperity, of the Kingdom of France. To which is Added the Register of a Tour Into Spain*, Vol. I, Dublín: R. Cross, P. Wogan, L. White, P. Byrne, A. Grueber, J. Moore, J. Jones, W. Jones, W. McKenzie, and J. Rice, 1793.

Obres publicades després de l'any 1800

Jesús AGUA i José Antolín NIETO, «Organización del trabajo. Salario artesano y calendario laboral en el Madrid del siglo XVIII» a *Sociología del Trabajo*, Núm. 84, 2015, pp. 69-84.

Antonio AGUILAR ESCOBAR, «Apuntes para la historia de la Real fundición de cañones de Barcelona (1775-1800)» a *Revista de historia militar*, Núm. 108, 2010, pp. 11-37.

Jorge AGUILERA i Alfredo CHAMORRO, *Las Reales Atarazanas de Barcelona en la Edad Moderna. La gran fábrica de galeras de la Monarquía Hispánica (siglos XVI-XVIII)*, Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2022.

Rosa María ALABRÚS IGLESIAS, «Cataluña y la monarquía después de 1714» a Antonio MORALES MOYA (Ed.). *1714. Cataluña en la España del siglo XVIII*, Madrid: Ediciones Cátedra, 2014, pp. 95-112.

Rosa María ALABRÚS IGLESIAS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida: Pagès editors, 2001.

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, «1758. La Junta de Comerç: una institució al servei del progrés econòmic» a Borja DE RIQUER I PERMANYER (Dir.), *Història mundial de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 2018, pp. 432-433.

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*. Barcelona: Crítica, 2010.

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, «L'alçament dels Carrasclets contra Felip V» a Ramon ARNABAT,(Coord.), *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pp. 63-80.

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip V: De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona: Vicens Vives, 1993.

Ramon ALBERCH I FUGUERAS, «L'incendi i la fugida de Girona de l'any 1718» a *Revista de Girona*, Núm. 124, 1987, pp. 100-101.

Armando ALBEROLA ROMÁ, «En torno a la política revisionista de Felipe V: los fletamentos de buques extranjeros en el puerto de Alicante y su empleo en la expedición a Sicilia del año 1718» a *Revista de Historia Moderna*, Núm. 10, 1991, pp. 263-285.

Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, Barcelona: Albertí Editors, 1964.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *Francesc de Castellví i Obando (Montblanc, 1682-Viena, 1757). La memòria de la Guerra de Successió*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2023.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «La Reial Audiència i la formació dels mossos d'esquadra: la gestió de l'excepcionalitat» a Àngel CASALS (Dir.), *Del sometent als mossos d'esquadra. Història de l'ordre públic a Catalunya*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2022, pp. 83-100.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Catalunya i la Guerra de Successió: un estat de la qüestió» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 74-75, 2019, pp. 221-242.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «La guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720) des de l'Estat de Milà (i des del Consell d'Espanya de Viena)» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL, Diego SOLA i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, pp. 12-28.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Govern polític i govern militar de Barcelona en el setge de 1713-1714: entre els valors republicans i la legitimitat dinàstica» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: "Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713-1813"*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 210-227.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *La Nova Barcelona del Danubi (1735-1738). La ciutat dels exiliats de la Guerra de Successió*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2011.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Crisi i consolidació de la Nova Planta borbònica (1719-1735)», a Joaquim ALBAREDA (Ed.), *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya moderna (segles XVII-XIX)*, Barcelona: Editorial Base, 2007, pp. 233-259.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 25, 2005, pp. 231-257.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, «Exili exterior i exili interior: una correspondència austriacista inèdita (1721-1724)» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 21, 2003, pp. 321-360.

Agustí ALCOBERRO I PERICAY, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Vol. I, Barcelona: Fundació Noguera, 2002.

Agustí ALCOBERRO i Martí DURAN (Eds.), *Josep Plantí (Barcelona, 1681-Milà, 1743): El Principat de Catalunya*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2019.

Agustí ALCOBERRO i Mireia CAMPABADAL (Eds.) *Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714*, Barcelona: Editorial Barcino, 2014.

Miguel Ángel ALONSO AGUILERA, *La conquista y el dominio español de Cerdeña (1717-1720)*, Valladolid: Universidad, Facultad de Filosofía y Letras, 1977.

Alfredo ALONSO GARCÍA, «Del tomismo al suarismo. La cuestión de “la alternativa de cátedras” del Estudi General de Barcelona durante el inicio del reinado de Felipe V» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 30, 2010, pp. 267-282.

Alba ALONSO MORA, «El trabajo y el comercio en las minas de El Priorat durante la época moderna» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL, Diego SOLA i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, pp. 344-359.

Alba ALONSO MORA, *La minería en la baronía de Entença (Baix Priorat) durante época Moderna. La regulación y explotación de las minas de galena, cobre y manganeso en los siglos XV, XVI y XVII*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Josep FÀBREGAS ROIG, Universitat Rovira i Virgili, 2017.

Claudi ALSINA, Gaspar FELIU i Lluís MARQUET, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona: Curial, 1990.

Joaquín ÁLVAREZ BARRIENTOS, «Cultura e Ilustración. Interpretaciones catalanas del siglo XVIII» a Antonio MORALES MOYA (Ed.). *1714. Cataluña en la España del siglo XVIII*, Madrid: Ediciones Cátedra, 2014, pp. 293-313.

Jordi ANDREU I SUGRANYES, *El camp de Tarragona i el Priorat durant els segles XVIII y XIX. Les bases demogràfiques, agràries i comercials de l'expansió set-centista*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Antoni SIMON I TARRÉS, Universitat Autònoma de Barcelona, 1994.

Magdalena ANDREU VIDIELLA, «Catalunya i els mercats espanyols al segle XVIII. La casa Ermengol Gener» a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. I, Barcelona: CIRIT i Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1984, pp. 533-544.

Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El Atila de Madrid: La forja de un banquero en la crisis de la monarquía (1685-1715)*, Madrid: Marcial Pons, 2021.

Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «De la militarización de Cataluña a los 'espacios de integración' de los catalanes en el ejército borbónico tras 1714» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 227-236.

Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Cataluña en el contexto de los cambios políticos de 1705» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 33, 2013, pp. 39-75.

Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Nobleza catalana al servicio de Felipe V: la Compañía de Granaderos Reales» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 27, 2007, pp. 293-314.

Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *El sonido del dinero: monarquía, ejército y venalidad en la España del siglo XVIII*, Madrid: Marcial Pons, 2004.

Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La "confianza" real: extranjeros y guardias en el gobierno político-militar de Catalunya (s. XVIII)» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 18, 1998, pp. 509-519.

Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «El fuero militar en el siglo XVIII. Un estatuto de privilegio» a *Chronica nova: Revista de historia moderna de la Universidad de Granada*, Núm. 23, 1996, pp. 11-31.

Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, *Negocios y finanzas en el siglo XVIII: La familia Goyeneche*, Pamplona: EUNSA, 2001.

Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ, «La participación de los financieros nacionales en la Guerra de Sucesión: el abastecimiento de víveres al Ejército» a Rafael TORRES SÁNCHEZ (Ed.), *Capitalismo mercantil en la España del siglo XVIII*, Pamplona: EUNSA, 2000, pp. 173-312.

Maria Josepa ARNALL i Anna GIRONELLA, *Lletres reials a la ciutat de Girona. Vol II (1517-1713)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2000.

Manuel ARRANZ HERRERO, *La menestralia de Barcelona al segle XVIII. Els gremis de la construcció*, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat-Proa, 2001.

Manuel ARRANZ HERRERO, *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII*, Barcelona: Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1991.

Manuel ARRANZ HERRERO i Ramon GRAU HERNÁNDEZ, «L'economia urbana de Barcelona i la Guerra de Successió» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 24, 1991, p. 115-142

Manuel ARRANZ HERRERO, «Demanda estatal i activitat econòmica a Catalunya sota els primers borbons (1714-1808)» a *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. II, Barcelona: CIRIT i Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1984, pp. 259-265.

Manuel ARRANZ HERRERO, *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Pere MOLAS RIBALTA, Universitat de Barcelona, 1979.

Jon ARRIETA ALBERDI, *El consejo supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1994.

Miguel ARTOLA GALLEGO, *La Hacienda del Antiguo Régimen*, Madrid: Alianza Editorial, 1982.

Elisa BADOSA I COLL, *La Barcelona del Barroc a través d'una família de comerciants: els Amat*, Barcelona: Fundació Noguera, 2012.

Elisa BADOSA I COLL, «El comerç de Bcelona amb la resta d'Europa segons la correspondència de Francesc Roig Vives, 1719-1749» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 18, 1998, pp. 93-108.

Marià BAIG I ALEU, «La Reial Foneria de Sant Sebastià de la Muga» a *Eix. Cultura industrial, tècnica i científica*, Núm. 13, 2022, pp. 44-49.

Marià BAIG I ALEU, «L'entorn familiar i social del doctor Josep de Masdevall a la Figueres del segle XVIII» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 52, 2021, pp. 285-308.

Marià BAIG I ALEU, «La reial foneria de Sant sebastià de la Muga, 1768-1794» a Josep BATLLÓ, Pasqual BERNAT i Roser PUIG (Coord.), *Actes de la VII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Barcelona: SCHCT, 2003, pp. 181-187.

Miquel A. BAILA PALLARÉS, «Baluards i revellins: el bastiment d'un nou sistema defensiu a la ciutat de Tortosa (segles XVII i XVIII)» a *Cuadernos de geografía*, Núm. 63, 1998, pp. 81-101.

Víctor BALAGUER, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Vol. V Barcelona: Llibreria de Salvador Manero, 1863.

Joan BALLART CLOS, «El llinatge Milans i la seva participació en l'aventura de la navegació» a *El Sot de l'Aubó*, Núm. 33, pp. 21-26.

José María BALLESTÍN MIGUEL, *Zaragoza según el plano de 1712 y su vecindario de 1723*, Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2017.

Gordon BANNERMAN, «The impact of war: new business networks and small-scale contractors in Britain, 1739-1770» a *Business History*, Vol. 60, Núm. 1, 2018, pp. 23-40.

Gordon BANNERMAN, *Merchants and the Military in Eighteenth-Century Britain. British Army Contracts and Domestic Supply, 1739-1763*, London: Routledge, 2008.

Ernesto BAREA AMORENA, *Jaime de Guzmán y Spinola, Capitán general de Cataluña, II Marqués de la Mina*, Alacant: Editorial Club Universitario, 2016.

Giuseppe BARETTI, *Viaggio da Londra a Genova passando per l'Inghilterra occidentale il Portogallo, la Spagna e la Francia di Giuseppe Baretti autore della famosa frusta letteraria secondo la intera e perfetta forma da lui medesimo datagli in*

una edizione di Londra in quattro volumi, poco nota fino ad ora in Italia. Vol. IV, Milano: Editore Lorenzo Sonzogno, 1831.

Josep Maria BARRIS i Lluís BUSCATÓ, «Notes sobre un patrimoni agrícola altempordanès. El Coll de Roses (segles XVII-XX)» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 31, 1998, pp. 291-350.

Jaume BARTROLÍ I ORPÍ, «La cort de 1701-1702: un camí truncat» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 9, 1979, pp. 57-75.

María BAUDOT MONROY, «Puerto Longón: la llave de Felipe V para regresar a Italia después de Utrecht» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 169-200.

María BAUDOT MONROY, «La política naval española entre 1700 y 1736. La recuperación del poder naval de la Monarquía» a *Tempus. Revista en Historia General*, Núm. 9, 2019, pp. 1-50.

María BAUDOT MONROY, «No siempre enemigos. El viaje del infante don Carlos de Borbón y la expedición naval hispano inglesa a Italia en 1731» a *Obradoiro de historia moderna*, Núm. 25, 2016, pp. 243-275.

María BAUDOT MONROY, «El regreso de Felipe V a Italia después de la Guerra de Sucesión. La expedición anfibia hispano-inglesa a la Toscana de 1731», a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 67-88.

Lucien BÉLY, «El equilibrio europeo, fundamento de la paz (1713-1725)» a Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ (Coord.), *El declive de la monarquía y del imperio español: los tratados de Utrecht (1713-1714)*, Barcelona: Crítica, 2015, pp. 19-64.

Lucien BÉLY, *Les relations internationales en Europe. XVII-XVIII siècles*. París: P.U.F., 1992.

Magda BERNAUS i Gemma CABALLÉ, «De llotja de mercaders a caserna militar: La Llotja de Barcelona a l'època moderna» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 23, 2003, pp. 781-795.

Josep BERTRAN CUDERS, *El Corregiment de Talarn, 1716-1840*, Tremp: Garsineu Edicions, 2014.

Antonio DE BÉTHENCOURT MASSIEU, *Relaciones de España bajo Felipe V, del tratado de Sevilla a la guerra con Inglaterra (1729-1739)*, Madrid: Asociación Española de Historia Moderna, 1998.

José Luis BETRÁN MOYA, «Sociedad y peste en la Barcelona de 1651» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1990, pp. 255-282.

Jeremy BLACK, *Historia de la estrategia militar*, Madrid: Ediciones Rialp, 2020.

Jeremy BLACK, «British Neutrality in the War of the Polish Succession, 1733-1735» a *The International History Review*, Vol. 8, Núm. 3, 1986, pp. 345-366.

Naomi BOIGUES ESCRIVÀ, «Introducció a les conflictivitats gremials entre sastres i pellers en la València foral moderna» a *Mirabilia/ Mediterranean and Transatlantic Approaches to the Culture of the Crown of Aragon*, Núm. 2, 2019, pp. 133-147.

Jacinto BONALES CORTÉS, «Una altra visió de la Guerra de Successió a l'Urgell. El desastre econòmic» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 28, 2014, pp. 9-19.

François BONNEFOY, «Maximilien Titon, directeur général des Magasins d'armes de Louis XIV, et le développement des armes portatives en France» a *Histoire, économie et société*, Any 5è, Núm. 3, 1986 pp. 353-380.

Richard BONNEY (Ed.), *The Rise of the Fiscal State in Europe c.1200–1815*, Oxford: Oxford University Press, 1999.

Cristina BORREGUERO BELTRÁN, «Al servicio de Su Majestad el rey de España. Soldados, reclutamiento y vida cotidiana» a María del Carmen IGLESIAS CANO (Coord.), *Historia militar de España. Vol. 3, Tomo 3, Los Borbones*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2014, pp. 148-180.

Miquel BORRELL I SABATER, *Santa Coloma de Farners a l'Edat Moderna: segles XVI-XVII-XVIII*, Santa Coloma de Farners: Ajuntament de Santa Coloma de Farners, 2011.

Javier BRAGADO ECHEVARRÍA, «Los regimientos suizos al servicio de España en las guerras de Italia (1717- 1748)» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 41, Núm. 2, 2016, pp. 295-312.

John BREWER, *The Sinews of Power: War, Money and the English State 1688–1783*, London: Unwin Hyman, 1989.

Josep BRUGADA I GUTIÉRREZ-RAVÉ, «Una crònica del setge de Girona de l'any 1710» a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. 49, 2008, pp. 19-36.

Mateu BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, 2 Volums, Barcelona: Tipografía de Luís Fiol i Gros, 1871-1872.

Juan Luís CALVÓ PASCUAL, «El pleito de las “armas falsas” (1773-1782) y la Fábrica de Cataluña» a *Catalogación de armas*, Octubre de 2007. [En línia. Consultat per darrera vegada el dia 10-02-2023 a <http://www.catalogacionarmas.com/public/pleytoAA.FF.pdf>].

José CALVO POYATO, «La industria militar española durante la Guerra de Sucesión» a *Revista de historia militar*, Núm. 66, 1989, pp. 51-72.

Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN (Ed.), *Diario del sitio y defensa de Barcelona: el setge de Barcelona, 1713-1714*, València: Eliseu Climent i Edicions 3 i 4, 2009.

Mireia CAMPABADAL I BERTRÁN, «Entre el blat i la pólvora. La memòria del setge barceloní de 1713-1714 a través de dos dietaris personals en català» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 28, 2008, pp. 89-106.

Jordi CANAL I MORELL, *Historia mínima de Cataluña*, Madrid: Turner, 2014.

Sílvia CANALDA I LLOBET, «El retrat del port de Barcelona pel pintor Mariano Sánchez, 1788» a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 22, 2015, pp. 33-47.

Ricard CANTANO CARBALLO, «Els patrons de Canet i la ruta Barcelona-Cadis (1720-1736)» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL, Diego SOLA i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, pp. 552-581.

Ricard CANTANO CARBALLO, *Contribució dels patrons i barques de Canet al comerç marítim català del segle XVIII*, Canet de Mar: Centre d'Estudis Canetencs, 2014.

Jesús CAÑAS MURILLO, «Una inconfesa novela de la Ilustración: Cartas Marruecas, del coronel Cadalso» a *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, Núm. 22, 2016, pp. 205-227.

Sílvia CAÑELLAS MARTÍNEZ, «De Venècia a Barcelona: els vitrallers i la importació de vidre pla al segle XVIII» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 39-40, 2019, pp. 181-204.

Josep CAPDEFERRO i Eva SERRA, *La defensa de les constitucions de Catalunya: el Tribunal de Contrafaccions (1702-1713)*, Barcelona: Rafel Dalmau Editor, 2017.

Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, «Més enllà de Barcelona. El Maresme al 1714» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 31, 2015, pp. 203-224.

Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, «"David contra Goliat". L'expedició militar de Rafael Nebot per terres maresmenques (juliol-octubre de 1713)» a *Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, Núm. 5, 2011, pp. 49-63.

Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, *Entre la vinya i el comerç. Els orígens de l'expansió econòmica del Maresme a l'època moderna*, Girona: Documenta Universitaria, 2010.

Antoni de CAPMANY I DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, 4 Volums, Barcelona: Editorial Teide, 1961.

Jaume CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle XVIII*, 2 Volums, Barcelona: Casa Editorial Bosch, 1951.

Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, 4 Volums, Barcelona: Casa editorial Bosch, 1946-1947.

Josep Rafael CARRERAS I BULBENA, «La família Peresteva, Armers de S.M. II. Joan Peresteva (1669-1737)» a *L'art de la Forja. Revista del Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona*, Núm. 8, 1918, pp. 135-138.

Gaspar CASALS COLL i Mercè COLOMER BARTROLÍ, «Ca l'Amar d'Arenys de Munt i el llinatge Casanova» a *Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, Núm. 7, 2013, pp. 77-84.

Àngel CASALS I MARTÍNEZ, «Control de la delincuencia y control territorial en la Cataluña de la postguerra de Sucesión (1715-1719)» a Katharina ARNEGGGER, Leopold AUER, Friedrich EDELMAYER, i Thomas JUST (Eds.) *Der Spanische Erbfolgekrieg (1701-1714) und seine Auswirkungen*, Wien: Studienverlag, 2018, pp. 339-325.

Adrià CASES IBÁÑEZ, «La guarnició borbònica de Roses durant la Guerra de Successió (1705-1713)» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 445-450.

Adrià CASES IBÁÑEZ, «Aproximación al sistema sanitario militar borbónico durante la guerra de Sucesión española. El frente catalán, 1705-1714» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Núm. 39, 2014, pp. 233-252

Adrià CASES IBÁÑEZ, «La participació portuguesa al front català durant la Guerra de Successió (1707-1713)» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: "Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713-1813"*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 24-50.

Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar a la Catalunya del canvi dinàstic (1705-1714)*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Antonio ESPINO LÓPEZ, Universitat Autònoma de Barcelona, 2012.

Andrés CASSINELLO PÉREZ, «El sitio de Barcelona: septiembre 1714» a *Revista de historia militar*, Núm. Extra 2, 2014, pp. 13-38.

Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, «Jan Van Brouhoven, comte de Bergeyck i mestre d'economia política de la Guerra de Successió (1709-1710)» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 125-132.

Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)*, Barcelona: Rafel Dalmau, 2008.

Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Barcelona: Muñoz/Catà Editors, 2005.

Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Los Alcaldes Mayores del Corregimiento de Gerona (1711-1808)» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 22, 2002, pp. 155-178.

Rafael CERRO NARGÁNEZ, «José Carrillo de Albornoz y Montiel, conde de Montemar: un militar andaluz entre Cataluña e Italia (1694-1725)» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 18, 1998, pp. 531-538.

Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Els alcaldes majors de Catalunya: entre austriacistes i borbònics (1717-1725)» a *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 16, 1998.

David CHANDLER, *The Art of Warfare in the Age of the Marlborough*, New York: Sharpedon, 1994.

Jean CHAGNIOT, *Guerre et société à l'époque moderne*, Paris: PUF, 2001.

Alfredo CHAMORRO ESTEBAN, «Finanzas y galeras: aspectos económicos de la construcción naval en las reales atarazanas de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII» a Cristina BORREGUERO, Óscar R. MELGOSA, Ángela PEREDA i Asunción RETORTILLO (Coords.), *A la sombra de las catedrales: cultura, poder y guerra en la Edad Moderna*, Burgos: Universidad de Burgos, 2021, pp. 1979-1994.

John CHILDS, *Armies and Warfare in Europe, 1648-1789*, New York: Holmes and Meier Publishers, 1982.

Mamés CISNEROS SALA, «La Junta de Comerç i la seva relació amb les institucions de la Cort a la segona meitat del segle XVIII» a Joaquim ALBAREDA (Ed.), *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya moderna (segles XVII-XIX)*, Barcelona: Editorial Base, 2007, pp. 261-292.

Comte de CLONARD, *Historia orgánica de las armas de Infantería y Caballería españolas desde la creación del ejército permanente hasta el día*, 16 Volums, Madrid: Imprenta a cargo de Don Francisco del Castillo, 1856.

Josep Maria COBOS I HERNÁNDEZ, *Pagesos, paraires i teixidors al Llobregat montserratí 1550-1850*, Barcelona: Ajuntament d'Olesa de Montserrat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

Ana María COLL COLL, «Alimentar un sistema, proveer un ejército: El entramado mallorquín del siglo XVIII» a José Ignacio FORTEA PÉREZ, Juan E. GELABERT, Roberto LÓPEZ VELA, Elena POSTIGO CASTELLANOS (Coords.), *Monarquías en conflicto: linajes y noblezas en la articulación de la monarquía hispánica, Vol. 2*, Madrid: Fundación Española de Historia Moderna i Universidad de Cantabria, 2018, pp. 477-487.

Ana María COLL COLL, *La intendencia de Mallorca en el siglo XVIII*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Josep JUAN VIDAL, Universitat de les Illes Balears, 2015.

Ana María COLL COLL, Tomeu CAIMARI CALAFAT, «Un estudio sobre los virreyes carlinos del Reino de Mallorca, 1706-1715» a Jaime CONTRERAS CONTRERAS, Alfredo ALVAR EZQUERRA, José Ignacio RUIZ RODRÍGUEZ (Coords.), *Política y cultura en la época moderna: (cambios dinásticos, milenarismos,*

mesianismos y utopías), Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá de Henares, 2004, pp. 365-378.

Ana María COLL COLL, «El Tesorero del Ejército y Reino de Mallorca, D. Antoni Escofet Aloy: de Figueres a Mallorca. Extensión familiar y de poder en el siglo XVIII» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 23, 2003, pp. 591-604.

Roser COMAS i Josep SÁNCHEZ, *Les fargues del Berguedà, un patrimoni injustament oblidat*, Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, 2021, pp. 110-111.

Roser COMAS i Josep SÁNCHEZ, «La farga de Sant Llorenç prop Bagà, a l'actual municipi de Guardiola de Berguedà» a *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, Núm. 135, 2018, pp. 57-64.

Albert COMPTE FREIXANET, «La Guerra de Successió vista des d'un petit nucli urbà empordanès» a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. 25, Núm. 2, 1981, pp. 167-192.

Rosa CONGOST I COLOMER, «Entre la ruralitat i la urbanització: les dinàmiques socials a l'Europa mediterrània» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 39, 2019, pp. 124-154.

Rosa CONGOST I COLOMER, «El segle de Pierre Vilar» a *Estudis d'Història Agrària*, Núm. 20, 2007, pp. 13-16.

Rafael CORNUDELLA I CARRÉ, «Els orígens de Miquel Sorelló i la calcografia a Barcelona, c. 1600-1725» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 17, 1999, pp. 153-212.

Cort General de Barcelona (1705-1706). Procés familiar del braç militar, Barcelona: Parlament de Catalunya i Generalitat de Catalunya, 2016.

Lluís CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial*, 2 Volums, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències i Tecnologia, 1998.

André CORVISIER, *La guerre. Essais historiques*, Paris, PUF, 1995.

Francesc COSTA OLLER, *L'extraordinària vida dels germans Peramàs. Pàgines d'història de Mataró i altres indrets*, Mataró: Editat per l'autor, 2018

José Ramón CRUZ MUNDET, «Juan Bautista de Iturralde y Gamio: un asentista navarro en la corte de Felipe V» a *Príncipe de Viana*, Núm. 255, 2012, pp. 205-260.

Josep DANÓN I BRETOS, «Protomédicos y Protomedicato en Cataluña» a *Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, Vol. 16, 1996, pp. 205-217.

Jaume DANTÍ I RIU, «L'articulació econòmica del territori a Catalunya després de la Nova Planta» a Narcís FIGUERAS i Josep SANTESMASSES (Dirs.), *Després de les*

Noves Plantes: canvis i continuïtats a les terres de parla catalana, Valls: Cossetània Edicions, 2014, pp. 253-268.

Jaume DANTÍ I RIU, «Del redreç a l'expansió. Els Puiguriguer abans i després de la Guerra de Successió» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: "Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713-1813"*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 436-456.

Jaume DANTÍ I RIU, «Catalunya entre el redreç i la revolta: afebliment institucional i diferenciació social» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 30, 2012, pp. 55-76.

Jaume DANTÍ I RIU, «La xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII: un sistema complementari» a Jaume DANTÍ I RIU (Coord.), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2011, pp. 13-54.

Jaume DANTÍ I RIU, «Conflictivitat social i revolta després del Tractat dels Pirineus» a Oscar JANÉ CHECA (Coord.) *Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció? Actes del congrés-col.loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació i Museu d'Història de Catalunya 2010, pp. 245-254.

Jaume DANTÍ I RIU, «Economía marítima y red urbana en Cataluña en la segunda mitad del siglo XVII. Los puertos de Mataró, Blanes y Sant Feliu de Guíxols» a Isidro DUBERT, Hortensio SOBRADO, Ofelia REY, Domingo L. GONZÁLEZ, Manuel GARCÍA, Enrique MARTÍNEZ (Coords.) *El mar en los siglos modernos. Vol. I*, Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, Dirección Xeral de Turismo, 2009, pp. 355-367.

Jaume DANTÍ I RIU, «Món rural i món urbà. Els Guàrdia de Castellterçol, paraires i arrendataris del glaç» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Vol. 28, Núm. 2, 2008, pp. 887-904.

Jaume DANTÍ I RIU, «Barcelona i la xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII» a Jaume DANTÍ I RIU (Coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005, pp. 9-39.

Jaume DANTÍ I RIU, *Aixecaments populars als països catalans (1687-1693)*, Barcelona: Curial, 1990.

Jaume DANTÍ I RIU, «La revolta dels Gorretes a Catalunya (1687-1689)» a *Estudis d'història agrària*, Núm. 3, 1979, pp. 79-99.

Hugh G. W. DAVIE, «The Economics and Logistics of Horse-drawn Armies» a *British Journal for Military History*, Vol. 7, núm. 1, 2021, pp. 21-45.

Andreu DE BOFARULL I BROCÀ, *Anales históricos de Reus, desde su fundación hasta nuestros días*, Reus: Imprenta de la Viuda é hijo de Sabater, 1866.

Antoni DE BOFARULL I BROCÀ, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, Vol. 9, Barcelona: Editor Juan Aleu i Fugarull, Calle de Tallers número 30, 1878.

Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*. 4 Volums, Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada, 2002.

Concepción DE CASTRO MONSALVE, *A la sombra de Felipe V. José de Grimaldo, ministro responsable (1703-1726)*, Madrid: Marcial Pons, 2004.

Concepción DE CASTRO MONSALVE, «El Estado español en el siglo XVIII: su configuración durante los primeros años del reinado de Felipe V» a *Historia y política. Ideas, procesos y movimientos sociales*, Núm. 4, 2000, pp. 137-169.

Concepción DE CASTRO MONSALVE, «Las secretarías de los consejos, las de estado y del despacho y sus oficiales durante la primera mitad del siglo XVIII» a *Hispania: Revista española de historia*, Vol. 59, Núm. 201, 1999, pp. 193-215.

Jean-Pierre DEDIEU «Les groupes financiers et industriels au service du roi. Espagne, fin XVIIe-début XVIIIe siècle» a Anne DUBET i Jean Philippe LUIS, *Les financiers et la construction de l'Etat. France Espagne (XVIIe-XIXe siècles)*, Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2011, pp. 87-104.

Jean-Pierre DEDIEU «Los gobernadores de Lérida, Barcelona y Gerona en el siglo XVIII» a *Pedralbes: Revista d'història moderna*, Núm. 18, 1998, pp. 491-507.

Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Tu Regere Imperio Fluctus Hispane Memento: La aportación extranjera a la construcción naval dieciochesca. Una perspectiva comparativa y diacrónica*, A Coruña: Universidade da Coruña i Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2020.

Pablo DE LA FUENTE DE PABLO i Marcel PUJOL HAMELINK, *La Reial fàbrica de vaixells de Sant Feliu de Guíxols (1715-1721)*, Sant Feliu de Guíxols: Publicacions de Sant Feliu de Guíxols, 2010.

Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, *Les fortificacions reials del golf de Roses en època moderna*, Roses: Ajuntament de Roses, 1998.

Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, «La fortaleza de Roses i els enginyers de Lluís XIV: una aportació al coneixement de la seva actuació (1693-1714)» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 27, 1994, pp. 117-148.

Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, «El proyecto de la fortaleza de San Fernando de Figueras. Una aportación al conocimiento de la dirección interina de Juan Martín Cermeño al frente de los ingenieros reales» a *Espacio, Tiempo y Forma. Historia del Arte*, Núm. 7, 1994, pp. 201-211.

Pedro DE LUCUCE Y PONCE, *Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la Plaza de Barcelona. Edició a cura de Lluís Roura i Aulinas*, Vic: Eumo Editorial, 2002.

Gaspar Melchor DE JOVELLANOS, *Informe de la sociedad económica de Madrid al Real y Supremo Consejo de Castilla en el expediente de ley agraria*, Madrid: Imprenta de I. Sancha, 1820.

Adrien-Maurice DE NOAILLES, *Collection des mémoires relatifs à l'histoire de France. Tome LXXIII. Mémoires du duc de Noailles. Tome III*, Paris: Foucault Libraire, 1829.

Felipe-José DE VICENTE ALGUERÓ, «El ejército de Catalunya durante el reinado de Carlos III» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1988, pp. 119-131.

Felipe-José DE VICENTE ALGUERÓ, «La situación militar de Cataluña a mediados del siglo XVIII» a *Revista de historia militar*, Núm. 63, 1987, pp. 95-122.

Mario DEL TREPPO, *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa al segle XV*, Barcelona: Curial, 1976.

Josep Maria DELGADO RIBAS, «Barcelona i el model econòmic de l'absolutisme borbònic: un tret per la culata» a *Barcelona: quaderns d'història*, Núm. 23, 2016, pp. 225-242.

Josep Maria DELGADO RIBAS, «Después de Utrecht. El impacto de la nueva fiscalidad borbónica sobre la economía y la sociedad catalana del siglo XVIII» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOVERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 373-384.

Josep Maria DELGADO RIBAS, «La corrupción como mecanismo de fidelización. El caso de la cataluña borbónica (1714-1770)», *Illes i imperis*, Núm. 16, 2014, pp. 71-88.

Josep Maria DELGADO RIBAS, «L'economia del set-cents: desfeta, represa i crisi» a Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ (Dir.), *Catalunya, nació d'Europa, 1914-2014*, Vol. 1, Barcelona: Enciclopèdia Catalana i Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya, 2013, pp. 122-175.

Josep Maria DELGADO RIBAS, «Construir el estado, destruir la nación. Las reformas fiscales de los primeros borbones y el colapso del sistema de equilibrios en el imperio español (1714-1796)» a *Illes i imperis*, Núm. 13, 2010, pp. 63-85.

Miquel Josep DEYÁ BAUZÁ, «El apoyo logístico en el intento de la toma de Menorca de 1738-1741» a Agustín GUIMERÁ i Víctor PERALTA (Coords.), *El equilibrio de los Imperios: de Utrecht a Trafalgar. Actas de la VIII Reunión Científica de la FEHM*, Vol. II, Madrid: Fundación Española de Historia Moderna, 2005, pp. 503-517.

Jeroni DE VILABERTRAN, *Reduccion reciproca de reales vellon nominales, efectivos y catalanes, libras, sueldos y dineros valencianos aragoneses y mallorquines entre si: reduccion de pesos fuertes á vellon nominal y efectivo, libras sueldos y dineros catalanes*, Manresa: Imprenta de Martín Trullàs, 1814.

Carlos DÍAZ CAPMANY, «Els enginyers de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 38, 2005, pp. 279-302.

Carlos DÍAZ CAPMANY, «La construcció de la plaça forta de Sant Ferran a Figueres» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 36, 2003, pp. 265-295.

Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El "triunfo" de la administración directa en el abastecimiento estratégico de jarcia y lona a la Real Armada española en el arsenal de Cartagena en 1751» a *Obradoiro de historia moderna*, Núm. 26, 2017, pp. 149-177.

Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «Presentación dossier: La logística anfibia. El poder naval del Imperio español en el Mediterráneo durante el siglo XVIII» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 10-22.

Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, *Amarrados al Negocio. Reformismo borbónico y suministro de jarcia para la Armada Real (1675-1751)*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2009.

Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El riesgo de contratar con el enemigo. Suministros ingleses para la Armada Real española en el siglo XVIII» a *Revista de Historia Naval*, Núm. 80, 2003, pp. 65-73.

Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «El reformismo borbónico y el suministro de jarcia para la Armada Española. 1720-1740» a Eugenio DOS SANTOS (Coord.), *Actas do XII Congresso Internacional de AHILA*, Vol. 5, Porto: Universidade do Porto, 2001, pp. 277-288.

Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «La burguesía barcelonesa, el asiento de jarcia y el comercio con América» a John R. FISHER (Ed.), *Actas del XI Congreso Internacional de AHILA*, Vol. II, Liverpool: Instituto de Estudios Latinoamericanos i Liverpool University, 1998, pp. 156-183.

Manuel DÍAZ ORDÓÑEZ, «Lo legal y lo ilegal en la contratación del asiento de jarcia para la armada española» a *Tiempos Modernos*, Revista electrónica de Historia Moderna, Vol. 2, Núm. 2, 2001. En línea [Recuperat per darrera vegada el dia 12-10-2022 a <http://www.tiemposmodernos.org/tm3/index.php/tm/article/view/7/12>].

Aitor DÍAZ PAREDES, *Almansa. 1707 y el triunfo borbónico en España*, Madrid: Desperta Ferro, 2022.

Aitor DÍAZ PAREDES, «Crisis sanitaria en Murcia durante la Guerra de Sucesión (1707)» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 9, Núm. 18, 2020, pp. 199-220.

Harry Thomas DICKINSON, «The Richards Brothers: Exponents of the Military Arts of Vauban» a *The Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 46, Núm. 186, 1968, pp. 76-86.

P.G.M. DICKSON, *The Financial Revolution in England: A Study of the Development of Public Credit, 1688-1756*, London: Macmillan, 1967.

Rosario DIE i Armando ALBEROLA, «José Carbonel Fougasse (1707-1801): el rastro de un erudito en la España ilustrada» a *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, Núm. 30, 2012, pp. 67-86.

Dietari de l'Antich Consell Barceloní [DACB], Vol. XXIV, 1702-1704, Barcelona: Institut Municipal d'Història, 1971.

Dietari de l'Antich Consell Barceloní, Vol. XXV, 1705-1706, Barcelona: Institut Municipal d'Història, 1972.

Dietaris de la Generalitat de Catalunya [DGC], 10 Volums, Barcelona: Generalitat de Catalunya i Departament de la Presidència, 2007.

Carles DORICO I ALUJAS, «Compromís austriacista, exili i mort de l'últim escultor de la família Santacruz (1706-1725)» a *Ausa*, Vol. 29, Núm. 186, 2020, pp. 643-665.

Carles DORICO ALUJAS, «Decoració escultòrica d'una galera setcentista construïda a la drassana reial de Barcelona» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 32, 2014, pp. 249-310.

Brian M. DOWNING, *The military revolution and political change. Origins of Democracy and Autocracy in Early Modern Europe*, Princeton: PUP, 1992

Anne DUBET, «La suspensión de pagos de 1739 ¿una medida de “buen gobierno” de la Hacienda?» a *Espacio, tiempo y forma. Serie IV, Historia moderna*, Núm. 30, 2017, pp. 19-56.

Anne DUBET, *La Hacienda real de la Nueva Planta (1713-1726), entre fraude y buen gobierno. El caso Verdes Montenegro*, Madrid: Fondo de Cultura Económica de España, 2015.

Anne DUBET, *Un estadista francés en la España de los Borbones. Juan Orry y las primeras reformas de Felipe V (1701-1706)*, Madrid: Editorial Biblioteca Nueva, 2008.

Montserrat DURAN I PUJOL, «L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 17, 1985, pp. 7-42.

Jorge D'WARTELET, *Diccionario militar. Contiene las voces técnicas, términos, locuciones y modismos antiguos y modernos de los ejércitos de mar y tierra*, Madrid: Imprenta de Don Luís Palacios, 1863.

Iolanda ENJUANES i Guillem ROCA, «1716: Un retrat de Lleida a través dels documents de l'Arxiu Municipal» a *Shikar*, Núm. 7, 2020, pp. 16-24.

Stephan R. EPSTEIN i Maarten PRAK, «Introduction» a Stephan R. EPSTEIN i Maarten PRAK (Eds.), *Guilds, Innovation and the European Economy, 1400-1800*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, pp. 1-24.

Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La Intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*, Barcelona: Santandreu, 1995.

Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, «El Catastro catalán: teoría y realidad» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, 1981, Núm. 1, pp. 253-265.

Antonio ESPINO LÓPEZ, *Fronteras de la monarquía. Guerra y decadencia en tiempos de Carlos II, 1665-1700*, Lleida: Milenio, 2019.

Antonio ESPINO LÓPEZ, *La frontera marítima de la Monarquía. La Marina de Carlos II*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2019.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «El sistema sanitario y asistencial en los ejércitos de Carlos II, 1665-1700» a *Estudios de Historia de España*, Vol. 21, Núm. 1-2, 2019, pp. 46-68.

Antonio ESPINO LÓPEZ, *La Cerdaña en armas. Conflicto e identidad en la frontera catalana, 1637-1714*, Lleida: Editorial Milenio, 2017.

Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte (1652-1714)*, Madrid: Edaf, 2014.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «La financiación de la guerra en la Cataluña del Barroco, 1652-1679» a *Tiempos Modernos: Revista Electrónica de Historia Moderna*, Vol. 7, Núm. 27, 2013, pp. 1-30.

Antonio ESPINO LÓPEZ, *Pàtria i llibertat. La Guerra de Successió a Catalunya 1704-1714*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2013.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «Civils i militars a la Catalunya de la Guerra de Successió. La problemàtica dels allotjaments de tropes. (1706-1713)» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'història moderna de Catalunya. Catalunya, entre la guerra i la pau: 1713, 1813*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 51-70.

Antonio ESPINO LÓPEZ, *Miquelets i sometents al front de l'Ebre durant la Guerra de Successió (1705-1714)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2009.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «La mobilització militar catalana durant la Guerra de Successió» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 24, 2006, pp. 125-150.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «El coste de la guerra para la población civil. La experiencia catalana, 1653-1714» a *Millars: Espai i historia*, Núm. 26, 2003, pp. 155-184.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «Los tercios catalanes durante el reinado de Carlos II, 1665-1697 el funcionamiento interno de una institución militar» a *Brocar: Cuadernos de investigación histórica*, Núm. 22, 1998, pp. 63-86.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «El problema de la escasez de tropas durante la Guerra de los Nueve Años (1689-1697). El “Discurso sobre el tiempo presente. Año 1694”» a *Revista de historia militar*, Núm. 82, 1997, pp. 73-100.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «Publicística y guerra de opinión. El caso catalán durante la Guerra de los Nueve años, 1689-1697» a *Studia Historica. Historia Moderna*, Núm. 14, 1996, pp. 173-189.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «La burguesía catalana y la guerra (1680-1697)» a Luis Miguel ENCISO RECIO (Coord.), *La burguesía española en la Edad Moderna*, Vol. III, Valladolid: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1996, pp. 1409-1425.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «Enfermedad y muerte en el Ejército de Cataluña durante la Guerra de los nueve años, 1689-1697» a *Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam*, Vol. 16, 1996, pp. 427-444.

Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*, Bellaterra: Publicacions UAB, 1994.

Antonio ESPINO LÓPEZ, «Ejército y sociedad en la Cataluña del Antiguo Régimen: El problema de los alojamientos (1653-1689)» a *Historia social*, Num. 7, 1990, pp. 19-38.

Antonio ESPINO i Maria Antònia MARTÍ, *Catalunya abans de la Guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'un nova frontera militar, 1659-1700*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2013.

Josep ESTEVE FARRIOL i Martí RIBAS CARDÚS, *Els molins paperers a Catalunya: els casals del segle XVIII*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor i Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, 2008.

Josep FÀBREGAS ROIG, «Els Kies: d'Holanda al Camp de Tarragona» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 39, 2019, pp. 158-192.

Josep FÀBREGAS ROIG, «Joan Kies, un comerciant en el trànsit dels segles XVII al XVIII» a *Estudis d'història agrària*, Núm. 26, 2014, pp. 35-52.

Sebastià FAJAL I MERCADER, «El Rosselló i els rossellonesos davant la Guerra de Successió» a *Afers: fulls de recerca i pensament*, Vol. 20, Núm. 52, 2005, pp. 557-579.

Arturo FARINELLI, *Viajes por España y Portugal desde la edad media hasta el siglo XX*, Madrid: Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, 1920.

Luís Fernando FÉ CANTÓ, «El desembarco en Orán en 1732. Aproximación analítica a una operación compleja» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 89-110.

Gaspar FELIU I MONFORT, *Història econòmica de Catalunya*, Barcelona: Editorial Base, 2012.

Gaspar FELIU I MONTFORT, «El primer impost borbònic sobre Barcelona: el donatiu de 1715» a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 7, 2002, pp. 103-118

Gaspar FELIU I MONTFORT, «Precios y salarios en la Cataluña moderna. Vol. II: Combustibles, productos manufacturados y salarios» a *Estudios de historia económica*, Núm. 21, 1991, pp. 7-150.

Gaspar FELIU I MONTFORT, «Precios y salarios en la Cataluña moderna. Vol. I: Alimentos» a *Estudios de historia económica*, Núm. 21, 1991, pp. 7-165.

Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, *Cataluña y el absolutismo borbónico: historia y política*. Crítica, Barcelona, 2014.

Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, «La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII: la familia Gloria» a Pedro TEDDE DE LORCA (Ed.), *La economía española al final del Antiguo Régimen Vol. II, Manufacturas*, Madrid: Alianza Editorial, 1982, pp. 1-131.

Cesáreo FERNÁNDEZ DURO, *Historia de la Armada española desde la unión de Castilla y de Aragón*, Vol. IV, Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1900.

David FERRÉ GISPETS, «La provisión de vestuarios del ejército borbónico y los grupos comerciales catalanes en la década de 1730» a Ofelia REY i Francisco CEBREIRO (Coords.), *Los caminos de la Historia Moderna. Presente y provenir de la investigación*, Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 2023, pp. 873-880.

David FERRÉ GISPETS, «Militarització, col·laboració i benefici. El negoci de la guerra a la Catalunya de Felip V (1715-1746)» a *Afers: fulls de recerca i pensament*, Núm. 99, 2022, pp. 469-496.

David FERRÉ GISPETS, «Els gremis manresans i el suplement del servei de bagatges (1738-1741). Pressió militar, resistència i litigi a la Catalunya borbònica» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 41, 2021, pp. 327-360.

David FERRÉ GISPETS, «El papel de los asentistas catalanes en el apresto de la expedición para la conquista de Orán (1732)», a Alberto GUERRERO MARTÍN (Ed.), *Imperialismos y ejércitos*, Granada: Universidad de Granada, 2020, pp. 349-367.

David FERRÉ GISPETS, «Els efectes del “Contractor State” borbònic a la Catalunya d'inicis del segle XVIII» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL, Diego SOLA i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya i el Mediterrani*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, pp. 71-89.

David FERRÉ GISPETS, «Las fronteras pirenaicas ante la guerra de la Cuádruple Alianza (1718-1720)» a *Príncipe de Viana*, Núm. 272, 2018, pp. 1195-1210.

David FERRÉ i Raül MOSCOSO, «Por el beneficio... y el Real Servicio: El curso hispano en la estrategia mediterránea de Felipe V (1714-1746)» a *Drassana: revista del Museu Marítim*, Núm. 27, 2019, pp. 42-54.

Llorenç FERRER I ALÒS, «El gremio cuando interesa. Producción y comercialización de pañuelos de seda en Manresa (Cataluña) en el siglo XVIII» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 1, 2022, pp. 409-444.

Llorenç FERRER I ALÒS, «L'evolució de la població de Catalunya als segles XVI i XVII. Estancament, crisi i creixement» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 41, 2021, pp. 91-142.

Llorenç FERRER I ALÒS, «La diversitat de l'activitat econòmica a la Catalunya moderna: més enllà de la renda feudal» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 28, Núm. 2, 2008, pp. 725-764.

Llorenç FERRER I ALÒS, «Més enllà dels gremis i de les fàbriques d'indianes. La diversitat de formes de produir a la Catalunya del segle XVIII i la primera meitat del segle XIX» a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, Núm. 83, 2017, pp. 183-211.

Llorenç FERRER I ALÒS, «El Creixement divers de la Catalunya del segle XVIII. Protoindustrialització?» a *Catalan Historical Review*, Núm. 5, 2012, pp. 195-209.

Llorenç FERRER I ALÒS, *Sociologia de la industrialització. De la seda al cotó a la Catalunya Central (Segles XVIII-XIX)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Llorenç FERRER I ALÒS, *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2007.

Llorenç FERRER I ALÒS, «Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)» a *Estudis d'Història Agrària*, Núm. 4, 1983, pp. 101-128.

Víctor FERRO, «El Dret català durant els segles XVI i XVII» a *Revista de Dret Històric Català*, Vol. 12, 2013, pp. 9-108.

Víctor FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1987.

David R. FISHER (Ed.) *The History of Parliament: the House of Commons 1820-1832*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009. [En línia a: <http://www.histparl.ac.uk/volume/1820-1832/member/curtis-sir-william-1752-1829>. Consultat per darrera vegada el dia 03-05-2022].

Núria FLORENSA I Manel GÜELL, «Pro Deo, Pro Rege et Pro Patria» *La Revolució i la campanya militar de catalunya de 1640 a les terres de Tarragona*, Barcelona: Òmnium Cultural, 2005.

Jaume FONT I GAROLERA, «El sistema de transport preindustrial i la vertebració històrica del territori català» a Jaume DANTÍ I RIU (Coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005, pp. 229-259.

Josep FONTANA LÁZARO, *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya*, Vic: Eumo Editorial, 2014.

Francesc FORN SALVÀ, «Canet de Mar durant la Guerra de Successió (1705-1714)» a *El Sot de l'Aubó*, Núm. 74, 2020, p. 9-18.

Josep Maria FRADERA, «El passat com a present (la historiografia catalana de la revolució liberal a la Renaixença)» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 23, 1990, pp. 53-71.

Ricardo FRANCH BENAVENT, «La diversidad de los modelos de crecimiento: el contraste entre la evolución económica y el marco social de Cataluña y Valencia en el siglo XVIII.» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 28, 2008, pp. 303-336.

Montserrat FREIXA I GALCERAN, «La confraria de Sant Eloi i el gremi dels paraires de Camprodon» a *Quaderns de les Assemblees d'Estudis*, Vol. 2, Núm. 9, 2003, pp. 73-78.

Jeff FYNN-PAUL (Ed.) *War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean*, Leiden: Brill, 2014.

Andreu GALERA i Ainhoa PANCORBO PICÓ, «La Guerra de Successió a la vila i al castell de Cardona. Recerca i llacunes documentals en els fons comunals» a *Dovella*, Núm. 107, 2011, pp. 11-17.

Montserrat GALERA I MONEGAL, «Barcelona vista pels viatgers del segle XVIII» a *Revista Catalana de Geografia*, Vol. 5, Núm. 17, 1982, pp. 87-102.

Gemma GARCÍA FUERTES, «Les conseqüències de la Guerra de Successió al món del comerç: entre la repressió política i la integració al nou ordre borbònic» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'història moderna de Catalunya. Catalunya, entre la guerra i la pau: 1713, 1813*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 1040-1041.

Maria GARGANTÉ LLANES, *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*, Lleida: Pagès editors, 2006.

Marina GARÍ, Raimon MASDÉU i Manuela URBINA, «Jaume Caresmar. L'home i la seva obra» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 10, 1992, pp. 331-371.

Carlos Antonio GARRIGA ACOSTA, «La enfermedad política de Cataluña. En torno a la Diputación de los Colegios y Gremios de Barcelona (1773-1775)» a *Anuario de Historia del Derecho Español*, Núm. 67, 1997, pp. 721-748

Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, Barcelona: Marcial Pons, 1997.

Pere GIFRE RIBAS, «Guerra i comunitat pagesa a la vegueria de Girona (1640-1720). Alguns testimonis i casos» a *Estudis d'Història Agrària*, Núm. 34, 2022, pp. 45-70.

Pere GIFRE RIBAS, «L'edecte de l'1 d'abril 1720 i el tancament de fronteres: ¿por al contagi de pesta o al retorn dels fusellers reformats?» a *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, Núm. 9, 2016, pp. 159-177

Pere GIFRE RIBAS, «Una visió de la guerra de Successió al nord de la vegueria de Girona. Les memòries d'Amer Massó, pagès de Sant Esteve de Guialbes» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 68, 2014, pp. 107-136.

Pere GIFRE RIBAS, «Figueres i Felip V (1701-1714)» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 45, 2014, pp. 17-44.

Pere GIFRE RIBAS, «Mercaders a la terra. La trajectòria d'Esteve Andreu, botiguer de teles, mercader i senyor (Girona, 1680-1706)» a *Estudis d'història agrària*, Núm. 17, 2004, pp. 513-532.

Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada: Barcelona, 1713-1714*, Barcelona: Editorial Empúries, 2014.

Albert GARCIA ESPUCHE, «Lliçons del setge de Barcelona (1713-1714)» a *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, Vol. 61, 2014, pp. 11-22.

Albert GARCIA ESPUCHE, «Del territori al canelobre. Sobre la decisiva transformació de Catalunya: 1550-1714» a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, Núm. 76, 2013, pp. 129-154.

Albert GARCIA ESPUCHE, *La ciutat del Born. economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Museu d'Història de Barcelona, 2009.

Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic: Eumo Editorial, 2005.

Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid: Alianza Editorial, 1998.

Joan GIMÉNEZ BLASCO, «Els mataronins de la Nova Planta o, *el alma del mundo es el dinero*» a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 109, 2014, pp. 50-56.

Joan GIMÉNEZ BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2001.

Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «Conflicto armado con Francia y guerrilla austracista en Cataluña (1719-1720)» a *Hispania*, Núm. 65, 2005, pp. 543-600.

Ezequiel GIMÉNEZ RODRÍGUEZ, «Sobre el consumo de hielo y nieve en la Cataluña del siglo XVIII» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1988, pp. 307-314.

Thomas GLESENER, «La estatalización del reclutamiento de soldados extranjeros en el siglo XVIII» a Manuel GARCÍA HURTADO (Coord.), *Soldados de la Ilustración: el*

ejército español en el siglo XVIII, A Coruña: Servizo de Publicacións Universidade da Coruña, 2012, pp. 237-262.

Thomas GLESENER, «Les frontières de la nation. L'identité corporative d'un régiment étranger dans l'armée espagnole (XVIIIe siècle)» a Michel BERTRAND, i Natividad PLANAS (Dir.), *Les sociétés de frontière. De la Méditerranée à l'Atlantique (XVIe-XVIIIe siècle)*, Madrid: Casa de Velázquez, 2011, pp. 243-257.

Baltasar GÓMEZ NADAL, «Origen de la línea de contravalación frente a Gibraltar» a *Almoraima. Revista de Estudios Campogibraltareños*, Núm. 48, 2018, pp. 259-272.

Manuel GÓMEZ RUIZ i Vicente ALONSO JUANOLA, *El ejército de los Borbones. Organización, Uniformidad, Divisas, Armamento, Vol. I (1700-1746)*, Madrid: Servicio Histórico Militar, 1989.

Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Guerra y movilización de recursos económicos en el siglo XVIII. Un ensayo historiográfico» a *Cuadernos Dieciochistas*, Núm. 21, 2020, pp. 15-43.

Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Estado y empresa en la provisión de armas de fuego en el siglo XVIII» a *Espacio, tiempo y forma. Serie IV, Historia moderna*, Núm. 32, 2019, pp. 19-44.

Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «La Marina a la conquista de Italia, 1733-1735» a *Revista de Historia Naval*, Monogràfic Núm. 69, 2014, pp. 15-35.

Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Asentistas y fabricantes: el abastecimiento de armas y municiones al Estado en los siglos XVII y XVIII» a *Studia Historica. Historia Moderna*, Núm. 35, 2013, pp. 269-303.

Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Spain's Mobilisation of Resources for the War with Portugal in 1762» a Huw BOWEN i Agustín GONZÁLEZ (Eds.), *Mobilising resources for war. Britain and Spain at work during the Early Modern Period*, Pamplona: EUNSA, 2006, pp. 159-190

Eudald GRAELLS I PUIG, *Les armes de foc de Ripoll*, Ripoll: Edició d'Eduard Graells, 1983.

Eudald GRAELLS I PUIG, *Els orígens industrials de Catalunya*, Ripoll: Edicions Maideu, 1990.

Aaron GRAHAM, «Public Service and Private Profit: British Fiscal-Military Entrepreneurship Overseas, 1707-12» a Jeff FYNN-PAUL (Ed.), *War, Entrepreneurs and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800*, Leiden: Brill, 2014, pp. 87-110.

Aaron GRAHAM i Michael MARTOCCIO, «Provisions, passports and the problems of international warfare in early eighteenth-century northern Italy: a micro-historical study» a *European History Quarterly*, 2022 [En premsa].

Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Empresari i capitalista a la manufactura catalana del segle XVIII. Introducció a l'estudi de les fàbriques d'indianes» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 4, 1974, pp. 19-57.

Josep GUDIOL I RICART, «Les primitives armes de foc portàtils» (I) a *La Veu de Catalunya*, Núm. 5.533, p. 6, [01-10-1914].

Manel GÜELL I JUNKERT, «Clarícies sobre Francesc de Montserrat (1617-1688), durant la Guerra de Separació al Camp de Tarragona» a *Estudis altafullencs*, Núm. 37, 2013, pp. 53-67.

Manel GÜELL I JUNKERT, «Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 28, Núm. 2, 2008, pp. 199-224.

Rafael GUERRERO ELECALDE, «Familias en la encrucijada. Redes sociales, lealtades y resistencias durante la Guerra de Sucesión (País Vasco y Navarra, 1680-1715)» a *Estudios de historia de España*, Vol. 23, Núm. 2, 2021 pp. 121-139.

Rafael GUERRERO ELECALDE, *Las elites vascas en el gobierno de la monarquía borbónica. Redes sociales, carrera y hegemonía en el siglo XVIII (1700-1746)*, Tesi doctoral dirigida pel Dr. José María Imízcoz, Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, 2011.

Adolfo HAMER FLORES, *El secretario del despacho Don Antonio de Ubilla y Medina. Su vida y obra (1643-1726)*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. José Manuel DE BERNARDO ARES, Universidad de Córdoba, 2013.

Guillaume HANOTIN, «El primer pacto de familia (1733): ¿un tratado de alianza oportunista o revelador del componente dinástico de las relaciones internacionales?» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 201-225.

Richard HARDING, *The Emergence of Britain's Global Naval Supremacy: The War of 1739-1748*, Rochester: Boydell Press, 2010.

Richard HARDING i Sergio SOLBES (Coords.), *The Contractor State and Its Implications (1659-1815)*, Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, 2012.

Victoria HENSHAW, *Scotland and the British army, c.1700-c.1750*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Michael SNAPE, University of Birmingham, 2011.

Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Història militar de Catalunya Vol. III. La defensa de la Terra*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2011.

Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Les armes de foc a Catalunya. Manufactura i indústria*, Barcelona: Rafael Dalmau i Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, 2021.

Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA i Francesc RIART, *Els Exèrcits de Catalunya (1713-1714). Uniformes, Equipaments, Organització*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2007.

María Concepción HERNÁNDEZ ESCAYOLA, *Negocio y Servicio. Finanzas públicas y hombres de negocios en Navarra en la primera mitad del Siglo XVIII*, Pamplona: EUNSA, 2004.

David HIDALGO CID, «Origen i creació dels mossos d'esquadra» a Àngel CASALS (Dir.), *Del sometent als mossos d'esquadra. Història de l'ordre públic a Catalunya*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2022, pp. 63-81.

David HIDALGO CELA, *1719: La Guerra de la Quàdruple Aliança i l'origen dels Mossos d'Esquadra*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ, Universitat Rovira i Virgili, 2019.

Richard A. HOBLYN, «Milled Scottish Coins: 1637-1709» a *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, Vol. 19, 1879, pp. 108-137.

Manuel IBÁÑEZ MOLINA, *Rentas provinciales, administración real y recaudadores en el reinado de Felipe V: 1700-1739*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. José CEPEDA ADÁN, Universidad de Granada, 1985.

Josep IGLÉSIES I FORT, *El guerriller Carrasplet*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1961.

Jonathan ISRAEL, *European Jewry in the Age of Mercantilism (1550-1750)*, Oxford: Clarendon Press, 1991.

Jean-Eric IUNG, «L'organisation du service des vivres aux armées de 1550 à 1650» a *Bibliothèque de l'école des chartes*, Vol. 141, Núm. 2, 1983, pp. 269-306.

Frank JACOB I Gilmar VISONI-ALONZO, «The Theory of a Military Revolution. Global, Numerous, Endless?» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 3, Núm. 6, 2014, pp. 189-204.

Oscar JANÉ CHECA, *Une Catalogne française sous Louis XIV. L'intendant Ramon Trobat: le choix de la France face à l'Espagne*, Paris: L'Harmattan, 2023.

Oscar JANÉ CHECA, *Catalunya sense Espanya. Ramon Trobat. ideologia i catalanitat a l'empara de França*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2009.

Oscar JANÉ CHECA, *La identitat de la frontera pirinenca. Efectes socials i polítics al nord de Catalunya des de la creació de Montlluís (1677-1698)*, Girona: Patronat Francesc Eiximenis-Diputació de Girona, 2009.

Montserrat JIMÉNEZ SUREDA, «La legislació borbònica sobre mariners hispànics en el segle de les llums» a *Estudis del Baix Empordà*, Núm. 39, 2020 pp. 143-163.

Montserrat JIMÉNEZ SUREDA, «La política armamentística de los Borbones en Cataluña tras la Guerra de Sucesión» a *Investigaciones históricas*, Núm. 21, 2001, pp. 103-132.

Josep JUAN VIDAL, «De la guerra de la oreja a la guerra de sucesión austriaca. De la conflagración hispano-británica a la conflagración general» a *XIV Coloquio de historia Canario-Americana*, Gran Canaria: Cabildo Insular de Gran Canaria, 2000, pp. 2076-2091.

Josep JUAN VIDAL i Enrique MARTÍNEZ RUÍZ, *Política interior y exterior de los Borbones*, Madrid: Akal, 2001.

Benet JULIÀ I FIGUERAS, «Sant Feliu de Guíxols 1706-1714 (Guerra de Successió)» a *Estudis del Baix Empordà*, Núm. 18, 1999, pp. 107-136.

Victor J. JURADO RIBA, *Gremis en armes a la Barcelona moderna (1640-1714). El Consell de Cent, la Coronela i el gremi de revenedors en la defensa de la ciutat*, Barcelona: Associació Antic Gremi de Revenedors 1447, 2023.

José JURADO SÁNCHEZ, *El gasto de la Hacienda española durante el siglo XVIII. Cuantía y estructura de los pagos del Estado (1703-1800)*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2006.

Henry KAMEN, *Felipe V. El rey que reinó dos veces*, Madrid: Ediciones Temas de Hoy, 2000.

Henry KAMEN, «A Forgotten Insurrection of the Seventeenth Century: The Catalan Peasant Rising of 1688» a *The Journal of Modern History*, Vol. 49, Núm. 2, 1977, pp. 210-230.

Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión en España: 1700-1715*, Barcelona: Grijalbo, 1974.

Henry KAMEN, «El establecimiento de los intendentés en la administración española» a *Hispania*, Vol. 24, Núm. 95, 1964, pp. 368-395.

Caleb KARGES, «Britain, Austria, and the “Burden of War” in the Western Mediterranean, 1703–1708» a *International Journal of Military History and Historiography*, Núm. 39, 2019, pp. 7-33.

Caleb KARGES, «The Logistics of the Allied War Effort in the Mediterranean» a Katharina ARNEGGGER, Leopold AUER, Friedrich EDELMAYER, i Thomas JUST (Eds.) *Der Spanische Erbfolgekrieg (1701-1714) und seine Auswirkungen*, Wien: Studienverlag, 2018, pp. 95-118.

Robert KNIGHT i Martin WILCOX, *Sustaining the Fleet, 1793–1815: War, the British Navy and the Contractor State*, Woodbridge: BoydellPress, 2010.

Erling LADEWIG PETERSEN, «From Domain State to Tax State: Synthesis and Interpretation» a *The Scandinavian Economic History Review*, Núm. 23, 1975, pp. 115-148.

Modesto LAFUENTE Y ZAMALLOA, *Historia general de España: desde los tiempos primitivos hasta la muerte de Fernando VII*, Barcelona: Montaner y Simon, Editores, 1889.

Jesús LALINDE, «Las Cortes de Barcelona de 1702» a *Anuario de Historia del Derecho Español*, Núm. 62, 1992, pp. 7-46.

Henri LAPEYRE, *Simón Ruiz et les «asientos» de Philippe II*, Paris: Éditions Jean Touzot, 1953.

Virginia LEÓN SANZ, «La política italiana de Felipe V entre 1713 y 1746» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 7-30.

Pierre LIERNEUX, «El uniforme militar en los Países Bajos españoles: mecanismos de un nacimiento esperado» a *Revista de historia militar*, Núm. 121, 2017, pp. 91-136.

Josep LLADONOSA I PUJOL, *Història de la ciutat de Lleida*, Barcelona: Curial, 1980.

Anna LLANSÓ SOLÀ i Eduard PUIG BORDERA, «Crisi, repressió i endeutament municipal: Bellpuig i la seva baronia durant la Guerra de Successió» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 28, 2014, pp. 21-39.

Salvador LLOBET, «Una descripción geográfica de Cataluña, por José Aparici, en el siglo XVIII» a *Hispania*; Tom 6, Núm. 25, 1946, pp. 632-669.

Marta LLORET BLACKBURN, *Inventari Patrimoni Cultural de Montgat. Memòria tècnica*, Montgat: Ajuntament de Montgat, 2009

Joaquim LLOVET I VERDURA, «L'ascens social dels Boter: de sastres a Mataró a comerciants a Madrid i benefactors de Santa Maria de Mataró» a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 71, 2001, pp. 24-36.

Joaquim LLOVET I VERDURA, *La matrícula de mar i la província de marina de Mataró al segle XVIII*, Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró, 1980.

Joaquim LLOVET I VERDURA, *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i a cap de corregiment*. Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró, 1966.

Ernest LLUCH I MARTÍN, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona: Edicions 62, 2010.

Ernest LLUCH I MARTÍN (Ed.), *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña (1780)*, Barcelona: Editorial Altafulla, 1997.

Ernest LLUCH I MARTÍN, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Edicions 62, Barcelona, 1996.

Isabel LOBATO FRANCO, «Relacions comercials entre Catalunya i Andalusia als segles XVI i XVII» a Jaume DANTÍ I RIU (Coord.), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, pp. 107-137.

Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial*, Sevilla: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1995.

José Manuel LÓPEZ GÓMEZ, «La asistencia sanitaria a militares enfermos en el Burgos del último tercio del siglo XVIII» a *Boletín de la Institución Fernán González*, Vol. 76, Núm. 215, pp. 245-272.

John A. LYNN (Ed.), *Feeding Mars: Logistics In Western Warfare From The Middle Ages To The Present*, Boulder, San Francisco i Oxford: Westview Press, 1994.

John A. LYNN, *Giant of the Grand Siècle: The French Army, 1610–1715*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Joan Carles MAIXÉ ALTÉS, *Comercio y banca en la Cataluña del siglo XVIII: la compañía Bensi & Merizano de Barcelona (1724-1750)*, A Coruña: Departamento de Historia e Institucións Económicas, Universidade de Coruña, 1994.

Joan-Lluís MARFANY, «“Catalanismo no es provincialismo”: nacionalisme espanyol, catalanitat, i Renaixença» a *Anuari Verdaguer*, Núm. 17, 2009, pp. 373-390.

Maria Rita MARIMON I LLUCIÀ, «La incidència de la pesta sobre la revolta catalana de 1640-1652» a *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, Vol. 66, 2016, pp. 67-78.

Ricard MARTÍ MORALES, *Cataluña, armería de los Borbones: las armas y los armeros de Ripoll, Barcelona, Manresa, Igualada-- de 1714 a 1794*, Barcelona : Miguel A. Salvatella, 2004.

Eduard MARTÍ FRAGA, «El efecto de la política de asientos militares de Felipe V sobre la economía catalana (1715-1725)» a Joaquim ALBAREDA i Núria SALLÉS (Dirs.) *La reconstrucción de la política internacional espanyola. El reinado de Felipe V*, Madrid: Casa de Velázquez, 2021. En línia [Recuperat per darrera vegada el dia 04-02-2023 a <https://books.openedition.org/cvz/27785#ftn133>].

Eduard MARTÍ FRAGA, «La Capacidad De "No Poder Hacer Milagros": Reflexiones Sobre El Abastecimiento De Las Expediciones De 1715, 1718 Y 1720» a *Global Journal Of Human-Social Science Research*, Núm. 20, Vol. 4-D, 2020, pp. 37-53.

Eduard MARTÍ FRAGA, «Detrás del asentista. Los contratistas militares de Felipe V en Cataluña, 1715-1720», a Iván VALDEZ-BUBNOV, Sergio SOLBES i Pepijn BRANDON (Coords.) *Redes empresariales y administración estatal: la provisión de materiales estratégicos en el mundo hispánico durante el largo siglo XVIII*, México: Universidad Nacional Autónoma de México Instituto de Investigaciones Históricas, 2020, pp. 95-128.

Eduard MARTÍ FRAGA, «La culminació del constitucionalisme català: les Corts de 1701 i 1705» a *Catalonia*, Núm. 26, 2020, pp. 21-33.

Eduard MARTÍ FRAGA, «Cataluña y la movilización de recursos militares para la expedición a Sicilia, 1718», a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 44, Núm. 1, 2019, pp. 129-158.

Eduard MARTÍ FRAGA, «L'organització política de la resistència de Barcelona» a Joaquim ALBAREDA i Agustí ALCOBERRO (Coords.) *Actes del congrés Els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscors de la pau. La resistència dels catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2015, pp. 327-340.

Eduard MARTÍ FRAGA, *La Conferència dels Comuns i el braç Militar. Dues institucions decisives en el tombant del s. XVII*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Joaquim ALBAREDA, Universitat Pompeu Fabra, 2008.

Eloy MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña con el Mediterráneo musulmán (siglos XVI-XVIII). El comercio con los "enemigos de la fe"*, Barcelona: Ediciones Bellaterra, 2001.

Lauro MARTINES, *Un tiempo de guerra: Una historia alternativa de Europa 1450-1700*, Barcelona: Crítica, 2013

Alfredo José MARTÍNEZ GONZÁLEZ, «La elaboración de la Ordenanza de Montes de Marina, de 31 de enero de 1748, base de la política oceánica de la monarquía española durante el siglo XVIII» a *Anuario de Estudios Americanos*, Vol. 71, Núm. 2, pp. 571-602.

Julio MARTÍNEZ LÓPEZ, *Rodrigo Caballero Illanes y la construcción de la supremacía borbónica en España*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Manuel José DE LARA RÓDENAS, Universidad de Huelva, 2020.

Miquel Àngel MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, «Linaje y poder en la Cataluña foral: la actividad política de los Copons» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Núm. 22, 1999, pp. 11-31.

Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la Carrera de Indias, 1680-1756*, Barcelona: Editorial Crítica, 1981,

Michael MARTOCCIO, «'The Place for Such Business': The Business of War in the City of Genoa, 1701-1714» a *War in History*, Vol. 29, Núm. 2, 2022, pp. 302-322.

Eusebi MAS VILASECA, *Catalans en armes (1704-1723): L'origen dels mossos d'esquadra*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Antonio ESPINO LÓPEZ, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014.

Jordi MASCARELLA I ROVIRA, «Claroscurs d'una indústria pirenaica: la fàbrica d'armes de Ripoll davant les fronteres modernes» a *Trobades Culturals Pirinenques*, Núm. 9, 2013, pp. 163-175.

William H. MCNEILL, *La búsqueda del poder: Tecnología, fuerzas armadas y sociedad desde el 1000 d.C*, Madrid: Siglo XXI Editores, S.A., 1988.

Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1985.

Joan MERCADER I RIBA, *Els capitans generals*, Vicens Vives, Barcelona, 1963.

Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto en la monarquía de Felipe V. La superintendencia de Cataluña (conclusión)» a *Hispania*, Núm. 106, 1967, pp. 354-3750.

Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto en la monarquía de Felipe V. La superintendencia de Cataluña (continuación)» a *Hispania*, Núm. 105, 1967, pp. 116-157.

Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo-piloto en la monarquía de Felipe V. La superintendencia de Cataluña» a *Hispania*, Núm. 104, 1966, pp. 526-578.

Joan MERCADER I RIBA, «Del Consell de Cent al ayuntamiento borbónico. La transformación del municipio catalán bajo Felipe V» a *Hispania*, Núm. 82, 1961 pp. 232-297.

Joan MERCADER I RIBA, «Del Consell de Cent al ayuntamiento borbónico. La transformación del municipio catalán bajo Felipe V (conclusión)» a *Hispania*, Núm. 83, 1961 pp. 420-465.

Joan MERCADER I RIBA, «Una visión pesimista de la economía catalana después de la guerra de Sucesión» a *Estudios de Historia Moderna*, Núm. 5, 1955, pp. 411-419.

Joan MERCADER I RIBA, «El valle de Arán, la Nueva Planta y la invasión anglo-francesa de 1719» a DD.AA., *Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos*, Vol. VI, Zaragoza: Instituto de Estudios Pirenaicos, 1952, pp. 193-217).

Joan MERCADER I RIBA, «La ordenación de Cataluña por Felipe V: La Nueva Planta» a *Hispania*, Núm. 43, 1951 pp. 257-366.

Luca MOCARELLI i Giulio ONGARO, «Weapons Production in the Republic of Venice in the Early Modern Period: The manufacturing centre of Brescia between military needs and economic equilibrium» a *Scandinavian Economic History Review*, Vol. 65, Núm. 3, 2017, pp. 231-242

Pere MOLAS RIBALTA, «El gremi dels paraires de Barcelona durant la guerra de Successió» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 312, 2013, pp. 201-235.

Pere MOLAS RIBALTA, «Família, amics i canvis en la Guerra de Successió» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 28, 2008, pp. 263-280.

Pere MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona: Curial, 1977.

Pere MOLAS RIBALTA, *Economia i societat al segle XVIII*, Barcelona: Edicions la Paraula Viva, 1975.

Pere MOLAS RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana i Rafael Dalmau Editor, 1973.

Pere MOLAS RIBALTA, «Els arrendaments públics a la Barcelona del Set-cents» a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, Núm. 4, 1971, pp. 89-111.

Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII. La estructura corporativa ante el comienzo de la Revolución Industrial*, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970.

Pere MOLAS i Mariela FARGAS, «Gremios y asentistas del Ejército en la Cataluña del siglo XVIII» a Antonio DE LIZUR Y DE UTRILLA (Dir.), *La Ilustración en Cataluña: la obra de los ingenieros militares*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2010, pp. 114-129.

Montserrat MOLÍ FRIGOLA, «Història dels ponts de la ciutat de Girona. La reconstrucció del Pont Major (1731-1763) i l'inici de la urbanització de la ciutat» a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, Vol. 32, 1992, pp. 31-59.

José Omar MONCADA MAYA, «El cuartel como vivienda colectiva durante el siglo XVIII. El caso de España y sus posesiones de ultramar» a *Scripta Nova: Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, Núm. 146, 2003. [En línia a [https://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-146\(007\).htm#6](https://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-146(007).htm#6). Consultat per darrera vegada el dia 02-01-2023].

Pedro MONTANER ALONSO, «Una convivencia políticamente incómoda pero inevitable. Filipistas y carolinos en Mallorca, 1700-1715» a *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, Núm. 26, 2016, pp. 27-68.

Joaquim MONTURIOL I SANÉS, «L'Olot de mitjan segle XVIII. Estudi del cadastre del 1742. Fons: Arxiu Històric Comarcal» a *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, Núm. 9, 1990, pp. 293-356.

Francisco MORALES ROCA, «Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Dinastía de Austria. Reinado de Carlos II (1665-1700)» a *Hidalguía: la revista de genealogía, nobleza y armas*, Núm. 153, 1979, pp. 177-275.

Enric MOREU-REY, *Revolució a Barcelona. El 1789*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1967.

Mateu MORRO MARCÉ, *Fora botiflers, fora galls! La Guerra de Successió a les Illes Balears*, Palma: Lleonard Muntaner Editor, 2015.

Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «El puerto de Barcelona en la primera mitad del siglo XVIII. Urgencias estructurales e infraestructurales a toda costa durante el reinado

de Felipe V», a Pablo RODRÍGUEZ-NAVARRO (ed.), *Defensive Architecture of the Mediterranean. XV-XVIII Centuries*, Vol. I, València: Editorial de la Universitat Politècnica de València, 2015, pp. 271-278.

Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom: ingeniero militar flamenco de la Monarquía Hispánica*, Madrid: Fundación Juanelo Turriano, 2015.

Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Iglesia de la Ciudadela de Barcelona o Francia y Flandes en la Ciudad Condal del siglo XVIII» a *Locus Amoenus*, Núm. 1, 1995, pp. 173-192.

Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Los cuarteles de Barcelona durante el reinado de Felipe V: una responsabilidad constructiva compartida» a *Tiempo y espacio en el arte: homenaje al profesor Antonio Bonet Correa*, Vol. 1, Madrid: Editorial Complutense, 1994, pp. 707-732.

Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «Les reformes hidràuliques al Ter i les fortificacions de Girona (1715-1746)» a *Revista de Girona*, Núm. 164, 1994, pp. 48-53.

Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Real Junta de Fortificaciones de Barcelona» a *Espacio, tiempo y forma. Serie VII*, Núm. 5, 1992, pp. 351-374.

Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, «La Atarazanas de Barcelona. Proyecto de reestructuración del sistema cuartelario urbano bajo el reinado de Carlos III» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 8, 1988, pp. 133-149.

Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn i Pere Joan Barceló (Carrasplet): Dos defensors de la terra (1700-1720)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2018.

Julio D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, «El superintendente austriaco y el intendente borbónico. La evolución de un modelo de gestión de los recursos fiscales en la Monarquía hispánica» a Anne DUBET i José Javier RUIZ IBÁÑEZ (Coord.), *Las monarquías española y francesa (siglos XVI-XVIII): ¿dos modelos políticos?*, Madrid: Collection de la Casa de Velázquez, 2010, pp. 131-141.

Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII. Els traginers i els negociants de Calaf i Copons*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

Assumpta MUSET I PONS, *Indústria dispersa i protoindústria a la Catalunya del segle XVIII. El cas d'Esparraguera i Olesa de Montserrat*. Tesi de llicenciatura dirigida pel Dr. Carlos Martínez Shaw, Universitat de Barcelona, 1987.

Jaume NIETO I SIERCO, «Fargues a la Vall de Ribes (segles XV-XVI-XVII). Una aproximació històrica dels seus inicis, a través dels seus protagonistes» a *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, Vol. 2007-2008, 2009, pp. 115-128.

Patrick Karl O'BRIEN, «The Political Economy of British Taxation, 1660-1815» a *The Economic History Review*, Vol. 41, Núm. 1, 1988, pp. 1-32.

John Cornelius O'CALLAGHAN, *History of the Irish Brigades in the Service of France*, Glasgow: Cameron and Ferguson, 1870.

José María OLIVA MELGAR, *Cataluña y el comercio privilegiado con América en el siglo XVIII*, Barcelona: Edicions de la Universitat Barcelona, 1987.

Benet OLIVA RICÓS, «Els Dalmau de Teià mobilitat social a la Catalunya del 1700» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 33, 2016, pp. 181-199.

Benet OLIVA RICÓS, «Els proveïdors catalans de l'exèrcit borbònic durant el setge de Barcelona de 1713-1714» a *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, Núm. 32, 2014, pp. 205-248.

Benet OLIVA RICÓS, «Els trànsfuges del setge 1713/1714 al Maresme: Milans d'Arenys, Matas i Lapeira de Mataró i Massiques de Vilassar» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 31, 2014, pp. 225-252.

Benet OLIVA RICÓS, «Els Antich i els Lleonart d'Alella i els Lapeira de Mataró a la Guerra de Successió: un grup de negocis proborbònic?» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 29, 2013, p. 39 (1-19).

Benet OLIVA RICÓS, «Negocis cortesans durant la Guerra de Successió» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 28, 2012, pp. 29-30 (1-34).

Benet OLIVA RICÓS, «1702-1714: el negoci del vi fou austriacista?» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 26, 2010, pp. 93-105.

Benet OLIVA RICÓS, *La generació de Feliu de la Penya. Burgesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2001.

Jordi OLIVERAS SAMITIER, «La arquitectura para cuarteles en el siglo XVIII» a Antonio DE LIZUR Y DE UTRILLA (Dir.), *La Ilustración en Cataluña: la obra de los ingenieros militares*, Madrid: Ministerio de Defensa, 2010, pp. 377-390.

Guerau PALMADA I AUGUET, «Molins, tints i fargues dels recs de Banyoles (segles XIV-XVIII)» a Joan NOGUÉ FONT i Carles PUNCERNAU (Eds.), *Aigua i ciutat: els recs de Banyoles, història i futur*, Banyoles: CECB, 2014, pp. 85-115.

Guerau PALMADA I AUGUET, *La muralla de Banyoles*, Banyoles: Ajuntament de Banyoles i Diputació de Girona, 2008.

Gerard PAMPLONA MOLINA i Lluís TERRADO ROURERA, «Política planificada o actes fortuits?. La repressió militar filipista a la Catalunya Occidental durant les ofensives de 1706 i 1707» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 36, 2022, pp. 189-205.

Ciro PAOLETTI, «Prince Eugene of Savoy, the Toulon Expedition of 1707, and the English Historians-A Dissenting View» a *The Journal of Military History*, Vol. 70, Núm. 4, 2006, pp. 939-962.

David PARROT, «¿Revolución militar o devolución militar? Cambio y continuidad en la Edad Moderna militar» a *Studia historica. Historia moderna*, Núm. 35, 2013, pp. 33-59.

David PARROT, *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Eduardo PASCUAL RAMOS, «Formación e instrucciones de la expedición anfibia para la conquista de Mallorca (1715)» a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 46-66

Eduardo PASCUAL RAMOS, «Preparativos y disposiciones de Felipe V para la expedición a Mallorca en 1715 a Antonio JIMÉNEZ i Julián José LOZANO (Coords.), *Actas de la XI Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna*, Vol. 2, Granada: Universidad de Granada, 2012, pp. 1169-1180.

Eduardo PASCUAL RAMOS, *Poder y familia durante la guerra de Sucesión en el reino de Mallorca. El marqués de la Torre*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Josep JUAN VIDAL, Universitat de les Illes Balears, 2011.

Josep Maria PASSOLA, *Memorial Puigrubí, 1651-1689. El comerç a Osona en les cartes del mercader Josep Puigrubí*, Vic: Arxiu Comarcal d'Osona i Consell Comarcal d'Osona, 2016.

Javier ANTÓN PELAYO, «La Il·lustració a Catalunya» a *Catalan Historical Review*, Núm. 6, 2013, pp. 169-177.

Gregorio PERAN TORRES, *Los caminos de Cataluña en la primera mitad del siglo XVIII: una estructura viaria preindustrial*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1988.

Antònia Maria PERELLÓ FERRER, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

José Francisco PÉREZ BERENGUEL, «La figura de Henry Swinburne y las características de su "Viaje por España"» a *Cuadernos Dieciochistas*, Núm. 9, 2008, pp. 211-228.

Carlos PÉREZ FERNÁNDEZ-TURÉGANO, *Patiño y las reformas de la administración en el reinado de Felipe V*, Madrid: Instituto de Historia y Cultura Naval, 2006.

Miquel PÉREZ LATRE, «La ciutat de Barcelona en el govern de Catalunya, 1563-1602» a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 23, 2016, pp. 105-136.

Maria Ángeles PÉREZ SAMPER, «La cuádruple alianza de 1718: equilibrios y desequilibrios» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 65-84.

Maria Ángeles PÉREZ SAMPER, «La familia Alós. Una dinastía catalana al servicio del Estado (siglo XVIII)» a *Cuadernos de Investigación Histórica*, Núm. 6, 1982, pp. 195-239.

Géza PERJÉS «Army Provisioning, Logistics and Strategy in the Second Half of the 17th Century» a *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 16, Núm. 1/2, 1970, pp. 1-52.

Jaume PLANS I MAESTRA, «La indústria metal·lúrgica manresana als segles XVII i XVIII: pedrenyalers, armers, encepadors, canoners i daguers» a *Dovella*, Núm. 107, 2011, pp. 24-32.

Jaume PLANS I MAESTRA, «Les fàbriques de pólvora a Manresa i al Bages» a *Dovella*, Núm. 105, 2010, pp. 14-23.

Enric PORCEL i Jordi TARRAGÓ, «El pou de glaç de can Donadéu» a *Campsentelles*, Núm. 7, 2004, pp. 37-45.

Josep Maria PORTA I BALANYÀ, «La població, la societat i la riquesa de Vilaverd en el segon quart del segle XVIII» a *Aplec de treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, Núm. 2, 1980, pp. 51-68.

Antoni PORTA I BERGADÀ, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona: Editorial Pòrtic, 1984.

Esteve PRAT PAZ, «Sistema hidràulic del riu Ripoll» a *Plaça Vella*, Núm. 50, 2005, pp. 137-170.

Miquel PUIG I REIXACH, «D'Olot a les Índies. L'aventura comercial olotina a Amèrica en els anys 1749-1753» a *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, Núm. 28, 2017, pp. 53-111

Miquel PUIG I REIXACH, «Ferrers, rellotgers i fabricants d'estisores d'abaixar: els Planas d'Olot al segle XVIII» a *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, Núm. 22, 2011, pp. 13-66.

Isidre PUIG I SANCHÍS, «D'arquitectura i mestres de cases a la Lleida del segle XVIII: els Batiste» a *Urtx: revista cultural de l'Urgell*, Núm. 17, 2004, pp. 233-285.

Enric PUJOL CASADEMONT, *Tres imprescindibles: F. Soldevila, J. Vicens Vives i P. Vilar*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015.

Marcel PUJOL HAMELINK i Pablo DE LA FUENTE DE PABLO, «Fusta dels boscos de Requesens per a la construcció de navilis de l'orde de Malta (1702-1704)» a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 46, 2015, pp. 413-428.

Ildelfonso PULIDO BUENO, *Jose Patiño: el inicio del gobierno político-económico ilustrado en España*, Huelva: Huelva, Artes Gráficas Andaluzas, 1998.

José QUINTERO GONZÁLEZ, «La Carraca, el Arsenal del Sur» a Juan MARCHENA i Justo CUÑO (Eds.), *Vientos de guerra: apogeo y crisis de la Real Armada, 1750-1823*, Vol. III, Madrid: Ediciones Doce Calles, 2018, pp. 199-316.

Aurora RABANAL YUS, *Las reales fundiciones españolas del siglo XVIII*, Madrid: Servicio de Publicaciones del Estado Mayor del Ejército, 1990.

Frederic RAHOLA I TRÉMOLS, «Del Comerç y de la Industria de Catalunya» a Francesc CARRERAS CANDI (Dir.), *Geografia General de Catalunya. Catalunya*, Vol. I, Barcelona: Casa editorial Alberto Martín, 1915.

José RAMIÓ PUJADAS, «Aproximación al estudio del sistema defensivo de Castellciudad y Seo de Urgel: génesis histórica» a *Revista de Historia Militar*, Vol. 26, Núm. 52, 1982, pp. 59-78.

Gabriel RAMON-MOLINS, «Els mecanismes d'endeutament en una comarca de l'interior de Catalunya durant el segle XVIII (les Garrigues)» a *Estudis d'història agrària*, Núm. 30-31, 2019, pp. 171-192.

Antonio RAQUEJO ALONSO, *Historia de la administración y fiscalización económica de las Fuerzas Armadas*, Madrid: Ministerio de Defensa, 1992.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua española*, 23^a Edició, Versió 23.6 [En línia a: <https://dle.rae.es>. Consultat per darrera vegada el dia 20-03-2023].

Francesc REBOLLEDO I BONJOCH, «La guerra de Successió al Pla d'Urgell» a *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, Núm. 26, 2013, pp. 23-41.

María Jesús REGUEIRO BURGO, «El ingeniero militar Bartolomé Amphoux Bonavia y su proyecto de construcción del cuartel de Inválidos de San Fernando de Lugo» a *CROA: boletín da Asociación de Amigos do Museo do Castro de Viladonga*, Núm. 19, 2009, pp. 98-115.

Rafal REICHERT, «El transporte de maderas para los departamentos navales españoles en la segunda mitad del siglo XVIII» a *Studia Historica. Historia Moderna*, Vol. 43, Núm. 1, 2021, pp. 47-70.

Ramon REIXACH I PUIG, «Integració econòmica hispana i comerç industrialista al segle XVIII mataroní: els Esmandia i els Campillonch-Guarro-Cantallops» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 26, 2010, pp. 119-136.

Mercè RENOM I PULIT, «El patrimoni del proveïment alimentari de Barcelona. El projecte del Museu d'Història de Barcelona i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona» a *TECA: Tecnologia i Ciència dels Aliments*, Vol. 16, 2018, pp. 31-38.

Sara RIBES ROSA, *Vocabulari nàutic*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2018.

Andrea RICCI, *Narcís Feliu de la Penya (1646-1712) i el seu temps*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Antoni SIMON I TARRÉS, Universitat Autònoma de Barcelona, 2013.

Francesc Xavier RIERA I CABRAFIGA, «Els “Familiars” del Sant Ofici Josep i Narcís Sparch (1730-1780) de la Parròquia de Sant Joan les Fonts (Comtat de Besalú)» a *Quaderns de les Assemblees d'Estudis*, Vol. 1, Núm. 4, 1980, pp. 73-82.

Juan RIERA PALMERO, *Ordenanzas y asientos de hospitales militares en España (siglo XVIII)*, Valladolid: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1992.

Jordi ROCA, «Hospital de la Santa Creu 1348-2005: 650 anys de servei a la comarca.» a *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*, Vol. 43, 2005, pp. 123-133.

Francesc ROCA ROSELL, «Història econòmica» a Antoni SIMON I TARRÉS (Dir.), *Tendències de la historiografia catalana*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2009, pp. 229-243.

Antonio José RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, «¿Evolución o innovación? Los cambios técnico-tácticos en el armamento del ejército español durante el relevo dinástico: nuevas consideraciones» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 41, Núm. 2, 2016, pp. 273-294.

Antonio José RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, «Asientos y asentistas militares en el siglo XVII: el ejemplo del pan y la pólvora» a *Studia Historica. Historia Moderna*, Núm. 35, 2013, pp. 61-98.

Clifford J. ROGERS (Ed.), *The Military Revolution Debate: Readings On The Military Transformation Of Early Modern Europe*, London: Routledge, 2001.

Antonio RODRÍGUEZ VILLA, *Patiño y Campillo. Reseña histórico-biográfica de estos dos ministros de Felipe V, formada con documentos y papeles inéditos y desconocidos en su mayor parte*, Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1882.

Isabel ROMÀ RIBES, «Influencia de L. A. Muratori en la metodología crítica de Antonio de Capmany» a *Revista de historia moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, Núm. 3, 1983, pp. 383-408.

Jonathan ROTH, *The Logistics of the Roman Army at War (264 B.C.-A.D.235)*, Leiden-Boston-Köln: Brill, 1999.

Lluís ROURA I AULINAS, *Subjecció i revolta al segle de la Nova Planta*, Vic-Lleida: Eumo-Pagès, 2005.

Lluís ROURA I AULINAS, «1731: L'herència italiana i la relació entre la monarquia borbònica i el Principat de Catalunya» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 18, 1998, pp. 521-530.

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Nova contribució a la biografia de Francesc de Montserrat i Vives, primer marquès de Tamarit» a *Estudis altafullencs*, Núm. 32, 2008, pp. 105-118.

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Els nobles del Camp de Tarragona al segle XVIII» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 23, 2003, pp. 579-590.

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Francesc de Montserrat i Vives, primer marquès de Tamarit (1617-1688)*, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 2001.

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Els Montoliu tarragonins del segle XVIII» a *Paratge*, Núm. 9, 1998, pp. 23-38.

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, «Els Montserrat tarragonins dels segles XVI i XVII» a *Quaderns d'història tarraconense*, Núm. 14, 1996, pp. 209-225.

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *El marquesat de Tamarit (1681-1837)*, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 1992.

Maria del Mar ROVIRA I MARQUÉS, «La projecció i construcció dels quarters militars de Tortosa al segle XVIII» a *Recerca*, Núm. 16, 2015, pp. 205-228.

Guy ROWLANDS, *The Financial Decline of a Great Power: War, Influence, and Money in Louis XIV's France*, Oxford: Oxford University Press, 2012.

Guy ROWLANDS, *The Dynastic State and the Army under Louis XIV: Royal Service and Private Interest, 1661-1701*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Charles RUBENS, «Joseph Cortissos and the War of the Spanish Succession» a *Transactions & Miscellanies (Jewish Historical Society of England)*, Vol. 24, 1970-1973, pp. 114-133.

Gemma RUBÍ i Lluís Ferran TOLEDANO (Coords.), *Investigar la historia de la corrupción. Conceptos, fuentes y métodos*, Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma, 2021.

Gemma RUBÍ i Lluís Ferran TOLEDANO, «La Guerra del Pendís o la fallida de l'autoritat de l'Estat. Els manresans i la Guerra Gran (1793-1795)» a Marc TORRAS I SERRA (Coord.) *Manresa de la Guerra dels Segadors a la Guerra Gran*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2014, pp. 297-329.

Xavier RUBIO CAMPILLO (Ed.), *God Save Catalonia! England's intervention in Catalonia during the War of the Spanish Succession*, Calafell: Llibres de Matrícula, 2011.

Joaquim RUBIÓ I ORS, *Lecciones elementales de historia de España*. Barcelona: Tipografía Católica, 1885.

Núria RUIZ COMÍN, «El teatro de sala y alcoba en la Cataluña del siglo XVIII: un acto social en un espacio privado e íntimo» a *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, Núm. 30, 2012, pp. 251-265.

Vicente RUIZ GARCÍA, «Maderas de Cataluña para la marina de la ilustración. Fuentes para el estudio de los bosques catalanes y su relación con la construcción naval en el siglo XVIII» a *Brocar. Cuadernos de Investigación Histórica*, Núm. 42, pp. 97-123.

Ángel RUIZ I PABLO *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758 a 1847)*, Barcelona: Talleres de Artes Gráficas Henrich y Cia, Cámara de Comercio y Navegación de Barcelona, 1919.

Núria SALES I FOLCH, *Mules, ramblers i fires (segles XVIII i XIX)*, Reus: Centre de Lectura, 1991.

Núria SALES I FOLCH, *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis d'història de Catalunya (segles XVI al XVIII)*, Barcelona: Editorial Empúries, 1984.

Manel SALICRÚ I PUIG, «Mataró 1700-1714, de la mort del rei Carles II fins a la caiguda de Barcelona, en la documentació conservada al Museu Arxiu de Santa Maria» a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 109, 2014, pp. 12-37.

Núria SALLÉS VILASECA, «Que nos odien, si también nos temen». El razonamiento estratégico detrás de las campañas de Cerdeña y Sicilia (1717-1718)» a *Vegueta: Anuario de la Facultad de Geografía e Historia*, Núm. 16, 2016, pp. 313-334.

Núria SALLÉS VILASECA, *Giulio Alberoni y la dirección de la política exterior española después de los tratados de Utrecht (1715-1719)*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Joaquim ALBAREDA, Universitat Pompeu Fabra, 2016.

Núria SALLÉS VILASECA, «La política exterior de Felipe V entre 1713 y 1719: un desafío al sistema de Utrecht» a Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ (Coord.), *El declive de la monarquía y del imperio español: los tratados de Utrecht (1713-1714)*, Barcelona: Crítica, 2015, pp. 277-317.

Mercè SALSENCH OLLÉ, «Antoni Vaquer, un espia filipista a Cervera el 1708» a *Miscel·lània cerverina*, Núm. 24, 2020, pp. 167-188.

Mercè SALSENCH OLLÉ, *Cervera durant la Guerra de Successió: (1700-1714)*, Cervera: Books on Demand, 2019.

Josep SAMON I FORGAS, «Salvador Feliu de la Penya després de 1717» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 9, 1992, pp. 121-132.

Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el Gobierno central tras la Guerra de los Segadores, 1652-1679*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1983.

Juan Luis SÁNCHEZ MARTÍN, «Miguel Pons de Mendoza «el resucitado». Un joven teniente general en la Guerra de Sucesión Española» a *Revista de historia militar*, Núm. Extra 2, 2014, pp. 87-148.

Alejandro SÁNCHEZ SUÁREZ, «La era de la manufactura algodonera en Barcelona, 1736-1839» a *Estudios de Historia Social*, Núm. 48-49, 1989, pp. 65-113.

Salvador SANPERE I MIQUEL, *Los terrenos de la Ciudadela*, Barcelona: Henrich y Cia., 1911.

Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Barcelona: Tipografia de l'Avenç, 1905.

Carmen SANZ AYÁN, «El clan financiero de los Pomar y el marquesado de Miana: servicio efectivo e imagen ideal (1659-1724)» a Alicia ESTEBAN ESTRÍNGANA: *Servir al rey en la Monarquía de los Austrias. Medios, fines y logros del servicio al soberano en los siglos XVI y XVII*, Madrid: Silex, 2012, pp. 261-279.

Carmen SANZ AYÁN, «Blasones son escudos. El ascenso económico y social de un asentista del rey en el siglo XVII, Bentura Donis» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Núm. 20, 1998, pp. 33-57.

Carmen SANZ AYÁN, *Los Banqueros de Carlos II*, Valladolid: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1989.

Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*, Manresa: Impremta Sant Josep, 1923.

Priya SATIA, *Empire of Guns: The Violent Making of the Industrial Revolution*, Stanford: Stanford University Press, 2018.

Francisco SEGOVIA BARRIENTOS, *Las Reials Drassanes de Barcelona entre 1700 y 1936. Astillero, cuartel, parque y maestranza de astillería, Real Fundición de bronce y fuerte*, Barcelona: Angle Editorial, 2008.

Julien SEMPÉRÉ, *S'informer pour s'enrichir. Le consul de France à Barcelone et ses réseaux (1679-1716)*, Perpinyà: Presses universitaires de Perpignan, 2018.

Antoine SÉNÉCHAL, «El cambio dinástico, la Guerra de Sucesión y la defensa del presidio de Orán y Mazalquivir (1700-1708)» a *Vegueta: Anuario de la Facultad de Geografía e Historia*, Núm. 16, 2016, pp. 335-358.

Anna Isabel SERRA MASDEU, «Subhastes d'obres arquitectòniques: espais, sistemes i pautes usades a l'arxidiòcesi de Tarragona al final del segle XVIII» a *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, Núm. 31, 2013, pp. 237-263.

Eva SERRA I PUIG, «Unes Corts en plena guerra (1705-1706): la visió civil d'un conflicte militar» a Jaume DANTÍ, Xavier GIL i Ida MAURO (Coords.), *Actes del VII Congrés d'història moderna de Catalunya. Catalunya, entre la guerra i la pau: 1713, 1813*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013, pp. 347-386.

Eva SERRA I PUIG, Joan Pons i Alzina (Eds.), *Junta General de Braços de 1713. L'ambaixada Dalmases i altra documentació (1713-1714)*, Barcelona: Parlament de Catalunya i Generalitat de Catalunya, 2008.

Eva SERRA I PUIG, «La propietat. Mercat de la terra i evolució de la renda (segles XVI i XVII)», a Emili GIRALT (Dir.) i Eva SERRA (Coord.), *Història Agrària dels Països Catalans. Vol. III. Edat Moderna*, Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació, 2008, pp. 511-557.

Ramon SERRA I RIAL, «El casal barroc dels Soler de la Plana, un capítol oblidat del segle XVI manresà» a *Dovella*, Núm. 113, 2013, pp. 36-42.

Rosa SERRA ROTÉS, «Josep Viladomar i Boix. Capitost botifler de Berga, veguer de Barcelona i corregidor de capa i espasa de Vilafranca» a *L'Erol. Revista cultural del Berguedà*, Núm. 121, 2014 pp. 92-98.

Francesc SERRA I SELLARÉS i Francesc RIART, *1713. La preparació de la Guerra dels Catalans*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2019.

Francesc SERRA I SELLARÉS, *Cardona (1705-1714) La resistència a l'interior*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2014.

Francesc SERRA I SELLARÉS, «Les conseqüències econòmiques de la Guerra de Successió a Manresa» a Marc TORRAS I SERRA (Coord.) *Manresa de la Guerra dels Segadors a la Guerra Gran*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2014, pp. 187-220.

Francesc SERRA I SELLARÉS, «El Setge de Cardona de l'any 1711» a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Vol. 23, 2012, pp. 243-287.

Antoni SIMON I TARRÉS, *Els orígens del miracle econòmic català*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2021.

Antoni SIMON I TARRÉS, *1640*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2019.

Antoni SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València: Publicacions de la Universitat de València.

Antoni SIMON I TARRÉS, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Barcelona: Curial, 1993.

Antoni SIMON I TARRÉS, «La població catalana a l'Època Moderna: síntesi i actualització» a *Manuscrits: revista d'història moderna*, Núm. 10, 1992, pp. 217-258.

Isaac SOCA TORRES, «El període austriacista a Berga. De setembre de 1705 a juliol de 1713» a *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, Núm. 121, 2014, pp. 62-69.

Sergio SOLBES FERRI, «El asiento general en la provisión del vestuario militar. La gestión de la Compañía de Bacardí, Mestres y Sierra entre 1763 y 1784» a Iván VALDEZ-BUBNOV, Sergio SOLBES i Pepijn BRANDON (Coords.) *Redes*

empresariales y administración estatal: la provisión de materiales estratégicos en el mundo hispánico durante el largo siglo XVIII, México: Universidad Nacional Autónoma de México Instituto de Investigaciones Históricas, 2020, pp. 163-192.

Sergio SOLBES FERRI, «The Spanish Monarchy as a Contractor State in the Eighteenth Century: Interaction of Political Power with the Market» a *Business History*, Vol. 60, Núm. 1, pp. pp. 72-86.

Sergio SOLBES FERRI, «Secretarías, asentistas y militares. Política y negocio en la provisión del ejército español del siglo XVIII» a Antonio José RODRÍGUEZ, Julio Luis ARROYO, Juan Antonio SÁNCHEZ (Coords.), *Comercio, guerra y finanzas en una época en transición (siglos XVII-XVIII)*, Valladolid: Castilla Ediciones, 2017, pp. 159-193.

Sergio SOLBES FERRI, «La prioridad dinástica del rey Felipe V. Análisis de los costes de la expedición del infante Don Felipe a Italia (1742-1746)», a *Revista Universitaria de Historia Militar*, Vol. 5, Núm. 10, 2016, pp. 111-134.

Sergio SOLBES FERRI, «Gasto militar y agentes privados. La provisión de uniformes para el ejército español en el siglo XVIII» a *Tiempos Modernos, Revista electrónica de Historia Moderna*, Vol. 30, Núm. 1, 2015. En línia [Recuperat per darrera vegada el dia 20-01-2023 a <http://www.tiemposmodernos.org/tm3/index.php/tm/article/view/434>]

Sergio SOLBES FERRI, «Mecanismos financieros para el control de la provisión del vestuario de Guardias de Corps y Alabarderos (1716-1785)», en por Juan José IGLESIAS, Rafael M. PÉREZ, Manuel Francisco FERNÁNDEZ (Eds.), *Comercio y cultura en la Edad Moderna. Actas de la XIII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna*, Vol II, Sevilla: Universidad de Sevilla, 2015, pp. 447-460.

Sergio SOLBES FERRI, «El control de gasto de la Marina en las Secretarías de Estado y del Despacho. Los pagos de la Tesorería General en la primera mitad del siglo XVIII» a María BAUDOT MONROY (Ed.), *El Estado en guerra: expediciones navales españolas en el siglo XVIII*, 2014, pp. 147-194.

Sergio SOLBES FERRI, «Campillo y Ensenada: el suministro de vestuario para el ejército español durante las campañas de Italia (1741-1748)», *Studia Historica. Historia Moderna*, 35, 2013, pp. 201-234.

Sergio SOLBES FERRI, «La demanda de vestuario para el ejército español en el siglo XVIII», en María J. PÉREZ y Laureano RUBIO (Eds.), *Campo y campesinos en la España moderna*, León: Fundación Española de Historia Moderna, 2012, pp. 1759-1770.

Sergio SOLBES FERRI, «Tesorerías de ejército: estructuras administrativo-contables para la gestión de los recursos fiscales en la España borbónica. Galicia, 1755-1780», a *Obradoiro de historia moderna*, Núm. 16, 2007, pp. 187-211.

Sergio SOLBES i Luis Fernando FÉ, «Las estrategias defensivas del Imperio hispánico en el siglo XVIII. El precio de la Seguridad» a *Vegueta: Anuario de la Facultad de Geografía e Historia*, Núm. 16, pp. 13-30.

Sebastià SOLÉ I COT, *El Gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia, el real acuerdo, bajo el régimen de Nueva Planta, 1716-1808: una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del antiguo régimen*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008.

Anna SOLER COLOMER, «La Font del Sors de Seva, una font del segle XVIII» a *Monografies del Montseny*, Núm. 37, 2022, pp. 233-244.

Christopher STORRS, «The War of the Quadruple Alliance (1718-20): The “Great War” That Never Was» a *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 44, Núm. 2, 2022, pp. 31-63.

Christopher STORRS, *The Spanish Resurgence, 1713-1748*, New Haven, Londres: Yale University Press, 2016. [Versió posada al dia i en castellà, Christopher STORRS, *El resurgir español, 1713-1748*, Madrid: Desperta Ferro, 2022].

Christopher STORRS, «The Fiscal-Military State in the ‘Long’ Eighteenth Century», a Christopher STORRS (Ed.) *The Fiscal-Military State in Eighteenth-Century Europe: Essays in Honour of P.G.M. Dickson*, Farnham: Ashgate, 2009, pp. 1-22.

Enric SUBIÑÀ I COLL, «Mataró borbònic (1713-1714)» a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Núm. 109, 2014, pp. 38-49.

Enric SUBIÑÀ I COLL, «Les Esmandies: un casal i una família (segle XVIII)» a *Sessió d'Estudis Mataronins*, Núm. 22, 2005, pp. 125-146.

John L. SUTTON, *The King's Honor & the King's Cardinal: The War of the Polish Succession*, Lexington: Kentucky University Press.

Frank TALLETT, *War and Society in Early Modern Europe 1495-1715*, London: Routledge, 1997.

Petri TALVITIE i Juha-Matti GRANQVIST (Eds.), *Civilians and Military Supply in Early Modern Finland*, Helsinki: Helsinki University Press, 2021.

Manel TARÉS I LAGUNAS, *La introducció del règim borbònic a la vila de Cambrils. De la Guerra de Successió a les reformes dels anys seixanta del segle XVIII*, Tarragona: Diputació de Tarragona, 2013.

Ramon TARTER I FONTS, «Personatges moianesencs en la Guerra de Successió» a *Dovella*, Núm. 109, 2012, pp. 7-11.

Mercè TATJER I MIR, «La Barceloneta com a centre de producció i aprovisionament naval, 1750-1950», a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 22, 2015, pp. 67-86.

Tsegaye TEGENU, *The Evolution of Ethiopian Absolutism: the genesis and the making of the Fiscal Military State, 1696-1913*, Los Angeles: TSEHAI Publishers, 2007.

Enric TELLO ARAGAY, «La utilització del censal a la Segarra del set-cents: crèdit rural i explotació usuària» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 18, 1986, pp. 47-71.

Ismet TERKI-HASSAINE, *Relaciones políticas y comerciales entre España y la Argelia otomana (1700-1830)*, Alcalá de Henares: Editorial de la Universidad de Alcalá, 2011.

Irving A. A. THOMPSON, *Guerra y decadencia. Gobierno y administración en la España de los Austrias, 1560-1620*, Barcelona: Crítica, 1981.

James K. J. THOMSON, *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona*, Barcelona: Edicions 62, 1994.

R. G. THURBURN, «The Capture of Minorca, 1708» a *Journal of the Society for Army Historical Research*, Vol. 55, Núm. 222, 1977, pp. 65-72.

Charles TILLY, *Coerción, capital y los estados europeos (990-1990)*, Madrid: Alianza Editorial, 1992.

Lluís Ferran TOLEDANO GONZÁLEZ, «Modernidades múltiples: Los proyectos económicos de Ramón Lázaro de Dou y Bassols en tiempos de reforma y revolución, siglos XVIII-XIX» a Jesús Astigarraga i Javier Usoz (Dir.), *L'économie politique et la sphère publique dans le débat des lumières*, Madrid: Casa de Velázquez, 2013, pp. 187-210

Coral TORRA I PANNÓN i Juli OCHOA I GONZÁLEZ, «1714: L'actitud dels borbònics envers la població civil. El cas de Sant Just Desvern» a DD. AA., *XX Miscel·lània d'Estudis Santjustencs*, Sant Just Desvern: Centre d'Estudis Santjustencs, 2016. [En línia a: <https://centrestudis santjustencs.cat/content/1714-lactitud-dels-borbonics-envers-la-poblacio-civil/>. Consultat per darrera vegada el dia 13-11-2022].

Lídia TORRA FERNÁNDEZ, «Les xarxes de crèdit en el desenvolupament comercial tèxtil a la Barcelona del set-cents» a *Barcelona quaderns d'història*, Núm. 7, 2002, pp. 221-234.

Jaume TORRAS ELIAS, *La industria antes de la fábrica*, Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 2019, pp. 157-159.

Jaume TORRAS ELIAS, «L'economia catalana abans i després de 1714, continuïtat i canvi» a *Anuari de la Societat Catalana d'Economia*, Vol. 23, 2020, pp. 109-125.

Jaume TORRAS ELIAS, *Fabricants sense fàbrica. Els Torelló d'Igualada (1691-1794)*, Vic: Eumo Editorial, 2007.

Jaume TORRAS ELIAS «Productes vitícoles i integració mercantil a Europa, ss. XVI-XVIII» a *Jornades sobre la viticultura de la conca mediterrània: 1986*, Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1995, pp. 527-535.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Misèria, poder i corrupció a la Catalunya borbònica (1714-1808)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2020.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els oficis de la pell a la Catalunya preindustrial*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2018.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Antecedentes y consecuencias de las negociaciones de Utrecht en Cataluña (1711- 1713)» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. XII, 2013, pp. 133-152.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Joan Mercader: l'ofici d'historiador» a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Vol. 22, 2011, pp. 325-336.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Efectes sobre Catalunya de les guerres d'Itàlia (1717-1719)» a *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, Núm. 52, 2010, pp. 217-235.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La resistència cívica contra el règim borbònic a Catalunya: el “tancament de botigues” de 1717-1718» a *Pedralbes: revista d'història moderna*, Núm. 28, 2008, pp. 349-366.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Les etapes de l'ocupació borbònica a Catalunya (1706-1713). Un debat pendent sobre el conflicte successori a Catalunya: aixecaments populars, guerra peninsular i conjuntura internacional» a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Vol. 17, 2007, pp. 9-35

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2005.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El tombant decisiu de la Guerra de Successió a Catalunya: Evacuació de l'exèrcit imperial i repressió borbònica (1713)» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 23, Núm. 2, 2003, pp. 253-270.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La rereguarda catalana entre la darrera ofensiva aliada i el capgirament internacional (1710-1712)» a *Manuscrits: Revista d'història moderna*, Núm. 18, 2000, pp. 63-91.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1999.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Curtidores y tenerías en Cataluña: organización de un oficio pre-industrial (Siglos XIV-XIX)*, Vic: Editorial Colomer Munmany, 1991.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Els corresponsals del comerç català amb Europa al començament del segle XVIII» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 23, 1990, pp. 115-139.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808*, Barcelona: Curial, 1983.

Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Un municipi català entre la Guerra de Successió i la invasió aliada de 1719. Estructura social i grups dirigents a la Seu d'Urgell» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 9, 1979, pp. 29-56.

Jaume TORRAS ELIAS, *Fabricants sense fàbrica. Els Torrelló d'Igualada (1691-1794)*, Vic: Eumo, 2006.

Rafael TORRES-SÁNCHEZ i Oscar RIEZU-ELIZALDE, «¿En qué consistió el triunfo del Estado Forestal? Contractor State y los asentistas de madera del siglo XVIII» a *Studia Historica. Historia Moderna*, Vol. 43, Núm 1, 2021, pp. 195-226.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Historia de un triunfo. La Armada española en el siglo XVIII*, Madrid: Desperta Ferro, 2021.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Los negocios con la armada. Suministros militares y política mercantilista en el siglo XVIII» a Iván VALDEZ-BUBNOV, Sergio SOLBES i Pepijn BRANDON (Coords.) *Redes empresariales y administración estatal: la provisión de materiales estratégicos en el mundo hispánico durante el largo siglo XVIII*, México: Universidad Nacional Autónoma de México Instituto de Investigaciones Históricas, 2020, pp. 49-76.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, *Military Entrepreneurs and the Spanish Contractor State in the Eighteenth Century*, Oxford: Oxford University Press, 2016.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Alimentando a Marte: la política de suministros militares al ejército español en el XVIII» a *Cuadernos de Historia Moderna*, Vol. 41, Núm. 2, 2016, pp. 373-389.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Geoestrategia y recursos. El punto de partida en la expedición marítima del duque de Crillon a Menorca en 1781» a María BAUDOT MONROY (Ed.), *El Estado en guerra: expediciones navales españolas en el siglo XVIII*, 2014, pp. 261-292.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Administración o asiento. La política estatal de suministros militares en la monarquía española del siglo XVIII» a *Studia historica. Historia moderna*, Núm. 35, 2013, pp. 159-199.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «La «militarisation» des finances royales d'Espagne au XVIIIe siècle» a Anne DUBET i Jean-Philippe LUIS (Dirs.), *Les financiers et la construction de l'État: France, Espagne (XVIIe-XIXe siècle)*, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2011. [En línia a <http://books.openedition.org/pur/124374>. Consultat per darrera vegada el dia 20-02-2023].

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Los navarros en la provisión de víveres a la armada española durante el siglo XVIII» a Rafael TORRES SÁNCHEZ (Coord.), *Volver a la "hora navarra": la contribución navarra a la construcción de la monarquía española en el siglo XVIII*, Pamplona: EUNSA, 2010, pp. 213-264.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «De subarrendatarios a administradores provinciales: Una aproximación a la burocratización de la Renta del Tabaco durante la primera mitad del siglo XVIII» a *Cuadernos dieciochistas*, Núm. 10, 2009, pp. 149-165.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «"Un solo cargo y una sola data". Reformas y funciones del tesorero general de la Real Hacienda Española en el siglo XVIII» a Juan Jesús BRAVO i Siro VILLAS (eds.), *Tradición versus innovación en la España Moderna. Vol. II*, Málaga: Universidad de Málaga, 2009, pp. 1199-1212.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «El gran negocio de la época, la provisión de víveres al ejército por Francisco Mendinueta (1744-1763)» a Santiago AQUERRETA GONZÁLEZ (Coord), *Francisco Mendinueta: finanzas y mecenazgo en la España del siglo XVIII*, Pamplona: EUNSA, 2002, pp. 101-134.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «Cuando las reglas del juego cambian: mercados y privilegio en el abastecimiento del ejército español en el siglo XVIII» a *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, Núm. 20, 2002, pp. 487-512.

Rafael TORRES SÁNCHEZ, «"Servir al rey", más una comisión. El fortalecimiento de los asentistas en la corona española durante la segunda mitad del siglo XVIII» a Pablo FERNÁNDEZ ALBALADEJO (ed.) *Monarquía, imperio y pueblos en la España moderna. Vol. I*, Alacant: Caja de Ahorros del Mediterráneo i Universitat d'Alacant, 1997, pp. 149-167.

Rafael TORRES, Pepjin BRANDON i Marjolein't HART, «War and economy. Rediscovering the eighteenth-century military entrepreneur» a *Business History*, Vol. 60, Núm. 1, pp. 4-22

Lluís TORRÓ GIL, *La reial fàbrica de draps d'Alcoi: ordenances gremials (segles XVI al XVIII)*, Alcoi: Ajuntament d'Alcoi i Fundació Juan Gil Albert, 1996.

Gabriel TORTELLA CASARES, «La economía catalana en el siglo XVIII: algunas precisiones». *Discurs d'investidura del Doctorat Honoris Causa llegit a la Universitat d'Alacant el dia 21 de novembre de 2014*. En línia [Recuperat per darrera vegada el dia 12-10-2022 a: <https://web.ua.es/es/protocolo/eventos/honoris/tortella-casares-gabriel-2014/doctor-honoris-causa-gabriel-tortella-casares.html>].

Gabriel TORTELLA CASARES, «La renovación económica y social de los Borbones: la política económica de España en el siglo XVIII», a Antonio MORALES MOYA (Ed.). *1714. Cataluña en la España del siglo XVIII*, Madrid: Ediciones Cátedra, 2014, pp. 263-291.

TOSHIAKI Tamaki, «Comparative Perspectives on the "Fiscal-Military State" in Europe and Japan» a Rafael TORRES SÁNCHEZ (Coord.), *War, State and Development: Fiscal-Military States in the Eighteenth Century*, Pamplona: EUNSA, 2007, pp. 409-436.

Pere TRIJUEQUE, «Els quatre genets de l'apocalipsi Palamós (1630-1750)» a *Estudis del Baix Empordà*, Núm. 11, 1992, pp. 45-109.

Albert TUBAU GARCIA, «Aproximació als fets de la Guerra de Successió a Vilanova i la Geltrú» a *Del Penedès*, Núm. 30, 2014, pp. 54-57.

Enric UCELAY-DA CAL, «Víctor Balaguer, historiador i polític, i la invenció de la retòrica nacionalista catalana. Un assaig d'interpretació» a *Cercles. Revista d'Història Cultural*, Núm. 19, 2016, pp. 351-393.

Iván VALDEZ-BUBNOV, «La representación historiográfica de la guerra en el mar en el largo siglo XVIII: pensamiento táctico y estratégico, navalismo histórico y metodologías de vanguardia en el siglo XXI» a *Cuadernos dieciochistas*, Núm. 21, 2020, pp. 235-267.

Francesc VALLS JUNYENT, «Els debats entorn dels orígens setcentistes de la industrialització catalana» a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Núm. 27, 2016, pp. 235-260.

Francesc VALLS JUNYENT, *La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana*, Vic: Eumo, 2004.

Martin L. VAN CREVELD, *Supplying War: Logistics from Wallenstein to Patton*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Josep VENTALLÓ I VINTRÓ, *Historia de la industria lanera catalana: monografía de sus antiguos gremios*, Terrassa: Impremta y Litografía de José Ventanyol Vilá, 1904.

Mirella VERA MAFRICI, *Coniugare la politica, costruire alleanze. Elisabetta Farnese e la Spagna nell'Europa dei Lumi*, Canterano: Aracne, 2019.

Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona: Columna/Proa, 1999.

Jaume VICENS VIVES i Jordi NADAL OLLER (Col.), *Historia económica de España*, Barcelona: Editorial Vicens Vives, 1979.

Jacobo VIDAL FRANQUET, «Sobre pedres i mestres: Una aportació documental a la història de l'arquitectura setcentista de la ciutat de Tortosa» a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Vol. 23, 2003, pp. 551-560.

Jordi VIDAL PLA, «La Guerra de Successió al Penedès. Reflexions i aportacions documentals», a *Del Penedès*, Núm. 30, 2014, pp. 7-28.

Pere VILAMALA I SALVANS, «Consueta y nota de diferents coses de la Catedral de Vic, de l'any 1662 (Vic, Arx. Episcopal, Pietat, 12)» a *Miscel·lània litúrgica catalana*, Núm. 17, 2009, pp. 273-299.

Pierre VILAR, *Manual de la “Companyia Nova de Gibraltar”*, Reus: Centre de Lectura, 1990.

Pierre VILAR, «La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i sobre un destí» a *Recerques: història, economia, cultura*, Núm. 3, 1974, pp. 7-22.

Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna: recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacional*, 4 Volums, Barcelona: Edicions 62, 1967-1968.

Daniel VILARRÚBIAS CUADRAS, *La pólvora com a senyal de festa. La tronada i els trabucaires d'Igualada*, Igualada: Ajuntament d'Igualada i Institut Municipal de Cultura, 2015.

Peter WILSON i Marianne KLERK, «The business of war untangled: Cities as fiscal-military hubs in Europe (1530s–1860s)» a *War in History*, Vol. 29, Núm. 1, 2022, pp. 80-103.

Francisco Javier ZAMORA RODRÍGUEZ, *La “pupilla dell’occhio della Toscana” y la posición hispánica en el Mediterráneo occidental (1677-1717)*, Madrid: Fundación Española de Historia Moderna, 2013.